

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

·

DET DANSKE LANDBRUGS HISTORIE

DET DANSKE LANDBRUGS HISTORIE

UDGIVET PAA FORANLEDNING AF
DET KGL. DANSKE LANDHUSHOLDNINGSSKAB
MED BISTAND AF SAGKYNDIGE MEDARBEJDERE

VED
K. HANSEN

TREDIE BIND

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1924-32

DET DANSKE LANDBRUGS HISTORIE

TREDIE BIND

HUSDYRBRUGET

J. JENSEN: HESTEN

A. APPEL OG N. BREDKJÆR: KVÆGET

C. C. LARSEN: FAARET

N. BECK: SVINET

OVERSIGT OVER INDHOLDET

(Tallene henviser til Siderne).

HESTEN. 1—240.

Oldtiden og Middelalderen. 3—7.

Fra Reformationen til Bondefrigørelsen. Stutteriavlens 8—12. Herregaardsstutterier, Stutteridirektionen, Tvangsbestemmelser, Stutteriernes Tilbagegang 12—18. Bondhesteavlens, »Hestedød«, Stutterikommissionernes Indberetninger 19—22.

Den nyere Tid Præmiesystemet 23—26. Hestebeskrivelser 26—29. Statspræmiering, Stutterikommissionen 29—34. Dyrskuer 34—37. Krydsningssystemet, Beskrivelse af indkøbte engelske Hingste 37—41. Ondartet Lungesyge 41. Det første Landstutteri, Bedækningsstationer i Jylland 41—46.

Fuldblodsmanien 46—49. Den litterære Hestefejde, Prisaftandlinger 49—55. Augustenborg 55—60. Fuldblodet i Kongeriget, Fuldblodsstod paa Frederiksborg, Forening til Hesteavlens Fremme, Aktiefuldblodshingste, Dommen om Fuldblodet 61—66. Væddeløb, Væddekørsler ved Viborg 66—73.

Halvblodet. De Düringske Halvblodshingste, Oldes Landstutteri, de Nathansenske Hingste, andre forædlede Hingste 73—78. Det andet Landstutteri, de engelske Landstodhingste, Bedækningsstationer, Hingstedepot i Kolding 78—92.

Husdyrloven af 1852. Indførte Landstodhingste, Stutterikommissionens Beretning 92—100. Kritik af Landstutterierne, Dom over Landstutteriet 100—106. Det slesvigske Landstutteri 106.

Frederiksborg-Hesteavlens. Stutteriavlens, Hoppen Hersilia, Hingsten Gamle Bæver, det hvidfødte Stod, Stutteriet opløses 106—113. Landavlens, Løvenborg og Knabstrup, Foreningen til den ædle Hesteavlens Fremme 113—121.

Bevaring og Udvikling af de stedlige Racer. Husdyrloven af 1862, Hingste- og Fællesdyrskuer, Landmandsforsamlingerne, Parisudstillingen 122—138.

Den jydsk Hest. Betydelige Hingste, Typeavlens, Husdyrloven af 1887, Udstillingen i Malmø 1896 139—150. Indavlens og Renavlens, Aldrup Munkedal-Slægten, Oppenheim-Stammen, Fællesskuerne i Horsens 150—165.

Frederiksborg-Hesten 165—174.

Oldenborg-Hesten 174.

Grove Hesteracer. Percheron-Hingste. Belgiske Hingste 175—179.

Den jydsk Hest paa Øerne og i Sønderjylland 180.

Smaahestene 180—181.

Avlsledelse. Farve, Maal og Vægt, Avlsprincipper, jydsk Avlsforanstaltninger, Stambogføring 182—190. Hesteavlsforeninger, Hingste-kaaringer 191—196.

Opdræt, Ernæring, Pleje og Brug. 196—204.

Dødelighed, Sygdomme og Fejl. 204—206.

Hesteantallet. 206—209.

Handel og Priser. 209—216.

Ud- og Indførsel af Heste. 216—220.

Hingsteslægter, Stamtavler. 221—240.

KVÆGET. 241—578.

Oldtiden. 243—244.

Middelalderen og indtil Enevælden. Kvægets Betydning som Fødemiddel, som Trækdyr, Mælkeproducent, Betalingsmiddel, Salgs-vare 245—252. Studehandel 252—256. Ernæring, Røgt og Pleje 257—261. Avlsforhold, Bytyren 261—265.

Under Enevælden til Bondefrigørelsen. Studehandelen paa Holland. Toldpolitikens Følger, Studeholdets Fordelagtighed 266—274. Staldgaarde og Studegaarde 274—279. Mejeridriften 279—280. Kvægbruget i Hertugdømmerne 281—283.

Det 19. Aarhundrede indtil 1880. Kvægbrugets Tilstand ved Aarhundredets Begyndelse 284—296. Indførsel af fremmede Racer, Kvægstammen paa Favrholt 296—309. Amtsbeskrivelserne 309—329. Landmandsforsamlingerne 329—334. Jydsk Kvæg til Øerne, Anglerkvæg til Øerne, Gunderslevholmkvæget 334—343. Foranstaltninger til Kvægavlens Fremme i 1. Halvdel af det 19. Aarh. Randers Amts Husholdningsselskab, Sorø Amts landøkonomiske Selskab 343—350. Spejllæren og I. B. H. Andersen 350—351. Husdyrloven af 1852 351—355. Forhandlinger paa Landmandsforsamlingerne. Principper i Avlen af Malkekvæg, Afsætningsforhold og Fedning, det jydsk Kødqvæg 355—377.

Fra 1880 indtil Nutiden. Det røde danske Malkekvæg, førende Besætninger og Tyreslægter, Racens typiske Udseende, Mælkeydelse og Udbredelse 378—409. Den jydsk Kvægrace. Racens Udvikling, førende Besætninger og Tyreslægter, den jydsk Races Mælkeydelse og Udbredelse 409—430. Korthornkvæget 430—443. Det hollandske Kvæg 443—445. Jerseykvæget 445—450.

Offentlige Foranstaltninger til Kvægavlens Fremme. Husdyrlovene 450—456. Dyrskuerne 456—469. Husdyrbrugsudvalg, Konkurrencer, Avlscentre, Tilsyn 469—477. Kvægavlsforeninger 477—484. Kontrolforeninger 484—495. Afkomsundersøgelser 495—497. Stambogføring 498—506. Konsulentvirksomheden 506—512.

Avlsprincipper 513—516.

Fodringen. 516—543. *Pleje* 543—545.

Kvægels Sygdomme. Kvægpest, Mund- og Klovesyg, Tuberkulose, Smitsom Kastning, Ufrugtbarhed, Kalvedødelighed, Stivsyge, Kælvningsfeber 544—555.

Statistiske Oplysninger 556—578.

FAARET. 579—643.

Fra de ældste Tider indtil 1800. Faareholdet i Bondebrugene og paa Herregaardene 581—590. Standpunktet ved 1800, Beskrivelser af Landracerne 590—597.

Uldfaarels Tidsrum 1800—1860. Merinosfaaret og andre Racer 598—610.

Kødfaarels Tidsrum fra 1860. Mejeridriftens Indflydelse paa Faareholdet, statistiske Oplysninger 611—615. Prisfald, tidlige Lam som Salgsvarer, Frugtbarhed, Raceforhold 615—619.

Faareholdet efter 1900. Avlsforeninger, Stambogføring, Ud- og Indførsel af Faare- og Lammekød, Regnskaber, statistiske Oplysninger 619—631.

Husfliden, særlig Uldens Forarbejdning, Indførsel af Uldvarer 632—643.

SVINET. 646—715.

Sagntid og Oldtid. 646—649.

Middelalderen og indtil 1800. Svinets Levevis, Forordninger om Ringning og om Svins Omløben i Købstadgaderne, Skovenes Betydning for Svinehold, Bestræbelser for forbedret Svinehold 649—663.

Det 19. Aarhundredes første Halvdel. Foreløbig Tilbagegang i Interessen. Indførsel af fremmede Racer, Efterretninger i Amtsbeskrivelserne, Karakteristik af Svineholdet ved Midten af Aarhundredet 663—676.

Fra 1850 til Nutiden. Stigende Interesse for Forbedringer, Indførsel af engelske Racer, Krydsning 676—680. Landmandsforsamlingerne 680—682. Holstebro-Svinene 682—686. Avlscentre, Forsøgsstationer 686—694. Røgt og Pleje, Svinestalde, Fodring, Fodringsforsøg 695—701. Dyrskuer, Stambogføring 701—703. Svinelagterier 703—707.

Svinets Sygdomme, Svinesyge, Rødsyge, Svinedifteritis, Mund- og Klovesyge, Tinter og Trikiner 707—710.

Statistiske Oplysninger 710—715.

BILLEDFORTEGNELSE

(Tallene henviser til Siderne).

PERSONBILLEDER

Professor E. Viborg 24.	Gaardejer Ove Nielsen 424.
Professor G. C. With 92.	Forpagter H. F. Hansen 436.
Professor V. Porsch 105.	Landmand H. F. Hvass 480.
Godsejer A. Mourier-Petersen 141.	Forpagter I. M. Friis 481.
Statskonsulent J. Jensen 142.	Konsulent S. P. Petersen 509.
Godsejer E. Tesdorpf 337.	Statskonsulent A. Appel 510.
Forpagter J. B. H. Andersen 338.	Statskonsulent P. A. Mørkeberg 511.
Inspektør N. P. J. Buus 361.	Professor B. Bang 550.
Gaardejer Jens Hansen 363.	Stamhusbesidder N. E. Hofman
(Bang) 608.
Konsulent P. Jessen 370.	Slagteridirektør Magnus Kjær 682.
Forpagter R. Christiansen 395.	Forpagter Hempel Syberg 691.
Proprietær Ch. Grut-Hansen 398.	Seminarieforstander P. Bojsen 704.
Godsejer Harald Branth 420.	

ANDRE BILLEDER

Ridder i Panser 7.	Tønder- (Ballum-) Ko 315.
Hingst Bæveren 11.	Angler-Ko 317.
Hingst Dobson 40.	Haderslev- (jydsk) Tyr 320.
Hingst Regulus 112.	Kongepremietyren paa Gunderslev-
holm 339.
Hingst Grantorp 132.	Jydsk Tyr 367.
Hingst Claus 133.	Tyr Garibaldi 372.
Hopper Thora og Sørine 134.	Ko Mary, fra Ryslinge 390.
Hingst Grensten 138.	Ko fra Kollekolle 391.
Hingst Munkedal 143.	Ko Mariane, fra Lombjerge 392.
Hingst Holger Danske 144.	Ko Juliane 393.
Hingst Valdemar Engebjerg 145.	Tyr Taurus 394.
Hingst Aldrup Munkedal 151.	Tyr Dan 396.
Hingst Høvding 154.	Tyr Kristoffer Broby 397.
Hingst Prins af Jylland 155.	Tyr Stamfaderen 399.
Hoppe Sylvia 156.	Døtre af Kristoffer 400.
Hingst Dux 158.	Ko Kristoffer IV 401.
Hingst Ull 162.	Tyr Damgaard Delf 402.
Hoppe Musse 163.	Tyr Dobra Rolfsted 403.
Hingst Hamlet 166.	Kort over rød dansk Malkeaces
Udbredelse 409.
Hingst Bacchus 179.	

- Tyr Elkjær Sultan 415.
 Tyr Elkjær Drost 417.
 Ko Marie i Stautrup 418.
 Ko Langholt 421.
 Tyr Edslev Drot 422.
 Tyr Edslev Vrangbæk 425.
 Køer hos M. Nielsen, Enner 427.
 Ko Arette 428.
 Kort over Jydsk Races Udbredelse 429.
 Tyr Hvirvellkjær Dux 430.
 Tyr af Korthornrace (1859) 432.
 Ko af Korthornrace (1859) 433.
 Fuldblods-Korthorn Tyr 435.
 Køer fra Henneberg Ladegaard 437.
 Tyr Kommandøren 439.
 Ko Nikka 440.
 Ko Mille 441.
 Kort over Korthornracens Udbredelse 442.
 Jersey-Tyr Dukaten 446.
 Jersey-Ko Estrid 447.
 Ko Freja 492.
 Ko tilh. Godsejer Bech, Krusesminde 493.
 Jersey-Ko tilh. Prprt. P. Olesen, Søndenaen 494.
 Jersey-Ko Nanette 495.

 Faarefedning med Høfrø 588.
 Gammel-dansk Landfaar 591.
 Faarehyrde paa Heden 593.

 Frisiske Marskfaar 595.
 Merinos-Væder 600.
 Anvisning til Uldens Sortering 602.
 Oxforddowns-Faar 620.
 Leicester-Faar 621.
 Væder Mister Stilgoe 623.
 Væder Skovby Gutten 624.
 Faar paa Forlandet ved Højer 630.
 Gammel Væv 634.
 Kartning og anden Husflid 636.
 Bindestue 637.

 Europæisk Vildsvin 648.
 Svin fra Middelalderen 650.
 Type af Øsvinet 660.
 Landsvin, nærmest den jydsk Type 661.
 Griseso fra Slesvig 677.
 Svinet som det ønskedes i 1860' og 70'erne 679.
 Orne af Store Yorkshire-Racen 680.
 So af Store Yorkshire-Racen 681.
 Holstebro-So, tilh. M. Pedersen, Hjerm 685.
 Orne Rasmus 687.
 So af Dansk Landrace, Taarupgaard 688.
 So Alma af Dansk Landrace, Kornumgaard 689.
 Orne Viktor 690.
 Svin paa Græs 700.
-

J. JENSEN:

HESTENS HISTORIE

I

OLDTIDEN OG MIDDELALDEREN

DA vore planteædende Husdyr i Naturtilstanden, i alt Fald delvis, maa siges at være Produkter af de naturlige Forhold, navnlig Klima og Ernæringsvilkaarene, er det i sin gode Orden først at skitsere disse Grundbetingelser for Landets Vedkommende, saaledes som de kan antages at have været, da Hesten blev hjemme her i Landet. Thi oprindelig har den næppe levet her i vild Tilstand, men er indført, formodentlig sydfra, i Begyndelsen af Broncealderen, 1—2000 Aar før Kristi Fødsel, altsaa paa et Tidspunkt, da saavel Klima som Landets Skikkelse næppe har været væsensforskelligt fra Nutidens, medens derimod Jordsmonnet med dets Plantevækst nok har været noget anderledes. Landet var kun i ringe Udstrækning dyrket og bestod, særlig for Jyllands Vedkommende, tildels af Skov, Heder og vaade Lavninger. Muligvis var Klimaet ogsaa koldere; thi skønt Skovfyr og andre nordiske Træarter var afløst af Eg, El og Birk, saa var *Bøgen*, hvis Nordgrænse nu ligger lidt Nord for Danmark, dog endnu ikke bleven almindeligt Skovtræ. Skovene var heller ikke som Nutidens Kulturskove tæt bevoksede, endsige Urskov som i Troperne, men mestendels aabne med fritstaaende Træer paa Græs- eller Lyngbund, idet det talrige Vildt tildels holdt Ung- og Underskov nede. Naturligvis var Skovenes Beskaffenhed i væsentlig Grad afhængig af de naturlige Forhold, særlig Jordbundens Frugtbarhed, saa at den frødigste Skov stod paa den gode Jord, især paa Øerne og Jyllands Østkyst, hvor der tilmed var det blideste Klima, medens Trævæksten ofte var mer eller mindre forkrøblet paa Sandjorden, særlig paa Jyllands Højderyg, ikke at tale om Fladerne Vest derfor, hvor der vist ogsaa kun undtagelsesvis har været Skov, og da kun, hvor der har været Vand og Læ; thi Blæsten har sikkert den Gang som nu været Skovens farlige Fjende, især paa tør, fattig Jord.

I den nordlige Del af Landet, navnlig i Vendsyssel, men ogsaa

i Nordfyn og Nordsjælland, foregik der den Gang en Hævning af Jordsmonnet, hvorved betydelige Strækninger af Havbund og Lavninger kom over Vandfladen, ligesom ogsaa Moser groede op.

Danmark er jo ikke og har næppe heller i Oldtiden været noget godt Græsland, dertil er det højere Jordsmon som Regel for tørt og Sommerklimaet for udtørrende, hvorhos Overgrunden, saavel paa Ler- som Sandjorden, i hin Tid antagelig med et ringe Muldrag, ikke var særlig egnet til Græs. Den lavt liggende Jord var snarest for vaad, hvortil kom, at i alt Fald den hævede Havbund mest var for mager og Plantevæksten moseagtig. Paa frugtbare Flodenge skorter det os, og egentlige Marskenge har Landet kun haft meget begrænsede Strækninger af, saa Forholdene ikke kan have været gunstige for Ernæring af store, fordringsfulde Dyr. Men de indførte Heste stod formodentlig ogsaa den vilde Hest nær og var, hvad Størrelse angaar, nærmest Dværgheste, højst som Shetlændere eller Islændere, hvilket ogsaa fremgaar af Skeletfund, rigtignok fra noget senere Tid, en Størrelse, der dog gjorde dem tjenlige som Nyttedyr, saavel til Ride- som Trækbrug; men i Hovedsagen var Hesten dog et Vildt, der levede ude baade Sommer og Vinter og jagedes som saadant; thi den tjente tillige som Køddyr og fortæredes som Herreret, ligesom den gjorde Tjeneste som Offerdyr. I det hele spillede Hesten en betydelig Rolle i de gamle Nordboers religiøse ligesom i deres Forlystelseliv, idet der sandsynligvis ogsaa, som det paa et senere Tidspunkt kendes fra Island, dreves Hestesport, dels som Kapridt og dels som Hingstekampe.

Fra Helleristninger i Sverige erfarer man, at Hesten tjente som Trækdyr baade for Vogn og Plov, saa det er ganske naturligt, at den som saadant spillede en vigtig Rolle ogsaa i Urbeoernes Liv her til Lands.

Med den langsomme Udvikling, der foregik i de Tider, er det sandsynligt, at Kaarene for Hesteholdet ikke har ændret sig væsentligt inden Vikingetiden, da Nordboerne kom i Berøring med de gamle, rige Kulturlande, fra hvilke de røvede og hjembragte, hvad de kunde have Nytte og Glæde af, sikkert ogsaa bedre Heste, som de som Krigere var højst interesserede i. Hermed kommer et nyt Moment: Krydsningen, ind i Avlen, saa den bliver mere kompliceret og rimeligvis ogsaa forbedret, uden at det dog af Skeletfund og fundne Hestesko kan skønnes, at Størrelsen er tiltaget stærkt; thi under hele denne Periode var

Hesten her ligesom i Norge kun en Pony. Et Forhold, som viser Hestens Betydning i Nordboens Liv, og som sandsynligvis fik en stor Indflydelse paa Hestekulturen, var, at Gejstligheden ved Kristendommens Indførelse fandt det nødvendigt for at faa Bugt med Hedenskabet at forbyde ikke alene at anvende Heste som Offerdyr, men ogsaa Nydelsen af Hestekød, hvad der voldte Vanskelighed at faa efterkommet.

Middelalderen kan her til Lands først regnes fra Kristendommens Indførelse, og Landets Historie, skreven af Samtidige, begynder endda først længe derefter, hvilket særlig for Hestenes Vedkommende endog skydes ud til det 12. Aarhundrede, »Valdemar-Tiden«, Danmarks Guldalder, og skyldes en tysk Munk, Abbed *Arnold* fra Lybæk, der i sin Venderkrønike anfører, at Danmarks Rigdomskilder foruden Sildefiskeriet ved Skaane var dets Rigdom paa ypperlige Heste, der opfødtes i stor Mængde paa de udmærkede Græsgange, hvori han saa Grunden til, at de Danske øvede sig i Ridekunsten og udmærkede sig saa meget i Kamp til Hest og anden Ridderfærd. Riddervæsenet, o: Krigstjenesten til Hest, udvikledes først rigtig i Valdemar-Tiden med de gode Kaar for Landet; thi »Rostjeningen« var kostbar, da Ridderen selv maatte bekoste Underhold og Udrustning, der bestod i Ringbrynje med Tilbehør af Vaaben og opsadlede Stridsheste, der var dyre og krævede baade Dressur og omhyggelig Pasning. I Løsepengene for *Valdemar Sejr* var der saaledes 50 Stridsheste à 10 Mark Sølv (à 35 Kr. efter Prisforholdet 1910) og 50 Haandheste à 5 Mk. Efter Afbildninger i »Danmarks Riges Historie« var Stridshestene efter Nntidsmaalestok alligevel kun Ponyer, men gode, stærke og tillige kønne, og at danske Heste ogsaa var skattede, erfarer man blandt andet deraf, at den franske Abbed *Vilhelm* paa Æbelholt Kloster fik Anmodning fra Abbed *Stephan* i Paris om at købe ham en Hest, der ogsaa blev sendt dertil med et betroet Sendebud. Modtageren takkede henrykt for Gaven, »hvis Mage ikke var til at opdrive i hans eget Land, og som var en Fyrste værdig«. Særlig berømmede han dens bløde Haarlag og gyldne Lød ligesom dens Lydefrihed.

Ogsaa Kong *Henrik III.* af England, der regerede i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede, gav en Embedsmand Ordre til at købe 5—6 af de bedste Rideheste, der kommer i Havnene fra Danmark. Man skønner altsaa, at Landet baade har haft og udført

værdifulde Stridsheste og smukke Luksusheste foruden naturligvis simplere Brugsheste af forskellige Slags.

I Kong *Valdemars* Jordebog anføres, at der i et enkelt Aar alene fra Ribe, hvor der betaltes Udførselstold, udførtes 8400 Stkr. Hesteavlens dreves i stor Stil af Kongerne, der var Landets største Godsejere, ikke alene til Hoffets og Hustroppernes Behov, men ogsaa som Indtægt, ligesom Munkene heller næppe stod tilbage i det Stykke. Ved deres Forbindelser med Udlandet fik de vistnok Avlsmateriale derfra og antagelig ogsaa spansk Blod, idet de saakaldte »Genetter«, ædle, spanske Rideheste, allerede var berømte paa den Tid. Men Hovedmængden af Hestene tillagdes sikkert hos de talrige smaa Herremænd og hos Bønderne, imellem hvilke der ikke var det store Skel, som der senere blev.

Uagtet Landbruget havde hævet sig under Valdemar'erne, var Opdrætningen af Heste dog tildels den gamle, simple, om end noget bedre end i Oldtiden, saa alligevel primitiv, idet Hopper og Plage gik ude baade Sommer og som Regel Vinteren med paa Fællede og i Skovene, højest med Tilskud af Hø i den værste Tid. Noget egentlig Avlsvalg kunde der ikke foretages, da Hingstplage og Hopper gik løse mellem hinanden. Kun under større Forhold som paa Kongs- og Klostergodserne samt større Herregaarde kunde der indhegnes »Hestehaver« til »Stodhors«, ligesom der paa Smaaøer kunde holdes Stod (i Følge Danske Lov paa 12 Hopper), til hvilke der saa, naar Græsset var til det, sattes en »Stodhest«, der gik løs blandt Hopperne i et Par Maaneder. Opdrættet — i alt Fald det ordinære — kom ogsaa undtagelsesvis paa Stald, før det som »fuldtandet« blev indfanget til Tæmning og Opfodring til Salg. Hesteforbruget var i de Tider meget stort baade ude og hjemme, saavel i Krig som i Fred, til Luksus og Nytte. Man sparede ikke paa Hestekraften, da Opdrætningen og Holdet ikke var dyrt, ligesom Transport og Hjemmearbejde ad Datidens Veje og med de klodsede Vogne, Plove og andre Markredskaber krævede megen Hestekraft.

Med Valdemartiden hører Danmarks Storhedstid op, Landet synker hen i dybeste Armod, og derved tilriver Overklassen sig større Magt, medens Underklassen synker dybere og dybere, socialt og materielt, saa Resten af Middelalderen er en mørk Tid. Om Hestene ved man næsten heller intet, udover hvad Gravfund og enkelte Billeder kan sige. Men fra Udlandet vides det, at Stridshestene blev sværere og sværere, ligefrem Kolosser, saa de

vistnok egentlig mere var til Sport (Turneringer) end egnede til Krigsbrug. Vi fulgte naturligvis efter Evne, om end lidt sent, med paa dette Omraade, idet vi længe efter Krudtets Opfindelse og Ridderskabets Fritagelse for Rostjeningen vedblev med Turneringer ved Hoffester og at drive svær Hesteavl paa Kongs-

Ridder i Panser (tysk).

gaardene, Klostrene og Herregaardene ved Hjælp af indførte dyre, frisiske Hingste, som for største Delen kom fra Nordfrisland paa Slesvigs Vestkyst, Marsken fra Tønder sydpaa. Som en Maalestok for Forskellen mellem saadanne og Landets almindelige Hestebestand kan anføres, at Københavns Recess af 1540 bestemte Prisen for »en Gang Hestesko« med Arbejdsløn til 28 Skilling, medens den kun var 10 Sk. for en god »Rideklepper«.

II

TIDEN FRA REFORMATIONEN TIL BONDEFRIGØRELSEN I SLUTNINGEN AF DET 18. AARHUNDREDE

STUTTERIAVLEN

NAVNET »Stutteri« er ligesom saa mange andre Ord en bogstavelig Oversættelse af det tyske »Stuterei«, der er dannet af Ordet »Stute«, en Hoppe, eller, som det i gamle Dage kaldtes, et »Øg«, medens vi havde Betegnelsen »Stod« for et Hestehold paa et vist Antal Hopper (12—18) med Stodhest (Bedækningshingst) og Afkom. Navnet Stutteri kom først op i den tyske Tid ved Hoffet, og da de mange særskilte kongelige Stod blev samlede paa et Sted. Oprindeligt var de kongelige Stod talrige; saaledes anføres, at *Christian den 3die* i 1547 befalede sine Lensmænd, overalt hvor han havde »Øg og Stod«, saasom paa Skanderborg, Tvillum, Hald, Spøttrup, Aakjær, Kalø med Øen Hjelm, Økloster, Børglum, Sejlstrup, Hundslund og Voergaard (alle i Jylland), Hjortholm og Værø paa Samsø, Kalundborg, Abrahamstrup med Hesselø (Sjælland), Eskebjerg, Fynshoved, Romsø, Sprogø, Æbelø, Næsbyhoved (Fyn) at anskaffe gode frisiske Stodheste for enhver Pris.

Fra Tiden lige før Reformationen meddeles det, at Børglum Bisp betalte en frisisk Hingst med 290 Mark. Ved Klostergodsernes Inddragning under Kronen fik de kongelige Stod en betydelig Udvidelse, og flere af Klostrene som Antvorskov, Ringsted, men særlig Esrom blev Centre for den kongelige Stutteriavl.

DET KONGELIGE FREDERIKSBORGSKE STUTTERI*)

Grundlæggeren deraf var Kong *Frederik den 2den* (1559—1588), der var en vældig Jæger og stor Hesteven tillige, paa hvilke Lieb-

*) Se *J. Jensen*: Det kgl. frederiksborgske Stutteris Historie. 1910.

haverier han ofrede meget. Han var fuldtud et Barn af sin Tid, den prægtige og ødsle Renæssancetid, der dyrkede Hesteluksus i høj Grad. Den tyske Hippolog *Georg Engelhard von Löhneysen* fra Brunsvig, som levede paa denne Konges Tid, beretter, at Kongen købte Hingste i Italien, Spanien og flere andre Steder med stor Bekostning, ligesom han købte Vognheste i Frisland og Groeningen til Forspænd for de nu almindelige »Karme«, hvortil der ofte anvendtes 6 Stkr. Som Eksempel paa Ødselheden med Heste kan anføres, at ved Bortforleningen af Sønderjylland 1580 i Odense mødte de høje Herskaber med 2500—3000 Heste, og at der paa Enkedronningens Rejse til Kolding i 1589 krævedes Staldrum til 600 Heste. Til Ridebrug anvendtes, foruden de foran nævnte svære Heste til Turneringer, lettere, forældede Heste af spansk Afstamning (Genetter), til hvis Rekruttering der udkrævedes Hofstutterier, hvortil der knyttedes Rideskoler. I Italien gik man saa vidt dermed, at der ligefrem oprettedes Rideakademier, der blandt den unge europæiske Adel med Held konkurrerede med Universiteterne. Heste var ogsaa i høj Pris, saaledes betaltes der 50—60 Daler for en jævn god Ridehest.

Naar de talrige kongelige Stod efterhaanden samledes i Nordsjælland, skyldtes det dels, at det inddragne Esrom Kloster egnede sig dertil, idet det var en »Græsgaard« med Skovvange langs Vestsiden af Esrom Sø, og dels at Kongen ved Magelæg havde faaet Naboejendommene *Faurholm* og *Hillerødsholm*, hvor han opbyggede *Frederiksborg Slot*, som han særlig yndede for Jagtens Skyld i den skovrige Egn.

Sønnen *Christian den 4de* overgik endog Faderen i Hesteliebaveri, og han tog straks, da han blev myndig, lige i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, fat paa Udvidelse og Omorganisation af Stutterivæsenet; saaledes anskaffede han sig fra Ind- og Udland ikke alene Hingste, men hele Stod, nemlig et engelsk og et frisisk, antagelig et let og et svært. Desuden sammendrog han Stoddene til Sjælland og gjorde Esrom til Hovedpladsen med 6 Stod, hvortil sluttede sig *Frederiksborg* med to, medens *Antvorskov* og *Vordingborg* ligeledes hver fik to. Tilsammen leverede de til Kongens Brug mindst 50 4-aarige Hingste aarlig til Tilridning paa *Frederiksborg* og *Antvorskov*, hvor der var ansat Beridere, i Reglen tyske Adelsmænd, som *Heinrich v. Rothkirk*.

Efter 30-Aars Krigen var Landet ødelagt, hvorfor Stutterierne indskrænkedes, og Efterfølgeren paa Tronen *Frederik den 3die*

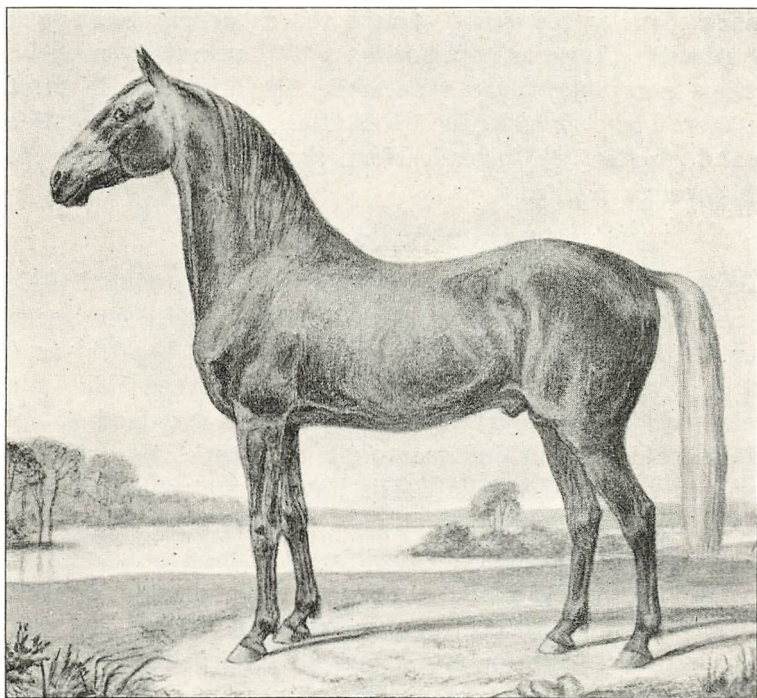
(1648—70), der ogsaa var stærkt hesteinteresseret, kunde derfor næppe følge sin Lyst, da Svenskekrigene havde tæret baade paa Kongens Finanser og hans Stod. Men Forretningen fortsattes alligevel med Indkøb af fremmede Hingste og Blandingsavl. Ligeledes skete der heller næppe nogen Forandring i Opdrætningen, der vedblivende var den gamle, simple med løsgaaende Stod i indhegnede Skovvange i Sommertiden og for flere Stods Vedkommende Vinteren med. Avlen dreves ogsaa paa gammel Vis med en Hingst, der blev sluppen løs til Stodhopperne. Om Opstaldningen meddeles der kun lidt. Staldpladsen var vistnok højst begrænset, og Forplejningen var ogsaa tarvelig, mest Hø, saa at der antagelig kun til Hingstene gaves Kærne og mærkeligt nok ogsaa Hakkelse, hvad der fremgaar af, at der holdtes særskilte Hakkelseskærere.

Under *Christian den 5te*, der var en vældig Rytter og Jæger, indførtes der Parforcejagter i Dyrehaven, hvortil der holdtes særlige Jagtheste, ligesom der anskaffedes Vognheste af forskellige afstikkende Kulører, i Spænd paa 6—8 Stkr. For at tilfredsstille Hoffets Forbrug begyndtes der ved Stutteriet i 1690 A v l e f t e r K u l ø r, idet Stoddene adskiltes derefter, hvilket yderligere udvikledes under Efterfølgeren, *Frederik den 4de*, der straks efter sin Tiltrædelse af Regeringen ved Begyndelsen af det 18. Aarhundrede gennemførte Systemskiftet, idet der dannedes Stød, hvert paa 18 Hopper, af følgende Lød:

1) hvidfødt,	5) mørkbrunt,
2) graaskimlet,	6) blankbrunt,
3) Morenkop,	7) rødt,
4) sort,	8) gult, kun midlertidigt.

Samtidig koncentreredes Stutteriavlens yderligere om Esrom og Frederiksborg, der udvidedes med hele »Ladegaarden«s Areal, saa Stutteriet blev et betydeligt samlet Komplex paa over en Kvadratmil Ager og Eng, Græsning og Skov, med et Hesteantal paa 6—700 Stykker. Stodhingstene havde fra 1680 staaet opstaldet i de kongelige Stalde i København, der var paa henved 250 Heste til Køre- og Ridebrug, og ved Græstidens Begyndelse førtes de saa til Stutteriet, som Regel én Hovedbeskeler, der blev sluppen løs i hver af de indhegnede Vange til 18 Hopper, og én à to Reservehingste af hvert Lød; de kom tilbage hen paa Sommeren, som oftest forslaaede og afrakkede, uagtet de daglig fik deres Kærnefoder.

Avlen efter Kulør i de smaa Stod medførte selvfølgelig »Indävl«, der som Modsætning til den tidligere Krydsningsavl gik over til stræng Renavl, hvoraf Resultatet i en Aarrække syntes ualmindelig heldigt, saa Stutteriet opnaede europæisk Ry. Under *Christian den 6te* blev der i 1740'erne opført nye Stutteri-bygninger og høje Stengærder mellem Vangene, saa de ydre For-

Bæveren, mørkerød, født 1782 paa Stutteriet, Stodhingst dér, dræbt 1805.
Efter *Gebauers* farvelagte Tegning af Hingsten som gammel ved C. E. R.

hold ikke kom til at staa tilbage; men desværre begyndte der samtidig at spores Tilbagegang i Avlen, hvilken fortsattes, om end Berømmelsen holdt sig. Der skete heller ingen væsentlige Forandringer i Stutteriets Ledelse under *Frederik den 5te*, kun gik man delvis bort fra »den frie Bedækning« paa Grund af af-tagende Frugtbarhed, ligesom der fra 1747 stilledes Hingste, rigtignok kun Probéringstene, til gratis Afbenyttelse for Bøndernes Hopper.

Først under *Struensee* kom Revolutionen, idet han i 1771 lod foretage en grundig Undersøgelse af Stutteriets Forhold, der

resulterede i en betydelig Oprydning og Reduktion af denne uhyre store og kostbare Institution. Men efter hans Afgang, da det gamle Regimente igen kom til Magten, foretages der en betydelig Forøgelse, tildels ved store Indkøb i Ind- og Udland af Hopper og Hingste, med det for Øje at gøre Stutteriet til et Stamstutteri for Landet til Forsyning af Hæren med Remonter ved Udstationering af Hingste fra Stutteriet. Forsøget mislykkedes dog for en Del ganske ved en dødelig Snivesygdom, der udbrød i Stutteriet, hvorfor der i 1791 nedsattes en ny Kommission, som ikke alene reducerede det degenererede Stutteri, der igen blev udelukkende Hofstutteri, men ogsaa Stutteriets Areal, hvorefter den følgende Menneskealder forløb under stadig Tilbagegang i Stilhed.

HERREGAARDSSTUTTERIER

Da det oprindelige og naturlige Grundlag for Stodhold: Ridderskabets Rostjeneste, var borte, og de daarlige Tider for Hestesalg efter Trediveaarskrigen kom, samtidig med at Landet var ødelagt ved vor ulykkelige Deltagelse deri, hvorved ikke mindst Adelen var bleven forarmet og dertil politisk gaet ud af Spillet ved Enevoldsmagtens Indførelse, gik det stærkt ud over Herregaardenes Stodhold, der jo tildels havde været en Luksusforretning, hvorfor den enevældige Konge, *Christian den 5te*, for at afhjælpe Tilbagegangen udstedte Forordningen af 1686 om Indretning af Stutterier med følgende Motivering: »Da Stutterierne mærkeligt aftager, og for at Landet med dygtige Heste igen kan blive forsynet«, fastsattes følgende:

1) Alle Grever, Friherrer og Proprietærer, som have Lejlighed til Højbjergning, Græsgang, Skov og Enemærker ved deres Hovedgaarde, skulle holde et dygtigt Stutteri med en Stodhest paa 10—11 Kv. og Hopper paa mindst 9¹/₂ Kv. efter følgende Skala:

For 1500 Tdr. Hartkorn og derover	12	Hopper,
- 1000—1500 Tdr. Hartkorn	10	—
- 600—1000 —	6	—
- 300—600 —	4	—
Præster og Forpagtere af Sædegaarde	2	gode Hopper.

Til Gengæld tilsagdes der Ejeren forskellige Begunstigelser, ligesom der paalagdes dem Mulκτη for Forsømmelighed. Amtmændene havde Inspektionen over Stutterierne.

Antallet af Stutteriheste i 1687 (det første Aar) var paa Herregaarde:

	Hingste	Hopper
1 Sjælland	33	487
- Fyns Stift	47	352
- Lolland-Falsters Stift.....	17	126
- Aalborg-Viborg Stifter.....	203	177
- Aarhus-Ribe Stifter	44	366
	<hr/>	
	344	1508
Hos Præster	4	391
- Bønder.....	»	282

Til Sammenligning kan anføres Tallene fra 1777, det sidste Aar Forordningen bestod, nemlig hos:

	Hingste	Hopper
Ejere af Hovedgaarde	182	1047
Forpagtere	19	128
Præster o. a.	»	645
	<hr/>	
	201	1820

Af større og bedre Herregaardsstutterier fandtes:

Voergaard og Rugtved i Hjørring Amt: 2 Hingste og 12 Hopper.

(Oberst Reedtz).

Dronninglund og Dronninggaard i Hjørring Amt: 3 Hingste, 16 Hopper.

(Brigadér Halling).

Lindborg med Vildmosegaard i Aalborg Amt: 1 sort Stutterihingst,
8 sorte Hopper.

(Baron Schimmelmann).

Visborggaard i Aalborg Amt: 2 Hingste, 10 Hopper.

(Kapt. Arenstorff).

Overgaard i Randers Amt: 2 Hingste, 16 Hopper.

(Kapt. Arenstorff).

Grevskabet Scheel med Gl. Estrup i Randers Amt: 4 Hingste, 24 Hopper.

(men fremtidig kun 12 Hopper, da det er vanskeligt at sælge Heste).

Kalø (tidligere berømt for sit Stutteri), Randers Amt): 1 Hingst, 6 Hopper.

(Forpagter).

Grevskabet Frijsenborg i Aarhus Amt: 3 Hingste (10—11 Kv.), 12 Hopper (10 Kv.— 10 Kv. 3 Tm.).

Palsgaard (tidligere berømt) i Vejle Amt: 1 Hingst, 6 Hopper.

I Koldinghus Amt var der kun Stutterier paa Engelsholm og Skovgaard, og i Ringkøbing Amt var de fleste Gaarde uskikkede til Stutteri.

Under de fortvivlede økonomiske Forhold, der havde holdt sig i de forløbne 100 Aar, var det antagelig gaaet med Overholdelsen af Forordningen, som det kunde; men da ved Midten af det 18. Aarhundrede Tiderne bedredes for Landbruget, særlig Kvægholdet, blev Paabudet stærkt overtraadt, hvorfor Regeringen i 1771, især da der nu til Hæren krævedes lettere Heste, fandt sig foranledi-

get til at paalægge Amtmændene at paase, at Forordningen efterlevedes, hvilket naturligvis heller ikke hjalp. Men da saa *Direktionen* for *Stutterivæsenet* i 1776 var bleven oprettet paa Initiativ af Statsminister, General *Eickstädt*, for en Del med det Formaal paa det kongelige Stutteri at producere Landstodhingste til Udstationering med Produktion af Rytterheste for Øje, udvidedes *Direktionen* til ogsaa at omfatte Landstutterierne, og den foranledigede saa en kgl. Forordning af 23. December 1778, som ophævede den af 1686, »der ikke i alle Dele passer for Agerbrugets nuværende Tilstand, og da Stutteriernes Vigtighed for Landet udkræver, at Hesteavlens alvorlig befordres og opmuntres, anordnes«:

1) Alle Grever, Friherrer og Proprietærer skal for hver privilegeret Sædegaard holde 2 stutteridytige Følhopper. For en Sædegaard med Tilliggende paa 4—500 Tdr. Hartkorn: 3 Hopper, og for 500 Tdr. og derover: 4 Hopper.

2) Ejere af upriviligerede Sædegaarde, for hver Gaard: 1 Hoppe.

3) Selvejere, Møllere og Kromænd med 10 Tdr. Hartkorn: 1 Hoppe.

4) Flere Proprietærer kan være fælles om en Hingst for hver 20 Hopper mod en Godtgørelse af 2 Rdlr. 3 Mk. pr. Hoppe.

Hingsten maa være 10 Kv. 2 Tm. Anlægsmaal uden Sko, og ingen maa approberes under 10 Kv. 1 Tm. samt under 4 eller over 15 Aar.

Hopperne for Herregaardsstutterier mindst 10 Kv. og for Selvejere 9 Kv. 5 Tm., ikke under 5 eller over 15 Aar.

Som Belønning og til Opmuntring fritoges Ejerne for forskellige Afgifter, ligesom der skulde uddeles *Præmier* for det bedste Afkom i 4. Aar, og desuden kunde Proprietæerne faa Stutteriheste til Købs for henholdsvis 100 Rdlr. for Hingste og 60 Rdlr. for Hopper.

Til Opmuntring for de Proprietærer, der holder Hingste til Bedækning af Bønderhopper, skal der i Præmie betales 2 Rdlr. for hvert Aaringsføl efter Hingsten og stutteridytige Bondéhopper.

De, hvis Gaarde paa Grund af daarlig Græsning ikke egnede sig til Stutterihold, kunde efter Ansøgning fritages derfor mod at betale 10 Rdlr. aarlig pr. Hoppe, men Selvejere og andre større Bønder kun 5 Rdlr.

Til Stutterikommissærer skulde der udvælges et Par kvalificerede Kavalleriofficerer for hvert Distrikt — ialt 7, i Jylland 1

for hvert Stift —, hvilke tillige med Amtmanden skulde foretage Eftersyn og Bedømmelse til Præmiering.

1780 afholdtes Stutteribesigtigelse i Følge den nye Bestemmelse, hvorefter der fandtes af Hingste og stutleridygte Hopper i:

	Hingste	Hopper
Sjællands Stift.....	29	374
Lolland-Falsters Stift.....	10	152
Fyns Stift.....	51	387
Ribe Stift.....	21	220
Aalborg og Viborg Stifter.....	50	492
Aarhus Stift.....	49	246
<hr/>		
Kongeriget Danmark.....	210	1871
Forrige Aar (1779).....	129	1771

Af Stutterier, der har udmærket sig ved Antal og Godhed af Heste, fremhæves:

Paa Sjælland: Grevskabet Bregentved, Baroniet Løvenborg, Vemmetofte Kloster, Gjerdrup, Ejer: Justitsraad *Qvistgaard*.

Paa Lolland-Falster: Grevskabet Christianssæde, Vennerslund, Ejer: Proprietær *Tersling*.

I Fyns Stift: Kjærsgaard, Ejer: Krigsraad *Vedel*, Frederiksgave, Ejer: Confrd. *Ryberg*, Grevskaberne Wedellsborg og Gyldensten (18 tildels fortrinlige Hopper og 2 Hingste paa Harridslevgaard), Baroniet Brahe-Trolleborg.

I Ribe Stift: 1) Selvejer *Pedersen*, Viuf (Vejle-Kolding), som har 5 approberede Hopper og 1 Hingst paa 16 Tdr. Hartkorn. 2) Pallisbjerg, Ringkøbing Amt, Ejer: Proprietær *Chr. Linde Friedenreich*, der i Tiden 1770—80 havde indført holstenske Hingste.

I Aalborg og Viborg Stifter: Ullerup, Thisted Amt, Ejer: Proprietær *Nic. Toft*.

I Aarhus Stift: 1) Overgaard, Ejer: Etatsraad *Arenstorff*. 2) Rolsegaard, Ejer: Propr. *Thomsen*. 3) Skaarupgaard, Ejer: Justitsraad *Secher*. 4) Clausholm, Ejer: Geheimeraad *Huitfeldt*. 5) Bygholm, Ejer: Justitsraad *Thygesen*.

Afgift for Fritagelse af Stutterihold indbetalt:

Fra Fyns Stift.....	140 Rdlr.
- Ribe Stift.....	145 —
- Aalborg og Viborg Stifter	165 —
- Aarhus Stift.....	360 —

Ialt... 810 Rdlr.

Præmierne uddeltes af Direktionen efter de indkomne offentlige Beretninger fra Kommissærerne.

Til Præmie paa 50 Rdlr. indstilledes Justitsraad *Lindenpalm*, Williamsborg, for en approberet Hingst, der med approberede Bondehopper har leveret 25 Føl.

Beretningen om Besigtigelsen er underskrevet den 27. November 1780 af *P. C. Abildgaard*.

Af andre Stutterier omtales Brigadér *W. Hallings* paa Dronninglund i Vendsyssel med to Hingste, hvoraf en gul og en brun Englænder paa 10 Kv. 2 Tm. samt 7 Hopper, hvoraf to gule — i det hele en meget god Præsentation. Paa Voergaard var der en sort Hingst og flere sorte Hopper, alle af dansk Race. Paa Vang og Rødslet, tilhørende Krigsraad *Gleerup*, holdtes der to sorte Hingste, hvoraf den ene var en Holstener paa 10 Kv. 3 Tm., og ligeledes paa Gl. Vraa en sort holstensk Hingst paa 10 Kv. 5 Tm.

Justitsraad *Marcussen*, Krastrup og Vaar (Nibe-Løgstør) havde meget gode og mukke danske Hingste paa 10 Kv. 2—3¹/₂ Tm. I Randers Amt havde Grev *Scheel* 20 Heste.

Men forøvrigt klagedes der fra Fyn over, at Godsejerne fremstillede deres Køre- og Ridehopper for Kommissionen. Kommisærerne kritiseredes stærkt og var ilde set. »Officererne saa kun efter de arvelige Fejl som Spat og Øjensygdomme samt kønt Hoved og lige Ryg, men kasserede ingen Hoppe for daarlig Skabning.«

I det hele vakte Tvangsforanstaltningen almindelig Misfornøjelse, da Hestene var i daarlig Pris og Havren dyr. Dertil kom, at man følte sig krænkede over, at Stutterierne skulde bedømmes af Officerer, der ogsaa skulde vurdere Gaardens Græsning, samt over Bestemmelsen om Hingstene, der var saaledes, at der ikke fandtes saadanne i Jylland. Tillige gjorde det ringe Antal bedækkede Hopper Hingsteholdet dyrt, da Bønderne nødigt brugte Herregaardens Hingst selv til billig Pris.

Efter General *Eickstädt's* Afgang 1783 og det nye Regimentes Tiltræden i 1784 foranledigede Greve *Chr. Ditlev Reventlow*, der traadte til, at Forordningen af 1778 blev ophævet med den smukke Motivering, »at den allerede havde gjort den Virkning, at Hesteavlens paa de fleste Steder er i god Opkomst«, og en ny blev udstedt den 27. Maj 1786, der ophævede Tvangsbestemmelsen og alene gik ud paa »ved Opmuntring og Uddeling af gode Stutterihingste at fremme denne vigtige og uundværlige Avl«.

Hovedforandringen var, at det fremtidig blev en frivillig Sag

at holde Stutteri, og at Bedømmelsen blev overladt Landmænd, der udpegedes af Amtmændene, men valgtes af Stutteridirektionen, samt at der som Præmie for Stutterier, bestaaende af en Hingst og mindst 6 Følhopper med størst muligt Tillæg hvert 3die Aar, udsattes en Guldmedaille til 100 Rdlrs. Værdi + 200 Rdlr. som 1ste, men alene de 200 Rdlr. som 2den Pr., hvortil yderligere kunde føjes Ærespræmier paa hhv. 300 og 150 Rdlr. for de to bedste Stutterier i Landets 4 Stutteridistrikter. Præmieuddelingen begyndte først i 1787. Til at inspicere Stutterierne kunde Stutteridirektionen udsende en sagkyndig, hvilket ogsaa skete i 1790, nemlig dens Sekretær, Professor *Abildgaard*, men hans Indberetning brændte desværre ved Slottets Brand 1794.

Bestemmelsen om, at det kgl. Stutteri afgav Hingste til Land-(Herregaards-)Stutterierne mod en Betaling af 100 Rdlr., bibeholdtes og suppleredes yderligere med det velvillige Tilbud om at overlade Godsejerne Hingste af mindre Størrelse og Godhed til Afbenyttelse for Bønderne til halv Pris. Ved Reduktionen af det kgl. Stutteri i 1791 ophørte dette Hestesalg, da Landstodhingste billigere kunde købes.

Nu var der i Løbet af faa Aar udkommen to omtvistelige og bekostelige Lovbestemmelser for at holde Herregaardsstutterierne i Live, og alligevel døde de langsomt Straadøden, fordi Forretningen var urentabel med Datidens Heste- og Kornpriser, altsaa en kunstig Industri, som det ikke var Hvermands Sag at opretholde. Kun enkelte Stormænd evnede at dyrke den dyre Sport, som Stutteriavl er, hvor den ikke drives med særlig Held og Dygtighed, og selv saa var der, som Forretning betragtet, næppe noget ved den. Saaledes fremhæves fra alle Sider Harridslevgaards (Gyldenstens) Stutteri fra Midten af det 18. Aarhundrede som noget enestaaende, idet der derfra var gaaet Hingste, der var opkøbt af en københavnsk Hestehandler, og som han med sine egne Folk sendte til Paris, Wien og Sardinien, hvor de kostede 5—700 Rdlr. Men herhjemme var de kun betalt med 100 Rdlr., saa Æren var større end Fordelen, idet det var den Pris, som der regnedes med for brugbare Hingste til Stutteribrug. Om et andet bekendt Stutteri, nemlig paa Frijsenvold ved Randers, erfarer man af et Avertissement i 1769, at Forpagter *Høst* paa Grund af Fraflytning lod bortsælge ved Auktion sit »ramskoppe« Stutteri paa 51 Stkr., hvoraf 12 Hingste af forskellig Alder og et Firspænd graa Vognheste, hvoraf Stanghestene var paa 11

Kv. Af Betegnelsen »ramskoppet« skønner man, at de krumme Hoveder var moderne, ligesom hvad det var for en Race: den holstenske, der netop havde dette Bygningstræk og forøvrigt udmærkede sig ved Størrelse, Rejsning, livlige Farver, men desværre ogsaa havde høje, fine og daarlige Ben. Det var den, der tillige med Stutteriracen herskede i Herregaardsstutterierne, som selvfølgelig ikke dyrkede Landets Race. Naar der omtales »dansk Race«, menes dermed Stutterirace. Hvad Kvaliteten angaar, var den vist gennemgaaende tarvelig, og naar det omtales, at Bønderne ikke vilde benytte Herremændenes Hingste, var det næppe af Dumhed, eller fordi Springpengene afskrækkede, men fordi Afkommet efter dem blev høj- og finbenet, sent udviklet og kælent samt ofte smaat.

Om Virkningen af de kongelige Forordninger til Ophjælpning af Herregaardsstutterierne udtaler Professor *Erik Viborg* følgende:

»Man skulde have formodet, at saa betydelige Præmier skulde have fremvirket noget stort for vor Hesteavl; men Erfaringen lærte det modsatte. Stude og Køer fortrængte Hestene, da hine bragte større Fordel end disse. At have smukke Spænd og gode Rideheste ændsedes nu ikke mere af den danske Adel. . . . I Bedømmelsen af Hingstene og Stutterierne var der ingen Enhed, da den skete af forskellige Kommissioner, og Uddelingen af Præmierne for Stutterierne bestemtes efter indkomne Beretninger ved det grønne Bord Stutterierne forsvandt mod al Forventning«

Da Tvangen ophørte ved den nye Forordning af 1795, forsvandt ogsaa næsten alle Stutterierne, begunstiget ved den stærke Efterspørgsel til gode Priser efter selv tarvelige Heste, hvilket Krigene foranledigede, saa der ved Aarhundredskiftet kun var enkelte tilbage. Men som Levninger beholdt dog adskillige Herremænd Hingstene, der jo imidlertid ogsaa snart uddøde.

Ved den endelige Oprydning af Boet ligger det naturligt at gøre Balance og spørge om Resultatet af denne nærmest for Hærens Skyld ved Kunst opretholdte Industri, og det bliver da, trods Hippologernes Lovprisninger, ubetinget at betegne som daarligt. Der er sikkert nok avlet nogle Luksus- og Officersheste, men Hæren blev dog vistnok kun for en ringe Del rekruteret fra Herregaardsstutterierne, og hvad Udførslen angaar, saa er det egentlig kun Sagnet om den omtalte Sending Heste fra Harridslevgaard, der stadig gaar igen og anføres som Bevis for Herregaardshestenes Fortrinlighed, som er Skyld i deres Berømmelse.

BONDEHESTEAVLEN

Der er næppe Tvivl om, at Hestene hos Bondestanden, i god Harmoni med dens Tilbagegang overhovedet siden »Valdemartiden«, var paa Retur, særlig paa Øerne, hvorfor i alt Fald *Christian den 4de's* Reces af 1622 om Forbud mod at lade uskaarne Hingste gaa løse paa Fælleder efter Paaske, med mindre de var 24 Daler værd, taler, ligesom antagelig ogsaa Forandringen i 1680 under *Christian den 5te* om, at ingen uskaarne Hest under 14 Palmer*) (eller $9\frac{1}{2}$ Kv. sjæll. Maal) maatte gaa løs paa Fælleden efter Pinse, »da Forbudet ikke var bleven tilbørligen efterlevet«, peger i samme Retning. Da heller ikke det hjalp, fik Amtmændene Aaret efter Befaling til at indskærpe Forordningen under Straf af at have Hestene forbrudt. Alligevel maatte Forbudet hæves i 1693, »da Bønderne af Mangel paa Græsning og Høljergning ikke kunde overkomme at holde slige store Heste«. Selv om Bestemmelserne nærmest gælder Øerne, taler de dog et tydeligt Sprog. Tiden derefter hører ogsaa til den usleste for Bondestanden, saa man nok tør slutte, at Tilstanden heller ikke blev forbedret for Hestene; men fra Midten af det 18. Aarhundrede, »Oplysningstiden«, da Interessen begyndte at vaagne for Landbruget, faar man nogen Besked, saaledes gennem Besvarelser af en af Patrioter i 1758 udsat Prisopgave om *Stutteriernes Ophjælpning*, trykte i »Økonomisk Magazin«. Selv om Prisaftandingerne ikke specielt gælder Bondehesteavlen og er ret tarvelige, indeholder de dog enkelte Oplysninger, nærmest om sjællandske Forhold, af Værdi. Saaledes siges det, at Fæstebønderne paa Grund af det overvættes Hoveri maatte holde 2—4 Heste paa Stald dertil, samt at der under Fællesdriften af Jorden i 3 Vange kun var den ene ubesaæde Græsmark, paa hvilken der udsloges altfor mange Kreaturer af alle Slags, og endog om Vinteren maatte føde Hestene, der afgnavede Græsrodderne. Ved slig Behandling sattes Hestene tilbage i Udvikling, saa det næppe er hel Overdrivelse, naar de lignes ved Gedebukke, af hvilke der skulde 6—8 Stkr. for en Plov, det eneste Arbejde, de kunde udrette. Omtrent fra samme Tid meddeler *C. H. Brasch* i sin »Vem-

*) I *Arendt Berentsens* »Danmarks og Norges frugtbare Herlighed« 1656 er en »Palme« (Haandsbred) afsat lig 93 mm ($3\frac{1}{2}$ Tm.); men i det hele hersker der en Del Uoverensstemmelse angaaende Forholdet mellem Palme- og sjællandsk Alenmaal, der blev gældende Landsmaal 1688.

metoftes Historie« om en i 1759 foretagen Maaling af Hestene paa Klostergodsets 150 Bondegaarde i Fakse og Stevns Herreder, hvorefter Gennemsnitshøjden var $12\frac{1}{8}$ Palmer, medens kun 2 var fra $15\frac{1}{2}$ —16 og 24 fra 14— $14\frac{1}{2}$.

I samme Beretning omtales Misvækstaarene fra 1752—61, blandt hvilke der i 1754 kun høstedes et Par Fold efter Udsæden. Efter den meget vaade Sommer 1755, da det indhøstede Foder var fordærvet, begyndte den frygtelige »Hestedød«, der var værst i 1756 og 59, og ialt bortrev over 1000 Heste paa Klostergodset, dels af Sygdom og dels af Sult, medens de overlevende var uarbejdsdygtige, hvorfor der maatte købes Heste fra Fyn og Stude fra Jylland til Plovarbejdet*). Af andre samtidige Udtalelser, der antagelig ogsaa kun gælder Forholdene paa Øerne, kan anføres følgende:

Bondehingstene er oftest slette, ringe baade af Størrelse og Skikkelse. Flere kunne ikke en Gang holde Dragon-, endsige Kyrasserhestemaal. Der findes næppe én god Hingst i hvert Amt. Og hvad Udførselsvaren angaar, meddeles, at det var daarligt Kram, der udførtes, ikke én god mod 100 slette; men der tilføjes rigtignok tillige, at de gode mangler Liebhave, og at der kun forlanges stærke Arbejdsheste i ret god Stand i Alderen fra 8—16 Aar. At Forholdene ikke overalt er lige slette, lærer man af en Beretning i *Pontoppidans »Økonomiske Balance«* (1759), der lyder: Danske Heste, som i Jylland og Slesvig falde størst, have fra Arilds Tid været begærlig søgte og betalte for deres Skabnings og Styrkes Skyld. De bedste falder i Thy, Mors, Salling, Harsyssel, Kolding og Haderslev Amter. Heste har i nogle Aar været søgte og godt betalte af Hestehandlere fra Husum, der i 1756 havde Leverance paa 4—5000 Stkr. og betalte Rytterheste med indtil 60—70 Rdlr., medens mindre og ringere fra andre Egne af Jylland og Slesvig samt Fyn kostede 30 Rdlr. Tolden iberegnet.

Prisen er falden, saa gode Heste og Hopper nu kan regnes til 50 Rdlr. og Hingste til 100 Rdlr.

Der udtales ogsaa, at »Hestehandelen er en af Hovedbrancherne i vort Købmandsskab«, og der klages over baade Udførselstold og midlertidige Udførselsforbud, hvorimod der ikke var Projekter fremme til Forbedring af Produktionen; de kom først senere. Forretningen gik ogsaa for saa vidt godt nok af sig selv, som Varen var søgt paa de udenlandske

*) Efter Kalkmalerier fra Middelalderen i Kirker brugtes der Heste for Ploven. Paa Sjælland har det fra gammel Tid været en almindelig Tro, at Kvæg ikke kunde benyttes til Trækbrug, hvorfor ogsaa en Præst paa Amager tilraadede at indforskrive Udlændinge til at indøve Folk i Brugen af Stude til Trækdyr (Danmarks og Norges økonomiske Magasin).

Markeder, ikke alene i Tyskland men baade i Østrig, Frankrig, Braband, ja selv Rusland.

Om Forholdene i Jylland haves der, rigtignok først 20 Aar senere, officielle Indberetninger fra de to som Stutterikommissærer beskikkede Kavalleriofficerer i 1779, den senere bekendte Kammerherre *Benfeldt* og Kammerjunker *Koeppern*, saalydende:

Samsø. Bondehestene ere i Reglen velskabte, temmelig store, meget lette og kraftige, tjenlige til Rideheste til det lette Kavalleri og selv til Rytteri. Tør Spat er meget udbredt. Grunden til, at Hestene her staa saa meget over dem andet Steds, er, at Bønderne ere velstaaende, ere fri for Rejser, og Landet har høje, frugtbare Græsgange.

Mellem Holstebro og Lemvig lægges der megen Vægt paa Hesteavl. Ausumgaards Gods har gode Hopper, men i Vandfuld Herred, hvor der forhen vare gode Heste, ere de nu ikke velbyggede.

I Bjerre Herred, mellem Horsens og Vejle, er der gode Heste hos næsten alle Bønderne. Justitsraad *Lindenpalm* paa Williamsborg havde en fortrinlig Hingst, der gav særdeles godt Afkom i Egnen.

Havreballegaard og Skanderborg Amter har gode Bondeheste, især i den østlige og sydlige Del af dette og fornemmelig hos Selvejerne. Der klages dog over den Skade, som de mange slette, løsgaaende Hingste og Hingstplage, der stjæle sig til at bedække, gjør Hesteavlen.

Kammerherre *Benfeldt* paa Serrislevgaard holdt 1—2 Hingste til Bøndernes Afbenyttelse og forbød dem at holde Hingst og befalede dem at skære deres 2 Aars Plage.

I Hads Herred ere Hestene mindre.

I nuværende Randers Amt var der meget gode Heste i Kalø Amt, men smaa Heste paa Mols og i det sandede Sønderherred. Store, gode Bondeheste paa Grevskabet Scheel, Hevringholm og Tustrup Godser. Meget gode Heste i Støvring, Galten og Rovsø Herreder samt største Delen af Sønderlyng og Houlbjerg Herreder (af nuværende Viborg Amt). Selvejrbønderne i Støvring Herred ved Randers havde Hopper paa 9 Kv. 5 Tm. til godt 10 Kv., mest sorte.

I den østre og søndre Del af Mariager Amt gode Bondeheste, men ikke store.

Gode, store Bondeheste ved Hvalpsund i Himmerland. I Silkeborg Amt daarlige Heste paa Grund af det sandede Jordsmon. I Hedeegnene kun lidet Tillæg, og Hestene ere af det sædvanlige lille Hedeslags. I Ribe Stift stod det daarligt til; kun gode i de slesvigske Enklaver, hvor Bønderne ene velstaaende. Her holdes Hingste fra Holsten og Als.

Regereriet fra Hovedstaden over Hestevæsenet naaede atter ud til Bondestanden i 1778 i Forordningen om Herregaardsstutterierne, idet der deri indeholdtes den Straffebestemmelse, at ingen Bondehingste maatte gaa løse, men skulde holdes i Tøjr under Mulkt af 2 Rdlr., og allerede 1780 supple-

redes Bestemmelsen med et Kaaringsreglement, hvorefter alle Bøndernes Hingste fra 2 Aars Alderen i hvert Aars Marts Maaned skulde efterses af Godsejeren, og de bedste udtages til Bedækning i Forholdet 1 til 30—40 Hopper og forsynes med Brændemærke, medens alle de kasserede under Straf af Mulkt skulde skæres. Ligeledes var der Bøde af 2 Rdlr. for ikke at møde med Hingstene til Kaaring samt for at lade Hopper bedække af ukaarede Hingste. Til Opmuntring for Hingsteholderne til at holde Beskeler paa Stald tillodes det at tage Bedækningspenge.

Forøvrigt anbefaledes det stærkt Godsejerne at holde Hingste til Bøndernes Afbenyttelse, men Tvang dertil var der ikke.

1783 udkom der en ny Plakat, der befalede at paaligne enhver Bondegaard en vis Afgift for et bestemt Antal Hoppers Bedækning, da Bønderne havde fundet paa at gøre Strejke ligeoverfor Bestemmelsen om Bedækningspenge ved at undlade at lade deres Hopper bedække.

For Hertugdømmernes Vedkommende havde Staten ikke grebet ind i Hesteavlens før 1779, da dér ogsaa indførtes Hingstekaarings — der i 1782 bestemtes at skulle foretages fra 2 Aars Alderen — med Bødestraf for at bruge ikke approberede Hingste til Bedækning samt Præmiering af de bedste ved to Kavalleriofficerer. Men da denne Tvangsbestemmelse vakte Misnøje, ligesom den fra 1778 i Kongeriget, ophævedes den i 1785.

III

DEN NYERE TID. LEDELSEN FRA OVEN

PRÆMIESYSTEMET

SOM foran anført under Herregaardsstutterierne var Tvangssystemet for disses ligesom for Hertugdømmernes Vedkommende bleven afløst af Opmuntningssystemet, ved hvilken Lejlighed der ogsaa faldt lidt af til Bondestanden i Kongeriget, idet der »for at opmuntre Bønderne til Hesteavl« aarlig i ethvert Amtmandsskab udsattes to Præmier, hver paa 10 Rdlr., til Ejerne af de to bedste Bondehingste, som mindst havde bedækket 15 Hopper, medens Præmierne for andre Hingste — tilhørende Folk udenfor Bondestanden — var henholdsvis 200 og 100 Rdlr., og for Slesvigs Vedkommende ogsaa to Præmier paa 100 og 50 Rdlr. til Uddeling ved fri Konkurrence i Flensborg, foruden to paa 20 og 10 Rdlr. for hvert Amt.

STATSPRÆMIERING VED STUTTERIBESIGTIGELSER

Da det viste sig umuligt selv ved høje Præmier til Herregaardsstutterierne at holde dem i Live, og Hingstepræmieringen heller ikke gjorde Fyldest i saa Henseende, foreslog Stutteridirektionen paa Initiativ af Veterinærprofessor *Erik Viborg* at ophæve Forordningen af 1785, der afløstes af en ny af 8. Maj 1795. Principet deri var at opmuntre Bønderne som de egentlige Hesteopdrættere til at forbedre og udvide Hesteavlen, som et af Landets vigtigste Naturprodukter, gennem Belønning for at holde de bedste Stodhingste og uden nogen Tvang, hvorefter Præmierne blev fastsat saaledes for hvert Distrikt, der som Regel faldt sammen med Amtet, nemlig: 1. Præmie en Guldmedaille eller 100 Rdlr. kurant, 2. Præmie en Sølvmedaille eller 20 Rdlr. kurant og en 3. Præmie paa 10 Rdlr., hvilke uddeltes

ved Stutteribesigtigelser i Juni og Juli Maaneder. Det tillodes Ejerne at give Møde paa den Skueplads, der laa dem bekvemmost, men Hingstene kunde blot præmieres ét Sted og hvert andet Aar, og de skulde være mellem 6 og 17 Aar samt fri for Fejl. Tydeligt nok var Forskellen paa Størrelsen af 1. og 2. Præmie, trods den frie Konkurrence, som der skiltedes med, beregnet paa, at Herremændene skulde have den store og Bønderne kun de smaa. Præmiehingstene blev indbrændte med Kronemærke paa Laaret,

medens de blot »stutteridytige« ligesom de 4-aarige maatte nøjes med et kronet G.

Erik Viborg, født 1759, død 1822, Professor og Forstander ved Veterinærskolen fra 1801 samt Sekretær for Stutteridirektionen.

Hvad Hertugdømmerne angaar, meddeler *E. Viborg*, at Forordningen af 1785 heller ikke dér virkede tilfredsstillende, idet Afstanden til Skuepladsen afskrækkede Bønderne fra at give Møde, og de mange Amter af højst forskellig Størrelse gjorde Præmieringen højst uens. Desuden beherskede de store Hestehandlere, der ofte tillige var Hingsteholdere, baade Udstillingerne og Præmieringen, idet det hverken krævedes, at Præmiehingstene skulde være opdrættede af Ejeren eller vedblivende staa til Bedækning i Landsdelen, hvorfor adskillige

Hingste straks efter Præmieringen blev solgte til Udlandet eller kastrede. Paa *Viborgs* Indstilling 1797 kom der ogsaa i 1798 en ny Forordning om Hingstebesigtigelser i Lighed med dem i Kongeriget, for Nordslesvigs Vedkommende i Løgumkloster og Kliplev, hvert Sted med to Præmier paa henholdsvis 100 og 50 Rdlr.

Som kongelige Stutterikommissærer fungerede i en Aarrække Overstutmester *Roepstorff* og Professor *E. Viborg*, der, for at opnaa en ensartet Bedømmelse, maatte berejse hele Landet, men paa hver Plads dog arbejdede sammen med den stedlige Amtmand

som Formand. Kommissionen havde en meget indgaaende Instruks for Bedømmelsen, hvilken, gengivet i Korthed, sagde, at Idealet, der tilstræbtes, var en pæn, regelmæssig Hest, nærmest af Stutteritypen, og saaledes som Rytteriet forlangte den. Benene maatte hverken være grove eller haarrige, og Størrelsen skulde være den sidste Fuldkommenhed at tage i Betragtning ved Bedømmelsen.

Udstillerne af Hingste var til at begynde med mest Herremænd, der med deres i Reglen forædlede Hingste tog 1. Præmien paa de 100 Rdlr.

I de første 5 Aar forevistes i hele Kongeriget ialt 455 Hingste, af hvilke der præmieredes 116, nemlig 27 med 1., 51 med 2. og 38 med 3. Præmie. Antallet steg fra 16 i 1795 til 31 i 1799.

Men Statshjælpen til Hesteavlens Fremme tog ikke alene Sigte paa Hingstene, idet det ogsaa paalagdes de omrejsende Stutterikommissærer i Danmark hvert Aar at indbyde Bønderne i 1 à 2 Sogne til paa et bestemt Sted at forevise deres Hopper med Afkom*), for at de bedste kunde indbrændes med Krone som »stutteridytige«, for hvilke der, naar de igen mødte med Føl, der bevislig var faldet efter stutteridytige Hingste, udbetaltes i Følpræmie 7 Mark 8 Skilling, hvilket Beløb i 1813 forhøjedes til 2 Rdlr. rede Sølv.

Af fremstillede Hopper »indbrændtes« der i 1800 216, hvoraf alene 100 i Frederiksborg Amt, medens der paa flere Pladser slet ingen var. I 1795 anvendtes der kun 800 Rdlr. af de bevilgede 2080 Rdlr. til Præmiering, men i 1807 medgik der 2197 Rdlr., hvilket Aar der præmieredes 44 Hingste og udbetaltes 310 Følpræmier. *Viborg* beretter ogsaa i 1810, at Præmieringen er meget yndet, ligesom Præmiehingstene er søgt og ikke mere udføres af Landet. Men der er stor Forskel paa Godheden af de fremstillede Hingste; saaledes kommer der mange frem fra Mors og i Vejle Amt, og kun i Varde er der Mangel paa Hingste. Derimod er der i Randers-Egnen Mangel paa Rideheste.

De første 20 Aar under Præmiesystemet faldt under Verdenskrigen, da der var god Afsætning paa Heste til høje Priser, saa

*) *H. I. C. Høegh* omtaler i sin »Anvisning til et velindrettet Jordbrug«, at der i Thy kunde møde 100 Hopper, naar Kommissionen kom til en bestemt Gaard for at mønstre dem til Indbrænding, hvad man mere attraaede for Ærens Skyld end for de 7 Mark 8 Sk. i Følpenge.

det var gyldne Tider for Hesteavl, som hverken Krigen, hvori vi blev Deltagere fra 1807, eller Statsbankerotten i 1813*) i særlig Grad berørte, om end denne paa Grund af Pengeomskrivningen gjorde Ændring i Præmierne, saaledes at disse blev paa henholdsvis 100 og 40 Rigsbankdaler rede Sølv, medens 3. Præmie strøges og først igen optoges i 1825, forhøjet til 20 Rdlr. Ogsaa Følpræmien blev forhøjet til 2 Rigsbankdaler.

Endelig skal anføres, at *Tvangskaaringen for Bondehingste*, hvor der endnu var Fællesgræsning paa Fælder og Overdrev, hævedes 1812.

Da der saaledes ved Aarhundredskiftet begynder et nyt Afsnit i vor Landhesteavl's Historie, og der baade fra Stutteribesigtigelserne i Landstutteri-Protokollerne i Rigsarkivet haves fyldige Beskrivelser af de antagne Hingste og Hopper, og der desuden især fra Stutterikommissæren, Professor *Viborgs* Haand foreligger almindelig Karakteristik af Hestetyperne i de forskellige Landsdele, meddeles der i det følgende i noget sammentrængt Form Hovedtrækkene deraf til Belysning af Forholdene.

Ved Besigtigelsen i *Hillerød* i 1795 var Hingstene 9 Kv. 2—3 Tm., i *Holbæk* 9 Kv. 3 Tm. til 10 Kv., i *Næstved* var der én paa 8 Kv. 5 Tm., den eneste Hingst paa *Grevskabet Holsteinborg*, hvor der ellers anvendes 2 Aars Plage til Bedækning. Der klages over svage, spattede og franskstillede Ben. I 1804 udtales, at der gøres meget for Hesteavl paa *Grevskabet*. Dette Aar præmieredes i *Næstved* en sort 6 Aars Hingst paa 10 Kv. fra *Everdrup*, rimeligvis den samme, som Stutmester *Nielsen* købte og igen solgte til Stutteriet, hvor den fik Navnet *Quadrat* u. Hopperne var paa 9 Kv. 2—3 Tm., med ret god Form, men slette, fejlfulde Ben, især Bagben.

Fra *Ods herred* omtales Hestene udførligt i 1806 og 1807 efter foretagne Undersøgelser i Sognene. Af Hingste var der en gul paa *Adlersborg*, der betegnes som en god Bondestodhingst, en skimlet paa *Annebjerggaard* fra »det vilde Stød«; den har en smuk Fordel og lige Kryds, men er finbenet, spattet og har daarlig Bevægelse. Desuden beskrives to kongelige Hingste, en sort og en brun, hvoraf denne var spathalt og harespattet, men havde givet godt Afkom; den sorte var velformet, 10 Kv. 1 Tm., men havde i alle Henseender slette Ben, ligesom meget snæver Bagbevægelse. Afgivet fra Stutteriet for 50 Rdlr.

I *Skipinge* var der en gul Hingst paa 9 Kv. 4 Tm. efter en norsk Hingst paa *Løvenborg*, som den ligner i Forparten.

*) 1 Rdlr. dansk Kurant = 3 Kr. 20 Øre. Normalkursen: 125 Rdlr. = 100 Specier (400 Kr.). Kursen paa Kurantsedlerne var i 1802—1807 140—150, 1809 388, 1812 1500. Ved Statsbankerotten fastsattes Rigsbankdalersedlen til 6 Rdlr. Kurant (19 Kr. 20 Øre), men Kursen sank yderligere ganske betydeligt.

Af Hopper blev der indbrændt 12 paa 9 Kv. 2 Tm. til 10 Kv. 1 Tm., i Asnæs 11, hvoraf flere gode, i Grevinge Sogn var der gode Heste samt efter ovennævnte brune Stutterihingst en smuk sort, men spattet Hingst, der var meget stærkt søgt. Indbrændt 27 Hopper. I Gundestrup var de bedste Hopper. De almindeligste Fejl var Spat, fransk Forstilling og hasende Fodskifte. I Faarevejle blev ingen Hopper indbrændt paa Grund af ovennævnte Fejl, og i Skippinge-Vallekilde kun faa.

Paa Løvenborg Gods ligesom i Frederiksborg Amt er Hestene forædlede ved Hingste fra Stutteriet, saaledes meddeles det fra Besigtigelsen 1806, at 3 antagne Hingste og de fleste af Hopperne (41 indbrændte og 24 tidligere indbrændte, mødende med Føl) nedstammede fra Stutteriet, hvis Hingste omkring 1800 aarlig bedækkede ca. 300 Hopper.

I hele Sjælland er Racen den samme; men i Skovegnene særlig, i Nord-sjælland, er Hestene meget smaa (Kulsvierhestene), kun 8—9 Kvarter Anlægsmaal, idet de bliver forsatte i Væksten ved at gaa ude om Vinteren. Alligevel er der flere, der er ret kønne og løber godt, hvilket antagelig skyldes iblandet Stutteriblod.

Den almindelige sjællandske Bondhest beskrives af *Viborg* saaledes: Hovedet groft, men lige, Halsen kort, Boven flad, Ryggen lige, Ribbenene hvælvede, Krydset tilrundet og temmelig lige, Benene forholdsvis føre, stærke og temmelig spatfri. Den afgiver en god Ridekleppert, naar den har Højden.

Ved Bondens tiltagende Velstand forbedres Avlen, og de smaa Heste aftager. Møen har et Hesteslags, lig de sjællandske, men endnu mindre («Klinterotter»).

Om de bornholmske Heste skriver han 1818, at de ligner de sjællandske; Højden opgiver han fra 9 Kv. 4 Tm. til 10 Kv. og anfører som Fejl afskydende Krys, slet Benbygning og uregelmæssigt Fodskifte. Racen er krydset med Stutterihingste samt norske og jyske Hingste. Tidligere fandtes »vilde« Heste, der levede i Skovene og Udmarkerne og maatte indfanges. (Se *J. Jensen*: Bornholms Hesteavl. 1891).

Paa Lolland-Falster, der endnu i højere Grad end Sjælland var korndyrkende og græsfattig samt uden Interesse for Husdyr, stod det daarligt til med Bondens Heste, af hvilke der holdtes en Mængde smaa, vanrøgtede Skabninger (10—12 Stkr. og 3—4 Køer paa en Gaard), hvoraf der brugtes 8 for en Plov. Hingstene var paa 9 Kv. til 9 Kv. 3 Tm. Racen var forblandet fra Herregaardene og med indførte Heste, mest tarvelige, fra Langeland og Fyn.

Den fynske Hest ligner den sjællandske, dog er den større og skønnere af Form, men mindre haardfør. Den er blandt med ædelt Blod fra Herregaardsstutterierne, i Sydbyn mest holstensk. Odense Amt, især Egnen om Odense og Assens, har mange gode Heste.

I *Begtrups* Beskrivelse af Agerdyrkingens Tilstand (1806) udtales, at Stutteriet paa Gyldensten, der 1802 endnu havde 4 Hingste og 10 Hopper, er nedlagt for et Par Aar siden som det sidste paa Fyn, men endnu holder enkelte Godsejere Hingste til Brug for Bønderne; forøvrigt holder flere Selvejere Hingste, hvoraf adskillige har erholdt Præmie. Paa Vestkysten haves gode Heste, men i det øvrige er Hestene hverken saa store

eller gode, og Tillæg er ikke nogen Næringsvej. Den fynske Bonde har indskrænket Hesteholdet og har ikke saa mange Heste som paa Sjælland. Der sælges fra Fyn Heste til Sjælland, Lolland, Femern og Holsten. Ærboerne er store Prangere, der køber Heste paa Fyn og sælger dem til Holsten.

Efter Stutteriprotokollerne var Hingstene paa Fyn ved Aarhundredskiftet ofte rød-blussede, enkelte skimlede eller gule. »Klepperform« anføres jævnlig, og Spat og Harespat synes almindelig; Størrelsen paa Hingstene angives fra 9 Kv. 4 Tm. til 10 Kv. 3 Tm., Hopperne fra 9 Kv. 3 Tm. til 10 Kv. 2 Tm.

Den jydsk e H e s t var langtfra nogen ensartet Race efter Nutids Fordringer, idet den omfattede foruden Arbejdsheste af alle Slags, lige fra »Karreheste« til »Ponyer« samt Militærheste og ligefrem Luksusheste, som man den Gang tog til Takke med. Ja, der fandtes endogsaa Udgangsøg, der kaldtes »Vildsmakker« i visse Egne. I de Tider spillede Jordbundens Frugtbarhed en langt større Rolle end nu for Tiden, saaledes var Hesteavlning ringe i de magre og græsfattige Egne og Hestene smaa og daarlige som Øernes, medens der paa de gode Jorder, hvor der var Velstand og fodredes godt, var gode Heste ligesom godt Kvæg.

De Egne, der stod bedst, var derfor Østkysten, fornemlig Randers-egnen, Limfjordsegnen, især Thy, Mors, Salling og Lemvigegnen og tildels Strækningen paa begge Sider af Fjorden fra Hals til Løgstør, dernæst Østhimmerland og Vestvendssyssel samt Øst- og Vestslesvig med Enklaverne og Øen Als.

Men naar Talen er om den rigt i g e j y d s k e H e s t, den virkelige Trækhest, saa er det Randers-, Salling-, Mors-, Thy- og Harbo-Hesten, der menes, og den beskrives saaledes: Størrelsen 10 Kv. og derover, Bygningen stærk, sluttet, men ikke elegant, Hovedet noget groft, men bredpandet og lige med livlige, fromme Øjne og velstillede Ører, Halsen noget kort og ikke meget rejst, Bringen bred, Bovene flade, Ribbenene hvælvede, Krydset tilrundet, Benene føre og velstillede og Bevægelsen ret god. Den egner sig alene til Vognhest og afgiver kun faa Remonter. Farven mest brun og rød.

Racen er i det øvrige Jylland, hvor Hesteavlning er af Betydning, mere forblandet med ædelt Blod fra Herregaardene og derfor mere uens, ligesom den er paavirket af de lokale Forhold; saaledes omtales Hestene i Kjær Herred, Aalborg Amt langs Limfjorden som store med velrejst Hals, men flade Ribben, afskydende Kryds, svage Ben med Spat og Harespat, hvilke Fejl tillægges Kærgræsningen og Høfodringen. I Amtets østlige Herreder og Slet Herred regnes Hestene for bedre.

Vendssyssel, Hjørring Amt, har fra gammel Tid haft et godt Navn for sine Heste, hvilket antagelig skyldes, at der derfra er leveret mange Remonter. De er ikke store, men nettede med god Rejsning, kort, sluttet Krop, afskydende Kryds og fine, men flade, stærke Ben.

I R a n d e r s-Eggen er der ingen Stutterier længere, men alligevel et stort Hestetillæg og en meget god Hesterace af store, stærke Dyr paa 10 Kv. og derover. I de 4 om Randers liggende Herreder tillægges der mange Heste til 80—100 Rdrl. I Nørreherred er Hestene stærkt paa-

virkede fra Stutteriet paa *Scheel* (Benzon) og af et kønt, lettere Slag, der egner sig til Rytteriet. I den magre Del af Sønderherred er Hestene meget smaa, knap 9 Kv., og daarlige.

Aarhus-Skanderborg Amters Heste kan ikke maale sig med dem i *Vejle Amt*. Størrelsen er 9—10 Kv. De letteste og bedste findes i *Hornborg* i *Nim Herred*. I *Vejle Amt* er Hestene større, ca. 10 Kv., og ljenlige til Rytterheste. I *Bjerre-Hatting Herreder* (forhen *Stjernholms Amt*) findes de bedste; dog er de ofte noget svage af Ben, antagelig Arv fra forædlede Heste paa *Tirsbæk*, *Palsgaard* og *Bygholm*. Der falder ogsaa nogle, der kan bruges som Spændheste og koster indtil 100 Rdlr.

I *Koldinghus Amt* florerer Hestetillæg ikke som længere nord paa; der holdes kun faa, men gode Heste. Ligesaa er Hesteholdet ogsaa lidet i *Ribe Amt*. I de skarpe Egne af dette Amt ligesom i *Ringkøbing Amt* er Hestene mest smaa og grimme; dog opdrættes der i *Hind* og *Ulfborg Herreder* ret gode Heste paa 9—10 Kv. til Salg.

I de sønderjyske Landsdele, der den Gang dels hørte til Hertugdømmet og dels til *Ribe Amt* (Enklaverne paa *Vestkysten*), stod alt, ogsaa Hesteavl, paa et højere Trin end i *Kongeriget*. Markfællesskabet var forlængst hævet, og Hoveriet ikke almindeligt i Bondelandet, som *Nordslesvig* jo kan kaldes. Med de gode Kaar og gennemgaaende bedre Vilkaar for Opdrætning end i *Kongeriget* var Hestene ogsaa baade større og smukkere, mere eller mindre blandede med fremmed Blod, saaledes paa *Vestkysten* med *holstensk* og paa *Østkysten* baade med *Stutteri*- og andet ædelt Blod; navnlig stod Avlen højt i *Løjt Sogn* og paa *Als*, hvor Hertugerne havde holdt *Stutteri*, der endnu opretholdtes af *Forpagterne* paa *Sønderborg Ladegaard*. Efter *Datidens Mode* var Hestene ofte meget livlige af Farve og med krumme Halse og »*Ramskop*«, men dertil som *Regel høj-* og *finbenede* og ofte spattede samt usolide i *Benstillingen*.

I 1820 blev *E. Viborg*, der var *Præmieringssystemets Fader*, og som gennem sin *Magtstilling* som *Stutteridirektionens Sekretær* samt tillige som *mangeaarig Stutterikommissær* i *Virkeligheden* var *Leder* af *Landets Hesteavl*, syg og sengeliggende indtil sin *Død* 1822, da hans *Brodersøn*, *Veterinærprofessor Carl Viborg*, afløste ham baade som *Veterinærskolens Forstander*, som *Sekretær* i *Stutteridirektionen* og som *Stutterikommissær*, fra 1822—25 sammen med *Premierløjtnant*, *Kammerjunker Voigt*, hvorefter *Lektor With*, senere *Professor* og *Landstutmester*, traadte til, hvilken som *Meddommere* i en *Aarrække* havde ovennævnte *Voigt*, *Ritmester Flindt*, *Ridejunkerne* i den *kgl. Staldetat*, *Kammerjunkerne Haxthausen* og *Bardenfleth* samt i 1835 *Dyrlæge Gustav Michelsen*.

Den senere omtalte *Dr. J. V. Neergaard*, der aabenbart følte sig forbigaaet, udtaler i 1827 følgende knusende *Dom* over *Kom-*

missærerne: »unge haabelfulde Herrer, som blot have aflagt Prøve paa deres Duelighed ved en utilstrækkelig Eksamen angaaende Hestens Eksteriør, men fattes Blik og fleraarig Øvelse . . . , og som ikke have erhvervet offentlig Tillid, ville som Stutterikommissærer skade Landets Hesteavl . . . « Andet Steds taler han om Veterinærstympere. Hvorvel man maa give *Neergaard* Ret i, at Dommerlisten ikke ser tillidvækkende ud, saa peger Resultatet dog paa, at det ikke er gaet rent galt, idet Deltagelsen i Skuerne var i stadig Fremgang. Saaledes siger Sekretæren i sin Indberetning til Stutteridirektionen for 1827: »Den jyske Bonde søger Præmiehingstene og véd at sætte Pris paa dem, hvilket fremgaar af den store Mængde Hopper, de maa bedække, idet der i Følge fremlagte Attester aarlig falder 40—50 Føl efter dem.« I sammes Beretning om Stutteribesigtigelserne meddeles, at »Antallet af de i Jylland foreviste Hingste beløber sig til 54, af hvilke 23 fik Præmie og 6 erklæredes »stutteridytige«, endvidere blev der indbrændt 130 Hopper som »stutteridytige« og uddelt 628 Præmier à 2 Rbdlr. rede Sølv for saadanne Hopper, der mødte med Føl efter stutteridytige Hingste«.

Oversigt over det samlede Antal af de ved Stutteribesigtigelserne i 8 Aar (1825—32) anerkendte og præmierede Heste.

Af Lektor *With* i hans Prisaafhandling 1832.

Besigtigelses-Stedet	Stutteridytige og til Præmie konkurrerende Hingste	Uddelte Hingstepremier paa 100 Rdlr. r. S.	med G og Krone indbrændte Hingste	Præmierede 3 Aars Hingst- og Hoppe-Plage efter kongelige Hingste paa stutteridytige Hopper	Udbetalte Følpenge à 2 Rdlr. r. S. for fremstillede Føl efter stutteridytige Forældre	Indbrændte Hopper
Vejle	33	8	17	4	595	112
Skanderborg	40	7	8	14	438	120
Randers	37	8	20	23	1770	446
Rold (Aalborg Amt)	35	8	14	5	473	283
Hjørring	35	7	12	22	941	360
Thisted	36	6	9	5	917	131
Skive	33	8	4	17	644	154
Holstebro	36	6	4	0	592	92
Varde	24	7	4	1	58	22
Odense	27	7	12	2	128	57
Svendborg	25	4	8	0	76	44

Disse »Følpenge« tiltog stærkt i Randers, Aalborg og Hjørring Amter. Maksimum naaedes 1832 i Randers med 291, i Hjørring med 162 og i 1831 i Rold med 101, medens Varde i 8 Aar kun tiltog fra 2 til 17, Skanderborg, Skive og Holstebro holdt Balance, Vejle derimod stod højest i 1825 med 99, men sank til 54 i 1832 og Thisted fra 153 til 105.

Antallet af »indbrændte« Hopper var stigende i Tyverne og navnlig paafaldende i 1829, da Randers naaede op til 108.

Det er naturligvis umuligt af Tallene at dømme de stærkt modstridende Parter imellem om Præmieringens Betydning; thi der griber andre Forhold ind, bl. a. Fordelen og Æren ved at faa Heste »kronebrændte«. Penge gjaldt meget i de Tider, da 100 Rbdlr. rede Sølv efter Kornprisen kunde betale 50 Tdr. Rug; men alligevel kan Opdrætterbefolkningen ikke af den Grund vedblivende have holdt paa Præmieringen, hvis den havde været helt forfejlet. Det forbavser derfor, at Stutteribesigtigelserne ved Plakat af 25. Februar 1837 ophævedes med den Begrundelse, at Præmieringen ikke længere udgør et aldeles hensigtsmæssigt Middel til Hesteavlens Fremme. Dog bibeholdtes den paa de jyske Provinsialstænders Petition endnu i 6 Aar i Jylland, rigtignok i ændret Skikkelse: for hvert Distrikt uddeltes kun den store Præmie paa 100 Rdlr. for Hingste, og i Stedet for Følpengene 4 Hoppepræmier paa henholdsvis 20, 15, 10 og 6 Rdlr., dog saaledes at 1. Præmie alene kunde tilkendes Hopper, der mødte med Føl efter Fuldblodshingste, 2. Præmie for Hopper med Føl efter Fuld- eller Halvblodshingste, men de to sidste ogsaa for Hopper med Føl efter andre »stutteridytige« Hingste.

Stutterikommissionen skulde fremtidig bestaa af to af Stutteridirektionen*) valgte sagkyndige Mænd og to af vedkommende Amtmand udvalgte Landmænd, hvilket fra 1840 forandrede derhen, at den ene skulde være en i Egnen bosat, sagkyndig Bonde, medens Amtmanden igen blev Formand.

De til Stutterikommissionen valgte var:

- i 1837 kgl. Godsinspektør *Bindesbøll* og Ritmester *Christiansen*,
- i 1838 Professor *Carl Viborg* og Stutmester, Major *Hornemann*,
- i 1839 Professor *Carl Viborg* og Ritmester *Christiansen*,
- i 1840 Ritmester *Christiansen* og Kammerraad *Gustav Michelsen*,

*) Efter den gamle Direktions Afgang 1833 kom den nye til at bestaa af:

Overstutmester *Røepstorff*, Direktør i Rentekammeret *Schønheyder*, Deputeret i Rentekammeret *Jonas Collin*, Generalinspektør for Cavalleriet, Oberst *v. Berger* og senere tillige Major *v. Flindt*.

i 1841 Ritmester *Christiansen* og Kammerraad *Gustav Michelsen*,
 i 1842 Professor, Dr. *With* og Kammerraad *Gustav Michelsen*.

De lokale Meddommere var i 1837:

i Vejle Amt: Kaptajn *Riegels*, Snoghøj,

i Skanderborg Amt: Kammerherre *Arenfeldt*, Stensballegaard, og Løjtnant *Bruun*, Leegaardsløst,

i Randers Amt: Proprietær *Pind*, Tustrup.

i Aalborg Amt: Proprietær *Weinschenck*, Gunderupgaard, og Legationssekretær *Hvass*, Randrup,

i Viborg Amt: Proprietær *Bahnson*, Taarupgaard.

De anførte, ogsaa de lokale, var allesammen Venner af Blodsheste, tildels fanatiske Fuldblodsmænd og næppe en eneste var Ven eller Kender af en jysk Hest. Som Kuriosum kan anføres, at Amtmanden konstituerede som Stedfortræder for en fraværende Kommissær en Læge i Skive; i Randers fungerede Amtsforvalteren i Amtmandens Sted, og i Aalborg var en Apoteker, rigtignok interesseret Hestemand, Dommer.

Alligevel protesterede i 1837 de to lokale Dommere mod at tildele 1. Præmie for Fuldblodshingstene *Cassio* i Aarhus og *Brother to Margrave* i Randers, hvor ligeledes i 1841 baade Amtsforvalteren og Møller *Therkildsen* stemte mod den sidst anførte Præmiering med den Motivering, »at den almindelige Mening var imod Hingsten«; men de overstemtes af de to kongelige Kommissærer og Sognefoged *Jens Kjeldsen*, Tjærby. Samme Aar præmieredes den fhv. kgl. Hingst, Fuldblodshingsten *Hadji Baba*, men da tilhørende Regiments-Kvartermester *A. Branth* i Aalborg, mod de lokale Dommeres Protest, idet de ansaa den for altfor klejn efter Egnens Forhold.

I det hele var Dyrskuerne Kamppladser, hvor Dommerne stredes; men hvorvel Stutterikommissærene var i født Mindretal, havde de dog gerne Støtte af de lokale; saaledes præmieredes eller anerkendtes kun Hingste med »Blod« i Viborg, Ringkøbing og Thisted Amter, hvorfor Bønderne ogsaa undlod at fremstille deres Hingste for Kommissionen, saa at Kommissærene endog fandt sig beføjede til at indstille til Direktionen om Forøgelse af Præniernes Antal. Som ret ejendommeligt Modstykke til Bedømmelsen udtaler Kommissærene Professor *Carl Viborg* og Stutmester, Major *Hornemann* i deres Indberetning om Stutteribesigtigelserne i 1838, »at Jyderne, især i Thy, Mors og Salling, fornemlig tager Hensyn til Størrelse og Styrke samt før og bred Bygning, fordi saadanne Heste mest søges af fremmede Heste-

handlere. At Størrelse og Styrke er Egenskaber, man maa have for Øje, er vist, men disse kan godt forenes med en smuk Form og let og kraftig Bevægelse, hvilket giver større Brugbarhed og Handelsværdi.«

Med Hensyn til Hopperne, da omtales de i samme Beretning fordelagtigt, især for Randers-Egnens Vedkommende, hvor der fandtes adskillige, »der forenede Størrelse, Masse og Bevægelse med smuk Form«.

Uagtet Antallet af fremstillede Hopper aftog stærkt, saa trak Præmierne dog saaledes, at der mødte forholdsvis mange gode Bondehopper med Føl efter Halvblodshingste til Konkurrence om 2. Præmie. 1. Præmierne tilfaldt næsten udelukkende Folk »udenfor Bondestanden« for forædlede Hopper med Føl efter Fuldblodshingste.

Blandt de Gaader, som Datidens Magthavere har givet Eftertiden at tyde, er der den: Hvorfor afskedigede Stutteridirektionen i 1837 Professor *Carl Viborg* som Sekretær »af Mangel paa Interesse for og Forstaaelse af Hestevæsenet« og alligevel antog ham til Stutterikommissær i 1838 og 1839? Var det »i Mangel af bedres Havelse«?

Om Bedømmelsen efter Omordningen 1837 har man følgende Udtalelse af den tidligere omtalte Dr. *J. V. Neergaard* efter to Undersøgelserrejser i 1841 og 1842: »Der har ikke eksisteret nogen Anordning, som i sine Følger har havt slettere Frugter og vakt større Forargelse end netop Præmieuddelingen i de sidste Aar før dens Ophævelse. Dog er det ingenlunde min Mening, at Aarsagen hertil maa søges i selve Institutionen, men skyldes især de Personer, til hvem det var betroet at virke til Opnaelsen af dens Formaal.« Nu var *Neergaard* ganske vist intet Sandhedsvidne, men Udtalelsen blev støttet af Godsejer *Weinschenck*, der i 1848 i sit Svar til Kammerherre *Bardenfleth* udtaler:

»Det er min fulde Overbevisning, at Præmiesystemet selv langtfra har skadet Danmarks Hesteavl, men vel Maaden, hvorpaa Præmieuddelingen har fundet Sted. Naar den nemlig bliver udført af Mænd, der mangler deres Tillid, paa hvilke de skulle indvirke, af Mænd, der ere blottede for lokale og nationale Kundskaber, og hvis hele Færd paa Besigtigelsesstedet lægger Vaklen og Usikkerhed for Dagen, da taber Handlingen sin Værdi, og i Stedet for at udbrede nyttig Oplysning og hensigtsmæssig Vejledning avler den kun Mistillid og tarvelige Tanker. Derfor er det netop af Vigtighed at udvælge de rigtige Mænd.«

Bardenfleth var utvivlsomt Hestekender og havde, som foran anført, været Meddommer ved Besigtigelserne, saa hans Dom, der falder sammen med *Neergaards*, næppe har været partisk.

Da i 1842 med de 6 Aar Fristen for Statspræmieringen var udløben, hørte den op af sig selv, idet Stutteridirektionen udtaler sig i kgl. Resolution af 23. December 1843 saaledes: »Endnu mindre fandt man at burde opretholde Præmie-systemet for Hingste og Hopper, endskjøndt navnlig i Jylland ikke faa Stemmer har udtalt sig derfor . . . « (Se senere). Og efter de sørgelige Erfaringer med de valgte sagkyndige maa man desværre give Magthaverne Ret!

DYRSKUER

Naar Dyrskuerne her udsondres som en særskilt Afdeling under Præmieringssystemet, er det, fordi Stutteribesigtigelserne var Stats-Hingsteskuer, om der end dertil som Appendiks knyttedes en Besigtigelse af Hopper, som gennem »Følpengene« opmuntredes til at komme til de anerkendte Hingste. Saa længe Hestene var det eneste Husdyr, hvortil der knyttede sig højere Interesse, og Hestepremiering, der tog Sigte paa Bondehesteavlens, ikke interesserede Overklassen, fandt denne sig ikke foranlediget til at kræve Ændringer i Ledelsen, men da »Anglomanien« tog Magten, tyranniseredes de anderledes tænkende, saa de rejste en Opposition derimod, hvoraf Dyrskuerne blev det vigtigste Udslag.

Det første og det, der blev toneangivende, var det Landskuer for alle Dyr, der etableredes i Forbindelse med Vædekørslerne ved Viborg i 1831 (se disse) af Formanden for Stutteridirektionen, Overkammerherre *Hauch*, hvilket var at betragte som et Svar paa Hertugens og Disciples Angreb paa Stutteribesigtigelserne og den hjemlige Hestebestand tillige med en Agitation for Hertugens Blodsheste samt Væddeløb. Modtrækket derimod blev saa en Kombination af Præstation og Bedømmelse efter Eksteriør, hvad Modstanderne betegnede som »hermafrodetisk«. Men selve Dyrskuet, der omfattede Husdyr af alle Slags og begge Køn, var dog ogsaa noget selvstændigt for Hestene, der belønnedes med høje Præmier, nemlig henholdsvis 150 og 100 Rbdlr. for Hingste og henholdsvis 100 og 80 Rbdlr. for Hopper, uden Hensyn til Præstation eller Race og Afstamning, kun skulde de være tillagt her i Landet. Hvis derimod Hingst

eller Hoppe, der var præmieret for Eksteriør, tillige havde taget Præmie ved Væddekørslen, kunde der tildeles dem Ekstrapræmie paa 100 og 80 Rbdlr. rede Sølv.

Forskellen paa »Dyrskuet« og Stutteribesigtigelserne var altsaa nærmest den, at dette var en p r i v a t Foranstaltning, og at ogsaa Hopperne her klassificeredes og præmieredes højt.

Det interessanteste Moment ved denne kombinerede Historie var *Hauchs Tale* i Viborg 1832, henvendt til Majestæten, der var nærværende, og den lyder i Forkortning saaledes: »... i dette Øjeblik tror enhver sig berettiget til at tale om Heste og Hesteavl ... hvor kun én Skriger behøves for, at Hundrede andre skrige endnu højere og med Basunens Røst, men uden Bevis fremføre, at den danske og især den jyske Hesteavl er aldeles i Forfald, og at de Bestemmelser, Regjeringen træffer for at fremme Hesteavlen, ikke svare til Hensigten og gjøre Skade ... Som gammel erfaren Hestemand erklærer jeg (H.), at den danske, navnlig den jyske Hesteavl, ingenlunde er i Forfald, men endog i de sidste 20—30 Aar har gjort betydelige Fremskridt, ved de trufne Bestemmelser til dens Fremme ... Endvidere tror jeg at burde erklære, at dersom de nyere Forslag angaaende Væddeløb og Ledelsen af Hesteavlen bliver iværksatte, vilde det faa de skadeligste Følger for Landet og at en af Statens rigeste Kilder vilde udtørres, idet Hesteavlen vilde geraade i Forfald, og den jyske Hesterace uddø ...«

Man skønner heraf, at Bølgerne gik højt, og at *Hauchs Tale* var et godt borgerligt Ord i rette Tid. Skade, at det ikke blev fulgt! I Tilslutning hertil udtalte Landstutmester, Professor *With* 20 Aar senere, at Hestene i Jylland da var ringere end tidligere, saa Tilstanden (ca. 1830), set med forstaaende Blik paa Bondehesten, ikke syntes i Tilbagegang, som Blodshestevennerne paa-stod; ja, selv i den foran nævnte Indberetning til Stutteridirektionen i 1838 udtaler Kommissærerne bl. a., »at Udsigten for Hesteavlens Opkomst og Forbedring ingenlunde ere ringe, men fortjener den højeste Opmærksomhed ...« Selv om Midlerne var forskellige, saa var man altsaa i de forskellige Lejre enig om, at Grundlaget var godt, og derpaa byggede ogsaa den dygtige og virksomme Bonde, Stænderdeputeret *Ole Kirk* en »Forening til den jyske Hests Bevaring og Udvikling«, som i 1831 holdt sit første Dyrskue i Ringkøbing Amt; men om dens Skæbne senere er mig intet bekendt. Derimod ved man, at Dyrskuet i Forbin-

delse med Væddekørslerne ophørte efter de fastsatte 5 Aar uden synligt Resultat.

1839 stiftedes der af Major *Ingwersen*, *Vivgaard*, og *Dalgas*, *Aldebertsminde*, *Vejle*, et »Selskab til Hesteavlens Fremme i Vejle Amt« paa 237 Medlemmer. Det udsatte 3 Hingstepræmier à 60, 40 og 30 Rbdlr. samt 32 Hoppepræmier fra 20 ned til 5 Rbdlr.

Ligeledes dannedes der paa Mors i 1840 et »Selskab til Præmiering af Hingste og Hingstplage samt Følhopper«. Præmierne fastsattes saaledes:

3 for Hingste paa 20, 15 og 10 Rbdlr.,
4 for 1 Aars Plage paa 5 Rbdlr., og
16 for Følhopper, saaledes: 2 à 8 Rbdlr.,
4 à 6 —
4 à 4 —
6 à 2 —

Disse tvende Foreninger var ogsaa absolut alene skabte som Modtræk mod *Fuldblodet* og ingenlunde for Rendyrkning af den jyske Bondehest, hvilket i alt Fald næppe laa for Indbyderne i Vejle Amt og sandsynligvis heller ikke for de ledende Mænd paa Mors, hvor *Yorkshirehingsten Sir Richard* havde gjort Lykke i flere Aar. Derimod dannedes der i 1840 et privat Selskab i *Skodborg-Vandfuld Herreder*, omkring *Lemvig*, til Afholdelse af Dyrskue for Heste og Kvæg af vore egne Racer.

I 1846 udstedtes der Indbydelse til Dannelse af en »Forening til Hesteavlens Fremme i *Skanderborg Amt*« med følgende Prospectus: »Efter at Stutteribesigtigelserne ere ophørte, finde gode Tillægsdyr, saavel Hingste som Hopper, i Almindelighed hverken offentlig Anerkjendelse eller disses Ejere Opmuntring og Belønning for at anvende disse til Avl, hvorimod det er noksom bekjendt, at der for Tiden udføres et langt større Antal Hopper til Udlandet, end Tilfældet var for nogle Aar tilbage. Det vil saaledes være hensigtsmæssigt saavel at belønne de til Avl mest skikkede Hopper for at disse kunne blive i Landet, som at uddele Præmier til unge Hingste for at forebygge Skjæring af de Plage, der fortrinlig egne sig til Beskelere.

De forløbne Aar have været heldige for Landbostanden, der nu meget lettere end før vil kunne yde sin Skjærv til Hesteavlens Forbedring, hvilken nu er muliggjort ved Indkjøb af gode, passende engelske Hingste. Foreningen har været saa heldig endnu i 3 Aar at erholde til Afbenyttelse den udmærkede engelske Hingst *Regulator*.

P. U. V.

Baron *Rosenkrantz*, *Sofiendal*.«

Foreningen begyndte med 116 Medlemmer med et Kontingent af 2 Rbdlr., bindende for 5 Aar. Præmieringen gjaldt Hingste fra 3—10 Aar, Hingstplage, 1 og 2 Aars, samt Følhopper, og det første Dyrskue afholdtes 1847, medens paa Grund af Krigen det næste blev udsat til 1851.

Desuden optog de i 40'erne oprettede Landøkonomiske Foreninger, der ogsaa nærmest var Dyrskueforeninger, særlig Hesteskueforeninger, ligesom de ovennævnte, Præmiering af Heste paa deres Program, saaledes Thisted (1843) 2 Aars, senere 3 Aars Hingstplage, Hjørring (1845) Hingste og Hopper, Aalborg (1845) Klassificering af Hingstene og fra 1847 tillige Præmiering af Hopper, Viborg (1847) 2 Aars Hingstplage og Hopper og fra 1849 Præmiering af 3 Aars og ældre Hingste. Ogsaa paa Øerne holdtes Dyrskuer, saaledes i Odense allerede fra 1842 for Hingste og fra 1846 tillige for Hopper med 3 Præmier paa 60, 40 og 25 Rdlr. for Hingste og 12 à 5 Rdlr. for Hopper samt Fribedækning ved Landstodhingsten Grand Turc for kaarede Hopper. Paa Sjælland havde det gamle Holbæk Amts økonomiske Selskab allerede i 30'erne begyndt Afholdelse af Dyrskuer, der yderligere udvikledes i 40'erne, efter at Fuldblodsraseriet var ophørt. Præmiebeløbet ved Dyrskuet i Svinninge 1840 var til Heste og Kvæg 240 Rbdlr. og det følgende Aar 400 Rbdlr.

3 Aars Krigen bragte en Standsning i Arbejdet for Hesteavlens Fremme, baade fra Statens og fra privates Side, og da den var vel overstaaet, førte ogsaa den frie Forfatning en noget forandret Luftning med sig, der paa Husdyravlens Omraade affødte Husdyrloven af 31. Marts 1852, som dog egentlig for Hestenes Vedkommende ikke medførte noget nyt, men blev en lovfæstet Kombination af Regeringens og private Foreningers allerede iværksatte Foranstaltninger. (Se derom senere).

KRYDSNINGSSYSTEMET

Oprindelsen dertil maa søges i Englands Deltagelse i Napoleonskrigene og den derefter følgende Besættelse af Frankrig, hvor engelske Heste mødtes med og derfor kunde sammenlignes med andre Landes, hvilken Sammenligning i alle Maader faldt ud til de førstes Fordel. Da Freden saa kom, var det jo ganske naturligt, at England blev toneangivende, særlig paa dette Omraade. Tiden omkring 1820 blev derfor i Hesteverdenen Skel-

let mellem gammel og ny Tid, idet Krigene havde belært Hippologerne om, at Præstationsevnen var af større Betydning til Krigsbrug end et sjældent Skind, krum Hals og Næse. Da saa tillige de store, elegante, brune Karetheste (coach-horses) fra Yorkshire var bleven moderne og til Kørebrug slog de degenererede Stutteri-heste, var det naturligt, at man paa Fastlandet søgte at efterligne den engelske Hestekultur paa hele Luksushesteomraadet, der jo var det eneste, som interesserede Magthaverne.

Tyske Forretningsmænd var ogsaa tidlig med, saaledes anskaffede i 1820 Hestehandlerne *Stäve* i Oldenburg en senere berømt Hingst og *Olde* i Neuenbroock i Holsten den ligeledes berømte *Catric*, der fik stor Betydning for den ædle Hesteavl i den holstenske Marsk. Men for Danmarks Vedkommende var det dog Hertug *Christian August* af Augustenborg, der indledede den nye Tid, idet han 1820 kom hjem fra sin store Udenlandsrejse, der endte i England, hvorfra han medførte 2 Fuldblodshingste og 3 Hopper samt nogle Halvblodshopper og en stor Halvblodshingst *Coloss*, med hvilke Heste han efter engelsk Forbillede vilde grundlægge et lille Stutteri til egen Forsyning med Brugsheste af de moderne og kostbare engelske Slags, særlig de store, brune, ædle Vognheste. Som den ikke alene hesteinteresserede, men tillige forretningsdygtige unge Mand, han var, stillede han ogsaa sine Hingste til Raadighed for Godsets Beboere, hvad der dog til at begynde med ikke slog an hos Bønderne, der fandt Fuldblodet for fint, hvorimod de syntes bedre om Halvblodet, hvorfor Hertugen ogsaa søgte om at faa Hingsten *Dandy Dinmond*, der i 1824 var indkøbt i England til vort Landstutteri, til Afbenyttelse i et Par Aar, hvilket imidlertid ikke blev bevilget. Om det staar i Forbindelse dermed, at Hertugen senere betegnede Yorkshirehingstene som »højest maadelige«, synes ikke utænkeligt.

Som foran anført døde Professor *Erik Viborg* i 1822 efter et toaarigt Sygeleje, saa dette muligvis ikke er uden Forbindelse med Systemskiftet i den hjemlige Hesteavl, uagtet Ledelsen, Stutteridirektionen*), ellers blev uforandret, og det heller ikke kan antages, at den nye Sekretær, Veterinærprofessor *Carl Viborg*, kan have virket revolutionerende; men Faktum er, at Omvæltningen kom, og at Begyndelsen skete med det kongelige Stutteri, idet

*) Den havde i en Aarrække bestaaet af Overkammerherre *Hauch*, Finansminister *Møsting* som Repræsentant for Landbruget og Oberst *Haxthausen* for Militæret.

der derfra i 1821 sendtes Hopper til Bedækning af Hertugens omtalte Halvblodshingst *Coloss*. Dog blev 1823 det egentlige Gennembrudsjaar, idet Stutteriet tilbyttede sig en anglo-arabisk Hingst, *Romulus*, fra Flyinge i Skaane og udsendte Stutterihingste, hvoraf 12 alene til Jylland, til Bedækning i Landet, ligesom Antagelsen og Indbrændingen af stutteridytige Hopper til Bedækning ved Stutterihingstene udvidedes til en almindelig, sognevis *Stats-Hoppekarring* i Jyllands bedste Hestegne, hvilken fortsattes det følgende Aar, og hvorom der foreligger udførlige Beretninger i Stutteriarkivet. Næste Aar øgedes Antallet af de udsendte Hingste til 30 alene for Jylland, og for at spare Transporten af dem fra og til Stutteriet, blev de saa opstaldede paa det tidligere Grevskab *Scheel* (*Benzon*) ved Grenaa, som Staten havde maattet overtage for Skatter, og hvor Greverne *Scheel* forhen havde holdt Stutteri.

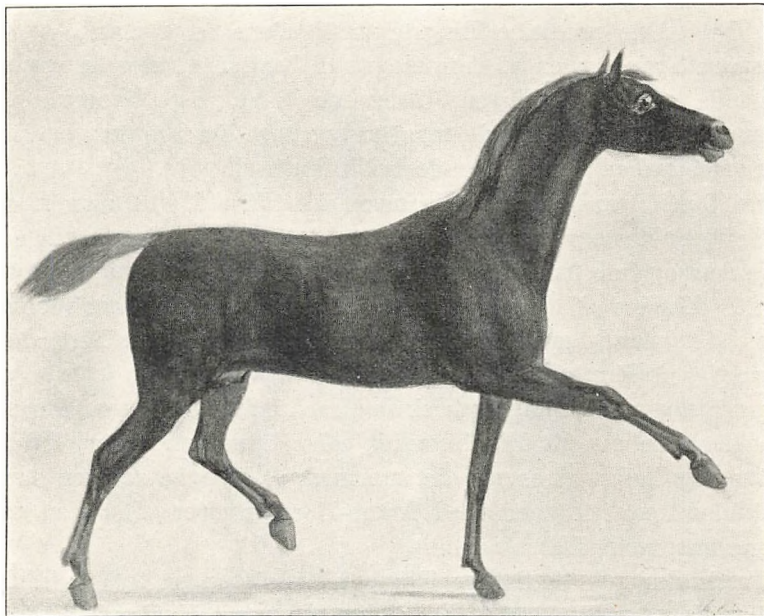
Imidlertid vandt Foranstaltningen ikke Bifald, idet man fra de gode jyske Hestegne klagede over, at Hingstene var for daarlige og for smaa og fine, hvorfor Stutteridirektionen bestemte sig til at anskaffe Hingste af den moderne brune, engelske »Coachhorse« eller »Cleveland-bay«-Race fra Yorkshire, et forædlet Hesteslags, dannet ved Krydsning med Fuldblod og væsentlig fortsat ved Renavl, dog med stadig Opfriskning med ædelt Blod, saa »Racen« hverken var ens af Blodblanding eller konstant. Efter Afbildninger og Beskrivelser var det nærmest at betegne som en stærk Halvblodshest i Lighed med Anglo-Normanneren eller den moderne nordtyske Halvblodshest.

Trods den yderlig fattige Tid bevifgede Kongen 22,000 Rbdlr. rede Sølv til Indkøb af 10 saadanne Hingste i England, og Stutmester *Nielsen* beordredes til at foretage Indkøbet. Men da han ikke kunde faa fuldaarige Hingste nok, købte han 12, hvoraf flere Plage, nemlig to 3 Aars og fire 2 Aars. De kostede i Indkøb ca. 16,000 Rbdlr. og herhjemme 22,500 Rbdlr. Sendingen, der ankom hertil i September 1824 og opstaldedes for Vinteren paa Stutteriet, bestod af følgende:

- 1) *Performer*, mørkbrun, 11 Kv. 3 Tm., født 1819, $\frac{3}{4}$ Blod, Vognhest« (officiel Beskrivelse).
- 2) *Grimston Rainbow*, kastaniebrun, 11 Kv. 1 Tm., født 1820, »Halvblod, Vognhest«, død af Influenza 1826.
- 3) *Dandy Diamond*, blankbrun, 11 Kv. 1 Tm., født 1820, »Halvblod, Vognhest«, udsat ved Reduktionen 1832.
- 4) *Blackwood*, blankbrun, 11 Kv. $\frac{1}{2}$ Tm., født 1818, »Vognhest«.

(Det var en meget god, stærk Hest, om hvilken det er anført, at den fik »Pindhose«).

- 5) *Sir Richard*, blankbrun, 11 Kv., født 1821, »Halvblod, Vognhest«.
- 6) *Mr. Ellis*, kastaniebrun med hvid v. Bagkrone, 10 Kv. 5 Tm., født 1822, »Næsten Fuldblod«. (Velformet, ædel Hingst, som blev spattet og derfor kastreret 1832).
- 7) *Candidate*, lysbrun, 11 Kv., født 1821, » $\frac{3}{4}$ Blod, let Hest, mest Vognhest«.
- 8) *Antagonist*, mørkbrun, 10 Kv. 5 Tm., født 1819, »Næsten Fuldblod«.

Mr. Dobson. Her efter en farvelagt Tegning af *Gebauer* i Landbohøjskolens Bibliotek, identificeret af *Prosch*. Beskrevet i *J. Jensen: Frederiksborgs Stutteris Historie*, Kbh. 1910. Pag. 91.

- 9) *Clipsey Clingo*, lysbrun med hvidt paa Bagkoderne, 10 Kv. 4 Tm., født 1820, »Let Hest, næsten Fuldblod«. Død 1828.
- 10) *Valunteer*, lysbrun, 11 Kv., født 1822, » $\frac{3}{4}$ Blod, Karethest«, (Beskr. i *Frederiksborg Stutteris Historie*, Pag. 91). Død 1833.
- 11) *Lord Elgier*, sortbrun, 10 Kv. 2 Tm., født 1822, »Engelsk-arabisk Fuldblod, Fader: *Kutusow*«. (Beskr. i *Frederiksborg Stuteris Historie*, Pag. 91). Udsat 1832 ved Reduktionen af Stutteriet.
- 12) *Dobson*, blankbrun, 10 Kv. 3 Tm., født 1822, » $\frac{3}{4}$ Blod, Jagthest«. Død 1832.

Efter Beskrivelsen og de rigtignok slette Afbildninger af *Gebauer* (i Veterinær- og Landbohøjskolens Bibliotek) at dømme var det ret ædle Hingste, og utvivlsomt har Samlingen været god.

Under Opstaldningen paa Stutteriet udbrød der i Januar 1825 en voldsom Epizooti af den o n d a r t e d e L u n g e s y g e, hvoraf der døde mange Heste, hvoriblandt ogsaa foran nævnte Hingst *Grimston Rainbow*, og Sygen efterfulgtes af en udbredt Kastning og dermed følgende Ufrugtbarhed hos Hopperne.

Samme Aar afsendtes af de fuldaarige Hingste de paa Skemaet førstnævnte 6 til Jylland for at udstationeres til Bedækning tillige med de allerede der udstationerede Stutterihingste, saa 1825 kan regnes for Aaret for det første Landstutteris Oprettelse. Rigtignok havde der allerede 1788 været Tilløb til et saadant i Holstebro under Betegnelsen »Kongelig Marstald«, men da der ikke kendes nærmere dertil, og den kun bestod i 3 Aar, kan man se bort derfra. Landstutteri-Navnet blev heller ikke officielt benyttet denne Gang, da det havde været anvendt om Herregaards-Stutterierne, medens det derimod tages i Brug 20 Aar senere.

Selve Stutteriet beholdt de 3-aarige samt *Clipsey* og samtidig indkøbtes der dertil forædlede Hopper i Hertugdømmerne, hvoraf der dannedes et Stod, som ved Parring med Yorkshirehingstene skulde avle Landstodhingste. Men ikke nok hermed, saa besluttedes det i 1826 yderligere at indkøbe Halvblødshopper i England til et nyt Halvblødsstod tillige med en rød og en sort Hingst til Stoddene af samme Farver. Til Brug for disse to nye Stod, ligesom til de brune Stod af det gamle Stutteri, sattes de ædleste af Yorkshirehingstene, medens de største og sværeste gik til Jylland.

DET FØRSTE LANDSTUTTERI

Paa Grund af den afsides Beliggenhed opgav man *Scheel* som Depot og indrettede et saadant paa *Moesgaard* ved Aarhus — som ogsaa var overtaget af Staten for Skatter —, der toges i Brug 1826 og havde Staldrum til 30 Hingste. Som tilsynsførende konstitueredes Ritmester ved Aarhus Dragoner *v. Flindt*.

Depotet var beregnet paa at optage 20—30 Hingste, der udstationeredes i Jylland og Haderslev Amt med Betjent fra 1. April til 1. Juli, foruden at nogle faa blev paa Depotet. Hingstene blev stutterimæssigt behandlede, fik $\frac{9}{10}$ Skp. Havre, 12 Pd. Hø og 4—6 Pd. Hakkelse samt 4 Pd. Halm

Bedækningsstationer i Jylland.

Hingstens Navn	1825			1826			1827			1830	1831			1832	1833
	Station	Bed. Hopp.	Fædte Føl	Station	Bed. Hopp.	Fædte Føl	Station	Bed. Hopp.	Fædte Føl	Station	Station	Bed. Hopp.	Fædte Føl	Station	Station
<i>Engelske</i> Antagonist . . .	Hjørring Amt	116	45		162	54	Depotet Moesgaard	42	9	Lundenæs, Ringkøb. A.	Thomashus, Haderslev A.	31	14	Thomashus, Haderslev A.	Benzon, Grenaa
Blackwood . . .	Salling	137	0	Mors	82	21	Aalborg Amt	72	28	Store Restrup Aalborg Amt	St. Restrup			Fusingø, Randers	do.
Candidate	Vejle Amt	99	40	Vejle Amt	90	30	Vejle Amt	52	10	Diernæs, Thisted Amt	Diernæs	47	20	Diernæs	Stensballegd., Horsens
Dandy Dinmond	Thy	86	6	Depotet Moesgaard						Diernæs					
Performer	Ringkøb. A.	103	0	Thy	70	2									
Sir Richard . .	Mors	90	15	Salling	70	20	Salling	89	34	Salling	Salling	23	12	Salling	Elsø, Mors
Mr. Ellis	Stutteriet			Stutteriet			Depotet Moesgaard	10	3	Fusingø, Randers	Fusingø, Randers	58	43		
Dobson	do.									Ods Herred	Depotet Moesgaard			Depotet Moesgaard	
Pretender	do.									Hjørring Amt	Rydhave, Holstebro			Grumstrup, Skanderborg	Villestrup, Aalborg Amt
<i>Stutterihingsle:</i> Skjold				Scheel, (Benzon)	54	30	Scheel, (Benzon)	106	61	Benzon, Grenaa	Benzon, Grenaa	77	52	Benzon, Grenaa	
Catehard							Randers Amt	57	23	Sønderbygd., Fredericia	Børglum Kloster, Vendsysl.			Børgl. Klost., Vendsyssel	Sønderbygd., Fredericia
Hamlet							Hjørring Amt	64	25	Kastbjerg, Randers Amt	Ulstrup, Viborg Amt			Ulstrup, Viborg Amt	Lindenberg, Aalborg Amt
Apollo							do.	79	50			52	29		
Remus										Depotet Moesgaard	Sønderbygd., Fredericia			Thomashus, Haderslev	Voergaard, Vendsyssel
Royal					11	2						728	304		

I 1827 blev der bedækket af alle Landstodhingstene 1150 Hopper, hvorefter der faldt 42 pCt. Føl, men paa Fyn af 85 Hopper kun 19 pCt.

I 1831 — — — — — 1000 Hopper, hvoraf 350 var »indbrændte som stutteridytige«.

til Strøelse, men i Bedækningstiden $\frac{7}{8}$ Skp. Havre. Desuden fik de store engelske Hingste som Tillæg $\frac{1}{4}$ Skp. Havre. Alle Hingstene bevægedes daglig. Størstedelen blev kørt, de andre redet 2—3 Gange ugentlig. I de øvrige Dage forrettedes lettere Kørselsarbejde.

Med Hensyn til Udstationeringen sørgedes der for, at samme Hingst saavidt muligt blev opstaldet i samme Egn som hidtil. Stutterikarlene, der fulgte med Hingstene ud paa Stationerne, havde at paase, at kun saadanne Hopper, som Instruksen bestemte, blev bedækkede.

Som Tallene paa Skemaet viser, skuffede Landstodhingstene, særlig de engelske, med Hensyn til *F r u g t b a r h e d*, men alligevel holdt Folk nogenlunde ud i flere Aar hos de bedste, og for enkeltes Vedkommende blev Frugtbarheden ogsaa efterhaanden tilfredsstillende, som Tilfældet var med *S i r R i c h a r d*, da den i 30'erne stod paa Mors. Hvad selve Stutterihingstene angik, var det store Flertal af en saadan Beskaffenhed, at de ligefrem vragedes, tilmed da flere af dem var ligesaa ufrugtbare som de engelske. Der var kun faa, der respekteredes som Individder og færre for Afkom, saaledes kun *C o l o s s I I* og *M o r e n k o p h i n g s t e n S a t i n* paa Mors, *S k j o l d*, *C a t c h a r d*, *H a m l e t* og *R e m u s*, alle tilmed Heste af antagelig Størrelse, men rigtignok, hvad Blod angik, temmelig blandede. Stutteriet syntes nemlig at ville lyksaliggøre Landet med det, som ikke var godt nok dèr!

Det store Spørgsmaal, som fremgaar af de bedrøvelige Kendsgerninger, er: »Hvad kan Grunden have været til denne abnorme Ufrugtbarhed?« Hvorpaa Svaret syntes at ligge lige for, hvad Stutteriets egne Hingste angaar, idet Racen var bekendt for Ufrugtbarhed, som man tilskrev Degeneration, foraarsaget af Indavl. Men hvad de engelske Hingste angik, var der dem, der i de Tider, da *A k k l i m a t i s e r i n g* var en Faktor, som spillede en stor Rolle i Hippologien, gav deres Overføring hertil Skylden for den mangelfulde Frugtbarhed; dog slaar denne Forklaring heller næppe til for en mere kritisk Betragtning, idet man ikke andet Steds har Erfaring for noget tilsvarende, hvortil kommer det ejendommelige Sammentræf med Ufrugtbarheden hos vore egne, saa man naturligt kommer til at tænke paa *S m i t s o t e n* paa Stutteriet som mulig medvirkende Aarsag. Naa, Aarsagen spiller jo praktisk taget og i alt Fald nu ingen Rolle i Sammenligning med Virkningen, der blev betydningsfuld, idet Søgningen til Hingstene tabte sig, saa den projekterede Forædlingskrydsning af den jyske Hest direkte blev minimal, uagtet flere af Hingstene gav meget godt Afkom, saasom *B l a c k w o o d*, *M r. E l l i s*, *S i r R i c h a r d* og i Ods-

herred Mr. Dobson. Blackwood gav i Aalborg Amt flere gode Hingste, hvoraf en Del røde, Mr. Ellis i Randers-egnen udmærkede og elegante Hopper med fortrinlig Bevægelse, saa der var enkelte af dem, der tog Præmier ved Væddeløbene. Mr. Ellis selv blev alligevel kasseret i sin bedste Alder for »Spat«, det havde man Raad til den Gang! Sir Richard gav lutter brunt Afkom, gennemgaaende kostbart og godt i den voksne Alder — dog ingen gode Hingste —, saa den paa Mors har bevaret et Navn indtil vore Dage.

Om de andre Hingste ved man kun lidet tilforladeligt. Flere af dem blev officielt rost for deres Afkom. De var aabenbart selv heller ikke saa fremragende som Individider som de nævnte.

Som anført sørgedes der ikke alene for Hingste, men der toges ogsaa fornødent Hensyn til Hopperne, de skulde betjene, saaledes ved de nævnte Hoppekaaringer i 1823—24 og ved det Stutteribetjentene givne Paabud om at vrage daarlige Hopper, men yderligere, efter at de engelske Hingste kom til i 1825, bestemtes det, at 3 aarige Hingste og Hopper, falden efter kongelige Hingste og »indbrændte« Hopper, fra 1829 i 6 Aar kunde præmieres med 20 Rbdlr. rede Sølv og indbrændes med LS (Land-Stutteri) af Stutterikommissionen ved Stutteribesigtigelserne, hvor det fornemmelig ogsaa var de nævnte Matadorer blandt de engelske Hingste, der gjorde sig.

Tilsyneladende var saaledes ved Tredivernes Begyndelse alt i bedste Gænge; men det fandt Fuldblodsmændene aabenbart ikke, thi de handlede i fuld Overensstemmelse med Ordsproget: »det bedste er det godes Fjende«, og udvirkede, at hele det gamle System: Det kongelige Stutteri, Landstutteriet, Præmieringen med Ledelse fra Regeringens Side blev kastet over Bord i 1833 og erstattet ved Næringsfrihed, fri Konkurrence med Prøver.

Ligesom i 1791 udstationeredes saa de bedste af Landstodhingstene, ialt 16 — hvoriblandt de engelske — hos paalidelige Foderværter, saaledes Sir Richard hos *Mikkel Overgaard* i *Elsø* paa Mors, dens tidligere Fodervært, hvor den bedækkede mange Hopper for den af Regeringen fastsatte Pris: 1 Rbdlr. rede Sølv, og den blev nu passende frugtbar. Om de andre Landstodhingstes Skæbne ved man kun, at der i 1837 bortsolgte 6 af Stutteriets Race ved Auktion i Aarhus for en Pris af 60—70 Rdlr. Stk. Stutteriet blev samme Aar fritaget for at levere Landstodhingste, af hvilke der i 10 Aar fra 1823 var afgivet ialt 45 Stk. Landstutteriet paa *Moesgaard* havde i 7 Aar kostet 42,000 Rdlr.

For Øerne var selve Stutteriet Hingstedepot, idet der derfra i Reglen uden Betjent udstationeredes Hingste paa Herregaarde og paa det kongelige Gods, ligesom der stadig holdtes Hingste paa Stutteriet til gratis Bedækning af Bøndernes Hopper, af hvilke der fra 1825—31 bedækkedes 716, der gav 274 Føl. Fra 1833, da Antallet af Hingste indskrænkedes, forandredes Bestemmelsen om gratis Bedækning, hvorved der tilførtes Hingstene mange slette Hopper, derhen, at der betaltes 2 Rdlr. i Springpenge for alle Stutterihingstene med Undtagelse af Fuldblodshingstene, hos hvilke Bedækningen kostede 30 Rdlr.

Resultatet af denne Ordning blev følgende:

I 1833 bedækkede Fuldblodshingstene	16	Hopper
og Stutterihingstene	60	—
I 1834 bedækkede Fuldblodshingsten Hadji Baba.	8	—
og Stutterihingstene	96	—
I 1835 bedækkede Fuldblodshingstene	17	—
og Stutterihingstene	95	—
I 1836 bedækkede Fuldblodshingstene Lord Cochrane		
og Rubini.	25	—
og Stutterihingstene	76	—

I 1837 indskrænkedes Hingsteantallet yderligere, og ved Stutteriets Opløsning 1840 blev der kun som Landstodhingste beholdt de to bedste, den sorte *Morian* og den røde *Ung-Bæver*.

Efter at saaledes første Akt af Krydsnings-Forestillingen ved Landstutteriets Ophævelse var udspillet, er det i sin gode Orden at gennemgaa Virksomheden, der efter det anvendte Avlsmateriale naturligt falder i to Afsnit. Om Udstationeringen af selve Stutteriets Hingste, i det mindste i Jylland paa det Tidspunkt, da Stutteriet var degenereret, er der kun Fordømmelsesdom at fælde, og skønt man paa Øerne var mere nøjsom, paaskønnede man heller ikke dér den faderlige Foranstaltning til Hesteavlens Fremme, hvorvel det mulig kan indrømmes, at Stutterihingstene har bidraget til at lægge Grunden til den forædlede Avl paa Sjælland. For Jyllands Vedkommende, hvortil de bedste af de engelske Hingste kom, stiller Forholdet sig anderledes, idet i det mindste de tre, *Blackwood*, *Ellis* og *Sir Richard*, var meget gode Avlsdyr, hvilket kan konstateres baade af de officielle Data og kyndige Mænds Udtalelser. Saaledes skriver Godsejer *Kjeldsen*, Lynderupgaard i Himmerland, i »Ugeskrift for Landmænd« 1858: »Afkommet af *Blackwood* var saa godt i

alle Henseender, at man med Billighed næppe kunde forlange det bedre, det var saa ægte, at man næsten kunde komme med en hvilken som helst Hoppe til Bedækning og dog være saa temmelig sikker paa at faa et godt Føl, der, naar det blev fuldvoksent, blev en god Hoppe eller Vallak.« Hans Nabo, Godsejer *Weinschenck's* Dom om de omtalte tre Hingstes Afkom er anført andet Steds, og han var som anerkendt Hestekender og Hestehandler ubetinget kompetent til at dømme om det, han fik at se. Ogsaa om *Sir Richards* Afkom lyder Dommen enstemmig fra Mors og Salling paa, at det var udmærket værdifuldt i fuldvoksen Alder. Betragter man derimod Sagen fra et Avlsstandpunkt, saa bør man tage Udtalelserne med mere Varsomhed, uagtet de fra flere Sider, navnlig *Weinschenck's*, ogsaa er gunstige, idet de gaar ud paa, at Forædlingen og Forbedringen ved dem har holdt sig i flere Led; thi virkelig objektiv Undersøgelse har næppe været foretaget, og Stamtavlerne siger kun lidt. Men det er overhovedet umuligt at dømme sikkert om, hvordan Sagen vilde have udviklet sig under normale Forhold; th idet var en forunderlig Vanskæbne, der hvilede over den lige fra Begyndelsen, først Ufrugtbarheden, saa Spatkiggeriet, der gjorde, at *Ellis* blev kastreret, og sidst Fuldblodsgalskaben, der slog Landstutteriet ihjel med den Begrundelse, at »Halvblod« var ubrugeligt til Avl (*Justinus' Teori*), hvilken Teori var lige saa lidt underbygget som *Weinschenck's* senere Anbefaling af engelske Halvblodshingste til Forædling og Forbedring af den jyske Avl, fordi tre gode Individier af den Slags havde givet godt Afkom. Hippologerne har stadig holdt sig til »Racen« og overset Individet.

FULDBLODSMANIEN

Ligesom Smitsoter med Mellemlum har optraadt og bredt sig over Landene, saaledes kan anden Daarlighed, saasom Modegalskab, Spekulationsvanvid eller Svindel og meget andet, blive ligefrem epidemisk. Bagefter forstaar man ikke, at ellers hæderlige, intelligente og fornuftige Folk har kunnet lade sig fange og været Deltagere i Ting, hvorved de har sat eget og andres Velfærd og gode Navn til. Som en saadan Farsot maa *Anglo-Hippomanien* eller Fuldblodsgalskaben, der i Tiaaret 1830—40 antog en ligefrem tragikomisk Karakter, med Ret betegnes. Selvfølgelig ligger der dog noget sandt og fornuftigt til Grund for, at en

saadan udskejende Bevægelse rejses, og det var ogsaa Tilfældet med denne.

Hesteavlens havde jo i umindelige Tider hørt til Landets Hovedindtægtskilder, ja tilmed gjort det bekendt; men efter Verdensfredens Slutning var Kravene til Hestene, i alt Fald Luksushestene, ændrede, og med Freden og de daarlige Tider var ogsaa baade Søgningen og Prisen dalet. Tilmed var den tidligere berømte Stutterirace degenereret, og den forædlede Hesteavl — som var den eneste, der interesserede Magthaverne, Adelen og Militæret, der betragtede sig som selvskrevne Ledere af Fabrikationen, grundet paa Hærens Forbrug, som jo ansaas for den vigtigste Anvendelse af Hesten — aftaget. Men en Grund mere var den, at Præstationerne ved Krigene var kommen i Forgrunden, og at Englænderne i Konkurrencen havde sejret stolt med deres forædlede Heste mod Fastlandets. Hidtil havde England kun været lidt kendt og ikke toneangivende i Europa, men var nu efter Sejren bleven det og ikke mindst paa Hestoomraadet, hvor det ogsaa indtog et meget højt Standpunkt.

Ved Besøg i England af Fastlandets Stormænd var det selvfølgelig kun de forskellige forædlede Hestetyper, der interesserede og tillige imponerede, og ved nærmere Betragtning viste det sig, at de alle i større eller mindre Grad nedstammede fra Fuldblodet, dette fine, ædle Racedyr af orientalsk Afstamning, men rentrukket i England gennem Generationer, og tilmed indført i »Adelskalenderen«: »The general stud book«. Dette bidrog naturligvis yderligere til at hæve Racen, saa meget mere, som der af den østrigske Stutteriinspektør *Justinus* for faa Aar siden var lavet og offentliggjort den foran anførte Teori om »rene Racer«s Konstanthed og Blandingers Upaalidelighed i Avlen samt yderligere, at Sikkerheden deri var afhængig af Racens Ælde. Det var Vand paa Fuldblodsmændenes Mølle, idet Racen som stambogført ikke alene kunde kaldes ren, men ogsaa baade var ældgammel og ædel, idet den bevislig nedstammede fra orientalske Heste, hvad der med lidt god Villie kunde omskrives til rent arabisk Blod, hvilket yderligere gav Fuldblodet en næsten guddommelig Glans i Hesteverdenen.

Men det var alligevel kun den ene Side af Sagen; thi hvorvel Racen saaledes var baade ædel og fin, var den dog ikke blot til Lyst, idet den var skabt og udviklet gennem sin Præstationsevne, rigtignok kun i ensidig Retning, nemlig Hurtighed i Fir-

spring under let Rytter og paa kort Distance, men alligevel baseret paa den højeste Kraftudfoldelse, saa man ikke helt kan forkaste den paradoksale Udtalelse af Hertugen af Augustenborg i »Maanedsskrift for Hesteavl« I Pag. 284, saalydende:

»Har en Hest paa den Maade (ved Væddeløb) dokumenteret sin Kraft, saa beror det ene og alene paa Menneskets Behag og Valg at bestemme, til hvilket Brug denne Kraft skal anvendes, og om det skal ske til Bære- eller Træktjeneste, i hurtigere eller langsommere Gangart. Den Hesten iboende Kraft gaar mere eller mindre sikkert — eftersom Racen er konstant eller ej — i Arv til dens Afkom Enhver, som har haft Lejlighed til at lære at kende de paa den Maade tillagte engelske Heste, maa indrømme, at de til hvert Tjenestebud er bedre end Heste af en vilkenskommelst anden Race«.

Men ligesom der til enhver rationel, strængere Prøve skal Forberedelse, saa kræves ganske selvfølgelig ogsaa en saadan til Væddeløb, og denne saakaldte Trænering eller Training er gennem Tiderne sat saaledes i System, at alle de konkurrerende Heste er ens forberedte, o: bragt til den højeste Fuldkommenhed, saa at de store engelske saakaldte klassiske Løb, hvori kun det bedste deltager, bliver en virkelig fin Kraftprøve, hvor Spidserne, der bærer Avlen, udpeges. Alligevel er denne Konkurrence ikke Formaalet eller det bærende Princip for Væddeløbssporten, som den kaldes, det er Spillet, der er Grundvolden, hvorpaa den er bygget, og hvorfor den store Mængde Væddeløb holdes. I England træder de i Stedet for Lotteri. Staten yder ogsaa kun Præmier ved de store Løb, og det ikke særlig store Beløb. Men dette just ikke ideelle Grundlag for Væddeløbene fik man ikke Øje for eller vilde man ikke se, og heller ikke Træneringen fik man rigtig Forstaaelse af, idet den opfattedes som en selvstændig, oven i Købet noget mystisk Handling, paa Grund af Englændernes Hokusfokus, der var knyttet dertil, hvilket man imidlertid omhyggeligt noterede og efterabede, ligesom saa meget andet uvæsentligt. De i England studerende Hippologer var jo alene Folk af Overklassen og tildels Dilettanter, der ikke kunde se til Bunds, men mest hæftede sig ved Bagateller og Snurrepiberier.

Det var saaledes ret ufatteligt, at de ikke kunde se Forskellen paa engelske og danske Forhold, der paa dette Tidspunkt var særlig grelle. Som et talende Eksempel i den Retning kan anføres følgende Udtalelse af en bekendt Hippolog, nemlig: »at den Tid ikke var fjern, da Danmarks Bønder pløjede med Fuldblod!«

Akkurat, som om de velsituerede engelske *F a r m e r e* gjorde det. Man lagde slet ikke Mærke til andet end Blodshestene og anede heller næppe, at man i England ogsaa holdt Dyrskuer med Præmieuddeling for Arbejdsheste som ogsaa for andre Dyr.

Sætningen: at man ikke skal skue Hunden paa Haarene, er naturligvis rigtig nok; men den maa dog tit modificeres i det daglige Liv. Heller ikke den engelske Opfattelse og Praksis, at Hesteavl er et Erhverv, der kunde og skulde staa paa egne Ben, passede her, naar Talen var om at forbedre ved at indføre noget nyt; thi dertil var Opdrætterne for fattige og for lidt oplyste, saa Staten i Virkeligheden var den eneste til at tage Sagen op.

Den litterære Hestefejde.

Ligesom den franske Revolution var forberedt gennem Litteraturen, saaledes blev Hesterevolutionen i Trediverne det ogsaa her i Landet gennem den frodige hippologiske Litteratur, der blomstrede op og holdt sig i nogle Aar. Som den egentlige Op-havsmand dertil kan man nok anføre den unge Hertug *Christian August* af Augustenborg, der var ivrig Hestemand af den moderne Skole, velbegavet og dertil forretningsdygtig, saa han endog tog det for en saa højstillet Person usædvanlige Skridt at kaste sig ud i den hippologiske Strid som Forfatter til en Pjece: »*Versuch eines Beweises . . .*«, der udkom i Slesvig 1829 og blev oversat paa Dansk. Det var nærmest et Opkog af forskruede tyske Skrifter om Træning, Væddeløb, Fuldblod, og var egentlig ikke overbevisende om, at »Fuldblod er det væsentligste Befordringsmiddel for Hesteavlen og uundgaaeligt til dens Forbedring og Forædling. . . . Det er det rene orientalske Blod i Fuldblodet, der gør den til det, den er, og Væddeløbene er Prøvestenen derfor.«

Hans andet Arbejde, der er skreven i Decbr. 1831 som en Besvarelse udenfor Konkurrence af Prisopgaven, der var udsat af Landhusholdningsselskabet: »Om den Sum . . .«, offentliggjort i »Tidsskrift for Hesteavl« (se senere), er fra Fuldblodsmandens Standpunkt klar og fornuftig nok og røber baade teoretisk Viden og praktisk Erfaring. Hovedpunkterne deri er 1) at fordømme Præmieuddelingen som skadelig, 2) at Landets Hesteavl er i Tilbagegang og 3) at Bondehesten er et lavere Væsen, som det er fortjenstfuldt at faa til at forsvinde snarest som saadan og give Plads for forædlede Heste. (Se forøvrigt under Augustenborg).

Men den egentlige »Banebryder« og den, der først herhjemme

traadte op som hippologisk Forfatter, var dog den bekendte Generalkrigskommissær, Dr. *Jens Veibel Neergaard* (1775—1864), der som falleret Landmand, men tidligere Lærer ved Veterinærskolen og Medlem af Remontekommissionen, nu havde slaet sig paa Hestefaget og virkede deri som en Slags Privatdocent for et heste-interesseret Publikum i København. Impulsen kom imidlertid udefra, nemlig fra Finansdeputeret *Jonas Collin*, den berømte Statsøkonom, som ogsaa var stærkt interesseret for Landbrug og derfor var bleven Præsident i Det kgl. Landhusholdningsselskab. Da Hesteavl og -handelen i de Tider var en af Landets vigtigste Indtægtskilder, og det kongelige Stutteri var en uforholdsmæssig kostbar Indretning, der tilmed var i slet Ry, laa det nær at benytte sig af *Neergaard* til at rydde op og kaste Lys over hele denne forborgne Sag; thi Stutteriets Porte var lukkede og Ledelsen af Hestevæsenet i den almægtige, gamle Overhofmarskal *Hauchs* Haand. Paa *Collins* Initiativ udsatte Landhusholdningsselskabet, hvis andre Præsidenter var *Anders Sandø Ørsted* og Kammerraad *Drewsen*, saa i 1826 en Prisopgave, der var konciperet af Professor *Carl Viborg*, saalydende: »Hvilke Grundsætninger skulle følges og hvilke Hjælpemidler afbenyttes for at bringe den danske Hesteavl til den højeste Grad af Fuldkommenhed samt tillige paa et fast og stadigt Standpunkt?« Til Besvarelse deraf tildeltes der saa *Neergaard* Understøttelse til en Rejse i Indlandet (Sydsjælland, Møen og Falster) i Sommeren samme Aar, hvorom han i 1827 i Trykken udgav en Beretning, betitlet: »H e s t e a v l e n i D a n m a r k, dens fordums Ypperlighed, Aarsagen til dens Aftagelse og Midlerne til dens Opkomst«, der blev afgivet som Besvarelse af Prisopgaven, men ikke vunden.

Skriftet med den pompøse Titel var en Pjece, der for Størstedelen bestod af hans Forelæsninger over Hestens Eksteriør, Avl, Brug og Pleje i traditionel Kateder-Hippolog-Stil, uden Forbindelse med det praktiske Liv, og hvortil der saa som Kryderi var tilsat grov Kritik af nogle med Præmie belønnede Hingste paa Falster og Møen, samt som Rosin i Pølseenden en paa meget løst Grundlag (Besøg paa Stutteriets Græsmarker i et Par Timer) bygget Kritik over Ledelsen af Stutteriet med nogle ondskafulde Spark til afdøde Professor *Erik Viborg*, »der havde ødelagt det herlige Stutteri ved sine fordømte Krydsningseksperimenter«. Værket sluttede med nogle almindelige gode Raad, og udtalte med stor Styrke, at S t u t t e r i e t o g D a n m a r k s L a n d h e s t e-

avl var i ynkeligt Forfald, og at det første skulde reduceres betydeligt.

Mærkværdigt nok bragte Skriftet Uro i Lejren, saa der straks til at undersøge Stutteriets Forhold blev nedsat en Kommission, der meget hurtigt offentliggjorde en Betænkning, som meddelte, at alt var saare godt. Men herpaa tog *Neergaard* til Genmæle for Alvor og var meget nærgaaende mod baade Stutteridirektionen og Kommissionen i et Par Pjecer, hvoraf Direktionen indlod sig paa at besvare den ene, men forøvrigt tog alvorligt fat paa *Neergaard*, der kom under Censur. Kritiken skaffede ham desuden *Hauchs* Fjendskab og fik *Collin* til at trække sig tilbage, men til Gengæld vandt han Hertugen, der benyttede sig af *Neergaards* Udtalelser til at fastslaa, at Danmarks Hesteavl var i yderste Forfald, og at Præmieuddelingen var medvirkende Aarsag dertil.

Hertugen opmuntrede ogsaa i 1828 *Neergaard* til at skrive om Fuldblod, hvad han efterkom i 1830 i en forøvrigt velskreven Pjece, tilegnet Hertugen, under Titlen: »Forsøg til at bestemme, hvorvidt den engelske Fuldblodshest og Hestevæddeløb ere hensigtsmæssige«. I en følgende Pjece: »Har Præmieuddelingen for de bedste Stodheste hidtil gavnet Landets Hesteavl?« og en lidt senere: »Et Par Ord om Danmarks Hesteavl tildels med Hensyn til Fuldblodhesten, Hestevæddeløb og Trainering«, tilegnet Overkammerherre *Hauch* — som han gjorde Afbigt — og med korrigerende Anmærkninger af Hertugen gaar han videre i sin reformatoriske Iver overfor Stutteriet, som han ønskede realiseret, men lige straks kun reduceret og organiseret, saa det blev en Planteskole for Landets Avl gennem dør tillagte Stodhingste. Alt Blandingsgods skulde afskaffes, da det ikke kan forbedres ved sig selv, derimod maa der anskaffes Fuldblod, og derfor kan Hertugens udmærkede Stutteri tjene som *Pépinière*. Ogsaa Væddeløb og Krydsning med Fuldblod var han med paa.

Med sit Skriveri opnaaede han intet godt for sig selv, og Snobberiet for Hertugen førte heller ikke til noget; thi Venskabet holdt ikke, han gik kun dennes Ærinder, var hans Haandlanger og udførte for ham det grove Nedbrydningsarbejde med at faa den danske Hest sat i Miskredit, Stutteriet reduceret og siden opløst samt Præmieuddelingen ophævet; men det lykkedes ham fuldtud

at faa sig selv gjort umulig. Den gode Hensigt var forfejlet, ligesom Spekulationen paa at komme ind i Styrelsen af Hestevæsenet, hvilket Ønske han gav tydeligt til Kende. Da han ved Omordningen deraf 1833 blev holdt udenfor, opgav han ogsaa Hestene indtil 1841, da der ved Fuldblodets Fallit atter kom en Chance, som han straks greb, idet han som Resultat af et Par Rejser til Jylland udgav et Par Pjecer, der lignede de forrige.

Neergaard var en ejendommelig Personlighed, et ægte Barn af Revolutionstiden, krigerisk og eventyrlig, dertil »Aandsaristokrat« og selvovervurderende i allerhøjeste Grad, samt, skønt velbegavet, uklog. Som hippologisk Skribent var han den utøjlede Journalist mere end Videnskabsmanden, idet han hverken var grundig eller paalidelig. Naar han alligevel holdtes for en Autoritet og hans Dom var frygtet, skyldtes det mest hans Grovheder og Magthavernes Dilettantisme. Han passede ikke til *Frederik den Sjettes* Tid; havde han været Franskmand under Revolutionstiden, var han enten bleven til noget eller — guillotineret!

En anden Veterinær, som kom frem paa Scenen i den følgende Tid, i Trediverne, var Dyr læge *Gustav Michelsen* (1800—1846), en Dyr lægesøn fra Odense. Det var en velbegavet, noget kunstnerisk anlagt ung Mand, der ved formaaende Velynderes Bistand efter godt aflagt Eksamen i 1825 modtog et 3aarigt Rejsestipendium for i Udlandet at studere Veterinærvæsen, Hestevæsen, Skæferi m. m. Ganske naturligt blev den letbevægelige unge Mand greben af den allerede den Gang i Tyskland grasserende »Anglomani«.

Efter sin Hjemkomst blev han ansat ved den kongelige Godsadministration, der drev en Mængde af Staten overtagne Gaarde, og derefter Skæferibestyrer hos Lensgreve *Lerche-Lerchenborg*, som holdt et Skæferi paa 10,000 spanske Faar. Greven var en ivrig Fuldblodsmand, hvad der fik den største Betydning for *Gustav Michelsen*, idet Det kgl. Landhusholdningsselskabs Præsidium, i hvilket *Drewsen* 1830 var bleven erstattet med Etatsraad *Johnsen* fra Finansministeriet, paa kongelig Befaling i Januar 1831 udsatte en Prisopgave saalydende: »Om den Sum, der i Danmark og Hertugdømmerne er bestemt til Præmieuddeling og Belønning for de bedste Hingste, og som aarlig udgjør mellem 3 og 4000 Rbdlr. rede Sølv Mønt, kunde anvendes til Hesteavlens Fremme paa en endmere hensigtssvarende Maade og i saa Tilfælde, ved hvilke Midler dette kunde ske?«

Til Prisdommere valgtes Lensgreve *Lerche*, hans Slægtning Kammerherre *v. Krogh*, Nygaard ved Haderslev, og kongelig Godsinspektør *Bindesbøll*, alle fanatiske Blodsmænd og uden Forstaaelse af eller Kendskab til Præmieuddelingen og Bondehesteavlens (efter *Neergaards* Dom 1842 og forøvrigt ogsaa andres). I »Berl. Tid.« Nr. 95 i 1832 bekendtgjorde Dommerudvalget som dets enstemmige Formening, at ingen af de Afhandlinger, der anbefalede Fortsættelse af Præmieuddelingen for Hingste og Plage efter en blot Besigtigelse, kunde komme i Betragtning, hvortil *Neergaard* udtaler, at det nyoprettede »Selskab til Hesteavlens Fremme« muligvis havde lagt Pres paa Dommerne til at begaa denne Ulovlighed, hvorved Lector *Withs* Afhandling, »tilegnet den danske Bondestand« og udgivet 1832 paa det Gyldendalske Forlag, et meget godt Arbejde, blev udelukket tillige med 20 andre indkomne Besvarelser, idet kun to blev prisbelønnede, nemlig *Gustav Michelsens* paa 116 Sider og Ritmester *Paulsens* paa 15 Sider, et yderst beskedent Produkt. Prisaafhandlingen udgaves af Landhusholdningsselskabet i Trykken.

Michelsens var velskreven og indholdsrig. Saaledes fastslog han, at *Frederiksborg* Stutteri straks burde nedlægges og erstattes med et Fuldblods Stamstutteri og Præmieuddelingen ophæves, da der intet ønskeligt Resultat er opnaaet deraf efter 46 Aars Forløb, idet det er umuligt at bedømme et Dyr, navnlig et Avlsdyr efter Eksteriør, tilmed naar der slet ikke tages Hensyn til Afstamning eller Afkom, og Bedømmelsen ved Dyrskuerne ligefrem forstyrrer Ensartetheden, der alene er skabt ved Opdrætternes og Markedets Krav. Hesteavlens, saaledes som den drives af Bønder, bringer i Virkeligheden Tab, hvorfor det gælder om at gøre den til et Erhverv, ogsaa for større Landmænd, hvilket sker ved at tillægge 1ste Klasses Luksusheste, hvortil Fuldblod er nødvendigt, idet enhver Opdrætter ved Hjælp deraf efter eget Tykke kan faa det Produkt, han ønsker. Derimod røber det høj Grad af Uvidenhed at ville danne Stammer ad den Vej.

Til Sagens Fremme bør Staten træde til, og Private træde sammen for Anskaffelse af Fuldblod. Der maa oprettes et Fuldblods Stamstutteri paa 6—7 Hingste og 15—20 Hopper. Væddeløb og Træning regner *Michelsen* som Kilden til mangfoldige nye Erhverv, og derfor bør Staten udsætte Præmier for Væddeløb for Fuldblod, hvorimod det er blind Allarm at holde Væddeløb for uforædlede Heste, der ikke kunne løbe.

Ligeledes forbeholder han den ædlere Hesteavl for de formuende Landmænd, medens Landracens Frembringelse vil være et Erhverv for Fæstebønder, som i Grunden er bedst tjent dermed.

Om det gamle frederiksborgske Stutteri, der ikke svarer til Nutidens Fordringer, ligesom om Landstutteriet, der trykker Landets Industri, udtaler han, at de bør realiseres som skadelige for Avlen. Summen, der

indkommer ved Stutterihestenes Salg, kunde udgøre et Bidrag til Anskaffelse af Fuldblod.

Dette er Hovedindholdet af Afhandlingen, om hvilken *Neergaard* skriver: »Siden Bogtrykkerkunstens Indførelse i civiliserede Stater kan der næppe fremvises et Prisskrift, der formaliter og realiter i Usselhed gjør dette Rangen stridig.« Det er for ham »Galimatias« og ynkeligt Makværk! Men her er han baade uretfærdig og inkonsekvent; thi det er mere velskreven end alle hans Pjecer med Undtagelse af den om Fuldblodet, og indeholder alle de samme Anvisninger, som *Gustav Michelsen* fremsætter. Med Hensyn til Betegnelsen »Galimatias« kan der være noget derom; men det gælder det meste af Fuldblods- og Væddeløbslitteraturen, saaledes som den serveredes af de højeste Autoriteter, selv Hertugen. Derimod kan det med en vis Ret siges, at der næppe var noget Prisskrift, der har gjort mere Skade end dette, fordi det blev Ledestjernen i den følgende Tids Foranstaltninger i Hesteavlen ved at udbrede det, som det krasseste hippologiske Publikum mente. Men skønt *Gustav Michelsen* altsaa kun var Talerør for de Stemninger, der raadede hos Magthaverne her og i Tyskland, saa blev den unge, uerfarne Forfatter med ét en Personlighed, der betød noget, naturligvis af den simple Grund, at man manglede én til at gøre Arbejdet. Desværre viste han sig ingenlunde Sagen voksen, saa det kan siges med en vis Ret, at naar Fuldblodsperioden endte her i Landet som en latterlig Fiasko, havde han utvivlsomt sin store Del deri, selv om det indrømmes, at han virkede under vanskelige Forhold som Landets Fattigdom og Hertugens Indflydelse.

Ligesom i Holsten fik ogsaa vi i 1831 et hippologisk Tidsskrift, nemlig »Maanedsskrift for Hesteavl«, redigeret af Overkrigskommissær *Philip Hage* og Ritmester *J. B. Hornemann*, begge ivrige Fuldblodsmænd, hvilket dog gik af førstnævnte, medens sidstnævnte i Stilhed bevarede Troen som Professional, idet han blev Stutmester i 1833 og opnaaede at føre Fuldblodsstoddet til Gravens Rand, inden han selv afgik ved Døden i 1850. Maanedsskriftet udgik kun i 2½ Aar; mærkeligt nok gik det ind, da Fuldblodet havde faaet Bugt med det bestaaende og skulde til »at vise Troen af sine Gerninger«. Det var vel nærmest at betragte som Hertugens Organ; men var dog ret liberalt og ikke groft, trods det, at der blandt Medarbejderne var fanatiske Fuldblods- og Væddeløbsmænd, af hvilke den skrappeste var Kaptajn, senere Kammerherre *Riegels* (1793—1861), af hvilken man har følgende karakteristiske Udtalelse: »Bondens Forkærlighed for Bondehingsten, enten den er god eller ej, maa betages ham, saafremt disse Hingste ej ved Lovbud maa udryddes; hans Fordom, begrundet eller ugrundet, mod Beskelere af ædlere Slags maa bekæmpes, og Nødvendigheden af at vælge de bedste Hopper til Følhopper maa gjøres ham indlysende.« »Bonden« var et kol-

lektivt Begreb, som »Intelligensen« kunde slaa løs paa uden Risiko, og Bondehesten en degenereret Skabning, som det var en Velgerning at faa til at forsvinde!

Efter Maanedsskriftets Ophør udgav fornævnte *Gustav Michelsen* »Landøkonomisk Veterinærtidende«, der ligeledes gik ind efter et Par Aars Forløb. Men ogsaa Bladene benyttedes i stor Stil til Hestepolemik, for og imod Fuldblod og Væddeløb, saaledes Opfordringer til Væddemaal, af hvilke bl. a. en fra *Neergaard* til Hertugen, hvorover denne blev rasende, og en anden endnu mere opsigtsvækkende fra Hertugen til *Hauch* om Kapkørsel mellem sine Blodsheste og Stutteriheste, hvad der maa antages at have været medvirkende Aarsag til Oprettelsen af »Væddekørslerne« ved Viborg (se senere) i Forbindelse med Dyrskuerne (se foran) og *Hauchs* dér holdte skrappe Tafe, der er gengivet derunder. Forøvrigt havde Intelligensen, der holdt paa Fuldblodet, Overmagt i Diskussionerne. Dog tog man ogsaa fra anden Side kraftigt til Orde, saaledes udtalte Kammerraad *J. C. Drewsen* offentligt, »at vi maatte blive fri for det holstenske Regimente og det Enevoldsherredømme over vor Hesteavl, som Hertugen tilsigtede, idet han selv drev Forretning i stor Stil og derfor naturligt blev Leverandør baade til Stutteriet og den kongelige Stald samt kunde optræde sejrrigt paa Væddeløbsbanerne«.

Nærmest til Stridsskrifterne kan ogsaa regnes den Adresse paa 114 Underskrifter, som paa Foranledning af Bonden *Ole Kirk* blev overbragt Kongen af Justitsraad *Fjelstrup*, Sindinggaard, Ringkøbing Amt, der udtalte, at den stærkbenede jyske Race ved disse »højbenede Styltegængere og finbenede Vindspillere«, som Fuldblodet var, vilde omdannes til Karikaturer, der ikke duede i det praktiske Livs Tjeneste og ingen Afsætning kunde finde udenlands.

Augustenborg.

Als, vor dejlige genvundne Ø, indtog for snart 100 Aar siden Førerstillingen i den ædle Hesteavl baade i Danmark og Hertugdømmerne, tildels ogsaa Nordtyskland, hvilket skyldtes Hertug *Christian August* (født 1798 i København) af Augustenborg, Hovedsædet i det adelige augustenborgske Godsdistrikt, der omfattede den sydlige Halvdel, hele Augustenborg Herred, af Øen foruden Godserne Graasten, Avnbølgaard, Fiskbæk og Kiding i Sundved. Paa Als bestod Godset af Slottene Augustenborg (opført

1770—76) og Sønderborg med Ladegaarde og 7 andre Herregaarde, medens Bøndergodset i Begyndelsen af Aarhundredet var afhændet til Arvefæste. Det var efter danske Forhold en dejlig Besiddelse, ogsaa derved, at Slesvig stod saa langt over Danmark i Kultur og Velstand; men det var dog kun et Gods, intet Hertugdømme, og »Hans højfyrstelige Durchlauchtighed«, som Besidderen tituleredes, var slet og ret kongelig Undersaat. *Christian August*, hvis officielle Titel var Hertug til Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, yndede at kalde sig blot til Slesvig-Holsten. Hans Moder var den danskfødte Prinsesse *Louise Augusta*, der var Datter af Dronning *Caroline Mathilde* og saaledes Halvsøster til *Frederik den 6te*; men desuden var Hertugen gennem Søsterens Giftermaal med Tronfølgeren, den senere Konge, *Christian den 8de*, nær knyttet til Kongehuset. Ved Faderens Død 1814 arvede *Christian August* som ældste Søn den fideikommissariske Besiddelse, som han tiltraadte 1820, da han vendte hjem fra den 3aarige Udenlandsrejse sammen med Broderen, Prins *Friedrich af Noer*. Rejsen sluttede i England, hvor han som nær Slægtning af Kongehuset bevægede sig i *high-life* og fik Interesse for engelske Forhold, særlig den ædle Hesteavl. Fra Rejsen hjembragte han de to Fuldblodshingste *Pot-8-os* (*Potætos*), kaldet *Pot-Otte*, og *Haphazard* samt de tre Hopper, *Momentilla*, *Tippitywicket* og *Halvaraberen Zoraide* foruden en Del Halvblod, til Oprettelse af et lille, ædelt Stutteri til Selvforsyning med Herskabsheste samt til Afbenyttelse for Godsets Folk. Men Bønderne syntes ikke om Fuldblodet, som de regnede for Legetøj, saa Hingstene lige straks kun fik lidt at bestille, og det da nærmest fra Forpagtere og Funktionærer paa Godset. Betingelserne, som Hertugen stillede, syntes ellers lokkende, idet Hingstene bedækkede gratis, rigtignok imod at Hertugen kaarede Hopperne til dem, saaledes at de mindre Landhopper førtes til Halvblodshingstene, medens de store, stærke og velbyggede bestemtes til Fuldblodshingstene. Til Afkommet betingede han sig Forkøbsret, ligesom han forlangte, at alle Halvblodssønner af Fuldblodshingstene skulde kastreres. Hans Avlsformaal var den moderne store, ædle, brune, engelske Karehest, »*Yorkshire coach-horse*«, der da betaltes meget højt. Til dette Øjemed søgte han passende Fuldblodshingste, idet hans Halvblod efter de to nævnte Hingste, især *Haphazard*, var altfor let; men det lykkedes ham først i 1827 at naa Maalet, idet

hans Kommissionær eller Kompagnon i London, Mr. *Tattersall*, da sendte ham den kæmpestore *King Herod*, som han blev meget henrykt over, og som ogsaa gjorde sig i Avlen, hvorimod den ikke var Løber. Præstationer var paa dette Tidspunkt endnu ikke Hovedsagen. I 1828 skriver han nemlig: »Store, stærke Vognheste ere meget stærkt søgte til høje Priser, medens smaa, ædle Heste intet er værd. Danmark egner sig særlig til den Produktion« Og til Dr. *Neergaard* udtaler han: »Alle de Fuldblodshingste, der ikke udmærke sig paa Væddeløbsbanen, benyttes i Almindelighed ikke til Avl i Engand, og en stor Del af dem blive som Hingste eller Vallaker brugte til Jagt- eller Ridebrug. Imidlertid findes der blandt dem mange, der udmærke sig ved fortrinligt Blod og en saare fuldkommen Bygning. Saadanne Hingste, hvis Pris i Forhold til deres Værdi ikke er meget stor, egner sig overordentlig vel til enhver Landraces Forædling«.

Endvidere udtaler han: ». . . Landracen forbedres og forædles paa en næsten ubegribelig Maade ved Blanding med hans Hingste, af hvilke særlig de kolossale som *King Herod* og senere *Goliath* har ydet det bedste Afkom i Halvblodsavlen, selv med jyske Hopper af det store, grove Slags.«

Det er ikke let nu at kontrollere Sandheden deraf; men Antallet af bedækkede Hopper ved Halv- og Fuldblodshingstene var stadig stigende, saa det i Slutningen af 30erne naaede 5—600, der for største Delen maa have været Bondehopper, hvad der tyder paa, at der ikke længere var Utilfredshed.

I 1828 skete der dog et Systemskifte i Hesteavlen paa Augustenborg, idet den blev lagt mere om til Fuldblod med Væddeløb og Handel med Fuldblodsheste. Begyndelsen gjordes med Købet af Hingsten *Logic*, der havde sejret i flere Løb i England, og adskillige Fuldblodshopper samt Indretning af en stor, flot Trainer-Stald og et Ridehus. Saa i 1830 kom Derby-Vinderen *Moses*, der ikke havde gjort sig som Avlsdyr i England; men som alligevel blev Hovedstodhingst paa Augustenborg, hvor den heller ikke gjorde sig i Avlen. Det hed sig, at den havde kostet 10—12,000 Rigsdaler; men den var vistnok ikke købt, ialt Fald gik den igen tilbage til England. Foruden disse to »Matadorer« kom der andre Hingste af lavere Rang til Afsætning, saa Hertugen allerede i 1829 havde 5 Hingste foruden 2 orientalske Hingste til Ponyavl og 10 Fuldblodshopper paa Stald. Men desuden havde han af Halvblod, der var bestemt til at afløses af Fuldblod, 4

Hingste, 9 Jagthopper og mange store, indenlandske Halvblodshopper, for en stor Del efter *Oldes* engelske Hingst *C a t r i c*.

Endnu var Hertugens Fuldblod det eneste i Monarkiet; men han bestræbte sig ivrigt for at afhjælpe Manglen, thi i 1833 var der 12 Fuldblodshingste og 27 Hopper og i 1836, da Forretningen stod paa Højdepunktet, et lignende Antal foruden Afkom. I 1841 havde han saaledes ialt 60 Fuldblodsheste, stort og smaat, paa Stald. Ved Siden af Stutteriet var der et vekslende Antal Fuldblodsheste, der stadig kom over fra England, dels forudbestilte og dels til Salg til Liebhaveere, saa Forretningen ingenlunde var ubetydelig. Hertugen var nu bleven Leverandør baade til Hertugdømmerne, Kongeriget og tildels Mecklenburg.

Saa længe Fuldblodet havde Nyhedens Interesse, og Publikum var uforstaaende ligeoverfor Kvaliteten men stolede paa Hertugens Reklame, som han ikke sparede paa, kom der ingen Kritik frem. Han dristede sig endog til at udtale, at det var en stor Usandhed, at det er vanskeligt at faa tilfredsstillende Fuldblodsheste i England, idet de, han (Hertugen) har faaet, vidne om, at det er muligt . . .

I Aarene 1831, 32 og 33 kulminerede Beruselsen ved de aarlige Hesteauktioner, der afholdtes i Forbindelse med Væddeløbene paa Augustenborg, hvor Troen og Haabet gav sig haandgribelige Udslag i de rene »fancy prices«, der betaltes for de udbudte Dyr, baade Luksusheste og Plage, saavel af Halv- som Fuldblod, men Rusen naaede dog Toppunktet ved Salget af u f ø d t e Fuldblodsføl, at levere næste Efteraar, hvilke i Gennemsnit for de 3 Aar kostede pr. Stk. henholdsvis 1140, 1372 og 1290 Kr. Flertallet var efter *M o s e s* og gik til Kongeriget. De solgtes altsaa alene paa Stamtavlen, hvilket man kan sige var »at købe Grisen i Sækken«. Det var en her til Lands ny og ukendt Maade at handle paa, som Hertugen udnyttede, og paa dette Omraade var der et taknemligt Publikum at arbejde med herhjemme, nemlig den »fødte« Overklasse, i hvilken Fuldblodet jo havde sine Ildtilbedere.

I England, Stamtavledyrkelsens Hjemland, forstaaer man naturligvis bedre at vurdere Afstamningen, og i Væddeløbsavlen, ligesom forøvrigt i al anden fornuftig Avl, gælder følgende Rangforordning for Avlsdyr: 1) *F r u g t b a r h e d* og for de ældre godt *A f k o m*, 2) *P r æ s t a t i o n e r* for de yngre og 3) godt *E k s t e r i ø r* og god *A f s t a m n i n g* for de yngste, uprøvede. Det Individ, der — rigtignok i omvendt Orden — opfylder disse

Betingelser er uhyre kostbart og ikke til at købe for Smaafolk, medens *S t a m t a v l e a l e n e*, især blot fra fædrene Side, nærmest er Papir, falsk Mønt, til at narre Tosser med. Men den Vare, udstedt paa Engelsk og i det hele uforstaaelig for Publikum, blev baade studeret og vurderet fuldtud, saa at der ikke alene regnedes med den direkte Afstamning, men Sidelinierne toges med, saaledes baade berømte Brødre og Søstre. Et smukt Eksempel herpaa havde vi i Aktiehingsten *B r o t h e r t o M a r g r a v e* (Broder til Margrave) i Randers!

Den anden mere haandgribelige Egenskab, Eksteriøret, var, især da vort Publikum ikke forstod sig paa Fuldblod, ikke saa let at tilfredsstillende, idet Racen jo ikke var baseret derpaa og derfor sjældent kunde opfylde lidt strængere Fordringer dertil, navnlig til Benene, hvorfor der ogsaa, da Rusen dunstede noget bort, fremkom Kritik derover, selv fra Fuldblodsvenner som Stutterikommissærerne, der indstillede til Stutteridirektionen, at der fremtidig anskaffedes bedre Hingste end de i Jylland opstaldede Aktiehingste. Saavidt man kan skønne, var det, som Hertugen fik over, ogsaa Vraggods, udpillet blandt den store Mængde Fuldblodsheste, der omsattes ved *Mr. Tattersalls* Auktioner. Præstationer af Betydning paa de engelske Baner var der yderst faa, der havde, og de, der som *Moses* havde saadanne, havde saa ikke givet tilfredsstillende Afkom, ligesom de Hopper, der havde leveret saadant, var ufrugtbare. Det forbavser unægtelig, at Hertugen ikke bedre kunde skelne Avlsdyr fra Handelskram, end at han selv troede, ved at beholde det bedste deraf, ogsaa at kunne narre Naturen til at give sig Gevinster paa saa beskednen Indsats. I Løbet af de 25 Aar, hans Stutteri bestod, avledes der kun den ene Fuldblodshingst, *Z a m p a*, født 1831, der kunde staa for sagkyndig Kritik, og af Hopper tillagdes der heller ikke ret mange brugelige, af hvilke endda en Del af de bedste var kommet der til i Moders Liv.

Ret forstaaet var Stutteriet kun et Vragstod og blev som saadant urentabelt, da Fuldblodsgalskaben tabte sig, saa det siger sig selv, at det maatte tære stærkt paa hans Finanser. Den eneste Chance for, at et Fuldblodsstutteri kan lønne sig i England, er ved at anvende det bedste Avlsmateriale, men til at starte sligt havde Hertugen aldrig været rig nok. Havde han været klog nok, havde han holdt sig til Handelen alene, saa længe Kon-

junkturerne var gunstige derfor, og saa ladet Køberne om Tabene ved Avlen.

Hvad Halvblodsavlen angik, da magtede han den bedre og indkasserede vistnok god Fortjeneste derved, om ogsaa noget paa Opdrætternes Bekostning, saa længe Prisen var høj for Halvblodshestene; men da den faldt, stod Bønderne med Smerten — en i Bund og Grund forkludret Hesteavl — saa Befolkningen heller ikke havde noget at takke Hertugen for som Foregangsmand i den Retning.

Fuldblodet i Kongeriget.

Efter at Jordbunden var beredt gennem den foran anførte Agitation, skred man i 1832 til Handling, nemlig Anskaffelse af den ædle Udsæd til Hesteavlens Forbedring ved Oprettelse af et Fulblodsstod paa Frederiksborg »som Basis for Landets Hesteavl, hvilket skulde være det Centrum, hvorfra den fortrinligste danske Hesteavl skulde udgaa«. Og dette ideelle Formaal søgte man realiseret ved af Hertugen at købe 2 Hingste, den 4aarige brune Capod'Istria efter Kæmpen Herod paa Augustenborg og Skimmelhoppen Miss Blücher (Datter af efterfølgende Zoraide) og Skimmelhingsten Hadji Baba efter Potatos og den anglo-arabiske Skimmelhoppe Zoraide. Hverken Hingstene eller deres Forældre havde Præstationer, og dertil var Hadji Baba en lille, klejn og tilmed spattet Cirkushest. Af Hopper var der en fin, ung, brun, efter den spinkle Fuldblodshingst Haphazard og ovennævnte Zoraide, samt tre brune Hopper, født i England, en 10aarig, en 13aarig, der kun gav ét Føl (Hingsten Valdemar) i sin 18aarige Levetid, og den 19aarige Momentilla, der var drægtig ved Moses med Skjold, og forøvrigt Moder til 3 andre Hingste. Alle sammen var det Udsættere fra Hertugens Stutteri: Hingstene og den ene Hoppe for deres arabiske Afstammings Skyld og de to Hopper for Alder og Ufrugtbarhed! Spøgen syntes dog lovlige grov, saa man vistnok blev ængstelig for at handle med Hertugen, idet han fremtidig ikke blev eneste Leverandør; thi i de nærmest følgende Aar leverede han blot et Par (mindre heldige) Hopper og den 5aarige, store, rødblissede Hingst Lord Cochrane efter King Herod og Momentilla. Uagtet den kostede 8000 Rdlr., kom den dog kun til at bedække i to Aar paa Stutteriet

og blev saa udsat som Landstodhingst, først i 6 Aar i Aalborg og derpaa paa Sjælland, hvor den efterlod en Del værdifuldt Afkom.

I Stedet blev der i England indkøbt Hingsten *Rubini* for 10,000 Rdlr. tillige med 4 Hopper for henholdsvis 750, 1000, 1250 og 1900 Rdlr., hvoraf kun én var en nogenlunde god Moderhoppe, medens den dyreste var ufrugtbar. Samtidig modtog Kongen som Gave fra den engelske Konge Hingsten *Young Necromancer*, der dog ikke blev anvendt i Stutteriet, og to Hopper, hvoraf den ene, *Elfrida* var en god Moderhoppe. Endvidere kom der fra Mr. *Tattersall* i London 5 Hopper, fint Papir, men umulige som Avlsdyr, og endelig købtes der i 1841 af Hertugen den kæmpestore, brune 7aarige Hingst *Compton*, som skamrostedes i den officielle Billedtekst til den berømte Dyrmer *Adams* Afbildninger af Stutteriet paa Augustenborg i 1837. Dr. *Neergaard* betegnede den derimod som et Misfoster, og den kom heller ikke til at bedække paa Stutteriet, men blev udstationeret som Landstodhingst i Thisted, hvor den heldigvis viste sig ret ufrugtbar.

Aaret 1840 blev et Mærkeaar i Stutteriets Historie, da det gamle frederiksborgske Stutteri, der var bleven reduceret i 1833 og derefter blot havde vegeeret, endelig paa Foranledning af Hertugen blev helt opløst, idet Stutteriet fremtidig skulde være »et Stamstutteri for Fuldblodsheste og bestaa af 3—4 Hingste og indtil 16 Følhopper af udmærket Blod, Skønhed og Styrke, saa de egnede sig til at forædle Landets Heste.«

Til Realisation af dette ophøjede Formaal blev der efter Oprydning kun Hingsten *Rubini* og 7 Hopper tilbage, idet de ældste og daarligste bortsolgtes til Priser fra 1—200 Rdlr., og kun de to, *Elfrida* og *Reveller mare*, var at kalde gode Moderhopper. Til Komplettering købtes der saa i 1841 ved Dødsbo-Auktion efter Greve *Hahn*, Basedow i Mecklenborg, den sorte 7aarige Hingst *Black Comet* for 4600 Rdlr. og 5 Følhopper, hvoriblandt den store, gode *Barcarolle*, for tilsammen 10,700 Rdlr.

Endvidere købtes der i 1844 af Hertugen den mørkebrune 13aarige Hingst *Zampa* samt 3 gamle engelske Hopper, der kun var Fyldekalk. Endelig fik Stutteriet 2 Hopper i 1851 her i Landet og lod i 1853 indkøbe ved Stutmester, Prof. *With* og Gods-ejer *Weinschenck* i England den brune 3aarige Hingst *Mare*

s hall for 2150 Rdlr. og to Hopper for henholdsvis 1800 og 720 Rdlr., hvoraf den første med sit Føl i 1859 blev betalt med 58 Rdlr. og den anden, der var ufrugtbar, blev solgt for 52 Rdlr.

Ved Stutmester *Hornemanns* Afgang i 1850 var Stutteriet ogsaa dødsens, og det skulde da heller ikke leve op ved, at det ved Loven af 1852 blev reduceret til 1 à 2 Hingste og 6 Følhopper, hvorfor det ogsaa endelig opløstes ved Loven af 1862.

Som Resultat af en Menneskealders Arbejde i en Virksomhed, der var bleven slaet svært op, baade ved Starten og ved den kongelige Forordning af Oktober 1840 samt havde kostet Masser af Penge, er der desværre næsten ikke andet end ondt at sige. De indkøbte Hopper — hvoraf højst 10 pCt. var tjenlige Avlsdyr, nemlig *Elfrida*, *Reveller mare* og *Barcarolle* — havde vistnok omtrent kostet lige saa meget i engelske Pund, som de som Udsættene indbragte i Rdlr. Af »Uheld« maa anføres en betydelig Ufrugtbarhed, saa det maa antages, at det for en stor Del har været »Ulykkesfugle«, vi var bleven belemrede med. I de 30 Aar fødtes der kun 11 paa Stutteriet avlede Stodhopper, nemlig 3 efter hver af Hingstene *Rubini*, *Black Comet* og *Zampa*, samt 5 Hingste — hvoraf endda den ene var kommen hertil i Moders Liv — der kun opnaaede at blive Landstodhingste.

For Fuldblodsavlen ophørte Stutteriets Indflydelse paa Avlen samtidig med dets Nedlæggelse, hvorimod det i Halvblodsavlen, navnlig ved Hingsten *Zampa* og Hoppen *Jutta II*, gik bedre. Lige fra Fuldblodsstoddets Oprettelse parredes Stutterihopperne af den gamle Race med Fuldblodshingste, og efter dets Reduktion blev de tilbageblevne Fuldblodshopper parrede med Hingste af Stutterirace, hvoraf Produktet blev den saakaldte »opfriskede Stutterirace«, der blev Grundlaget for den moderne *Frederiksborg*race.

Foruden det af Staten oprettede Fuldblodsstod paa det kongelige Stutteri, hvad der jo rigtignok ikke passede ind i Systemet: Selvhjælp og privat Virksomhed, oprettedes der i 1832 en landsomspændende *Forening til Hesteavlens Fremme til »Udbredelse af Fuldblod og Anvendelse af Væddeløb«*. Selskabets Formaal var mange, hvoraf det første var Indkøb af fortrinlige Fuldblodshingste og -hopper i Udlandet til Avl, og det andet: Afholdelse af »Præmieridt«. Indbyderne var 3 Lensbesiddere samt *Jonas Collin*, Godsinspektør *Bindesbøll*, Kaptajn *Riegels*,

Major *Flindt* og Dyr læge *Gustav Michelsen* som Sekretær, men uden Hertugen, der (derfor?) kritiserede Foreningen skarpt. Aligevel blev Selskabet dannet med Bestyrelse for hver Provins — paa *Collin* og *G. Michelsen* nær bestaaende af Godsejere, mest af Højadelen, og Militære.

I Henhold til den givne Parol oprettedes der nu i Løbet af nogle Aar flere Aktieselskaber til Indkøb af Fuldblodshingste. Den første, der købtes af et Selskab i Svendborg Amt, var *Palæmon*, som i 1832 betalttes med 1300 Specier (à 4 Kr.). Den tog 1. Præmie i 1835 ved Stutteribesigtigelsen og bedækkede for 10 Specier. Beskrivelsen i Stutteri-Protokollen var ogsaa fordelagtig. Født i England 1825, Fader: *Wampyre*, Morfader: *Orville*. Og saa gik det Slag i Slag med Indkøbene i de følgende Aar, saaledes i 1833 *Cassio* til et Aktieselskab i Aarhus Amt med 42 Aktier à 72 Rdlr., men selve Købesummen var 2800 Rdlr. Den tog ogsaa 1. Præmie, rigtignok mod de to lokale Dommeres Protest ved Stutteribesigtigelsen 1837, og bedækkede 45 Hopper (overtagnet 17) à 20 Rdlr. i 1833. Senere nedsattes Prisen til 10 Rdlr. for 1. og 2. Præmie-Hopper. Født i England 1828. Fader: *Whalebone*, Moder: *Tredilla*. Hingsten forsøgtes solgt i 1841; men da der kun bødes 310 Rdlr. for den, overtog Staten den for 500 Rdlr. og udstationerede den paa Møen.

Samme Aar købte et Aktieselskab i Holbæk Amt, ligeledes af Hertugen, Hingsten *Hazard* for 2950 Rdlr. Bedækkede 72 Hopper à 20 Rdlr. i 1833. Født 1826 i England, Fader: *Wawerley*. Hingsten blev solgt 1841 til Hannover for et Par Hundrede Rdlr.

I 1834 købte et Aktieselskab i Sorø Amt af Hertugen Hingsten *Erymus*, der havde vundet paa engelske Baner. Født 1827 i England, Fader: *Moses*. Solgt til England 1842.

Samme Aar købte et Aktieselskab i Vejle Amt af Hertugen for 3600 Rdlr. den lille, spinkle *Young Moses*, der var bleven ynkelig slaat i et Løb paa Augustenborg 1832. Født i England 1829, Fader: *Moses*. Den blev solgt i 1841 for 200 Rdlr.

1835 købte et Aktieselskab ved Randers af Hertugen for 4000 Rdlr., fordelt paa 60 Aktier à 80 Rdlr., Hingsten *Brother to* (Broder til) *Margrave*. Den tog 1. Præmie 1837 (mod de lokale Dommeres Stemmer) samt 1839 og 1841 ved Stutteribesigtelserne i Randers. Bedækkede à 20 Rdlr., senere 10 Rdlr., tem-

melig mange og gode Hopper i de første Aar. Født 1830 i England. Fader: Muley. Solgt 1842 for 500 Rdlr.

Til et Aktieselskab i Roskilde-Egnen købte Kammerraad *Madsen*, der i England til Stutteriet indkøbte *Rubini*, samtidig Hingsten *Tournament* for 315 Pd. St. Bedækkede à 20 Rdlr. Den blev i 1841 overtaget af Stutteriet. Fader: *Partisan*.

Udenfor Kongeriget var der allerede i 1831 af et Aktieselskab ved Haderslev købt Hingsten *Pandurang Harry* paa Augustenborg for 2000 Rdlr. Født 1827 paa Augustenborg. Fader: *Potatos*, Moder: *Momentilla*.

Foruden disse købte Kammerjunker *Sehestedt-Juul*, Ravnholt, af Hertugen *Don Pedro*. Født 1825 i England. Fader: *Valton*. Greve *Reventlow*, Christianssæde, købte *Cloudesley*. Født i England 1827. Fader: *Emilius*. Desuden købte samme paa Augustenborg *Droner*, født dør 1833, og Greve *Frijs*, Juelinge, *Diamond*, født 1832. Fader: *Moses*. Samme Steds købte Greve *Danneskjold Nimrod*, født 1830, og Kancelliraad *Nøhr* til Vallø Stift *Valdemar*, begge efter *Logic*. Endnu maa anføres, at Det Classenske Fideikommis paa Falster i 1831 fik *Cigar*, født 1829 i England, Fader: *Brutandorf*, og Greve *Petersdorf*, Einsiedelsborg, *Young Tarrare*, født 1830 i Mecklenborg, Fader: *Tarrare*. Den bedækkede i 1834 25 Hopper à 20 Rdlr. Solgtes ved Auktion i 1840 til *Hansen*, Løgismose, for 500 Rdlr.

Det var altsaa Hertugen, der var Hovedleverandør til Private ligesom til Stutteriet. Om Hingstene kan det gennemgaaende siges, at de var af fin Afstamning. »Blodet«, der var den af Hovedegenskaberne, der kunde faas billigst og derfor sattes forrest i Reklamen, var der intet i Vejen med. Derimod stod det daarligt til med Præstationerne, og her er intet glemt, selv en tabt »match« paa Augustenborg, saa man kan sige, at det var Udskud fra Træneringsanstalterne, vi fik. Hvad Eksteriøret angaar, da lyder Dommen meget forskellig, men antagelig var det i Forhold til, hvad Racen kan præstere i den Retning, ret tilfredsstillende. Indkøbsprisen, 2—4000 Rdlr., der vel nu for Tiden maa 5-dobles, ligesom Bedækningsprisen, 20 Rdlr., var ikke for Smaafolk i de Tider, saa Bønderne tildels stod udenfor Bevægelsen. Da der ingen Fuldblodshopper fandtes, maatte man tage til Takke med Halvblod eller endog Bondehopper, saa Produktet

kun kunde blive Handelsheste, da jo alt Halvblod efter den herskende Teori blev fordømt til Avl, hvad der ogsaa godt nok stemte med Erfaring. Man forstaaer derfor ikke, at Adelen, der for eget personligt Vedkommende den Gang strængt holdt paa rent Blod, kunde interessere sig saa stærkt for den grelle Krydsning i Hesteavl, medens den jo fordømte »Køteravl« hos Hundene. Naa, »Anglomanien«, som havde angrebet Overklassen, var maaske en Undskyldning. Resultatet af denne Kunstavl, da det efter faa Aars Forløb kom frem, skuffede naturligvis. Affald fra en fin Race forædler ingen grov, det trækker kun denne ned, og den Smule godt, der faldt efter Fuldblodshingstene, skyldtes maaske de gode, uædle Hopper, der rigtignok ikke fik Æren derfor. Den tog Hingstene, medens Hopperne fik Skammen for det mislykkede. Salgssummen for de kasserede Hingste, ca. 10 pCt. af Købesummen, er et talende Udtryk for Folkedommen, saa der egentlig ikke behøves nogen yderligere Kommentar.

Man gjorde sig ogsaa skyldig i en grov Inkonsekvens ved, at man fandt sig i, at Fuldblodshingstene konkurrerede ved Stutteribesigtigelserne og præmieredes højt, trods Meddommeres Protest, ligesom de blev udstationerede for kongelig Regning som Landstodheste, saaledes Hadji Baba og den ufrugtbare Skjold i Vendsyssel, Lord Cochran i 6 Aar fra 1837 i Aalborg, Compton i Thy, Young Nicromancer fra samme Aar i Herfølge ved Køge og senere de kasserede Hingste, Cassio og andre, ligeledes paa Øerne.

Dommen om Fuldblodet er jo saaledes i Hovedsagen fældet og kan i Korthed betegnes ved Fiasko, hvilket for Størstedelen skyldtes den dilettantmæssige Ledelse, thi set alene fra Forædlings Synspunktet, var der dog som anført nogen Undskyldning i Enderesultatet deri, at der for stærke, ædle Heste virkelig en Tid var udmærkede Konjunkturer. Fejlen var, at disse ikke holdt.

Med Hensyn til Detaillerne vrimler ogsaa Datidens Faglitteratur af Domme om Fuldblodet, og det tildels fra Mænd, hvis Ord er af Vægt netop i dette Spørgsmaal, idet de havde været aktive Deltagere i Hestekommercen, saaledes bl. a. Overkrigskommissær Philip Hage, der havde været Redaktør af »Maanedsskrift for Hesteavl« og siden ogsaa redigerede to af de af Landhusholdningsselskabet udgivne Amtsbeskrivelser, hvori der især i den for Maribo Amt er samlet en Del større Landmænds Erfaringer,

der gennemgaaende ikke er gunstige, og gaar ud paa, at Fuldblodet har gjort Skade, samt at den voldsomme Krydsning dermed paa Landracen har været uheldig, idet Halvblodsafkommet fordrer stærkere Kærnefodring og ikke til strængt Arbejde kan holde ud med Landracen paa samme Foder.

Blandt Fejl, der fremhæves som særlig uheldige, ogsaa fra Fyn og Als, er det urolige Temperament, der gjorde Afkommet efter Fuldblodshingstene vanskeligt til almindeligt Brug, ligesom den tynde, ømfindtlige Hud og de sarte Fordøjelsesredskaber indskrænkede Arbejdsevnen.

I 1851 skriver General, Baron *Wedell-Wedellsborg*, Odense: »Mod Fuldblodshingste har Fynboerne, der i ældre Tider har haft saa mange af disse, hvis Afkom var uden Værdi og kun blev betalt halvt mod almindelige Landheste, en Modbydelighed, saa selv den bedste Fuldblodshingst vilde blive meget lidt søgt.« Og i 1858 udtaler Overkrigskommissær *Branth*, Klarupgaard, i »Ugeskrift for Landmænd«, at de kejtede og ulykkelige Forsøg med Fuldblodet endnu er i frisk Minde. Som Beskelere tabte Fuldblodshingstene snart al Søgning, da de gav værdiløst Afkom, hvorfor de solgtes for Spotpris. Man oversaa alle Fejl, naar blot Blodet var der. Afkommet var ofte for hidsigt til Arbejde. Ogsaa Godsejer *Weinschenck*, Gunderupgaard, skriver: Hvad der mest bidrog til, at Fuldblodet blev ringeagtet, var det skødesløse Valg af Hingstene; man tilgav alle Lyder, naar Stamtavlen blot var god. Samme har ogsaa i Forbindelse med Lensgreve *Holstein*, der var Ven og Kender af ædle Heste, som Stutterikommissær i Stutteriberetningen 1855 udtalt, at det uheldige Forsøg med Anvendelse af Fuldblod samt Væddeløb har bevirket »en beklagelig Uvillie hos de fleste Opdrættere mod alt Blod og Erfaring for, at selv den gode Fuldblodshingst ikke er skikket til umiddelbar Anvendelse paa Landhopper, samt at Afkommet af Fuldblodsheste ikke har været søgt.«

Væddeløb.

Kapridt har fra umindelige Tider været en yndet Sport i England, hvis Befolkning er baade kappelysten og væddegal, hvorfor der vitterlig allerede fra Middelalderen har været drevet Avl med Sport for Øje og dertil indført hurtige Heste. Sporten udøvedes den Gang af Ejerne selv; men den støttedes fra oven, særlig af Kongerne *James og Charles II.*, der bl. a. udsatte Præmier og selv ind-

førte Mængder af de hurtige, orientalske Heste, navnlig ogsaa mange Hopper, de saakaldte »royal mares« (kongelige Hopper), hvorfra Fuldblodshestene hovedsagelig, om just ikke udelukkende, stammer.

Den bekendte Hestemand, Sir *Walter Gilbey* skriver saaledes i sin Bog: *The horse in history*: »Den engelske Væddeløbsbane (turf), saaledes som vi nu kender den, er grundlagt i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede for at opmuntre til Avlen af lette Heste, men det viste sig snart, at Væddeløbene ikke behøvede nogen Opmuntring fra Regeringens Side; idet Væddemaal blev tilladt, yngede de med utrolig Hurtighed, og Spil blev almindelig i alle Folkeklasser.« Avlen blev derfor indrettet med Væddeløbene for Øje, alene paa at sejre og vinde Væddemaalene, altsaa paa Hurtighed, i hvilken Retning de orientalske Heste var Mestre, og det blev derfor ogsaa blandt den i Tidens Løb store Mængde indførte Hingste tre saadanne, der blev Stamfædre i lige Linie til den engelske Væddeløbshesterace, nemlig *Beyerleys Turc* 1689, *Darleys Araber* 1706 og *Godolfins Berber* 1724. Da der kun har været ét Maal at gaa efter, og Hurtigheden er bleven ikke alene uovertruffen, men ogsaa en konstant Egenskab, har der ikke været nogen fornuftig Grund til at indblande fremmed Blod, saa Racen af sig selv er bleven ren, hvorfor man som Kontrol dermed og Bevis derfor har anlagt en Stam-bog (*The general stud book*), hvori enhver bevislig rentrukken Hest kan indføres. Hurtighed er altsaa Arv, i forstærket Grad, fra de orientalske Forfædre, som ogsaa har nedarvet det ædle Præg, medens Eksteriøret er bleven forsømt som en mere underordnet Egenskab, hvorfor det ogsaa sjældent er dadelfrit. Alligevel er Fuldblodshesten bleven et vigtigt Forædlingsmateriale i Hesteavlen, og det er dette dobbelte Formaal med den, der har forstyrret Hovederne paa Fastlandets Hippologer, der satte Eksteriøret og Præget højst, men bibeholdt Væddeløb som en Nødvendighed, fordi de i England havde skabt og vedligeholdt Racen. Selv Hertugen, efter at han var gaaet over til at blive Væddeløbsmand, klassificerer Egenskaberne hos den ædle Hest saaledes:

- 1) Præget og ædel Afstamning,
- 2) Regelmæssig og smuk Bygning,
- 3) Hurtighed og Udholdenhed samt
- 4) Roligt Temperament — altsaa baade — og!

Det kneb derfor ogsaa med at begrunde Formaalet med Vædde-

løbene her til Lands; thi med Spil kunde det jo ikke gaa an, selv om der havde været Spillelyst og Penge til at undskylde det med. Og Forklaringen: at det var ved Væddeløbene, at Englands Hesteavl var bleven stor, syntes heller ikke overbevisende, lige saa lidt som Trangen til at ride hurtigt var overvældende, hvorfor man maatte ty til den ret intetsigende, at Væddeløbenes Betydning var at vise Blodets Overlegenhed over alle andre Heste ved at sejre paa Galopbanen; thi Folk havde ikke let ved at forstaa, at deri ogsaa var indbefattet Kraft og Udholdenhed til al anden Brug.

Hertugen begyndte efter sit Giftermaal at holde Væddeløb paa sin dertil indrettede Bane paa Kettinge Mark som en Folkefest paa Hertugindeus Fødselsdag i September, men kun med sine egne og Broderens Heste. I 1827 gjorde han imidlertid Løbene offentlige, dog var i de følgende 5 Aar Fuldblod udelukket, antagelig for at undgaa Konkurrence udefra, idet hans var det eneste i Monarkiet paa dette Tidspunkt. Imidlertid arbejdede han energisk for at faa denne Mangel afhjulpen, hvilket ogsaa lykkedes ved Oprettelsen af Væddeløbsforeninger i Holsten og Byen Slesvig i 1830 samt 1831 i Haderslev, hvor der holdtes Væddeløb under stort Tilløb af Folk og med Deltagelse i Løbene fra Hertugens og Broderens Side foruden baade af Adelen og Godsejerne samt Bønder fra Als og Omegnen. De deltagende Heste var forædlede Rideheste og Blodsheste i efter Hertugens Hingste, tildels Vallaker, uagtet Hertugen i M a a n e d s s k r i f t for Hesteavl havde udtalt, »at der kun var god Mening i at holde Løb for egentlige Tillægsheste«. De højeste Præmier var 600 Rdlr. i Gentlemanløbene og 80 Rdlr. i Løbene for Bøndeheste.

Men Hertugen vilde ogsaa have Kongeriget ind under sit Magtomraade, hvorved han kom til at virke forstyrrende paa Arbejdet, som var planlagt for Løbenes Vedkommende af S e l s k a b e t til H e s t e a v l e n s F r e m m e, der oprettedes 1832 med de mange Formaal, hvoriblandt ogsaa det at afholde Væddeløb, rigtignok kun for Heste tillagt i de danske Provinser, dog ogsaa Vallaker, »for at deres Slægts Værd kan prøves«. Præmien sattes her til 300 og 150 Rdlr. rede Sølv paa hver Plads.

Hertugen fortsatte sit Arbejde med Dannelse af Væddeløbsforeninger i Kongeriget efter sin Plan, som han ogsaa havde faaet indført i Hertugdømmerne, og som passede i hans Kram, nemlig

Adgang for Heste ikke alene fra Hertugdømmerne, men endog indførte fra Udlandet, og han underkastede efter sit Øjemed det danske Selskabs Plan en knusende Kritik, der aldeles impo- nede de hjemlige Dilettanter, saa de krøb til Korset og tildels for- andrede Bestemmelserne efter Hertugens Ønske, dog med Bibe- holdelse af Væddeløbene og flere af de andre Foranstaltninger nogenlunde efter Planen. Følgen blev, at der i 1832 afholdtes 4 Løb i Kongeriget, nemlig i København og Odense efter Her- tugens Recept og i Slagelse og Horsens af Selskabet, men alle i Rækkefølge i September, afpassede efter Løbene paa Augusten- borg paa Hertugindeus Fødselsdag. Af det i Horsens, der lededes af Selskabets jydskc Afdeling, findes der i »Maanedsskrift for Hesteavl« en udførlig Beskrivelse, hvoraf følgende er et Uddrag: »Festen varede i to Dage og kunde glæde sig ved et talrigt Besøg fra hele Jylland samt Hertugdømmerne og Øerne. Løbene var for en Del dobbelte (h e a t s) paa Grund af de mange Anmeldel- ser, baade til dem for G e n t l e m e n og Bønder. De højeste Præmier var henholdsvis 300 og 100 Rdlr., men for et paa 4000 Alen dog 400 Rdlr. Distancen var ellers 2300 Alen og Vægten varierede fra 115 Pd. for 3aarige indtil 139 for ældre Heste. Det var næsten udelukkende de samme Heste, der løb og tog Præ- mierne begge Dage.«

Næste Aar afholdtes det jydskc Løb i Randers med Konge- præmie paa 400 Rdlr. i Gentlemanløbet og en 3. Præmie paa 25 Rdlr. i Bondehesteløbet. Indtægten stammede først og fremmest fra Kongen og Prins *Christian* og desuden fra Byerne, hvor Lø- bene holdtes, fra »Selskabet til Hesteavlens Fremme« samt fra Entré og Indmeldelsespenge. Væddemaal eller Spil tales der ikke om, saa Betegnelsen Væddeløb næppe passede, men derimod den ogsaa af Selskabet anvendte: »Præmieløb«.

Til at begynde med var Hesteejerne, især Bønder, saa naive at møde med aldeles uøvede Heste og Ryttere, saa de gav Klovn- Forestillinger til Publikums Underholdning; men det blev de hurtig kloge paa og kede af, saa at Løbene for Amatører blev tyndt besat, og Deltagelsen gik snart over til »Professionals«, der rejste fra Løb til Løb med nogle »Rendeheste«. Da der fra 1837*) ogsaa blev Løb for Fuldblød, var Hr. *Fischer* fra Augu-

*) Statens Tilskud 1837: 3000 Rdlr. til Væddeløb i Jylland,
 1500 — — paa Fyn,
 1000 — — i København,
 3000 — Selskabet til Hesteavlens Fremme.

stenborg, der antoges for at være Straamand for Hertugen, den, der tog de høje Præmier.

Derved tabte Interessen sig mere og mere, og Forudsætningen for Væddeløbenes Betydning: dels at vise Blodets Overlegenhed og derved opmuntre til Avlens Udbredelse og dels at udpege de bedste Avlsdyr, slog ikke til, idet de trænerede Væddeløbsheste ligefrem virkede afskrækkende og populært betegnedes »Vindspillere«.

I Stutterikommissærernes Indberetning for 1838 hedder det saaledes: »Det er af Direktionen betragtet som noget aldeles væsentligt for Jyllands Hesteavl, at der ved Siden af Besigtigelserne virkes ved Væddeløb. Ved Indførelsen af disse haves til Hensigt at vise det ædle Blods Fortrin. Men da ingen af de Heste, der benyttes hertil, tjene til Avl, kan det ikke siges, at Løbene virke ved Siden af Besigtigelserne«.

Som Tiden gik blev Hertugen mere og mere upopulær i Kongeriget for sit tyske Sindelag, og i Juli 1841 kom Kraket ved Væddeløbet i Randers. Begivenheden er udførlig skildret i Byens Avis, hvoraf det følgende er et Udtog:

Der var begge Dage mange Tilskuere, men total Mangel paa Konkurrence, saa man fandt, at de var til ingen Nytte. Folk peb ad Hertugens Heste, der alene gik Banen rundt og derfor tog Præmien paa 600 Rdlr. Andendagen peb man Hr. *Fischer* ud, idet han sejrede med sine to Heste, der tog baade Kronprinsens 800 Rdlr. og 2. Præmie paa 300 Rdlr., saa han hurtigt maatte fortrække med Gevinst og Heste. Men Publikum, der bagefter blev paa Pladsen og gjorde Spektakel, vilde ikke vige for Dragonerne, der fik Ordre til at holde Orden, og raabte: »Sablen i Skeden og det straks!« hvorfor Ledelsen bøjede sig.

Godsejer *Weinschenck* udtaler sig saaledes i 1848 om Affæren: »Aldrig har jeg set den jydsk Taaalmodighed saa nær ved at overskride sin vanlige Grænse som paa hin Væddeløbsdag i Randers, da dette System blev fordreven fra Provinsen. Hver, som med Tænksomhed var Tilskuer ved dette Oprin, maa have sagt sig selv: Vil Du udrette noget nyttigt til Hesteavlens Fremme i Jylland, da maa dette ske i Overensstemmelse med Folkets Anskuelse, ellers vil man spille Tid og Penge til ingen Nytte!«

Fra en anden Tilskuer, nemlig daværende Regimentskvartermester *A. Branth* (siden Klarupgaard), der var Medlem af Selskabets Bestyrelse for Jylland, har man i 1858 følgende Udtalelse: »Jydernes sunde Sans gjorde ved det bekjendte tragikomiske Oprin paa Randers Bane Ende paa Anglomanien i Danmark.«

I Hovedstaden holdtes Løbene dog oppe endnu i to Aar, nærmest som en Folkeforlystelse.

Prisdommerne ved Væddeløbene var højtstaaende Personer, saasom Hertugen, Lensgreve *Lerche*, men især Militære, som den ivrige Fuldblods- og Væddeløbsmand, Generalinspektøren for Kavalleriet, *v. Berger*, Chefen for Remontekommissionen *v. Düring*, Oberst *v. Flindt* og i Odense Oberst, Baron *Wedell* ved Dragonerne.

Uagtet det egentlig var imod Principet, at Løbene skulde bæres af Statstilskud, saa modtoges de dog med Begærlighed, og det var ikke Smaasummer, der ydedes, nemlig 20,000 Rdlr. rede Sølvsforuden 13 Pokaler, rigtignok for hele Monarkiet, og paa Normalbudgettet for 1841 er opført til Hestevæddeløb og Stutteribesigtelser (disse kun for Jylland) 19,100 Rdlr. Hvortil kom, at baade Kongen og Prins *Christian* gav store Præmier.

Til det i 1832 oprettede »Selskab til Hesteavlens Fremme« ydedes der samme Aar 2500 Rdlr., foruden at Landhusholdningsselskabet gav 300 Rdlr., men af denne Sum afgaves igen en Del til de private Væddeløbsselskaber. 1835 toges der 2000 Rdlr. af de 7000 Rdlr. til Præmier til Væddeløb, og i 1838 fik den jydsk Afdeling 3500 Rdlr. til Væddeløb. Men alligevel slog Tilskudene ikke til, saa der i de første Aar maatte inddrages nogle af Pladserne af Mangel paa Penge.

Væddeløbsløbene ved Viborg.

Som Barn, om heller ikke ægte, af Væddeløbstiden maa denne »Væddeløbsløb« betragtes, uagtet den hverken havde noget med Vædden eller Kapkørsel at gøre, men var en slet og ret Præmie-kørsel, en Kraftprøve, altsaa det samme, om end paa en anden Maade, som det, »Væddeløbene« tilsigtede, og Udslag af samme Bevægelse, »Anglomanien«, ligesom den i Virkeligheden, om end indirekte, havde Hertugen til Ophav, idet han ved at nedsætte Danmarks Hestevæsen, ikke alene Hestene, men Ledelsen af Hesteavlens, særlig ramte Spidsen, Overkammerherre *Hauch*, hvem han udfordrede til Kapkørsel mellem sine egne og danske Heste efter frit Valg af *Hauch*. Som Svar herpaa fremkom saa Planen om »Væddeløbsløb« med indfødte Heste, og til Realisation deraf indbød *Hauch* saa i Februar 1830 til Subskription, bindende for 5 Aar, paa Afholdelse af Præmie-kørsel med Dyrskue ved Viborg, altsaa en Kombination af de to Bedømmelsesmaader: Præstation og Eksteriør. Projektet blev virkeliggjort i Sommeren 1831 i Overværelse af baade *Hauch* og

Tronfølgeren, Prins *Christian*, paa Viborg Hede, hvor Viborg By havde indrettet en Kørebane paa $\frac{1}{4}$ Mil i Form af et 8-Tal, for at Deltagerne, der fulgtes ad to og to, kunde faa bestemt samme Vejlængde at køre: 1 Mil. Til Prøven var der lavet to aldeles ens Vogne, der skulde belæsses med 1200 Pd., Kusken indbefattet, for tospænder Vogne. Præmierne var paa henholdsvis 300, 200 og 100 Rdlr., hvortil Kongen bidrog 2000 Rdlr. 1. Præmie toges af en dansk Hingst, der løb i Galop, sammen med en lejet, gammel Kyrassérhoppe i 26 Min. 9 Sek., og 2. Præmie af et Par skimlede Vallaker i 26 Min. 30 Sek.

Næste Aar havde *Hauch* faaet selve Majestæten med, og i den Anledning afleverede han sin foran omtalte Programtale om Hesteavlens Tilstand og Ledelse. »Tiden« var lidt bedre end forrige Gang, nemlig fra 25 Min. 7 Sek. til 25 Min. 36 Sek.

I 1833 skete der følgende Ændringer i Vedtægterne: Kørslen skal foregaa i Trav og Hestene være velbyggede og fejlfrie samt mindst 10 Kv. 1 Tm. høje. Desuden skal der finde Præmier i Ridt Sted paa 2 Mil med 160 Pds. Vægt i 38 Min. for Hingste og Hopper, men Fuldblod udelukket. Præmierne var henholdsvis 400 og 200 Rdlr. Tiden, der brugtes, var henholdsvis 32 Min. 22 Sek. og 33 Min. 33 Sek. paa ujævn og sandet Landevej. Kørslen udførtes dette Aar i 24 Min. 40 Sek. af det bedste Spænd og et Par Min. mere af de andre.

I 1834 vandtes Kørepræmien med to store, blankbrune Kørehopper efter Yorkshirehingsten *Sir Richard* i 25 Min. 46 Sek. og Ridepræmien af *Isaac Nathansen*, Randers (se senere), med Hoppen *Augusta*, 4 Aar, 10 Kv. 4 Tm., efter Fuldblodshingsten *Logic* paa Augustenborg og en Halvblodshoppe samme Sted, i 28 Min. uden Anstrængelse, uagtet Vejret var stormfuldt.

I 1835 tilbagelagdes Vejen i 23 Min. 39 Sek. af et Par brune Hopper, medens en Enspænder gjorde det i 25 Min. 8 Sek., uagtet Vognen var den samme, men rigtignok kun med 800 Pd. Vægt. Riddet udførtes af 1. Præmietageren i 29 Min. 20 Sek., medens *Isaac Nathansen* brugte $\frac{1}{2}$ Min. mere paa Hoppen *Miss Blackwood*, efter Yorkshirehingsten *Blackwood*.

Hermed sluttede saa denne Forestilling, uden hverken at have gjort Gavn eller Skade, endsige Fiasko som Væddeløbene; men Opfindelsen med Vurdering af Heste efter de to Formaal i Forening var forfejlet, i alt Fald fra et Avlsstandpunkt, idet det var Køre- og Rideheste, tildels Vallaker, der konkurrerede — kun

én Hingst blandt 30 præmierede Vognheste — og af Hopperne var der flere Krydsningsprodukter i 1. Led. Den Tillægspræmie, der uddeltes ved Dyrskuet for Heste, som havde taget Præmie ved Kørslen, blev kun enkelte Gange uddelt, og da for Kørehopper, tilhørende Byfolk. Uagtet saaledes »Væddekörslen« ikke svarede til Hensigten, blev den dog taget til Forbillede for »Kraftprøven« ved Hingsteskuet i Roskilde 1864, hvorefter den nu faste Institution: Kraftprøven ved Statshingsteskuerne er en Kopi, kun med den Forskel, at det den Gang var Kørslen, der var Hovedsagen, medens denne nu kun er et Vedhæng til Eksteriørbedømmelsen, hvis Betydning ikke er rigtig begrundet eller bliver forstaaet. Og fornuftigvis burde Prøven ogsaa gaa forud for den øvrige Bedømmelse.

Mærkværdigt nok gav Foranstaltningen *Overskud*, hvilket bestemtes anvendt til *Indkøb af to Hingste*, der til Hesteavlens Fremme skulde opstaldes i Viborg og Aalborg Amter. Til Købeudvalget udnævntes de to fhv. sjællandske Forvaltere, *Weinschenck*, Gunderupgaard, og *Conradsen*, Nørlund, tillige med Proprietær *Pind*, Tustrup ved Randers, der ligeledes var interesseret for forædlede Heste. De købte ogsaa de to Hingste, af hvilke den ene ikke lykkedes og blev solgt for 50 Rdlr., medens den anden, *Odin* (J. Stbg. Nr. XXXIII), der kom til Aalborg Amt, blev købt af *Outzen*, Solviggaard ved Haderslev, og antagelig var falden efter en af *Oldes* Halvblodshingste. Det var en god Hingst, der ogsaa i Aalborg-Egnen, hvor den virkede i flere Aar, gav en Del ret godt, men ofte »rottehalet« Afkom, hvoriblandt enkelte Hingste, medens *Weinschenck* i sin officielle Rapport til Indenrigsministeriet betegner det som »ikke godt«.

HALVBLODET

Da Fuldblodet, i alt Fald det, vi fik, og saaledes som vi anvendte det, totalt svigtede, og Ledelsen ikke blev fejlet væk, idet der ikke var nogen offentlig Mening, valgte den at søbe den Kaal, den havde spyttet i, idet den baade var magikær og stadig opfyldt af Troen paa det ædle Blods »paa en næsten ubegribelig Maade« forædlende Indflydelse paa Landracen, saa selv Draaber deraf altid var bedre end intet. At man tidligere holdt Fanen højt og fordømte blandet Blod, havde man glemte eller brød sig ikke om. »Man skal jo ikke hænge sig i Teorier!« Resultatet blev saa, at man fra Slutningen af 30'erne blev nøjsommere og

slog sig paa Halvblodsavl, baade i det rekonstruerede Stutteri og i Landavlen. Det første Udslag heraf var Indkøbet af

De Düringske Halvblodshingste.

Som et Modtræk mod den begyndte Invasion af »grove Marskhingste« fra Holsten fik Ledelsen udvirket en kgl. Resolution af 19. December 1838, gaaende ud paa, at der for Statens Regning skulde indkøbes ædle Halvblodshingste i Mecklenborg til den jydsk Hesteavls Forædling og Forbedring ved Formanden for Remontekommissionen, Kammerherre, Oberst *von Düring*, der ansaas for en fin Hestekender og var Tilhænger af Hertugen. Man tog altsaa heller ikke i Betænkning officielt at bryde det Princip, som der blev kæmpet for ved Fuldblodets Indførsel: at Staten ikke direkte maatte befatte sig med Hesteforretningen.

Han købte 6 Hingste, der fremstilledes til Salg ved Vædeløbet i Randers og derefter i Aarhus, »hvor de vandt alles Bifald«. 4 af dem blev solgt, nemlig *Belluno*, født 1835 paa *Wassersleben* (»*Waschersleben*«) ved Flensborg, efter Fuldblodshingsten *Incubus* paa Augustenborg og en højtforædlet Hoppe. Den købtes for 1280 Rdlr. af et Aktieselskab i Sønderherred paa Mors og opstaldedes i Vejerslev, hvor den bedækkede à 5 Rdlr. og avlede 80 Føl i de 4 Aar, den stod der. Afkommet var daarligt, hvorfor den i 1842 solgtes for 150 Rdlr. til Staten, der lod den opstalde paa Lillerup ved Horsens.

I 1841 blev den indbrændt som stutteridygtig ved Stutteribesigtigelsen, men kasseret 1842.

Beskrivelsen i Stutteriprotokollen er ikke heldig, saa hvis den passer, maa de andre Hingste have været daarlige, da *Belluno* var langt den bedste.

Regimentskvartermester *Branth* i Aalborg købte for 680 Rdlr. én ved Navn *Benjowsky*, som blev udstationeret i Vendssyssel, og de usolgte blev for Statens Regning udstationerede til Bedækning i Thy og Salling; men ingen af dem har givet Afkom, som er omtalt.

Oldes Landstutteri.

I Holsten havde den store Hestehandler *Jacob Olde* (1785—1840) i Neuenbrook ved Itzehoe, der i 1816 havde overtaget sin Svigerfaders, kgl. Agent *Vahlerts*, Forretning, grundlagt sit efterhaanden betydelige private Landstutteri, der omspændte Holsten,

tildels Slesvig med, og i 1838 havde overskredet Kongerigets Grænser, idet der dette Aar derfra blev udstationeret en Hingst, *M u s t a f a*, hos *Jens Kjeldsen* i Tjæreby ved Randers, antagelig paa Foranledning af den bekendte Hestehandler og Væddeløbsmand *Isaac Nathansen*, Randers.

I 1820 havde *Olde* i England købt den senere berømte *C a t r i c*, af den moderne »Cleveland-bay«-(Yorkshire)-Race, og da dette Køb lykkedes saa godt, fortsatte han i de følgende Aar med Indkøb derovre af gode, mere forædlede Hingste, som han lod udstationere tillige med den Del af Sønnerne, der lykkedes, fornemlig i den holstenske Marsk.

Bemeldte Hingst *M u s t a f a* var indført fra England 1833 og præmieret som 3-Aars i Holsten, ligesom den blev erklæret stutteridydlig ved Stutteribesigtigelsen i Randers 1838, hvor den er beskrevet som en højbenet Hest med god Overlinie, men med »Skal« paa begge Haser, og kraftfuldt, noget svingende Trav. Den bedækkede aarlig i 1838 og 1839 70—80 Hopper, hvoraf mange Præmiehopper à 6 Rdlr. rede Sølv, men Afkommet har næppe tilfredsstillet, da det slet ikke er omtalt, og Hingsten i 1840 blev erstattet med en anden, kaldet *C o l o s s*, født 1834 i Marsken, falden efter den engelske Halvblodshingst *Severin* og en Hoppe efter *C a t r i c*. Den blev ogsaa erklæret stutteridydlig i Randers og er beskrevet i Stutteriprotokollen som en temmelig ædel og velformet samt stærkt bygget Hingst, med noget rette Haser og flade Hove samt snæver Bagbevægelse. Den bedækkede i 2 Aar i Randers-Egnen, men Afkommet er heller ikke omtalt.

De Nathansenske Hingste.

Ophavet til den sidste Akt i den tragikomiske Forestilling, hvormed Stutteridirektionen sluttede sin Virksomhed som ledende af Danmarks Hesteavl, var, saa utroligt det lyder, den fra Væddeløbene som Hesteejer og Rytter kendte og foran nævnte *Isaac Nathansen* fra Randers, en paagaende, forstyrret Projektmager og Geschäftsmand. Hvorvel Motiverne er ubekendte, saa staa de uden Tvivl i Forbindelse med de hidtil mislykkede Forsøg paa at forædle og forbedre Hesteavlen, Ledelsens Opgiven Ævret samt mulig *Oldes* Plan om at realisere sit Landstutteri, hvilket fandt Sted et Aars Tid senere, efter hans Død. I »Altonaer Mercur« omtales »den af Hr. *Nathansen* udkastede Plan til Heste-

avlens Forbedring i Jylland«, der gik ud paa Opkøb af (Oldes) Hingste i Holsten og Bortlodning af dem.

Med imponerende Dristighed søgte *Nathansen*, der havde ruineret sig paa sin Deltagelse i Væddeløbene og derfra antagelig var kendt af Kong *Christian d. 8de*, Audiens den 9. April 1839 og forelagde ham sin Plan. I Stedet for at afvise Manden, henviste Kongen ham til Stutterikommissionen, der anbefalede Projektet, saa *Nathansen* fik 5000 Rigsdaler til Hingstekøb og Løfte om mere. Herfor købte han saa af *Olde* 4 Hingste, nemlig den i Randers opstaldede *Coloss* og en anden brun Hingst, *Patriot*, født 1837, efter Fuldblodshingsten *Blythe* og en *Palæmon-Hoppe*, altsaa $\frac{3}{4}$ Blods, samt to Skimler, *Alexander*, 11 Kv. 1 Tm., født 1831, præmieret i Itzehoe, og *Young Wellesley*, 10 Kv. 3 Tm., født 1833 efter Fuldblods-Skimlen *Wellesley*. Hingstene præsenteredes i Randers den 19. December 1840 til Bortlodning for 4000 Rdlr. I Bekendtgørelsen anføres Kammerraad *Gustav Michelsen*, den foran nævnte Hestemand, som Medejer. Statsmagten maatte jo have nogen Kontrol med *Nathansen* for sine Penge og skammede sig vel ved at have Maskepi med ham, hvorfor *Gustav Michelsen*, der var Tjenestemand, maatte agere Ejer. Lotteriet anbefalede af 4 Bønder, nemlig *Jens Kjeldsen* og *Niels Møller*, Tjæreby, *Niels Møller*, Albæk, og *Niels Lang*, Østrup; men Forsøget mislykkedes alligevel, saa Hingstene paa »kongelig Befaling« bleve udstationerede.

Ved *Oldes* Dødsbo-Auktion i Januar 1841 købte *Nathansen* endvidere Hingsten *Adonis*, brun, født 1833, ved den engelske Hunter-Hingst *Young Turc*, og for 200 Specier *Cheer*, blankbrun, 11 Kv. 1 Tm., født 1836, (Fader: *Cheer*, præmieret i Howden i England); den blev erklæret stutteridydigt ved Stutteribesigtigelsen i Vejle 1841 og findes beskrevet i Stutteriprotokollen. Hingstene blev udstationerede henholdsvis paa Wissingsminde ved Kolding og Petersholm ved Vejle i 1841 samt i 1842 og 1843 ved Haderslev. De 4 førstnævnte blev ogsaa erklærede stutteridygtige i Randers og udstationerede saaledes: *Alexander* og *Patriot* ved Randers og *Coloss* og *Young Wellesley* hos Regimentskvartermester *Branth*, Aalborg.

Ved dette nye Udslag af Stutteridirektionens Virkestrang vaagnede den gamle Dr. *Neergaard*, der havde ligget i hippologisk Dvale i nogle Aar, op, og foretog i 1841 og 1842 to Rejser i Jylland

for ved Selvsyn at bedømme »vore Stutteriherrers sælsomme Kommers«, hvoraf Resultatet blev et Par Rejseberetninger og en Pjece, betitlet »Danmarks forkvaklede Hestevæsen«, der baade havde Næb og Klør.

Uagtet *Neergaard* var under Censur, ser man deraf, at der ikke blev lagt snærende Baand paa Ytringsfriheden, idet han endog angriber Kongen, men særlig gik det ud over *Nathansen* og omtalte Kammerraad *Gustav Michelsen*, der var Ophavsmanden til største Delen af de daarlige hippologiske Løjer i det sidste Tiaar. Foruden detailleret Beskrivelse, der utvivlsomt var stærkt overdreven, siger *Neergaard* om Hingstene, at de dannede en afstikkende Modsætning til de fine Fuldblodshingste, *Young Moses* og *Cassio*, som de skulde afløse, idet de var grove, meget store Marskheste, næsten alle af Karrehesteslaget med Fejl som Spækhals, Platfod og Spat. Men *Neergaard* var Fejl- og Spatkigger og ubetinget Hader af store, svære og ikke tørbenede Heste, som han heller næppe kunde vurdere. I »Gestütbuch der holsteinischen Elbmarschen II« omtales Hingstenes Præmiering og Afstamning, saa de næppe har været rene Karikaturer.

Ved en skrap Forfølgelse i Pressen tvang *Neergaard* den sølle *Nathansen* til i København at fremstille »til offentlig Bedømmelse« 3 af Hingstene, der i 1842 var paa Vej til Kiel for at sælges dér eller tilbageleveres til *Oldes* Svigersøn og Arving, Jægermester *Voelchers* til »Lehmkulen« ved Plöen. Præsentationen, der skulde foregaa paa Christiansborg Ridebane med *Neergaard* som offentlig Anklager og Kritikus, blev en latterlig Forestilling, der endte med *Nathansens* Flugt med Hingstene. Og dermed var hans Saga som offentlig Person i Hestesagen ude.

Kammerraad *Gustav Michelsen*, der var bleven Docent ved Veterinærskolen, hvor han nok gjorde god Fyldest til sin Død i 1844, havde ogsaa som Hippolog udspillet sin Rolle, der sluttede med Fiasko.

Om Hingstenes Gerninger forlyder der ikke andet, end at *Nathansen* senere udtalte, at de ikke havde virket tilfredsstillende.

Andre forædlede Hingste.

Naturligvis virkede Statens direkte og indirekte kraftige Indgriben i Hesteavl en over en halv Menneskealder, ligesom det vældige Røre, som »Anglomanien« vakte i 30'erne, stærkt til at sprede »Blodet« ud over Landet og især i de Egne, hvor der var

energiske Hippologer, som i Nord- og Østjylland. Her virkede der nemlig i Slutningen af 30'erne mange forædlede Hingste, dels indførte fra Hertugdømmerne og dels fra Stutteriet, hvoriblandt de af Staten udstationerede Fuldblodshingste. Ejerne af de private Hingste var dels Herremænd og dels Bymænd, af hvilke den unge Regimentskvartermester *Branth* (senere Klarupgaard) var den vigtigste. Foruden de alt nævnte Fuld- og Halvblodshingste havde han en Halvblodshingst *Oscar* og et lille Frederiksborg-Stutteri, bestaaende af Hingsten *Viggo* (senere *Mercur* paa Stutteriet) og nogle Hopper, som han havde købt 1837 ved Stutteri-Auktionen. Ligeledes i Aalborg Amt, men paa en anden Kant, boede den ikke mindre kendte Hestemand, *Weinschenck*, Gunderupgaard, der ogsaa havde forædlede Hingste til Bedækning. I det hele var Nordjylland ligesom Randers-Eggen med det store Hestetillæg og de gode Hopper ved de energiske Forkæmperes Anstregelser særligt i Vinden, men slap dog i første Omgang nogenledes skadesløst fra dens Virkninger, da Hingstene gennemgaaende var for ringe eller ikke faldt i Bøndernes Smag, ligesom Afkommet paa lidt nær heller ikke tilfredsstillende; men det kunde naturligvis ikke undgaas, at adskilligt af det stærkere og bedre af Blandingsgodset kom til at forplante sig, hvorved Blodet i fortyndet Skikkelse bredte sig stærkt, saa der sikkert er noget berettiget i den Udtalelse af *Weinschenck* ved Landmandsmødet i Randers 1845: at det ikke har været ham muligt at finde en udmærket Hingst i Jylland, der ikke havde fremmed Blod, særlig fra de *Nielsenske* Hingste i sine Aarer. *Weinschenck* var jo Halvblods-Mand og Hestehandler, saa hans Dom om den jydske Hest dog næppe var sagkyndig eller upartisk.

DET ANDET LANDSTUTTERI

Kgl. Resolution af 21de December 1843.

Motivering:

»Da Bevillingen af 25. Februar 1837 paa 13,200 Rdlr. aarlig i 6 Aar til Hesteavlens Fremme i Danmark — hvoraf 3500 Rdlr. til Stutteribesigtigelser i Jylland — ophørte med 1842, og da de Midler, ved hvilke man troede at fremme Hensigten i det hele, har vist sig uhensigtsmæssige, blev det paalagt Direktionen for Stutterivæsenet at indkomme med en Betænkning over, hvorledes de Summer, der i Fremtiden maatte blive bevilligede til Hesteavlens Fremme, paa bedste Maade kunde anvendes.

Efter at bemeldte Direktion havde modtaget Udtalelser derom saavel

fra enkelte Afdelinger af Selskabet til Hesteavlens Fremme som fra nogle sagkyndige Private, har den under 16. Juni 1842 i et Cirkulære henvendt sig til forskellige Amsraad med Anmodning om at udtale sig om Sagen. Ligeledes har Sagen i Oktober s. A. været for i den viborgske Stænderforsamling, foranlediget ved Andragender fra Randers og Skanderborg Amter om, at Stutteribesigtigelserne maatte vedblive og Hingstepræmiernes Antal forøges

De indkomne Besvarelser divergerede i høj Grad; men i Jylland samledes man dog i Hovedsagen om Dyrskueri Lighed med de tidligere Stutteribesigtigelser eller Udstationering af stærke Halvblodshingste i Forbindelse med Hoppepræmiering.

Efter langvarige Overvejelser og Forhandlinger, idet Regeringen mente at maatte gribe ind og rettede, blev Resultatet, at Direktionen for Stutterivæsenet, der havde været den øverste Ledelse af Hestevæsenet i over to Menneskealdre, blev ophævet. Og den 21. Decb. 1843 udkom saa den kgl. Resolution, saalydende:

Efter at Direktionen for Stutterivæsenet haver indhentet Betænkning fra samtlige Amsraad i Kongeriget og den slesvig-holstenske Regjering ang. den hensigtsmæssigste Anvendelse af den Sum, som aarlig maatte bevilliges til Hesteavlens Fremme, viste der sig i de indkomne Erklæringer stor Meningsforskjel

I de fleste Amsraad havde den Mening gjort sig gjældende, at den omhandlede Sum helst maatte fordeles mellem Amterne, og Anvendelsen overlades til Amsraadene eller landøkonomiske Selskaber. Da det imidlertid var indlysende, at Midlerne herved vilde adsplittes og blive anvendte efter ganske forskellige Grundsætninger fandt Regjeringen ikke at kunne gaa ind herpaa, men at der burde udcastes en fast Plan for Anvendelsen for Statens Tilskud.

Med Hensyn til de forskellige Midler til Hesteavlens Fremme fandt man, at de hidtil afholdte Væddeløb kun lidet havde svaret til Hensigten, idet kun faa Godsejere og Landmænd stillede selvopdrættede Heste, og Præmierne herved tilfaldt enkelte Hesteholdere, uden at deraf sporedes nogen indgribende Virkning for Hesteavlen i det hele

Endnu mindre fandt man at burde opretholde Præmiesystemet for Hingste og Hopper, skjønt navnlig i Jylland ikke faa Stemmer havde udtalt sig derfor. Enhver Præmieuddeling efter Kriterier, som ikke kunne opfattes ganske bestemt, er forbunden med mange Vanskeligheder, og de forskellige Anskuelser om Hestens Exterior lede let til en meget afvigende Anvendelse af Præmierne, saa at det endog kunde tænkes, at den Hest, der ved een Besigtigelse var belønnet med Præmie, ved en anden kunde forkastes som skadelig for Hesteavlen. Derimod fandt man, at den hensigtsmæssigste Virksomhed, som det Offentlige kunde udøve til Hesteavlens Fremme, var at indvirke paa det relative Valg af Avlsdyr, saaledes at der i de forskellige Egne af Landet og navnlig i saadanne, hvor der efter samtlige Forhold kunde ventes en betydelig Udvikling af Hesteavlen, kunde forefindes fortrinlige Be-

skelere og meddeles Vejledning til Udvalget af de for disse mest passende Følhopper.

Dette stemmede ogsaa med, hvad der var udtalt af flere Amtsråd og til Dels af den nu ophævede Direktion for Stutterivæsenet, saavel som med, hvad Erfaringen havde lært ikke blot i fremmede, navnlig tyske Stater, men ogsaa her i Landet Flere Landmænd, navnlig paa forskjellige Steder i Jylland, havde ønsket at erholde Beskelere med stærke Ben, hvilke man fornemmelig har troet at ville findes blandt engelske Halvblodshingste, især af Yorkshire-Racen, saaledes som de, der i sin Tid blev indbragte ved Stutmester *Nielsen*, hvilke havde indvirket heldigst paa den jydsk Hesterace, ligesom man ogsaa i Holsten har sporet en lignende Virkning af slige engelske Halvblodshingste, der har været opstaldede sammesteds af Hr. Agent *Olde*.

Det er derfor allernaadigst befaleet, at den største Del af Summen til Hesteavlens Fremme skal anvendes til Indkjøb og Opstaldning af Landbeskelere efter Foranstaltning af Direktionen for Landstutterivæsenet, under umiddelbar Medvirkning af et af dens Medlemmer, Landstutmesteren, navnlig hvad Valget af de bedækkende Hopper angaar. Derhos er det paalagt Direktionen at anmode de respektive Amtmænd i Danmark om, for hvert Distrikt at udnævne en kyndig Landmand, med hvem Direktionen kunde træde i Forbindelse med Hensyn til alt, Landstutteriet i Distriktet betræffende, ligesom Beboerne gennem ham kunde forebringe Direktionen deres Ønsker.

Hvilke Sagkyndige, Resolutionen skyldes, meddeles ikke; men da den nye Direktion kom til at bestaa af to Staldmestre, Overstaldmester Greve *Danneskjold* og Rejsestaldmester *Bardenfleth* som udøvende Landstutmester i Gamle *Roepstorffs* Sted, kunde det se ud som en lille Hofrevolution, ligesom de to militære Medlemmers Fjernelse og Erstatning med to Landmænd, Etatsraad, Godsejer *Carl Neergaard*, Gunderslevholm, og Proprietær *Lorenzen*, »Wassersleben« ved Flensborg, kunde tyde noget paa et Systemskifte. Som raadgivende kom Godsejer *Fred. Wilhelm Weinschenck* (1802—1867), Gunderupgaard i Himmerland, tidligere Forvalter hos *Neergaard* og hjulpet frem af ham, med i Laget. *Weinschenck* var ogsaa en dygtig Mand og stærkt hesteinteresseret, og det var ham, der fik gravet de *Nielsenske* Halvblodshingste op og fik dem givet Æresoprejsning, hvad der igen førte til, at Valget faldt paa Yorkshirehingstene.

Idealet, der tilstræbtes, var utvivlsomt Forædling; men da Erfaring havde lært, at Fuldblod til umiddelbar Benyttelse til Landracen ikke faldt i Jydernes Smag, fandt man det opportunt at forandre Taktik og gaa gradvis frem ved foreløbig at benytte Yorkshirehingstene som et Overgangsled til den højere

Forædling. Professor *With* udtaler ogsaa, at det ingenlunde var Hensigten at holde sig til en enkelt Slags, men at have Heste til al Slags Brug, saavel stærke Vognheste som Remonter, hvortil Landracen skulde afgive Raastoffet.

Resultatet blev altsaa Indkøb af Halvblodshingste i England, hvortil der for de følgende 3 Aar blev bevilget 15,000 Rdlr. aarlig, og Landstutmesteren med Bistand af *Weinschenck* blev beskikket til at foretage Indkøbet. 1844 købte de 5 gode, fuldaarige Hingste, der, paa nær *Hambletonian*, tillige var forholdsvis ædle. De kostede tilsammen 14,000 Rdlr., og den dyreste *Greylock* (Jydsk Stambog, Nr. VIII) alene 450 Lstr. (8100 Kr.). Næste Aar, da *Weinschenck* ogsaa deltog i Indkøbet, var den 11aarige *Oustwyck*, der kom til Holsten, den dyreste og kostede 4000 Rdlr.

Samme Aar, 1845, holdtes det første danske Landmandsmøde i Randers, og det var jo en selvfølgelig Sag, at det aktuelle Hestespørgsmaal blev diskuteret der, og det var den bekendte vestjydske Bonde, *Ole Kirk*, der rejste det, saalydende: »Om de Grundsætninger, hvorefter Hesteavlens ledes, er rigtige? Thi da den kongelige Resolution kun fastslog hvad, der skulde gøres de tre følgende Aar, var det af største Vigtighed, at Regeringen kom til Kundskab om Landboernes Mening«.

Sagen kom til Forhandling paa et talrigt besøgt Møde under *Weinschencks* Ledelse, hvor Diskussionen kom til at dreje sig om Spørgsmaalet:

»Er den jydsk Hesterace af den Beskaffenhed, at det er nødvendigt at bevare den ved at forplante den ublandet, eller vil en Blanding med fremmed Blod være at foretrække?«

Udtalelserne gik i Hovedsagen ud paa følgende:

- 1) Jylland har ingen egentlig Race af Heste, idet den er udartet og blandet i den Grad, at det næsten er umuligt i Jylland at finde saa gode Hingste, som de bør være for at bruges til Hesteavlens Forædling og Fremme.

Dette Standpunkt blev med megen Varme og Indsigt forfægtet af den sjældent dygtige Hestekender *Weinschenck*.

- 2) Den jydsk Hest har Race-Egenskaber som roligt Temperament, smuk Form, Styrke og Udholdenhed, hvor det ikke gælder voldsom Hurtighed, hvilke man ikke maa udsætte sig for at miste ved Krydsning, men søge at gøre konstante ved Udvalg af det bedste.

Det var *Ole Kirk*, der med Styrke forsvarede den jydsk Hest, som han ikke vilde have blandet, da den derved vilde forringes som Arbejdshest og Handelsvare.

De engelse Landstodhgte (Withs Rapport).

Nr.	Hingstens Navn	Fødselsaar	Farve	Højde i Kvarter og Tommer	Beskrivelse af Professor With	Anmærkninger
	Indkøbt 1844.					
1	<i>Prince Albert</i>		blankbrun		Køre- og Ridebrug	Død 1851.
2	<i>Young Sportsman</i>	1840	mørkbrun	10 Kv. 4 Tm.	Køre- og Ridebrug	Udstat. i den holstenske Marsk 1845—46. Paa Holsteinborg fra 1847. Udstat 1858.
3	<i>Greylock</i>	1834	skimlet	11 Kv.	Køre- og Ridebrug	Udsat 1857.
4	<i>Hambletonian</i>	1841	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Kørebrug. Ikke ædel	Stat. i Sundeved og derefter i Salling.
5	<i>Dart</i>	1836	lysbrun	11 Kv. 1 Tm.	Ride- og Kørebrug	Udstat. i Angel. Kom tilbage efter Kri-gen. Dræbt 1856.
	1845.					
6	<i>Bay Brancepeth</i>	1837	lysbrun	11 Kv.	Kørebrug	Udstat. i Sundeved. Udsat 1854. Fader Reformer, Mf. Cleveland.
7	<i>Slashing Harry</i>	1843	brun	11 Kv. 2 Tm.	Kørebrug	Til Holsten. Fader Young Cleveland.
8	<i>Regulator</i>	1839	mørkbrun	11 Kv. 2 Tm.	Kørebrug. Uædel	Dræbt 1856.
9	<i>Oustwych</i>	1834	kastaniebrun			Holstenske Marsk. Præm. i England. Cleveland-horse.
10	<i>Young Defence</i>	1841	mellebrun	11 Kv. 2½ Tm.	Køre- og Ridebrug	Udsat 1858.
11	<i>Bay Chilton</i>	1843	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Køre- og Ridebrug Ret ædel	Dræbt efter Bedækningstiden 1863.
12	<i>Grand Turc</i>	1841	mørkbrun		Køre- og Ridebrug Ret ædel	
	1846.					
13	<i>Brillant</i>	1842	brun			Til Holsten, gik tabt. Fader Haylock. 1. Pr. i Beverley 1845.
14	<i>King William</i>	1841	brun			
15	<i>Richmond Lad</i>	1844	brun	11 Kv.	Kørebrug. Ikke ædel	Udsat 1861.
16	<i>Bay Beckingham</i>	1843	mellebrun	11 Kv.	Kørebrug. Ikke ædel	Dræbt efter Bedækningstiden 1862.
17	<i>Young Wonderful</i>	1845	lysbrun	11 Kv.	Meget ædel Ridehest	
18	<i>Active</i>	1843	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Ride- og Kørebrug Ret ædel	Dræbt efter Bedækningstiden 1862.
19	<i>Young Magnificent</i>	1845	lysbrun	10 Kv. 4 Tm.	Ridebrug. Ædel	Udrangeret 1856.

1841.						Til Hertugdømmerne. Død 1851.
21	Victory					Fader Oustwyck.
22	Howden	1844	mørkbrun			Død 1851.
23	Regency					Kastreret 1852.
24	Young Commodore.	1844	blankbrun	11 Kv.	Kørebrug. Uædel	Probèrhingst paa Depotet.
25	Performer.	1845	mellebrun	11 Kv.	Kørebrug. Uædel	Probèrhingst paa Stutteriet 1851. Kastreret 1852.
26	Cattfoss	1846	lysbrun	11 Kv. 1 Tm.	Ridebrug. Ædel	Udsat 1862.
27	Forester	1845	lysbrun	11 Kv.	Kørebrug. Uædel	Udstat. paa Fyn 1865. Sidstlevende af Landstodhingstene.
28	King George	1844	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Kørebrug. Ædel	Solgt ved Auktion 1859.
29	Egton Lad	1845	lysbrun	11 Kv.	Ride- og Kørebrug Ret ædel	Dræbt 1852.
30	Sir Charles.	1846	mellebrun	11 Kv.	Ride- og Kørebrug Ret ædel	Udsat 1859.
31	Volunteer	1845	lysbrun	11 Kv.	Ride- og Kørebrug Tømmelig ædel	Dræbt 1859.
32	Admiral	1844	lysbrun	11 Kv.	Kørebrug. Ikke ædel	Udsat 1862.
	1849.					
33	Topper	1845	blankbrun	10 Kv. 5 Tm.	Ride- og Kørebrug Ret ædel	
34	General	1845	mellebrun	11 Kv. 1 Tm.	Kørebrug. Kun lidt ædel	Dræbt efter Bedækningstiden 1864.
35	Herdsman	1845	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Køre- og Ridebrug Ikke meget ædel	Udsat 1861.
36	Pizarro	1845	mellebrun	11 Kv. 1/2 Tm.	Kørebrug. Lidet ædel	Udsat 1856.
37	Young Monark	1844	graaskimlet	11 Kv.	Ride- og Kørebrug Tømmelig ædel	Udsat 1861.
38	Paragon	1846	mørkbrun	11 Kv.	Ride- og Kørebrug Ret ædel	Dræbt efter Bedækningstiden 1862.
39	Noble.	1847	lysbrun	10 Kv. 4 Tm.	Ride- og Kørebrug Ikke stærkt forædlet	Død 1853.
40	Young Holderness	1848	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	Ridebrug. Ret Ædel	Død 1850.
41	Barnaby					

Bedækningsstationer for nogle

Hingstens Navn	1848 og før	1849	1850	Antal bedækk. Hopper	1851	Antal bedækk.
<i>Regulator</i>	Skanderborg-Egnen		Randers	52	Jelling	57
Young Defence	Horsens-Egnen		Ussinggaard, Horsens	88	Meringgaard, Horsens	82
Bay Beckingham	Elsø, Mors Aaret rundt		Elsø Aaret rundt	57	Elsø Aaret rundt	91
Active	Hjørring-Egnen		Soelholt, Vendsyssel	54	Baggesvogn, Hjørring Aaret rundt	81
Forester		Als	Als	28	Sandbjerg, Sundeved	72
Admiral	Friisenborg		Klarupgaard, Aalborg	61	Klarupgaard Aaret rundt	87
General			Diernæs, Thy	12	Oddesbøl Enklaverne, Ribe Amt	92
Noble			Kolding Depot	40	Lem, Randers	49
Herdsman			Grenaa-Egnen	74	Grenaa-Egnen	80
Pizarro			Borchsminde, Vejle Amt	39	Kolding	95
Hambletonian	Salling		Rønnede Mølle, Sjælland	63	Rønnede	50
Richmond Lad	Holbæk Amt		Faurbo Kro, Sjælland	83	Bevtoft, Sønderjylland	72
Holsteinborg			Holsteinborg, Sjælland		Holsteinborg	
Greylock	Randers	?	Roskilde	83	Roskilde	95
Bay Chilton	Mørup, Sorø Amt		Mørup	100	Mørup	102
Prince Albert	Gunderupgd., Aalb. Amt		Holbæk Amt	77	Død i Juli	
King George			Odense	61	Odense	103
Dart	Angel		Hertug- dømmerne			
Young Sportsman	Holsteinborg, Sjælland		Indtil 1852 inkl.			

: betydeligste af Landstodhingstene.

1852	Antal bedækk. Hopper	1853	Antal bedækk. Hopper	1854	Antal bedækk. Hopper	1855	Antal bedækk. Hopper
Hoptrup, Haderslev	82	Jelling	63	Kolding	16	Jelling	20
Meringgaard	68	Nesbager, Horsens	59	Nesbager	60	Nesbager	69
Elsø Aaret rundt	132	Elsø Aaret rundt	139	Klarupgaard Aaret rundt	80	Klarupgaard Aaret rundt	99
Baggesvogn Aaret rundt	83	Baggesvogn Aaret rundt	121	Vrejlev Kloster, Hjørring	112	Mørup	64
Sandbjerg	67	Oust Mølle, Randers	88	Randers	108	Randers	106
Klarupgaard Aaret rundt	75	Klarupgaard Aaret rundt	70	Elsø, Mors Aaret rundt	110	Elsø Aaret rundt	104
Oddesbol	103	Oddesbøl	74	Oddesbøl	51	Fussing, Randers	21
Kolding	44	Randers	33	Jelling	55	Jelling	64
Grænaa-Eggen	68	Bjertrup, Skanderborg	88	Bjertrup	94	Bjertrup	89
Kolding	105	Kolding	92	Kolding	100	Kolding	95
Rønnede	38	Rønnede	40	Faurgaard, Odder	62	Faurgaard	61
Bevtoft	59	Sønderupgaard, Skive Aaret rundt	49	Sønderupgaard Aaret rundt	86	Sønderupgaard Aaret rundt	71
Vesterbygaard, Holbæk Amt	24	Vesterbygaard	20	Kolding	75	Kolding	75
Roskilde	80	Roskilde	59	Voergaard, Vendsyssel, og Klarupgaard	80	Klarupgaard	50
Mørup	80	Mørup	72	Rønnede Mølle, Sjælland	63	Roskilde	88
Odense	90	Holsteinborg, Sjælland Aaret rundt	81	Holsteinborg Aaret rundt	83	Holsteinborg Aaret rundt	111
Viborg Amt	44	Hunderup, Odense		Faurgaard, Odder			

(Fortsættes.)

Bedækningsstationer for nogle af

Hingstens Navn	1856	Antal bed. Hp.	1857	Antal bed. Hp.	1858	Antal bed. Hp.	1859	Antal bed. Hp.
<i>Regulator</i>	Jelling	23						
Young Defence . .	Nepsager, Horsens	51	Nepsager	35				
Bay Beckingham	Klarupgaard Aaret rundt	88	Klarupgaard Aaret rundt	69	Klarupgaard Aaret rundt	46	Horns Herred, Sjælland	31
Active	Mørup, Sorø Amt	57	Baggesvogn Aaret rundt	85	Baggesvogn Aaret rundt	64	Hæstrup, Hjørring	61
Forester	Randers	81	Randers	50	Turup Mølle, Assens	130	Wilhelmsborg, Assens	101
Admiral	Elsø, Mors Aaret rundt	83	Elsø Aaret rundt	74	Oust Mølle, Randers	28		
General	Visby, Tønder	55	Visby	48	Thisted	76	Thisted	51
Noble	Jelling	63	Jelling	39	Jelling	42	Jelling	21
Herdsman	Bjertrup, Skanderborg	48	Bjertrup	34	Haar, Aarhus	40	Haar	31
Pizarro	Kolding	100	Kolding	82	Kolding	82	Kolding	51
Hambletonian . .	Faurgaard, Odder	38	Ondrup, Odder	45				
Richmond Lad . .	Sønderupgaard, Skive. Aaret rundt	93	Sønderupgaard Aaret rundt	65	Sønderupgaard Aaret rundt	37	Kolding	
Holsteinborg . . .	Kolding	95	Kolding	72	Kolding	54	Kolding	61
Greylock	Klarupgaard, Aalborg	38	Voergaard	13				
Bay Chilton	Roskilde	96	Roskilde	64	Roskilde	54	Roskilde	51
King George	Holsteinborg, Sjælland Aaret rundt	82	Holsteinborg Aaret rundt	80	Kjertinge, Fyn	56	Kjertinge	41

etydeligste af Landstodhingstene (fortsat).

1860	Antal bed. Hp.	1862	Antal bed. Hp.	1863	Antal bed. Hp.	1864	Antal bed. Hp.
Haar, Aarhus	17	Tirsbæk, Vejle (Dræbt samme Aar)	9				
Holckenhavn, Nyborg	49	Kolding (Dræbt s. A.)	36				
Frederiksgave, Assens	69						
Bjertrup	12	Kolding (Dræbt s. A.)	29				
Bjergby, Randers	23	Kolding (Dræbt s. A.)	29				
Hvorslev, Langaa	27	Hvorslev	28	Hvorslev	30	Hvorslev (Dræbt s. A.)	35
Kolding	20						
Burgaard, Bræstrup	12						
Jelling	29						
Roskilde	35	Asmusgaard, Aarhus	37	Asmusgaard (Dræbt s. A.)	48		
Kjertinge	51	Hindsgavl, Middelfart	35	Hindsgavl	31	Hindsgavl	12

- 3) Naar fremmed Blod skulde anvendes til Produktion af Remonter og Luksusheste, bør man ikke bruge saa heterogent Blod til Krydsning som Fuldblod, men hellere Kvart- og Halvblod.

Forøvrigt fremgik det af Diskussionen, at det var det daarlige Fuldblod, der afskrækkede fra at bruge fremmed Blod.

Som Medlem af Stutteridirektionen udtalte Etatsraad *Neergaard*, at han kunde forsikre om, at hvis Forsamlingen med afgjort Majoritet udtalte sig bestemt for et eller andet Princip, vilde Direktionen sikkert rette sig derefter, og han troede ogsaa, at Regeringen for en Del vilde lade sig lede af en saadan Menings-tilkendegivelse.

Paa Grundlag af Forhandlingen nedsattes der til at udarbejde en Betænkning til eventuel Vedtagelse paa næste Dags Møde, et Udvalg bestaaende af:

Valentin, Nyholm, Berg, Weinschenck, Rothe,
Præst, Tvede. Baggesvogn. Lindved. Gunderupgaard. Lerkenfeldt.

Betænkningen lød paa, at Hesteavlens navnlig i Jylland snarest gaar tilbage, hvorfor det paa det kraftigste anbefales, at Indkøb af Hingste i Yorkshire fortsættes, da Hingste derfra er de mest passende til at ophjælpe Landets Hesteavl. I Henhold hertil bestemtes det, at Indkøbene i England skulde fortsættes, men *Weinschenck* vilde ikke være med mere og afløstes af Ritmester, Kammerjunker *Voigt*, der allerede i 1827 som Løjtnant havde været Medlem af den nedsatte Kommission til at undersøge Stutteriet og ogsaa havde været Stutterikommissær en Tid. De i de første 3 Aar indkøbte 20 Hingste havde i Gennemsnit kostet 2500 Rdlr., alt indbefattet, leveret paa Kolding Staldgaard. Allerede det andet Aar maatte man tage 2 Aars Plage og i 1846 købtes der to 1 Aars, hvilken uheldige Praksis fortsattes, hvorved Prisen dalede, saa at alle 41 Hingste i Indkøb kun kostede 61,000 Rdlr.

I 1847 og 1849 — 1848 var Indkøbet indstillet paa Grund af Krigen — deltog Professor *With* i Indkøbene.

Hvad nu *Beskaffenheden* angaar, da var Samlingen et blandet Selskab. Eftertidens Dom er, at der var et Flertal daarlige Individuer; især klagedes der over, at de, der var købt som Plage, mestendels udviklede sig uheldigt; men Faktum er, at der ogsaa var flere meget gode, især iblandt de første Indkøb, saasom *Active*, *Bay Beckingham*, *Bay Chilton*, *Greylock*, *Prince Albert* foruden nogle af dem, der gik til Holsten, og adskillige gode, medens der egentlig kun var én virkelig

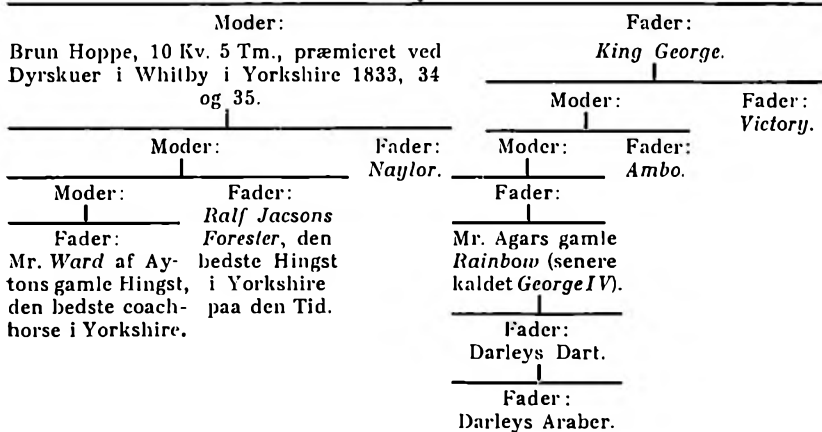
god, King George, af den sidst indkøbte Snes. Endskønt de alle var forædlede, var de det dog i Henhold til Programmet i meget forskellig Grad for at kunne tilfredsstille den forskellige Brug, der forventedes af Afkommet, samt de forskellige Egnes Behov. Med Hensyn til Størrelse, var den ogsaa meget forskellig, fra 10 Kv. 4 Tm. til 11 Kv. 2½ Tm., saa det efter Forholdene her paa den Tid altsaa var store Heste. I anden Retning var der ogsaa Lighed, idet de var brune, fra lys- til mørkbrune, og uden videre Aftegn, paa to Skimler nær.

Hvad mere specielt Eksteriøret angaar, da har Professor *With* i sin første Rapport til Indenrigsministeriet i 1852 beskrevet dem alle; men denne Karakteristik er rigtignok ikke meget oplysende; desuden er der af samtidige Hippologer forskellige Udtalelser om Hingstenes Beskaffenhed, ligesom Forfatteren selv husker adskillige af dem. De mere ædle kan gennemgaaende sammenlignes med Nutidens Halvblod, hvorimod flere af de i Jylland opstaldede Hingste var grove, omend kendeligt forædlede af Præg, med langt, krumnæset Hoved med smaa Øjne og tætstillede Ører, lang, velrejst og velbøjet Hals, god Bringe, Brystdybde, Manke og Ryglinie, men korte Ribben og let Lyske, lige, smalt og skarpt Kryds med højt ansat Hale, ret gode Laarmuskler, langt, bredt Underlaar, brede, ofte stærkt bøjede og ikke absolut tørre Haser, fyldige Underarme og velstillede Forben, men af og til noget flade, skøre Hove, langt, lidt tungt Trav, noget kort Skridtgang og i Reglen mindre livligt Temperament.

Hvad Race angaar, benævnedes de dels efter Brugen — *coachhorses* (Karetheste) — dels efter Fødestedet: Yorkshire og dels slet og ret Halvblod, men ikke med noget egentligt Race navn, da de heller ikke kunde gøre Fordring paa at tilhøre nogen Race. Oprindelsen kunde ganske vist føres tilbage til et lokalt, forædlet brunt Hesteslags — *cleveland-bay* — i Cleveland i Yorkshire — der var bleven moderne som Karetheste i London i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede — paa hvilket Grundlag der saa byggedes en Masseproduktion ved Hjælp af brune Heste, baade ædle og grove, der sammenblandedes. *Weinschenck* giver en aabenbart træffende Skildring af Avlsforholdene i Yorkshire: »Der anvendes Avlsdyr fra de allerædleste til de allergroveste, og de dygtige Opdrættere forstaar den Kunst at lede Sammenparringen, saa der netop fremkommer det Produkt, der tilsigtes«. Heraf tog *Weinschenck* som Handels- og Krydsningsmand ikke Anstød,

tværtimod synes det at have opmuntret ham til Efterligning. Men Krtiken hængte sig derimod i, at Yorkshirehingstene var Krydsningsprodukter, hvoraf de groveste var avlede af ædlere Hingste med Hopper af Karreheste-Slaget. Prof. *With* anfører ogsaa om *Regulator*, at den ikke var af ren Race; men desuden meddeler han, at alle Hingstene havde vidtløftige *Stamtavler*. Dog, hvad nytter egentlig slige Optegnelser af Navne, naar man ikke kender Individerne? Og *With* har næppe heller regnet syndeligt med dem, siden han kun har offentliggjort den ene over *King George*, antagelig fordi det var den bedste; men desuden findes der i 2 Bind af »*Gestütbuch der holsteinischen Elbmarschen*« *Stamtavler* over *Oustwyck* og *Brillant*, hvilke, ligesom *King George*, hørte til Eliten.

Young King George.

I 1845 indrettedes Kolding Slots Staldgaard til et Hingstede-
 depot for ca. 30 Landstodhingste, der skulde udstationeres til
 Bedækning i Kongeriget og Nordslesvig, medens de øvrige for
 Hertugdømmerne blev opstaldede uden for Bedækningstiden hos
 Medlem af Stutteridirektionen, Proprietær *Lorenzen*, *Wassers-*
leben ved Flensborg. Depotet i Kolding lededes af Landstutmester
Bardenfleth, der boede dér, og efter hans Død af Professor *With*,
 der derimod boede paa Frederiksborg Stutteri. Under *Bardenfleth*
 var der en Berider (senere kgl. Overberider *Gautier*) paa Depo-
 tet, senere under *With* tillige en Underbestyrer, der ledede Drif-
 ten. Af Hingstene var der enkelte udstationerede Aaret rundt
 hos betroede Foderværter, som *Weinschenck* (*Prince Albert*)

og Bay Beckingham, som Morsingboerne i 1846 havde faaet Lov til at udvælge, hos Sir Richards gamle Fodervært i Elso paa Mors, men ellers blev de udstationerede med Betjent i Bedækningstiden, i Reglen paa større Gaarde efter Andragende fra lysthavende Foderværter, medens der paa Depotet kun blev opstaldet et Par Stykker foruden Patienter eller Invalider. Men under den nye Husdyrlov, da Hingstene, der udsendtes til den østlige Øgruppe, tildels stammede fra Stutteriet, blev dette ogsaa Hingstedepot for dem, der ikke var fast udstationerede Aaret rundt.

Med Hensyn til Valget af Hingste, da skete det nok tildels efter Andragender, men dog i Hovedsagen efter Egnenes og Hestebestandens Beskaffenhed; saaledes kom de sværeste og bedste til de bedste Hoppeegne og de ædleste til Øerne. Til Vendsyssel og Grenaa-Eggen, hvor Hestene havde en Del Blod, og hvorfra der købtes en Del Remonter, kom de forholdsvis ædle Hingste, Active og Herdsman, medens Randers-Eggen fik noget af hver Slags, men dog i Reglen nogle af de bedste. Reglen var at veksle saa lidt som muligt med Hingstene, hvilket dog ikke kunde overholdes, hvor Afkommet ikke tilfredsstillede.

Søgningen til Hingstene var i de første Aar god og ret stabil. Saaledes bedækkede i 1846 13 Hingste henved 1000 Hopper og i 1850 31 Hingste 1931 Hopper, vekslende fra 7—100 pr. Hingst. Hopperne var forholdsvis gode og blev i de første Aar kaarede til flere af Hingstene.

Bedækningssprisen var noget forskellig efter Eggen, til at begynde med 5 Rdlr. pr. Hoppe, men den gik senere ned til 3 Rdlr. og i de daarligste jyske Egne til 2 Rdlr. Enkelte af Hingstene blev udlejet til Selskaber, saaledes de i Hertugdømmerne, hvor der i 1846 betaltes ved Auktionen 640 Rdlr. for Oustwyck foruden fri Station. Frugtbarheden er ikke omtalt og maa derfor antages at have været normal.

Under 3-Aars Krigen rømmedes Depotet i Kolding, og Hingstene i Hertugdømmerne annekteredes af Slesvig-Holstenerne.

Med Hensyn til de personlige Forhold, da afskedigedes Greve *Danneskjold* som Formand i Stutteridirektionen ved Tronskiftet 1848, og det slesvigske Medlem, *Lorenzen*, afgik, da han sluttede sig til Oprøret. Endvidere døde i 1850 begge de to øvrige Medlemmer, *Bardenfleth* og Godsejer *Carl Neergaard*, saa der blev tomt Hus.

Hvad Landstuttmester *Bardenfleth* som Hestemand angaar, kender man ikke meget til ham. Som Hofmand holdt han sig tilbage, og han døde paa en heldig Tid, inden Kritiken var kommen frem; den arvede hans Efterfølger, Professor *With*, der blev konstitueret i hans Sted.

HUSDYRLOVEN AF 1852

I hele *Christian den 8des* Tid herskede Enevoldsmagten uanfægtet paa Hesteomraadet, hvilket bl. a. tydeligt fremgik af Land-

Georg Chr. With, født 1796, død 1861. Professor, Dr. med., Lærer og Forstander for Veterinærskolen samt Landstuttmester, fra 1850 konstit. og 1858 fast ansat.

stuttmester *Bardenfleths* energisk afvisende Svar til Landmandsforsamlingen 1847 paa foregaaendes Indstilling om Dyrskuer; men den nye Tids Frembrud med den frie Forfatning mærkedes ogsaa her, om end Krigen gjorde en Standsning i Arbejdet, idet der i 1851 blev nedsat en Kommission paa en Snes Medlemmer af alle Stænder og fra alle Egne til at udarbejde Forslag til en Husdyrlov, saa de forskellige Anskuelser var repræsenteret, ligesom Partierne stod skarpt mod hinanden; men Hoffet og Militæret var efter den grundige Fiasko dog ikke længere dominerende.

Det nationale Parti holdt paa at genopbygge det ødelagte Stutteri paa Grundlag af de mishandlede Levninger, der endnu fandtes deraf, medens de jydsk Bønder kæmpede for den jydsk Hest, som de flere Steder freddede om gennem Dyrskuer i landøkonomiske Foreninger. Og endelig var der det konservative Parti, der holdt paa det bestaaende, Landstutteriet, hvis ivrige Talsmand var den konstituerede Landstuttmester, Professor, Dr. *With*, der vistnok ogsaa var den ledende Aand i Forsamlingen; i alt Fald blev Forsla-

get, der i alt væsentligt var hans Værk, ophøjet til Lov Aaret efter, den 31. Marts 1852.

Udtag af Husdyrloven.

- § 1. Til Husdyravlens Fremme virker Staten ved Uddeling af Præmier, samt ved et Landstutteri og et Stamstutteri.
- § 2. Til Uddeling af Præmier for de bedste Tillægsdyr af Heste, Kvæg, Faar og Svin bestemmes aarlig indtil 7600 Rdlr.
- § 3. Denne Sum fordeles af Indenrigsministeriet mellem de Amter, som selv gennem landøkonomiske Foreninger virke til Husdyravlens Fremme, saaledes at hvert Amt tilstaaes ligesaa stor en Sum, som dets Beboere selv bidrager til Præmier, dog ikke over 400 Rdlr. aarlig.
- § 4. Præmieuddelingen sker ved aarlige Dyrskuer af Besigtigelseskommissioner, der vælges af de landøkon. Foreninger. Reglerne for Præmieringen bestemmes af de nævnte Foreninger
- § 6. Ved de aarlige Dyrskuer skulle de i Amtet udsatte Landstodhingste præsenteres for Besigtigelseskommissionen, og en Bedømmelse af dem indføres i dens Protokol.
- § 7. De Dyr, som findes værdige til Præmie eller som dog findes tjenlige til Tillægsdyr, kunne indbrændes, og de saaledes indbrændte Hopper bedækkes uden Betaling af Landstodhingstene . . . men Hopperne skulle saa præsenteres med deres Føl ved de aarlige Dyrskuer.
- § 11. Slotsbygningerne i Kolding overlades Landstutteriet, hvis Styrke bestemmes til 40 Hingste.
- § 12. Landstodhingstene skulle i 6 Aar saavidt muligt være af coachhorse Racen og rekruteres saavidt mulig ved Indkjøb i Landet.
- § 13. Fordelingen af Landstodhingstene sker aarlig ved Landstutmesteren og saavidt mulig i H. t. de landøk. Foreningers Ønske desang. Hingstene skulle saavidt mulig udstationeres uden Betjent for hele Aaret hos paalidelige Mænd.
- § 14. De Hingste, der ikke paa denne Maade kunne anbringes, lader Landstutmesteren opstalde i Kolding.
- § 15. Landstutmesteren træffer de fornødne Overenskomster om Hingstenes Opstaldning og bestemmer Bedækningsvilkårene; han drager Omsorg for, at der føres Protokol over de bedækkede Hopper med Beskrivelse samt Angivelse af Ejeren. Bedækningsbevis udfærdiges gratis
- § 16. Landstutmesteren inspicerer Hingstene i Kolding og mindst en Gang aarlig Hingstene paa Stationerne og sørger for, at de fremstilles ved de aarlige Dyrskuer
- § 22. Land- og Stamstutteriet staar under Overbestyrelse af Landstutmesteren, der sorterer direkte under Indenrigsministeriet og hvert Aar har at afgive en fuldstændig Rapport over Stutteriernes Virksomhed og Tilstand samt de afholdte Dyrskuer.
- § 23. Kongen udnævner en Kommission bestaaende af 3 Medlemmer, som skal henvende sin Opmærksomhed paa det efter Stutteri-

hingstene faldne Afkom, indhente saa mange og saa paalidelige Efterretninger om dette som muligt og ved at ordne og sammenstille de indsamlede Erfaringer efter videnskabelige Grundsætninger, stræbe at komme til Erkendelse af, hvorvidt der gennem Landstutteriet virkes til en Forædling af Landets Hesterace, som kan holde sig i flere Slægtfølger, og hvorvidt man paa Stamstutteriet frembringer Hingste, der fortrinlig egne sig til at benyttes i Landstutteriet. Desuden foretager Commissionen en aarlig Revision af Stamstutteriet, Hingstedepotet i Kolding og saavidt mulig ogsaa af de udstationerede Landstodhingste. Den afgiver i det mindste en Gang hvert 3die Aar en Beretning til Indenrigsministeriet, som offentliggøres i Trykken.

§ 25. Landstutmesteren tillægges i aarlig Gage 2000 Rdlr. og fri Bolig paa Frederiksborg Stutteri, og han udnævnes af Kongen.

Det var en meget rummelig Lov, idet den omfattede alle de forskellige Anskuelser, men i Virkeligheden heller ikke tilfredsstillende nogen, hvorfor Bestemmelsen om Landstutteriet ogsaa kun kom til at gælde i 6 Aar og om Stamstutteriet i 10 Aar, ligesom Lederen af det hele: Landstutmesteren, blot forblev konstitueret.

Med Hensyn til Yorkshirehingstene delte denne ganske Forængerens Opfattelse af dem som gavnlige for Landet, og man forstaa derfor ikke, at han helt opgav Indkøbet af nye i England, til at begynde med under Paaskud af at ville afvente Kommissionens Dom og for Resten af Hensyn til Bekostningen. Lovbestemmelsen om, at Landstutteriets Hingste fremtidig skulde købes her i Landet, var antagelig *Withs* Forslag, da han i sine senere Rapporter udtaler sig til Gunst for Afkommet af Yorkshirehingste fremfor disse selv. Ligeledes var sikkert den betydningsfulde Paragraf om »Fribedækning« ved Landstodhingstene af de som »stutteridytige« anerkendte Hopper ved Dyrskuerne hans Forslag, da han derved sikrede dem de bedste Hopper. Det lyder derfor lidt uretfærdigt, naar han senere, som Forsvar mod Angreb paa Yorkshirehingstenes Afkom, skyder Skylden paa de daarlige Hopper og navnlig bebrejder Dommerne ved Dyrskuerne, at de anerkender for mange tarvelige — en ejendommelig Opfattelse af en Leder, der dog maatte antages at vide Besked om, at det var de bedste Hopper, der mødte frem, og igen Eliten deraf, der blev anerkendt, saa yderligere Strenghed altsaa ikke kunde forhøje Kvaliteten.

I det hele har man Vanskelighed ved at forstaa Professoren som praktisk Hestemand, idet han som ledende gaar imod sine

Udtalelser i sin gode *Konkurrence-Afhandling 1832*, tilegnet den danske Bønde. Men ét er jo Søkort at forstaa og et andet Skib at føre! At han var en hæderlig og loyal Embedsmand, er der ingen Tvivl om, og at han havde den bedste Villie til at sætte sig ind i Sagerne, viste han straks, dels ved at sende Spørgeskemaer ud til forskellige, baade Hestemænd og landøkonomiske Foreninger om Yorkshirehingstene, dels ved at foretage en Rundrejse i Jylland 1851 for selv at se Afkom af dem, fremstillet paa forskellige Pladser, hvor de bedømtes af sagkyndige sammen med ham selv. Men naturligvis fik *With* paa denne Tourné kun lidt, og det blot det bedste, at se, maaske han heller ikke var nogen fin Hestekender; i alt Fald blev Resultatet, at alt fandtes saare godt, og i den Tro og med det bedste Haab indkøbte han saa i de følgende Aar Sønner af de engelske Hingste til Erstatning for de afgaaede. (Se Fortegn. S. 96).

Man forbauses over de smaa Købesummer paa den Tid, da Prisen for en god Handelshest steg til 300 Rdlr., saa man alene derigennem faar Tvivl om Kvaliteten, der ogsaa omtales ufordelagtigt af Stutterikommissionen. Principet, hvorefter Indkøbet er foretaget, fremgaar ikke af Stamtavlerne, kun aner man, at der fornemlig er valgt ædle eller i alt Fald lettere Heste; thi ellers forstaa man ikke, at de gode jydske Hesteegne med de som Avlsdyr bedste Hingste: *Active* og *Bay Beckingham*, er rent forbigaaet. Af andre Hingstefædre, som *Bay Chilton* paa Sjælland, kom der heller ikke en eneste Søn i Landstutteriet, kun *King George* havde dér et Par Sønner, som *Svaninge* og *Købesskov*, der foruden den renblodige Yorkshirehingst *Holsteinborg* og *Greylock*-Sønnen *Gjævninge* paa Bornholm var de eneste, der har faaet nogen som helst Betydning i Avlen. Efter Forløbet af de 6 Aar, i hvilke Landstodhingstene hovedsagelig skulde være af Yorkshireracen, rekrutteredes Styrken, der var normeret til 40, mest med ædle Hingste, tildels Fuldblød fra Stamstutteriet, der i Loven havde faaet Lov at bibeholde det lille Fuldblodsstod paa 1 à 2 Hingste og 6 Hopper i dette Øjemed, ligesom et lignende lille Stod af blandet frederiksborgsk Race. Landstutmesterens Program var jo at producere Heste til »al Slags Brug«, efter Forbilledet i Yorkshire dog alene »herskabelige« Heste; thi »Landracen afgav kun Arbejdsheste, der ikke egnede sig til at forbedres ved sig selv«, hvorfor den maatte forædles.

Landstodhingste, faldne efter Yorkshirehingstene.

Navn	Farve	Højde: Kvarter og Tommer	Fød- sels- aar	Købe- sum Rdlr.	Afstamning	Anmærkninger
1. Viuf	brun	10 Kv. 3 $\frac{1}{2}$ Tm.	1847	300	Fader: Young Sportsman, Moder: Landhoppe	Købt 1851, solgt 1853. Krybbebider.
2. Sevedø	mørkbrun	10 Kv. 4 Tm.	1848	300	F.: Y. Sportsman, M.: Forædl. Hoppe	Købt 1850, solgt 1862.
3. Noble Sports- man	sortbrun	10 Kv. 2 Tm.	1848	400	F.: Y. Sportsman, M.: Fuldblodsh. Taglione	Købt 1850 paa Holsteinborg.
4. Gjøvninge . .	gulbrun	10 Kv. 1 Tm.	1853	350	F.: Greylock, M.: Rødbl. sjæll. Hoppe	Købt 1857, Bornholm.
5. Vedeløv	graaskimlet	10 Kv. 2 Tm.	1852	500	F.: Greylock, M.: Forædlet Hoppe	Købt 1858, solgt 1863.
6. Ejby	lysbrun	10 Kv. 5 Tm.	1848	400	F.: Grand Turc, M.: Forædlet Hoppe.	Købt 1851, solgt 1854, Spat.
7. Wedellsborg.	rødblisset	10 Kv. 5 Tm.	1849	350	F.: Egton Lad, M.: Forædlet Hoppe	Købt 1853, kastreret 1862.
8. Kjøbeskov . . .	rød	10 Kv. 3 Tm.	1851	250	F.: King George, M.: Fynsk Hoppe	Købt 1853, stærk Hest, sluttet, dyb, ikke ædel, men med god Bevæg., købt for at opstaldes paa Vestkysten.
9. Svanninge . .	brun	10 Kv. 5 Tm.	1851	750	F.: King George, M.: God fynsk Hoppe	Købt 1855, dræbt efter Bedæknings- tiden 1864.
10. Asmildkloster	brun	10 Kv. 4 $\frac{1}{2}$ Tm.	1850	350	F.: Regulator, M.: Sir Richard-Hoppe	Købt 1853, solgt 1860.
11. Jellinge	brun	10 Kv. 4 $\frac{1}{2}$ Tm.	1854	335	F.: Regulator, M.: Forædlet Hoppe	Købt 1856, solgt 1860, Spat.
12. Havreballegd.	lysbrun	10 Kv. 3 $\frac{1}{2}$ Tm.	1853	500	F.: Pizarro, M.: Regulator-Hoppe	Købt i Viuf. Kolding.
13. Juelsbjerg . .	lysbrun	10 Kv. 3 Tm.	1852	625	F.: Pizarro, M.: Forædlet Hoppe	Købt 1855, udrangeret 1857 paa Grund af Spat.
14. Viuf	lysbrun	11 Kv.	1854	275	F.: Herdsman, M.: Landhoppe	Købt 1855, solgt 1860.
15. Tebstrup . . .	brun	10 Kv. 4 Tm.	1852	550	F.: Young Defence. M.: Regulator-Hoppe	Købt 1856.
16. Buderup- holm	rød	11 Kv. 1 Tm.	1851	335	F.: Admiral, M.: Forædlet Hoppe	Købt 1856 ved Landmandsfors. i Aalborg, kastreret 1862.
17. Palæmon	brun	10 Kv. 4 Tm.	1855	510	F.: King George, M.: Palæmon-Hoppe	Købt 1857, kastreret 1862.
18. Trollerup . . .	lysbrun	10 Kv. 4 $\frac{1}{2}$ Tm.	1855	350	F.: Noble, M.: Landhoppe	Købt 1858, kastreret 1862.
19. Søllestedgrd.	mørkbrun	10 Kv. 2 $\frac{1}{2}$ Tm.	1852	600	F.: Young Magnificent, M.: Fynsk Hoppe	Købt 1858, udrangeret 1860.
20. Skafføgaard .	rødblisset	10 Kv. 4 Tm.	1851	350	F.: Prince Albert, M.: Halvblodshoppe	Købt 1856, udgaet 1861.
21. Holsteinborg	lysbrun	10 Kv. 4 Tm.	1849	600	F.: Young Sportsman, M.: Yorkshire Mare	Købt 1852 paa Holsteinborg, ud- gaet 1861.
22. Falken	gul	10 Kv. 5 Tm.	1853	400	F.: Holsteinborg, M.: Frederiksborg-Hoppe	Købt 1856 paa Lerchenborg.
Købesum tilsammen				9560	Gennemsnitssum pr. Hingst 435 Rdlr.	

I de aarlige omstændelige, trykte »Rapporter« fra Landstutmester *With* kan man følge hele Gangen i Hesteavlen; men fra Aar til andet er der selvfølgelig ikke meget særlig bemærkelsesværdigt. Det anføres saaledes om Dyrskuet i Randers 1854, at alle de præmierede Hingste var faldne efter Yorkshirehingste, og at der blev uddelt lige store Præmier til lette og svære Heste. Fra Aaret 1855 bemærkes, at der blev budt indtil 100 Rdlr. for Føl efter Landstodhingstene, og at de bedækkede ialt 2074 Hopper, hvoraf de 300 var »indbrændt« i 1854. I Rapporten for 1856 fremkom Landstutmesteren med følgende Bemærkninger: »Staten er nødt til at tage sig af Landhesteavlen, for at den ikke skal synke ned til kun at producere Arbejdsheste«. Ligeledes berettes, at det kunde se ud, som om Sønnerne af de engelske Hingste giver bedre Afkom end disse selv, hvilket maa antages at skyldes Akklimatisation (!). I de følgende Aar daler Antallet af bedækkede Hopper stærkt, hvilket Landstutmesteren antager skyldes Agitationen mod Landstodhingstene; saaledes klagede Remontekommissionen i 1857 over Manglen paa tjenlige Remonter, hvilket han ikke imødegaar, men tilskriver de mange »maadelige« Hopper og den fejlfulde Behandling af Opdrættet! Landstutmesteren forsvarede med beundringsværdig Energi sine Landstodhingste og saa altid Fejlene udenfor, hvilket forledte ham til at holde paa maadelige Hingste, som han selv havde købt, til Skade for Sagen og ham selv.

I 1856 sloges det store Slag for Yorkshirehingstene, der vandt deres sidste Sejr ved Landmandsmødet i Aalborg dette Aar. Hertil bidrog flere Omstændigheder, dels den flotte Tid, ogsaa for Landbruget, lige før Pengekrisen 1857, og dels de ledende Hestemænd i Aalborg Amt, først og fremmest *Weinschenck*, *Gunderupgaard*, men ogsaa *Branth*, *Klarupgaard*, der under sin 20-aarige Virksomhed som Hippolog havde haft alle Slags ædle og forædlede Hingste opstaldet, hvoriblandt nogle af de bedste af Landstodhingstene, som *Admiral*, *Bay Beckingham* og *Greylock*, og havde ført hele Egnen stærkt ind paa Forædlingskrydsning. Dertil kom, at Landstodhingsten *Active* i en lang Aarrække havde staaet opstaldet i Vendsyssel og dær givet talrigt og forholdsvis udmærket Afkom, ret ædelt og derfor særlig protegeret af Folk udenfor Bondestanden. Endelig maa nævnes, at i de Tider, da der ingen Jernbaner fandtes, var Limfjorden en Transportvej, der fremmede Deltagelse. Det var derfor

efter Datidens Forhold ogsaa et stort Skue, idet der var anmeldt 91 Hingste og 115 Hopper, hvoraf henholdsvis 44 og 49 til lettere Brug samt 35 Hingste, 12 Hingstplage og 66 Hopper til sværere Brug. Præmierne var for hver Afdeling 4, hvortil kom Kongepremien paa 400 Rdlr. for en Hingst og 160 Rdlr. for en Hingstplag, hvilke uddeltes af en særegen Dommerkomité paa følgende 3 Herrer: *Branth*, Klarupgaard, *Smith*, Rønnede, Sjælland, og *Breinholt*, Spøttrup, Skive. I det hele var Dommerne Folk »udenfor Bondestanden«, og i den lette Afdeling to Lensgrever samt andre store Mænd. Flertallet af de anmeldte Heste, særlig Hopperne, var fra Egnen og Amtet; men Vendsyssel var ogsaa stærkt og i den lette Afdeling forholdsvis godt repræsenteret ved Afkom af *Active*. Efter den afgaaede *Prince Albert*, der havde staaet paa *Gunderupgaard*, var der flere gode Hopper dør fra Egnen, ligesom ogsaa *Bay Beckinghams* Afkom var godt repræsenteret, og det tilføjes i Kataloget for Hopperne, at flere var bedækkede af eller havde Føl efter *Bay Beckingham*. En Datter af den fik ogsaa 1. Præmie og havde Føl efter Kongepremiehingsten, der var en højtforædlet brun Hingst paa 13 Aar. 1. Præmie i den svære Afdeling tog Halvblodshingsten *Delius* fra Thy og 2. Præmie Knabstruphingsten *Thor* fra Knabstrup; blot 4. Præmie tilfaldt den jydsk *Gjannerup* (J. Stbg. Nr. 77), »Bondehesten«, der kun var en Slæber, og derfor naturligvis ikke fandt Forstaaelse paa det Tidspunkt og hos de Dommere. Efter opgivet *Afstamning* var af de 24 præmierede Heste foruden begge Kongepremiehingstene og alle de lette samt ligeledes af de svære Heste de 3 højtpræmierede Hingste og 1. Præmieplagen forædlede, ligesom ogsaa en af de svære Hopper var af temmelig forædlet Race, medens ialt kun 6 var opgivet af jydsk Race. Efter *Yorkshirehingstene* var der derimod 10.

Dette glansrige Resultat blev naturligvis baade af Landstutmesteren og *Weinschenck* benyttet som Reklame. Kedeligt nok for dem, at det kun blev en flot Sortie; thi fra anden Side brød der hurtigt efter en sand Storm løs.

Efter at Landstutmesteren havde brudt Bane ved i 1851 at udsende Spørgeskemaer til Institutioner og private om Landstodhingstenes Virksomhed, fulgte Landhusholdningssekabet i 1853 Eksemplet, hvorpaa der indkom en Del Besvarelser af forskellig Værd, men bl. a. en bemærkelsesværdig fra »Morsø landøkono-

miske Selskab« (se nedenfor), der toges til Indtægt af Stutterikommissionen og anføres i dens første Beretning.

Denne ved Husdyrloven 1852 beskikkede Kommission bestod af Lensgreve *Holstein*, Holsteinborg, der var en stærkt interesseret Hestemand og selv holdt et ædelt Halvblodsstutteri, foran nævnte *Weinschenck*, Gunderupgaard i Aalborg Amt, og Folketingsmand *Boserup*, Stubbergaard i Ringkøbing Amt, en ellers ikke kendt Hestemand. Dens første 3-aarige Beretning udkom i Maj 1855 og indeholdt bl. a. følgende om Landstutteriet, der kendelig minder om dets Fader, *Weinschenck*:

Hvad nu dette angaar, har det jo allerede virket i en længere Aarrække, saa der kan tales om Erfaring og vejledende Resultater, der stadfæste den i 1849 sammenkaldte Kommissions Udtalelser og Anskuelser, der for en stor Del var begrundede paa de i Jylland vundne Resultater ved Benyttelsen af flere af de af Stutmester *Nielsen* indkøbte engelske Heste, navnlig *Blackwood*, *Dobson*, *Ellis* og *Sir Richard*, hvis Afbenyttelse som Landbeskelerer paa flere Steder har efterladt kendelige Spor af en gennem flere Generationer nedarvet endnu kendelig Forbedring af Hestene i de Egne, hvor Hingstene har virket, og det Resultat, som nu foreligger med Hensyn til Landstutteriets Hingste, stemmer overens med det anførte, idet ikke blot det direkte Afkom i Almindelighed er smukkere og bedre end den almindelige Landhest og søges med Begærlighed af de forskellige Hestehandlere, men endogsaa i andet Led bærer Præg af en foregaaet Forbedring. Vi henviser i saa Henseende til nedenstaaende Beretning til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab fra »Morsø landøkonomiske Selskab«:

»Man kan ogsaa glæde sig ved den Fremgang, vor Hesteavl, ligesaavel den egentlige Landrace som Forædlingen af denne, ved den kgl. Yorkshire-Hingst *Bay Beckingham*, har gjort. Afkommet efter denne Hingst, som i 7 Aar har været opstaldet paa Mors, men nu er ombyttet med *Admiral*, vil udgøre c. 500 Føl, alle brune og gode; Opdrætterne ere veltilfredse med dette Afkom, da det ligesom i sin Tid Afkommet efter Yorkshire-Hingsten *Sir Richard* udmærker sig ved en smuk Form samt god og kraftig Bevægelse, hvorfors det er en søgt og værdifuld Handelsvare. (Sml. Pag. 103).

Hingstene have med enkelte Undtagelser i det hele taget nedarvet sig med al den Konstanthed og det Held, som man i Almindelighed tør vente ved en saadan Krydsning. Nogle have endogsaa overtruffen de Forventninger, som man var berettiget til at nære, f. Eks. *Regulator*, hvis Afkom har været søgt paa Grund af Størrelse og velbygget Form med tilsvarende Knokkelstyrke og forholdsvis let Bevægelse, og de, der kende Landstutteriet, ville i Almindelighed kunne gjenkjennde de enkelte Individets Præg paa deres Afkom, om hvilket vi tør paastaa, at det som oftest i Værdi og Godhed staar over de respektive Mødre, for saa vidt disse have været af Landracen At der forøvrigt ogsaa findes ringe Individet blandt Afkommet, vil ikke kunne undgaas.«

»Med Hensyn til Landstutteriets Hingste, da er de ikke alle saa gode som ønskeligt, hvorfor der da med Ret kan spørges, hvorfor Kommissionen da ikke kasserer flere? Og Svaret herpaa er: »at der ikke er udsat saa faa; men at man har taget i Betænkning at gaa radikalere til Værks, saa længe Afkommet i Almindelighed er bedre end det, der falder efter private Hingste af Landracen. Saa længe Midlerne er saa smaa, maa det undskyldes, at de fleste af Landstutmesteren gjorde Indkøb her i Landet ikke har været heldige, da det ikke kan forlanges, at han skal kunne gøre Indkøb til billig Pris og vedligeholde Antallet«

Kommissionen anser det opnaaede Resultat for saa godt, som det med Rimelighed kan ventes, og at det er en nødvendig Forudsætning for Sagens Fremme, at de trufne Foranstaltninger ikke forstyrres ved en ny Omskiften af Principer.

I 1858 udløb den 6-aarige Prøvetid, som i Husdyrloven var fastsat for Yorkshirehingstene i Landstutteriet, og der blev i den Anledning et stærkt Røre i den hippologiske Lejr. Baaede Stutterikommissionens Formand, Greve *Holstein*, og atter Landstutmesteren, Professor *With*, udsendte Spørgeskemaer til landøkonomiske Foreninger og private om, hvordan man var fornøjet med Landstodhingstene, nærmest foranlediget ved en den 27. Marts indsendt Artikel i »Berl. Tid.« af Staldmester, Kammerherre *Roepstorff*, som var ren Fuldblodsmand fra *l'ancien régime*, der intet havde lært og intet glemt! Den indeholdt først nedensaaende 4 Spørgsmaal:

- 1) Om Afkommet af Yorkshirehingstene har vist Styrke og Udholdenhed ved Brugen?
- 2) Om dets Sundhedstilstand?
- 3) Om Prisen?
- 4) Om det er hensigtsmæssigt at krydse med den Slags Heste?

For Resten udtalte *Roepstorff* deri som egen Erfaring gennem fleraarige Forsøg: »at Afkommet til langsom Trækbrug nok kan udvikle temmelig god Kraft, hvorimod det mangler Muskelkraft og Udholdenhed til hurtig Brug, hvorfor det ved den ubetydeligste Anstrængelse er let modtageligt for Forfangenhed og Kuller. Muk, Pindhose og raadden Straale fik de næsten alle.«

I vore Dage forundres man over, at en Hofmand og Ildtilbeder af den Retning, der for 20 Aar siden gjorde ynkeligt Fiasko, kunde gøre Hestemændene saa forskrækkede under Juni-Grundlovens beskyttende Vinger, thi *Branth* udtaler, at det var Skrækken for Fuldblodet, der sad Folk i Blodet, som var Aarsagen. Man faar deraf Mistanke om, at Lederne maa have været lette at forskrække, idet deres Magt ikke hvilede

paa Sagkundskab, men paa mere eller mindre løst Skøn og Liebhabereri, hvilket *Branth* udtrykker saaledes: »Uenigheden om Yorkshirehingstene ligger i de forskellige Synspunkter, hvorfra man betragter Sagen, idet nogle (udh. af J. J.) har Opdræt af Land- og Arbejdsheste, som den her i Landet kurante Handelsvare og Udførselsartikel, for Øje, medens andre fæste deres Opmærksomhed paa Remonter, Ride- eller Køreheste, ikke at tale om dem, som anser en almindelig Forædling som det ene rette Man skal lade Bonden beholde den jydsk Race, som han elsker, holde den ublandet, da den taaler den Behandling, han byder den, hvorfor paatvinge ham en Race, som han har Animositet imod og forkvakle den herhjemme og i Udlandet højt skattede jydsk Hest, hvis Lige som Arbejdshest næppe findes?«

(Ugeskr. f. Landmænd 1859).

Mærkeligt nok udtalte samme *Branth* ved Landmandsforsamlingen i Horsens 1861, at Regeringen for Bondens Skyld burde lede Hesteavlen, hvortil Kaptajn *Buchwald*, Aunebjerggaard, under stærkt Bifald svarede, »at var der nogen, der trængte til at styres, var det de større Ejendomsbesiddere, der havde gjort uendelig mange Misgreb, da Hertugen udgav sine Skrifter, medens Bonden beholdt sit sunde Blik og sin gamle Race. (Hør!) Var der noget, hvori den danske Bondestand ikke trængte til at styres, var det sandelig i Hesteavlen.«

Og var der nogen, disse sande Ord ramte, var det *Branth*, der i over 20 Aar havde været og endnu stadig var med paa alt nyt i Hesteavlen og derved havde bragt Forstyrrelse i Landhesteavlen i vid Udstrækning; han var derfor ingen heldig Styrmand. Derimod sad han inde med stor Viden om de uheldige Resultater, saa hans Oplysninger derom er mere indgaaende og oplysende end nogen andens, hvorfor de ogsaa kan benyttes til at karakterisere Afkommet af Landstutterihingstene. Efter »Ugeskrift for Landmænd« gengives derfor i Udtog følgende Udtalelser af ham:

Det nye Landstutteri begyndte heldigt, da dets Hingste udmærkede sig ved Størrelse, Figur og Benstyrke, saa Jyllands bedste Hopper blev trukken til dem, hvortil »Fribedækningen« efter Loven af 1852 ligefrem opmuntrede. Hingstene blev stærkt søgte, især da Afkommet blev stort, stærkt og velformet, saa det allerede som Plage solgtes til høje Priser, og mange ved Dyrskuerne blev præmieret; men da de saa i 2—3 Aars Alderen løb for stærkt i Vejret, blev tynde, opskortede og langbenede, fik tykke Ben, Vandspat, Ringfod osv., naar de blev fodrede til Salg, og ikke i ung Alder kunde bruges til Arbejde samt var flau og dvaske til Brug, blev man hurtig ked af dem. Dertil kom, at mange blev grove, klodsede, tungtløbende, fik krum Næse og Hareører (Admiral), medens andre efter de mere ædle Hingste ofte blev lang- og finbenede, men ikke ædle nok. Bønderne beskylder desuden Afkommet for Utrivelighed og

Halstarrighed. Hvad selve Hingstene angaar, da er der Misforhold mellem den dybe Forpart og smalle Bagpart med den ofte højt ansatte Hale, Rejsningen, Bovens Leje, de svampede Ben, de store, flade Hove, saa de gjør Indtryk af at være sammensatte af Heste af forskellige Racer.

Der blev i Løbet af dette og følgende Aar holdt en Mængde Møder om og vedtaget Resolutioner samt offentliggjort en stor Del Artikler af Enkeltmænd vedrørende Hestesagen, af hvilke her skal fremsættes i Udtog noget af det væsentligste.

Fra Sjælland, hvor man kunde have ventet gunstige Resultater, dels fordi Stutteriet laa der, og der dør fra Landet bedækkedes 2—300 Hopper aarlig, baade af Stutteriets og Landstutteriets Hingste, af hvilke de ædleste blev opstaldet her, lyder Dommen om dem haardest, saaledes skriver:

Præstø Amts Dyrskuekomité: De saakaldte Yorkshirehingste har aldeles udspillet deres Rolle i Amtet, og man tilraader Brugen af kraftige Hingste af ren sjællandsk eller jydsk Race.

Holbæk Amts økonomiske Selskabs Dyrskuekomité skriver: Resultatet er i det hele mindre godt, og det vil ikke være til Hesteavlens Gavn, om Hingste af ovennævnte Slags bleve benyttede til Avl her.

Sorø Amts landøkonomiske Selskabs dertil nedsatte Komité udtaler fra et Møde den 22. Oktober 1858: »Afkomet er ofte meget værdifuldt, i Reglen stort og stærkt, af roligt Temperament. Bay Chilton har givet forholdsvis ret godt Afkom, ligesaa Young Sportsman, King George og Active. Dog klages der flere Steder over, at Afkomet er for kolossalt og mangler Humør. Remontekommissionen køber af Princip ikke Afkomet, men alligevel faar den, uden at vide det, adskilligt og navnlig gaar der en Del til Hestgarden.«

Indstilling til Ministeriet, vedtaget paa et Møde i København den 14. Februar 1859 af Delegerede fra sjællandske Landboforeninger: Da de 6 Aar, da ifølge Loven Landstutteriet skal rekrutteres med Hingste af »coach-horse-Race«, er forløbne, tillader Comitéen sig som Erfaring af dette Forsøg at udtale enstemmigt:

1) At Hingstene af denne Race ikke har virket til Forbedring af Landracen paa en Maade, som kan holde sig i flere Slægtled.

2) At en varig Forbedring af Landracen kun kan ske ved den selv Landhesten er Grundlaget for vor Hesteavl enhver utidig Indblanding af fremmed Blod og navnlig af Racer, der ikke ere konstante, er højst fordærvelig til fortsat Avl

Zylphen-Adeler, *Prosch,* *Bagge,* *Smidth,* *Lunn,*
Adelersborg, Formand. Professor. Professor. Rønnede. Knabstrup.

I det hele gaar Udtalelserne fra Sjælland ud paa stærke Heste, ikke saa store som Landstutteriets og med saa lidt Blod som muligt.

Komitéen for Randers Amts Husholdningsselskab med Godsejerne *Estrup*, *Skaføgaard*, og *Mourier Petersen*, *Holbækgaard*, i Spidsen siger: at Meningerne i Egnen er meget delte, idet meget af Afkommet er utriveligt, fladribbet, højbenet, med svage Koder, groft Hoved, smaa, dorske Øjne og flaut Temperament, saa det kun har kunnet sælges til lave Priser, medens en stor Del har udmærket sig ved smukke Former og lettere Bevægelser end Heste af Landracen, og har opnaaet højere Priser som Luksusheste . . . enhver Krydsning anser vi efter indvundne Erfaringer for et usikkert Eksperiment, og desto usikrere, jo fjernere den fremmede Race staar Landracen, der ikke er sunken saa dybt, at den jo kan genvinde sin gamle Anseelse, naar kun det bedste anvendes til Avl.

Af alle de mange Besvarelser paa Forespørgslerne om, hvorvidt Yorkshirehingstene har gjort Nytte, er den fra »Morsø landøkonomiske Selskab«, afgivet paa en Ekstra-Generalforsamling den 11. December 1858, sammenholdt med den i 1853 af samme Selskab indsendte som Svar paa Landhusholdningsselskabets Skrivelse 1853 (saml. Pag. 99), den interessanteste og lyder i Forkortning saaledes:

1) Afkommet har som Regel en smuk Hals, men efter *Bay Beckingham* lange Ben, franskstillede, vel ret staaende Koder, Spat, daarlige Forhove, kraftfuldt, men indadmejdende Forløb. I andet Led synes Afkommet at være mere fri for de nævnte Fejl og i det hele stærkere af Bygning.

Afkommet efter *Admiral* antager man er endnu mindre skikket til at kunne forbedre Øns Hesteavl af følgende Grunde: Det sløve Temperament, mindre kraftfulde og stive Løb, de flade Ribben, Vand i Benene, dets Størrelse og klodsede Bygning.

2) Af Afkommet er den mindste Part af *Bay Beckingham's* tjenligt til Ridebrug, og af *Admiral's* næsten intet; i det hele er det ikke saa haardført og arbejdsdygtigt som vor egen Race.

3) Værdien er hos Flertallet mindre end for jyske Heste, enkelte endog usælgelige.

4) Ligesom Afkommet har virket skadeligt som Hingste, har det ogsaa foraarsaget Tilbagegang hos Følhopperne, idet vor Races gode, tætsluttede Krop, større Udholdenhed og Styrke er mere sjælden efter Yorkshirehingstene, og at disse har virket tilbagegaaende.

Det var *Sir Richard's* Berømmelse, der fornemlig gjorde, at *Bay Beckingham* og *Admiral* bleve saa søgte af Oprætterne, da de troede, at disse vilde give Afkom som *Sir Richard*, men da Afkommet naaede den Alder, da de skulde i Handelen, viste det sig, at de fremmede Hestehandlere vragede det med faa Undtagelser, og det kun fandt Afsætning til københavnske og sjællandske Købere. Man havde egentlig Grund til at vente sig bedre Afkom af disse Hingste end af *Sir Richard*, da der til disse og til *Bay Beckingham* i de første 3 Aar kun kom gode og fejlfri Hopper, som bleve udsøgte af en Komité,

foruden at Bestemmelsen i Lovens § 7 (Fribedækning) naturligvis ogsaa bidrog meget til, at Øens bedste Hopper bleve ført til de fremmede Hingste, medens de var langt fra saa gode, som kom til Sir Richard, da man til at begynde med var bange for at lade Hopper bedække af den Sluttelig bemærkede Forsamlingen, at den danske Hesteavl ikke var sunken saa dybt, som nogle mener, da der findes mange flere gode Følhopper end for 25—30 Aar siden; thi det er for en stor Del Afkommet af Yorkshirehestene, som nu er i Handelen.

Iøvrigt yttrede man sin Glæde over, at Spørgsmaalet om Yorkshirehingstens Indflydelse paa den jyske Hesteavl havde samlet saa stort et Antal, der med levende Interesse besvarede de fremsatte Spørgsmaal og udtalte med Bestemthed, at ligesom der i 1858 ikke havde været udstationeret nogen Yorkshirehingst paa Øen, saa ønskede man heller ingen til næste Aar.

Froslevgaard paa Mors, den 18. December 1858.

N. St. Mortensen, p. t. Formand.

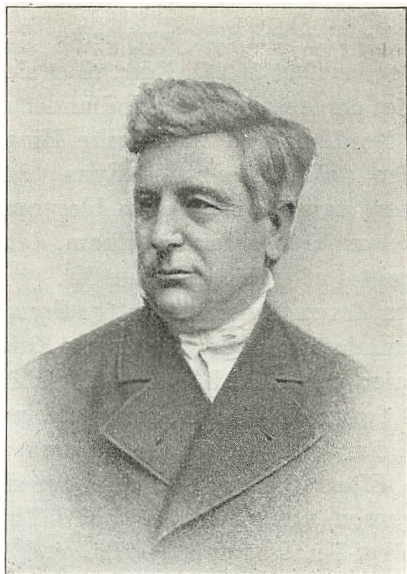
Stutterikommissionens anden lovbealede 3-aarige Beretning afgaves denne Gang først i Februar 1859 og kan i Korhed betegnes som et ynkeligt Tilbagetog fra den i 1855, hvilket den søgte at dække med en Taage af Sofismer og Hestesnak, som det er unyttigt at opholde sig ved, da Slaget var uhjælpelig tabt. Det gik, som det maatte gaa med det givne Hingstemateriale og Dilettanter til Ledere.

Samme Sommer holdtes Landmandsmødet i Haderslev, hvor Hestesagen var det mest brændende Spørgsmaal og ogsaa fik en foreløbig Afslutning efter indgaaende Drøftelse, hvori baade *Weinschenck*, Landstutmester *With* og Professor i Husdyravl ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole *Prosch* ivrigt deltog. Den endte med en af Formanden for den foran nævnte sjællandske Komité, Baron *Zytphen-Adeler*, formuleret Resolution, saalydende:

1) Det bør være en Opgave for de offentlige Foranstaltninger til Husdyravlens Fremme, at de forskellige Slag af Landheste uden Hensyn til deres Oprindelse bevares og forbedres i og ved sig selv.

2) Den forædlede Hesteavl baseres paa rene og ædle Racer samt paa Vedligeholdelsen og Udvidelsen af det frederiksborgske Stod. (Se senere). — Den blev anbefalet af *Weinschenck* (!) og enstemmig vedtaget. Det er glædeligt at se *Weinschenck* som omvendt Synder bøje sig for den Udtalelse, han i 1848 fremsatte som Dommen over Fuldblodsmændenes Færd: »Vil man udrette noget nyttigt til Hesteavlens Fremme i Jylland, da maa det ske i Overens-

stemmelse med Folkets Anskuelse; thi ellers vil man spille baade Tid og Penge til ingen Nytte.« Ja, han kunde have tilføjet: gøre Skadel Den anden, men mindre strafskyldige Synder, Landstutmester *With*, var ikke Ophavsmand og heller ingen Handlingens Mand, kun en pligtro, men næppe praktisk Embedsmand, der forsvarede det, der var ham betroet, med en Iver og Stædighed, der var en bedre Sag værdig, og han gjorde det aabenbart saa godt, han kunde! Ligesom Formanden, *Bardenfleth*, der døde 1850, medens Legen endnu var god, saa gik *With* bort først i 1862 og undgik saaledes at komme til Landstutteriets Begravelse. Hans midlertidige Afløser blev Veterinærprofessor *Bagge*, en rar, fredsommelig Mand, men uden »Hesteforstand«. Det forbauser, at han blev foretrukken for *Prosch*, der syntes selvskreven som

Victor Prosch, født 1820, død 1885, cand. med. & chir. 1843. Lector ved Veterinærskolen 1853 i Husdyravl og Husdyrbrug. Professor 1859.

Lærer i Hesteavl og tillige stærkt hesteinteresseret samt utvivlsomt Fader til den Grundsætning: Bevaring og Udvikling af Landrace ved sig selv, som derefter fulgtes, og som vi har levet paa siden, altsaa Skaberen af vor saakaldte »rationelle« Avl; men maaske Forklaringen kan ligge i, at *Prosch* ansaas for at være umedgørlig og for upraktisk til at varetage en stor Virksomhed, der skulde afvikles i Stilhed.

Dødsdommen, der egentlig var fæddet i Haderslev, blev først stadfæstet i Sommeren 1862 i Henhold til § 2 i Husdyrloven af samme Aar, men blev paa Stutterikommissionens Indstilling for de tiloversblevne Landstodhingste forandret til livsvarigt Tvangsarbejde, hvilket skete for 19's Vedkommende, blandt hvilke der var 5 originale Yorkshirehingste og 7 Sønner af saadanne, der udstationeredes hos private.

DET SLESVIGSKE LANDSTUTTERI

Landstutmesteren beklagede sig efter Vedtagelsen af Husdyrloven 1852, der kun gjaldt Kongeriget, over, at der manglede et Supplement for Slesvig, hvorfra Landstutteriets Hingste i Kolding ikke blev saa lidt benyttede. Først paa Budgettet 1857—58 blev der bevilget 15,000 Rdlr. til et slesvigsk Landstutteri paa 12 Hingste, der dels købtes i Indlandet og dels i Hannover, senere ogsaa i Nordfrankrig. Af danske Hingste købtes der i Efteraaret 1857 den røde *Ellerup* (Fynsk Stbg. Nr. 24), der var en god og køn, dansk Hingst, som blev opstaldet i Aabenraa, hvor den var vel anskreven for sit Afkom, der holdt sig i flere Led*). Desuden købtes af fynske Hingste Nr. 18 i F. Stbg., en brun, dansk Hingst fra Assens-Eggen og en fra Gremmelykke, der ligesom *Ellerup* omtales som opstaldede paa Kolding Staldgaard 1859. *With* omlaler ogsaa i »Blandede Meddelelser«, at der i 1858 blev købt 4 Sønner af Yorkshirehingste, nemlig én efter *Active*, én efter *Admiral* og to efter *Young Sportsman*.

Efter at Slesvig havde faaet sin egen Landstutmester, Hr. *Jørgensen*, købte denne i 1859 i Thy Aktiehingsten *Delius* (Jydsk Stbg. Nr. L) for 800 Rdlr. og i 1863 *Young Delius* (J. Stbg. Nr. LXI), der efter Fredslutningen 1864 blev skænket til Ærø Landboforening.

Efter Slesvigs Afstaaelse gik Depotet op i Landstutteriet i *Travendal* i Holsten, hvorfra der udstationeredes Hingste af forædlet Race til Bedækning, men forholdsvis faa i det danske Nordslesvig.

FREDERIKSBORG HESTEAVLEN

Stutteriavlen.

Efter at Fuldblodsmændene efter *Neergaards* og *Gustav Michelsens* Anvisning havde faaet det store, degenererede Stutteri paa Hillerødsholm ved Frederiksborg grundig reduceret i 1833, og det derefter i nogle Aar var bleven ført Undergangen i Møde, lykkedes det Hertugen hos Svogeren, Kong *Christian VIII*, endelig at faa

*)

Landstodhingsten
Ellerup.

Brun Hingst i Vand-
ling ved Haderslev
F. Stbg. Nr. 32.

Thor, brun, f. 1864.
Ejer: N. Rasmussen,
Vandling.

Thor II, sortbrun,
f. 1872. Slesv. Stbg.
Nr. 217. Ejer: Han-
sen, Anderupgaard,
Christiansfeld.

Fleere præmierede
Sønner i Haderslev
Amt; men Slægten
uddøde i lige Linie
med dem.

det undlivet i 1840, idet Restbeholdningen blev bortsolgt ved Auktion paa det lille, hvidfødte Stod og de to Landstodhingste, den store, sorte *Morian* (Tab. III a) og den lille, røde *Ung Bæver* (Tab. III b), nær. Men denne radikale Kur faldt ikke i Befolkningens Smag, og fra flere Egne, særlig paa Sjælland, ytrede der Ønske om at vedligeholde den gamle Stutterirace, hvorfor det ved kgl. Resolution af 1843 bestemtes, at der skulde tilbagekøbes nogle af de tidligere bortsolgte Heste, og at Hopperne skulde bedækkes af Hingste af samme Race. I 1844 købtes der ogsaa 6 Hopper, hvoraf to gode, nemlig *Hersilia* (Tab. I), rød, 10 Kv. 3½ Tm., født 1831 paa Stutteriet, ved *Romulus II* (½ Anglo-Araber), og *Sabina* (Tab. II), rød, 10 Kv. 4 Tm., født 1833, ved *Gl. Bæver*, men ingen Hingste, hvorfor Hopperne, trods Paabudet ligesom i Trediverne, ogsaa under Stutmester *J. B. Hornemann*, blev bedækkede af Fuldblodshingste, navnlig den samme Aar anskaffede gode Fuldblodshingst *Zampa* (se foran), hvilket vistnok maa regnes for et Held, idet den var et godt Avlsdyr og med de nævnte Hopper gav baade Hingste, af hvilke Landstodhingsten *Frederiksborg* fik Betydning, og Moderhopper, nemlig ogsaa med *Sabina*: *Augusta* og *Sabina II*, begge brune, og med *Hersilia*: den brune *Pallas* og den røde *Dobra*, der blev solgt til Løvenborg, alle gode Avlsdyr. Men kedeligt nok faldt der iblandt Afkommet af *Zampa* og *Sabina* adskillige Krybbebidere og Vindslugere, hvad der indskrænkede Slægtens Udnyttelse ved Stutteriet, idet Fejlen var arvelig. Alligevel blev dette »Halvblod«, der betegnedes »opfriket Stutterirace«, Grundlaget for den moderne Frederiksborg Hest.

Efter at Professor *With* i 1850 var bleven Stutmester, og særlig efter at Frederiksborg-Stoddet ved Husdyrloven af 1852 var anerkendt, blev Fuldblodshingste ikke meget anvendt deri, særlig da han samme Aar fik købt den rigtignok 18-aarige Skimmelhingst *Viggo* (J. Stbg. Nr. XXXVIII), der ved Omflytningen fik Navnet *Mercur*, af *Branth*, Klarupgaard ved Aalborg, som i 1837 havde købt den som 3-aarig ved Stutteriauktion. Uagtet den var stærkt til Aars og heller ikke havde præsteret noget bemærkelsesværdigt, blev den, i Mangel af bedre, Hovedbeskeler i det lille Stod, og med *Augusta* avlede den saa Skimmelhingsten *Augustus*, født 1854, der efterfulgte Faderen som Stodhingst, uagtet den langtfra taalte nogen stræng Kritik. Det var nærmest en grov

Tab. I. Stutterihoppen *Hersilia*,
rød, f. 1831 paa Stutteriet, tilbagekøbt 1843. Fader *Romulus II*, Mf. *Let*.

1847 Rødlisset Hoppe <i>Dobra</i> . Solgt til Løvenborg.	1846 Brun Hoppe <i>Pallas</i> , ved Fuldblodshing- sten <i>Zampa</i> .	1852 Stutterihoppen <i>Hersilia II</i> , ved <i>Gjerdrup-Hingsten</i> .	1857 Brun Hoppe, ved <i>Tarent</i> .
Og flere andre Stkr. Afkom.	1853 Rød Hoppe ved <i>Frederiks- borg</i> .	1858 Skimmelhoppen <i>Valida</i> , ved Stutterihingsten <i>Augustus</i> . Helbroder: 1859 Gul Hingst <i>Thor</i> .	1858 Brun Hingst, ved <i>Marshall</i> .
	1856 Stutterihp. <i>Rosabella</i> , ved, ved Løvenborg-Hingsten <i>Ypsilanti</i> .	1862 Afkom paa Løvenborg, 63 og Ivoriblandt Hingsten <i>Fri- 65 dollin</i> .	1860 Stutterihingsten <i>Kulsjæren</i> , sort, ved Stutterihingsten <i>Augustus</i> . Helbroder: 1864 Hingst <i>Stærkodder</i> .
	1858 Hoppen <i>Akalanca</i> paa Lø- venborg, ved <i>Bæver II</i> samme Sted.	1868 Stutterihoppen <i>Venus</i> , ved <i>Oluf</i> .	1868 Stutterihingsten <i>Hamlet</i> , ved Stutterih. <i>Robin</i> .
	1861 Hoppen <i>Dobra</i> og 186(?) Hingst <i>Bæver III</i> paa Lø- venborg.	1869 Stutterihingsten <i>Hamlet</i> , ved Stutterih. <i>Robin</i> .	1871 Stutterihoppen <i>Arabella</i> , ved Stutterihingsten <i>Ne- gulus</i> .
	Helssøskende: 1861 Hoppen <i>Dobra</i> og 186(?) Hingst <i>Bæver III</i> paa Lø- venborg.	1872 Hoppen <i>Dobra</i> , ved Stut- terihingsten <i>David</i> .	1873 Hoppen <i>Erica</i> , ved Stut- terihingsten <i>Erik</i> .
		1875 Helssøster: Hoppen <i>Eleetra</i> .	

Hest med tyk Hals, god, stærk og sluttet Kropbygning, men bagudstaaende Bagben med bløde Bagkoder, brede, skøre Høve og kort Skridtgang. Den gjorde sig heller ikke som Avlsdyr, men med den sortbrune Stutterihoppe *Hersilia II*, efter *Gjerdrup Hingsten*, avlede den dog Stodhingsten *Kulsjæren*, sort, født 1860, der afløste Faderen som Stodhingst, uagtet den heller ikke var tilfredsstillende, idet den havde arvet Fade-

Tab. II. Stutterihingsten Gamle Bæver,
rød, født 1821, Fader: Stutterihingsten Stærkodder.

Landstodhingsten Unge Bæver, født 1835. Se Tabel III b.	Stutterihoppen Sabina, rød, født 1833 paa Stutteriet.	Gjerdrup-Hingsten, rød, født 1833. Mf.: Romulus.	1838 Rød Hoppe, ved <i>Rubini</i> . 1839 Rød Hingst <i>Young Rubini</i> , solgt til Bornholm. 1840—42 Ubekendt. I priv. Eje. 1843 Rød Hoppe } ved <i>Ypsilanti</i> . 1844 Rød Hingst }	1845 Rød Hingst, <i>Young Zampa</i> . 1846 Rød Hingst, <i>Glaucus</i> . 1847 Brun Hoppe, <i>Augusta</i> . 1848 Brun Hoppe, solgt. 1849 Rød Hingst, <i>Frederiksborg</i> . 1850 Rød Hingst, solgt.	1851 Brun Hoppe, <i>Sabina II</i> . Alle 7 (1845—51) ved Fuldblodshingsten <i>Zampa</i> .	1852 Rød Hoppe, <i>Rubine</i> , ved Halvblodhingsten <i>Pascha</i> , ved Fuldblodsh. <i>Rubini</i> . 1853 Brun Hingst, <i>Sabinus</i> , ved <i>Zampa</i> .	1851 Stutterihoppen <i>Albertine</i> , ved Landstodh. <i>Prince Albert</i> . 1852 Hoppe, ved <i>Gjerdrup-Hingsten</i> . 1853 Hoppe ved Fuldblodshingsten <i>Viggo</i> . 1854 Stutterih. <i>Augustus</i> , ved Stutterih. <i>Mercur</i> . 1856 Helbroder: Gul Hingst <i>Falken</i> . 1857 Landstodhingsten <i>Tarento</i> , ved Landstodhingsten <i>Tarent</i> . 1859 Rød Hingst ved Stutterihingsten <i>Zarif</i> . 1861 Helsøster: Stutterihoppen <i>Zangara</i> . 1863 Gul Hingst og 64 Hoppe ved <i>Palnatoke</i> . 1866 Brun Hingst, <i>Abildgaard</i> , ved Broholm-Hingsten <i>Surtur</i> .	1856 Brun Hoppe, ved Fuldblodsh. <i>Marshall</i> . 1857 Hingst, kastr., ved Landstodhingsten <i>Tarent</i> . 1858 Helbroder: Landstodhingsten <i>Hillerød</i> . 1859 Hingst, kastr., ved <i>Marshall</i> . 1860 Stutterihoppen <i>Zariffa</i> , ved Araberen <i>Zarif</i> .— 1861 Helsøster: <i>Czarina</i> . 1862 Hoppe, ved Fuldblodshingsten <i>Marshall</i> . 1864 Gul Hingst, <i>Sigurd</i> , ved Stutterihingsten <i>Pegasus</i> . 1865 Brun Hoppe, <i>Fylla</i> , ved Stutterih. <i>Kulsvieren</i> . 1866 Sort Hoppe, <i>Ingeborg</i> , ved Løvenborghingsten <i>Bæveren</i> . 1859 Brun Hoppe, ved Landstodh. <i>Mufti</i> . 1860 Stutterihp. <i>Zamora</i> , rød, v. Araberen <i>Zarif</i> .— 1861 Helbroder: Stutterihingsten <i>Robin</i> . 1866 Stutterihp. <i>Freja</i> , v. Broholmhngst. <i>Surtur</i> . 1867 Helsøster: Stutterihoppen <i>Ragnhild</i> . 1869 Stutterihp. <i>Judilh</i> , v. Stutterihingst. <i>Ravnen</i> .	1867 Rød Hoppe, ved Stutterihingsten <i>Pegasus</i> . 1868 Gul Hingst, ved Stutterihingsten <i>Alf</i> . 1869 Stutterihingsten <i>Svend</i> , ved Stutterihingsten <i>Ravnen</i> . 1870 Stutterihoppen <i>Skulda</i> , ved Stutterihingsten <i>Regulus</i> . 1871 Gul Hingst <i>Hjalmar</i> , ved Stutterihingsten <i>Alf</i> . 1872 Helbroder: Gul Hingst <i>Roderik</i> .	1873 Hoppe <i>Ester</i> , ved Stutterihingsten <i>Erik</i> . 1874 Helsøster: Hoppen <i>Eleaser</i> . 1875 Hingst <i>Gregor</i> , ved arabisk Hingst <i>Ganymed</i> . 1865 Stutterihoppen <i>Inger</i> , ved Stutterihingsten <i>Kulsvieren</i> . 1866 Helsøster: Hoppe, solgt. 1867 Stutterihingsten <i>David</i> , ved Broholmhingsten <i>Surlur</i> . 1868 Stutterihingsten <i>Erik</i> , ved Stutterihingsten <i>Kulsvieren</i> . 1869 Hoppen <i>Albertine</i> , ved Stutterihingsten <i>Ravnen</i> . 1870 Hingsten <i>Harald</i> , ved <i>Regulus</i> . 1871 Rød Hoppe, ved <i>Abildgaard</i> . 1872 Rød Hp., <i>Elvira</i> , v. <i>Regulus</i> . 1873 Helbroder: Hingst <i>Remus</i> . 1874 Hingst <i>Hugo</i> , ved Stutterihingsten <i>Hamlet</i> . 1875 Hp. <i>Irene</i> , v. Arab. <i>Inej</i> .
---	---	--	---	--	--	---	--	---	--	--

rens Mangler, om end i ringere Grad, ogsaa dens dvaske Temperament; men den havde den Fordel at være renfarvet, idet Stoddet ved *M e r c u r* og *A u g u s t u s* var bleven lysskimlet og gult, hvilket sidste lidet yndede Lød skyldtes Tilbageslag i *M e r c u r*-Slægten. (Se senere Tabel V).

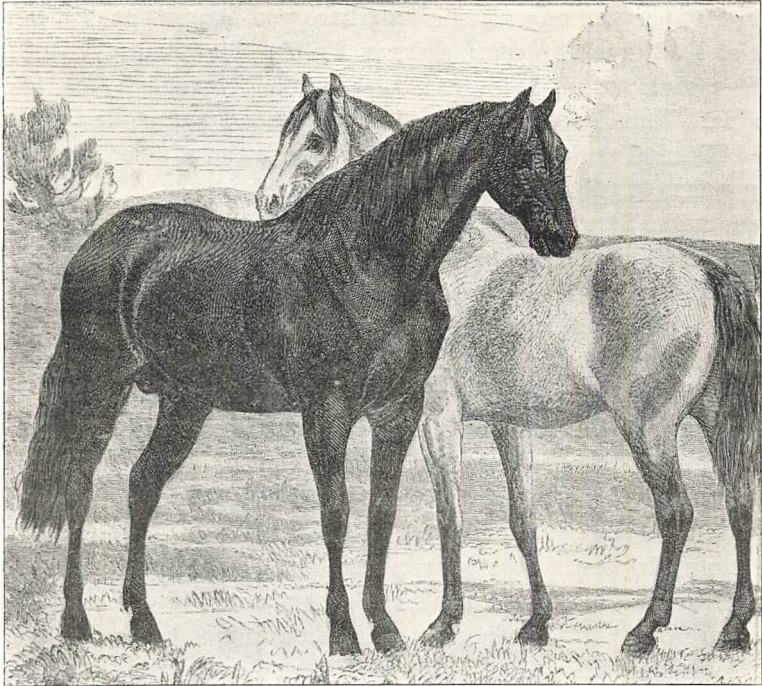
Hingstenøden i Stoddet havde affødt Spekulation paa Udveje, og i sin Nød slog man sig paa Araberne, som Hippologerne regnede ud var Stamfædre til det gamle, en Gang saa berømte Stutteri. Ved Auktionen over Udsættere fra det kongelige arabiske Stutteri i Würtemberg købte Stutmesteren saa i 1858 den lille, røde 4-aarige *Z a r i f* (se Tabel VI) af bedste, rene Afstamning, men en ren Pony med kort Hals og god, kort, trivelig Kropbygning, derimod rette Haser og Koder, saa den ikke kunde staa for nogen strængere Kritik. Alligevel blev den brugt til Bedækning af de gode Halvblodshopper, baade *A u g u s t a* og *S a b i n e I I* samt Halvsøsteren *R u b i n e* — ogsaa af *S a b i n a* — og blev med denne Fader til Stodhingsten *R o b i n*, rød, født 1861, og 4 Stodhopper.

Efter Professor *Withs* Død blev Veterinærprofessor *Bagge* konstitueret som Landstutmester i et Par Aar, hvorefter han i Følge Husdyrloven af 1862 afløstes som Stutmester af Ritmester *Torp*, der var Remonteofter, og som saadan regnedes for en god Hestekender, hvortil kom, at han var Veterinær og havde faaet Præmie for en Prisaflhandling om »Landhesteavl«. Men stutterikyndig var han absolut ikke, hvad man ogsaa tydeligt mærkede af hans Dispositioner, idet han trolig fulgte sin Forgængers mærkelige Praksis: at skifte med Hingstene fra Aar til Aar, formodentlig for at prøve alt og kunne vælge det bedste, hvad der dog ikke opnaaedes, da flere af Hingstene udsattes, inden deres Gerninger fuldt ud kunde dømmes, noget, som Stutmesteren tilsyneladende heller ikke tillagde fortjent Vægt. Som Officer, der var vant til at befale, dekreterede han, hvordan Udfaldet maatte og skulde blive, hvad der tydeligt fremgaar af hans Udtalelser om Hingsten *R e g u l u s* (se senere). Om sit Avlsformaal meddelte han, at det var Tillæg af *R i d e*- og *K ø r e h e s t e*, hvilket han til at begynde med søgte tilvejebragt ved indbyrdes Parring af de tilstedeværende Individuer af Frederiksborg-Racen samt ved Indkøb af arabiske Heste. Og ved Køb af Avsdyr herhjemme havde for Øje, at de indeholdt Stutteriblod, havde det attraaede Præg, var dybe og velsluttede, havde stærkt Fundament, besad Energi og

Udholdenhed, havde en Størrelse af 10 Kv. 2—4 Tm. samt regelmæssig og jordvindende Bevægelse. Endelig krævedes rene Farver, da de fleste af Stuttriets Heste var gule eller graa.

Det hvidfødte Stod, der var opretholdt for at rekrutere det kongelige Galaspænd og paa Grund af Løddet var bleven nogenlunde renholdt og saaledes var det eneste tilbageblevne »rene« Stutteriblod, havde den Hovedfejl, at det altid havde været næsten helt ufrugtbart ved indbyrdes Parring, hvorimod saavel Hingste som Hopper var nogenlunde frugtbare ved Parring med Heste af andet Lød, hvorfor man tilskrev Fejlen Slægtskabsavl, medens den utvivlsomt skyldtes en ejendommelig Svaghed, knyttet til Løddet. I sin Nød havde man derfor ogsaa krydset de hvidfødte med Heste af andet Lød, endog sort, men ingen af Produkterne fik dog nævneværdig Betydning for Stammedannelse. Og hvad den rene hvide Stamme angik, var den døende, saa Stoddet ophævedes, da Spændet opløstes efter *Frederik den 7des Død*. Ligeledes ophævedes Fuldblodsstoddet ved Loven af 23. Januar 1862. Tilbage blev saa paa Stutteriet blot det »opfriskede frederiksborgske Stod« paa nominelt 6 Hingste og 26 Følhopper »af samme Race eller én, der staar denne saa nær som muligt«; men dette høje Maal, som Loven satte, syntes ret fjernt, da det stærkt blandede og meget uensartede Stod kun bestod af de to Hingste, Augustus og Zarif samt 10 Hopper, hvortil der i Aarets Løb kom en tarvelig, skimlet arabisk Hingst, Biribi, og 3 smaa Skimmel-Hopper, købte i Frankrig. I 1865 indsattes som Stodhingst den sorte Hingst, Kulsvieren, som Afløser af Faderen Augustus, og der laantes til Bedækning to røde Hingste af Frederiksborg Blod, Bæveren (II) fra Løvenborg og Surtur fra Broholm. Da Stutmesteren ansaa Mercur-Slægten for slap, lod han i denne Sommer træneren til en Kraftprøve de to Augustus-Sønner: Kulsvieren og Pegasus samt Araberen Biribi og $\frac{1}{2}$ Araberen Robin. Paa en varm Dag løb de to første $\frac{1}{2}$ Mil i $7\frac{1}{2}$ og de to sidste i under 6 Minutter. Næste Aar indsattes Robin saa som Stodhingst, og i 1867, efter at Mercur-Hingstene var fjernede, var den alene tilbage med 11 Hopper; men i de følgende Aar indkøbtes der flere gode Hopper, hvoriblandt Hamlets Moder, Rosabella, og i 1870 indsattes den sorte 5aarige Hingst Regulus, ved Kulsvieren af Fuldblodshoppen Jutta II, som Stodhingst »navnlig for Landhopper«; thi Stutmesteren, der dog selv havde ledet Forældrenes

Parring, havde ingen Tro til den som Avlsdyr, hvad han gav Udtryk i følgende: »Som Halvblod og med flere af Faderens og Bedstefaderens Bygningsfejl har den ingen Betydning for Stutteriet«, hvorfor den saa udsattes som Lotterigevinst 1872. Men Spaadommen slog ikke til, idet *Regulus*, der var en køn, men klejn Hingst med krogede Haser, gav meget godt Afkom, hvori blandt *Regulus II* (se senere) og flere Stodhopper.

Regulus, sort, født 1865 paa Stutteriet, bortsolgt 1872. Gengivet efter en Tegning i »Ill. Tid.« af Professor *Olto Bach*.

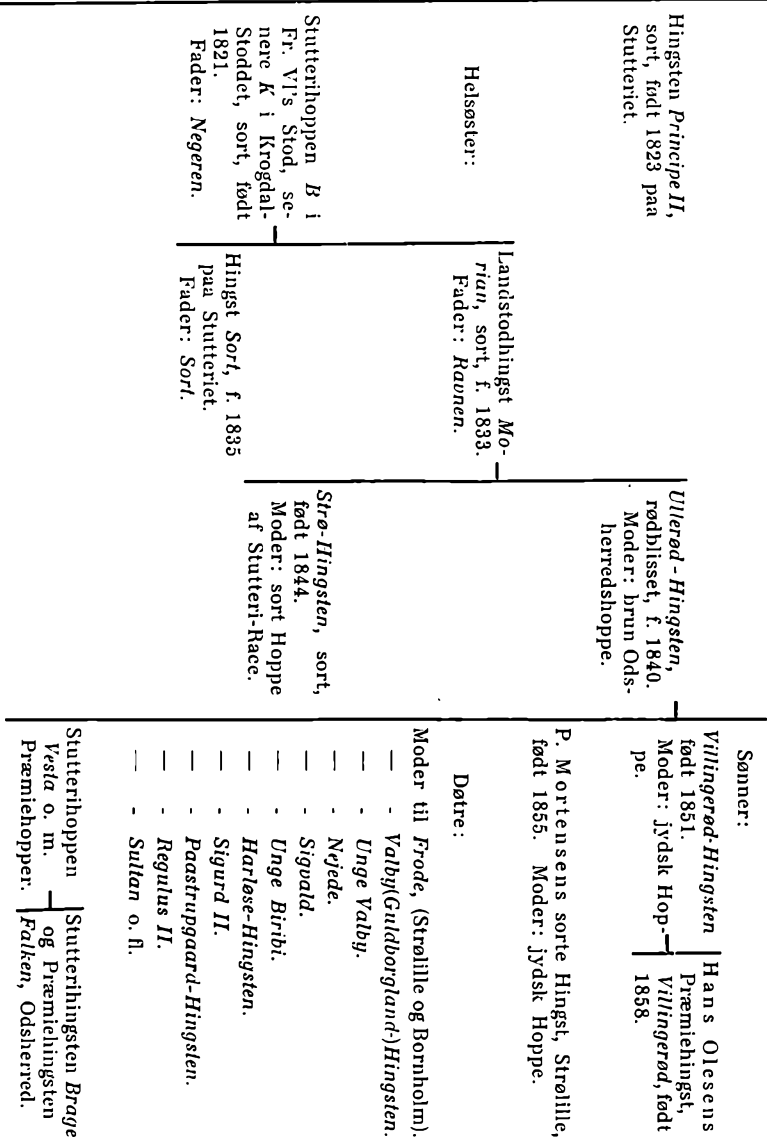
Ved Loven af 1. April 1871 ophørte Staten at drive Stutteriet, der Aaret efter overgik til Etatsraad *Tietgen*, som modtog 4 Hingste, hvori blandt *Robin* og *Regulus*, og 17 Hopper; dertil kom, at der indkøbtes gode Hopper her i Landet ligesom 2 røde arabiske Hopper og et Par Hingste i Rusland. 1874 indsattes som Stodhingst *Robin-Sønnen Hamlet* og i 1875 *Brage* ligesom flere Stodhopper efter *Robin* og *Regulus*.

I 1876 opløstes Stutteriet, og hele Restbeholdningen, 68 Stk., ungt og gammelt, bortsolgtes ved Auktion den 22. Maj for 80,000 Kr., altsaa

over 1000 Kr. i Gennemsnit. De to dyreste Hingste var Robin-Sønnerne: *B r a g e*, 6 Aar (3700 Kr.), og *H a m l e t*, 7 Aar (3000 Kr.), Robin-Hoppen *V e s t a II* med Hoppeføl kostede 2600 Kr. og *D o b r a*, 4 Aar, Halvsøster til *H a m l e t*, kostede 2550, medens de to 8-aarige russisk-arabiske Hopper med Hoppeføl kostede henholdsvis 4300 og 3000 Kr.

Landavlen.

Frederiksborg Amt har oprindelig ikke staaet højt i Hesteavlen, da Forholdene der egentlig ikke har egnet sig derfor, idet Jordbunden især i den østlige Halvdel er temmelig let, og der kun er lidt Eng, medens Skove har udgjort et sammenhængende Areal, der pletvis og først lidt efter lidt er bleven indtaget til Dyrkning. Hestene er derved ganske naturligt længere end i de frugtbarere eller mere aabne Egne vedblevne at være »Udgangssøg«, smaa, forsømte Skabninger, af hvilke der holdtes mange, til Dels nødvendiggjort ved det overvældende Hoveri og Handelen paa København, hvorved de for en stor Del blev Landevejsheste, der ikke behandledes godt. Om synderlig Interesse for Hesteavl, end-sige Forædling, var der under saadanne Forhold næppe Tale, før Kongen i 1747 bestemte, at der paa Stutteriet skulde holdes Hingste til Bøndernes gratis Benyttelse; men det var rigtignok kun Stutteriets Prøvehingste, der bødes paa. Sandsynligvis er Tilbudet alligevel blevet benyttet, da det dog altid bød en Fordel, og fra den Tid kan man altsaa regne, at Grundlæggelsen af den forædlede Hesteavl er begyndt. Om Resultatet i det 18. Aarhundrede forlyder der ikke meget; først fra Slutningen, da Tilstanden i Landbruget bedrede sig, og Præmieuddelingen begyndte, erfarer man, at der bedækkedes flere Hundrede Hopper aarlig paa Stutteriet, ligesom der blev forholdsvis mange Hopper »indbrændt« ved Stutteribesigtigelserne, medens Hingstene ikke roses. Senere berettes der, at flere af Bønderne holdt bedre Heste og ogsaa solgte kønne, lette Heste, men at der alligevel holdtes en Mængde af de smaa »Udgangssøg«, især af Smaabønder, der havde Landevejskørsel med Ildebrændsel; dog var det, da Tiderne ved Midten af forrige Aarhundrede bedrede sig, en døende Race. Ved Forandringen, der foretoges med Stutteriet i Trediveerne, ophævedes der Hingsteholdet med den gratis Bedækning, der havde medført Søgning af en Masse slette Hopper og afløstes af Tilladelse til Benyttelse af selve Stutterihingstene mod 2 Rdlr.s Erlæggelse for Bedækning, hvorved Hoppeantallet indskrænktes til 50—100

Tab. IIIa. Kladrub-Hoppen *Gravisa*, B Hoppe i Fr. VI's Stod.

aarlig, men til Gengæld af bedre Kvalitet, og det er først fra den Tid, man egentlig kan regne, at Forbedringen begynder, og at Grundlaget for Forædlingen bliver lagt. Da Stutteriet i 1840 opløstes, blev de to Stutterihingste, den store, sorte *Morian*, hvis

Tab. IIIb. Landstodhingsten *Unge Bæver*, født 1835 paa Stutteriet. Moder: Brun engelsk Jagthoppe.

Sønner:	
<p><i>Bæver I</i>, Løvenborg, rød, født 1843 paa Stutteriet. Mf.: Romulus II, Stodh. samme Sted.</p>	<p><i>Bæver II</i>, Løvenborg, født 1852. Bedøkt. paa Stutteriet 1864—65.</p>
<p>Præmiehingsten fra Landmandsforsamlingen i København 1852, født 1844 paa Løvenborg, solgt til Wedellsborg.</p>	<p>Sort Præmiehingst i Haarslev paa Fyn.</p>
<p>Præmiehingsten <i>Uvølse</i>, født 1846. Mf.: Bæver-Hingst.</p>	<p>Præmiehingsten <i>Urnge Uvølse</i>, født 1862.</p>
<p><i>Ornelyerq-Hingsten</i>, brun, født 1851. M.: Blandet Hoppe, der nedstamm. fra Augustenborghingsten Gollat.</p>	<p>1ste Præmiehingsten <i>Sailerup</i>, brun, født 1863.</p>
<p><i>Ysiltanti</i>, født 1852 paa Løvenborg. Mf.: Fuldblodshingsten <i>Tournament</i>.</p>	<p>Hoppen <i>Rosabella</i>, født 1856 (se senere). Moder: Dobra. Solgt til Stutteriet.</p>
<p><i>Gl. Morten</i>, Lyngbygaard o. fl.</p>	<p>Hingsten <i>Hanlet</i> (se senere). Fader: Sutterrh. Robin.</p>
	<p>Præmiehingsten <i>Bæver</i> i Odsherred og flere præm. Hingste.</p>
	<p>Præmiehingsten <i>Thor</i>, Nørre Jernløse, født 1861.</p>
	<p><i>Bæver III</i>, født 1862, Fynsk Stb. Nr. 160*. Mf.: Fuldblodshingsten Zampa.</p>
	<p><i>Mullerup</i>. F. Stbg. Nr. 162*.</p>
	<p><i>Fridolin</i>, solgt til Bornholm.</p>
	<p><i>Palmer</i>, Nørre Jernløse.</p>

Mormoder var den gode, sorte Kladrubhoppe *Gravisa*, og den lille, røde 5aarige *Unge Bæver*, hvis Moder var en lille, ædel Hoppe, beholdt som Landstodhingste og gjorde som saadanne ogsaa god Fyldest, idet de foruden andet godt Afkom hver gav en fremragende Søn i Amtet, henholdsvis *Ullerød-Hingsten*, en stærk og god, skidenrød, blisset Hest, født 1840, 1. Præmiehingst ved Dyrskuet i Hillerød 1853 og *Uvølse-Hingsten*, født 1846, en smuk og ædel, men ikke før, rød Hingst med bred Bringe, bløde Koder og vidt, stolpende Løb, 1. Præmie 1852, 2. Præmie

1853 og 1855, men tidlig udgaaet af Præmierækken paa Grund af den slette Bevægelse. Begge, men især den første, gav godt Afkom. Særlig faldt der mange fortrinlige Hopper efter Ullerød-Hingsten, der, da disse blev Hingstemødre, blev Stamfader til en stor Del af Amtets fremtidige Hingste.

Hingsteslægten efter *Morian* havde i første og andet Led flere gode Hingste, hvoraf der i 5 Aar fra 1854—58 af 15 præmierede var én efter selve *Morian*, én efter *Ullerød*, samt 3 efter *Strøhingsten* (ogsaa Søn af *Morian*) og én efter en Søn af denne, medens der var én efter *Unge Bæver* og én efter dennes Søn, *Uvelse*, samt én efter *Mercur*. Af 34 præmierede og 26 »indbrændte« Hopper var 41 af mere eller mindre iblandet *Frederiksborg Stutteriblod*. *Yorkshireblodet* er kun lidet fremtrædende, idet *Yorkshire-Hingstene* næsten ikke har været benyttede.

Af Dyrskueprotokollen for 1858 gengives følgende Udtalelse af Dommerne: »Ved Skuet var der fremstillet mange smukke og gode Hingste og Hopper, idet der foruden de præmieæskende var mødt flere skønne og værdifulde Heste til Skuet, og da Stamstutteriets Hingste ligeledes præsenteredes, tør man nok med Sandhed paastaa, at der næppe nogen- sinde her i Landet har været en saa stor Forsamling af gode og skønne Hingste og Følhopper samt ungt Tillæg til Stede paa et Sted, som ved denne Lejlighed.

Det er Comitéen en Glæde at se, at der aarlig ved Dyrskuerne i Amtet fremstilles flere og flere præmieværdige Heste, hos hvilke det ældre *frederiksborgske Stutteripræg* er fremtrædende, og det er umiskendelig, at Hesteavlens er i stadig Fremgang; thi naar man ser hen til, at Bedømmelsen nu er temmelig streng, maa det kaldes et godt Resultat, at der fandtes 7 præmieværdige Hingste og 11 Hopper samt 9 lovende Hingstplage og 7 unge Hopper.«

1861 afholdtes ved Dyrskuet i Hillerød den første *Kraftprøve* for Hingste, der gav Impulsen til den ved Hingsteskuet i Roskilde fra 1864 etablerede *Kraftprøve*, som senere er efterfulgt andet Steds og er bleven til en fast Institution her i Landet. Banen var $\frac{1}{2}$ Mil, og Løbet udførtes til Dels i Trav i c. 14 Min.; men senere vekslede Tiden fra 11—12 til $15\frac{1}{2}$ Min. for Vogn, medens den i 1866 var c. 7 Min. i Galop under Rytter.

Som et Sideskud paa Stutteristammen er at anføre *Privatstutteriet paa Løvenborg* i Holbæk Amt. Allerede fra Slutningen af det 18. Aarhundrede meddeles der om Stodhold der med ædelt Blod fra Stutteriet. Men ved Baron *Løvenskiolds* Død 1807 gaar *Løvenborg Stutteri* ud af Sagaen og først ved

Midten af det 19. Aarhundrede opblomstrede der igen en Tid et lille Stutteri dér, grundlagt paa Indkøb af røde Hingste og Hopper af Bæver-Blod fra Stutteriet. Leverandøren var den kendte Hesteven, Købmand *H. Kornerup* i Roskilde, der havde gode Forbindelser paa Stutteriet, hvorfra han i 1851 fik den mørk-røde 8aarige Bæver-Hingst efter *U n g e B æ v e r* og en Stutterihoppe efter *R o m u l u s* (Anglo-Araber). Den blev i 1852 solgt til Løvenborg for 1200 Rdlr. tillige med en lysrød ved *B æ v e r e n* drægtig Hoppe efter Fuldblodshingsten *T o u r n a m e n t*. Føllet, den fødte, blev Hingsten *Y p s i l a n t i*, der med den røde Hoppe *D o b r a* — født 1847 paa Stutteriet og købt som 3aarig paa Stutteriauktionen for 500 Rdlr. — avlede Hoppen *R o s a b e l l a*, rød, født 1856, der 1867 blev solgt til Stutteriet for 600 Rdlr. og dér blev Moder til Hingsten *H a m l e t*, hvorved den blev Stammoder til Hovedgrenen af den moderne *F r e d e r i k s b o r g* Race.

Fra Løvenborg var der udstillet en rød Bæver-Hingst ved Landmandsmødet i København 1852, hvor den tog næsthøjeste Præmie og derefter solgtes til Lensgreve *W e d e l l*, *W e d e l l s b o r g*, der fik Kongepremie for den ved Landmandsmødet i Flensborg 1854, hvor den døde. I 1857 købte Baron *L ø v e n s k i o l d* ogsaa af *K o r n e r u p* en anden rød Hingst *B æ v e r* (I I), Søn af ovenanførte første *B æ v e r*. Den gav godt Afkom, hvoraf flere Hingste. Med Afkommet af disse og Descendenter af Hoppen *D o b r a* dreves Indavl, der lykkedes i tre Led og bredte sig paa Øerne, men saa udartede.

Løvenborg Hestene, der alle var røde, var ædle og elegante, men lange og letlivede.

Ogsaa som en Gren af Stutteriracen kan »*K n a b s t r u p*'erne« regnes, idet »Racen« nærmest var grundlagt paa »Bæver«-Blod fra Løvenborg og indkøbte Stutteriheste i Slutningen af det 18. Aarhundrede; men Udviklingen skete dog først i Begyndelsen af det 19. under Major *L u n n* til Knabstrup, der var en stor Hesteven og lagde stærk Vægt paa Udholdenhed samt yndede spragledede Farver, og Heldet fulgte ham heri, idet han i 1812 af Slagter *F l æ b e* i Holbæk fik en spættet Hoppe, der var efterladt af en spansk Officer i 1808 og havde vist sig næsten utrolig udholdende. Den fødte paa Knabstrup ved en isabellagul Hingst af Bæver-Blod paa Løvenborg i 1813 en Søn, der blev kaldet »*F l æ b e* H i n g s t e n«, nærmest gulspættet og for Resten baade køn og god, og-

saa som Avlsdyr; idet den blandt andet blev Fader til *Mikk el* paa Arnakkegaard, der var rødspættet, og efter hvilken de spættede Heste fik Navnet »Mikkeler«. Det var en udmærket Traver efter Moderen, en forædlet Hoppe. Blandt dens Afkom var der med en Landhoppe Hoppen *Sp e t*, der blev Moder til *R o l f* paa Gunderslevholm og Hingsten *U n g e M i k k e l* eller »den Grønne«, paa Grund af dens ubestemmelige, metalliske Farve. Den blev igen Fader til Matadoren *T h o r* paa Knabstrup, født 1847, som tog mange første Præmier samt 2. til sværere Brug ved Landmandsmøderne i Aalborg 1856 og Haderslev 1859. Det var en stærk, men ikke elegant Hest. Mormoderen var ogsaa falden efter den jyske Hingst *C i m b e r* (Jydsk Stbg. Nr. 1). Af *T h o r*'s Sønner var den mest kendte og anerkendte 1. Præmiehingsten *L æ s s ø*, kobberbrun, stikkelhaaret, 10 Kv. 3—4 Tm., paa Knabstrup; falden paa Oberst *L æ s s ø*'s spættede Ridehoppe, *N a t h a l i e*, af blandet Knabstrup Blod. *L æ s s ø* var en smuk og velformet, ædel Hingst med svage Bagkoder og Hove men god Bevægelse. Den gjorde Kraftprøven, $\frac{1}{2}$ Mil under Rytter i Trav i 8 Min. 40 Sek. i 1865.

Knabstrup Hestene havde deres Glansperiode ved Midten af Aarhundredet, men i 60erne udartede de uden paaviselig Grund; thi vel var Kuløren ikke mere paa Mode; men Navnet var dog godt, og Hestene selv, trods deres Fejl, der nærmest var knyttet til Løddet, som svage Øjne, ufarvet Hud paa Læber og Mellemkød, svag Haarvækst i Man og Hale samt skøre Hove, var tiltalende, rundbyggede, trivelige og gode, stærke Brugsdyr — et passende Mellemslags, som Bønderne yndede. Stammen paa Knabstrup var holdt temmelig ren ved Indavl; dog var der ogsaa tilført godt Blod af lignende Type udefra; men ude i Landavlen skete der naturligvis Blanding med al Slags, saa Typen udviskedes, medens Lød m. m. holdt sig mere sejgt, ligesom for den almindelige Bevidsthed Navnet »Knabstrup'er« knyttedes dertil.

MERE ÆDEL HESTEAVL

Efter Resolutionen, der vedtoges ved Landmandsmødet i Haderslev 1859, skulde »den forædlede Hesteavl baseres paa rene og ædle Racer«, og i Henhold hertil gjorde Ordføreren derfra, Lensbaron *Zytphen-Adeler*, sammen med Lensgreve *Holstein-Holsteinborg* og flere Lensbesiddere samme Aar Begyndelsen til at

realisere dette Formaal ved Oprettelsen af en Godsejerforening med Navnet »Foreningen til den ædle Hesteavls Fremme«. Tanken, der baade var ideel og smuk, gik ud paa for egen Regning at afhjælpe den Trang, der var til ædle Heste, til Luksus- og Remonteheste, og Formaalet agtedes fremmet ved, at hvert Medlem forpligtede sig til aarlig til at holde en forædlet Hoppe til en Fuldblods-, arabisk eller frederiksborgsk Hingst.

Det ideelle Formaal var imidlertid ikke i Stand til at samle Medlemmer, saa Antallet holdt sig nede paa ca. 30, hvad der med et Medlemskontingent af 10 Rdlr. ikke tillod stort Spræl. Ordentlige Hingste havde man ej heller Raad til at anskaffe, og de, man fik til Raadighed, var under al Kritik, saa det var alvorligt paa Tale at opløse Foreningen; men i Stedet tog man den Opgave op at indkøbe forædlede Føl og Plage i Tyskland til Bortauktionering til Medlemmerne og i 1867 at afholde et Væddeløb ved Slagelse, hvilket vakte nogen Interesse, saa Medlemsantallet steg til godt 100. Men det var dog først 1870, da Løbene forlagdes til Eremitage-Sletten, at Foranstaltningen slog an, idet de blev en fashionabel Forlystelse for Københavnerne, saa der kom Penge i Kassen, hvorved Forretningen udvidedes baade med Indkøb af Fuldblodsheste og Oprettelse af en Træneringsanstalt. Tillige fremstod der i den gyldne Tid efter den fransk-tyske Krig blandt den adelige Godsejerstand flere dygtige, interesserede og offervillige Fuldblods- og Væddeløbsmænd med den unge *Scavenius*, Basnæs, som Anfører og Foregangsmand. Han havde baade Forstand, Vovemod og Penge og samlede efterhaanden en Del gode Heste, hvoraf en Hoppe, der blev Moder til de to Berømtheder, Hingsten Basnæs og Hoppen Mowerrina, der gjorde sig fordelagtigt paa engelske og tyske Baner. Og i 1875 slog saa vore Fuldblods-mænd sig sammen med Svenskerne om Oprettelsen af et Fuldblodsstutteri paa den gamle Stutterigaard Hillerødholm under Navnet »Svensk-dansk Aktiebolag«, hvortil der indkøbtes godt Avlsmateriale i England, hvoraf Hingstene dog ikke udmærkede sig som Avlsdyr, medens der blandt Hopperne var enkelte »Hingstemødre«, hvoriblandt særlig én, *Advance*, blev Moder til de udmærkede Hingste *Alexander*, *Cæsar* og *Gallus*. Trods alt betalte Stutteriet sig dog ikke, især i de senere Aar, da Gevinsterne ophørte, hvorfor det ophævedes 1894.

Foreningens Medlemsantal steg til 2—300, rigtignok mest By-

folk, men trods energisk Ledelse og Interesse for Fuldblød i Godsejerkredse, — saa der indførtes og omsattes mange Hingste samt indkøbtes forædlet Hoppemateriale i Tyskland, foruden at den ædle Hesteavl blev favoriseret ved Dyrskuer og ellers, hvor Godsejerstanden og Militæret havde Overtaget — slog den dog ikke an hos Opdrætterbefolkningen, da den ikke betalte sig. Hingstene bedækkede for faa Hopper, og Sagen sygnede hen. Ogsaa Væddeløbene gik tilbage — fra at være en fin Forestilling paa Eremitagesletten til at blive en Forretning, der holdtes oppe med »Totalisatoren«, altsaa ved Spil ligesom i England; men Forskellen er dog, at de her, lige saa lidt som *T r a v l ø b e n e*, heller ikke har nogen Forbindelse med Hesteavlen i Landet, hvorimod de har opnaaet det andet Formaal, der tilstræbtes med dem, nemlig at de har kunnet bære sig selv og staa paa egne Ben.

Efter Menneskealdres Forløb kom Staten atter ind paa det forladte Princip: direkte at gribe ind i og støtte den ædle Hesteavl for Remonterings Skyld, idet Krigsmagten i Slutningen af Aarhundredet indkøbte først østpreussiske og senere Fuldblødshingste, som den lod udstationere til Bedækning. Ogsaa paa anden Vis søgte man at fremme Produktionen af Remonter, saaledes ved Støtte af et Privatstutteri for Remonteavl paa Fyn, hvad dog snart ophørte, og senere ved Oprettelse af et *R e m o n t e d e p o t* for indkøbte 3-Aaringer paa Koldinghus Staldgaard. Men heller ikke denne Foranstaltning har haft den offentlige Mening for sig, idet Remontehestavl ikke er nogen rentabel Forretning selv i Egne, hvor den er gammel og god som i Østpreussen og Irland, og selvfølgelig er den det endnu mindre her. Ved Hærloven af 1922, der indskrænkede Rytteriet, ophævedes Remontedepotet fra 1923.

Hvad ellers den forædlede Hesteavl angik, da blomstrede den op paa Øerne, især Sjælland, i 60'erne som Affødning af den anførte Interesse derfor i Aristokratiet. Saaledes købtes der til Sydsjælland af Aktieselskaber de to stærkt forædlede tyske Hingste *Y o u n g P e l i c a n* og *W e s t o w*, af hvilke den første gav en Del godt Afkom, og til Fyn den holstenske *K a r e t h e s t C o l o n e l* (Fynsk Stbg. Nr. 131*) af et Aktieselskab ved Odense. Den ikke alene tog høje Præmier, men var et udmærket og søgt Avlsdyr, der gjorde stor Lykke og fik den største Betydning gennem talrige

højt præmierede Sønner*), hvoraf én, *Allested Hingsten*, af en fynsk Hoppe, var en fremragende Avlsmatador med en Mængde Sønner og Døtre. Men desværre udartede hele Slægten Led for Led, baade hurtigt og stærkt, saa den ved sin store Udbredelse blev en Ulykke for den fynske Hesteavl, der gik fuldstændig til Grunde derved.

Selvfølgelig virkede der ogsaa i Privateje en Mængde mere eller mindre forædlede Hingste, ogsaa i Jylland, af hvilke her skal nævnes den bekendte 2. Præmiehingst fra Landmandsmødet i København, *Skimlen Vezir* (J. Stbg. Nr. LXV), født 1861 hos *Branth*, Klarupgaard, af en Frederiksborghoppe (ved *Mercur*) og en arabisk Hingst. Men den gjorde sig heller ikke absolut fordelagtigt i Avlen.

	Sønner:		
	<i>Fuglsbæk</i> , født 1864.	— 3 gode Hingste.	
	F. Stbg. Nr. 137*.		
*) Colonel.	<i>Ellerup Colonel</i> , f. 1864.	— Sønner.	
	F. Stbg. Nr. 138*.		
	<i>Allested</i> , født 1867.	F. —	<i>Valdemar Mullerup</i> , — 3 anerkendte Hingste.
	Stbg. Nr. 143*.		f. 1873. F. Stbg. Nr. 75.
	Ialt 10 anerkendte Hingste.		<i>Lundegaard</i> , født 1874. — Præmiehingsten <i>Ebbesen</i> , f. 1879. F. Stb. 88.
		Ialt 11 anerkendte Hingste.	

IV

BEVARING OG UDVIKLING AF DE STEDLIGE RACER OG HESTESLAG VED SIG SELV

I over en Menneskealder var der af velmenende og energiske, men som Regel uforstaaende Magthavere udrettet mangt og meget for at forædle og forbedre Landets Hesteavl, desværre uden Nytte eller til Skade. Nedenstaaende Fortegnelse' giver en Oversigt over disse Foranstaltninger:

- 1) Udstationering af Stutterihingste,
- 2) Indkøb af Yorkshirehingste og Oprettelse af et Landstutteri,
- 3) Præmiering af Afkommet af disse Hingste paa »indbrændte« Hopper,
- 4) Reduktion af Stutteriet og Afskedigelse af den gamle Stutteridirektion,
- 5) Ophævelse af Landstutteriet,
- 6) Oprettelse af et Fuldblodsstod paa Stutteriet og Indkøb af Fuldblodshingste,
- 7) Etablering af Væddeløb samt Vædekørsel i Forbindelse med et Landshesteskue i Viborg,
- 8) Ophævelse af Dyrskuerne paa Øerne og i Hertugdømmerne,
- 9) Ophævelse af det frederiksborgske Stutteri,
- 10) Ophævelse af Dyrskuerne i Jylland,
- 11) Oprettelse af et Fuldblods Stamstutteri,
- 12) Bort salg af Fuldblods-Aktiehingstene og Ophør af Væddeløbene,
- 13) Indkøb af tyske Halvblodshingste til Bort salg ved Auktion i Jylland,
- 14) Indkøb af holstenske Halvblodshingste til Bortlodning i Jylland.

- 15) 1842 — Bart Bord!
- 16) 1843. Tilbagekøb af Stutterihopper til Oprettelse af et Halvblodsstod og
- 17) Etablering af et stort, nyt Landstutteri med Yorkshirehingste som forrige,
- 18) Afskedigelse af den hidtidige Stutteridirektion og Udnævnelse af en Stutterikommission med en Landstutmester som udøvende. Endelig
- 19) 1852 Husdyrloven med Indskrænkning af Stutteriets Fuldblods- og Udvidelse af dets Halvblodsstod, Ophør med Indkøb af Landstodhingste i England og Komplettering af Landstutteriet med Sønner af Yorkshirehingste og andre forædlede Hingste fra Landet selv samt Uddeling af »Fribedækningsbeviser« ved disse til præmieværdige Hopper, hvorved Krydsning i høj Grad begunstigedes, hvad den nye Ledelse ogsaa tilsigtede.

Som udmærket Reklame i den Retning staar Dyrskuet ved Landmandsmødet i Aalborg 1856, hvor Omstændighederne i alle Retninger føjede sig til Gunst for Krydsningen. Men dermed var Herligheden ogsaa forbi, idet der over hele Landet rejste sig en stærk Opposition derimod, der navnlig kom til Orde i 1858 ved Husdyrlovens Bestemmelse om, at det efter 6 Aar skulde afgøres, om Landstutteriet skulde bevares, hvad der fik endelig Besvarelse ved Resolutionen, vedtaget ved Landmandsmødet 1859 i Haderslev, der anbefalede Ophævelse af Landstutteriet og Fuldblodsstodet paa Stamstutteriet, Udvidelse af Frederiksborgstodet, Indførelse af Dyrskuer med Formaal: Bevaring og Udvikling af de stedlige Racers ved sig selv, hvorom Landstutmester, Professor *With* udtalte sig saaledes:

»Ved at udvælge de bedste blandt Landets Heste, hvad enten de bære Spor af iblandet fremmed Blod eller ikke, og uafbrudt parre de bedste Individder deriblandt med hinanden indbyrdes, da bliver det ingen Forbedring ved sig selv af Landracen; men der dannes i saa Fald, naar Sagen kan gennemføres konsekvent, en ny Landrace«. Hvorvel *With* efter hans Præstationer som Avlsleder ikke kunde gøre Fordring paa at betragtes som nogen stor Autoritet i Hesteavlen, havde han dog saa megen Erfaring og Viden, at han indsaa, at den anviste Vej: at blande det hele sammen og saa deraf udvælge det, Ledelsen syntes bedst om, heller

ikke var saa let en Sag, som de ikke praktiske hippologiske Talsmænd mente. Erfaringen lærte i alt Fald, at der i Jylland gik 3—4 Hestegenerationer med Blandingsavl og uden kendelig Fremgang, kun med at udrense det værste. Men om Metoden heller ikke svarede til Forventningerne og ingenlunde fortjente Navn af »Renavl«, maa den dog betragtes som et Gennemgangsled dertil.

Røret i Hesteavlsspørgsmaalet affødte heldigvis

HUSDYRLOVEN AF 23. JANUAR 1862,

der her gengives i Uddrag, men som dog ikke fuldtud traadte ud i Livet i de to første Aar, da Præmiebeløbet til Hingsteskuerne skulde anvendes til Indkøb af arabiske Heste til Stamstutteriet — et nyt mislykket Eksperiment.

Udtog af Lov af 23. Januar 1862 ang. Foranstaltninger til Husdyr- og især Hesteavlens Fremme.

- § 1. Til Uddeling af Præmier til Hopper, 2- og 3-aarige Hingste, Kvæg . . . udredes aarlig 6600 Rdlr., der fordeles af Indenrigsministeriet mellem Landboforeningerne i Forhold til det Beløb, de selv udrede, dog ikke mere end hvad de selv udrede. Præmieuddelingen sker ved Dommerudvalg, som vælges af Landboforeningerne . . . Lader Ministeriet en Befuldmægtiget møde, er denne stemmeberettiget . . .
- § 2. Landstutteriet ophæves d. 31. Juli 1862, og dets Hingste blive at bortsælge ved offentlig Auktion. Dog skal det være Stutterikommissionen tilladt at udtage de Hingste, som anses tjenlige til Forbedring af Landets Hesteavl, og udstationere dem hos Landboforeninger eller Private, hvis det kan ske uden Udgift for Statskassen.
- § 3. Til Præmier for Hingste, ikke under 4 Aar, udredes aarligt 11 000 Rdlr. Disse Præmier uddeles ved Hingsteskuer i Distrikter, der som Regel udgør et Amt. Fordelingen af Præmiesummerne sker af Indenrigsministeriet, væsentlig i Henhold til Størrelsen af det Beløb, Landboforeningerne eller enkelte private Mænd maatte have tilskudt til Præmier for Hingste i det forløbne Finansaar.
- § 4. Hingsteskuet forestaas af en Kommission. hvis Formand vælges af Indenrigsministeriet. Amtsraadet vælger et Medlem og Landboforeninger, der tilskyde 100 Rdlr. til Præmier, et Medlem. Hvis intet saadant sker, vælger Amtsraadet to Medlemmer af Bedømmelseskommissionen . . .
- § 5. Kommissionen tager Bestemmelse om Antallet og Størrelsen af Præmierne, ved hvis Fastsættelse et bestemt Forholdstal bliver at lægge til Grund, og om Reglerne for Præmieuddelingen . . .
- § 8. Stamstutteriet bliver indtil videre paa Frederiksborg.

- § 9. Stamstutteriet skal fremtidig bestaa af:
- 1) Et Stod af den gamle og opfriskede frederiksborgske Race, bestaaende af 6 Hingste og 26 Følhopper af samme Race eller én, der staar den saa nær som mulig.
 - 2) Det hvidfødte Stod paa 2 Hingste og 4—6 Hopper til Vedligeholdelse af det kongelige Gala-Spænd.
- § 10. Stamstutteriets Hingste benyttes tillige til at bedække Landhopper . . .
- § 11. Det overflødige eller utjenlige Afkom sælges ved Auktion, dog med Forpligtelse for Køberen til at beholde til Avl de Individier, som Stutterikommissionen har funden værdige dertil, ligesom denne kan lade særlig gode Hingste udstationere, dog uden Udgift for Statskassen . . .
- § 12. Indenrigsministeren udnævner en Kommission, som skal føre Tilsyn med Stutteriet . . . Enhver af dens Medlemmer har Adgang til de for Hesteskuer anordnede Kommissioners Forhandlinger.
- § 15. Denne Lov træder i Kraft d. 1. April 1862. Naar ikke anderledes bestemmes ved Lov, bortfalde alle §§, der vedrøre Hingsteskuer ved Udløbet af Finansaaret 1871—72.
- Indenrigsministeriet er bemyndiget til i Finansaarene 1862—63 og 1863—64 at anvende de i § 3 til Præmier bestemte Beløb til Indkøb af Tillægsdyr til Stamstutteriet.

Stamstutteriet ophævedes 1871.

HINGSTE- OG FÆLLESDYRSKUER.

Lovens Hovedfortrin var, at Dyrskuerne, suppleret med Stats-Hingsteskuer, officielt fastslog »Landets Racer« som det bærende Princip for Statens Medvirken til Hesteavlens Fremme, og at dette mere end hidtil tænktes realiseret gennem Selvstyre, hvorfor det ikke er uberettiget at datere Dyrskuevæsenets Tilblivelse i moderne Forstand for Hestenes Vedkommende fra Mærkeaaaret 1864, uagtet, som foran anført, Hesteskuer jo var en gammel kendt Sag baade som Statsskuer og private, endogsaa Fællesskuer for hele Landet, af hvilke der foruden de omtalte i Trediverne i Viborg siden Trearskrigen med to Aars Mellemrum blev afholdt flere sammen med Landmandsforsamlingerne, saaledes 1852 i København, 1854 i Flensborg, 1856 i Aalborg, 1859 i Haderslev, 1861 i Horsens og 1863 i Odense. Grundet paa Transportvanskelighederne havde de dog et temmelig lokalt Præg og var indtil Resolutionen i Haderslev 1859 nærmest at betragte som forbeholdt forædlede Heste. Først i Horsens bliver der Tale om en Afdeling til sværere Trækbrug, der nok var et ret blandet Selskab, men dog ogsaa

var godt repræsenteret af rigtig jydsk Heste, der oven i Købet var Skuets Glansnummer.

Under den nye Husdyrlov afholdtes der fremdeles Fællesskuer for hele Landet ved Landmandsforsamlingerne i Aarhus 1866, København 1869, Nykøbing F. 1872, Viborg 1875, Svendborg 1878, Aalborg 1883, hvortil desuden kom »Foreningen af jydsk Landboforeninger«s Fællesskuer ogsaa for fuldvoksne Hingste og Hopper i Aarhus 1874, Randers 1877, Viborg 1880 og Horsens 1885.

Rigtignok bestemmes Virkningen af en Lov jo mindre af dens Bogstav end af Maaden, hvorpaa den udøves, i hvilken Henseende Forholdene heller ikke blev gunstigere, men alligevel var der bleven skudt Bresche i Regeringssystemet: »Vi alene vide« og aabnet Udsigt til Selvstyre, hvad der dog tog over en Menneskealder at naa; thi Ledelsen blev jo tildels det gamle Regiments Folk; saaledes udnævnte Ministeriet til Kommissærer: Lensgreve *Holstein* for Sjællands, Veterinærprofessor *Bagge* for Bornholms, Godsejer *Hansen*, Kjærsgaard, for Fyns, Lensgreve *Reventlow* for Lolland-Falsters Distrikter samt Godsejer *Estrup* for Vejle, Skanderborg, Aarhus og Randers Amter, Proprietær *Lorentzen*, Kjølholt, Vejle, for Vestjylland og Kammerraad *Bonne*, Gammellund, Mors, for de 4 nordjyske Amter. Hvad Meddommerne angik, der udnævntes af Amsraadene, som da beherskedes af Overklassen, valgtes de jo blandt deres egne, uden smaaligt Hensyn til Kvalifikationer. Rent undtagelsesvis medtoges en handelskyndig »bedre« Bonde, hvorimod det var rent tilfældigt, om der slap en enkelt med af Opdrætterne. Men maaske Bondestanden paa det Tidspunkt heller ikke var regeringsdygtig.

Hvordan man ligeledes fra Administrationens Side delte »Sol og Vind«, faar man et klart Syn for af nedenstaaende tabellariske Opgør (se Tabellen Side 127).

Da Husdyrloven af 1862 paa en Maade var at betragte som Anledning til Opgør i og Rekonstruktion af et (Fallit-) Bo, er det ogsaa naturligt at redegøre for Boets Aktiver, som der fremtidig skulde arbejdes med og bygges videre paa, og heldigvis ligger Tiden indenfor Mands Minde, ligesom der foreligger fra Datidens Dyrskuer og Landmandsmøder Kataloger, Udtalelser og Beskrivelser, saa man kan danne sig et ret tilforladeligt Billede af Til-

Statstilskudet paa 11,000 Rdlr. blev af Indenrigsministeriet fordelt mellem Hingsteskuedistrikterne saaledes:

	1864	1865
1. Sjælland	3718 Rdlr.	3501 Rdlr.
2. Bornholm	712 »	765 »
3. Lolland-Falster	1358 »	1279 »
4. Fyn	1054 »	1181 »
Øerne	6842 Rdlr.	6726 Rdlr.
5. Vejle og Skanderborg Amter ..	0 Rdlr.	942 Rdlr.
6. Ribe Amt	0 »	261 »
7. Aarhus og Randers Amter	1142 »	1075 »
8. Viborg Amt	0 »	125 »
9. Aalborg »	233 »	315 »
10. Hjørring »	398 »	449 »
11. Thisted »	595 »	740 »
12. Ringkøbing »	0 »	365 »
Jylland		4276 Rdlr.

I de med 0 anførte Amter afholdtes der ikke Hingsteskuer i 1864.

1865 fik Øerne 61 (i 1864 62) pCt. af Beløbet og Sjælland alene 33, Maribo Amt 13, Bornholm 7, medens det store og stærkt hestetillæggende Viborg Amt fik 1 pCt.

standen. Tilsammentaget maa derefter Kvaliteten betegnes som tarvelig og uensartet samt ret forskellig i de forskellige Egne, forholdsvis langt bedre i de gode i Sammenligning med de daarlige Egne, end Tilfældet er nu; saaledes stod Randers-Eggen langt foran. Hvad den nærmere Beskrivelse angaar, var Farven overvejende brun, dernæst rød og sort, men heller ikke saa sjælden skimlet og broget (Vendsyssel) samt enkeltvis ogsaa gul. Størrelsen var naturligvis forskellig, mellem 10 og 11 Kv. Baandmaal, og gennemsnitlig c. 10 cm mindre end nu, 50 Aar senere. Præget var meget forskelligt men dog i Hovedsagen, hvad man betegner som »dansk«, paa Øerne, særlig Sjælland, mere forædlet, og i Jylland mere »dagligt« og groft; Bygningen varierende fra Trækhestens til den lette Brugshests. Egentlige Luksusheste, som lette Rideheste eller virkelige Vognheste, fandtes kun paa Øerne, dog ikke talrigt. Det store Flertal var temmelig lette, billige Brugsheste uden tilstrækkelig Bredde og Dybde, med klejne Ben og i det hele ikke harmonisk Bygning. Det værste fra

et Avlsstandpunkt var dog den uberegnelige Artning, selv hos de bedre Avlsdyr.

Af specielle Beretninger om Dyrskuerne har man fra 1862 og 1863 fra de forskellige Stutterikommissærer adskillige, saaledes af Greve *Holstein* følgende fra de sjællandske: »Holtbæk Amt staar øverst, derefter kommer Sorø, Præstø, Frederiksborg og sidst Københavns Amt. Det kan synes paafaldende, at Frederiksborg Amt, hvor man særlig virker for Hesteavlens gennem Præmieuddeling, og hvor Stutteriet ligger midt i Amtet, ikke udmærker sig mere.« Denne Dom synes at harmonere med det Indtryk, som Frederiksborg Amts Landboforenings Dyrskueprotokol giver af, at der i det sidste Par Aar var Tilbagegang.

Godsejer *Estrup* udtaler sig saaledes om Hestene paa Dyrskuerne i de 4 østjyske Amter: »Af samtlige ved Dyrskuerne fremstillede Hingste kunde kun 4—5 kaldes fortrinlige, medens Flertallet havde væsentlige Fejl, medens Hopperne var forholdsvis bedre Hesteracen har mere og mere udviklet sig til en svær Trækrace med megen Masse, kraftig, fyldig Bagpart, men tillige med lang Ryg, stejle, korte Skuldre, svage Forben uden tilstrækkelig Muskelfylde. Disse Fejl ere mindst fremtrædende i Randers-Eggen, hvor der endnu findes Heste med smuk og kraftig Forpart Af de i disse 4 Amter fremstillede 20 Hingste var 11 af Landrace, 4 med iblandet Frederiksborg Blod, 4 med iblandet Yorkshire-Blod og én af Knabstrup Race.«

Om de i de 4 nordjyske Amter fremstillede Hingste udtaler Formanden, Kammerraad *Bonne*, at 11 var af Landrace (jydsk), 2 med iblandet Yorkshire- og én med iblandet Yorkshire- og Frederiksborg-Blod — alt efter Ejernes Opgivende. Endvidere udtaler han for *Hjørring* Amts Vedkommende, at Hestetillæget er betydeligt, men bærer Spor af uheldige og upassende Krydsninger, dog staar Hesteavlens i Dronninglund Herred paa et forholdsvis højt Trin, og om Hopperne end ere noget smaa, produceres der dog mange Remonteheste. I *Aalborg* Amt er Hesteslaget noget forskelligt i de forskellige Egne; i Omegnen af Aalborg findes et stærkt og velbygget Hesteslags, og en bedre Samling af Følhopper end den, der præsenteredes i Søndertranders (6 km SO. for Aalborg), findes næppe; derimod er der Mangel paa gode, passende Hingste. Om *Mors* siger han, at Hesteavlens er gaaet en Del tilbage, og om *Thy*, at Folk er tilbøjelige til at sælge de bedste Hopper og beholde til Tillæg de usælgelige. Hvad angaar *Viborg*

A m t udtaler han: Hesteslaget er ikke meget tiltalende, og der er almindelig Mangel paa gode Følhopper, dog gør Salling en heldig Undtagelse derfra.

Fra H i n g s t e s k u e r n e forefindes der for 1864 og 1865 mere eller mindre fyldige og oplysende Beskrivelser af Hingstene ligesom fra Landmandsforsamlingernes Dyrskuer i 60'erne, Horsens 1861 — hvorfra der fra Professor *Prosch* foreligger en særdeles anerkendende Udtalelse om de jyske Hingste — Odense 1863, Aarhus 1866 og København 1869. Men af alle de officielle Beretninger om Skuer bærer dog den fra Hingsteskuet i Roskilde Prisen, idet den ogsaa indgaaende skildrer det fortrinlige Arrangement. Hingstene var delt i en svær og en let Afdeling med hver sit Dommerhold. Af anmeldte Hingste var der i 1864 henholdsvis 25 og 21, hvoraf der præmieredes henholdsvis 19 og 12, et stort Procentantal; men Kvaliteten var ogsaa gennemgaaende god. 1. og 2. Præmie i den svære Afdeling fik to gode røde Sønner af den gamle Baarup-Hingst i Holbæk Amt, og de vilde den Dag i Dag have kunnet gaa og gælde for et Par mindre, ikke grove, men »rare« »Munkedal'er«; 3. og 4. Præmie tilkendtes de to røde »Valby-Hingste«, Sigurd og Anders Niensens, 8. Præmie fik Snesere, Søn af Bay Chilton, og 18. Præmie Knabstruphingsten Rolf fra Gunderslevholm. I den lette Afdeling tog Knabstruphingsten Læssø 1. Præmie, men her var der forøvrigt ogsaa 2 stærkt forædlede, tyske Halvblodshingste, Young Pelican og Westow foruden flere Odsherredshingste.

Selskabet var altsaa blandet, og ren Race var der ikke Tale om; men grelle Krydsningsprodukter, ♂: Afkom af ædel og grov Race, var dog Undtagelse, da selve »Landracen« paa Sjælland som Regel var lettere og lidt forædlet, og Fuldblod i lang Tid ikke havde været benyttet. Jydsk Blod omtales ikke, og Frederiksborg-Fuldblod eller blandet Stutteriblod, Knabstrup-, Odsherreds- og Yorkshireblod i forskellige Blandinger havde aldeles Overvægten. Kvalitativt stod Hingsteskuet som antydnet godt, maaske bedre end nogensinde senere i Aarhundredet.

Som noget nyt og bemærkelsesværdigt maa anføres Kraftprøven, der var optaget efter Forbillede fra Frederiksborg Dyrskue, og var sat udmærket i Scene i Lighed med Væddekørslerne ved Viborg i 30'erne. 2-spændige Vogne belæssedes med 800 Pd., Kusken indbefattet. Kørslen skulde foregaa i Trav, og Vejlæng-

den var $\frac{1}{2}$ Mil paa Græsbane. For den lette Afdeling var Vognen ubelæsset, og Prøven kunde ogsaa aflægges under Rytter. Tiden var 15—18 Min. for de svære og omkring 15 Min. for de lette. *Young Pelican* løb i Trav under Rytter i 11. Min. 12. Sec.

Hvad de andre Hingsteskuer angaar, da var paa *Bornholm* alle Hingste lette. 1. Præmiehingsten *Frode* var fra Frederiksborg Amt og Søn af Stutterihingsten *Mercur*. De andre var ogsaa af sjællandsk Afstamning paa fædrene Side, saaledes én efter den gode, lille Landstodhingst *Gjævninge*, Søn af Yorkshirehingsten *Greylock* og en Landhoppe. I *Lolland-Falsters* Distrikt, hvor Dommerne var rene »Blodsmænd«, faldt Præmierne, der var meget høje: 500—100 Rigsdaler, udelukkende til ædle Hingste, hvoraf én Fuldblods; men alligevel uden Kraftprøve.

Paa *Fyn* var Hingstene delt i en svær og en let Afdeling. I denne var der fremstillet 22, hvoriblandt den store, brune holstenske Halvblodshingst *Colonel*, indkøbt af et Aktieselskab ved Odense i 1862. Den tog 1. Præmie, 200 Rdlr., og desuden præmieredes der 3 andre forædlede Hingste. Af svære Hingste præmieredes 6, hvoraf enkelte af slesvigsk og Yorkshire Race. Ingen Kraftprøve.

I *Vejle* og *Skanderborg* Amter (5. Distrikt) afholdtes der intet Hingsteskuer i 1864, derimod i 1865 i Horsens, af Godsejer *Estrup*, Skaføgaard; Skuet var ogsaa delt i en svær og en let Afdeling, og der afholdtes Kraftprøve. Der uddeltes 5 Præmier til svære Hingste, fra 200—100 Rdlr., og to til lette, første ligeledes paa 200 Rdlr. til en grel Krydsning.

I *Aarhus* og *Randers* Amter (7. Distrikt) holdtes Hingsteskuet i 1864 paa Grund af Krigen først i Oktober, ligeledes under Ledelse af *Estrup*, og med baade svær og let Afdeling samt Kraftprøve. Tiden for denne var $14\frac{1}{2}$ — $17\frac{1}{2}$ Min. (dog én paa 11 Min. under Rytter) i den svære og henholdsvis 14 og 13 Min. i den lette Afdeling. Der præmieredes henholdsvis 5 og 2 Hingste, men 1. Præmierne var lige store: 200 Rdlr. I 1865 skete der lidt Forandring, idet Førstepræmiehingsten i den lette Afdeling flyttedes over i den svære, hvor den kun fik 4. Præmie. De to præmierede lette Hingste var nettede, men ubetydelige, forædlede Heste. Mærkværdigt nok beskrives en af de svære Hingste med »sønderjysk« Præg, medens et Par andre faar Betegnelsen »forædlet Præg fra Yorkshirehingstene«.

I **A a l b o r g A m t** (9. Distrikt), hvor Hingsteskuet i 1864 ogsaa først holdtes i Oktober, var der kun Raad til at uddele 2 Præmier, endskønt der var 15 Hingste værdige til Præmie. Flere var af Yorkshire-Afstamning, men kun én, af Frederiksborg-Race, virkelig at kalde let. Det samme var Tilfældet 1865, da Halvaraberen *V e z i r* fra Klarupgaard mødte, men ikke kunde præmieres af Pengemangel. Der uddeltes 4 Præmier, hvoraf 1. Præmie tilkendtes den lille, rødblissede 4 Aars *C l a u s*, St. Brøndum, (J. Stbg. Nr. 187), der ragede kendeligt op over alle de andre ved sin gode Bygning og sit smukke, jydsk Præg.

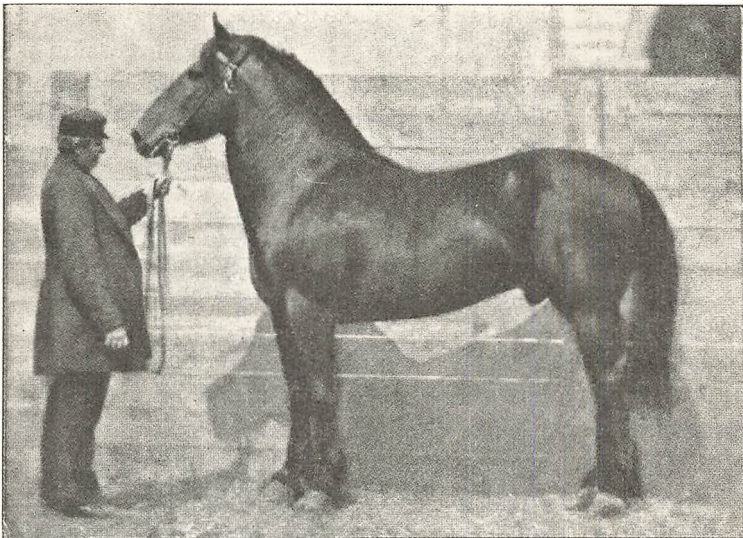
I **H j ø r r i n g A m t** (10. Distrikt) vedtog Kommissionen enstemmig kun at præmiere Hingste til Trækbrug og »særlig at tage Hensyn til stærk Bygning, som det, der egner sig for Amtets Hesteavl«. Der uddeltes i 1864, ligeledes i Oktober, 4 Præmier, nemlig 1. Præmie paa 200 Rdlr. for den gode, sortbrogede *S t e j l - b j e r g H i n g s t* (Nr. 187), der ogsaa opnaaede samme Præmie næste Aar. 2. Præmie tilfaldt den 4-aarige *Z a m p a I I I* (Nr. 186), tilhørende Proprietær *A h n f e l d t*, Rugtved. Det var en smuk, forædlet Hingst med lav Ryg.

I **T h i s t e d A m t** (11. Distrikt) blev der uddelt 7 Præmier fra 200—50 Rdlr. og alene til svære Heste, da »alle Hingstene og Tillægshopperne er af denne Slags, ligesom det er samme, der fordrer af Køberne«. Af Præmiehingstene var de mest bemærkelsesværdige: 2. Præmiehingsten *D e l i u s I I* (J. Stbg. Nr. LXI), Aktiehingst i Hanherred og Søn af den holstenske Halvblodshingst *D e l i u s* (Nr. L) i Sydthy. *D e l i u s I I* var en smuk, stærk og velformet, men »ramskoppet« Hingst med lodne Ben. Den anden Betydelighed var den 12-aarige *V a n d e t H i n g s t* (Nr. 102), en stor, stærkbenet, men letlivet jydsk Hingst, der var berømt for sit Afkom, hvoriblandt 1. Præmiehingsten og flere andre præmierede Sønner paa Skuet.

I **V i b o r g A m t** (8. Distrikt) afholdtes Skuet i 1865, ved hvilket der kun kunde uddeles tre Præmier og 1. Præmie endda blot paa 100 Rdlr., der tilfaldt Kongepremiehingsten fra Landmandsmødet i Horsens, den *g r a a G r e n s t e n - H i n g s t* (Nr. 139). Ingen Kraftprøve afholdt i noget af Kammerraad *B o n n e s* Distrikter. I Proprietær *L o r e n t z e n s* Distrikter: 6., Ribe, og 12., Ringkøbing Amter, præmieredes der kun Trækheste og med smaa Præmier, saaledes fra 80—15 Rdlr. i Ribe Amt, hvor Hingstene rigtignok heller ikke var gode. Derimod var der i Ringkøbing Amt den ogsaa

som »Hingstefader« kendte Gimsing (Nr. 152) af Yorkshire-Afstamning og dens 4-aarige Søn, Tviskloster Hingsten (Nr. 194). Kraftprøver blev ikke afholdt.

Til denne mere lokale Skildring af Landets Hingste og tildels Avlsdyrbestand knytter sig naturligt en Oversigt over de bedste Eksemplarer samlede paa et Sted og konkurrerende indbyrdes, og hertil egner Landmandsmødet i København 1869 sig, uagtet det ikke var noget stort Skue efter Nutidsbetragtning.

Grantorp, J. Stbg. Nr. 215. Fot. 1869.

Hvad først Hesteskuets Ordning angaar, da var der 3 Hovedafdelinger: A. Heste til sværere Trækbrug, B. Heste af Landrace til Ride- eller lettere Trækbrug og C. Forædlede Heste til Ride- eller Trækbrug. Hver Afdeling var igen delt i a) Hingste over 5 Aar, b) 3- og 4-aarige Hingste og c) Følhopper, og hver bedømtes af et Dommerhold paa 5. Præmierne var 6 for ældre Hingste: fra 300—50 Rdlr. i hver af de to første Grupper, men for de ældre Hingste kun de tre højeste. Til unge Hingste var der for hver Afdeling 2 Præmier og til Følhopper 4, fra 100—25 Rdlr. Desuden uddeltes der »præmieværdig« til 6 svære Hingste. Præmierne faldt her saaledes: 1. Præmie Grantorp (J. Stbg. Nr. 215), 2. Præmie Petersbjerggaard, Nr. 220, og 3. Præmie Ellerup Colonel (F. Stbg. Nr. 138*), alle tre udprægede og vitterlige Blan-

dinge. De tre følgende var mere jyske, nemlig *Claus* (Buus), Nr. 166, *Drastrup*, Nr. 181, og den lille rødblissede *Claus*, St. Brøndum, Nr. 187. Af de to præmierede unge Hingste var 2. Præmiehingsten ogsaa en udpræget Blanding, og af Hopperne var 3. Præmie *Thora*, Kongepræmiehoppen fra Landmandsmødet i Aarhus 1866, ogsaa stærkt forædlet (se næste Side).

I den lettere Afdeling var Sjælland stærkere repræsenteret. Saaledes tog den forædlede, men jydsk fødte *Odin*, fra Vemmetofte

Claus, J. Stbg. Nr. 166.

1. Præmie og *Sigurd*, rødstikkelhaaret med store Aftegn fra Frederiksborg Valby 2. Præmie, begge meget gode Avlsdyr; de to næste var *Sallerup* og fhv. Stutterihingst *Kulsvieren*, og de to sidste forædlede »Jyder«. Iblandt Hopperne tog *Sorine* fra Raslund, Datter af foran anførte *Thora*, 1. Præmie, en Odsherreds-Hoppe 2. og *Jens Mortensens*, Uvelse, røde Hoppe 3. Præmie. Til Frederiksborg Amt faldt der saaledes kun denne ene Hoppepræmie og 2. Præmien for *Sigurd*. I den ædle Afdeling tog Grev *Schimmelmann*, som Lensgreve til Lindenberg, 2 Førstepræmier for en ældre og en ung arabisk Hingst fra sit arabiske Stutteri i Holsten. 2. Præmie tog *Branth*, Klarupgaard, for den skimlede Halvaraber *Vezir*, der travede flot $\frac{3}{4}$ Mil i 13 Min. 11 Sec.

De svære Hingste løb $\frac{1}{2}$ Mil i en Tid af $13\frac{1}{2}$ (Claus Buus) til 16 Min. (Ellerup Colonel).

Banen var paa Blegdamsfælled.

Fra Skuet har man nogle af de første Hestefotografier, hvoraf de af Grantorp og Raslund Hopperne tydeligt gengiver det forædlede Præg. Man var jo ikke nøjeregnende i det Kapitel, ja, selv Professor Prosch, der blev Formand i Dommerudvalget for svære Heste ved det næste Landmandsforsamlings Dyrskue i Nykøbing F. 1872, var med til og forsvarede følgende Præmiefordeling:

Thora (tilhøjre), mørkbrun, f. 1857. 1. Pr. til sværere Brug ved Landm. Forsaml.s Dyrskue i Aarhus 1866. Datter: *Sørine* (tilvenstre), lysbrun, f. 1862. 2. Pr. til lettere Brug ved L. F.s Dyrskue i København 1869.

Fotografiet er derfra. Se Hoppesblg. I Nr. 378.

Ejer: Søren Jensen, Raslund, Foerlev, Skanderborg.

1. Præmie, 300 Rdlr., Grantorp (se foran).
2. Præmie, 150 Rdlr., Fuglsbæk, efter Halvblodshingsten Colonel paa Fyn.
3. Præmie, 90 Rdlr., Oppenheim II, efter den engelske Hingst Oppenheim.
4. Præmie, 55 Rdlr., Cimber, efter Claus Buus (se foran).
5. Præmie, 50 Rdlr., Karise, efter Snesere, Søn af Bay Chilton.
6. Præmie, 40 Rdlr., Petersbjerggaard, Sønnesøn af Holsteinborg.

Spidsen og »Halen« var altsaa her de samme, som blev præmierede af andre Dommere 3 Aar før i København.

Kataloget angiver Afstamningen, og Dommerne kan altsaa ikke have været uvidende derom, saa *Prosch's* Udtalelser om Hesteskuet i Foredraget om Blandingers Usikkerhed i Avlen daarligt rimer sig dermed; men Forklaringen over denne tilsyneladende Inkonsekvens giver han i sit Foredrag over Hesteudstillingen ved Landmandsmødet i Viborg 1875, saalydende: »Det er ingen bestemt Fordring, at Dyrene i den svære Klasse skulle være af re n R a c e, og det er berettiget; thi Renheden tilvejebringes ikke paa én Gang, den maa efter Haanden skaffes tilveje derved, at man lidt efter lidt holder det bedste sammen, hvorigennem Naturens Indflydelse efter Haanden vil fjerne det fremmede Præg. Alle Racer er dannede paa denne Maade; ingen er fra Begyndelsen ganske ren; det er først ved Menneskenes Omhu, at man danner rene Racer, og saaledes vil det forhaabentlig ogsaa gaa med denne (den jydsk) . . .«

Uagtet Tilstanden i Avlen, som Krydsningsperioden havde efterladt, lod adskilligt tilbage at ønske, var der dog en Del gode indfødte Avlshingste spredt over Landet foruden Stutteriets og andre forædlede, der tilhørte Selskaber, saaledes i Frederiksborgavlens *Frode* (Bornh. Stbg. Nr. 26), der som ældre kom tilbage til Frederiksborg Amt, og den foran omtalte *Sigurd* i Frederiksborg Valby; endvidere i Jylland, den antagelig »jydsk« *Vandet-Hingst* (J. Stbg. Nr. 102), og dens Sønner, *Nannerup*, Nr. 176, og *Vestrupgaard-Hingsten*, Nr. 203, af hvilke *Vandet-Hingsten* dæmmede op mod det fremmede Blod, som *Aktiehingsten*, den forædlede holstenske *Hingst Delius* (Nr. L), der gav flere gode Sønner i Thy, spredte viden om, og *Nannerup* gjorde noget lignende lige overfor *Bay Beckingham-Blodet* paa Mors. Af andre ikke vitterlig forædlede Hingstefædre maa anføres Kongepremiehingsten *Constantin*, Nr. 134, der gennem flere gode Sønner forplantede Slægten i adskillige Led. Saa maa nævnes den anførte *Claus* (Buus), Nr. 166, samt den saakaldte *Gl. Balle-Hingst*, Nr. 160, begge i Randers-Eggen. Antagelig ogsaa af overvejende jydsk Blod var den berømte sortbrogede *Stejlbjerg-Hingst*, Nr. 137, i Hjørring-Eggen og *Nørring-Hingsten*, Nr. 167, i Aarhus Amt. Af vitterligt blandet Blod og overvejende forædlet Præg kan anføres *Sangstrup-Hingsten*, Nr. 91, Fader til den jydskprægede *Vivild*,

Nr. 216, *Balderi S. Vissing*, Nr. 160, og *Sønnen Skovgaard*, Nr. 219, *Zampa*, *Rugtved*, Nr. 186, *Hjørring Amt*, samt af *Baya Beckingham-Slægten: Gimsing*, Nr. 152, *Odin*, Nr. 189, solgt til *Sjælland*, og som *Rosinen* den omtalte 1ste *Præmiehingst Grantorp*, Nr. 215.

Af det foregaaende fremgaar det tydeligt, at *Dyrskuerne* var »*Skønhedskonkurrencer*«, ved hvilke de forskellige *Dommerudvalgs »Hesteforstand«* og *Smag* var afgørende og ikke *Hingstenes Avlsværdi*, saa at det var ret tilfældigt, om den og *Individbedømmelsen* faldt sammen. Dog var der blandt de foran anførte flere højt præmierede, hvad der maaske ogsaa bidrog til, at de gode *Hopper* søgte til dem og saaledes forbedrede *Resultatet*.

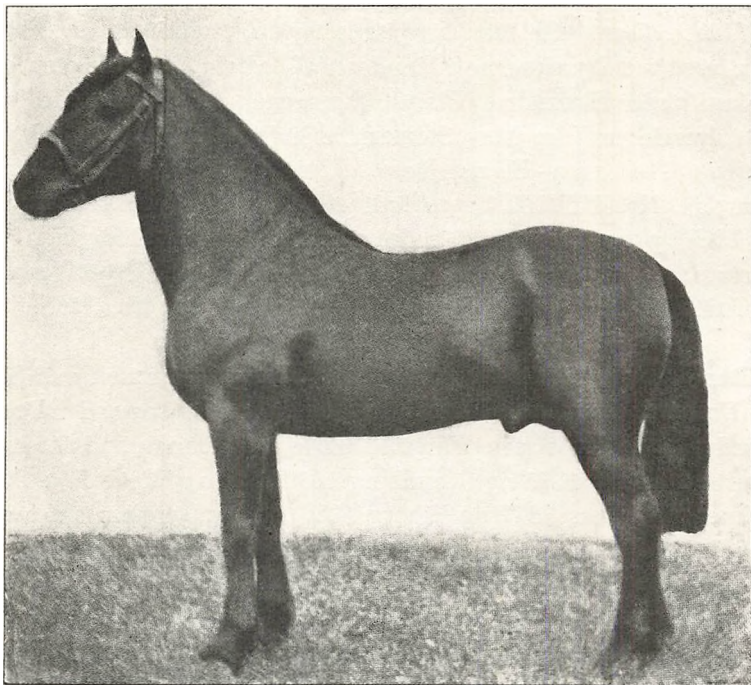
Trods *Husdyrloven 1862* og *Programmet* lydende paa *Selvhjælp* i *Avlen* gennem »*Renavl*« med det forblandede *Avlsmateriale* og *Lukning* af *Tilførsel* af fremmed *Blod* — hvilket resulterede i *Bestemmelsen* for *Præmiering* i *Jylland*: »*Danskfødte Forældre*«, hvad der jo egentlig ikke sagde noget om *Afstamningen*, som der heller ikke toges *Hensyn* til selv fra »*den højeste Oplysnings*« *Side* — saa skete der dog samme *Aar* et eklatant *Brud* derpaa og paa det vedtagne *Avlsprincip*: gennem *Udvalg* af det pæneste af *Blandingstypen* og *Udrensning* af det derfra afvigende at fastslaa en efter *Ledelsens Smag* til vore *Forhold* svaerende *Landhestetype* med *Hjælp* af *Plejen*. Man levede i den skønne, men naive *Tro*, at *Opdrætteren* efter et opstillet *Ideal* kunde skabe hvad som helst, naar blot den fornødne »*Genialitet*« var til *Stede*. Men havde *Lykken* ikke været bedre end *Forstanden*, var *Arbejdet* alligevel slaaet fejl. Rent tilfældigt og paa *Trods* af *Vedtægterne* fik vi en *Repræsentant* for en *Retning*, som *Hippologerne* slet ikke havde regnet med, nemlig en *Hingst* af den engelse *Karreheste-Race* til *Robdrup* ved *Randers* fra *Hestehandler Oppenheimer* i *Hannover*, der den *Gang* drev *Handel* paa *Jylland* med *Køb* af første *Klasses Heste* og selvfølgelig kendte *Verdensmarkedets Krav*. Han havde lige til det *mecklenborgske Landstutteri* leveret en *Sending* røde *Suffolk-Hingste* og deriblandt en *3aarig*, der var bleven forfangen paa *Overrejsen*, hvorfor den blev *kasseret*, uagtet den skal have været den bedste i *Samlingen*. For at faa den anbragt, sendte han den gennem sin *Forbindelse* til *Opstaldning* i *Randers-Egnen*. Efter *Kenderes Mening* var det en fortrinlig *Hingst*, stor, svær og velformet, men med *tætstillede Ører*, *smalpandet*, *krumnæset Hoved* med *Blis* og store *Aftegn*

ogsaa paa Benene, der er angivet som lodne. Som et Fænomen netop i den Retning, Opdrætternes Ideal laa, fik den uagtet den høje Bedækningspris, 10 Rdl., straks god Søgning og det gennemgaaende af Egnens bedste Hopper, og Afkommet blev ogsaa som Regel godt, dog naturligvis med Undtagelser, der mest faldt ud som store, grove Karikaturer. Den blev meget populær og gik under Navnet *O p p e n h e i m* (J. Stbg. Nr. LXII), og den leverede adskilligt Afkom, der blev benyttet i Avlen, uagtet det ikke blev præmieret ved Dyrskuerne i Randers i Henhold til Vedtægten om de danskfødte Forældre. Blandt Sønnerne, der bedækkede, var der følgende tre, der blev Stamfædre indenfor den jydsk Race, nemlig *Benzon-Hingsten*, Nr. LXVII, *Elgaard-Hingst*, Nr. LXVIII, begge født 1864, og *O p p e n h e i m II*, Nr. LXX, præmieret ved Landmandsmødet i Nykøbing F., foruden andre, der ogsaa gav godt Afkom samt adskillige Hopper, der fødte Hingste, som *Moderen til T o d b j e r g*, Nr. 296.

Efter Landmandsmødet 1872, hvor Professor *Prosch* var bleven Dommer, blev han Tiaaret ud ved at være Formand i Dommerudvalgene for svære Hingste baade ved Landmandsforsamlingerne i Viborg 1875 og Svendborg 1878 samt ved de jydsk Fællesskuer i Randers 1877 og Viborg 1880, og var gennem sin overlegne Personlighed at regne for Lederen af den jydsk Hesteavl, og han benyttede Lejligheden til saavel praktisk som i Skrift og Tale at fremhæve sit Ideal af en jydsk Hingst, nemlig *G r e n s t e n II*, Nr. 268, som han i Viborg omtalte saaledes: »Tømmelig rent jydsk Præg, bred og dyb, Krydset ikke bredt, men Laarene gode, Baghovene noget smaa og snævre, men som Dommerne ikke tillægge nogen Vægt«. I Svendborg, hvor den ligeledes tog 1. Præmie, udtalte han følgende om den: »Blandt de fremstillede Heste er der egentlig kun én, man ser paa med udelt Glæde. Det er en Hest, som viser, hvad man selv under de nuværende Forhold kan bringe ud af en jydsk Hest. . . . Hvis det skulde lykkes at faa *G r e n s t e n II* sendt til Verdensudstillingen i Paris, tror jeg, at den vil kunne hævde den danske Hests Anseelse i Udlandet . . .«

Det lykkedes — desværre!, og den trak oven i Købet et Par andre fede Ubetydeligheder, *N o b e l*, Nr. 295, og *H a r l e v h o l m*, Nr. 329, som havde faaet henholdsvis 2. og 3. Præmie ved Landmandsmødet i Svendborg, samt to Hopper, hvoraf kun den ene var god, med sig til Verdensudstillingen som Danmarks Re-

præsentation, hvor *Prosch* selv var Meddommer over dem. Men de gjorde os ikke Ære. Det fortjente Nederlag foranledigede ham bagefter til at tale nedsættende ikke alene om de udstillede, men om vore Heste i Almindelighed, hvilket ikke blev godt optaget af sagkyndige Jyder, der indrømmede Fejlen ved at sende saadanne pæne Ubetydeligheder, tilmed paa Grensten nær med tarvelig Be-

1. Præmie Hingsten *Grensten II*, J. Stbg. Nr. 268.

vægelse og uden Spor af Dressur, til en saa haard Konkurrence. I Kamp er det altid en Fejl ikke at kende sine Modstandere!

70'erne var efter den fransk-tyske Krig en gylden Tid, baade hvad Efterspørgsel og Pris angik; ogsaa avlsmæssigt gik det trods »Blandingsavlen«, der yderligere var bleven forøget ved »Oppenheim'erne«, ikke synligt tilbage, og Hingstemangel var der ikke. Paa Fyn herskede »Colonel'erne«, af hvilke *Allested-Hingsten* (F. Stbg. Nr. 143*), brun, født 1867 ved Halvblodshingsten *Colonel*, af en lille fynsk Hoppe, var en Avlsmatador af Rang og bedækkede c. 1200 Hopper i 9 Aar; men i de sidste Aar mærkedes Udartningen af hele Slægten, hvilket allerede fuldbyrdedes i

80'erne. Paa Sjælland begyndte »Hamlet'erne« at tage Magten i Frederiksborg-Avlen i Slutningen af 70'erne; men ellers var der kun at notere simpel Blandingsavl paa Øerne.

DEN JYDSKE HEST.

(Se Slægttavlerne bage.)

I den jydsk Avl spillede »Grantorp'erne« og siden »Oppenheim'erne« Hovedrollen; Kongepræmiehingsten *G r a n t o r p*, Nr. 215, leverede en Mængde gode Sønner, anselige og godt gaaende, hvoraf flere blev Aktiehingste; men som Regel skuffede de som Avlsdyr. Den bedste som »Hingstefader« var den omtalte kønne, mørkrøde *T o d b j e r g*, Nr. 296, hvis Moder var Datter af *O p p e n h e i m*, hvorfra den havde faaet et fra de andre Grantorp'er noget forskelligt Præg. Dens Afkom var net men ikke svært, og dens Sønner var gennemgaaende endnu mindre og lettere, end den var selv, kun én, *Skimlen T o d b j e r g I I*, Nr. 351, der forplantede Slægten i lige Linie i et Par Led, var nok lille, men en stærkt bygget »Jyde«. Ogsaa en anden Grantorp-Søn, *O n s i l d G r a n t o r p*, Nr. 319, var udtalt jydsk i Præget, og den forplantede ogsaa Hingsteslægten et Par Led. Nærmest til Grantorp-Slægten sluttede sig den røde *G l e n s t r u p*, Nr. 259, som blev Fader til Matadoren *A x e l*, Nr. 339, der gav talrige Sønner, men ingen virkelig Hingstefader, saa denne Hingsteslægt uddøde med 3. Led.

Den anden herskende Hingsteslægt »Oppenheim'erne« stammede hovedsagelig fra de tre foran nævnte Sønner, der hver dannede sin Hingstelinie, nemlig 1) *Benzon-Hingsten*: »Elkjær'erne«, hvis Ophav var den lille, sorte *E l k j æ r*, Nr. 263, født 1868. Den gav de to røde Hingstefædre: den lille, jydsk *S v e n d S t a r k e*, Nr. 399, og den fortrinlige, lille *L y n g a a*, Nr. 560, som gennem Sønnen *A a g e L y n g a a*, Nr. 823, har forplantet Hingsteslægten indtil nu. 2) *O p p e n h e i m I I*, der 1872 blev solgt fra Randers Egnen til Falster, hvor den blev Stamfader til en udbredt Slægt, gav forinden Sønnen, *G i n n e r u p*, Nr. 258, der var Hingstefader, og som inden sin tidlige Afgang avlede Matadoren, den brune *E s s e n b æ k*, Nr. 348, der gav flere udmærkede Sønner, men hvoraf ingen var Hingstefader, saa Slægten snart uddøde. Den tredje Linie nedstammede fra 3) *E l g a a r d - H i n g s t e n*, en lille, ikke betydelig, rød-blisset Hingst, der med en stor, brun Hoppe af blandet Blod og Præg i 1870 gav Matadoren *V a l d e m a r*, Nr. 280, en stor, betydelig, brun Hingst, af blandet Præg efter Moderen,

men alligevel gav et talrigt og godt Afkom, hvoraf flere udmærkede Hingste, saasom 1) *Valdemar II*, Nr. 350, født 1876, Fader til *Valdemar Engbjerg*, Nr. 449, sort, født 1883, 2) *Valdemar Lemvig*, Nr. 382, rød, født 1879, Fader til *Munkedal*, Nr. 445, rød, født 1883, 3) *Unge Valdemar*, Nr. 299 b, Helbroder til *Valdemar Lemvig*, rød, født 1881, Fader til *Valdemar Mollerup*, Nr. 778, rød, født 1892, og 4) *Thorvald*, Nr. 400, mørkrød, født 1881, Fader til *Trymer*, Nr. 602, brun, født 1887.

Alle disse hørte hjemme paa Østkysten og med Undtagelse af *Valdemar Lemvig*, *Munkedal* og *Trymer* kom de ogsaa til at virke dér eller under gunstige Forhold i Vest- og Nordjylland; men dog er alle disse Hingsteslægter uddøde paa den ene Linie »Munkedal'erne« nær.

Mærkeligt nok, men heldigvis opdukkede der paa Vestkysten i samme Tidsrum en Hingstematador, *Claus (Ølgod)*, Nr. 251, brun, født 1867 i Ølgod, Ribe Amt, og af helt andet Blod. Den gjorde det Kunststykke med Egnens ingenlunde fremragende Hopper, foruden meget andet, udmærket Afkom at give tre fortrinlige Sønner, nemlig *Esbjerg*, Nr. 307, brun, født 1872, 1. Præmie bl. a. ved Landmandsmødet i Aalborg 1883, *Agersnap*, Nr. 344, rød, født 1875, og *Ølgod*, Nr. 378, brunblisset, født 1879, solgt til Randers Amt som Aktiehingst. De gav ogsaa alle, særlig *Ølgod*, der virkede med udmærket Hoppemateriale, godt Afkom og var Hingstefædre i stor Stil, men Hingsteslægterne efter dem er desværre forlængst uddøde i den lige Linie, hvorimod *Ølgod* paa Spindesiden gennem Sønnen *Holger Danske*, Nr. 564, har været med til at grundlægge den moderne jydsk Avl.

Desuden var der flere mindre betydelige Hingsteslægter, men »Oppenheim'erne« tog lidt efter lidt Magten, om end deres Overlegenhed egentlig først blev iøjnefaldende i næste Tiaar og senere.

Hingstebestanden var som antydnet ganske pæn og velskabt i fed Tilstand, men noget lang og let af Midtstykke og skarp bagover ved almindeligt Huld, dertil ofte lidt grov af Hals og Hoved samt hverken betydelig, ensartet eller jydsk af Præg. Benene var heller ikke føre eller synderlig laadne, ofte med lidt rette Haser og fransk Forstilling, men Koderne i Reglen tilfredsstillende. Bevægelsen forholdsvis ret let, men ikke kraftig, uden synderligt Bagskub og oftest snæver bag. Farven mest brun uden væsentlige Aftegn.

For den jyske Avls Vedkommende skete der i Firserne om just ikke nogen Strømkæntning, saa dog et virkeligt Tilløb til en Videreudvikling af de nu lovfæstede Avlsprinciper, hvorefter der er arbejdet videre siden. Anledningen skyldtes Omslaget i Konjunkturerne, der stærkt mærkedes som et stort Prisfald, særlig paa Korn og Fedevare, men mindre paa Hestene, for hvilke den opblomstrende tyske Industri opretholdt Prisen forholdsvis godt. Heldigvis for Hestene og ogsaa for Landet havde Jylland blandt sine større Landmænd en indflydelsesrig og handledygtig Mand, der var stærkt hesteinteresseret, nemlig *Etatsraad A. Mourier-Petersen*, Holbækgaard i Randers Amt — Godsejer *Estrups* Eftermand som Formand for de to østjyske Hingsteskuedistrikter —, hvem det væsentlig skyldtes, at »Foreningen af jyske Landboforeninger« i 1861 oprettede sit Husdyrvalg, og hvori han for Hestenes Vedkommende blev Sjælen. Dets Program lød paa Udviklingen og Bevaringen af Jyllands Landrace,

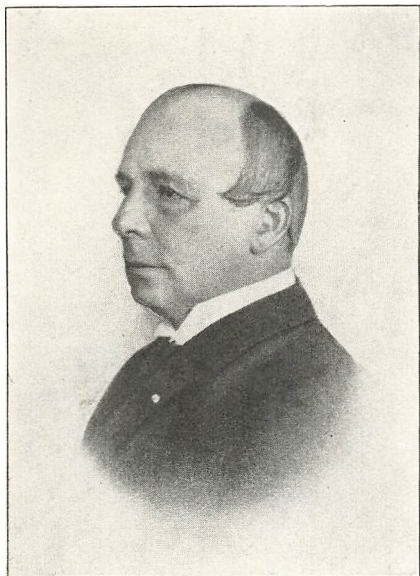
Adolf Mourier-Petersen, født 1826, død 1912, Forstkandidat, Godsejer til Holbækgaard 1850. Stutterikommissær fra 1866—1900. *Etatsraad*.

»idet det for Tiden erkendes for rigtigt, at man ved Avl af Trækheste til Udlandet undgaar Krydsning og bestræber sig for at udrydde til Stede værende Spor af fremmed Blanding fra tidligere Tid, hvorfor det maatte tilraades saavel ved Hingste- som Dyrskuer kun at præmiere Heste med »danskfødte Forældre«.

Det var egentlig ikke noget nyt; men Pointet var, at der begyndte at spores Handling i Følge med Ordene; thi hidtil var der jo vitterlig præmieret Afkom efter indførte Hingste, ligesom der sideordnet den svære Afdeling var opretholdt en anden, benævnet Heste til »Ride- eller lettere Trækbrug«, der med fuldeste Ret kunde betegnes som Blandingsklasse.

Men Tiaaret blev ogsaa frugtbart i andre Retninger, saaledes først ved at der i 1883 fødtes de to Hingstematadorer *M u n k e d a l*

Nr. 445 og Valdemar Engebjerg Nr. 449 samt ved, at der i 1885 af et Aktieselskab i Randers Amt, hvor Forholdene var gunstige for dens Anvendelse, blev købt den anførte Avlsmatador Ølgod Nr. 378. Det var paa dette Tidspunkt bleven fastslaaet gennem Indsamling af Opdrætternes Erfaringer, supplerede med Arkivstudier, foretagne til Grundlæggelse af Hingstestambogen ved Dyrlægge *J. Jensen*, — der i 1883 var ansat ved Stutterikommissionen til Undersøgelse af Præmiehingstes Afkom, og

Jens Jensen, f. 1845. Dyrlægge fra 1866, Medhjælper ved Stutterikommissionen 1883. Konsulent for Det kgl. Landhus-holdningsselskab 1886. Statskonsulent 1889. Afgaaet 1919.

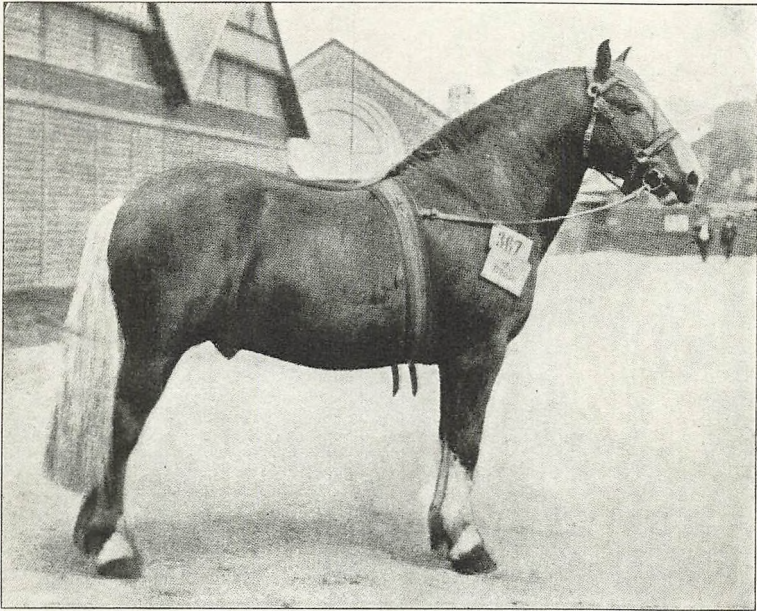
1886 efter afd. *P. Jessen* blev Landhusholdningsselskabets Konsulent og som saadan født Medlem af Husdyrudvalget — at selv gode og pæne Blandingstyper som Regel ikke kunde klare sig med typiske, føre, endog noget grove, jyske Hingste med laadne Ben, selv om de ikke var fejlfri eller Skønhedsideal, naar de blot var betydelige (se *Claus*, Nr. 166, S. 133). Undersøgelser lærte desværre tydeligt, at den hidtil fremdragne Blandingstype ikke havde gjort sig trods Begunstigelse i en lang Aarrække, ligesom det havde vist sig forfejlet at søge dannet en lettere Type af den jyske Race, saa det ikke læa fjernt at søge tilbage til »det gamle

Slag«, der uagtet det til Dels var ødelagt, dog syntes den eneste farbare Vej. Og denne Erkendelse og dens heldige Gennemførelse har egentlig været Hovedaarsagen til, at Arbejdet paa den jyske Hesteavls Fremme er lykkedes; alt det øvrige har nærmest været Hjælpebidler.

Typeavlten.

Heller ikke dette Systemskifte gik let at faa gennemført i Praksis; thi hvorvel »jydsk Præg« blev et Slagord, saa var det almindelig ligesaa lidt forstaaet som Forskellen mellem Avls- og

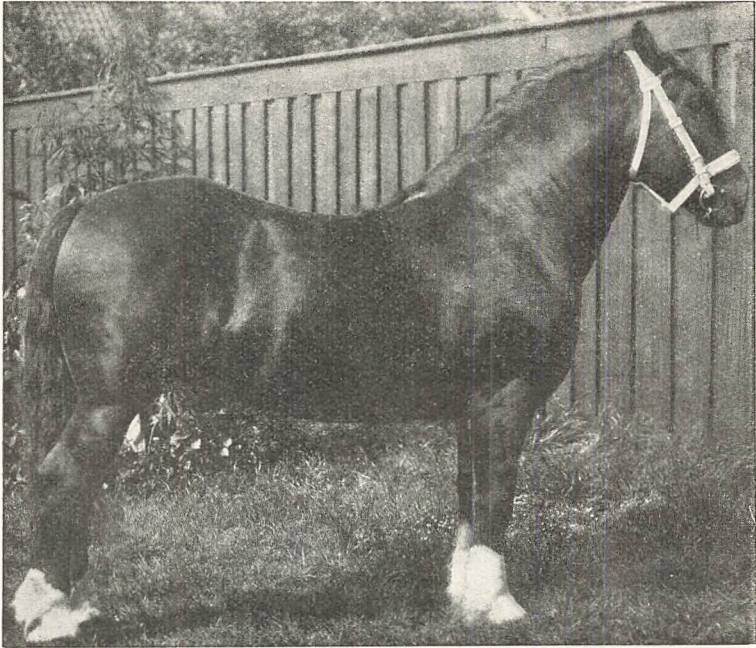
Handelspræg. Markedsbedømmelsen, der var baseret paa Pengeværdien, var jo noget reelt og gammelkendt, der stadig havde Overtaget, medens Avlsdyrvurderingen mere var noget tænkt, der først skulde læres. Dertil kom det begrænsede Antal gode og renprægede Hingste med god Nedarvningsevne. Men Heldet var med, idet de omtalte Matadorer, Ølgod og Munkedal, fremstod, netop paa det rette Tidspunkt og kom til at virke paa hel-

1. Præmie Hingsten Munkedal, J. Stbg. Nr. 445.

dige Pladser: Rougsø Herred og Salling, begge med god Hoppebestand. Det var et Par meget betydelige og svære, men efter Datidens Vurdering ingenlunde ideelle Hingste, først og fremmest fordi de var »afkulørede«, hvad der var en stor Fejl den Gang; dertil var Munkedal »spattet«, d: grovskallet indvendig paa Haserne, hvilket ogsaa var en Hovedfejl, medens dens Dyder ikke vurderedes efter Fortjeneste hverken paa Skuer eller af det store Publikum; thi set med Nutidsøjne var den mulig den bedst byggede Hingst, den jyske Avl har frembragt, idet dens Midtstykke var uforligneligt, kort og velformet, hvortil kom en fortrinlig Overlinie. god Dybde samt udmærket Bringebredde og

Bagpart, hvortil yderligere kom føre, laadne, ret velstillede Ben — dog noget rette Bagben og lidt krumme Knæ — og god Bevægelse. Ølgod derimod var ikke regelmæssig, dens Hovedfortrin var god Rejsning, ualmindelig Bringebredde og Brystdybde samt Benførhed i Forbindelse med kraftig Bevægelse; men dens Fejl var mange og iøjnefaldende, først Løddet, brunblisset med graa Haar i Man, Hale og paa Benene, saa et stort,

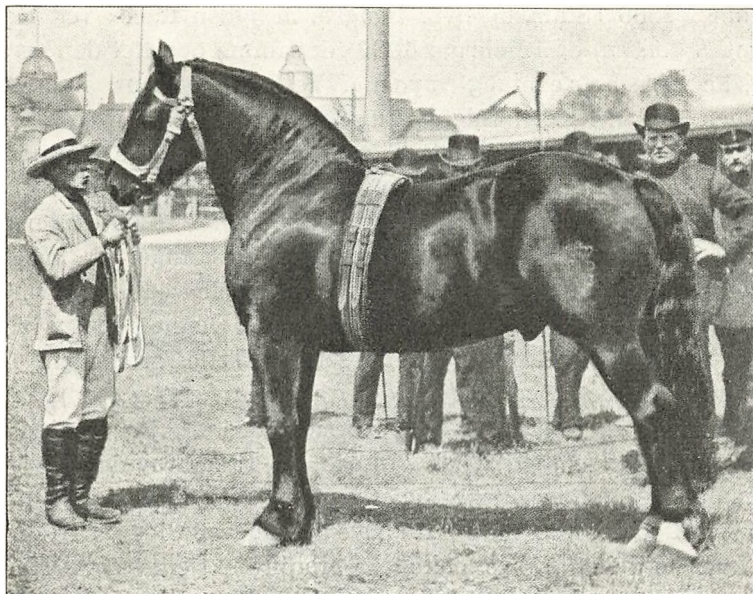
Holger Danske, J. Stbg. Nr. 564.

groft, grimt Hoved med dybtliggende Æselsøjne, dertil var Kroppen meget lav fortil, dog Ryggen lige og Krydset heller ikke toppet, Benene meget føre, men trinde med krumme Knæ og »Overben« samt rette Bagkoder og »bulede« Hove.

Ved Afkomsskuerne i de følgende Aar, ligesom ved Fællesskuerne, gjorde begge disse Matadorers Afkom ligefrem Epoke; det var Anskuelsesundervisning, som Menigmand kunde forstaa og — »et Ord i rette Tid«, thi Konjunkturerne førte netop i Retning af en svær Trækhest, saa Jyderne som Fabrikanter var nødt til at følge med, da Droske- og Sporvognshestene var dødsdømte og i Følge Ledelsens Program Krydsning med

udenlandske Trækheste jo var udelukket. Det var derfor et mærkeligt Træf og Held, at der efter de nævnte fremstod Hingste, som der netop var Brug for, saasom Kæmperne Munkedal II, Nr. 585, Holger Danske, Nr. 564, og Helbroderen Niels Ebbesen, Nr. 616, samt Samson, Nr. 606, fødte 1886—88, der ogsaa alle udmærkede sig ved god Nedarvningsevne i svær Retning.

Men ved Siden af disse virkede der ogsaa andre gode Hingste,

1. Præmie Hingsten Valdemar Engebjerg, J. Stbg. Nr. 449. Fot. 1888.

saaledes paa Randers-Egnens bedste Pladser Avlsmatadorene Valdemar Engebjerg, Nr. 449, og Esserbæk, Nr. 348, begge meget gode og tiltalende Hingste af den pæne, middelsvære Blandingstype, som Folk var vant til, og Flertallet ligesom Hestehandlerne syntes om, da disse Melleformer jo var lidt af hvert og for en Del ved Hjælp af Saks og Pisk kunde fikses op til at agere sværere Luksusheste. Mærkværdigt nok lykkedes det virkelig ogsaa en Tid i 90'erne at faa »Ølgod'erne« sat i Mis-kredit; men det blev heldigvis kun en Overgang. Forøvrigt kom det den gode, lille jyske »Slag-Hest« L yn g a a, Nr. 560, til Gode, idet den blev mere paaagtet; men Reaktionen mod »Ølgod'erne«

tabte sig, da Resultaterne navnlig af Blandingen mellem den og »Munkedalerne« kom frem.

Skulde man fæstne Typeavlens Gennembrud til et bestemt Aarstal, bliver det naturligt 1888, ligesom 1864 blev det naturlige Skel mellem Krydsningsavlen og Udrensningen af det værste Blandingsgods. Og der var flere Faktorer, der samvirkede til at gøre nævnte runde Tal til en Milepæl paa Vejen til Racedannelse, selv om de heller ikke absolut indtraf dette Mærkeaar; saaledes udkom i 1886 »Stambog over Hingste af jydsk Race« ved Konsulent *J. Jensen*, og i Februar 1887 fik samme oprettet den første Hesteavlsforening »Jyden«, Vest for Aarhus, hvorefter der den 1. April s. A. fulgte Husdyrloven af 1887, som foruden Udvidelser af Statens Tilskud paa forskellige Omraader ydedes indtil Halvdelen af Købesummen, der bevislig var betalt for anerkendte Foreningshingste, hvad der gav de nyoprettede Foreninger en mægtig Støtte, saa der i kort Tid dannedes flere, og de vedblev at yngle saa stærkt, at de i kort Tid taltes i Snesevis. Denne Tilvækst foranledigede allerede i 1888 Oprettelsen af Fællesforeningen: De samvirkende jyske Hesteavlsforeninger¹⁾, der udviklede sig til en Magtfaktor af største Betydning for den jyske Hesteavl, idet den med Kraft virkede for Fremdraging og Udvikling af den gamle jyske Type igennem de i 1889 paabegyndte Fælleskaaringer for Hingste, der ved Siden af Hoppekaaringerne indenfor de enkelte Foreninger tjente som Læresteder i Bedømmelsen af jyske Avlsdyr. Ledelsen af Kaaringerne som Fællesdommer for Provinsen overtoges af den samme Aarudnævnte Statskonsulent i Hesteavl, der tillige var Stambogfører for Racen.

Blandt andre Begivenheder, der knytter sig til Mærkeåret, skal nævnes det store Landsdyrskue, som Led af den nordiske Udstilling i København 1888, hvor der fra Jylland mødte en fyldig, vel forberedt og ordnet Fremstilling af svære Heste, som imponerede det besøgende Publikum fra Ind- og Udland og gav Bevis for, at den jyske Hest ikke helt kunde overses og ignoreres. Men Aarene var ogsaa i anden Retning gunstige, idet

*) Se *J. Jensen: Mindeskrift i Anledning af De samvirkende jyske Hesteavlsforeningers 25 Aars Jubilæum 1913.*

1887 og 1888 var udmærkede »Hingsteaar«. Til Periodens Lyspunkter sluttede sig naturligt det jydsk e Fællesskue i Aarhus 1890, der nok i Hovedsagen var en Gentagelse af Landsskuet i København, men dog ogsaa var præget af den nye Tid, idet der iblandt Hingstene var mødt adskillige »Ølgod'er«.

I Spidsen af Præmierækken for ældre Hingste stod her Thorvald (J. Stbg. Nr. 400), der havde byttet Plads med Valdemar Engbjerg, Nr. 449, medens Horsa, Nr. 448, beholdt Trediepladsen, hvorimod Munkedal, Nr. 445, avancerede til Nr. 5. Den nytilkomne Ølgod, Nr. 378, blev Nr. 10 og dens ene Søn Bjarke, Nr. 512, Nr. 14, medens den anden, Holger Danske, Nr. 564, som 4aarig tog 4. Bevaringspræmie.

Der blev endelig her foretaget den betydningsfulde Ændring i Planen for Skuerne, at Udskudsklassen: »Heste til Ride- og lettere Trækbrug« strøges. Den var da ogsaa ved Skuerne død Straadøden. Men i Stedet satte Dommerne saa de tre anførte gode og kønne Blandingstyper op i Fronten af Præmierækken. I det hele var Bedømmelsen noget uens i alle tre Hingstehold, og der var en Rundhaandethed uden Lige med Præmier og Anerkendelse, saa de fældede Domme ikke var særlig vejledende.

Paa endnu et Omraade var dette Skue banebrydende, idet der var kommen et Hold for 3aarige Hingste og to for Hoppeplage, 3- og 2-Aars, hvilke sidste De samvirkende jydsk e Hesteavlforeninger fik med som Appendiks. Hidtil havde Ungdommen jo været banlyst fra de større Skuer; men dette heldige Forsøg blev Forbilledet for »Ungskuerne«.

Som et Udslag af den nye Retning indenfor den jydsk e Avl maa nævnes Anlæget af Stutteriet paa Striben (Langholt) i Vendsyssel, som Ejeren deraf, Godsejer *Ahlmann*, foretog i 1885, idet han begyndte Indkøbet af Hoppemateriale af det sværeste og bedste, han kunde faa, og i 1887 tillige købte den 3aarige Hingst Valdemar Langholt, Nr. 477. Endskønt *Ahlmann* fuldstændig fulgte det engelske Princip at anskaffe det bedste, ligegyldig hvad det kostede, i den sikre Forvisning, at det bedste var det billigste, saa lykkedes langtfra alt: men der var Træffere iblandt, og navnlig var Hingsten Valdemar Langholt en saadan; thi selv om den ikke var egentlig »Hingstefader«, gav den udmærket Hoppeafkom, der tog de højeste Præmier ved alle større Skuer i de følgende Aar og med

den i 1893 dyrt købte Hingst Trymer, Nr. 603, i Løbet af et Par Aar ogsaa adskillige gode Hingste, der tog de højeste Præmier og blev højt betalt af Hesteavlsforeninger, hvorved Forretningen blev meget lukrativ. Men mærkelig nok blev Glansperioden kort; thi uagtet baade Hingst og Hopper til Dels blev de samme, hørte Hingstetillæget pludselig helt op, skøndt der intet forsømtes for at holde det vedlige, og Hoppebestanden ingenlunde forringedes; derimod syntes Frugtbarheden at tabe sig, uagtet der ikke i særlig Grad anvendtes Indavl, og Forholdene i alle Maader var fortrinlige paa denne Græsgaard.

Trods den daarlige Tid for Landbruget var 90'erne i alle Retninger en sjælden Grødetid i den jyske Hesteavl. Ikke alene var der god Efterspørgsel til forholdsvist lønnende Priser paa Heste; men de foran nævnte sammenstødende Omstændigheder vakte tillige et ualmindeligt Liv og Røre i hele Hestesagen, og navnlig slog Hesteavlsforeningerne med deres Kaaringer stærkt an, ogsaa som Læresteder for de talrige hesteinteresserede, saa der i en Fart dannedes en hel Stab af Hestekendere, blandt hvilke der fandtes Emner til ledende Stillinger i Hestefaget, da Tiden kom.

De talrige nyopdukkende Hesteavlsforeninger skulde alle have Hingste, hvilket medførte større Efterspørgsel efter og Prisstigning paa saadanne samt en snart overhaandtagende Hingstespekulation, der hurtig lærte de interesserede at vurdere Avlsdyr, navnlig Hingstemner, og sendte Spekulanterne paa Opdagelse efter saadanne, hvilket atter, som foran anført, førte til, at Opdrætterne fik Syn for, at Hingstetillæg som Regel kun lykkedes efter enkelte Hingste og absolut krævede de bedste Hopper. Denne Viden førte igen til en stærk Udstillingslyst, saa ikke alene Kaaringerne, men Dyrskuerne blev stærkt besøgt, hvorved Selvkritikken udvikledes.

Naturligvis kunde Kvaliteten ikke følge Trit med Interessen; men det viste sig ved Fremstillingerne, at der var flere gode Hopper end forventet, og ved det første Ungskue i Viborg 1892 var der blandt de 3aarige Hingste to saadanne Spidser som Valdemar Engebjerg IV, Nr. 669, og Stanley Munkedal, Nr. 670. Og saa skete der i denne Grødetid tilmed det Mirakel, at Vidunderet Aldrup Munkedal, Nr. 839, fødtes i 1893, hvad der revolutionerede den jyske Hesteavl.

Af andre Begivenheder i denne Periode kan anføres Deltagelsen i 1896 i det svenske Landmandsmøde i Malmø med 6 Hingste og 12 Goldhopper fra Jylland, paa Initiativ af De samvirkende jydsk Hesteavlsforeninger. Der udstilledes Kongepremiehingsten Valdemar Engebjerg, Nr. 669, Bruno, Nr. 671, og to andre mørkbrune Hingste, et smukt ensartet Firspænd, samt den foran anførte sorte Bjærke, Nr. 512, og den røde Toftegård, Nr. 747, alle reelle og kønne Heste. Af Hopper, der ogsaa var udpillede med det for Øje paa heldig Maade at repræsentere den jydsk Race, var der ligeledes en smuk, ensartet Samling, og alle var de pudsede og mønstrede til Fuldkommenhed, saa vi gjorde os flot og tog foruden de udsatte Præmier ligesaa mange Ekstrapremier. Første Præmier fik ikke alene Valdemar Engebjerg I V, men ogsaa Bjærke samt af Hopper baade en Datter og en Sønnedatter af Ølgod, af hvilken der desuden var to Descendenter blandt Hingstene, saa den afgjort dominerede.

Vort Renommé paa Hesteomraadet stød ikke højt hos Svenskerne, grundet paa deres triste Erfaringer, saa det var formaaltstjenligt, at vi bødede paa Fortidens Fejl; men alligevel høstede vi ingen reel Fordel af Udstillingen, idet »Belgierne« allerede havde faaet fast Fod i Sverige.

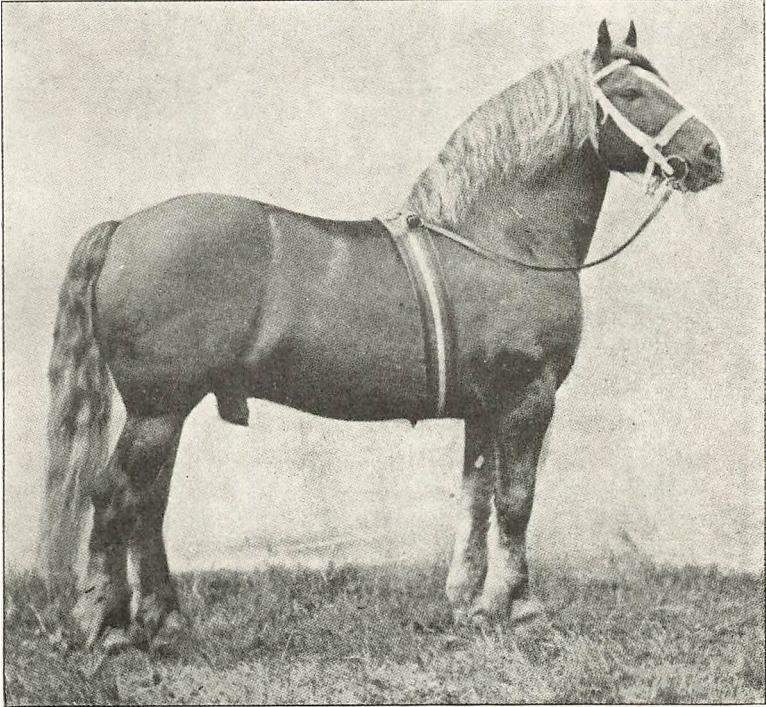
Skønt man egentlig først fik Øje derfor ind i det nye Aarhundrede og trods den levende Opblussen af Hingstetillæget, som man havde glædet sig ved, saa bar det dog mod Enden derpaa, idet flere af de ældre Hingsteslægter og nogle Grene af »Oppenheimerne« netop ved dette Tidspunkt afsluttede Hingsteproduktionen og saaledes snart uddøde i den lige Linie, hvilket desværre fortsattes ind i det nye Aarhundrede med flere andre. Den jydsk Avl frembød dels ved Aldrup Munkedals Fremkomst og dels ved Hingsteslægternes Uddøen omtrent samtidig dermed en Mærkværdighed, som man paa dette Tidspunkt ikke forstod og derfor mistydede, men som blev Kilden til Løsningen af de vigtigste Avlsproblemer: Nedarvningsevnen og Udartningen. Man levede i denne Renavlsteoriens Tidsalder i den gode Tro, at alt var i god Gænge, naar man blot holdt sig fra Krydsning og sørgede for at parre det bedste sammen, hvorfor det blot skyldtes Fejl fra Ledelsens Side, naar det ikke lykkedes. Men her var Interessen saa stærkt knyttet til Hingstetillæget, og Tilfældet saa udbredt, at Kendsgerningerne ikke kunde bortfor-

klares, saa man maatte erkende sig renonce; dog med den kendte Tilbøjelighed til at finde en Forklaring og Lyst til at kritisere, som er saa almindelig hos Hestemænd, gav man den opdukkende Stjerne, Aldrup Munkedal, Skylden for Afgangen derved, at dens Venner begunstigede den paa de andre Hingstes Bekostning, bl. a. ved at lokke de gode Hopper til den, hvortil maa svares, at den som Foreningshingst, tilh. Horsens Hesteavlforening, bedækkede Medlemmernes Hopper, gode og onde, ligesom andre Foreningshingste, første Aar 1896 ca. 50, næste Aar 124 og i 1898 270 Hopper, hvilke var dens tre bedste »Hingsteaar«. Ingen af Sønnenne var heller falden paa Hopper udenfor Foreningens naturlige Omraade. Man kommer derfor næppe Sagen nærmere, end at det var et mærkeligt og heldigt Træf, at Aldrup Munkedal kom, som den var kaldet, til Hjælp, netop da den tiltrængtes. Thi uden den vilde Renavlsprincippet være brudt, med mindre Niveauet skulde have været sænket med Hensyn til Hingstenes Kvalitet.

SLÆGTSKABS- ELLER INDAVLEN OG RENAVALLEN.

Der er foran antydnet, at »Indavl« bevidst kun undtagelsesvis er bleven anvendt i Hesteavlen, da den var frygtet som farlig, og det blev uden Virkning, at det doceredes, at Metoden var fortræffelig, naar man blot benyttede gode og fejlfri Dyr dertil; thi da desværre »alle have Fejl og ikke er saa gode, som de burde være«, saa betød Anbefalingen jo ikke meget praktisk taget. Anvendelsen kom altsaa ikke derfra, men skyldtes simpelthen, at der, eftersom Forholdene stillede sig med Hingsteslægternes Uddøen og det fastslaaede Program for Avlens Ledelse, ikke var andet at gøre, naar man vilde drive Avl med det bedste. Og Heldet fulgte Forsøget med Aldrup Munkedal paa Grund af dens ualmindelige Nedarvningsevne. Hvad denne skyldtes, kendes ikke; thi vel var den en særdeles god og tiltalende jydsk Hingst og af Munkedal-Afstamning; men navnlig var Stamtavlen ikke enestaaende. Faderen, den store, grove, ikke kønne Munkedal II, var intet Ideal, og Moderen var blot en net og god, lysbrun Hoppe med lang, fin Hals, lidt slank Krop og fortrinlige Forben, efter den lille, rare, mørkbrune Hercules, hvem Aldrup Munkedal lignede i Bygning mere end nogen af Forældrene. Afstamningen var heller ikke imponerende længere tilbage.

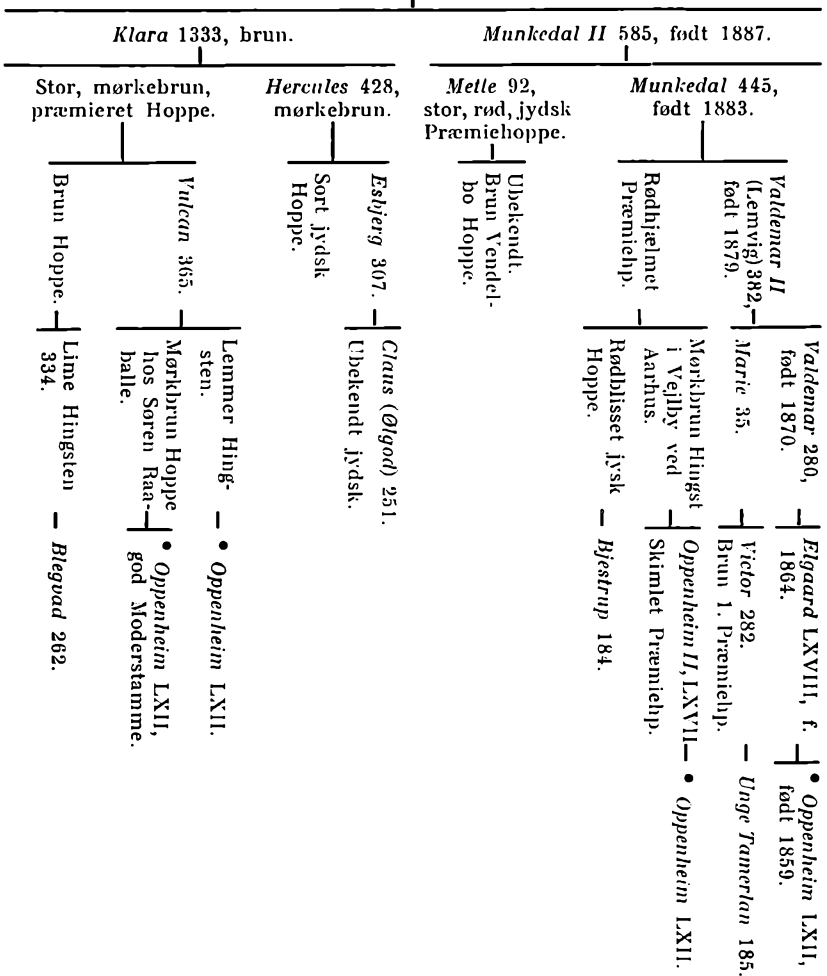
Og Aldrup Munkedal var, da den i 3 Aars Alderen blev købt til Horsens Hesteavlsforening, ikke stærkt udviklet eller andet og mere end en rigtig rar og god samt lovende Plag. Men i dens fremtidige Virkekreds var der en god Hoppebestand, til Dels sammenkøbt, men ogsaa for en Del Døtre af Foreningens Hingst Holger Danske, Nr. 564, Ølgods Søn. Det var til Dels gode og betydelige Hopper, og det viste sig, at de »passede«

Aldrup Munkedal, J. Stbg. Nr. 839. - Fot. 1900.

udmærket godt sammen med Aldrup Munkedal, saa Afkommet af denne Blodblanding gennemgaaende blev bedre, end Tilfældet var efter selv bedre Hopper af anden Afstamning, og navnlig faldt de bedste Hingste, som Prins af Jylland, Nr. 1000, Løsning Munkedal, Nr. 1046, Høvding, Nr. 1055, Frem, Nr. 1127, og mange flere af denne Forbindelse, saaledes var af de 6 Stambogshingste, som Aldrup Munkedal avlede som 3 Aars, to af de bedste, Aaret efter 3 af 7 og 1898 atter 3 af 14 paa Holger Danske - Døtre. Ialt gav Aldrup Mun-

Stamtavle over Aldrup Munkedal, Nr. 839, født 1893.

k e d a l i sin lange Virketid over 100 Stambogshingste og c. 350 Stambogshopper, hvilket var 3 Gange mere end nogen anden Matador hidtil. Endskønt den vedblev at bedække en Masse Hopper endnu hele 12 Aar ind i dette Aarhundrede og i den Tid avlede c. 60 Stambogshingste foruden mange andre brugbare Avls- hingste samt et Par Hundrede Stambogshopper, saa syntes dens bedste Virketid dog at tilhøre det svundne Aarhundrede, idet det gode Afkom fra dens 10.—12. Aar synligt aftog baade i Kvalitet og Kvantitet.

Af Sønerne avlede Prins af Jylland allerede som 2-Aars 3 Stambogshingste, hvoriblandt Atlas, Nr. 1123, og som 4-Aars Helbroderen Kran, Nr. 1200, der begge var gode Avlsdyr og Hingstefædre. Høvding avlede, ogsaa som 2-Aars, Amlet, Nr. 1166, der paa Mors gav et stort og godt Afkom, Da nu det store Antal af Aldrup-Sønner og Sønnesønner blev Foreningshingste og kom til at bedække mange og gode Hopper, ligesom ogsaa de mange gode Døtre holdtes til de bedst mulige Hingste, bredte Slægten sig stærkt i kort Tid, hvortil kom, at der udenfor Aldrup Munkedal-Blodet, men dog i nær Slægt, i 1902 fødtes en Avlsmatador, Lejf, Nr. 1159, ved Aldrup Munkedals Halvbroder, Hollerup Munkedal, Nr. 900, af en Hoppe ved Holger Danskes Helbroder, Niels Ebbesen, Nr. 616, saa Indavl var uundgaaelig, hvis man ikke vilde gaa nedad. Da Lejf kom til Værum Hesteavlsforening, Naboforening til Hørning, hvor Høvding allerede havde virket, blev dennes Døtre, ligesom andre Hopper med Aldrup-Blod, bedækket af den, og da denne Forbindelse gennemgaaende faldt godt ud og gav gode Avlsdyr, spredtes Blodet yderligere, som værende alt det andet overlegent.

Præmiefortegnelse fra det jyske Fællesskue i Horsens 1905.

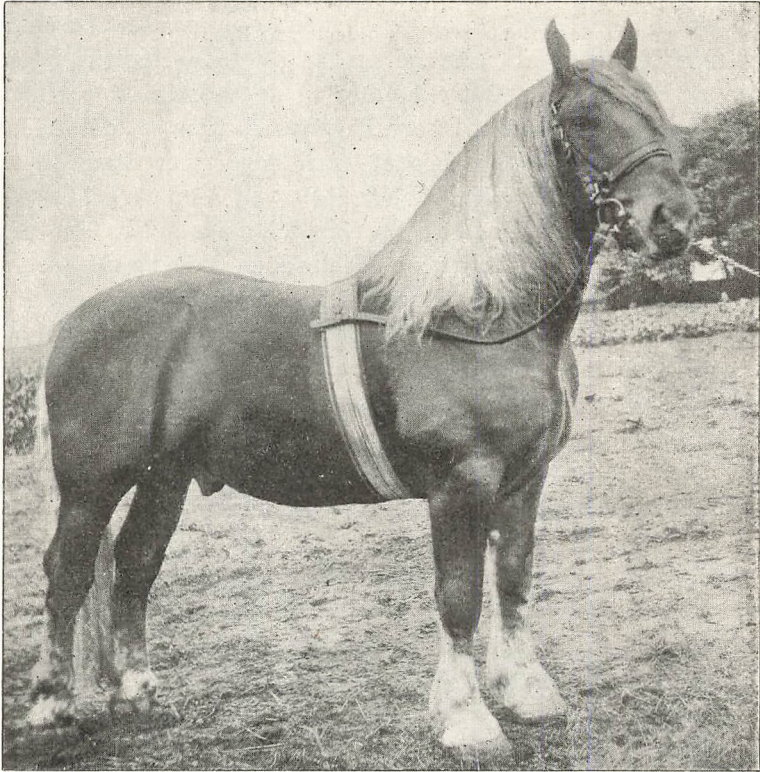
Præmie-Gruppe	Ældre Hingste		3 Aars Hingste		2 Aars Hingste		Føl-hopper		Gold-hopper		3 Aars Hopper		2 Aars Hopper		10 Stkr. Afkom af en Hingst		4 Stkr. Afkom af en Hoppe	
	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Deraf Aldrup'er	Antal Pr.	Efter Aldrup M.	Antal Pr.	Efter Aldrup M.
I	1 ¹⁾	1	2 ²⁾	0	1	1	1	1	2	2	2	2 (1)	2	2 (1)	1	1	1	1
II	3	3	3	2 (1)	2	1	3	0	3	2	2	3 (1)	5	4 (2)	1	1	0	0
III	6	3 (1)	4	1	3	2	11	4 (1)	3	0	12	9 (3) (2*)	8	7 (3)	1	0	1	1
IV	4	3 (2)	3	0	8	4 (3)	10	5	4	2	10	5	8	4 (1) (1*)	0	0	0	0
V	4	1	4	2 (2)	12	7 (3) (1*)	0	0	5	2	3	0	13	8 (5)	0	0	1	1
Ialt	18	11	16	5	26	15	25	10	17	8	30	19	36	25	3	2	3	3

1) Ærespræmie.

2) Den ene er Ærespræmie.

() Tallet heri angiver, hvormange deraf, der er efter Aldrup Munkedals Søner, og de med (*) Døtre.

1905 afholdtes i Horsens det store jydsk Fællesskue, baade for Hingste over 4 Aar og 2- og 3-Aars Hingstplage samt Hopper og Familiesamlinger, og det var i næsten alle Hold det bedste Skue, der havde været holdt i Jylland.

1. Præmie-Hingsten Høvding, J. Sthg. Nr. 1055.

Præmielisten over ældre Hingste.

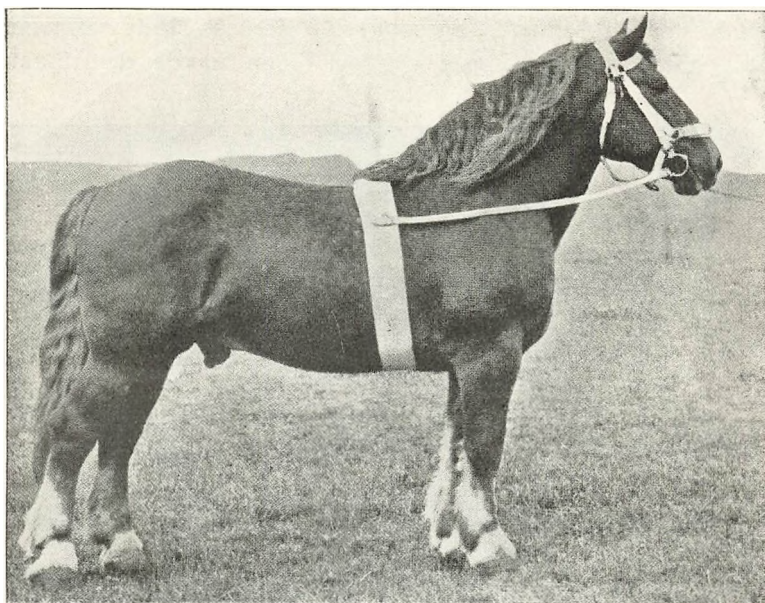
I. Aldrup'ere:

1. Præmie, Høvding.	}	Sønner af Aldrup Munkedal.
2. — Prins af Jylland.		
2. — Jens.		
2. — Løsning Munkedal.		
3. — Aldrup Munkedal II.		
3. — Tamdrup Munkedal.	}	Sønner af Prins af Jylland.
3. — Atlas.		
4. — Blok.		
4. — Prins Hannerup.	}	Sønner af Aldrup Munkedal.
4. — Drost.		
5. — Knud den Store.	}	

II. Hingste af andet Blod:

3. Præmie: Struer Munkedal, Søn af Edison Munkedal.
 3. — Massa (sort). } Engebjergere.
 3. — Fast (sort). }
 4. — Negus, Søn af Trymer.
 5. — To Munkedal- og en Ølgod-Hingst.

I 3-Aars Holdet tog Leif 1159 og den sorte Bonden 1162 1. Præmie.

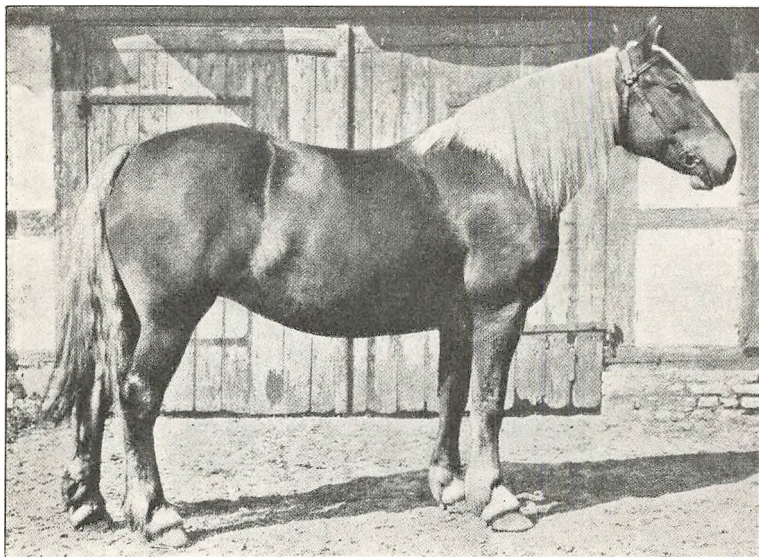
1. Præmie-Hingsten Prins af Jylland, J. Stbg. Nr. 1000.

I Hoppeholdene med Undtagelse af Følhoppeholdet dominerede »Aldrup'erne« aldeles, dog var der i begge Plageholdene ogsaa Døtre af Høvd ing og P r i n s ved Siden af Aldrup M u n k e d a l s i Spidsen af Præmierækkerne, ligesom der var Datterdøtre længere nede i Præmierækken. Foruden Enkeltpræmierne uddeltes der Familiepræmier, henholdsvis for Afkom af en Hingst (10 Stkr. af en Aargang) og en Hoppe (4 Stkr. i første og andet Led).

Her sejrede Aldrup Munkedal ogsaa flot med 1ste og Ærespræmier for to Samlinger, en paa 10 2-Aars Hingste og den anden paa 10 3-Aars Hopper. P r i n s a f J y l l a n d tog 2. Præmie for 5 Hingst- og 5 Hoppeplage, medens Uldum Hesteavlssforening fik 3. Præmie for 10 3-Aars Hopper efter E d i s o n M u n k e d a l (Nr. 964).

For Hoppesfamilier uddeltes der en Ærespræmie, en 3. og en 5. Præmie; alle for Afkom af Aldrup Munkedal.

Selv om »Aldrup'ernes« Sejr var saa overvældende og overbevisende, at enhver Iagttager, der havde den mindste »Hesteforstand«, maatte erkende Overlegenheden, saa gav dog ikke alle Modstandere sig, men paastod, at Sejren skyldtes Pladsen for Udstillingen. Hertil kan svares, at der omkring Horsens var mange flere Hesteavlsforeninger, ligesom selve Horsens Hesteavlsforening ogsaa holdt andre Hingste og for Tiden havde den 6-aarige

Sylvia, J. Stbg. Nr. 3416. 1. Pr. som Følhoppe ved Fællessk. i Horsens 1905.

Horse Korsgaard, Nr. 1047, der bedækkede Aldrup-Døtrene og altsaa med Hensyn til Hopper var langt heldigere stillet end Aldrup Munkedal selv.

Med en vis Berettigelse kan man datere Slægtskabsavlens fra dette Skue; thi det blev her aabenbart, at »Aldrup'erne« ikke alene var de bedste af Eksteriør, men ogsaa gjorde Indtryk af at være konstante, idet Typen baade gjorde sig kendelig bemærket og syntes tillige fast, ligesom Præget var at betegne som jydsk om end i forbedret og forskønnet Stil. Farven var mest rød, uden generende Aftegn, derimod ofte lys med hvid Manke og Hale, el-

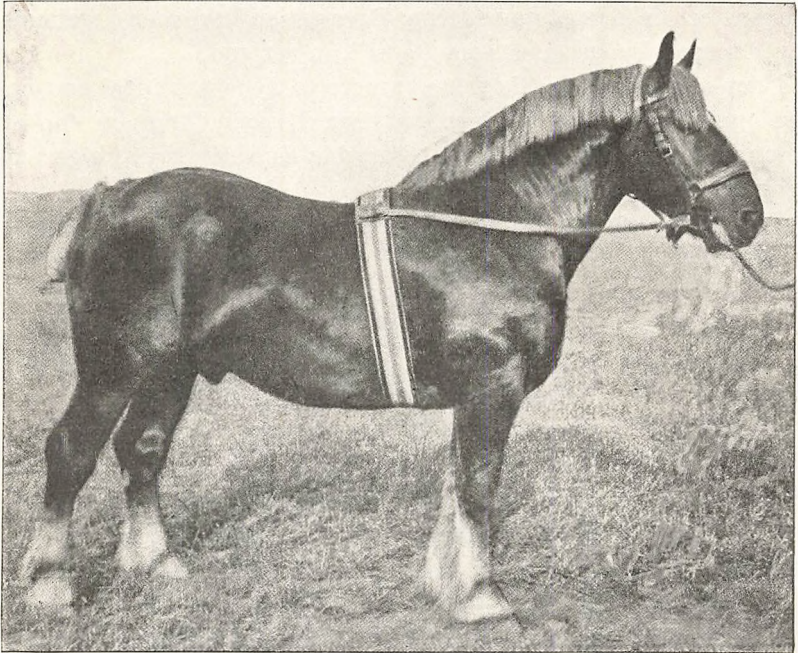
ler brun, men trods Slægtskab med den sorte H o l g e r D a n s k e, derimod aldrig sort; Størrelsen god uden at gaa til Yderlighed, Formen stærk og tung, rundbygget og harmonisk; Hovedet kønt, Halsen smuk med god Nakke og vel udskaaen »Gulk«; Bringen meget bred og Brystet dybt, Overlinien og Midtstykket gode, Hofterne noget afrundede, ellers var Bagparten muskuløs og god; Benene føre og Forbenene stærke og velstillede, men Underlaarene og Haserne smalle, disse tillige noget rette samt ofte med »Pærehas«, men ellers tørre og rene, Bagkoderne korte og rette, Hovene ret velformede og stærke; Bevægelsen kort men regelmæssig, derimod Brugsevnen som Regel kun ret god.

I det hele nærmede Slægten sig mere til Jydernes Ideal end nogen anden hidtil, saa her syntes altsaa Lønningen for mere end en Menneskealders Arbejde med at udrydde Krydsningens Følger endelig at være kommen.

Vejen til Slægtskabsavlen blev desuden banet ved den anførte Uddøen af Hingsteslægter, som fortsattes, idet de faa lovende unge Hingste som Grensten Høvding, Nr. 1091, og Høse Korsgaard, Nr. 1047, i Horsens skuffede som Hingstefædre og desuden tabte i Renommé ved, at de begge blev »Lungepibere«. De gode, typiske »Engebjerg'ere«: Defence, Nr. 1009, Fast, Nr. 1056, og Massa, Nr. 1005, gav ingen gode Sønner og var tilmed heller ikke saaledes af Præg, som det nu forlangtes. Og fra de faa andre endnu levende Hingsteslægter var der ingen Tilgang at vente. Tilbage var der saa kun de andre »Munkedal'er«, af hvilke der var Haab om Hjælp fra Stanley-Linien gennem Edison Munkedal—Struer Munkedal, Nr. 1132, som fra Lejf, Nr. 1159, der, uagtet den var uskøn og uregelmæssig, dog var saa betydelig, at den kunde give Haab om at yde Bistand, da den foruden at være kolossal og »jydsk« havde god Bevægelse. Den skuffede heller ikke, idet den med gode Hopper, særlig af Aldrup-Blod, gav flere gode Hingste, af hvilke dog kun én, Kjellerup Lejf, Nr. 1338, af en Høvding-Hoppe, har vist at kunne producere Hingste, saa Slægtens Fremtid ikke er sikret. Uagtet Lejf ikke har skuffet som Avlsdyr, og navnlig har forbedret Bevægelsen, betyder dens Blod dog, hvad angaar Type, Form og Masse, Tilbagegang fra »Aldrup'erne«. Og ligeledes kan Edison-Slægten, trods det, at der er gode Hingste efter den i 3die Led, heller ikke hævde en Ligestilling med »Aldrup'erne«.

Men disse har ogsaa været den omtalte Udartning og Uddøen

af Hingsteslægter underkastet, thi af Aldrup Munkedals 100 Sønner i Stambogen har forholdsvis faa atter givet Sønner, og af disse endnu langt færre været »Hingstefædre«, saa kun et Par Stykker har dannet Hingstelinier, der endnu blomstrer eller blot er i Live. Af disse stod de to Matadorer, Høvding og Prins, længe hinanden lige ogsaa i Hingsteproduktionen, medens nu i 2det, 3die Led Høvding tager Têten, og »Prinserne« sækker agter ud. Af Høvding-Linien var der flere Sønner,

1. Præmie-Hingsten Dux. J. Stbg. Nr. 1489. Fot. som 3-Aars.

der gav Hingste, blandt hvilke de bedste var Karmark Høvding, Nr. 1263, Aldrup Høvding, Nr. 1264, og Dux, Nr. 1439, og det er nu dem, der aldeles dominerer i den moderne jyske Avl, som saaledes mere og mere koncentrerer sig paa enkelte Matadorer, hvilket med Nødvendighed fører til yderligere Slægtskabsavl.

Denne Avlsmetode er altsaa ligefrem paatvungen Elite-Oprætterne, idet de kun har haft Valg derimellem og Tilbagegang, og saa valgte de fornuftigvis den første, men man gik forsigtig frem, først til Parring mellem Halvsøskende efter Aldrup Munkedals

dal, saa mellem Børn og Børnebørn osv. Til at begynde med havde Afkommet, der var Produkt af Slægtskabsavl: $\frac{1}{4} + \frac{1}{4}$ Aldrup Munkedal Blod, men efterhaanden er Blodbrøken dalet til $\frac{1}{8} + \frac{1}{8}$, $\frac{1}{8} + \frac{1}{16}$, $\frac{1}{16} + \frac{1}{16}$ eller endnu lavere, hvortil yderligere kommer mindre Brøker ved at indavlede Individder atter er bleven sammenparret, ligesom der ved Høvdning-Ætens tiltagende Overvægt foruden paa Aldrup Munkedal yderligere kommer Slægtskabsavl paa Høvdning i nærmere Grader.

For Øjeblikket er den største Del af den jydsk Race, i alt Fald næsten alle de gode Hingste, avlet paa Aldrup Munkedal, og Spørgsmaalet om Slægtskabsavlens Virkning kan derfor efter vor Erfaring besvares derhen, at den ikke har givet noget særligt Udslag med Hensyn til Godhed og endnu heller ikke har virket afskrækkende, medens der sikkert maa tillægges den Betydning, naar Talen er om Familietype.

Forfølger man yderligere Afstamningen*) paa den jydsk Hest, vil man opdage, at det store Flertal er »Munkedal'er«, og videre, at de alle er »Oppenheim'ere«, o: kan føres tilbage til den engelske Matador, der altsaa bliver Racens Stamfader nu i ca. 10de Led, hvilket med andre Ord vil sige, at den moderne jydsk Hest har en eller — fra forskellige Sider — flere pro mille Oppenheim-Blod i sine Aarer; men derfra at slutte, at Oppenheim alene ogsaa har givet den baade Form og gode Egenskaber, er uberettiget, da de andre Tusinddele forskelligt og jydsk Blod ogsaa vejer noget, idet den jydsk Hests Ry jo er ældgammel; men Sagen er, at Hingstetillæget, hvorpaa Racedannelsen beror, har ligget i Oppenheim-Stammens bedste Individder, der saa af forstaaende Opdrættere er udvalgt med den gamle jydsk Type som Standard.

Navnet Stamme betegner jo en større Samling Individder, der i opstigende Linie bundes i en fælles Stamfader (eller -moder), og da »Oppenheim'erne« gør det, i Reglen paa begge Sider, var det fuldt berettiget at give dem Stammenavn, ligesom dette ogsaa nu med fuld Ret kunde tillægges baade »Munkedal'er« og »Aldrup'ere«. Da en Kulturrace jo ikke er andet end en udvidet Stamme, vilde det derfor ikke have været uberettiget at benævne Racen efter Oppenheim, hvis vi ikke i Forvejen forlængst

*) M. H. t. mere specielle og indgaaende Oplysninger om Individder, Stamtavler og Slægter henvises til Stambøgerne.

havde haft Racenavnet knyttet til den jyske Hest, om end rigtig nok kun som »Landrace«.

Til en Stamme, som Kontrol dermed, hører *Bogføring* over alle de dertil hørende formentlige tjenlige Avlsdyr, der som Produkter af et gennem lange Tider fortsat heldigt Udvalg har naaet en saadan Fuldkommenhed, at der ikke under de givne Forhold kan opnaas noget bedre ad anden Vej, og som kan paa-regnes at ville nedarve de erhvervede Egenskaber og Ejendommeligheder, altsaa at være k o n s t a n t, hvilket er Endemaalet for alt rationelt Avlsarbejde. Hvornaar dette Resultat er naaet, kan der være forskellige Meninger om; men praktisk taget tør man nok regne med, at det nu er naaet i begge vore nationale Racer, idet det grove Arbejde er gjort. Men der er derfor et Stykke tilbage, inden de naar de fremmeligste Kulturracer, endsige »de rene Linier« som hos selvbefrugtende Planter. Avlsarbejdet bliver fremtidig baade at bevare og tillige at forbedre, hvilket sker ikke alene ved *Renavl*, men ogsaa ved stadigt strængt Udvalg. Som foran antydet har vi misforstaaet, ja misbrugt Ordet »Renavl«, ligesom Stammenavnet, idet Renavlen først egentlig begynder, naar Racen er færdigdannet og ikke blot ved, at man i Blandingsavl ophører med at tilføre fremmed Blod. Ved den virkelige Renavls Gennemførelse maa man gøre sig klart, at Fremskridtene bliver mindre, og at Udvalgets Opgave mere bliver at egalisere, hæve den ensartede Godhed, og fremfor alt at forhindre Udartning, som har Tilbøjelighed til at følge i Forædlingens Fodspor.

Ligesom her er begyndt med en Skildring af Hestebestandens Tilstand og Beskaffenhed, og der med Mellemlum er fortsat dermed efter de Kilder, som har staaet til Raadighed, for at bidrage til at belyse Resultaterne af de forskellige Avlsmetoder og det udførte Arbejde, er det naturligt ogsaa at slutte med en Oversigt over Tilstanden nu, efter at den jyske Hest i snart et Par Menneskealdrer er holdt fri for Tilførsel af fremmed Blod og i den sidste med Held og Dygtighed er bleven rendyrket som Trækhest gennem Type-, Ind- og Renavl. Og det træffer sig dertil saa heldigt, at der netop kan afsluttes med en Generalprøve, der viser Resultatet af Arbejdet. idet der i 1922 af »Foreningen af jyske Landboforeninger« i Anledning af dens 50 Aars Jubilæum blev holdt stort Fællesskue i Horsens, ligesom den dør holdt sit sidste Fællesskue i 1905. De forløbne 17 Aar, der paa det nærmeste

spænder over 3 Hestegenerationer og Indavlsperioden, er altsaa et passende Tidsrum, ligesom Pladsen jo er særlig egnet til at gøre Sammenligning, hvad Eliten angaar, idet Forholdene vedrørende Udstillingen da og nu har været muligt ens, og det forrige Skue heller ikke ligger fjærnere, end at det huskes af mange, og der til Hjælp ved Sammenligningen desuden findes et godt og fyldigt Oplysningsmateriale, saaledes først og fremmest Antallet af anmeldte Enkeltindivider, der er omtrent ens, nemlig lige ved 400, og dernæst Præmielisten og Farvefortegnelsen.

Præmielistefortegnelsen :

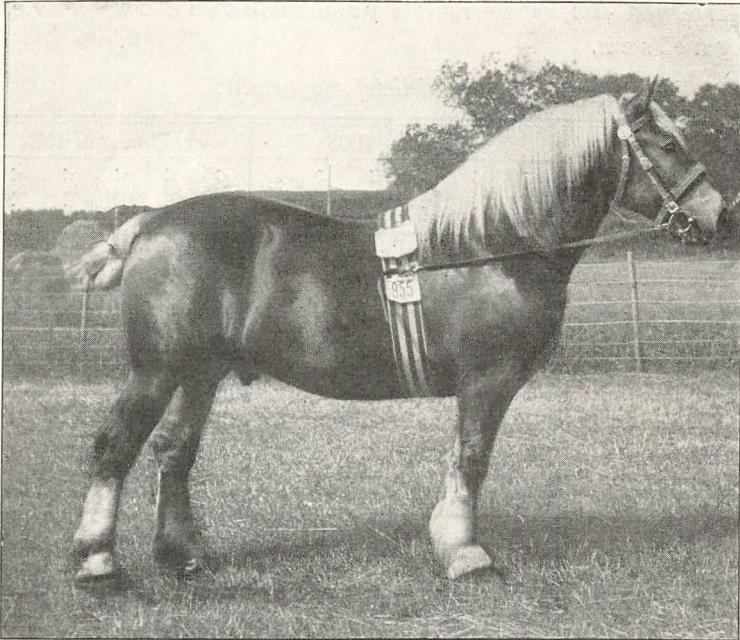
	Horsens 1905						Horsens 1922					
	1. Pr.	2. Pr.	3. Pr.	4. Pr.	5. Pr.	Ialt	1. Pr.	2. Pr.	3. Pr.	4. Pr.	5. Pr.	Ialt
Hingste, 4 Aar og derover	1	3	6	4	4	18	4	7	6	1	0	18
Hingste, 3 Aar ...	2	2	4	3	4	15	1	3	5	4	6	19
Hingste, 2 Aar ...	1	2	3	8	12	26	0	3	18	15	8	44
Følhopper	1	3	11	10	0	25	4	4	6	4	0	18
Goldhopper	2	3	3	4	5	17	3	7	10	11	0	31
3 Aars Hopper ...	2	3	12	7	6	30	1	8	13	12	6	40
2 Aars Hopper ...	2	5	8	8	13	36	2	3	9	11	13	38

Farverne paa de anmeldte Heste :

	1905					1922								
	Røde	Brune	Sorte	Skiml.	Ialt	Røde	Brune	Sorte	Skiml.	Ialt				
Hingste, 4 Aar og derover	pCt. 22	pCt. 50	16	36	3	3	44	19	82,6	3	13	0	1	23
3 Aars Hingste ...	21	52,5	3	40	0	0	40	30	83,3	5	13,9	1	0	36
2 Aars Hingste ...	58	68	22	25,8	3	2	85	77	83,7	14	15	0	1	92
Følhopper	35	55	22	34,9	4	2	63	36	90	2	5	1	1	40
Goldhopper	17	51	10	33	3	3	33	42	76	9	16	1	2	55
3 Aars Hopper ...	36	61	17	28,8	3	3	59	53	85,4	7	14	1	1	62
2 Aars Hopper ...	48	58,5	25	30,5	5	4	82	77	87,5	8	9	3	0	88

Med Hensyn til Afstamningen er der foran gjort Rede for Præmiehestene i 1905, hvad »Aldrup'erne« angaar (se S. 153),

og for Præmiedyrene ved dette Skue gælder det næsten uden Undtagelse, at de er »Munkedal'er« og paa ganske enkelte nær »Alstrup'ere«, ikke blot i lige Linie, men oftest tillige paa Modersiden, saa de altsaa er avlede i Slægtskab, og det paa de bedste Individier, særlig Hingstematadorerne af H ø v d i n g-Linien. »Prins'erne« var for Hoppernes Vedkommende bedst og stærkest repræsenteret af Egnens to gode Avlsdyr, J y d e n, Nr. 1417, og L ø s n i n g

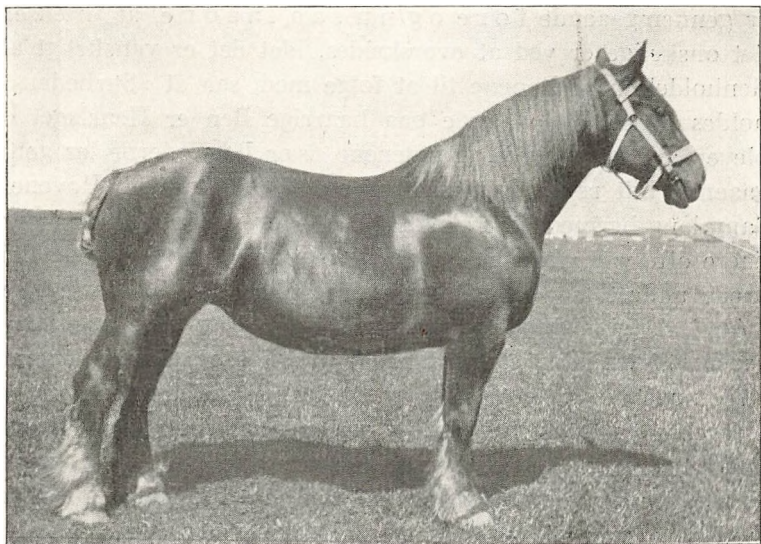

1. Præmie-Hingsten U11, J. Reg. Stbg. Nr. 122. Fot. som 2 Aars.

K r a n, Nr. 1524, medens Ungdommen gjorde sig bedst efter M a s s a, Nr. 1005, i Ringkøbing Amt.

Hvad E k s t e r i ø r e t angaar, da beror Bedømmelsen deraf jo paa Skøn, og det bliver derfor vanskeligt at føre noget Bevis for Rigtigheden af Sammenligningen mellem før og nu. Ikke en Gang Præmieringen, der begge Gange er udført af dygtige Mænd, men af flere forskellige selvstændige Dommerudvalg, yder nogen paalidelig Vejledning; saaledes uddeltes der i 1905 kun én Førstepræmie for ældre Hingste, derimod i 1922 fire 1ste, én 4de og ingen 5te Præmie. Men alligevel kan sagkyndige Deltagere i begge Skuer ved Hjælp af forskellige Holdepunkter nok skønne nogenlunde paa-

lideligt, saaledes var Høvding, der i hin Tid var i Spidsen af de ældre Hingste, ogsaa denne Gang paa Pladsen som velkonserveret 23-aarig, og Erindringen om Prins af Jylland, der da fik anden Præmie, sætter den ingenlunde under de 3 nuværende 1ste Præmiehingste. I Hoppeholdene stod de mange kønne og fortrinlige Aldrup-Døtre heller næppe tilbage for de bedre denne Gang. Men det tør man nok sige, at Ensartetheden er bleven større og Præget mere jydsk, ligesom Bevægelsen er forbedret.

Musse, J. Stbg. Nr. 11,279.

1. Præmie som Følhoppe ved Jubilæumsskuet i Horsens 1922.

Et Eliteskue som det i Horsens giver dog ikke noget fuldt paa- lideligt Billede af Tilstanden i det hele i Landavlen. Som Supplement hertil kan Masseleveringen af Heste til Tyskland under Krigen tjene, og Fællesbilledet deraf bliver da, at Tilstanden indenfor den jydsk Avl efter det gode Avlsarbejde nu efter Forholdene maa kaldes ret tilfredsstillende, idet vi har en god, brugbar, middelsvær Arbejdshest til By og Land, saaledes som vore egne Forhold tillader og kræver. Og endskønt Racetypen endnu varierer en Del og mangler ønskelig Fasthed, saa er der dog et tydeligt Præg indenfor Racen, der kan udtrykkes saaledes: Farven mest klar lysrød med lys Man, Hale, tildels Ben samt ofte Blis. Størrelsen er i Hovedsagen fra 1,65 — 1,75 m

Baandmaal ved almindeligt Huld, men for overfedede Hingste fra 1,70 til over 1,80 m og med en Vægt af 850—950 kg, enkeltvis mere, hvilket betyder en Vægtforøgelse af et Par Hundrede kg og Tilvækst i Højde af mindst 3 cm i Gennemsnit i den sidste Menneskealder. Med Hensyn til P r æ g og F o r m, da er M u n k e d a l-Præget med den nette, brede, rundbyggede Krop, den gode »Overlinie« og kønne Hals herskende. Af Mangler kan fremhæves lidt lang, undertiden tillige noget blød Ryg, let Lyske, noget rundhoftet Kryds og ikke særlig muskelfyldig Bagpart. B e n e n e er gennemgaaende f ø r e og n u s a a l a a d n e, at Grænsen for det ønskelige er ved at overskrides, idet det er vanskeligt at faa Renholdelsen af Benene til at følge med, saa at »Surheden« kan holdes nede. Ved at avle paa haarrige Ben er Haarlaget ogsaa bleven synligt grovere. Bagbenene, især Bagkoderne, er gennemgaaende lidt rette og tilmed af og til lidt usunde, Hovene er i Samklang hermed ikke sjældent lidt skøre. Benstillingen, der tidligere ofte var »fransk«, er nu i Følge med den forøgede Bringebrede undertiden det modsatte, »indfodet« fortil. Bevægelsen er i Almindelighed ret let og regelmæssig i Trav, men ofte lidt snæver bagtil og uden stærkt »Bagskub«, ligesom Skridtgangen kan være noget kort. Af Benfejl er de forhen saa frygtede »Spat« og »Hareben« næsten udryddede, medens »Forbening af Dragtbruskene«, som man ikke kendte tidligere, nu ikke er ualmindelig. Alle andre den Gang kendte »skjulte Fejl« er ligeledes avlede ud, medens »Lungepibning« (r o a r e r) derimod synes tiltaget, vistnok ved Forcering af Størrelse og Masse. Den jyske Hests Temperament er roligt og fromt men ikke dorskt, og Unoder i Brug og i Stald er næsten ukendt, saa den er en god og rar Brugshest.

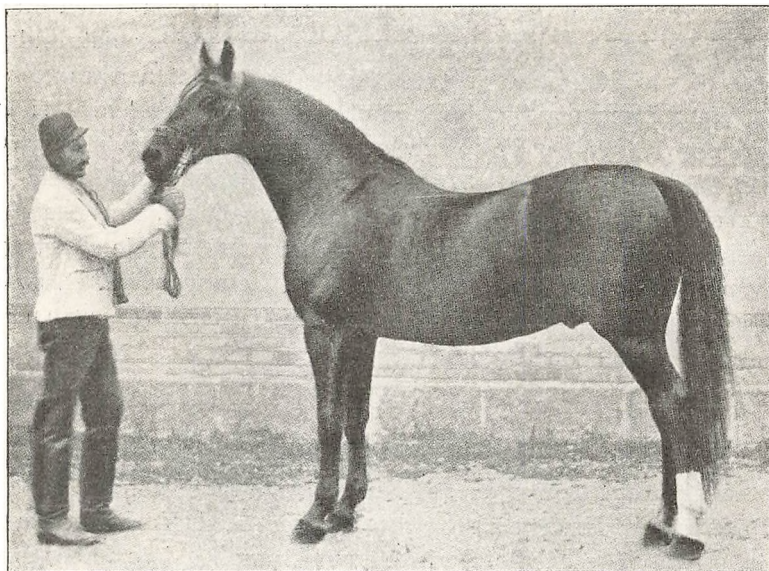
Avlsarbejdet har under hele Perioden været begunstiget af stigende Efterspørgsel til lønnende Pris, saa Tillæget er forøget stærkt, ikke alene indenfor Provinsen, der er »rent Land«; men Racen har ogsaa bredt sig til Øerne, dog mindre til Sjælland og Bornholm end Fyn og Lolland-Falster, foruden til Sønderjylland og Hertugdømmerne. Ved Verdenskrigen med den stærke Efterspørgsel skete der en stærk Udrensning af den lettere Mellemvare, der stadig var den overvejende, hvorved Avlen altsaa ikke svækkedes, medens paa den anden Side Kvaliteten heller ikke forbedredes ved det forcerede Tillæg. Men nu efter Krigen er Afsetningen indskrænket stærkt, og Prisen ved monopoliserede Op-

køb reduceret til Niveauet før Krigen og derunder, hvorved Til læget indskrænkes til et Minimum, og Hestebestanden reduceres paa alle Maader. Forhaabentlig bærer Opdrætterne sig fornuftigt ad ved at udskyde fra den daarlige Ende, saa at Avlen ikke kommer til at lide; thi lønnende Hesteavl bliver fremtidig et Kvalitetsspørgsmaal. Om Fremtiden er det forøvrigt umuligt at spaa, men den tegner ikke lys. Vort ældgamle Marked i Tyskland har faaet et Knæk dør ved Valutaen og den almindelige Fattigdom, og det lykkes os næppe at erobre noget stabilt Marked andet Steds for vor Melleform. Derfor ved man heller ikke, om Tiden ikke vil indvirke paa vor Avlsretning, men i saa Fald er det mulig heldigt, at vor Race ikke er mere udpræget, end at den kan ændres noget i forskellig Retning. Som Forretningsmænd maa vi jo bøje os for Markedets Krav, selv om vi i nogen Maade maa give Afkald paa de Resultater, som vi med Held har oparbejdet. Helt vil Arbejdet dog aldrig være spildt, da Grundlaget, hvorpaa alt Avlsarbejde skal hvile, er gjort, og det har været baade svært og langvarigt, idet vi skulde forbedre i alle Retninger, noget, som i de gode gamle Kulturracer, der er baade konstante og ensartede gode, ikke behøvedes.

DEN MODERNE FREDERIKSBORG-RACE

Frederiksborg-Hesteavlens var kun i ringe Grad bleven berørt af Regeringens Krydsningsforanstaltninger med Yorkshirehingstene, da de ikke havde Opdrætternes Sympati, hvorimod den vedblivende støttede sig til det kongelige Stutteri og trolig fulgte dettes Krydsninger med de engelske Fuldblodshingste: *Rubini*, *Black-comet* og særlig *Zampa*, der gennem deres Halvblodsafkom med de blandede Stutterihopper har bidraget til Dannelsen af den moderne Frederiksborg-Hest. Man drev i Virkeligheden fuldstændig Blandingsavl, men dog i Hovedsagen »ved sig selv« og med den gamle Stutteritype som Avlsideal. Hoppematerialet blev nok til Tider noget »opfrisket« med forædlede »Udsættere« fra København og Indkøb fra Jylland; men trods Ligegyldighed for Afstamning tør man vist forudsætte, at det ikke var med grove »Jyder«, derimod snarere nete Blandinger, saa det virkelige jydsk Blod kun er bleven spredt i stærk Fortynding, saaledes som det kan følges gennem Avlsmatadorerne *Zarifs* og *Pegasus*' Stamtavler. Avlshopperne, der blev Mødre til de gode Avls-

dyr, nedstammede dog tidligere mest fra Matadoren Ullerød-Hingsten, hvis Fader, Morian, paa Moderens Side havde Kladrup-Blod i Aarerne; men den smukke røde Uvelse-Hingst gav ogsaa sit Bidrag, ligesom Stutterihingsten Frederiksborg (Zampa-Sabina), medens det senere var dennes Sønesøn, »Valbyhingsten« Sigurd, født 1863, der blev Stamholder, navnlig »Hoppefader«, indtil den nye Tids Gennembrud. Som vedføjede Stamtavler viser, stammer Racen paa fædrene

Hamlet, mørkerød, født 1869 paa Stutteriet, død 1891.

Side fra de 3 Hingstefædre: Zampa, Mercur og Zarif, af hvilke denne gennem Sønesønnen Hamlet tog Magten, ikke alene i den lige Linie, men tildels paa Hunkønssiden med, idet Hamlet-Døtre ogsaa har gjort sig som Mødre til Hingste i de andre Slægtlinier, og det uagtet Hamlets Stamtavle gennem simpel Analyse viser sig stærkt blandet, saaledes: $\frac{1}{4}$ arabisk Fuldblod fra den til Stutteriet fra Württemberg indkøbte Zarif samt $\frac{1}{10} + \frac{1}{10} + \frac{1}{8}$ Fuldblod fra Stutterihingstene Rubini, Tourna ment og Zampa, endvidere noget angloarabisk Blod fra Stutterihingsten Romulus, altsaa over Halvdelen ædelt Blod foruden lidt engelsk Halvblod fra Uнге Bæver, medens Røsten var blandet Stutteriblod. Af Eksterior var Hamlet og-

Stamtavle over Stutterihingsten Hamlet.

Stutterihoppen <i>Rosabella.</i>		Stutterihingsten <i>Robin.</i>		
Stutterihoppen <i>Dobra.</i>	Løvenborg-Hingsten <i>Ypsilanti.</i>	Bæver (I), Løvenborg.	Araberens <i>Zarif</i> paa Stutteriet.	
		Rød Kørehoppe.	Originalaraberen <i>Zarif</i> i Würtemberg.	
	Løvenborg-Hingsten <i>Dobra.</i>	Fuldblodshingsten <i>Zampa</i> paa Stutteriet.	<i>Hassa II.</i>	Originalaraberen <i>Hassa.</i>
		Stutterihoppen <i>Hersilia.</i>	Stutterihoppen <i>Rubine.</i>	Landstodhingsten <i>Pascha.</i>
		Stutterihoppen <i>Sabina.</i>	Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.	
		Stutterihoppen <i>A</i> i Dyrehave-Stoddet.	Stutterihoppen <i>D</i> i Fane-Stoddet.	
		• <i>Gl. Bæver.</i>	— <i>Sir Patric.</i> — <i>Sligth.</i>	
		— <i>Unge Bæver.</i>	— <i>Sancho Pansa.</i> — <i>Africano.</i>	
		— <i>Engelsk Jagthoppe.</i>	— <i>Modig.</i> — <i>M Hoppen</i> i Hestehave-Stoddet.	
		— <i>Romulus II.</i> — □ <i>Romulus.</i>		
		— <i>F Hoppen</i> i Dyrehave-Stoddet.		
		Fuldblodshingsten <i>Tournament.</i>		
		Bæver-Hoppe fra Stutteriet.		
		Fuldblodshingsten <i>Logic</i> paa Augustenborg.	— <i>Selim.</i> — <i>Piquet.</i>	
		Fuldblodshoppen <i>Cosa rara.</i>	— <i>Pot 8-os.</i> — <i>Tippytiwichel.</i> } Augustenborg.	
		Stutterihingsten <i>Romulus II.</i>	— □ Stutterihingsten <i>Romulus</i> , Anglo-Araber.	
		Stutterihoppen <i>C</i> i Dyrehave-Stoddet.	— <i>C Hoppen</i> i Dyrehave-Stoddet. — * <i>Stærkodder.</i>	
		Stutterihoppen <i>C</i> i Dyrehave-Stoddet.	— <i>Let.</i> — * <i>Stærkodder.</i> — <i>B Hoppen.</i> — * <i>Stærkodder.</i>	

Stamtavle over Stutterihingsten Regulus (se S. 118).

Fuldblodshoppene <i>Jutta II</i> paa Stutteriet.		Stutterihingsten <i>Kulsveren.</i>	
		Stutterihingsten <i>Augustus.</i>	
Fuldblodshoppene <i>Estrith</i> paa Stutteriet.		Stutterihoppene <i>Hersilia II.</i>	
		Stutterihoppene <i>Hersilia II.</i>	
Fuldblodshoppene <i>Juta</i> paa Stutteriet.		Stutterihingsten <i>Mercur.</i>	
		Stutterihoppene <i>Augusta.</i>	
		Stutterihingsten <i>Gjerdrup-Hingsten.</i>	
Fuldblodshoppene <i>Juta</i> paa Stutteriet.		Stutterihoppene <i>Pallas.</i>	
		Stutterihoppene <i>Hersilia.</i>	
Fuldblodshoppene <i>Juta</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshingsten <i>Robin Hood.</i>	
		Fuldblodshingsten <i>Cindarella.</i>	
Fuldblodshoppene <i>Juta</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshingsten <i>Zampa</i> paa Stutteriet.	
		Fuldblodshoppene <i>Zampa</i> paa Augustenborg.	
Fuldblodshoppene <i>Juta</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.	
		Fuldblodshoppene <i>Reveller mare</i> paa Stutteriet.	
Fuldblodshingsten <i>Logic</i> paa Augustenborg.		Fuldblodshingsten <i>Logic</i> paa Augustenborg.	
Fuldblodshoppene <i>Cosa rara</i> paa Augustenborg.		Fuldblodshoppene <i>Cosa rara</i> paa Augustenborg.	
Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.	
Fuldblodshoppene <i>Reveller mare</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshoppene <i>Reveller mare</i> paa Stutteriet.	
Stutterihingsten <i>Viggo.</i>		Stutterihingsten <i>Viggo.</i>	
Hoppen <i>Q</i> af Fane-Stoddet.		Hoppen <i>Q</i> af Fane-Stoddet.	
▲ Fuldblodshingsten <i>Zampa</i> (se nedenf.)		▲ Fuldblodshingsten <i>Zampa</i> (se nedenf.)	
Stutterihoppene <i>Sabina.</i>		Stutterihoppene <i>Sabina.</i>	
● Stutterihingsten <i>Gl. Bæver.</i>		● Stutterihingsten <i>Gl. Bæver.</i>	
x <i>A</i> af Dyrehave-Stoddet.		x <i>A</i> af Dyrehave-Stoddet.	
▲ <i>Zampa</i> (se nedenfor).		▲ <i>Zampa</i> (se nedenfor).	
Stutterihoppene <i>Hersilia.</i>		Stutterihoppene <i>Hersilia.</i>	
Fuldblodshingsten <i>Logic</i> paa Augustenborg.		Fuldblodshingsten <i>Logic</i> paa Augustenborg.	
Fuldblodshoppene <i>Cosa rara</i> paa Augustenborg.		Fuldblodshoppene <i>Cosa rara</i> paa Augustenborg.	
Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshingsten <i>Rubini</i> paa Stutteriet.	
Fuldblodshoppene <i>Reveller mare</i> paa Stutteriet.		Fuldblodshoppene <i>Reveller mare</i> paa Stutteriet.	
		Stutterihingsten <i>Mercur.</i> — <i>Pegasus.</i>	
		N af Stjerne-Stoddet. — <i>Africano II.</i>	
		Hoppen <i>Q</i> af Fane-Stoddet. — <i>Palnatoke II.</i> — <i>Palnatoke.</i>	
		Q af Fane-Stoddet. — ■ <i>Stærkodder.</i>	
		● <i>Gl. Bæver.</i> — ■ <i>Stærkodder.</i>	
		A af Dyrehave-Stoddet. — <i>Modig.</i>	
		■ <i>Stærkodder.</i> — <i>Prægtig.</i>	
		A af Dyrehave-Stoddet. — <i>Modig.</i>	
		□ Anglo-arabisk Hingst <i>Romulus.</i>	
		x <i>H</i> af Tomler-Stoddet. — <i>Don Carlos.</i>	
		Stutterihingsten <i>Romulus II.</i> — □ <i>Romulus.</i>	
		C Hoppen af Dyrehave-Stoddet. — <i>Let.</i>	
		<i>Selim.</i>	
		<i>Piquet.</i>	
		} Augustenborg.	
		} Augustenborg.	
		<i>Sir Patric.</i>	
		<i>Sligth.</i>	

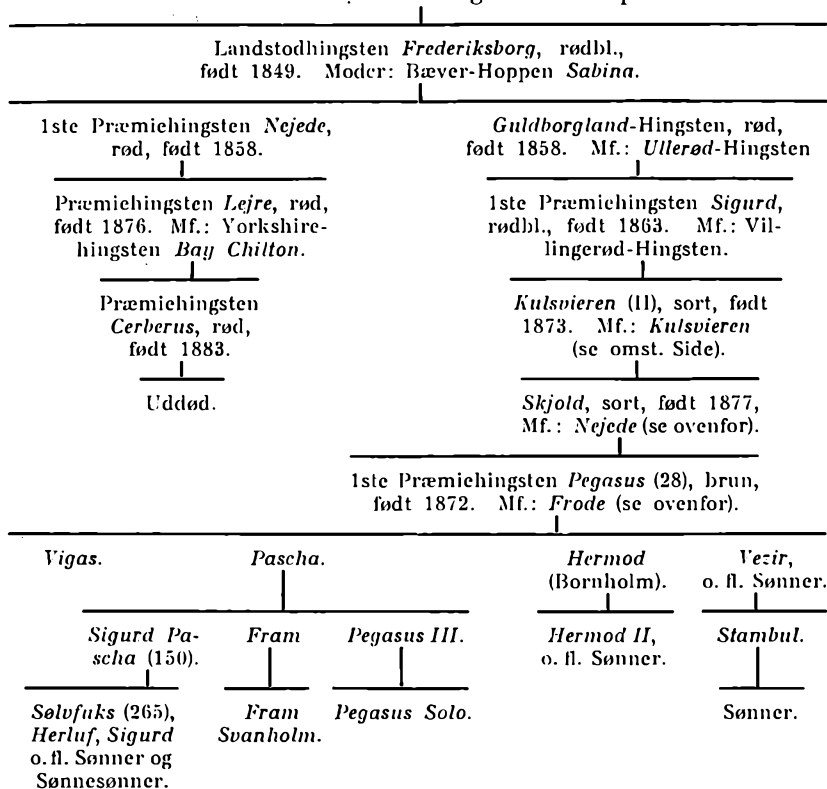
saa en Blanding, dog nærmest af orientalsk Præg, ret ædel, men dog rundbygget, dertil passende stor, saa den faldt i Befolkningens Smag; men, hvad der var det gode ved den, tillige i Besiddelse af en forbausende Nedarvningsevne, idet den gengav sine heldige Egenskaber til Afkommet, der igen nedarvede Præget temmelig konstant, saa det er bleven den herskende Frederiksborg-Type.

Men *Hamlet* var jo ikke ene om at grundlægge den moderne Frederiksborg-Hest, thi det traf sig saa heldigt, at der samtidig var en anden god Avlshingst, den lille sorte *Regulus II*, født 1871, og ligesom *Hamlet* tilhørende »Frederiksborg Hingstedeptot«, der oprettedes ved Stutteriets Ophævelse 1876. *Regulus II* var ogsaa en ret ædel Hingst, idet den efter Faderen, *Regulus* (se S. 112) havde $\frac{1}{4}$ forskelligt Fuldblod og gennem Bedstefaderen, *Kulsvieren*, andre mindre Brøkdele *Zampa*-Blod og forøvrigt forskelligt Stutteriblod i sine Aarer. I lige mandlig Linie nedstammede den i 4de Led fra *Mercur*, og fra det graa Stod paa Stutteriet gennem et Par Hundrede Aar. Skønt *Regulus II* var mindre betydelig og hverken køn eller særlig velformet, gav den dog godt Afkom, navnlig med »høj Gang«, hvad der den Gang var særlig skattet.

Den tredie Grundpille i Frederiksborg-Avlen blev den brune *Pegasus*, født 1882 i Frederiksborg Amt, men solgt til en Forening i Præstø Amt. Det var en god, men stærkt bygget Hingst, antagelig hidrørende fra iblandet jydsk Blod; men forøvrigt var Afstamningen heller ikke fin, uagtet den i lige Linie, dog rigtignok først i 6te Led, nedstammede fra *Zampa*, paa hvilken den var indavlet foruden paa *Ullerød*-Hingsten.

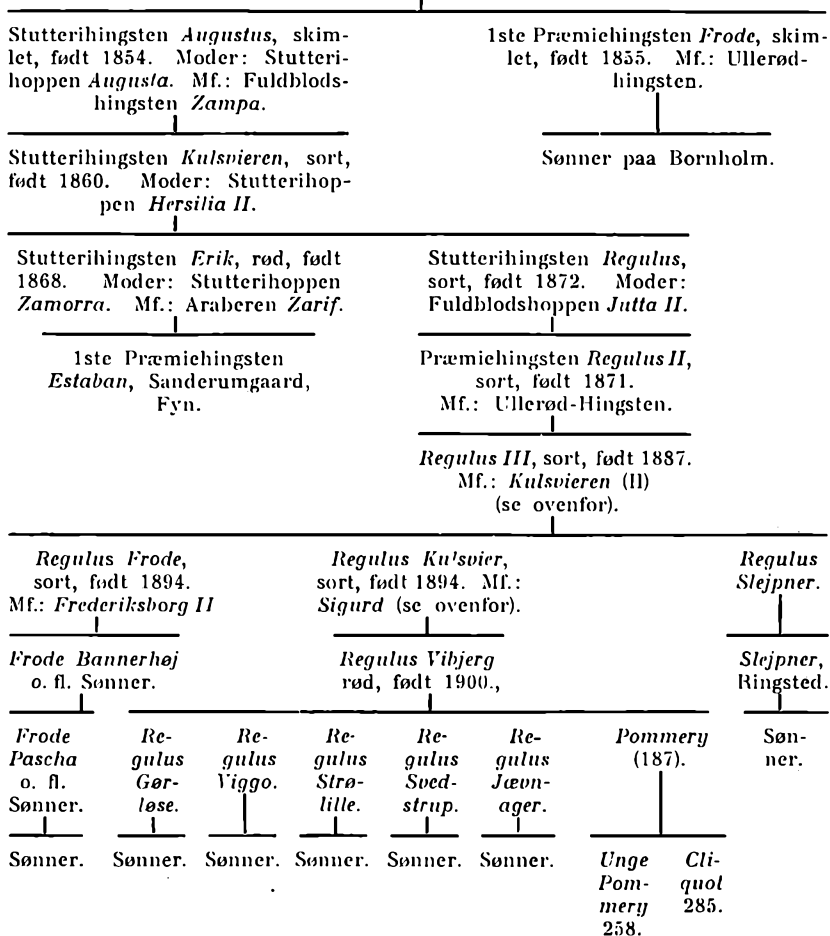
Ligesom Tilfældet er i Jylland, er efterhaanden alle øvrige Hingsteslægter uddøde; kun af *Manfred*-Slægten, der stammer fra den gode, røde, østpreussiske Hingst *Manfred*, som i Præg nærmede sig Frederiksborg-Hesten, og hvis Afkom paa Frederiksborg-Hopper delvis ogsaa var meget godt, saaledes Hingsten *Primus Manfred*, findes der vistnok endnu Descendenter.

Det var et ejendommeligt Træf, at »Typeavlen« ved Hingsten *Hamlet*, ligesom i Jylland, kan dateres fra Firserne, kun her noget før end i den jyske ved *Munkedal*, og at Stammeavlen paa begge Steder ogsaa har fulgt nogenlunde samme Linier. Her var det *Hamlet*-Sønnen *Zarif II*, en Avlsmatador i Lighed

Tab. IV. Fuldblodshingsten *Z a m p a*.

med Aldrup Munkedal i Jylland, der fornemmelig fuldbragte, hvad Fæderen havde grundlagt, idet baade den og dens Afkom var sværere, men rigtignok mindre ædelt end *Hamlet*, hvad der antagelig skyldtes det iblandede jydsk Blod, idet Moderen, en kun middelgod *Regulus II*-Hoppe, havde en jydsk Mormoder. *Zarif II* blev stærkt kritiseret af Hippologerne for sine Svagheder, nemlig den daarlige Haleføring, de stejle Bagkoder og den tarvelige Bevægelse; men ikke desto mindre blev den stærkt søgt og gav i sin lange Levetid et meget talrigt og godt Afkom, hvoriblandt et Par Snese statspræmierede Hingste og en Mængde betydelige Hopper med tilstrækkelig Masse som Brugsheste til Bondebrug og dertil god Form, navnlig elegant Hals. Af Sønerne blev *Zarif III* og *Zarif Sigurd* Stamholdere, og Slægten fortsættes gennem *Unge Zarif*, *Guldfuks* samt *Prins*, *Prins Brederød* og *Juvel*.

Tab. V. Frederiksborg-Hingsten M e r c u r.

I *Regulus*-Slægten var *Regulus Frode* og *Regulus Kulsvier* Stamholdere, hvilken sidste, en køn, klejn, ret ædel, sort Hingst, som forøvrigt ikke var højt vurderet, blev Fader til Matadoren *Regulus Vibjerg* (hvis Mormoder var Datter af *Regulus II*), der skønt indavlet i en sort Familie alligevel blev rød og gennemgaaende ogsaa har gengivet dette Lød.

Pegasus-Slægten nedstammede fra den stærke, brune *Pegasus*, der gav godt Afkom, hvoriblandt Hingsten *Pascha*, Stamholderen i Slægten, fik *Hamlet*-Præg og Lød efter sin Moder, en lille, god og køn *Hamlet*-Hoppe, hvis gode Egenskaber nedarvedes ret konstant.

Tab. VI. Araberen Zarif, rød, født 1854.

Stutterihingsten *Robin*, rød, født 1861.
 Moder: Stutterihoppen *Rubine*.

Stutterihingsten
Holger, skimlet,
 født 1868. Mf.:
 Fuldblodshing-
 sten *Blackcomet*.

Stutterihingsten
Hamlet, rød, født
 1869. Moder:
 Stutterihoppen
Rosabella.

Stutterihingsten
Brage, født 1870.
 Mf.: Ullerødgh.

Præmiehingsten
Abel, rød, født
 1884.

Frederiksborg (II), — Sønner.
 rød, født 1874.

Stejpner (Born-
 holm), rød, født —
 1878. Mf.: *Frode*.
Stejpner (II)
 o. fl. Sønner. — Sønner.

Robinus. — *Ypsilanti*. — *Lyng* o. fl. Søn-
 ner.

Nordenskjold.

Aurelius. — Sønner.

Frejfax.

Zarif (III), rød,
 født 1895. Mf.:
Svend.

Zarif (II), rød, født
 1889. Mf.: *Re-
 gulus II*.

Vigant.

Z. Bjørnshøj.

Z. Møllegaard.

Z. Mølleris.

Ialt 25 statspræ-
 mierede Sønner.

Z. Sigurd (89),
 rød, født 1898.
 Mf.: *Sir*.

Cæsar (136),
 skimlet. —

Cæsar Ryttergaard
 (163).

Prins, rød, født —
 1904. Mf.: *Erik*.
Prins Brederød (256),
 rød o. fl. Sønner.

Z. Lynggaard
 o. fl. Sønner. — Sønner.

Juvel (284), rød,
 født 1916. Mf.:
*Regulus Garbo-
 gaard*.

Z. Garbogaard.

Z. Cerberus.

Z. Bornholm.

Z. Toftegaard.

Z. Bannerhøj.

— Sønner.

Z. Bakkegaard. — *Zarif Ølstykke*
 (260).

Ialt 35 statspræ-
 mierede Sønner.

Unge Zarif (96), — *Guldfuks* (169)
 rød, født 1899. — o. fl. Sønner.

Z. Præsto (137). — Sønner.

Sølvfuks Zarif
 (240).

— *Unge Guldfuks*.
 — *Fuks Gørlev*.

Det er disse 3 Linier, der nu er stærkt sammenblandet, som behersker den moderne Frederiksborg-Avl fra Blodets Side; men det er dog væsentlig Hamlet-Typen, der er den førende, og som efterhaanden er fæstnet gennem Indavl, fremkaldt ved Udvalg af det bedste og mest tiltalende af Eksteriør og Blod.

Naar man ikke hænger sig i Doktriner, kan det hævdes, at der nu er dannet en Stamme eller Race, hvad ogsaa Opdrættere og Publikum forlængst har ment, medens den mere videnskabelige Ledelse, alene holdende sig til den blandede Afstamning, har beholdt Betegnelsen »Frederiksborg-Halvblod« og først i det sidste Aars Tid antaget Racenavnet. Ved dette officielle Stempel er Sagen altsaa afgjort, og den virkelige Raceavl begynder.

Racetypen kan udtrykkes paa følgende Maade: En tiltalende, middelstor, 1,60—1,70 m Baandmaal, Køre- eller let Arbejdshest, med ret ædelt Præg, ikke ulig den engelske Hackney, smukt mellemrødt Lød uden større Aftegning; lang, elegant, velbøjet og velrejst Hals og smuk »Opførsel« for Vogn, god Bringe og godt Skulderleje, men rund Manke og noget lang, ofte lidt blød Ryg, ret god Dybde, dog i det hele rundbygget Krop, men Krydset oftest noget kort og afrundet med lidt lav Haleansætning samt hverken bredt eller særlig muskuløst, ligesom Laarene i Reglen heller ikke udmærker sig ved synderlig Fylde. Benene er gennemgaaende trinde og fine, men ret velstillede, dog ofte med lidt lette Bagkoder. Bevægelsen let med temmelig høj Forgang, derimod noget snæver Baggang samt lidt kort Skridtgang. Temperamentet livligt og fromt. Det er til ikke for svært Landbrug en behagelig og god Brugshest, foruden at det er en køn Vognhest.

Frederiksborg-Hesten er bleven stærkt kritiseret af Venner af ædelt Blod, fordi den ikke var ædel nok eller særlig egnet til Ridebrug, hvorfor den burde krydses med Fuldblod, hvilket Opdrætterne er afgjort imod, da de som mindre Jordbrugere ikke har Brug for ædle Rideheste, hvorimod Bestræbelserne naturligt gaar ud paa at faa mere Størrelse og Masse, uden derfor at gøre Hesten grovere.

Som Navnet siger, er Frederiksborg-Hesten en lokal Race, der har Stutteriet som Udgangspunkt og derfor ogsaa naturligt hører hjemme i Amtet, hvorfra den saa har bredt sig paa Sjælland og fornemlig Bornholm, medens den ikke har haft rigtig Fodfæste

paa de andre Øer, hvor den nu er udryddet, men ikke har kunnet hævde sig i Jylland. For Tiden er den udenfor Nordsjælland noget trykket af det sværere Halvblod, saa dens Fremtid, trods vitterlig Fremgang, næppe synes helt sikker.

OLDENBORG-HESTEN

Efter at Vennerne af den ædle Hesteavl i mere end en Menneskealder gennem Foreningen til dennes Fremme havde forsøgt sig baade med Fuldblod og tysk Halvblod, dette dog nærmest som Modernmateriale for den ædle Halvblodsavl, og derved ogsaa var kommen ind paa oldenborgske Hopper, saa var Forsøget dog igen bleven opgivet, fordi man i hippologiske Kredse fordømte disse »store, grove, slappe Marskheste«, som man mente vilde bringe Udartning med sig under vore Forhold. Men trods Fordømmelsen tog en fynsk Hestehandler sig dog for at indføre Føl fra Oldenburg, hvoraf enkelte blev Hingste, der gav ordentligt Afkom. Da Oldenborgeren tilmed i de Bønders Øjne, der yndede en forædlet Hest, næsten syntes et Ideal, idet den baade var tilpas stærk og køn samt dertil en god Brugshest, saa vandt den Terræn, især da Ængstelsen ved Benyttelsen af Avlsdyr fra den fede Marsk viste sig overdreven under Nutids Forplejningsforhold. Interessen for denne Form af lettere Hesteavl, der nærmest er groet op fra neden, har efterhaanden ogsaa samlet Vennerne af ædel Hesteavl paa Fyn, saa der er kommen det ønskelige Samarbejde mellem dem og de mindre Opdrættere i Stand, og der er dannet en Forening med det Formaal at arbejde hen til Rendyrkning af den oldenborgske Hest, hvad der, udført med den fornødne Dygtighed, heller ikke synes at være nogen Utopi.

I Begyndelsen af Aarhundredet stiftedes der paa Initiativ af Greve *Schack*, Giesegaard, en Avlsforening paa Sjælland under Navnet »Hoppecentret Sjælland« med det Formaal at indkøbe og drive Avl med Oldenburg-Heste, til hvilket Øjemed den indkøbte en Snes gode Følhopper, der blev udstationerede hos Medlemmerne og bedækkede af gode Hingste af samme Race. Føllene solgtes igen ved Auktion til Medlemmerne mod Forpligtelse til at anvende til Avl alle de dertil tjenlige. Efter en Del Børnesygdomme, som Indkøb af kæmpestore Hopper og uheldigt Valg af nogle uforstaaende og uinteresserede Foderværter, har man ved fortsat Indkøb af det bedste Hoppemateriale og Benyttelse af de bedste Hingste af samme Race avlet en Del meget godt Afkom,

ogsaa enkelte Hingste, saa Foreningen har givet et godt Eksempel samt yderligere ført Bevis for, at den Frygt, man har næret for Overflytning af Produkter fra den fede Marsk til det tørre Agerland, har været overdreven, naar Forplejningen forøvrigt er rigtig og god.

Trods den forholdsviis heldige Debut er Renavlen saavel paa Fyn som Sjælland dog ret begrænset af Mangel paa Hoppemateriale, saa der foreløbig væsentlig drives Krydsningsavl med Landets Hopper, om end med gennemført Krydsning for Øje.

AVL MED HESTE AF GROVE RACER TIL GENNEMFØRT KRYDSNING

I den foran omtalte Krydsningsperiode var der kun Tale om *Forædlingskrydsning*; men da denne viste sig naturstridig og derfor mislykkedes, opgav Ledelsen sit oprindelige Formaal dermed: den gennemførte Krydsning, saa Resultatet blev en fuldstændig Blandingsavl, der jo endte galt og gav Folk en alvorlig Forskrækkelse for Krydsning overhovedet — uden dog nærmere at faa undersøgt Sagen. Avl med eller mellem de den Gang ikke respekterede svære, fremmede Racer kendte man ikke eller regnede man ikke med. Det var først ved Midten af det 19. Aarhundrede, at man til Tyskland indførte franske og engelske Hingste, »Percheroner« og »Suffolk'er«, til Krydsning med det overforfinede Hoppemateriale, for æd den Vej at faa stærkere Arbejdsheste. Sverige og Rusland, der ogsaa var kommen for højt op i Blodet, fulgte Eksemplet, medens vi, der ikke var naaet til at ødelægge, kun at forkludre, vort stærke Hestemateriale, til at begynde med ikke kom med; paa det nye: at krydse tilbage. Metoden — uagtet der skiftedes med Racerne for at finde den rette — slog heller ikke an og mislykkedes helt i Meckenborg, hvor den forhen berømte »Mecklenborger« var bleven for blodig, hvorfor Landstutmesteren, Baron *von Maltzahn*, ved det store Hestehandlerfirma, Brødr. *Oppenheimer* i Hannover, lod indkøbe en større Sending Suffolk-Hingste, hvoraf vi fik den bedste (se foran).

I 70'erne, da Sukkerroedyrkningen begyndte paa Lolland-Falster, købtes der paa Etatsraad *Tesdorps* Initiativ af Foreninger paa Lolland-Falster, efter Forbillede fra de tyske Sukkerroeeagne, 3 skimlede »Percheron«-Hingste i Frankrig til Krydsning med

Egnens ikke store eller svære Bondehopper; men efter faa Aars Forløb blev Sagen igen opgivet, uagtet den bedste af Hingstene, *Sundby* (Lolland-Falsters Stbg. Nr. 16), havde givet forholdsvis godt og værdifuldt Afkom. Af Sønner gav den ogsaa et Par Stykker, men som ikke gjorde sig bemærket, og Døtrene kom heller ikke i Betragtning i Avlen. Noget senere kom der fra en dansk Kreaturkommissionær i England nogle faa engelske »Shire«-Hingste til Nordvestjylland, af hvilke den ene, *Thor II* (J. Stbg. Nr. LXXIII), en iøvrigt god Hingst, gav godt Afkom paa Mors, hvoraf en god Hingst og flere Hopper blev brugt til Tillæg, og hvis Blod endnu kan paavises i flere af vore gode jydsk Heste.

Det var dog først fra Slutningen af Aarhundredet, at den svære fremmede Hesteavl trængte rigtig ind, og det mærkeligt nok paa Sjælland — efter Eksemplet fra Sverige. Som anført var Svenskerne tidligt med paa Krydsning med svære udenlandske Hingste, baade franske og engelske, og var tilsidst i deres Søgen efter Idealet havnet ved Belgierne, ikke de svære, men de smaa saakaldte »Ardenner«, der slog saa godt an, at Hesteavlen i hele Mellemsverige efterhaanden var blevet præget deraf. Heldet smittede, og da Stemningen paa Sjælland, navnlig i Hølbæk Amt gik i svær Retning, og man allerede havde forsøgt »Jyder« og »Clydesdal'er«, laa det lige for at prøve »Belgierne« med, i hvilket Øjemed der blev oprettet en Forening i Vestsjælland til Anskaffelse af en ekstra god belgisk Hingst, men ikke nogen »Ardenner«. Paa dette Tidspunkt var den store, svære Belgier endnu ikke kommen rigtig i Velten, saa det ikke var vanskeligt at faa en 1ste Klasses Hingst til rimelig Pris. Det lykkedes ogsaa Købeudvalget i 1894 at købe den 9aarige *Brillant*, der havde faaet den belgiske »Champion-Pris« i Bryssel, for c. 10,000 Francs (godt 7000 Kr.), og det var efter dansk Smag en net og god Hest, der lignede en svær »Jyde« mere end en rigtig »Belgier«. Den gav ogsaa godt Afkom, navnlig Hopper, især med gode jydsk *Valdemar*-(J. Stbg. 280)-Døtre, der var indkøbt som Føl; derimod var den ikke »Hingstefader«, og i det hele gjorde den for lidt Gavn, da den gik tidlig til Grunde af kronisk Forfængenhed. Men Begyndelsen var alligevel ret lovende og opfordrede til Fortsættelse, hvilket ogsaa skete dels ved Køb herhjemme af en lille, rar, men ubetydelig, indført belgisk Hingst, der heller ikke gjorde Lykke, og dels ved Indkøb af Hoppesøl i Belgien til Oprettelse af en Opdrætterforening samt 1902 af en 3aarig Hingst, *Flacon*, Søn

af »Championhingsten« Rêve d'or, fra Verdensudstillingen i Paris 1900. Prisen var c. 25,000 Francs, hvad der imponerede selv Belgierne, der brugte den som god Reklame; men Hingsten var derimod ikke saa imponerende. Det var nemlig en stor, lang og finbenet Handelshest af kendelig forædlet Præg, og den gjorde sig heller ikke rigtig som Avlsdyr, uagtet den i sin lange Virketid med stærke og nette jyske Hopper gav en Del godt og kønt, ikke svært Afkom af dansk Præg, men egentlig ingen typiske Avlsdyr. En anden, ogsaa ret ædel, men bedre Hingst blev 1905 af en Privatmand købt ved Udstillingen i Bryssel, og den gav ligeledes gennemgaaende ret kurant, dog temmelig forskelligt Afkom af dansk Type, men heller ingen gode Hingste, saa der altsaa hverken skete Ulykker eller Mirakler ved Brug af disse. Heller ikke de her opdrættede belgiske Hopper gjorde sig synderligt bemærkede, saa der i nogle Aar blev Stilhed om den belgiske Avl, uagtet Afkommet i Hovedsagen tiltalte Opdrætterne, der paa dette Tidspunkt ikke kunde døje rigtig svære, grove Trækheste, saa de endog fandt svære »Jyder« for klodsede; men efter en Overgang tog man igen fat, tilskyndet af en hensynsløs Agitation fra Forretningsmænds Side, og i Løbet af de følgende Aar indførtes der en Mængde til Dels ret middelmådige Hingste, der til høje Priser solgtes til Foreninger. Desuagtet har man dog holdt sammen og til Afløsning anskaffet bedre Hingste, som Opdrætterne er ret villige til at betale dyrt. Men desværre har Krigen gjort det vanskeligt at faa en lignende Vare som før Krigen, selv til Krigspriser.

Paavirket fra Sjælland og under Ledelse af energiske Foregangsmænd begyndte denne nye Avlsretning paa Fyn i 1907 med Dannelsen af Foreningen »Trækhesten«, der af Hestehandlere købte to Hingste, hvoraf den ene, Martin, var en køn og god Hest, nærmest af dansk Præg, for 25,000 Kr. Den gjorde ogsaa god Fyldest i Avlen men gav dog ikke gode Hingste, derimod ellers godt og værdifuldt Halvblodsafkom, ogsaa helt dansk i Præget, saa det faldt i Fynboernes Smag. Ligesom paa Sjælland var det Forretningsmænd, der besørgede Indførselen og var Foregangsmænd; men paa Fyn var man foran i at gribe Sagen rigtig an. Befolkningen var jo med paa svære Heste fra gammel Tid og var ogsaa mere forstaaende Avlsmænd end Sjællænderne, saa de krævede og fik bedre Hingste, hvorved den nye Avlsretning straks overfløjede den 10 Aar ældre sjællandske. Hertil bidrog, at enkelte større Landmænd anskaffede gode belgiske

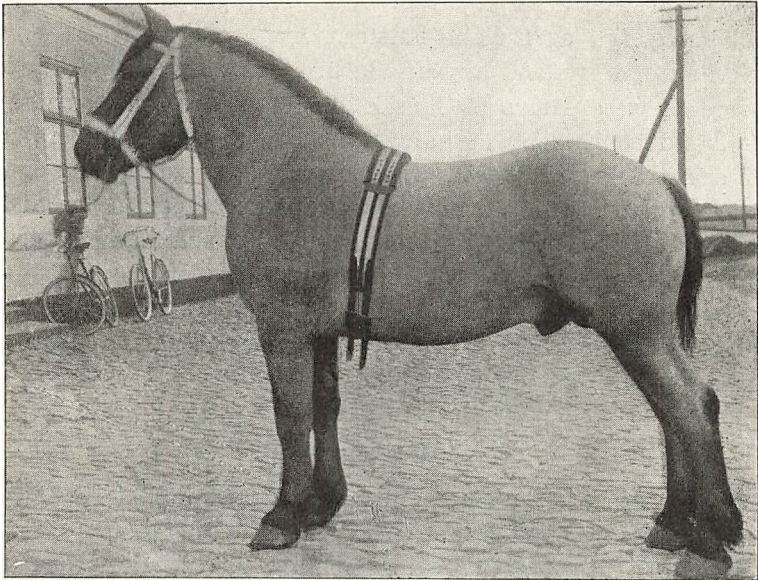
Hopper, hvormed de grundlagde Stutterier, der mærkeligt og heldigt nok trivedes.

Efter fra Begyndelsen at have været en Krydsningsavl, baseret paa mindre gode, svære Hopper, blev Avlen ved fortsat Indførsel dels Renavl og dels »gennemført« Krydsningsavl, idet Halvblodshopperne atter parredes med renblodige Hingste. Avlsformaalet fastsloges derefter ved Organisation af det tiltagende Antal Hesteavlsforeninger med belgiske Hingste saaledes: Renavl og gennemført Krydsningsavl, Kaaring af Avlsdyrene, baade Hingste og Hopper, og Stambogføring. Foreløbig godkendes $\frac{3}{4}$ belgisk + $\frac{1}{4}$ jydsk Blod; men Maalet er stadig at komme højere op i Blodet.

Som anført falder Afkommet saavel i Ren- som Krydsningsavlens forholdsvis godt ud og uharmoniske Karikaturer er sjældne, men Præget bliver gennemgaaende tilfredsstillende »dansk«, saa det uskønne hos den belgiske Hest, som frygtedes, sjældent kommer afskrækkende igen, hvad der nærmest maa forklares derved, at den grimme belgiske Type, som man straks fik en Prøve af, undgaas ved Indkøb, hvilket heller ikke længere er saa vanskeligt, da Belgierne selv arbejder paa at frembringe en net Hest. Det gode Resultat af denne Krydsning med en beslægtet, svær Race er altsaa et Bevis paa, at man ikke skal drage almengyldige Slutninger af ensidige Erfaringer; men naar man vil yde Ret og Skel, maa man heller ikke indrømme Krydsningsvennerne, at alt det gode stammer fra det fremmede Krydsningsmateriale. Vort hjemlige Tilskud giver i Gennemsnit mindst Halvdelen, og vort Materiale har ogsaa sine store Fortrin, saa en heldig Kombination af begge Racers gode Sider kan give Resultater, der efter vort Skøn overgaar begge Stamracer. Belgiernes Hovedfejl er et ofte mere eller mindre utiltalende Ydre med toppet, afskydende Kryds, krogede Haser, fine og trinde Piber og Koder samt store, flade Hove og svingende Forløb, hvortil kommer Skimmelfarve, netop Egenskaber, som vor Race er fri for og kan bøde paa. Antagelig vilde Blandingen vinde endnu mere Terræn, hvis ikke vore bedste svære, renblodige Hopper var unddraget Krydsningen, hvorved vi slipper for Halvblodshingste til Fremavl, saa Blandingsavlens indskrænkes til Hunkønssiden, hvilket mærkeligt nok regnes for tilladeligt, noget, som skyldes gammel Tro paa Hunkønnet Underlegenhed og det ved Hankønnet repræsenterede fremmede Blods Overlegenhed. Med Nutidens Viden kan det fastslaaes,

at Kønnene i Gennemsnit yder lige meget til Afkommet, saa Rettigheder ligesom Pligter bliver mere lige, og Hingsten ikke ene faar Æren for det gode og Hoppen Skammen for det daarlige.

Til Jylland kom der paa samme Tid som de første til Fyn belgiske Hingste og af god Kvalitet, nemlig den 2aarige skimlede *Bacchus* til Brønderslev, hvor den bedækkede en Masse, mest tarvelige Hopper, med hvilke den gav et meget godt Afkom, men

Bacchus, brunskimlet belgisk Hingst. Fot. som 2½ Aars.

heller ingen Hingste og kun faa Avlshopper. *Bacchus* selv var ogsaa en meget god Hest. Saa kom der en udmærket smuk og tillige god Hingst, *Monte Carlo*, til Salling og en ligeledes god, lille Hingst til Randers, begge solgt af Hestehandlere til Aktieselskaber for himmelhøje Priser. Men ingen af disse har gjort sig efter Forventning: *Monte Carlo* har kun givet smukt og ret ædelt, noget finbenet Handelsafkom, og Randers-Hingsten blev solgt med Tab, da den gav for ubetydeligt Afkom. Enkelte andre tarveligere Hingste er indført af Hestehandlere til Vejle-Egnen, hvoraf heller ingen har gjort sig særlig fordelagtig bemærket. Men forøvrigt synes der i Jylland, i alt Fald foreløbig, ikke at være Tale om fortsat eller gennemført men kun enkelt Krydsning til Produktion af Handelsheste.

DEN JYDSKE HEST PAA ØERNE OG I SØNDERJYLLAND

Uagtet der altsaa ikke i Fortiden har været Tale om bevidst og rationel Krydsning med grov Race, endsige gennemført Krydsning dermed, har en saadan dog fra den tidligste Tid fundet Sted paa Øerne og i Sønderjylland med jyske Heste, baade Hingste og Hopper, hvilket ogsaa har efterladt synlige Spor, mindst paa Sjælland; men i den sidste Menneskealder er Avlen sat helt i System, saa jyske Heste nu ligefrem er at betragte som »Landrace«, særlig paa Fyn og Lolland-Falster.

Hvad Sønderjylland angaar, da har den danske (jyske) Hest oprindeligt været Halvøens danske Bondefolks tro Følgesvend overalt, hvor det oprindeligt har haft Hjemstavn, men ligesom Befolkningen er Bondehesten bleven angrebet sydfra gennem Tvang og Forfinelse, forblandet samt stedvis endog fortrængt, idet Avlen til Dels har været holdt oppe ved Indførsel af Hoppemateriale nordfra, men ved Hingste sydfra, dog mest indenfor den danske — omend særlig mod Syd mere forædlede — Type. I den nu genvundne Del af Provinsen har man altid været mest »jydsk«, og nu gaar man antagelig helt op i denne Racetype.

SMAAHESTENE

Uagtet disse er uden avlsmæssig Betydning, kun indførte Brugsgenstande, har de dog i den sidste Menneskealder faaet en saa væsentlig statsøkonomisk Betydning, særlig som Husmandshest. at de i et Værk om Hesten her i Landet ikke bør undgaa speciel Omtale. Indførsel af fremmede Heste er jo gammel men har tidligere mest indskrænket sig til billige, lette Heste til København fra Skaane, saa det først var efter den fransk-tyske Krig 1870—71, da Landet blev udtømt, at vi særlig over Hamborg som Surrogat og Erstatning fik billige Smaaheste fra Rusland, Galizien osv. til By- og let Landevejsbrug. Men eftersom Husmandsbevægelsen har bredt sig, og Trækstudene i Jyllands magre Egne døde ud, er Smaahestene traadt i Stedet og har efterhaanden bemægtiget sig Husmandsbruget, foruden at de vedblivende anvendes til let Kørsel i By og paa Land. Efter nogle Aars Forløb mindskedes Indførslen særlig fra Rusland, medens den tiltog fra Norge og Island, idet Prisen dør faldt stærkt; men i dette Aarhundrede forandrede Prisforholdet sig, saa »Russerne« tog Magten, og Indførselen kom til at foregaa direkte fra Libau og Riga

og andre Østersøhavne — kun afbrudt ved den russisk-japanske Krig — indtil Verdenskrigen, da vi har maattet nøjes med Islændere og »Norbagger«, der er steget meget i Pris. I det sidste Aar har vi igen faaet lidt fra Rusland, men Antallet af russiske Heste skrumper stærkt ind med Undtagelse af Klassen: Gamle Vallaker, der holder sig, idet det næsten udelukkende var ganske unge Vallaker, vi indførte, hvad der til Dels ogsaa gælder for Islænderne.

Hvad nu de forskellige Racer angaar, da er den væsentligste og betydningsfuldeste Forskel: Størrelsen og den deraf følgende Trækkraft og Skridtlængde. Genenmsnitshøjden i Baandmaal er et Par Tommer over henholdsvis 9 og 8 Kvarter. Ellers er begge de to Racer i alle Maader af god Kvalitet: stærke, seje og længe levende samt fri for Fejl og Unoder til Brug, saa de baade er ret behagelige og gode Brugsdyr trods deres Lidenhed og for Russernes Vedkommende den spinkle Bygning; til Gengæld har disse den Fordel, at de har længere Skridt end Islænderne, der er for smaatgaaende for Plov. Idealet af en Husmandshest efter vor Smag er dog den lille, gule, norske Vestlandshest, der er behageligere af Form og Bygning og ikke lunefuld samt stærk, udholdende, trivelig og nøjsom og dertil godt gaaende. Dens eneste Fejl er, at den er for dyr. I Slutningen af 80'erne kunde ret gode Eksemplarer købes her for et Par Hundrede Kr., til samme Pris som Russerne, medens Islænderne kostede højst 100 Kroner.

Trods den høje Pris, »Nordbaggen« kommer til at staa i her hjemme, er det næppe noget godt Raad at give Husmændene: selv at avle Smaaheste. Avl med indførte Heste lykkes sjældent, og Huslodder egner sig heller næppe godt til Hestetillæg. Husmændene staar sig sikkert bedst ved at købe deres Behov af Heste gennem deres Organisationer i Norge, Finland og paa Island, indtil Rusland igen bliver leveringsdygtig.

Angaaende Antallet af Smaaheste henvises til Afsnittet »Hesteantallet« (S. 207—8).

V

AVLSLEDELSE, PLEJE, HANDEL M. M.

FARVE, MAAL OG VÆGT

Hvorvel Skønnet, udøvet af Sagkyndige, jo er Rettesnoren i vor Hesteavl, saa spiller ovennævnte faste Holdepunkter dog ogsaa en Rolle om end mere i videnskabelig, historisk, end egentlig praktisk Henseende. Hvad Farve eller Lød angaar, kan man ikke sige, at det ene er bedre end det andet, det bliver nærmest en Smags- eller Modesag, og Farven, især paa Luksusheste, har ogsaa rettet sig efter Moden, endog i den Grad, at der i Stutterierne har været avlet paa Farve som det vigtigste, et Princip, som efter Nutidens Kendskab til Farvernes Arvelighed var taknemligt, om det heller ikke absolut har været heldigt i andre Retninger. Selv her til Lands har Farven, ogsaa paa Arbejdsheste, lige indtil den nyere Tid spillet en ikke uvigtig Rolle, idet Markedet foretrak bestemte Lød, saaledes brunt og sort med mindst mulig Aftegn, medens rødt gik af Mode i Tyverne af forrige Aarhundrede, og Skimmelfarven ligefrem til Tider har været i Miskredit. Opdrætterne har altsaa været paavirket af Markedet, hvorfor Farven i forrige Aarhundrede ogsaa overvejende var brun og mørk samt muligst ren. Saaledes var der i Stambog I over jydsk Hingste, afsluttet med Fødselsaar 1880 og omfattende hele Aarhundredet, 67 pCt. brune og kun 16 pCt. røde; men i Tiden alene fra 1864—80 60 pCt. brune og 25 pCt. røde. Der var altsaa en tydelig Forandring i Farven, hvortil Grunden er lige til, nemlig Tilbagegangen for de brune Yorkshirehingste og Tendensen henimod Landracen. I de følgende Aartier tiltog det røde Lød jævnt paa det brunes Bekostning, da dette ikke mere blev begunstiget, og naaede ved Aarhundredskiftet for jydsk Stambogshestes Vedkommende over Halvdelen. Fra dette Tids-

punkt tiltog Løddet yderligere, næsten voldsomt, særlig for Hingstenes Vedkommende ved den stærke Tilvækst af »Munkedal'erne«, samtidig med de øvrige Hingsteslægters Uddøen, saa særlig Hingstene blev røde, Stamboghingstene endog i et Forholdstal af ca. 80 pCt., medens Stamboghopperne kun naaede henimod 70, men stadigt tiltagende. Ved at særlig Hingstene, og navnlig de bedste af disse, blev røde, tiltog, da Udvalget skete efter Godhed og ikke efter Kulør, dette Lød, hvortil yderligere bidrog, at det er absolut konstant, saaledes at røde Forældre kun giver rødt Afkom, hvilket derimod kan komme efter alle andre Lød. Af sig selv vil saaledes den jyske Renavl føre til, at Racen bliver rød, og det samme er Tilfældet i Frederiksborg-Racen, i hvilken Løddets Overmagt kan føres tilbage til Bæver-Blodet og Matadoren Hamlet, hvilket, siden Renavlen er indført, yderligere udvikles og vedligeholdes gennem Udvalget af det bedste og mest typiske, støttet af den anførte særegne Arveevne. Det røde Lød er altsaa ved at blive et konstant Racemærke for vore to Hesteracer og faar derved Værdi udover den rent æstetiske.

Maal har tidligst været anvendt af Militæret, paa Hestene ligesom paa Menneskene, men kun som Baand- eller Anlægsmaal, hvilket jo ikke er noget paalideligt Maal for Højden. Men Størrelsen, som den, der har praktisk Interesse, maales jo heller ikke ved Stangmaal, det sker skønmæssig, saa Maaling ikke kan være noget afgørende Moment, kun et nyttigt Kontrolmiddel, der tilmed har historisk Betydning. I den Henseende er man saa heldig at kunne følge Tilvæksten i Højde i over 100 Aar, i alt Fald for Elitens Vedkommende, med nogenlunde Nøjagtighed og derigennem konstatere en Gennemsnitstilvækst, der i 10aarige Perioder af forrige Aarhundrede for den jyske Hests Vedkommende er naaet op til næsten $\frac{1}{2}$ Tomme. Om Øerne, der til Dels har opbygget deres Hesteavl ved Krydsning, kan intet siges med nogenlunde Sikkerhed, men Tilvæksten har der næppe været mindre. Til Sammenligning kan anføres, at Tilvæksten i den engelske Væddeløbsrace har været beregnet til 1 engelsk Tomme i 25 Aar, altsaa noget lignende som her. Skønner man nu over Aarsagen til Tilvæksten, saa har man to Alternativer: Ernæring og Udvalg. Den engelske Væddeløbshest har altid været rigeligt ernæret, og den er ikke udvalgt efter Størrelse, men efter Præstation paa Banen, altsaa ikke direkte noget af det anførte, sandsynligvis derimod indirekte ved, at store Dyr gennemgaaende

løber hurtigere end smaa. Hertillands er Udvalget bevidst gaaet i Retning af Størrelse, og i alt Fald for Hingstenes Vedkommende har Ernæringen ikke spillet nogen væsentlig Rolle, ligesaa lidt som den ved Kunst fremdrevne Størrelse er bleven nedarvet, saa Udvalget ubetinget maa være Aarsagen til den betydelige Tilvækst. Hvad andre Dimensioner end Højden angaar, da har de først siden 80'erne været dyrket, men fra den Tid har Bredde, Dybde og Brystomfang, dog især *Benmaalet*, nydt særlig Opmærksomhed, hvilket ogsaa har givet synligt Udslag, endog forholdsvis større end Højden. Navnlig har Piber og Koder været Kæledægger. De jyske Opdrættere har altid næret Kærlighed til føre og laadne Ben, som man instinktmæssig følte, hørte sammen, men som var bleven ignoreret ved Krydsningen med de spids- og glatbenede Halvblodsheste. Derfor, da Omslaget til det før- og laadenbenede »gamle Slag« blev proklameret, hæftede Opdrætterne sig særlig ved Haarene som det mest iøjnefaldende Racemærke, og ved at dyrke dem, fulgte som »Korrelation« Førheden med, saa Pibemaalet i den sidste Menneskealder er naaet op til henimod en Tommes Gennemsnitstilvækst i den jyske Race.

I Frederiksborg-Racen, hvor Haarene ikke er yndede, og man heller ikke har lagt Vind paa Førheden, er Pibemaalene ikke fulgt med Størrelsen, saa Racen nu nærmest er finbenet.

Efter amerikansk Mønster begyndtes der for en Menneskealder siden paa at indføre Vejning af jyske Hingste ved Skuerne, og efter *Vægt* en da har man altsaa et Skøn over Tilvæksten i en Aarrække, hvilken kan sættes til c. 150 Kilo, hvorfra dog gaar meget for Forøgelse af Fedmen, der jo spiller en Hovedrolle ved denne Bedømmelse, hvorfor den maa tages med behørigt Forbehold. Ved Fællesskuet i Aarhus 1890 vejede saaledes 10 af de bedste Præmiehingste i Gennemsnit 725 Kilo, og i de følgende 25—30 Aar er Gennemsnitsvægten stegen til c. 900, enkeltvis 1000 Kilo og derover, i meget fed Kondition.

AVLEN OG AVLSLEDELSEN

Den rationelle Avl begynder med *Valget af Avlsdyr* og fortsættes med Bedækningen. Men i den primitive Kulturstand kom man let over Spørgsmaalet, idet man lod de løsgaaende Hingste og Hopper selv derom. I det mere fremskredne Samfund udvalgte der nok baade Hingste og Hopper blandt de bedste efter det tilsigtede Øjemed; men Bedækningen, hvor den foregik

i det Frie paa Græs, besørgede de selv. Bedækningstiden var dermed givet: fra Maj til hen paa Sommeren.

Efter Jordfællesskabets Ophævelse i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, da hver Mand maatte holde sine Dyr paa egen Jord, ophørte ogsaa den fri Bedækning af sig selv og afløstes af Bedækning »af Haanden« hos Hingsteholderen, som tog Betaling for Springet, der af en god Hingst ved Aarhundredskiftet var 1 Rdlr.*), hvilken Pris holdt sig til helt hen i Trediverne, men ved Midten af Aarhundredet var steget til 2 Rdlr. og yderligere gik op til 3, 4 à 5 Rdlr. samt i 70'erne endog til 20 Kroner i Øst- og Sydjylland. Henimod Slutningen af Aarhundredet, da Hingsteprisen ved Foreningsopkøbene steg, fulgte Bedækningsprisen med, saa den ved det nye Aarhundredskifte kunde sættes til 30 Kr. som Maksimum, der snart yderligere steg til 50 Kr., enkeltvis mere, og om ved 1910 til ca. 25 Kr. som Middelpriis i Jylland, men rigtignok betydeligt mindre paa Sjælland, hvor ogsaa Foderlønnen for Foreningshingstene, der varierede stærkt i de forskellige Egne, fra ca. 500—700 Kr., kun var det halve, medens derimod Vestjylland stod højest. Under Verdenskrigen med de høje Hestpriser, steg Hingsteprisen samt Foderlønnen for Foreningshingste til det dobbelte og mere, og Bedækningsprisen hos de bedste »Hingstefædre« til det flerdobbelte for Ikke-Medlemmers Hopper, ja, naaede endog ved Auktionssalg 5—800 Kr. for enkelte »Bedækningsretter« udover den ordinære pr. Medlemsret indenfor Foreningen selv.

Bedækningstiden er stadig Foraarstiden, særlig April og Maj, men fortsættes Sommeren igennem med de Hopper, der ikke er bleven drægtige. Folingstiden er mest April, Maj og Juni Maaneder. Den tidlige Bedækning er med den kraftigere Ernæring tiltaget, saa den i Jylland nu for begge Køn er almindelig i 3 Aars Alderen, og meget lovende Foreningshingste bedækker ofte nogle faa Hopper allerede i 2 Aars Alderen, dog ikke sjæl-

*) Hingsten *Cimber* (J. Stbg. Nr. 1), bedækkede for 1 Rdlr.; men da den i 1795 havde faaet 1. Præmie, steg Bedækningsprisen til 3 Rdlr. Dansk Curant, og den berømte *Tjærby-Hingst* (J. Stbg. Nr. 8) bedækkede i 1820 for 9 Mark (3 Kr.).

De ædlere Hingste var dyrere, saaledes kostede Bedækning af *Tamerlan*, *Nørlund* (J. Stbg. XXVII), 10 Rdlr., og Prisen var hos Fuldblodshingstene 10 Specier (40 Kr.) ved Aktiehingstene og 30 Rdlr. ved Statens Hingste paa Stutteriet. Landstodhingstene bedækkede til forskellig Pris i de forskellige Egne, men da Søgningen tabte sig i 50'erne, nedsattes den til 3 Rdlr.

dent med tarvelig Frugtbarhedsprocent, da ikke alle er kønsmodne saa tidlig. Derimod er 2 Aars Hoppers Bedækning Undtagelse og skyldes som Regel en for stærk Vækst. Det herskende hippologiske Dogme om uudviklede Dyrs daarlige Afkom er ikke bekræftet hverken af den gamle eller moderne Praksis, hvad der er ret naturligt, idet alle berømte Racer jo er opbyggede og udviklede ad denne »gale« Vej. Erfaringen lærer tværtimod, at det er de ældre Dyr, der som Regel ikke gør sig i Avlen.

Bedækning af Følhopperne foretages almindeligt den 9. Dag efter Følningen og saa fremdeles, saa gode Hingste, der ikke er særlig frugtbare, bedækker hyppigt, især da der rent undtagelsesvis holdes Probérhingst. Følningen foregaar som Regel i Boks, enten i Stalden eller Laden, og ønskes nu ikke i Vintermaanederne. Af Føllene dør der temmelig mange, særlig af Føl-syge og Kværke, saa man maa regne med en Afgang det første Aar paa 5—10 pCt. Drægtighedsprocenten er dalende og kan over en Bank for hele Landet for Tiden næppe sættes ret meget over 60 pCt., medens den tidligere har været 10 pCt. højere i Jylland, og i gamle Dage under de primitive Forhold sikkert endnu højere. Det er en Kendsgerning, at Frugtbarheden er mindst i de gode Egne med stærk Kornjord samt dermed følgende strængt Arbejde og Kærnefodring som paa Lolland, til Dels ogsaa paa de øvrige Øer og Jyllands Østkyst, højest i de magre Egne med let Jord, større Græsarealer og tarvelig Ernæring. Naar saaledes Frugtbarheden er aftaget forholdsvis stærkest i Jylland i den sidste Menneskealder, kommer det muligvis af den stærkere Brug og kraftigere Ernæring; derimod er Tilstanden paa Øerne ikke kendelig forringet, hvilket kan forklares ved større Interesse for og Forstaaelse af Hesteavl. Særlig med Hensyn til Jylland ligger det nær at slutte, at Nedgangen i de senere Aar i Frugtbarhed, hvilken synes stærkest i »Eliteavlen«, kunde henføres til den strænge Renavl og dermed følgende udbredte Indavl, der jo fra gammel Tid ikke har noget godt Ord paa sig i nævnte Retning.

Hvad ellers Avlsprincipperne angaar, da har de vekslet gennem Tiderne efter de forskellige Krav og Moder; navnlig medførte Riddertiden stærk Krydsning med indførte Hingste til Produktion baade af Stridsheste og ædlere Rideheste til den flersidige og udstrakte Brug, som Overklassen gjorde af Heste. Men for Bondestandens Vedkommende formede dens Hesteavl sig

mere efter Forholdene, navnlig Fællesskabet med de løsgaaende »Hingstklodde« og den tarvelige Ernæring, som Trevangs-Driften af Jorden paa Øerne affødte, saa Bondehesteavlens der udviklede sig i al sin Elendighed ved sig selv. Anderledes paa Halvøen, hvor Bondestanden var mindre fortrykt, Driftssystemet anderledes, saa Ernæringsforholdene ogsaa var bedre, og der ogsaa fra gammel Tid fandtes en Landrace, som nød Anseelse og fandt Af sætning til Udlandet. Her skete der ligeledes et om end just ikke skarpt Udvalg derefter, idet der til Bedækning udtoges den bedste Plag i Byen inden Skæringen, der foretages i 2 Aars Alderen, ligesom der ogsaa benyttedes ældre Hingste, som holdtes til Bedækning for Betaling, hvorimod Herregaardenes i Reglen forædlede Hingste vragedes, hvis Herremanden ikke ligefrem fremtvang deres Afbenyttelse. Blandt Bønderne i de opdrættende Egne var der naturligvis ogsaa forstaaende Kendere, der var førende i Avlen inden for de specielle Omraader. Men paa Øerne var det først, da Tiderne og Forholdene bedredes i Slutningen af det 18. Aarhundrede, at Avlen af de forsultede og forkrøblede Smaaheste aftog, og der indførtes større og bedre Heste, rigtignok af forskellig Slags og Kvalitet, ligesom Benyttelsen af Stutteriets Hingste til Bedækning tiltog i Nordsjælland og paa det kongelige Gods i Odsherred, hvorved den lettere Hesteavl grundlagdes.

Forsaavidt der altsaa kan tales om Ledelse af Hesteavlens i Fortiden, da har den i de Egne, hvor den stod bedst, været foretaget af rent praktiske Hensyn: *M a r k e d e t s K r a v*, dog med særligt Henblik paa de hjemlige Forhold; men da Staten for 150 Aar siden af Hensyn til Hæren fandt sig foranlediget til at gribe ind i Ledelsen, var det for at skaffe en hurtigere og lettere Militærhest, hvortil Forædling var nødvendig. Vi efterfulgte i det Stykke selvfølgelig Tyskland og satte Landets Hesteavl under militært Styre efter Preussens Eksempel, dog under lempeligere omend udygtigere Form, hvorfor Resultatet ogsaa blev utilfredsstillende. Men saa forandrede man Princip og vilde tage Hensyn til Opdrætternes og Landets Tarv, hvad der dog rigtignok nærmest kun skete paa Papiret, idet de ledende Mænd var Venner af Forædlingen, der ogsaa i en Periode forretningsmæssig set virkelig var fordelagtig, men snart kom ind paa Vildspor. I Stedet for saa at opgive Ævret og overlade Forretningen til sin naturlige Gang, fortsatte Magthaverne Forædlingen uden andet Maal end personligt Liebhabereri, indtil den efter dyrekøbt Erfaring for-

kastedes af den vaagnende offentlige Mening. Men selv derefter skete der i Praksis intet gennemført Systemskifte, idet det ikke blev Opdrætterne selv, der fik Ledelsen i deres Haand, derimod stadig Liebhave af forædlede Heste, ofte uden Forstaaelse af deres Opgave. De tog vel nok Parolen: »Renavl« i Munden, men anvendte den ikke altid eller paa rette Maade i Praksis, saa Resultatet blev problematisk, nærmest en March paa Stedet.

Først fra Begyndelsen af 1880'erne, da Landbruget under dets gamle Form blev betrængt, saa der maatte findes paa noget nyt, og da Hestene var det Produkt, der holdt sig bedst i Pris, tog man i Jylland mere maalbevidst denne vigtige Gren af Landhusholdningen op, idet Foreningen af jydsk Landboforeninger oprettede et Husdyrudvalg, der paa sit Program havde »Udviklingen af Landets Racer ved sig selv« som Hovedpunktet, og som Hjælpebidler dertil foreslog Undersøgelse af Præmiehingstes Afkom og Stambogføring. Skønt Iværksættelsen deraf begyndte som famlende Forsøg, var det alligevel en Begyndelse fra den rigtige Ende. Dyrskuebedømmelsen havde for Hestenes Vedkommende nærmest været en slet og ret Markedsbedømmelse, til Dels en »Skønhedskonkurrence« — uden Hensyntagen til Avlen —, foretaget af mere eller mindre dygtige Hestekendere eller Hesteliebhave, til Dels Teoretikere, der levede paa nogle uklare Avlsregler om »Race«, Akklimatisation og fuld Udvikling hos Avlsdyrene, hvad der tilsammen taget gik under Betegnelsen »rationel«, og som i Forening med den saakaldte »rationelle Røgt og Pleje« var den højeste hippologiske Oplysning. Praktikerne var hovedsagelig »Fejl-, navnlig Spatkiggere« og dernæst Yndere af den pæne, reelle Hest, helst med forædlet Præg, medens man hverken tog Hensyn til eller vurderede Racetype eller Kønspræg, endsige forstod det vigtige Begreb »betydelig«, naar Talen var om Avlsdyr, ligesaa lidt som der toges eller kunde tages Hensyn til Afstamning, der i Nutidsforstand var et ukendt Felt for Datidens Hippologer.

Systemskiftet, som saaledes indlededes og allerede var begyndt med en rigtignok ufuldkommen Mønstring af Afkom efter Præmiehingste ved Statsskuerne, affødte en officiel sagkyndig Undersøgelse deraf i Hjemmene, hvilken, suppleret med Studier over Beskaffenheden af de Hingste, der i Tidernes Løb havde gjort sig fortjent i Avlen, førte til det Resultat, at ikke alene de af Eksteriorbedste, men tillige

betydeligste samt mest typiske og raceprægede Hingste gennemgaaende ogsaa havde vist sig som de bedste i Avlens Tjeneste, medens Blandinger og Blandingstyper som Regel var uregnelige. Da disse Kendsgerninger harmonerede med erfarne Opdrætters Skøn og Tilbøjelighed, lempede de førende Hingstedommere ogsaa lidt efter lidt deres Syn derefter, saa »det jyske Præg« kom til Ære og Værdighed ikke alene i Tale, men ogsaa i Gerning, efterhaanden som man lærte det at kende, ligesom det »at se stort« paa et Avlsdyr. Hvorvel Antallet af rénprægede Hingste ikke var stort, vaagnede den slumrende Kærlighed til og Forstaaelse af den jyske Hest »af det gamle Slag« hos de jyske Opdrættere, navnlig de yngre, intelligente og interesserede Mænd hurtigt, saa Markedsbedømmelsen fejedes bort. Forandringen fulgtes dertil af et mærkeligt Held, idet den »nye« Type bredte sig, da den ikke længere var trykket, saa den snart tog Magten. Men Overgangstiden var vanskelig, saalænge der var den store Uensartethed i Avlsmaterialet, at det mest forskelligartede skulde sammenlignes og sammenstilles paa Dyrskuepladserne, ligesom det tilstræbte hverken var talrigt eller godt. Men Lykken var med! Og samtidig udvikledes den officielle Afkomsmønstring ved Skuer ogsaa i rationel Retning, saa der blev god Vejledning til rigtig Vurdering af Avlsdyrene.

Den anden Opgave, som Udvalget tog op, var Stambogføringen, der jo efter Bogstaven er Bogføring over en Stamme, altsaa over en Samling Dyr, som er beslægtede gennem fælles Stamforældre; men da der ikke kunde være Tale derom, og der i det hele taget ikke var nogen dybere Forstaaelse af Stambogføringens Betydning for Avlen, tog man rent praktisk paa Sagen og begyndte med kun at optage de bedste og mest renblodige Individuer af begge Køn for paa det Grundlag at søge at naa frem til noget godt og konstant. Princippet, hvorpaa Stambogføringen hviler, er jo det, at Afkommet først og fremmest arver fra Forældrene, men, om end i stærkt aftagende Grad, ogsaa kan arve fra Forfædrene (Atavisme), saa at Avlssoliditeten tiltager, naar Slægten forud har været god og ensartet.

Starten af Stambogen var imidlertid ikke heldig, idet der kun udkom 2 Hefter deraf, — omfattende baade jyske Heste og Kvæg —, som begge maatte kasseres, da der til Arbejdet havde manglet

fagkyndig Assistance. Først da denne skaffedes, lykkedes det efter Vedkommendes fleraarige Forstudier at faa udarbejdet Hingstestambog I i 1886, hvorefter Sagen tog fart. Grunden hertil skyldtes dog sikkert mindre Forstaaelse af dens Betydning end Æren ved at faa et Dyr i »Adelskalenderen« samt den Omstændighed, at Optagelsen hverken var forbunden med Udgift eller Ulejlighed. Derved lykkedes det straks at faa alle de gode Hingste og senere ogsaa de bedste Hopper bogførte i de aarlige Stamboghefter. Som Tiden gik, og det indsamlede og kontrollerede Elite-Materiale tiltog, kom Stambogføringen's Betydning som belærende i Avlsspørgsmaal frem, idet Slægterne kunde følges Led for Led, og der deraf lod sig uddrage Erfaringer og Regler for rationel Avl. Saaledes fremgik det tydeligt af Materialet, at noget var bedre end andet og et enkelt allerbedst, medens Massen gik ud af Spillet lidt før eller senere, hvoraf naturligt fulgte Benyttelse af det bedste, hvilket igen førte til Stammedannelse, hvorpaa den jyske Avl netop giver et godt Eksempel gennem Oppenheim-, Valdemar-, Munkedal- og Aldrup Munkedal-Linierne. Endvidere belærer Stambogføringen om, at Hingstetillæg ikke er den rene Tilfældighed eller skyldes Fodring, men er knyttet til enkelte fremragende Individuer, særlig Hingste (»Hingstefædre«) af den bedste Linie, medens det i de andre næsten kun lykkes ved en »Hingstemoders« Hjælp. Ogsaa Aldersspørgsmaalet belyses ved Hjælp af Stambogen, idet det deraf kan godtgøres, at Frygten for unge Avlsdyr er saa lidt berettiget, at det endog kan fastslaas som Regel, at kun enkelte fremragende Individuer kan naa den højeste Ydelse i Avlen i den noget ældre Alder.

Medens den jyske Stambogform med udelukkende Optagelse af de bedste Individuer, der kunde tænkes at føre Avlen frem, med deres fuldstændige Beskrivelse, og Kravene til god og muligst ren Afstamning blev herskende, ogsaa for de andre Dyrearter herhjemme, saa nøjedes man andet Steds med en simpel Masse-Registrering ogsaa af middelmaadige Dyr, eller saadanne, som blot ved velvillig Fortolkning kunde henregnes til den Race, man tilsigtede. Saaledes i Slesvig, hvor den første Stambog over slesvigske (danske) Heste udkom i 1900 med Tusinder af Individuer af ubekendt Afstamning og gennemgaende ret tarvelig Beskaffenhed. Men i Avlen er det jo ikke Mængden, der gør det!

Efter Genforeningen med Sønderjyderne har vi optaget den tyske Registrering, hvorved det bliver muligt for dem at kunne faa deres Heste indregistrerede sammen med vore, idet vi har sænket Niveauet lidt efter dem.

Den tredie Hovedopgave, som Husdyrudvalget, rigtignok noget senere, optog, var Dannelsen af Hesteavlforeninger, af hvilke den første, kaldet »Jyden«, blev oprettet i Februar 1887 i Egnen Vest for Aarhus; men endskønt den dannede Grundlaget og var Forbilledet for de talrige efterfølgende Foreninger, var den dog anderledes og mere ideelt anlagt end disse, nemlig som et Stutteri, fordelt paa mange Hænder, men under fælles Ledelse. Medlemmerne forpligtedes saaledes til at holde antagne (kaarede) Hopper og at lade disse bedække af ligeledes kaarede Hingste, men først naar saadanne manglede, skulde Foreningen træde til og anskaffe en tjenlig Hingst ved Hjælp af Laan paa Medlemmernes solidariske Ansvar.

Selvfølgelig kunde der til at begynde med under Datidens Forhold ikke blive Tale om nogen stræng Kaaring af Hopper, hvorfor de sondredes i to Klasser, hvoraf 1ste noget nær skulde svare til de bedre Præmiehopper fra Dyrskuerne, dog med mere Hensyntagen til Afkom og Stamtavle, ligesom der blev lagt særlig Vægt paa Typen, og det var ogsaa blandt disse, at Stamboghopperne fornemlig antoges.

Samme Aar udkom der en ny Husdyrlov, der ydede Statstilskud til Indkøb af Hingste ved Foreninger, hvilket gav Stødet til Oprettelse af saadanne i et hastigt stigende Antal og med Anskaffelse af Hingst som Hovedformaal, medens Kaaringen af Hopperne mere blev et Anhang uden egentlig logisk Forbindelse med den nye Opgave. Derimod slog Hingstekaaringerne an, efter at de fra 1889 blev Fælleskaaringer, fordi de fyldte et Savn og betød et Fremskridt, idet de for det første var lagt paa den rette Aarstid — før Bedækningen og ikke som Statshingsteskuerne efter samme —, og de dernæst tog Ungdommen med fra 3 Aars Alderen, hvad der nu med den stærke Efterspørgsel efter Foreningshingste var Trang til, samt endelig virkede som Hingstemarkeder. Men Hovedsagen for Avlen var dog, at de virkede belærende gennem den mere moderne Bedømmelsesmaade, efter Type og betydelige Egenskaber i Stedet for den gængse: Pænhed og Fejlfrihed.

Samtidig med Fælleskaaringerne oprettedes der under »For-

eningen af jyske Landboforeninger«s Overhøjhed en Sammenlutning af de endnu ikke talrige Hesteavlforeninger under Navnet »De samvirkende jyske Hesteavlforeninger«*), der bl. a. tog Ledelsen af Kaaringerne i sin Haand, og, ligesom Foreningerne tiltog i Antal, lidt efter lidt blev en Magt, der faktisk ledede den jyske Hesteavl. Antallet af Foreninger deri steg efterhaanden til et Par Hundrede, hvilket Tal siden har været Maksimum. Deres Størrelse er temmelig forskellig, men Normen er dog: saa mange Medlemmer, at deres Hopper kan optage en Foreningshingst, altsaa ca. 100. Kaaringerne er stadig Hovedopgaven, idet det er dem, der mest interesserer og har haft størst Betydning for Hesteavlens gennem den Forstaaelse og Vurdering af Avlsdyr, de har spredt i vide Kredse, hvilket har sat synlige Frugter i gavnlige Bestræbelser for at faa gode Avlsdyr, som de mest formaalstjellige.

Det kan med Rette siges, at Optrætterne først gennem Foreningsvirksomheden er bleven dygtiggjorte til at kunne styre deres egne Sager, hvad der har haft til gavnligt Følge, at de tidligere Magthavere, der, som ikke direkte interesserede deri, sjældent forstod eller har villet forstaa deres Opgave som Ledere af Bondehesteavlens, blev fortrængt.

Kaaringerne optraadte i god Forstaaelse med og ikke som Konkurrenter til Statsskuerne, idet de hovedsagelig kun arbejdede med den Ungdom, som der endnu ikke regnedes med ved disse, og dels ved, at Formændene for Hingsteskuekommissionerne var Meddommere ved Kaaringerne hver i sit Distrikt. Formanden i Kaaringsudvalget var Statskonsulenten, der derved blev Fællesdommer for hele Provinsen, baade i Bestillingsmedfær og valgt dertil af »Foreningen af jyske Landboforeninger«, medens de 3 Meddommere valgtes af de respektive Hesteavlforeninger.

Nu staar der med Hensyn til Selvstyret kun tilbage, at de organiserede Hesteavlforeninger, der ejer alle Præmiehingstene, ogsaa faar Lov til at indstille Dommerne ved Statsskuerne, hvis de bevares som hidtil.

Hesteavlforenings-Sagen bredte sig temmelig hurtigt til Øerne for den svære Avlsretnings Vedkommende; medens den havde

*) Se »Mindeskrift i Anledning af De samvirkende jyske Hesteavlforeningers 25 Aars Jubilæum 1913«. Af Statskonsulent J. Jensen.

svært ved at finde Form i den lette, men til Slut dog har fundet sit Leje i det nævnte prøvede. Der er saaledes ogsaa sket en Sammenslutning mellem de frederiksborgske Hesteavlsforeninger.

Analysere man ved Stambøgernes Hjælp Avlsarbejdet i det sidste Hundrede Aar og nu ved Slutningen af dette Tidsrum betragter Resultatet, maa man sande det gamle Ord: »Naar Enden er god . . .«, idet der er kendelig Fremgang i vor Hesteavl i begge Avlsretninger her i Landet, nemlig den lette, der bunder i det kongelige Stutteri, og den svære, jydsk Landavl; men Fremgangen har desværre ingenlunde været jævn eller uafbrudt, idet Avlen i den længste Tid har været ledet paa Afveje af Liebhaveere eller Teoretikere, der har manglet praktisk Forstaaelse og har handlet ud fra de vekslende naturfilosofiske Dogmer, lavet af Katederhippologer. Af de i den bevægede Tid herskende Doktriner har »Raceteorien« med Overvurdering af »Racen«, særlig den ædle, og Undervurdering af Individet tilligemed Forædlings- : Krydsningslæren, været skæbnesvangre, hvorpaa først Renavlslæren, da den, desværre lovlig sent, blev optaget paa praktisk Vis, har beroet, men Erfaringen har været en dyr Læremester. Af nyttige Lærdomme, som vi har erhvervet, skal i første Række anføres, at det rette Valg af Race kun gør sig gældende gennem udmærkede Individier, og selv saa er dets Magt begrænset ligeoverfor gamle, stedvante, nogenlunde avlssikre Hesteslag, som vel kan forbedres og ændres men næppe helt forandres ved Krydsning, uden at den bliver konsekvent gennemført. Og Stammedannelse af Mellemformer paa Grundlag af Blandinger hører i det mindste til de sjældne Undtagelser, hvorpaa der i den jydsk Avl er et godt Eksempel i det mislykkede Forsøg paa at danne et lettere Slag gennem Udvalg deraf. Men sidst og ikke mindst har Praksis belært Videnskaben om den ældgamle Opdrættererfaring, hvorpaa alt Forbedringsarbejde i Avlen faktisk beror, nemlig den *exceptionelle Nedarvningsevne*, som findes hos enkelte i Reglen ogsaa i anden Henseende udmærkede Individier, og som kun nedarves til det bedste af Afkommet, hvorved der kan dannes Stammer, hvad de anførte Slægttavler over Hingste tydeligt oplyser om. Men ligesom Individierne er højst forskellige, hvilket ogsaa gælder Racerne, saa er det samme ligeledes Tilfældet med Hensyn til Nedarvningsevne, baade hvad Styrke og Varighed angaar, idet der indenfor Slægterne som Regel Led for Led foregaar

en stadig U d a r t n i n g fra Stamfaderen, indtil de u d d ø r i lige Linie, hvorpaa Slægttavlerne afgiver sørgelige Eksempler.

Opgaven i Avlen bliver altsaa herefter i første Række at udpege og derefter udnytte de Individer, navnlig Handyr, med den udprægede Nedarvningsevne, saa Nedbrydningstendensen overvindes. Desværre gives der ingen sikker Brugsanvisning herfor, saa det derfor er ret ørkesløst at spekulere paa at udfinde de enkelte berømte Opdrætteres Fabrikationshæmmeligheder, hvad der har været spildt baade Tid og Tanker paa.

Antal af og Fødselsaar for Stamboghingste efter
følgende Hingstefædre:

Fødselsaar	<i>Aldrup Munkedal, født 1893</i>	<i>Prins af Jylland, født 1898</i>	<i>Høvding, født 1899</i>	I alt
1897.....	6 ¹⁾	»	»	6
1898.....	7 ²⁾	»	»	7
1899.....	14 ³⁾	»	»	14
1900.....	15	»	»	15
1901.....	9	3 ⁴⁾	»	12
1902.....	10 ⁴⁾	1	1	12
1903.....	15	7 ⁶⁾	2	24
1904.....	10	7	2	19
1905.....	5	3	10 ⁸⁾	18
1906.....	2	4	6 ⁹⁾	12
1907.....	3	4 ¹⁾	4	11
1908.....	2	4	4	10
1909.....	4	7	2	13
1910.....	»	1	2	3
1911.....	»	1	1 ¹⁰⁾	2
1912.....	1	1	2	4
1913.....	2	3	2	7
1917.....	»	»	1	1
Ialt...	105	46	39	190

¹⁾ Deriblandt *Tebstrup Munkedal*. ²⁾ Deriblandt *Prins af Jylland*. ³⁾ Deribl. *Høvding og Løsning Munkedal*. ⁴⁾ Deribl. *Aldrup Finsen*. ⁵⁾ Deribl. *Atlas*. ⁶⁾ Deribl. *Kran*. ⁷⁾ Deribl. *Gutten*. ⁸⁾ Deribl. *Aldrup og Karmark Høvding*. ⁹⁾ Deribl. *Skipper Clemens*. ¹⁰⁾ Deribl. *Dux*.

Efter Optælling i Stambøgerne er der stor Forskel paa Hingstehøsten de forskellige Aar, saa der er baade gode og daarlige »Hingsteaar«. Og ligeledes er der stor Forskel paa Hingstefædrenes Produktion de forskellige Aar, uden at man heller her med Bestemthed kender Grunden; kun kan man, hvad ovenstaaende

Tabel ogsaa bestemt udviser, sige, at Alderen dør gør sig tydeligt gældende, saaledes at den gode Tid synes forbi omtrent ved 10 Aars Alderen baade for Hingstes og Hoppers Vedkommende indenfor den jydsk Race.

Da Husdyrudvalget optog Hesteavlsspørgsmaalet paa sin Dagsorden, kom Hingstekaaring, saaledes som den er indført i Slesvig, paa Tapetet med tvungen Kaaring af alle Hingste, der bedækkede, og Udelukkelse under Bødestraf af de kasserede. Tanken om ad denne Vej at forbedre Hesteavlen er saa nærliggende, at den naturligt slaar an hos et usagkyndigt Publikum, der ikke forstaar, at Forbedring ikke saa meget skyldes Udelukkelse af det slette som Fremdragen og Benyttelse af det udmærkede, eller som ikke kan vurdere Faren ved at lægge »Hals- og Haaandsret« i Hænderne paa mulige Dilettanter eller ensidige og selvraadige Dommere. I denne Henseende har Tvangskaaringen netop ogsaa sin Styrke og Berettigelse som et mægtigt Middel til at fremme en bestemt Avlsretning selv imod Optrætternes Ønske, hvilket har været Tilfældet i Preussen, hvor Remonte-hesteavlen væsentlig skyldes den. Men til slig Tvangssystem hører der egentlig et Landstutteri med udstationerede gode Hingste, i hvis Spor Hingstekaaringen følger, da Staten jo maa supplere og have Kontrol med de private Hingste, der optræder som Konkurrenter. Set fra et ensidigt militært Standpunkt og godt gennemført er Midlet godt og probat, hvad navnlig den østpreussiske Hesteavl er et gyldigt Bevis for.

En anden Form for Tvangskaaring blomstrer i Oldenborg og Belgien, hvor Hesteavlen staar saa højt, at der er rigelig Tilgang af godt Hingstemateriale og Enighed om Retningen i Avlen samt Forstaaelse hos Folket af, hvordan et godt Avlsdyr skal være.

Hingstekaaring er, som foran anført, ikke noget nyt her, hverken i Kongeriget eller Slesvig, idet der i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede har været foretaget en, rigtignok problematisk Kaaring af Bondehingste, til at begynde med ved Kavalleri-Officerer og senere ved Godsejeren eller Sognefogden; men denne Forestilling vakte almindelig Forargelse, saa den maatte ophøre.

Efter Slesvigs Afstaaelse til Preussen blev det ogsaa velsignet med ædelt Landstutteri m. m.; men da det ikke slog an i Nord-

slesvig, hvor man dyrkede den danske Hest, gik Myndighederne ind paa at fritage det derfor, mod at man indførte Tvangskaaring for Hingste af »Egnens Race« i Lighed med Oldenburg.

Da den i 80'erne allerede havde virket i flere Aar, var der alt-saa Erfaring for Systemets Virkning, som derfor ogsaa blev studeret, hvoraf Hovedresultatet tildels kunde sammenfattes deri, at Tyskerne var for den og Danskerne imod den, uagtet Avls-formaalet forøvrigt var i god Overensstemmelse med Befolkningens, nemlig en »Ackerpferd«, en lettere dansk Hest, som Ledelsen vilde rendyrke og udvikle gennem Kaaring ved at udskyde de formentlig daarligste. Men da der intet Landstutteri var at falde tilbage paa, og der skulde kaares et tilstrækkeligt Antal Hingste til at betjene Hopperne, blev man tvungen til at gaa temmelig lavt i Kvalitet, og da saa samtidig Hingsteslægterne uddøde, blev det nødvendigt at ty til Jylland om Hjælp, uagtet man her var gaaet i sværere Retning, og Hingsteprisen for de gode Individer var steget saa stærkt, at Risikoen for Kassation ved at købe af disse, der ikke var yndede eller blev forstaaet af den tyske Kaaringskommission, var saa stor, at man i Stedet købte de billige, navnlig det lettere Affald fra den jydsk Avl til Supplering. At den Slags gennemgaaende ikke tilfredsstillende var indlysende, men alligevel var der enkelte Hingste iblandt, der gav Sønner, som kunde kaares, hvorfor man i Hovedsagen fortsatte dermed, hvad der naturligvis ikke bidrog til Avlens Fremme, saa den ved Genforeningen for Nordslesvigs Vedkommende ikke stod Maal med Tilstanden i 80'erne af forrige Aarhundrede eller med den paa Fyn, hvilken den da langt overgik.

OPDRÆTNING, ERNÆRING, PLEJE OG BRUG

Føllets Opdrætning, der jo begynder ved Følgen, har ikke under primitive Forhold spillet nogen Rolle, idet Moderen har besørget alt fornødent, saa længe Føllet ikke kunde klare sig selv; men i Kulturlivet begynder Plejen straks efter Fødslen med Underbinding af Navlestrengen, hvilket anses for et forebyggende Middel mod Følsyge. For Resten sørger Moderen, dog fornemmelig som Amme, gennem hvilken naturlige Indvirkninger og menneskelige Indgreb, særlig dens Fodring og Arbejde, indirekte indvirker paa Føllet. For Græstidens Vedkommende har det fulgt Moderen, enten fritløbende eller tøjret til denne, saa det

især i første Tilfælde har faaet godt Underhold fra to Sider, hvorfor Væksten og Huldet i Reglen ogsaa har tilfredsstillet. Men med Afvænningen, der foregaar i Eftersommeren, var Herligheden forbi og blev afløst af dens Modsætning: Sultekur og Fængselsliv. Føden bestod af Hakkelse, som for de fuldvokne Heste (Rug- eller Havrekærv), oftest mere eller mindre halmblandet, samt en større eller mindre Mængde Hø af forskellig Kvalitet. Stalden var som Regel trang og lav samt mørk og ikke ventileret, med snævre, slet brolagte Følbaase. I en saadan, oftest uden Strøelse og uden Hudpleje, hvorfor ogsaa Utøj grasserede stærkt, stod Staklen fængslet, uden anden Bevægelse end den, Vandingsturen og Kløningen frembød. Saaledes var Føllets og Plagens Behandling i store Dele af Landet og paa faa Undtagelser nær lige til Midten af forrige Aarhundrede, ja længere, om end der med Landbrugets Fremgang skete kendelig Bedring, saa den beskrevne Behandling, der resulterede i, at 1-Aars Plagen ikke uden Støtte kunde gaa ud om Foraaret og rekreere sig med de første Græsspirer, stadig aftog. Græstiden skulde oprette Skaden, der var sket paa Stald, og gjorde det, hvor Græsningen var nogenlunde, ogsaa saa øjensynligt, at det var bleven til en Trossag, at Plagen skulde sultes paa Stald for desbedre at kunne trives paa Græsset. I Sydjyllands Kornegne, ligesom i Sønderjylland samt Lemvig-Eggen, Thy, Mors og Salling var Forholdene bedre; men selv i Randers-Eggen hyldede man tildels Sultesystemet. Først i 70'erne, da Tiderne bedredes for Landbruget, og Oplysningen steg, skete der ogsaa, tilskyndet ved den Agitation for »rationel Opdrætning«, der skyldtes Professor *Prosch*, en kendelig Forbedring med Hensyn til Fodring og Pleje af Føl og Plage, særlig i de frugtbare Egne i Jylland og paa Øerne, hvilket lidt efter lidt bredte sig over det hele; men det var dog først i Slutningen af Aarhundredet, da Hingstespekulationen tog Fart, at Sultesystemet blev overvundet, uden at Opdrætningen dog derfor blev ideel, idet Hingstemnerne ligefrem kom paa Fedestald, blev overernærede og fik ingen eller for lidt Motion, hvorved Væksten og Legemsudviklingen i det hele forceredes unaturligt, baade et og to Aar, men rigtignok ikke uden Ulemper, idet Forbeningen af Knoglerne ikke fulgte med, saa Lemmerne døjede med at bære Vægten, og de ofte tog Skade, navnlig i Koder og Knæ.

Mærkværdigt nok har Opmærksomheden stadig været henvendt paa Forbedring af Vinterholdet, der for Dyrenes

Vedkommende ogsaa trængte mest, medens Sommergræsningen har været forsømt. Grunden maa vel søges i, at Interessen har samlet sig om Korndyrkning og Mælkeribrug, saa Opdrætningens Betydning for Bønderne, særlig i Jylland, er bleven overset, hvorfor Græsbruget har været Stedbarn til den allernyeste Tid. Uden Græsning kan det slet ikke betale sig at lægge til, og det syntes derfor nok saa forretningsmæssigt at forbedre den Del af Virksomheden, der lønnede sig, fremfor at forse sig paa det, der giver Tab. Danmark er jo intet naturligt Græsland, dertil er Agerjorden enten for leret eller sandet og for lidt muldrig, hvortil kommer for ringe Gødningskraft, for tør Forsommer og for lidt Læmod den skarpe Blæst. For de naturlige Græsarealers Vedkommende, de fugtige og lavtliggende Strøg, da er disse stundom for magre af Bonitet og delvis bleven for stærkt udtørrede for at kunne kultiveres til Korndyrkning, saa at der egentlig næppe kan siges at være sket nogen Fremgang med Hensyn til Græsvæksten. Nu er der imidlertid i Jylland rejst en Bevægelse for Anlæg af permanente Græsgange og Græskultur med Løsdrift, og den griber stærkt om sig, da den særlig tiltaler Jyderne og synes lovende, især i Forbindelse med Læplantning. Kunde man paa den Maade forøge og forbedre Græsafgrøden samt mildne Klimaet for Dyrene, saa der blot blev $\frac{1}{2}$ Maaned længere Græstid, var der ikke lidt vundet for Opdrættergerningen. Nu varer Græstiden højst 5 Maaneder i Gennemsnit, saa det dyre Vinterhalvaar bliver 7 Maaneder, hvad der let sluger Fortjenesten fra Græstiden, selv om der ogsaa fodres fornuftigere end tidligere, idet der nu bødes paa Springet i Ernæringen ved Afvænningen med Mælk, og Grovfoderet for en Del erstattes ved Rodfrugter. Ret meget kan der dog ikke udrettes derved.

Spørgsmaalet, om enten rigelig eller tarvelig Vinterfodring er formaalstjenligst, er endnu ubesvaret; det afhænger jo af forskellige Forhold, saaledes Græsningens Beskaffenhed, ligesom af Legemsudviklingen, hvorom der intet er fastslaaet ved Forsøg. Derimod vides det, at Tilvæksten er stærkest i Følalderen og tilmed billigst paa Græs, saa at Vægten om Efteraaret er nogenlunde ens, enten Dyrene var fede eller magre ved Udbindingen. Det kunde saaledes se ud, som om den gamle Opdrætningsmaade i Praksis har kunnet klare sig lige overfor den »rationelle«, i alt Fald økonomisk set.

Ernæring og Hold af Brugshestene har utvivlsomt oprindelig været meget primitiv, idet de blot indfangedes og afrettedes til øjeblikkelig Brug, i hvilken Tid de fodredes med Hø, medens Brugshestene, ligesom nu paa Island, efterhaanden er bleven opstaldede hele Vinteren, hvorimod Stodhopperne og Unghestene mest gik ude, højst med Tilskud af Hø; men i Middelalderen, da Brugen af Heste blev mangfoldigere, og der ligefrem udviklede sig Luksus dermed, særlig i den fremblomstrende Ridertid, da der holdtes Stod baade paa Kongsgaardene, Klostergodserne og Herregaardene, blev Forplejningen bedre, dog stadig med løsgaaende Stod om Vinteren i dertil indhegnede Hestehaver. Selv efter Reformationen i den flotte Renæssancetid var Forplejningen tarvelig, idet Kongernes egne Heste kun fik $\frac{1}{2}$ Td. let Havre ugentlig. Endnu i 1656 anfører *Arent Berntsen*, at Kyraserheste fik $\frac{1}{2}$ Skp. Havre eller et Fdk. Byg daglig foruden Hø og Halm, hvoraf der gaves mindre, naar den var skaaren i Hakkelse. Hø regnedes ikke højt og var tildels billigere end Halm, hvorfor der heller ikke sparede derpaa, som paa Kornet. Stodhopperne paa Stutteriet fik saaledes ogsaa meget Hø men kun lidt eller ingen Havre, og Græsset vurderedes samme Sted saa sent som i Slutningen af det 18. Aarhundrede kun til 1 Rdlr. for Sommeren pr. Hest.

Hos Bønderne gjaldt der ingen Norm for hele Landet, Fodringen rettede sig efter Forholdene, kun kan man sige, at den gennemgaaende var tarvelig eller ligefrem ussel; saaledes skrives der i *Pontoppidans* Økonomiske Magasin om Aarsagen til de smaa Heste paa Sjælland, »at den skyldes, at de sjællandske Marker kun har liden Græsgang, hvorfor Hestene ikke faar tilstrækkelig Føde, efter at de om Foraaret ere blevne udslæbte for Ploven. De maa endvidere ofte gaa ude om Vinteren og lide Nød. Derved bleve de smaa, uanselige, magre, afmægtige og til Arbejde kun lidet duelige.«

Dette er skreven i den allerusleste Tid for Bondestanden paa Øerne øst for Store Belt; men Tilstanden bedredes betydelig senere i Aarhundredet.

Som grel Modsætning til den beskrevne Tilstand paa Sjælland meddeler Præster fra Thisted Amt som *Høegh*, *Diørup*, *Aagaard* ved Aarhundredskiftet om Behandlingen af Hestene i Thy og Mors, hvilket ogsaa gælder Salling og Lemvig-Eggen, at man dør ligesom andre Steder i Jylland behandler Hestene med Omhu, saa de er

saa kraftige, at 4 Heste udretter det samme Arbejde for Ploven som 8 paa Øerne.

Hvad Grundlaget for Hesteholdet: Ernæringen, angaar, da skyldes den først og fremmest Jordens Frugtbarhed, der i de her nævnte Egne nogenlunde svarer til Øernes, og hvad den øvrige Beskaffenhed angaar ogsaa ligner dem, idet den naturlige Græsrighed paa den tildels lerede Jord ikke var stor og Engarealet ringe. Men Forskellen var, at Jyderne fra gammel Tid paa Vestkysten har opfodret deres Korn og haft deres Indtægt af Kreaturholdet. Græsset var vel sparsomt, men paa kalkholdig Bund alligevel nærende, og Græstiden strakte sig for Hestenes Vedkommende sjældent over September Maaned. Paa Stald var Foderet mest Havrekærv-Hakkelse af Graa Havre og lidt god Hø, som dog især gaves til Føl og Plage, der som Regel ogsaa fik lidt Kærne i Tilgift til den nævnte Hakkelse. Under Foraarsarbejdet fodredes der mest med Halmhakkelse og løst Korn, Havre, »støbt« Byg og Grøn malt.

I andre Egne var Fodringen noget anderledes efter Forholdene. Saaledes gaves der i Hedeegnene Rug for Havre og i lave Egne mere Hø, men som Regel naaedes det nævnte Standpunkt ikke.

Tiden til Midten af forrige Aarhundrede har ikke bragt store Forandringer i Ernæringen af Hestene for Jyllands Vedkommende, kun er den gennemgaaende bleven bedre. Fremgangen har været størst paa Sjælland og de mindre Øer, hvor Hestetallet indskrænkedes og erstattedes med større og bedre Dyr, der holdtes paa Stald om Vinteren og fodredes kraftigere, ligesom Fællesgræsningen ogsaa ophørte.

Inden Krigen 1864, da Hæren rekrutteredes med indenlandske Heste, var Foderrationen endnu kun $\frac{1}{2}$ Skp. Havre af let Beskaffenhed, 5 Pd. Hø og 8 Pd. Halm, hvorpaa de klarede sig godt; men Arbejdet var heller næppe anstrengende, uagtet Vægten af en fuldt udrustet Dragon var mindst 275 Pd.

Først mod Slutningen af forrige og især i dette Aarhundrede skete der en betydelig Forandring i Fodringen af Hestene i det almindelige Landbrug, idet man gik bort fra Havrekærv-Hakkelsen til Halmhakkelse — af Rug- eller Havrehalm — og Kærnefoder, mest Havre, saa der kom Kontrol med Mængden, der ogsaa mere er bleven angivet i Vægt. Og Foderet er steget efter Arbejdets Mængde og Hestenes Størrelse til 1 Skp. og derover, beregnet til 16—18 Pd. Ved det nye Aarhundredskifte blev Majs fodring

almindelig og betød et Plus med Hensyn til Næringsværdi. Af andet udenlandsk Kraftfoder blev ogsaa anvendt »Kager«, nærmest til Fedning af Handelsheste. Efter at Roedyrkingen er bleven saa udbredt, og Roer Hovedfoderet til Kvæget, er de ogsaa anvendt, først i begrænset Grad, men under Verdenskrigen i større Maalestok som Nødfoder for Heste, ligesom Byg og andet billigere, mere kunstigt Foder til Arbejdsheste, der har klaret sig forholdsvis godt paa passende Mængder deraf; men Fejlen er, at det er saa begrænset, hvad Hestemaven kan tage deraf, at det ikke faar større økonomisk Betydning, saa Havren alligevel trods højere Pris bliver Hovedkraftfoderet; derimod er man gaaet endnu mere over til Fodring med hel Halm i Stedet for Hak-kelse og ved strengt Arbejde tilmed noget bort fra Fyldefoderet.

Om Pleje i Nutidsforstand, helt bortset fra den, der ydes Sportshestene, har der næppe været Tale i gamle Dage. Kun Luksus- og Krigsheste, særlig de kolossale Turneringsheste, der, ligesom Væddeløbshestene senere, blev førte som Haandheste fra Sted til Sted, har været Genstand for en omhyggeligere Pleje. Landhestene har næppe kendt anden Pleje end den simpleste Renholdelse og nødtørftige Fodring. Men ved Fodring med Hak-kelse af Skafthavre eller Rugkærv var det ligefrem en Kunst at fodre, hvorfor en dygtig Staldkarl var en skattet Tjener. Han maatte være paa Færde hver Time paa Dagen og en Del af Natten med. Foruden Fodringen hørte det med til god Pleje at skaffe Dyrene det rart varmt i den kolde Aarstid i de daarlige Stalde, hvorfor ogsaa alle de velhavende Hestevenner brugte Dækkener om Dagen, hvad der desuden gav et blankt Haarlag. Nu er de gamle Stalde ombyggede og forbedrede i alle Retninger og oftest forsynet med Bokse, der traadte i Stedet for Følbaasene, men som man dog for en Del igen har forladt, da der gaar for megen Strøelse med. Fejlen ved Nutidens Hestestalde paa Bondegaardene er ofte, at de ikke er stærkt nok ventilerede og for varme i mildt Vejr. Og i Tilslutning hertil er det en berettiget Anke, at Føl og Plage ikke faar Lejlighed nok til at bevæge sig i fri Luft. Et andet svagt Punkt i Plejen er Renholdelsen. Utøj paa Kroppen er nu ikke mere Reglen, men det skorter almindeligt paa Renlighed med Hensyn til Benene, hvad der hos de grove, laaddenbenede Heste, der ofte lider af Muk, gør denne Mangel ondartet.

Hvad B r u g e n af Hestene gennem Tiderne angaar, da er den i Hovedtrækkene næppe undergaaet store Forandringer. Af Hel-

ristningerne i Sverige ser man, at Hesten har været anvendt til Trækbrug for Vogn og Plov, og paa Kalkmalerier i Kirkerne fra vor Middelalder ses de spændt for Plov, i et Antal af 8, to og to i Spænd foran hinanden. Det var ingen økonomisk Anvendelse, men de var jo smaa og ikke kraftige. Om Plovstude har været anvendt i større Udstrækning er vistnok tvivlsomt, uden maaske i Hedeegne og paa blød Bund.

I det hele udrettede Hestene ikke meget, ogsaa fordi Arbejdsredskaberne var klodsede og tunge, saaledes Hjulploven og de lidet rummende, smalsporede, træakslede Vogne med skinnebeslagne Hjul. Et Læs Hø regnedes saaledes kun til 30 Lpd. eller 240 Kilo. Seletøjet var ogsaa primitivt, nemlig hos Bønderne paa Sjælland Bringesele af Hampegjord og i Jylland »Stavtøj« med løse Sivpuder som Underlag for Stavtræerne, og dertil Rebskagler. Kun »Hovedlaget« med Skyklapper og Mankepudden var af Læder.

Som noget, der særlig er knyttet til Brugen, maa anføres Beslaget. I virkelig gammel Tid under primitive Forhold blev Hestene sikkert ikke beslaaede her til Lands. Antagelig sker Begyndelsen i Riddertiden med de sværere Heste, hvis Hove maaske ikke var stærke, idet Beslag var nødvendigt for Krigs- og Rejseheste, ligesom noget senere for Forspændene for de svære Karme, medens det sandsynligvis rent undtagelsesvis anvendtes i Bondebruget undtagen til Landevejsbrug ved Ægtrejser. I det hele taget er det de haarde Veje og Kørslen, der har fremtvunget Beslaget, ogsaa fordi de større og sværere Heste, som Tiden krævede, gennemgaaende har skørere Hove end de smaa. Hestebeslaget var ved 1800 Aarsskiftet almindeligt undtagen netop i Bondebruget, hvor det til at begynde med trængte langsomt frem i den fattige Tid og i de afsides, fattige og sandede Egne i Jylland, idet Hestene hos Bønderne ofte kun blev beslaaede til en forestaaende Byrejse, efter hvilken Skoene igen blev fjernede. Men selv ved Midten af forrige Aarhundrede var det i de mindre fremmelige Egne Reglen, at Hestene kun var »forskoede«. I Slutningen af Aarhundredet blev fuldt Beslag almindeligt overalt og samtidig betydeligt forbedret, saa vi heller ikke længere staar tilbage paa dette Omraade. Men Hovplejen hos Unghestene forsømmes dog ret almindeligt en Del; heldigvis gaar det hermed ligesom med den foran nævnte Forsømmelighed med Ernæring og anden Pleje,

at Skaden ofte fortager sig ved Væksten, saa der ikke bliver varige, synlige Mærker af Forsømmeligheden.

Først ind i det 19. Aarhundrede skete der Forandring til det bedre med Hensyn til gode og kraftbesparende Redskaber. Saaledes gjorde Svingploven Underværker, idet den indskrænkede Hestenes Antal til to, rigtignok samtidig kraftigere Dyr. Ogsaa Vognene blev rummeligere og lettere, og for Jyllands Vedkommende afløstes »Pudetøjet« af Læder-Seletøj. Men det er dog først det sidste halve Aarhundrede, der har revolutioneret navnlig Bondebruget med Hensyn til arbejdsbesparende Redskaber og Maskiner, der vel kræver langt stærkere Hestekraft, men hvormed der saa tillige bliver udrettet langt mere Arbejde end tidligere.

Ogsaa som hørende til fornuftig økonomisk Anvendelse af Hestekraften maa anføres den gode, rolige og venlige Omgang med Hestene, som navnlig ligger for Jyderne, hvorved det har været muligt i stort Omfang, navnlig i tidligere Tid, da det lige saa meget gjaldt Mængden som Beskaffenheden af Trækkraften, at bruge 2 Aars Plage til Arbejde — uden at skade dem.

Men den Brug, hvortil Hesten først har været anvendt, er dog Ridning, der ikke alene er den naturligste og simpleste, men ogsaa i Fortiden med de mangelfulde Veje var den hurtigste og bekvemmeste Befordringsmaade for Personer og lettere Varer, saaledes som det endnu sker paa Island.

Og allerede fra den tidlige Middelalder ved man, at der her til Lands ogsaa anvendtes Rytteri, der efterhaanden i Riddertiden udviklede sig til »Panser-Rytteri«. Foruden Militærhestene holdt Overklassen til Overflod Heste til forskellig Ridebrug, medens Bønderne naturligvis red paa, hvad de havde, naar de skulde fra Hjemmet. Helt ind i forrige Aarhundrede, saa længe Vejene vedblev at være daarlige, og der endnu ikke fandtes Jernbaner, red Folk, der skulde hurtig af Sted, meget og ofte lange Strækninger, saa der var Brug for gode Rideheste. Alligevel slog Bruget og Avlen af de engelske Blodsheste, der gennemgaaende egner sig til Ridebrug, ikke an her, da vi jo ikke drev Ridning som Sport, saa der var for lidt Brug for specielle Rideheste undtagen til Hæren, og det var endda først efter 1864, at vort Rytteri forsynede sig med ædlere Heste.

I dette Aarhundrede har Cykler og Automobileer indskrænket Ridehestens Anvendelse, og nu efter Verdenskrigen har

Rytteriet faaet et dødeligt Slag, saa Ridehesten nærmest er bleven et Sportsdyr. Ogsaa Kørehestene har faaet et haardt Stød af Automobilerne, ligesom Lastautomobilerne allerede har optaget og i Fremtiden rimeligvis Traktorer i forbedret Skikkelse vil optage en haard Konkurrence med Trækhestene, saa det kan befrygtes, at Hestene har haft deres gyldne Tid, hvilket er saa meget uheldigere, som Hesteavlens netop nu staar saa højt og er inde paa et saa rationelt Spor som aldrig forhen.

DØDELIGHED, SYGDOMME OG FEJL

Endskønt det kun er lidet, der fra gammel Tid vides om disse Ting, kan man dog nok skønne, at Tilstanden ikke har været god, og at den dybere Grund til den store Dødelighed og Sygdommene for en stor Del er at søge i »Forholdene«, navnlig Ernæring, Klima, Hold og Brug. Som foran er berørt stod Agerbruget lavt, og Vejrliget spillede derfor en Hovedrolle, saa at der i vort omskiftlige Klima let opstod Misvækst. Fra det 18de Aarhundrede haves der ogsaa mange Optegnelser om Misvækst-aar og strænge Vintre, navnlig i 50erne og da særlig i 1755, der mod Sædvane havde en ualmindelig vaad Sommer, saa Høsten vanskeligt bjergedes og endda i fordærvet Tilstand. Da Vinteren derpaa tilmed blev stræng, døjede Hestene ondt, hvortil kom, at der opstod en frygtelig smitsom Sygdom, »den store Hestedød«, der grasserede i flere Aar og næsten udryddede Hestebestanden i flere Egne (se *Brasch: Vemmetoftes Historie*).

Fra Stutteriet oplyses det, at der i 1772 herskede en slem Lungesygge, der antagelig ogsaa var udbredt i Omegnen, og i Firserne en meget ondartet, akut Snive i flere Aar, sandsynligvis indbragt ved Smitte. I Begyndelsen af det 19de Aarhundrede blev det vilde Stod i Dyrehaven ved Frederiksborg hjemsøgt af en ondartet Skabsygdom, der naturligvis ligeledes skyldtes Smitte udefra. Disse »vilde« Stod foranledigede ogsaa Dødelighed paa anden Vis, saaledes frøs indtil Halvdelen af Hopperne, der i Tiden fra 1789—94 gik løse paa den træløse Hesselø i Kattégat, ihjel i flere Vintre, og rimeligvis skete noget lignende, hvor Bondehestene levede under samme Vilkaar, ligesom Smitte naturligt let overførtes, hvor der var Løsdrift, saa selv, uden at der var Tale om virkelige Smitsoter, en hel Egns Heste kunde blive befængt med Plager, der under de givne uheldige Forhold kunde blive alvorlige. Det var normalt mest Hudsygdomme, som Lus

og Skab, der florerede som Ukrudet paa Markerne, og af Folk til Dels toges som Onder, der intet var at stille op imod.

Hvad Brugen angaar, da var den vel kun streng i Betragtning af Dyrenes svage Kræfter; men Grænsen blev sikkert ofte overskredet, da Bønderne selv ikke var skaansomme især mod gamle, udslidte Dyr, og der i Ægtkørsler ogsaa tit forlangtes mere af Forspændet, end det magtede. Gik saa en »Krikke« træet, spændtes den af Selen og kunde blive liggende til Ravneføde; thi Hestekød spiste Bønderne jo ikke den Gang, og kun Rakkerne flaaede døde Heste.

Af indvendige Sygdomme var den almindeligste Krop eller Kværke, en i Reglen ufarlig Barnesygdom, der dog for afkræftede Føl og Plage kan blive farlig. Men under Navnet Krop gemtes alle Sygdomme i Luftvejene, saaledes den slemme, smitsomme, mest kroniske Snive, der betegnedes »Stenkrop«, og den farlige Smitsot Lungesyge eller Influenza, der først en bleven kendt ved dens Udbrud paa Sutteriet, og gav Anledning til Oprettelsen af Veterinærskolen 1773. Muligvis var det ogsaa Influenzaen, som er anført under Navnet »Hestedød«.

Mere til »Fejlene« maa den saakaldte »Engbrystighed« (Astma) henføres, idet den er kronisk og sandsynligvis Følgesygdom efter en foregaaende akut Lidelse i Luftvejene, men dog ogsaa kan være et Eftersmæk efter Overanstængelse. Nu til Dags er den sjælden; men den kendes paa et anstrængt, stærkt pumpende Aandedræt. Sygdommens Væsen er ikke klarlagt fra Fortiden, men det synes ikke urimeligt, at man derunder ogsaa regnede den Fejl, der nu betegnes som »Lungepiben«, hvorpaa Navnet kunde tyde, idet man gik ud fra, at Astma hos Mennesket ofte ledsages af pibende Aandedræt.

Af andre kroniske Sygdomme, der ogsaa kan henregnes til Fejlene, og som saadanne betegnes som »skjulte«, Ansvarsfejl i Handelen, maa anføres Kuller, der tidligere spillede langt større Rolle end for Tiden.

Af Sygdomme paa Lemmerne var de i Leddene, som »Ringfod« og Benspat, navnlig den sidste, meget omtalt, frygtet og udbredt, om der end efter vort Kendskab til Sagen endnu hersker nogen Uklarhed angaaende dette Spørgsmaal. Sygdommen Spat er en kronisk Betændelse i de smaa Ledknogler i Hasen, der ytrer sig ved stærk Halthed. Dispositionen synes arvelig, men dens Opstaaen menes at skyldes traumatiske Aarsager. Syg-

dommen forløber langsomt og ender med Sæmmenvoksning af Ledknoglerne og Dannelse af en Benknode indvendig paa Hasen samt ofte Ophør af Halthed. Denne Spatknode er i saa Fald det synlige Symptom for Lidelsen, men her er Fejltagelse mulig og ret almindelig, idet der paa »Spatstedet« kan være en medfødt, stærk Udvidelse af Ledbaandsknuderne, der let forveksles med Spatknoden. Frygten for den virkelige, slemme Spat og Mangel paa Forstaaelse af dens Væsen fremkaldte den hippologiske Fejl »Spatkiggeriet«, der herskede til Slutningen af forrige Aarhundrede, da man endelig fik Opfattelsen af, at medfødt »Spatknode« (Underskud, Skal) uden Halthed, den »forlorne« Spat, kun var at betragte som en Skønhedsfejl. Hvordan Forholdet har stillet sig tidligere er uklart, men rimeligvis har den virkelige Spat været meget udbredt.

Nutiden har heldigvis faaet Bugt med de fleste Syger og Fejl hos Hesten. Den nu mest ondartede er Følsygen, som man ikke har hørt om fra Fortiden, ikke en Gang fra Stutteriet, skønt det andet Steds var en slem Stutteris sygdom.

HESTEANTALLET

Derom vides der intet tilforladeligt, førend der i forrige Aarhundrede kom Tællinger; man har før den Tid kun Skøn at støtte sig til, og det, man faar ud deraf, er, at der paa Øerne med det store Hoveri og de smaa, daarlige, til Dels vildtlevende Heste, holdtes mange af dem, hvis Antal af de land- og statsøkonomiske Forfattere i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ansloges til rigeligt en fuldvoxen Hest pr. Tønde gammelt Hartkorn (367,000 Tdr.), beregnet til 130,000 paa Sjælland og 42,000 paa Fyn foruden Føl og Plage. I *Olufsens Annaler* 1804 sættes det samlede Antal til 380,000 Stkr., medens *N. C. Frederiksen* i *Det danske Agerbrugs Udvikling* fra 1769—1869 anfører efter *Olufsen* 550,000 i 1819, men antagelig for hele Monarkiet, af hvilket Hertugdømmerne og til Dels Jylland havde forholdsvis færre men bedre Heste end Øerne.

Den første Hestetælling fandt Sted i Februar 1838, hvilken for Kongeriget alene gav et samlet Antal af c. 325,000 Stkr., hvoraf i Landdistrikterne: for Øerne 177,000 og for Jylland 136,000 samt i Købstæderne 12,500 Stkr. Af det samlede Antal var der 30,754 paa Øerne og 27,446 i Jylland under 2 Aar (deraf mulig ogsaa nogle ældre), hvoraf igen henholdsvis 12,236 og

11,900 i det forløbne Aar fødte Føl, medens henholdsvis 154,000 og 113,000 var 2 Aar og derover. Den næste Tælling afholdtes den 15. Juli 1861, hvoraf Resultatet blev ialt 325,475 for hele Landet, kun faa Hundrede under forrige Tælling, men Forskellen var Nedgang paa c. 9000 for Øerne og en lignende Opgang for Jyllands Vedkommende. Skellet for Føl og Plage sattes ved 2 Aars Alderen, saa Klassen ved Sommertællingen kun kom til at omfatte Aaringer og Føl fra samme Aar, der er angivet til 20,000 Stkr., nemlig 9,200 paa Øerne og 10,800 i Jylland.

Aar	Øerne	Jylland	Ialt	Fødte Føl	Bedækkede Hopper
1838 ¹⁾ . .	184,000	140,500	325,000	c. 24,000	—
1861	174,874	149,686	324,560	c. 20,000	—
1866	186,050	166,500	352,600	27,266	—
1871	173,500	143,070	316,570	15,200	—
1876	186,500	165,800	352,300	30,175	—
1881	180,325	167,300	347,560	25,950	—
1888	189,000	186,000	375,500	29,680	—
1893	202,000	208,500	410,500	c. 40,000	—
1898	216,000	233,000	449,000	46,400	43,400
1903	228,000	259,000	487,000	c. 46,000	—
1909	242,000	292,000	534,000	54,000	84,000
1914	253,400	313,600	567,000	55,400	97,000
1919	245,000	313,000	558,000	c. 55,000	—
1923	227,000	297,000	524,000	34,000	48,000

¹⁾ Hvor stort Antallet var i Hertugdømmerne i 1838 vides ikke.

I ovenstaaende Tabel er ikke indbefattet De sønderjyske Landsdele med et Hesteantal i 1923 af c. 38,000 Heste, 2400 fødte Føl og 3000 bedækkede Hopper.

Efter Tællingen i 1867 havde Provinsen Slesvig-Holsten med 320,8 Kv. Mil 151,700 Heste, hvoraf 30,220 under 3 Aar (3 Aar-gange). I 1883 156,000 og den 1. December 1892 172,000 Stkr.

Tællingerne blev fastslaaede til at afholdes den 15. Juli hvert 5. Aar, men Omstændighederne foranledigede nogle Afvigelser i den vedtagne Turnus. Den strænge Nøjagtighed er vel noget tvivlsom, især ved de første Tællinger, hvorfor der er gjort Rede i de offentliggjorte Beretninger, men Materialet er dog absolut brugeligt. Fra 1898 foreligger der ogsaa Optælling over indførte Smaaheste i et Antal af 25,600, hvoraf paa Øerne kun 6518 og ligeledes fra 1914, hvor Tallene er stegne til henholdsvis 87,000

og 20,000 Stkr., hvoraf 66,500 russiske og 13,500 islandske; men 1923 var det samlede Antal 70,600, hvoraf 20,600 islandske mod 37,000 russiske. Det er mest Husmandsheste i de nord-, vest- og midtjyske Egne, hvor de er traadt i Stedet for Studene til Trækbrug.

Af Tællingerne fremgaar det, at Øerne, der oprindelig stod højest i Tal, i Slutningen af forrige Aarhundrede blev overfløjet af Jylland, hvis Overlegenhed stadig er tiltaget, saa det nu har 55 pCt. af hele Hestestyrken, hvortil dog maa bemærkes, at Føl og Plage under 3 Aar kun udgør godt 40 pCt. paa Øerne. Jylland er altsaa den særlig opdrættende Provins, hvor Hestetillæget har taget Fart fra 1880 og i de senere Aar har udgjort over 60 pCt. af det samlede Antal fødte Føl, der har været omkring 50,000. I Følantallet har der, som Tabellen viser, været nogen Forandring; saaledes var der betydelig Nedgang ved Tællingen 1871, hvilket aabenbart skyldes Bortsalg af en Mængde drægtige Hopper i 1870 under den fransk-tyske Krig. Noget lignende gjorde sig gældende efter 1914, da der ogsaa bortsolgtes mange bedækkede Hopper. Hestetillæget kulminerede under Krigen med de høje Priser og den stærke Efterspørgsel. Maksimum naaedes saaledes i 1917 med et Antal af 56,000 levende Føl, medens det i 1923 var sunket til 34,000. Det stærke Tillæg i den forløbne Menneskealder har foranlediget en Foryngelse af Hestebestanden, særlig for Jyllands Vedkommende, og en Forøgelse af Hoppebestanden i Forhold til Vallakerne, der fornemmelig er bortsolgt. Ved de sidste Tællinger er der dog konstateret nogen Forøgelse ogsaa i de gamle Vallakers Antal, hvilket sandsynligvis skyldes Smaahestene, der, da Tilførslen af unge Heste fra Rusland standsede i 1914, ikke er bleven foryngede, men i Hovedsagen er gaaet over i den ældre Aldersklasse.

Spørger man nu om Grunden til denne stærke Tilvækst, baade i Hesteantallet og Hestetillæget, da maa der svares, at den skyldes dels Udviklingen i selve Landet og dels forøget Afsætning til Tyskland, hvis Industri og Handel krævede stor Hestekraft og kunde betale os en lønnende Pris derfor. Som Slutning paa den sunde Udvikling kom Verdenskrigen, som vi i høj Grad profiterede af. Men dermed er mod Forventning Herligheden forbi; thi den ventede forøgede Efterspørgsel efter Fredsslutningen som Følge af Krigens Forbrug har slaet fuldstændig fejl, grundet paa forskellige Forhold, hvortil kommer,

at den dynamiske Kraft er udviklet i en forbausende Grad, saa man dristig tør spaa, at Hestenes gode Tid er forbi, i alt Fald foreløbig. Følgerne viser sig ikke alene i formindsket Efter-spørgsel, men i ikke lønnende Hestepriiser, hvilket har til Følge et stærkt formindsket Tillæg. Antallet af bedækkede Hopper var ogsaa i 1923 gaaet ned til 43,000 mod 97,000 i 1914.

HESTEHANDELEN

Hestehandel har naturligvis været drevet, saalænge der har været holdt Heste, og Eksportheandel i hele den historiske Tid. Naar en Vare er god og brugelig, ogsaa for andre, samt produceres ud over det hjemlige Behov og kan sælges til passende Pris, bliver den ganske af sig selv Eksportvare. Og det har den danske Hest nu været i et Aartusinde, særlig til Tyskland, hvor den gennem Tiderne har bevaret et godt Navn. Denne Handel er tidligere drevet paa Markeder, hvor Hjemmehandlerne ligesom Landmændene selv mødte med deres Heste og handlede med de fremmede Opkøbere, der dels var Udlændinge og dels fra Hertugdømmerne, Sydjylland og Øerne foruden Melleghandlerne. Af betydelige Markeder var der adskillige, fornemmelig i Jylland og Slesvig, saaledes nordfra Hundslund eller Dronninglund, senere Hjalperup Marked, beliggende midt mellem Aalborg og Sæby, altsaa nogenlunde centralt i Vendsyssel. Det var ligesom flere andre et »Klostermarked« og afholdtes i For sommeren, efter endt Foraarsarbejde i Marken; men siden blev det flyttet en Mils Vej ud til Hovedlandevejen, til en uhyggelig sandet Plads, 18—20 Kilometer ad Landevejen til Aalborg, den nærmeste Jernbanestation. Der har senere været gjort Forsøg paa at flytte det til en bekvemmere Plads, men forgæves. Navnet og Stedet er gennem Aarhundreder kendt blandt Hestemænd ikke alene her, men i Udlandet, og saa stor er Vanens Magt, at Vedkommende finder sig i Ulemperne ved den nuværende Ordning, fremfor at gøre Forandring. Endnu betydeligere er dog Vintermarkederne i Randers, hvor de trods Ulemperne for Beboerne stadig holdes i Byens snævre Gader som i gamle Dage. Ogsaa Holstebro har haft store Hestemarkeder, der dog efterhaanden er gaaet tilbage. I Sønderjylland er de betydeligste i Løgumkloster, men der holdtes forøvrigt i Slesvig, paa Ruten til Hamborg, ligesom i de sydlige jydsk Byer ogsaa større Markeder. Hestene, der forlangtes f e d e for at kunne taale den lange Trans-

port, førtes i Kobler paa 10—12 Stkr., den ene bunden til Halen af den foregaaende og altid de bedste sidst. Føreren, »Kobbeknægten«, red paa den forreste og førte et Par Haandheste. Paa den Maade gik der Hundreder af Heste fra de store Markeder ad Landevejen til Hertugdømmerne, Hamborg og videre. Transporten foregik væsentlig i Skridt, og der tilbagelagdes kun faa Mil daglig.

Men ved Siden af den udenrigske Handel foregik der efter samme Regel Handel med Plage fra Opdrættereegnene mod Nord og Vest i Jylland til Kornegnene mod Syd og i Hertugdømmerne samt til Marsken, hvorfra de saa efter at have arbejdet 1—2 Aar solgtes i fedet Stand til Hamborg eller længere sydpaa. Paa Øerne spillede Eksporthandelen mindre Rolle, og Markederne var derfor ogsaa mindre betydelige. De vigtigste paa Fyn var i Odense og paa Sjælland i Roskilde; Udførselen fra Fyn gik til Jylland over Middelfart og til Sønderjylland over Assens.

Siden Jernbanerne er udbredt, er Hestehandelen kommet ind i et andet Spor, saaledes at Markederne taber i Betydning for Eksporthandelen, der er gaaet over til Hestehandlere, der samler Hestene, som de udenlandske Købere saa mønstrer hos dem.

Af større Hestehandlere har der tidligere kun været faa i Kongeriget, idet Handelen kun dreves nogenlunde forretningsmæssigt i Sydjylland og for Resten mest af større Bønder, mere som Sport; thi indbringende var den sjælden. Først ved den tysk-franske Krig skabtes der i Jylland en professionel Hestehandlerstand, der navnlig ved Verdenskrigen fik Vind i Sejlene og tjente Formuer. Som Nutidens Førstemand maa nævnes *Niels Skov* i Vejle. I Hertugdømmerne har der derimod været store Hestehandlere, ogsaa i de foregaaende Aarhundreder, af hvilke de mest kendte har været *Peter Thomsen* i Husum, *Olde* i Neuenbroock, *Ole Olsen* i Bommerlund o. fl.

HESTEPRISEN

Derom haves der fra gammel Tid kun spredte Efterretninger, som oven i Købet heller ikke er særlig oplysende, dels fordi Kvaliteten af de anførte Heste ikke kan bedømmes, og dels fordi Møntforholdene, som anført i *Scharlings* »Pengeens synkende Værdi«, er saa vanskelige at vurdere, at man ved at gengive dem let kunde vildlede, hvorfor de er strøgne for den tidligere Tids Vedkommende. Men fra Midten af det 18. Aarhundrede er Pris-

opgivelserne talrige og alle i Rigsdaler (kurant), saa, selv om Kursen derpaa er variabel, der dog altid er noget Holdepunkt for Bedømmelsen af Prisforholdene. I *Pontoppidans* »Økon. Magazin« 1757 regnes saaledes Værdien af en Stodhingst til et Herregaardsstutteri til 100 Rdlr. og Stodhopper til 50. Luksusheste til Udlandet fra Herridslevgaards berømte Stutteri paa Fyn angives ogsaa til 100 Rdlr. og gode Rytterheste fra de gode jydsk Hestegne og Haderslev Amt til 60—70 Rdlr., medens mindre og ringere Heste fra daarligere Egne i Jylland samt Slesvig og Fyn kun sattes til 30 Rdlr., Tolden iberegnet.

Ved Stutteriauktionerne i 1771 solgtes ca. 300 Heste, unge og gamle, for en samlet Sum af 31,000 Rdlr. og i 1776 fastsattes Prisen for de Lændstodhingste, som Stutteriet afstod, til 100 Rdlr. og for Stutterihopper til 60 Rdlr., hvilket ansaas for meget moderat. Maksimumsprisen, der regnedes for høj, var ved Stutteriauktionen i 1778 150 Rdlr. for Hingste og 132 Rdlr. for Hopper.

1780 var Prisen for Remonter paa 4 Aar 65—70 Rdlr. kurant og for gode Handelsheste 80—100 Rdlr., hvad der holdt sig under hele Krigen.

1800 vurderedes en 3—4 Aars Hest i Thy til 50—70 Rdlr. Da det 19. Aarhundrede helt bragte Forstyrrelse i Pengevæsenet, der kulminerede ved Statsbankerotten 1813 og de følgende Aar, er det umuligt at vurdere Hestepreisen, der i Uger steg til Tusinder og igen 10 Aar senere for gode Heste sank til 50—60 Rbdlr. Sedler.

I Viborg Amts Beskrivelse giver *St. St. Blicher*, til Dels bygget paa Selvoplevelse, en samlet Oversigt over Prisforholdene i den vanskelige Tid indtil 1838, da Sedlerne naaede Parikurs*) og blev indløselige, saalydende:

»Heste har i mere end $\frac{1}{2}$ Aarhundrede holdt en saa jævn Pris, at den i Jylland næppe nogensinde er stegen eller falden 50 pCt. for

*) Parikurs: 125 Rdlr. dansk kurant = 100 Specier (à 4 Kroner); 1 Rdlr. d. k. = 3 Kr. 20 Øre. 1810 var Seddelkursen: 370—560, 1811: 800, 1812, Slutn. af April: 1500. Ved Statsbankerotten reduceredes Kurantsedlernes Værdi til $\frac{1}{10}$ og omskredes til Rigsbanksedler, saaledes: 6 Rdlr. kur. blev lig 1 Rigsdalerseddel à 96 Skilling. Men den uindløselige Rigsdalerseddel sank yderligere saa stærkt, at den en kort Tid under Paniken 1813 kun var én Skilling værd, hvorpaa den stadig gik op, indtil den naaede Pari i 1838. Samtidig med Seddelmønten handledes der i Sølvværdi eller »rede Sølv« (r. S.), der stod i Pari, saa der maa skelnes derimellem og »Sedler«.

jydske Handelsheste. De stod under Krigen i lang Tid i en Middelpris af 70 Rdlr. gl. dansk Kurant og nu 100 Rdlr. Rigsmønt. 20 pCt. over eller under har været det højeste i den sidste 20 Aar (fra 1818). Dog var Priserne jævnt hen højere under den gamle Kurs; men Nedgangen er sket næsten umærkelig«.

Efter foran anførte og andre spredte Beretninger har rigtignok Forskellen været større.

Trediverne i forrige Aarhundrede var jo paa Hesteomraadet en bevæget Tid, der begyndte med politisk Uro, hvorefter der fulgte en hippologisk bevæget Tid, »Anglomanien«, med opstyllede Konjunkturer for Blodsheste.

Efter Markedsberetninger i »Maanedsskrift for Hesteavl« 1831 var Prisen paa Handelsheste paa Randers Vintermarked 100—150, enkeltvis 170 Rdlr. Sedler for større og 70—120 Rdlr. for mindre Heste. Fra Vejle er Prisen angivet til 70—115 Rdlr. rede Sølv for mindre Heste, indtil 10 Kv. 1 Tm., og ligesaa i Thisted, medens store Heste kostede 140—170 og i Skive endog indtil 180 Rdlr. rede Sølv for de største og bedste ved Sommermarkederne.

I 1835 var Topprisen 200 Rdlr. og for Remonter 100 Rdlr.; i 1840 kostede paa det store Randers Vintermarked store Heste 140—200 Rdlr. og 10 Kvarters Heste 100—120 Rdlr.

Til Sammenligning kan anføres, at ved Auktionen paa Augustenborg i Forbindelse med Væddeløbene i September 1831 betaltes der 240 Rdlr. r. S. for Stykket af 5 forædlede unge Heste, og i 1832 betalte Oberst, Kmrhr. *Düring*, Chefen for Remontekommissionen, 1000 Specier (4000 Kr.) for 4 tilkørte lysbrune Vallaker paa 11 Kv., medens 33 Heste og Plage tilsammen kostede 7000 Rdlr. r. S.

Ved Stutteriauktionerne i Anledning af Stutteriets Reduktion 1833 over c. 300 Heste i alle Aldre, kostede Hingstene, til Dels ældre, fra 45 til 116 Rdlr. Sedler og Hopper, mest unge, 126 Rdlr. i Gennemsnit, højst 245 Rdlr. Unge Hopper og Vallaker fra 40 til 200 Rdlr. og Føl og Plage om Efteraaret i Gennemsnit 48 Rdlr. Ved Stutteriets Opløsning 1840 kostede Følhopperne fra 100 til 345 Rdlr.

De anførte Markedspriser holdt sig Fyrrerne ud; men i 50'erne steg Hesteprisen stærkt og var paa sit højeste i 1856, da bedste jydske Handelsheste kostede 350—400 Rdlr., Middelsorten 250—275 og gode Arbejdsheste indtil 150 Rdlr. Efter Pengekrisen 1857 dalede Prisen indtil den fransk-tyske Krig 1870—71, da der ligefrem blev run efter Krigsheste til stigende Pris, der yderligere steg stærkt i »Milliard-Perioden« derefter. Paa Hjallerup Marked i Juni 1875 kostede saaledes gode unge Heste 800—1000 Kr., et

enkelt Par endog 2300 Kr., medens Prisen for almindelige unge Handelsheste var 500—800 Kr. og for 2 Aars 400—600 Kr.

Paa Randers December-Marked kostede fede Heste 900—1100 Kr. og bedste, magre Heste samme Pris, men gode Arbejdsheste 700—800 Kr.

Fra Aarhus berettedes, at Hesteprisen maa et Par Hundrede Kr. ned, for at Heste kunne sælges til Udførsel. Men saa slemt blev det dog ikke.

Fra Remontekommissionens Opkøb, der væsentlig foretoges i Nordjylland og i Randers Amt, opgives Gennemsnitsprisen inden Krigen 1864 til 200 Rdlr., men i 1870—71 steg den til 225 og for Officersheste til 300 Rdlr. og de næste Finansaar til henholdsvis 250—300 Rdlr., 325—375, 425—450 Rdlr., 900—950 Kr., i 1875—76 endog til 900—1000 Kr. og derover, hvorefter Prisen faldt noget i de følgende Aar.

I 80'erne og 90'erne var der Krisear i Landbruget, men først i 1885 mærkedes Faldet i Hesteprisen, især paa simple Heste, Plage og Føl føleligt for Jyllands Vedkommende. Prisen kan med nogen Stigen og Falden nærmest efter Høstens Udbytte sættes saaledes:

1. Kl. Handelsheste fra 800—1000 Kr., enkeltvis mere.	
Omnibusheste	700—900 -
2. Kl. Heste	600—800 -
Sporvognsheste	500—700 -
Droskeheste til Paris	350—450 -
Handelsføl, gode	150—250 -
do. tarveligere	50—150 -

I hele Perioden var der stærk Efterspørgsel efter »Steppere«, dels frederiksborgske og dels svenske, der opkøbtes af københavnske Handlende og solgtes til høje Priser til tyske Hestehandlere.

Den elektriske Drift af Sporvognene, der begyndte i Amerika c. 1890, fremkaldte ligefrem Hestekrise derovre, hvad der igen foranledigede en Oversvømmelse af Europa med gode Heste af alle Slags til lave Priser, men dog ikke kom til at skade vor Af sætning kendeligt.

I dette Aarhundrede med den stærke Udførsel af Heste og de stærkt stigende Konjunkturer for Landbrugets Produkter har Prisforholdene ogsaa været stigende, men dog næppe forholdsvis efter Forventning, idet Forretningsslivet, især i Tyskland, har krævet svære Trækheste ligesom elegante, ædle Luksusheste, saa vore

Mellemvarer baade med Hensyn til Sort og Beskaffenhed ikke fuldt ud har kunnet holde Trit med vore Konkurrenters, særlig Belgiernes. Trods vore Bestræbelser for ved egen Hjælp at gøre vore Heste større og sværere ligesom bedre, kunde selvfølgelig Hjælpe midlet ikke virke hurtigt nok. Vi har jo stadig været bag efter!

I alle Markedsberetninger klages der over for faa gode Heste, ligesom det, undtagen netop ved Krigskøb, viser sig, at store Heste betales med indtil det dobbelte mod de mindre af ligesaa god Kvalitet, saaledes som foran er anført: 1. Kl. store Tyskerheste: 800—1000 Kr., Sporvognsheste: 500—700 Kr., hvilke Priser ogsaa har været Normen for de gode, lette Heste. Prisen er i god Harmoni med Tiderne og Efterspørgslen steg et noget, især for Føl og Plage, men har dog næppe fulgt med den, der betales i Tyskland for de sværere Belgiere. Alligevel steg Interessen for vore Heste, ligesom Kvaliteten bedredes i ønsket Retning, hvad den stigende Afsætning tydeligt bekræftede. Men saa kom Krigen i 1914, og den endevendte alle Forestillinger og Priser. Heste til Krigsbrug var noget af det første, der blev efterspurgt, og det efter en hidtil ukendt Maalestok, hvorved Prisen især paa tarvelige Varer steg til det dobbelte i Løbet af 3—4 Maaneder. Da Udførselen i 1916 igen kom i Gang, blev Handelen monopoliseret og Prisen efter Kvalitet fra c. 1600—1700 Kr. i Gennemsnit, medens i privat Handel bedste Sort kun kostede 1800 Kr. Som altid, naar Efterspørgslen er større end Tilbudet, blev den daarlige Vare forholdsvis højst betalt, og gamle, tarvelige Heste kom derved op paa 1000 Kr. I 1918, da Tyskland gjorde sine sidste Kraftanstrengelser, steg Prisen ligesom i Krigens Begyndelse med svimlende Fart fra den anførte Gennemsnitspris til langt over det dobbelte i kort Tid*), medens samtidig første

Tysklands Hesteopkøb i 1918.

*)	Gennemsnitspris	Totalsum
Januar	1,630 Kr.	6,720,500 Kr.
Februar	1,675 -	4,877,600 -
Marts	1,725 -	2,570,250 -
April	2,075 -	2,745,225 -
Maj	2,250 -	7,830,000 -
Juni	2,475 -	6,360,750 -
Juli	3,000 -	11,328,000 -
August	3,350 -	8,096,950 -
September	3,725 -	9,023,975 -
Oktober	3,900 -	10,101,000 -
November	3,700 -	3,363,300 -

Ialt . . . 73,017,550 Kr.

Klasses Handelsheste gik i over 4000 Kr. Men efter Krigens Ophør i Slutningen af 1918 hørte al Udførsel op, hvorved naturligvis Prisen sank, dog ikke meget til at begynde med. Først ved den almindelige Varekrise 1921 og den tyske Valutas katastrofale Fald sank Hesteprisen, der sattes af de monopoliserede tyske Opkøbere, rivende, og naaede ved 1922 Tiden ned til den gamle Pris fra før Krigen, hvortil dog for vort Vedkommende er at tilføje, at den danske Krone samtidig er gaaet ned i Guldværdi.

Avlsdyr har oprindeligt i Hjemmehandelen næppe haft større Værdi end den almindelige Markedspris. Kun fremmede Raceheste eller Luksusheste, og da nærmest kun Hingste, er bleven betalt dyrt af Konger eller Stormænd, saaledes frisiske Hingste af de katolske Bisper. Først da den høje Statspræmiering af Hingste begyndte i Slutningen af det 18. Aarhundrede, steg Prisen ogsaa paa Præmiehingste, men dog ingenlunde i Forhold til Pengepræmiernes Størrelse, idet der manglede kapitalstærke Købere til Landets Produkter; saaledes betalte Baron *Løvenskjold* paa Løvenborg kun 200 Rdlr. for den fortrinlige jydsk 1. Præmiehingst *Cimber* (J. Stbg. Nr. 1), hvilket næppe var mere end den dobbelte Vallakpris. Først i 20'erne af forrige Aarhundrede, da Forædlingsbestræbelserne tog Fart, og Indkøbene af Halvblodsheste for Statens Regning i England belærte os om de engelske Priser, fik man ogsaa andet Syn for Hingstes Værdi. Saaledes betales den forædlede Hingst *Tamerlan* (J. Stbg. Nr. XXVII), allerede i 1827 med 500 Specier (2000 Kr.) i Indlandet. Men det var dog først i 30'erne, at Hertugen fik Prisen sat op til det engelske Niveau og mere; saaledes betalte Staten ham 8000 Rdlr. for Fuldblodshingsten *Lord Cochran*, medens *Rubin* i kostede 10,000 Rdlr. i England, ligesom de øvrige Fuldblodshingste, der blev købt af Hertugen i den Periode, kostede Tusinder. »Anglomanien« lærte Folk gennem Indkøbene paa Aktier af de dyre Fuldblodshingste at slutte sig sammen ogsaa om Køb af kostbare Hingste af Landets Produktion, som Enkeltmand ikke kunde magte; saaledes købtes der en Aktiehingst, *Emir*, til Grenaa-Eggen af 25 Mænd, der hver indskød 20 Rdlr. Men denne Foranstaltning standsede helt i 40'erne og 50'erne, da Staten optraadte som Hingsteholder i stor Stil, og først da Landstutteriet opløstes og Parolen i 60'erne kom til at lyde paa Avlens Udvikling ved sig selv, oprettedes der igen Aktieselskaber, baade til Anskaffelse af Hingste af Landrace, men ogsaa af Liebhavere

af Forædlinger til Indkøb af ædlere Hingste i Hertugdømmerne og Mecklenborg, der betaltes med Tusinder, hvorimod Hingste af Landets Race først rigtig kom i Pris i 70'erne med den stærkt stigende Hestepris. Ved Landmandsmødet i Nykøbing F. 1872 solgtes bl. a. Oppenheim II for 6000 Kr., og Kongepremiehingsten derfra, Grantorp, betaltes hjemme med 4800 Kr. af et Selskab i Angel. 1873 betaltes Grensten II af et Aktieselskab i Egnen med 6400 Kr. Men 6000 Kr. vedblev at være Maksimum til Slutningen af 80'erne, da Hesteavlsforeningerne med Statstilskud drev Prisen i Vejret. Saaledes var den højst 8500 Kr. i 1888, 14,000 Kr. i 1890 og 17,000 Kr. i 1897 (endda for den 2-aar. Valdemar Korsgaard). Maksimumspriserne, indbefattet senere betalte »Vilkaarspenge«, steg derefter Aar for Aar til 20,000 Kr., og i 1911 var der to jyske Hingste, der havde kostet 28,000 Kr. Stk. Ligesom Hingstespekulationen og Konkurrencen fra Foreningernes Side er tiltaget, er Købet af Plage og Føl med kolossale »Vilkaarspenge« bleven Regel, hvorved Risikoen ved Hingsteindkøb er flerdoblet; men trods Hesteprisens fænomenale Stigning under Krigen, er Hingsteprisen dog ikke stegen tilnærmelsesvis derefter, vel at mærke for Aarsplage, der sjældent har kostet over 20,000 Kr. kontant, men rigtignok indtil det dobbelte paa Vilkaar, der dog rent undtagelsesvis er bleven fuldt betalt.

Frederiksborg-Hingstene, der ikke har været rigtig med, er ogsaa steget stærkt under Krigen, saa de er naaet op paa 10,000 Kr. som Maksimum.

HESTEUDFØRSLLEN

I *Pontoppidans* »Økon. Balance 1759« staar: »Danske Heste, som i Jylland og Slesvig falde størst, have fra Arilds Tid været begærligen søgte og betalte for deres Skabnings og Styrkes Skyld. De opdrættes nu mindre paa Stutterier end hos Landmænd«, og i *Erslevs* »Valdemarernes Storhedstid« meddeles, at der af Heste udførtes mange, fornemmelig over Ribe, hvor Udførselstolden betaltes. Fra *Valdemar den Stores* Tid omtaler som anført den tyske Abbed *Arnold* fra Lybæk Landets ypperlige Heste som en af dets Hovedindtægtskilder. Og Erfaring lærer, at et Verdensmarked ikke skabes i en Fart, især i Fortiden, saa Hesteudførslen sikkert gaar langt tilbage i den forhistoriske Tid. Vort Hovedmarked var naturligvis Tyskland, især Nordtyskland, og da Brugen til Dels var Krigstjeneste, var Efterspørgslen derfor stærkt vekslende;

men der solgtes ogsaa særlig Luksusheste til det øvrige Europa, endog Italien. I *Valdemar Sejrs* Jordebog fra det 13. Aarhundrede omtales det, at der i et Aar udførtes 8400 Heste over Ribe, medens Tallet ordinært sikkert er langt lavere og til Tider nær 0 paa Grund af Udførselsforbud, som af og til indtraf. Under Tredivearskrigen ligesom under den tyske Syvaarskrig, (1756—63) og senere under den franske Republiks og Napoleons-Krigene var der stærk Efterspørgsel efter Heste til gode Priser, ligesom under de europæiske Krige fra Midten af det 19. Aarhundrede, særlig den fransk-tyske 1870—71, og sidst men ikke mindst Verdenskrigen fra 1914.

Fra 1756 berettes, at Hestehandlere fra Husum har haft Leverage paa 4—5000 Heste, der er bleven godt betalt, og efter »Collegial-Tidende« udførtes fra hele Monarkiet i 1799 15,979 Heste, hvilket var et ekseptionelt højt Tal. I det nye Aarhundrede aftog Frankrig en Mængde og ikke af de bedste til gode Priser, saaledes i 1812 4500 fra Jylland til 445 Francs pr. Stk. Efter Fredsslutningen sank Udførslen fra 1818 til 1824 til c. 3000 aarlig over Jyllands Landgrænse, hvilket imidlertid næppe angiver det rigtige Tal for Udførslen fra Kongeriget, idet et stort Antal er udklareret til Hertugdømmerne og derfra udført*). Fra 1836 til 47, begge inkl., udførtes der i aarligt Gennemsnit fra Monarkiet c. 11,000 aarlig (stigende fra 7566 til 14349) og fra 1852 til 59 12,500, lavest 8700 i 1856, højest 17,600 i 1859 paa Grund af den fransk-østrigske Krig.

Efter Afstaaelsen af Hertugdømmerne faar vi Optælling af Kongerigets Hesteudførsel, der for de første 5 Aar udgør i aarligt Gennemsnit godt 8000 Stkr. I de følgende 3 Aar 1870—72 udfør-

*) Af den for 1799 anførte Udførsel er udklareret: fra Kongeriget 5,947, fra Slesvig 3,646 og fra Holsten 6,386, hvoraf man skønner, at Tallene maa være forkert, idet efter Kreaturtællingen 1838 Kongeriget havde 75 pCt. af Monarkiets Hestebestand og efter den tyske Tælling 1867 Provinsen Slesvig-Holsten kun havde 150,000 Heste, medens Jylland alene med det store Tillæg havde 166,500 med c. 16,000 fødte Føl mod c. 10,000 i aarligt Gennemsnit for Tre-aaret 1865—67 i Hertugdømmerne. Af 6,650 Heste udført i Landbrugsaaet 1865—66 fra Kongeriget gik 3,600 til Hertugdømmerne, 2,733 til Hamborg og Lybæk og 120 til Sverige-Norge, medens det følgende Aar c. 5,600 gik til Hertugdømmerne og 4,160 til Tyskland (den tysk-østrigske Krig), hvorimod der 1867—68 gik 5,850 til Hertugdømmerne mod kun 1,000 til det øvrige Tyskland.

I Landbrugsaaet 1867—68 udførtes 7,643 Heste, heraf fra Sjælland 241, fra Møen og Lolland-Falster 64, fra Fyns Stift 556 og fra Jylland 6,782. Gennemsnitsudførslen fra Samsø fra 1880—91 har været 83 Heste.

tes der under og efter Krigen 45,500 Stkr., hvilken Tapning efterfulgtes af 5 magre Aar med kun 7200 i aarligt Gennemsnit, hvorpaa fulgte en betydelig Stigning, der holdt sig nogenlunde stabil i 9 Aar med et aarligt Gennemsnit af 11,750. Saa kommer der fra 1887 3 Aar med 17,000 aarlig og 5 med 13,400, hvorefter der følger en Opgangsperiode, der fra 1897 til Krigens Udbrud 1914 har bevæget sig med lidt Bølgegang fra 20—30,000, i aarligt Gennemsnit ca. 25,000, hvoraf omkring 2000 Føl. Verdenskrigens Udbrud den 1. August 1914 foranledigede et Opkøb i ca. 4 Maaneder af ca. 77,000, mest Krigsvarer, til stærkt stigende Pris, hvorpaa der lukkedes for Udførselen, der først genoptoges henimod Slutningen af 1915, men saa fortsattes til Krigens Afslutning 1918, da der ialt i de 5 Krigsaar var udført ca. 150,000 Heste, hvilket var ca. 40,000 over det normale, men under Normalen i Kvalitet, navnlig gik der mange lette Hopper med.

Hvad angaar de solgte Hestes Hjemstavn, da har den for den aldeles overvejende Del været Jylland og i mindre Maalestok Fyn, medens Øerne øst for Storebelt kun har leveret et ringe Kontingent. Sjælland med København er jo nærmest hesteimporterende baade fra Jylland og de andre Provinser og for en stor Del ogsaa fra Island, Norge og fornemmelig Sverige, hvorfra en Del af de igen fra Sjælland udførte Heste stammer. Efter Krigens Ophør standsede hele Udførselen til Tyskland i Aar og Dag, idet der der blev frigjort og solgt indenlands en Masse Krigsheste og Automobiler, og dels ved, at Markkursen sank stærkt, saaledes at vi blot kom af med ca. 1400 Heste og Føl, medens derimod Antallet steg til over 24,000 i 1920 og ca. 20,000 i 1921 og 1922, hvilket normale Tal dog skyldes Tyskernes Forpligtelse til at levere de Allierede et bestemt Antal Heste som Erstatning for de under Krigen borttagne.

Handelen har siden 1916 været monopoliseret, saaledes at Tyskland holder lukket for Indførsel og kun foretager Indkøb her i Landet ved Kommissioner eller dertil autoriserede Hestehandlere. Derimod ophævedes ved Krigens Udbrud Indførselstolden, der var ca. 70 Mark.

Her i Landet har vi af finansielle Grunde haft Udførselstold paa Heste og dertil med Afbrydelser Udførselsforbud for Heste, dels af militære og dels af avlsmæssige Aarsager, sidst nu under Verdenskrigen af Frygt for Hestemangel. Men ellers har der siden den frie Forfatning ikke været Indskrænkning i den frie

mellemlandske Handel mellem Udlandet og Danmark, kun Eftersyn af indførte Heste af sanitære Grunde.

Vor Udførsel har siden Midten af forrige Aarhundrede i Hovedsagen gaaet sydpaa, tidligere ogsaa for en Del til Sverrig, hvilket dog er aftaget. Efter den fransk-tyske Krig til henimod Aarhundredskiftet solgte vi et Par Tusinde Droskeheste aarlig til Paris og en Tid senere lette Omnibusheste til London, men i de sidste Tiaar har Tyskland været vor eneste Kunde af Betydning.

HESTEINDFØRSLER

I Fortiden var der næppe saa mangeartet Brug for Heste som i det sidste halve Aarhundrede. Der var nærmest kun Tale om Herskabs- eller Luksusheste — uden anden Sondring end at Ridehesten var en lettere og kønnere Udgave af Kørehesten — og Arbejdsheste, der ligeledes kunde klassificeres i Rytterheste og almindelige Arbejdsheste, større og sværere eller mindre og lettere samt bedre eller ringere, men egentlig svære Trækheste i moderne Forstand var rene Undtagelser, og Ponier var kun Legetøj for Børn. Af rigtig Overklasse havde Landet ikke meget, lige saa lidt som Storhandel eller Storindustri, og Sport dreves ikke, saa der var ringe Trang til Indførsel af Heste fra Udlandet, saa meget mere som Monarkiet i Hertugdømmerne havde et rigt Forraadskammer at ty til saavel for Luksus- som lettere Rytterheste, medens Jylland havde fuldt op af simple, stærke Arbejdsheste. Anderledes blev det derimod efter 1864 og særlig efter den fransk-tyske Krig, »Milliardperioden« i 70'erne, da Foretagsomhed af al Slags, Luksus og Sport, tiltog efter en hidtil ukendt Maalestok, samtidig med at Efterspørgslen efter vore Heste blev saa stærk, at vi maatte skaffe Surrogater, hvilket skete i Form af billig Kram, dels fra Sverige og dels fra Østersøprovinserne og Galizien foruden af Sportsheste fra England og Luksusheste samt ædle Rytterheste fra Tyskland. Og vi er vedbleven at indføre billige Surrogater i større Maalestok som Erstatning for vor tiltagende Udførsel af en værdifuldere Vare, særlig fordi »Russeren« blev Husmandshesten, der afløste Studen. Da Udførslen fra Rusland standsede under den russisk-japanske Krig og særlig fra 1914 ved Verdenskrigen, er Savnet saavidt mulig erstattet fra Island og til dels Norge; men samtidig er der fra Sverige indført et stigende Antal unge, gode Trækheste af belgisk Afstamning, hvilke for en Del atter er udført til Tyskland under dansk Flag.

Indførslen beløb sig i 1860'erne til 1500—2000 Stkr. i aarligt Gennemsnit, men i 70'erne til gennemsnitlig 3000 (fra 1750 til 4200), stærkt stigende fra 1871 til 76, i 80'erne 5000, i 90'erne 6500; men i Tiaaret til 1910 steg Antallet til 12,000 (fra 5700 til 24,000). Det sidste høje Tal naaedes i 1906 og 1907 efter den japanske Krig, da der indførtes henholdsvis 14,000 og 16,000 Heste fra Rusland. De høje Tal paa Udførslen i dette Aarhundrede er altsaa fremkommen ved en tilsvarende høj Indførsel samt tildels ved, at nogle faa Tusinder fra Sverige er genudført.

I de følgende 3 Aar inden Krigsaarene indførtes der i aarligt Gennemsnit godt 16,000 Heste, hvoraf ca. 900 Føl. Af dette store Antal var der 7—8000 »Russere« og henved 1500 »Islændere« samt nogle Smaaheste fra andre Lande og ca. 6000 store Heste fra Sverige. I 1914 udgjorde Indførslen ca. 19,500, hvoraf forholdsvis mange Føl fra Sverige, der ialt solgte hertil ca. 6000 Stkr. og Norge et lignende Antal. Inden Krigens Udbrud i Sommeren 1914 havde vi faaet ca. 7000 Russere og ca. 2000 Smaaheste fra Island og Norge. 1915 indførtes kun 7775 Heste, hvoraf 5200 fra Island, og over 1000 fra hvert af Nabolandene Sverige og Norge.

VI

HINGSTESLÆGTER

Med en Hingsteslægt menes her en Samling gode Hingste, der i lige mandlig Linie og uafbrudt Rækkefølge nedstammer fra en »Matador« eller »Hingstefader«. Af saadanne har der i forrige Aarhundrede, der for Hestenes Vedkommende hører til den historiske Tid, været adskillige, rigtignok af meget forskellig Beskaffenhed, men her er kun medtaget Eliten, der har bestaaet gennem flere Led og faaet nogen Betydning for Avlen, saaledes af de talrige Landstodhingste kun et Par af de betydningsfuldeste, og hvis Descendens kan følges, nemlig fra det første Landstutteri kun Blackwood og fra det andet Bay Beckingham, medens Hingsteslægterne efter Active, Admiral, Bay Chilton, Dobson, Greylock, King George, Prince Albert, Regulator, Young Defence og Young Sportsman, alle forlængst uddøde, ikke har haft indgribende gavnlig Indflydelse i Avlen. Det samme gælder for den jydsk Avls Vedkommende de forædlede Hingste: Tamerlan (J. Stbg. XXVII), Odin (XXXIII) og Delius (L), samt de forskellige forædlede Hingste paa Øerne med Undtagelse af dem, der bunder i Stutteriet og er anført under Frederiksborg-Racen.

Paa Fyn kunde der kun blive Tale om to Hingsteslægter, nemlig én af Landracen, stammende fra Sallinge-Hesten (Fynsk Stbg. Nr. 41), der holdt sig i 4 Led, og en anden, der skyldes Halvblodshingsten Colonel (F. Stbg. Nr. 131*); men den blomstrede kun i to Led og uddøde aldeles degenereret i den lige Linie i 4de Led. (Se Stambogen).

Detailkendskabet til den slesvigske Hesteavl er ikke gammelt og indskrænker sig for Hingsteslægternes Vedkommende til de her anførte, der dog delvis har deres Rod i Jylland.

Hvad Hopperne angaar, da gælder samme Grundregel som for Hingstene, at der er Hoppemilier, der i lige mødrene Linie nedstammer fra en enkelt fremragende Stammoder. For den jyske Races Vedkommende kan herom henvises til Statskonsulent *Aug. Kjærs* Oversigt over Hoppestammer indenfor den jyske Race.

=====

VII. Landstodhingst Blackwood, J. Stbg. Nr. II.

Wellington, J. | Lynderupgaard
Stbg. Nr. XXIX. | Hingsten, J. Stbg.
Nr. 44.

Søn. | Skorbæk Kro
Hingsten, 53.

Ravnen, 104. | Vester Velling, | V. Velling II, | Pallesens Hingst,
165. | 276. | V. Velling.

Lars Buus' rød- | Ole Jensens | Carl Holms | Porthos (Cim- | Claus, 275. — Sønner.
blissede Hingst, | Hingst, 107. | Hingst, 159. | ber i Klør-Es | Thor, Slesv. Stbg.
XXXIV. | | Kro), 78. | Slesvig. | Nr. 330, Bovlund,
| | | | Nr. 450.

Jacob Pedersens
Hingst, XXXVI,
o. fl. højt præ-
mierede Hing-
ste i Aalborg
Amt.

Brun Plag. | Gl. Tebestrup | N. Mikkelsens
Hingst, 199,
Vestrup.
| Hingst, 78. | Baldur, 200.

Lerches Hingst, — Theodor, 231.
Hornbæk.

Valdemar Bov-
lund, J. Stb. | Valdemar Viv,
Nr. 633. | 1061.

Thor, Fynsk | Jyden (Jarl),
Stbg. Nr. 174. | 886.

o. m. fl. Hingste
i Slesvig.

Hingst. | Junckers Hingst | Sønner.
83.

Uddød i lige Linie i alle Grene.

VIII. Landstodhingst Bay Beckingham, J. Stbg. Nr. XIV.

<i>Tindbæk-Hingsten</i> , XLVI.	Præmierede Sønner.	Sort Hingst paa Vejbjerggaard.	Aktiehingst <i>Lemvig</i> , 229.	<i>Borbjerg Mølle Hingst</i> .	<i>From</i> , Hesselaa 733.
<i>Baldur</i> , XLIV.	<i>Gimsing</i> *), 152.	<i>Tviskloster</i> , 194.	Brun Hingst i Sevel. — <i>Claus Toft</i> , 383.	<i>Landting</i> , 499.	
		<i>Gimsing II</i> , 269.	Sønner.	<i>Vestfyn</i> , Fynsk Stbg. 183.	
<i>Morsø-Hingsten</i> 173.	<i>Morsø-Hingsten</i> 173.	<i>Lemtorp</i> , 354, o. fl. Sønner.		<i>Prosch</i> , 612.	
		<i>Prnhus-Hingsten</i> , 214.	— <i>Glenstrup</i> , 259.	<i>Nordstjerne</i> , 626.	<i>Frejfax</i> , 998. <i>Folkvar</i> , 1116.
<i>Mads Høyers Hingst</i> , LII.	Odin, 189, o. fl. Sønner.	<i>Grantorp</i> , 215.	— Se Tab. IX.	<i>Glenstrup II</i> , 332.	
		<i>Odin II</i> , 243.	<i>Odin</i> , Hinge, 316.	<i>Axel</i> , 339, o. fl. Sønner.	<i>Axel II</i> , 395. — <i>Axel Skals</i> , 714.
Hingst paa Frederikkesminde Mols.	<i>Rolsegaard</i> , LVII.	<i>Odin III</i> , 258.	<i>Thor</i> , Yttrup, 333.	— <i>Opperman</i> , 358.	<i>Bucefalus</i> , 505.
		Flere Sønner paa Sjælland.	— Sønner.		<i>Bucefalus II</i> , 660. <i>Kaj</i> , 789, o. fl. Sønner.
<i>P. Tofts Hingst</i> , Lille Vorde, LX.	<i>Ræbild</i> , 235.	<i>Hercules</i> , 182.	<i>Casper</i> , 238. <i>Segalt</i> , Samsø.	— Sønner.	<i>Axel III</i> , 582. — <i>Axel Ginnerup</i> , 809.
Brun Hingst paa Birkelse, o. m. fl.	Aktiehingst <i>Jylland</i> , Bornh., Stbg. Nr. 32. <i>Beckingham</i> paa Hvorup-torp, N. Sundby.				<i>lalt 18 Stam-bogshingste</i> .

Uddød i lige Linie i alle Grene.

*) Prof. *With* har anført *Gimsing* som Søn af *Baldur*, men fra andre Sider er Faderen opgivet som en lille, mørkebrun Hingst i Sejerslev, antagelig Søn af Bay Beckingham eller Baldur.

IX. Grantorp, J. Stbg. Nr. 215.

Sønner:			
Hørup,	— Knudstrup, 302.	— Dalsgaard, 414.	— Fritz, Asmildkloster.
Sjelle, 271.	— Sjelle II, 318.		
Balle Grantorp, 277.	— Casper, S. Onsild, o. fl. Hingste.	— Lundgaard, 510.	
Venning, 289.	— Hingst i Taanum. Langaa Grantorp, 430.	— Bækgaard, 431.	— Robustus, 721.
Binderup, 293.	— Skibsted Grandtyrk, 348.		
	— Ravnem, 413.	— Frejr, 816.	
Grantorp II, 291.	— Tordenskjold, 421.	— 2 Stambogshingste.	
	— Ialt 4 Stambogshg.		
	— Fritz, Skødstrup.	— 2 Stambogshingste.	
	— Osman, 349.	— 2 Stambogshingste.	
		— Jochum Todbjerg, 474.	— 3 Stambogshg.
Todbjerg, 296.	— Todbjerg II, 351.	— Bramdrup Todbjerg, 497.	— Viggo Todbjerg, 871.
		— Ialt 7 Stambogshg.	
	— Ambrosius, 368.	— Sønner.	
	— Faxe, Svejstrup.	— Godtfred, 547.	
	— Plag i Todbjerg.	— Corfiks, 501.	— Corfiks II, 699, o. fl. Sønner.
	— Unge Todbjerg, 471.	— August II, 811.	
	— Helbroder:		
	— Lystrup, 508.	— Todbjerg-Lystrup, 866, o. fl. Sønner.	— Helgesen, 933.
Grantorp II, Bornh. Stbg. 57.	— Sønner.		
Onsild Grantorp, 319.	— Overvad, 548, o. fl. Hingste.	— Smorup, 821.	— Alf, 1072.
		— Himmerbo, 755, o. fl. Sønner.	— Morsø Overvad, 976, o. fl. Sønner.
	— Dan, F. Stbg. 110.		
Grantorp II, F. Stbg. 86.	— Højbjerg, F. Stb. 111.		
	— Strandby, F. Stb. 176, o. fl. Sønner.		
Admiral.	— Sparknægt, 439.	— 2 Stambogshingste.	
Kousted, 385.	— Krøsus, 601, o. fl. Sønner.		
Hector, 432.	— Jason, 611.		
Fenris, 704.	— Greylock, 610.		
Ialt 20 Stambogshingste.			

Uddød i lige Linie i alle Grene.

Desuden Mødrene til

Hingstene:

Essendrup, Kok Ginne-
rup, Thorvald, Horsa,
og Brødrene:Negeren og Frode samt fl.
mindre betydelige.

X. G. I. Vissing-Hingst, J. Stbg. Nr. 47.

Stevnstrup-Hingsten, 74. — Sønner.

Bjerre-Skimlen, 101. — *Constantin*, 134.

Lerbjerg, 127. — *Essendrup*, 336.

Niels Nielsens Skimmel, *Svanninge*, Fyn. — *Svanninge-Skimlen*, F. Stbg. Nr. 10.

o. m. fl. Hingste.

Baldur, 192. — *Baldur*, Kolding, o. fl. præm. Sønner. — *Constantin d. Y.*, 337. — Sønner.

Constantin II, 188. — *Pæregaard*, 227. — *Pæregaard*, Fyn, F. Stb. 84. — ialt 5 Stam-bogshingste.

Helbroder: *Roden*, 201. — *Roden II*, 248. — Søn.

Ullerup, 209. — *Hans Ullerup*, 245. — *Frelund*, 324. — *Randlev*, 372. — *Aron*, 586. — *Brutus*, 729. — *Ullerup*, 209. — *Falling*, Loll.-F. Stbg. 14, o. fl. Sønner. — Helbroder: *Ejler*, 1087. — ialt 3 Stam-bogshingste.

Constantin, Aasum, F. Stbg. 60. — Sønner.

Uddød i lige Linie i alle Grene.

XI. Vandet-Hingsten, J. Stbg. Nr. 102.

<i>Kaastrup</i> , 163.		<i>Zampa</i> , Lem, 202.	—	<i>Sønderlem</i> , 250. — <i>Sorte Lem</i> , 312.		<i>Mejlbygaard</i> , 352, — 2 Sønner i Stbg. o. fl. Stambogshingste.
		<i>Thybo</i> , 205.				
<i>Thor</i> , Torsted, 168.	—	Flere Sønner.				
<i>Nannerup Hingsten</i> , 176.		<i>Vestjylland II</i> , 310.		<i>Claus Hanbjerg</i> , 353, o. fl. Sønner.		
		<i>Nordthy</i> , 331, o. fl. Sønner.	—	<i>Olaf</i> , 443.		
<i>P. Bertelsens Hingst i Nørre Sundby</i> , 177.		<i>L. Svendsens Hg.</i> i <i>Hinding</i> , o. fl. Sønner.	—	<i>Skjold</i> , 506. — <i>Rosenskjold</i> , 745.		<i>Nordenskjold</i> , 1090.
		<i>Blokhushingsten</i> , 252.		<i>Thor</i> , Stenum, 330. <i>Blokhus II.</i>		
<i>Vestrupgaard</i> , 203.		<i>Zampa</i> , Jerslev, 338.		<i>Unge Zampa</i> , 820, o. fl. Stambogshingste.		
		<i>Poukjærgaard</i> , 394.		<i>Folsted</i> , 504. — Sønner. <i>Hesselgaard</i> , 1001. o. fl. Sønner.		<i>Gejr Hesselgaard</i> , 1562.
<i>Gammelby Hingsten</i> , 225, o. fl. Sønner.	—	Sønner.		<i>Kraftkarl</i> , 930. <i>Tandrup Toftegaard</i> , 1057. <i>Beck Olsen</i> , 1065, o. fl. Stambogshingste.		<i>Beck Olsen II</i> , 1164.
						Uddød i lige Linie i alle Grene.

XII. Claus (Buus), J. Stbg. Nr. 166.

Thor, Sæby, 204. — Thor II, 284. — Samson, 404.

Cimber, 232. — Sir Richard,
Hvidbjerg.

Claus, Veddum,
242.

Krastrup, 256. — Sønner.

Harlevholm, 325. — Bisgaard, 398. — lalt 5 Stambogs-
hingste.
— Bryde, 426,
o. fl. Sønner.

Buus, 346. — (Groes) Buus II, 397. — Flink, 557.
— Dan, 434, — Moses, 672.
— o. fl. Stambogs- — Robert, 700,
hingste. — o. fl. Præmie-
hingste.

Robert II, 988. — 3 Stambogshing-
ste o. fl. i Sles-
vig.
Robert Lunderup, 1022, — Lunderup, 1089. — Eske Jyde, 1307.
— o. fl. Stambogs- — lalt 5 Stambogs-
hingste. — hingste.

Vorup, 347. — Helsted, 446, — Harald, 589.
— o. fl. Sønner.

o. fl. Hingste.

Uddød i lige Linie i alle Grene.

XIII. Claus (Ølgod), J. Stbg. Nr. 251.

Esbjerg, 307.	<i>Esbjerg II</i> , 362.	—	<i>Claus Skovslund</i> , 472.	—	Sønner
	<i>Tandholm</i> , 389.	—	<i>Hengest</i> , 547.	—	<i>Thybo</i> , 895.
	<i>Hercules</i> , 428.	—	<i>Hejmdal</i> , 860, o. fl. Sønner.	—	<i>Uncas</i> , 1100.
Agersnap, 344.	Ialt 8 Stambogshg.	<i>Valdemar Lindholm</i> , 409.	Ialt 7 Stambogshingste.	—	<i>Hejmdal Molbjerg</i> , o. fl. Stambogshg.
		<i>Jerlev Ølgod</i> , 594, o. fl. Stambogshg.	<i>Todbjerg Ølgod</i> , 1012		
Viumgaard, 384 b.	—	<i>Kryger</i> , 759, o. fl.	—	—	<i>Valdemar Binde- rup</i> , 1138.
	<i>Bjarke</i> , 512.	—	<i>Sigurd</i> , 810.		
Ølgod, 378.	<i>Jensgaard</i> , 524.	—	<i>Aaby Ølgod</i> , 602.	—	<i>Uffe Aaby</i> , 856.
	<i>Holger Danske</i> , 564.	—	<i>Bruno</i> , 671.	—	<i>Thorvald</i> , <i>Gunderup</i> , — Søn. 973, o. fl. Stambhg.
			<i>Buk Ølgod</i> , 742.	—	<i>Cajetan</i> , <i>Føhr</i> , <i>Sles- vigske Stbg.</i> 1207.
			<i>Holger Spettrup</i> , 781.	—	<i>Harald Klak</i> , 1011.
	<i>Samson</i> , 609.	—	<i>Holger Fuglris</i> , 880.	Ialt 7 Stambogshg.	
<i>Niels Ebbesen</i> , 616, <i>Djurstand</i> , 666. <i>Lykkevist</i> , 887. <i>Hofman Ølgod</i> . <i>Ørsted</i> .	—	Ialt 5 Stambogshg.			
<i>Ønskevist</i> .	—	Sønner.			
Ialt 20 Stambogshg.					
<i>Unge Claus</i> , 422.	—	<i>Aarre</i> , 653, o. fl. Stambogshg.			
Ialt 8 Stambogshingste.					

Uddød i lige Linie i alle Grene.

XIV. Oppenheim, J. Stbg. Nr. LXII.

Benzon Hingsten, LXVII.	Thor Hvorslev, LXVI.	Dorriø, 346, o. fl. Sønner.	Jyden, Resdal, 444.					
			Ravnen, 315.					
			Svend Starke, 399.	Lemvig, 698. Ialt 6 Stambogshingste.				
		Elkjær, 268.	Negeren. Helbroder: Frode, 450.	- 2 Stambogshg. - Søn.				
			Jyden, 503.	Ialt 3 Stambogshingste.				
			Torben, 518.	- Godthaab, 716.				
				Hjalt, 744. - Sønner.				
				Resdal Lyngaa, 771. - Sønner.				
			Lyngaa, 560.	Struer Lyngaa. - Søn.				
			Hother, 618.	Aage Lyngaa, 823. Ialt 18 Stambogshingste.	Aage Munk, 931. - Falken. - Skræp, 1339.			
		Munter, 779.		Rex, 982.	Løkken. - Gerrild Munkedal, 1526.			
		Ialt 17 Stambogshingste.			Huno, 1227. - Adam, 1274.			
	Rolf Kolind, 306.	Thor, Kolind, 388.	Jørgen, 678. - Sønner.		Aage Rex, 1299. - Aalum Rex, 1462. - Odin, 1553.			
	Blegind, 335. o. fl. Hingste.	Haarby, 418. Bani, 493.						
Elgaard's Hingst, LXIII.	Valdemar, 280.	Se Tab. XVI.						
Lemmer Hingsten.	Vulcan 365.	Balder, Haastrup 532.						

XV. Oppenheim LXII. (Forts. af Tab. XIV).

Oppenheim II LXX.	Ginnerup, 278.	Kok Ginnerup, 321. —	Tebbestrup, 376.	Essenbæk II, 387.	— 2 Stambogshingste.	Frejdig, 427. — Frejdig II, 733.																																						
							Essenbæk, 348.	Toke, 386.	Horsa, 448.	Assos, 490.	Ulrik, 486.	Simon, 492.	Sort, 495.	Tranekjær, 600.	Sortben, 584.	Rufus, 750.	Malador.	Moskjær, 838.	— 3 Stambogshingste.	Poldi, Slesv. Stbg. — Flere Sønner i Slesvigsk Stambog.																								
																					Ginnerup II, 357.	— Tamerlan, 433.	Plag i Ilshøj.	— Skalmstrup, 396.	— Colos, 487.	— Skejby II, 399.	— Colos II, 646.																	
																												Ilshøj, 371.	— 3 Stambogshingste.															
																														Skjødts Hingst, — Skovby.	— Skejby, 342.	— Skejby II, 399.	— 3 Stambogshingste.											
																																		Oppenheim III, — Nielstrup.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.								
																																					292.	— 2 Stambogshingste.						
																																							Erslev, 320. — Halling, 471.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.			
																																										Vaabensted, Loll. — Sønner.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.
o. fl. Sønner.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																																										
			Skjold, Taarup,	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																																							
						o. fl. Sønner.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																																				
									Adler, 761,	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																																	
												o. fl. Sønner.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																														
															Nansen, 917,	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																											
																		o. fl. Sønner.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																								
																					Uddød i lige Linie i alle Grene.	— Nielstrup, 406.	— 2 Stambogshingste.																					

XVI. Valdemar, J. Stambog Nr. 280.

	<i>Valdemar II</i> , 350.	<i>Vald. Engebjerg</i> , 449. — Se Tab. XVII.	
		<i>Vald. Langholt</i> , 477. — Ialt 10 Stambogshg.	<i>Vølund</i> , 901. — <i>Knud Vølund</i> , 1078. <i>Vald. Vorgaard</i> , 992. — Ialt 6 Stambogshg. — <i>Fønsvang Vorgaard</i> , 1285.
	<i>Haarby</i> , 364.	<i>Haarby II</i> , og 2 Stambogshingste.	— <i>Lykke</i> , 693.
	<i>Valdemar II</i> , Lemvig, 382.	<i>Munkedal</i> , 445. — <i>Vald. Provstgaard</i> , 593. — Ialt 4 Stambogshg.	— Se Tab. XVIII. — <i>Pejr</i> , 908.
	Helbroder:		
	<i>Unge Valdemar</i> , 399 ^b .	<i>Vald. Møllerup</i> , 778. — <i>Nordstjerne</i> , 855. — Ialt 8 Stambogshg.	— <i>Halfdan</i> , 929. — <i>Vald. Todbjerg</i> .
			<i>Negus</i> , 902. — <i>Høvdig Grensten</i> , 1091. — <i>Korsgaard</i> , 1222.
			<i>Ersted Trymer</i> , 944. — <i>Adam Trymer</i> , 1171.
	<i>Thorvald</i> , 400.	<i>Trymer</i> , 603. — <i>Thorvald II</i> , 695. — <i>Munkholm</i> , 726. — <i>Vald. Morsø</i> , 775. — <i>Prins</i> , 803. — 3 Stambogshingste.	<i>Malm</i> , 928. — <i>Malm II</i> , 1158. <i>Spadille</i> , 920. — <i>Trymer Langholt</i> , 1169. — Ialt 3 Stambogshg.
			Ialt 17 Stambogshg.
	<i>Store From</i> , 453.	— <i>Valdemar Aaby</i> , 577.	<i>Vald. Thor</i> , 768. — <i>Vald. Søndergaard</i> , 769. — <i>Mester Valdemar</i> og 2 Stambogshingste.
			<i>Uffe</i> , 975. — <i>Jørgen Valdemar</i> , 1152.
	<i>Vald. Glentholm</i> , 521.	— <i>Vald. Glentholm II</i> , 861.	Ialt 6 Stambogshg.
	<i>Vald. Damgaard</i> , 587.	— <i>Vald. Tylstrup</i> , 889.	
	Ialt 12 Stambogshg.		Uddød i lige Linie i alle Grene, med Undtagelse af Munkedal'erne.

XVII. Valdemar Engebjerg, J. Stbg. Nr. 449.

		<i>Valdemar Fremskridl.</i>		<i>Valdemar Damgaard</i> — og 3 Stambogshg.	<i>Vald. Rodskov</i> , 1148.— <i>Viking</i> , 1261.					
		<i>Nordmandskær</i> , 891.—		<i>Frem</i> , 1115.	— <i>Frem II</i> , 1325.					
		<i>Valdemar Engebjerg IV</i> , 669.		<i>Valdemar Korsgaard</i> , 892.		<i>Horse Korsgaard</i> , 1047.		<i>Bjørn</i> , 1157.		<i>Vegger Aldrup</i> , 1395.— <i>Ry</i> , 1619
						<i>Herold.</i>		<i>Aldrup Korsgaard</i> , 1207.		— 2 Stambogshingste.
				Ialt 10 Stambogshg.	Ialt 5 Stambogshg.					
		<i>Vald. Nim</i> , 938.	—	<i>Defence</i> , 1009.	— <i>Egeplanke</i> , 1195.					
		<i>Balder</i> , Bræstrup, 1048.	—	Sønner.						
		Ialt 16 Stambogshingste.								
		<i>Vald. Atterdag</i> , 703.—		<i>Vald. Trymer</i> , 1041.						
		<i>Vald. Kvist</i> , 724.	—	<i>Vald. Kvist II</i> , 854.	— <i>Fast</i> , 1056.					
		<i>Sævo</i> , 776.	—	Sønner.	— Sønner.					
		<i>Vald. Lindbjerg</i> , 774.—		4 Stambogshingste.						
		<i>Vald. Enslev</i> , 777.		<i>Massa</i> , 1005, o. fl. Hingste.	— Sønner.					
		<i>Vald. Dalgas</i> , 827.	—	2 Stambogshingste.						
		<i>Dalgas</i> , 874.	—	<i>Vald. Brune</i> , 1105.						
		Ialt 16 Stambogshingste.								

Uddød i lige Linie i alle Grene.

XVIII. Munkedal, J. Stbg. Nr. 445.

	<i>Johr</i> , 773.	—	Sønner.		
	<i>Aldrup Munkedal</i> , 839.	—	Se Tab. XIX.		
<i>Munkedal II</i> , 585.			<i>Tryg M.</i> , 1043.		
			<i>Tolstrup M.</i> , 1103.		
			<i>Kongerslev M.</i> , 1112.	—	<i>Holk M.</i>
	<i>Hollerup M.</i> , 900.				<i>Børglum Bisp</i> , 1262. — <i>Stenbjerg-Bisp</i> , 1462, o. fl. Stambogshg.
			<i>Lejf</i> , 1159.		<i>Taastrup Lejf</i> , 1353. — <i>Skimten</i> , 1581.
					<i>Kellerup Lejf</i> , 1338. — <i>Arne</i> , 1534.
			<i>Balder</i> , 1268.		<i>Høvdning Lejf</i> , 1345. — <i>Kongsvad Lejf</i> , 1626.
			Ialt 9 Stambogshg.		<i>Fogden</i> , 1363.
	<i>Asa Thor</i> , 904.	—	4 Stambogshingste.		<i>Kolind Lejf</i> , 1372. — <i>Peder Juul</i> , 1492.
	<i>Fritjof M.</i> , 913.	—			<i>Løsning Lejf</i> , 1418. — <i>Søn</i> .
	<i>Adonis M.</i>	—	Sønner.		<i>Guttorm</i> , 1461. — <i>Høvdning Lejf</i> , 1637.
	<i>Munkedal III</i> .	—	<i>Dan</i> , 1212.		<i>Robdrup Lejf</i> , 1478.
	Ialt 20 Stambogshg.				<i>Horne Lejf</i> , 1510.
	<i>Ramsing M.</i> , F. Stb. 184.	—	<i>Bryde M.</i> , 855.	—	<i>Brio</i> , 1512.
	Helbroder:		<i>Vilslev M.</i> , 927.		<i>Basse</i> , 1599. — Sønner.
	<i>Bismark M.</i> , 679.	—	<i>Darum M.</i> , 1038.		Ialt 30 Stambogshg.
			Ialt 4 Stambogshg.		
			<i>Blicher M.</i> , 846.	—	<i>Agrar M.</i> , 1174.
			<i>Garibaldi M.</i> , 990.	—	<i>Skovlund M.</i> , 1183.
			<i>Pluto</i> , 909.	—	<i>Strand M.</i> , 1155. — <i>Levi M.</i> , 1348. — <i>Horsens Levi</i> , 1528.
	<i>Stanley M.</i> , 670.	—	<i>Edison M.</i> , 964.	—	<i>Hurup M.</i> , 1292. — <i>Vestervig</i> , 1528.
			<i>Bjarne</i> , 1257.	—	<i>Asbjørn</i> , 1337. — <i>Hanherreds M.</i> , 1621. Ialt 4 Stambogshg.
			Ialt 17 Stambogshg.		<i>Ryde M.</i> , 1350. — <i>Viking</i> , 1586.
	<i>Kjellerup M.</i> , 748.	—	<i>Taastrup M.</i> , 1017.	—	<i>Krone</i> , 1627.
	<i>Samsø M.</i> , 785.	—	<i>Vejlegaard M.</i> , 1153.		
	<i>Dølbygaard M.</i> , 894.	—	<i>Kærgaard M.</i> , 1042.		
			<i>Kong Hans</i> , 1111.		
	<i>Skive M.</i> 919.	—	<i>Listrup M.</i> , 1117.	—	<i>Godwin, Slesvig.</i>
	Ialt 25 Stambogshg.				<i>Sølvbjerg M.</i> , 1425.

XIX. Aldrup Munkedal, J. Stbg. Nr. 839.

- Ejgil Munkedal*, 917. — 2 Stambogshingste.
- Ørskov Munkedal*, 980. — *Egmund*, 1154. — *Egmund II*, 1484.
— *Tim Munkedal*, 1320. — *Klit*, 1490.
— *Fusilier*, 1643.
- Aldrup M. II*, 989. — *Hee Munkedal*, 1391. — *Axel Munkedal*, 1472.
- Tebstrup M.*, 993. — 3 Stambogshingste.
- Peder Skram*, 995. — Sønner.
- Drost*, 996. — Søn.
- Prins af Jylland*, 1000. — Se Tabel XX.
- Bernhard M.*, 1104. — Ialt 4 Stambogshingste.
- Holbæk M.*, 1015. — *Kilstrup M.*, 1215.
— *Præsidenten*, 1238.
- Tola M.*, 1046.
- Klakring M.*, 1039. — *Klakring M. II*, 1221.
- Hads Herreds M.*, 1049. — Søn.
- Velskabt*, 1052. — Sønner.
- Løsning M.*, 1046. — *Roskilde M.*, 1281. — Sønner.
— Ialt 9 Stambogshingste.
- Høvding*, 1055. — Se Tabel XXI.
- Axel Strandgaard*, 1058. — *Knud*, 1428.
- Aldrup Braaskov*, 1108. — *Aldrup Helmuth*, 1219. — *Aldrup Lyngaa*, 1431.
— *Harald*, 1324. — *Krogsgaard M.*, 1443.
— Ialt 4 Stambogshingste.
- Aldrup Langholt*, 1093. — *Lunderup M.*, 1311.
- Lund Munkedal*, 1088. — *Vinten Munkedal*. — *Sølvanke M.* — *Aldrup Gren-*
Tamdrup M., 1096. — 2 Stambogshingste. — *sten*, 1538.
- Jens*, 1098. — *Brun Jens*, 1276. — 2 Stambogshingste.
- Søren Munkedal*, 1102. — *Villum M.*, 1513, — 3 Stambogshingste.
— o. fl. Sønner.
- Johannesro M.* (Cyclop. — *Virring M.*, 1225.
Slesv. Stbg.) 1177.
- Frem M.*, 1127. — *Aldrup Nordjyde*, 1295. — 7 Stambogshingste.
— Ialt 5 Stambogshingste.
- Helbjerg Munkedal*, 1134. — *Kæreng M.*, 1309.
- Nero*, 1167.
- Aldrup Finsen*, 1170. — 7 Stambogshingste.
- Skjalm Hvide*, 1173.
- Vrigsted M.* — *Aldrup Rosenvold*, 1340.
- Uldum M.*, 1202. — *Alf*, 1373.
- Vagn*, 1208. — 2 Stambogshingste.
- Fyn M.*, 1210. — Sønner.
- Blok*, 1283. — *Stærkodder*, 1336. — *Karby*, 1466.
- Mejsel*, 1240. — *Pau*, 1504.
— *Dannebrog*.
- Skanderborg M.*, 1235. — *Fyrsten*, 1281, o. fl. Snr. — *Damgaard M.*, 1552. — *Outrup M.*,
— *Guldfuks*, 1532. — 1708.
— Sønner.
- Bræsten Munkedal*, 1306. — Sønner. — *Aldrup Fyrsten*, 1533.
- Aldrup Vestfyn*, 1351. — *Stenderup Fyrsten*, 1633.
- Lunde Munkedal*, 1349. — *Foch Munkedal*, 1668. — Ialt 9 Stambogshingste.
- Aldrup Todbjerg*, 1412. — *Aldrup Mørser*, 1670.
- Ib*, 1402.
- Aldrup Fuglris*, 1513.
- Ialt 105 Stambogshg.

XX. Prins af Jylland, J. Stbg. Nr. 1000.

		<i>Gyldenbøste.</i>		<i>Leguard, 1380.</i>	
<i>Atlas, 1123.</i>		<i>Rolf Krake, 1267.</i>		<i>Tolstrup IV, 1404.</i>	
		<i>Pan, 1369.</i>		<i>Massa, 1675.</i>	— Sønner.
		Ialt 5 Stambogshg.		— 3 Stambogshingste.	
<i>Blok Munkedal, 1121.</i>	—	2 Stambogshingste.			
		<i>Kran II, 1346.</i>		<i>Løsning Kran, 1524.</i>	— Sønner.
				Ialt 7 Stambogshg.	
<i>Kran, 1200.</i>		<i>Sorte Kran, 1399.</i>		— 2 Stambogshingste.	
		<i>Tousgaard Kran, 1413.</i>		<i>Plet, 1590.</i>	
		Ialt 8 Stambogshg.		<i>Frands Linde, 1687.</i>	
				Ialt 3 Stambogshg.	
<i>Græstrup Prins, 1228.</i>	—	<i>Odin, 1646.</i>		— <i>Ulrik, 1681.</i>	
<i>Præsident, 1229.</i>	—	2 Stambogshingste.			
<i>Prins Overvad, 1296.</i>		<i>Prins Gulev, 1408.</i>		<i>Nordøstfyns Prins, 1640.</i>	
		Ialt 3 Stambogshg.			
<i>Prins af Rise, 1332.</i>	—	<i>Prins af Vitten, 1439.</i>			
<i>Hermod, 1233.</i>	—	<i>Hero, 1341.</i>		— 2 Stambogshingste.	
<i>Governør, 1269.</i>	—	4 Stambogshingste.			
<i>Prins Sloth, 1297.</i>	—	<i>Jyden, 1417.</i>		<i>Sindal Jyden, 1592.</i>	
				Helbroder:	
				<i>Flint, 1618.</i>	
				Ialt 5 Stambogshg.	
<i>Gutten, 1347.</i>		<i>Aldrup Gutten, 1473.</i>			
		<i>Samsø Gutten, 1561.</i>			
		Ialt 7 Stambogshg.			
<i>Eg.</i>		<i>Prins Blok, 1511.</i>		— Sønner.	
		<i>Eg Høvdning, 1507.</i>			
<i>Prins af Diursland, 1371.</i>	—	2 Stambogshingste.			
<i>Rollo, 1433.</i>	—	<i>Bryder, 1550.</i>			
<i>Prins af Vestjylland, 1433.</i>	—	<i>Bøg, 1696.</i>			
<i>Prins Junot, 1516.</i>	—	<i>Prins Daashjerg, 1624.</i>			
Ialt 46 Stambogshingste.					

XXI. H ø v d i n g, J. Stbg. Nr. 1055.

<i>Amlet</i> , 1166.	<i>Fynbo</i> , 1316.	— Sønner.	
<i>Baj</i> , 1284.	— <i>Struer Høvdng</i> , 1383.	<i>Gottrup Høvdng</i> , 1541.	<i>Kellerup Høvdng</i> .
<i>Grumstrupgaard Høvdng</i> .	<i>Sydfyns Høvdng</i> , 1352.	<i>Gislew Høvdng II</i> , 1508.	<i>Golfred</i> .
	<i>Østfyns Høvdng</i> , 1386.	— <i>Junker</i> , 1642.	
<i>Haakon</i> , 1346.	— <i>Karmark Hakon</i> , 1332.	— <i>Wolle</i> , Aarhus.	
	<i>Matador</i> , 1645.		
	Ialt 5 Stambogshingste.		
<i>Aldrup Høvdng</i> .	<i>Baunen</i> , 1497.	— <i>Hjørring Høvdng</i> .	
		<i>Aldrup Baun</i> , 1715.	
	<i>Marskal</i> , 1506.	<i>Marskal Aldrup Solo</i> .	
		— <i>Gottrup Marskal</i> , 1700.	
	<i>Thyholm</i> , 1520.	<i>Drost</i> , Hinnerup.	
	<i>Mester</i> , 1539.	— <i>Dorf</i> , 1705.	
	<i>Absalon</i> , 1564.	Sønner.	
	Ialt 16 Stambogshingste.		
<i>Karmark Høvdng</i> .	<i>Unge Karmark</i> , 1459.	Sønner.	
	<i>Hurup Karmark</i> , 1404.	— 3 Stambogshingste.	
	<i>Hjørring Karmark</i> , 1438.	— <i>Lishjerg Kvist</i> , 1551. — <i>Drot</i> , 1707.	
	<i>Lishjerg Plagen</i> .	<i>Victor Karmark Rahr</i> , 1622.	
	<i>Karmark Tousgaard</i> , 1453.		
	<i>Hvidtfeldt</i> .		
	<i>Kaj Karmark</i> , 1464.		
	<i>Falsters Høvdng</i> , 1480.	Sønner.	
	<i>Karmark Engebjerg</i> , 1460.		
	<i>Fin</i> , 1501.		
	<i>Ning Herreds Karmark</i> , 1545.	<i>Skibby Karmark</i> , 1702, o. fl. Sønner.	
	<i>Boldrup Karmark</i> , 1607.	<i>Vagn Karmark</i> , 1701.	
		<i>Pax</i> , 1710.	
		<i>Sejr</i> .	
		<i>Bruno Karmark</i> .	
	<i>Sydfyns Karmark</i> , 1600.		
	<i>Stig</i> , 1578.	Sønner.	
	<i>Karmark Brønderslev</i> , 1579.		
	<i>Brøndum K.</i> , 1611.		
	<i>Sønderherreds K.</i> , 1589.	<i>Ull</i> , o. fl. Sønner.	
	Ialt 24 Stambogshingste.		

XXII. Høvding, J. Stbg. Nr. 1055 (fortsat fra XXI).

<i>Horsens Høvding</i> , 1274.			
<i>Adler Høvding</i> , 1265.			
<i>Aros</i> , 1273.			
<i>Robdrup Høvding</i> , 1291.		Hver en Søn i Stam-	
<i>Hoved Høvding</i> , 1303.		bogen.	
<i>Slejpner</i> , 1340.			
<i>Høvding II</i> , 1382.			
<i>Taanum Høvding</i> , 1567.			
<i>Høvding</i> , Bredstedt, Slesvigsk Stbg. 1421.	—	Sønner i Slesvig.	
<i>Skipper Clemen</i> , 1296.	—	<i>Lars Dyrskyt</i> , 1467. — ialt 10 Stambogshingste. ialt 7 Stambogshingste.	
<i>Marsk Stig</i> , 1580.	—	Sønner.	
<i>Griffenfeldt</i> , 1333.	—	<i>Tyregod Høvding</i> , 1503. <i>Pionier</i> , 1648. — <i>Uffe</i> , 1680. <i>Hørby Høvding</i> , 1679.	
<i>Valbjørn</i> , 1374.	—	<i>Per Valbjørn</i> , 1502. — <i>Valbjørn Høvding</i> , 1676.	
<i>Malm Høvding</i> , 1441.	—	3 Stambogshingste.	
<i>Dux</i> , 1489.	—	<i>Kellerup Dux</i> , 1583. <i>Horne Dux</i> , 1641. <i>Værum Dux</i> , 1625. <i>Vendelbo Dux</i> , 1665. <i>Hjørring Dux</i> , 1663.	Sønner.
		<i>Guldaks</i> .	
		<i>Dux Højby</i> , 1677.	
		<i>Sæby Dux</i> , 1662.	
		<i>Østfyns Dux</i> , 1713.	
ialt 38 Stambogshingste.		<i>Duxen</i> , 1714, og mange yngre.	

SØNDERJYLLAND

XXIII. Garrik, Slesvigsk Stambog Nr. 212,
rød Blis, hvide Ben, født 1863. Ejer: Niels Schmidt, Havervadgaard, Brøns.

Thor, 346.

Holger, 447.

Paul, Slesvigsk Stbg.
Nr. 292, født 1872,
lysbrun.
Ejer: Tjellesen,
Ravsted.
Flere 1. Præmier.

Ialt 20 Sønner i
Slesv. Stbg.

Peter, 566, rød, født
1882. Aabenraa.

Paul, 812, rød, født
1899.
Ejer: Nicolai Jo-
chimsen, Bredstedt.
Flere 1. Præmier.

Hans, 702, rød, født
1886.
Ejer: Carl Detlef-
sen, Fresmark, Tøn-
der.
1. Præmie Udstill.
Berlin.

Feldwebel, 1328. — Sønner.

Paul, 920, brun, født — Søn.
1892,
o. fl. Sønner.

Claus, 858, sort,
født 1891.
Ejer: A. Bargum,
Høgsholt.

Wodan, 1073, født — Captain, 1290.
1896.
Ejer: Carl Bargum,
Høgsholt.
1. Præmie Frank-
furth 1899.

Florian, 1099, rød, — Sønner.
født 1897.
1. Præmie.

XXIV. Jydsk Hingst Hans.

Hans, Nr. 294, rød, født 1872.
Ejer: Carl Detleffsen, Fresmark, Tønder.

Fritz, 562, rød, f. 1882.
Ejer: Carl Detleffsen,
Fresmark,

o. fl. Sønner.

Cæsar, 381, rød, født
1878.
Ejer: Carl Detleffsen,
Fresmark.

Cæsar, 735, rød, født
1886.
Ejer: Hingsteforening
Sundeved-Als.
1. Præm. Berlin 1890.

Cæsar, 850, rød, f. 1890. — 3 Sønner i Stbg.
Ejer: Hingsteforening
Haderslev o. O. 1. Præm.
Ialt 14 Sønner i Stbg.

Hans, 847. — 7 Sønner i Stbg.
Ialt 13 Sønner i Stbg.

XXV. Barbarossa, 291,

rød, født 1872. Ejer: Aktieselskab i
Børnkjær, Tønder, ved H. Marcussen, Sæd.

Odin, 407, rød, f. 1885.
Ejer: P. Beyer, Bars- — 2 Sønner i Stbg.
bøl.
Bedste Hingst i Ha-
derslev Kreds.

Barbarossa, rød, f. 1881,
J. Stbg. LXXXVI.
Ejer: P. Chr. Sønder-
gaard, Sejerslev, Mors.

Barbarossa, Slesv. Stbg. — Valdemar i Ribe,
516, f. 1881 (Odin). — rød, f. 1886.

Baron, Slesv. Stbg.
1167.

Jacob, Slesv. Stb. 836, —
rød, født 1890.

Cimbria, J. Stbg. Nr. —
746.

Christian, Slesv. Stb. —
1226, brun, f. 1900. —
Ejer: Løgum Klo-
ster Hesteavlforen.

Herold, Slesv. Stbg.
1408, brun.
Ejer: Hesteavl-
forening i Gram,
o. fl. a. Stambogshg.

Cimbria II, J. Stbg. — Jylland, J. Stbg. 1220.
969.

Sejr, J. Stbg. 922. — Bonden, J. Stbg. 1162. — Sønner.

AXEL APPEL:

KVÆGETS HISTORIE

I

OLDTIDEN

DANMARKS ældste Beboere, der mindst 3000 Aar f. Kr. kom fra Vest og Sydvest — fra Atlanterhavets og Nordsøens Kyster — traf først paa den jyske Halvø. Som et Lavland, af Naturen ganske godt udstyret, var det gunstigt for Jagt og Fiskeri, for største Delen dækket af tætte Skove, og det næsten helt ud til Kysterne, dog afbrudt paa Højderyggen af Lyngheder og paa Vestkysten af Enge og Moser. Der var vilde Dyr i Mængde og blandt disse Uroksen og Bisonoksen, og i Havet var der rigeligt af Fisk og tæt udenfor Kysterne, særlig i Kattegat og tildels ogsaa i Nordsøen, rigeligt af Østers, Muslinger og andre spiselige Skaldyr. Jylland var et Eldorado for det primitive Jæger- og Fiskerfolk. Af Husdyr medførtes kun Hunden. Den tiltagende Befolkning kunde i Længden ikke underholdes i Jylland men fandt Vej til Øerne, først til det nordlige Fyn og derfra til Sjælland, hvor der ogsaa fandtes store, vildtrige Skove. Alt dette godtgøres af Fundene i Affaldsdyngerne, de saakaldte »Køkkenmøddinger«.

Ogsaa for de i den yngre Stenalder indvandrede og højere staaende Folkestammer var Danmark et højst tiltalende Land, fremdeles rigt paa Vildt og Fisk. Dog øvede den frodige Jordbund endnu større Tiltrækning. *J. J. A. Worsaae* siger saaledes i »Nordens Forhistorie«:

»Et stærkt Vidnesbyrd om det ny Folks Forkærlighed for gode Græsange og frodige Marker indeholdes i Beliggenheden af deres Grave eller af Runddysser, Langdysser og Jættestuer, som endnu er til Stede i meget stort Antal, uagtet Tusinder af dem i Tidernes Løb ved Agerdyrkningens Fremskridt og paa anden Maade er blevet tilintetgjort. De er nemlig eller har tidligere været udbredt over alle de frugtbarste og bedste Dele af Danmark baade i Jylland og paa Øerne, ved Kysterne og i det indre af Landet. Jo mere Egnene var skikkede til Kvægavl og Ager-

dyrkning, desto talrigere var gerne Stengravene. Paa den jyske Halvø forekommer de derfor uden Sammenligning sparsommere paa de golde Hedestrækninger i Midten af Landet og i nogle særlig sumpige og sandede Egne paa Vestkysten end paa Halvøens øvrige, af Naturen rigere udstyrede Kyster.»

Hos dette den yngre Stenalder's Folk træffer vi paa det tamme Kvæg, Kvæget som Husdyr (som og paa Faaret, Geden og Svinet), og Kvægholdet i Danmark kan saaledes føres tilbage til ca. 2000 Aar før Kristi Fødsel. Gennem Bronze- og Jernalderen tiltager Kvægholdets Betydning stærkt, og det har gennem Tiderne spillet en meget stor Rolle i dansk Landhusholdning, ja til Tider en ganske overvejende og afgørende Rolle, og naar Kvægholdet i Danmark undertiden er nævnt som et »nødvendigt Onde«, da vidner dette kun om, at vedkommende ganske har savnet Kendskab til Landbrugets Historie gennem de skiftende Tider.

Kvægets Betydning og Kvægets Udnyttelse gennem Tiderne kan tidsmæssigt karakteriseres ved dets Brug som Trækdyr, som Kødproducent og som Mælke- (Smør-) producent. Den efterfølgende Skildring skulde vise dette, men lad det blive sagt straks, at Kilderne til Belysning af Kvægets Historie særlig i ældre Tider — sammenlignet med Kilderne til Belysning af Hestens Historie — flyder ganske overordentlig sparsomt trods dets altid store Betydning i Landhusholdningen.

Det var først langt hen i Tiden (i det 17. Aarhundrede), at Hesten almindeligt benyttedes til egenligt Markarbejde; dette udførtes oprindeligt af Kvæget, af Okser eller Stude, og Hestens væsentligste Brug var til Ridning og Kørsel. Ser vi hen til de sparsomme Oplysninger, der foreligger fra hine Tider, om Landets indre og ydre Omsætning, da kan intet bestemt siges herom med Hensyn til Handelens Art og Omfang, men det sandsynligste er, at de allerfleste Handelsartikler stammede fra Husdyrholdet — ikke fra selve Agerdyrkningen — og især fra Kvægholdet, dels gennem levende Kvæg, dels gennem Huder og Horn.

II

MIDDELALDEREN OG TIDEN TIL ENEVÆLDENS INDFØRELSE

KVÆGHOLDETS FORMAAL

OM Kvægholdets store Rolle i dette Tidsrum foreligger der en Del Vidnesbyrd. Hvor nøje det har været knyttet til Bondestandens hele økonomiske Velvære giver sig forskellige Udslag, blandt andet i Visen om Dronning *Bengjerd*, i hvilken det hedder:

»Hvad skal Bonden med mere i Bo
end tvende Øksne og en Ko.«

— — — — —
»Nu ligger Bengjerd i sorten Jord,
Endnu haver Bonden Øksne i Gaard.«

Kristendommens Indførelse i Danmark har paa flere Omraader præget ogsaa Kvægholdets Art og hele Kultur saavel som Indbyggernes Levemaade samt Kvæghandelens Form og Udførelse. Det er saaledes uden for al Tvivl, at i Klostrenes Blomstringstid har Munkene ydet et ikke ringe Bidrag til Fremme af Kvægbruget, og det samme kan i nogen Maade vist siges om den fremspirende Adelstand. Munkene arbejdede saaledes for Fremme af Malkekvæget og en derigennem øget Frembringelse af Smør og Ost, der jo egnede sig fortrinligt som Fastespiser. Den katolske Gejstlighed lærte ret hurtigt, at det kunde lade sig gøre at tage store Indtægter gennem Kvægholdet, og den slog tidligt ind paa Studehandelen. Det er vel ikke helt usandsynligt, at naar *Kristoffer den 1ste* modtog de til Danehoffet i Nyborg 1256 for sent ankomne Bisper med en latinsk Verslinie af *Virgil*: »drævende kom endelig Stuedriverne«, at Kongen da kan have hentydet til Bispernes store Interesse i Handelen med Stude. At Biskop *Jens Andersen (Beldenak)*, der oprindelig var fattig Skomagervend fra Brøndum ved Løgstør og 1501 blev Biskop i Odense, har haft ikke ringe Fordel af Studehandelen og bidraget

væsentligt til Studehandelens Opkomst, kan der næppe være Tvivl om. *Frederik Barfod* siger om denne Bispe: »Han var den største Studepranger, som Danmark nogen Sinde har ejet, og den jyske Studehandel skylder ham vel egentlig sin Opkomst.«

KVÆGETS BETYDNING SOM FØDEMIDDEL

Fra de tidligste Tider har Kvæget i Danmark ydet et meget betydeligt Bidrag til Befolkningens Ernæring. Nordboerne fortærede meget Kød, Saltmadsfadet var stort, og det baade paa Borgen og i Hytten. Ikke mindst gælder dette i Tiden efter Reformationens Indførelse, altsaa i den yngre Middelalder. Trods det betydelige Forbrug i selve Landet bliver der alligevel Raad til Udførsel af Stude. Det viser noksom Kvægholdets Betydning. Til en Embedsmands aarlige Underhold hørte et Stykke Kvæg. Men Kvæget var selvfølgelig kun af ringe Vægt mod Nutidens. I det 16. Aarhundrede blev almindeligvis en Oksekrop i Sverige anslaaet til 8 à 9 Lispund = 128—144 Pund. De danske var større, fra 170 til 200 Pund. Og det var jo heller ikke 1. Kvalitet. Kødet var som Regel magert og tørt, senet og knoklet, gammelt og sejgt, i Særdeleshed det, der blev nydt af de lavere Klasser. Mere end som »Sul« blev det henregnet til det daglige Brød. Dette store Kødforbrug maa ogsaa ses i Belysning af Prisforholdene. Kød var billigt i Forhold til Brød. En fed Ko kostede i Slutningen af det 16. Aarhundrede 8 Mark, en fed Stud 9 Mark, men 1 Td. Rug eller Byg 3 Mark eller 1 Daler og 1 Td. Havre 1 Mark. Men Kornet var ingenlunde nogen fin Handelsvare, saa Kødet var, trods det ringere Kvalitet, maaske alligevel den Gang den billigste Føde. Omkring ved det 16. Aarhundredes Begyndelse regnes det, at hvert Menneske fortærer gennemsnitlig 274 Pd. Kød aarlig. *Troels Lund* anfører flere Eksempler paa Folks gode Appetit i hine Tider. *Herluf Trolle* og tre andre Adelsmænd var ved Aarhundredets Midte paa Universitetets Vegne paa en Synsforretning i Nordsjælland, ca. en Dags Tur med højst to Maaltider. Tretten »Oldinge« var tilsagt til Synsforretningen og samtlige disse fortærede for »fem Mark Oksesteg, fire Fade Saltmad, fire Lam, fire Gæs og seks Høns«. Til Forstaaelse af, hvad fem Mark Oksesteg betød, skal anføres, at de fire levende Lam til sammen kun havde kostet tre Mark, og endvidere, at i hvert af de fire Saltmadsfade var der anbragt en Tredjedel Flæskeside, en sekstendedel Okse, et kvart Lam, en halv Gaas, en Oksetunge

og en Kødpløse«. En Udlænding, der i 1562 overværede en gejstlig Sammenkomst paa Sjælland i Anledning af en Lektors Indsættelse i Sorø, udtaler sit Hovedindtryk i følgende Ord: »Sjællænderne aad og drak hele Dagen værre end Svin«. I en Beskrivelse af Jyderne i »Mercators Atlas« af 1608 hedder det: »De spiser og drikker grumme meget og har en overmaade god Fordøjelse«. Det er en mildere Form for det samme Umaadehold.

KVÆGET SOM TRÆKDYR

Dets store Betydning som saadant er allerede nævnt. Til yderligere Belysning af denne skal anføres nogle Eksempler. Det er ganske naturligt, at Studene i ældre Tider har været en meget yndet Trækkraft i Marken. Studen er sindig, hvad der er et Gode, naar Jordens Pløjning vanskeliggøres ved Sten, Trærødder og lignende; den egner sig derfor udmærket til Brug ved et slid-somt Rydningsarbejde, ligesom den er at foretrække for Hesten til Arbejde paa blød Bund, da den bedre holder sig oppe. Besætningernes Sammensætning paa følgende Gaarde (Kvæg og Heste) illustrerer Studenes Brug som Trækdyr:

Gisselfelt 1511. Besætning: 26 Plovstude, 2 Studlinger, 27 Køer, 4 Arbejdsheste, 3 Arbejdsog og 2 Foler.

Aagaard 1495: 22 Plovstude, 52 Køer, 4 Kvier, 2 Tyre, 60 Nød, 22 Ungnød, 17 Kalve, 8 Øksne i Laden, 7 Arbejdsheste.

Asmild Kloster 1541: 10 Plovstude, 3 andre Stude, 2 Studekalve, 7 Malkekøer, 6 Kvienød, 2 Vognklepperter.

Kokkedal 1492: 16 Plovøksne og kun 4 Vognheste.

Hald 1592: 16 Plovøksne, 14 unge Stude, 22 Køer, 2 Kvier, 1 Tyr, 3 Vognklepperter, 2 unge Øg, 3 Foler, 2 for-dærvede Heste, 3 Hesteplage, 9 gamle Vildøg, 4 Mærføl.

KVÆGET SOM MÆLKEPRODUCENT

Fra de tidligste Tider og langt frem i den historie Tid har Kvægets Rolle som saadan just ikke været overvældende, og af Malkekøer holdt man i sin store Almindelighed kun det Antal, som det passende Tillæg og Opdræt gjorde nødvendigt. Det er først et godt Stykke ind i Middelalderen, at Produktionen af Smør og Ost bliver mere almindelig. Munkenes Virksomhed var, som alt nævnt, fremmende for Mælkeribrugets Udvikling paa Klostergaardene og uden for disse. Dog var Forholdet ikke anderledes, end at det

saa sent som paa Reformationens Tid kun var de mere og mest velhavende, der brugte Smør til den daglige Madlavning. Selv i de kongelige Hofhusholdninger, som *Christian den 2dens*, brugtes kun Smør til selve det kongelige Herskabs Mad. Det ringe Hold af Malkekøer og disses tarvelige Underhold og den deraf følgende ringe Smørproduktion forklarer disse Forhold. Daarligst var Mælke- og Smørudbyttet hos Bønderne, noget bedre paa Herregaardene. Smørret var af mange Aarsager ikke fint, og det Smør, der gik i Handelen, Landgildesmørret, var sikkert af en meget tarvelig Kvalitet.

Selv paa Herregaardene synes man i det 16. Aarhundrede kun at have holdt det Antal Køer, som Husets Forsyning nødvendiggjorde, i Reglen omkring en Snes Stykker. Der foreligger en Del Oplysninger om nogle Herregaardes Malkekvæghold og dettes Udbytte fra det 16. Aarhundrede.

Paa Avnsbjerg i Jylland var der saaledes et ikke ringe Malkekvæghold, idet Fogden i Beretning af 14. Juni 1587 melder, at der siden Sankt Valborgs Dag (1. Maj) er slaaet 5 Fjerdinger og 4 Lispund (384 Pund) Smør, gjort 120 Langoste, 81 Stakketoste og 55 Suroste. Paa Clausholm (samme Ejer) var der kun ringe Kohold, hvilket fremgaar af, at Fogden melder den 6. Oktober 1578, at »Mælkedejen har i Sommer slaaet 1 Td. Smør (224 Pd.), i Vinter en Fjerding; hun har næsten hver Uge faaet et Pund Smør, og nu faar hun mere, fordi der i Sommer ikkun har været 10 Køer at malke. Nu kan hun ogsaa gøre en sød Ost, men ingen sure.«

De faa Oplysninger om Datidens Malkekvægs Ydelser hidrører fra Kronens Gaarde og de bedst drevne Herregaarde, og de giver saaledes ikke noget synderligt til Grund liggende for en mere almindelig Vurdering af Malkekvægets Ydelse.

Under Frederiksborg dreves i *Frederik den 2dens* Tid fem Gaarde med Mejerier, og efter de foreliggende Regnskaber holdtes der paa disse Gaarde (Faurholm, Dronningens, Esrom, Hørsholm og Teglstrup) i 1582 tilsammen 110 Køer, hvis Gennemsnitssmørudbytte var 79 Pd., et Udbytte, der efter den Tids Forhold og sammenlignet med de givne Oplysninger fra andre Gaarde maa kaldes usædvanlig stort.

I 1599 var paa Faurholm af 84 Køer det gennemsnitlige Smørudbytte 38 Pd., paa Abrahamstrup i 1559 af 42 Køer 21 Pd. Smør pr. Ko, paa Ebbekjøb og Faurholm i 1630 af 65 Køer 54 Pd.,

paa Kjøbenhavns Ladegaard (Nyby og Amager) i 1612 af 56 Køer kun 18 Pd. Udbyttet var i hine Tider stærkt svingende efter Aarets Frugtbarhed, alt i Henhold til, at Græs, Hø og Halm var det væsentligste Kvægfoder.

Paa Antvorskov var Udbyttet i 1609 af 40 Køer 45 Pd. samt for Mælkesalg 59 Daler, i 1618 af 35 Køer 42 Pd. samt for Mælkesalg 66 Daler, i 1630 af 50 Køer 21 Pd. samt for Mælkesalg 34 $\frac{1}{2}$ Daler, i 1640 af 67 Køer og Kvier 19 Pd. samt for Mælkesalg 16 $\frac{1}{2}$ Daler, i 1650 af 55 Køer og Kvier 31 Pd. samt for Mælkesalg 17 Daler.

Paa Sorø Kloster var Udbyttet i 1567 af 7 Køer 35 Pd. pr. Ko, i 1599 af 54 Køer 26 Pd. pr. Ko.

Paa Skanderborg Ladegaard og Aakjær tilsammen i 1582 pr. Ko af 137 Køer 25 Pd., 1598 af 132 Køer 31 Pd., 1609 af 76 Køer 15 Pd. og 1619 af 48 Køer 20 Pd.

I 1555 opgives Udbyttet af Køerne paa 63 Krongodser, der blev drevet for Kongens egen Regning, til 40 Pd. Smør pr. Ko. Den paagældende Smørydelse, omregnet til Mælk, vil for Herregaardene vel kunne andrage 300—400 Kander Mælk for gode Køer, men for Smaakøerne hos Bønderne 100—125 Kander.

Christian den 4de, der selv sysselsatte sig meget med sine Gaardes Drift og var en af de faa Konger, hvis Interesser ogsaa strakte sig til Kvæget, ellers var det jo særlig Hestene, det drejede sig om, søgte gentagne Gange at forbedre Kvægholdet ved at indføre Malkekvæg af fremmede Racer, der maatte formodes at være bedre Malkere end vort hjemlige Kvæg paa den Tid var; saaledes indførte Kongen i 1607 paa en Gang 45 frisiske Køer. Formentlig har flere Herremænd fulgt dette Eksempel, og allerede et lille Aarhundrede før denne Konges Indførsel af frisisk Kvæg havde Bispen i Vendsyssel, *Styge Krumpen*, nemlig i 1536, købt en frisisk Tyr og 4 Kvier i Husum, for hvilke han betalte 24 Gylden i lybske Penge. Hvorvidt man gennem denne Indførsel af fremmed Kvæg havde Held med at forbedre Malkekvæget, derom melder Historien intet, men det kan betvivles, da der en Tid efter paa flere af Krongodserne indsattes Staldstude i Steden for en Del af Køerne.

KVÆGET SOM BETALINGSMIDDEL

Blandt de Naturalydelse, som Bønderne skulde udrede, udgjorde Kvæget en meget væsentlig Del. Der var saaledes Tienden;

hvert tiende Stykke Kvæg, der fødtes, maatte erlægges som Afgift, først til de gejstlige Herrer, senere til Kronen eller Adelen. Der var Landgilden at udrede fra Fæsteren til Ejeren; den udgjordes delvis af Kvæg. Ved Overtagelse af en Gaard skulde der gives Indfæstning; i Mangel af rede Penge maatte Kvæget holde for. Blev Bønderne idømt Bøder for begaaede Forseelser, hvad ikke saa sjældent hændte, og det var en større Bøde, saa gik det ogsaa ofte ud over Kvægbesætningen. Ydelsen for kirkelige Handlinger, for Eksempel ved Begravelser, blev oftest givet i Form af en Ko, hvilket kaldtes »at yde Ligstol«. At man en rum Tid brugte at lade den paagældende Ko følge Ligfølget til Kirken, undlod muligt ikke at indvirke paa Omtalen af den afdøde. Ogsaa som Honorar til Embedsmænd for udviste Tjenester eller ved Bilæggelsen af Stridigheder maatte Koen holde for.

KVÆGET SOM SALGS- OG UDFØRSELSVARE

Vi ved, at selv meget langt tilbage har Opdræt af Stude spillet en betydelig Rolle; Studekød fortæredes der meget af i den daglige Husholdning. Studenes Lidenhed gjorde, at Tallet maatte blive desto større. Handelen med Stude eller Udførselen af Stude indtræder først ret sent; man ved ikke med Bestemthed naar.

I vor Historie hedder det, at fra *Christian den 1stes* Tid begyndte man at sælge Øksne til Udlandet«. Der er dog visse Forhold, der gør det mere end sandsynligt, at Udførslen af Stude fra Danmark har taget sin Begyndelse endog betydeligt tidligere, selv om Udførslen har været langt ringere end den senere blev.

I »Studier over det nederlandske Kvægs Historie m. m.« (af 1909) af nuværende Professor *D. L. Bakker*, Wageningen, oplyses der, at i Amsterdam bestod der Kvægmarkeder 1220 og 1270, og det hedder: »Ogsaa her blev i Maaneden April mange danske Okser solgt, der mest over Havet var tilført. Dette var det magre Oksemarked, mens det fede holdtes fra sidste Mandag i Oktober til anden Mandag i November«. Der nævnes endvidere, at 1385 byggede *Albrecht af Bayern* en Kødhal og senere, nemlig 1389, blev der givet Danskerne Privilegium paa et ugentligt Oksemarked i Hoorn. »Til den Tid blev nemlig, særlig paa Græsgangen i det daværende Nordholland, i Sommertiden fedet mange danske Okser, hvilke i Mængde indførtes fra Danmark«. Dette danske Oksemarked førtes i 1605 til Enkhuisen, hvor der siden 1494 havde bestaaet et Ugemarked. I 1624 er der

tilført dette Marked — og solgt — 11,769 Stkr. Kvæg. Der er saaledes foregaaet en Udførsel til Holland endog langt forud for det Tidspunkt, som man — og muligt med Rette — nævner for den egentlige Begyndelse til Studehandelen paa Holland, eller da de hollandske Prangere første Gang indfandt sig paa et dansk Marked.

Ellers er det jo de nordtyske Hansestæder, der i lange Tider er vore fornemste Kunder, om end ikke behagelige Kunder, idet de efter *Valdemar Sejrs Død 1241* efterhaanden tilriver sig Ene retten paa Handelen her i Landet, og i ca. 300 Aar har den nordtyske »Hansa« Handelsmonopolet her hjemme. Den altnævnte Bisp *Jens Andersen (Beldenak)* var blandt de ypperste til at handle og forhandle med de tyske Opkøbere, der med Hovedsæde i Lübeck snart optraadte som halve eller hele Ransmænd, snart som mere fredelige Handelsfolk. Fra Sjælland gik Studene til Stæderne ved Odermundingen, fra Fyn over Assens til Lübeck og fra Jylland til Lübeck. Kong *Hans* var den, der først for Alvor prøvede paa at sætte de tyske Kræmmere Stolen for Døren. og i *Christian den 2den* havde Danmark en Konge, der, paa Grund af sin Kærlighed til Nederlandene, i høj Grad bidrog til at fremme den Handelsforbindelse med Holland eller Nederlandene, der i over 200 Aar var livgivende for Danmarks Hovederhverv, og som indleledes netop paa det Tidspunkt, da det Grundlag for Folkets økonomiske Liv, nemlig Sildefiskeriet i Øresund, der var det materielle Underlag for Valdemartidens rige Glans, blev røkket og senere ganske mistede sin Betydning. I det i det 16. Aarhundrede opløstrende nederlandske Rige skabtes saadanne Forhold, der krævede Forbruget af Levnedsmidler dækket ved Tilførsler fra de omkringværende Nabolande, og dette kom saaledes Danmark tilgode i høj Grad.

Det berettes, at i 1507 mødte Hollænderne paa Ribe Marked for første Gang, og Tyskernes Eneherredømme paa Markedet her hjemme var saaledes forbi. For lange Tider blev efterhaanden Hollænderne vore bedste Kunder, særlig fra Slutningen af det 16. Aarhundrede til Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, da vi selv ødelagde Handelen ved en ufornuftig Toldpolitik.

Det danske Oksekøds — eller lad os sige den jyske Studs — gode Omdømme baade paa det tyske og hollandske Marked, hvorved Studesalget blev en saa betydelig Indtægtskilde for Landet, skyldtes Kødet gode Kvalitet og Velskikkethed for Saltning.

Herom har Etatsraad *Tang* til Nørre Vosborg i et Foredrag i »Dansk Forening«, holdt i København 1849, som særlig sagkyndig, udtalt, at »Aarsagen til, at Studehandelen eller Salget af de jydskke Stude blev en saa betydelig Indtægtskilde for Landet, er den, at den jydskke Stud, fornemmelig den lille, kortbenede, sortbrogede, platte Race, der har sit Hovedhjem omkring den vestlige Limfjord, bærer et Stykke Kød paa sin fede Krop, der i Kraft og Velsmag langt overgaar de fleste andre europæiske Kvægracers. Trevlerne i Kødets er nemlig fine og jævne, Fedtet trænger sig ind ved hvert af dem i Kødmassen og lægger sig som enkelte Smaabeholdninger i tynde Lag mellem Musklerne, men ikke, saaledes som Tilfældet er med andre Racer, udenpaa som et Lag Flæsk, under hvilket et tørt og sejt Stykke Kød findes. Det var derfor ej besynderligt, at vore Naboer allerede flere Hundrede Aar tilbage i Tiden fik Smag paa det jydskke Studekød og søgte at tilforhandle sig det.«

Størrelsen af Studeudførselen.

Om Udførselen i det 15. Aarhundrede ved man meget lidt. Udførselen foregik væsentligst fra Jylland, men i ikke ringe Grad ogsaa fra de skaanske Provinser, fra hvilke Studene endog skulde høre til de største og bedste. Der udførtes dog ogsaa en Del fra Øerne. Ved et Tingsvidne i 1497 ved Fyns Landsting oplystes det, at der paa den Tid fra Fyn aarlig solgtes og udførtes 2000—3000 Øksne. Forøvrigt er de Indberetninger, der foreligger om Udførselen, hverken fuldstændige eller indbyrdes overensstemmende.

Fra det paagældende Tidsrum, vi her behandler, vil nedenførte Tal formentlig være nogenlunde rimelige og derigennem vejledende for Bedømmelsen af Forholdene. Udførselen anslaaes da til at være:

Ved Aar 1497 fra Fyn alene 2000—3000 Stkr., fra 1509—19 aarlig fra Jylland 8000—18,000 Stkr., fra 1509—19 aarlig fra Øerne og Skaane 6000 Stkr. I 1536 fra hele Riget ca. 30,000 Stkr., fra 1590—1610 fra hele Riget ca. 50,000 Stkr., omkring 1650 fra hele Riget ca. 50,000—100,000 Stkr., ved Aar 1700 fra hele Riget 25,000—50,000 aarlig.

Vi lægger Mærke til det store Opsving i Studeudførselen i Tiden 1600—1650, trods de to uheldige Krige i dette Tidsrum under *Christian den 4de*. Den store Nedgang i Udførselen følger først efter Svenskekrigen 1657—59. *Arent Berntsen* har angivet

Udførselen af Stude fra Jylland alene til i Midten af det 17. Aarhundrede at være ca. 50,000 aarlig og Udførselen til Hamborg og Holland fra hele Riget til »nogle Hundrede Tusinde«, men han har aabenbart set altfor lyst paa dette som paa andre Forhold vedrørende »Danmark og Norges frugtbare Herlighed«. Men Øksnehandelen, som alt andet, var stærkt nedadgaaende i *Christian den 4des* sidste Regeringsaar, trods hans ivrige Bestræbelser for at holde den oppe. Den stærkt vekslende Udførsel i hine Tider maa dog ses under den Synsvinkel, at da Høet var Hovedfoderet til Studestaldning — og ingen eller ringe Mængde Kærne anvendtes — saa spillede den mere eller mindre gode Høavl i de forskellige Aar en meget indgribende Rolle over for Antallet af Staldstude, lige som dette ogsaa stod i stærkt Afhængighedsforhold til det Antal Øksne, der kunde faas tilkøbs, da Til læget for største Delen var i Bøndernes Hænder.

Studenes Pris.

Et almengældende Opgivende af Prisen paa Stude kan ikke erholdes. Ældre Optegnelser angiver Middelpriisen for en Okse i Tiden 1500—1548 at være $14\frac{1}{2}$ Krone. Et Par gode Staldstude i Jylland havde lidt før Midten af det 17. Aarhundrede en Værdi, der opgives til ca. 35 Rigsdaler, kun ca. 4 Rigsdaler mere end for de Aaret forud indkøbte magre Stude. Højere Priser opnaaedes dog paa Kronens Gaarde. *Christian den 4de* fik saaledes i 1619 for trende Øksne »af min egen Avl« 120 Daler og i 1633 46 Rigsdaler Parret for 60 Øksne »udaf min egen Opfødning«, solgt fra Frederiksborg Ladegaard til *Johan Braem*. Som yderligere Bidrag til Datidens Kvægpriser kan anføres nogle Oplysninger fra en Vurdering ved Forpagtningsfratrædelse 1645 paa Københavns ny Ladegaard:

46 røde Køer, 62 sorte Køer og 30 blakkede Køer til 15 Sletdaler Stk. (1 Sletdaler = 3,20 Kr.), 2 sorthjelmede Køer til 14 Daler, 6 Kvier i 4. Aar til 8 Daler (formentlig 1. Kalvs Kvier), 19 Kvier i 3. Aar til 7 Daler, 44 Kvier i 2. Aar til $3\frac{1}{2}$ Daler, 1 rød og 1 graahjelmet Tyr til 16 Daler Stk., 50 Kalve til 5 Mark Stk., 10 Stude i 4. Aar til 12 Daler Stk., 10 Stude i 3. Aar til 10 Daler Stk., 10 Stude i 2. Aar til 3 Daler Stk.

De ovenfor givne Oplysninger giver jo ogsaa noget Kendskab til Løden hos det daværende Kvæg paa Sjælland. Om der ogsaa heri kan være et Fingerpeg til et Forsøg paa Dannelsen af ensfarvede Kvægstammer, henstaar uafgjort.

Statens Indgreb i Studehandel og Studeopdræt.

Studehandelen var oprindelig fri. Enhver kunde handle, som han fandt for godt. Men saadan skulde det ikke vedblive. Fra Regeringens Side mente man at maatte blande sig i Sagen, dels for at vejlede i Omsætningen til almen Gavn, dels af Hensyn til Rigens Finanser, men Udfaldet af denne Indblanding svarede rigtignok langt fra til enhver Tid til Hensigten.

Den første Forordning vedrørende Studehandelen udstedtes af *Christian den 1ste* i 1457. Den forbød at føre Øksne længere sydpaa end til Kolding og Ribe. Her skulde Salget til de fremmede Købere finde Sted. Man vilde vel herved opnaa, at Køberne — Tyskerne og senere Hollænderne — kom til at betale Udførselstolden; muligt var Formaalet ogsaa at lette Opkøbet ved at samle Udførselsvaren paa disse bestemte Steder, men forøvrigt opkøbte Hollænderne — de hollandske Prangere — selv Studene omkring i Jylland paa Staldgaardene, hvormed senere skal berettes.

I 1515 paabød *Christian den 2den*, at der aarlig skulde afholdes to Markeder i Ribe, nemlig 25. Marts (Mariæ Bebudelsesdag) og 8. September (Mariæ Fødselsdag), et Foraars- og et Efteraarsmarked. I Kolding blev eet Marked at afholde, nemlig den 4. Oktober (Skt. Franciskus Dag). Ribe Foraarsmarked var langt det største af disse tre.

I 1522 udkom en ny Forordning. I denne forbødes det at udføre de saakaldte Græsøksne, yngre, magre Stude, af hvilke en Del hidtil var afhændet paa Koldingmarkedet og paa Ribe Efteraarsmarked. Der maatte nu kun udføres Staldøksne af Riget, og disse kun sælges i Ribe »paa rette Markedsdag, for Guld, purt Sølv eller Klæde, rede om rede, og ej for andre Varer«. Hermed var det egentlig forbi med Efteraarsmarkedernes Betydning, og for de til Udførsel tjenlige Staldøksne fik Ribe saaledes væsentlig Eneret som Markedsplads. Det kunde synes, som Regeringen ved denne Forordning vilde favorisere Adelen, men Formaalet med den var ikke dette, men kun derigennem at faa flere Penge ind i Landet ved, at Studene blev udført i fedet Tilstand, altsaa til en højere Værdi, thi Riget fattedes Penge. Og naar *Frederik den 4de* i 1701 atter ophæver Forbudet mod Udførsel af Græsstude til det sydlige Marked imod, at der betales samme Told af disse, som var gældende for Fedestude, da er det rimeligvis ud fra samme Synspunkt. Til hvilket Tidspunkt Udførsels-

tolden paa Studene er bragt i Anvendelse, er det vanskeligt at udrede. Det ligger sikkert langt tilbage, men i 1570 blev, væsentligt for Studetoldens Skyld, Toldgrænsen sat mellem Sønder- og Nørrejylland. De forskellige i Tiden fremefter paalagte Told-satser vil der senere blive redegjort for, som og for de Følger, som disse førte med sig.

Men ogsaa vedrørende *Studeopdrættets* og den indenrigske Omsætning og Handelsomraade kom der snart Forordninger, der greb hindrende og hæmmende ind i Næringslivet paa dette Felt, og som stillede sig i Vejen for en frivillig, formaalstjenlig Arbejdsdeling: Tillæg og Opdræt paa visse dertil særlig velskikkede Egne, en senere Fodring og Forbedring af det unge, magre Kvæg paa andre og bedre Egne og endelig, at Dyrene gøres færdige til Slagtning paa Egne nærmere ved Markedet eller nær en Havneby. Men saaledes forløb Udviklingen ikke.

Frederik den 1ste lod i 1524 udgaa en Forordning, der gik ud paa, at ingen Provst, Præst eller Bonde maatte købe Stude til Opstaldning ud over det Antal, som de kunde fodre paa eget Foder, og vilde de sælge Stude, da kun til »Borgere, Købmænd, Rigens Indbyggere og inden anden«, altsaa kun til de, Adelen og Kronen, der havde Forret til Staldfedning. Der kom senere mange andre Bestemmelser, der blandt andet forbød Borgere eller anden ufri Mand at opkøbe Stude ude omkring i Landsbyerne; vilde de købe, da skulde dette ske paa rette Markedspladser. Adelen kunde købe, hvor og hvornaar den vilde, den havde saaledes Forkøbsret og fik derved sit Behov. Yderligere fik Adelen Ret til at opstalde Stude paa dens Tjeneres Gaarde. Paa Kronens Gaarde drev man ogsaa en betydelig Studedefning eller rettere Studestaldning.

For Købstadborgerne havde Tilladelsen til Studestaldning ikke videre Betydning, da de savnede Fodermidler af »Hø og andet Foder«, som de ikke maatte købe af Bønderne, hvad de dog ofte omgik, ej heller maatte de købe Stude hos Bønderne men kun paa Markederne. I Ribe drev man dog betydelig Studedefning, da Byen havde megen Jord.

Derimod fik Recessen af 1643 en Del Betydning for Borgerne, idet denne tillod, at de maatte — foruden at købe de Øksne, de kunde holde paa eget Foder — købe saa mange, de kunde stalde paa Kronens og Adelen's Ladegaarde efter derom indgaaet frivillig Overenskomst. Et Udslag heraf havde man allerede i 1644,

idet en Købmand i Vejle staldede 180 Øksne paa Kjærsgaard, hvilket formentlig var alt, hvad der kunde holdes paa Gaarden. Saadanne Forhold skyldtes, at det kneb Adelen med Driftskapital til Indkøb af Stude og derfor maatte de i flere Tilfælde nu give Rollen som Fodervært, ja fik vel endog Forskud paa Foderlønnen. Var Bønderne kommen i Gæld til Købmanden, da tog denne ofte Erstatning i saavel Stude som Foder.

De mange Bestemmelser blev omgaaet paa forskellig Vis. Det fremgaar af Forordningen af 8. Juni 1639, at Købmændene holdt mange flere Øksne, end de kunde holde paa eget Foder og saaledes købte Hø og andet Foder hos Bønderne og imod Recessen, og i en anden Forordning af 31. Juli 1647 hedder det, at Forpagterne af Kronens og Adelen Ladegaarde, Borgere, Præster, Fogder og Bønder kappes om at omgaa de gældende Bestemmelser om Øksnehandelen.

Studestaldningen var saaledes i alt væsentligt forbeholdt Adelen eller dennes Repræsentanter. Hensigten hermed var Frembringelse og Udførsel af den bedst mulige Vare til den bedst mulige Pris for at faa mange Penge ind i Landet. Bonden var faktisk udelukket fra at kunne stalde Øksne, og dette var jo ogsaa Meningen. De fremmede Opkøbere maatte ikke handle med ham. Saa var der Markederne; det kunde maaske sælges til hjemligt Forbrug, men det gjordes næsten praktisk umuligt ved forskellige Hindringer, som Krav til medfølgende Attester for lovlig Staldning og Salg m. m. m.

Hele denne Statsordning, der saaledes var blevet indført og i de allerbedste Hensigter, medførte følgende, vi kunde godt kalde det Arbejdsdeling, men en hartad tvungen Arbejdsdeling:

De smaa Bønder var henvist til at give Rollen som Opdrættere, som Tillæggere af de Studekalve, der holdtes indtil to Aars Alderen — om Sommeren paa Overdrevet, om Vinteren paa knapt Foder — da de blev solgt til de noget større Jordbrugere, hvor de paa noget rigeligere Foder, som »Græsstude« og »Foderstude«, holdtes 1—2 Aar for atter at blive afhændet som Staldstude til saakaldt Fedning paa de privilegerede Sædegaarde eller paa Kronens Gaarde, der jo, som vi har set, havde faaet Eneret paa Studedefningen.

Var dette nu saa gal en Ordning under den Tids Forhold? Hertil kan der sikkert svares baade ja og nej. Thi det maa jo indrømmes, at Bønderne i hine Tider — og forøvrigt langt frem

i Tiden — ikke sad inde med Betingelserne for at kunne gennemføre Studestaldningen af ældre Kreaturer. Man havde ikke det dertil nødvendige Korn at kunne anvende. Men det havde man paa Herregaarden; der havde man — foruden sit eget — Bøndernes Korn som Landgilde og Tiende; man havde Materialet til Studedefning og man drev den i stor Stil, selv om den nu og da ikke kastede meget af sig. Man værnede om Privilegiet, og man beholdt det for lange Tider.

Det, som gjorde, at Bønderne i det lange Løb var daarligt tjent med hele dette Statens Indgreb, var ikke i og for sig dette, at de ikke maatte stalde Stude, men det var det Forhold, at Udførselen af Græsøksne, af yngre, magre Kreaturer var forbudt saa godt som hele Tiden, og at de saaledes kun kunde sælge deres unge Kreaturer eller Græsstude til de staldberettigede. Thi herved blev al Konkurrence udelukket, hvilket viste meget stærke og uheldige Udslag i nedadgaaende Tider og under daarlige Konjunkturer, thi det var jo de staldberettigede, der kunde diktere Bønderne Prisen paa deres Kvæg. Det er maaske sandsynligt, at i nogenlunde rolige Tider har Bønderne faaet en passende Pris for deres Opdræt, thi det var jo ogsaa i de privilegeredes Interesse, at Bønderne fremskaffede det fornødne Materiale, og at saaledes Opdrættet af dette Materiale blev lige saa eller fuldt saa fordelagtigt som selve Staldningen. Paa Herregaardene beskæftigede man sig kun lidet med Opdræt.

KVÆGETS ERNÆRING, RØGT, PLEJE OG AVLSFORHOLD

ERNÆRING, RØGT OG PLEJE

For det her omhandlede Tidsrum — ja langt ud over dette — kan der ikke siges meget godt om hele dette Forhold. Det har flere Aarsager, men en Hovedaarsag er den ejendommelige Form for den daværende Tids Jordbrug og hele Driftsmaade. Fælledriften var den herskende. Den enkelte kunde ikke drive sin Jord uafhængig af andre, thi Jorden til en Ejendom kunde være delt i et halvt Hundrede eller flere forskellige Stykker, ofte vidt spredte.

Sommerernæringen, ja Vinterernæringen med, var den Gang i højeste Grad, langt mere end nu, afhængig af Aarets Frugt-

barhed. Den egentlige Agermark (dyrket Jord) ydede kun et forholdsvis ringe Bidrag til Kvægets Underhold, den gav jo Halm til Vinterbrug ganske vist, og om Sommeren ydede Græsmark og Stubmark noget Bidrag til Sommerernæringen, men det var først og fremmest af Overdrevene eller Fælledeerne og af Engene, at Kvægets Sommergræsning ydedes, ja, hvor man havde Skove, særlig i Jylland, tyede man ogsaa til disse, ikke mindst i det sene Efteraar, hvilket Godsejerne ofte saa gennem Fingre med. Kendskab til Dyrkning af forskellige »Foderurter« havde man ikke den Gang, saaledes ikke til Kløverdyrkning.

Overdrevene var, naar ikke Engene og Hjemmemarken stod til Raadighed — dem, der maatte afgive Sommergræsningen. De var ikke sjældent langt bortliggende, ofte af en meget stor Udstrækning, sammenlignet med den dyrkede Mark, og Jorden tidt af let Karakter. Det var Naturgræsset, man var henvist til, der i og for sig kunde være meget godt og tiltrækkende, naar der ellers var noget. Arealet til slig Græsning var ikke delt mellem Gaardene, saaledes som det var Tilfældet med Mark og Eng. Dyrene fra de forskellige Ejendomme var fælles om »Fælledeerne« og græssede i skøn Forening, dog saaledes, at den enkelte Gaards Ret til Græsning af Dyr var, med Hensyn til Antallet, afhængig af det paagældende Hartkorn. Derfor blev ogsaa Overdrevene »hovedlagte«; der maatte græsses et vist Antal fra hver enkelt Gaard, udtrykt i »fulde Høveder«.

Bestemmelserne desangaaende i *Christian den 5tes* »Danske Lov« er følgende: »Ingen maa have mere Qvæg eller Bæster, paa Overdrev, Auret eller Fælled, end som hand haver Jords Vurdering til.« — »Have flere Byer Overdrev, Auret eller Fælled til sammen, da bør det at taxeris, hvor meget det kand taale, og hver By settis efter sin Jords Vurdering, hvor meget den derpaa maa have, saa at Klov imod Klov, Horn imod Horn, regnis.« — »Haver Bonde ikke selv saa meget Qvæg eller Bæster, som han nem tilkommer at maatte have paa Overdrev, Auret eller Fællet, da maa hand tage ind paa sit Tal af andre for Leje, og hvad deraf givis beholder hand eene sig til Nytte.«

Dette var baade godt og ondt. Var en Bonde kommen paa Knæerne og hans Besætning af den Grund formindsket, da kunde han benytte sig af ovenanførte Bestemmelse, men samtidig udsatte han sig for, at eventuelle Kreditorer udbyttede ham derigennem, at han nu ved at tage disse sine Kreditors Kvæg

i Græs saaledes maatte betale sin Gæld eller dog en Del af denne. Det var baade Handelsfolk og Prangere, der saaledes udbyttede Bonden, ja saagar »Husmænd«, der i hine Tider ofte var bedre økonomisk stillede end Bønderne eller Fæste-Gaardmændene, fri for de mange forskellige Afgifter, som Husmanden var, og skønt uden Jord dog i Besiddelse af en Ko eller nogle Faar, som han fik græsset paa Byens Bekostning. Ofte kunde han ogsaa i en snæver Vending laane et Par Skilling ud, kunde yde en Haandsrækning i en travl Tid — og for dette lod Bonden hans Kreaturer indbrænde med sit Mærke til Indledning paa den fælles Græsgang. Det var ikke altid, at man holdt sig de paagældende Taksationer efterrettelig men satte flere Kreaturer paa den fælles Græsgang end lovligt var. Et slaaende Udtryk for Fællesskabets daarlige Sider haves i »En Rejsendes Betragtninger over Ulejligheden af de Fynske Proprietærer og Bønders Fællesskab i Byer og Marker«, fremsat i 1757 i »Danmarks og Norges økonomiske Magazin«. Det hedder her blandt andet:

»Markerne bliver ej »høvedlagt« efter Loven. Om der haves meget, slaas meget ud. Det er: En Bonde, som staar sig vel, og følgelig haver flere Bæster og Qvæg end en anden, han slaar ud alt hvad han haver og det utalt; den Fattige derimod, eftersom han kun haver lidet, kan ej slaa saa mange Høveder ud, som han vel ellers for sin Gaardpart tilkom. At give ham noget til Leye i de manglendes Sted efter Loven vil Bonden ej vide noget af at sige, fordi han er kommen saaledes i Vanen.« Og videre: »Jorden oversættes og forhungrer Kreaturerne; det bliver usselt, svælte bort og dør, eller de ser dog i det mindste alle tilhobe meget bedrøvede ud. — Her kunde spørges: Mon ey Grunden, hvi det Fyenske, men især det Sjællandske Fæmon er saa smaat imod det Jydske og Holstenske, skulde søges heri? Skulde det end ey være den eneste Aarsag (for daarlig Opdrætning hos Bønderne og for tidlig Kælvnng nævnes ogsaa) torde jeg dog paa-staa, at det hjælper meget til Sagen og er en ond Følge af Fællesskab.«

Tidligt kom Kreaturerne paa Græs, og ofte blev de ikke bundet ind før end »med Sne paa Ryggen« i forknyt og tildels forsultet Tilstand, mere eller mindre i Forhold til, som Sommeren havde været (mere eller mindre Tørke), og efter at have udstaaet de forskellige haarde Tider under Udgangen, først i den allertidligste Foraarstid, hvor Vejret ofte var barskt, senere umiddelbart

inden Stubmarken og Engene kunde tages i Brug, og endelig i November-December, hvor alt for lidt Græs af en tilmed tarvelig Kvalitet gav Kvæget den sidste Omgang.

Om Vinterernæringen. Ja, den var i Sandhed ogsaa tarvelig. Halm og Avner var Hovedfoderet; hvor man havde Enge og derfor en Del Hø, stillede Forholdet sig jo adskilligt bedre, saaledes i flere Egne af Jylland; de fleste Steder havde man vel dog gerne et lille Høforraad. Først paa Vinteren gik det derfor nogenlunde an, værre blev det siden. Alligevel har for Kvæget Overgangen fra Opholdet i det sludfulde og kolde Efteraarsvejr, fra de hartad golde Marker til Ophold paa Vinterstalden, selv om denne var kneben, utæt og mørk, nærmest været behageligt, baade hvad Logementet og Traktementet angik. Hvor man havde Lyng, havde det ingen Nød endda; maatte man i meget foderknappe Aar ty til Husenes Straatag, var det værre. Alt i alt en meget tarvelig og uregelmæssig Ernæring. Kommer hertil, at det med Hensyn til Røgten og Plejen heller ikke stod godt til, da skønnes det, at Kvæget maatte blive smaat og ufuldkomment. Særlig gik det jo ud over Opdrættet, og dets Produktionsevne var meget ringe.

Som man var fælles om Græsgangen paa Fællede eller Overdrev, saaledes var man ogsaa fælles om Vogtningen af Kvæget ved en dertil antaget Byhyrde, der havde at sørge for Kvæget 7—8 Maaneder af Aaret. Han var forsynet med et Tudehorn, dels til Brug ved Udrykningen af Kvæget fra de forskellige Gaarde, dels paa selve Græsgangen. Det var slet ikke altid noget let Arbejde at være Byhyrde, da Hegnene, særlig i mange Egne af Jylland, var for ringe, undertiden var der slet ingen, og naar Kvæget laa ude om Natten, skulde det vogtes hele Døgnet. Sit Underhold fik Byhyrden ved at gaa «paa Omgang» hos Bymændene. Til Forstaaelse af de Pligter, der kunde paahvile Byhyrden, skal anføres følgende Vedtægt for Græsted Sogn i Nordsjælland i Aarene 1684—91:

»Hyrden skal have sit Nattelogi udi en af Vangene eller Markerne paa den belejligste Plads og i saa Maade vogte for al Slags Kvæg og hvad Kvæg som om Nattetiden kunde indbryde skal ej af ham tilstedes at gaa der til om Morgenen, men han skal strax drive det til Byens Fold og der indsætte, og han saa om Morgenen forføres, enten Kvæget eller Gærderne Skyld haver og da af enhvers Ejermannd efter forseelsen straf gives. Gjør Hyrren herimod, være det var stoer Guds Vejrlig, bøde sig hver Nat,

hand i Byen ligger til byen otte skilling.« Bymanden, der huser Hyrden, skal bøde fire Skilling pr. Nat. Hyrden skal have sit Horn, tude Dag og Nat »eller og en Horseskrerre, hæste og kvæg fra Gjerderne med at forjage, saa og for at Mand deraf kan høre, hand om nattetide er vaagen og paa passer. Lønnen bliver først taget af Græsgielden og byens brødepenge«, og Resten lignes paa Bymændene efter Gaardenes Storhed.

Om »Ævrets Opgivelse« (Kvæget slippes løs over alt), hedder det i samme Vedtægter, at det sker efter Oldermændens Bestemmelser og med de menige Bymænds Samtykke, at der bies nogle Dage for Indhøstningen, men ej hvis »Dovenhed eller Ladhed« er Aarsagen. »Dog skal med everød modereris paa beste og mueligste Maade og icke lettelig gives everød andre til Skade. Ulovlig everød straffes ved at »bøde Skaden og give for hvert »stoert fænit otte skilling og for et Smaakreatur firre skilling.«

AVLSFORHOLDENE

Vi har set, hvor daarlige Forholdene var med Hensyn til Kvæggets Underhold, dets hele Røgt og Pleje. Men det var ikke bedre paa Avlsomraadet. Om nogen bevidst Ledelse, saaledes gennem en Udvælgelse af de bedste Køer som Tillægsdyr, var der ud over enkelte Undtagelser — i større Kvæghold — aldeles ikke Tale. Det hele gik, som det kunde bedst. Rede paa Kvæggets Afstamningsforhold var et i Almindelighed ganske ukendt Omraade.

Imidlertid maatte der jo i alle Tilfælde sørges for, at Kvægbesætningerne vedligeholdtes, at Kvæget formerede sig. Og her til var, foruden Køerne, et H a n d y r nødvendigt. At dettes Godhed maatte have den allerstørste Indflydelse paa den kommende Kvægbestand, paa Opdrættets Godhed, syntes man i hine Tider — og iøvrigt meget langt op mod vor Tid — ikke at have haft Anelse om. Kunde den paagældende Tyr lave Kalv i Køerne, da synes det saa godt som at have været det eneste — ganske vist ogsaa et væsenligt — Krav, der er blevet stillet til denne.

Bytyren.

Gaardmændene i Byen havde fælles Tyrehold. Ordningen var i Almindelighed den, at man skiftedes til at være Fodervært for den eller de Tyre, der holdtes i Fællesskab, at altsaa Tyren gik paa Omgang. Anden Ordning gaves dog ogsaa, saaledes at en enkelt Mand stadig paatog sig en Foderværts Rolle imod en vis

Godtgørelse. Nedenfor anførte Uddrag i Bestemmelserne om Tyrehold, i de gamle Vider og Vedtægter, giver et ganske godt Billede af, hvorledes hele dette Spørgsmaal om Tyrehold var ordnet, og hvad man saa deri.

Fra Byen Østrup i Lunde Herred, Fyn, hedder det saaledes: »Skal hver Mand føde byssens Tyr hver sit Aar og gaar ret omkring i Byen efter gammel Sædvane og have ham indsat Allehelgensdag ved 1 fierding Øl til vide. Och skal have det Stykke Tyrejord, som haver ligget til Tyrens føde og dermed skal han nøjes, hvad heller samme Jord ligger til fælled eller vang. Skal Oldermænden med alle Naboer bese sammes Tyr 2. Juledag. Findes han brøstholden for fødes Skyld, da bøder hand, hannem føde skal, 1 fierding Øl.« Tyren skulde ogsaa beses Fastelavnsmandag, og da kunde der jo ogsaa blive Tale om, at der maatte bødes »1 fierding Øl«. Det hedder videre: »Naar som tyren blifver ænten saa gammel eller saa tung, at hand icke er gafnlig eller duelig, da maa de hannem sælge det dyriste, de kunde, og tage samme penge til hielp til en anden och siden at legge til, hver mand eftersom han haver kiøer til, efter fire mands leg, til saa længe de hafve saa mange penge at kiøfve en anden for, som kan vere dennem gafnlig.«

En anden Ordning finder sit Udtryk i nedennævnte Overenskomst mellem »Østrup bymænd og Fru *Mette v. Ahlefelt* paa Østrupgaard: »Overleveret hende en Tyr og Tyrejord med al den Herlighed af Husmænd, som af Alders Tid har ligget til Tyrenes Foder, dernæst og en fælles Engslet — istandsætte — hvis Hø der da til Tyrenes Føde. Den gunstig frue skal holde og forskaffe Østrup by aarligen en lovlig Tyr, om Someren paa »byens fæbed«, om Vinteren fodres paa Østrupgaard«. Bliver Tyren gammel og udygtig, skal der skaffes en anden i Stedet uden Udgift for Byen. I Vedtægten for Østrup er der ligeledes Bestemmelse om, at »Tyren ikke maa bortlaanes til udenbyes« uden Oldermændens Tilladelse, »ellers bødes 1 fierding Øl til vide. Tyren skal flies tilbage efter endt Brug til sin bos uskadt«. — Hver Husmand giver for hver Ko 2 Skilling hvert Aar samt 1 Fjerding Øl, »fordi at de ikke koste andet paa Tyrens Føde«.

At der ogsaa undtagelsesvis tænktes paa Bytyrens Godhed og Udseende fremgaar af Vedtægterne for *Kværndrup* i Sunds Herred, hvori det hedder: »Skal i hvert Tyrelaug holdes en god, velskikket, sort eller mørkblacket Tyr, hvilke enhver,

Mand for Mand i hver laug, sin Vinter som hidtil have at føde«. De to Foderværter skal have »af hver madsel, som byen er sat udi femb skilling danske, som kyndelmissedag betaltes skal, under 4 Mark straf til byen«.

Fra Bjerregrav i Sønderlyng Herred, Jylland, bestemmes: »Skal stedse holdes terragelse (Teriak = Medicin) udi byen Aaret rundt for fæmons skyld, som bliver siugt og skal det betales af videpengene. Tyren skal fødes ustraffelig efter fem mænds dom. Forsømmes han saa hand kan ikke »stige Køerne«, da lider Foderværten Tiltal og stande dem som paaklage til rette.« Der er truffet Aftale med Sognepræsten, at han skal holde baade Tyr, Orne og »terragele«.

Fra Vistoft, Mols Herred, bestemmes i 1765, at Tyren maa ikke blive over 4 Aar gammel, »derefter besørger den skaaret og solgt og en 2 Aars anskaffes«.

Drigstrup, Bjerge Herred, Odense Amt bestemmer i Vedtægterne med særlig Henblik paa Betalingen for Tyrehold, at »Voldermisse Dag skal alle Mænd udi Drigstrup, som haver Køer eller Kvier, udgive til Oldemanden deres Korn, nemlig af hver Ko eller Kvie 1 fdkr. Byg« og ellers 8 Skilling Bøde, og saa hedder det videre — og ganske pudsigt: »Hvilken Mands Bud eller Barn, som gaar og brøler efter Tyren, saa Tyren deraf faar Vane at vil stange, og Husbonden, som samme Bud eller Barn tilkommer, ikke vil straffe dem for det, paa det fra sligt forargeligt Væsen kan blive afholdt, han skal give til Vide 24 skilling. Men er det Gammelfolk, som til lang Alder kommen er og burde at have bedre Forstand med saadant Afstedkommen imod Tyren, at den skal give til Vide 3 Mark.«

Ogsaa i Byerne var det ikke sjældent, at man holdt fælles Tyr, saaledes f. Eks. i Sæby og Vejle (4 Tyre).

Det ses, at der i Bøder meget ofte betaltes Øl i hine Tider, ogsaa ved Forseelser vedrørende Tyreholdet. Og selvfølgelig drak man det op. Der var dog visse Steder, hvor det var forbudt at anvende Bøderne til Drik eller Gildeslaug, »men til hvad byens nytte og Fremtarf og gifve er anseet alene fremmendes eller og til fattige at bestedige til Jorden«. Bøderne kunde saaledes ogsaa anvendes til Skolelønninger og til Hold af Tyre og Orner. Saaledes var det bestemt for Komdrup, Hellum Herred, Jylland.

Med Hensyn til det avlsmæssige, til en virkelig, en reel Forbedring af Kvægbestanden gennem Tyreholdet, betød de mange

detaillerede Bestemmelser vedrørende Bytyren, dennes Kvalifikationer og Underhold saare lidt.

Ja, det stod smaat til med Kvægbrug og Kvægavl i hin Tid og langt op mod Nutiden — sammenlignet med de nuværende Forhold — men ogsaa i og for sig. Der var selvfølgelig Forskel paa de forskellige Egne — og inden for de enkelte Egne — ligesom Tilfældet er den Dag i Dag, om end mindre nu end den Gang. Men nærmest fattigt var det overalt. *Arent Berntsen* i sin »Danmark og Norges frugtbare Herlighed« 1656 kommer ogsaa ind paa en Vurdering af det danske Kvæghold i den daværende og forudliggende Tid. Hans Skildringer giver ikke mange Holdpunkter for en virkelig Vurdering af Kvægholdets Karakter og Betydning, men dog noget. Han er Optimist og ser alt i Rosensker eller giver i hvert Fald Udtryk for en sliq Opfattelse. Han siger saaledes: »Vilde vi hensee til Qvæg oc Fæned, hvor findes da Lande, som dermed saa rigelig er forsuinet som disse vore Fæderne Lande? (Danmark og Norge). Ere icke Marckene oc Græszningen ofversatte med Kiøer, Øxne, Stude, Faar e.c. Saa der af Landsens Almue ey allene til nødtørftig Føde, oc aff des Uld, Huder og Skind til tarfvelige Klæder nocksom kunde være forsiunede men end desforuden mange tusinde Øxen aff Danmark oc mange Skibsladninger Kjød, Smør, Talg, Huder og Skind af Norge til Fremmede Aarlig afhændis oc udføris.«

Der beskrives, hvorledes der i Jylland er »megen Eng oc skjøn Græsgang — de tillægge oc overflødig Fæned, baade skjøne og store Øxen oc Kiøer, saa vel som Faar, Gidder, Svin, saa de icke alene Fordeel af Kiøerne med Smør, Ost oc andet sig vide at gjøre, men oc aff hver de andre Poster kunne hafve baade til Landgildes Betaling og egen Underholdning saa vel som til Formuens Formering att afhænde Kjød, Flæsk, Huder, Talg.«

Limfjordsegnene og Ringkøbing Amt fremhæves for det meget Hø, man har paa »Baarer«ne, det Agerland, der »ligger og hviler«, og for det »meget Fæned«. Aabosyssel i Aarhus Stift kaldes den »fornemste beste og beleyligste Egn i Jylland«. Fra Horsens Fjord til Randers Fjord fattes intet til Kvægets Underhold. Salling Syssel nævnes som et af de bedste i Frugtbarhed, om end kun lille. Mors er lige som Salling i Frugtbarhed, det er »et godt fructbart oc feet Land aff alle Slags Korn, Smør, Oste oc anden Velsignelse«. Fra Vendsyssel uddrives mange Øxne og andet

Kvæg »som nesten aff halvdelen aff alt det andet Nørrejyl-land«.

Arent Berntsen roser Fynboerne som dygtige og flittige Folk, der aarlig udføre nogle Tusind Øksne til Holland (?) og Hamburg.

Ogsaa Sjælland faar en god Omtale, og i Særdeleshed Amager; der nævnes de mange Køer, der giver stor Fordel, det »meget herlige Smør og Mælk«, der hver Onsdag og Lørdag sælges paa Amagertorv. Det meddeles, at Samsø og Bornholm har meget Kvæg. Lolland og Falster nævnes som et meget godt Kornland, og Kvægavlen dèr, der ikke har den Betydning som i de øvrige Provinser, omtales næsten ikke. Langeland er som Fyn.

III

TIDEN UNDER ENEVÆLDEN INDTIL BONDESTANDENS FRIGØRELSE

STUDEHANDELEN og Studeudførselen er — og ej med Urette — kaldt for »Danmarks Guldgrube« og Danmarks Velstand beroede i lange Tider for en stor Del paa denne Udførsel. Der er i det foregaaende Afsnit gjort kortelig Rede for, hvorledes Kvægbrugets Betydning, fornemmelig gennem Studehandelen og Studeudførselen — altsaa Studeholdet — var voksende, og hvorledes Udførselen af Stude fra Riget tiltog stærkt fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede eller ved Aar 1500 og gennem de følgende 150 Aar, men stærkt aftagende i det 17. Aarhundredes sidste Halvdal, saaledes at mens Udførselen omkring 1650 angives til at være fra 50,000 til 100,000 Stykker aarlig, den omkring ved 1700 var gaaet ned til 25,000—50,000 Stykker, og vi vil nu faa at se, hvorledes Studeudførselen, grundet i flere indtrædende uheldsvangre, gennemgribende Begivenheder i Løbet af det 18. Aarhundrede tabte sig, saaledes at den ved Aar 1780 kun var paa 5000—8000 Stkr.

Omkring det Tidspunkt, da Enevælden indførtes i Danmark (1660) og efter den ødelæggende Svenskekrig, saa det ikke godt ud her i Landet. Det kendtes ogsaa paa Studeudførselen, der ganske var ophørt i de første Aar efter Krigen, hvilket ikke var til at undres over, thi Svenskerne havde intet skaanet og intet levet. Men lidt efter lidt kom dog Udførselen i Gang, om end kun langsomt stigende. Adelens Velstand var efter 1660 i Tilbagegang, og Ejerne af de privilegerede Ladegaarde evnede omkring ved Aar 1700 ikke at betale Bønderne saa gode Priser som tidligere for deres Stude til Staldning. Men Udførselen var dog stadig betydelig og betydningsfuld.

HANDELEN PAA HOLLAND

Vi erindrer, at Hollænderne i 1507 optraadte paa Markedet i Ribe som gode Købere til vore Stude, særlig de jyske. Senere opkøbte de Studene paa selve de jyske Gaarde. Gennem henvend 200 Aar kom de hvert Foraar, rejste fra Gaard til Gaard, købte og betalte kontant. Trods alle de forskellige Forbud og de mange Toldskranker, saa gik Handelen godt. Det betød noget, naar man, som ved det 17. Aarhundredes Midte, kunde udføre, skal vi sige 100,000 Stykker Stude aarlig til en Pris af 35—45 Kurantdaler Parret eller ca. 64 Kroner Stykket. Det kunde give 6,4 Millioner Kroner i de bedste Aar den Gang, og det vilde vel svare til en ca. 30 Millioner Kr. nu i Tiden, ja muligt mere. Det var en Indtægt, som man regnede med og med fuld Føje.

Men der kom, ikke langt hen i det 18. Aarhundrede, en Kæp i Hjulet. Ikke blot skulde Oprætterne og Federne tjene Penge paa Studehandelen, men det skulde Staten ogsaa, og den kunde i og for sig vel godt trænge til det. Staten kunde gøre det gennem Toldpaalæg, og den gjorde det, og det gik — indtil man spændte Buen for højt.

Hollænderne var selvfølgelig ikke henrykte over at skulle svare Toldafgift af de paa de danske Enemærker opkøbte Stude, naar de førte Studene ud af Landet. Men de fandt sig i det i det længste. Hvor stor Toldafgiften oprindelig var paa Stude, og til hvilket Tidspunkt Toldafgift i det hele paalagdes, det er ikke opklaret; en Forordning af 1475 omtaler allerede Oksetolden. Men den danske Regering lagde stadig paa. I 1672 fastsattes Tolden til $1\frac{1}{2}$ Rigsdaler Species for hver Stud, og den forhøjedes i 1691 til 2 Rigsdaler Species. Dette medførte, at Smugleriet, at »Udsnidning« af Stude, der var godt kendt forud, nu tiltog i en Grad som aldrig før. Øvrigheden kunde ganske og aldeles slet ikke magte Situationen. Der blev uds muglet Stude i Tusindvis, og de Grænsebetjente, der var ivrige i Tjenesten og gjorde deres Pligt, maatte ofte bøde »med Helbred, Lemmer eller Liv«. Dette var en for Staten uheldig Virkning, men dog ikke den værste. Nu burde man være blevet forsigtig. Men tværtimod gik Regeringen til et yderligere Toldpaalæg.

Toldloven af 15. Marts 1718 forhøjede nemlig Tolden fra 2 til 3 Specier pr. Stud eller til ca. $\frac{1}{5}$ af Studenes Værdi. Men dette blev dog Hollænderne for meget. Det store Flertal af hollandske

Prangere udeblev herefter fra vore Landemærker, og vi mistede næsten paa en Gang vore bedste Aftagere. Regeringens Politik og Taktik var aldeles forfejlet. Om Hollænderne havde Ret i deres Ræsonnement, at de maatte bære hele Toldbyrden, kan være omvisteligt, men et er ganske sikkert, Resultatet var der, og det var for Alvor slet.

Hollænderne gjorde tilmed yderligere Modtræk ved at forhøje, i ret stærk Grad, Indførselstolden paa de danske Stude, og det hjalp ikke, at Regeringen allerede næste Aar søgte at mildne paa Sagen ved at sætte Tolden til kun 2 Specier. Da Hollænderne efter en Del Aars Forløb forhøjede Tolden paa det danske Kvæg til 20 Gylden pr. Stk. gik det ikke længere, og de Forsøg, der af større Studedefere her hjemme gjordes ved, at de selv rejste ned for at sælge Studene, blev ret hurtigt opgivet. Omkostningerne plus Tolden blev altfor urimelig store. Den Handel paa Holland, der herefter vedligeholdtes, udøvedes ved Mellemhandlere. At holde til Marked i Holland med det danske Kvæg blev ogsaa forbudt, det skulde sælges ved Auktion, og i Halvfjerdserne blev al Indførsel af jydsk Slagtekvæg forbudt, et Forbud, der stod til 1824 eller 1825.

De hollandske Prangere og Slagtere var naturligvis vel sete her hjemme paa Staldgaardene; de blev vældig godt modtaget og udmærket beværtet, naar de om Foraaret kom for at gøre deres Indkøb. Men det gjorde de ogsaa Fordring paa. Og syntes Hollænderen ikke, at Behandlingen var god nok, da kunde han blive grov i Munden. Det kunde dog til Tider blive for meget for den danske Sælger med Hollændernes Fordringsfuldhed. Saaledes fortælles det, at en Hollænder hos Baron *Juel* paa Ryssensten, efter at være blevet beværtet paa det allerbedste, om Aftenen og siddende i Bedstemoders Lænestol ved Kakkelovnen med sin lange Kridtpibe i Munden, strakte sin Fod ud mod Baronens gryntende paa sit Hollandsk: »Nehm mig mal de Stebeln ab«. Dette blev dog Baronens for groft. Ganske vist trak han Støvlen af Hollænderen, men derefter gav han denne med Støvleskaftet et Par velmente Dask paa begge Sider af Hovedet, sigende: »Rejs du nu hjem til Holland og fortæl dine Landsmænd, at en dansk Adelsmand har trukket dine Støvler af«. Men der kom siden ingen Hollændere til Ryssensten; Baronens maatte gaa over til overvejende at holde Køer.

Studene til Holland udskibedes i Smaafartøjer, navnlig fra

Ribe, Hjerting og Ringkøbing. Trods den ofte urolige Sejlads over Vesterhavet var Uheldene ved Studenes Overførsel i de smaa Fartøjer kun ringe. Studene stuvedes tæt i Lasten, saa de ikke kunde lægge sig, idet de havde en Bjælke under Bugen. Føden undervejs bestod i Æg.

Blev saaledes Handelen med Stude paa Holland om end ikke helt ødelagt, saa dog i højeste Grad gjort ringere og mindre rentabel i det 18. Aarhundrede ved ufornuftig Handlemaade fra dansk Side, saa er det interessant at erfare, at der, i Henhold til den alt nævnte hollandske Forfatter, Prof. *Bakker*, i den sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede er indført *Levc kvæg* til Holland fra Danmark. Den hollandske Kvægbestand var i det 18. Aarhundredes Forløb kommen i meget stærk Forfald, hærgnet ved store Oversvømmelser, ved Krige og særlig ved Kvægpesten. Det hedder, at »overalt maatte man købe fremmed Kvæg«, den gamle Race var forsvundet, siger *G. H. Hengeveld*, og i »Tegewoordige Staat van Friesland« finder man herover noteret, at det var nødvendigt at købe alle Slags smaa Kvæg fra Danmark, og der tilføjes, at det var forunderligt, hvorledes dette Kvæg allerede efter to Generationer viste de samme fortrinlige Egenskaber, som det tidligere udmærkede Kvæg besad. Der blev ogsaa til visse Provinser i Holland indført »Münster Køer«, »hvilke var af ringere Kvalitet end de danske Køer«, siger *Hengeveld*. Hvor omfattende denne Indførsel af dansk Kvæg har været, meldes der intet om, men Prof. *Bakker* mener at kunne fastslaa, paa Grundlag af sine forskellige Studier over samtlige foreliggende Forhold, at det nederlandske Kvæg oprindeligt ikke var sortbroget, men tilhørte fra gammel Tid det saakaldte røde Landslag, det oprindelige Kvæg i det ganske Mitteleuropa, og at den sortbrogede Farve stammer fra den jydsk Kvægrace og findes ikke i Holland før i den sidste Tid af det 18. Aarhundrede.

Den anden Hovedudførselsvej for de danske — jydsk — Stude, den tidligste og den, der holdt ud langt op i det 19. Aarhundrede, var jo ned gennem Jylland, Slesvig og Holsten til den slesvigholstenske Marsk, til Markederne i Hamburg, Itzeho, Husum m. fl., men en nærmere Omtale af denne Udførselsvej vil blive givet senere.

KVÆGPESTEN

Men Ødelæggelsen af den hollandske Studehandel skulde ikke blive den eneste Vanskæbne, der ramte det danske Kvægbrug i det 18. Aarhundrede og ikke mindst inden for Bondebruget. Landet blev haardt hjemsøgt af den frygtede Sygdom Kvægpesten, idet den kom ind i vore Landemærker i 1745 og i første Omgang varede til 1752, hvor *Erik Viborg* anslaaer Tabet til over 2 Millioner Stkr. Kvæg, hvilket Tal dog muligvis er vel højt, men der var i hvert Fald alene i 1745—47 et Tab paa ca. $\frac{1}{2}$ Mill. Kvægpesten rasede i de to første Aar mest paa Øerne, skønt den kom syd fra, men Jylland gik dog heller ingenlunde Ram forbi, og i 1747 var Sygdommen naaet saa højt op i Halvøen som til Hadsund- og Als-Egnen, hvor Besætningerne paa de store Gaarde Visborggaard og Havnø saa godt som helt uddøde. I Tiaaret 1752—62 er vi fri, men atter optræder Sygdommen og bortriver i Aarene 1762—63 $\frac{1}{4}$ Mill. Kreaturer. Den optræder atter i de danske Provinser i 1774—82. Særlig gik det da ud over Slesvig-Holsten, hvor $\frac{1}{3}$ af den samlede Kvægbestand bukkede under for Sygdommen. Sidste Gang, Danmark hjemsøgtes, var i 1813—14, da Sygdommen indslæbtes i Slesvig-Holsten, men standses ved en energisk iværksat Spærring og Nedslagning, hvorved det samlede Tab kun beløb sig til ca. 2300 Dyr. Hvorledes Befolkningen tog paa denne Ulykke, og hvad den saa i denne, saavel som de Midler, der anvendtes til dens Forebyggelse, maa her forbigaaes. Kun skal det nævnes, at Fader *Holberg*, denne Realiteternes Mand i enhver Henseende, »trods sin Storhed ikke holdt sig for god til at skrive en lille Bog, hvori han forklarede Befolkningen de naturlige Aarsager til Kvægpsygen« (*Georg Brandes*), og derved bidrog til Sygens rette Bekæmpelse. Det enorme Tab, som Kvægpesten overalt i det 18. Aarhundrede foraarsagede, førte til Veterinærskolernes Oprettelse, ogsaa i Danmark, og her med *Peter Christian Abildgaard* som Hovedpersonen, hvis rationelle Arbejdsmaader til Kvægpestens Bekæmpelse det skyldtes, at Faren for dens videre Udbredelse i 1813—14 afværgedes.

TOLDPOLITIKENS FØLGER

Den Skade, der forvoldtes ved, at Hollands-Handelen i dens hidtidige Form ændredes og indskrænkedes og derigennem Konkurrencen mellem de hollandske og de tyske Købere til vore Stude

ophævedes, ytrede sig snart paa forskellig Maade. Studene gik nu hovedsagelig til Marsken i Hertugdømmerne. Til at begynde med kom Marskbønderne selv herop og købte dem, men snart gik Handelen over i Mellemandlernes Hænder, hvad der betød mindre Sikkerhed for Pengene og ofte mindre Fortjeneste for Sælgerne. Køberne skulde have deres Risiko dækket mest muligt overfor eventuelt indtræffende mindre gunstigt Marked i Husum og Itzehoe, forarsaget af ugunstigt Foraar og deraf følgende mindre Græs i Marsken og mindre Begær hos Marskbønderne efter Kvæg.

Den Lempelse i Udførselsforholdene, som Regeringen foretog ved atter at give Udførselen af Græsøksne fri, blev kun af kort Varighed og ophævedes i 1747 i Henhold til den af Pesten forarsagede Formindskelse af Kvægbestanden. Men vi ser dog samtidig hermed en kortvarig Opblussen af Udførselsmængden af Kvæg, netop paa Grund af Frygten for Sygdommen, idet man søgte at komme af med det mest mulige af det Kvæg, der med blot nogen Føje kunde gaa ud under Betegnelsen »Staldstude«. I 1746 blev der saaledes alene over Hjerting udført 10,000 Stude, hvilken Udførsel dog i Løbet af en kortere Periode gik ned til det halve.

Med de faldende Priser og den aftagende Udførsel steg Kødforbruget her hjemme. Jylland maatte nu ogsaa være med til at forsyne København med Kød, men der brugtes ogsaa stigende Mængder Kød til Handels- og Orlogsskibes Proviantering. Studeholdet var fra Aarhundredets Midte i stærk Aftagende paa Øerne. Paa Fyn var der kun Studehold paa nogle enkelte Gaarde i 1552; paa Sjælland, paa de større Græsgaarde, holdt det ved ind i det 19. Aarhundrede, men i 30erne var det faktisk forbi. Mens København omkring ved 1650 regnedes at forbruge ca. 8000 Stude, var Forbruget om ved 1780 steget til 12,000. Københavnerstudene gik for en stor Del over Aarhus—Kallundborg, dog ogsaa direkte fra Vendsyssel og Kolding.

Der forsøgtes paa forskellige Maader at bøde noget paa den stærke Nedgang i Udførselen af Stude. Krigsforholdene i Europa betingede i hine Tider en ret rigelig Afsætning af saltet Oksekød. Der oprettedes adskillige Kvægslagterier omkring i Landet, saaledes foruden i København i Aalborg, Randers, Aarhus, Hobro, Flensborg og Husum; der gaves Præmier for Udførsel, nemlig 1 Rd. pr. Tønde Kød, og der slagtedes betydeligt flere Kreaturer end der udførtes. Ved Aar 1780 var Forholdet som 12,000 til 7000.

KØD TIL FRANKRIG

Det berettes, at Kancelliraad *Braem*, senere Præsident i København, under et Ophold i Paris viste stor Iver for at faa aabnet et Marked i Frankrig for saltet Kød fra Danmark, for derigenem at give Jylland Vederlag for den Nedgang, der var forvoldt i Afsætningen af Stude fra denne Provins. Regeringen stillede sig velvillig, den gav fri Udførsel af Kød og toldfri Indførsel af Salt. Der blev sluttet Kontrakt med Regimentskvartermester *Thygesen* om aarlig Leverance i 6 Aar af 3500 Tdr. salt Kød, hvortil vilde medgaa 1700 Okser, og til dette Øjemed blev der et Aar, hvor der var Fodermangel, opkøbt 6000 Høveder, hvilket bevirkede en Prisopgang pr. Par fra 25 à 28 Rdlr. til 48 à 50, men formentlig har Kvægpesten for en Tid gjort et stærkt Skaar i denne Forretning.

I 1758 fik Regeringen en Kødeksport i Gang til Frankrig. Der afgik i dette Foraar 8 Handelsskibe med 3000 Tdr. Kød, under Konvojledsagelse, til den franske Kyst. Ladningen ankom i meget slet Tilstand, saa de $\frac{3}{4}$ blev kasseret, men Sagen blev ikke derfor opgivet eller begravet. Den franske Ambassadør i København, *Ogier*, sluttede Overenskomst med Handelshuset *Rybjerg* og *Thygesen* om en aarlig Leverance af 8000 Tdr. Kød i otte Aar, dog, hvis Krigen ophørte inden, da kun 2000 Tdr. Aalborg blev, 8. Oktober 1758, Udførselsstedet. Men det blev Landet en dyr Spas. *Bernstorff* skriver i 1759, at dette Foretagende allerede har kostet Kongen 100,000 Rdlr., og at hvis dette Forehavende ikke er sat i Scene af politiske Grunde, da kunde Regeringen lige saa godt have foræret Pengene til de jyske Studeprangere og D'Hrr. *Rybjerg* og *Thygesen*.

Det er mange Klager over Tilstanden med Hensyn til den forringede Afsætning, der kommer til Orde særlig rundt i Jylland. I 1734 og 1735 er der alene af Kalø Amt uddrevet 600 Stude færre end i 1731. Koldinghus Amt plejede at afgive ca. 1200 Stude, men i 1780 gik der kun 500 ud af Amtet, hvoraf Flertallet til København.

STUDEHOLDETS FORDELAGTIGHED

Ved det 18. Aarhundredes Midte er Spørgsmaalet om Studeholdets Fordelagtighed stærkt fremme til Drøftelse blandt Datidens Landøkonomer, særlig blandt Præsterne, og Overgangen fra Studehold til mere Mejeridrift skabes lidt efter lidt, ej alene i

Slesvig-Holsten, men ogsaa i det sydøstlige Nørrejylland og paa Øerne. Der rettes stærke Angreb paa Studeholdets Lønsomhed.

Pontoppidan gør herom i 1768 sine Anskuelse gældende, idet han siger, at »naar Bonden har givet sin Kalv sød Mælk i tre Uger, sur Mælk i tre Uger, Korn, Foder og Græs i fire Aar og har det Held, at den er blevet til en køn Stud, faar han i det allerhøjeste 9 à 10 Rdlr., tidt og ofte ikke uden 8 Rdlr. for den. Naar Studen saa er græsset paa en Fodergaard et Aar, undertiden to Aar, sælges den til Staldgaarden for 12 à 15 Rdlr., og derfra, naar den er staldet, for 16 à 20 Rdlr.« Og Præsten *Westenholz* var af den Anskuelse i 1774, at den saa berømte Studestaldning nærmest var en Ruin for Landet, og han søger at vise dette gennem en Del Talangivelser og Priser, dels paa Studene i de forskellige Stadier og dels paa Bekostningen ved Studenes Opfodring og Staldning. Han kommer til det Resultat, at skønt Bonden faar en elendig Betaling ved første Salg og Studen ved endelig Salg til Udførsel naar højst en Pris af 40—50 Rdlr. Parret, da bliver Underskudet desuagtet 14—24 Rdlr. pr. Par. Tallene er dog tildels om-disputerlige, ligesaa er Beregningen af Foderudgifterne ret usikker, da man kun i meget ringe Mængde anvendte direkte Kærnefoder, men Studene fik Kornet i Kærven. Der blev endog af *Hofman* i hans »Økonomiske Betragtninger over Aarhus Stift« 1757 hævdet, at Udbyttet af at stalde en Stud i Reglen ikke udgjorde 1 Rdlr.

Den store Nedgang i Prisen paa Stude, efter at Hollænderne udeblev, er blandt andet udtrykt i det Forhold, at mens man paa Barritskov i 1637 fik 38 Specier for Parret, fik man i 1726, 1731 og 1734 kun henholdsvis 30, 27 og 34 Rdlr. Courant Parret (5 Courantdaler = 8 Rigsbankdaler). I 1772 blev der i Salling og Holstebro-Lemvigegnen betalt fra 56—64 Rdlr. for Staldstude og fra 42—48 Rdlr. for Foderstude Parret, men her havde man ogsaa noget af det bedste jyske Kvæg.

Endnu i Firserne regnede man dog, at 200 jyske Sædegaarde staldede hver 100 Øksne, at 70 staldede 200, ialt staldet 34,000 Øksne; ved Aarhundredets Slutning var Staldgaardenes Antal under 200. Efter en i 1774 — paa Grund af Dannelsen af en »Kreatur-Forsikrings-Kasse« — foretaget, vistnok summarisk, Kreaturtælling, fandtes der i hele Monarkiet 44,449 Stude mellem 1 og 3 Aar og 34,802 Stude over 3 Aar.

FRIERE HANDELSFORMER

Der blev den 2. Maj 1787 nedsat en Kommission, blandt andet med det Formaal at svare paa: »Om en friere Handel end den efter det nu antagne System finder Sted maatte være fordelagtig for Hs. Majestæts Stater«, og Kommissionen udtaler sig særlig om Kvæghandelen. I den meget indgaaende Redegørelse i Kommissionsindstillingen om hele denne betydningsfulde Sag gives der adskillige Oplysninger om Studeudførselen før og efter det ulykkelige Toldpaalæg af 1718. I Toldbøgerne fra 1700—1718 er det højeste Antal fortoldede Stude opført til 21,000 Stkr., i et Middelaar ca. 15,000; hertil kommer det Antal, der udførtes søværts fra Varde og Ringkøbing til Holland, aarlig ca. 5000 — i 1714 var det 8000. Regner man dernæst, at der aarlig »udsnyges« ca. 5000, kommer vi op paa 25,000 Stkr. ialt, hvilket ganske vist er meget mindre end af *Hofmann* anslaaet, men dog fire Gange mere end i 80erne, hvor Gennemsnittet af de i de 6 sidste Aar udførte Stude over Ribe-Kolding kun har udgjort 6683 Stkr. aarlig, og over Varde-Ringkøbing i alle disse Aar kun 584 ialt. Fra 1718, da Tolden steg til 3 Specier, blev Udførselen over Kolding-Ribe hvert Aar mindre og gik som nævnt helt ned til 8000 Stkr. et Aar. Fra 1740 til 46 var der god Afsætning til fremmede Steder og til Hertugdømmerne, hvilket skyldtes Krigskonjunkturer og Kvægpesten. Fra 1747 aftog Afsætningen igen og beløb sig nu helt til 1780 kun til 5—8000 Stkr., undtagen i 1780—81, da der i Hertugdømmerne slagtedes meget til Udførsel (Krigskonjunkturer).

STALDGAARDE OG STUDEGAARDE

I Tidsrummet fra 1747 til hen i 70erne ved vi meget lidt om Studehold og Studehandel. Efter 1773 foreligger der imidlertid nogle Optællingslister, som er indsendt fra de privilegerede Studegaarde til Generaltoldkammeret, selvfølgelig efter kongelig Ordre. Disse Lister giver for enkelte Amters Vedkommende en Del Oplysninger om de Gaarde, der staldede, om Antal staldede Stude paa hver Gaard samt Prisopgivelser og Oplysning om Opkøberne. Dette findes ret udførligt for Lundenæs, Bøvling og Kalø Amter; for de to førstnævnte (Vestkysten) for Aarene 1773—1787 (15 Aar) og for Kalø Amt for 1778—1787 (10 Aar).

De største Studegaarde i Lundenæs og Bøvling Amter var i Henhold til disse Lister: Ausumgaard, Estvad Kloster, Landting Ny-

gaard, Lønborggaard, Pallisbjerg og Volstrup, hvis aarlige Antal staldede Stude laa fra 100 til 200 med meget store Spring paa de enkelte Gaarde fra Aar til andet (40 til 200). I Kalø Amt maa nævnes blandt de største StudEGAARDE: Tustrup, Gl. Estrup, Rolsøgaard, Skafføgaard og Kvelstrup med et Antal Stude fra ca. 100 til 274; det sidste Tal opgives for Skafføgaard for Aarene 1779 og 1780. Men der er store Huller i Optællingslisterne, og det er rimeligt at antage, at man ikke hvert Aar har været saa ivrig med at indsende saadanne; det meget Posekiggeri holdt man ikke af. Hensigten fra Regeringens Side med Listerne, der ogsaa tilstilledes Toldvæsenet, var ved Hjælp af disse at hæmme Smugleriet, idet der paa Listerne af Sælgeren var angivet Salgsdato og det Toldsted, Studene skulde passere.

Optællingslisterne viser med Hensyn til de opnaaede Priser meget stor Forskel paa, hvad der er opnaaet af de forskellige StudEGAARDE i samme Aar. I 1787 koster Halvdelen af S. Vosborg Studene 75 Rdlr. Parret, den anden Halvdel 64, men samme Aar faar Lergrav kun 37 Rdlr. eller det halve. I 1782 faar Lergrav kun 29 Rdlr. Parret, N. Holmgaard 40, S. Vosborg 58 og Voldberg 60. Om Priserne paa de østjydske StudEGAARDE er Oplysningerne sparsomme og kan her kun opgives for 1778 og 1779, da de for 6 Herregaarde er 30 Rigsdaler Parret, for Tustrup 33 og Estrup og Rolsøgaard 36 Rigsdaler. I 1779 er der paa Hessel betalt 38 Rigsdaler, Rolsøgaard 42 og Tustrup kun 36. Fra de vestjydske Amter foreligger for disse nu anførte to Aar kun Oplysning for nogle faa Gaarde, hvoraf det ses, at Pallisbjerg i 1779 har faaet 58 Rdlr., men Lergrav og Tanderup kun 30. Da Lergrav Studene ogsaa er gaaet til de sydlige Markeder, maa den lave Pris, hvortil de stadig opgives solgte, vel skyldes en noget ringere Kvalitet eller mindre dreven Sælger, eller maaske begge Dele.

Under 27. Maj 1788 indstiller den førnævnte Kommission, at Sædegaardsejernes Privilegium paa Udførsel af Staldstude hæves, at Handelen gives fri, da alle Forbud intet har nyttet, ej heller for de privilegerede. Endvidere, at der sættes en passende Toldafgift: 1 Rigsdaler paa store og smaa Stude og 4 Mark pr. Stk. af Køer og Kvier, i Stedet for 2 Rdlr. 40 Skilling, at Præmierne for Udførsel af saltet Staldoksekød bortfalder, at Toldopsynet ved Kongeaaen skærpes (helst ved militære Patrouiller) og flere Foranstaltninger vedrørende Forholdet mellem Hertugdømmerne og Kongeriget angaaende Ind- og Udførsel af Kvæg.

Denne Kommissionens Indstilling blev under 4. Juni 1788 bifaldet af Kongen, og derefter udgik en Forordning af 11. Juli 1788 angaaende den ny Tingenes Ordning.

Men det maa siges, at Virkningen af denne Frigørelse af Handelen med Stude kun var ret ubetydelig. Det blev i det væsentlige som hidtil, Bønderne vedblev at give Optrætternes Rolle, og det var kun i sjældne Tilfælde, at de tog Konkurrencen op med Herremændene paa Studestaldningens Omraade. Bønderne forsynede fremdeles Herregaardene med Kvæg; men der lagdes efterhaanden mere Vægt paa Tillæg af Kviekalve paa Studekalvenes Bekostning. I det nordlige Jylland var det ikke saa helt sjældent nu, at Herregaardene fulgte Bøndernes Eksempel og opgav Studefedningen.

Der kom ganske vist efter Forordningen af 1788 en øget Udførsel eller Overskudsudførsel fra Kongeriget og Hertugdømmerne i Stand. Fra i 1786 og 1787 at have været 6002 og 5654 Stkr. gik den op i 1794 og 1795 til at være henholdsvis 22,216 og 18,228 Stkr., men dette blev kun af ganske kort Varighed og skyldtes Krigsforholdenes Indflydelse. — Fra Midten af 60erne var der imidlertid en betydelig Prisopgang i Resten af Aarhundredet, hvilket Salg af Stude paa Bramminge Hovedgaard i det paagældende Tidsrum viser. De om Vinteren staldede Stude kostede om Foraaret

1766	ca.	38	Rdl.	Parrel.
1786	-	44	-	—
1794	-	50	-	—
1800	-	60	-	—
1804	-	74	-	—

Om Værdien af Udførselen herfra Landet, eller rettere fra Jylland, i 1763—64 foreligger følgende Tal. Udførselen — overvejende levende Dyr — til Altona, Hamburg og Tyskland havde følgende Værdier i Rigsdaler:

	Fra		Fra		Til Holland		
	Ribe	Kolding	Varde	Ringkøbing	Varde	Ringkøbing.	Ialt
1763	155,000	139,000	11,000	7,420	2,496	4,255	319,161
1764	156,000	197,000	28,400	5,710	3,157	813	391,080

Til Belysning af Studeholdet og Staldningens Betydning i det jyske Kvægbrug i den sidste Fjerdedel af det 18. Aarhundrede skal der anføres Oplysninger fra »Nyttige og fornøjelige Jydske Efterretninger«, senere »Jydske Efterretninger«, en lille Avis, der udkom i Aalborg fra 1767 til 1827, der giver god Underretning om

mange Landboforhold, saaledes ogsaa om Besætningsforhold, gennem Kundgørelser ved Salg eller Forpagtning, idet der paa det Tidspunkt handledes livligt med Landejendomme i Jylland. Opgørelserne af Besætningernes Størrelse veksler dog en Del, rettende sig efter Høstens Godhed.

Fra Vendsyssel: I 1770: Lerbæk 104 Staldstude, 62 Foderstude, 30 Køer. I 1775: Høgholt ialt 220 Fæhøveder, hvoraf 120—150 Staldstude. I 1777: Lengsholme 80—100 Stude, 40 Køer. I 1777: Aastrup: 150 Staldstude, 110 »Mejerikøer«. I 1771: Fuglsig 58 Staldstude, 62 Fødestude, 34 Køer. I 1797: Ormholt 80—100 Stude, 16 Køer. I 1780: Dronninglund 300 Stude, hvoraf 206 staldes, 50 Køer. I 1773: Vrejlevkloster 115 Staldstude, 30 Fødestude, 20—24 Køer. I 1793: Sønder Elkjær 50 Staldstude, 50 Fødestude, 30 Køer.

Kokkedal i Øster Han Herred har 1772 en Besætning af 180—200 Køer med Græsning paa »Baarerne«, »som er helt vidtløftige«. Bratskov har 100 Stude og 160 Køer.

I Aalborg Amt syd for Limfjorden: I 1767: Gudumlund 108 Staldøksne, 151 Stude og Køer. I 1781: Høstemark 150 Hollænderikøer. I 1788: Albæk 50 Stude, 50 Køer. I 1793: Gunderstedgaard 100 Stude, 10—14 Køer.

I Thy. I 1780: Ulstrup 140 Stude, 16—18 Køer. I 1771 Vestervig Kloster 40 Fødestude, 140 Køer. I 1774: Hindsels 100 Stude, 20 Køer.

Paa Mors, ifølge *Schades* Beskrivelse af Mors 1811: Dueholm 80 Staldstude, 30 Foderstude, 20 Køer og Kvier. Nandrup 80 Staldstude, 20 Foderstude, 16 Køer og Kvier.

I Salling 1791: Hegnet 62 Staldstude, 40 Køer og Ungkvæg, Bustrup 106 Staldstude, 76 Heste, Køer og Fødestude. 1770: Astrup 100 Staldstude, 30 Fødestude, 20 Køer.

Sødal i Viborg Amt 1772: 80 Hollænderikøer, 62 store Foderstude. Marsvinlund 1784: 40 Stude, 24 Køer og Kvier.

I Randers Amt: Tustrup 1787: 150 Staldstude, 80 Fødestude, 20 Køer. Frijsenvold 1792: 150—160 Køer med Tyre.

I Gl. Skanderborg Amt 1778. Søbygaard 150 Køer, 60 Stude.

I Vejle Amt 1788: Skjærrildgaard græsser 120—150 Hollænderikøer, vinterfodrer 200 Fæhøveder. Laagegaard 1777: 70—80 Hollænderikøer. Refstrup 1781: 80 Køer, 20—30 Stude. Vellinggaard 1772: 100 Hollænderikøer.

I Ringkøbing Amt: Vadskærgaard 1775: 100 Stude. N.

Holmgaard 1794: 60 Stude, 20 Køer. Bækmark 1794: 70—80 Stude, 16—20 Køer. Kvistrup 1774: 100 Staldstude, 50 Fødestude. N. Vosborg 1786: 100 Staldstude, 70—80 Græsstude.

I Ribe Amt: Sneumgaard 1778: 200 Staldøksne foruden en god Del andre Kreaturer.

Det fremgaar af det ovenanførte, at i dette Tidsrum har i det nordlige og vestlige Jylland Studeholdet været langt den overvejende Faktor i Kvægholdet, dog med enkelte Undtagelser, mens i de sydlige og sydøstlige Amter Holdet af Køer har været det overvejende i Almindelighed.

I Tyskeren *August Hennings* »Økonomiske Iattagelser under en Rejse gennem Jylland 1779« ivrer han stærkt for, at Staldgaardene ogsaa skulde sælge Stude fra Græsset og for, at Præster, Bønder og »Fodergaarde« til alle Tider kan sælge deres Stude. Derved vilde der blive sparet Korn for Landet, Studene vil kunne sælges billigere, de billigere Priser vil igen øge Efterspørgslen, formindske Tallet paa Studene og dette atter virke stimulerende og opmuntrende paa Kvægavlen og saaledes atter bringe Priserne i Ligevægt, og Kvægavlen vil gaa fremad. Det er Jyllands Undergang, hævder han, naar Produkterne bliver for billige, og derfor maa man med alle Midler bringe dem op til »tilbørlige« Priser, men dog saaledes, at deres Frembringelse ikke formindskes, men stadig bliver opmuntret og befordret, og dette kan kun ske gennem en forøget Udførsel.

Overfor den Bebrejdelse, der blev rettet mod Slagterierne, at de blandede slet og magert Kød med det gode fra Staldgaardene, for hvilket Kød der opnaedes en Udførselspræmie, nævner *Hennings*, at man skal være varsom med en alt for stærk Kontrol med Slagterierne, da de saa maa gaa ind, og det vilde den Del af Jylland, der ikke driver Mejeri, være daarlig tjent med. Er der ikke kommet Klager fra de udenlandske Importører af det saltede Oksekød, da skal man ikke agte paa enkelte Klager herhjemme, og Slagterierne fortjener Opmuntring. »De bedste Stude, der nedslages i Jylland, er 6 Aar og giver 400 Pd. Kød. De bliver for Tiden betalt med fra 32—38 Rdlr. Parret, undertiden vel med mere.« Han mener, at den bedste Sort svarer kun til middel Sort i England. Forfatteren meddeler videre, at »i Thy er der kun et mindre Mejeri paa Vestervig«, at Kvægholdet er blandet i Vendsyssel og Hanherrederne, men at Studetillæg og Studehold er overvejende i Forhold til Mejerigaardene. Han mener tillige, at man

dér let afgør, hvad der er fordelagtigst, da man ved »paa en Skilling nær, hvor meget man har af et Par Stude og af Heste«. Dette turde dog være tvivlsomt.

I »Danmarks og Norges økonomiske Magasin« findes der i en Besvarelse (1762) af en stillet Prisopgave om, hvad der tjener mest til »Flittighedsopmuntring« i et Land, enten dyre Levnedsmidler, en »maadelig« høj eller ogsaa en lav Pris, gjort gældende, at der aldrig, uden i højeste Nødstilfælde, bør gøres Forbud paa Korn og fede Varers Udførsel af Riget, men at Indbyggerne hellere ved Præmier bliver opmuntret til saadan Udførsel, ligesom der gøres i England. Der tages til Orde for en fri og ubunden Udførsel af Kvæg; det betones, hvilken ubodelig Skade for Landet, især for Nørrejylland, det er, at ingen Øksne maa udføres uden Told og at kun Staldøksne maa udføres fra de privilegerede Staldgaarde, »derved lider Landet ugemen meget og mister aarlig nogle Tønder Guld, som for deslige Varer kunde indbringes mere, end som nu virkelig sker, men blandt Landets Indbyggere ingen mer end Bondestanden, som derved maa nødes til at indskrænke deres i sig selv umistelige Opdræt af Mangel paa Aftræk og skikkelig Pris.« Det fremhæves, at det er særlig i den sydlige Del af Jylland, at man lider mest under Forholdene, i et Distrikt fra 4—6 Mils Afstand ind i Landet fra Toldskellet, der kan man næsten ikke sælge sit Opdræt, men maa slagte det selv eller nøde andre slagtede det paa for en elendig ringe Pris. Ingen Staldgaardsejere vil købe her i hele denne Egn, særlig ikke paa Vestkysten, men indkøber deres Staldstude fra den nordre Egn af Landet, »hvor de formodes at være af en bedre Art«, og paa den anden Side kan »ingen Liebhaveere paa søndre Siden, udi det slesvigske, som gerne vilde, købe og udføre dem for Told, hvilket i sig selv er en utrolig Plage for bemeldte Egn og frister Beboerne til megen Ménederi og Toldsvig, hvortil de fast er nødtvungne uagtet alle derimod gjorde Anstalter, naar de ikke ganske og aldeles skal ruineres.«

MEJERIDRIFTEN

Holdet af M a l k e k ø e r — Mejeridriften — er meget underordnet ikke blot under Enevældens første Aarhundrede, men et godt Stykke ind i det andet. Det skønnes af flere Ting. Til Armeens Forsyning med Ost og Smør i Slutningen af det 17. Aar-

hundrede maatte man forskrive det nødvendige fra Holland, og saa sent som i Midten af det 18. Aarhundrede var den samlede Udførsel fra Danmark og Slesvig kun ca. 4000 Tdr. Smør og 2000 Skpd. Ost, og heraf havde Slesvig leveret Hovedparten eller endog langt det meste. Først et godt Stykke ind i det 19. Aarhundrede foreligger der igen Oplysninger om Smørudførselen.

Der er tidligere fra Kvægtællingen i 1774 angivet Antal Stude. Af Køer opgives der at være 246,039 over 3 Aar og 89,199 Kvier mellem 1 og 3 Aar. Ved det 19. Aarhundredes Begyndelse angiver *Falbe-Hansen* det samlede Antal Hornkvæg til 560,000 Stkr.

Det mindste og ringeste Kvæghold var paa Sjælland og Smaaøerne. En almindelig Fæstegaard havde som Regel kun en eller højst to Køer, var Tiderne særlig trange undertiden slet ingen, men derimod 6—8 Heste. Paa de paa Frøsløv Gods i 1706 nyoprettede Gaarde var for Kvægholdets Vedkommende normeret 2 Stude og 2 Køer, men 6 Heste, hvoraf 2 Rejsheste. Og paa Landboreformernes Tid ansaas som nødvendig paa en Gaard paa 3—6 Tdr. Hartkorn 2 Køer, 2 Vognheste, 4 Plovheste, 6 Faar og en Griseso. Men der fandtes dog ogsaa i hine Tider mindre Landbrug med langt bedre Kvæghold. Godsforvalter *Klestrup* paa Giesegaard meddeler saaledes, at paa en Bondegaard paa 7 Tdr. Hartkorn havde man i 1780—81, fra Maj til Maj, af 11 Køer 16 Fjerdinger og 4 Tdr. Smør; desforuden var der fedet 6 Kalve med sød Mælk og 2 Svin med sur Mælk. Dette udbragtes i 155 Rd. eller 14 Rd. pr. Ko. — Jylland og Fyn havde altid det største Kvæghold.

De saakaldte »Lejekøer« var almindelige i Middelalderen. Fattige Bønder lejede saadanne mod en aarlig Afgift og med Ansvarlighedspligt. De benævntes derfor ogsaa som »udødelige« Køer. Kirken drev denne Forretning ret hyppigt. Den er fortsat helt til Slutningen af det 18., ja langt ind i det 19. Aarhundrede, men den gik over paa andre Hænder efterhaanden. Det hedder saaledes i 1787: »Naar en Bonde skal betale sin Extra- eller anden Skat, sælger han sin eneste Malkeko til en Pranger eller en Karl eller Husmand, som har nogle Skillinger, for godt Køb, paa Vilkaar, at han beholder den til Leje, og for at faa 8 Rd. strax for den, giver han aarlig 2 Rd.« De fattige og forknytte Bønder i Præstø Amt havde endnu saa sent som i 1839 Lejekøer, for hvilke de gav 1 Td. Byg aarlig i Leje for hver Ko.

KVÆGBRUGET I HERTUGDØMMERNE

Fra Hertugdømmerne, hvor der tidligere end i Kongeriget blev holdt et betydeligt Antal Malkekøer og drevet »Hollænderi«, foreligger en tysk Beretning i dansk Oversættelse om »Underretning om Hollænderierne udi Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen« i »Oeconomisk Journal« 1757. — Af denne, der indeholder mange mærkelige Ting og Anvisninger, der iøvrigt vidner om den Opmærksomhed, der dernede skænkedes Kvægholdet, skal fremsættes nogle Uddrag til Belysning af Datidens Forhold. — »Hollændernes« eller Koforpagternes Afgift angives i det ringeste til 5—6 Rdlr. i Leje pr. Ko paa de magreste Egne; den sædvanlige Pris er 6—8 Rdlr., enkelte Aar er betalt 10 Rdlr., men det var under Kvægpestens Tid. Prisen rettede sig efter Smør- og Ostepriser, efter Aftrækket paa sur og Kærnemælk, Afstand fra Købstad, efter Landets og Græsgangenes Beskaffenhed, Høsmængden og hvorledes »Herskabet lader foere sine Creaturer«. Til Græsning af en Ko paa god Jord regnes saa meget Land, som »der kand saaes 1 Td. eller 4 Skiepper Rug i, Holstensk Maal«. Paa »maadelig« Jord maa der regnes $4\frac{1}{2}$ Skieppe og i ganske slet Jord 2 Tønder paa en Ko, »2 sædvanlige Læs Hø regnes ordinair paa en Ko«. Halm i det ringeste 2 Læs paa en Ko, »er der voxet meget, saa faaer den desmere, vel henved 4 Læs«. »Havrestraa er det aller sletteste, naar Havren er reent udtærsket, saasom det formindsker Mælken«. Rughalm anses for bedst. »I Almindelighed maa Kornet ikke være for reent udtærsket, hvis Køerne ikke skal crepere, og om Sommeren give nogen Mælk«. — »Imidlertid tør Hollænderen, naar Herskabet ikke har des meer Samvittighed, ey kny et Ord, saa længe som Køerne kand gaae og staae«. Hvad Mælkeydelsen angaar, siges der, at der findes Køer paa Geestjord, som malke 7 til 11 Kander og paa Marskjord 16—24 Kander, »imidlertid kan en Hollænder nok være fornøjet med, naar hand kan regne i den beste Tid at faa daglig 4 Kander af hver Ko, den eene imod den anden beregnet«. Nogle giver kun een eller to Kander. 24 Kander Mælk lyder noget utroligt for den Tid. »Af gode Hollænderi-mæssige Køer maa af 3 Køer aarlig kunde nedlægges en Tønde Smør«. Det er 75 Pd. pr. Ko, og det naaedes næppe af ret mange. Selv at tillægge sine Køer fraraadedes, med mindre man har »Græsning udi Skove« eller paa saadanne Steder, som Hollænderi-Køerne ikke kan komme til, men det frem-

hæves dog, at ved Selvtillæg kan man vælge Kalven af »saa-danne Køer, som malke vel og ikke længe staar gol; slette Køer staar vel gol i 16 Uger og længere, men gode Køer ikke over 6 til 8 Uger«. Købes der Køer, da anbefales det at købe dem fra magrere og ikke fra federe Egne end der, hvor de skal bruges. Hvad Prisen paa Køer angaar, da anføres, at efter Kvægsygen har man mangan Gang givet for en Ko, der havde overstaaet Sygdommen, nogle og tredive Rdlr., »saasom man mente at have observeret, at en Koe, der eengang havde havt Sygen, fik den aldrig mere. Den sædvanlige Priis er imellem 8 til 10 Rdlr., høyst 12 Rdlr.«

De Kalve, der fødes i Marts Maaned, anses for de bedste, dog ogsaa de i Februar fødte regnes for gode, hvis Vejret har været mildt. Kalvene faa »reen sød Mælk« i de første 8—14 Dage; senere »afflødet eller Kiærne-Mælk«. Senere gives dem derhos ogsaa Meel-Drank og der tilligemed legges daglig lidt fint Høe for dem, paa det at de efterhaanden kunde vænnes dertil.« Det hævdes, at Kvien først bør komme til Tyren i 3. Aar, thi ellers bliver de for smaa, at unge Tyre er bedre end gamle, fordi de er mindre og fordi »de bedre avle«. Til 100 Køer bør der holdes mindst 2. højest 3 Tyre, der gaar paa Græs sammen med Køerne.

Hvad Kostaldenes Renholdelse angaar, da syntes Fordringerne smaa i Forhold til Nutidens. »Der maa udmøges i det ringeste 3 gange i 14 Dage. Kand det skee hver Uge 2 gange, saa er det desbedre.« I de »store Koe-Huuse« vendte Køerne Hovedet »ud ad Foer-Gulvet«, og der var hverken Krybber eller Hæk »som i andre Lande«. Hvorvidt det er gavnligt, at Køerne har rigtig Luft om Vinteren, derom er Meningerne delte, dog maa Køerne ikke »staae alt for beklemte«. — Hvad der skal forstaaes ved Udtrykket: »Hollænderi-mæssige Køer« er man ikke enige om, men de fleste mener dog, »at en Ko, som malke ikkun hen ved 3 Kander, ja vel ikkun 2 Kander hver Dag, bør passere for saadan en.« For at faa Køerne til at malke godt eller »meere«, anbefaler »Fürstenau udi hans »Vieh-Arzney-Kunst«, at man skal give dem Qvæder, Fennikel Frø og Urt, sort Kummin, Dill-Frøe, Laurbær, Bibernelle, af hver Sort en Haandfuld, samt 1 Qvintus stødt Safran udi varm Drank nogle Dager i Rad, naar de have kalvet og gnie Yverne paa dem nogle Dage efter hinanden med en ulden Klud udi varmt tyndt Øll og Klid. De saakaldede Roe- eller Olie-Kager, som kand have fra Friedrichssted eller Itzehoe, recommanderer han ogsaa.«

For at Kalvene skal kunne trives godt, maa de være født i tiltagende eller helst »udi fuld Maane«; de to første Dage skal de have Moderens Mælk, Raamælken, der blandes lidt med Vand; Kalvene vokser godt ved Havremels-Drank, men bliver ikke fede derved. Særlig anbefales Drank sammenrørt af Vand og Mel af Hestebønner eller en Slags vælske Bønner, meget smaa ærtstore Bønner, »hvilke vokse i Mængde i disse Marsklunde«. Af en Ko, som er over 12 Aar, maa ingen Kalve tillægges, og den bedste Tid at føre Køerne til Tyr er mellem 10. Maj og 10. Juni. — Om Tyrenes Kvalifikationer siges der: »De bedste Tyre ere de rødbruune, som ere fyrige og modige, ikke over 5 Aar gamle, lange af Krop, men derhos ikke tunge og tykke, som have en tyk og kort Hals, samt tykke og korte Horn, en bred og krøllet Pande, levende og sorte funklende Øyen, samt en lang Hale med en stor Qvast i Enden«. — »Naar en Tyr ikke vil springe Køerne, tager man lidet af den Urt Hesterumpe (*Equisetum*) tørret, kaster det paa et Fyrfad, og røger Tyrens Næse dermed, saa skal det snart gjøre ham begiærlig. Den samme Virkning gjør ogsaa Saften af de saa kaldede Hav-Løg (*Squillæ*), naar den gives Tyren med frisk Øll eller sød Viin. Vil Koen ikke tillade Tyren, saa tager man en Pægl frisk Mælk, dog ikke af Koens egen; kommer deri et Qvintin Safran, et halv Lod Cardemomme, 1 Lod Hampe-Frøe, pærser det, sier det af og giver Koen det ind med en Pæl Krucemyntevand, driver den derpaa en Tidlang omkring; hvorefter den gierne skal tillade Tyren«. — I den Afhandling, hvoraf ovenstaaende er et Uddrag, findes en indgaaende Anvisning til Kalveopdræt, til Behandling af syge Dyr — ofte ved underlige Midler — til Indretning af Mejeri og til Smørs og Osts Behandling, altsammen — skønt naivt lydende for Nutids-Øren — et Udtryk for den Rolle, som Holdet af Malkekøer allerede paa det Tidspunkt spillede i den Del af det danske Rige! Det blev jo ogsaa Holstenerne, der, paa forskellig Maade, blev vore Læremestre paa Mejeribrugets Omraade i det 19. Aarhundredes første Halvdel.

IV

DET NITTENDE AARHUNDREDE INDTIL HENVED 1880

KVÆGBRUGETS TILSTAND I ALMINDELIGHED VED AARHUNDREDETS BEGYNDELSE

DEN Nedgang i Studeholdet, der fandt Sted i det 18. Aarhundrede, særlig i dets sidste Tredjedel — og hvis Aarsager der alt er gjort Rede for — fortsættes i det 19. Aarhundrede, men Overgangen til et mere udvidet Hold af Malkekøer eller til Mejeribruget foregaar meget langsomt, navnlig i Aarhundredets første Tredjedel, hvilket da særlig er gældende for Jyllands Vedkommende, hvor man af mange Grunde holdt ved Studeholdet og stadige mente, at det gamle Ord, at »det er bedre at trække end at age sit Korn af Gaarde« fremdeles var rigtigt, og hvor man — vi kan godt sige kun nødtvungent — ændrede Forholdet derhen, at man gav Koholdet Hovedindflydelsen i Kvægholdet.

Da den jydsk Kvægrace paa hint Tidspunkt var den eneste særprægede nationale Race herhjemme, bliver, ganske naturligt, Kvægets Historie i Danmark til helt hen i Fyrrene væsentlig det jydsk Kvægs Historie, idet dette ikke alene udgjorde Hovedbestanden paa den nørrejydsk Halvø, men i ret udstrakt Grad havde Udbredelse og Anvendelse paa Øerne ogsaa.

I »Data til økonomisk Arithmetik« i »Økonomiske Annaler« ved *Chr. Olufsen*, 1804, opgøres Kvægholdets Størrelse i Danmark og Hertugdømmerne — i Henhold til en Beregning af et Hold pr. Td. Hartkorn af 4 Køer, Stude, Plovstude og Ungkvæg til Opdræt — til ialt 1,484,000 Stykker, hvilket *Olufsen* mener snarest er for lidt. I 1812 opgiver *G. Begtrup* Antallet af Køer og Kvier til 425,000, ogsaa ifølge Beregning, hvorefter der pr. Td. Hartkorn af Køer og Kvier holdtes: I Jylland $1\frac{1}{4}$ Ko, foruden Stude, paa Fyn og Langeland ca. $1\frac{1}{2}$, paa Sjælland-Møen 1 Ko og paa Lolland-Falster kun $\frac{2}{3}$ Ko pr. Td. Hartkorn.

Fra Aarene 1804 til 1807 foreligger der en Del Oplysninger om Landbrugets — og dermed ogsaa om Kvægholdets — Tilstand i Landets forskellige Egne i det paagældende Tidsrum, indsamlede paa Rejser af Professor i Landøkonomi ved Universitetet *G. Begtrup*, af hvilke en Del har Interesse her.

JYLLAND.

Om Nørrejylland siges der saaledes, at det er mere et opdrættende end et Kornland, særlig i de magre Egne. »Med Landets (Jylland) Opdræt af Heste, Kvæg og Svin forsynes Sjælland og Hertugdømmerne og meget gaar ud af Riget«. — — »Deres Opdræt søges meget, da det er en god Art og røgtes vel i Opvæksten.« — Paa Herregaardene med god og veldrevet Jord og med god Beliggenhed for Afhændelsen af Fedevarer er man med de højere Kornpriser gaaet over til at holde Køer, hvorimod paa Egne med Udmarksjord og Overdrev, med Hede, Kær og Moser, der ikke er egnede til »Kogang«, og hvor Afsætningen af Korn og Fedevarer er besværlig, samt hvor der er Mangel paa Træ, der holdes sædvanlig Stude.

»Den Stud anses tjenlig til Stald, som ej falder over Bovene, hvis Bryst hænger ned, som er jævn, dyb og lang, samt løs ved Huden«. Paa Øst-Kysten fra Kolding til Randers er der mest Mejeridrift og mest Studehold i den nordlige og vestlige Del af Landet. *Begtrup* opstiller følgende til Belysning af Ko- eller Studeholdets Lønsomhed.

Af 100 Køer regnes 1 Fjerding Smør (56 Pd.) aarlig og $\frac{1}{4}$ Skp.

Ost pr. Ko eller i Penge 15 Rdl. = ialt.....	1500 Rdl.
Heraf fragaar: Renterne af Kapital 2400 Rdl. for 100 Køer	96 Rdl.
Løn til 4 Piger, 1 Mejerske, Træ, Salt etc.	400 -
	<u>496 Rdl.</u>
Tilbage bliver	1004 -

Det ser ikke ud til at Køerne har faaet Korn, der er i hvert Fald intet anført dem til Udgift:

100 Stude i aarlig Fortjeneste (godt græssede og velstaldede med Korn) 15 Rdl. pr. Stud.....	1500 Rdl.
Fragaar: Rente af Kapital (70 Rdl. Parret = 3500 Rdl. ...	140 -
50 Td. Rug à 5 Rdl., 50 Td. Byg à 3 Rdl. og 300	
Td. Havre à 2 Rdl.	<u>1000 -</u>
	1140 Rdl.
Tilbage bliver	360 -

Dette falder ud til stor Fordel for Køerne; slige Opstillinger siger dog ikke noget afgørende om Sagen, og Fortjenesten — især ved Studehold — er efter Fedningsmaaden vanskelig at beregne. Løn til Røgterne, Græsning og Hø og Halm er i anførte beregnet ens for Køer og Stude. Et Vink giver det dog. At sælge Stude fra Græsset hævdes at være den fordelagtigste Maade, hvor man har gode Græsgange, vel at mærke!

Af den mer eller mindre udførlige Omtale af de enkelte Amter som *Begtrup* giver, medtages her saadanne Oplysninger, der, sammenholdt med de senere Amtsbeskrivelser fra 30erne og 40erne, vil kunne give et nogenlunde tilforladeligt Billede af Forholdene vedrørende Kvægavlens og Kvægbrugets Stilling ved det 18. Aarhundredes Begyndelse og i Tiden henimod Aarhundredets Midte.

For Ribe Amts Vedkommende siges, at den syd for Kongeaaen liggende Del er den mest velhavende, den bedst befolkede, rig paa Kvæg og Prangere.

Ved Ribe og sønden Kongeaaen »haves en herlig stor Art Malkeqvæg«, af hvilke mange Drifter gaar til Kjøbenhavn som »holstenske Køer«. Prisen hjemme er 40—60 Rdlr., men for den mindre Hedeko fra Egnene nord for Ribe kun 20—24 Rdlr. Fra Tønder-Ribeegnen angives Udbyttet for en god Malkeko paa den bedste Tid af Aaret til 24 Potter Mælk daglig. Den »bedste Tid« er paa daværende Tidspunkt ubetinget Sommeren — Græsnings-tiden —. Kærnefodring finder kun Sted derved, at Kvæget faar en Del Korn i Kjærven. Kornet tærskes ikke rent! Hr. *Rahr* i Ribe har i et Par Aar givet Malkekvæg og Stude af »de store engelske Turnips« (hvide Roer), huggede i Stykker og givet paa Hakkelse, og Køerne har malket godt derefter, og Studene er trivedes vel paa dette Foder.

Der drives megen Studehandel og nogen Studestaldning. Der tillægges en ikke ringe Del Kreaturer, men de fleste Stude kommer fra Holstebro-Eggen og Hammerum Herred; de største og bedste fra Thyland, fra Salling og Mors. Thybostudene er de mest lavbenede og de mest trivelige. De opkøbes af Herregaardene i det 4. Aar, veje da 24—26 Lpd., tages ind fra Græsset og koster i Indkøbspris i 1804 ca. 70 Rdlr. Parret. De indbindes omkring 1. Oktober; haves der Marskjorder, da bliver de ude til Allehelgensdag (1. November). De fodres »godt« i Vintertiden med halvtærsket Sæd og Hø, og en slig Stud fra Thy, Mors eller Salling — fodret paa Herregaarde mellem Ribe og Varde — vejer da 500 Pund,

og Parret betales med 100 Rdl. — De købes af Holstenerne, og efter Marskgræsning i 5. Aar vejer de nu 800 Pund og mere; herefter »staldes« de fra Marsken med Korn indtil ind i Februar Maaned, opnaa en Vægt af 1000 Pund og mere og koste 200 Rdlr. Parret i Hamburg. Der tilføjes, at kun to Proprietærer anvendte sidste Fremgangsmaade, nemlig Kammerraad *Kampmann*, Sneumgaard, og Canceliraad *Holst*, Trøjborg, samt »nogle store Marskbønder sønden Ribe«.

Ribe By, der fornemmelig lever af sin Avling, havde 630 Køer i 1804, af hvilke de 381 var af eget Opdræt, Resten indkøbte. Enkelte Jordbrugere havde op til 20 Køer og »12 Kd. Mælk ej usædvanligt« af de bedste Køer i den bedste Tid. — Der blev drevet mange Køer fra Ribe til Kjøbenhavn til Bryggere og Brændevinsbrændere.

Paa en Gaard i Vesterherred med kun 3 Tdr. Hartkorn holdes 6 Køer, 4 Ungnøder eller Stude, der sælges i 3. Aar; af de 6 Køer sælges 4 Fjerdinger Smør à 7 Rdlr. og de 4 Stude udbringer 4 Rdlr. Fordel pr. Styk.

Om Vejle Amt siges, at Kvægavl er Hovedsagen. Hedeboen kan græsse flere, end han kan vinterfodre, og sælge til de bedre Egne, der kan fodre flere, end de kan græsse. Studene sælges 2 à 3 Aar gamle til de velhavende Bønder mellem Vejle og Kolding og syd for Kolding Aa. Studene græsses i Skove og »Studekobler« og overfodres godt i 4. Aar til Foraaret. Der regnes hertil at medgaa $1\frac{1}{2}$ gode Læs Hø og 2 Traver Havre, lig 3 Tønder à 2 Rdlr. eller 1 Trave Havre og $\frac{1}{2}$ Læs Vikke, foruden Overfejning af Rugen, Emtter, Avner og Halmfoder af Rug og Byg. Det er Kornet, man skal have godtgjort. Hø, Halm og Pasing regnes lig Gødningens Værdi. Der regnedes med 4 Rdl. for Græsning og 6 Rdlr. for Vinterfoder, hvilket er 10 Rdl. = 20 Rigsdaler Fremgang pr. Par, hvis det skal betale sig, og er Prisen paa Havre $2\frac{1}{2}$ —3 Rdlr., da giver det Tab. For en Avlsgaard ved Kolding, hvor der omskiftedes aarlig 44—48 Stude, blev i Aarene 1801—1803 Fordelen ved Staldningen i Gennemsnit 14 Rdlr. pr. Stk.; Indkøbsprisen var ca. 21 Rdl., og Salgsprisen var 35 Rdl. pr. Stk. eller 42 og 70 Rdl. Parret, men Priserne var ogsaa gode i disse Aar. Ellers gives der egentlig ikke Staldstude i dette Amt, og Stude i det hele er ikke det hovedsagtelige; de fleste Stude er der, hvor man har »Tiende i Kjærven«. Det hævdes, at Mejerier nu er Hovedsagen overalt, og at da Kvæget fodres godt om Vin-

teren (?), haves endog i de skarpeste Egne en større Indtægt af Køerne »end formodet« og selv i Hedeegne 1 Fjerding Smør af Koen. Paa en Hovedgaard ved Vejle gav »Hollænderen« 18 Rdl. pr. Baas, men fik kun 40—44 Rdl. for Tønden af sit Smør, mens den sjællandske »Hollænder« fik 60—64 Rdlr.

For Bjerger-Hatting Herreder betegnes »Racen« som »et godt Middelslags af Størrelse«. Prisen paa en Hollænderiko (Herregaards) angives til 40 Rdl., en god Bondeko til 20—26 Rdl. og en Ko fra Husmand eller Parcelist til 12—14 Kroner (sjældent over). Naar Kvien er to Aar eller før »faar den Tyren«, og Tyren tillades allerede at springe i 2. Aar, og »sjældent naar de 6 Aar i deres Tyrestand.«

Om Forholdene i Aarhus Amt berettes kun lidet. Kvægbestanden karakteriseres ved »et temmelig godt Slags af Hornqvæg«. Udskiftningens store Nytte fremhæves overfor Kvægholdet, saa dette paa mange Gaarde er fordoblet; hvor før var 6—7 Køer, er der nu 10—12. Fra Moesgaard har man som Gennemsnit af 5 Aar 26 à 28 Td. Smør af 100 Køer eller 60 Pd. (en god Fjerding) pr. Ko. Byfoged *Carøe* i Horsens har »3 Køer af den store Art fra Tønder«, der har givet hver omtrent 4000 Potter Mælk om Aaret.

Herregaardene mellem Aarhus og Horsens har mest Mejeri og finder det fordelagtigt.

Stensballegaard driver dog Studehold i stor Stil og stalder og feder aarlig 200 Stude samt græsser 120 Stykker »foruden Køer og Heste«.

Vi tager her *Samsø* med, der i »dyrisk« Henseende i vore Dage hører under Jylland og her nævnes, at »Kvæget er af en bekendt god Art, som Malkekqvæg betragtet« — — »det er dyb i Kroppen, fordi der gives om Vinteren daglig tvende Gange »Balle«, æ: en Portion af Klid, Avner og Hakkelse vædet med Vand. De Køer, som ej have kælvet, holdes inde til ind i Juli Maaned, til Kløveren er slaaet«. Der udføres aarlig 300 Køer til Sjælland; den gængse Pris paa Øen er 18—24 Rdl. for en 5—8 Aar gammel Ko.

Et Mælkeudbytte af 6 Kd. daglig i Forsommeren opgives at være sædvanligt; mange give 9 Kdr. og enkelte 12—14 Kdr. Fra Tranebjerg Præstegaard havde man af gode Køer paa god Græsning (2—3 Aars Kløver) i 1807 af 18 Køer en daglig Mælkemængde af 120 Kander eller ca. 27 Pd. daglig pr. Ko; af de 18 Køer var de 5 første Kalvs-Kvier — et særdeles smukt Middeludbytte.

For *Randers* og *Aalborg* Amter fatter *Begtrup* sig meget

kort. For det førstnævnte Amts Vedkommende siges, at Kvæget er ingen fortrinlig Art, hverken i Størrelse eller Gødhed. »Der er ingen, der har særdeles Hensyn til Artens Forbedring«. Mellem Randers og Aarhus er der næsten overalt Mejerier, mens der nord for Randers er Stude paa Herregaardene. Prangeri med Heste og Kvæg er en vigtig Syssel for Bønderne i Egnen af Randers. Selve Randers By har en 4—500 Køer aarlig paa Græsningen. Ebeltoft har 93 Køer.

I Aalborg Amt er Studeholdet ganske overvejende paa de fleste Herregaarde.

Hjørring Amt omtales ret udførligt. Og det siges her, at Hornkvæget er af temmelig god Art, dog ikke saa gode eller store som Arten i Thy, ej heller saa lavbenet. Der foregaar ingen Forbedringer ved Indførsel af Kvæg fra andre Egne, men man holder paa de bedste Køer til Tillæg; »Bonden lægger for meget til og nødes af Fodermangel til sen Ind- og tidlig Udbinding«. Kalvene opføres slet. Den største Staldgaard er Voergaard, hvor der staldes 150—200 Stude, der forsendes til Kjøbenhavn i fire Hold i Tiden April—Maj til Slagterne derovre, der har købt Studene paa Gaarden. Studene var delte i de forskellige Stalde efter Løden; de sorte i en Stald, de brogede i en anden. Det tager sig ud saaledes. Hvad Lønsomheden af denne Studedefning angaar, da skulde man have 30 Rdl. pr. Par for Staldningen, hvis det skulde gaa og efter følgende Beregning:

Pr. Stud: 2 Læs Hø.....	4 Rdl.
3 Td. Havre.....	6 -
Foderet af Halmen.....	2 -
Renter af Indkøbspris (30 Rdl.)	1 - 2 Mark.
Oppasning og Risico.....	1 - 4 -

Ialt... 15 Rdl. = 30 Rdl. Parret.

Man havde da den gode Gødning til Gevinst. Det største Mejeri var paa Børglum- og Vrejlev Kloster, hvor der paa sidstnævnte Sted svares 12 Rdl. pr. Ko i Forpagtning. — Paa de fleste store Gaarde holdtes der Fødestude. Spædekalkvekød var ikke i Kurs; man spiste det ikke, og de jævne Folk ansaa det for vanærende Arbejde at trække Skindet af nyfødte Kalve.

For Thisted Amts Vedkommende, fornemmelig i Thy, anses Studehold at svare bedst Regning ogsaa paa Herregaardene. Det fremhæves, at Pigerne vil ikke malke, at Afsætningen af Smør i disse fraliggende Egne er vanskelig, at der er Mangel paa Træ til

Smørtræer, og endelig at Gødningen af de fodrede Stude er kraftigere, end Gødningen af Køer. Køerne haves kun i det fornødne Antal, 4—6 Stykker, derimod 12—14 Ungnød og Stude; »Køerne er af en god Bygning, dybe i Livet og lavbenede. Paa den bedste Græstid om Sommeren kan en Ko give 10—12 Potter Mælk daglig. Om Vinteren gives den noget Korn og iøvrigt en omhyggelig Røgt. Paa Valget af gode Tyre ses aldeles ikke«. Da alle Herregaarde i Thy var komplette, kunde der aarlig uddrives 1600—1800 Staldstude og endnu i 1799 holdtes omtrent 500 Staldstude, men »nu stalde meget faa, da de ej finde Regning derved, saa længe Sæden er saa kostbar«.

Paa Tandrup i Thy er der i Aarrækken 1789—1805 omsat eller afsat 1918 Staldstude eller 119 aarlig i Gennemsnit (fra 102 til 136), der i Indkøbspris i Gennemsnit havde kostet 57 Rdl. Parret, svingende fra 46 Rdl. i 1789 til 80 Rdl. i 1804; Salgsprisen var i Gennemsnit 88 Rdl. Parret, svingende fra 58 Rdl. i 1791 til 130 Rdl. i 1802. Studene blev i Reglen købt i April, derefter græsset om Sommeren og staldet den paafølgende Vinter og solgt om Foraaret, dels Syd paa (til Eksempel Elmshorn), dels til Kjøbenhavn (Hofslagter *Frydenlund*). Her skal anføres Behandlingen og Fodringen af dels Fødestude, dels Staldstude, som den foregik i Thy paa hint Tidspunkt, idet denne Behandling og Fodring vel kan siges at være den, der nogenlunde udtrykker den almindelige Fremgangsmaade, som den anvendtes i Jylland langt ind i det 19. Aarhundrede ved Studeholdet.

Fødestudene solgtes til Staldgaardene i deres 4. og 5. Aar; den sidste Vinter faar Fødestudene hos Bønderne omtrent samme Røgt som Malkekøerne, nemlig 7 Foder eller Maaltider hvert Døgn, 2 Givter Halm, 1 eller 2 Givter Avner eller Hakkelse, 1 Givt Hø efter Vand og 2 Givter Rivelse »med Kornet udi«. Da der flere Steder i Thy var Mangel paa Hø, anvendtes nogen Rivelse. For at være sikker paa ikke at komme i Fodertrang regnede man for hvert fuldvoksent »Fæhøved« 4 Læs indavlet Korn; Bønderne regnede dog kun 3 Læs. Et Læs Hø = et Læs Korn i Beregningen.

Staldstudene fik i de første 14 Dage efter Indbindingen alene Rughalm, derefter indtil Jul Bygkjærv, hvor kun det halve Korn er aftærsket; derefter undertiden noget halvtærsket Rug og fra Kyndelmisse Havrekjærv med alt Kornet i samt Hø. Det opfodrede regnedes her til 4 Tdr. Korn eller 3 Tdr. Havre og 1½ Td. Byg.

Paa Mors beflitter man sig paa godt og »vel født« Kvæg. Tyr holdes sædvanlig kun paa Sædegaardene. »Springet betales med 8 Skilling«. »Koen kommer ej til Tyren, naar den begærer samme, men efter Aarets Tid«. Man vil helst have Køerne tidligt bærende; det er ved Martini; de Køer, der skal drives ud af Landet, søger man at faa bærende straks efter Mikkelsdag. Man har ikke flere Køer end til eget Brug (Selvforsyning).

Fra Viborg Amt siges om Sallingland, at der er Kvægarten meget god, at kun faa Kalve tillægges, idet saavel Ungstude som Kvier købes fra de skarpere Egne og græsses og fedes i Salling. Studene omsættes sædvanligt to Gange aarlig, til Græs og til Foder; der regnes med 6 Rdl. for Græsningen og 8—10 Rdl. for Vinterfoderet. Stude staldes kun paa Bustrup, Spøttrup og Kærgaardsholm. Mange Køer sælges til Kjøbenhavns Egnen særlig fra Mikkels- til Mortensdag, sædvanlig 10—12 Aar gamle. »Bonden køber ingen Køer igen«. Kun 3 Herregaarde har Mejeri, nemlig Eskjær, Attrup og Østergaard; de øvrige har Stude, ligesaa har Bønderne.

I den østlige Del af Viborg Amt er Kvæget af Middelstørrelse; hver Bonde tillægger aarlig et Par Kalve; ligesaa i Amtets vestlige og nordlige Del, hvor Tillæget af Kreaturer er af stor Vigtighed, »da Græsningen er skarp«.

I Ringkøbing Amt er Jordbundsforholdene yderst forskellige, lige fra Flyvesand til det fede Ler. Kvæget er derfor ogsaa meget forskelligt. Nord for Hobro — samt i Lemvigegnen — er den bedste Jord. Kvægracen er god, »dog ej som i Thy«. Vesten Lemvig findes det bedste Kvæg »mere bred, plat og lavbenet«; man foretrækker at lægge til »af dem, som have tykke, stærke og korte Ben, som ere dybe fortil, vel sluttet bag til og har en jævn Ryg«.

Det nævnes, at paa Qvistrup har man i 30 Aar haft Kvæg af den store, røde holstenske Art (Ballumkvæg formentlig) »men ej med Fordel, da to af disse æder lige saa meget som tre af Egnens mindre Art og malke dog ej mer, naar undtages første Maaned efter Kælving«. — Kvæget røgtes i Almindelighed godt; i Holstebro-Lemvig Egnen kan sælges 1 Fjerding Smør af Koen om Sommeren og $\frac{1}{3}$ Fjerding om Vinteren. I Lønborg Sogn haves kun 1 Fjerding af 2 Køer.

Det berettes, at *Mads Sørensen* i Bandsbøl, Hemmel Sogn, lader Kalvene patte Moderen. En Ko kan forsyne 3 Kalve i 24 Uger om Vinteren »og om Sommeren give sin Mælk i Strippen til Husets

Brug«. Denne Fremgangsmaade har *Mads Sørensen* brugt i 16 Aar »til stor Fordel«.

I Hedeegnene staldes der ingen Stude, men der holdes Føde- eller Foderstude. De fodres, som nævnt for Thy, og om Virkningen af Bygfoderet indtil Jul, hvilket Foder indeholder ca. 1 Skp. Byg i Traven, siges der: »Af dette Bygfoder renses Studene indvendig; Huden udvides og løsnes og Dyret bliver sat i Stand til med Graadighed at fortære ethvert andet Slags Foder, som det gives«.

I dette Amt bruges mange Steder Pløjestude, der græsses sammen med Køer og Heste, og for Ploven gaar 3 Stude jævnsides. Til Pløjning, Kørsel med Gødning, Stenkørsel, Tørve- og Brændselskørsel er de fuldt lig med Heste, men ikke til Harvning og »anden Kørsel«. Plovstudene, der afsættes 6—8 Aar gamle, sælges til Prangere fra Sjælland »hvor de spøles«; de trives for langsomt paa Marsken og maatte da have mindst $\frac{1}{2}$ Aars Forberedelse, det vil sige ikke have arbejdet i den Tid. — Studen vokser til Pengene. Det taler til Fordel for dens Anvendelse som Trækraft, særlig i smaa Brug; vel gaar Arbejdet langsomt, men Præsten *Fabricius* i Snebjerg siger, at det kan godt gaa, naar man ellers tager Tiden iagt, og han henviser i denne Henseende til Kolonisterne paa Heden, de pløjer med 4 Stude og er lige saa tidlig færdig som Herningegnens Beboere, der pløjer med Heste. Pløjning med Køer brugtes ikke meget, men anbefaledes stærkt af Præsten *J. Lodberg Krarup* i Borris.

ØERNE

Fra Sjælland og Møen berettes, at Kvæget er liden af Vækst, Ernæringen er tarvelig Sommer som Vinter; man sultefodrer Opdrættet og tager intet Hensyn til Anvendelse af gode Tyre. Siden Udskiftningen er Kvæget dog blevet større. Der føres aarlig til Sjælland en stor Mængde Kvæg fra andre Provinser. Det bornholmske Kvæg og Samsøkvæget roses for god Mælkeydelse, men det er kun lidt, der kommer fra disse smaa Øer. Koprangere fører aarlig meget Kvæg fra Jylland til Herregaarde og andre Gaarde, da det er større og giver mere Mælk. Det jydsk Kvæg er ogsaa søgt i Tyskland. Fra Holsten kommer ogsaa meget Kvæg til Sjælland, fornemmelig til Brændevinsbrændere og Ølbryggere i Byerne. Der er i Kjøbenhavn og flere Steder gjort Forsøg med dette store Marskkvæg, der kan malke 30 Potter Mælk daglig, om det ellers

kan græsses og fodres godt nok. — Udenfor de nævnte Brænderier og Ølbryggerier er det næppe fordelagtigt; faar det ikke den bedste Kløver og Kerne, da synker det ned til det middelmaadige; det trives ikke paa vore Græsgange, og det gør ej heller de store Schweitzerkøer. Hvis det stedlige Kvæg fodres lige saa godt som Marskkvæget, »da giver det det dobbelte Produkt af Mælk og Smør med et mindre Foder«. Det tilraades at vælge til Avl de bedste af vore egne Køer og det haabes, at »Regeringen vil antage sig Landets Kvægavl lig Hesteavlen«. Vi skal senere se, hvorledes det her udtalte Haab gik i Opfyldelse.

Det fremhæves af »En Landmand«, at »de Kalve, der er bestemt til Tyre, maa have stærke Lemmer, en tyk Hals, et kort Hoved, en bred Mund og vise i de første 8 Dage megen Munterhed«. — »Som Kendetegn paa en god Malkeko ses ikke paa dens Størrelse, men om den har mange og store Mælkeaarer, et stort Mælkehul, at den er viid mellem Sidebenene, at den har en tynd og viid Hud, at Huden gaar villig fra Kjødets, at Rumpebenet gaar ned for Haserne, og at den er lavbenet«. Den sædvanlige Pris for en sjællandsk Malkeko er 14—16 Rdl., for en fynsk eller jydsk 20—24 Rdl.

Man er veltilfreds med at have en Fjerding Smør aarlig af en Ko, hvilke dog ikke naaes paa de store Hollænderier men i smaa Brug. Paa Herregaarden svarer »Hollænderen« sædvanlig 16—18 Rdl. pr. Baas og paa de bedste Mejerier nær Hovedstaden 20 Rdl. — Der slaas til Lyd for, at Køerne maa malkes rene, da den sidste Mælk er den fedeste; — »ikke enhver Koes Mælk er lige fed« — og ej heller samme Koes Mælk i de forskellige Maaneder.

Til en Ko's Vinterfoder regnes 2 Læs Hø à 40 Lpd. og 3 Læs Halm ogsaa à 40 Lpd.; »holdes den vel, da 150 Lpd. Hø og 8 Traver Halm«, men den maa sædvanlig nøjes med den halve Hømængde, og ofte faar den slet intet Hø. »Ved 1 Lpd. Halm om Dagen kan en Ko leve, men det er ej heller mere end til at opholde Livet«. Inspektør *Klestrup*, Giesegaard, opgiver for Aarene 1779—81 et Gennemsnitsforbrug af ca. 130 Lpd. Hø og 70 Lpd. Halm pr. Ko.

Studeholdet har ikke den Betydning som i Jylland; de fleste Herregaarde har Mejeri. Som egentlige Studegaarde nævnes Hellerup under Sorø Akademi og Kragerupgaard, men der er dog Studehold paa en Række Gaarde i Holbæk, Sorø og Præstø Amt, men ikke hos Bønderne ud over, at de tillægger en »Studling« eller to, som de sælger i 3. Aar. — Studeejerne beregner en Fordel af

24—26 Rdl. Parret for et Aars Hold; er de staldet, »da bør han have mere«. Studehold er fordelagtigt midt i Landet, da Studene transporterer sig selv og tillige en Del Kornvare.

Paa de smaa Avlsgaarde i Frederiksborg og Kronborg Amter er man begyndt at fede Stude med »Rødder« og nogen Sæd. Paa Sofienborg foder man med Kartoffler. I nævnte Egn købes ikke jydsk men svensk Kvæg. Vægten paa Stude opgives: For møenske Stude i 3. Aar 7—8 Lpd., for sjællandske 16—20 og for jydsk 4 Aar gamle 20—26 op til 30 Lpd. For de møenske Stude gives for Parret i 3. Aar kun 16 Rdl.

Stude anvendes kun undtagelsesvis til Pløjning paa Sjælland. Pastor *Vedel*, Everdrup, er en ivrig Talsmand for, at Stude anvendes i Stedet for Heste til Pløjning og giver gode Anvisninger hele dette Forhold vedrørende. Man har haft gode Resultater ved Benyttelsen af Sommerstaldfodring, og for dennes videre Udbredelse er særlig Præsterne virksomme og paaviser gennem veltalende Indlæg, saaledes af *P. D. Faber*, at dennes Indførelse og Dyrkning af Rødkløver, Rajgræs og Vikkehavre vil kunne medføre et meget forøget og bedre underholdt Kvæghold med en Gevinst paa flere Millioner Kroner.

Paa Fyn er der, formedelst en bedre Driftsform i Landbruget, bedre Græsning og bedre Kvæg end hos den sjællandske Bonde, og Fyn siges at udmærke sig meget for sit gode Hornkvæg, og man gør sig mere Flid for Mejeri.

Den røde Lød er Yndlingsfarven paa Kvæget; det er stærkere og bedre til Malkning siger nogle. »Mange elske det og for Synets Skyld«. Med Undtagelse af enkelte Herregaarde med megen Tiende (Eks. Hellerup), der holder en Del Foderstude for at fortere Halmen samt Brænderierne i Odense, har Fynboen ikke noget Studehold. Kvægbesætningerne er betydeligt større i det vestlige end i det østlige Fyn og tillige af en bedre Kvalitet. Kvæget berømmes særlig i Hindsgavls, Assens og Rugaards Amter, hvor mange Bønder har 10—12 Køer, af hvilke de 4 til Husholdningsbrug og af de øvrige haves 1½ Fjerding Smør pr. Ko til Salg. — Kvæget er af Middelstørrelse her; det passes godt og forknyttes ikke saaledes som det sjællandske i Opvæksten af Mangel paa tjenlig Foder og Renlighed«. Man opdrætter ikke mere Ungkvæg end til Besætningens Vedligeholdelse, fordi man allerede den Gang var vidende om, at det betaler sig mindre godt.

I Skovegne har man 1½ Ko pr. Td. Skovskyld; i det øvrige

Fyen 4 Køer paa hver 3 Td. Hartkorn. I 1791 var paa Hovgaardene Hestenes Antal større end Køernes. — I Vends Herred roses Kvæget. Pastor *Krag*, Gjelsted, sælger i Almindelighed 10 à 12 Fjerdinge Smør af 8 Køer. Ogsaa i Baag Herred er der gode og ret store Kvægbesætninger. — Om saa godt som hele det østlige og sydlige Fyen hedder det, at »Husdyrene er paa denne Egn maaelige« (Skam Herred); det udmærker sig ikke ved sin Kvægbesætning; »da Jorderne er meget gode lægges mest Vind paa Sæd, og Mejeriet er en Biting« (Windinge Herred). Om det store Salling Herred i Svendborg Amt siges, at det ikke udmærker sig ved sine Heste- og Kvægbesætninger saaledes som Hindsgavls og Assens Amter, Propr. *Berg*, Skjoldemose i Sunds Herred hævder, at »Sommerstaldfodring er særdeles fordelagtigt, men tilgavnsløb og den Ting passes«.

Skal Sommerstaldfodring lykkes, maa man have:

1. Et godt, luftigt Hus mod Norden.
2. Gode Røgttere.
3. Nok at strø med.
4. Noget gammelt Hø at blande Græs og Vikker med, ellers »lakserer« Kvæget for meget.

Dyrkning af »Rødder anbefales«.

Det fynske Kvæg »søges med Begærlighed af Sjælland« og betales dyrere end det hjemlige, nemlig med 24—30 Rdl. for en Ko. Der er ogsaa store Afgifter af Hollænderierne; ved Middelfart saaledes 18 Rdl. pr. Baas, »og mere gives ej i de fleste Egne af Sjælland, og paa de øvrige Øer mindre.«

Paa Taasinge var Kvæget kendt for sin Godhed. Paa Valdemarslot var der en Del af de større Marskkøer og Tyre, som formentes særlig at egne sig for at fortære »Roer, Kaal og deslige Markfrugter, som nu herved Gaarden dyrkes«. Kammerherre *Juel* har dog senere erfaret, at Landets egen Avl var fordelagtigere, og han er betænkt paa »sammes Forbedring ved fremmede Tyres Anskaffelse«. Der staldfodres hos mange Husmænd. *P. Hansen*, Vemmenæs, har i 10 Aar staldfodret med grøn Kløver og Græs, »han holder sit Kvæg meget rent og haver rigelig af Mælk og Smør. Ved Staldfodring har man Eksempel paa, at en Husmand har paa det nærmeste kærnet 1 Td. Smør om Sommeren af 2 Køer«.

Fra Lolland meldes, at Landets Kvægrace er liden af Vækst; den er bedst, hvor ingen »almindelig Græsgang gives«. Paa

Fællesgræsgangen giver 2 Køer ikke saa meget Mælk som 1 Ko hos den enkelte Mand. Fodringen er tarvelig og Græsgangen mager. Lolland er et Kornland. »Stude tillægges ikke i denne Provins«, og det, Bonden har at sælge, er Køer og overløbne eller goldmalkede Køer til Slagtning og nybære Køer til Købstadborgerne«.

INDFØRSEL AF FREMMEDE KVÆGRACER TIL KVÆGAVLENS FORBEDRING

REGERINGSFORANSTALTNINGER

I de foregaaende Afsnit er der anført enkelte Eksempler paa, at man allerede paa et ret tidligt Tidspunkt har søgt den hjemlige, stedlige Kvægbestand forbedret eller, som det hed, »forædlet« ved Indførelse og Brug af fremmede Kvægracer. Med frisisk Kvæg forsøgte saaledes den Vendsyssel Bisp i 1536 og *Christian den 4de* i 1607, og i 1701 gjordes der paa Erikstrup Forsøg paa at krydse med engelsk Kvæg, hvilket dog ifølge *C. Christensen (Hørsholm)* mislykkedes. Det gjorde det nu sikkert nok som Regel, efter alt at dømme; iøvrigt foreligger der kun sparsomme Oplysninger; *Christensen* mener, at vel aftog nok Indførelsen af fremmed Kvæg i de trangeste Tider, men den ophørte aldrig helt, og fra Slutningen af det 18. Aarhundrede var den igen i fuld Gang paa Frederiksborg, og det fremgaar da ogsaa af de faa historiske Aktstykker, der foreligger, at der paa dette Tidspunkt udfoldedes Bestræbelser for at faa oprettet »en forædlet Qvægstamme til Qvægavlens Forbedring i den danske Stat«.

Den 7. Februar 1796 indgik Prof. *E. Viborg* og dennes Svoger Stutmester *F. C. E. Nielsen*, Frederiksborg, med et Forslag til Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinærskolen om Oprettelsen af en saadan Kvægstamme. Man paapeger Trangen til Forbedring ikke blot af det sjællandske Kvæg, der trænger mest, men ogsaa af det fynske og det jyske. Det fremhæves, at ihvorvel der kan ske Fremgang af det hjemlige Kvæg gennem et bedre Udvalg af Avlsdyr og ved bedre Røgt og Pleje, saa vilde man dog aldrig opnaa en Kvægstamme eller Kvægrace med den Fuldkommenhed, »som den kunde modtage, naar der ikke tillige blev brugt Tyre af en større, bedre og fuldkommere Race. Indførelse af saadant Hornqvæg blev derfor en Hovedgjenstand ved Qvægavlens For-

bedring i Danmark, og næppe vil noget dertil være mere passende end det Schweitzerske«, som man her foretrækker for det engelske Kvæg og for det frisiske og holstenske fra Marskegnen.

Det hævdes videre, at Udbredelsen af en større og bedre Kvægstamme her i Landet maatte blive Regeringens Sag, da det vilde være for bekosteligt og risikabelt for den private Mand, ligesom der bør arbejdes vedvarende og efter en bestemt Plan, hvis det skal faa Indflydelse paa det hele Land, og dette kan vanskelig ske uden offentlig Foranstaltning. »Samme Virkning som det kgl. Stutteri har haft paa Landets Hesteavl, vilde slig en forbedret Stamme Hornqvæg have med Tiden paa den danske Qvægavl«, og Frederiksborg Ladegaard udpeges som et bekvemt Sted for at holde en saadan forædlet Kvægstamme.

De to nævnte Herre foreslaar derefter, at en »forbedret Qvægstamme fra Schweiz maa holdes paa Stutteriet«, og at de bemyndiges til paa en forestaaende Rejse samme Aar at maatte opkøbe det fornødne Kvæg. Da det er et »Forsøg«, der gøres, anmodes der om et Laan paa 1000 Rdlr. af den kongelige Kasse til Indkøb af Schweizerkvæg, imod at D'Hrr. aarlig aftrækkes 100 Rdlr. af deres Lønninger. Tillige androges om, at 12 Stkr. Kvæg af omtalte Race maa græsses ved Stutteriet i 10 Aar, saaledes at der paa hvert fuldvoksent Kreatur blev særlig godtgjort 6 Læs Hø og 2 Læs Halm. Endvidere, at de halvaars Kalve ved Opstaldningen overlades Stutteriet for 8 Rdlr. Stykket, hvis det vilde eje dem; hvis ikke, skulde de to Herrer have Lov at sælge dem til Bønderne, »eller ogsaa deraf at opdrage Tyre til at udsætte dem hos Landmændene«. De 12 Stkr. Kvæg skulde bestandig holdes vedlige og tilhøre Stutteriet efter 10 Aars Forløb.

Direktionen gav Forslaget sin Tilslutning, og det approberedes af Kongen under 24. Februar 1796, at *Viborg* og *Nielsen* køber 8—10 Stkr. Schweizer-Køer og Kvier og 3 à 4 Stkr. unge Tyre. Ogsaa Overstutmesteren giver sin Tilslutning, og det formenes, at særlig i Kronborg og Frederiksborg Amter, hvor Udskiftning er foretaget, og hvor Bønderne vil være i Stand til at føde deres Kvæg bedre end forhen, vilde det fremmede Kvæg gøre hurtig og betydelig Nytte.

Dette Indkøb blev dog ikke til noget. Hindrende herfor var Krig og Kvægsyge, og i Sachsen og Prøjsen, hvor de to Herrer fandt rene Schweizer-Stammer, vilde Ejerne kun sælge Spædekælve, der »ej kunne transporteres«. — Man fandt ogsaa, at det

var rigtigst »at lade Schweitzerkvæg komme fra Schweiz selv« og at Stammerne i Sachsen ikke var gode nok. — Sagen blev dog ikke opgivet. Der hengik alligevel 5 Aar, inden man igen rørte paa sig. Men den 14. September 1801 indgik den altnævnte Direktion med en allerunderdanigst Forestilling, som Kongen approberede 17. September 1801.

I denne Forestilling gøres blandt andet gældende, at det vilde være af Vigtighed at indkøbe nogle af »Landets bekendte bedste Qvægracer«, der dels kunde blandes med Schweitzerracen, dels forædles ved sig selv« (Udvalg og god Røgt). Derved vilde man opnaa flere fortrinlige og for Landets særskilte Egne passende Kvægstammer. Man henleder saaledes Opmærksomheden paa de bornholmske Køer (mest Mælk ved mindst Føde), paa »det slesvigske Kvæg fra Løjt og Bassøe ved Apenrade«, det ædleste, smukkeste og mest mælkerige i hele Landet uden for Marsken, paa »det jydsk Kvæg, fornemmelig fra Skanderborgegn og fra Thy, for at være fortrinligen godt til Studeavl«. Direktionen mener, at 12 unge Køer og 4 unge Tyre af det schweiziske Kvæg og 4 unge Køer af enhver af de omtalte gode »Racer« i Landet samt en slesvigske og en jydsk Tyr vil være tilstrækkeligt til at begynde med. Til det hjemlige Indkøb ønskes ca. 800 Rdlr., til Indkøb i Schweiz 3000 Rdlr. Stutmester *Nielsen* skulde foretage Indkøbet.

Der kom imidlertid heller ikke noget ud af dette Forslag, hvilket fremgaar af Stutteridirektionens Forestilling til Kongen af 31. December 1806, hvori det hedder, at Kongens Befaling af 19. September 1801 ikke er blevet opfyldt, da Stutmester *Nielsen* blev syg, just som han skulde rejse til Schweiz, og siden har Krigsurolighederne i Tyskland været hindrende for Rejsens Udførelse. De indenlandske Køer og Tyre er ej heller blevet anskaffet, fordi Bygningerne paa Favrholt ikke var færdige til at modtage Kvæget. Da »Krigs Konjunkturerne« er af den Beskaffenhed, at en Rejse til Schweiz ikke med Sikkerhed kan foretages, indskrænker Direktionen sig til at indstille, at det førnævnte indenlandske Avlsmateriale opkøbes ved Stutmester *Nielsen*.

Danmarks Skæbne i 1807 blev Aarsagen til, at ej heller dette Forehavende kom til Udførelse. Men imidlertid begyndte Stutmester *Nielsen* paa at samle sammen for sin egen Regning Kvæg af de »bedste Slags«, han kunde udsøge. Af Dronning *Sophie*

Magdalenes forbedrede Kvægstamme havde han en Ko. Af en spansk Ko og efter en Thybo-Tyr tiltrak han sig ogsaa Tillæg. Han fik flere Køer fra Egnen mellem Tønder og Ribe (Ballumkvæg). I Efteraaret 1815 bragte han hjem en Schweizertyr fra Hannover, og der skrives, at »ved god Røgt og Pleje, en rigtig Parring og ved at lade Kalvene patte Køerne har han dannet den skønne Qvægstamme, som nu findes paa Favrholm (1820)«. Dette er *E. Viborgs* Udsagn. Men den »skønne Qvægstamme« maa dog forekomme os noget »blandet« efter de forskellige Ingredienser, der er anvendt til dens Opbygning.

For om muligt at faa i Stand en Indførsel af Schweizerkvæg — efter at de første Forsøg var mislykkede — indbød *E. Viborg* og *Nielsen* under 19. November 1814 til en Subskription, der gik ud paa at danne et Selskab, hvor Medlemmerne skulde abonnere for en eller flere Aktier, hver Aktie lydende paa en Ko eller en Tyr; ej blot enkelte Landmænd kunde indtræde, men ogsaa »hele Sogne, Landskaber og Communer« ved en valgt Repræsentant. En Aktie var paa 100 Specier. Kvæget deles i Lodder, lydende paa en Ko eller en Tyr, og Aktiehaverne trækker Lodderne og modtager det dem ved Lodtrækning bestemte Kvæg. Der kræves mindst 50 Subskribenter, for at Foretagendet kan iværksættes. Lodderne trækkes og Kvæget modtages for Holsten i Rendsborg, for Slesvig i Waldemarstoft ved Flensborg, for Jylland i Kolding, for Fyn i Odense og for Sjælland i Ringsted. Skønt denne Subskription fik gode Anbefalinger af samtlige Amtmænd i Danmark og Hertugdømmerne, fik man kun Subskription paa 35 Stykker Kvæg. Fra de bedste Kvægegne i Danmark og Hertugdømmerne var der — naar Løjt Sogn ved Aabenraa undtages — ikke en eneste Subskribent. Der kom saaledes intet ud af dette Forsøg paa at fremhjælpe en Indførsel af Schweizerkvæg til Danmark, men *E. Viborg* har ikke opgivet Haabet om, at der hos de danske Landmænd maa findes patriotisk Aand nok til Støtte for denne for dansk Landhusholdning saa vigtige Sag, saa snart der atter melder sig Mænd, som en Rejse til Schweiz kan anbetroes.

KVÆGSTAMMEN PAA FAVRHOLM

Favrholm var en ny Parcelgaard paa Ladegaardsmarken ved Frederiksborg. Gaarden blev bygget i 1804—06 og efter Kongens mundtlige Befaling ved hans Nærværelse i Sommeren 1808 kal-

det Favrholm. Den opførtes tæt ved, hvor det gamle Favrholm havde ligget, som havde tilhørt den navnkundige og af sit Fædreland saa højt fortjente *Peder Oxe*. Stutmester *Nielsen* havde i 1807 indstillet til Kongen, at den ny Parcelgaard maatte blive kaldt Favrholm eller Oxeholm eller Oxes Eje.

Fra omkring dette Tidspunkt maa der vel da have været en Stambesætning, som den kaldtes, paa Favrholm, men de maanedlige Lister eller Ekstrakter over Kvægstammen, hvilke Lister findes i Rigsarkivet, begynder først med 1816. Om Kvægstammens Størrelse indtil da kan der saaledes ikke berettes, og hvad dens racemæssige S sammensætning angaar, da indeholder først den i 1833 indsendte Liste, som er den sidste, der foreligger, noget i saa Henseende. I Tidsrummet 1816—1833 er Stambesættningens Størrelse en Del svingende, størst i Aarene 1824—27, hvor den i 1826, i September Maaned, er oppe paa 291 Stykker; men i December samme Aar er — efter afholdt Auktion og Afhændelse eller »Fordeling« af en Del Dyr til Jylland — gaaet ned til 197 Stykker. Et Middeltal af Besættningens Størrelse for det nævnte Tidsrum vil blive omkring ved en 180 Stykker. I 1833 er Besættningen ved Januar Maanedes Udgang kun paa 150 Stkr.

Hvad Besættningens indre S sammensætning angaar, da var denne den 31. Januar 1818 følgende:

54	Køer og Kvier med Kalv til Foraaret.			
8	Kvier, 4 Aar til Foraaret 1818.			
9	— , 3	—	—	—
14	— , 2	—	—	—
24	— , 1	—	—	—
16	Kalve.			
1	Springtyr over 5 Aar.			
2	— 4 Aar gamle.			
1	— 3	—		
8	— 2	—		
19	— 1	—	saamt 23 Kalve,	ialt 179 Stykker.

De fra Favrholm i Aarenes Løb udgaaede Avlsdyr, Tyre, Køer og Kvier, er dels, og vel særlig for Tyrenes Vedkommende, »fordelt«, som det hedder, efter forudgaaende Begæring — ofte fra Amtmændene — fra Landets forskellige Egne, dels solgte ved Auktion. Hvor mange Dyr, der ialt er udgaaet i den paagældende Periode, dels ved »Fordeling«, dels ved Auktion, kan ikke opgives, da de foreliggende Lister og Regnskaber er mangelfulde og ufuldstændige. Ifølge en Indberetning fra Kommissionen til

Undersøgelse af Økonomien paa Frederiksborg og Favrholt, afgivet 4. August 1832, synes der kun aarlig at være udgaaet eller solgt 23 Tyre, 13 Køer og 13 Kvier i Gennemsnit eller ialt 49 Dyr, til Priser af henholdsvis 30, 33 og 32 Rdlr. Stykket. Hvor mange derudover, der »var gratis udsatte til Racernes Forbedring«, kan ikke udledes af de indsendte Lister og Regnskaber, der daarligt harmonerer med hinanden. Men Kommissionen anslaaer, i Henhold til det foreliggende Materiale, »hele Udbyttet af Kvægstammen efter aarlige Middeltal til 28 Tyre, 13 Køer og 13 Kvier eller 54 Stykker af en 175 Stykker alt iberegnet«. Det største Antal solgte Dyr et enkelt Aar er i 1819, nemlig 2 gamle Tyre, 24 unge Tyre, 6 Køer og 26 Kvier.

I 1821 er der til Stambesætningen en Tilgang af en rødhjælmet 2 Aars Tyr af Bernerrace, en brunrød Tyr, $1\frac{1}{2}$ Aar, fra Zillertal i Tyrol, 2 brunrøde Køer, 5 og 4 Aar fra samme Sted og 2 sortbrune, dragede Kvier, 3 og $2\frac{1}{2}$ Aar, fra Duxertal i Tyrol. Under Approbation af 28. Maj 1822 afkøbes de Stutmester *Nielsen* for 624 Rdlr. Sølv mønt »for at indsættes i den Os tilhørende forædlede Qvægstamme paa Favrholt«. De var nemlig forud indkøbt i Brunsvig af *Nielsen* for egen Regning. Atter i 1822 kommer der en ny og betydelig Forsyning af Tyrolerkvæg til Favrholt, nemlig 21 brunrøde Køer fra Zillertal i Tyrol samt 2 Tyre og 2 Kvier, $1\frac{1}{2}$ Aar gamle. Det er atter Stutmester *Nielsen*, der har taget Affære og i Hamburg afkøbt Schweizeren *Auchenthal* disse Kreaturer, 21 Køer og 2 Tyre til 60 Specier Stykket og 2 Kvier til 30 Specier, mod at Schweizeren aftager 55 spanske Væddere fra Schæferiet paa Esserum til en Pris af 16 Specier Stykket. Kongen approberer 19. Oktober 1822, og Dyrene overgaar til Favrholt for Kongens Regning.

De ved Auktionen afhændede Avlsdyr er formentlig hovedsagelig afsatte til sjællandske Opdrættere og maaske i de første Aar i Særdeleshed paa Frederiksborg og Kronborg Amter.

Om de fra Favrholt »efter Ordre« udleverede Dyr til Racernes Forædling foreligger en Del Oplysninger. I 1816 approberes saaledes, at der fra Kvægstammen paa Favrholt gratis maa overlades Konferensraad, Justitiarius *Stephensen* en Aarings Kvie og en Aarings Tyr til et »Forsøg med Kvægavlens Forædling paa Island«. I 1818 approberes, at der fra Favrholt til Bornholm oversendes 2 Tyre fra den forædlede Stamme. I 1821 approberes, at der sendes 2 Tyre til Thisted, ifølge Amtmand *Fayes*

Begæring, og at disse skal erstattes Tid efter anden, mod at de gamle Tyre sælges paa Stedet og Indtægten heraf tilfalder Stutterikassen. Stutteridirektionen skriver i sin Indstilling til Kongen, at »en Del af Thisted Amt egner sig ved sin kraftfulde Jordbund og dermed i Forbindelse staaende frugtbare Kornagre og græsrigge Marker især til Kvægavl, og Thybokvæget har derfor alt længe været bekendt formedelst sine gode Egenskaber, som dels er Landets oprindelige Racer egen, dels en Følge af dennes Blanding med holstenske Kvægracer. Hvad der endnu fattes denne Race er ædelt Blod og skønnere Former, Mangler, der kunne afhjælpes ved at parre Thyboekøer med Tyre fra Favrholt.« Men dette bør gentages, siges der i Indstillingen. I 1821 er der afgivet 6 Tyre i Alderen 1—3 Aar til den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard. I 1823 1 Tyr til Løvenborg og 10 Tyre til Jylland »ifølge Ordre«.

Sidstnævnte Aar har Kongen, foranlediget af Ønsker fra Amtmændene i Møens Herred, Hjørring og Viborg Amter, om at erholde gode Hingste og Tyre til Heste- og Kvægavlens Forbedring, udbedt sig Stutteridirektionens Udtalelser om Foranstaltninger til Avlens Opkomst. Denne udbeder sig Henstand med Hensyn til endelig Besvarelse af Spørgsmaalet og indskrænker sig til for Kvægets Vedkommende at foreslaa, at der udsættes Tyre fra Favrholt i de Distrikter, hvor de maatte findes mest passende, men da det Antal Tyre, der derfra kan afgives, langt fra vil være tilstrækkeligt, anbefales yderligere Indkøbet af gode, passende Tyre af egen Race. Direktionen foreslaar dernæst en Undersøgelse af Landet med Hensyn til Trangen til disse bedre Avlsdyr, og at Begyndelsen for Kvægets Vedkommende sker for de Herreder af Vejle, Aarhus, Randers, Viborg og Thisted Amter, i hvilke Tillæget er størst, og til at foretage denne Undersøgelse foreslaas Overstutmesteren, Kammerherre *Roepstorff*, »som dertil er villig, og som i hvert Distrikt kunde udvælge sig en Medcommissær«. Dette sker, og i en Indberetning fra *Roepstorff* siges der, at »i det gamle Coldinghus sidste Distrikt under Vejle Amt findes fortrinligt Kvæg og mange veldannede og skønne Tyre«, at Kvæget i Randers Amt i sin Helhed er en »god Art«, der især paa Østerkanten vil kunne forædles med Schweizer- og Tyrolertyre; endvidere, at Kvæget i Salling er mælkerigt og temmelig ædelt, hvorfor ogsaa her ædle Tyre vilde stifte Nytte, samt at det er foranstaltet, at der, i Henhold til Kongens tidligere givne

Tilladelse, er sendt 10 Tyre til Jylland i Efteraaret 1923 til Anbringelse paa de mest passende Steder. Hvorvidt der er opkøbt nogle af »de udmærkede, gode Tyre« her i Landet til Fordeling i andre Distrikter oplyses der intet om.

I 1824 gaar der 16 Tyre til Jylland og 2 til Alnestrup. I 1825 er der ifølge Ordre sendt en Tyrolertyr til »Tielle«, en Tyrolertyr til de kgl. Gaarde Frederiksgave og Flenstofte paa Fyn, samt afgivet 14 Tyre til Jylland samt til Næsbyholm og Bavelse én Tyr. Endelig i 1826 er der afgivet 14 Tyre til Katholm og Mejlgaard, dels af Tyrolerrace, dels af »Gammel Stamme«, samt afgivet en større Sending Kvæg til Moesgaard, nemlig 14 Køer, 46 Kvier, 1 Kalv og 5 Tyre, til Modtagelse i Aarhus. I 1827 foreligger der Begæring fra Gæstgiver *Rasmussen*, Skanderborg, om at faa »hensat« en Tyr til Brug for Omegnens Beboere. Der er samme Aar indgaaet i Stutteriets Kasse for en »udsat« solgt Tyr i Randers Amt »7 Rdl. 7 Sk. Sedler og Tegn«; ligeledes er solgt en Tyr i Thisted Amt og for en Tyr hos Capitain *Riegels* i Vejle Amt er der indgaaet 5 Rdl. Sølv.

Adskillige af Avlsdyrene paa Favrholt af Tyroler-Race ses at være døde af Lungelidelser, af Leverlidelser og Brystvattersot, mest i Aarene 1823—29 og mest Kalve, men dog ogsaa voksne Dyr, baade Tyre og Køer. En i 1829 paa Grund af Krydslamhed nedslaaet Tyr, »Spaniol«, udbragtes i 36 Rdl. 2 Sk., »som beregnes Stutterikassen til Indtægt«.

Den førnævnte, i 1832 nedsatte, Kommission til Undersøgelse af Stutteriets Økonomi anbefaler, at Kvægstammen og Schæferiet udskilles fra Stutteriet, da ingen enkelt Mand kan have Forstand paa alle Dele. Kommissionen mener desuden, at Øjemedet: Kvægavlens Forbedring, maa kunne naas ad mindre kostbare Veje, til Eks. ved at slagte de »overflødige eller maadelige, mindre gode Køer eller Kreaturer«, og at Resten overlades private, dygtige, kyndige Mænd til Udvalg og Vedligeholdelse under offentlig Kontrol og Overdragelse af det hertil fornødne Jordareal. At saadant kan ske med Fordel, søger man at godtgøre ved at henvise til Forholdet paa Jægerspris, hvor Inspektør *Mejer* er forpligtet til at holde en Besætning paa 112 forædlede Køer, i hvilke aarlig indsættes $\frac{1}{10}$ af forædlet Race, som brændes med Gaardens Mærke under Stutteriets direkte Tilsyn. Der gøres desuden meget fornuftigt gældende, at for saa vidt det fra Favrholt i en Aarrække udgaaede Kvæg er bedre end Landets egne, da maa

dette Kvæg være vedligeholdet ude omkring i Landet; hvis der imod kun »faa eller ingen Landmænd have vedligeholdet Racer, af hvilke der i 10 Aar er solgt og uddelt 281 Tyre, 129 Køer og 133 Kvier, saa behøves vist ikke andet Bevis paa, at disse Racer i Almindelighed ikke svarer til vore Forhold eller at det er forgæves anvendte Penge, der udgives for at indføre dem. Den Gavn, Kvægstammen har stiftet, har været forskellig med Hensyn til de forskellige Racer, den bestaar af. Af Stutmesterens Indberetning, at der, siden 1828 inclusive, ikke, som forhen, var fordelt noget Kvæg her i Landet paa anden Maade end ved Auctioner, erfares, at det i den senere Tid har været mindre søgt.«

Saa vidt Kommissionen, der saaledes ikke mener, at det fra Favrholm udsendte Kvæg har gjort synderlig Nytte; og den har sikkert Ret i dette sit Syn paa Sagen. — I de foreliggende Beretninger fra Inspektør *Mejer* og fra to andre Inspektører paa Kongens overtagne Godser, til hvilke de fleste — udenfor Auktionen — af de afgaaede Dyr var kommen, bekræftes det, at det favrholmske Kvægs i Begyndelsen store Renomé er i Aftagende, og skønt der findes fortrinlige Kreaturer imellem det, der udmærke sig ved Trivelighed, god Bygning og Kødrighed, saa viser Erfaringen fra Jylland, at dette Kvæg giver for lidt Talg, at Kødet er mørkerødt, »uden Lag af Fedt og uden at være belagt med Talg, hvilken Egenskab gør det jyske Kvæg saa søgt i Udlandet«; ogsaa den røde Lød skader dets Udbredelse i Jylland, da Prangerne vrage slige Stude som mindre afsættelige, da disse Stude antages »blandet med Marsk- eller andet Kvæg«. Efter Godsinspektørernes samlede Erfaringer staar Favrholmskvæget i Henseende til Mælkeydelse langt tilbage for »vore bedre Racer«, idet man dog indrømmer, at det, at Kalvene patter Mødrene og at disse ikke paa Stutteriet behandles som »ordentlige Malkekøer« kan bidrage noget til den ringere Ydelse. Det fremhæves, at Inspektør *Mejer* har dannet et ved Mælkerighed udmærket »Hollænderi« af den saakaldte »gamle Stamme«, som han dog formener ikke at være konstant.

Kommissionens Fremstilling af Forholdet slutter med følgende kraftige Udtalelse: »at de til Deres Majestæts Godser sendte Racer ikke søges af Private; at Dyrene, skønt hensatte til Brug for Bønderne uden Betaling, kun meget lidet afbenyttes, da man foretrækker Køer fra Fyn og Jylland.« Der gøres desuden opmærksom paa, at de paa Auktionerne opnaaede Priser heller

ikke tyder paa, at Favrholtkvæget er mere søgt eller bedre i Almindelighed end godt dansk Kvæg.

I den sidste foreliggende »Fortegnelse over den Hans Majestæt Kongen tilhørende Qvægstamme paa Gaarden Favrholt ved Januar Maanedes Udgang 1833« gives ogsaa Oplysninger om Raceforholdet indenfor »Kvægstammen«, uden at disse dog er videre udtømmende eller tilfredsstillende. Af de tidligere anførte Enkeltheder om Besætningens Forhold i de enkelte Aar har der kunnet drages visse Slutninger.

Af Listen fra Januar 1833 fremgaar følgende Racefordeling:

	Køer 4 Aar og derover	Kvier 1—3 Aar	Kvie- kalve	5 Aars Tyre	4 A.s Tyre	3 A.s Tyre	2 A.s Tyre	Tyre- kalve
Af »Den gamle Stamme«	26	25	15	1	1	1	1	8
- Tyroler-Stammen....	20	20	11	0	0	0	2	12
- Engelsk Stamme.....	6	4	4	0	0	0	1	2
Ialt...	52	39	30	1	1	1	4	22
								Ialt 150 Stykker.

Den oprindelige Tanke, at den forædlede Kvægstamme paa Favrholt væsentlig skulde bestaa af »Schweizerkvæg«, synes kun i ringe Grad at være blevet virkeliggjort. Af de Oplysninger, der foreligger, kan kun ses, at der i 1921 anskaffedes en »rødhjelmet« 2 Aars Tyr af »Bernerrace«, altsaa en Simmenthaler- eller »Schweizertyr«, ligesom Stutmester Nielsen i 1815 bragte en »Schweizertyr« med hjem fra Hannover. Men da der ved flere Lejligheder nævnes »Schweizerkvæg« sammen med »Tyrolerkvæg«, har der formentlig været mere schweizisk Avlsmateriale paa Favrholt, end de foreliggende Oplysninger fortæller.

I en Forestilling af 20. April 1833 fra den i 1832 nedsatte og tidligere nævnte Økonomi-Kommission til Stutteridirektionen fremgaar det, at den saakaldte »gamle favrholtiske Kvægstamme« skal være fremgaaet ved Parring af holstenske Køer med »spanske« Tyre; senere er den blandet med Schweizertyre og i de »sidste« Aar ogsaa med Tyrolertyre. Trods denne højst blandede Afstamning mener Kommissionen dog, at da denne Race temmelig almindelig roses som fortrinligt baade Malke- og Fedekvæg, bør den vist nok bevares, maaske med Undtagelse af de Individier, der har mere af Tyrolerkvægets end af den gamle Stammes »Udvortes«. — Hvad den »Engelske Stamme« angaar, da »skal denne være fremgaaet af Parring mellem Køer af den

»gamle Stamme« og engelske Tyre, hvorfor den paa Grund af sit nære Slægtskab med »bemeldte Stamme ogsaa egner sig til at vedligeholdes«.

Hvad »Tyrolerstammen« angaar, da er Kommissionens Dom om denne ikke blid; det siges rent ud, at denne Race, hvis anbefalende Udvortes har forledet mange til at anskaffe den, har for største Delen været Aarsagen til, at det »forædlede Kvæg« er saa lidet udbredt, da den snart blev erkendt for at være slet som Slagtekvæg, især da den gav lidt Talg og Kjød af slet Kvalitet, men endnu slettere som Malkekvæg. Dens Forbliven maa derfor anses for at være stridende mod Hensigten, og da Kalvene paa Favrholt pletter Mødrene og disse forøvrigt ingen Indtægt giver, vil det Tab, som denne Race forvolder, vokse, jo længere den beholdes, hvorfor Kommissionen og med denne den ny Avsleder, Proprietær *Madsen*, henstiller, at den bortsælges ved Auktion, og at bemeldte *Madsen* yderligere gennemgaar de øvrige Racer for af disse at udsætte alle de Dyr, der overvejende havde Tyrolerracens Præg. Yderligere at der, af Hensyn til Gødningsproduktionen, for det for det solgte Kvæg indkomne Beløb købes gode, jydsk Køer, der kunde anvendes til en fremtidig Besætning, eller maaske Stude til Fedning og Salg eller begge Dele. Dette Indkøb skulde Propr. *Madsen* forestaa.

Direktionen bifalder, at den »gamle Favrholtstamme« og den engelske bibeholdes; men med Hensyn til Tyrolerracen formener Overkammerherre *Hauch* og Generalmajor *Haxthausen*, at flere Landmænd fælder en langt fordelagtigere Dom over Tyrolerkvæget end Kommissionen, og Direktionen finder det derfor betænkeligt at afskaffe denne Race og tilraader at beholde 4 à 6 Køer og 1 Tyr for at vedligeholde den. Den bifalder yderligere, at Tyrene af Tyrolerafstamning i de andre Racer bortsælges, men at det til Auktionen af Hr. *Madsen* udsatte Kvæg forevises Overstutmesteren (*Roepsdorff*) eller Direktionen, før det stilles til Salg. Forslaget om Indkøb af jydsk Kvæg til den fremtidige Besætning tiltrædes under den Forudsætning, at der ikke deraf foranlediges noget »Mejeri«, da det vil koste Penge.

Under 11. Maj 1833 bifalder Kongen denne Indstilling fra Direktionen saaledes, at man beholder 4 Køer og 1 Tyr af Tyrolerstammen, men at Resten sælges (ialt 48 Stkr. paa dette Tidspunkt).

Den 6. December 1834 approberer Kongen, at Favrholt overdrages i Forpagtning til *P. Carl Limpricht* fra Mecklenburg fra

1. Maj 1835 til 1. Maj 1844, og i Henhold til Konditionerne overleveres der Forpagteren af den »saakaldte Favrholt Race« 70 Køer, 5 Tyre af forskellig Alder, 8 toaarige Kvier, 8 Aarings Kvier og 100 Køer af jydsk Race; kan der ikke leveres saa meget af favrholmsk Kvæg, som fastsat, skal det manglende erstattes med »fortrinligt jydsk Kvæg«. Andre Tyre end af Favrholt Race maa ikke taales paa Gaarden. Der tales intet om den »engelske« Race.

Den 7. Maj 1835 bifalder Kongen Direktionens Forslag om, at det resterende tyrolske Kvæg (5 Stkr.) bortsælges ved Auktion, da det nu, efter Forpagtningen, vanskeliggør Forpagteren at holde den gamle Favrholtstamme ren, hvortil han har forpligtet sig. Hermed er Tyrolerkvægets Saga paa Favrholt ude.

Om denne Tyrolerstamme viser jo Oversigtslisten for 1833, at den da bestod af 65 Individuer, ligesom der i Listerne for 1821 og 1822 nævnes en Tilgang af Avlsdyr fra Zillerstal og Duxertal i Tyrol (østrigske Alpedistrikter), saaledes som tidligere omtalt. Vi ved saaledes en Del om dennes Oprindelse, og den er formentlig holdt ren eller dog temmelig ublandet.

De paagældende Racer og Slag, der paa Favrholt er anvendt som Forædlingsmateriale, har jo deres Styrke i deres Velbyggethed, Trivelighed og Alsidighed i Egenskaber. Schweizerkvæget eller Simmentalerne er nu ganske gode Malkere, giver en god Kød kvalitet og er desuden meget arbejdsdygtigt. Zillertalkvæget er rødbrunt med hvide Aftegn paa Bryst og Bug og med ret tilfredsstillende Malkeevne, Vægt 550 kg; og nær beslægtet med dette er Duxerkvæget, med sortebrun til matsort Lød med lysebrun Rygstrib, Vægt 550—600 kg, meget velegnet til Fedning, men kun med middelmaadig Malkeevne.

I 1838 bifalder Kongen — efter Direktionens Indstilling — at der maa bortsælges 45 Køer af Favrholtstammen, men at de øvrige 25 Køer fremdeles »bliver at konservere og vedligeholde ved et ublandet Tillæg«, samt at der i Stedet for de 45 Stykker indskydes et »lige Antal fortrinlige jydsk Køer«, der overlades Forpagteren; denne, der gav en ret høj Forpagtningsafgift, havde klaget over, at »Favrholmkøerne« gav alt for lidt Mælk; de stod golde i 5 Maaneder, krævede, store som de var, meget Foder og gav desuagtet mindre Mælk end almindelige gode Køer, om end Mælken var federe. — *Limpricht* forpagter yderligere i 1844 for 11 Aar; men om »Favrholstammen« hører vi intet mere.

At der i hine Tider var Trang til at forlene det danske Kvæg og i Særdeleshed da Kvæget paa de danske Øer med mere Styrke, bedre Form og større Trivelighed var jo ganske sikkert, og for saa vidt var det valgte Avlsmateriale til »Forædlingen« i og for sig næppe saa helt ueffent, naar ellers Betingelserne for en virkelig rationel Gennemførelse af »Forædlingstanken« havde været tilstede, men med Henblik paa ogsaa gennem Forædlingen at fremme Malkeevnen, der paa den Tid havde overordentlig Betydning, idet Mejeribruget navnlig paa Øerne vandt mere og mere frem, om end langsomt, var Valget mindre heldigt.

Kammerjunker *O. J. Ravert*, der i Begyndelsen af Tyverne i det 19. Aarhundrede foretog en landøkonomisk Rejse i Danmark, skriver saaledes i et Brev af 1823, at paa Frederiksborg Ladegaard (Favrholm) stod der baade Tyroler- og Schweizertyre paa Stald samt en Tyr af den »engelske korthornede Race«, der var kommen fra Sverige; Tyren var hvid eller gul, veldannet og formenes med Gavn at kunne bruges »til Krydsning med passende Køer«. Tyrolerkøerne med deres pattende Kalve græssede i én, Schweizerkøerne i en anden Kobbøl. Vedrørende Mælkeydelsen mener Brevskriveren, at man ikke skal hænge sig i, at Tyrolerne mangler nogle Malketegn, som Landmændene anser som Beviser paa Mælkerighed »i hvor bedrageriske de end ofte (Tegnene) befindes«. Han refererer til Stutmester *Nielsen*, der hævder, at Tyrolerkvæget er en af de Racer, der giver den fedeste Mælk; det er jo ikke blot Mælkemængden, som det drejer sig om, men om Mængden af Smør og Ost. Brevskriveren slutter til denne Races sjældne Værd fra dens smukke Former, »der er Kunstens og Kundskabens sande Triumf over den raa »Natur«! Blandt Schweizerkøerne fandtes nogle, der udmærkede sig særdeles ved skønne Former, og der hævdes, at denne Race er, som bekendt, en af de mælkerigeste, Europa ejer.

I 1831, i en Topografi over Frederiksborg Amt, skriver *S. Stern*, tidligere Ejer af Hannevanggaard, om den »bekendte gode Stamme« paa Favrholm, fra hvilken der aarlig sælges af Tillæget, »hvorved Arten er blevet udbredt«. Dens Trivelighed roses »endog i ung Alder« (!), og Kalvene betales bedre af Slagterne end de af »Landets egen Art«.

Meningerne er saaledes noget delte om dette »forædlede« Kvæg; men det synes dog, efter alt at dømme, at de, der skulde leve af deres Kvægbrug, var af den Erfaring og Mening, at det ikke var

ved Brugen af dette Kvæg, hverken i Renkultur, hvis man overhovedet kan tale om en saadan, eller gennem Krydsning, at Kvægavlen skulde opnaa en virkelig og varig Forbedring. Og man kan sikkert med god Samvittighed om hele dette Foretagende paa Favrholt, ved hvilket Kvægavlen udi Kongeriget Danmark skulde »forædles« og forbedres, i sin Helhed udbryde: »Ak, de skønne, spildte Kræfter«! — De gjorde Erfaringer syntes imidlertid i endnu en lang Aarrække ikke at have virket afskrækkende paa dem, der mente sig kaldede og berettigede til at lede Bevægelserne i den danske Kvægavl, hvorom Historien senere bærer rigelige Vidnesbyrd.

At Kvæget paa Favrholt ogsaa anvendtes til Arbejde fremgaar af »Landøkonomiske Optegnelser paa en Rejse i Sjælland 1815« (»Ny oconomiske Annaler«), hvor Iagttageren (unævnt) melder om at have set »en overmaade stor Tyr, som lignede fuldkommen en Schweizertyr, uagtet den er ganske og aldeles af dansk Race«, samt 8 andre Tyre, som daglig gik i Ploven«; ogsaa de store Køer og Goldkøerne blev der pløjet med.

KVÆGAVLSFORHOLDENE BELYST VED AMTSBESKRIVELSERNE

Særlig i den første Tredjedel af det 19. Aarhundrede, men iøvrigt i Aarhundredets første Halvdel, ja med en lille Undtagelse helt op til Tredserne, er Forholdene paa Kvægbrugets Omraade kun lidet lystelige i sin Helhed, og det baade i Henseende til Avlsforholdene og til Kvægets hele Underhold, dets Røgt og Pleje. Efter de uheldige og skæbnesvangre Krigsaar i Aarhundredets første Tiaar og efter Tabet af Norge med den derpaa følgende Statsbankerot, fik mange Landmænd for Alvor de daarlige Tider at føle. En af Følgerne heraf var, at mange Bønder, særlig i Jylland, for at skaffe Penge, hvor Penge kunde skaffes, solgte væk af deres Kvæg, og efter alt hvad der foreligger, er der ingen Tvivl om, at der i Tyverne gik alt for meget Kvæg ud af Landet, og det ikke af det daarligste. Baade Holstenere og Mecklenburgere er i dette Tidsrum gode Købere af jydsk Kreaturer, baade Kælvekvier og Køer, og fra 1821 til 25 udførtes aarlig fra Jylland syd paa 2743 Kvier og Køer til en beregnet Pris af 50 Kroner pr. Stk. foruden 14,000 Stude à 70 Kroner. I Tyvernes trange

Tider opkøbte mange store Studehandlere, der nævnes »flere Hundrede Mænd«, Stude, der sattes paa Foder hos de forarmede Bønder. Baron *Ahrenfelt* paa Stensballegaard, der saaledes stadig holdt 1200 Stude, kunde aarlig sælge 1000 Stude til 30 Species Parret.

Den stærke Udførsel af Kvier og Køer var saaledes nok Hovedgrunden til den Tilbagegang i Kvægavlen — og særlig i Jylland vedrørende den nationale jydsk Kvægrace —, som mange landøkonomiske Skribenter i hine og de nærmest følgende Tider var enige om, at der havde fundet Sted i Aarhundredets første Tredjedel. Der var dem, der hævdede, at den Krydsningsavl, der dels var Følgen af det ved Regeringens Foranstaltning indførte fremmede Kvæg, dels af den Brug, som Private gjorde af andre indenlandske Racer end den jydsk (saakaldt »holstensk« Kvæg) var Aarsagen til Tilbagegangen; men dette er næppe tænkeligt, thi dertil var den foretagne Krydsning med fremmede Tyre ikke nær omfattende nok. Snarere maa vel Forholdet ses fra det Synspunkt, at den store Aareladning for godt jydsk Avlsmateriale, der foregik særlig i 20rne, har givet Anledning til, at man forsøgte en Ophjælpning netop ved det fremmede Kvæg; at denne Foranstaltning — tværtimod sin Hensigt — yderligere forværrede Stillingen, er vel ganske utvivlsomt, men dette Forhold var mange den Gang ikke i Stand til at kunne klargøre sig, maaske allermindst de, der mente sig kaldede til at op hjælpe Landets Kvægavl gennem en »Forædling« og som upaatvivelig handlede ud fra de allerbedste Motiver.

Paa Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Foranledning blev der i 30rne og 40rne af en hel Række landøkonomiske Forfattere, vel udelukkende studerede Folk og blandt disse adskillige Præster, der i hine Tider maatte regnes til nogle af de bedste af Landbrugets Foregangsmænd, forfattet de saakaldte *Amtsbeskrivelser* under Titel af »De danske Provinsers nuværende Tilstand i økonomisk Henseende.«

I disse *Amtsbeskrivelser*, hvor ogsaa Husdyravlens Tilstand og Forhold gøres til Genstand for en ret udførlig Omtale, vil man blandt andet for Kvægavlens Vedkommende finde en ret udstrakt Bekræftelse paa Rigtigheden af den alt omtalte Kommissionsbetænkning af 1832 vedrørende det Værd, der maa tillægges Kvægstammen paa Favrholm gennem dennes i den paagældende Periode afgivne Avlsdyr til den almindelige Kvægavls »Forædling«.

Saa godt som alle Forfatterne af de paagældende Amtsbeskrivelser hævder, at vel havde det fra Favrholm udgaaede forædlede Kvæg, samt det »holstenske«, som Regel visse Fortrin fremfor det hjemlige Kvæg, idet det var større, mere velbygget og produktionsdygtigt, særlig med Hensyn til at give Afkommet bedre Former og mere Vægt som Slagtedy, men at det med Hensyn til Malkeevnen stod tilbage for det hjemlige, navnlig saaledes at forstaa, at naar det hjemlige Kvæg nød den samme gode Røgt og Pleje, som det fremmede krævede for overhovedet at kunne klare sig tilfredsstillende, da kunde det hjemlige Kvæg meget godt tage det op med det fremmede, ja endog overgaa dette i Mælkeydelse.

Erfaringerne samler sig i dette, at det fremmede »forædlede« Kvæg, som og det »holstenske« var for fordringsfuldt for hine Tidens Forhold, at det ikke var egnet som Malkekvæg, men gav triveligt, velformet Afkom ved Krydsning med de hjemlige Køer, hvilket Afkom dog ikke som Slagtedy gav et saa fint Kød som den jyske Stud, idet Kødet var grovtrevlet, samt at den røde Lød var meget uheldig for Salget af Studene til Holstenerne, der foretrak de jyske Stude med den brogede, sort- eller blakbrogede Lød. Det bør dog nævnes, at enkelte Forfattere omtaler, at Mælken af det forædlede Kvæg er fed.

ØERNE

Det fremgaar desuden, at der, dog fornemmelig paa Øerne, som Forædlingsmateriale er anvendt Kvæg — Tyre — af bernersk, tyrolsk, schweizisk, spansk, engelsk, Favrholmsk og holstensk Race (Ballumkvæg), og at der paa Sjælland, Fyen, Lolland-Falster, Bornholm og Samsø er anvendt og anvendes jysk Kvæg til »Forædling«, som man kaldte det, samt at det fynske Kvæg var anset og fandt betydelig Anvendelse paa Sjælland og delvis paa Lolland-Falster, ligesom der ogsaa paa Sjælland anvendtes Samsø-Kvæg.

Det er paa Herregaardene og paa de større Gaarde, hvis Ejere er »uden for Bondestanden«, at der krydses med de »ædlere Racer«, og det er ogsaa paa disse Gaarde, at det jyske og det fynske Kvæg fornemmelig finder Indgang og Anvendelse og ikke hos de »forknytte og fattige Bønder«, som det hedder hos Præsten O. D. Lütken i hans Beskrivelse af Præstø Amt 1839. Bøndernes Betsætninger paa Sjælland bestod overvejende af den »ældre, slette

sjællandske Race«, men det hævdes dog, at man begynder paa Forbedringer ved at indføre fynsk Kvæg, og at Bønderne faar Kalve fra de »velvillige« Godsejere.

Paa Øerne er Kvæget saaledes meget blandet, et »Miskmask« betegnes det af flere Forfattere, og en almenrammende Karakteristik af Kvægbestanden kan saaledes ikke gives. Den overvejende Del af Kvægbestanden maa dog nærmest for Sjællands og Lolland-Falsters Vedkommende rettelig henregnes eller henføres til den gamle sjællandske eller Øracen, om hvilken Prof. V. Prosch i »Kvægets Avl og Pleje« skriver, at »paa Sælland har tidligere en lille, højbenet, smal, kantet og hoftet Race af sort, brunrød eller blakket Farve havt hjemme«. Om Holbæk Amt melder Amtsbeskrivelsen, at det oprindelige Kvæg er smaat, Løden ikke ren, mest broget eller skjoldet, med mindre den er blakket (Samsø). Kvæget er slet opfødt, og det kælver for tidligt.

Følgende Karakteristik af Kvæget i Øster Flakkebjerg Herred, Sorø Amt, ved Generalkrigscommissair, Dr. J. V. Neergaard (se Hestens Historie) fra 1830 anføres, som et formentlig ret betegnende Udtryk for det gamle sjællandske Kvægs hele Eksteriør. Neergaard skriver om Kvæget: »Sædvanlig er det smaat, ilde bygget, ikke synderlig mælkerigt eller triveligt; især udmærker det sig ved høje, skæve, spattede Ben, et smalt, højt hængende Bryst, en flad Ribbensbygning, et kort, smalt, afskydende, tilspidset, hoftet Kryds, kort ved en Bygning, der tilfulde vidner om Udartning«. Og dette skyldes, siger Forfatteren, den elendige Opfodring af Opdrættet, den, hvorom Cancelliraad Lund i 1822 siger, »at Ungqvæget opføres ved Hunger«. Endvidere nævnes som Aarsag, at Kvæget bringes til Avl i alt for ung Alder, og at der intet Udvalg af egnede Tyre finder Sted. Ogsaa Fodringen af Køerne er yderst tarvelig; om Vinteren faar Køerne kun »Opholdsfoeder«, der umuliggør nogen Mælkeafsondring og udmagrer Legemet — og den største Del af Sommeren hængaar, før »slig afkræftet Skrimpe endog paa den bedre Græsgang faar Huld og formaar at yde noget klækkeligt i Bøtten«, og der tilføjes, at et Tilskud af Rodfrugter, skraaet Korn og andet sligt vilde med de meget lave Kornpriser (2 Rdl. Tønden i Købstæderne) blive rigeligt erstattet ved Koens større og bedre Produktion. Neergaard er iøvrigt inde paa, at Fedning — naar intet Uheld indtræder — betaler sig bedre end Hold af Malkekøer og paapeger, hvor meget bedre Gødningen bliver efter Fedning, men han hævder dog, at

Bonden maa være forsigtig med at foretage en Overgang hertil, med mindre han kan gennemføre Vekseldrift og Sommerstaldfodring.

Det hævdes stærkt, at Racen maa passe til Formaalet. Vil man have Mælk, da maa man i Udvalget udelukkende lægge Vægt paa Mælkerighed; og Lød, smuk, ydre Form og Trivelighed (!) er da kun Biting. Synderlig konsekvent i sine Anskuelser og Anvisninger er *Neergaard* dog ikke, thi senere hævdes det, at Malkekoen er i Almindelighed god, naar den blandt andet har et dybt og bredt Bryst, en lige Ryg og et lige og bredt Kryds, lave, fine og velstillede spatfri Ben, og »Halen bør være højt ansat«. Har man at gøre med en »lille, uanselig, utrivelig Ko«, der er en fortrinlig Malker, bør dog denne ikke vrages, fordi den ikke besidder de fornævnte gode Bygningstræk, men man bør søge ved god Røgt og Pleje og hensigtsmæssig Parring at fuldkommengøre dens Afkom »især med Hensyn til Moderens Skabning«. — Hellere foretage Udvalget blandt Egnens bedste almindelige Kvæg end gaa til fremmede Racer; i hvert Fald bør man være meget kritisk i sit Valg af disse. Han henviser til Kvæget paa Favrholt, som Bevis for, hvor hurtigt Dyrene udarter, idet han nævner, at han har set Springtyre udsendte derfra for at forbedre Kvægavlen i Landet, som i Henseende til ydre Form stod langt under vore end ikke bedste, jydsk Racer.

Iøvrigt var *Neergaard* en varm og uden Tvivl ogsaa uegenyttig Talsmand for den jydsk Kvægrace og dennes Forbedring i sig selv. Et talende Udtryk herfor var blandt andet dette, at han i 1831 gennem en offentlig og varm Anbefaling af det jydsk Kvæg i »Tidsskrift for Landøkonomi« fik privat Hjælp til at virkeliggøre, at der af ham i Jylland blev indkøbt en Samling Køer og en Tyr af jydsk Race med Formaalet: det jydsk Kvægs Forbedring. Dette »Avlscenter« for jydsk Kvæg blev dog, grundet paa flere uheldige Omstændigheder, opgivet efter 4 Aars Forløb, og det førte — hvad vel næppe kan have været uventet — ikke til noget; tilmed laa *Neergaards* Ejendom, hvor utrolig det end lyder, ikke alene paa Sjælland, men i Nærheden af København, vel nok saa umuligt beliggende som tænkelig for Hensigtens rette Opnaelse, selv om iøvrigt Betingelsen for dette Forehavendes Trivsel havde været til Stede. Men Meningen var upaatvilelig den allerbedste. *Neergaard* meddeler iøvrigt, at en

6 Aars jydsk Stud, slagtet paa Vesterbro i 1828, vejede 136 Lispund eller 1904 Pund og gav 930 Pund Kød.

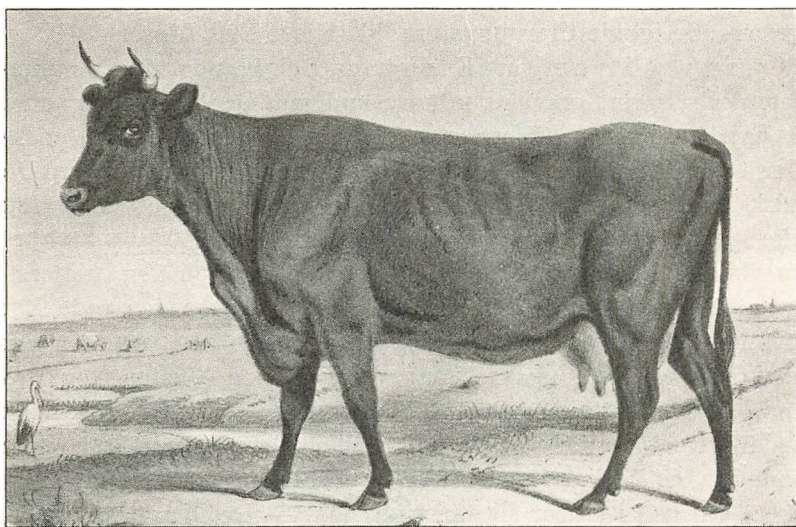
Fra Falster meddeles i 1844, til Belysning af Kvægets Størrelse, Maal paa en middelstor Ko af Landrace, af hvilke skal nævnes et Brystomfang af 63 Tommer og en Højde over Manken af 46 Tommer. Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* har i sin Konkurrenceafhandling af 1886 anført en Del Maal, som han har taget paa Køer i Besætninger paa Lolland-Falster, repræsenterende den rene Landrace og formentlig levende under lignende eller maaske endog samme Forhold, som Kvæget omkring 1850, og Maalene er faktisk de samme som fra 1844, nemlig et Brystomfang fra 55—63 Tommer og en Højde over Boven (Anlægsmaal) 44—47 Tommer. — Her er ingen Udvikling, ingen Fremgang sket i de paagældende Kvæghold med Hensyn til Kvægets Størrelse, men hele Traktementet og Brugen var ogsaa fremdeles den samme, og hvorfor skulde saa vel en større Ko fremgaa?

Det var Herregaardene, der gik i Spidsen, naar Talen var om at iværksætte Foranstaltninger til Kvægavlens Fremme; at disse Foranstaltninger ofte ikke var de rette til at bringe en varig og solid Forbedring i Stand, er et andet Spørgsmaal. Det var jo ogsaa paa Herregaardene og de større Gaarde i det hele, at man røgtede og fodrede Kvæget bedst, og at man anvendte det jydsk og fynske Kvæg.

Den højstydende Besætning i Slutningen af 30erne var formentlig Besætningen paa *Geddesdal* i Københavns Amt, hvor der holdtes Køer af Tønderracen (Ballumracen) og en engelsk Tyr, hvor der fodredes godt, og hvor man havde et godt Mælkeri; det aarlige Smørudbytte pr. Ko opgives til $\frac{1}{2}$ Td. = 112 Pd. — *Valtiner*, Søholm, Lolland, har i 1844 ca. 125 Pd. Smør pr. Ko aarlig til Salg. Greve *E. Reventlow*, Aalstrup, tilraader i 1843 stærkt at fodre med Korn, og fremhæver, at medens han i 1832—37 uden Kornfodring kun har haft 49—50 Pd. Smør aarlig pr. Ko, ved Kornfodring i 1837—38 af $1\frac{1}{2}$ Td. Havre pr. Ko har bragt Udbyttet op til $77\frac{1}{2}$ Pd. pr. Ko, og i 1838—39 efter en Kærnefodring af $2\frac{1}{2}$ Td. Havre har naaet 91 $\frac{1}{2}$ Pd. Samme *Reventlow* havde ogsaa Forstaaelsen af Prøvemalkningens Betydning overfor Udvalget af de rette Køer som Avlsdyr, samt af Betydningen af en tidligere Kælvningstid, naar ellers Vinterfodringen var god. — Hos Bønderne opgives fra Lolland-Falster, at man der i den bedste Græstid havde 5 à 6 Pötter Mælk daglig =

10—12 Pd.; i Frederiksborg Amt haves — som Undtagelser — Bondekøer, der naar op til 12—14 Potter daglig; paa Fyen opgives indtil 10 Potter daglig og et Smørudbytte af 1 Fjerdings = 56 Pd. pr. Ko.

Af de sjællandske Amter indtog Københavns Amt noget af en Særstilling, særlig den København nærmestliggende Egn. Det store Mælkesalg til Hovedstaden medførte et Kvægbrug med kun ringe eller lille Tillæg, og Besætningerne rekrutteredes for en væsentlig Del ved Indkøb af Lødekøer, af hvilke mange Marskkøer (Ballum-Køer), samt Køer fra Jylland, Fyen og Samsø.

Tønder-(Ballum-) Ko.*)

*) Da der ikke foreligger Fotografier af Kvæg fra den her omhandlede Periode i 20rne, 30rne og 40rne, hverken af den jydsk Race eller af de Racer, der, for det røde danske Malkekvægs Udvikling kom til at spille en saa betydelig Rolle — særlig Angleracen —, vil hosstaaende Billeder (S. 315, 317 og 320) fra 40rne af henholdsvis en Tønder-(Ballum-) Ko, en Angler-Ko og en jydsk Tyr (Haderslev Slag), formentlig være af en vis Interesse. Billederne er udførte af den berømte Münchener Dyremaler *Benno Adam*, og er gengivet i »Beiträge zur land- und forstwirtschaftlichen Statistik der Herzogthümer Schleswig und Holstein«, der udkom som Festschrift ved den 11te Landmandsforsamling i Kiel 1848. Det fremhæves i det paagældende Værk, at det er naturtro Gengivelser af bestemte Avlsdyr, men det skønnes dog, at der, særlig for de to Køers Vedkommende, har fundet nogen Stilisering Sted. Forskellen i Bygning og Type mellem Angler- og Tønderkoen træder dog tydeligt frem. — Det bemærkes i nævnte Værk, at »Haderslev Slaget« ikke maa forveksles med det jydsk Kvæg, »hvilket er større og sædvanligvis har grovere Horn, om end dets Afstamning er den samme«. — Det er altsaa dog jydsk!

Brænderistaldene i og ved København forsynedes særlig med »holstenske« Køer.

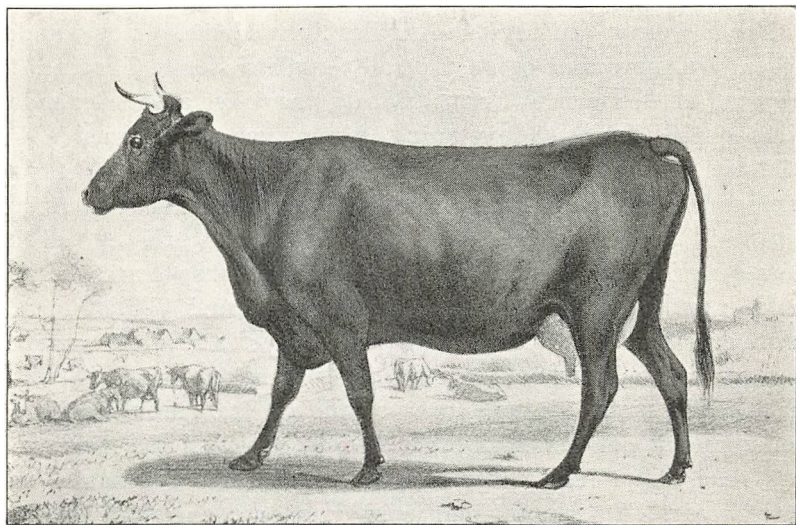
Man fodrede betydeligt bedre end det i Almindelighed var Tilfældet, og Brugen af baade Klid og Oliékager var ingenlunde ukendt, men det hedder, at længere borte fra Byen er Besætningerne mindre og daarligere.

Mælkeridriften var det hovedsagelige i Øernes Kvægbrug; paa Gunderslevholm var der dog i Aarene 1820—27 et Studehold paa 250—300 Stkr. til Fedning, foruden 50 udmærkede Malkekøer og 50—300 Faar paa 128 Tdr. Hartkorn. Det meddeles ogsaa, at enkelte Bønder i Køng endnu holder Stude af Hensyn til de derværende lokale Græsningsforhold (Kjær, Eng, Moser).

Ogsaa paa Fyen var Kvæget en Del blandet med samme fremmede Racer, om end mindre end paa de øvrige Øer; men til Fyn var særlig tilført en ikke ringe Mængde »holstensk« eller rettere slesvigsk Kvæg, og skønt der ogsaa fandtes en Del jydsk Kvæg, af hvilket der i Begyndelsen af 30erne var indført ikke saa lidt, særlig 3aarige jydsk Kvier til 32 à 40 Rdl. Stykket, saa var det slesvigske Kvæg i Overhaand, særlig i den midterste Del af Odense Amt samt i Baag Herred, hvorfor den røde Lød allerede i Slutningen af 30erne og Begyndelsen af 40erne var den herskende. At det fynske Kvæg var søgt paa Sjælland og Lolland-Falster samt i de fynske Købstæder i Brænderierne, viser hen til, at det baade i Bygning og Ydelse stod over Kvæget paa disse Øer, og ligeledes at Ernæringsforholdene paa Fyn var noget bedre, om end i og for sig tarvelige nok. — Det berettes saaledes i 1837, at paa mange større Gaarde døde om Foraaret flere Køer, og man maatte ofte rejse de øvrige, ja hænge dem i Sele for at faa dem til at staa paa Benene. Den bedste Fodring af Køerne fandt Sted paa Glorup og paa Grev *Moltkes* øvrige Gaarde, idet Havren kun blev halvtærsket og saaledes givet Køerne. Paa Glorup havde man da ogsaa $\frac{1}{2}$ Td. Smør pr. Ko fra Maj til Maj. Paa en Bondegaard i Simmerbølle Sogn paa Langeland opgives, at af 14 Køer, af hvilke to havde kælvet før Jul, var der fra 28. Maj til 21. November — foruden til Husets Brug — leveret til Rudkøbing ialt 58 Lp. 15 Pd. eller 66 Pd. pr. Ko, altsammen Græssmør. Efter *C. Dalgas* skulde der være indført holstensk Kvæg allerede omkring 1750, men denne »Race« skulde nu (i 1837) være meget degenereret, lille, skarp og spinkel; samme Forfatter har set Tyre, der ofte mindede ham mere om, at de tilhørte

»Mynde-Racen« end at de hørte til Hornkvægslægten. At dette af *Dalgas* omtalte »holstenske« Kvæg virkelig har været af slesvigsk Afstamning maa betvivles, med mindre det har været Anglerkvæg, men om saadant hører vi iøvrigt intet paa dette Tidspunkt. Om det jydsk Kvæg, der findes paa Fyn, siger han, at det er Udskud og anbefaler Tilførsel af Køer og Tyre fra Thy, »hvor som bekendt fortrinlige Malkekøer haves«. Tyrolerkøerne har ingen Lykke gjort paa Fyn; Afkommet er bedst som Slagtekvæg.

Efter *N. Rasmussen Søkilde* blev der længe før Indførelsen af Ang-

Angler-Ko.

lerkvæg til Fyen indført mange jydsk Kvier, især til Herregaardene; af dette jydsk-fynske og jydsk-angelske Kvæg fremgik flere godtydende Besætninger. Den gamle eller oprindelige fynske Race er et ubestemt Begreb, thi før Kvægsygens Ødelæggelser i det 18. Aarhundrede havde man, saavidt det fremgaar af talrige Syns- og Skifteforretninger, Kvæg af højst forskellig Lød, men dog især graa (blakkede og blaa), sorte og brogede Køer og meget faa røde. En rød Ko var en hel Sjældenhed. Efter Kvægsygens Ophør indførte man især »holstenske Køer« med mørkerød Lød og desuden jydsk, engelsk, tyrolsk og andre fremmede Racer.

Hovedindtrykket fra den omhandlede Periode bliver dette, at der gøres forskellige Tilløb til Forbedring eller »Forædling« af

Kvægbestanden paa Øerne, dels gennem en forbedret Avl, dels gennem en noget bedre Fodring af Kvæget paa sine Steder, men at der for Avlsbestræbelsernes Vedkommende ganske savnes Plan i Arbejdet, at man famler sig frem i Racevalget, men at man dog — og særlig for Fyns Vedkommende — sporer, at Bestræbelserne lige som mere samler sig om det røde Kvæg fra Mellem-, Nord- og Vestslesvig (Ballumkvæget), en Bevægelse, der senere tog en Udvikling, der efterhaanden medførte den tidligere blandede Kvægbestands fulde Overgang til eller Opgaaen i »det røde Kvæg«.

JYLLAND

For Halvøens Vedkommende stiller Forholdene sig noget anderledes. Vel har man ogsaa i denne Landets største Provins, tilskyndet af Trangen til Fremskridt og paavirket af de »ledendes« Forsøg paa Avlens Ophjælpning, gennemgaaet en lignende Udvikling som paa Øerne, idet man ogsaa i Jylland i det paa-gældende Tidsrum — gennem 20erne og 30erne — har forsøgt sig med »Forædling« af det stedlige, det hjemlige Kvæg ved Tilførsel og Brug af andre, overvejende fremmede Racer, nemlig af de samme Racer, som alt er nævnt for Øernes Vedkommende. Men dels har denne Paavirkning af disse Racer ikke været af samme Udstrækning som paa Øerne — og særlig paa Sjælland — dels havde man i Jylland overvejende en fra gammel Tid velrenommeret, national Kvægrace, nemlig den jydsk e Kvægrace, der ikke blot i hine Tider egnede sig godt for Formålet med Kvægholdet i Provinsen, men som ogsaa var en anset Handelsvare, dels i Form af Slagtedyr — Stude — til Udførsel til Udlandets Markeder — Tyskland, Holland, dels som Avlskvæg, særlig Køer og Kvier, til Øerne samt til Mecklenburg og Brandenburg.

Om det jydsk e Kvægs gode Omdømme som Slagtekvæg vidner jo den store Afsætning til de alt nævnte Lande, og om Grunden hertil er der tidligere anført et vægtigt Vidnesbyrd fra 1849 af Justitsraad *Tang*, N. Vosborg. Hvorledes det jydsk e Kvæg i det hele bedømtes i Udlandet, fremgaar af følgende Udtalelser af den ansete tyske Landøkonom *Albrecht Thaer* i 1778:

»Det udmærker sig i alle Henseender ved de ypperligste Egen-skaber; det er muntert, meget haardført og yder paa magert og slet Græs meget mere Mælk og har bedre Huld end andre Højlandsracer. Til Fedning er det fortrinligt, da dets Kødtevl er fine og saftfulde, dets Knogler og øvrige Affald vejer lidet i For-

hold til Kødet. Det bliver snart kødrigt og fedt, og Fedtet danner sig ej saa meget paa Legemets ydre Dele som imellem Muskel-trevlerne, hvorved Kød og Fedt mere blandes og faar en behageligere Smag. Hvor man kender dette Slags Kød, betaales det i Almindelighed dyrere end andet Kød. Er Køerne end magre, naar de nylig har kælvet, saa vorder de dog efterhaanden federe, lige som Mælken aftager og er i Almindelighed slagtefærdige, naar de bliver golde. — Under almindelige Forhold fortjener maaske ingen Race saa meget som denne med Omhu at forædles. Dersom man søgte at vælge de bedste Individer og forædle dem ved Sammenparring og god Pleje, saa tvivler jeg ikke paa, at de vilde i alle Henseender vinde Prisen fremfor enhver anden Race.

Saavidt *Thaer*. I denne noget stærke, og ganske afgjort alt for stærke, Lovprisning af det jyske Kvæg, som imidlertid maa vurderes ud fra det daværende Kvægavlsstandpunkt i sin store Almindelighed, er der tillige indirekte udtalt en alt for vel begrundet Kritik over Avlsarbejdet, Udvalget og Plejen. Her lod Forholdene saare meget tilbage at ønske. Og som det allerede er nævnt, blev disse ikke bedre gennem en meget lang Periode, efter at *Thaer* havde afgivet sin rosende Karakteristisk af det jyske Kvæg.

Der er slet ingen Tvivl om, at den jyske Kvægrace i Aarhundreder havde svaret godt til Formaålet med det jyske Kvægbrug, nemlig Frembringelsen af et godt Handelskreatur, særlig en god Stud og senere en god Handelskvie, mens man lagde mindre Vægt paa Mælkeydelsen, selv om denne selvfølgelig ingenlunde var uden Betydning, navnlig i visse Egne, hvor Forholdene mere begunstigede Hold af Malkekøer end Studeholdet. Racen var en Landrace, trivelig og nøjsom, vel passet ind i Omgivelserne, langsom af Udvikling; dens Ydelser var hverken store eller udpræget til nogen Side; det var en Kvægrace alligevel, der selv under tarvelige Opdrætnings- og Fodringsforhold svarede til sin Hensigt: at være en god og hensigtsmæssig Forbruger af, hvad man den Gang bød af Ernæringsvilkaar og en god Frembringer af en Vare, som den Gang var efterspurgt paa Markedet.

Af saavel de jyske Amtsbeskrivelser som af ældre Beskrivelser fremgaar det, at i Henhold til det noget forskellige Formaal med Kvægholdet og endnu mere i Henhold til de naturlige Ernæringsbetingelser, fremtraadte det jyske Kvæg i ret forskellig Størrelse og Type. Det var Kvæget fra de særlige Studeegne, fra det nord-

lige og vestlige Jylland — Limfjordsegnene —, der var det mest søgte, saavel i Udlandet som her hjemme, og Kvæget her var upaatvivlelig ogsaa det mest oprindelige, det af de fremmede Racer mindst paavirkede, altsaa det reneste jydsk Kvæg. Kvæget var ikke stort men ret vægtigt, gennemgaaende af god Dybde, lavbenet, god Krydsbredde og med ret dybe, noget kødfulde Laar; nærmest noget svær af Knokkelbygning, Huden noget tyk men løs og blød, et værdifuldt Trivelighedstegn.

Det mest velbyggede, hvor god Dybde og Bredde og kraftig Forpart var forbundet med et fyldigt, noget massivt Præg, der

Haderslev (jydsk) Tyr.

grænsede op til det grove og noget robuste, fandtes formentlig paa Mors, i Thy, Salling, i Lemvig- og delvis Holstebroegnen.

Om det jydsk Kvæg siger *C. Dørup* i sin Beskrivelse af Thisted Amt 1842: Den jydsk Kvægrace »udmærker sig ej ved sin Størrelse, thi den bliver sjældent meget høj, men dog har den en lang, tæt sluttende Krop, stærke, lave Ben, dybhængende Bug, bredt Kryds, nedhængende Doglap, fint, smukt Hoved og Hals; dens Farve er oprindelig blakket eller broget, og den røde Farve, hvor den findes, tyder paa en fremmed Stamme. Dens Fortrin bestaar ikke saa meget i Mælkerighed eller i Nemhed til Fedning, som i en Forening af begge Dele; thi der gives næppe nogen anden Race, som med samme Næring malder bedre uden at tabe sit

Huld. Mælken er fed og holder længe ved; Kødets er fint, saftfuldt og velsmagende; Fedtet forekommer ej saa meget i Klumper som behageligt fordelt imellem og isprængt Kjødet over hele Legemet, hvorved det bliver mere lækkert«. — Siden hedder det, »at denne Race har holdt sig længst og renest i dette Amt, hvis vigtigste Indtægtskilde Kvægavlen stedse har været, og det thylandske Kvæg er blevet søgt med Begærlighed saavel til Holsten og Udlandet som til Sjælland; men Racen har tabt sig meget, og Kvæget er blevet betydeligt ringere i dette Aarhundrede. — Paa Mors træffer man de bedste Kreaturer med det reneste Præg af den ægte jydsk Race«.

I Nord- og Østjylland var Typen en noget anden; Præget noget finere og mere tørt; Kvæget var ikke saa dybt og bredt og heller næppe saa triveligt. — Malkekvægets ydre Karakter traadte stærkere frem, uden at dog den tilsvarende Malkeevne altid var til Stede, selv om Vendelbokøerne var anskrevne som gode Malkekøer og som saadanne søgt til de sydligere og midterste jydsk Amter.

Løden hos det jydsk Kvæg som Helhed var i hine Tider mere forskellig end nu er Tilfældet. Trods dette, at den brogede Lød sandsynligvis var overvejende ogsaa i gamle Dage, saa fandtes der paa den anden Side flere afvigende Farver; hyppigt forekom helt sorte eller helt blakkede (graa) Individuer og ikke sjældent Dyr med ret uregelmæssig Farvefordeling, som spættede og spraglede, hjælmede og grimed Individuer. Det er rimeligt, at fremmed Paavirkning har givet sig Udslag her igennem.

Som det tidligere er blevet fremhævet, fik Jylland ogsaa sin Part af det fremmede Kvæg til »Forædling« af den jydsk Race. Samtlige landøkonomiske Forfattere er dog saa godt som enige om, at dette Regeringens saavel som privates velmente Forsøg paa Kvægavlens Ophjælpning kun har »forplumret« Stillingen, og at Brugen af de fremmede Racer har — sammen med det stærke Bortsalg gennem Tyverne og Trediverne af Avlsdyr fra de bedste jydsk Kvægegne — bidraget til den Nedgang i Kvaliteten af det jydsk Kvæg, som der enstemmig gives Udtryk for at have fundet Sted. Vel gav Schweizerne og Tyrolerne saavel som det røde holstenske Kvæg i adskillige Tilfælde et bedre Afkom, større og vel ogsaa mere velformet, men med Mælkeproduktionen saavel som med Hensyn til Kød-kvaliteten af Slagtekvæget var man stærkt misfornøjet, og det hævdes fra saa godt som

alle Sider fra de jyske Forfattere, at med et lignende Underhold, som det, de fremmede Racer krævede, vilde det hjemlige Kvæg kunne yde lignende, ja større Fordele end baade Tyrolerne, Schweizerne og det holstenske Kvæg.

Det er nu andre Toner, der lyder fra de fleste af Amtsbeskrivelsernes Forfattere, thi selv om enkelte endnu mener sig forpligtede til at rose forskellige Godsejere for deres Indsats til Kvægavlens Fremme ved Indførelse af fremmede Kvægracer til den jyske Kvægavls Forbedring og saaledes henregner disse til Foregangsmændene, saa er Parolen dog overvejende denne, at man nu bør rette sine Bestræbelser derhen, at man søger den jyske Kvægrace »conserveret« og forbedret »i sig selv«, altsaa gennem et dygtigt Udvalgsarbejde indenfor Racen og gennem en bedre Fodring, Røgt og Pleje søge dens Udviklingsevner og Muligheder fremmede i størst mulig Grad.

Stærkest kommer denne »Nyorientering« vel til Orde hos *St. St. Blicher* i hans Beskrivelse af Viborg Amt i 1839, hvor han blandt andet siger, at »Hollændere og Holstenere have længe før vi selv kendt vor jyske Kvægraces ejendommelige Fortrin, og det er først efter at vi har begyndt at krydse den med fremmede, at vi er blevet opmærksom paa det hensigtsløse — for ikke at sige rent ud skadelige — i en saadan Forplumring af vor egen ædle Stamme, der forener Mælkerigdom og Nemhed til Fedning med Nøjsomhed og Haardførhed.«

I samme Retning, om end med mindre stærke Udtryk, udtaler sig flere af Amtsbeskrivelsernes Forfattere, saaledes *J. C. Hald* i Randers Amts Beskrivelse af 1827, der gør gældende, at Kvægbesætningerne paa Herregaardene med faa Undtagelser er af jysk Race, »hvilken man foretrækker for de fremmede, hvad enten man befatter sig med Mejeri eller med Studehold«. I Beskrivelsen af Ringkøbing Amt i 1833, af samme Forfatter, gøres gældende, at hvis vort eget Kvæg (det jyske) behandles med den tilbørlige Omhu og Opmærksomhed, vil det godt kunne tage Kampen op med det fremmede, samt at den Indførsel af fremmed Kvæg, der fandt Sted i Tyverne til flere af de største Gaarde i Amtet, hverken har faaet stor eller varig Betydning — og yderligere at særlig ved bedre Vinterrøgt og ved Brug af godt Avlsmateriale fra Thy og Lemvigegnen er den jyske Race desuden gaaet fremad.

Stærkest paavirket af andre Racer synes Kvægbestanden at

være i Ribe og Skanderborg Amter. For Ribe Amts Vedkommende — der grænser til Sønderjylland — er det jydsk Kvæg allerede den Gang trængt stærkt tilbage af det røde vest- og nordslesvigske Kvæg; baade talmæssigt og kvalitetsmæssig set er dette Tilfældet; i den sydvestlige og særlig sydlige Del af Amtet er Bestanden overvejende rød, af en stærk, ret ensartet og tiltalende Type, et triveligt og ret hurtigt voksende Slag, men dog ret forskellige som Malkekøer, men givende godt Opdræt. Den gamle jydsk Race, der er »plat« og overvejende »godt proportioneret«, men snarest lille, findes i Slaugs Herred og i den nordlige Del af Andst, Malt og Gjørding Herreder, hvor det er noget spidst og højbenet, men dog altid meget nøjsomt og triveligt; men det staar i det hele langt tilbage for Kvæget i Thy, Salling og Vendsyssel. I den vestlige og nordvestlige Del af Amtet er Kvæget en »Bastard« af de to førnævnte Racer — det jydsk og det røde. — I 1780 kom til Nørholm ved Varde 10 Køer og 2 Tyre fra det slesvigske; de var af rød Lød og anselig Størrelse; Kalvene af dette Kvæg var søgte, og da der senere kom flere Tyre fra Marsken og Ribegnen, er Krydsningen med den gamle jydsk Bestand ret tidligt kommen i Gang.

For Skanderborg Amts Vedkommende synes Tilbagegangen i Kvægbestandens Godhed og Renhed ifølge *J. C. Schythe*, 1843, at have været særlig stor. I dette Amt fandt ikke alene Schweizer- og Tyrolerkvæget Indgang paa flere Herregaarde, fra hvilke Kalve udgik til Bønderne, men der var ogsaa Tale om en oldenborgsk Race samt om en kullet Kvægrace af engelsk Blod paa Urup. Og ydermere, efter at man i Tyverne og Trediverne havde forsøgt sig med disse nu nævnte Racer, om hvis mer eller mindre Skadelighed for Bevarelsen og Videreudviklingen af den stedlige Kvægbestand, den jydsk, man var ret enige, saa faar man allerede i 1840 en ny Invasion til Amtet gennem det til Mattrup indførte skotske Ayrshirekvæg, der ogsaa anskaffedes til Hanstedgaard, fra hvilke Steder det yderligere spredtes og saaledes gav Anledning til ny Krydsninger. Et graablaat Kvægslag, almindelig kaldet Schweizerkvæg, omtales ogsaa hyppigt at forekomme i Amtet; nogen synderlig Adkomst til dette Navn har det næppe havt. Om dettes Egnethed i Kvægbruget er Meningens højst delte. Det har formentlig nærmest været et Krydsningsprodukt, i hvilket der ogsaa har været en Del Schweizerblod. Forfatteren af Amtsbeskrivelsen søger paa den ene Side Aarsagen til den »sør-

gelige Sandhed«, at Kvægavlen i Amtet er i saa stærkt Forfald, dels i Bøndernes Ligegyldighed ved Valget af Avlsdyr, ved Benyttelsen af »Omgangstyre«, dels søger han Aarsagen til Forvaklingen i »den saa hyppigt stedfundne Krydsning med fremmede Racer, valgt uden Skønsomhed, uden foregaaende Prøvelse, om de virkelig besidder væsentlige Fortrin for den ægte jyske Race, eller om de overhovedet var skikkede for Jordbunden og Klimaet«. Ikke desto mindre viser hans uklare og vakkende Standpunkt, som han desværre ikke staar alene med, sig deri, at han i samme Aandedræt forvarer sig mod, at han principmæssig skulde være imod Krydsning med fremmede Racer, hvilket har hans største Interesse. Bestyreren paa Søbygaard, Forvalter *Lund*, stiller i en Indberetning til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab Forslag om, at der ved Indkøb (for Statens Regning) af en Del gode, velskabte Tyre, helst af den ublandede, ægte jyske Race, saaledes som den endnu findes i Salling, Mors og Thy, og ved at udstationere disse Tyre til Afbenyttelse i de Egne af Jylland, hvis Kvægracer mest trænge til at forædles, skulde søge bibragt saadanne Egenes Racer deres gamle, velfortjente Renomé. — Det harmonerer imidlertid daarligt med Forslaget om at holde paa den rene, ægte jyske Race, at den samme Forvalter *Lund* senere roses for sin Virksomhed til Forbedring af Kvægavlen i Gjern Herred derved, at han paa Søbygaard har holdt en udmærket Tyr af »den store Marskrace« til fri Afbenyttelse for Bøndernes Køer, hvorfor denne Tyr blev flittigt brugt. Til andre falder der Ros for Hold af henholdsvis en Tyrolertyr til fri Afbenyttelse og for et 4aarigt Hold af en »god Schweizertyr«.

Af Vejle Amts Beskrivelse af *C. Dalgas* 1826 fremgaar det, at Løden hos Kvæget overvejende er »sort, graat eller broget«. Den røde Lød er den sjældneste og i Almindelighed temmelig lyst. Det jyske Kvæg er dér endnu i betydeligt Flertal, men staar tilbage i Dybde og Bredde »til at afgive udmærkede Staldstude«. Kvæget i Hatting Herred roses, særlig Kvæget i Ølsted, der udmærker sig ved »store, velfodrede og velbyggede Køer af mælkerig Race, men denne By har ogsaa gode Enge og ypperlige Græsmarker«. Af Herregaarde med Besætninger af fremmed Kvæg nævnes Østedgaard ved Fredericia (en kullet, brunstribet Race indført fra Rødkilde paa Fyn), Bygholm (Marskrace), Palsgaard (Marskøer og en Del kullet engelsk Kvæg).

Paa Ussinggaard derimod er der for ca. 40 Aar siden ud- søgt og opkøbt »de skjønneste jyske Køer«, og ved et omhygge- ligt Udvalg, god Pleje og ved ikke at lade Kvierne komme for tid- ligt til Tyr »bragtes denne Besætning snart til en for jydsk Kvæg hidtil ukendt Størrelse og Fuldkommenhed«. Et haandgribeligt Maal for denne Størrelse og Fuldkommenhed gives desværre ikke! Sjældnen klart og ubetinget gør Forfatteren sig til Talsmand for Landracens Forbedring ved sig selv, lige som han slaar kraftigt til Lyd for, at denne Forbedring eller Forædling ved sig selv kun kan ske gennem et omhyggeligt, sagkyndigt Udvalg og gennem forbedrede Ernæringsvilkår, hvorfor han ogsaa hævder, at »Dyrkningen af Brakfrugter og Foderurter maa betragtes som en Betingelse for en forædlet Race«. Han gør gældende, at den jyske Races Ejendommeligheder er et *Palladium*, der bør søges bevaret, og han ønsker, at man nu vil ophøre med at forkvakle vort gode jyske Kvæg med fremmede Tyre fra Marsken, Schweiz, Tyrol eller England, men at man derimod vilde søge at opvække Sans for en forædlet Kvægavl ved at uddele klækkelige Præmier for de bedste Tyre af Landets Race, hvorhos dog fornemmelig maatte tages Hensyn til Studeavlen, som den vigtigste Afnyttelse af Kvæ- get for Jylland«.

Om det jyske Kvægs Mælkeydelse — eller rettere Smørydelse, idet man ikke den Gang endnu vejede Mælken men kendte Væg- ten af Smørret — foreligger der kun sparsomme Oplysninger fra hin Periode. Særlig Vinterfodringen var i Almindelighed kun tarvelig — og baade denne og Sommergræsningen var ingenlunde blevet bedre — og blev det ikke for lange Tider — efter Udskift- ningen og den tiltagende Opdyrkning af Overdrev og Heder. Dette i Forbindelse med en Forøgelse af Kreaturerne's Antal mind- skede i Virkeligheden den Græsning, der stod til Raadighed og betød samtidig en Indskrænkning pr. Hoved af den af Engene vundne Høsmængde. Dette tarvelige Underhold af Kvæget gjorde sig delvis og ikke mindst gældende paa Østkystens gode Kornegne, saaledes i Aarhus Amt (»i Hads Herred er Kvægavlen middelmaa- dig« og i Ormslev og Koldt Sogne »er Kvæget smaat eller af Mid- delstørrelse, formedelst slet Foder og tidlig Forplantning«), og i Bjerger Herred, Vejle Amt, syntes Kvæget temmelig smaat, spidst, skarpt, fladbrystet med hængende Kryds. — Det oplystes, at i Randers Amt var der Mejerier paa Gaardene Rugaard, Katholm, Mejlgaard, Vosnæsgaard, Skeringmunkgaard og Clausholm. Af

Rugaards 150 Køer var de 130 bortforpagtet for 1 Fjerdning Smør og 1 Lispund Ost pr. Ko, dog at Forpagteren har, foruden fri Bolig og Brændsel, 10 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg. Paa Vosnæs-gaard, der tidligere havde Stude, er Besætningen paa 170 Køer, alle af jydsk Race, og her haves $\frac{1}{2}$ Tønde Smør aarlig pr. Ko, det højeste Udbytte der opgives i Jylland. Ellers havde de fleste Herregaarde endnu Stude som Hovedbesætning. Hos en stor Del af Bønderne i Randers Amt, særlig i de engrige Strøg, var der betydeligt Studehold ved Siden af Malkekøerne.

Den dygtige og godt oplyste vestjydske Bonde og Stænderde-puteret *Ole Kirk*, Ebbensgaard i Ulfborg Sogn, holdt i hine Tider 30 Kreaturer paa ca. 50 Td. Land ved Hjælp af nogen Sommerstaldfodring. For Ringkøbing Amts Vedkommende kan kun Bønderne i de bedre Egne give sig af med at fede Kvæg til Salg, men der haves dog i Almindelighed en Del Indtægt af Køerne, selv om Smørret er slet, »da de (Bønderne) kun bruger lidet Smør og Sul«. Lønborggaard og Kvistrup nævnes som de vigtigste Herregaardsmejerier. Ellers er Studehold paa de større Gaarde det almindelige. Det samme er Tilfældet i største Delen af Thisted Amt, Hanherrederne dog undtaget, hvor der holdes flest Køer, og hvor Smørudbyttet angives til 1—2 Fjerdinger pr. Ko. I dette Amt nævnes tre Herregaardsmejerier, nemlig Aagaard med 166 Køer, Dueholm med 104 og Frydsbrønd med 60 Køer. Paa Aagaard er der produceret 74 Pd. Smør og 62 Pd. Ost pr. Ko.

Bisgaard i Skanderborg Amt har af 100 Køer 38 Tdr. Smør eller 85 Pd. pr. Ko, Tyrrestrup og Sofiendal 1 Fjerdning eller 56 Pd. —

I det nordligste Amt, Hjørring, fandt det fremmede Kvæg ogsaa Indpas, om end kun i ringe Grad — som og i Aalborg Amt —, men det berettes dog, at paa de kongelige Gaarde Baggessvogn og Kokkedal er der kommen Tyrolerkvæg, men at dets mørkerøde Lød til Blanding med den vendsysselske Race er ufordelagtig for Afsætningen af Afkommet, da »Prangerne vrage de rødbrøgede Individider«. Forfatteren af Amtsbeskrivelsen, *Brinck-Seidelin*, roser ikke Kvæget i Vendsyssel for dets Mælkeydelse — hvad ellers flere Landmænd i de sydlige Amter gør — og paataler Ligegyldigheden i Tyrevalget, og at Tyrekalvene gaa løse i Udmarken ved de unge Kvier, saa disse kælder alt for tidlig, hvorved de forsættes i Væksten. Den maadelige Græsgang og den daarlige Vinterfodring med kun lidt og daarligt Hø skal jo heller ikke hjælpe til

noget godt Mælkeudbytte af Køerne. Det anbefales at uddele Præmier til de bedste »Springtyre«, samt sondre mellem Malke- og Fedekvæg. — Fra Hjørring Amt er tidligere udført en stor Del Staldstude, nu (1828) staldes der kun Stude paa Voergaard, Aggersborg og N. Elkjær.

Fra Voergaard foreligger der et Regnskab over Studeholdet (300 Stude) fra 1825, der viser et Overskud eller Indtægt for hver Staldstud af 7 Rdlr. 55 Skilling og samtidig et Regnskab fra Børglumkloster over Malkekøer (220 Køer), der udviser et Overskud af 9 Rdlr. 4 Skilling pr. Kø; lignende Beregninger findes fra Gaardene N. Elkjær (Stude) og Aastrup (Køer) med henholdsvis 6 Rdlr. 57 Skilling og 8 Rdlr. 15 Skilling i Overskud pr. Dyr; altsaa ogsaa til Fordel for Køerne, men det bemærkes, at Børglumkloster og Aastrup hører til de for Mejeridrift allerbedst skikkede Gaarde i Amtet. Da Bonden ikke forstaar sig paa at lave godt Smør, gør han — efter Forfatterens Mening — bedst i at holde sig til Opdræt og Stude, skønt Priserne paa Smør er bedre end Priserne paa Stude, med Undtagelse af 1827, da Prisen for 5—6-Aars Stude angives til 75—80 Rdlr. pr. Par imod 60—64 Rdlr. i 1825. »En saadan Studs sædvanlige Vægt er 30—36 Lispund«.

De sammenlignende Beregninger over Udbyttet ved henholdsvis Studehold og Mejeridrift bør næppe overvurderes med Hensyn til at give udtømmende Besked om, hvad der er det mest fordelagtige.

Det er imidlertid en Kendsgerning, at Udviklingen fra Trediveerne og Fyrreerne i store Træk bærer der hen, at Holdet af Malkekøer udvides paa Studeholdets Bekostning, men at denne Udvikling foregaar langsomt for de nordvestlige, vestlige og tildels midterste Egne af Halvøen, endog meget langsomt, hvilket dels er begrundet i rent lokale Forhold (træfattige Egne — Vanskeligheder ved at faa Malkepiger osv.), men hovedsagelig i gammel Forkærlighed hos Jyderne for denne Form for Kvæghold og den dermed forbundne Handel, der alle Dage har interesseret Jyden mere end Øboen.

Det er betegnende, naar Forfatteren af Aalborg Amts Beskrivelse, *C. Christensen* (1832), om Forholdet mellem »Hollænderi« og Studehold siger, at Hollænderiejereren maa give Afkald paa den »Sindskvægelse«, som den Landmand, der holder en skiftende Besætning, dagligen nyder ved at se disse Kreaturer trives og nærme sig Fuldendelsen til Bortgang! Og denne Forfatter er af den Opfattelse.

at de Ejere af Hovedgaardene, som driver en ordnet Kvæghandel, ikke ville være tilfreds med den Avance, som Hollænderiejereren maa nøjes med.

St. St. Blicher hævder i sin Viborg Amts Beskrivelse det modsatte Standpunkt. Han gør gældende, at Malkekvæget bringer det bedste økonomiske Resultat, og idet han indrømmer, at Studeholdet er den mageligste og behageligste Form for Kvæghold, da man ved dette slipper for baade at holde Mejske og Malkepiger, hvilke sidste han betegner som »en med faa Undtagelser demoraliseret og forvorten Menneskeklasse«, og at man ved Studehold og Studedefning erholder langt bedre Gødning, henviser han slutte­lig til det Forhold, at naar desuagtet saa mange gaar fra Studehold til Malkekøer trods de ubehagelige Sider, dette medfører, da maa dette være gyldigt Bevis for, at det betaler sig.

Forholdet var jo iøvrigt dette, at det hos Bønderne ikke drejede sig om et ensidigt men om et alsidigt Kvæghold; her var baade Køer og Stude i saa godt som alle Landbrug, snart flere af den ene Slags, snart færre, og saaledes vedblev det i de fleste Egne i Nordvest-, Vest- og tildels Midtjylland til langt over Midten af det 19. Aarhundrede, medens der paa Herregaardene blev drevet et mere ensidigt Kvæghold, enten med saa godt som udelukkende Stude eller udelukkende Køer. —

Meningerne er saaledes delte om Fordelagtigheden af denne eller hin Form for Kvæghold; Striden er livlig og staaende for lange Tider; Spørgsmaalet lader sig ikke saaledes løse i en Haandven­ding; der skulde gaa en rum Tid og en rig Udvikling, inden Forholdene kunde blive saaledes tilrettelagte, at Bønderne og i det hele det mindre Landbrug kunne udnytte de Fordele, som et virkelig dygtigt ført Mejeribrug kunde yde Kvægholdet! Det mere ensidige Kvæghold passede aldeles ikke den Gang for Flertallet af de jydsk­e Kvægholdere; disse maatte have stort Opdræt, Til­læg af mange Studekalve til Opfødning, til Udnyttelse af den Græsning, som i hine Tider bedst kunne udnyttes netop gennem en alsidig Kvægbestand.

Naar senere hen — gennem Fyrreerne og Halvtredserne, ja helt op i Halvfjerds­erne — Striden desuden i Jylland var staaende om, hvorvidt det jydsk­e Kvæg burde søges udviklet til en mere ud­præget Malkerace, eller man skulde søge den bevaret og videre udviklet som særlig egnet til Fedning, eller man hellere skulde, som den skattede Melle­mform, den var, ydende baade en god

Stud og en i Forhold til Underholdet tilstrækkelig Mælkeydelse, søge denne Melleform bevaret, med Malke- og Fedeevnen ret ligelig forenet og udtrykt i større Trivelighed og højere Produktion, ja saa staar hele denne Meningsforskel og Meningsudveksling, denne Strid, om man vil, i et vist, maaske ubevidst, Aarsagsforhold til det overleverede, det i Henhold til Forholdene hævdvundne, til et Kvæghold, drevet og udøvet under Former, der passede Befolkningen, der tiltalte den, og som man egentlig kun nødvendigt lod sig drive fra.

Der er i det foregaaende oplyst ret udførligt om den Opfattelse, som de forskellige landøkonomiske Forfattere nærede om Kvægavlen og Kvægbrugets Tilstand i Slutningen af Tyverne, gennem Trediverne og i Begyndelsen af Fyrreerne, dets Brist og Mangler, samt givet en Del positive Oplysninger om Produktionsforholdene, og der er nævnt Eksempler paa, hvilke Foranstaltninger til dets Fremme, der særlig maatte være ønskelige at iværksætte.

RØSTER FKA LANDMÆNDENE

Fra selve Landmændenes Kreds hører man mindre. Forholdet i vore Dage er vel iøvrigt et lignende, omend ikke ganske det samme! Noget foreligger der dog derude fra Praksis fra hine Tider. I en meget interessant og værdifuld Afhandling fra 1842, betitlet »Hornqvægets Opdræt, Røgt og Pleje paa Vestkanten af Jylland«, redigeret af en Comitee, udvalgt blandt Medlemmer i Holstebro Omegns landøkonomiske Selskab og meddelt af Justitsraad S. A. *Fjelstrup*, Sindinggaard, tilkendegives klart, hvilke Avlsformaal man har paa hine Kanter af Jylland og disses Afhængighed af eller Forhold til de Krav, som det udenlandske Marked stiller til de paagældende Kreaturer som en efterspurgt Handelsvarer. Afhandlingen findes i »Tidsskrift for Landøkonomi«, Ny Række, 4. Bind 1842. Efter at have nævnt, at det fra Regeringens Side for 16 Aar siden gjorde Forsøg paa at forædle Kvæg racen ved Krydsning med Tyre fra Schweiz, Tyrol m. fl. St. ikke fandtes hensigtssvarende for Vestjylland og derfor heller ikke var blevet iværksat dér, fremhæves en Række Punkter, paa hvilke man efter den paagældende Komitées Erfaring og Anskuelser maa have sin Opmærksomhed henvendt, saaledes Valget af Tillægsdyr, Kalvenes og Ungkvægets Røgt og Pleje samt Kreaturerens Fedning. Hvad Valg af Tillægsdyr angaar anføres, at de væ-

sentligste Betingelser med Hensyn til Tillæget for Vesteregnet af Jylland er:

- a) Trivelighed og Lethed til at fedes.
- b) Velstillede Horn og stærke Ben.
- c) Farven eller Løden.

Det fremhæves, at de to sidstnævnte Betingelser er aldeles nødvendige at efterkomme af Hensyn til Afsætningen Syd paa; rødt og hvidt Kvæg finder ikke saa villige Købere og heller ikke saa høje Priser, med mindre det er fedt opstaldet, som sort, sortbroget, graat og graabroget.

d) Mælkerigheden hos Køerne er af ikke liden Vigtighed at tage Hensyn til; thi ogsaa denne slægter og er arvelig.

Her er klart peget paa, hvad det drejer sig om; det er den jydsk Race, der tjener Formaalet bedst; Hovedhensynet lægges paa Frembringelsen af en for Markedet velegnet og derfor efterspurgt Handelsvare, en Vare, der er selvtransportabel, der uden al for stor Gêne kan gaa til det ret fjerntliggende Marked i Slesvig og Holsten. Mælkeydelsen bør der ikke ses bort fra, hverken af Hensyn til Kvægets Lønsomhed hjemme eller til Afhændelse af Kvier til Meklenborg og Brandenburg. — Derfor betyder det ogsaa i Afhandlingen, at dette Forhold bør være Genstand for vore Dyrskue-Forenings Opmærksomhed, »om det endog kan medføre nogen Vanskelighed«.

Der bør lægges til paa saadanne Dyr, som allerede besidder alle de nævnte Egenskaber i høj Grad, og der henvises til, hvad engelske Opdrættere ved Flid og Udholdenhed har formaaet. — Dyr, belønnede ved Dyrskuer, giver de bedste Betingelser for Øjemedets Opnaelse. Dyrene »vorde bedømte af Mænd, som Deltajerne erkende for de kyndigste, og som kende Egnens Skik og Handelens Gang, og som ere for største Delen simple Gaardbrugere, uden overspændte Meninger eller Forhaabninger«. Der gøres opmærksomhed paa Betydningen af faste, varige, det er: konstante Racer, og at de paagældende Dyrs Fortrin ville vedvare, alt i Henhold til, at disse Fortrin har været tilstede i flere Slægtled.

Den velkendte Sognepræst for Rorup og Glim, *J. Chr. Jensen*, der i 1842 udgiver en »Anvisning til et velindrettet Landbrug for Bondestanden«, giver ogsaa et ikke uinteressant Bidrag til Belysning af Kvægavlsforholdene. Han hævder der, at den sjællandske og den lollandske Kvæg-race er den mindste og uanseeligste, men at den dog rummer adskillige gode Malkekøer. Den

fyenske Race er — særlig i visse Egne — større og smukkere; den holstenske er den anseligste, »men den lavbenede, dybe jydsk Race er i vore Tanker den fortrinligste af dem alle og den, som Jordbrugerne især bør skaffe sig«. Det indrømmes, at den holstenske Ko i og for sig er den bedste i udvortes Henseende (Skønhed, Størrelse og undertiden mælkerig) og som fed altid det bedste Slagtekvæg, men den er for fordringsfuld for den almindelige Jordbruger; Livet kan vel opretholdes, men der bliver ikke noget til Overskud af Mælk og Fedme, »saa den ikke sjældent tærer mere og malter mindre end en anden Ko«. Den lavbenede, helst sort- eller blakbrogede jydsk Ko er haardfør og nøjsom, bevarer Huldet godt selv ved almindelig Fodring, malter godt og bliver hurtigt fed og vejer godt til, thi uagtet den er saa lavbenet, er den alligevel anselig, da den er meget dyb i Kroppen. »Jyden bør med Omhu og Kærlighed vaage over sit Lands gode Kvæg-race, og de øvrige Egnes Jordbrugere skulle af al Magt stræbe efter at anskaffe sig i det mindste et Par udmærket gode Lødekøer eller 2—3 Kvier og en ung Tyr af den bedste jydsk Race«. En god Tillægsko maa have et jævnt godt Huld, en vid og dyb Bug, brede og flade Bovblade, en bred og veldannet Lænd, store Mælkeaarer, stort Yver, smukke og glatte Patter, og fremfor alt maa den malke godt og ikke staa alt for længe gold.

Om Tyren hævdes det, at den bør være lagt til paa en god Malkeko, have et kort Hoved, bred Pande, hvælvet Bryst, bred Lænd og velstillede Ben, ikke tykvommet, men lang i Kroppen. Som man ser, har denne Præst haft et sundt og rigtigt Blik for, hvad det kom an paa. — *J. Chr. Jensen* var en ivrig Forkæmper for Indførelse af Sommerstaldfodring og giver gode Anvisninger for Kalveopdræt, Fodring og Fedning.

FRA LANDMANDSFORSAMLINGERNE

I Tilslutning til foranstaaende skal det her anføres, at der i den sidste Halvdel af Fyrrerne fra Landmændenes Side dog fremkom adskillige vægtige Ytringer angaaende Kvægavlens Stilling her i Landet og særlig vedrørende den jydsk Kvæg-race. Dette var saaledes Tilfældet ved de tre først afholdte Landmandsforsamlinger, Randers 1845, Odense 1846 og Aarhus 1847; disse Forsamlinger var rene Forhandlingsmøder, og om der end samtidig med disse var fremstillet Dyr, Redskaber og Produkter, saa

var disse Udstillinger uden nogen organisk Forbindelse med selve Landmandsmøderne.

Ved Mødet i Randers 1845 drøftedes følgende betydningsfulde Emne: »Ved hvilke Midler kan Kvægavlen i Danmark, og fornemmelig i Jylland, snarest hæves og muligt bringes til samme Fuldkommenhed som i England? Maa det i saa Henseende anses for hensigtsmæssigt at danne af den jydsk Landrace en forædlet og konstant Stamme af Malkekvæg, og hvorledes maa dette sikrest iværksættes?«

Idet man fra flere Sider beklagede, at det jydsk Kvæg var blevet blandet med fremmed Kvæg, faldt der meget vægtige Ord til Fordel for den jydsk Race, som den bedst egnede for Forædling; saaledes blandt andet fra Dirigenten, Propr. *Weinschenck*, Gunderupgaard, Justitsraaderne *Tang* til Nørre Vosborg og *Fjelstrup*, Sindinggaard, samt Stænderdeputeret *Blach* og Forpagter (senere Etatsraad) *N. E. Hofman (Bang)*, Hofmangave. Den blakkede Farve ansaas for den mest ægte jydsk; som det mest velbyggede og mest racerene af det jydsk Kvæg fremhævedes Kvæget fra Nordvestjylland, Limfjordsegnene, Lemvigegnen og som det mælkerigeste Kvæget fra Vendsyssel. Om »Konstantheden« af det jydsk Kvæg var man noget uenige. Kammerjunker *Grevenkop-Castenschiold*, Hagestedgaard, hævder meget fornuftigt, at den jydsk Race maa kaldes konstant, idet der gennem dens Afkom gaar et ejendommeligt Præg, selv om man i de forskellige Egne kan paavise Forskellighed i Bygning, og *Weinschenck* hævder, at naar man mellem 1000 Stykker Kvæg kan paavise hver enkelt jydsk Ko (»og det er der mange, der vil kunne«), da maa vel Racen nok kunne kaldes konstant! *Hofman (Bang)* udtaler, at han i de forskellige Egne af Tyskland, hvor han har truffet paa jydsk Køer, overalt har hørt disse rose som gode Malkekøer, især paa den magre Græsgang. Jylland har det fordelagtigste Kvæg, lad os beholde det og forbedre det ved sig selv! Det oplyses, at man i Salling nu gennem tre Aar har søgt at virke til Kvægavlens Forbedring ved Præmiering og Indkøb af Tyre fra Lemvig- og Holstebroegnen; ved Præmiering mente man at tilbageholde de bedste Avls- eller Tillægsdyr, at de ikke solgtes ud af Landet. Regeringens for nogle og tyve Aar siden mislykkede Forsøg paa Kvægavlens Forbedring ved Indførelsen af fremmede Racer til »Forædling« omtales ogsaa. En Proprietær *Nis Hansen* omtaler nogle blaa, kullede Køer, »som forekomme i det vestlige

Slesvig«, hvor ellers Kvæget er rødt, som de bedste Malkekøer, han har truffet paa; et formentlig mer eller mindre tilfældigt Krydningsprodukt. Som gode Malketegn hos Koen nævner han: en højt ansat Hale, en noget hængende Bagkrop, dyb Forkrop med korte Ben, temmelig smal Hals, et lille, livligt Hoved. Den »højt ansatte Hale« stikker stadig frem som Kendetegn paa en god Malkeko; det er i det hele nærmest de negative Kendetegn, der fremhæves i hine Tider, delvis Følgerne af den gode Mælkeydelse og ikke Aarsagerne til samme; og det samme har vi jo oplevet at gøre sig gældende helt op til de allerseneste Tider.

Ved Mødet i Randers 1845 nedsattes en Kommission til paa Grundlag af de faldne Udtalelser at fremsætte en Betænkning om, hvad der burde iværksættes. Denne Betænkning, der behandles og vedtoges ved Odensemødet i 1846, gik klart og utvetydigt ud paa, at man paa det bestemteste maatte fraraade Indblanding af fremmed Blod i den jydsk Race, og at man ved hensigtsmæssige, efter de lokale Forhold tilpassede, Midler skulde samle sig om at tilvejebringe den attraaede »Opkomst« af det jydsk Kvæg. Man henpegede saaledes paa Ønskeligheden i Iværksættelsen af en Klassificering af Tyrene, et Præmieringssystem, idet man forudsatte, at da Bedækningspengene blev højere for de Dyr, der var sat i øverste Klasse, saa vilde man klassificere Afkommet efter Fædrene og saaledes give Afkommet efter Fædrene af 1. Klasse de højeste Præmier og derigennem opmuntre Opdrætterne til i fornemmelig Grad at bruge disse. Skønt der kunde rejses Indvendinger mod denne Fremgangsmaades praktiske Anvendelighed, saa var Hensigten god og Forudsætningerne for saa vidt meget rimelige; at tilvejebringe en Bogføring og derved fremme Virkeliggørelsen af at fremskaffe »Stamtavler« var ogsaa et væsentligt Formaal med Forslagets Fremkomst.

Denne Komitébetænkning — tiltraadt af Landmandsmødet —, der krævede eller ønskede Kongens Støtte til Fremme af det jydsk Kvægs Godhed, blev imidlertid pure afvist. Den kom til daværende Landstutmester *Bardenfleths* Erklæring, men denne gik i stik modsat Retning (hvad forstod Bønder sig paa Agurkesalat!) og tilraadte og anbefalede Vedkommende at indkøbe Tyre i England til Avlens Forbedring. Dette Resultat meddelte *Christian den 8nde* de danske Landmænd, der var forsamlede i Aarhus 1847. Med Resultaterne af Regeringens tidligere omtalte Forsøg paa Kvægavlens Forbedring i Minde maa dette Svar til de Ledende

blandt selve Landmændene forekomme meget ejendommeligt; det er fremdeles »vi alene vide«-Tankegangen, der gør sig gældende! — Paa den anden Side virker det unægteligt forbavsende, at der ved Forhandlingerne i 1846 i Odense kan fremkomme en Udtalelse som denne, at »en Krydsning, hvorved den jydsk Race vedligeholdes, men bibringes en anden Races ønskelige Egenskaber, anses for gavnlig«; og her tænkte man særlig paa Brug af engelske Racer; den jydsk Race Forbedring ved sig selv havde dog ogsaa i Odense sine Talsmænd, men der hævdede sig tillige en Røst for Forbedringen af det jydsk Kvæg ved Krydsning med fynske Tyre, hvis man vilde gaa ud paa virkelig at fremme Malkeevnen hos dette og se bort fra dets Velegnethed til Fedning. Og det viste sig, at der endnu skulde gaa en rum Tid, og at der skulde fremdeles gøres videre Erfaringer, ikke altid billige, før man fandt frem til nogenledes afklarede Standpunkter til, paa hvilket Grundlag og efter hvilke Retningslinjer et virkeligt maalførende Kvægavlsarbejde skulde søges ledet og virkningsfuldt fremmet. Og dette gjaldt da ikke mindst for den jydsk Halvøs Vedkommende, hvor Kvægavlsformaalet og dermed Kvægavlsinteresserne frembød en Alsidighed, hvis Berettigelse var utvivlsom, men som samtidig medførte sine store Vanskeligheder for en nogenlunde enig og dermed ogsaa en stærk, en kraftig Optræden paa det omhandlede Felt. I saa Henseende var Forholdene paa Øerne mere enkle, om end dér ogsaa kunde gøre sig Brydninger gældende.

JYDSK KVÆG TIL ØERNE

Mens man i Jylland drøfter, hvorvidt den jydsk Kvægrace er den, paa hvilken man — gennem dens Forædling i sig selv — skal grunde Fremtidens Kvægavl paa Halvøen, for hvilket Fler-tallet af de ledende Landmænd udtalte sig, eller man skulde søge den bibragt en Forædling ved fremmed Kvæg, hvilket Standpunkt havde sine Talsmænd, saa er det jydsk Kvæg samtidig og fremdeles i en Aarrække en søgt Vare paa Øerne, netop som forbedrende Materiale for Øernes Kvæghold, og særlig gjaldt dette om Forholdene i Holbæk Amt, hvor Amtets økonomiske Selskab i 1843 bevilgede 1200 Rdlr. til Indkøb af jydsk Kvæg, og hvor der indkøbtes jydsk Kvæg til Forauktionering ogsaa i 1844 og 1845. Der kom ogsaa i hin Periode fynsk og nordslesvigsk Kvæg til Am-

tet, men kun et ringe Antal i Forhold til det jydsk; dette blev foretrukket for dets større Nøjsomhed og Evne til paa selv et tarveligt Foder at kunne yde et ganske godt Udbytte efter Datidens Forhold. Trods betydelig Udbredelse i Slutningen af 50erne af det nordslesvigske Kvæg i Kalundborgegnen ud fra Gaardene Birkendegaard, Kalundborg Ladegaard, Refsnæsgaard m. fl., saa havde — i hvert Fald paa Skuerne — det jydsk Kvæg Overvægten gennem 60erne. Men i 1869 indtræffer Vendepunktet, idet der dette Aar af 17 unge præmierede Tyre paa Dyrskuet fandtes 12 røde, medens af de ældre 6 de 5 var sort- og blakbrogede. Ikke destomindre hævder det jydsk Kvæg en vis Plads baade i Staldene og paa Dyrskuerne helt gennem 70erne og ind i 80erne. — En jydsk Kvægstamme var grundlagt paa Filipssdal i Fyrrerne og faar en rosende Omtale i »Ugeskrift for Landmænd« i 1877; denne Besætning blev dog delvis suppleret ved Indskud af Kvier fra Jylland, hvorimod de benyttede Tyre var selvtillagte, idet det hævdedes, at det var vanskeligt at faa Tyre fra Jylland af paalidelig Nedstamning som Malkekvæg. Endnu i 1884 præmieredes ved Dyrskuet en Samling jydsk Kør med 2. og en med 5. Præmie, men efter 1886 er det røde Kvæg eneherkende paa Skuerne i Holbæk Amt.

Men ogsaa i Sorø og Præstø Amter var det jydsk Kvæg endnu i Fyrrerne anset som et godt Forædlingsmateriale. Ved de i Aarene 1843—47 i Næstved af Sorø Amts landøk. Selskab afholdte »Kreatur- og Vareudstillinger« stillede Selskabet i 1843 et Beløb af 1700 Rdlr. til Raadighed for Udvalget til Indkøb af jydsk Tyre og Kvier til Forauktionering og Bortlodning ved Udstillingen; her mødte saaledes fra 100 til 150 Kreaturer frem aarlig; i 1846—47 var der ogsaa fremstillet nogle faa Anglerkør. 1843 bestod Kvægbesætningen paa Gundersløvholm overvejende af jydsk Kvæg. Valsøllille havde jydsk Kvæg endnu i 1886, Harrestedgaard delvis jydsk Besætning i 1856, Tryggvælde delvis i 1880, Rosenfeld delvis indtil 1874. Mælkeudbyttet af Jyderne var her i Aarene 1870—72 gennemsnitlig 4207 Pd. af nogle og tyve Kør; Anglerne gav samtidig 4246, de »sjællandske« Kør 3778. Klintholm paa Møen havde jydsk Kvæg i 1886 og et Gennemsnitsudbytte i 1877—86 af 4165 Pd. — Vi erindrer tillige her, at under Omtalen af Favrhølmstammen fremgik det, at det var det jydsk Kvæg — jydsk Kør — der indsattes paa Favrhølm, i Stedet for det udgaaede Kvæg af Tyroler- og den gamle Favrhølmrace.

Paa Lolland-Falster, hvor man endnu i 1836 — ved Maribo Amts landøk. Selskab — indførte en Bernertyr, gik man i 1837 over til at indføre og udstationere jydsk Tyre, nemlig fire i hvert af de følgende tre Aar. I 1840 anskaffedes 5 jydsk Tyre og 10 jydsk Køer; at disse sidste blev bedækkede af en Ayrshiretyr fra det Classenske Fideikommis paa Næsgaard, vidner ikke om synderlig større Plan i Arbejdet for Avlens Fremme. Dyrene bortauktioneredes ved de aarlige Dyrskuer. I 1842 hævdes det, at de jydsk Dyr mere egner sig for Fedning end for Malkning, men skønt der i de følgende Aar indførtes Kvæg fra Angel, blev der endnu i 1846, foruden 119 Anglerkøer, indkøbt 80 jydsk Kvier, hvilke sidste dog gav Tab ved Auktionen, mens Anglerne gik godt af. Paa Carlsfeld og Vennerslund var der delvis jydsk Besætning i 1856 og paa Ny Kirstineberg i 1866. I Begyndelsen af 60erne var der endnu en hel Del jydsk Dyr i Besætningerne paa adskillige større Gaarde paa Lolland-Falster.

Paa Fyn havde det jydsk Kvæg ogsaa haft en Del Udbredelse, særlig i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede; men det maatte tidligt vige for det slesvigske røde Kvæg. Endnu i 1886 var der en jydsk Kvægbesætning paa Hindsgavl.

Samsø var i første Halvdel af det 19. Aarhundrede i Ry for det derværende Kvægs gode Malkeevne. Løden var den jydsk Races i mange Tilfælde, og der er blevet sagt om det (*H. Goldschmidt* 1886), at, det er »nærmest at betragte som lokaliseret jydsk Kvæg«. Endnu i 1885 købte Tyreholdsforeningen for sortbroget Malkekæv af samsøsk og jydsk Race en jydsk Tyr paa Fællesskuet i Horsens for 385 Kroner. Senere har man udelukkende paa Samsø arbejdet med det røde danske Malkekæv.

ANGLERKVÆG TIL ØERNE

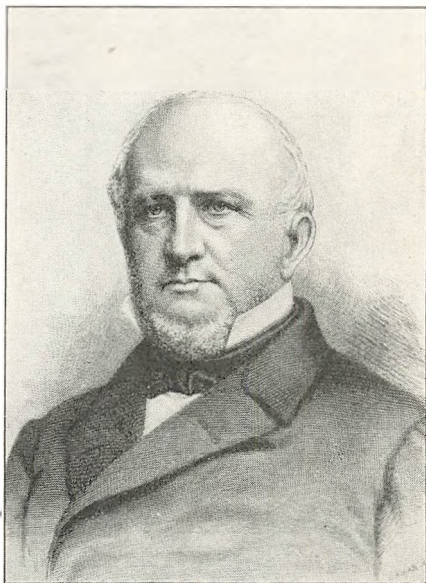
Omtrent jævnsides med de Foranstaltninger, for hvilke der just nu i det foregaaende Afsnit er gjort Rede, nemlig Forsøget paa gennem Anvendelsen af jydsk Kvæg at fremme Kvægavlen paa Øerne, hvilket dog ikke fik synderlig varig Betydning, begynder Tilførslen af slesvigske Kvæg til Øerne, hvilken man længe havde kendt, at tage en mere bevidst og fastere Form end hidtil. For Kvægholdet paa Øerne var Mælkeproduktionen allerede den Gang den altbetydende Side. Der er tidligere gjort Rede for, at Kvægholdet paa Øerne var tarveligt i sin Almindelighed og dertil noget blandet, selv om maaske den røde Lød var ret fremher-

skende, særlig paa Fyn. Lige som det var paa Lolland-Falster og delvis Sjælland, der i hine Tider havde det tarveligste Kvæg, at det jydsk Kvæg i ikke ringe Grad blev anvendt som forbedrende Avlsmateriale, saaledes blev det ogsaa disse Provinser, der nu gjorde Begyndelsen med den Tilførsel af Anglerkvæg, der, dels iværksat gennem Foreningsforanstaltninger, dels ved privat Initiativ, blev af ret betydeligt Omfang i den sidste Halvdel af Fyrrerne, gennem Halvtredserne og noget op i Tredserne, og som i sin Helhed fik en overordentlig, ja afgørende Betydning paa Kvægavlens Udvikling og Kvægbestandens Fysiognomi i de paagældende Provinser for en meget lang Aarrække.

Det er Lolland-Falster, der gør Begyndelsen, og som paa saa mange af Landbrugets andre Felter, er det *E. Tesdorpf*, Ourupgaard, der er Banebryderen. Hans Arbejde for Anglerkvægets Tilførsel og Udnyttelse, som et ret væsentligt Grundlag for Udviklingen af Ourupgaard-Stammen, og bistaet med stor Dygtighed af sin Forvalter *N. P. J. Buus*, senere Inspektør paa Rosvang, har været af afgørende Indflydelse paa Kvægavlens Udvikling paa Lolland-Falster gennem en Menneskealder.

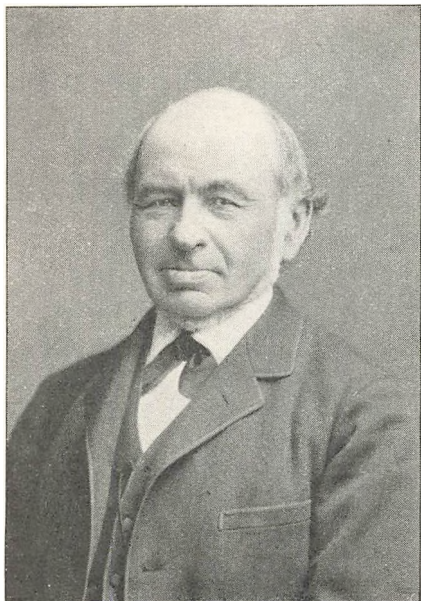
Tesdorpf indkøbte allerede i 1841 for egen Regning 40 Anglerkvier og i de to paafølgende Aar et lignende Antal, og Indkøbet fortsattes iøvrigt indtil 1860, uden dog at alt det indkøbte fik særlig Avlsværdi, idet ikke alle de indkøbte Dyr blev anvendt som Tillægsdyr.

1842 foreslog *Tesdorpf*, at Maribo Amts økonomiske Selskab (oprettet 1809) skulde lade foretage Indkøb af Kvæg i Angel, og i Aarene 1843—45 købtes da aarlig 8—10 Anglerkvier, og samti-

Edward Tesdorpf, født 1817 i Hamborg, død 1889 paa Ourupgaard. Godsejer, Heimekonferensraad, Præsident i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1860—1888. Foregangsmand i dansk Landbrug. Grundl. af Kvægstammen paa Ourupgaard.

dig med disses Salg ved Auktion fandt der en Udlodning Sted af 15 Fribedækningsbeviser aarlig i 3 Aar til *Tesdorps* Ayrshiretyrl — 1846 indkøbte Selskabet — garanteret ved en Aktietegning — 119 Anglerkvier (foruden de tidligere omtalte 80 jydsk Kvier); Anglerne solgtes let. I 1847 indkøbtes og forauktioneredes kun Anglerkvæg, nemlig 109 Kvier og 2 Tyre, og siden da virkedes der udelukkende for Tilførsel af Anglerkvæg. Virksomheden standsede i Krigsaarene, men fra 1852 til 57 solgtes der ved Dyrskuerne ialt 341 Anglerkvier. Atter standsede nu i en Aarrække

Jens Banzon Hee Andersen, født 1820, død 1892. Forvalter paa Gunderslevholm 1843—51, Forpagter sammesteds 1851—79. Grundlægger af Gunderslevholm-Stammen. Stambogforfatter. Sekretær for de samvirkende sjællandske Landboforeninger. Møngeaarigt Bestyrelsesmedlem i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

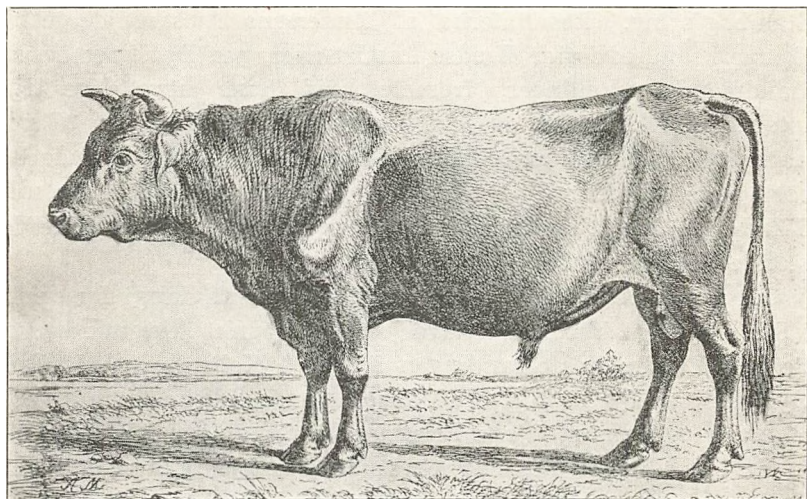
Tilførslen af Anglerkvæg men tog derefter Fart igen i 1867 og fortsattes til ind i Firserne, idet der aarlig tilførtes ca. 40 Kvier foruden enkelte Tyre. Foruden denne Tilførsel ved Selskabets Foranstaltning blev der, særlig i Halvtredserne og Tredserne, tilført et ikke ringe Antal Anglerkvæg ad privat Vej til de større Gaarde.

Medens Lolland-Falster saaledes gjorde Begyndelsen til en større Tilførsel af Kvæg fra Angel og med dette som et væsentligt Indskud og Grundlag arbejdede mere rationelt for Kvægavlens Fremme end hidtil sket, saa fulgte Sjællænderne snart efter.

Den ledende Mand for Anglerkvægets Tilførsel til Sjælland var den senere

saa bekendte Kammerraad *I. B. H. Andersen*, Forpagter paa Gunderslevholm, der ejedes af Etatsraad *Carl de Neergaard*. *Andersen* var ikke blot den egentlige Grundlægger og Skaber af »Gunderlevholm-Stammen«, hvis Indflydelse paa sjællandsk Kvægavl — og særlig paa Avlen i Sorø og Præstø Amter — blev saare stor og gennemgribende, men han var ogsaa Sjælen i det

landøkonomiske Kvægavlsarbejde, der under Sorø Amts landøkonomiske Selskab blev udfoldet i mer end en Menneskealder. 1843 blev *Andersen* Forvalter paa Gunderslevholm, og i 1846—47 lod Godsejeren — gennem denne sin Forvalter — aarlig indkøbe 12—15 Stkr. Kvæg fra Angel (senere under Krigen købtes ogsaa fynske Køer). Indkøbene i Angel fandt atter Sted i 1858 og senere en Gang i Tredserne, men det var paa de i 1846 indkøbte Dyr, at Gunderslevholm-Stammen i Virkeligheden blev dannet, nemlig paa Tyren »Gamle Angler«, f. 1845, Ko Nr. 14 a,

»Kongepremietyren« paa Gunderslevholm, f. 1850.
(Landmandsforsamlingerne 1852 og 1854.)

f. 1841, og Ko Nr. 29, ogsaa født 1841, hvilken sidste i Reglen fødte brogede Kalve »hvad netop bevidne den virkelige rene Anglerafstamning«. Disse tre Dyr, der blev de egentlige Stamdyr, var i Efteraaret 1846 købt af daværende Kvæghandler *Bruhn* i Ljunge, der var Angelbo, og fra disse tre Dyr stammer saa godt som alle de Tyre, der har spillet nogen Rolle paa Gunderslevholm og i andre Egne af Sjælland, saaledes blandt andre den bekendte Kongepremietyr, f. 1850, afgaaet 1860 paa Grund af Alder og Affældighed, men som ved Aabningen var »sund og frisk i enhver Henseende«, uagtet den havde nogle Knuder i Lungen. I *Andersens* Beskrivelse af flere Sønner af denne Tyr ankes der gentagne Gange over, at enkelte »udviklede sig for stærkt paa Grund af for rigelig Fodring i Begyndelsen«; ligesaa ankes der

over »for svær af Bygning« og »lidt for dyb fortil«. Idealet var et andet den Gang end nu.

H. Goldschmidt nævner (1886), at fra 1861—68 udgik der til Avl fra Gunderslevholm 149 Kviekalve og 102 Tyrekalve og *A. Bing* (tidligere Konsulent for Sorø Amts landøkonomiske Selskab) oplyser, at der fra 1850—69 udgik 268 Tillægsgdyr til Sorø og 219 til Præstø Amt. *Bing* siger yderligere, at Kvægavlen paa Gunderslevholm blev drevet tildels som Indavl efter engelske Principper og med et overordentlig omhyggelig Udvalg af Stamdyr, en omsorgsfuld Pleje af Opdrættet og en indgaaende samvittighedsfuld Stambogføring. Resultaterne af *Andersens* Avlsarbejde vakte Opmærksomhed i vide Kredse Landet over, paa Dyrskuer og ved Landmandsforsamlinger, fremmet ved hans utrættelige agitatoriske Virksomhed og særlig ved hans gode Evner til paa naturlig Maade at kunne komme i levende og resultatgivende Berøring med Bønderne, »der stolede paa ham og fulgte ham med Tillid« (*A. Bing*), og det var da vel ogsaa disse, der høstede det største Udbytte af hans Virksomhed.

Gunderslevholm var saaledes et Avlscenter af Rang, der særlig i Slutningen af Tredserne havde sit Glanspunkt ikke mindst ved de paa Landmandsforsamlingen i 1869. i København udstillede Dyr, der for Tyres og Køers Vedkommende tilkendtes de højeste Præmier og de næsthøjeste Præmier for Samlinger (*Tesdorpf* fik 1. Pr.). Af Mænd, der har kendt Gunderslevholmkvæget i dets Velmagtsdage, er det hævdet, at det besad mere ensartet udprægede Anlæg og en mere ensartet og finere Bygning end Anglerkvæget i dets Hjemstavn; om selve Bygningens nærmere Beskaffenhed forlyder der meget lidt; *V. Prosch* har ved Lejlighed hentydet til, at den store Finhed var gaaet ud over Besætningens Sundhed, men *A. Svendsen* (Tune Landboskole), der har kendt Besætningen i 1870, 71 og 72, mener ikke, der i saa Henseende var noget at anke over. Det blev i Halvtreds- og Tredsaarene »Anglerkoen«, der blev Mønsteret for Malkebesætningerne i Sorø og Præstø Amter, og Køer og Tyre tilførtes i ikke ringe Mængde til Herregaardene, dels ved personlige Indkøb i Angel, dels derigennem, at slesvigske Kvæghandlere førte ret store Drifter af Kvæg til Sjælland. Dette stærkt ensidigt udviklede Malkekvæg forblev dog ikke i Længden tilfredsstillende for danske Kvægbrugere paa Øerne, hverken for Lolland-Falster eller Sjælland. Med de stærkt ændrede Konjunkturer i Halvfjerdserne, de

stigende Smørpriser og den stigende Trang til Jordens bedre Gødningskraft befordredes ganske naturligt den stærkere Vinterfodring; for denne egnede den udprægede Anglertype sig ikke saa godt, og hertil kom, at de stigende og høje Kødpriser i Halvfjerdserne ønskeliggjorde mere Masse af Hensyn til Udsætte. Ogsaa Frygten for, at den fine Type var mindre modstandsdygtig, gjorde sit til, at Kravet til en kraftigere og stærkere bygget Ko meldte sig og gav sig Udslag gennem Valget af Avlsdyr og gennem et stærkere Opdræt; det blev efterhaanden de mere kraftige Køer fra Fyn, der eftertragtedes i Sorø Amt, selv om det for en rum Tid blev de indenfor Amtet selvtillagte Tyre — altsaa af Gunderslevholm-Stammen — der kom til at spille Hovedrollen. Men denne Avlsændring foregik iøvrigt meget langsomt her som anden Steds, og det egentlige og afgørende Gennembrud eller Omslag — om man saa kan sige — kom upaatvivlelig ikke alene for Sorø og Præstø Amter, men for hele det Landomraade, hvor det røde Kvægs Hovedtype nærmest maatte siges at være Anglerkvægets, om end mødt med ikke ringe Modstand fra enkelte Sider, gennem det Resultat, der fremkom af Konkurrencen mellem rødt Kvæg fra de forskellige Provinser ved den 15. danske Landmandsforsamling i Randers 1894, hvor de fynske Malkekvægsamlinger afgjort gik af med Sejren, mens de fynske Tyre, der blev bedømt af et andet Dømmerhold end Samlingerne, kom langt ned i Præmierækkerne eller gled helt ud, og de finere, de ædlere, men mindre betydelige Tyre blev sat i Spidsen. Her brødes to ret forskellige Anskuelse om den Type, der burde være den foretrukne, men da det i første Række er gennem de gode Køer, den velformede, kraftigt byggede, tilpas store og stærktmalkende Ko, at Indtægterne skal komme, saa var Opdrætternes store Kreds paa det rene med, at skønt de fynske, noget grovere og mindre ædle Tyre var kommen i nederste Ende af Præmierækken, saa var det dog den Slags Tyre, der kunde avle slige Døtre, som de fremstillede fynske Køer, der jo ogsaa sattes højest paa Skuet, der maatte være Formaalet, altsaa den kraftigere, større, om end lidt grovere fynske Type.

I Frederiksborg Amt var der i Slutningen af Halvtredserne en stærk Bevægelse for Indførelsen af Anglerkvæg, for hvilken Frederiksborg Amts Landboforening gik i Spidsen. I Aarene 1859—62 indkøbtes ialt 40 Tyre, 29 Køer, 38 Kvier og 60 Kalve i Angel, der dels og hovedsagelig solgtes ved Auktion, dels udstationeredes.

Men de udstationerede Tyre anvendtes alt for lidt, og gode Foderværter var vanskelige at faa. Foranstaltningen ophørte saaledes, men den havde virket gavnligt baade direkte og indirekte ved at fremme Sansen for Avl af Malkekvæg, skønt Anglerkvæget næppe var særlig yndet hos en Del af Landmændene i Frederiksborg Amt, fordi det var for fint, særlig ikke hos dem, der fedede med Københavns Marked for Øje. Indkøb af Anglertyre fandt dog atter Sted senere, saaledes i 1879 og 1884; i sidstnævnte Aar indkøbtes og solgtes ved Auktion 20 Anglertyre til Priser fra 175 til 445 Kroner.

Foruden de gennem Landboforeningen tilførte, blev ogsaa adskillige Tyre indkøbt privat af Landmændene i Amtet. I Beretningen om Kvægavlen i Frederiksborg Amt skriver daværende Konsulent *Saxtorph* (1891), »at hvor der for 40—50 Aar tilbage fandtes de bedste Schweizerbesætninger, Descendenter fra Favrolholm og Stutteriet, blev senere vore bedste røde Besætninger, hvilket kom af, at Schweizerne blandede sig godt med Anglere. Afkommet blev kraftige Individer, som malkede godt, fededes let og blev altid røde; saaledes slog Anglerne sikkert igennem med Lød og vel ogsaa til Dels med Mælkeydelsen, og Schweizerne gav Størrelsen; der indtraf sjældent noget Uheld ved denne Blanding«.

I Holbæk Amt har Anglerkvæget kun haft en forholdsvis ringe Udbredelse; her gjorde det nordslesvigske, det jydsk og det fynske Kvæg sig mere gældende i hine Tider. Det samme gælder Københavns Amt, men Københavns Amts Landboforening (stiftet 1841) indkøbte dog i 1845 20 Anglerkvier til Bortauktionering; da der intet Bud blev givet paa disse Dyr, tog Formanden og fire Medlemmer Dyrene hjem. Ogsaa Gl. Roskilde Amts Landboforening (oprettet 1870) fremmede Indførelse af Anglerkvæg ved Indkøb men støttede ogsaa andre Racer. Uagtet det i 1860 ved en Forhandling paa Bornholm blev fraraadet hertil at indføre Anglerkvæg, fremgaar det, at ved Dyrskuet i 1861 var der fremstillet Tyre af blandet Schweizer- og Anglerrace; ligesaa er der i de følgende Aar præmieret Tyre af blandet bornholmsk og jydsk, af blandet bornholmsk og Angler- og af Landrace. I Tredserne og senere blev Anglerkvæget paa Bornholm mere udbredt, saaledes at ved Dyrskuet i 1880 var der 15 Angler-Tyre udstillede.

For Fyns Vedkommende har Anglerkvæget ogsaa gjort sin ret betydelige Indsats i Kvægavlen, særlig i Svendborg Amt og tildels i det nordøstlige Fyn. Svendborg Amts landøkonomiske Selskab

vedtog i 1869 at indkøbe og udstationere 1—2 Anglertyre. I 1870 indkøbtes der en Anglertyr, der dog kun blev benyttet af 5 Medlemmer og solgtes allerede samme Efteraar, og Forsøget blev ikke gentaget. Derimod gik det i flere Aar godt med Indkøb af Anglerkvæg til Forauktionering blandt Selskabets Medlemmer. I 1861 indkøbtes 11 Køer og Kvier og 4 Tyre, i 1868 indkøbtes 28 Stkr., 30 i hvert af Aarene 1870 og 71, 15 i 1872 og atter i 1883 indkøbtes 11 Køer og 3 Tyre, ialt 132 Avlsdyr af Anglerracen. Ad privat Vej indførtes en ikke ringe Del Anglerkvæg, saaledes indkøbtes til Einsidelsborg paa Nordfyn i Aarene 1854—61 ialt 102 Avlsdyr, nemlig 93 Køer og Kvier og 9 Tyre, af hvilke de 6 Tyre og de 51 Køer og Kvier var af Anglerrace, Resten var nordslesvigske Kvæg. I 1858 vedtog Fyns Stifts patriotiske Selskab at anvende et Beløb af Selskabets Midler paa indtil 1000 Rdlr. til Indkøb af Anglerkøer og Tyre til Bortauktionering; dette Indkøb skete samme Aar. Det er muligt, ja maaske endog ret sandsynligt, at det fynske Kvægs forholdsvis gode Omdømme allerede i Fyrreerne delvis skyldes langt tidligere Overførelse af Anglerkvæg, men noget bestemt derom foreligger ikke.

FORANSTALTNINGER TIL KVÆGAVLENS FREMME

I 1. HALVDEL AF DET 19. AARHUNDREDE

RANDERS AMTS HUSHOLDNINGS-SELSKAB

Randers Amts Husholdnings-Selskab (oprettet 1810) vedtog allerede 18. Maj 1810 at foranstalte forskellige — ialt 13 — Præmieæskninger, af hvilke en skulde omfatte Tyre og Orner. Denne Præmieæskning for Tyre — eller skal vi sige Dyrskue — som vel var det først afholdte i Landet, fandt Sted 3. Oktober 1810 paa Raadhuspladsen eller Randers Torv. Det var i ingen Henseende imponerende. Der var udsat fem Præmier, om hvilke alle i Amtet paa Landet boende kunde konkurrere, for de »smukkeste og for bedst erkendte Tyre« ingen under 3 Aar og ingen over 5 Aar og for Aarene 1810, 11 og 12. 1. Pr. var 30 Rdlr., for de to næstbedste Tyre 20 Rdlr. og for de to derpaa følgende 15 Rdlr. De præmierede Tyre skulde holdes og fremvises til næste Aars 1. Juli.

At det til Præmieæskning fremmødte Tyremateriale var noget blandet, fremgaar af, at 1. Pr. tildeltes en sort Tyr med rød Stribe henad Ryggen. 2. Pr. fik en sortbroget Tyr, 3. en rødbroget, 4.

en blakbroget og 5. en sorthjelmet. Det bestemtes iøvrigt allerede denne første Dyrskuedag, at »den sorte, blakkede og blakbrogede Couleur foretrækkes for den røde og hvide, omend og disse ellers er af lignende Godhed med de andre«. Selskabet har stedse søgt at give det »jydske« Kvæg Fortrinnet, men det kan jo ikke nægtes, at Betegnelsen »jydsk Kvæg« i flere Tilfælde blev meget liberalt fortolket og mere end ønskeligt var, idet »ret tvivlsomt Blandingsgods« er gledet med ind under denne Betegnelse. Det jydsk Kvægs Fortrin blev dog stadig stærkt hævdet af de Landmænd, der udtalte sig om Kvægavlens rette Ledelse. Efter de tre Aars Forløb ophørte denne Præmiering. Med den nu vakte Interesse mente man, at Sagen kunde bære sig selv, og andre Opgaver optog Sindene, og det er først i 1828, efter at den store Pengekrise er overstaaet, at Kvægavlen atter kommer paa Tale i Randers Amts Husholdnings-Selskab.

Saaledes foreslaar Kammerraad *Secher*, Skafføgaard, en Præmiering af Tyre af Amtets bedste Kvægracer — ikke af fremmede Racer — i de mere magre Herreder indenfor Amtet; i de bedre Egne menes Selskabets offentlige Ros at være tilstrækkelig Opmuntring, og i saadanne foreslaas derfor Udsættelse af Præmier for Staldfodring i de 4 egentlige Sommermaaneder. De udsatte Præmier maa kun gives til Folk af Bondestanden og uformuende Præster, der har mindst 6 Børn, samt andre uden for Bondestanden, der er i lige Tilfælde. I en til Selskabet indsendt Betænkning fremhæves, at »Heste- og Kvægracerne ere fortiden i paafaldende Aftagende, hvortil blandt mange flere vigtige Grunde kan tænkes Bondens ofte Ligegyldighed og ringe Omhu for fornuftigt Valg af sit Tillæg, hvilken Slendrian muligvis vil aftage noget ved Haabet om Opmuntring for Opfødninger af udmærket Godhed. Vi tror derfor Premier i den Henseende ere gavnlige«.

I 1829 vedtages da at udsætte i alt 10 Præmier for Tyre, nemlig 5 i hvert af de to Præmiedistrikter, hvori Amtet var delt; de sorte og sortbrogede Tyre skal foretrækkes, og der skal tages Hensyn til, at Tyrene er opfødte hos Udstillerne.

Ved Skuet ved Rønde Kro 23. September 1829 for den østlige Del af Amtet blev der til de mødte Tyre kun uddelt 3 Præmier, nemlig 2 Anden- og 1 Tredjopræmie. Det er atter et noget blandet Selskab, der møder frem; 2. Pr. fik saaledes en sortpletlet, rygget Tyr og en blaa Tyr af Schweizerracen; om 3. Pr.-Tyrens Udseende forlyder der intet. — Ugedagen herefter afholdtes Skuet

for Amtets vestlige Del paa Flintebjerg ved Randers Mølle. 1. Pr.-Tyren her var en selvtillagt (Ejer: *Peder Rousing* i Jennum) sort Tyr med »hvide Bagsokker og hvidt Stjern«, 3^{1/2} Aar gammel. *St. St. Blicher* attesterer, at »den er falden efter en sig i Spentrup befindende fra Regeringen hidsendt Tyr«. I Attesten for samme Tyr, afgivet af to Gaardmænd, hedder det, at Tyren er falden »efter den Kongelige Tyr, som var ansat i Spentrup Præstegaard«.

Med denne Præmiering fortsattes der i 7 Aar, til 1836. I 1832 bestemtes det, at Tyrene skulde være af »jydsk Race ublandet med fremmed Blod«, men dette blev dog ikke ganske overholdt, omend de sortbrogede og blakkede Tyre var i Overtal og blev foretrukket. I 1836 ophører altsaa denne Præmiering og dermed Arbejdet for Kvægavlens Fremme, uagtet der forelaa flere Forslag om at vedblive med Præmieringen af Tyre og desuden optage Præmiering af Kvier for herved at opmuntre til bedre Tillæg, men kun af dansk Race; lige saa foreslaas Præmiering af »ret ud-søgte« Køer, som skulde bevares til 12 Aars Alderen, og hvor Kviekalvene skulde overlades til andre, mod Betaling selvfølgelig. I det hele hævdedes der mange gode og sunde Meninger i de til Selskabet indkomne Besvarelser af Spørgsmaalet om, hvad der bør gøres for Kvægavlens Fremme. Det er interessant at lægge Mærke til, at en enkelt Indsender, Forvalter *Olsen*, Kalø, hævder, at det væsentligste Middel til at skaffe sig en forbedret Kvægrace er Agerdyrkningens Fremme med Tilvejebringelse af bedre Ernæringsforhold, og at det for saa vidt er »bagvendt at begynde med en Præmiering af en forbedret Kvægrace«. Der hævdes af samme, at naar der ikke er sket større Fremskridt gennem Tyrepræmiering ligger det i, at Egnens Beskaffenhed ikke har været taget i Betragtning, og at Præmietagerne ikke har været paalagt nogen som helst Pligt vedrørende Tyrenes Brug til Bøndernes Køer; Bønderne har benyttet »Bytyren«, som de har gratis, og man vil derfor ikke trække lange Veje og ofte forgæves og mulig end mere betale en Ducør for Bedækningen. Afstamningens Betydning hævdes af Propr. *Jørgensen*, Ingvorstrup, ligeledes at Tyrens Værd maa godtgøres gennem Afkommet; Præmieringen af Tyre fører derfor ikke alene til Maalet, men man bør søge at tilvejebringe rene og konstante Kvæg racer gennem Indkøb af Tyre og Køer; han foreslaar Indkøb af 6 Køer og 2 Tyre aarlig i et be-

stemt Aaremaal; kyndige Mænd i Amtet skulde da modtage disse Dyr for deraf at danne rene og i Tiden konstante Stammer.

Der blev foreløbig intet foretaget! I 1838 fremsætter *St. St. Blicher* Forslag til den jydsk Kvægraces yderligere Forbedring, men Forslaget er gaaet tabt; det er rimeligvis ligt *Jørgensens*. Først i 1840 vedtages, at der for Selskabets Regning indkøbes 6 Tyre og 2 Køer af den ægte jydsk Race. Dette Indkøb fandt Sted samme Aar; Dyrene kostede ialt 345 Rdlr. 32 Sk. og blev udstationerede med Forpligtelse til at præsentere dem ved hvert Aars Juli Kvartalsmøde. Dette skete d. 1. Juli, og Dyrene forsynedes med Forningens Brændemærke. I Løbet af 4 Aar solgtes imidlertid de paagældende Dyr, og hermed var denne Foranstaltning endt.

I 1844 blev der afgivet en ny Betænkning i Kvægavlssagen foranlediget ved, at Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ønskede Randers Amts Husholdningsselskabs Udtalelse om Midler til Fremme af Kvægavlen. Betænkningen gik ud paa Oprettelsen af, hvad vi nu nærmest vilde betegne et »Avlscenter«, idet man var enig med Landhusholdningsselskabet om, at hverken Præmiering af Tyre eller Indkøb og Udstationering af disse førte til Maalet. Der foreslaas derfor, at en paalidelig og kyndig Landmand for egen Regning skulde indkøbe det fornødne Antal fortrinlige Malkekøer og Tyre af ren jydsk Race, hvilket Materiale saa skulde »krydses flere Gange igennem« og hvis Afkom skulde plejes godt fra Fødselen af. Kvierne skulde bedækkes $1\frac{1}{2}$ Aar gamle og Tyrene benyttes før 2 Aars Alderen. Prøvemalkning skulde foretages flere Gange aarlig, og Mælken skulde ikke alene maales, men man skulde udfinde dens Fedme eller Indhold af Fløde, ligesom der skulde føres Stamregistre til Vejledning ved Udvalget og til Bedømmelse af de solgte Dyrs Nedarvningsevne. Planen skulde gennemføres ved Aktietegning med Tilskud fra Landhusholdningsselskabet og Randers-Selskabet. Endvidere blev der — som et Slags Tillæg — stillet Forslag om, at Opdræt af jydsk Kvæg skulde finde Sted hos flere forskellige Landmænd i Amtet, som dertil skulde opmuntres ved, at man tilsikrede Vedkommende Afsætning af Opdrættet til »bestemte, nogenlunde høje Priser«. Om hele dette Forslag vilde man imidlertid æske »Sogneforeningernes« Udtalelse, skønt Betænkningen allerede var offentliggjort i Efteraaret 1844 i »Landøkonomisk Maanedsskrift« Nr. 5 og senere i »Tidsskrift for Landøkonomi«.

Landøkonomisk Forening for Estrup Gods kunde ikke tiltræde

Betænkningen, idet den hævdede, at der — fraregnet Uheld — vilde blive alt for lidt Tillæg, og dette vilde yderligere blive købt af Landmænd uden for Bondestanden. Man gør gældende, at enhver Landmand har en eller flere gode Køer, som anvendes til Tillæg; derimod er det slet med Tyreholdet (Bytyr), og man foreslaar derfor Tilskud til Anskaffelse af gode Tyre samt at virke for bedre Oplysning af Bonden ved Udsendelse af Skrifter til Fremme af bedre Opdræt af Kvæg; disse Skrifter skulde uddeles gratis og saaledes, at hver By fik flere Eksemplarer.

En anden Forening ser Grunden til Tilbagegangen i det store Bortsalg af de bedste Køer og Kvier til Mecklenborg, Preussen og Holsten, og foreslaar Præmier til Køer og Tyre, dels for at modvirke dette Bortsalg af Køer og dels for at anspore enkelte Mænd og Foreninger til at købe gode, ægte jyske Tyre. Yderligere foreslaas, at der gives Tilskud til Gaarde, der holder gode jyske Kreaturer, og som forpligter sig til at tillægge alt og beholde Tillæget, til Tyren er 1 Aar og Kvierne 2 Aar og da sælge Dyrene ved offentlig Auktion. En Komité skulde føre Tilsyn med disse Opdrætningsanstalter.

Endelig foreslog Pastor *Carlsen* en »Kvægbasar« en eller flere Gange aarlig, hvor en kyndig Bestyrelse skulde indkøbe jyske Tyre og Køer til en bestemt, noget høj Pris og derefter sælge dem ved Auktion. Differencen i Prisen skulde Selskabet udrede. Bestyrelsen for disse Basarer skulde beskrive de enkelte Dyr, helst skematisk.

Disse forskellige Betænkninger skulde nu forhandles i Selskabet, for at faa et endeligt Svar til Landhusholdningsselskabet. Alle var enige om, at »Forædlingen udelukkende maa baseres paa den saakaldte jyske Race«. Kvægbasaren blev forkastet, hvori- mod Forslaget om Opdræt hos flere forskellige Landmænd under god Røgt og Pleje og en Tilsikring af Afsætningen til »visse, nogenlunde høje Priser« vedtoges med 18 Stemmer mod 8. Ligeledes vedtoges det — med 16 Stemmer mod 10 —, at Selskabet stiller Kapital til Raadighed til Hjælp ved Indkøb af gode Tyre i ethvert Sogn eller By.

Mens Forhandlingerne stod paa, havde man i Oktober 1844 vedtaget at afholde en Basar i 1845, ved hvilken blandt andet skulde indkøbes og bortloddes Kreaturer; denne afholdtes sammen med eller under Landmandsmødet i Randers 1845. Der var indkøbt 5 Tyre, 11 Køer og 24 Kvier for 1457 Rdlr. 1 Mk. foruden

Omkostninger. Indkøbet var foretaget dels i Hjørring og Aalborg Amter, dels i Lemvigegnen og i den sydøstlige Del af Randers Amt og i selve Randers Omegn.

I Henhold til det vedtagne Forslag om at støtte Opdrættet hos flere Landmænd, blev det i 1846 bestemt, at de paagældende Til-lægsdyr skulde præsenteres paa 14 forskellige Steder i Amtet og dér tilses af en af Selskabet udnævnt »Dirigent« i Samarbejde med de for de enkelte Mødesteder »denominerede Synsmænd«. Til »Dirigent« valgtes Forpagter *Mariboe*, Estruplund, og da hans Virksomhed bestod i en Slags Kaaring og i Præmiering af Køer, var han egentlig at kalde for Selskabets første Kvægavlskon-sulent. De af *Mariboe* i 1847 indsendte Beretninger om denne Kaaring og Præmiering findes imidlertid ikke i Selskabets Arkiv.

Mariboe, der forlod Randerseggen i Efteraaret 1847, afløstes af Møller *Wiinholt*, der i 1848 stillede Forslag om ogsaa at optage Præmiering af Tyre, hvilket dog ikke kunde tiltrædes; det var nu Hundyrene, det gjaldt. *Wiinholts* sidste Beretning er fra 1851, og hermed er denne Side af Selskabets Virksomhed afsluttet. I 1852 kom der en Husdyrlov, efter hvilken Staten begyndte at yde Tilskud til Præmier til baade Kvæg og Heste i Forhold til Forenin-gernes eget Bidrag.

Der er dvælet ret udførligt ved de af Randers Amts Hushold-nings-Selskab iværksatte Foranstaltninger, fordi disse i flere Hen-seender dels var ret omfattende, dels viser Selskabets gode For-staaelse paa flere Omraader af hvad der tiltrængtes, for at bøde paa de ret vanskelige og uheldige Forhold, hvorunder det jyske Kvægbrug og den jyske Kvæggrace var stillet. At der ikke kom større Resultater ud af de forskellige i og for sig gode Foranstaltningers Iværksættelse, kan kun i ringe Grad lægges Selskabet til Last men beroede paa forskellige andre Forhold. Flere af de iværksatte Foranstaltninger blev alligevel Forløbere for nogle af de i nyere Tid med Held gennemførte Foranstaltninger til Kvæg-avlens og Kvægbrugets Fremme.

SORØ AMTS LANDØKONOMISKE SELSKAB.

Af andre Foranstaltninger i Trediveerne og Fyrreerne til Kvæg-avlens Fremme er der Grund til at nævne de af Sorø Amts land-økonomiske Selskab (oprettet 1833) iværksatte, idet de viser, at Opmærksomheden allerede den Gang var henledt paa et meget væsentligt Punkt i et økonomisk Malkekvæg-Hold, nemlig Koenes

Evne til at give megen og god Mælk. Det er Forvalter *I. B. H. Andersen*, Gunderslevholm, der atter her er den ledende Kraft.

Allerede i 1834 iværksattes saaledes Præmiering af de mælkerigeste Køer, til hvilken Præmiering Midlerne blev ydet af Selskabets Præsident, Lensgreve *F. A. Holstein-Holsteinborg*, nemlig 50 Rdlr. i »rede Sølv«. De konkurrerende Køer blev 10 Timer før Prøvemalkningen, i Dommernes Overværelse, fuldt renmalkede af en »øvet, fremmed Person«. Ejerne til de konkurrerende Køer maatte forud indsende Oplysning med Beskrivelse af Koens Fader og Moder, Alder, Højde, Længde og øvrige Beskaffenhed, sidste Kælvningstid, hvor ofte malket daglig, samt om Fodring, Vanding og hele Røgt. For saa vidt Koen præmieredes, kunde alle disse Oplysninger offentliggøres. Den første Malkning fandt Sted Kl. 4 Morgen og Præmiemalkningen Kl. 2 Eftermiddag, og i Mellemtiden var Køerne under Laas og Lukke og blev fodret med Grønfoder. Selve Præmiemalkningen foregik paa en fri Plads i Overværelse af flere Vidner.

Mælken blev maalt i Glas cylindre med Skala, der angav Fjerdedels Pægle, og inden Mælken blev maalt, blev den prøvet med Mælkeprøverne, der angav dens Fedme. Den højstydende Ko fik 25 Rdlr. rede Sølv i Præmie, Nr. 2 og 3 henholdsvis 15 og 10 Rdlr. Havde 2 Køer lige megen Mælk, blev den med den fedeste Mælk foretrukket, og var Mælken tyndere end »frisk Mælk« i Almindelighed, kom den vedkommende Ko ikke i Betragtning, selv om Mælkemængden var aldrig saa stor. Denne Præmiering ophørte dog efter faa Aars Forløb.

I 1852 genoptog Selskabet Præmiering af Malkekøer, særlig med Henblik paa gennem Præmiering yderligere at virke for Benyttelsen af den Guenonske Lære.

En anden Foranstaltning, sigtende til Fremme af en udvidet Anvendelse af gode Avlsdyr, var Selskabets gennem en Aarrække foretagne Indkøb og Bortlodning eller Forauktionering af forædle Tillægsdyr. Gennem adskillige Aar indkøbtes unge Tyre, først af engelsk og Bernerrace, senere af jydsk Afstamning. I 1837 bortloddedes saaledes (Lodsedler à 1 Rdlr.):

1 rød Tyr, 3 Aar gl., af den »ægte Faurholm Race«..	55 Rdl.
1 rødbrøget Tyr af Bernerrace	40 »
1 rødhjelmet Tyr, 2 Aar, $\frac{3}{4}$ Blods Berner.....	35 »
1 rødbrøget $\frac{15}{16}$ Blods Bernertyr, 1 Aar.....	30 »
1 rød $\frac{7}{8}$ Blods Berner fra Augustenborg, 1 Aar.....	32 » 32 Skilling.

I Fyrreerne gik man over til Indkøb af jydsk Kvæg, hvorom tidligere er berettet. I Aarene 1846 og 1847 blev de til Bortlodning og Auktionering indkøbte Køers og Tyres Spejl angivet i Klasse og Orden efter *Guenons System*.

· Spejllæren og Kammerraad J. B. H. Andersen

Som Udtryk for den Interesse, daværende Forpagter *Andersen*, *Gunderslevholm*, nærede for Udviklingen af godt Malkekvæg, skal her nævnes den Indsats, han gjorde, for at de danske Opdrættere ved Udvalg af Avlsdyr og i det hele ved Bedømmelse af deres Malkekøer kunde drage sig til Nytte den *Guenonske Lære* om »Spejlet« som Kendemærke paa *Koens Malkeevne* eller *Malkeanlæg*. *Andersen* udgav saaledes 1849 — paa *C. Neergaards* Opfordring — »Vejledning til Anvendelse af *Guenons Kendemærker ved Malkekøernes Bedømmelse*«, og allerede ved Landmandsmødet i Odense 1846 er *Andersen* en ivrig Forkæmper for Systemets Anvendelse i Praksis. Fra Landmændenes Side indrømmede man Systemets Nytte, men ikke, som af *Andersen* hævded, dets næsten fuldkomne Ufejlbarehed, og man tillagde det størst Betydning overfor Bedømmelsen af Tyrekalve. *Andersens* Arbejde for Spejllærens Anvendelse ved Dyrskuebedømmelsen resulterede i, at man i Sorø og Præstø Amter fra 1847 til 1852 anvendte et Pointssystem, hvor »Spejlets Størrelse og Finhed« blev overladt 16 af ialt 24 Points, og saaledes, at dette Pointssystem var fuldstændig behersket af Spejllæren.

I 1852 var Spørgsmaalet om de *Guenonske Kendemærker* (Spejllæren) atter til Forhandling ved Landmandsmødet i København, og det vedtoges at lade Spejlet faa Halvdelen af de 24 Points, og ikke de $\frac{2}{3}$, som *Andersen* holdt paa. De 12 Points var imidlertid mere end nok. Det af Landmandsmødet selv for første Gang tilknyttede Dyrskue viste noksom dette, idet Dyr med temmelig uheldige Egenskaber i andre Retninger kom højt op i Præmierækken. Især var der en Kvie, »der — som Jyderne sagde — var ringere end den ringeste Husmandskvie«, men med et Spejl af 1. Klasse 1. Orden, der havde faaet Kongepremie.

Dette opvakte Jydernes Forbitrelse, og de foreslog at slagte den og undersøge, hvordan den saa ud indvendig. Proprietær *Pind*, *Thustrup v. Randers*, var særlig opbragt over dette System, men *Andersen* havde ogsaa Meningsfæller, af hvilke en Proprietær *Philipsen*, i Henhold til en Udtalelse af *Pind*, *Thustrup*, udtalte,

at han lod sig ikke saaledes rage »af Pinden«, hvilket foranledigede *Pind* til at bede sig fritaget for Personligheder.

Professor *Guenon* var iøvrigt ikke tilfreds med de Danskes Holdning overfor hans System, og overfor nogle beskedne Spørgsmaal, som Forp. *Andersen* havde stillet til ham vedrørende Systemets Forstaaelse, svarede han, at han kun kunde forklare sig »i Marken med Køerne«, idet han iøvrigt sluttede sin Svarskrivelse i al Beskedenhed med følgende Udtalelse: »Danmark er det Land i Europa, der i Forhold til sit Indbyggerantal har den største Kvægmængde, og det vil derfor have mest at vinde ved Udøvelsen af min Opdagelse, efter som det er en Kendsgerning, at min Metodes Udbredelse maa i alle Lande fordoble den aarlige Indtægt af Hornkvæget«.

Den tidligere omtalte Gaardejer *Bruhn*, Ljunge, rejste paa Initiativ af *I. B. H. Andersen* og med Indenrigsministeriets Støtte rundt i Landet i 1850—51, ogsaa i Jylland, og underviste i Brugen af *Guenons* Spejllære og vejledede iøvrigt vedrørende Kvægavl og Kvægopræt. Hans Vejledninger kom i rundeligt Maal Sorø Amt tilgode.

Hele denne Virksomhed med Anvendelse af Spejlteorien har sikkert til en Tid haft den Fortjeneste, at Bedømmelsen af Malkekvæg i det hele blev omhyggeligere og grundigere og derigennem bedre end tidligere, men at den ogsaa førte til meget uheldige Resultater, er uomtvisteligt.

HUSDYRLOVEN AF 1852

Med Husdyrloven af 31. Marts 1852 indledes der fra Statens Side en ny Æra vedrørende Bestræbelserne for at fremme Landets Husdyravl. Krigen er endt, den fri Forfatning er givet, og det er nu ikke længere »Vi alene vide«-Tankegangen, der gør sig gældende. Med denne ny Lovs Ikrafttræden indledes der et Samarbejde mellem Staten og Landmændene gennem de landøkonomiske Foreninger, som virker til Husdyravlens Fremme, der skulde blive af afgørende og gavnlige Betydning.

I denne første Husdyrlov knæsettes det sunde Princip, der overvejende er fulgt gennem de senere Husdyrlove og først i de senere Aar er fraveget af økonomiske Grunde, nemlig dette, at Staten stiller et Beløb til Raadighed til Præmiering af Husdyr lig med det Beløb, som de paagældende Foreninger eller Sammen-

slutninger selv udreder (dog her ikke ud over 400 Rdlr. = 800 Kroner pr. Amt), og at Reglerne for Præmieringen bestemmes af de paagældende Foreninger. Det var et heldigt Greb, man her gjorde.

Loven forberedtes gennem Nedsættelsen af en Husdyrlovkommission, ret talrig og ret alsidig i sin Sammensætning, hvis Opgave var at fremsætte Forslag til Lovens Affattelse. Af de førte Forhandlinger fremgik, at man var ret enige i, at Fordringerne til godt Kvæg var forskellige i de forskellige af Landets Egne og forskellige for Malke- og Fedekvæg. Et enkelt Medlem antog dog, at begge Dele kunde forenes. Det hævdedes, at det vestjydske Kvæg fra Lemvigegnen, fra Salling, Mors og Thy tilfredsstillede de billige Fordringer, der kunde stilles til godt Fedekvæg, og at dette Kvæg stod godt i Konkurrencen paa det engelske Marked, sammenlignet med Highland- og Pembrokekvæget (South Wales). Ogsaa som Malkekvæg kunde det fylde en Plads, dog næppe i »store Mejerier«, men hvor Malkekvæget maa tage til Takke med en tarvelig Ernæring, og hvor man tilbørlig skatter dets Lethed til at fedes. Erfaringen har vist, at ingen fremmede Racer har formaaet at fortrænge det jyske Kvæg fra Nordtysklands magre Egne, og at Afsætningen under fredelige Forhold stadig er meget stærk.

Paa Øerne og paa Jyllands Østkyst bør man frem for alt holde Kvæg, der kan give Mælk og som ved »stærk Fodring ikke lægger paa Kroppen«, og her fremhæver man Anglerkvæget og det fynske Kvæg som formaalstjenligt. Der tales ikke om at fremme det jyske Kvægs Udvikling som Malkekvæg, men som godt Malkekvæg nævnes dog ogsaa Kvæget fra Vendsyssel.

Man udtaler, at et almindeligt Præmiesystem vil være det bedste Middel, hvorved Staten paa direkte Maade kan virke til Kvægavlens Forbedring og opmuntre Opdrætterne til at lægge godt Kvæg til samt udbrede Kendskab til de Fordringer, der stilles til godt Kvæg. Der bør ingen Foranstaltninger træffes fra Statens Side for at fremme Kvægavlen ved Indførelsen af fremmede Racer. Erfaringen taler herimod; de fremmede Racer er mere modtagelige for Sygdomme, de forsvinder. Et enkelt Medlem tager Ordet for Oprettelse af et »Stam-Hollænderi« i Stedet for Præmiering. Det hævdes, at man altid bør anvende (købe) Mejerikøer fra en tarveligere Egn. Til nærmere Behandling af Præmiesystemet valgtes Proprietær *Weinschenck*, Gunderupgaard, Dr. *Chr. M. Poulsen*

og Prof., Landstutmester *With*. I Komitéen for »de andre Husdyr« (dog ikke Heste) var Dr. *Poulsen*, Landvæsenkommissiær *K. L. Knudsen*, Visby, Propr. *Valentin*, Kammerraad *Krarup* og Justitsraad *Tang*, N. Vosborg.

I den Betænkning, som Komitéen afgav, fremhæves stærkt Trangen til et bedre Udvalg af Avlsdyr af det alt nævnte Kvæg, samt Trangen til en bedre Opdrætning. For Jyllands Østkyst hævdes, at Kvæget i Horsens- og Randersegnen er blandet ved Krydsning, og at det er forringet ved denne Krydsning og ved for stor Stræben efter at forene Malkeevnen med Fedeevnen, hvad man ikke har opnaaet; denne Egn trænger til en Malkerace, dels til eget Brug, dels til Handelsvare.

For Sydvestjyllands Vedkommende beklager man, at der her haves en uheldig Race, fremkommen ved Indførsel af Kvæg fra bedre Egne, hvilket Kvæg er for stort for Egnens Jordbund. Man burde have lagt sig efter en lille Malkeko, og der tiltrænges nu »omhyggeligt Valg af for Egnen passende Tillægsdyr« (hvilken Race antydes ikke); Ballumkvæget i den sydligste og vestlige Del af Slesvig betegnes som en udmærket Kvægstamme; Hedeegnenes Kvæg staar langt tilbage, men det »passer til Forholdene«.

For Fyns Vedkommende fremhæves Fremskridtet i de sidste 20 Aar ved en forbedret Pleje og bedre Udvalg, opmuntret dertil af den stærke Afsætning af Køer og Kvier, men der er dog langt fra opnaaet, hvad der ved fortsatte Bestræbelser kan naas til. Paa Sjælland har Krydsning med mange fremmede Racer fortrængt den oprindelige og »sjældent forbedret den«. Lokalt er der dog Fremgang gennem Foreningsbestræbelser. Indførelsen af jydsk og fynske Køer menes dog ikke at have virket gavnligt paa Provinsens eget Tillæg, hvilket skyldes uheldigt Valg af Tillægsdyr og uheldig Krydsning. Den lollandske Øgruppe betegnes som meget slet i kvægavls-mæssig Henseende, dog virker Indførelsen af Anglerkvæg flere Steder heldigt. I Almindelighed har man for meget Kvæg og for daarlig Græsning.

Der tiltrænges »store Intelligens og Sagkundskab i Opdrættet«, et omhyggeligt Udvalg af baade Han- og Hundyr, og her bør Staten træde til og være vejledende. De lokale Foreninger bør støttes i Henhold til, hvad de selv udreder og ellers være frit stillede, da Forholdene er forskellige. Man maa fremme Holdet af gode Husdyr gennem Præmiering samt muliggøre en planmæssig Bogføring over Afstamningen og herigennem fremme Kappelisten.

Dommen over de udstillede Dyr bør begrundes gennem Beskrivelser. Det bør aarlig indberettes til Regeringen, hvis der er Mænd, der ved Opretholdelse og Vedligeholdelse af fortrinlige Stammer, hvorfra Opdrætterne kunde erholde udmærkede Dyr til Tillæg, har gjort sig særdeles vel fortjent af Husdyravlens Forædling.

Til Kvæget skal Staten kun give Præmier. Indførelsen af fremmede Racer fraraades, det er dyrt og usikkert og har Folks Mening imod sig, navnlig i Jylland. De fremmede Racer taaler ofte ikke de ny Forhold; de uddør og synes endog at have fremmel visse Sygdomme hos Dyrene, som Lungetæring.

Om denne vor første Husdyrlovs enkelte Paragraffer henvises til »Hestens Historie«, S. 93. — Den næste Husdyrlov af 23. Januar 1862 bringer for Kvægets Vedkommende ingen principielle Ændringer, og det samme kan siges om Loven af 2. Juli 1880. Kun sker der hver Gang nogen Forøgelse af Præmiebeløbet.

LOVENS VIRKNINGER.

Efter Husdyrloven af 1852 fremstod der efterhaanden mange Landboforeninger, der afholdt Dyrskuer. Loven paavirkede saaledes i betydelig Grad Dyrskuernes Antal og gav en Bevægelsesfrihed for de enkelte Landboforeninger, der i og for sig var prisværdig, lige som den jo ogsaa, tildels gennem de enkelte Bestemmelser i Loven, tilsigtede en planmæssig Vejledning for Udvælgelse af de bedste Avlsdyr gennem den foretagne Bedømmelse og Præmiering paa Dyrskuerne. Men det er imidlertid en Kendsgerning, at der gaar adskillige Aar efter Husdyrlovens Ikrafttræden, inden Dyrskuevirksomheden i Almindelighed blev af synderlig Betydning som retledende og vejledende i Avlens Tjeneste og Førelse, og dette gælder ikke alene Lokalskuerne men ogsaa de større Skuer (ved Landmandsforsamlingerne), hvor man først saa sent som hen i Tredserne gennemførte en nogenlunde rationel Inddeling af de præmieæskende Dyr under bestemte Grupper; indtil da var — for Kvægets Vedkommende — alt bedømt under eet, saa den Vejledning, der kunde ydes herigennem i Avlsøjemed, i Udvalgsøjemed, kan næppe have været særlig stor.

Om Skuet ved Landmandsmødet i København 1852 skriver *Valentiner*, *Geddesdal*, at »Malkekvæget paa Landmandsforsamlingens Dyrskue kun var maadelig repræsenteret og bestod af saa heterogene Dyr og Racer, at de næppe kunde bedømmes efter de samme Principper«. — Ved Landmandsmødet i Aalborg 1856 var

Kvæget endnu kun delt i Malkekvæg og Fedekvæg (dog med Racebetegnelse), og af det præmierede Malkekvæg findes Dyr af jydsk, angelsk og engelsk Race prisbelønnet i samme Klasse. — Ved Landmandsmødet i Haderslev 1859 blev en Blandingstyr (Faderen Anglertyr og Moderen Ayrshireko) præmieret med 1. Pr. blandt Tyre af Fedekvægracen. Forsamlingen var i det hele taget broget. Det er først ved Landmandsforsamlingens Dyrskue i Aarhus 1866, at der gennemførtes en tidssvarende Klassifikation af Dyrene, idet disse under de to Hovedafdelinger: Malkekvæg og Fedekvæg var ordnede efter Racen, saaledes at Malkekvæget var delt i jydsk Race, Anglerrace og »andre Racer« og Fedekvæget i jydsk Race og »andre Racer«.

Selv under Randers Amts Husholdnings-Selskab, hvor man tidligt lagde Vægt paa at fremme den rene, ublandede jydsk Race, er paa det først afholdte Dyrskue i 1852, efter at Husdyrloven var givet, Selskabet noget blandet. De præmierede Tyre i Række-Orden var: en blakbroget Tyr, 4 Aar, en rødbroget Tyr, 5 Aar, en sortbroget, en sortgrimet, en sort og to sortbrogede, og for Køernes Vedkommende var en rødhjelmet, en sortpletlet og en sortbroget alle betegnede som jydsk Race og stod ved Siden af hinanden, saa trods den megen Tale om den »ægte jydsk Race« præmieredes »endnu Krydsninger og Dyr af alle Racer«. Af de for Randers Amts Husholdnings-Selskab i 1867 vedtagne »Almindelige Regler for Dyrskuet og Præmiering« er der Grund til at nævne § 4, hvor det hedder, at »Ved Uddeling af Præmier skal der lægges særlig Vægt paa, om Dyrene bevislig nedstammer fra anerkendte gode Tillægsdyr, og bør det tillige komme i Betragtning, at de have frembragt lovende Afkom. Deres Frugtbarhed maa bevises, om det forlanges. Dommerne vilde søge at tage særligt Hensyn til disse Oplysninger om Herkomst o. s. v., for saaledes at forberede Vejen til, at disse i Tiden kan blive en Betingelse for Præmieringen«. Hensigten var god — Udførelsen nok noget tvivlsom.

FORHANDLINGERNE PAA LANDMANDSFORSAMLINGERNE

Ved at gennemgaa de Forhandlinger om Kvægavlens Ledelse og forskellige Kvægbrugsspørgsmaal, der har knyttet sig til de paagældende Kvægudstillinger paa vore Landmandsforsamlinger

og de provinsielle Fællesforeningers store Skuer i Aarene fra Midten af det 19. Aarhundrede og til Midten af 80erne, og hvor de ledende Mænd paa Kvægavlens Omraade, repræsenterende saavel Videnskaben som den praktiske Kvægavl, har ført Ordet, faar man et levende Indtryk af, at Meningerne og Anskuelserne om, hvorledes Kvægavlen her til Lands — og særlig inden for Landets største Provins, Jylland — skulde ledes, endnu langt fra var afklarede — navnlig inden for Opdrætternes Kreds, dels med Hensyn til de hjemlige Racers Betydning i Forhold til Brugen af fremmede Racer, dels overfor Spørgsmaalet om, i hvilken Retning Avlen af den sortbrogede jydsk Nationalrace skulde ledes for bedst at kunne tilfredsstille Fordringerne til det mest lønnende Kvæghold. Disse Forhandlinger afspejler desuden med ret stor Klarhed den Indflydelse paa de anlagte Synsmaader, som Afsætningsforholdene — og Konjunkturerne i det hele — medførte, som ganske naturligt var.

Der er særlig to Mænd, hvis Udtalelser fra Halvtredserne og til op i Firserne faldt med Myndighed og delvis med betydelig Rækkevidde, og hvis Anskuelser, dels ifølge fortrinlig videnskabelig Indsigt og stor praktisk Erfaring og Kendskab til Kvægavl og Kvægbrug, dels i Henhold til vedkommendes sociale Stilling og hele Personlighed, gjorde sig stærkt gældende i den offentlige Debat og derigennem i ikke ringe Grad indvirkede paa Begivenhedernes Gang.

Disse to var Videnskabsmanden, Professor *Victor Prosch* og Inspektør *N. P. J. Buus*, Rosvang. De var begge — ud fra samme Grundsyn, om end ud fra noget forskellige Forudsætninger — evnerige og dygtige Talsmænd for Ren avlen som den bærende Idé for Kvægavlens Ledelse; de hyldede begge Læren om, at kun gennem Ensighed i Avlen — i en Specialisering af Anlægene — naas det gode Standpunkt, og de saa i vore hjemlige Racer, vore Landracer, som de den Gang var, det sikreste, det for den almindelige Kvægavl mest formaalstjenlige Grundlag for Udviklingen af en godt ydende, en økonomisk Kvægbestand. De hævdede saaledes Umuligheden af i samme Individ og i samme Race at forene Evnen til høj Mælkeydelse med det Ydre, den Bygning, der giver Kødkvæget dets Fortrin, og at man derfor maatte arbejde enten for Malkekvæg eller for Kødkvæg, hvis der skulde opnaas gode Resultater, kort sagt, at den særlig i Halvtredserne, men ogsaa en hel Del Aar senere blandt jydsk Landmænd skat-

tede og eftertragede saakaldte »Melleform«, i det lange Løb var en Inkonsekvens, en Umulighed.

Naar Spørgsmaalet bliver om højeste Fuldkommenhed — Rekordydelse — i denne eller hin Retning, er dette Synspunkt nok rigtigt, og at dette med stor Dygtighed af de paagældende hævdede Standpunkt ogsaa blev betydningsfuldt i den kommende Tid for Kvægavlens gode og rette Udvikling er ganske utvivlsomt, men som vi senere skal se, har denne Ensidighedslære dog næppe helt kunnet staa over for de Kendsgerninger, man skulde komme til at opleve.

Vedrørende Renavlen, naar denne ikke skal tages alt for bogstavelig — iøvrigt er jo Definitionen af dette Begreb ingenlunde klar — har det af de to Mænd hævdede Standpunkt været af afgørende Betydning; ligesaa har deres Hævdelse af de hjemlige Racers Betydning for Udviklingen af en økonomisk lønnende Kvægavl stadfæstet sig paa en i det hele taget saare god og gavnlig Maade.

Men vi har ogsaa — og heldigvis — oplevet dette, at det danske Malkekyægs nuværende — vi tør nok sige gode — Stilling som økonomisk Formidler af vort Lands store og stigende Planteproduktion ikke er en Følge af en stærkt ensidig ledet Avl, men af en Avl, der gennem en Hævdelse af, at vi gennem Udvalget har været os Hovedformaalet: en højt- og rigtydende Malkeko, fuldt bevidst, har taget stærke Hensyn til Frembringelsen og Bibeholdelsen af den gode, dybe og kraftige, velbyggede Form og til Trivseligheden, og det praktiske Udslag heraf er nu en rød dansk og en jydsk Malkeko, hvis hele Udseende og hvis aarlige Ydelse er et Bevis for, at samtidig med en tiltagende, en høj og rig Ydelse af Mælk og Smør har Formen kunnet forbedres og Størrelsen (Vægten) ligesaa.

Racespørgsmaalet optager Sindene stærkt ved Forhandlingerne paa Landmandsmødet i Aalborg 1856, til Trods for alle tidligere ikke særlig gode Erfaringer ved Brugen af fremmede Racer. Der falder stærkt rosende Udtalelser om Afkommet efter den i 1851 af Amtmand, Greve *Schulin*, Ringkøbing, indførte Galoway-Tyr med jydsk Kør; det er hurtigere voksende og kødfuldere end det jydsk paa lige Foder, men det gøres samtidig gældende, at Størrelsen er aftagende. Der kom dog intet videre ud af denne Foranstaltning. Men endnu i Begyndelsen af Halvfemserne kunde man i Vesteregnet — Ringkøbing-Lemvig — træffe paa kullede

Individer blandt det sortbrogede Kvæg, formentlig nedstammende fra det langt tilbage indførte Gallowaykvæg. *V. Prosch* mener det ikke usandsynligt, at Gallowaykvæget egner sig til Forædling af den jyske Race, men fremhæver samtidig stærkt overfor Indførelse og Krydsning med engelsk Kvæg i det hele taget, at hvis der skal ventes gode Resultater heraf, maa der samtidig indføres »engelsk Pleje«.

Om det i Fyrrerne indførte Ayrshirekvæg er Meningerne meget delte. Det dadles af *Prosch* i denne Forbindelse, mens der fra anden Side hævdes gode Resultater af dets Brug, saaledes paa Ravnholt paa Fyn (det varede dog ikke længe) og i Vendsyssel. *Prosch* benytter Lejligheden til varmt at anbefale det jyske Kvæg som Avlsgrundlag, og havde her ogsaa megen Støtte fra en Del af de tilstedeværende. Naar han samtidig slog stærkt til Lyd for Specialiseringen og talte stærkt imod »Mellemformen« som umulig og uopnaelig, og i denne Forbindelse brugte saa stærke Udtryk, som at »lidt af al Ting er ingen Ting af noget«, mødte hans Udtalelser stærk Modsigelse fra Jyderne, særlig gennem *Ole Kirk*, *Ebbensgaard*, *Ulfborg*, hvorfor man ogsaa var misfornøjet med Delingen af det jyske Kvæg, saaledes at dette nu blev præmieret i to Afdelinger, Fedekvæg — eller rettere Kød-kvæg — for sig og Malkekvæg for sig. Naar Jyderne den Gang og senere var saa bange for, at ved en saadan Deling og en særlig Udvikling af det jyske Kvæg som udpræget Malkekvæg vilde der gaa meget tabt, saa var en stærkt medvirkende Aarsag hertil denne, at man i disse Aar — som og senere var Tilfældet — blev Vidne til en Bedømmelse af Kvæget som Malkekvæg, der meget ensidigt lagde Vægt paa Tilstedeværelse af de da særlig anerkendte Malketegn — som t. Eks. Spejlet — og at man af Hensyn til disses Tilstedeværelse i den Grad tilsidesatte Hensynet til Bygning og Trivelighed, at det maatte virke højst afskrækkende, om man skulde ind paa en Avl, hvor Udvalget skulde ledes efter slige Hovedprincipper. Det vilde Jyderne ikke være med til, og det kan man ikke forlænke dem i.

PRINCIPPER I AVLEN AF MALKEKVÆG.

Den næste Gang, *Prosch* ved en Landmandsforsamling udtaler sig mere udførligt om Kvægavlsforholdene her i Landet, knyttet til det paa Skuet foreliggende Materiale, er ved Landmandsforsamlingen i København 1869. I den mellemliggende Tid af 13 Aar

er der sket store og i det hele heldige Ændringer i vore Afsætningsforhold for Kvæg, der, navnlig for Jyllands Vedkommende, ogsaa kom til at præge Produktionen, og selvfølgelig derfor ogsaa Kvægavlen. Han gør her gældende, at der for Malkekvægets Vedkommende i den paagældende Tidsperiodes Begyndelse viste sig stor Interesse, og om end Spejlteorien har gjort Skade, har den dog ogsaa gavnet og været til stor Nytte, selv om Systemets Anvendelse førte til Overdrivelser. Vi har dog, efter *Prosch's* Mening, endnu ikke, selv i vore bedste Malkekvæghold, naaet det Præg af Trivelighed og Finhed, af Enhed og Adel, som er det rette Udtryk for, at Dyret har fundet de for dets Udvikling heldigste Naturbetingelser. Svenskerne forstaaer bedre end vi Plejens og Holdets Betydning, men vort Grundlag for Avlen er solidere (rene Racer). *Prosch* klager over, at Fagkundskaben er tilsidesat, og at det har — til Skade — skortet paa naturlig Samvirken mellem denne Fagkundskab og det praktiske Landbrug. Idet han hævder Dyrskuernes Betydning som Undervisningsmiddel samt den ensidige Avl som den fremskridtgivende, spørger han, om vi da nu er gaaet frem, og han svarer med et Nej. Før Loven af 1862 fandt der vel en meget livlig Tankeudveksling Sted i Pressen som og ved de følgende 4 Landmandsmøder, af hvilke Følgen blev Renavlens Hævdelse over for Krydsningsavl, men det blev alligevel mest ved Snakken; det var mest i Ord, at man hævdede Stillingen, mens det var smaat med Handlingerne.

Anglerkvæget bliver her — som i en lang Aarrække frem i Tiden — fremholdt som det bedste Malkekvæg, det mest kultiverede, der nogenlunde har holdt Skridt med den almindelige Kulturudvikling. Skøndt det vestjydske Kvæg (herved menes den stærkere Type af det jydske Kvæg, der nu i en lang Aarrække udstilledes og bedømtes for sig under Navn af »Fede-kvæg«, »Kødkvæg« eller »mere tætte Kvæg«) var det, der efter *Prosch's* Anskuelser var gaaet raskest frem, havde det dog ikke formaaet at hævde sin Stilling i hele den evropæiske Avl saa godt som Malkekvæget; det er vel gaaet frem, men det har ikke — siden 1856 — nærmet sig Korthornets Form og Anlæg saa meget, som flere af de udenlandske Racer i samme Tidsrum har gjort. Noget bevidst rationelt Arbejde for Udviklingen af en særlig jydsk Kødkvægrace er heller aldrig blevet udført, i hvert Fald ikke i Jylland.

Om det jydske Malkekvæg udtaler *Prosch*, at hvorvel det er

ret ensartet, sundt og triveligt og godt hjemme i sine Omgivelser, saa er Mælkeredskaberne meget uens i deres Optræden, og de berettiger ikke til at hævde det som Malkekvæg; snarere er det Bristen i, at det ikke besidder Fededyrets Egenskaber. De to Retninger er ikke holdt skarpt nok ude fra hinanden. »Kunsten har ikke nok som støttet de foregaaende Slægtleds gode, naturlige Anlæg ved at drive Malkeevnen noget kraftigere og raskere frem.« Det er en Ros for Jyderne, at de har holdt paa deres eget, siger *Prosch*, men Maalet er ikke naaet, ej heller paa Øerne, hvor Malketegnene ogsaa vakler stærkt hos de enkelte Individer. Vi staar tilbage med Trivelighed, trænger til bedre Fodring og bedre Pleje. Han advarer mod ved Bedømmelsen at opsummere uensartede Størrelser og at sætte Spejlet for højt, men tilraader at lægge megen Vægt paa Sundheden og værne om denne ogsaa gennem et stærkere Opdræt. Det jydsk Kød kvæg betegner han som godt, sundt og triveligt, men her udnytter man ej heller de gode Anlæg, men ernærer for knapt, navnlig i de unge Aar. Af de fremmede udstillede Racer kan vi lære Plejens Magt; de kan vise os Formen, der maa tilstræbes, og Midlerne dertil, samt vise os, hvad der fortaas ved Trivelighed.

7 Aar efter, ved Foreningen af jydsk Landboforeningers Delegeretmøde i 1876, udtaler *Prosch* sig atter om den jydsk Kvægavl. Han hævder atter her, som i Aalborg 20 Aar forud og senere, at kun ved at holde Malkekvæg for sig og Fedekvæg eller hellere Kød kvæg for sig, faas det fulde Udbytte i Kvægholdet af en rigtig Ernæring. Atter her er Meningerne delte blandt Landmændene. Imod den af *Prosch* hævdede Opfattelse rejste sig fra nogle Delegerede en stærk Opposition, idet disse stadig hævdede Mellemformernes Berettigelse.

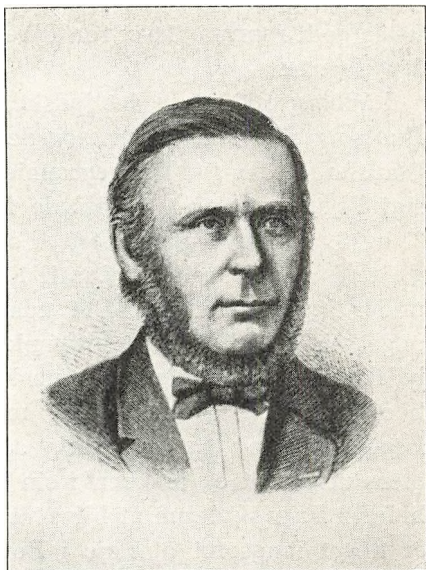
Ved de senere Landmandsforsamlinger i Halvfjerdserne og Firserne er Inspektør *Buus*, Rosvang, Ordfører for Kvægavlen og Foredragsholder vedrørende Kvægudstillingerne, et Hverv, han røgtede med overlegen Dygtighed. Den Grundtone, der gaar igennem disse Oversigter, som ikke blot omfattede de paagældende Udstillinger men tillige Kvægavlens Stilling her i Landet som Helhed, er en stærk Opfordring til at søge Malkeevnen hos vort Kvæg udviklet i en mere planmæssig og ensidig Retning end hidtil. Med de efterhaanden forbedrede Ernæringsforhold, de herskende Konjunkturer og med de stigende Krav til Kvægholdets Rentabilitet bør Drømmen om den ideelle Mellemform opgives.

Der maa kræves en betydelig Ydelse af Malkekvæget, om dette skal kunne tilfredsstille de økonomiske Krav, og Udvalget af Avlsdyr samt Kvægets Røgt og Pleje maa indrettes herefter.

Disse hans Udtalelser er i særlig Grad møntet paa den jydsk Kvægrace. Ihvorvel *Buus* — og med fuld Føje — hævder Anglerkvægets daværende Overlegenhed som Malkekvæg lige over for det jydsk Kvæg, gør han sig ikkedestomindre — i Henhold til sin egen Erfaring som Landmand og Opdrætter — til en varm Talsmand for, at man i Jylland, fornemmelig i det vestlige og nordlige Jylland, ikke gaar bort fra den jydsk Race som Grundlag for Kvægavlen og gaar over til Anglerkvæget, men at man som den sikreste og mest holdbare Vej til varig Fremgang værner den jydsk Race og ud af denne, der har saa mange gode Egenskaber fremfor de fremmede Racer, søger at udvikle en stærkere ydende, en godt ydende, ensidigt udviklet jydsk Malkegrace.

Naar man forfølger *Buus'* Udtalelser fra Landmandsforsamlingen i Nykøbing, Falster 1872 og til Aalborg 1883, ser man, hvorledes hans Overbevisning om, at man i Jylland har en national Kvægrace, der vel er

værd at arbejde med og som lader sig oparbejde og udvikle til en højt ydende Malkegrace, naar bare man giver lidt Tid, stadig er voksende i Styrke. Naar *Buus* saa stærkt fremhæver den ensidige Udvikling af Malkekvæget som attraktiv, saa er det dog ingenlunde saaledes at forstaa, at han ikke for Malkekvægets Vedkommende værdsætter den gode Legemsbygning. Ved Foredraget i Nykøbing 1872 fremhæver han

Niels Peter Jensen Buus, født 1835, død 1886. Landbrugseksamen ved polyteknisk Lærestanstalt som den første danske Landbrugskandidat. Forvalter og Bestyrer hos Tesdorpf. Inspektør paa Rosvang fra 1867. Frugtbart landøkonomisk Forfatter. Evnerig Talsmand for Malkekvægets — særlig det jydsk Kvægs — Udvikling. Formand for Foreningen af jydsk Landboforeningers Husdyr-Udvalg fra 1881 til 1886.

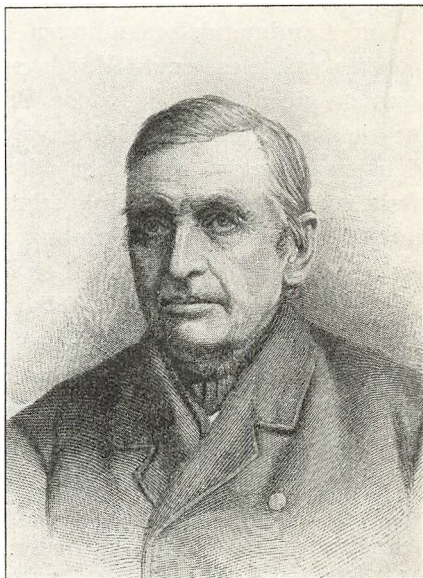
stærkt Betydningen af, at Malkekoen har Brede og Dybde, at den er trivelig, men at man paa den anden Side maa se gennem Fingre med visse Legemsuregelmæssigheder. Ved Bedømmelsen sættes følgende Faktorer op: først Legemsbygningen, dernæst Mælkeorganernes Udvikling (for Kødqvæget Muskeludviklingen) og endelig Fordøjelses- og Aandedrætsorganerne som det tredje Moment. Ankerne over det jyske Kvæg er dets Uensartethed, særlig med Hensyn til Mælkeorganernes Udvikling, det er for lidt udpræget, for lidt forædlet. Iøvrigt var det jyske Malkekvæg godt repræsenteret for Tyrenes Vedkommende, mindre godt for Køernes.

I Viborg 1875 faar det jyske Kvæg en ret rosende Omtale af *Buus*, navnlig Samlingerne og de ældre Tyre. Om Samlingen fra Clausholm, der fik Kongepræmie, siges, at den har et regelmæssigt Præg og stærkt udviklede Mælkeorganer. Baade denne og 2. og 3. Pr.-Samlingerne fra Holbækgaard og Dronninggaard er udgaaede af gamle Stammer, der i 30 Aar har været under kyndig Ledelse. Det udstillede Kvæg varsler godt, men noget tilfredsstillende Standpunkt er ikke naaet, særlig hvis det jyske Kvæg sammenlignes med Anglerkvæget fra Ourupgaard, hvorimod det kan maale sig med Anglerkvæget fra Jylland i Legemsbygning og Udvikling af Mælkeorganerne, men det er mere uensartet og usikkert i sin Nedarvningsevne. Men atter anbefaler *Buus* Jyderne at blive ved det jyske Kvæg, selv om det er noget langsomt at bøje i Forhold til den svage og bøjelige Ørace, der er gaaet op i Anglerkvæget. *Buus* anfører, hvorledes han har oparbejdet Mælkeudbyttet af sine jyske Køer fra et Udbytte i 1868 af 3700 Pd. til 5844 Pd. i 1874. Men der bør gaas forsigtigt frem, og han advarer mod at forcere Malkeevnen frem ved stærk Fodring, særlig efter Kælvning i Efteraaret. Koen maa hellere malke Kødets af sig i de første Uger, og siden hen ad Foraaret kan man »skyde til«.

I samme Retning gaar Udtalelserne ved Landmandsforsamlingerne i Svendborg 1878 og i Aalborg 1883. Førstnævnte Sted hævder *Buus* saaledes, efter at have omtalt Systemskiftet i hele Landbrugets Driftsmaade, at vi fodrer stærkt, men at vort Kvæg ikke i samme Forhold er udviklet til Malkekvæg og tilføjer: »at vi kunne ikke gennemføre Nutidens Anskuelser og Principper for Malkekvægets Fodring og samtidig fortsætte med Fortidens Anskuelser og Principper for Avl og Opræt«. Der var i Svendborg

fremstillet en fortrinlig Samling jyske Køer fra Borupgaard ved Horsens, der fik Kongepræmie; den betegnes som smukke, ensartede, sortbrogede Dyr, velbyggede og med godt udviklede Mælkeorganer. Besætningen er oparbejdet i de sidste 10 Aar og har delvis sin Rod i de gamle, kendte Besætninger fra Holbækgaard og Clausholm, særlig i førstnævnte. Skuet var iøvrigt præget af at være et Øskue. Avlen paa Øerne præges og understøttes af Markedet og af Forholdene i det hele; anderledes endnu i Jylland; her maa der brydes med tidligere Principper, men det varer maaske endnu 20 Aar, inden vi naar til faste Principper. Selvtillæg er Vejen, og det gælder da om at se lige ud, uden Hensyn til andres Meninger.

Højest bemærkelsesværdigt for Svendborg-Skuet i 1878 er det, at man her havde sat Betegnelsen »Angler- eller rødt dansk Kvæg af ren Race« i Stedet for den tidligere anvendte Betegnelse »Anglerkvæg af ren Race«. Hermed er det fastslaaet og erkendt, at vi paa det daværende Tidspunkt er naaet frem til

Jens Hansen, Hølev, f. 1816, død 1890. Gaardejer; en sjælden Foregangsmand blandt sine Standsfæller. Grundlægger af Hølevstammen. Modtog 1881 Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs 1. Sølvbæger

paa hjemlig Grund at have oparbejdet en rødt dansk Malke-race, der godt kan staa ved Siden af Anglerkvæget og om end delvis ret stærkt paavirket af Anglerblod dog med Rette kan kaldes dansk, hvorfor en Bibeholdelse af Betegnelsen »Anglerkvæg« ikke længer er tidssvarende. Den fortrinlige Udstilling af rødt Kvæg i Svendborg, og af hvilket noget af det bedste kun i ringe Grad havde Anglerblod i sig, godtgør noksom det fuldt berettigede i denne Forandring af Betegnelsen.

Bønderne begynder nu med Held at møde frem til Konkurrence paa Landmandsforsamlingernes Dyrskuer; i Svendborg maa for første Gang *Tesdorps* Anglere vige Førstepladsen for en

Samling paa 5 Køer fra Gaardejer *Jens Hansen*, Holev (Odense), der fik Kongepræmie. Disse Køer betegnes som mere ensartede, af dyb og bred Legemsbygning, men ikke med saa udviklede Mælkeorganer som Ourupgaardkøerne, der var de mest udprægede, men manglede i Brystdybde. Den salomoniske Begrundelse af disse to Samlingers indbyrdes Plads gaar ud paa, at det er mere fortjenstfuldt og vanskeligere at kunne konkurrere med 5 af 18 Køer end med 5 af 200 Køer.

Ved Landmandsforsamlingen i Aalborg 1883 illustrerede *Buus* paa en særdeles smuk Maade sin jyske Besætnings Udvikling gennem de af ham hævdede Principer for Udvalg og Fodring. Af de tre Samlinger Malkekvæg, som han fremstillede, bestod den ene af ældre Køer, der var Afkom af Rosvangs oprindelige Besætning; denne Samling fremtraadte med et synligt mindre udtalt Malkepræg end Samlingen Nr. 2, der udgjordes af unge Køer, der var fjernede 3—4 Led fra Stambesætningen; endelig var der fremstillet et Hold Goldkøer, for derigennem at illustrere Konditionens og Foderstandens Indflydelse paa Eksteriøret og det hele Udseende. Ved denne Lejlighed siger *Buus*, »at Evnen til at malke Kødet af sig, naar Mælkeorganerne er i Virksomhed, er en Ejendommelighed ved de ensidige og stærkt udviklede Malkeracer, og det er en Nødvendighed for dem, en Hovedbetingelse for, at de skal kunne yde Mælk nok for Føden og Aar efter Aar bevare deres Frugtbarhed og deres Plads som indbringende Mejerikøer, men dette giver et tilbagetrængt Muskelsystem med en tør, kantet, noget langagtig og aaben Legemsform, som i Forening med de store Mælkeorganer danner det, vi kalder Malkekoens Præg.«

Inspektør *Buus* døde d. 10. April 1886. Den af ham oparbejdede jyske Malkekvægstamme eller Besætning paa Rosvang blev uden videre Betydning for den jyske Kvægavl, og den fortrængtes efterhaanden — i Halvfemserne — af rødt Kvæg. Men den jyske Malkekvægavl blev ikke desto mindre delvis stærkt præget og paavirket af *Buus'* dygtige og energiske Virksomhed gennem Tale og Skrift, idet de af ham forfægtede Principper for Gennemførelsen af en rationel Malkekvægavl og særlig for Behandlingen af det jyske Kvæg til en mere ensidig Malkerace har — om end ikke i alle Henseender, saa i Hovedsagen — vist sig at føre mod Maalet. *Buus* var den jyske Malkeko en evnerig og god Talsmand, særlig i hine Tider, hvor det tiltrængtes, at

der blev slaæet til Lyd for, at vilde man Maalet: en god og yderlig Malkeko, saa maatte man ogsaa i nogen Maade ville Midlerne. Det blev gennem Udviklingen af en velbygget, godt ydende Malkeko, at den jyske Kvægrace skulde vinde den Anseelse og Anerkendelse som vel skikket til at tjene Nutidens Landbrug og dettes særlige Omsætningsform, som den endelig efter mange Aars Arbejde er naaet frem til. Paa den anden Side kan det jo heller ikke nægtes, at de af *Buus* og senere af *Harald Branth*, *S. Elkjær*, nu og da med nogen Ensidighed saa stærkt hævdede Principper for Udvalg af Avlsdyr af Malkekæv til Tider har ført velmenende men lidet forstaaende Landmænd eller Kvægbrugere noget paa Afveje, idet man har taget Fejl af Aarsag og Virkning og derfor er kørt i den modsatte Grøft til Skade ikke blot for de paagældende, men for den sunde Udvikling af den jyske Malkekæv i Almindelighed.

Mens Forhandlingerne og Foredragene paa de nævnte Landmandsforsamlinger saaledes, som der nu kortelig er redegjort for, har afspejlet i store Træk Udviklingen paa Malkekævavlens Omraade, saa kastes der ogsaa paa de samme Møder et Strejflys over Afsætningsforholdene for Kvæg, og for den jyske Kvægavls Vedkommende over det jyske Kød kvægs Stilling dels i og for sig, dels i Forhold til fremmede Racer.

AFSÆTNINGSFORHOLD OG FEDNING

Ved Landmandsforsamlingen i Horsens 1861 førtes der en indgaaende Forhandling om Fedning, indledet af *Tesdorpf*. Udførselen af Fedekvæg var forsøgsvis begyndt under 3 Aars Krigen — hvorom nærmere andet Steds — men fik foreløbig ingen videre Betydning. *Tesdorpf* slog til Lyd for Brugen af Korthorn til Krydsning og Frembringelse af Fedningsobjekter for derigennem at faa hurtigere udviklede Kreaturer og bedre Betalere, idet Fedning af 3—4 Aars magre Stude fra Jylland ikke gav tilfredsstillende Resultater. Endelig anbefalede *Tesdorpf* Roer og Oliekager til Fedning i Stedet for en Fodring alene med Korn og Hø.

Forsamlingen — indbefattet Prof. *Prosch* — var dog ikke enig med *Tesdorpf* vedrørende Korthornets Anvendelse, idet man ansaa det for mest formaalstjenligt at arbejde med det jyske Kvæg, og at Racen jo maatte kunne »forædles« ved god Opdrætning. Det var den særegne Behandling, der gjorde den jyske Race saa værdifuld som Slagtekvæg, og iøvrigt mente man det mest

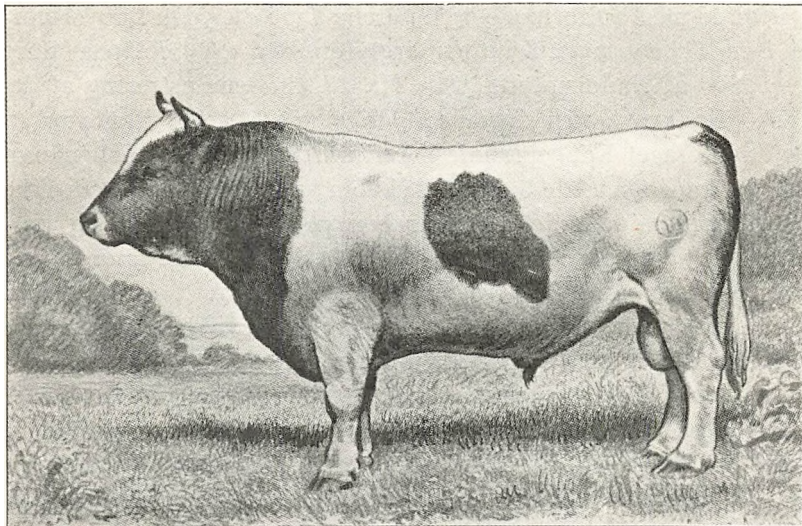
økonomisk at blive staaende ved en forberedende Fedning i Stedet for Fuldfedning her hjemme.

Prof. *B. S. Jørgensen*, Lærer i Landøkonomi ved Landbohøjskolen, slog stærkt til Lyd for, at Feder og Opdrætter blev den samme Mand, da det derigennem kunde klargøres, hvordan de gode Dyr fremkommer.

Den samme Opfattelse hævdedes ved Landmandsmødet i Odense 1863 af Dyr læge *Rasmus Fenger* (senere Lærer ved Askov Højskole og i mange Aar Inspektør ved Sukkerfabrikens Gaarde paa Fyn), hvor Studeholdet atter var paa Tapetet. *Fenger* paa-pegede her stærkt det skadelige i, at Studeholdet var paa alt for mange Hænder og anbefalede et bedre og hurtigere Opdræt, en stærkere Fodring, særlig i den unge Alder, samt Anvendelsen af bedre Springtyre.

Ved Landmandsmødet i Aarhus 1866 lyder der imidlertid andre Toner end i 1861 og 1863, baade med Hensyn til Race-spørgsmaalet og til selve Fedningen. Og disse ændrede Synspunkter, der nu anlægges af de jyske Landmænd og Opdrættere, er vel nok dikterede af den siden 1865 tilvejebragte regelmæssige Dampskibsforbindelse med England i Forbindelse med den ny Jernbane fra Aarhus til Struer, der gav de stærkt stigende Kødpriser. *Tesdorpf* oplyser herom, at godt Studekød kostede før 1865 18 Mk. pr. Lispund, nu 27 Mk., Kokød 14 Mk., nu 21 Mk., Tyrekød 12 Mk., nu 18 Mk. De Landmænd, der i 1861 talte imod Korthornet, havde nu i alt væsentligt opgivet det jyske Kvæg som den heldbringende og den af dem tidligere efterstræbte Melleform. Skuffede over deres Bestræbelsers Resultat har de hermed opgivet at komme fremad ved Hjælp af det jyske Kvæg og har nu kastet deres Øjne paa Korthornet. *Tesdorpf* var atter den veltalende Indleder af hele dette vigtige Spørgsmaal, og nu vandt hans Ideer Ørenlyd, særlig vedrørende, at det nu var betimeligt at gaa over til Fuldfedning af Udførselskvæget; Troen paa, at en saadan kunde betale sig, var vakt. *Tesdorpf* hævdede, at den Tid nu var kommen, da det vil være heldigt, at en Række solide Forsøg blev gjort af praktiske Mænd i forskellige Egne og under forskellige Forhold med et Par af de dertil bedst skikkede Racer. Hvad der gennem et omhyggeligt og gennem et »nidkært rationelt« Opdræt kan faas ud af den jyske Stud, formaar vi ikke at sige, men paa den anden Side vil man heller ikke ad Erfaringens Vej kunne paaberaabe sig, at en Ind-

blanding af engelsk eller skotsk Blod i den jyske Race vil virke skadeligt paa Dyrenes Evne som Fededyr under danske Forhold. Nødvendigheden af en Udførselshavn paa Jyllands Vestkyst hævdes stærkt. Ved dette Møde er der for første Gang arrangeret en Udstilling af fedet Kvæg, en Fedekvægudstilling, ogsaa et Udtryk for, at hele Fedningsspørgsmaalet har taget Landmændenes Opmærksomhed fangen i udstrakt Grad.

Jydske Tyr. Kongepremie Nykøb. F. 1872. Tilh. Greve Knuth, Knuthenborg.

DET JYDSKE KØDKVÆG

Skønt det først er hen i Halvfjerdserne, at Korthornets Indførelse og Indflydelse tager Fart paa den nørrejyske Halvø, saa har de ændrede Vilkaar for Kødproduktionen, hidført ved den ny Afsætningskilde — det engelske Marked — allerede fra 1866 stærkt banet Vejen for Korthornskvægets Fremgang. Her er tidligere anført Prof. *Prosch's* Udtalelser om det jyske Kødqvæg ved Landmandsforsamlingen i København i 1869, der gik ud paa, at vel var dette i Fremgang, sammenlignet med Stillingen i 1856, men at det ikke havde kunnet holde Skridt med den Udvikling henimod Korthornformen, der havde fundet Sted med flere udenlandske Racer paa lige Udviklingstrin som det jyske Kvæg.

For de senere Landmandsforsamlingers Vedkommende vid-

ner de faldne Udtalelser fra de ordførende om, at Korthornet vinder Fremgang, og at det jydsk Kødqvæg som saadant ikke kan tage Konkurrencen op med Korthornet. Ved Landmandsmødet i Nykøbing Falster 1872 falder *Buus'* Udtalelser ud til Fordel for Korthornet, skøndt der var adskillige fortrinlige jydsk Dyr; fremhæves skal her Greve *Knuths*, Knuthenborg, Lolland, lys-sorthogede, meget velbyggede og massive Tyr, der blev tilkendt Kongepræmie, og som efter Billedet at dømme fra hine Tider har hørt til de mest velformede og linierene Tyre af jydsk Race. Hvorfor *Buus* ikke bruger Knuthenborgtyren, der var købt paa Mors og en Søn af Nandrupstyren, Stb. Nr. 22, til Demonstrering af det jydsk Kødqvæg, men derimod den gamle 9aarige Nandrup Tyr, der havde faaet Kongepræmie i Aarhus 1866, 1. Pr. i København 1869 og kun opnaaede 3. Pr. i Nykøbing 1872, forstaar man ikke rigtigt, med mindre det er Aldershensyn, der har gjort sig gældende. *Buus* udtaler: »Her staar en niaarig Tyr fra Nandrup paa Mors, som man kender fra tidligere Udstillinger, og som altid har hævdet en fremragende Plads. Da den er fuldt udviklet, kan vi betragte den som Repræsentant for det bedste jydsk Kødqvæg, man har, og foruden det svære, grove Hoved vil man finde, at den udmærker sig ved dybt Bryst og har en meget bred Manke; Lænd og Kryds er ligeledes meget brede og flade, og den har dybe og kødfulde Laar. Hvad den naturlige Legemsbygning angaar, maa man altsaa sige, at den er saa fortræffelig, at Dyret i saa Henseende ikke lader meget tilbage at ønske; men hvad Manglerne angaar, maa man sige, at Dyret i Henseende til Udvikling af det hele Muskelsystem staar langt tilbage for Kødtyr af engelske Racer. Ryggen er vel bedre udfyldt end man i Almindelighed ser, men vi ser dog ikke den Udvikling af Muskelsystemet, at det breder sig ned over Siderne af Dyret, som paa det engelske Kvæg. Bovbladene er nøgne, Ribbenene ligeledes, og Dyret har fremtrædende Hulheder i Siderne. Bughulen er meget stor og Hoved og Hals ligeledes i Forhold til Legemet.« Der bliver altsaa mindre Kødvægt og mere Affald hos det jydsk Kvæg end hos Korthornet. Skal Konkurrencen tages op, bør de paagældende Mangler søges afhjulpet ved at fremme Dyrets tidligere Udvikling og Trivsel samt større Kødfyldelse.

Det ved Landmandsforsamlingens Dyrskue i Viborg 1875 under Betegnelsen »Kødqvæg af jydsk Race« fremstillede Materiale fik for saa vidt en bedre Omtale, idet Proprietær *Fabricius* mente

at kunne konstatere en heldig Udvikling saavel vedrørende selve Bygningsformen som i Særdeleshed med Henblik paa hurtigere, tidligere Udvikling af Dyrene, set i Forhold til tidligere Udstillinger. Overfor de smukke Eksemplarer af Slagtekvæg, faldet efter Korthorntyre paa jyske Køer, synes Krydsning jo overordentlig fristende, »men jeg kan ikke sige, at det jyske Kvæg staar saa særdeles tilbage, at man ikke tør holde paa det.« Afdelingen »Kødkvæg af fremmede Racer« beherskes nu overvejende af Korthornet, og denne Afdeling har derfor et mere ensartet Udseende end ved tidligere Udstillinger.

Gennem Konsulent *P. Jessens* Udtalelser om det jyske Kødkvæg ved Landmandsforsamlingen i Svendborg 1878 faar man i nogen Maade Nøglen til Forstaaelse af, at trods den gennem Aarene uomtvistelige Fremgang — grundet paa bedre Opdræt og Pleje —, der havde fundet Sted indenfor det jyske Kødkvæg i Retning af tidligere Udvikling og større Trivelighed, samtidig med, at den robuste, tildels grove og knokkelstærke Bygning gav Rum for en ædlere og finere Bygning, havde man ikke i samme Grad nærmet sig Korthornformen og hele dettes Fremtoningspræg. Forklaringen hertil søger man deri, at naar man, trods »Korthornplejen«, ikke mere har nærmet sig »Korthornformen«, da skyldtes dette Forhold, at der ogsaa for det jyske Kødkvægs Vedkommende er stillet Krav til Koens Mælkeydelse mer eller mindre bevidst. Man har krævet, at Koen foruden at kunne give en god Studekalv ogsaa skulde yde et klækkeligt Udbytte til dermed at betale en væsentlig Del af sit Foder med Mælk. — Noget strængt og maalt bevidst Udvalg af Avlsdyr af Kødkvæg har man ikke foretaget, fordi man overhovedet ikke havde sat sig noget bestemt Maal at arbejde hen til i denne Avl. Af den Grund gik Udviklingen ikke — og kunde ikke gaa — i Retning af »jysk Korthorn«. At der meget vel kunde have været fremmet en Avl af »jysk Korthorn«, viste en Fremstilling paa Fedeskuet i København 1889 af jyske Stude og Kvier fra Knuthenborg (forøvrigt udstillede udenfor Konkurrence), idet disse Dyr udviste en Bygningsform, der var en yderligere Udvikling af den jyske Races dybe og brede Bryst, men hvor der for flere Bygningstræks Vedkommende var kommen ikke ringe Lighed med Korthornet, saaledes særlig vedrørende Krydsbygning og hele Krydsformen, som og en bedre Ryglinie.

Alligevel er der fremdeles to Typer af jysk Kvæg. *Jessen* hæv-

der, at det er ikke den mindre Kvægbrugers Sag at fremme den ensidige Udvikling af Kødkvæg og peger paa, at for saa vidt man vilde en ensidig Udvikling af jydsk Kødkvæg, vilde man formentlig bedre opnaa denne gennem en rummelig Ko med høj Malkeevne end ved at gaa ud fra en Forædling af det almindeligt forekommende jydsk Kødkvæg, og der henvises i denne Forbindelse til Korthornkvægets Udvikling fra den noget kantede men iøvrigt trivelige og velbyggede Yorkshireko, der var en god Malkeko. *Jessen* gør sig dog ingenlunde i Svendborg til Talsmand for en ensidig Udvikling af jydsk Kødkvæg, men hævder, at en Udvikling af Malkeevnen og Triveligheden, samtidig med, at den gode Form bevares, vil være den rette Vej til at forøge Udbyttet af de Besætninger, som benyttes til Studetillæg.

Peter Jessen, født 1846 i Sundeved, død 1885 i København. Uddannet som Landmand, tog derefter Dyr lægeeksamen. Antoges 1876 af Landhusholdningsselskabet som vor første Husdyrbrugskonsulent. Fik betydelig Indflydelse paa Kvægbrugets Udvikling og paa vor Kvægudførsel.

Følger man Udviklingen, saaledes som denne delvis giver sig til Kende ved de i 70erne og 80erne afholdte Skuer for Slagtekvæg, vil man for det jydsk Kvægs Vedkommende se, at det ved en rigelig og kraftig Ernæring kan bringes op til en Vægt af 600—750 Kg. i 2 $\frac{1}{4}$ og 2 $\frac{1}{2}$ Aars Alderen og dermed viser sig i Stand til økonomisk at kunne udnytte en Ernæring og Pleje, der

hidtil kun har været anvendt paa Korthornet. At det jydsk Kvæg ogsaa kunde kvittere for en meget stærk dreven Ernæring fra ung af, derom har vi et Vidnesbyrd i de Regnskaber, der ledsagede de fra S. Elkjær-Besætningen ved Skuet i Kolding 1878 udstillede 1 $\frac{1}{2}$ Aars Stude, hvilke Regnskaber udviste et Overskud ved Fedningen af 12,8 pCt. af Foderets Værdi foruden Gødnin-gen. Dette er saaledes et Vidnesbyrd om, at den gode Malkeko ogsaa er en trivelig Ko, der udnytter sit Foder godt, og hvis

Afkom ved en rigelig Ernæring viser sig i Stand til at kunne udnytte denne Trivselighed, saa det udvikler sig stærkt og bliver tidligere modent.

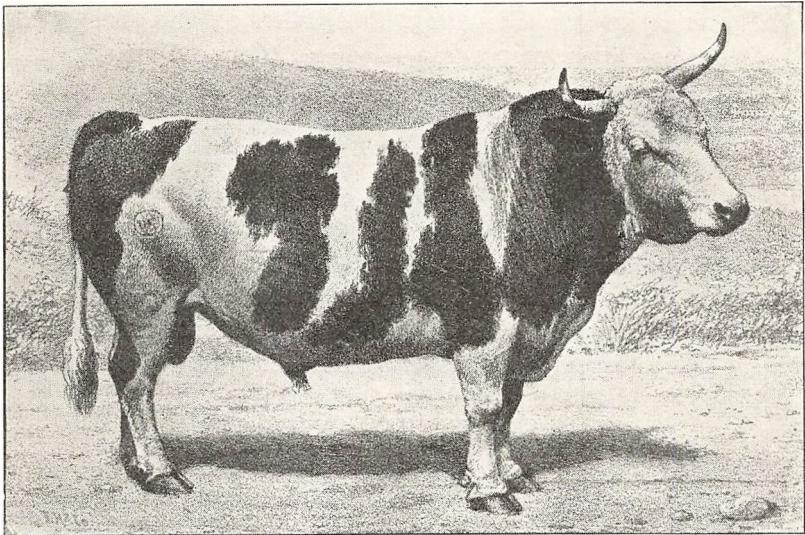
Ved Landmandsforsamlingen i Aalborg 1883 udtaler endelig Konsulent *P. Jessen*, at der ikke længere findes noget jydsk Kvæg, der med Føje fortjener Navn af Kød kvæg, og at alle Drømme om Dannelsen af en jydsk Kødrace, som en Slags jydsk Korthorn, er opgivet, mens Kravet til, at Koen først og fremmest skal kunne betale sit Underhold med sin Mælk mere og mere sker Fyldst. Hensynet til den rigelige Mælkeydelse er saaledes det, der viste sig afgørende for den Udvikling, Kvægavlen og Kvægbruget tog, ikke blot paa Øerne, men ogsaa i Jylland. Om end langt fra med lige klar Erkendelse og med lige stor Styrke blev der ved Udvalget af Avlsdyr i kendelig øget Grad taget Hensyn til Dyrets Malkeevne, og samtidig blev ved en bedre Fodring og Pleje Trivseligheden fremmet, og dermed fulgte en tidligere Modenhed. Ved hvilke forskellige Forhold og ydre Omstændigheder denne Kurs blev virkningsfuldt understøttet, skal vi senere se.

Præmielisterne over Tyre ved Landmandsforsamlingernes Dyrskuer i Halvtredserne og Tredserne viser, at det er Kød kvæget, der gør sig mest fordelagtigt gældende indenfor den jydsk Kvægafdeling. I København 1852 og Aalborg 1856 var det med en enkelt Undtagelse Kød kvæget, der var Indehavere af Kongepremierne og af 1. og 2. Præmie. Nogen Beskrivelse af disse Tyre foreligger ikke i Stambøgerne.

I Horsens 1861 er der tre præmierede Tyre blandt Kød kvæget, kun én (4. Pr.) er bedømt som Malkekvæg. I Odense 1863 blev der givet en Ekstrapremie til »den jydsk Tyr«, Stb. Nr. 21, f. 1857; Ejer var *S. Nielsen Rytter*, Veddam. Tyren var indmeldt blandt Malkekvæget men blev bedømt som Kød kvæg, og Ekstrapremien paa 160 Kr. blev givet med den Motivering, at det var som Anerkendelse til Ejeren for at have ført et saa fortrinligt Dyr til Dyrskuet og med Forpligtelse til at holde Tyren til Avl i mindst to Aar.

I Aarhus 1866 er den ene af de præmierede Tyre Stb. Nr. 22, der senere fik 1. Pr. i København 1869 og kun 3. Pr. i Nykøbing Falster 1872, hvor den, som alt anført, blev gjort til Genstand for en særlig Omtale af *Buus*. I Aarhus uddeltes der ialt 6 Præmier til Tyre af Kød kvæg og 6 til Tyre af Malkeevne, og til de sidste uddeltes en 1. Pr., en 2., en 3., en 4. og to 6. Pr.

I København 1869 møder *S. Nielsen Rytter*, Veddem, frem med den 6aarige *Garibaldi*, Stb. Nr. 35, der tilkendtes Kongepremie og 3 Aar senere Kronprinspræmie i Nykøbing. *Garibaldi* var en Søn af den ovenfor nævnte »jydske Tyr« og blev bedømt som Malkervæg. Den beskrives i 1867 i »Tidsskrift for Landøkonomi« som en udmærket Østkanttyr; den er sortbroget, har ualmindelige Øjne og Horn; en ganske lige Ryg, er dyb og bred og vel udfyldt med Kød bag Bovene.« Det her anførte Billede af *Garibaldi* svarer vel nogenlunde til Beskrivelsen men giver dog ikke Bil-

Garibaldi, Kongepremie ved Landmandsforsamlingen i København 1869.

ledet af nogen typisk Tyr af jydsk Malkerace, hvad han heller næppe har været, skøndt han er betegnet som en udmærket Østkanttyr. Som 11aårig var *Garibaldi* fremme ved Fællesskuet i 1874 i Aarhus, men Præmie blev nægtet ham med den noget mærkelige Motivering, at han — efter Bedømmelseskomiteens Mening — »var over den Alder, i hvilken en Springtyr med Held kan benyttes som Tillægsdyr.«

I Nykøbing 1872 tildeltes, som alt nævnt, Kongepremien blandt Kødkvæget en jydsk Tyr, tilhørende Greve *Knuth*, Knuthenborg. Tyren var tillagt paa Mors, en Søn af *Nandruptyren*, Stb. Nr. 22, en tung, meget velformet Tyr med gode Linier.

Endvidere fik *Kronborg*, Stb. Nr. 57 — senere kaldet *Claus I* — 2. Præmie blandt Kødkvæget, en *Thybotyr*, der blev Fader til

Claus II, Stb. Nr. 98, der fik megen Indflydelse paa Udviklingen af Malkekvægstammen paa S. Elkjær, særlig gennem Sønnen Elkjær II, Stb. Nr. 129. Claus II fik 5. Pr. ved Landmandsfor­samlingens Dyrskue i Aalborg 1883 blandt Malkekvæget.

I Viborg 1875 er det Malkekvæget, der er det førende i Præmie­rækkerne; her blev 12 Tyre bedømt som Malkekvæg og kun 10 som Kødkvæg. Kongepremien gaar denne Gang til Malkekvæ­get, nemlig til Simon IV, Stb. Nr. 60, fra Drastrup ved Ran­ders, en ret udpræget, velbygget Tyr med gode Linier, et Produkt af Avl mellem nærbeslægtede.

Som venteligt og naturligt var det Limfjordsegnene, hvor Stude­holdet og det bedste, reneste, mindst blandede jydsk Kvæg havde sit Hovedsæde, der i de første 20 Aar efter Aarhundredets Midte leverede Hovedparten af de paa Skuerne højst præmierede Tyre af Kødrace, nemlig Thy, Mors og Salling. Grænsen mellem Kød­kvæg og Malkekvæg af jydsk Race var i hine Tider, ja helt op i 90erne, da vi havde »det mere tætte Kvæg«, noget flydende og var ikke nær altid hverken afstammingsmæssigt eller ydelses­mæssigt bestemt. Dette hang sammen med de da endnu herskende uklare Anskuelser om, efter hvilke Grundprincipper den jydsk Kvægavl skulde ledes. Selve Landmandsforsamlingernes Dyr­skuer vidner om, hvor vanskeligt man havde ved at bestemme, til hvilken Afdeling de paagældende Dyr skulde henregnes. I Aalborg i 1883 tildeles der en Kosamling fra Salling Kongepremie blandt Kødkvæget, mens en anden Samling fra samme Udstil­ler, *Lars Kaastrup*, Hem, og af samme Slægt faar 1. Præmie blandt jydsk Malkekvæg. Det er væsentlig kun Konditionen, Af­stand fra Kælvnng, der dikterer denne Sondring. Nogen særlig Vejledning for Publikum kan der næppe have været i denne Præ­miering, om end det kunde have sine Behageligheder for Udstil­lerne.

Endnu saa sent som ved Landmandsforsamlingen i Randers 1894 opretholdtes de to Afdelinger, ja der var endda kommen en tredie til, nemlig »ikke udpræget Malkekvæg«, betegnende for Overgangsstadiet, og der skete her flere Overførsler til Kødkvæ­get eller »de mere tætte Tyre« af de som Malkekvæg indmeldte, ligesom enkelte af de højtpremierede Tyre i Kødkvægafdelingen eller det »mindre udprægede Malkekvæg« havde deres Rod i Malkekvægbesætninger. Begreberne klarede sig dog efterhaan­den, og ved Slutningen af Halvfemserne er det forbi med denne

nu ganske formaalsløse Deling af det jydsk Kvæg, idet Maalet nu overalt er den jydsk Races Udvikling og Konsolidering som Malkekqvæg.

Ved Landmandsforsamlingen i Odense 1900 var ganske vist formelt Delingen endnu bibeholdt, men der blev kun anmeldt een Tyr i Kødqvægafdelingen, og denne ene udeblev. »Kødqvæget« er saaledes gledet ud ved de store Landsstævner, ligesom det ved Foreningen af jydsk Landboforeningers Ungskue i Silkeborg 1899 var sidste Gang, at denne Afdeling blev opretholdt. Ved Statstyreskuerne i Jylland var endnu i 1902 anmeldt nogle faa Tyre blandt det »mere tætte Kvæg«; i 1903 er der rent Land. Dette er der dog ikke ensbetydende med, at man paa hint Tidspunkt er naaet frem til samme Type overalt i Jylland, men den mere stærke, noget fyldigere og tillige noget grovere Type forsvinder mer og mer. En meget stor Part — vel den største Del af denne Afskygning af det jydsk Kvæg, der havde sit Hovedsæde i Limfjordsegnene, Thy, Mors, Salling, tildels Lemvigegnen — er gaaet til Grunde gennem Korthornets Indvirkning og er saaledes ofret paa Krydsningsavlens Alter. Det, der skaanedes, Resten, er paavirket dels gennem tilført Tyremateriale fra Østkysten og Midtjylland af mere udpræget Malkekqvægafstamning og dels derigennem, at Avlsarbejdet i disse Egne gennem Udvalget fik Mælkeydelsen til Hovedformaal, saaledes, at nu er der indenfor den jydsk Kvægrace kun ringe Forskel i Fremtoningspræget og Typen ud over den Forskellighed, der stadig, trods alle udjævnende Kulturfremskridt, i nogen Maade vil være til Stede, dikteret af de lokale, ret forskellige Ernærings- og klimatiske Forhold.

Denne Forskel i Type, der for den jydsk Kvægraces Vedkommende endnu helt gennem Halvfemserne opretholdtes og støttedes gennem Præmiering paa Landboforeningsdyrskuer, Fællesskuer og Statstyreskuer for ældre Dyr, var der jo faktisk ogsaa indenfor den røde danske Malkerace, om end langt mindre udpræget og ingensinde bevidst opretholdt med forskelligt Hovedformaal — dette var her altid Mælken. Men paa det lolland-falsterske — tildels det sjællandske — og det fynske Kvæg var der ikke mindst i 90erne og en Tid op i dette Aarhundrede betydelig Forskel i Type og Størrelse, en Forskel, der markeredes ret stærkt i Bedømmelsen af det røde Kvæg paa Landmandsforsamlingen

Dyrskue i Randers 1894 og gennem den der stedfundne Præmiering. Den nævnte Forskel efter Landsdelene gav sig ogsaa, om end i mindre udpræget Grad, Udslag ved Fremstillingen og Præmieringen af det røde danske Kvæg paa Landmandsforsamlingens Dyrskue i Odense 1900, den sidste Gang, der direkte har været givet Lejlighed til Sammenligning mellem det røde Kvæg fra de forskellige Øer eller Provinser, samlet paa een Plads. Det blev den noget større og kraftigere, om end lidt mindre ædle, men med gode Mælkeorganer forsynede fynske Type, der blev den sejrende i det lange Løb, saaledes at det røde danske Malkekvæg nu optræder i en — i Forhold til Racens Alder — særdeles ensartet Skikkelse, saavel med Hensyn til hele Fremtoningspræget som til Størrelse, Bygning, Præg og hele Ydelse.

Ligesom det jydsk Kødqvæg som saadant igennem en længere Aarrække har spillet en betydelig Rolle indenfor jydsk Kvægavl og Kvægbrug, saaledes har det ogsaa spillet en ikke ubetydelig Rolle ved Dannelsen af flere af de Kvægstammer af udpræget Malkekvæg, der kom til at spille en betydelig Rolle i den jydsk Malkekvægavl og kom til for en Tid stærkt at præge denne, saaledes som det f. Eks. blev Tilfældet med Besætningen paa S. Elkjær fra omkring 1890 og til 1910. Ogsaa paa Langholt- og Hannerupbesætningerne har det stærkt vestjydske Blod i disse Besætningers Barndom og første Ungdom sat sit umiskendelige Præg.

Der blev desuden i en Aarrække — særlig efter Fremkomsten af Kvægavlsforeningerne — fra Midten af Firserne til hen i Halvfemserne hentet et ikke ringe Antal Tyre af Kødqvægafstamning eller af den noget stærkere og mere kødfulde Type til en Del af Østjyllands og delvis Nordjyllands Kvægavlsforeninger. Særlig spredtes mange af disse Tyre til Aalborg, Randers og Viborg Amter, men ogsaa til Ringkøbing Amt kom der flere og enkelte endog til Aarhus Amt. Der er tidligere hævdet, at noget egentlig rationelt Arbejde for Udviklingen af en jydsk Kødrace har der ikke været foretaget, og egentlige Stammer, der kunde virke fremmende for Avlen af dette solide, lidt robuste, men trivelige og velformede Kvæg har der ikke eksisteret. Men der er til Tider fra Kvægbesætninger paa Thy og Mors, særlig fra sidstnævnte Landsdel, fremgaaet Tyre, der gennem et ret talrigt og

godt Afkom, spredt vidt ud over Jylland, har dannet ret omfattende Tyreslægter, hvis Indflydelse paa Kvægavlen — om end ret tidsbegrænset — ikke har været helt ringe.

Her skal saaledes nævnes Frydsbrøndslægten efter Mikkell II (Frydsbrønd Stb. Nr. 95, der rummer 75 Stambogstyre. Jordsbylinien er den talrigeste og betydeligste af denne Slægt og tæller 52 af de ialt 75 Stambogstyre af denne Slægt. Jordsby I, Stb. Nr. 148, f. 1881 i Jordsby paa Nord-Mors, er Bæreren af denne Linie; han er en direkte Efterkommer efter Frydsbrøndtyren, der fik 1. Pr. ved Landmandsforsamlingens Dyrskue i Horsens 1861, og hvis Farmor var en Datter af Nandruptyren, Stb. Nr. 22. Jordby I stod i mange Aar hos *C. Mansa* paa Søe; Tyren var højtpremieret, med 1. Pr. ved Foreningen af jydsk Landboforeningers Fællesskue i Horsens 1885, 1. Pr. i København ved den nordiske Udstilling i 1888, 1. Pr. paa Statstyreskuerne og 1. Pr. for godt Afkom. Hans mange og gode Sønner fandt villig Afsætning til Avlsforeninger i de førnævnte Amter; efter disse Tyre faldt der ikke sjældent et kraftigt og velbygget Afkom, gode Køer, hvoraf adskillige blev gamle og var godt ydende. Men Kravet om ædlere og mere prægede Tyre voksede, og Jordsbytyrenes Rolle blev ret hurtigt udspillet, men ikke altid blev Erstatningen til Kvægavlens Fremgang. Af Jordsby I's mere bekendte Sønner var Sø IV, Stb. Nr. 427, en meget velformet Tyr af god Dybde og Bredde, der som Eksempel af Kødtypen stod over Faderen, hvis Kam ikke var nær saa god som Sønnens; om Jordsby I staar der i Beskrivelsen fra Horsens 1885, at »Formen er i sin Helhed, som det kan ønskes for et jydsk Kreatur; den vil kunne stifte særdeles Nytte og hævde det Renome, som det jydsk Kvæg har i Udlandet; Brystet kunde ønskes mere fyldigt.« Jordsbys Afkom gjorde ogsaa megen Nytte, derimod skuffede Sønnen Sø IV.

Fra den flere Gange nævnte Nandruptyr, Stb. Nr. 22, skriver sig ogsaa en meget udbredt Tyreslægt: Nandrupslægten, der tæller ialt 124 Stambogstyre. Nandruptyrens Forældre var af Thylandsrace, og derud over vides intet om Afstamningen. Af Nandruptyrens mere bekendte Sønner har vi Grev *Knuths* Kongepremietyr samt Sønnens søn Striben I, f. 1875 paa Ejstrup paa Mors og solgt 5 Aar gammel til Godsejer *Ahlmann*, Langholt, for 900 Kroner. Gennem denne Tyr har Slægten skudt kraftige Skud, særlig gennem Sønnen Odin. Vejerslevgaard, Stb. Nr. 132, og

dennes Søn Ørding, Stb. Nr. 211, der stod i Salling og fik megen Indflydelse paa Kvæget i Viborg Amt, ligesom Tyre af denne Slægt foruden i Viborg Amt vandt en Del Udbredelse i Ringkøbing Amts nordøstlige Del, hvor Opdræt og delvis Fedning spillede en stor Rolle i Kvægholdet. De fra Nandrupslægten udgaaede Tyre af de forskellige Slægtled var iøvrigt ret forskellige i deres Fremtoningspræg, og adskillige af dem nærmede sig saaledes meget til Malkekvæget, hvilket maaske kan forklares dels ud fra lokale Forholds Indflydelse paa Hold, Brug og Udvikling, dels af det foretagne Udvalg og det paagældende Hundyrmateriale, som disse Tyre har arbejdet med. Blandt de Besætninger, der havde Rod i disse Tyreslægter, og som forbandt en stærk, solid og lidt grov Bygning med et pænt Mælkeudbytte, skal nævnes Besætningen hos *Mads Madsen*, Trustrup ved Skive, fra hvilken en Kofamilie ved Fællesskuet i Horsens 1905 tilkendtes 1. Præmie. Senere er denne Besætning stærkt paavirket af Østkysttyre (f. Eks. Stautrup) i Retning af mere udpræget Malkekvæg og med gennemgaaende godt Resultat.

Statskonsulent *Axel Appel*, der efter Planen skulde skrive Kvægels Historie til nærværende Værk, afgik ved Døden den 24. Maj 1926 og naaede ikke at faa dette Arbejde afsluttet. Forstander for Tune Landboskole *N. Bredkjær* har paataget sig at fortsætte og slutte dette Afsnit.

K. H.

V.

FRA OMKRING 1880 TIL NUTIDEN

I Begyndelsen af nærværende Afsnit (S. 244) anføres, at Kvægets Betydning og dets Udnyttelse gennem Tiderne kan tidsmæssigt karakteriseres ved dets Brug som Trækdyr, som Kødproducent og som Mælke- (Smør-) producent. Kvægets Rolle som Trækdyr er forlængst saa godt som udspillet, kun faa Steder ser man nu Køer og endnu sjældenere Stude som Forspand for Avlsredskaber eller Vogne. Heste, Traktorer og Automobiler har afløst dem. Kødproduktionen naar sit Højdepunkt i Studeholdstiden. Den gradvise Overgang fra Studehold til Kohold er Udtryk for, at man lægger forøget Vægt paa Mælkeproduktion. Men Bestræbelserne gaar dog endnu længe, i Særdeleshed i Jylland, i fremtrædende Grad i Retning af, at en taalelig Mælkeydelse er forenet med en rigelig Kødproduktion, saaledes som det udførligt er skildret i det foregaaende.

I de sidst forløbne 4 à 5 Aartier, fra omkring 1880, er Mælkeproduktionen traadt i Forgunden. I vore Dage betragtes Koen i Virkeligheden nærmest som en »Maskine« med det Formaal at omdanne Foderet til den størst mulige Mængde Mælk med det højest mulige Indhold af Fedt (Smør). Det gjaldt da for det første om at holde flere Køer. I Overensstemmelse hermed forøgedes Antallet af Køer fra 1881 til 1898 med 168 000 Stkr. Samtidig gik man over til en mere tidsvarende Fodring Aaret igennem. Dette gav sig bl. a. Udslag i, at man optog Dyrkning af Rodfrugter. 1871 dyrkedes kun ca. 5500 Hektar med Foderroer. 1881 er dette kun vokset til 16,000 Ha., men 20 Aar senere, 1901, optager Foderroerne 142,000 Ha. Man lagde sig endvidere efter et meget stærkt forøget Forbrug af Kraftfoder. I Aarene umiddelbart før 1880 udgjorde Danmarks Indførsel af Oliekager og Klid tilsammen ca. 20,000 Tons aarlig. 20 Aar senere var Indførslen steget til a. 230,000 Tons aarlig. I samme

Tidsrum forvandlede vor hidtil anselige Kornudførsel til en meget stor Indførsel. Sidst i 1870'erne udgjorde vor Overskudsudførsel af Korn og Kornvarer ca. 125,000 Tons aarlig; 20 Aar senere havde vi en Overskudsindførsel af Korn og Kornvarer paa ca. 600,000 Tons aarlig.

Hovedaarsagen til, at denne frodige Udvikling kom i Gang, maa søges i de uafviselige Krav til en Grundændring af det danske Landbrugs hele Driftsform, der, omend svagt, allerede kunde spores i 60erne, men som tog Fart i Slutningen af 70erne og Begyndelsen af 80erne.

Denne Grundændring var til en vis Grad nødvendiggjort af Hensynet til at bevare Jordens Ydeevne og til i det hele at gøre Landbruget lønnende. Den Maade, hvorpaa Jorden dyrkedes, havde et mer eller mindre udpræget Skær af Rovdrift over sig, og saare naturligt er f. Eks. Gødningsspørgsmaalet bragt paa Bane i 1870erne af dem, der tænkte nærmere over Landbrugets Fremtidsvilkaar. Men det er dog særlig Konjunkturforsholdenes Skiften paa Verdensmarkedet, særlig det stærke Fald i Kornpriserne, der gør det tvingende nødvendigt at foretage Ændringen fra Kornsalg til Fremstilling og Afsætning af forædlede Husdyrprodukter, paa hvilke Priserne dels var stigende, dels holdt sig nogenlunde uforandrede. Følgende 10aarlige Gennemsnitstal af Kapitelstaksterne paa de 3 Salgskornarter samt paa Smør og Flæsk for den paagældende Aarrække giver i grove Træk en Forestilling om Prissvingningerne. Selv om det ingenlunde

Varerne	1871—80	1881—90	1891—1900
Rug, Kr. pr. Tønde	13.81	10.69	9.65
Hvede, » » »	19.13	13.92	11.64
Byg, » » »	12.87	10.69	9.33
Smør, Øre pr. Pund	88	91	96
Flæsk, » » »	52	51	46

var saadan, at denne Opgave løstes i en Haandevending, har Kursændringen dog, set med Nutids Øjne, noget voldsomt, uimodstaaeligt over sig.

Efter dette Omslag blev Mælkeproduktionen det egentlige Hovedformaal med Husdyrholdet i Danmark. Intet Under derfor, at Kvægets Historie i dette Tidsrum præges heraf. Nødven-

digheden bød, at danske Landmænds Kræfter og fulde Opmærksomhed rettedes mod den Opgave at skabe et udvidet, men i Særdeleshed et bedre ernæret, mere yderigt Kvæghold. Ganske vist kan det langt fra siges, at man til en Begyndelse var enige om Midlerne til at naa dette Maal. Racekampene skulde endnu en Tid fortsættes, og Løsningen af Kvægavlens Hovedformaal gennem Anvendelsen af de mest fornuftige Avlsprincipper stod endnu, særlig for de jyske Landmænds Vedkommende, ikke helt klart. Denne Afklaring af Maal og Midler i Kvægavl og Kvægbrug skete først efterhaanden.

Der bør her erindres om, at ad mange Veje og fra mange Sider viste der sig Hjælp baade i Begyndelses- og Overgangstiden for dette »nye« Landbrug. Som noget væsentligt kan saaledes nævnes, at Videnskaben i den paagældende Periode som ingen Sinde tidligere stillede sig til Raadighed og med lykkelig Haand løste adskillige for Landbruget — og tillige for Kvægbruget — vigtige Opgaver. Derigennem blev der banet Vej for betydningsfulde økonomiske Fremskridt i Udnyttelsen af baade Jord og Husdyr, og der indlededes en frugtbringende og forstaaende Vekselvirkning mellem det praktiske og det videnskabelige Arbejde, der utvivlsomt blev en af Grundkilderne til vort Landbrugs Udvikling i denne Periode.

Fremhæves maa ogsaa dette Tidsrumms stærke Sammenslutning af Landmænd i Landboforeninger og andre Organisationer, der paa forskellig Vis har virket til Fremme af en lønnende Planteavl og Husdyrbrug. Og nævnes maa ikke mindst det Samarbejde mellem smaa og store Landmænd, der ikke blot har ført til stigende Tilvirkning af forædlede dyriske Produkter, men til en Kvalitetsforbedring af den Salgsvarer, som Landmændene kan udbyde. Dette foregaar ved Andelsprincippets Gennembrud og Udvikling indenfor Landbrugets Produktionsforeninger.

Andelstankens første og fornemste Skud paa dette Omraade er Andelsmejerierne. Paa afgørende Maade har disse paavirket Mejeribrugets og dermed dansk Kvægbrugs Udvikling. Alene det, at den mindre Landbruger derved har kunnet opnaa samme Priser for sine Varer som de større Landmænd, rummer en saadan Spore til Fremdrift og Fremgang, at den vanskeligt kan værdsættes for højt. Det kan saaledes anføres, at i 1882, da det første Andelsmejeri oprettedes, kostede »Eksportsømør« (Herregaardssømør) 142 Øre pr. Pund, medens »ordinært« Sømør (Bonde-

gaardssmør) kun kostede 88 Øre, altsaa en Prisforskel — mere eller mindre berettiget — paa 54 Øre pr. Pund.

Stedet er ikke her til en Udredning af Aarsagerne til, at denne ejendommelige Arbejdsform, skabt gennem det af Andelstanken prægede Sammenhold, kunde gribes og udnyttes af danske Landmænd saa stærkt, som Tilfældet var. Den har maaske sin Rod baade i Landets og Folkets Natur, og den havde noget af Historiens Hævd over sig og virkede muligt derfor ikke som noget helt fremmed og ukendt, da den viste sig at kunne blive en af det »moderne« Landbrugs stærke Løftestænger. Muligt dog, at de har Ret, der tillægger vor Landbostands Frigjorthed og Modtagelighed, vakt og næret gennem den aandelige og faglige Paa-virkning, der efter 1864 var bleven Landboudommen — og ofte de ældre med — til Del gennem danske Højskoler og Landbrugsskoler, en væsentlig Part af Æren for, at Andelssagen, Tidens Kongstanke, kunde gribes og udnyttes.

Angaaende Mejeribrugets Udvikling henvises i øvrigt til det særlige Afsnit herom i nærværende Værk. Her skal kun paapeges, at Linien er udstukket. Fra omkring 1840, da en systematisk ordnet og ledet Mejeridrift efter det holstenske System begyndte, til først i 80erne har Mejeribruget gennemlevet en Udviklingsgang, saaledes at f. Eks. Inspektør *Buus* ved Landmandsforsamlingen i 1883 i sit Foredrag om Kvægudstillingen kan fastslaa, »at den intensive Mejeridrift er blevet en af de mest fremherskende Faktorer i det danske Landbrug«. Og derfor maa efter hans Anskuelse Brug og Avl af Malkeracerne drives ensidigt med Mælkeproduktionen som Hovedformaal.

Gennem Andelsmejerierne var det muliggjort, at ogsaa de mindre Landbrug kunde komme med i den fremtidige Udvikling i denne Retning. Maalet er for saavidt klart — selvom Avlsprincipperne i den nærmest kommende Tid endnu er taagede og uklare.

DEN RØDE DANSKE MALKERACE

RACEDANNELSEN OG TYPEUDVIKLINGEN, SÆRLIG BELYST GENNEM LANDMANDSFORSAMLINGERNE

Det gamle Økvæg er — som i et foregaaende Afsnit berørt — blevet meget stærkt paavirket af det røde Kvæg fra Slesvigs forskellige Egne. Denne Paavirkning foregik særlig i Tiden fra 1840

til op imod 1870, og foran er omtalt den stedfundne Indførelse af Anglerkvæg til Øerne. Foruden Anglerracen fra Halvøen Angel fandtes imidlertid to andre Afskygninger eller Racer af rødt Kvæg, og for Forstaaelsen af det slesvigske Kvægs Indflydelse paa den røde danske Malkeraces Dannelse skal her anføres lidt om den Type eller, om man vil, den Raceforskel, der gjorde sig gældende hos dette slesvigske Kvæg.

Anglerracen var en udpræget og efter den Tids Forhold rigt ydende Malkerace, der bestod af smaa, ædle, fintbyggede og spinkle, ikke særlig dybe Dyr med noget tynde og tilspidsede Laar (se Billede S. 317). Den almindelige Farve var lyserød eller mellemrød, og ikke sjeldent fandtes Aftegn under Bugen. Vægten opgives i ældre Tid til 250—350 Kg. for en fuldvoksen Ko.

I Marskegnene paa Vestkysten fandtes en større og kraftigere, mere velformet Kvægtype, nærmest af mørkerød Farve. Dette ret godt malkende, men ikke stærkt malkeprægede Ballumkvæg (Den vestslesvigske Marskrace, Billede S. 315) var især hjemmehørende omkring Byerne Tønder og Ballum. Vægten for en fuldvoksen Ko anslaaes til 450—500 Kg., men i fed Tilstand betydeligt mere. Forstander A. Svendsen siger om dette Kvæg: »Det er et oplysende Eksempel paa, at det under gunstige Ernæringsforhold lader sig gøre at forene en meget kraftig og temmelig kødfuld Bygning med godt Malkeanlæg«. Det maatte imidlertid nærmest betragtes som en Melleform, der gik sin Undergang i Møde ved det mere ensidigt udviklede Korthorns Fremtrængen paa disse Egne.

Endnu mere typisk som Melleform maa den tredie Afskygning af rødt Kvæg fra Slesvig, den nordslesvigske Race, betegnes. Dette Kvægs egentlige Hjemsted har oprindelig været de nordlige og midterste Egne af Sønderjylland omkring Byerne Østerlindet, Nustrup og Gabøl. Det kunde ikke maale sig med Ballumkvæget i Størrelse og var ejheller saa godt bygget, men var i Sammenligning med Anglerkvæget af god Bredde og Dybde og af en mere sluttet Kropbygning. Det var mørkerødt med næsten sort Hoved og mørke Ben. Ogsaa dette Kvæg er delvis fortrængt af Korthornet, men paa Als og Sundeved udgør det endnu en betydende Del af Kvæget.

For en Nutidsbetragtning kan det synes tvivlsomt, om disse tre Kvægslag med Rette kunde betegnes som tre forskellige Racer. Især er det nærliggende at antage, at Forskellen mellem »Ballum-

kvæg« og »Nordslesvigsk Kvæg« mere har været en Følge af Forskel i Jordbunds- og Ernæringsforhold end af særlige Raceejendommeligheder. Men indrømmes maa det iøvrigt, at disse slesvigske Kvægslags Benyttelse paa Øerne medførte, at der fremkom en ikke ringe Forskel i Kvægbestandens Udseende paa Øernes forskellige Egne, der endog kunde spores helt op efter Aarhundredskiftet — alt eftersom dette eller hint af de i Type og Præg forskellige slesvigske Kvægformer i særlig Grad var bleven benyttet.

Der kan næppe være Tvivl om, at Fyn er den Landsdel, hvor Paavirkningen har været stærkest. Den nære Beliggenhed indbød dertil. Naar Kvægbestanden paa Fyn sammenlignet med Kvægbestanden paa de øvrige Øer tidligt blev fremhævet som den bedste, skyldes det utvivlsonst den stærke Paavirkning af det nordslesvigske Kvæg og Ballumkvæget og mindre af Anglerkvæget, skønt dettes Indflydelse i 40'erne var meget kendelig særlig i Sydbyn — Svendborg Amt. Delvis har Anglerkvæget ogsaa i ældre Tid kendelig paavirket Kvæget i Nordøstbyn.

Paa Sjælland har særlig Sorø og Præstø Amter været præget af Anglerracen, i mindre Grad ogsaa Frederiksborg Amt. Derimod har de to andre Afskygninger af slesvigsk Kvæg øvet mere Indflydelse i Holbæk og Københavns Amter.

Lolland-Falster har i ældre Tid udelukkende og stærkt benyttet Anglerkvæget, og da der forholdsvis hurtigt fremstod rene Anglerbesætninger, hvorfra der udover Stiftet spredtes Avlsdyr, har Følgen været, at i ingen anden Landsdel har Anglertypen og Anglerpræget kunnet spores saa længe som her. Over Lolland-Falster har Bornholm og Langeland senere faaet Paavirkning af Anglerracen.

Indførselen af slesvigsk Kvæg til Øerne foregik dels derved, at private Opdrættere eller Foreninger lod foretage Opkøb særlig af Køer og Kvier i Angel og Nordslesvig; navnlig har mange Opkøb fundet Sted til de større Gaarde paa Øerne, og fra disse er der igen solgt Kalve til mange Bondegaaarde, som paa den Maade har faaet Nytte af den stedfundne Indførsel. Men dels indførte ogsaa driftige Handelsmænd Kvæg fra Nordslesvig til Markederne paa Øerne, og dette har antagelig udviklet sig ret stærkt, efter at de slesvigske Køers Fortrin var bleven mere almindelig bekendt. En særlig Rolle kom Københavns Marked til at spille; thi her var god Afsætning for Lødekøer til Brænderiernes og Bryggerier-

nes Stalde, og forøvrigt yndede Københavnsegnens Landmænd dette velbyggede Kvæg og aftog en ikke ringe Mængde.

Alt dette foregik før Jærnbanernes Tid, og disse Kvægdrifter, der ad Fyns Landeveje stiledede mod Nyborg og videre over Sjælland mod København, har paa en ejendommelig Maade faaet Indflydelse paa Øernes Kvægavl og Udviklingen af den røde danske Malkerace. Nogle Kalve er født undervejs, og Kalvene er straks blevet solgt. Ved Kroer og Bedesteder er nu og da kommen nogle Handler i Stand med vedkommende Egns Landmænd — og Følgen er blevet, at der langs disse Driveveje over Fyn efterhaanden er dukket en Række gode Besætninger frem, f. Eks. den i sin Tid kendte »Hindemaerace«. Selve Ryslingestammen skal efter Overleveringen have sin Oprindelse fra »Smedens Kalv i Ryslinge«, der var født under en saadan Drift Køers Ophold i Byen.

Det indførte slesvigske Kvæg blev der i nogen Grad drevet Renavl med, saaledes at der fremstod gode Besætninger, »Stammer«, som de navnlig tidligere ofte blev benævnt, af ren slesvigsk Oprindelse. Men i de fleste Tilfælde er det indførte Kvæg vel nok blevet blandet med det stedlige Kvæg, og forsaavidt maa det erkendes, at Sammensmeltningen med Økvæget gik meget let og faldt heldigt ud.

Efter Sønderjyllands Adskillelse fra Danmark holdt efterhaanden Indførslen op, og i den kommende Tid er det særlig Fyn, der gennem de grundlagte gode Kvægbesætninger kommer til at virke som et stort Avlscenter, hvorfra de øvrige Landsdele fortrinsvis hentede deres Avlsdyr, særlig Tyre. Mens det i 40erne, 50erne og 60erne var Anglerkvæget, der, at dømme efter Dyrskuerne, var det førende, det, der blev fremhævet som Idealet, det, der med Kvægstammerne fra Gunderslevholm og Ourupgaard som de fornemste Repræsentanter kunde siges at staa fuldt paa Højde med Anglerkvæget i dets Hjemstavn, saa begyndte i 70'erne Kvæget paa Fyn at gøre sig stærkt gældende dels paa Dyrskuerne dels ved at blive søgt til Sjælland og det sydlige Jylland. Den kraftigere slesvigske Type var blevet den fremherskende i de Besætninger, der blev de førende i Avlen. Der var grundlagt en hjemlig, i Særdeleshed en fynsk Avl af rødt Kvæg med et Fremtoningspræg ret forskelligt fra Anglernes, og dens officielle Betegnelse paa Dyrskuerne: »Anglerkvæg af ren Race« dækkede ikke de virkelige Forhold og bragte Betegnelsen: »Rø d d a n s k

Malkerace« frem — og som en passende Overgang hertil brugtes ved Landmandsforsamlingen i Svendborg i 1878 Benævnelsen: »Angler eller rødt dansk Kvæg af ren Race«.

Endskønt der saaledes paa dette Tidspunkt synes at være i det mindste en vis officiel Enighed om, at nu bør det røde Kvæg paa Øerne betragtes som en samlet Enhed, som en Race, saa var det imidlertid ikke saaledes, at der den Gang var nogen særlig stor ydre Ensartethed over det Kvæg, der for Fremtiden skulde indgaa under samme Betegnelse. Tværtimod! Yderpunkterne repræsenteredes paa den ene Side af de lolland-falsterske Besætninger med det fine Anglerpræg og til den anden Side af de fynske Kvægbesætninger, hvor Individerne var større, kraftigere, næppe saa ædelt prægede men med lige saa god Malkeevne. Den Ensartethed, der i det hele og store kendetegner den nuværende røde Malkerace, og som, naar Racens Alder tages i Betragtning, nærmest er forbavsende stor, var ikke tilstede paa det daværende Tidspunkt, hvor Typerne var udpræget forskellige, og hvor disse selvfølgelig hver havde sine Talsmænd.

Svendborg-Udstillingen 1878 viste noksom dette, og det er foran (S. 363—64) omtalt, hvilken Modsætning, der i Bygning og Præg var tilstede mellem Samlingerne fra Hølev og Ourupgaard. En anden Foreteelse paa Svendborg-Skuet uddyber yderligere dette. En udstillet 3 Aars Tyr fra Hølev — altsaa fra samme Besætning og af samme Afstamning som Kongepremiesamlingen — kunde ikke tilkendes Præmie, skønt *Buus*, der var Medlem af Bedømmelseskomiteen, siger om denne Tyr: »Den har en meget smuk og regelmæssig Bygning, er tilstrækkelig fin af Lemmer, særdeles god af Spejl, godt Huld og Haarlag, men meget fed.« Dommerkomiteens Flertal hævder, at »den er for tæt, for kødfuld og er ikke tilstrækkelig udpræget som Tyr af Malkerace. Den er ved Overfedning kommen til at nærme sig Kødkvæget og bør ikke præmieres blandt Malkekvæget.« Den bliver altsaa kaseret som Avlsdyr, og som det synes alene for Foderstandens Skyld. Afgørelsen, der synes at være gaaet *Buus* imod, forekommer for en Nutids Betragtning saglig uforsvarlig; men den viser noksom de modstridende Opfattelser angaaende de forskellige Typer og viser forøvrigt, hvor uklare Begreberne om et Dyrs »Avlsværdi« i hine Tider var.

Og var Typeforskellen let at iagttage paa Datidens Dyrskuer, har den sandsynligvis ikke været mindre ude paa »Bondelandet«

hos alle de Kvægbrugere, der ikke udstillede deres Dyr paa Dyrskuerne. Men derfor er det jo ingenlunde givet, at Brydningerne i Opfattelserne af, hvilken Type, der burde foretrækkes, her var saa stærke som mellem de Mænd, der paa Dyrskuer og lignende Steder var de toneangivende.

Til Klaring af Kvægbrugets Stilling i disse Tider maa her mindes om, at naar Fynboerne forholdsvis tidligt kom til at indtage en førende Rolle indenfor Avlen af rødt dansk Malkekvæg og stadig holder denne, omend ikke — som naturligt er — med samme Overlegenhed som for Aartier tilbage, da hænger dette sammen med, at de foruden ved i Avlen at have gjort et meget dygtigt Udvalgsarbejde, hvor de fortrinsvis har holdt sig til den kraftigt byggede, passende store Ko, tillige har vist den Side af Kvægbruget, der vedrører Fodringen og Plejen af Køer og Opdræt, en forholdsvis større Opmærksomhed end i de andre Provinser, og særlig paa et tidligere Tidspunkt. Der var vel ængstelige Sjæle iblandt, navnlig naar det gjaldt en kraftig Ernæring af Opdrættet indenfor en Malkerace. *Buus* selv var saaledes paavirket deraf og mere ængstelig, end Erfaringen og Udviklingen har vist var begrundet for en formaalstjenlig Frembringelse af højtydende Malkekvæg.

Interessant er det i denne Forbindelse at se en Indberetning fra *Buus* om Fremstillingen af Kvæg paa Udstillingen i Paris 1878, hvor Danmark var værdigt og godt repræsenteret for Kvægets Vedkommende med 12 Individuer af rød dansk Race, hvilken samlede Fremstilling tilkendtes Guldmedaille. *Buus* siger med Henblik paa Malkekvægets Bevaring ved en stærkere Fodring: »Men naar vi ser hen til, at den flamske Race har ca. 1½ Gange saa stor Legemsudvikling og dog endnu har Karakteren af ensidig udviklet Malkerace, naar vi blandt de normanniske Køer finder hele Besætninger af Malkekvæg, ja endnu mere, naar vi ser, at endog de hollandske Køer kunne forene det reneste Malkepræg med en Størrelse og en Legemsbygning, der nærmer sig til det dobbelte af Anglerracens, saa kan der heller ikke være nogen Grund til at tvivle om, at ogsaa Anglerkvæget kan gennem Generationer modtage en væsenlig større Legemsudvikling uden at miste den rene Malkekarakter, naar man blot vil gaa besindigt frem og tage Tiden til Hjælp.«

Paa den nordiske Udstilling i København 1888 var det for det røde Kvægs Vedkommende kendetegnet, at man endnu foretrak

den fine, ædle og udprægede Type, Anglertypen, hvilket særlig gav sig Udslag i Bedømmelsen af Kosamlingerne, hvor de smaa, fine, udprægede, men noget slappe og medtagne Køer fra E l k e n o r e sattes paa Hæderspladsen.

Paa forskellig Maade blev efter denne sidstnævnte Udstilling Spørgsmaalet om de to Typer drøftet. Fra en vis Side frygter man, at de mere betydelige og velbyggede men noget grovere Dyr med mindre udtalt Malkepræg skal blive foretrukket. Der advares i Virkeligheden imod Melle m f o r m e n. Forstander *A. la Cour*, Næsgaard, hører til disse betænkelige. Allerede i 1887 skriver han med Henblik paa, at det røde Kvæg nu bedømmes i een Gruppe: »Ved Bedømmelsen skulde man ubetinget anlægge den Maalestok, som hidtil har været anvendt ved Anglerne, vort mest udprægede Malkekvæg.«

Ogsaa paa Fyn giver denne Ængstelse sig Udtryk. Ved Udstillingen i København 1888 var Tyren »Lille Øllingesøgaard« fra Gammeleje paa Lolland en smuk Repræsentant for Anglertypen, der ogsaa paa Fyn havde sine Tilhængere; men her var en anden Lejr samlet om den af slesvigsk Blod stærkt paavirkede kraftigere Type med Tyren »Max I.«, Stbg. Nr. 1, som nærmeste Repræsentant. Etatsraad *Langkilde* holder ved det fynske Delegeretmøde i 1890 paa, at den »fynske Type« bør have sit Udtryk i »Lille Øllingesøgaard«, mens Forpagter *Rasmus Christiansen*, Eskelund, Kaptajn *Schroll*, Lykkenssæde, og Forstander *Jørgen Petersen*, Dalum, holder paa den kraftige Type.

Paa Landmandsforsamlingen i Randers 1894 falder Bedømmelsen, som allerede (S. 341) berørt, ud paa den Maade, at for Tyrene er det Anglerne, repræsenteret ved Gammelejetyrene, der bærer Prisen hjem, mens for Kosamlingerne klart og tydeligt den stærke fynske Type foretrækkes. Hellerupsamlingen fik Kongepræmie, og næst efter fulgte en Række Samlinger ogsaa fra Fyn, mens Samlingerne fra Lolland-Falster maatte indtage mere beskedne Pladser. For Kvægsamlingernes Vedkommende var der tonet rent og klart Flag gennem den afsagte Døm, et Forhold, der fik ikke ringe Betydning for den fremtidige Retningslinie.

Ved det sidst afholdte Landsstævne for rødt dansk Kvæg, Landmandsforsamlingen i Odense 1900, spores en betydelig Fremgang i Ensartethed i Forhold til Skuet i 1894. Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* giver dette Udtryk paa følgende Maade:

»En Fremgang i Ensartethed var umiskendelig, navnlig var det paaældende, at Malkepræget var blevet mere fremtrædende hos Kvæget fra de Egne, hvor Kvægbestanden tidligere havde vel tætte Former, og at Størrelsen og den harmoniske Bygning var i Tiltagende hos Repræsentanterne for de Besætninger, der hovedsagelig var opbyggede paa ren Anglerbund. De grove og tætte Former var kun tilstede i meget ringe Mængde, og udtalt grove eller udtalt spinkle og uharmonisk byggede Individuer fandtes slet ikke paa Pladsen. — Dyrskuet var et godt Vidnesbyrd om, at det røde danske Malkekvæg virkelig fortjener Racenavnet, thi trods den typiske Stammeforskel, der ikke kunde skjules for det kritiske Øje, var Helhedsindtrykket en ensartet, middelstor, vel-formet, udpræget Malkerace med særdeles gode Malketegn.«

Skuet var overvejende en Repræsentation for den fynske Kvægbestand, og Fyn erhvervede de fleste og gennemgaaende højeste Præmier. Uden at gaa i Enkeltheder skal kun nævnes, at af de ældste Tyre fik »Thorvald Hellerup«, der fik 3. Præmie i Randers 1894, nu 1. Præmie og endvidere 1. Præmie for Afkom. Af store Kvægsamlinger tilfaldt Kongepremien ligesom i Randers Samlingen fra Hellerup. De smaa Gaarde var stærkt repræsenteret; saaledes var 8 af 18 mødte større Kosamlinger fra smaa Besætninger. Samlingen fra Bellinge faar 1. Præmie og Sølvmedaille, og blandt 2. Præmierne findes Navnene Brænderupgaard og Marslev. Mellem de smaa Samlinger faar Hølev Kronprinspræmien.

Gennem Udstillingen og Bedømmelsen ved Landmandsforsamlingerne og ikke mindst de sidste af disse har vi for det røde danske Malkekvægs Vedkommende den bedste Afspejling af den Udvikling og Fremgangslinie, der er fortsat og fulgt til den Dag i Dag.

Foruden ved Dyrskuevirksomheden er der gennem Stambogføringen, Avlscenterudpegningen, Konkurrencer mellem hele Kvæghold, Kvægavls- og Kontrolforeningsarbejdet m. m. ydet Bidrag til den røde danske Malkeraces Udvikling til dens nuværende Standpunkt. Disse mere offentlige Hjælpemidler i Kvægavlsarbejdet vil i det følgende blive nærmere omtalt. Kun skal her paapeges, at det er ved en forstaaende Brug og Udnyttelse af disse Midler i Forbindelse med et omfattende og dygtigt Opdrætterarbejde, præget af Energi, Paapasselighed og Indsigt, i lige

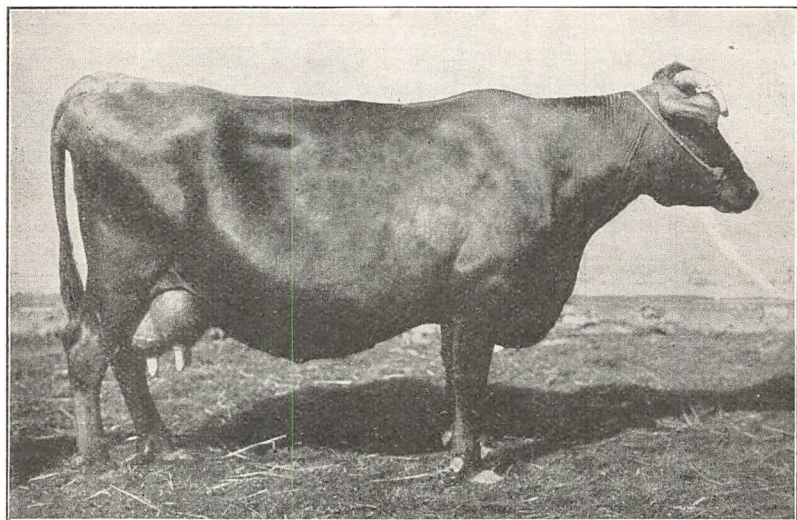
Grad udøvet saavel paa Avlsarbejdet som med Hensyn til Dyrenes Ernæring, Pleje og Pasning, at det røde Malkekvæg er udviklet til dets nuværende Stade.

Uden Forklejnelse for udført dygtigt Arbejde i de øvrige Landsdele maa det fremdeles hævdes, at Fyn stadig har ligget i Spidsen. Dette gælder ikke alene med Henblik paa det store Salg af Avlsdyr fra de gode, fremragende Besætninger, men ogsaa, naar der ses hen til, i hvilken Grad den »menige« Kvægbruger er bleven draget med ind i et tidsvarende, maalbevidst Kvægbrugsarbejde. Ogsaa set fra dette Synspunkt maa det fremdeles hævdes, at »Fyn er Fyn«. Men det er jo iøvrigt en glædelig Kendsgæerning, at saavel Sjælland som Lolland og Falster, ja i Virkeligheden alle Landsdele, hvor rødt dansk Kvæg bruges, rykker stærkt ind paa Livet af Fynboerne. Og dette har bl. a. medført, at der i den nyeste Tid baade er kommen mere Ensartethed i Udnyttelsen og Brugen af Midlerne, men ogsaa mere Samarbejde derom mellem Landsdelene. Som Beviser herpaa er det nok at henvise til den nye Tids Stambogføring, Dyrskuebedømmelse, Kontrolforeningsarbejdet osv.

FØRENDE BESÆTNINGER OG TYRESLÆGTER

I det foregaaende er den røde danske Malkeraces Dannelse og Udvikling særlig skildret paa Grundlag af Udstillingerne paa Landmandsforsamlingerne og de derom afgivne Beretninger og de førte Forhandlinger. Ad andre Veje er det imidlertid muligt at gøre denne Skildring fyldigere ved at fremdrage Oplysninger om nogle af de førende Besætninger gennem Tiderne, dem, der kom til at virke som Brændpunkter i Avlen særlig ved den Spredning af Avlsdyr, som foregik derfra til Gavn for den almindelige Kvægavl. Mange af disse Besætninger er i sin Tid bleven betegnede som *Stammer*, men har ikke saa nær i alle Tilfælde virkelig været dette, forsaavidt man ved Begrebet *Stamme* ikke blot forstaar Dyr af en vis Ensartethed og ydre Lighed, men ogsaa en vis fælles Nedstamning fra enkelte Individier. Endvidere er der fremstaaet nogle *Tyreslægter*, som i det følgende kort skal omtales. Ogsaa Begrebet »Slægt« er imidlertid vanskeligt at afgrænse. Her er det taget i den Betydning, at man ved en *Tyreslægt* forstaar de *Handyr*, der paa fædrene Side (i lige *Hankønslinie*) nedstammer fra samme *Tyr*.

Gaar man frem efter den historiske Rækkefølge, falder det naturligt først at nævne *Ourupgaardstammen* paa Falster — grundlagt af *E. Tesdorpf*, nuværende Ejer *Fr. Tesdorpf* — hvis Dannelse kan følges tilbage til 1841, og som delvis er skildret Side 337 og 338. Det vil deraf fremgaa, at den udelukkende er dannet paa Anglerkvæg, og ved Udstillinger paa Landmandsfor-samlingerne vandt den et Ry, som næppe nogen Kvægbesætning hverken før eller senere har erhvervet. Flere Gange hjemførte Samlingerne fra Ourupgaard Kongepræmie, og det er over Sam-

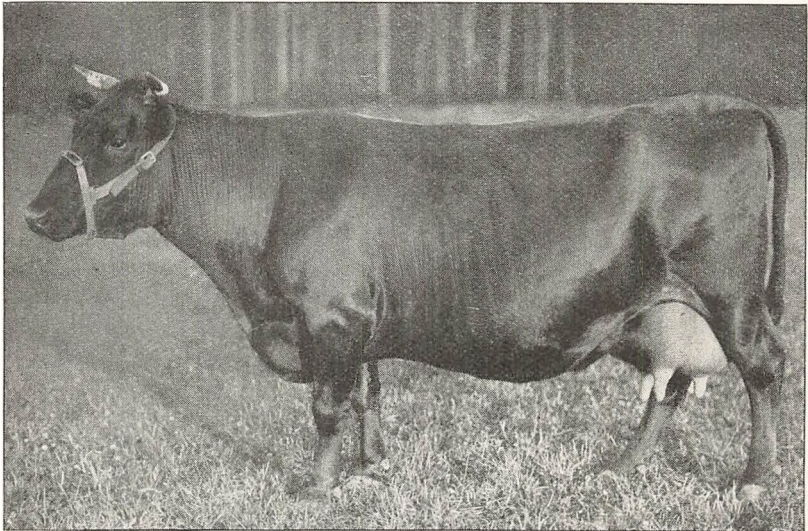

Nr. 5, Mary. F. Ko-Stbg. Nr. 607. Fra Ryslunge (S. 394).

lingen 1883 i Aalborg, at Inspektør *Buus* begejstret udbryder: »Denne Samling er et Mønster for Malkekvæg hvor som helst i Evropa, den bliver fremvist«. *Ourupgaardbesætningen* har stedse gennem Tiderne været underkastet et kyndigt Udvalg og en forholdsvis kraftig Ernæring, og de enkelte Individuer blev derved efterhaanden større og kraftigere end almindeligt for Anglerkvæget. Efter 1900 er der jævnlig tilført Besætningen nyt Blod ved Indkøb af Tyre fra Sjælland og Fyn af Tjustrup-, Ryslunge- og Kristoffer-Slægterne. Et stort Antal Tillægsdyr er udgaaet herfra, og Besætningen har, især i ældre Tid, haft betydelig Indflydelse paa Kvægavlen paa Falster og Lolland, delvis ogsaa paa Bornholm og Sjælland. I Aarene 1875—1897 er solgt 718 Avlsdyr, hvoraf 458 Tyrekalve. Besætningen paa *Ourupgaard* er i

vore Dage et af de faa Eksempler paa en endnu livskraftig »Stamme«, oprindelig af rent Anglerblod, men hvis Type nu i Henhold til Brugen af Tyre af anden Afstamning og Præg efterhaanden er ændret til at have den røde danske Malkeraces almindelige Karaktertræk. Om Besætningens Ydelse anføres efter A. *Svendsen* Gennemsnit for Tiaaerene:

1841—1851:	1607	Kg.	Mælk	pr.	Ko,
1871—1881:	2957	»	»	»	»
1901—1905:	3181	»	»	»	»

Nr. 49 a. Sj. Ko-Stbg. Nr. 105. Fra Kollekolle (S. 398).

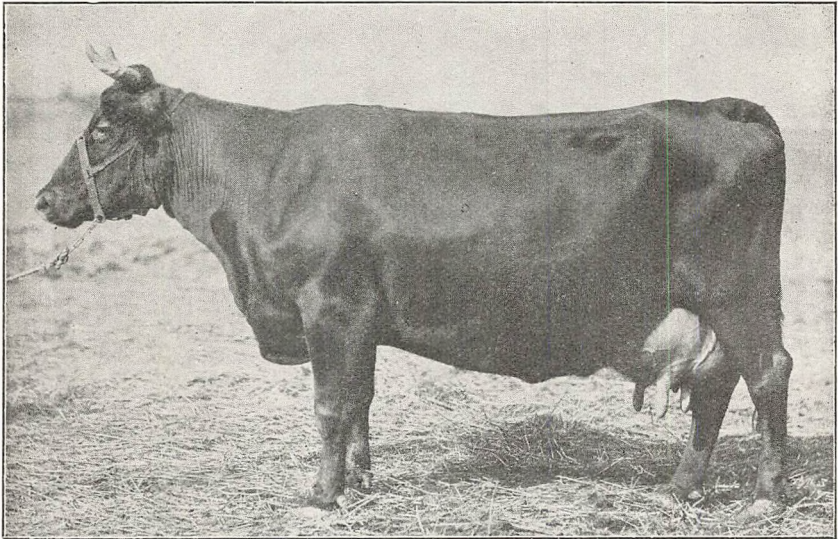
1924—25 opgives for 238 Køer paa Ourupgaard 4016 Kg. Mælk, 3,85 pCt. Fedt og 173 Kg. Smør. I de 29 første Bind af Stambog for Tyre af rødt dansk Malkekvæg er optaget 17 Tyre tillagt paa Ourupgaard.

Direkte Aflæggere af Ourupgaard-Stammen er 3 mindre Besætninger i Elkenøre paa Falster. Størst Betydning af disse har Besætningen hos *Rasmus Hansen* (nu *Andreas Hansen*) faaet. Dens Dannelse begyndte i 1862, og i 1899 anerkendtes den som Avlscenter. Ogsaa i denne Besætning er Anglerpræget nu udvisket paa Grund af Brugen af Tyre fra de herskende Tyreslægter paa Sjælland og Fyn. I de 29 første Bind af Stambog for Tyre findes 8 Tyre tillagt i denne Besætning.

Endvidere skal kort nævnes Anglerbesætningen paa G a m m e l-

eje paa Lolland, tilhørende Proprietær *Zacho*. Dens Dannelse begyndte i 70'erne, og særlig ved Landmandsforsamlingen i 1894 tiltrak de udstillede Dyr herfra sig stor Opmærksomhed. Den anerkendtes i 1902 som Avlscenter, og i de 29 første Bind af Stam-bog for Tyre findes 15 Tyre optaget herfra, alle født før 1902.

Paa Sjælland indtog gennem Aarene 1850—1870 *Gunderslevholmstammen* Førerstillingen. Saavel om selve Besætningen som Grundlæggeren og Lederen af denne, Kammerraad *J. B. H. Andersen*, er allerede berettet Side 338—340. *Gunderslevholm*

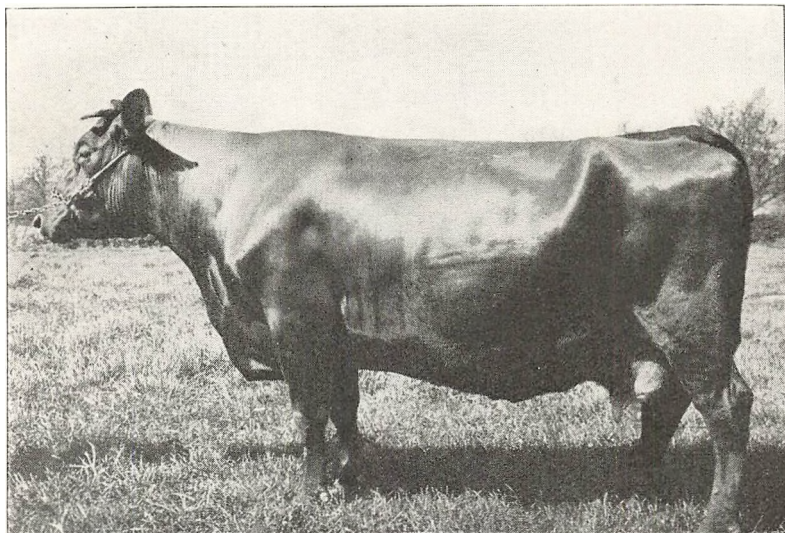
Nr. 11, Mariane I. F. Ko-Stbg. Nr. 71. Fra Lombjerge (S. 397).

virkede som et Avlscenter, hvorfra Tillægsdyr spredtes og fik Betydning først og fremmest i en Række Besætninger paa Sjælland men ogsaa hist og her andre Steder i Landet, hvor Anglerkvæget var Idealet.

Efter at *Gunderslevholmkvægets* Glanstid var forbi, og man ogsaa paa Sjælland i stærkere Grad begyndte at gøre Brug af den mere kraftige fynske Kvægttype, skyder der nogle Besætninger frem i Egnen omkring Sorø: *Tjustrup*-, *Lyng*- og *Eskildstrup*-Besætningerne eller »Stammerne«, som de undertiden benævnes, der ejendommeligt nok har Rod baade i *Gunderslevholm*- og *Ryslinge*kvæget.

Gaardejer *N. C. Olsen* i *Tjustrup* havde i 1873 købt en Kviekalv hos Landstingsmand *Chr. Rasmussen*, *Ryslinge*. En Datter-

datter af denne Kvie fra Ryslinge var Koen »Moerfyn«, der viste sig at være et betydeligt Avlsdyr, som i Løbet af 11 Aar fødte 6 Tyre og 7 Kvier, »der alle paa en Tyrekalv nær blev tillagt og udviklede sig til første Klasses Dyr« (*A. Svendsen*). Ved en Tyr af Gunderslevholmstammen, »Nordenaas«, blev »Moerfyn« Moder til Tyren »Tjustrup B«, fra hvilken der udgik en Tyreslægt, der i ret betydelig Udstrækning fik Indflydelse paa den sjællandske Kvægavl, og hvorfra der ogsaa er hentet Tyre til Ourupgaard- og Elkenørebesætningerne. *N. C. Olsens* Besætning blev i 1902

Ko Nr. 8, Juliane. Ko-Stbg. Nr. 2522. Af Kristoffer-Afstamning (S. 401).

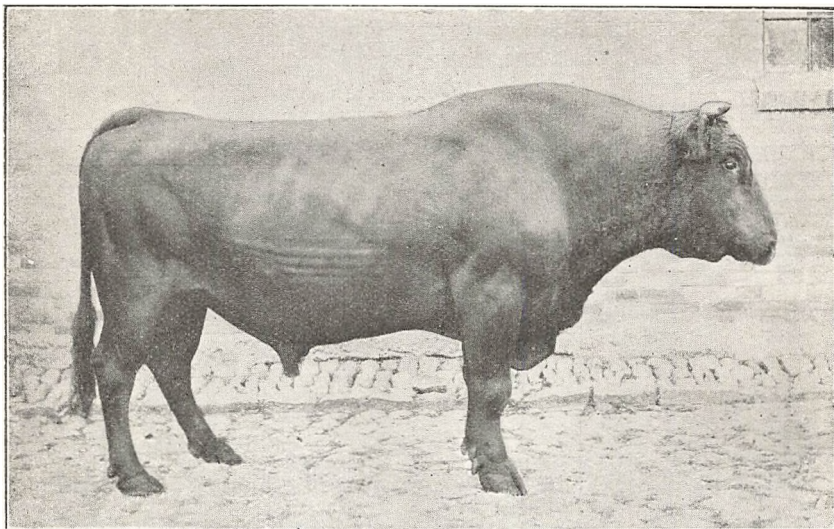
anerkendt som Avlscenter, og mange gode Besætninger i Tjustrupegnen kan udlede deres Herkomst fra denne. I Stambog for Tyre er optaget 29 Tyre fødte i denne Besætning i Aarene 1885—1905.

Den eneste Besætning paa Sjælland, som i 1899 blev anerkendt som Avlscenter, fandtes hos Gdr. *Jørgen Hansen*, Lyng-Eskildstrup. Besætningen er væsenlig dannet ved Tyren »Tjustrup B« og Køer af fynsk Oprindelse. Fra denne Besætning er optaget 19 Tyre i Stambog for Tyre, fødte i Aarene 1889—1905.

Af Tjustrup- og Lyng-Eskildstrup-Tyreslægten, der er fremgaaet af forannævnte og de omkring disse opdukkende Besætninger, findes i Tyrestambogens første 29 Bind ca. 110 Tyre optaget, der alle er direkte Efterkommere af »Tju-

strup B«. Det er i Virkeligheden den eneste Tyreslægt, der med Føje kan benævnes som »sjællandsk«. Hvad der er fremkommen fra og med de mange fremragende sjællandske Avlsbesætninger i den nyere Tid har sin Oprindelse fra de fynske Besætninger og Tyreslægter og vil blive nævnt ved Omtalen af disse.

Paa Fyn blev allerede i 1840'erne Grunden lagt til den senere saa indflydelsesrige Ryslingestamme af Gaardejer Landtingsmand *Chr. Rasmussen*, Ryslinge. Det er den Kvægstamme.

Taurus IV. Stbg. Nr. 194 (S. 395).

der i det lange Løb har været mest betydende indenfor Avlen af rødt dansk Malkekævg, og hvorpaa det saa ofte misbrugte Udtryk »Stamme« med mest Berettigelse har kunnet anvendes, alt i Henhold til Ensartethed og virkeligt Familieskab. Den vidt-forgrenede Ryslingestamme kan nemlig i Afstamning føres tilbage til et enkelt fortrinligt Dyr taget ud fra en Drift slesvigske Køer, der er kommet gennem Ryslinge (se S. 384).

Meget synes at tyde paa, at det slesvigske Kvæg, Ryslingestammen skylder sin Oprindelse, har været Ballumkvæg. Dette er dog ikke fuldt oplyst, men Ryslingedyrenes Fremtoningspræg i ældre Tid falder godt sammen med det Udseende, Ballumkvæget antagelig har haft. *A. Appel* beskriver i 1886 Ryslingekoen saaledes: »en Ko af Middelstørrelse (maaske lidt over) med fortrinlig Krop-

bygning, god Dybde baade for og bag, Krydset temmelig langt og fladt med god Bredde«. *Appel* siger videre: »Lødden meget konstant og betegnende, lyserød nærmest, med mørkere Hoved og Lemmer og med mørkere Stjerner i den lysere Grundfarve«.

En betydelig Nedarvningsevne har kendetegnet Ryslingestammen, hvilket har givet sig til Kende saavel med Hensyn til Ensartethed i Bygning og Præg som overfor den ejendommelige »blommede« Lød — samt en god Mælkefedme.

Stammens Udvikling er især foregaaet ud fra Besætningerne hos *Chr. Rasmussens* 4 Sønner, hvoraf navnlig Besætningerne paa Brænderupgaard, tilhørende Forpagter *Rs. Christiansen*, Birkelund, tilhørende *J. Christiansen*, og Ryslingegaard, tilhørende *Hans F. Christiansen*, har faaet Betydning gennem de Tyreslægter, der har deres Oprindelse herfra. Men iøvrigt er det karakteristisk, at Ryslingestammen i den nyere Tid er udbredt i og baaret frem af en lang Række overvejende smaa Besætninger paa Fyn med Ryslingeegnens Besætninger som et Slags Brændpunkt.

I Brænderupgaardbesætningen, der i 1899 anerkendtes som Avlscenter, og som iøvrigt ved Landmandsforsamlingerne havde gjort sig bemærket, fødtes Tyren »Taurus IV.«, Stbg. Nr. 194, som blev Stamfader til Tyreslægten Taurus og fik en heldig Indflydelse paa Brænderupgaard ved at give velbyggede Døtre med god Mælkeydelse og forholdsvis høj Mælkefedme — hvilken sidste Egenskab som før nævnt gennemgaaende kan siges at være knyttet til Ryslingestammen.

Taurus-Tyreslægten's Udbredelse falder særlig i Tidsrummet 1890 til 1915, og i Tyrestambogens 30 Bind er optaget 195 Tyre,

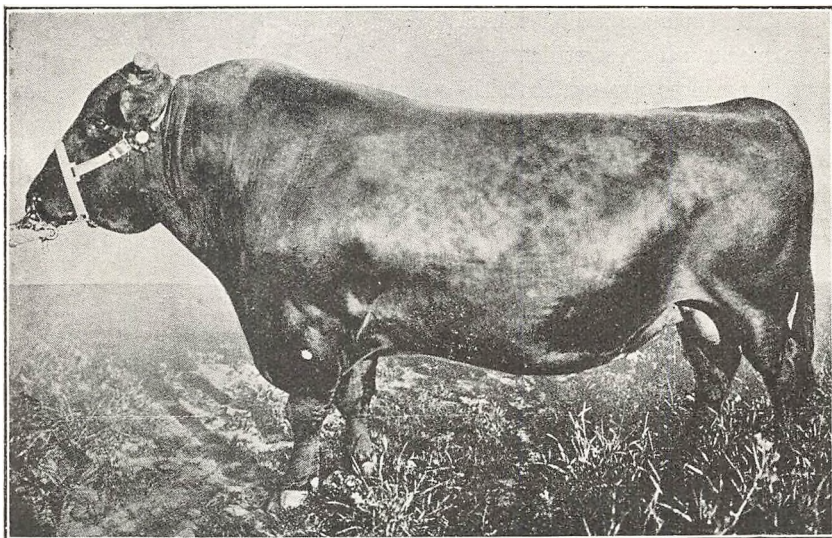

Rasmus Christiansen, født paa Ryslingegaard 1840. Forpagter af Brænderupgaard og Eskelund samt Ejer af Stjernegaard paa Fyn. Bidrog gennem sit Arbejde som Kvægopdrætter i væsentlig Grad til Ryslingestammens Udvikling og Udbredelse.

der i direkte Hankønslinie nedstammer fra »Taurus IV.«, og hvoraf 31 er Sønner (Sønner af »Dar Taurus«, avlet paa Køfamilien »Kristoffer« hos *Jørgen Pedersen*, Søllinge, er ikke medregnet, men henført til Kristoffertyrene).

Efternævnte 5 Sønner af »Taurus IV« fik særlig Betydning for Taurus-Slægtens Udbredelse:

»Taurus Sønderup«, Stbg. Nr. 351, virkede i Besætningerne hos *N. Olsen*, Sønderup ved Skelskør, senere i Mulstrup ved Ringsted. 10 Sønner og 13 Døtre er optaget i Stambogen.

Dan. Stbg. Nr. 450 (S. 398).

»Dandy Taurus«, Stbg. Nr. 635, Stamholder paa Brænderupgaard.

11 Sønner og 5 Døtre optaget i Stambogen.

»Dobra Taurus«, Stbg. Nr. 636. Stamholder paa Ryslingegaard.

17 Sønner og 3 Døtre er optaget i Stambogen. — En Søn,

»Tjurs«, Stbg. Nr. 909, virkede i Tjustrup paa Sjælland og fik især Betydning for Besætningen hos *H. P. Pedersen*, Lyng-Eskildstrup (før *J. Hansen*).

»Dar Taurus«, Stbg. Nr. 638, virkede i Søllinge Kvægavlsforening

paa Fyn. — Gennem dennes Søn »Kristoffer Taurus«, Stbg.

Nr. 975, grundlægges en Linie af Tyreslægten »Kristoffer«.

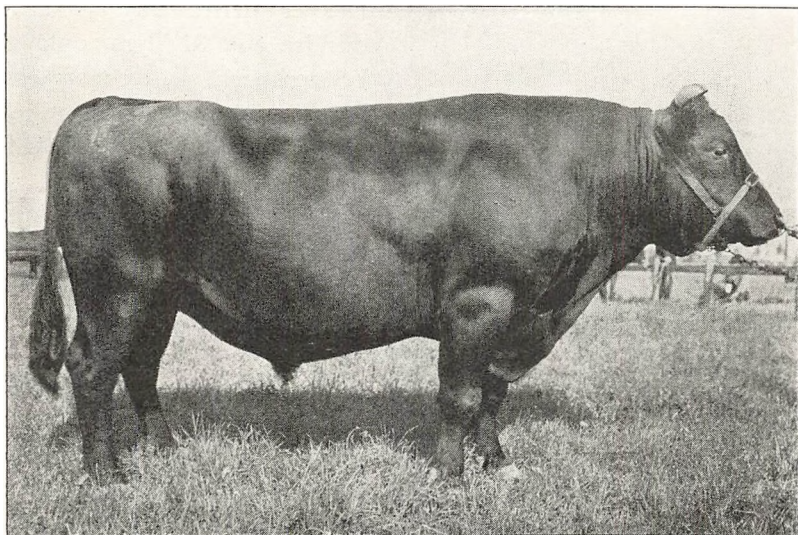
— I Stambogen er optaget 8 Sønner og 11 Døtre.

»Dan«, Stbg. Nr. 450, solgtes til *Grut-Hansen*, Kollerkolle paa Sjælland.

Den gav her en Række meget velbyggede Døtre, hvis

Mælk gennemgaaende have $\frac{1}{2}$ pCt. mere Fedt end Mødrenes. 9 Sønner og 29 Døtre er optaget i Stambogen. — Særlig gennem Dattersønner har »Dan faaet stor Betydning for den sjællandske Kvægavl.

En anden Gruppe af Tyre indenfor Ryslingestammen, kaldet Birk-Tyrene, nedstammer fra Tyren »Birk«, Stbg. Nr. 379, født paa Ryslingegaard, men virkende paa Birkelund. Særlig Betydning fik denne Tyr for den lille Besætning hos *Jørgen Niel-*

Kristoffer Broby. Stbg. Nr. 1461 (S. 401).

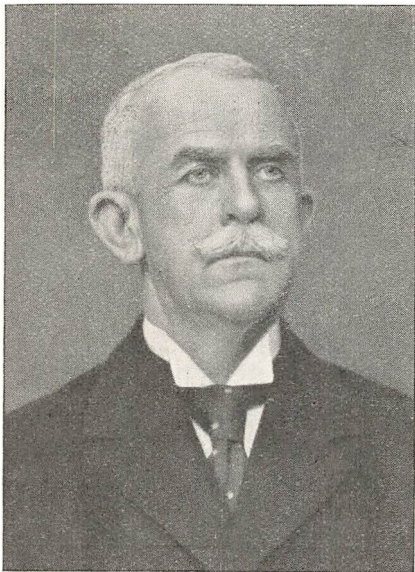
sens Enke, Sødinge Hede, idet Tyrene »Hermod«, Stbg. Nr. 777, og »Skjold«, Stbg. Nr. 900, fødtes her. Disse to Tyre blev begge købt til Kollerkolle paa Sjælland og hævdede med Dan-Døtrene i denne Besætning yderligere Mælkefedmen, ligesom deres Sønner blev benyttet i ret stor Udstrækning paa Sjælland. En tredje Gren indenfor Birk-Tyrene gennem »Birk-Tvindelstrup«, Stbg. Nr. 1207, virkede ligeledes paa Sjælland.

En tredje Tyregruppe, som i hvert Fald staar Ryslingestammen nær, er udgaaet fra den i sin Tid fremragende Besætning hos Gaardejer *Kristoffer Ovesen*, Lombjerge. 76 Tyre i direkte Hænkonslinie er udgaaet fra Tyren »Kildegård Lombjerge«, Stb. Nr. 388, og findes optaget i Tyrestambogen. Lombjerge-Tyre har i nogen Grad været benyttet paa Samsø, hvor der nu overvejende

drives Avl af rød dansk Malkerace, og hvor der findes flere gode Besætninger.

Skulde der fra den nyeste Tid fremhæves et Par af de mest fremragende Besætninger indenfor Ryslingestammen, kan nævnes Besætningerne hos Gaardejer *Frederik Hansen*, Damgaard, Ryslinge, og Besætningen paa Kollekolle, Værløse paa Sjælland.

Damgaardbesætningen har dog kun paa fædrene Side Rod i den gamle Ryslingestamme, men paa mødrene Side er den af ren nordslesvigsk Oprindelse.

Charles Grut-Hansen, født i København 1867. Cand. phil. Ejer af Proprietær-gaarden Kollekolle ved Værløse fra 1892 til sin Død 1922. Oparbejdede her sin fortrinlige Kvægbesætning, som han tilligemed Ejendommen testamenterede til Sjællands Stifts Kvægopdrætterforening.

Der er herfra udgaaet ikke mindre end 31 Tyre, optaget i Stambogen. I de senere Aar har Besætningen væsenligst ydet gode Bidrag til Kristof-ferslægtens Udbredelse.

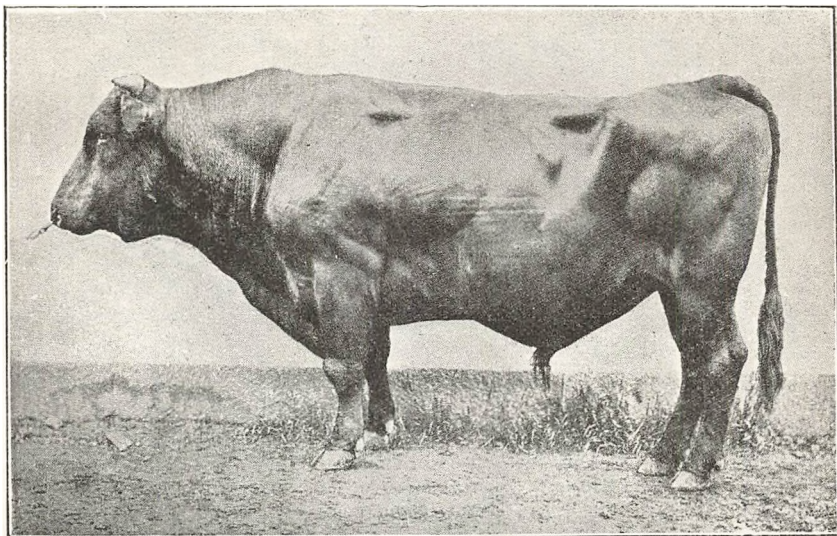
Kollekollebesætningen, skabt af Proprietær *C. Grut-Hansen*, er flere Gange i det foregaaende nævnt; oprindeligt har der i den været en Del Hellerupblod, men ved Paavirkning gennem Tyrene »Dan«, »Hermod« og »Skjold« stod den en Overgang som en temmelig ren Ryslinge-besætning. Ikke mindre end 52 Tyre fødte her, er optaget i Tyrestambogen, og Besætningen staar som et af de lyseste Eksempler paa, hvorledes det ved et kyndigt og heldigt Udvalg af Tyremate-

riale har ladet sig gøre at hæve en Besætnings Mælkefedme.

Jævnside med Ryslingestammens Udvikling skete der i Tidsrummet mellem 1880 og 1910 en Udvikling og Udbredelse af en Tyreslægt, der benævnes *Max-Tyre*. Stamfaderen hertil var Tyren »Max I«, Stbg. Nr. 1. Vel havde denne paa mødrene Side Blod af det gamle Ryslingekvæg i sig, men da Faderen var af nordslesvigsk Afstamning, og Tyreslægtens Udbredelse særlig foregik gennem de fremragende Besætninger i Bellinge, Sa n-

derum og paa Herregaarden Hellerup, opfattes den som en selvstændig Tyreslægt, der falder i tre noget forskellige Typer:

Hellerup-Tyrene, udgaaet fra Besætningen hos Forpagter *R. Kaltrup*, Hellerup, blev en Overgang ikke saa lidt benyttede, hvilket ogsaa det Ry, Hellerupbesætningen erhvervede ved i 1899 at blive anerkendt som Avlscenter og ved, at Samlinger herfra baade i 1894 og 1900 ved de afholdte Landmandsfor-samlinger hjembragte Kongepræmie, berettigede til. Tyrene gav deres Afkom en kraftig, god Bygning, men Mælkefedmen var

Stamfaderen (Hellerup). Stbg. Nr. 5 (S. 399).

ikke særlig høj. Ikke mindre end 54 Stambogtyre er fødte paa Hellerup i Tiden fra 1885 til 1903, og fra den betydelige Avlstyr »Stamfaderen«, Stbg. Nr. 5, er i direkte Hankønslinie udgaaet ialt 194 Stambogtyre.

Sanderum-Tyrene er udgaaet fra forskellige Besætninger i og omkring Landsbyen Sanderum og har til Stamfader Tyren »Max IV«, Stbg. Nr. 127. Ialt er optaget 217 Tyre i Stambogens 30 Bind, der alle kan føres tilbage til denne Tyr. I Midten af 90'erne blev Sanderum-Tyrene stærkt brugt ikke blot paa Fyn men ogsaa paa Sjælland, særlig i Frederiksborg Amt samt paa Dystedegnen, hvor navnlig Besætningen hos *Jørgen Nielsen*, Dysted, har faaet Betydning. 46 Stambogtyre er tillagt her. Ligeledes gik der Sanderum-Tyre til det sydøstlige Jylland.

Bellinge-Tyrene knytter sig til den gode Besætning hos *Knud Petersens Enke* i Bellinge, der i 1901 anerkendtes som Avlscenter. Der blev i denne Besætning drevet en vidtgaende Slægtskabsavl, og muligt er dette en af Aarsagerne til, at Tyrene nedarvede Slægtens Egenskaber og Type ret konstant. Alene i Besætningen i Bellinge er født 45 Stambogtyre, og ialt findes 143 Stambogtyre nedstammende i direkte Linie fra Tyren »Assos Constantin«, Stbg. Nr. 137, der er den egentlige Stamfader. Udover nærmeste Omegn af Bellinge er disse Tyre ikke brugt i ret

Døtre af Kristoffer, Stbg. Nr. 651 (S. 401).

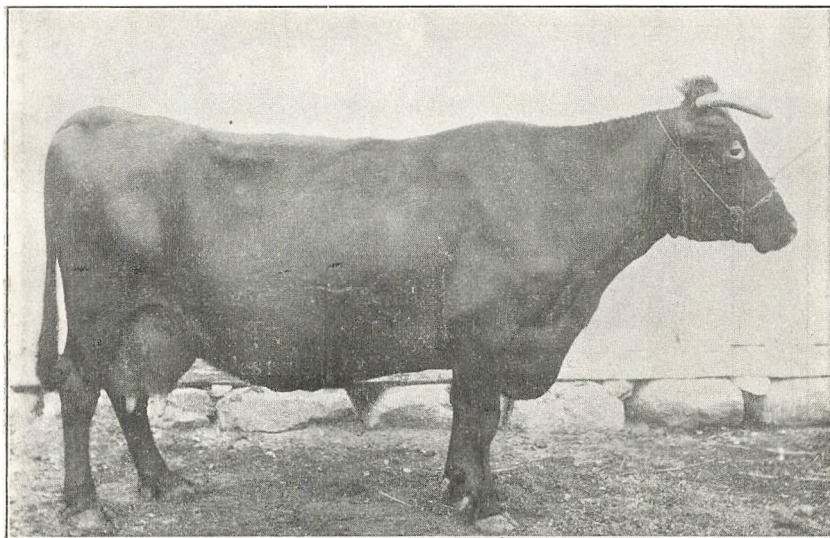
stor Udstrækning paa Fyn, men derimod i Jylland, paa Bornholm og paa Sjælland — særlig Frederiksborg Amt. Bellinge-Tyrene har gennemgaaende været velbyggede og af en højt kultiveret Type, dog ofte lidt smaa — har vejet for lidt. Køerne af Bellingestammen har været yderige og af udpræget Malketype.

Et Navn, som gennem ca. 30 Aar var fremtrædende indenfor den røde danske Malkekvgavl, var Hølev. Dette skyldes dels det mønstergyldige Opdrætterarbejde, som Besætningens Grundlægger, Gaardejer *Jens Hansen*, Hølev, udførte (se S. 363—64), dels at Hølev-Typen for Samtiden kom til at staa som Eksempel indenfor Racen, der angav Ændringen fra Anglertypen til den større og kraftigere Form, der nu i den sidste Menneskealder saa afgjort er blevet den herskende. Besætningen anerkendtes 1899

som Avlscenter. Nogen egentlig Tyreslægt er ikke udgaaet herfra, men 39 Stambogtyre er født i Holvebesætningen. I Københavns Amt blev i sin Tid især benyttet mange Holve-Tyre.

En Besætning tilhørende *H. E. Clausen*, Marslev, dannet paa indkøbte Køer af Ballumrace, fik ogsaa i 1899 Anerkendelse som Avlscenter og havde nogen Betydning i Tiden 1870—1905 gennem Salg af Avlsdyr.

Avlsarbejdet efter Aar 1900 indenfor den røde danske Malke-
race kendtegnedes stærkt ved, at der er dukket en Tyreslægt frem,

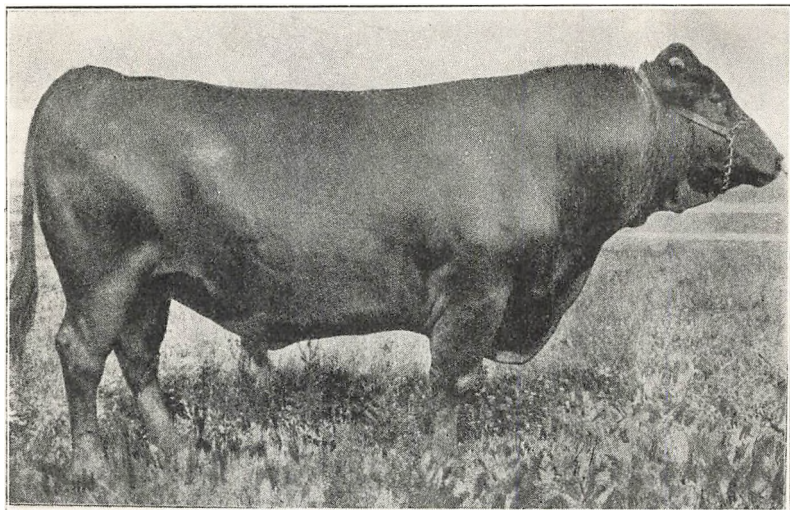

Nr. 4, Kristoffer IV. F. Ko-Stbg. Nr. 237 (S. 401).

der efterhaanden fuldstændig er blevet den herskende, nemlig Kristoffer-Tyrene. De har deres Navn fra Kofamilien »Kristoffer« hos Gaardejer *Jørgen Pedersen*, Søllinge, Pederstrup. Denne Kofamilie er udgaaet fra en i 1895 indkøbt Ko fra Husmand *Kristoffer Jørgensen* i Birkum. I tredie Slægtled fra denne Stammoder fødes Koen »Nr. 4, Kristoffer IV«, Stbg. Nr. 237. En mægtig Betydning for Kvægavlen har denne Ko faaet gennem dens Sønner »Kristoffer«, Stbg. Nr. 651, og »Kristoffer Taurus«, Stbg. Nr. 975, samt Dattersønnen »Kristoffer 1 C«, Stbg. Nr. 847, fra hvilke de tre Hovedstammer i den vidt forgrenede Tyreslægt udgaar. Regnet i direkte Hankønslinie bliver der altsaa paa en Maade tre »Slægter« til Kristoffer-Tyrene.

Den fædrene Afstamning til Koen »Nr. 4, Kristoffer IV«, Stbg.

Nr. 237, fører blandt andet tilbage til Tyren »Stamfaderen«, Stbg. Nr. 5, af Max-Tyreslægten. Fra »Kristoffer«s, Stbg. Nr. 651, Fader fører en Linie i Stamtavlen ned til »Max IV«, Stbg. Nr. 127, af samme Slægt, og baade denne og en anden Linie fører til den kendte Besætning hos *L. Nielsen*, Brændekilde Væde. Faderen til »Kristoffer Taurus«, Stbg. Nr. 975, er »Dar Taurus«, Stbg. Nr. 638, af Taurus-Tyreslægten, mens Stamtavlen for »Kristoffer 1 C« gaar tilbage til Lomhjergebeseætningen — altsaa i begge Tilfælde er der Linier, der fører til Ryslingestammen.

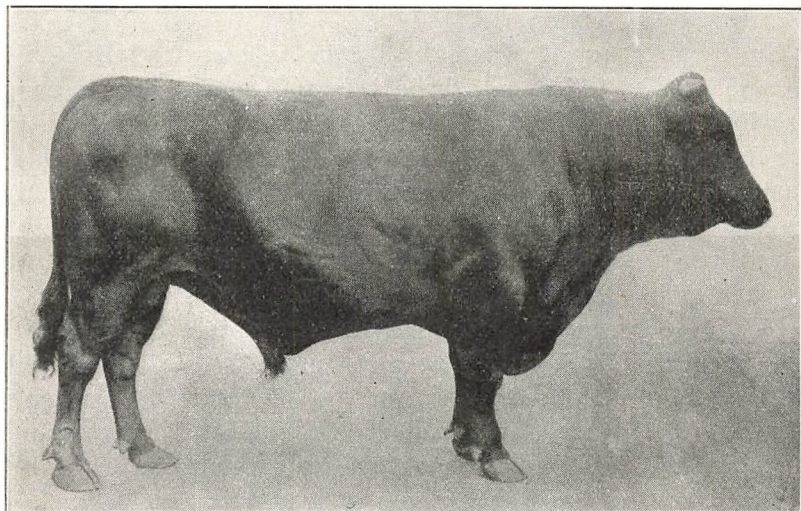

Damgaard Delf, Stbg. Nr. 1740 (S. 404).

I Tyrestambogens 30 Bind er optaget 592 Tyre, der efter de afstukne Rammer kan henregnes til Kristoffer-Tyre. Af disse falder 328 i direkte Linie fra »Kristoffer«, Stbg. Nr. 651, der virkede i Besætningerne i Næsbyhoved-Broby ved Odense, særlig hos *L. Chr. Nielsen* og *L. Bendtsen*. Her fandtes en Del Køer efter en Taurus-Tyr, og ikke mindst med disse gav den fortrinligt Afkom. Følgende tre af dens Sønner giver Udspring for de vigtigste Linier i denne store Tyreslægt:

- »Kristoffer Juel«, Stbg. Nr. 845, virkede i Rolfsted Kvægavlsforening paa Fyn, senere paa Ourupgaard paa Falster. 16 Sønner og 29 Døtre er optaget i Stambogen.
- »Edmund Kristoffer«, Stbg. Nr. 1072, virkede i Næsbyhoved-Broby. 19 Tyre og 11 Døtre er optaget i Stambogen.

- »Nr. 8. Kristoffer B«. Stbg. Nr. 846, gennem Sønnen »Kristoffer Holmegaard«, Stbg. Nr. 1141, danner den største Gren indenfor Slægten. Særlig Indflydelse fik »Tjalfe Kristoffer, Stbg. Nr. 1343, der er »Kristoffer Holmegaard«s betydeligste Søn. Den er Stamfader til en Linie, der tæller 89 Stambogtyre, hvoraf 19 Sønner. Den virkede ligeledes i Næsbyhoved-Broby. — Dens bedste Sønner er følgende fire:
- »Kajus Kristoffer«, Stbg. Nr. 1458, virkende i Søllinge Kvægavlsforening. 26 Sønner og 25 Døtre i Stambogen;

Dobra Rolfsted, Register Stbg. Nr. 599. Sønnesøn af Damgaard Delf.

- »Tjalfe Holmegaard«, Stbg. Nr. 1613, virkende i Lumby Sogns Kvægavlsforening. 19 Sønner i Stambogen;
- »Hakon Kristoffer«, Stbg. Nr. 1672 (Helbroder til »Kajus Kristoffer«), der kom til Bregentved paa Sjælland, samt
- »Tjalfe Enggaard«, Stbg. Nr. 2023, der brugtes i Næsbyhoved-Broby, og har givet en stor Flok betydelige Sønner.
- Tyren »Kristoffer Taurus«, Stbg. Nr. 975, giver den næste store Stamgren af »Kristoffer«-Tyreslægten. Den brugtes i Søllinge Kvægavlsforening paa Fyn og overførtes senere til Lolland. I direkte Hankønslinie findes fra denne 159 Stambogtyre, hvoraf 32 Sønner. 18 Døtre er i Stambogen. Flere af dens Sønner repræsenterer en noget kraftig Type indenfor Racen, og dens hanlige Efterkommere er spredt over hele Landet.

De to betydeligste Sønner af »Kristoffer Taurus« var: »Kristoffer Rose«, Stbg. Nr. 1312, der brugtes i Tjustruppegnen paa Sjælland, og gav 10 Sønner og 20 Døtre i Stambogen, og »Kristoffer Damgaard V«, Stbg. Nr. 1452, udgaaet fra Besætningen hos *Fr. Hansen*, Damgaard, Ryslinge, brugt i Ryslinge Kvægavlsforening. 15 Sønner og 17 Døtre er optaget i Stambogen. Dens betydeligste Søn er »Damgaard Delf«, Stbg. Nr. 1740, ligeledes født i Damgaard-Besætningen og virkende i Ryslinge. Den har navnlig givet en regelmæssig og god Bygning i Arv til sit Afkom, blandt hvilket findes et stort Antal værdifulde Sønner.

En tredie Gren af Kristoffer-Tyrene udgaar fra »Kristoffer 1 C«, Stbg. Nr. 847, der virkede i Haundrup Kvægavlsforening paa Fyn og har særlig faaet Betydning gennem Sønnen »Kristoffer Ryslinge«, Stbg. Nr. 1357, der fik stor Indflydelse paa Damgaardbesætningen i Ryslinge. En anden Linie fra »Kristoffer 1 C« fører gennem Tyren »Svend«, Stbg. Nr. 1530, til Kollekollebesætningen paa Sjælland og giver der Tyren »Daniel«, Stbg. Nr. 1636, der har øvet en Del Indflydelse paa den sjællandske Kvælgavl.

Kristoffer-Tyrenes Udseende kan gennemgaaende karakteriseres saaledes: kraftige — ofte noget grove — med god Dybde og bred Bagpart. At Slægten i saa kort et Aaremaal næsten er bleven eneherkende, skyldes, at der i Slægten har været mange Individider med en fremragende Nedarvningsevne saavel af den harmoniske, kraftige Bygning som af megen og fed Mælk.

RACENS TYPISKE UDSEENDE OG MÆLKEYDELSE

Den røde danske Malkeraces Udseende og Egenskaber omkring Aar 1925, efter at den i de foregaaende Afsnit skildrede Udvikling har fundet Sted, kan til Trods for de mange og store Afvigelser, der forefindes, angives saaledes for Gennemsnitstypen:

Racen har en mellemrød eller mørkerød Farve. Større Aftegn forekommer sjældent, men lidt hvidt paa Yveret og under Bugen træffes nu og da. Mulen er graasort. enkelte Individider med lys Mule kan dog undertiden dukke frem. Racens Bygningstræk er ikke særlig ejendommelige. De gode Individider har en harmonisk Bygning med en ret bred, ofte lidt lav Ryg; lige, ret bredt Kryds og et rummeligt og godt Midterparti. Hovedet er middelstort, ofte lidt smalt med fine, ikke særlig lange Horn. Lemmerne er

fine og oftest velstillede. Yveret er som Regel stort og velformet med passende store Patter. Huden er løs og blød.

Køer fra Avlsbesætninger vejer sikkert gennemgaaende over 500 kg, hvilket ogsaa nedenstaaende Maalinger kunde tyde paa (Maal i Centimeter).

Konkurrence og Stambog	Gennemsn. af Antal Køer	Kropplængde	Højde, Stangmaal	Brystomfang	Brystdybde	Hoftebredde	Omdrejningsbredde
7. fynske Konkurrence.....	69	144.8	127.5	183.4	70.2	54.5	48.6
6. Bind af Ko-Stambog.....	374	—	128.9	188.3	70.8	55.1	48.8
5. Sjællandske Konkurrence.	193	145	129	191	68	55	48

Disse Maal ligger noget over det gennemsnitlige for Racen, men de falder sammen med Maalinger af Stambogkøer af den jyske Kvægrace, saaledes at hvad Kropudvikling og Vægt angaar, er der næppe stor Forskel paa de to Racer i Nutiden. Man anser dog den røde danske Malke race for gennemgaaende lidt tidligere udviklet og ofte lidt slankere af Bygning end den jyske. Antagelig er den ogsaa lidt finere af Lemmer.

Den røde danske Malke races Mælkeydelse gennem Tiderne er det selvsagt vanskeligt at give et sikkert Billede af. Dels er Tal, der kan gælde som Gennemsnit for en Races Ydelse, under alle Forhold vanskelige at fremskaffe, dels er Opgivelserne før Kontrolforeningernes Tid saare ufuldstændige. — De Bidrag, der i det følgende ydes til en grov Belysning af Forholdet, er, som det vil ses, tilvejebragt fra meget forskellige Kilder.

A. Svendsen anfører i sin Bøg »Kvægavl og Kvægopdræt«: »Selv paa de bedst drevne Herregaarde var Mælkeudbyttet meget tarveligt i Forhold til, hvad der naaes nu om Stunder. Saaledes opgives Udbyttet paa Kørup (Fyn) som Gennemsnit for Aarene 1854—59 til lidt over 2000 Pd. Mælk pr. Ko. Svingningerne i Udbyttet var saavel paa denne Gaard som paa de større Gaarde i Almindelighed meget store, fordi det den Gang var afhængigt af Sommergræsningens Frodighed. Det bedste af disse Aar udviser et Gennemsnit af 2720 Pd. Mælk pr. Ko; det ringeste Aar gaar ned til 1040 Pd. — Paa Sølstedgaard (Lolland) opgives

Mælkeudbyttet for 1851 til 1900 Pd., 1855 til 2800 Pd. og 1856 til 2300 Pd. pr. Ko. Paa Harrestedgaard (Sjælland) opgives Udbyttet for 1857 til 1538 Pd., 1858 til 1680 Pd. og 1859 til 1916 Pd. pr. Ko. — Enkelte større Gaarde naaede dog betydeligt højere op. Saaledes opgives Mælkeudbyttet for Ourupgaard (Falster) til omtrent 3800 Pd. som Gennemsnit for Aarene 1853—59. Ogsaa Gunderslevholm (Sjælland) var paa dette Tidspunkt forud for de fleste større Gaarde, idet Mælkeudbyttet for denne Gaard for 1852 opgives til 3462 Pd. og for 1853 til 3730 Pd. pr. Ko. Det samme gjaldt Geddesdal (Sjælland), som i 50'erne havde enkelte Køer, der naaede op til et Aarsudbytte af 7200 Pd. Men disse sidste Gaarde har sikkert den Gang dannet fremragende Undtagelser fra den almindelige Regel.«

Disse Ydelser stemmer ganske godt med en Opgørelse af *E. Tesdorpf* i et Foredrag fra 1864, hvor han anslaa Smørudførselen + Forbrug (25 Pd. pr. Individ) delt med Koantallet i Danmark til at give ca. 62 Pd. Smør pr. Ko, hvilket med et Forbrug af ca. 32 Pd. Mælk pr. Pd. Smør vil give ca. 2000 Pd. Mælk pr. Ko.

A. *Svendsen* anfører videre:

7 større Kvæghold paa Fyn, Sjælland og Lolland har i 60erne gennemsnitlig givet 3354 Pd. Mælk pr. Ko.

11 større Kvæghold paa Fyn, Sjælland, Møen og Falster har i 70erne gennemsnitlig givet 4445 Pd. Mælk pr. Ko.

15 større Kvæghold paa Fyn, Sjælland, Møen og Falster har i 80erne givet 4979 Pd. Mælk pr. Ko.

Ved Opgivelsen fra 80erne betones udtrykkelig, at det er for »rødt Kvæg«. Fra indtil 17 større Gaarde med rødt Kvæg angiver *Svendsen* i 90erne Mælkeydelsen til 4946 Pd. pr. Ko, og han kommer ved at gøre Brug af Tallene fra Mejeridriftstatistikken i Aarene omkring Aarhundredskiftet til det Resultat, at Ydelsen for røde Køer da kan anslaaes til op imod 5400 Pd. Mælk pr. Ko. idet Udbyttet for de mindre Besætninger antagelig ligger lidt højere end for de store.

Fra omkring Aarhundredskiftet, da Kontrolforeningerne er blevet almindelig udbredt, foreligger Ydelsestal fra disse Foreninger, der nedenfor angives for de enkelte Landsdele, idet man kan gaa ud fra, at langt det overvejende Antal Køer er af rød dansk Malkerace.

		Køer i				
		Aar	365 Dage	Kg. Mælk	pCt. Fedt	Kg. Smør
Fyn	{	1898/99	3464	3015	3,37	113
		1907/08	39821	3350	3,47	129
		1912/13	38620	3560	3,56	141
		1917—18	34230	2554	3,66	104
		1920—21	45005	3564	3,63	144
		1924—25	65692	3744	3,71	155
Sjælland	{	1899—00	10274	2840	3,36	106
		1907—08	49248	3126	3,48	121
		1912—13	56922	3283	3,54	130
		1917—18	46020	2267	3,60	91
		1920—21	48673	3270	3,63	132
		1924—25	85527	3433	3,70	142
Lolland-Falster	{	1899—00	5522	2735	3,33	101
		1907—08	14867	2760	3,54	109
		1912—13	17897	2960	3,50	115
		1917—18	21152	2176	3,57	87
		1920—21	21305	3119	3,63	126
		1924—25	24820	3301	3,77	139
Bornholm	{	1901—02	2182	2908	3,38	109
		1909—10	4609	2960	3,52	116
		1914—15	6435	3139	3,65	128
		1920—21	6711	3264	3,75	137
		1924—25	9705	3564	3,79	151

De bedste Dyr af Racen giver en Ydelse, der ligger betydeligt over de ovenfor anførte Gennemsnitstal, hvilke dog antagelig ogsaa hæver sig noget over, hvad der maa anses for at være Gennemsnit for Racen.

Af Kostambogens VI. Bind og fra de 6 først udkomne Kostambøger for hele Landet hentes følgende Gennemsnitstal for Ydelser for Stambogkøer:

		Antal	Antal	Kg.	pCt.	Kg.	
		Køer	Regnskabsaar	Mælk	Fedt	Smør	
Kostambo- gens VI Bind	{	Fyn.....	166	693	4782	4,25	227,9
		Sjælland	102	385	4899	4,11	225,6
		Loll.-Falster ..	31	142	4776	4,08	218,3
		Bornholm	14	57	4851	4,31	234,7
		Jylland	61	247	4548	4,19	213,6
De 6 Bind Kostambøger	{	1. Bind	267	1104	4369	4,05	198,0
		2. —	281	924	4585	4,04	207,5
		3. —	288	975	4644	4,09	212,8
		4. —	304	1123	4655	4,14	215,9
		5. —	375	1492	4750	4,14	220,3
		6. —	374	1524	4778	4,19	224,4

Besætningsvis foreligger der fra alle Landsdele ret talrige Eks-
 eksempler fra de senere Aar paa et Gennemsnitsudbytte pr. Ko
 paa mellem 250 og 300 Kg. Smør og en Gennemsnits-Mælkefedme
 paa over 4,50 pCt. Køer med mellem 300 og 400 Kg. Smør i et
 Aar træffes nu hyppigt, og nogle enkelte Køer har i et Regn-
 skabsaar haft mellem 400 og 500 Kg. Smør. — Rekordens i Dan-
 mark for Smørproduktion i et Regnskabsaar indehaves af Ko Nr.
 38, tilhørende Godsejer *J. Bech*, Krusesminde ved Korsør. Koen
 gav i Regnskabsaaret 1923—24 (365 Dage) 12 326 Kg. Mælk, 3,82
 pCt. Fedt og 526 Kg. Smør.

RACENS UDBREDELSE.

Udbredelsen af den røde danske Malkerace fremgaar i nogen
 Grad af Kreaturtællingerne 1893, 1898, 1909, 1914 og 1923, ved
 hvilke Tællinger der er søgt Oplysninger om Bedækningsty-
 renes, samt tillige i 1923 om Malkekøernes (Køer og
 Kvier, der har kælvet) Raceforhold

Af Landets 37 952 Bedækningstyre og 1,335 031 Malkekøer i
 1923 savnedes Oplysninger om Raceforholdene for henholdsvis
 1700 Bedækningstyre og 157 247 Malkekøer. Med Oplysninger
 om Race fandtes altsaa i 1923 36 252 Bedækningstyre og 1,177 784
 Malkekøer, af hvilke følgende Antal tilhørte den røde danske
 Malkerace:

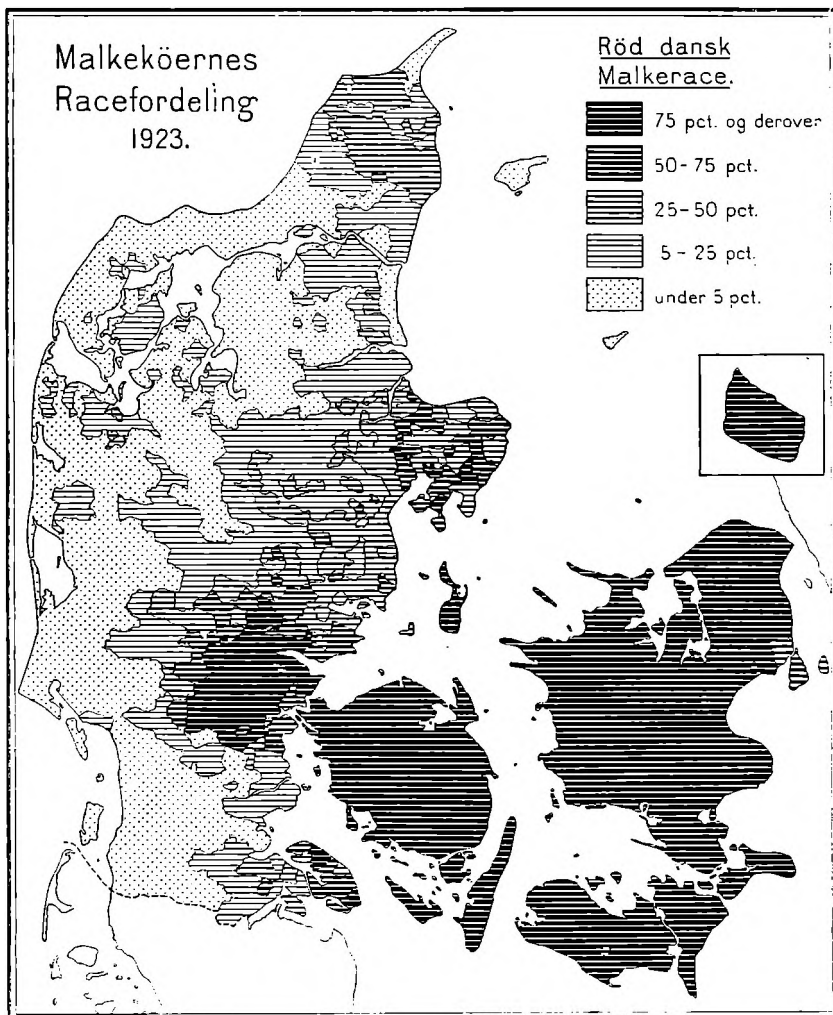
	Øerne	Jylland	Hele Landet
Antal Bedækningstyre.....	15447	5256	20703
pCt. —	95,2	26,2	57,1
Antal Malkekøer	440634	153432	594066
pCt. —	94,8	21,5	50,4

Mens i Amtene paa Øerne mellem 93 og 97 pCt. af de race-
 betegnede Bedækningstyre i 1923 var af rød dansk Malkerace,
 mødte de i denne Henseende mest udprægede jydsk Amter med
 følgende pCt.: Vejle 64,9, Sønderborg 60,9, Randers 43,2, Aarhus
 33,0, Ribe 29,3, Hjørring 26,5, Aabenraa 20,9, Haderslev 9,9, Vi-
 borg 9,2, Aalborg 7,0, Ringkøbing 4,3, Thisted 3,4, Tønder 1,3.

I 1893, da de sønderjydske Amter ikke var medregnet, ud-
 gjorde Bedækningstyre af rød dansk Malkerace for hele Landet
 53,4 pCt. af de racebetegnede Bedækningstyre.

Malkekøernes Fordeling i Landets forskellige Egne fremgaar
 af hosstaaende Kort, udarbejdet i Det statistiske Departement.

Med de foran givne Oplysninger som Udgangspunkt kan der

antagelig regnes med, at i 1923 udgjorde Hornkvæg af rød dansk Malkerace ca. Halvdelen af Danmarks Hornkvægbestand.

DEN JYDSKE KVÆGRACE

RACENS UDVIKLING. LANDMANDSFORSAMLINGERNE.

For denne vor ældste hjemlige Kvægrace har Udviklingen i de sidste 40—50 Aar ikke været mindre rig end for det røde danske Kvæg — til Trods for at Racens Udbredelsesomraade efterhaan-

den er indsnævret. I dette Tidsafsnit dannes Det jydsk sortbrogede Malkekvæg.

I sit udførlige Foredrag ved Landmandsforsamlingen i Aalborg 1883, hvor *Buus* omtaler Principperne for Malkekvægets Behandling og Udvikling, hævder han, at disse Principper for en væsentlig Del allerede er traadt ud i Livet, idet Bestræbelserne herfor er mere end 20 Aar gamle. Han nævner, at der er dannet Stammer af jydsk Malkekvæg i dette Aaremaal, der med Hensyn til Malkeevne ikke staar tilbage for Anglerkvæget i Almindelighed.

Alligevel bruger *Buus* den Vending, at Mejeridriften har givet det jydsk Kvæg en ny Udviklingsretning. At han har Ret, viser sig blandt andet deri, at i Aarene 1881—88 sker der i Jylland en Forøgelse af Malkekøernes Antal paa Studenes og Optrættets Bekostning. Flokken af de Optrættere, der tog Sigte paa at udvikle det jydsk Kvæg til en Malkerace, øgedes. Skulde Racen i fornødent godt Maal kunne tjene det jydsk Kvægbrug, da maatte dens gode fra gammel Tid skattede Egenskaber, Trivsel og Sundhed, først og fremmest tages i Mælkeproduktionens Tjeneste. Og dette skele.

Men det gik jo ikke i en Haandevending. Skønt Verdensmarkedets Priser efterhaanden viser et gennemgaaende højere Leje for Mælkeriprodukter end for Kød, er Studehold og Optræt i 80erne og 90erne endnu af betydeligt Omfang. Ja fra 1888 til 1893 forøges det endog. Malkekøernes Antal i Jylland steg fra omtrent 512 000 til 538 000; men for hver 1000 Køer var der i 1888 507 Ungkreaturer og 101 Stude. I 1893 er dette steget til 689 Ungkreaturer og 112 Stude. Og til Trods for gennemgaaende lave Priser paa Fedekvæg er der i 80erne en betydelig Kreaturudførsel paa nær op mod 100 000 Dyr aarlig, der hovedsagelig gaar til England, som da er vort Hovedmarked — og vedbliver at være dette, til der først i 90erne viser sig en Forskydning i Afsætningen over til Tyskland, som efter Englands Forbud den 4. Februar 1892 mod Indførsel af klovbærende Dyr fra Danmark blev vort betydeligste Afsætningssted for Hornkvæg.

Og skønt Mælkeproduktionen stadig øges, giver 80erne og 90erne dog talrige Vidnesbyrd om, at Jyderne har vanskeligt ved at samles saavel om Maal som Midler i Kvægavl og Kvægbrug. I foregaaende Afsnit er udførligt omtalt, hvorledes Type

og Præg spillede en stor Rolle i Datidens Overvejelser, og at Forhandlinger og Bedømmelse ved de større Dyrskuer — forøvrigt ligesom for det røde danske Kvægs Vedkommende — noksom bærer Vidne om Vaklen og Uklarhed, ofte endog hos dem, der stod som ledende og toneangivende. — Den Modsætning, der opstilledes mellem Kødkvæg og Malkekvæg, forekommer Nutiden skarpere end naturligt og heldigt var, og paa en mærkelig Maade leverer det jyske Kvægs Historie i dette Tidsrum selv Beviset for det vanskelige i at opstille denne skarpe Afgrænsning; thi det er en Kendsgærning, at da der simpelthen ikke var Raad til at undvære Tyrene af det tætte Kvægslag i Avlen, kom flere af disse — til Trods for, at de mest nidkære Forkæmpere for det udprægede Malkekvæg ansaa dem for ganske uegnede for Formaalet — til at betyde meget for Dannelsen og Udviklingen af flere fremragende Malkekvægbesætninger (S. 375). Med fuld Føje kan man stille Spørgsmaalet, om man ikke i disse Overgangstider ofte kom til at skade Avlen af virkelig godt jydsk Malkekvæg mere, end man gavnede det, ved at gaa saa strængt til Værks f. Eks. paa Dyrskuerne overfor de nok noget grove og kødfulde men i mange Tilfælde betydelige Tyre. Udviklingen i indeværende Aarhundrede peger noget i Retning af dette, og glemmes bør det ikke, at indsigtfulde Røster ogsaa hævdede sig overfor dette Forhold — kraftigst og klarest maaske af Konsulent *S. P. Petersen* i sine Konsulentberetninger.

Mere end ved en bestemt Klaring af disse Spørgsmaal støttedes den Udviklingsretning, Prisforholdene angav, af en rig Udvikling af ny Midler, som f. Eks. Avlsforeningerne, den gennemgribende Husdyrlov af 1887, Konsulentvirksomheden, Stambogføringen osv. — ikke mindst dog Kontrolforeningernes Virksomhed. Det maa ogsaa huskes, at Foreningen af jyske Landboforeninger, der oprettedes i 1872, gennem sine forskellige Foranstaltninger har bidraget væsentligt til Fremme ikke mindst af den jyske Kvægraces Udvikling, især efter at Foreningens Udvalg for Husdyravl og Husdyrbrug var nedsat 1881 med Formaalet: Bevarelsen og Udviklingen af Jyllands Landracer af Heste og Kvæg.

Naar den jyske Kvægrace nu hævder en smuk Plads blandt de Malkeracer, der er velegnede til at tjene Nutidslandbruget, da er denne Udvikling sket til Trods for, at Kaarene, avlsmæssig set, ikke har været blide. Kæmpende paa to Fronter — baade

mod det fremtrængende røde danske Malkekvæg og mod Kort-hornet — har Racen formaaet at hævde sig.

Det røde danske Malkekvæg har navnlig siden 1890 erobret sig en anselig Stilling i Jylland, særlig i den østlige Del af Ribe Amt, i de tidligere Grænseegne, samt i Vejle Amt. Ifølge *Axel Appel* har der allerede for mange Aar tilbage været en Del røde Besætninger i disse Egne, men en Korthornmani opstod. saa der udvikledes en Blandingsbestand, »der skinnede i alle Regnbuens Farver« (*Prosch*) og repræsenterede alt og intet paa disse Egne. Følgerne af Krydsningen med Korthornet, der faldt uheldigt ud, samt de gunstige Priser paa Mælkeriprodukter gjorde, at man ret kraftigt brød Staven over Blandingsuavæsenet »og fra 1886 opstod der langs Grænsen med Holsted som vestligste Punkt en hel Række Kvægavlsforeninger med røde Stamtyre, dels fynske, dels nordslesvigske, ligesom der købtes ikke faa Hundyr fra Fyn. I Vejleegnen gav samme Bevægelse sig Udslag« (*Axel Appel*). Allerede sidst i 90erne fandtes der i disse Egne mange gode Besætninger af rødt dansk Kvæg — 3 Besætninger fra Vejle Amt fik f. Eks. Opmuntringspræmie ved Avlscenterkonkurrencen —, og ved stadig Brug af Avlsmateriale fra den anden Side Lille Bælt er Blandingskvæget fortrængt, og der er opnaaet en Udvikling af Velbyggethed og Ydeevne hos Kvægbestanden, der i den nyere Tid ganske smukt hævder sig ved Siden af den røde danske Race paa Øerne.

Paa disse Egne har der altsaa ikke været Tale om en direkte Fortrængen af det jyske Kvæg. Dette har derimod været Tilfældet i andre af Jyllands Amter, hvor det røde Kvæg omend mere spredt har vundet Udbredelse. Især maa nævnes Randers og Aarhus Amter, delvis Hjørring Amt og i mindre Grad andet Steds, som Kortet Side 409 udviser.

Korthornet breder sig Syd fra, især gennem Ribegnen. Nord paa. 70ernes gode Afsætningsforhold for Fedekvæg paa det engelske Marked forøger dets Fremtrængen. I en Aarrække var der rig Lejlighed til at se fortrinlige Resultater i Marskegnene af Krydsning mellem Korthorn og Ballumkvæg; dette Eksempel smittede, og Korthornet krydsedes ogsaa med den jyske Race. Til stor Skade for det jyske Kvæg efterfølges hele denne Bevægelse. der vel ikke i første Omgang gav daarlige Resultater, af en planløs Blandingsavl, som her langs Vestkysten og i de nordjyske Limfjordsegne bringer mange gode jyske Besætninger til at

forsvinde. Betegnende er det ogsaa, at det jyske Husdyrbrugsudvalg i 1888 behandler Spørgsmaalet om at søge den i det sydvestlige Jylland hjemmehørende Kvægrace bevaret. Hermed var ganske vist tænkt paa Krydsningsresterne af Ballumkvæget; men det viser, at man øjnede Farena ved den planløse Blanding. Om hele denne Avl har *Axel Appel* udtrykt følgende: »Man har gennem mange Aar avlsmæssig set drevet Rovdrift med Anvendelse af »Vardekalve« til mange jyske Besætninger. Hvor man har set denne Rovdrift fortsat, idet man har udvidet Feltet for Korthornstyrenes Virkekreds uden samtidig at gøre noget alvorligt for at søge bevaret den jyske Kvægrace, er Materialet for en rentabel Krydsningsavl efterhaanden forsvundet (Vestjylland, Thy, Mors, Salling).« Kun som Mælkeproducent og i de magre Egne ved sin større Nøjsomhed har det jyske Kvæg kunnet hævde sig i Kampen med Korthornet, og det vil ses, at det er i de Egne, hvor Studehold fra gammel Tid var fremtrædende — i »Studekoens« Egne — at det jyske Kvæg gradvis er trængt tilbage.

Paa disse Steder er Rovdriften i den nyere Tid ophørt, simpelthen fordi det jyske Kvæg er forsvundet, og man har glædeligvis set en i nogen Maade rationelt drevet Korthornavl — især ved »Gennemført Krydsning« — træde i Stedet. Nu om Dage staar Kampen mere i Midtjyllands Egne og spredt omkring i de jyske Amter, hvor Korthornet mere pletvis har vundet Indpas.

Forskydningerne i Kvægbestanden — og dermed den jyske Races forholdsvise Tilbagegang i de forskellige Amter — belyses i nogen Maade ved hosstaaende Tabel over de Bedækningsstyres procentvise Fordeling 1893 og 1923, for hvilke der forelaa Oplysninger om Raceforhold.

Amter		Jydsk Race		Rød dansk Race		Korthorn-race		Andre eller blandede Racer	
		1893	1923	1893	1923	1893	1923*)	1893	1923
Vejle	Amt ...	30,8	23,5	46,4	64,9	10,4	9,5	12,4	2,1
Aarhus	— ...	79,1	55,5	7,0	33,0	2,8	8,4	11,1	3,1
Randers	— ...	86,8	43,0	6,4	43,2	2,5	11,0	4,3	2,8
Aalborg	— ...	91,5	68,2	1,8	7,0	3,9	22,5	2,8	2,3
Hjørring	— ...	85,5	63,9	5,3	26,5	1,1	6,8	8,1	2,8
Thisted	— ...	58,1	15,8	3,2	3,4	33,4	77,1	5,3	3,7
Viborg	— ...	89,4	54,3	2,9	9,2	3,3	34,7	4,4	1,8
Ringkøbing	— ...	62,7	22,0	4,6	4,3	12,8	69,6	19,9	4,1
Ribe	— ...	8,8	2,4	34,6	29,3	29,6	65,5	27,0	2,8

*) Omfatter tillige Korthornkrydsninger.

Paa Landmandsforsamlingerne fra 60erne og helt op til den store Udstilling i København 1888 er det Tyre og Kosamlinger fra de store Gaarde, der særlig repræsenterer jydsk Malkekæv: Holbækgaard, Clausholm, Udbygaard, Dronninggaard, Rosvang, Birkelse, Rydhauge, Borupgaard m. fl. Allerede i Aalborg 1883 er dog Samlinger fra Kvæghold paa under 20 Malkekøer begyndt at rykke frem. I København 1888, hvor det røde danske Malkekæv dominerer Kvægskuet, indtager for det jydsk Kvæg Sdr. Elkjær-Besætningen en førende Plads med 1. Præmie og Sølvmedaille baade for Tyren »Elkjær II« og for en Samling af Køer. Borupgaard, der i 1878 og 1883 havde erhvervet Kongepræmie for Samlinger af Køer, er kun fremme med en yngre Tyr, der faar 1. Præmie. Blandt de smaa Samlinger indtager Krogsager Besætningen (*N. Pedersen*) en smuk Plads med 1. Præmie og Sølvmedaille.

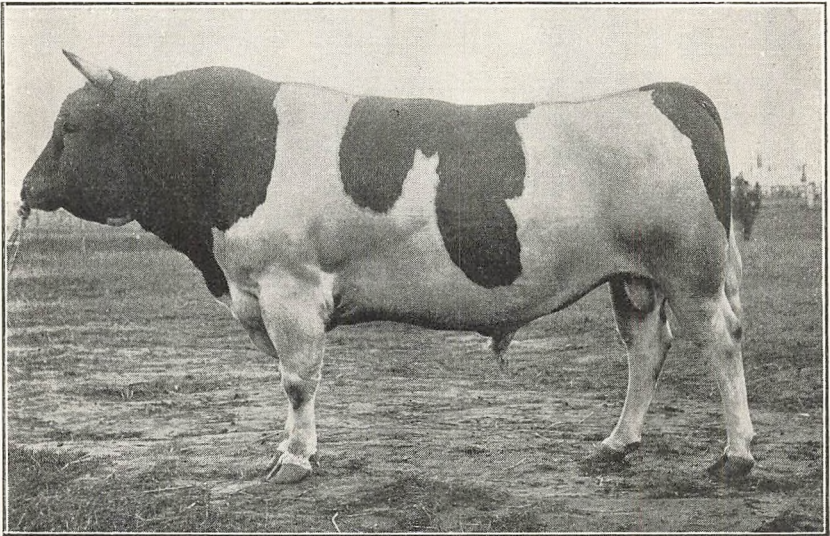
Landmandsforsamlingen i Randers 1894 giver en langt betydeligere Styrkeprøve mellem saavel store som smaa Avlsbesætninger af jydsk Kvæg. Konsulent *S. P. Petersen* siger om dette Kvægskue i sin Helhed, at det bar i høj Grad Vidnesbyrd om, at Renavlen nu var anerkendt paa Kvægavlens Omraade. »Raceenheden var iøjnefaldende, og Racepræget var fremtrædende overalt«. Han er veltilfreds med Fremgangen for det jydsk Kvæg, men roser de brede, store, dybe, kraftige fynske Malkekøer, der absolut var de jydsk overlegne; men han føjer dog trøstende til, »at kunde vi ikke staa ved Siden af Fynboerne — naar ædel Form og Malkepræg lægges til Grund —, har vi dog aldrig været dem saa nær som nu, og ved næste Landmandsforsamling tør vi sikkert haabe, at det jydsk Malkekæv kan staa ved Siden af det røde, naar den rette Vej følges, og de rigtige Midler anvendes.« Samtidig advarer han dog sine Landsmænd imod at gaa over fra jydsk til rødt dansk Kvæg: »Lad os lære af Øboerne, lære at udvikle vor hjemlige Race til samme Fuldkommenhed; vi har et godt Grundlag at bygge paa, Arbejdet er i god Gang.«

Over en Trediedel af de udstillede Tyre tilhørte her Kvægavlsforeninger. Af de store Samlinger var mødt 8, hvoraf Borupgaard erhvervede Kongepræmien for fem store, fortrinlige Køer. Langholt fik 1. Præmie og Sdr. Elkjær 2. Præmie. For denne sidste Samling fremhæves det, at Malkepræget var nok saa fremtræ-

dende som hos Borupgaard- og Langholtsamlingerne. Blandt 3. Præmierne fandtes en Samling fra Hannerup.

Af mindre Samlinger var mødt ikke mindre end 18. Kronprinspræmien tildeltes Samlingen fra Herskind, og 1. Præmie gik til Skibby — begge fra Aarhus Amt. Disse to Samlinger stod kendelig over de følgende, blandt hvilke der fandtes Samlinger fra Krogsager og Trustrup.

S. P. Petersen siger i en Omtale af Skuet, at de mindre Samlinger er et smukt Bevis for Racens Udvikling i den rigtige Ret-

Elkjær Sultan, Stbg. Nr. 1206 (S. 420).

ning. Med Henblik paa Spørgsmaalet om den tættere, kraftige Type modsat den finere, malkeprægede udtrykker han sig i følgende ironiske Vending: »Saa længe der ikke er mere Forskel mellem Malke- og Kødkvæg, end at en udviklet Kvægbesætnings Foraarskælvere tager en høj Præmie blandt Malkekvæget og samme Besætnings Efteraarskælvere en stor Præmie blandt Kødkvæget, kan en Overflytning mellem disse to Grupper næppe være nogen Forbrydelse. Saa vidt jeg kunde skønne, havde Kælvingstiden ikke grebet forstyrrende ind ved Bedømmelsen af det jyske Kvæg.«

I Odense 1900 — den sidste landsomfattende Mønstring — kunde der for saavel den jyske som den røde danske Malke-

race paapeges yderligere Fremgang fra 1894. *Axel Appel* har udtalt følgende herom: »Trods den ypperlige Repræsentation af den røde danske Malke race, der be tegnede en kendelig Fremgang, var dog sikkert saa godt som alle Sagkyndige enige om, at Fremgangen siden Landmandsforsamlingen i Randers 1894 var endnu større for den jydsk e Malke races Vedkommende. Det er en Kendsgærning, at der i Mellemtiden er arbejdet ihærdigt og med god Forstaaelse paa at udvikle det jydsk e Kvægs gode Egenskaber i Retning af udpræget, velbygget Malkek v æ g. Da denne Race som Helhed er en Del bagefter den røde danske Malke race i Udvikling, maatte og skulde Fremgangen ogsaa være større her. Og den var betydelig. Det gjorde sig særlig gældende med Hensyn til Malkepræget og til Ensartetheden saavel som i Udviklingen af Mælkeorganerne og et tiltagende Kulturpræg, ædlere Bygning med Bibeholdelse af den for Racen karakteristiske Dybde og Bredde. Der var ikke saa mægen Masse som i de største og ypperste røde Køer, men Mælkeorganernes, navnlig Yverets Form var smukkere.«

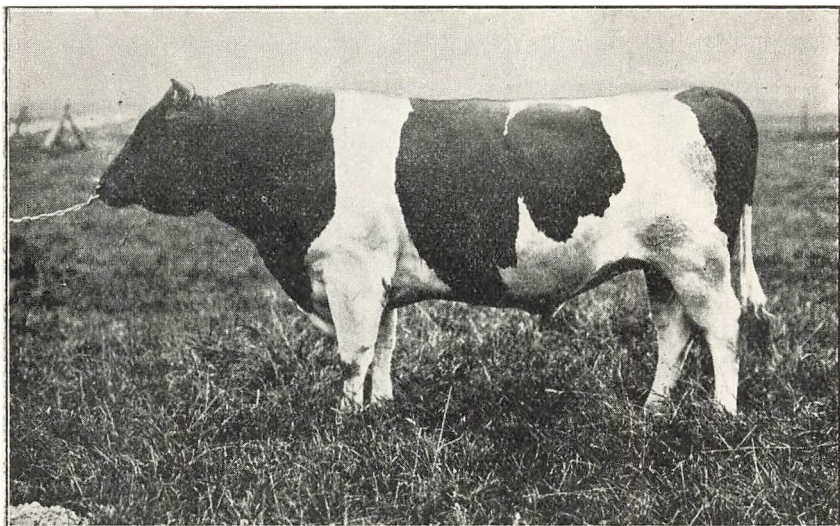
Præmiering af Familiegrupper var her for første Gang iværksat paa en Landmandsforsamlings Dyrskue. Ogsaa »Smørkøer« var en ny Foreteelse — det første Vaartegn om Ydelsen som en betydende Faktor ved Bedømmelsen af Malkek v æ g.

Med Sdr. Elkjær i Spidsen for de store Samlinger er det atter denne samt Borupgaard, Hannerup og Langholt, der konkurrerer. Blandt de mindre Samlinger findes Krogsager, Trustrup (der forøvrigt ogsaa var mødt med en stor Samling) og Herskind samt et nyt Navn, Stautrup, der senere skulde faa en god Klang indenfor jydsk Malkek v æ gavl.

Ved de af Foreningen af jydsk e Landboforeninger i indeværende Aarhundrede afholdte større Skuer har det været betegnende, at de større Besætninger kun møder sparsomt frem, og at Tyngdepunktet mere og mere er kommet til at ligge i den store Række af fortrinlige mindre Kvæghold, der er fremstaaet. Af store Besætninger er der egentlig kun Langholt, der har faaet mere vidtrækkende Indflydelse i den nyere Tid, ligesom af de mindre særlig Stautrupbesætningen paa indgribende Vis har øvet Indflydelse paa Udviklingen.

Som den jydsk e Kvægrace nu om Dage fremtræder, kan der gives følgende Skildring af dens almindelige, typiske Udseende og Egenskaber: Løden er overvejende sortbroget. De graabro-

gede (blakkede) Individder, der tidligere var til Stede i et betydeligt Antal ogsaa paa Dyrskuerne, findes der nu kun faa af, og paa de større Skuer møder ingen blakkede Dyr nu frem mere. En yndet og efterstræbt Farvetegning er: Sort Hoved, Hals og Bovparti, Stjerne i Panden, hvidt Bælte delvis over Bov og forreste Del af Brystet, stort, sort, sammenhængende Felt over Ryggens midterste Del og gaaende godt ned paa Siderne, hvid Flanke og Hofte, delvis ogsaa Lænd og Kryds, sort Sædebensparti strækkende sig noget ned paa Laarene, hvid Bug, hvide Lemmer og

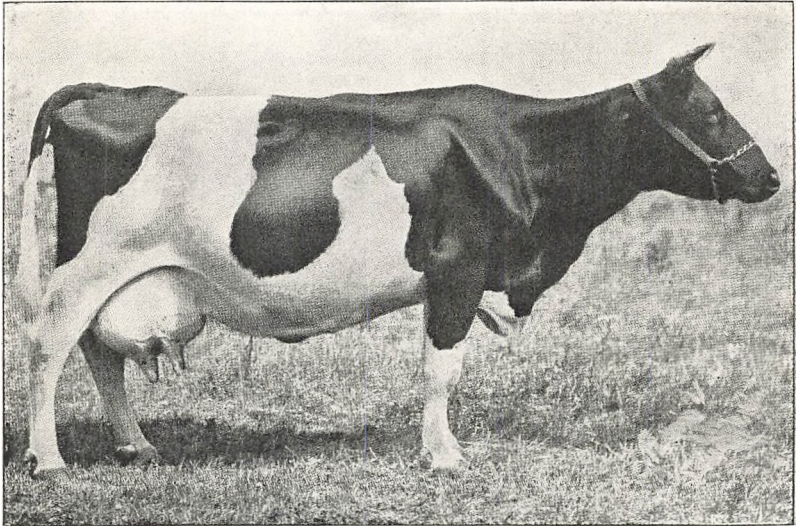
Elkjær Drost, Stbg. Nr. 1440 (S. 420).

hvid Haledusk. Sort Farve nedenfor Knæet eller smaa sorte Pletter ved Klovene samt sort Pung, der før betragtedes som Udslag af fremmed Blod, tages nu med Sindsro. Naturligvis er der en Mængde Variationer i Farvetegningen, men gennemgaaende er denne blevet mere enkel, samlende sig i større Felter, og Aftegnene fra dette Grundlød er i det hele færre og mindre end tidligere. Mulen er mørkfarvet.

Den jyske Race har beholdt den gode Trivelighed og den kraftige, solide, dybe og brede Bygning. Hornene er middellange, ret fine, Stillingen mere sænket end tidligere. Ryggen ret fyldig, endnu ikke sjældent lidt blød (sænket). Brystet af god Dybde og Bredde, Lænden forholdsvis bred, Bugen nærmest noget fyl-

dig. Krydset er ret firsidet, dog nu og da med noget lavtsiddende Omdrejere og ofte noget tagformet. Laarene dybe og flade uden at være tynde. Velbaaret og godt Yver med middelstore Patter. Huden blød og løs men ikke sjældent lidt svær.

Størrelsen er fremdeles ikke saa lidt forskellig i de paa Jordbunds- og Ernæringsforhold stærkt afvigende Egne af Landsdelen. Vægten for jævnt gode Køer i passende god Foderstand ligger omkring 500 Kg., men store Køer naar ofte 6—700 Kg. og i fed Tilstand mere. Køer i Midtjyllands magre Egne 350—400

Marie 4 a i Stautrup, J. Ko-Stbg. Nr. 117 (S. 425).

Kg. For 40 Stkr. 4 Aars Tyre, vejede paa Statsskuerne, var Vægten ca. 900 Kg. (775—1025). For 108 3 Aars Tyre var den 844 Kg. (692—1007). Tyren »Stautrup Mejlgaard«, Stbg. Nr. 2100, vejede 12 Mdr. gl. 500 Kg. Tyren »Prins Haab«, Stbg. Nr. 2464, vejede 3½ Aar gl. over 1200 Kg.

Efter Opgivelse af Axel Appel maalte 35 gode Thylandskøer i 1892 gennemsnitlig 132 Cm. i Højde (Anlægsmaal), 185 Cm. i Brystomfang og 200 Cm. i Kroplængde. Over 1000 Køer af Jyllands bedste Malkekægbesætninger maalte henholdsvis 134, 183 og 200 Cm., og 43 Køer fra Besætninger mellem Herning og Skjern maalte henholdsvis 121, 161 og 185 Cm.

I den nyere Tid foreligger fra 32. og 33. Bind af Stambog over Kvæg af jydsk Race følgende Maal:

	Højde (Stang- maal)	Højde (Anlægs- maal)	Bryst- omfang	Bryst- dybde	Hofte- bredde	Omdrejer- bredde
Maal i Cm. . . .	127.3	139.2	190.2	72.4	55.6	49.7
Antal Køer. . . .	137	258	320	159	172	163

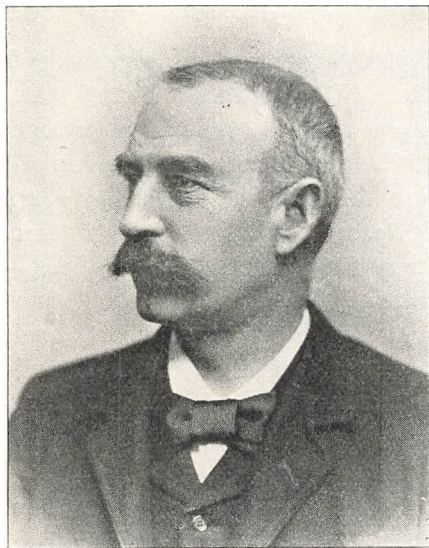
FØRENDE BESÆTNINGER OG TYRESLÆGTER

Ved Avlscenterkonkurrencen i 1899 anerkendtes følgende jyd-
ske Kvæghold som Avlscentre: Sdr. Elkjær (*Harald Branth*), Bo-
rupgaard (*S. P. Pedersen*), Hannerup (*J. Nielsen*), Krogsager
(*Anker Pedersen*), Herskind (*H. P. Rasmussen*) og Trustrup (*N.
Pedersen*). I 1902 blev yderligere Besætningerne i Skibby (*Jens
Rasmussen*) og Skovby (*Knud Rasmussen*) anerkendt, ligesom
blandt andre Langholt og Stautrup fik Opmuntringspræmier. —
Ligesom Tilfældet var med de udpegede Avlscentre af rød dansk
Malkerace, ser man ogsaa her, at der enten udgaar betydende
Tyreslægter fra disse Besætninger, eller at disse paa afgørende
Maade kommer til at videreføre og udvikle alt optrædende Slæg-
ter. Det er maaske endda et nok saa udpræget Forhold ved Avls-
centrene i Jylland som paa Øerne.

Den ældste i Rækken af Avlscentre er Borupgaard. Dens
Dannelse begyndte i Slutningen af 60erne, dels ved Indkøb af
gode Dyr paa Markeder, dels ved Indkøb af Tillægsdyr fra de
fra gammel Tid ansete Besætninger paa Clausholm og Holbæk-
gaard. Besætningen gjorde sig hurtigt gældende, og Samlinger
herfra tog Kongepræmie ved Landmandsforsamlingerne 1878,
1883 og 1894 og indtog Andenpladsen i Odense 1900. I Avls-
centerudvalgets Beretning 1899 siges om Borupgaardkøerne, at
de, hvad harmonisk Bygning og tiltalende Type angaar, staar
meget højt. Fra Besætningen udgik Tyreslægten Borupgaard,
der tæller 57 Stambogtyre, og hvoraf en Gren gennem Tyren
»Borupgaards Søn«, Stbg. Nr. 1248, fik nogen Betydning for Sdr.
Elkjærstammen. Besætningen solgtes efter Aarhundredskiftet, og
Tyreslægten er nu omtrent uddød.

Et for sin Tid banebrydende Arbejde og lysende Eksempel blev
udført af Etatsraad, Godsejer *Harald Branth* ved Sdr. Elkjær-
Besætningens og Tyreslægtens Dannelse. Men ogsaa som Agita-
tor og Formand for Foreningen af jydsk Landboforeningers Hus-

dyrbrugsudvalg fik *Branth* som faa andre i sin Samtid Indflydelse paa det jydsk Malkekvægs Udvikling. 1873 overtog han Gaarden Sdr. Elkjær i Vendsyssel, og af den daværende Besætning af smaa Vendsysselkøer udloges nogle Stamkøer, hvoraf 3 fik Betydning. Ved Valget af Stamtyr var *Harald Branth* heldig med at købe en Tyr »Claus II« med stor Avlsværdi. Den var forøvrigt af Thyboafstamning og Faderen »Claus I« en bekendt Tyr ved

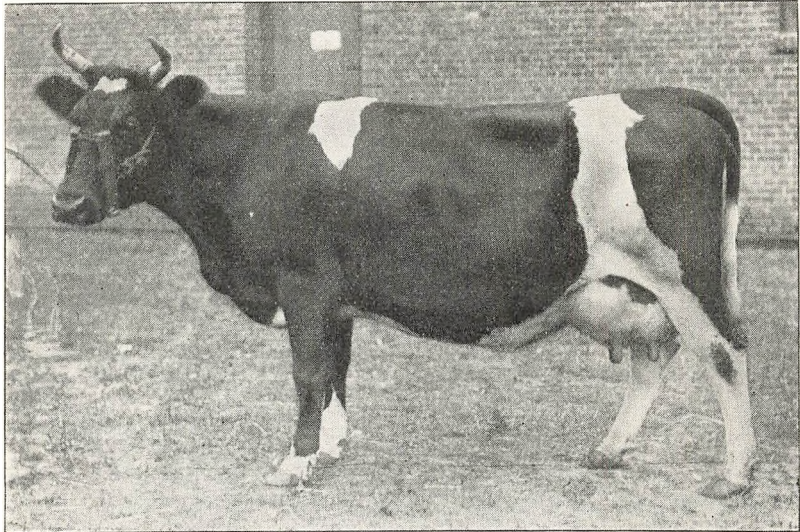
Harald Branth, f. 1844, død 1915, Godsejer, Etatsraad. Grundlægger af Sdr. Elkjær-Besætningen. Som fremragende Opdrætter og som mangeaarig Formand for Foreningen af jydsk Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg indlagde han sig stor Fortjeneste af den jydsk Kvægraces Udvikling.

Skuerne, præmieret blandt Kødqvæget. En Del Slægtskabsavl blev drevet, og et godt Tyrehold blev der gennem Aarene lagt stor Vægt paa, ligesom Ernæring og Pleje var mønsterværdig. *Harald Branth* var en af de første Opdrættere, der indsaa Betydningen af ikke blot at faa Kendskab til den enkelte Koes Mælkeydelse, men ogsaa til Mælkens Fedtindhold. og allerede i Slutningen af 80erne begyndte han nogle Undersøgelser i den Retning og slaar i 1893 stærkt til Lyd for, at Opdrætterne ved Hjælp af Docent Fjords Kontrolapparat sætter sig i Kundskab om, hvilke Køer der giver fed Mælk. *Harald Branth* solgte i Aarenes Løb

en stor Mængde Tillægsdyr, undertiden i betydende Tal fra selve Dyrskuerne eller ved de af ham i en Aarrække afholdte Avlsdyrauktioner paa Sdr. Elkjær. Intet Tyrenavn var omkring Aarhundredskiftet saa anset som Elkjær.

Det betydeligste Skud indenfor Elkjær-Tyreslægten er »Elkjær Sultan«, Stbg. Nr. 1206, der i mange Aar var Stamholder i Besætningen. Den har ialt 30 Sønner optaget i Stambogen. Dens Søn »Elkjær Busk«, Stbg. Nr. 1311, fik en betydelig Indflydelse paa Udviklingen af en Række Kvæghold i Hammelegnen Gennem Tyren »Elkjær Drot«, Stbg. Nr. 1710, Søn af Elkjær Drost, Stbg. Nr. 1440,

føres Elkjær-Slægten i Forbindelse med *Ove Nielsens* Besætning i Stautrup ved Aarhus. Bekendt er særlig Tyren »Stautrup Drot«. Stbg. Nr. 1843, hvis Moder var den fortrinlige Ko »Marie 4 a 1 a« i Stautrup, der blev Moder til 5 fremragende Stambogtyre og i 10 Aar gennemsnitlig gav 4579 Kg. Mælk, 4,03 pCt. Fedt og 206 Kg. Smør. Denne Gren af Slægten, fremstaaet i Aarhusegnens bedste Kvæghold, har i den nyere Tid repræsenteret Elkjær-Tyreslægten, især efter at *Harald Branth* havde afhændet Sdr. Elkjær-Besætningen, i hvilken der ialt i Aarenes Løb var tillagt ikke

Nr. 52 Langholt, Datter af »Trustrup Hannibal«, Stbg. Nr. 1482 (S. 422).

mindre end 114 Tyre, optaget i Stambogen. Fra omkring 1916 har Slægtens Betydning været stærkt aftagende.

Hannerup-Tyreslægten har derimod i dette Aarhundrede spillet en stigende Rolle i den jyske Kvægavl og er talmæssigt Racens største Tyreslægt. Stamfaderen er Tyren »Hannerup«, Stbg. Nr. 869, der fødtes i Hannerup-Besætningen 1890. I dens Afstamning er der baade paa Faderens og Moderens Side Blod af det sværere vestjyske Slag. Slægten deler sig i to Hovedgrene ved Sønnen »Hannerup Gerber«, Stbg. Nr. 1339, og Sønnesønnen »Trustrup Hannibal«, Stbg. Nr. 1482.

»Trustrup Hannibal« er født i Besætningen i Trustrup ved Randers, hvis Ejer, *Niels Pedersen*, ogsaa havde væsenlig

Andel i Krogsager-Besætningens Udvikling. 8 Aar gammel solgtes »Trustrup Hannibal« til Langholt, hvor den var Stamholder i flere Aar og med Langholts gode Køer gav et fortrinligt Afkom. 22 Sønner er optaget i Stambogen. — I den nyere Tid er det Tyren »Jens Hannibal«, Stbg. Nr. 1898, der gennem Sønner og Sønnesønner har været Bærer af denne Slægtsgren. Den stod først i Horsenseggen og gav navnlig i den lille Besætning hos *Marius Nielsen*, Enner, bemærkelsesværdige Udslag. Den flyttedes senere op til Viborgeggen, hvor den i Vordegaard- og Løg-

Edslev Drot, Stbg. Nr. 2019 (S. 421).

strup-Besætningerne ogsaa gav talrigt og godt Afkom, ligesom en af dens Sønner, »Assistent Hannibal II«, Stbg. Nr. 2083, gjorde sig fortjent bemærket i Skalseggen. »Jens Hannibal« er et Eksempel paa et pludseligt opdukkende Individ med en fortrinlig Nedarvningsevne til Trods for, at hverken dens Bygning eller nærmeste Afstamning hævede sig over det almindelige. Indtil 1927 var der efter den optaget 22 Sønner i Stambogen.

Hannerup Gerber-Grenen knytter sig til en Række fremragende Besætninger i Aarhuseggen, særlig dem, der var samlet under Opdrætterforeningen »Jydens Haab«, som købte »Hannerup Gerber«. Stbg. Nr. 1339, fra Hannerup. »Hannerup Gerber« har selv 17 Sønner i Stambogen. Gennem en Sønnesøns Søn. »Smørprins«,

Stbg. Nr. 2005, der blev Stamholder i Stautrup, fremkommer en Række betydelige Tyre, hvoraf en Søn, »Mester«, Stbg. Nr. 2220, efter Faderen blev Stamtyr i Stautrup og navnlig har givet den Gren, hvorved Slægten i den seneste Tid har fornyet sig. En Sønesøn af »Hannerup Gerber«, »Buttermand«, Stbg. Nr. 1841, er født hos den for sin Tid kendte Tyreopdrætter *Søren Jørgensens* Enke i Tvenstrup ved Odder. Af dens Sønner kom »Præsident Langholt«, Stbg. Nr. 2024, til at staa paa Langholt.

Hannerupslægten repræsenteres i det hele af 425 Tyre optaget i Stambogens 31 Bind. Disse har været spredt som i sin Tid Elkjær-Tyrene over det ganske Jylland, hvor Avl af jydsk Race drives, og ved Siden af trivelig, god Kropbygning har Hundyrene gennemgaaende været i Besiddelse af god Ydeevne.

Har Hanneruptyrene i de sidste 15 Aar domineret paa de jydske Skuer, er der navnlig i de seneste Aaringer ogsaa sket en stærk Udvikling af *Bjergagerslægten*.

Denne tager sin Oprindelse fra Tyren »Bjergager Skovby«, Stbg. Nr. 752, der i 1888 fødtes i en fra gammel Tid god jydsk Besætning i Bjerager i Hads Herred, men kom til at staa i Skovby Kvægavlsforening vest for Aarhus, hvor den bidrog til Dannelsen af de tre Avlscenterbesætninger hos Brødrene *Knud Rasmussen*, Skovby, og *Jens Rasmussen*, Skibby, samt hos *H. P. Rasmussen*, Herskind.

»Bjerager«s mest navnkundige Søn er »Cæsar Langholt«, Stbg. Nr. 1155, født i Herskindbesætningen. Den solgtes til Langholt og prægede stærkt denne Besætning omkring Aarhundredskiftet. Dens stærke Nedarvningsevne viser sig blandt andet i, at den har 41 Sønner optaget i Stambogen. Ogsaa i denne Slægt fører en Gren til Stautrup, og her fødes Tyren »Stautrup Als«, Stbg. Nr. 3147, der som Foreningstyr i Als ved Hadsund fik en stærk Indflydelse i Besætningen hos *J. N. Hvirvelkær*, Hvirvelkærgaard. Hvirvelkærgaard-Tyrene bragte Tyreslægten i en stærk Opblomstring og har præget de senere Aars Skuer og Avl betydeligt.

Endelig skal nævnes en Tyreslægt, hvis Oprindelse fører helt tilbage til Udbygaard i Randers Amt, og som ved Tyren »Hørning Vildmand«, Stbg. Nr. 1016, fra Besætningen i Krogsager giver de for sin Tid kendte Assistenttyre. »Assistent«, Stbg. Nr. 1341, Søn af »Hørning Vildmand«, virkede i Skovby-Besætningerne og har 28 Sønner i Stambogen. Disse samt Grene,

der udgik fra Besætningerne i Tvenstrup og Morsholt ved Odder, spillede en ikke ringe Rolle fra 1900 og op til Krigsaarene. Slægtens Hundyr havde Ord for at give fed Mælk.

To Besætninger er i det foregaaende ofte nævnt: Langholt og Stautrup. — Langholt er nu Racens betydeligste Herregaardsbesætning. Allerede i 60erne toges fat paa et planmæssigt Avlsarbejde. Tyren »Garibaldi«, Stbg. Nr. 35, stod saaledes i nogle Aar opstaldet her, og desuden brugtes i den følgende Tid Tyre fra Holbækgaard og Rosvang, men særlig ved »Striben I« af Nandrupslægten (S. 376) kom der Udvikling i Besætningen.

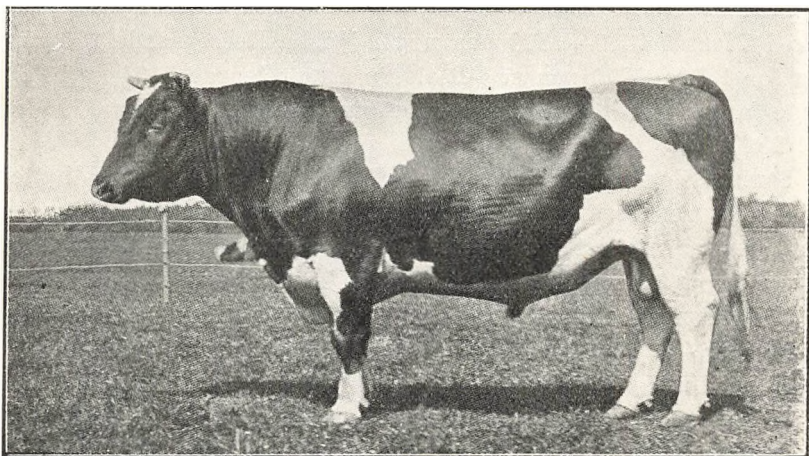

Gaardejer *Ove Nielsen*, f. 1845, død 1917. Viste ved Oparbejdelsen af Stautrupbesætningen et Eksempel paa et fremragende Opdrætterarbejde indenfor den jydsk Kvægrace.

Ejeren, *N. P. Ahlmann*, døde 1884, og under Sønnen, *M. Ahlmann*, og senere Frøken *Ahlmann* oparbejdedes en solid jydsk Besætning, idet der i Tidernes Løb stadig hentes Stamtyre fra de mest betydende Besætninger og Tyreslægter. Foran er saaledes anført »Cæsar Langholt«, Stbg. Nr. 1155, »Trustrup Hannibal«, Stbg. Nr. 1482, »Præsident Langholt«, Stbg. Nr. 2024. Undertiden har Besætningen selv kunnet forsyne sig med Stamtyre; der kan saaledes nævnes »Cæsar Cæjus«, Stbg. Nr. 1379, Søn af »Cæsar Langholt«. Besætningen konkurrerer med Held med Sdr. Elkjær og Borupgaard i deres Glanstid, saaledes ved de to sidste Land-

mandsforsamlinger, hvor Samlinger hentede 1. Præmie hjem, ligesom den ved de jydsk Ungskuer lige op til den seneste Tid har gjort sig smukt gældende. 97 Stambogtyre var indtil 1927 tillagt i Besætningen. Mælkeydelsen har i den nyere Tid været stigende, og Besætningen har utvivlsomt i Nutiden en betydningsfuld Stilling som et Hovedbrændpunkt for Avl af jydsk Malkekvæg. Den ejes nu af *N. Ahlmann Lorenzen*.

Den lille Stautrupbesætning er grundlagt af Gaardejer *Ove Nielsen*, hvis Opdrættergærning er en af de smukkeste, der findes i den jyske Kvægraces Historie. Den tog sin Begyndelse i 1871. Ved Tyren »Plet«, Stbg. Nr. 1081, der stadig paa Stats-tyreskuerne i Aarhus Amt blev bedømt blandt »det mere tætte Kvæg«, dannedes der paa Efterkommere af en indkøbt Ko »Hvolbækkoen« Kofamilien »Marie«, hvis Indflydelse paa den jyske Races Udvikling næppe har sit Sidestykke; thi tillagte paa denne Familie, der i Reglen kun talte 16—18 Køer samtidig i Besætningen, er de fleste af de 69 Stambogtyre, der indtil 1926 var tillagt

Edslev Vrangbæk, Stbg. Nr. 2157 (S. 421).

i Stautrupbesætningen, og heraf er, som det fremgaar under Om- talen af Tyreslægtene, nogle af de for den jyske Kvægavl værdifuldeste Tyre. Det er Tyrene af Elkjær-, Hannerup- og Bjerager-Slægterne, der er benyttet, og ved det store Salg af Tyre har denne lille Besætning faaet en Indflydelse i jysk Kvægavl, der sandsynligvis endog overstiger den, de store Besæt- ninger fra Sdr. Elkjær og Langholt har faaet.

Det er ved det store jyske Fællesskue i Horsens 1905, at Be- sætningen slaar igennem, idet en Samling af Mariekøer da ind- tager Førstepladsen, og allerede i disse Aar kan Besætningens bedste Køer møde med Aarsudbytter af ca. 200 kg Smør og 4 pCt. Fedt. — En mønstergyldig Pleje og Pasning er gennem Aarene blevet Besætningen til Del. Efter *Ove Nielsen* overtog Sønnerne *Hans* og *Johs. Overgaard* Besætningen, og sidstnævnte ejer den nu.

DEN JYDSKE KVÆGRACES MÆLKEYDELSE.

Der foreligger fra ældre Tid kun sparsomme Oplysninger om jydsk Kvægbesætningers aarlige Ydelse, endskønt Prøvemalkninger allerede i 50erne og 60erne er blevet udført paa enkelte Herregaarde. I 1856 oplyses om, at 40 jydsk Køer paa Ourupgaard malkede 1800 kg pr. Ko (U. f. L. 1856). Paa Rosvang opgives i 1867 1400 kg, men i 1874 ikke mindre end 2700 kg — en Stigning, der antagelig kan tages som Udtryk for, at Ydelsen i disse Tider er stærkt afhængig ikke blot af Avl og Udvalg, men ogsaa af Fodring og Pleje.

Forstander A. Svendsen angiver som Gennemsnitsydelse pr. Ko i Tiaaret 1880—1890 paa nogle jydsk Herregaarde 2083 kg og for 1890—1900 paa et lidt større Antal Gaarde 2104 kg. Tallene for de enkelte Aar i disse Tidsrum varierer dog fra 1797 kg til 2510 kg.

Samme Forfatter antager, at indtil hen i 80erne har Udbyttet i de mindre Besætninger gennemgaaende ligget betydeligt under det, der er opnaaet i de større Besætninger, men dette Forhold er op imod Aarhundredskiftet ændret, hvorom nogle Oplysninger fra Andelsmejerierne — med Mælk overvejende fra mindre Besætninger — tyder. I nogle kendte Avlsbesætninger, hvor der i Tiden før Kontrolforeningernes Fremkomst er ført Mælkeresgkab, kan der gennem Aarene paavises en kendelig Stigning i det gennemsnitlige Mælkeudbytte pr. Ko aarlig. Borupgaard havde i Aarene 1871—76 2398 Kg., men i 1896—00 2871 Kg. pr. Ko. Sdr. Elkjær-Køerne gav i 1874—79 2082 Kg. og i 1887—92 2920 Kg., medens Kvierne gennemsnitlig for samme Aarrække gav henholdsvis 1180 og 2077 Kg. — Herskind-Besætningen ydede gennemsnitlig i 1886—90 3140 Kg. og Krogsager-Besætningen i 1884—88 3153 Kg. Mælk pr. Ko.

Om Ydelsen indenfor Racens bedste Besætninger omkring Aar 1900 kan der udledes Oplysninger i Avlscenterberetningerne. For samtlige Køer, der har været i Besætningen hele Aaret, var Udbyttet pr. Ko:

- 8 Besætninger i Avlscenterkonkurrencen 1898—99 334 Køer,
3221 kg Mælk, 3,54 pCt. Fedt, 127 kg Smør.
- 10 Besætninger i Avlscenterkonkurrencen 1899—01 497 Køer,
3192 kg Mælk, 3,48 pCt. Fedt, 124 kg Smør.

Men utvivlsomt ligger dette betydeligt over Racens Gennemsnit paa daværende Tidspunkt. Desværre giver de jydsk Kon-

trolberetninger dog intet klart Billede af dette, thi Udbyttet for Racerne er ikke adskilt. En Opgørelse er dog foretaget for 1925—1926, og Middeludbyttet for samtlige kontrollerede Køer af jydsk Race i dette Aar, ialt 57 226, var 3247 Kg. Mælk, 3,65 pCt. Fedt og 132 Kg. Smør pr. Ko.

Siden Kontrollforeningernes Fremkomst kan der for en Mængde jydsk Besætninger paavises en gradvis Forøgelse baade af Mælkemængde og Fedtprocent (f. Eks. fra omkring 3,30 til 4,00 eller derover) — ligesom Tilfældet er med Besætninger af rød dansk Malkerace.

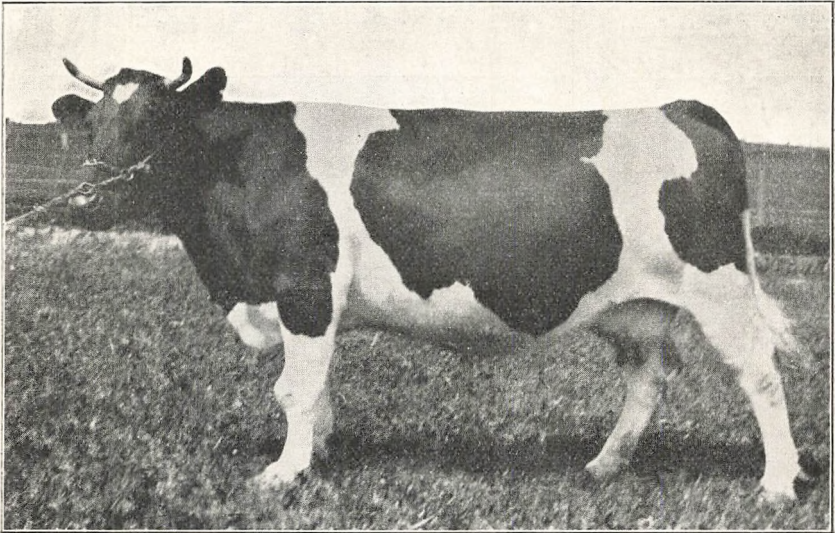
Køer hos *Marius Nielsen*, Enner (S. 422).

Et godt Billede af Ydelsen i den nyere Tid kan hentes fra et af Foreningen af jydsk Landboforeninger iværksat Tilsyn med de fleste betydende Avlsbesætninger af jydsk Race. Her har Udbyttet i Aarenes Løb været:

Aar	Samtlige Køer				Normale Køer			
	Antal	Kg. Mælk	pCt. Fedt	Kg. Smør	Antal	Kg. Mælk	pCt. Fedt	Kg. Smør
1914—15	626	3452	3,79	146,0	352	3791	3,82	162,0
1915—16	678	3615	3,80	154,6	350	3847	3,86	166,0
1916—17	811	3533	3,83	150,4	409	3805	3,86	163,7
1921—22	1086	3746	3,84	160,9	535	3996	3,84	171,8
1922—23	1121	3674	3,94	161,9	536	3971	3,95	175,2
1923—24	1105	3951	3,98	175,9	558	4259	3,98	189,5

De sidste Krigsaar og nærmeste Aar derefter er udeladt af Oversigten, fordi Udbyttet paa Grund af de unormale Ernæringsforhold dalede stærkt.

Af Enkeltbesætninger er der nu Eksempler paa over 5000 Kg. Mælk aarlig pr. Ko, og 37 Besætninger af jydsk Race havde i 1923—24 over 200 Kg. Smør pr. Ko, og Fedtprocenten gaar besætningsvis op til 4,58. — I de sidste Stambøger for Køer af jydsk Race opgives følgende Gennemsnitsydelser:

Nr. 81, Arette, Stbg. Nr. 615, hos J. N. Hvirvelkær, Hvirvelkærgaard, (S. 423).

32. Bind . .	243 Køer,	4410 Kg. Mælk,	4,04 pCt. Fedt,	200 Kg. Smør
33. — . .	110 —	4602 —	3,97 —	204 —
34. — . .	58 —	4569 —	4,10 —	210 —

I disse tre Bind er optaget 21 Køer, der i et enkelt Regnskabsaar har givet over 300 Kg. Smør. To Køer, optaget i Stambogen, har rundet de 400 Kg., nemlig:

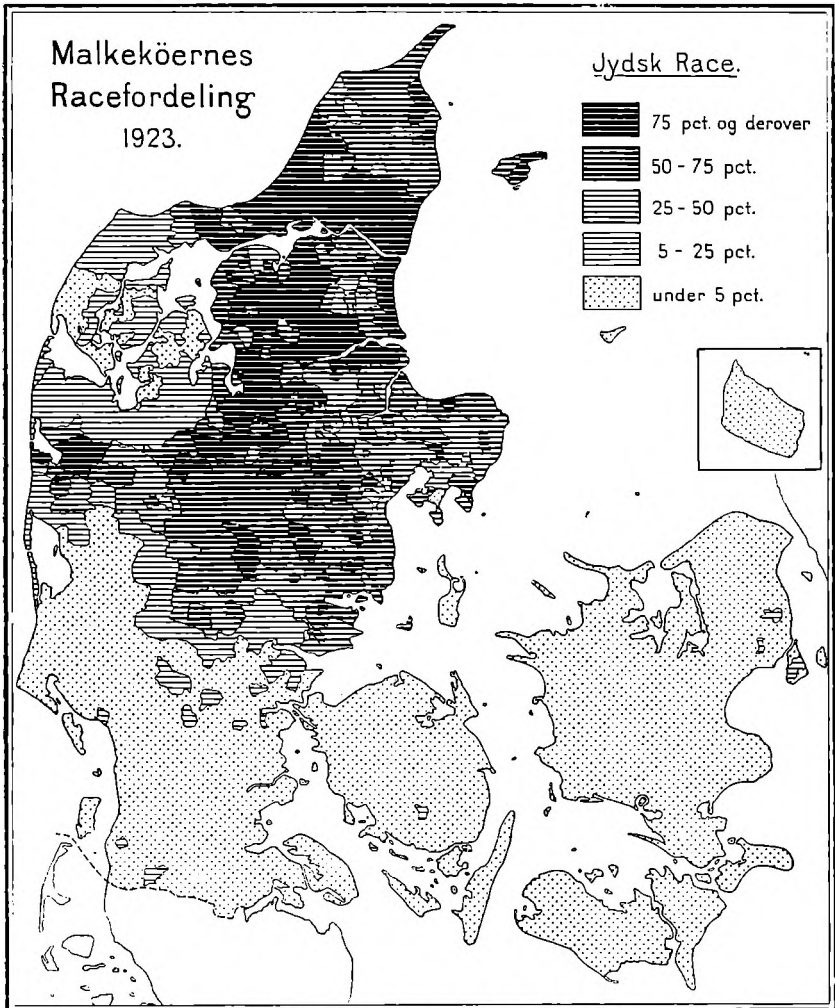
Stbg. Nr. 710	1926—27	7829 Kg. Mælk,	4,74 pCt. Fedt,	418 Kg. Smør
—	649	1924—25	8636 —	4,36 —
				422 —

Den sidste Ko har i Gennemsnit for de to Aar 1924—1926 8715 kg Mælk, 4,28 pCt. Fedt og 420 kg Smør.

RACENS UDBREDELSE.

Fra Tællingerne 1893, 1898, 1909, 1914 og 1923 foreligger der Oplysninger om Bedækningstyrenes Raceforhold, og S. 413 er alle-

rede anført de Forskydninger, der i de enkelte jyske Amtter er sket fra 1893 til 1923 med Racerne maalt paa denne Maade. I 1923 fandtes ialt 7486 Bedækningstyre og 277 465 Køer af jydsk Race i Jylland, hvilket er henholdsvis 37,4 og 38,9 pCt. af Be-

standen i Jylland og henholdsvis 20,9 og 23,7 pCt. af hele Landets Bestand, hvorom der er Oplysninger om Raceforholdet. For 674 Bedækningstyre og 85,464 Malkekøer i Jylland fandtes ingen Oplysninger herom. Paa Øerne var 0,6 pCt. af Bedækningstyrene og 0,3 pCt. af Køerne af jydsk Race.

Kortet S. 429 er iøvrigt mere end mange Tal oplysende om den jydsk Race Udbredelse i Nutiden.

Et Forhold, der — omend ikke specielt gældende for den jydsk Race — dog er oplysende navnlig om Kvægavlen i Jylland, er Fordelingen mellem Køer og Andet Kvæg i 1925:

Hvirvelkjær Dux, Stbr. Nr. 2439 (S. 423).

Amter	pCt. Køer	pCt. Andet Kvæg	Paa 100 Ha. Pløjeland		
			Antal Køer	Antal Andet Kvæg	Kvæg ialt
Vejle, Aarhus, Randers	51,7	48,3	51	47	98
Aalborg, Hjørring, Thisted	48,7	51,3	51	54	105
Viborg, Ringkøbing, Ribe	44,9	55,1	44	54	98
Haderslev, Aabenraa, Sønder- borg, Tønder	39,5	60,5	38	58	96
Øerne	56,7	43,3	57	44	101

KORTHORNBKVÆGET.

Det er omkring ved det 19. Aarhundredes Midte, at Korthornet første Gang kommer til Sønderjyllands Vestkyst. I 1847 bliver der ved Mellekomst af Landstutmester *With*, som i 1845—47 købte Hingste i England til Landstutteriet, opstaldet en Ko og

en Tyr af Korthornracen, indført fra England, hos Landvæsenskommissær *Knud Lausten Knudsen*, Visby Hedegaard, Ejer af Trøjborg Gods, tidligere Gaardejer i Forballum. Senere indførte *Knudsen* endnu 2 Kvier og senest i 1862 en Tyr fra England. — Ved Landmandsforsamlingen i Haderslev 1859, hvor man forøvrigt diskuterede, hvilke Midler der burde anvendes for at skaffe den jydsk »Fedekvægrace« en fuldkomnere Bygning og tidligere Udvikling, var af *K. L. Knudsen* udstillet baade en Tyr og en Ko af Korthornracen, der begge fik 1. Præmie i deres Afdeling, og af hvilke hosstaaende Afbildninger er opbevaret (disse angives at »være udførte efter Photographier«). Tyren er tillagt paa Gaarden af Forældre indforskrevne fra England, dens Moder er 1851 blevet foræret af Regeringen til Ejeren. Koen er i 1857 kommet fra England.

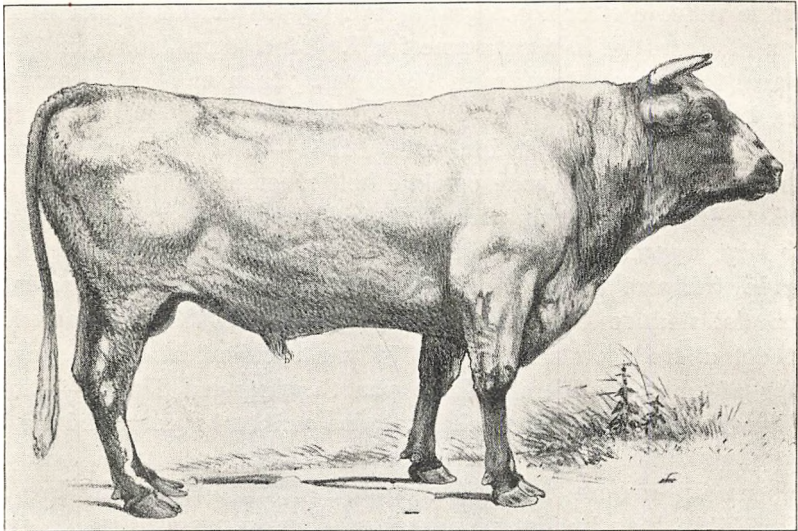
Til Egnen ved Højer indførtes i 1851—52 2 Tyre og 4 Køer, der dog var mindre gode og ikke helt racerene Individider.

Da Krydsningsprodukter af de indførte Korthorntyre paa de kraftigt byggede røde Ballumkøer i disse Egne var meget tiltalende, tidligere udviklet og tidligere modent samt bedre formet end det stedlige Kvæg, fik Krydsningen Vind i Sejlene, saaledes at det allerede omkring ved 1870 var sjældent at træffe yngre Dyr af ublandet hjemlig Race paa Strækningen Tønder—Ribe. »Kvægbestanden var mer eller mindre gennemkrydset med Korthorn, og Ballumracen som saadan færdig« (Axel Appel). Ribegnegns Opdrættene, for hvilke et stort Opdræt var særlig betydningsfuldt, blev hurtigt paavirket af Krydsningsresultaterne syd paa og fulgte Eksemplet. Der blev anskaffet Korthorntyre fra Tønderegnen og fra Ejdersted — sidstnævnte Sted var Brugen af engelske Korthorntyre i Gang allerede i 40erne — mer eller mindre renblodige, til Brug med den hjemlige Kobestand, der fra Ribegnegnen og op mod Varde navnlig bestod af Kvæg af Ballumtype, men dels ogsaa af sortbroget jydsk Kvæg. Til Dortheashvile — 1 Mil nord for Ribe — kom en engelsk Tyr i 1855. Om den var af Korthorn- eller Ayrshirerace synes uvist.

Korthornets Udbredelse tog dog først egentlig Fart efter 1864, stærkt paavirket af det gode Kødmarked, vi fik i England, efter at en regelmæssig Dampskibsforbindelse var gennemført i 1865. Allerede paa dette Tidspunkt var Korthornet pletvis ved at rykke ind ogsaa paa Gesten (Landet indenfor Marsken), og i 1861 kom f. Eks. en Korthorntyre fra Højer helt over til Østergaardsmølle

ved Haderslev. Til denne Egn, hvor der da var ikke saa lidt sortbroget jydsk Kvæg, indførtes i de følgende Aar en Del Korthorndyr fra Marsken.

I Sønderjylland med en den Gang overvejende Bestand af rødt Kvæg standsede Indførselen af Korthornkvæg i 60'erne, dels paa Grund af Tuberkulosens Hærgen og dels paa Grund af høje Priser paa engelske Tyre; men Blandingsavlen bredte sig. I 70'erne indførtes dog atter nogle engelske Avlsdyr, men det blev i den følgende Tid fra Ejderstedt, hvor Krydsningen var blevet mere

Tyr af Korthornrace fra Landmandsforsamlingen i Haderslev 1859 (S. 431).

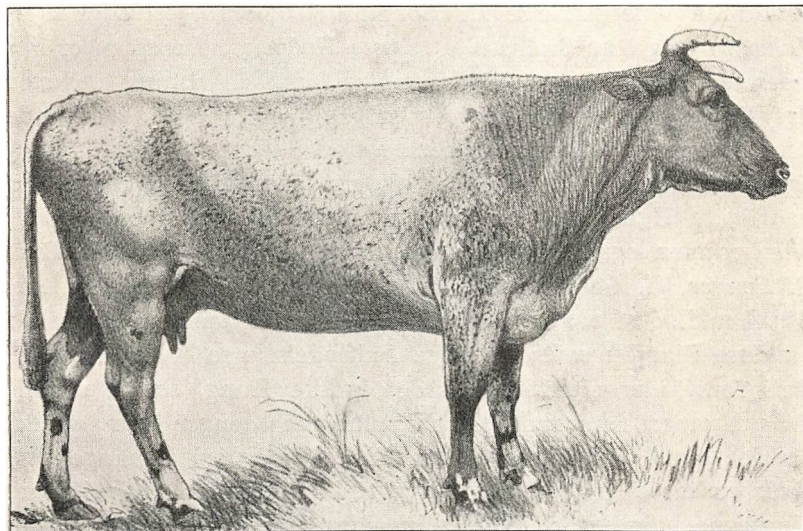
plannæssigt gennemført i Retning af Fuldblod, at Avlsdyrene efterhaanden hentedes.

Gode Fedekvægpriser i 70'erne fremmede Korthornets Udbredelse nord for Kongeaaen til samtlige jydsk Amter, men dog især op langs Vestkysten. Stødvis — paavirket af Svingninger i Kødpriserne — er det dog altid gaaet, og de lavere Priser i de sidste Aar af 80'erne gav Stilstand, maaske nærmest lidt Tilbagegang i Udbredelsen. — Et Bevis paa, at Racen tidligt dukkede op selv langt imod Nord, har man i, at der ved Dyrskuet ved Vils Kro paa Mors i 1867 fandtes 2 Køer og 1 Kvie af »blandet engelsk Korthorn og slesvigsk Marskrace«, som af Proprietær *Breinholdt* til Damsgaard var indkøbt i den slesvigske Marsk (*R. Fenger*).

I et Foredrag i Landhusholdningsselskabet 1891 belyser *Axel Appel* Udviklingsgangen saaledes:

Antal Korthorntyre over 2 Aar:

Landsdel	1861	1866	1871	1876	1881	1888
Jylland	—	62	140	479	584	554
Øerne	—	54	71	307	406	310
Hele Landet . . .	147	116	211	786	990	864

Ko af Korthornrace fra Landmandsforsamlingen i Haderslev 1859 (S. 431).

Bemærkelsesværdig er ikke mindst det forholdsviis store Antal Korthorntyre paa Øerne. Efter statistisk Tabelværk fandtes i 1888 paa Sjælland mellem 40 og 50 Korthorntyre i hvert Amt eller mellem 3,3 og 7,3 pCt. af Tyrebestanden. Odense og Svendborg Amter har henholdsvis 29 og 20 Stkr., Maribo Amt 20 og Bornholm 15 Korthorntyre. I Randers, Aarhus, Aalborg, Viborg og Hjørring Amter er Tallene henholdsvis 53, 50, 35, 29 og 17 Stkr. Derimod har Thisted 66, Vejle 87, Ringkøbing 105 og Ribe Amt 112 Tyre af Korthornracen eller henholdsvis 23,0, 9,5, 16,0 og 21,4 pCt. af Tyrebestanden. *Axel Appel* gør gældende, at i alt Fald for Jylland er Indflydelsen paa Kvægavlen større, end ovenstaaende Tal giver Udtryk for, idet han mener, at Korthorntyrene

aarlig hver bedækker et større Antal Køer, end Tyre af de andre Racer gør.

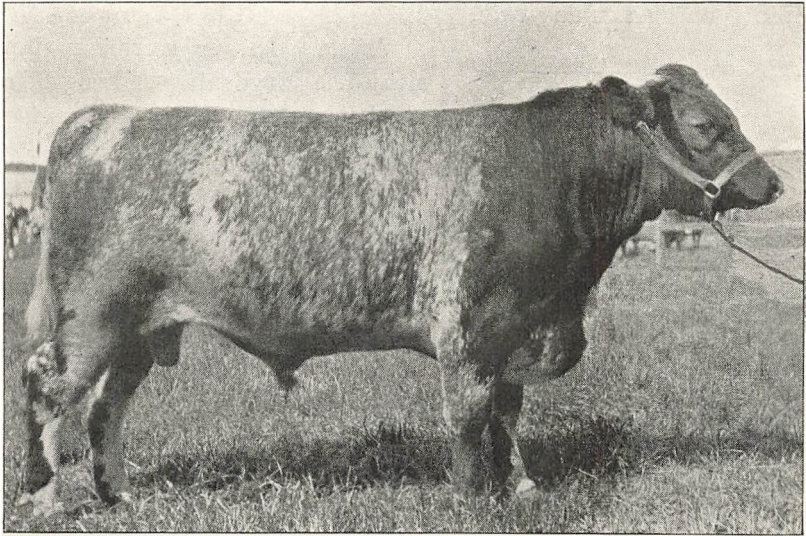
Selv om der paa Øerne endnu den Dag i Dag findes lidt Korthornkvæg, og der i 80'erne paa Dyrskuerne i København, Frederiksborg og Holbæk Amter præmieredes Korthornblandinger, har Racen dog ingen større Betydning faaet udenfor Jylland.

Korthornets Tilsynekomst og Avlen, som den foregik i Jylland gennem 1870'erne, 80'erne og 90'erne, gav Anledning til talrige Forhandlinger og Diskussioner mellem Datidens kvægavlsinteresserede Folk. Gennem disse Forhandlinger gaar som en rød Traad en Anerkendelse af Korthornets større Trivelighed og Vokseevne og som Slutresultat større Kødvægt. Dommen er ligeledes ret enstemmig om, at Racen ved første Krydsning med stedligt Kvæg giver fortrinlige Brugsdyr, ligesom man anerkender dens Betimelighed i Marskegnene. Mindre sikker er man i 70'erne og 80'erne paa, hvorledes det økonomiske Resultat bliver i de daarligere Egne med tarvelige Jordbundsforhold, hvor Racen efterhaanden ogsaa rykker frem. Enige er baade *Prosch, Buus, R. Fenger, H. Goldschmidt, Brink Lassen, S. P. Petersen, Axel Appel* m. fl. i at paapege og beklage den efterhaanden indtraadte planløse Blandingsavl's uheldige Indflydelse paa Kvægbestanden. Dels forsvinder efterhaanden det jydsk Kvæg, som i sin Tid Ballumkvæget forsvandt, hvor Korthornet trænger frem, og dels hævder man, at Blandingsavl'en Tid efter anden i mange Egne giver en tarvelig og daarligt bygget Kvægbestand, hvis Nedarvningsevne navnlig er upaalidelig. Resultaterne forringedes yderligere derved, at Opdrættets Ernæring og Pleje i denne Tidsperiode var for tarvelig.

Til Trods for de mange Skuffelser, Korthornet har bragt dets Velyndere under de nu over 60 Aars Arbejde med denne Race i Jylland — Skuffelser, som man maatte vente under de vidt forskellige Forhold og paa Grund af den Planløshed, hvormed dette Kvæg blev benyttet — saa er det nu en Kendsgerning, at Racen siden Aarhundredskiftet har haft en stadig og jævnt tiltagende Udbredelse, især i de Amter, hvor Opdræt og Fødning fra gammel Tid spillede en Hovedrolle i Kvægholdet, og hvor tildels det jydsk Kødkvæg havde sit Hovedsæde (Ribe, Thisted og Ringkøbing Amter samt en Del af Viborg Amt (Salling)), ligesom Korthornet utvivlsomt i Aarene under og efter Verdenskrigen bredte sig i samtlige jydsk Amter. Hele Sønderjylland med Undtagelse

af Als og delvis Sundeved er nu temmelig rent Korthornland, og Kvægavlen har her under Adskillelsen fra Danmark udviklet sig særlig i Retning af Kødproduktion, men iøvrigt ved Brug af de samme Midler og Organisationer — navnlig Landboforeningerne — som i det øvrige Danmark, saaledes at Kvægavlsarbejdet, hvad Maal og Midler angaar, efter Genforeningen naturligt kunde falde sammen med og gaa op i den almindelige danske Korthornavl.

I dette Aarhundrede er ligeledes skabt en øget Forstaaelse af

Fuldblods-Korthornstyr, 2 Aar, tillagt hos *Jacob Goul, Otting.*

Avlens rette Ledelse. Ved Anvendelse af bedre, mere racerene Tyre og gennem forbedrede Ernæringsforhold er man naaet frem til en Kvægbestand af mer eller mindre udtalt Korthornstype, en Kvægbestand, man efterhaanden har følt Tilfredshed ved at arbejde med og udvikle videre. — Avlsformaalet har været at udvikle et Kvægslag med de for de stærkt opdrættende Egne gode Egenskaber, at kunne give et Opdræt, der vokser hurtigt, er velbygget, og som modnes tidligt. Og i de senere Aar er det ved Siden heraf blevet stærkere fremhævet, at Maalet tillige er at faa en klækkelig Mælkeydelse med en god Mælkefedme.

Korthornet, som vi har det i Nutiden, viser som en Kendsgærning, at det selv under højst forskellige Lokaliteter, ja under saa-

danne, der fra Naturens Haand er ret tarveligt udstyrede, kan danne Grundlaget for et lønnende Kvægbrug. En udvidet Røedyrkning og en forbedret Behandling af de varige Græsmarker har gjort Underværker og muliggjort et Underhold af Korthornkvæget paa mange Steder, som man tidligere maatte stille sig saare tvivlende overfor. At de af Naturen bedst udstyrede Egne desuagtet har visse Fortrin, er en Selvfølge. Tønder- og Ribeegnen er Indehaver af det reneste og bedste Korthorn, men iøvrigt er Forskellen paa Kvæget her og i Egnene længere nord paa og øst paa ikke saa stor, som den har været, og mindre, end man egentlig skulde vente.

Hans Frederik Hansen, f. 1832, død 1897. Kammerraad, Forpagter af Henneberg Ladegaard. Oparbejdede her en Besætning af Korthornkvæg, der fik fremragende Indflydelse paa denne Races Udvikling.

Avlsmaaden er nærmest »Gennemført Krydsning«, længst og mest konsekvent gennemført i den vestlige Del af de sønderjydske Amter, hvor der findes højt forædlet Korthorn og en Del Fuldblodskorthorn. Der gik lang Tid, før der kom Plan i Arbejdet nord for Kongeaaen. Man svingede hid og did efter Konjunkturerne. Med høje Kødpriser lagde man øget Vægt paa Anskaffelse af gode, typiske Tyre af mere eller mindre rent Blod ved Dannelsen af Kvægavlsforeninger, men med nedadgaaende Priser slog man af paa Fordringerne.

Noget egentlig plønmæssigt Arbejde til Fremme af Korthornavlen udover det, der fra 1869 til 1897 blev udført af Kammer-

raad *H. F. Hansen*, Henneberg Ladegaard ved Fredericia, blev der i en lang Aarrække ikke ydet. Men det lykkedes *H. F. Hansen* ved et dygtigt Arbejde, gennem Indkøb først af Køer fra den slesvigske Marsk og derefter af gode, racerene Tyre dels fra Sverige og dels i 80'erne og 90'erne fra England samt ved en fortrinlig Røgt og Pleje at skabe en Korthornbesætning, der virkede som et udmærket Avlscenter særlig i 90'erne og i de første Aar af indeværende Aarhundrede. Tyre med god Afstamning og godt

Eksteriør spredtes særlig i Ribe og delvis i Thisted og Ringkøbing Amter, og navnlig i Ribe Amt prægede de til en Tid Korthornbestanden stærkt.

Henneberg Ladegaards Indsats i Korthornavlen kan bl. a. belyses derved, at af de 525 i Korthorn-Stambogen optagne Tyre er de 122 paa fædrene Side direkte af Henneberg Ladegaard-Afstamning, og ikke mindre end 56 Tyre er født der. Besætningen støttedes i en Aarrække fra 1889 ved Statstilskud af indtil 4000 Kroner aarlig. Besætningen nød megen Anerkendelse, og paa de førende Skuer i foranførte Tidsrum var Repræsentanter fra

Køer fra Henneberg Ladegaard.

Henneberg Ladegaard altid at finde i Spidsen af Præmierækkerne.

I Begyndelsen af 1890'erne oprettedes i Sydvestjylland en Del Kvægavlsforeninger med Tyre overvejende fra Henneberg Ladegaard. Virkningen heraf var kendelig og god, men faldende Kødpriser i en Aarrække fremmede ikke Avlsarbejdet yderligere. Med Aarhundredskiftet kom bedre Kødpriser og dermed mere Foretagsomhed, og i 1905 oprettedes Fællesledelsen af Kvægavlsforeninger i Sydvestjylland med Gaardejer *H. Duborg*, Gredsted, som Konsulent og Formand. Fællesledelsen fik hurtigt stor Tilslutning, og dermed indledes et stadigt og planmæssigt Avlsarbejde, dels gennem Anskaffelse og Brug af typiske, tildels fuldblods Tyre, særlig fra Ejderstedt, og dels gennem Kaaring af Køer og Familiestambogføring — maaske dog ikke mindst gennem et agitatorisk Arbejde for en bedre Ernæring

og Pleje. Ogsaa udenfor Fællesledelsens Omraade sporede der i de følgende Aar gode Virkninger af dette Arbejde, idet der efterhaanden hentedes et ikke ringe Antal Avlsdyr fra Ribe Amt.

Medens Korthornkvæget saaledes i Forhold til vore hjemlige Kvægracer kom sent med under en mere planmæssig Avlsledelse, har Udviklingen i det sidste Tiaar været rig paa Begivenheder i Korthornavlen. Særlig i Ringkøbing og Thisted Amter samt Salling i Viborg Amt var Forsyningen af Tyre gennem mange Aar overvejende sket ved Tilførsel af de saakaldte »Vardekalve«. Dette afløstes nu flere Steder i disse Amter — ikke mindst i Salling — af nyoprettede Kvægavlsforeningers Indkøb af Tyre, ikke blot fra Ribe Amt men ogsaa fra Ejderstedt og England, og denne Avlsbevægelse blev støttet af nyoprettede Kontrolforeninger, ved hvis Arbejde Udvalget af Hundyr ogsaa for Korthornracen kan foregaa paa tilfredsstillende Maade.

Optakten til denne Bevægelse skete i 1916 ved de af *L. Nielsen Ladefoged*, Lille Ramsing ved Skive, indførte 5 engelske Tyre, af hvilke særlig »Kommandøren«, Stbg. Nr. 381, i Brøndum og Hvidbjerg Kvægavlsforening har vist sig som et fremragende Avlsdyr. I de følgende Aar foretoges der til forskellige Fællesledelser (Sallingkredsen, Sydvestjyllands og Ringkøbing Amts) Indkøb af et betydeligt Antal (mellem 150 og 200) engelske Fuldblodtyre. Indførselen blev fremskyndet og lettet af de under Kriegen stigende, meget høje Kødpriser, og Indkøbene foretoges dels direkte af de paagældende Fællesforeninger selv og dels paa Initiativ og for egen Regning af private Importører, der saa atter solgte Tyrene til de forskellige Kvægavlsforeninger.

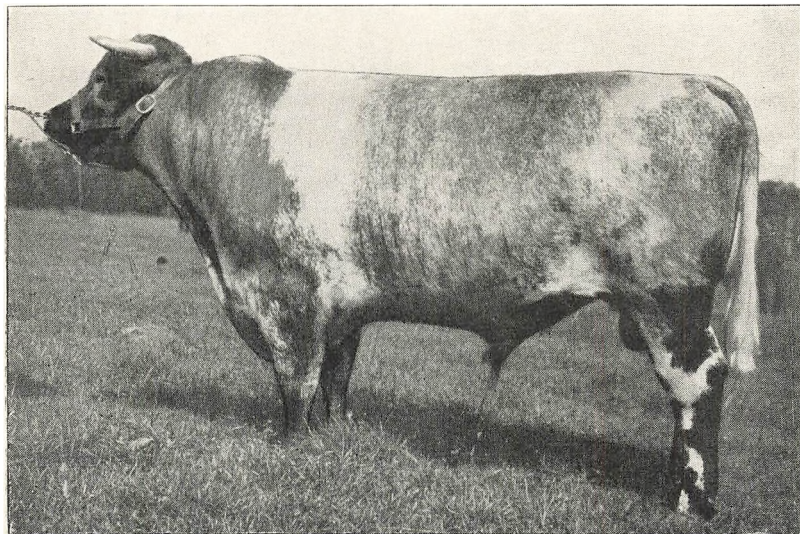
Om de saavel i ældre som i nyere Tid indførte Fuldblodtyres Antal har Lederen af Stambogkontoret for Korthornracen, Konsulent *C. Hedegaard*, givet nogle Oplysninger:

»Antagelig har mindst 600 Fuldblodtyre virket i kortere eller længere Tid i Jylland. 572 af disse er opført i Kartotek, og heraf er 187 indført fra England og 291 fra Tyskland — væsenligst Ejderstedt — 2 fra Sverrig, og 92 er tillagt i Danmark.

315 Fuldblodtyre har fortrinsvis virket i Kvægavlsforeninger, mens 257 har staaet i private Besætninger. 447 er optaget i danske Stambøger, 19 i tyske og engelske Stambøger. Yderligere har man Rede paa 171 fra Ejderstedt indførte Landkorthorntyre (d. v. s. Tyre, der efter de gældende Regler for Stambog-

føring ikke er af en saadan Blodsrenhed, at de kan henregnes til Fuldblod). Ca. 85 pCt. af ovennævnte Tyre antages at være indført siden 1916. Muligvis er der dog en Del Fuldblodtyre, som har staaet i Sønderjylland før Genforeningen, som ikke er indgaaet i Opgørelsen.«

Disse Tyre har kostet mange Penge, og de har vel ikke alle svaret til Forventningerne, der har været stillet til dem. Utvivlsomt har de dog flere Steder medvirket stærkt til Dannelsen af en mere udpræget Korthorntype. — Et Indtryk af det Tyre-

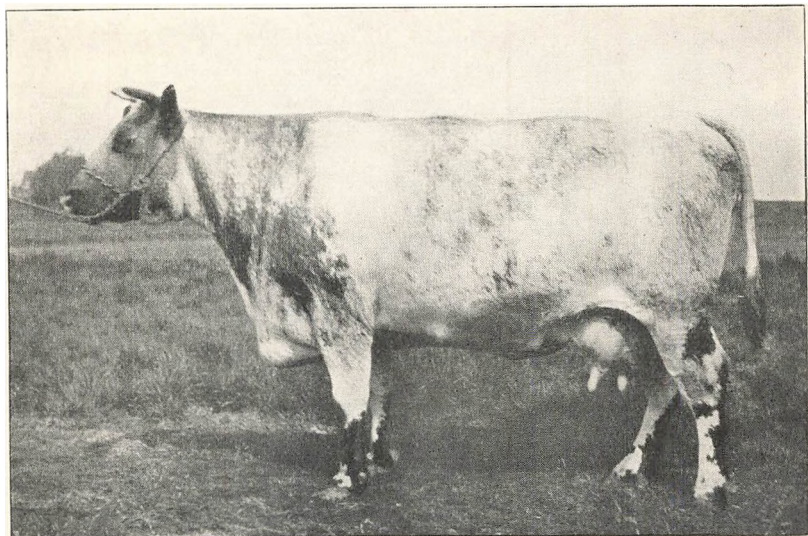
»Kommandøren«, Stbg. Nr. 381 f (S. 438).

materiale, der i Nutiden benyttes, faar man ogsaa af de 4 hidtil udkomne Register-Stambøger, hvori der er optaget 770 Tyre, hvis fædrene Herkomst fordeler sig saaledes:

- 101 Tyre er indførte engelske Fuldblodtyre,
- 181 — - efter indførte engelske Fuldblodtyre,
- 5 — - efter Fuldblodtyre tillagte i Danmark,
- 154 — - efter Fuldblodtyre, som har virket i Slesvig og Ejderstedt,
- 216 — - efter Fuldblodtyre indførte fra Slesvig og Ejderstedt,
- 26 — - efter Landkorthorntyre fra Slesvig og Ejderstedt,
- 79 — - efter Landkorthorntyre tillagt i Danmark,
- 8 — - ukendte Fædre.

Betydningen af disse indførte Tyre belyses yderligere derved, at af de i 1923 paa Statsskuerne i Jylland som Individder og for Afkom præmierede Korthorntyre, ialt 161 over 3 Aar, var de 46 indført fra England og Skotland, 42 fra Ejderstedt. For 1924 var af 154 Tyre 29 fra England og Skotland og 43 fra Ejderstedt.

Korthornavlens her i Landet kan antagelig ikke endnu staa paa egne Ben. Selv Ribe Amt og de sønderjydske Amter maa søge uendørs for at kunne faa et Tyremateriale, der kan give den

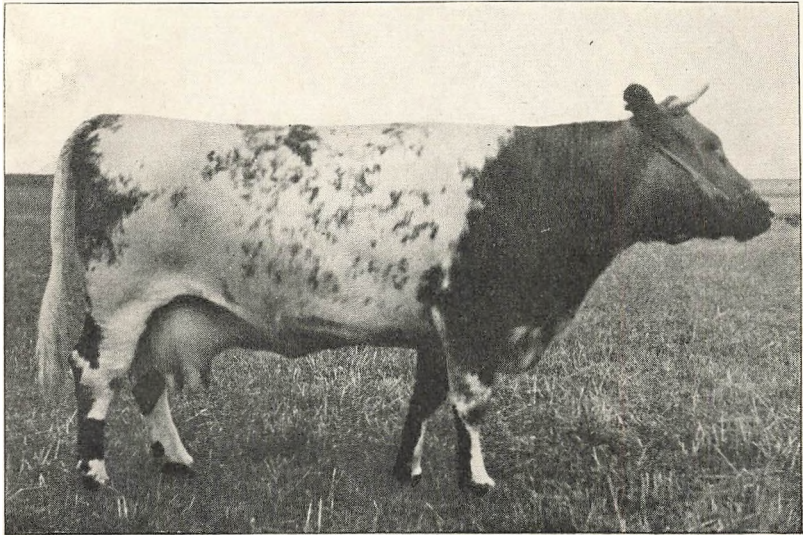
Nikka, Stbg. Nr. Y 1284 b, Datter af Kommandøren, Stbg. Nr. 381 f (S. 438).

ønskede Type, den gode Form og den tidlige Udvikling og Modenhed — selv om Antallet af hjemmetillagte, gode og velprægede Tyre er voksende, og Forskellen mellem disse og de indførte mindskes Aar for Aar.

Formaalet: »Fuldblod« ved »Gennemført Krydsning« kræver derfor fortsat Indførsel af racerene Tyre. Desværre vides intet eller lidet om disses Ophavsmødres Ydelse, hvilket er beklageligt; thi skal Korthornet i Danmark kunne afgive et i Længden økonomisk Grundlag for Kvægavlen i de paagældende Egne, kan Kravet om en klækkelig Smørydelse ved Siden af det gode, velegnede Opdræt ikke sidde overhørigt. Derfor arbejdes der ogsaa for at fremme et Udvalg af Korthornmødre, underbygget af Kon-

troforeningsoplysninger om Mælkeydelse og Mælkefedme, med det Formaal snarest gørligt at komme saa vidt, at der kan tillægges Tyre af Fuldblod paa fuldblods kontrollerede Køer.

Korthornavlens støttes endvidere nu af en strængt gennemført Kaaring af de bedste Hundyr, ligesom der er indført en Register-Stambogføring, der blandt andet tager Sigte paa at holde Rede paa Blodsrenheden eller Krydningsgraden. Af Reglerne herfor kan anføres, at til Opnaaelse af Prædiketet »Fuldblod« kræves for Tyre, at der i 5 paa hinanden følgende Led af deres Afstam-

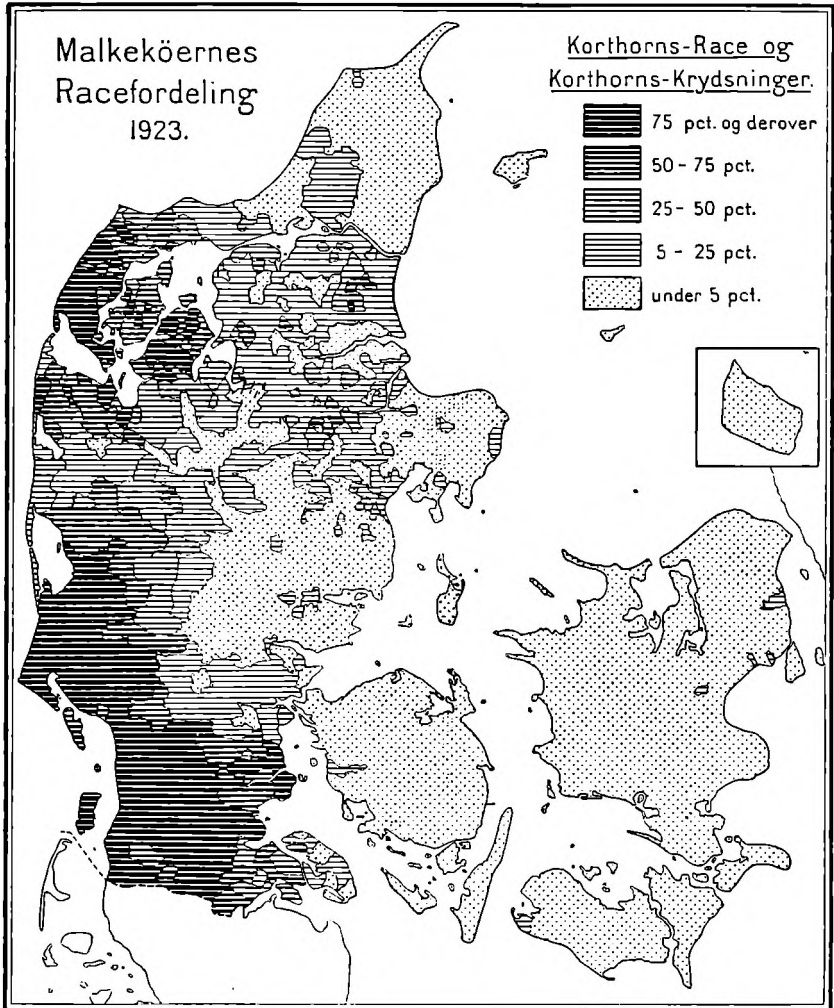
Mille, Stbg. Nr. Y 4450 b, Datter af Kommandøren, Stbg. Nr. 381 f (S. 438).

ning er krydset med Fuldblodtyre. For Hundyr stilles dette Krav kun for 4 Led.

Udover Henneberg Ladegaard-Tyreslægten, der nu er udgaaet, findes endnu ingen større Tyreslægter indenfor Korthornavlens, omend der særlig fra enkelte ejderstedtske Tyre er Tilløb til Dan-nelse af saadanne. Dette gælder saaledes særlig Tyrene: »Spicy Charmer«, Tysk Stbg. Nr. 750, »Major Fraser Tytler«, Tysk Stbg. Nr. 672 og »Victor«, Tysk Stbg. Nr. 617. — Heller ikke indenfor den særlig i Ribe Amt store Række af gode, overvejende smaa Korthornbesætninger er der fremstaaet egentlige Avlscentre med fremragende Indflydelse og Betydning.

Om Korthornracens Ydelse foreligger der kun spredte Oplys-

ninger fra de senere Aar. En Sammenligning med den røde danske og den jydsk Race kan derfor vanskeligt foretages. Ifølge Angivelse i 4. Bind af Register-Stambogen fandtes der i

1924—25 i de sønderjydske, Ribe, Ringkøbing, Viborg og Thisted Amter 108 Kontrolforeninger, som enten udelukkende eller for Størstedelen arbejder med Korthorn. Efter samme Kilde gav 1691 registrerede normale Korthornkøer i 1924—25 gennemsnitlig 3758 Kg. Mælk, 3,71 pCt. Fedt og 155 Kg. Smør. 14 Kontrol-

foreninger under Sydvestjyllands Fællesledelse havde samme Aar et Udbytte af 3452 Kg. Mælk, 3,62 pCt. Fedt og 139 Kg. Smør pr. Ko. For 8 Besætninger under Foreningen af jydsk Landboforeningers Tilsyn var Ydelsen af 103 Køer i 1926—27 3695 Kg. Mælk, 3,85 pCt. Fedt og 159 Kg. Smør. Besætningsvis er der i de senere Aar ikke faa Eksempler paa over 200 Kg. Smør pr. Ko. Flere Korthornkøer er kommet over 300 Kg. Smør i et Aar. Sandsynligvis er højeste Aarsudbytte for en Korthornko her i Landet præsteret i 1924—25 med 8493 Kg. Mælk, 3,67 pCt. Fedt og 347 Kg. Smør (Ko Nr. 8 hos *N. Kristensen*, Skodborg). Det er en almindelig Anskuelse, at selv om der er Enkeltindivider og Besætninger, der i Ydeevne hævder sig smukt overfor de andre Racer, er der dog forholdsvis flere Individuer indenfor Korthornet, hvis Ydeevne svigter.

Korthornets Udbredelse i Nutiden fremgaar af Racetællingen 1923. Af Korthornkrydsninger og Korthornrace tilsammen fandtes i hele Landet 6665 Tyre, der bedækker, og 201 316 Køer og Kvier, der har kælvet, eller henholdsvis 17,8 og 15,1 pCt. af Landets samlede Bestand af Bedækningstyre og Køer. Heraf fandtes paa Øerne 128 Bedækningstyre og 1348 Køer og Kvier. Tabellerne S. 413 og S. 433 belyser yderligere Korthornsracens Udvikling og Udbredelse maalt efter Tyreantallet. Og endelig henvises til vedføjede Kort over Malkekøernes Racefordeling 1923.

DET HOLLANDSKE KVÆG

Betimeligheden af det hollandske Kvægs Indførelse i Danmark har gentagne Gange været fremme i den landøkonomiske Diskussion og i de avlsmæssige Overvejelser, særlig med Henblik paa Udviklingen af Kvægbruget i Jylland. 1884 behandles Emnet saaledes ved Foreningen af jydsk Landboforeningers Delegeretmøde, hvad der aabenbart var en Følge af, at der i Aarene forud var slaaet til Lyd for at fremme Indførelsen og Udbredelsen af det hollandske Kvæg. Paa nævnte Møde fremlagde Husdyrbrugsudvalgets Formand, Inspektør *Buus*, Rosvang, en Beretning om en af ham foretaget Studierejse i Holland. Han advarer i forsigtige Udtryk mod Indførsel af hollandsk Kvæg. »Det har ikke været min Agt at fraraade nogen at anskaffe hollandsk Kvæg til Jylland; men jeg er ved en Undersøgelse for mit eget Vedkommende kommen til det Resultat, at jeg ikke tør gøre det«.

Et noget friere Syn aabenbarer Konsulent *P. Jessen*, som med Henblik paa Krydsning med den jydsk Race udtaler, at man vel ikke ved, om der derved vil fremkomme »Forstyrrelser« i den jydsk Race Anlæg, saaledes som f. Eks. sket er ved Krydsning med Korthorn; men at der dog er en Del, der taler for at en »Sammensmeltning« mellem de to Racer kan finde Sted, og han henviser med Føje til »at vi i Forholdet mellem vor gamle Race paa Øerne og Anglerkvæget har et saa slaaende Bevis for, at en Krydsning under visse Betingelser kan blive en virkelig Sammensmeltning«.

Imidlertid var der, forinden disse teoretiske Drøftelser fandt Sted, allerede i 60'erne og 70'erne indført hollandsk Kvæg til enkelte Gaarde i de midterste østjydske Amter, f. Eks. til Stensballegaard, Gersdorflund og Constantinsborg. Fra saadanne Besætninger, hvoraf enkelte opretholdtes til hen mod det 19. Aarhundredes Slutning, har der kunnet spores en Paavirkning af den jydsk Kvægbestand i de nærmestliggende Egne. Det har saaledes været Tilfældet i Hads Herred, hvor forøvrigt ogsaa Spor af Ayrshireracen kunde paavises, og Egnen vest og syd for Aarhus (Ormslev og Koldt Sogne).

Det har været gjort gældende, at naar de fleste af disse Kvægholdere atter forlod det hollandske Kvæg, kunde dette tages som Bevis paa, at Paavirkningen af det jydsk Kvæg faldt mindre heldigt ud. Dette er dog næppe rigtigt. *Axel Appel* henviser saaledes til, at Kvæget i Hads Herred, der bevislig i 80'erne var præget af hollandsk Blod, med Rette har kunnet henregnes til det mest udviklede jydsk Malkekvæg og gennem en Aarrække hævdede sig særdeles godt i den jydsk Malkekvægavl, ligesom der netop i Egnen Sydvest for Aarhus, hvor frisisk hollandsk og maaske noget Groninger Kvæg har været brugt, udviklede sig en Række fortrinlige Besætninger, hvor de grundlæggende Elementer var Individuer, hvis Ydre og delvis deres Afstamning bar Vidne om det fremmede Blod. Som Eksempel paa en saadan Besætning, hvis Betydning i jydsk Kvægavl var uomtvistelig, kan nævnes *P. Jensen Juuls* Besætning i Edslev. Herfra udgik en Række fortrinlige Tyre, f. Eks. »Smørprins«, Stbg. Nr. 2005. Men denne Besætning viste baade i Lød og Præg Tegn paa andet Blod end det jydsk. For Tyren »Plet«, Stbg. Nr. 1081, var der i Fremtoningspræget saavel hos den selv som hos dens Afkom noget, der kunde tyde i samme Retning,

selv om man intet bestemt ved derom. Ogsaa denne Tyr fik, som berørt S. 425, en ikke ringe Betydning for det jydsk Malkekvægs Udvikling.

For Provinsen Jylland i sin Helhed har imidlertid det hollandske Kvæg spillet en underordnet Rolle. — Paa Øerne har der ligeledes været enkelte større Besætninger af hollandsk Kvæg, rimeligvis er en Del Avlsdyr hentet fra Sverige. I 1886 var der saaledes udstillet en god Samling af det hvidhovedede Groningerkvæg fra Søborggaard i Nordsjælland paa Fællesskuet i Hillerød. Efter Genforeningen er der imidlertid fra de sønderjydske Landsdele kommet et ikke helt ubetydeligt hollandsk Element ind i Kvægbestanden i Jylland, og Dyr derfra har været udstillet paa enkelte jydsk Ungskuer. I disse Besætninger drives overvejende Renavl, men en Drøftelse af det betimelige i at bruge hollandske Tyre til jydsk Køer er atter i den nyere Tid dukket op indenfor den jydsk Kvægavl.

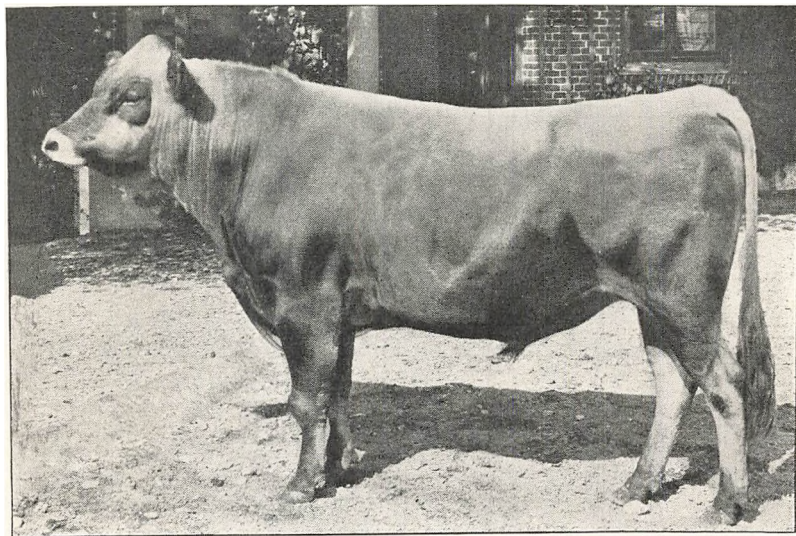
Efter Racetællingen i 1923 skulde der ialt i Danmark findes 263 Bedækningstyre og 4458 Køer og Kvier, der har kælvet, af hollandsk Race. Der findes hollandske Bedækningstyre i alle Amter i Landet med Undtagelse af Bornholm, Maribo og Svendborg. I Haderslev, Aabenraa og Sønderborg Amter udgør de endog mellem 6 og 8 pCt. af samtlige Bedækningstyre, eller ialt 159 af ovennævnte 263 Tyre.

JERSEYKVÆGET

Mens Korthornracens Indførelse og første Udbredelse oprindelig har haft sin naturlige Aarsag i Trangen til at søge det til Kødproduktion og Opdræt gunstigste Kvægslag, der tillige passede til Vestkystegnenes Natur og Landbrugsforhold, skyldes Jerseyracens Fremkomst tilsyneladende mere en Tilfældighed og en enkelt Mands Interesser. Og dog kom ogsaa denne ensidige Malkerace til at staa som et Stridstegn, hvorom de fylkedes, der først og fremmest lagde Vægt paa Smørproduktionen — og muligvis ogsaa en Del af dem, der mindst respektfuldt godkendte de Avlsprincipper, som i det sidste halve Aarhundrede var de dominerende: Renavlen og Bevarelsen af de to nationale Kvægracer ublandet — i alle Tilfælde de, der paa en hurtigere Maade søgte at naa til et efter Tidens Forhold mest økonomisk Kvægslag. Det bliver altid vanskeligt at afgøre, om dette Maal blev naaet

for den enkelte Opdrætter; men den lille gule Kvægraces nu rod-fæstede Stilling i dansk Kvægavl tyder dog paa, at man ikke har taget helt Fejl, men i det væsenlige fundet det, der tilsigtedes.

Dens Historie her i Landet hører den nyere Tid til. Saavidt vides grundlægges de første Jerseybesætninger her i Norden omkring Aar 1890 i Sverige — Besætningerne paa Torreby ved Udevalle og Svartingstorp ved Kalmar — og det er paa en Rejse i 1896, at Etatsraad, Godsejer *Jørgen Larsen*, Gaardbogaard ved Frederikshavn, herfra køber de første Jerseydyr, 6 Tyre og 6

»Dukaten«. Dansk Jersey-Stbg. Nr. 62 fra Gaardbogaard.

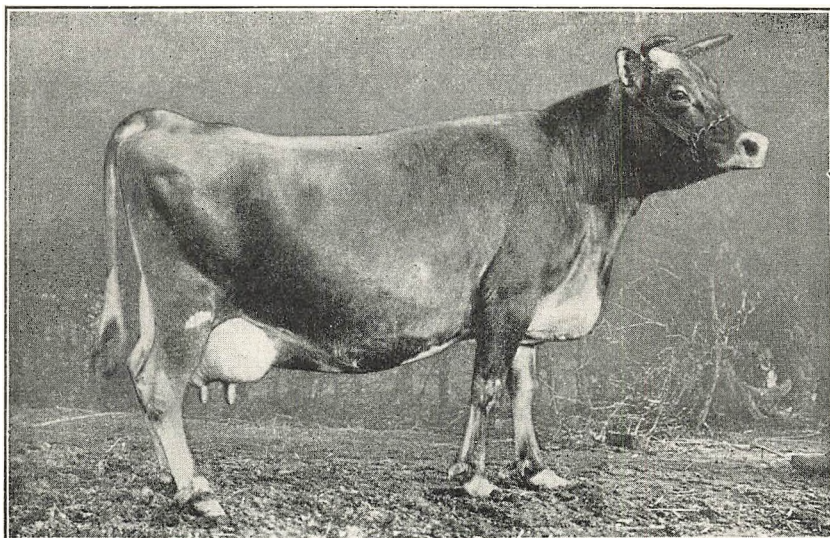
Kvier til Gaardbogaard. Samme Efteraar rejste han til Øen Jersey og købte 81 Kvier og 3 Tyre. I Juni 1898 hentedes yderligere 121 Dyr, hvoraf en Del spredtes til forskellige jydsk Landmænd. Senere købtes atter fra Sverige en Flok paa 37 Kvier og Kalve og i 1901 fra Jersey en stor Ladning paa 256 Dyr, hvoraf der foruden til Vendsyssel kom en Del til Sydjylland, Sjælland og Bornholm. Der skal efter disse Opkøb, som Etatsraad *Jørgen Larsen* selv forestod, være kommet Jerseykvæg til ca. 25 Besætninger.

I 1902 dannede interesserede Opdrættere med *Jørgen Larsen* i Spidsen Foreningen »J e r s e y«, og i de følgende Aar skete Indførselen af Jerseykvæg gennem denne Forening, hvis første Se-

ekretær og Konsulent Inspektør *Breth Petersen*, Bøgested, foretog talrige Rejser til Øen Jersey for at ordne Udvalg og Indkøb.

Ifølge Foreningen »Jersey«s 25 Aars Jubilæumsskrift skal der indtil 1909, da Opkøbene standsede, dels paa Grund af stigende Priser paa Jerseydyr, dels maaske ogsaa fordi Efterspørgslen paa daværende Tidspunkt syntes dækket herhjemme — være indført ialt 5303 Dyr. Ved Verdenskrigens Udbrud forblev Indførsel udelukket, og den er heller ikke efter Krigen blevet taget op.

Siden Aar 1909 kan man derfor regne, at Racens videre Ud-

»Estrid«. Dansk Jersey-Stbg. Nr. 106.

vikling og Udbredelse er foregaaet paa Grundlag af den hjemlige Bestand, og gennem førnævnte Forenings Virksomhed er der i Jerseyavlen gjort Brug af en Stambogføring, der danner en Slags Fortsættelse af den, der findes paa Jersey. Foruden Stambog for Tyre findes for Køer baade en Registerstambog og en Elitestambog (Smørkøer). Foreningen, hvis Formaal er at virke for Jerseykvægets Udbredelse i Danmark og at værne om alle dertil knyttede Interesser, har tillige gennem Aarene udført en konsultatorisk Virksomhed, der har været af Betydning for Racens Opdrættere.

Der er væsenligst drevet Renavl med Jerseykvæget, men nogen Krydsning med den røde danske Malkerace er ogsaa foregaaet.

Resultatet heraf er noget vanskeligt at vurdere. I nogle ret stort anlagte Forsøg paa Tranekær paa Langeland, hvor Jerseykvæget sammenlignedes med rødt dansk Kvæg, inddroges ogsaa Krydsningsindivider til Undersøgelse. Første Krydsning synes, hvad Størrelse, Mælkemængde og Mælkefedme angaar, nærmest at være Melleformer, og Jerseytyre brugt til rødt Kvæg i 2 Generationer tyder paa at give en Højnelse af Smørudbyttet, men Spørgsmaalet om Resultatet af fortsat Krydsning er ikke afklaret.

Jerseykvæget var i de første Aaringer efter dets Fremkomst her i Landet ikke saa lidt angrebet af Tuberkulose og Smitsom Tarmbetændelse (Lollandsk Syge), og der blev lidt følelige Tab derved, idet Jerseykvæget syntes hurtigere at bukke under for disse Sygdomme end Kvæg af andre danske Racer. Disse Sygdomsangreb er i de senere Aar aftaget meget, for Tuberkulosens Vedkommende især efter at Tuberkulinundersøgelse mere almindeligt er blevet gennemført aarlig. Naar Sygdommene nu gør mindre Skade end tidligere, kan det muligvis ogsaa skyldes, at det er de mest modstandsdygtige Dyr, der er kommet til at føre Udviklingen videre. Racen er blevet mere akklimatiseret.

Naar Jerseykvæget i en Aarrække her hjemme kom til at staa som et Stridens Tegn, skyldes dette ikke mindst, at der netop paa samme Tid, som Racen havde vundet fast Fodfæste, rejstes en stærk Kritik af Kvægavlens almindelige Principper, særlig fremkaldt ved Docent V. Stribolt's Indlæg om denne Sag. Han hævdede, at Udvalget indenfor Malkekvægavlen væsentligst burde ske efter Ydelsen og frakendte Hensynet til Bygningen nogen større Betydning. Stribolt fremhævede Jerseykvæget paa det danske Kvægs Bekostning og tilraadede Krydsning dermed. Paa ret uskyldig Maade blev saaledes Jerseyracen inddraget i den stærke Strid om disse Principspørgsmaal, som rejste sig, hvilket medførte, at Racen fra visse Hold i Kampens Hede blev udsat for stærke Angreb, der til Gengæld fremkaldte kraftigt Forsvar fra dens Venner. Nu bagefter maa det vist erkendes, at Jerseyavlens ingen Skade tog af at blive inddraget i denne Holmgang — tværtimod virkede det som en Agitation for Jerseyracens Udbredelse; men dog sikkert ogsaa befordrende for en Udvikling, hvor Ydelsen efterhaanden inddroges som en væsentlig Faktor ved Udvalget og Bedømmelsen paa Dyrskuerne, ligesom Jerseyracens Indførelse her til Landet har fremmet Erkendelsen og Forstaaelsen af, at det i økonomisk Henseende betyder meget, at Køerne giver

fed Mælk. Sandsynligvis har derfor ogsaa Jerseykvægets Udbredelse mellem de øvrige Kvægracer ikke mindst hjulpet til at fremme en Afregning af den søde Mælk efter dens Fedtindhold, og derved atter forøget Tilslutningen til Kontrolforeningsarbejdet.

I en Periode af vort Kvægs Historie, hvori der er sket stærke Fremskridt i Racernes Udvikling og Ydeevne, viste da ogsaa Jerseykoen, at den godt kunde give en Ydelse paa dansk Jord, der kunde staa Maal med, hvad der blev præsteret indenfor de andre Racer. Ja mere end det, den kunde endog vise Fremgang i Udbytte.

Efter Foreningen »Jersey«s foran nævnte Jubilæumsskrift 1927 anføres følgende aarlige Gennemsnit pr. Ko fra Kontrolforeningerne:

1909—10: 1956 Jerseykøer, 2219 Kg. Mælk, 5,11 pCt. Fedt, 128 Kg. Smør,

1925—26: 2862 Jerseykøer, 2491 Kg. Mælk, 5,45 pCt. Fedt, 154 Kg. Smør.

Fra samme Kilde angives tilsvarende Ydelser fra Køer af andre Racer — en Del Jerseykøer dog indbefattet — fra Jylland, Fyn og Sjælland:

1909—10: 154,590 Køer, 3071 Kg. Mælk, 3,51 pCt. Fedt, 120 Kg. Smør,

1925—26: 391,161 Køer, 3403 Kg. Mælk, 3,68 pCt. Fedt, 140 Kg. Smør.

Forskellen er 1,60—1,77 pCt. Fedt og 8—14 Kg. Smør til Jerseyracens Fordel, hvortil kommer 300 à 350 Foder-Enheder færre pr. Ko aarlig — samt en proteinrigere Skummetmælk og lavere Opdrætningsomkostninger for en Kælvekvie. Til Gengæld kan de andre Racer føre i Marken 8—900 Kg. Mælk mere og en større Slagteværdi ved Afgang fra Besætningerne.

Det maa dog erkendes, at Sammenligning mellem det lille Antal Jerseykøer og det store Antal Køer af andre Racer ikke er helt korrekt, ligesom Fodertallene jo langt fra er uangribelige. I Virkeligheden er det en meget vanskelig Sag at fremføre et nogenlunde paalideligt Sammenligningsgrundlag for de forskellige Racers Ydeevne. Af forskellige Grunde er heller ikke Tallene fra de foranførte Tranekærforsøg helt anvendelige i saa Henseende.

Endnu vanskeligere bliver selvsagt en Sammenligning af Racerne med Hensyn til, hvorledes disse alt ialt svarer Regning.

Til yderligere Belysning af Jerseyracens Ydelse skal nævnes, at de 219 Køer optaget i Elitestambogens 1. Bind har et Gennemsnitsudbytte af 3311 Kg. Mælk, 5,58 pCt. Fedt og 211 Kg. Smør.

Besætningsvis foreligger følgende smukke Resultater for en længere Aarrække: *L. Larsen*, Aabylund, 17 Aars Gennemsnit af ca. 18 Køer aarlig, 2956 Kg. Mælk, 5,53 pCt. Fedt og 185 Kg. Smør, og *J. Gregersen*, Grimskærgaard, 16 Aars Gennemsnit af ca. 17 Køer aarlig 2859 Kg. Mælk, 5,70 pCt. Fedt, 185 Kg. Smør. (Foreningen »Jersey«s Jubilæumsskrift).

Rekordydelse for en Jerseyko i Danmark har Ko Nr. 113, Reg. Stbg. Nr. 1257, med:

1925—26: 4101 Kg. Mælk, 7,47 pCt. Fedt, 349 Kg. Smør,

1926—27: 4499 Kg. Mælk, 7,89 pCt. Fedt, 405 Kg. Smør.

Jerseyracens Udbredelse i Henhold til Tællingen 1923 viser 258 Tyre og 5968 Køer samt 39 Tyre og 1419 Køer af Krydsninger. Samtlige Køer og Krydsningskøer var fordelt paa 1739 Ejendomme.

Racen findes nu især i smaa Besætninger, idet kun 4 pCt. af disse har 20 Køer og derover. Ialt udgør Jerseytyre, der bedækker, 0,8 pCt. af Landets Bedækningstyre, mens Jersey-Køerne (Krydsningerne medregnet) udgør 0,6 pCt. af Kobestanden.

Jerseykvæg findes nu i alle Landets Amter, men Racen er meget ulige fordelt i de forskellige Egne. Særlig rig Udbredelse har den fundet i Hjørring Amt og Middelfartegnen. I de sønderjydske Amter findes kun meget lidt Jerseykvæg.

Danmark har nu praktisk taget lige saa stor en Bestand af Jerseykvæg, som der findes paa Øen Jersey.

OFFENTLIGE FORANSTALTNINGER TIL KVÆGAVLENS FREMME

Udviklingen indenfor dansk Husdyrbrug i det sidste Aarhundrede er paavirket og fremskyndet af en Række forskellige offentlige Foranstaltninger. Disse gjaldt først Hesteavl; men senere ikke mindre Kvægbrug og Kvægavl. Allerede Stutmester Dr. *With* er i 1852 i sin første »Rapport« til Indenrigsministeriet om Landstutteriet klar over, at der er andre Husdyr, der nu gør Hesten Rangen stridig; thi han udbryder efter at have klaget

over, at han ikke kan »udlade« sig saa udførligt, som han ønskede om Landets øvrige Husdyravl, at denne »formentlig indtager et for Fædrelandet endog mere betydningsfuldt Standpunkt end Hesteavlen«.

De offentlige Foranstaltninger falder i to forskellige Grupper. Iværksat af Staten kan saaledes nævnes: Husdyrlovene gennem Tiderne, Statens Dyrskuevirksomhed og Konsulentarbejde, Statens Foranstaltninger med Hensyn til Udførsel, Sygdommes Bekæmpelse, Fodringsforsøg m. m. — En anden og ikke mindre betydningsfuld og vidtspændende Gruppe af Foranstaltninger føres ud i Livet gennem Landbrugets opblomstrende Foreningsvirksomhed. Og af Kvægets Historie fremgaar, at Det kgl. danske Landhusholdningsselskab gennem lange Tider staar i Spidsen for dette, mens senere Landboforeningerne paa betydende Maade har taget Opgaverne op, saaledes som disse har ligget for ved Dyrskuer, Konkurrencer, Stambogsføring m. m. Yderligere opstaar om specielle Sider af Kvægavlsarbejdet særlige Organisationer, som f. Eks. Kvægavlsforeninger og Kontrolforeninger. — Staten har ydet sin Støtte til Foreningernes Virksomhed, men denne er baaret frem, ledet af og udviklet videre af Landbrugets — i dette Tilfælde Kvægbrugets — egne Mænd.

HUSDYRLOVENE

Om vor første Husdyrlov af 1852 er berettet Side 351. Gentagne Gange er der sket Ændringer af Lovene eller givet ny Love om Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme. Betydningsfuld blev — ikke mindst for Kvægavlen — Loven af 1. April 1887. Det var daværende Indenrigsminister *H. P. Ingerslev*, som med megen Dygtighed og overlegen Sagkundskab gennemførte denne Lov, hvorved der aarligt af Statskassen kunde ydes en Sum af 200,000 Kr. til Fremme af Husdyravlen og Husdyrbruget. Det ny og betydningsfulde i Loven er dette, at den hjemler Statstilskud til Understøttelse af Foranstaltninger, der paa anden Maade end Præmiering paa Dyrskuer sigter til Fremme af vort Husdyrbrug. Hertil ydes en Sum af indtil 50,000 Kroner aarlig. Det er Lovens Prgrf. 9, der omhandler disse Forhold, og det hedder herom: »Den i Prgrf. 1 under Nr. 4 opførte Sum (50,000 Kr.) kan af Indenrigsministeren anvendes til Understøttelse af Foranstaltninger, der iværksættes af Foreninger, og som paa anden Maade end den i de foregaaende Paragrafer om-

handlede Præmiering sigter til Fremme af Husdyravlen og Husdyrbruget, naar Indenrigsministeren efter indhentede Erklæringer, bl. a. fra vedkommende Landboforeninger, anser dem for i en fortrinlig Grad at egne sig til at støttes af Staten, saasom:

Avlsforeninger for Husdyr, Foreninger for Opdrætnings- og Fodringsforsøg, Foreninger til Anskaffelse og Udstationering af fortrinlige Tillægsdyr, Præmiering af hele velledede og lønnende Kvæghold; Ansættelse af private Husdyrbrugskonsulenter, Udgivelse af Stambøger og andre for Husdyravlen vigtige Skrifter m. m.«.

Det forudsættes i Loven, at der ikke til nogen af de nævnte Foranstaltninger kan ydes større Statsilskud end Halvdelen af den Bekostning, Foranstaltningen i det paagældende Aar medfører.

Ved Lovens Forelæggelse (1. Behandling) i Folketinget udtalte *H. P. Ingerslev* blandt andet følgende, der er værd at mindes:

»Jeg troer at kunne sige, at under Forhandlinger omkring i Landet, har man lagt megen Vægt paa, at man kom ind i et noget andet Spor, at man foruden Belønninger ved Dyrskuer, Distriktsskuer og Landboforenings-Dyrskuer, gennem Landboforeninger og andre dertil egnede Foreninger fremmer andre Foranstaltninger. Jeg troer ogsaa, det er rigtigt at lægge Vægt herpaa, og at Tanken er sund. De Midler, der stilles til Raadighed, er jo ingenlunde betydelige, og jeg indrømmer, at hvad Paragraf 9 vil komme til at virke, kan man ikke forud dømme om; men det forekommer mig, at der allerede paa forskellige Steder her i Landet er en saadan Bevægelse og iværksat til at begynde med overfor saadanne Foranstaltninger, som gør, at det er rigtigt og forsvarligt, at Lovgivningsmagten søger at støtte disse Bestræbelser«. Paa sin ironiske Maade udtalte Folketingsmand *Jens Busk* ved denne Lejlighed: »men hvad der skal komme ud af Paragraf 9, det ved kun Vorherre og Indenrigsministeren«.

Nyt i Loven var ogsaa, at der fremtidig kunde afholdes Statskuer (Distriktsskuer) for Tyre paa 3 Aar og derover, ligesom der siden Loven af 1862 havde været holdt Statsskuer for Hingste.

Det viste sig imidlertid, at Indenrigsminister *Ingerslev* fik Ret i sine Formodninger med Hensyn til Lovens ny Paragrafer. Husdyrloven af 1887 blev af afgørende Betydning for Iværksættelsen af og Fremgangen i et organisatorisk Avlsarbejde, hvis Gavnlighed for dansk Kvægavl har været langt større end vistnok endnu almindelig erkendt.

Den omtalte Paragraf 9 i Loven virkede straks saa stærkt, at de bevilgede Midler langt fra viste sig tilstrækkelige. Allerede i 1891—92 blev dette skæbnesvangert for Kvægavlsforeningernes Trivsel og videre Udbredelse. Dette medførte, at der den 14. April 1893 udkom en »Lov om forandret Affattelse af Paragraf 9 i Lov af 1. April 1887 om Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme«, i Henhold til hvilken de 50,000 Kr. i Loven af 1887 forhøjedes til 125,000 Kroner, og hvorved yderligere Tilskud til Kvægavlsforeninger fastsattes til indtil 60,000 Kroner, fordelt med 120 à 140 Kr. pr. Tyr og uafhængig af, hvad Foreningen selv yder. Det varede forøvrigt ikke mange Aar før selv dette øgede Tilskud til Kvægavlsforeningerne viste sig utilstrækkeligt, selv efter at der i 1899—1900 var sket en Forhøjelse til 70,000 Kroner.

Den stærke Udvikling paa Husdyrbrugets Omraade nødvendiggjorde omkring Aarhundredskiftet, at Husdyrloven atter ændredes og udvidedes. Dette førte til Loven af 23. Maj 1902, ifølge hvilken, der kom en stærk Forøgelse af Statens Tilskud paa de fleste Omraader. Det kan saaledes nævnes, at paa Landbrugsministeriets Budget blev Udgifterne til Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme i de følgende Aar mere end fordoblede, og i Finansaaret 1912—13 lød Budgettet til disse Foranstaltninger paa lidt over 1 Million Kroner. Men dermed er ogsaa Højdepunktet naaet, og Nedgangen i Statens Tilskud begynder.

Det ligger nær i Forbindelse med Omtalen af Loven af 1902 at mindes, at Staten ved en særlig Bevilling, vedtaget i Rigsdagssamlingen 1897—98, stillede 100,000 Kr. aarlig i 4 Aar til Raadighed for Oprettelse af Avlscentre for Heste, Kvæg, Faar og Svin, og heraf kunde ca. 72,000 Kr. aarlig anvendes til Avlscentre for Kvæg.

Af Enkeltheder særlig vedrørende Kvægbruget er der i Loven af 1902 Grund til at nævne, at Tilskudet til Statstyreskuerne forhøjedes til 75,000 Kr., ligesom Kvægavlsforeningerne kunde faa 150 Kr. pr. Tyr aarlig, og desuden fandtes et Beløb paa indtil 20,000 Kr. aarlig, som kunde uddeles til Kvægavlsforeninger med særlige Betingelser for Udvikling af gode Kvægstammer. Til Kontrolforeningerne kunde der ydes 250 Kr. aarlig pr. Forening, dog ikke udover 120,000 Kr. ialt aarlig. Til Konkurrencer mellem hele Kvæghold kunde gives indtil 25,000 Kr. aarlig, til Stam-

bøger 20,000 Kr. og til Konsulentlønninger $\frac{3}{5}$ af Lønnen med indtil 30,000 Kr. aarlig.

Virkningerne af disse store Tilskud udeblev heller ikke men kunde spores paa flere Omraader; saaledes vokser f. Eks. Avlsforeningerne stærkt frem. — Men Statens finansielle Forhold ændrede sig, og allerede 1909 nedsatte Landbrugsministeriet et Udvalg til at paapege, hvilke Besparelser der kunde være mulige. I de følgende Aar behandles Sagen i Rigsdagen, drøftes paa Delegeretmøderne og af De samvirkende danske Landboforeninger. Fra Landbrugets Side hævdedes, at man ikke fandt faglige eller avlsmæssige Grunde til Nedsættelse af Tilskudene, men man erklærede sig villig dertil af finansielle Grunde, og Resultatet blev Loven af 8. Juni 1912, der medførte Besparelser paa ca. 250,000 Kr. aarlig.

Til Trods for, at den ny Lov særlig prægedes af Nedsættelsen af Tilskudene, indeholdt den dog ogsaa Bestemmelser, der blev meget betydningsfulde for Fremskridtene i Kvægavlen. Loven satte saaledes som Betingelse for Statens Tilskud til Præmiering af Malkekvæg paa Landboforeningernes Dyrskuer, at efter Forløbet af 2 Aar fra Lovens Ikrafttræden skal Tyrene møde frem med paalidelige Oplysninger om Moderdyrenes Mælkeydelse saavel i Henseende til Mængde som Fedtindhold, og efter Forløbet af 5 Aar fra Lovens Ikrafttræden kan der kun ydes Tilskud til Præmiering af Køer tilhørende Malkeracer, naar de er forsynede med paalidelige Oplysninger om Mælkemængde og Fedtindhold. For Tyre paa Statsskuerne skulde der efterhanden indtræde samme Betingelser, saaledes for de 3 Aars Tyre efter Forløbet af 3 Aar.

Denne Retningslinie, hvorved Ydelsen drages frem som en betydende Faktor ved Statstilskudets Tildeling, spores ogsaa i Forholdet mellem Kvægavls- og Kontrolforeninger; thi Loven tilsigter mellem disse Foreninger at skabe et mere indgaaende Samarbejde — en Slags organisk Forbindelse. Det ordinære Tilskud af 80 Kr. pr. Kvægavlsforeningstyr forhøjes til 100 Kr., naar mindst Halvdelen af de samtlige Medlemmer tilhørende Køer er underkastet fyldestgørende Kontrol med Hensyn til Mælkemængde, Fedtindhold samt Forbrug af Foder — og 125 Kr. kan opnaas pr. Tyr af de Foreninger, som har mindst de tre Fjerdedele af Køerne under en saadan Kontrol. Baade Kvægavls- og Kontrolforeninger skal efter Loven være indordnede under en Fællesledelse, ligesom Kontrolforeningerne paalægges at indsende en aarlig Beretning til den

provinsielle Fællesforening over hver enkelt kontrolleret Koes Afstamning, Ydelse, Foderforbrug samt Oplysninger om Afkommet. Det paahviler derefter de provinsielle Fællesforeninger i størst muligt Omfang at bearbejde de saaledes tilvejebragte statistiske Oplysninger og heraf offentliggøre, hvad der skønnes at have særlig Interesse for Malkekvægavlens Fremme, navnlig ved Belysning af de anvendte Tyres Nedarvningsevne (Afkomsundersøgelserne).

Loven af 1912 havde nedsat Tilskudet til Konsulentlønninger fra tre Femtedele til Halvdelen af Lønnen, og ikke udover 30,000 Kr. ialt, samt nedsat Tilskudet til Stambogføring fra 20,000 til 15,000 Kr. — Det viste sig imidlertid, at Konsulenternes Antal i den kommende Tid steg stærkt, og at Beløbet derfor blev utilstrækkeligt, ligesom Stambogføringen med foranførte Midler vanskeligt kunde fortsættes i sit hidtidige Omfang. Ved en mindre Lov af 12. Februar 1919 forhøjedes Tilskudet til Stambogføringen da atter til 20,000 Kr., ligesom Husdyrbrugskonsulenternes Lønninger, Rejser og Kontorudgifter kunde afholdes med Halvdelen fra Statskassen. Dette, samt af Præmiebeløbene til Dyrskuerne, hvortil Staten ydede Halvdelen, steg stærkt, medførte, at Statens virkelige Udgifter i Henhold til Husdyrlovene snart atter naaede op omkring 1 Million Kr.

Atter maatte Husdyrloven da, væsentligst af finansielle Grunde, under Revision, og Loven af 1. Maj 1923 handler om en Række midlertidige Ændringer i saa Henseende af Loven af 1912, hvorved Tilskudene til Dyrskuer og Avlsforeninger begrænses ved fastsatte Maximalbeløb, og Loven medførte ikke ubetydelige Nedsættelser. Kun for Beløbet til »andre Foranstaltninger« fandt en Forhøjelse Sted.

Den sidst vedtagne Husdyrlov af 10. Juli 1927 giver en Række gennemgribende Ændringer, og for nogle af Foranstaltningernes Vedkommende er der sket betydelige Nedsættelser af Tilskudene, der for de fleste Poster er ansat med et Maximalbeløb. — Af Interesse for Kvægbruget skal særlig nævnes følgende Afvigelser fra Loven af 1912:

Statskuerne er ophævet, og den paa disse hidtil foranstaltede Præmiering falder nu naturligt ind under de provinsielle Fællesforeningers Omraade. For Kvægavlsforeningerne skal det være en almindelig Regel for Statstilskud, at Halvdelen af Køerne er kontrollerede. Tilskudet til Afkomsundersøgelser paa Grundlag

af de kontrollerede Køers Ydelse er forøget fra 10,000 til 15,000 Kr. Tilskudet til Afholdelse af Konkurrencer mellem hele Kvæghold er bortfaldet, medens de saakaldte Staldbedømmelser gennem Loven er draget mere i Forgrunden. Paa en Række Omraader sidestiller Loven Landbo- og Husmandsforeninger i Retning af at kunne modtage Tilskud til Iværksættelse af Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme. Endelig skal anføres, at Bevillingen til Husdyrbrugskonsulenternes Lønninger er helt taget ud af den ny Lov og henvist til Finansloven.

DYRSKUERNE

Ældst blandt de offentlige Foranstaltninger er Dyrskuerne. Antagelig har vi hentet Idéen til dem fra England. De første Dyrskuer her hjemme var Hesteskuer, og gennem lange Tider var Hesteudstillingerne de dominerende, indtil efterhaanden Kvæget blev rigeligere repræsenteret.

Ved den i det foregaaende givne Skildring af de danske Kvæg-racers Udvikling er Dyrskuerne gentagne Gange nævnt, og der er fra disse hentet mange Træk til Belysning af Kvægavl-sarbejdet gennem Tiderne. En kort samlet Fremstilling af Dyrskuernes Historie vil end yderligere afspejle dette og uddybe den Betydning, disse, trods en ofte fremsat ublid Kritik, har faaet for Fremskridtene i Kvægavl og Kvægbrug i Danmark.

S. 343 er Randers Amts Husholdnings-Selskabs »Dyrskue« i 1810 omtalt. Saavidt vides, er dette første Gang, at Tyre præmieres. Vejle Amts Landboforening begyndte i 1824 at uddele Præmier til de bedste Tyre, Orner og Væddere. I Slutningen af Tyverne tager man fat i Randers Amt igen. Holbæk Amts landøkonomiske Selskab holder Dyrskue i 1829, Maribo Amts økonomiske Selskab i 1831, Fyns Stifts patriotiske Selskab i 1832 og 1833, ligesom i Ringkøbing Amt »Selskabet til den indenlandske Heste- og Kvæg-races Forbedring«, der var stiftet under Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab af den kendte jyske Bondemand *Ole Kirk* fra Ebbensgaard ved Ulfborg, afholdt et Dyrskue i Ulfborg 1831. Sorø Amts landøkonomiske Selskabs Præmiering af de mælkerigeste Køer i 1834 findes omtalt S. 349.

I 40erne begyndte Dyrskuerne i Hjørring og Aalborg Amts Landboforeninger ligesom ogsaa i Viborg Amts landøkonomiske Selskab. De af Bønderne efterhaanden oprettede Landboforeninger samt Husdyrloven af 1852, efter hvilken Staten yder Tilskud

til Præmiering, øger Dyrskuernes Antal i 50erne. I Tiden før Husdyrloven fremkom, maatte Landboforeningerne selv afholde Udgifterne ved Dyrskuerne, men flere Foreninger modtog i en Aarrække Pengehjælp dertil af Landhusholdningsselskabet.

Formaalet med Dyrskuerne har straks fra første Færd været gennem en sagkyndig Bedømmelse at faa udpeget de Dyr, der til de givne Tider maatte anses for de bedste, og som derfor særlig burde udnyttes i Avlen. Dyrskuerne har været betragtet som en vejledende Foranstaltning, ligesom der sandsynligvis ogsaa ved de første Dyrskuer har været tænkt paa det ansprende, der kunde ligge i, at de Besøgende drog Sammenligninger ikke blot mellem de udstillede Dyr, men ogsaa med, hvad hver især havde staaende hjemme i egen Bedrift.

Hvilket Udbytte Dyrskuerne saa iøvrigt har givet Enkeltmand i Retning af Vejledning, turde være et andet Spørgsmaal. Det har vel til at begynde med været smaat nok, saa forskelligartet Sagen blev grebet an. For Kvægets Vedkommende ses det, at Landstutmester *With*, der havde Tilsyn med Dyrskuerne, allerede i sin Rapport til Indenrigsministeriet 1852 har været inde paa, at der burde skelnes mere mellem Malkekvæg og Fedekvæg. Han siger: »Nogle forekomme mig at være paa Afveje med Hensyn til de Fordringer, som de gjøre til godt Kvæg, hvilket de saa at sige Alt vil skære over en Kam uden at betænke, at der stilles ganske andre Fordringer til godt Fedekvæg end til Malkekvæg, og at begge disse Egenskaber kun lade sig forene til en vis Grad. Indrettes et Slags Præmiesystem for Kvæg, da maa Staten skænke begge disse Slags Kvægs Produktion lige megen Opmærksomhed; i modsat Fald vil der virkes til Skade i Stedet for til Gavn.«

I sin Rapport for Aaret 1854 har *With* et Afsnit om »de med Præmieuddeling forbundne Dyrskuer«. Efter at have nævnet 50 Dyrskuer, han i Aarets Løb har overværet, giver han en ret udførlig Redegørelse for, hvorledes Dyrskuerne skal virke og Bedømmelsen foregaa, om ikke Skuerne skulde vedblive at afvige saa meget fra hinanden, »at de snarere synes at være hinanden modsatte end at føre til samme Maal«. Han er inde paa, at Præmierne er for smaa, og at »Dommerkomiteerne ofte ikke er strænge nok med Hensyn til Præmiernes Uddeling, og ikke des mindre troer mangen en af Concurrenterne sig forurettet, naar et dem tilhørende maadeligt Dyr ikke belønnes«. Han advarer mod at ødsle med Præmier for Køer og Kvier, men holder paa

Tyrenes store Betydning i Avlsarbejdet. — Som en af de »mest skadelige Bestemmelser, der er vedtagne af mange Foreninger«, fremhæver *With*, »at der ved Præmiernes Uddeling tages Hensyn til, hvormeget Hartkorn Concurrenterne er i Besiddelse af, saaledes at de, hvis Hartkorn overstiger en vis Størrelse, ikke kommer i Betragtning. Vist er det, at det gør et uhyggeligt Indtryk, naar Dyr af en mindre god Beskaffenhed paa en vis Maade pligt-mæssigen gives Fortrin for meget bedre, og af hvilke man er berettiget til at kunne vente sig meget mere med Hensyn til Husdyravlens Fremme end af dem, som belønnes.«

Stutmester *With* anmoder endvidere Dommerkommitteerne om at drage Omsorg for, at Oplysning om Nedstamningen af Dyrene fremskaffes, »fordi det ellers bliver en Umulighed at gøre Begyndelsen til at indrette Stamtavler, som ikke kunne undværes, naar der er Tale om at bringe Landets Husdyravl til en større Fuldkommenhed.«

Iøvrigt blev Sagen grebet an paa ret forskellig Maade; snart kastede man sig særlig over een Husdyrart, snart over en anden. Snart lagdes mest Vægt paa Præmiering af Hundyr, snart af Handyrene.

Det fremstillede Kvæg har gennem mange Aar adskillige Steder baade i Jylland og paa Øerne været en meget broget Samling. Det synes, som om Randers Amts Husholdningsseelskab er en af de første Foreninger, der har Regler for, hvilke Racer der kunde præmieres, samt Bestemmelse om Racerenheden.

Datidens Skuer forløb ofte uden mange Formaliteter. Om Dyrskuet i Odder 1853 hedder det saaledes i et Jubilæumskrift: »Paa den fastsatte Dag og Tid — Kl. 2 Eftermiddag — mødte man paa Vejen udenfor Kroen med de Dyr, man vilde fremstille. Indmeldelse forud fandt ikke Sted og i Stedet for Kataloget stod Ejeren ved sit Dyr under Bedømmelsen og gav alle ønskede Oplysninger«. — Præmierne var kun faa; et Dyr fik 1. Præmie, et 2. Præmie, et 3. Præmie, osv. Husdyrloven af 1852 indeholder dog en Bestemmelse om, at der skal føres en Protokol ved hvert Dyrskue, hvori de præmierede Dyr eller de til Avl velskikkede Dyr indføres med en kort Beskrivelse af deres Herkomst og Egenskaber. Ligeledes skal efter Loven »Besigtigelseskomiteen« gøre de Tilstedeværende opmærksomme paa de fremstillede Dyrs Fortrin og Mangler. — At dømme efter Dr. *Withs* Rapporter har det knebet stærkt med at faa disse Forhold gennemført.

Der har været en saare stor Forskel paa Udseendet af et Datids og et Nutids Dyrskue, og dette gælder ikke blot Dyrenes Kvalitet, men maaske nok saa iøjnefaldende de ydre Rammer for Skuet. Nutidens festlige Præg, Flagene, Mønstringsbaner, smukke Bygninger, Specialudstillinger, Tidsordning, Kataloger, Ordning paa Pladsen, de fyldigere Oplysninger og meget mere giver Grundlag for et Studium, en Belæring, som Datidens Skuer med det tilfældige Markedspræg ganske savnede. Der ligger Menneskealdres Udvikling mellem dette!

Det afspejler sig ogsaa i Bedømmelsen. I Dyrskuernes Barn-dom maatte man begynde med en Bedømmelse alene af det Ydre (Eksteriøret). Man søgte af Dyrets Bygning og Udseende at udfinde, hvorvidt Dyret var sundt og i Besiddelse af en saadan Grad af Velbyggethed og Udvikling, at det var betimeligt at anvende det til Avl. Saare spinkelt har Grundlaget været for Bedømmelsen af Avlsværdien, især da der i lange Tider intet Hensyn toges til Racerenheden. — Men ogsaa dette klarede sig efterhaanden.

I 1868 holder Forpagter *Heide* et Foredrag i Landhusholdningsselskabet om Spørgsmaalet: »Ad hvilke Veje kan Landboforeningernes Virksomhed udvikles fyldigere og mere tidssvarende?« Han kommer derved ind paa Dyrskuerne, som han kalder den vigtigste og betydningsfuldeste Virksomhed for Landboforeningerne og nævner, at Udstillingerne af Malkekvæg har staaet i Skygge for Hestene, »skønt Malkekvægets Forbedring i en langt omfangsrigere Grad vilde have bidraget til Velvære«. Han anfører, at man ved Dyrskuet i Horsens 1867 har skelnet mellem Racer, men ikke endnu lagt Vægt paa eget Tillæg eller paa Afstamningen, og de fleste Præmier og de fleste Penge uddeles endnu til Blandingskvæg. *Heide* mener endvidere, at Præmier til enkelte Køer har saare liden Betydning for Kvægavlen i det hele. — »Grunden til, at Reformere lade vente paa sig, er rimeligvis den, at man anser det for nødvendigt at gøre Indrømmelser til det ikke ringe Tal af Medlemmer, som endnu ikke ville erkende Betydningen af Afstamningen, og som f. Eks. ingen Vægt lægge paa, hvilken Tyr der benyttes.«

Som et Eksempel paa en tidssvarende Ordning af et Dyrskue fremfører han Reglerne for Dyrskuet i Randers 1867, hvor Kvæget bedømtes i 3 Afdelinger, nemlig:

- 1) Svære Tyre eller Tyre af Federacen.
- 2) Lettere Tyre eller Tyre af Malkeracen, der tillige maa være af jydsk Race, idet alle andre bortvises.
- 3) Familier efter følgende Regler:
 - a. Kvæget skal være af jydsk Race, enten sort eller sortbroget, blakket eller blakbroget og i en passende Alder som Tillægsdyr. Tyren maa være over 2 Aar og Køerne staa med Kalv eller have kælvet sidste Vinter.
 - b. En Fremstillter, der har holdt en Besætning af Malkekøer, stiller af en Besætning paa:

over 150 Stk.	1 Tyr,	3 Køer	og 2 Kvier	
fra 100 til 150 Stk.	1 »	3 »	» 1 »	
fra 50 til 100 Stk.	1 »	2 »	» 1 »	
under 50 Stk.	2 »	» 1 »		
 - c. Anmelderens Underskrift paa, at de udstillede Dyr er af eget Tillæg og Opdræt.

I en Diskussion efter Forpagter *Heides* Udtalelser gives der ham Ret i Betragtningerne og Tilslutning til hans fremsatte Tanke om, at Landboforeningerne skulde sende Delegerede til hverandres Dyrskuer for derved at faa et Samvirke til Reformer af Dyrskuerne i Fremtiden. — Om dette sidste fik Betydning, vides ikke, men derimod sejrede efterhaanden Renavlstanken, og Statskonsulent *Axel Appel* har utvivlsomt Ret, naar han et Sted siger: »I Dyrskuevirksomheden, saaledes som denne herhjemme har formet og udfoldet sig, har Renavlen som Grundlaget for et Lands Husdyravl havt en meget formaaende Forbundsfælle.«

Ligesom Raceinddelingen paa Dyrskuerne efterhaanden vandt frem, blev det samme Tilfældet med Fremstillingen af Samlinger, hvorved Opmærksomheden rettedes mod Besætninger, hvorfra gode Avlsdyr kunde erhverves. Senere fremkom Familiesamlingerne, som man mente avlmæssigt havde større Værdi. I den nyere Tid er man i nogen Grad begyndt at vende tilbage til Præmieringen af de enkelte Hundyr, men den overvejende Fremstilling af Køer paa Landets Dyrskuer foregaar dog endnu i Samlinger, hvis enkelte Individier skal være beslægtede enten paa mødrene eller fædrene Side i de nærmeste 4 Led.

Omend Oplysningerne om Afstamningen efterhaanden blev fyldigere og fyldigere, varede det dog en rum Tid, forinden denne

direkte kunde inddrages under Bedømmelsen. Men ogsaa den Tid kom. Senere, da Kontrolforeningerne havde fremskaffet Ydelsestallene, blev Ydelsen en betydningsfuld Faktor, og Bedømmelsen i Nutiden samler sig for Tyrene om Ydre og Afstamning med de derunder givne Oplysninger om Ydelsen for Op-havsmødrene, medens for Kørerne desuden den direkte Ydelse er Genstand for Vurdering.

Det var dog ingenlunde heller saadan, at det Ydre stod som en skarpt afgrænset Faktor gennem Tiderne. Tværtimod, Spejlet spillede et Tidsrum en Rolle, og det noget vage Udtryk, Præget, har gennem alle Tider været inddraget til Vurdering, ligesom Tilfældet har været med Malkeegnene. Og Skridt for Skridt maa i det hele Opfattelserne ændres om, hvad der var væsentlige, og hvad der var mindre væsentlige Bygningstræk. Som Tilstanden var, maatte Begyndelsen gøres med en Bedømmelse hovedsagelig af Brugsdyr, og Tid efter anden, som Racebegreberne klarer sig, Afstammings- og Ydelsesoplysningerne bliver fyldigere, træder Udpegningen af Avlsdyret og dets Værdi stærkere frem. Betegnende for Udviklingen er ogsaa, at medens man vel heller ikke i Nutiden kan undvære en Udpegning og Bedømmelse af de unge Dyr, søger man dog hurtigst muligt og i videst muligt Omfang over til en Bedømmelse af Afkommet og dettes Egenskaber for derigennem at fastslaa et Avlsdyrs Værdi.

Tydeligst kommer de forskellige Tidens Syn paa, hvilke Egenskaber og Faktorer der skulde være Genstand for Bedømmelse, frem igennem de Point- eller Karaktersystemer, der har været anvendt ved Kvægets Bedømmelse paa Dyrskuerne. Hensigten med Brugen af disse har været at skaffe et talmæssigt Udtryk for Dyrets Værdi gennem en Vurdering af de enkelte Egenskaber. Tidligst og i videst Udstrækning er disse Systemer anvendt paa Øerne, i noget mindre Udstrækning i Jylland.

Det ældste af disse Systemer er udformet af Kammerraad Andersen, Gunderslevholm, og brugtes første Gang ved Sorø Amts landøkonomiske Selskabs Præmiering af Malkekvæg i 1847. Hovedformaålet med denne Præmiering angives af Andersen selv at være Udbredelse af Kendskabet til de »Guenonske Kendemærker« blandt Amtets Beboere, og det beherskes derfor fuldstændig af Spejlteorien:

1. Maximum for Spejlets Størrelse og Finhed (bedømt henholdsvis med 12 og 4).....	16 Points
2. Middelmaximum »for Bygning«, »Hud og Haarlag«, »Hoved, Øjne og Horn«, »Dyrets Størrelse« (hver Egenskab bedømt for sig, med henholdsvis 12, 8, 6 og 6 og Summen divideret med 4).....	8 »
Ialt.... 24 Points	

Efter Husdyrloven af 1852, da Staten yder Tilskud til en Præmiering, der har Avlens Ophjælpning til Formaal, ændres Systemet flere Gange og faar nu følgende Udformning:

1. for Bygning med alt hvad dertil kan henføres....	16 Points
2. for ældre Malkemærker under et.....	8 »
3. Spejlets Størrelse og Finhed	8 »
Ialt.... 32 Points	

Det anvendes i flere Landboforeninger til sidst i 80erne og bl. a. ved De samvirkende sjællandske Landboforeningers Fællesdyrskuer 1882, 1884 og 1886. Kammerraad *Andersen* anfører i et Foredrag følgende pudsige Bemærkning om Systemet: »Under »Bygning« henføres alt, hvad der uden umiddelbar Berørelse af Dyret ene maa ses og bedømmes ved Øjets Hjælp, og under »ældre Malkemærker« alt det, ved hvis Bedømmelse ogsaa Undersøgelser gennem Følelsen mer eller mindre maa tages til Hjælp.«

Et i flere Enkeltheder gaende System var udarbejdet af daværende Forpagter *Friis*, *Lindersvold*, og blev anvendt ved de sjællandske Statstyreskuer i Aarene 1887—90 og ved en Del Landboforeningsskuer:

1. For Kropbygning	16 Points
2. » Hoved, Horn og Øjne.....	8 »
3. » Hud og Haarlag	8 »
4. » Mælkeaarer, Mælkehuller og Patter	8 »
5. » Spejl	8 »
6. » Totalindtryk	16 »
7. » Afstamning	8 »
Ialt.... 72 Points	

hvortil for Tyrenes Afkom kan komme..... 16 »

Med mindre Ændringer benyttedes Systemet ogsaa ved Statsskuerne i en Række jyske Amter samt paa Lolland-Falster og Bornholm. I Bestræbelserne for at faa Bedømmelsen saa god

som muligt faar man Tilbøjelighed til at lave udviklede, i Enkelt-heder gaaende Systemer. I en Landboforenings Katalog fra 1902 er saaledes optrykt en Skala for Tyre, hvorved der kan gives Points for ikke mindre end 10 Bygningstræk. *Axel Appel* mener ikke, at Dommeren har ønsket at bruge det.

Men Systemerne samler sig heldigvis efterhaanden om færre Egenskaber. Følgende to Systemer, vedtagne af Statsdyrskue-kommissionen i 1890 og 1902, er brugt ved Landets Statstyreskuer i en Aarrække:

1890.

Størrelse og Bygning.....	indtil 25	Points, Minimum	8	Points
Malkepræg	» 20	»	» 8	»
Egentlige Malketegn	» 20	»	» 8	»
Afstamning	» 15	»	» 0	»

1902.

Størrelse og Bygning.....	indtil 15	Points, Minimum	3	Points
Præg	» 12	»	» 3	»
Malketegn	» 12	»	» 3	»
Afstamning	» 12	»	» 0	»

I 1906 ændrer den sjællandske Statstyreskuekommission Udtrykket Malketegn« til »Malketegn i Forbindelse med Hensynet til Mælkemængde og Fedtprocent hos de paa Tyrens Stamtavle opførte Moderkøer«. Samme Aar stilles ved Jubilæumsdyrskuet i Odense for første Gang ved et dansk Dyrskue Fordringen om Oplysninger om Ophavets Ydelse som Betingelse for Præmie-æskning. For Malkekøerne stilles Kravet om Oplysninger om mindst 2 Aars kontrolleret Ydelse.

Præget spillede, som det ses, en ikke ringe Rolle. *Buus* forklarede ved Landmandsforsamlingen i Svendborg Begrebet Malkepræg paa følgende Maade: »Men dernæst skal Dyret have Malke-racens rene Præg, som dog kun har Betydning, naar det findes i Forbindelse med store og stærkt udviklede Mælkeorganer, som viser, at det ikke er tilvejebragt ved knap Røgt, men derimod ved en stærk Mælkeydelse og rigelig Ernæring.«

Baade Malkepræg og Malketegn forsvinder dog efterhaanden som selvstændige Faktorer ved Tyrenes Bedømmelse, medens Begrebet Racepræg knyttes til Bygningen, som sammen med Afstamningen faar Hovedindflydelsen. Man er ikke længere saa bange for Størrelse, Kraft og Udvikling selv med

mindre Malkepræg, naar blot Stamtavlen er i Orden. — For saavidt er det samme sket med Bedømmelsen af Hundyrene, men da Mælkeorganerne, særlig Yveret og Patterne, altid hos Køer af Malkerace vil være et af de væsentlige Bygningstræk, indbefattes og bedømmes det under Bygning og Racepræg. Hertil kommer for Samlinger endvidere Ensartetheden i Dyrenes Ydre som Genstand for Bedømmelse.

Medens man paa Sjælland i en Aarrække efter 1907 opstillede Tyrene i Præmierækken i Henhold til den samlede Pointssum, brugte man paa Fyn og i Jylland at opstille Dyrene efter Eksteriørbedømmelsen og give Tillægspræmie enten for Afstamningen under et (Fyn) eller for baade Afstammings- og Ydelsesoplysningerne hver for sig (Jylland).

Uagtet der kan fremføres vægtige Grunde til Forsvar for hver især af disse Metoder, fandtes det i flere Henseender uheldigt, at det samme Hovedprincip ikke blev fulgt i alle Landsdele ved Bedømmelsen af Dyr af samme Race, og dertil kom, at saavel Afstammings- som Ydelsesbedømmelsen var ikke lidet afvigende. Dette Forhold førte da til, at der i 1922 foresloges ensartede Bedømmelsesregler for rødt dansk Malkekvæg, og ved de fleste Dyrskeer, hvor denne Race fremstilles, bruges nu nedenstaaende System, der i nogen Grad ogsaa benyttes ved Korthornets og den jydsk Race Bedømmelse.

Tyre.

Bygning og Racepræg bedømmes ved følgende 9 Karakterer eller tilsvarende Pointstal for de enkelte Landsdele:

	1. Præmie		2. Præmie		3. Præmie		4. Præmie		Ingen Præmie
	ug	ug÷	mg+	mg	mg÷	g+	g	g÷	tg
Lolland-Falster..	48	44	40	36	32	28	24	20	16
Fyn og Sjælland..	24	22	20	18	16	14	12	10	8
Jylland.....	12	11	10	9	8	7	6	5	4

Afstamningen deles i $\left\{ \begin{array}{l} \text{a. Bygning og Racepræg (Eksteriørværdi).} \\ \text{b. Ydelse (Ydelsesværdi).} \end{array} \right.$

Hertil benyttes ovenstaaende Karaktersystem eller Pointsskala indtil 24 for saavel a. som b. Sammenlagt giver disse Pointstal Afstammingspræmien: 1. Præmie gives for over 40 Points, 2. Præmie for 32—40 Points, 3. Præmie for 24—32 Points og 4. Præmie for 16—24 Points. Derunder ingen Præmie. — Bedømmelsen af

Afstamningens »Ydelsesværdi« er i de senere Aar paavirket i ikke ringe Grad af de fremkomne Resultater fra Afkomsundersøgelserne.

Køer og Kvier.

For Bygning og Racepræg (herunder Malketegn og Mælkeorganer, særlig Yverets og Patternes Form og Udvikling samt for Ensartethed i en Samling) gives Karakter eller Points efter samme Skala som for Tyrene.

Afstamningen kan bedømmes ligesom for Tyrene og efter samme Skala.

Ydelsen er Genstand for en særlig Bedømmelse og Præmiering. Uagtet de herved benyttede Metoder er noget afvigende i de enkelte Landsdele, og det frie Skøn ofte gaar i Stedet for et bestemt Pointssystem, kan følgende Regler, der i betydelig Udstrækning anvendes, anføres som Eksempel paa Ydelsesbedømmelsen:

Et Gennemsnitsudbytte af Regnskabsaarene paa 150 Kg. Smør sættes lig 0, og for hvert 5 Kg. Smør derover gives 1 Point. Hertil lægges, naar Smørmængden er

mindst 160 Kg. og Fedtprocenten mindst 3,70	1 Points
» 170 » » » » 3,80	2 —
» 180 » » » » 3,90	3 —
» 190 » » » » 4,00	4 —
» 200 » » » » 4,10	5 —

hvorefter der tillægges 1 Point for hver 0,10 pCt. Fedt, Mælkefedmen stiger, uanset om Smørmængden stiger yderligere. Ved Samlinger udregnes Gennemsnitspoints for samtlige Individier. Til de præsterede Ydelser gives der ved 1. Kalv et Tillæg af 30 Kg. Smør og ved 2. Kalv 20 Kg. Smør. — Oprindeligt gav 12 Points ialt eller derover 1. Præmie, 9—12 Points 2. Præmie, 6—9 Points 3. Præmie og 3—6 Points 4. Præmie for Ydelse; men paa en Del Dyrskuer er i de senere Aar denne Skala ændret f. Eks. til 16, 12, 8 og 4 Points som Grænsetal for 1., 2., 3. og 4. Præmie for Ydelse.

Som Eksempel paa Regler for Bedømmelse af Afkom ved Statstyreskuerne kan anføres de ved sidste Statsskuer paa Sjælland benyttede. Herefter skulde der almindeligvis efter en Tyr fremstilles mindst 60 pCt. af alt Afkom over 1 Aar, dog ikke under 10 ved første, 15 ved anden, 20 ved tredje og 25 ved fjerde

Fremstilling. — Efter et bestemt Pointssystem bedømtes 3 Faktorer: 1) Størrelse, Bygning og Racepræg. 2) Malke-tegn. 3) Ensartethed. Ved 3. og senere Fremstilling desuden 4) Mælkemængde og 5) Mælkefedme.

Det er efterhaanden blevet et anseligt Antal større og mindre Dyrskuer, der afholdes her i Landet, antagelig 130 à 150 aarlig. De kan sondres i forskellige Grupper med hver sin særegne Karakter og sine særlige Opgaver.

De lokale Landboforeningers Dyrskuer omfatter Dyr fra et begrænset Omraade, og kun de større af disse Skuer kan faa Betydning udover den nærmeste Egn. Trods Husdyrlovenes Regler for Statstilskud til Præmieringen har der til de seneste Tider kunnet iagttages en ikke ringe Forskel paa Fremstilling og Bedømmelse fra Skue til Skue. Ved den omfattende Konsulentvirksomhed, Brugen af Fællesdommere, fælles Bedømmelsesregler, samme Form for Kataloger osv. søges nu en vis Ensartethed opnaaet. Betydningen af de mindre Skuer har ofte været under Debat, og Anskuelserne herom er delte. — Enkelte Skuer, f. Eks. Aalborg Amts Landboforenings, har Karakter af Hovedskuier, idet der i Forvejen indenfor Foreningens Omraade er afholdt mindre Skuer, Bidyrskuier, og de fra disse højest anerkendte Dyr møder saa frem paa Hovedskuet. En Slags Fællesskuier fremkommer, hvor flere Landboforeninger slaar sig sammen om Dyrskuets Afholdelse.

Fællesforeningernes Fællesskuier og Ungskuier har efterhaanden faaet en ikke ringe Betydning for Kvægavlen indenfor hver Landsdel. Forskellen mellem Fællesskue og Ungskue bestaar væsenligst i, at paa de førstnævnte kommer ogsaa ældre Dyr, Tyre over 3 Aar og Køer, med. Ungskuierne er, som Navnet antyder, kun beregnet for de unge Dyr, for Kvægets Vedkommende Tyre og Kvier.

Begyndelsen til disse Fællesskuier er gjort i Jylland, idet Foreningen af jydsk Landboforeninger holdt det første af den Slags Dyrskuier i 1874 i Aarhus. Med 4—8 Aars Mellemrum er Skuerne afholdt, senest i Horsens 1922. — Det første Fællesskue paa Sjælland afholdtes i 1882 i Roskilde, det seneste i 1928 i Ringsted. Ogsaa her var oprindeligt nogle Aars Mellemrum, men i de seneste Aar er det afholdt aarligt. — Ogsaa Fyn begynder i 1882 i Odense. Det kaldes hvert Aar Fællesskue, men i Reglen er kun hvertandet Aar Hundyrene, Malkekvægsamlinger og Ungkvæg-

samlinger, med. Ogsaa Lolland-Falster har havt sine Fællesskuer efter de samvirkende lolland-falsterske Landboforeningers Oprettelse 1897.

Disse Fællesskuer, der for de større Landsdeles Vedkommende forlængst i Tilslutning er kommet paa Højde med, ja endog havt et betydeligt større Antal anmeldte Dyr end de tidligere Landmandsforsamlinger, og som til Dels har været Vandreskuer, hvad der særlig for Jylland med de ret forskellige Jordbunds- og Raceforhold har været betydningsfuldt, har udøvet en særdeles heldig Indflydelse paa Kvægavlen gennem den Belæring, som disse større Fremstillinger bl. a. ved den afsagte Dom har givet saavel Udstillere og Opdrættere som det besøgende Publikum.

Ungskuerne eller Fællesskuerne for unge Dyr fra 1 til 3 Aars Alderen har ligeledes deres Oprindelse fra Jylland, idet det første holdtes i Viborg 1892, og senere er holdt et hvert Aar, naar der ikke har været stort Fællesskue eller Landmandsforsamling. Ogsaa der har været Vandreskuer. Sjælland har havt tilsvarende Vandreskuer for unge Dyr. — Baade Fællesskuer og Ungskuer har været betydningsfulde Stævner til Oplysning om Aarets Høst af unge lovende Avlsdyr og har delvis ogsaa gjort en ikke ringe Nytte for Salget af Avlsdyr, især Tyre. Heller ikke bør det glemmes, at disse Skuers tidsvarende Regler for Fremstilling og Bedømmelse har givet Anledning til Vejledning og Paavirkning af de enkelte lokale Landboforeningers Dyrskuevirksomhed.

Statsskuerne eller Distriktsskuerne for Tyre fremkom ifølge Husdyrloven af 1887 og eksisterede, indtil Husdyrloven af 1927 ophævede dem. Landet var inddelt i 14 Skuekredse, og i hver af disse holdtes et Hingste- og Tyreskue, hvor der foretoges en Individpræmiering af 3- og 4-aarige Dyr; for de ældre kunde der foretages en Præmiering af de paagældende Dyrs Afkom. Disse Skuer gav et godt Overblik over de bedste, fuldt udviklede og mest benyttede Handyrskue, Afstamning og Avlsværdi. Skuerne kom i nogen Maade til at give Grundlaget for den offentlige Stambogføring for Hingste og Tyre. — Ved Statsskuerne Ophævelse 1927 vil den Opgave, som disse hidtil har løst, mest naturligt kunne tages op og videreføres af Fællesforeningerne og saaledes tilknyttedes disses Fællesskuer og Ungskuer, og Husdyrloven hjemler derfor ogsaa et vist Beløb hertil — særlig til Afkomsbedømmelsens Fortsættelse.

Landmandsforsamlingernes Indflydelse paa Kvægavlen fremgaar i nogen Maade af den i det foregaaende givne Skildring af vore Kvægracers Udvikling. Ved de 15 sidste Landmandsforsamlinger har der været holdt landsomfattende Dyrskuer; ved de tre første var det kun lokale Skuer. Deres Indsats til Gavn for Kvægbruget kan kort sammenfattes deri, at de har kunnet belyse Racernes Udvikling til de givne Tider, har ofte givet Udspring for ny Midlers Anvendelse, ligesom Ændringer i Arbejdsmaader og Arbejdsmaal indenfor Husdyravlen i det hele taget ofte har kunnet søges fra disse toneangivende Stævner. — I Horsens 1861 kunde Bedømmelsen støttes til Stamtavler, og her var for første Gang fremstillet Samlinger af eget Tillæg. I Aarhus 1866 kunde Racerne bedømmes hver for sig. I Svendborg 1878, hvor det røde danske Kvæg anerkendtes som jævnbyrdigt med Anglerne og bedømtes i samme Hold, skulde de udstillede Samlinger være af eget Tillæg og Opdræt. I Aalborg 1883 var Blandinger eller Krydsninger udelukket fra Præmiering. I Randers 1894 var der givet Plads for Udstillinger fra Kvægavlsforeningerne, og i Odense 1900 fandtes Bedømmelse af Smørkøer og af Familiegrupper. — Udviklingen af Landmandsforsamlingernes Kvægudstillinger kan belyses ved, at i København 1852 mødte 80 Stkr. Kvæg, i Odense 1900 991 Stkr.

Fællesforeningernes Fællesskuer har til en vis Grad overflødiggjort Landmandsforsamlingerne. Hertil kommer, at Omkostningerne ved Afholdelse af saadanne landsomfattende Udstillinger i Nutiden er meget store. Derfor har der ingen været afholdt siden Aar 1900, endskønt det ogsaa for Kvægavlen vilde have Interesse og Betydning atter at faa Repræsentanter for samtlige Racer fra de forskellige Landsdele frem til Sammenligning paa et Landskue.

En særlig Art Dyrskuer er Fedekvægskuerne. Saavidt vides er den første Udstilling af Slagtekvæg her i Landet afholdt under Landmandsforsamlingen i Aarhus 1866. Dette gentoges ved Landmandsforsamlingerne i København 1869 og Nykøbing F. 1872. Paa disse tre Skuer var udstillet henholdsvis 56, 52 og 29 Stkr. Fedekvæg ialt. Ogsaa ved Landmandsforsamlingernes Dyrskuer i Viborg 1875, Svendborg 1878, Aalborg 1883 og i København 1888 fandtes Afdelinger for fedet Slagtekvæg.

Københavns Amts Landboforening afholdt det første selvstændige Fedeskue 1873, og her var anmeldt 69 Kreaturer. Samme

Forening holder Skuer 1874, 1876 og 1877. De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift afholder Skuer i 1883, 1884, 1885, 1887 og 1889. Skuerne holdes i København.

Foreningen af jyske Landboforeningers første Skue i 1874 i Aarhus var et Fedeskue, og man fortsætter dermed i Aalborg 1876, Kolding 1879, Holstebro 1882, Aarhus 1886, og desuden fandtes en Afdeling paa Fællesskuet i Aarhus 1890, ligeledes ved Ungskuet i Tisted 1913. Det sidste Fedekvægskue til Dato her i Danmark holdtes i Kolding 1914.

I Nakskov havde Maribo Amts økonomiske Selskab i 1884 foranstaltet et Fedekvægskue paa 36 Stkr. Kvæg.

Formaalet med disse Skuer var at fremme god Fedning af Dyr passende for det engelske Marked. Man har søgt at klarlægge, hvorledes de forskellige Racer egner sig til Fedning, samt Aldersforholdenes Indflydelse. I nogen Grad har Skuerne givet Oplysning om Fedningsmetoder og Fedningsøkonomi. Særlig er der Grund til at nævne de Bidrag, Skuerne gav til Belysning af den jyske Kvæggraces Egnethed til Fedning, saaledes som dette fremgik fra Besætningerne paa Sdr. Elkjær, Rydhauge, Knuthenborg og flere.

HUSDYRBRUGSUDVALG, KONKURRENCER MELLEML HELE KVÆGHOLD OG TILSYN MED KVÆGBESÆTNINGER.

Mange af de iværksatte offentlige Foranstaltninger til Kvægbrugs Fremme kan betragtes som Frugter af det Arbejde, Fællesforeningerne gennem Aarene har udfoldet ogsaa paa Kvægavlens Omraade. Særlig har de af disse Foreninger nedsatte Husdyrbrugsudvalg ofte virket vejledende og støttende, naar denne eller hin Foranstaltning skulde føres ud i Livet. Der er derfor god Grund til at minde om disse Udvalgs Tilblivelse — ogsaa fordi de har en væsenlig Andel i, at Konkurrencer mellem de bedste Avlsbesætninger iværksattes.

Det første Husdyrbrugsudvalg for en enkelt Landsdel dukker op i Jylland. I 1872 var Foreningen af jyske Landboforeninger dannet, og allerede efter faa Aars Forløb meldte Trangen sig til et saadant raadgivende og vejledende Udvalg som Følge af de ret forvirrede Race- og Arbejdsforhold. Ved Delegeretmøderne sidst i 1870erne og Begyndelsen af 80erne drøftes ivrigt, hvorledes man fremhjælper og bevarer de rene Kreaturracer i Jylland.

Man paakalder endog Statens Indgriben overfor den planløse Krydsningsavl gennem en udøvet Statskontrol med Anvendelsen af Handyrene, ligesom Oprettelse af Forsøgsgaardte til Frembringelse af gode Kreaturer af ren Race var paa Tale. Ved Delegeretmødet 1881 udtaler Etatsraad *Mourier-Petersen*, Holbækgaard, sig dog stærkt for, at Opdrætterne selv maa tage Standpunkt overfor Racevalget. Han opfordrer til Handling og ikke til at vente paa direkte Hjælp fra Staten, og foruden et Forslag om Afholdelse af Tyreskuer for Tyre over 3 Aar anbefaler han Nedsættelsen af et permanent Dyrskueudvalg til at tage sig af Forningens egne Skuer samt af Landboforeningernes Dyrskuer med Hensyn til Gennemførelsen af visse ensartede Regler og Fremgangsmaader. Endvidere udkaster han Tanken om, at der for en virkelig Fuldbgyrdelse af disse Formaal maatte ansættes en Mellenmand — Vejleder eller Vandrelærer — der skulde være den levende Forbindelse mellem Udvalget og Opdrætterne, idet denne Mand — altsaa en Konsulent — skulde udøve sin Virksomhed i selve Landsbyerne og Gaardene.

Dette vort Lands første Husdyrbrugsudvalg blev nedsat og efter Forslag af *Harald Branth* benævnet Udvalg for Husdyravl og Husdyrbrug. Dets fornemste Opgave skulde være at arbejde for Bevarelse af Udvikling af Jyllands Landracer af Heste og Kvæg.

Udvalget overdrog til Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Husdyrbrugskonsulent *P. Jessen* at paabegynde en grundig Undersøgelse af fremragende jyske Kvægstammer for derigennem muligt at faa Vejledning og Vink til Støtte for enhver Bestræbelse, der gaar ud paa at udvikle Danmarks Kvægavl ved Dannelsen af Stammer. 1882 forelaa en indgaaende Beretning fra *P. Jessen*: »En Beskrivelse af to jyske Kvæghold«, nemlig Besætningerne paa Birkelse (Kammerherre *Skeel*) og Rosvang (Inspektør *Buus*). — Dette danner ligesom en Forløber for de indgaaende Beskrivelser af fremragende Avlsbesætninger, som Konkurrencerne senere skulde bringe.

I de øvrige Provinser — paa Øerne — blev der ogsaa tidligt (Sjælland 1883) af vedkommende Fællesforeninger nedsat Udvalg til at tage sig af Husdyravlens Fremme, dels som særlige Kvægbrugsudvalg, dels som Stambogudvalg. Dette førte senere til Oprettelsen af Fællesledelser for Kvægavls- og Kontrolforeninger, der i den nyere Tid, ofte i Samarbejde med de vedkommende

Fælleslandboforeninger, røgter væsentlige Sider af de offentlige Kvægavlsarbejder.

Iværksættelsen af Konkurrencer mellem hele Kvæghold er et Udslag af Tanken om at kunne give de mere fremskredne Kvæghold en Haandsrækning til en rationel Avlsledelse gennem en planmæssig og virksom Udnyttelse af det tilstedeværende Avlsmateriale. De er udviklet ud fra den Betragtning, at et saadant Arbejde ikke alene vilde blive til Fordel for dem, der direkte tog Del i det, men bidrage til at bane Vej for Fremskridt i Kvægavlen i Almindelighed; særlig ved den Spredning af gode Avlsdyr, som fra disse mere fremskredne Kvæghold efterhaanden maatte finde Sted.

Konkurrencer mellem hele Kvæghold er kort og godt en Kappelstrid mellem Opdræterne om deres Kvægholds Avlsværdi. Gennem en Undersøgelse og et sagligt Tilsyn klarlægges Besættningernes Oprindelse og Udvikling, deres Standpunkt under Konkurrencen med Hensyn til Afstamning, Eksteriør og Ydelse. ligesom der fremskaffes Oplysninger om Fodrings- og Opdrætningsforhold, Salg af Avlsdyr m. m. — Som der paa Dyrskuerne foregaar en Udpegning og Vurdering af de der fremstillede enkelte Avlsdyr, saaledes henleder Konkurrencerne Opmærksomheden paa og giver en Redegørelse for de fremragende Avlsbesættninger, om hvilke navnlig paa en vis Tid Udtrykket »Avlscenter« ofte anvendtes.

En spirende Begyndelse kan den af Københavns Amts Landboforening allerede i 1881 iværksatte Præmiering af Kvæghold siges at være, men iøvrigt har Fyn Fortjenesten og Æren af at være gaaet i Spidsen, idet Fyns Stifts patriotiske Selskab i 1884 lod afholde en etaarig Konkurrence, der gentoges i 1887 og 1891. Hensigten og Formaalet med Fremdragningen af disse bedste Kvægbesættninger i Stiftet er udtrykt saaledes: at forædle disse og at højne deres Omsætningsevne, saa de kunde komme til at staa som Mønsterbesættninger til værdig Efterligning. Maribo Amts økonomiske Selskab fulgte Eksemplet i 1888, og for Jyllands Vedkommende iværksattes Foranstaltninger af noget lignende Art i 80erne af enkelte lokale Landboforeninger, saaledes f. Eks. i 1889 Aarhus Amts landøkonomiske Selskabs Præmiering af velledede og lønnende Kvæghold. — De samvirkende sjællandske Landboforeninger gav i Begyndelsen af 80erne Stødet til Dannelsen af et Avlscenter for Kvæg af rød dansk Malke race paa

Thurebylille, et Forsøg, der ligesom den ved Foreningen af jyske Landboforeningers Tilskyndelse i 1889 givne Statsstøtte til Kort-hornbesætningen paa Henneberg Ladegaard er Udtryk for Tidens Tanker om det formaalstjenlige i dels at støtte, dels at fremdrage de gode Avlsbesætninger for Offentligheden. Ogsaa de i 90erne paabegyndte Udpegninger af Avlscentre for Svin har utvivlsomt deres Udspring fra disse Bestræbelser.

Konkurrencernes Betydning styrkedes i høj Grad, da man i 90erne kom saa vidt, at der kunde iværksættes en indgaaende Kontrol med Mælkenængde, Mælkefedme og Foderforbrug. Fra at være etaarige blev Konkurrencerne efterhaanden toaarige. Den første af disse afholdtes i 1894—1896 paa Fyn, og en af Dommerudvalget antaget Assistent rejste her rundt og udførte ved Hjælp af *Gerbers* Kontrolapparat Kontrolleringerne over Ydelsen.

Medens paa Øerne de afholdte Konkurrencer har omfattet Besætninger fra hele den paagældende Landsdels Fællesforenings Omraade, har de i Jylland været amtsvise, dog undertiden to Amter sammen. Fællesforeningernes Husdyrbrugsudvalg har i Reglen medvirket ved Dommerudvalgets Sammensætning. — Medens oprindeligt de Landboforeninger, der iværksatte Konkurrencerne, selv maatte afholde Udgifterne derved, bidrog Staten senere indtil den sidste Husdyrlovs Gennemførelse med $\frac{2}{3}$ af Udgifterne. Til selve Præmieringen har der dog ikke kunnet ydes Statstilskud. — Ved de sidste afholdte Konkurrencer, saaledes ved den paa Sjælland i 1927 afsluttede, har de deltagende Besætningsejere selv maatte bestride en væsentlig Del af Udgifterne.

De afholdte Konkurrencer har støttet Familiestambogføringens Udbredelse, idet en saadan Stambog er anlagt i hver deltagende Besætning. De efter Konkurrencernes Afslutning udgivne Beretninger staar som værdifulde historiske Kildeskrifter for Fremtidens Kvægavlsarbejde.

Antallet af afholdte Konkurrencer har indtil 1927 været følgende: Fyn 7, Sjælland 5, Lolland-Falster 3 og Jylland 14, ialt 29. Det er selvfølgelig vanskeligt at afgøre, hvad disse Konkurrencer har bevirket i Retning af at fæstne og højne Avlsværdien. Heller ikke er det muligt direkte at angive deres Virkninger i den almindelige Kvægavl. Det kan kun antydes, at der efter enhver Konkurrence i Reglen er foregaaet et stigende Salg af Avlsdyr fra de paagældende Besætninger. — Derimod kan der gives et Billede af den Fremgang i Ydelse. Konkurrencerne afslører, og

som er saa meget mere bemærkelsesværdig, som der i de sidste Konkurrencer har deltaget betydeligt flere Besætninger end ved de første. Som Eksempel paa disse Forhold fremdrages de afholdte Konkurrencer paa Sjælland:

Gennemsnitsydelse af samtlige Køer i de
anerkendte Kvæghold.

Konkurren- cens Nr. — Aar	Antal Besæt- ninger	Antal Køer	Aarligt Gennemsnit pr. Ko			
			kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør	kg Smørfedt
1ste 1897-98	5	101,6	3328	3,39	126	112,8
2den 1899-01	6	318,8	3618	3,39	137	122,7
3die 1905-07	15	441,2	3703	3,66	151	135,5
4de 1911-13	10	444,9	4362	3,86	188	168,4
5te 1925-27	26	822,9	4543	4,27	218	193,8

Det fremdragne Eksempel bekræfter i fuldt Maal den Stigning i Ydelse, der har fundet Sted for Racen i Almindelighed og for de gode Avlsbesætninger i Særdeleshed i den sidste Menneskealder.

En særlig Plads blandt Konkurrencer mellem hele Kvæghold indtager de omkring Aarhundredskiftet foretagne Udpegninger af Avlscentrer. Landbrugsministeriet afæskede i 1897 Det kgl. danske Landhusholdningsselskab en Betænkning angaaende, hvorvidt det maatte anses for ønskeligt og betimeligt, at der søgtes tilvejebragt Midler til paa rationel Maade at fremme Landets Husdyravl særlig ved Oprettelsen og Vedligeholdelsen af Avlscentrer for de forskellige Husdyrracer. Landhusholdningsselskabet støttede Tanken, bl. a. med Henblik paa den store Betydning, de i England tildels ved Rigmænds Hjælp dannede Elite-Avlscentrer havde haft paa dette Lands Husdyravl og Husdyrbrug. Kun fremhævedes det, at det gjaldt om at finde en saadan Form for Understøttelsen, at den ikke virkede stagnerende men som en Spore for de Opdrættere, den kom til Gode, og uden at virke trykkende paa andre Bestræbelser til Kvægavlens Fremme, der endnu ikke havde vundet Statens Anerkendelse og Støtte.

Efter Forhandlinger med de forskellige Landsdeles Fællesforeninger, hvis Konkurrencer mellem hele Kvæghold skulde danne Grundlaget for Udpegningen af Avlscentrer, og efter at der i Rigs-

dagssamlingen 1897—98 var vedtaget en Bevilling paa 100 000 Kr. aarlig i 4 Aar til Oprettelsen af Avlscentre for Heste, Kvæg, Faar og Svin, af hvilken Bevilling 72 000 Kr. aarlig kunde anvendes til Avlscenter og Opmuntringspræmier for Kvæg af rød dansk Malke race og af jydsk Race, afholdtes en etaarig Konkurrence i 1898—99, hvorefter Besætningerne hos følgende Opdrættere anerkendtes som Avlscentre:

Kvæg af jydsk Race:

Godsejer *Harald Branth*, Sdr. Elkjær,
 Proprietær *S. P. Pedersen*, Borupgaard,
 Forpagter *J. Nielsen*, Hannerup,
 Gaardejer *Anker Pedersen*, Krogsager,
 Gaardejer *H. P. Rasmussen*, Herskind,
 Gaardejer *Niels Pedersen*, Trustrup.

Desuden tildeltes der Opmuntringspræmier til to Besætninger.

Kvæg af rød dansk Malke race:

Gaardejer *Jørgen Hansen*, Lyngeskildstrup. Sjælland.
 Gaardejer *Rasmus Hansen*, Elkenøre, Falster,
 Forpagter *R. Katstrup*, Hellerup, Fyn,
 Forpagter *R. Christiansen*, Brænderupgaard. Fyn,
 Gaardejer *Jens Hansens Enke*, Holev, Fyn,
 Gaardejer *H. E. Clausen*, Marslev, Fyn.

Der tildeltes Opmuntringspræmier til 15, blandt hvilke kan nævnes Ourupgaard-Besætningen.

Ved en fornyet Konkurrence, der var toaarig, 1899—1901 anerkendtes yderligere Besætningerne hos nedennævnte Ejere:

Kvæg af jydsk Race:

Gaardejer *Jens Rasmussen*, Skibby,
 Gaardejer *Knud Rasmussen*, Skovby.

7 Besætninger, hvoriblandt Langholt- og Stautrup-Besætningerne, fik Opmuntringspræmie.

Kvæg af rød dansk Malke race:

Proprietær *Zacho*, Gammeleje, Lolland,
 Gaardejer *N. C. Olsen*, Tjustrup, Sjælland.
 Gaardejer *Knud Pedersens Enke*, Bellinge, Fyn,
 Gaardejer *J. Christiansen*, Birkelund, Fyn.
 Gaardejer *Christoffer Ovøsen*, Lombjerge, Fyn.

Mellem 19 Besætninger, som fik Opmuntringspræmie, findes blandt andet Kollekolle-Besætningen.

De udpegede Avlscenterbesætninger erholdt Præmiebeløb, der varierede fra 1200 til 3000 Kr. aarlig efter Besætningernes Størrelse. I Opmuntringspræmier uddeltes 200 eller 300 Kr. pr. Besætning. Fra Avlscenter-Konkurrencerne foreligger udførlige Beretninger udarbejdede af Avlscenterudvalgenes Sekretærer: Statskonsulenterne *P. A. Mørkeberg* og *Axel Appel*, hvilke Beretninger har tjent som Forbillede ved Udarbejdelsen af Beretninger over senere afholdtes Konkurrencer mellem hele Kvæghold.

Den 4aarige Avlscenterbevilling blev ikke fornyet. Tidens Tankegang gik utvivlsomt mod denne Understøttelse af de gode Kvægbesætninger; men det maa iøvrigt erkendes, at man overraskende godt virkelig opnaaede at faa fremdraget de Besætninger, der besad den mest fremragende og sikre Avlsværdi. Dette vil blandt andet fremgaa af den i det foregaaende givne Skildring af Kvæg-racernes og Tyreslægternes Udvikling i den nyere Tid.

Hele Avlscenterbevægelsen gav sig ogsaa Udslag i nogle Bestræbelser, der omkring 1901 dukkede op, og som gik ud paa Dannelsen af Opdrætterforeninger, eller som Konsulent *S. P. Petersen* kalder det, »Dannelsen af Avlscentre paa flere Hænder«. Man tilstræbte et fast, planmæssigt ordnet Samarbejde mellem Ejerne af mindre men fremragende Besætninger, saa disse kunde virke lige saa godt og gøre samme Nytte som Avlscentrene. hvis Formaal i korte Træk var at fremme Produktionen af et større Antal fortrinlige Avlsdyr. Navnlig i Jylland dannedes der paa flere Egne, hvor der var Betingelser derfor, saadanne mindre Opdrætterforeninger. Man haabede ved den ny Husdyrlov af 1902 at kunne have faaet Raadighed over Midler til særlig Støtte for disse Foreninger, men dette skete ikke, og i de følgende Aar virkede de dannede Opdrætterforeninger nærmest som Tyreholds- eller Kvægavlsforeninger.

Om de i Tidens Løb afholdte periodiske Konkurrencer mellem de gode Besætninger, hvorfra der sælges et stort Antal Tillægsdyr, er der rejst den Indvending, at det burde være Foranstaltninger, som var fortløbende — permanente. Offentligheden har altid — og altsaa ikke blot i de to Aar, Konkurrencen varer — Interesse i en vis Kontrol og Føling med Arbejdet i de fremragende Besætninger, ligesom disses Ejere i Reglen vil kunne se deres Fordel ved en aarlig sagkyndig Belysning og Paapegning

af Besætningernes formodede Avlsværdi. — Det var slige Tanker, der laa bag ved et i 1913 i Foreningen af jydsk Landboforeningers Udvalg for Husdyravl og Husdyrbrug af daværende Konsulent *Lars Frederiksen* fremsat Forslag om Oprettelsen af et Tilsyn med gode Avlsbesætninger. Sagen vakte Interesse og nød Fremme, og i 1914 begyndte i Jylland et Kvægavlsarbejde af en saadan særegen Art, der dog rettest kan opfattes som beslægtet med Konkurrencerne og i visse Henseender er en Videreførelse af disse.

Hensigten med disse »Besætninger under Tilsyn« er at iværksætte en Forbindelse mellem Ejerne eller Brugerne af de bedste og mest lønnende Kvægbesætninger i Jylland og Foreningen af jydsk Landboforeninger. Denne sidste fører gennem sin Konsulent og et dertil nedsat Udvalg Tilsyn med samt indsamler, kontrollerer og bearbejder systematisk Oplysningerne om Besætningernes Ydelse, Afstamning m. m., og af det indsamlede Materiale offentliggøres, hvad der skønnes at have særlig Betydning for Fremme af Kvægavlen i Jylland. Besætningsejerne afholder selv de dermed forbundne Udgifter, og Adgangen til at komme under Tilsynet staar aaben for alle, der arbejder med Kvægbesætninger af ren Race, og som er under en saadan Ledelse, at de kan ventes at faa Betydning ved Salg af Avlsdyr. I hver Besætning føres en Familiestambog, og i den aarlige Beretning om denne Virksomhed gives Oplysninger om de forskellige Besætningers avlsmæssige Standpunkt, Salg af Avlsdyr, Ydelse m. m. Fra de tilsynsførendes Side kan der stadig henvises til de Besætninger, som har Avlsdyr til Salg. Tilsynet begyndte i 1914 med 73 Besætninger, men omfattede i Aarene 1921 omtrent det dobbelte Antal eller utvivlsomt de fleste Kvægbesætninger i Jylland med betydende Avlsværdi.

Endnu en Foranstaltning til rationel Kvægavls Fremme og faldende i Traad med de foran skildrede skal kort nævnes. I 1891 dannedes Kvægavlselskabet eller Opdrætterforeningen »Fyn«. Dens Opgave og Formaal var at give Indehaverne af de mere fremskredne Kvæghold paa Fyn Vejledning med Hensyn til Avlens Ledelse, idet der af et sagkyndigt Udvalg skulde foretages Kaaring af de bedste Køer og Tyre i Medlemmernes Besætninger. Der skulde føres Regnskab, idet Medlemmerne forpligtede sig til efter en fælles Plan at føre Prøvemalknings- og Foderregnskab samt Stambog over de kaarede Dyr. Foranstaltningen tog ogsaa

Sigte paa Afsætning af fynske Stambogdyr til Ind- og Udland. I sidstnævnte Retning udrettedes ogsaa noget. Eksempelvis kan nævnes, at der i 1893—1894 sendtes ca. 150 Kreaturer, drægtige Kvier og Køer samt Tyre til det nordlige Livland. Ogsaa til Finland solgtes i 1894—1896 en Del. — Fremstilling af Avlsdyr paa ledende Skuer var ligeledes et af Foreningens Formaal, og saadant skete bl. a. ved Landmandsforsamlingen i Randers 1894. Ved den efterhaanden stigende Interesse for Udviklingen af Konkurrencer mellem hele Kvæghold og med Kontrolforeningernes voksende Udbredelse nedlagde Foreningen sin gavnlige Virksomhed efter nogle Aars Forløb.

KVÆGAVLSFORENINGER*).

Fra Landbrugets Side var der i 70erne og 80erne særlig gennem Fællesforeningerne paa forskellig Maade slaaet til Lyd for, at man ad anden Vej end ved Præmiering skulde støtte Kvægavlen her i Landet. Det, man lænkte paa, var navnlig Oprettelsen af Avlsforeninger.

Dette var isøvrigt ingen ny Tanke, idet allerede *St. St. Blicher* i sin Beskrivelse af Viborg Amt, 1839, giver et Udkast til, hvad man godt kunde kalde en Kvægavlsforening. *Blicher* er ingen Ynder af Præmieringssystemet, men han anbefaler til Værn for og til Ophjælpning af det jydsk Kvæg, at »flere vilde forene sig om at efterligne det af enkelte givne Eksempel ved skønsomt Valg af Tillægsdyr — saavel Køer som Tyre — at forædle vor nationale Kvægstamme. Saadant kunde ske enten ved større landøkonomiske Selskaber eller ved snævrere Foreninger af større og mindre Landbrugere«. Indenfor slige Foreninger skulde man da sikre sig de bedste Tillægsdyr, selvom saadanne var dyre og maatte søges langt borte. Afkommet maatte plejes med Omhyggelighed og fodres godt. »Kvierne bør ikke løbe før det fyldte 3. Aar og Tyrekalve ikke skæres, saa længe nogen indenfor Foreningen vil have dem som Springtyre. Ingen af Medlemmerne maa sælge nogen Raceko, saalænge den er tjenlig til Forplantning, og hans Besætning ikke er fuldtallig af denne forædlede Stamme — og de omboende Bønder kunne faa deres Køer be-

*) Kvægavlsforeninger kaldes paa Sjælland og Bornholm Tyreholdsforeninger, medens de Fællesledelser, som disse er samlet under, her bærer Navnet Kvægavlsforeninger.

dækkede for moderat Betaling under Betingelse af at tillægge og beholde som Tillægsdyr de derefter faldende Kviekalve.«

Her har vi Kvægavlsforeningstanken udtalt omend ikke i den Form, der senere viste sig gennemførlig. Tiden til at gennemføre *Blichers* Tanker og Forslag var imidlertid ikke inde. I Tidsrummet mellem Fremsættelsen af det *Blicherske* Forslag og Kvægavlsforeningernes Virkeliggørelse i Begyndelsen af 80erne blev der rundt i Landet paa anden Maade iværksat Foranstaltninger, der var Kendetegn paa Trangen til Kvægavlens Forbedring, særlig gennem Anskaffelsen og Brugen af bedre Tyre. Og det var Landboforeningerne, der førte an!

Det gav sig Udslag i Indkøb og Udstationering af »Springtyre«, som en Overgang til de senere Kvægavlsforeninger. Saadant finder Sted under Viborg Amts landøkonomiske Selskab allerede i 1846, og det er tidligere omtalt, at der ved de i sin Tid foretagne Indkøb af Anglerkvæg til Øerne ikke blot holdtes Bort salg ved Auktioner, men ogsaa undertiden udstationeredes Tyre. Dette skete saaledes i Frederiksborg og Svendborg Amter.

I 1854 oprettedes i Lemvigegnen en Aktieforening til Indkøb og Udstationering af gode jydsk Tyre, hvilken Forening virkede i en længere Aarrække med godt Resultat. 1859 købte 3 Mænd i Bjerre Sogn (Vejle Amt) en jydsk Tyr i Randerseggen, der gav meget godt Afkom, men der siges, at de 4 Mark i Bedækningspenge dog i Almindelighed afholdt Folk fra at benytte den gode Tyr. 1860 oprettedes i Ølholm (Vejle Amt) en Slags Tyreholdsforening, og i 1869 anbefalede *Heide*, Kjærsgaard, ved Landmandsforsamlingen i København Udstationering af gode Tyre, helst fra Opdrættere og Besiddere af »gode ensartede Stammer«. I 1875 paabegyndtes under Aalborg Amts Landboforening Indkøb af gode jydsk Tyre til Udstationering, særlig fra Salling, Mors og Randerseggen, og delvis gennemførtes dette helt til 1886. I 1874 stiftede 20 af Aarhusens Landmænd Selskabet »Taurus«, hvis Formaal var at virke for »Renavl af jydsk Hornkvæg ved Indkøb og Udstationering af jydsk Tyre af ren Race m. m.«, og der indkøbtes 11 Tyre, der ved Lodtrækning fordeltes til bestemte Pladser i Kredsen. Selskabet virkede kun i 4 Aar og opløstes i 1878. Det bidrog dog til at vække Sansen for gode jydsk Tyre, og en god Paavirkning fra flere af disse »Taurus«-Tyre sporedes senere i en Del af Aarhusens gode Besætninger. Paa lignende Maade virkede paa Langeland i 1880erne »Aktieselskabet til Kvægavlens Forædling paa Langeland«.

Det ser ud, som om disse Foranstaltninger til Udstationering af Tyre ret tilfældigt er dukket op saa hist og saa her. Antagelig har de i mange Tilfælde kun givet ringe Virkning, og nogen egentlig landsomfattende Bevægelse for at skaffe de mindre Kvæghold gode Tyre er der endnu ikke Tale om. Men muligvis har disse spredte Foretagender alligevel bidraget deres til at forberede Jordbunden for det senere optagne Kvægavlsforeningsarbejde.

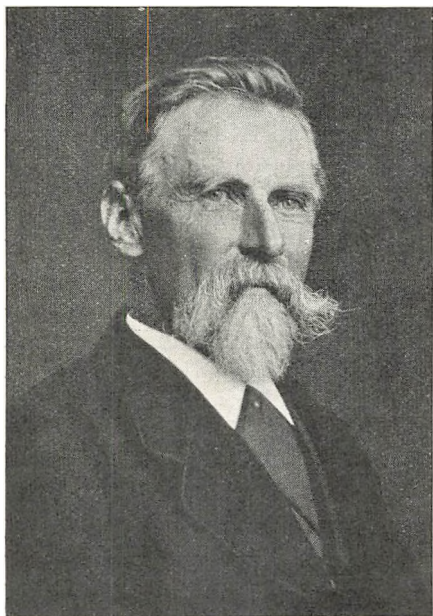
Et betegnende Billede af, hvilke Spørgsmaal der i de Tider er fremme til Kvægavlens Forbedring, giver det af Konsulent *P. Jessen* til det jydsk Delegeretmøde i 1884 fremsendte »Forslag til Fremme af Kvægavl og Kvæghold ved en udvidet Virksomhed fra Landboforeningernes Side«. Det gaar ud paa, at der dannes en »Forening til Kvægavlens Fremme« som en Afdeling under hver Landboforening og med Formaalet: gennem kyndigt Udvalg af Til lægsdyr, ved Anskaffelsen af gode Tyre, hvor disse tiltrænges, ved Stambogføring samt ydet Vejledning gennem en ansat Forretningsfører at virke for Kvægavlens Fremme. Af Kredsformand og Forretningsfører skulde der føres et aarligt Tilsyn med Medlemmernes Springtyre; de til Avl tjenlige skulde indbrændes et Mærke og indføres i Stambogen, og Medlemmerne skulde forpligte sig til at lægge til efter de anerkendte Tyre. Endelig kommer *Jessen* ogsaa her med Forslag om Præmiering af hele Kvægbrug.

Forslaget blev ikke bragt til Udførelse — muligvis fordi *Jessen* ved Sygdom var forhindret i at fremsætte det selv. Han døde i 1885, og det blev andre Mænd, der skulde føre Kvægavlsforeningstanken ud i Livet. Og Begyndelsen er forsaavidt allerede blevet gjort!

Den i 1881 paa Mors dannede Forening: Foreningen for Sejerslev-Ejerslev-Jordsby Kommuner til Bevarelse og Forbedring af det jydsk Kvæg regnes af nogle for Landets første egentlige Kvægavlsforening, thi dens Hovedformaal var at sikre Foreningen en passende Tilgang af gode jydsk Tyre af ren og sikker Afstamning og at forpligte Medlemmerne til kun at benytte de Tyre, som Foreningen havde godkendt.

I Randers Amts Husholdningsselskab var i 1883 fremsat et Forslag af Etatsraad *F. Hvass*, som gik ud paa, at der i hvert enkelt Sogn skulde oprettes »Associationer«, der skulde indkøbe og udnytte gode Tyre, hvorved der kunde udøves en mere direkte

Paavirkning af Kvægavlen i de enkelte Kvæghold end gennem Dyrskuerne. I sin Anbefaling af Forslaget henviser *Hvass* til førnævnte i 1881 dannede Forening paa Mors. Hans Forslag kommer dog først i 1884 til Behandling i et Fællesmøde af Landboforeningerne i Randers Amt, og her kan *Hvass* yderligere støtte Tanken ved Henvisning til *P. Jessens* Forslag. Sagen blev modtaget med Bifald fra alle Sider, og de udarbejdede Vedtægter for Foreningerne og disses Arbejdsmaade, der ogsaa skyldtes *Hvass*,

Frants Hvass, født 1824, død 1890. Etatsraad, Ejer af Frederiksdal, senere af Røllighed ved Randers. Indlagde sig særlig Fortjeneste af Kvægavlen som Stifter af de første jydsk Kvægavlsforeninger.

blev paa adskillige Punkter Forbilledet for den senere Ordning af Kvægavlsforeningerne i Jylland. Efter disse første Vedtægter maatte Foreningerne forpligte sig til Sammenhold i 5 Aar samt til aarlig at fremstille deres Tyre paa Fællesdyrskuet i Randers og paa det lokale Skue. Tyrene skulde godkendes af de samarbejdende Landboforeningers Komité, og deres Afkom skulde aarlig synes.

To Foreninger, nemlig Hald og Hørning, blev dannet i 1884 og endvidere Ødum Kvægavlsforening i 1885 paa det af *Hvass* udarbejdede Grundlag. Randers Amts Husholdningsselskab støttede i 1886 efter

hans Anmodning Sagen med et Tilskud af 300 Kr., og han vedblev foreløbig at være den egentlige Leder af denne Foranstaltning i Randers Amt, hvis hele Udvikling og Form for en stor Del kom til at præge Udviklingen i Almindelighed paa den jydsk Halvø. Foreningen af jydsk Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg tog sig i de følgende Aar meget af Sagen og konstituerede saaledes allerede i Vinteren 1887—1888 *S. P. Petersen*, Klank, som Konsulent med den særlige Opgave at virke for Dannelsen af Kvægavlsforeninger. Han blev fast ansat

i 1888 og indlagde sig i de følgende Aar stor Fortjeneste som Vejleder ved Kvægavlsforeningernes Oprettelse og Udbredelse i Jylland.

Ejendommeligt nok tager saadanne Foreningers Oprettelse ogsaa sin Begyndelse i 1884 paa Sjælland, og paa et ganske lignende Grundlag som i Randers Amt. Sjælen i Foretagendet er her Forpagter *Friis*, Lindersvold. Han er skeptisk overfor Tankerne, der var fremme om, at Landboforeningerne skulde udstationere gode Tyre til Bedækning; thi han tvivler om, at de vil blive benyttede, fordi Gaardmænd og Husmænd savner et »gennemskuende Syn og Indblik« i den store Fordel ved Holdet af gode Malkekøer og dermed ogsaa paa Tyrens Betydning. Derfor maa disse Folk direkte drages med ind i Arbejdet. Han indbyder i Foraaet 1884 sammen med 4 andre Mænd enhver Koejer i Roholte Sogn til et Møde i Skolen om Sagen, og den 26de Maj stiftes her Foreningen til Kvægavlens Forbedring i Roholte Sogn. Forpagter *Friis* har givet Udkast til de vedtagne Love, der er ret simple, og hvorefter man kun er bundet 1 Aar. Derimod er der fast-

sat en Bedækningspris af ikke mindre end 6 Kr. pr. Ko. »Den 19. Juni 1884 tog jeg (*Friis*) og et andet af Bestyrelsens Medlemmer over til Angelen og købte paa et Dyrskue i Sønderbrarup en Tyr til 500 Rmk., som stammede fra en udmærket Besætning hos en Mand i Angelen. — Vil Tyrens Afkom nu slægte sin Stamme paa, da kan vi i Sandhed være godt tjente.«

Etatsraad *Hvass* og Forpagter *Friis* staar derfor som de egentlige Stiftere af de første Kvægavlsforeninger i Danmark. Det er det private Initiativ, der har rejst denne Sag — men det bliver af stor Betydning for Udbredelsen af disse Foreninger, at Husdyrloven af 1887 hjemler Avlsforeninger og dermed ogsaa

I. M. *Friis*, født 1838, død 1912. Forpagter af Lindersvold i Præstø Amt. Stiftede den første egentlige Kvægavlsforening paa Øerne (Roholte ved Faxe).

Kvægavlsforeninger en Statsstøtte, som omkring 1890 androg ca. 100 Kr. pr. Forening.

Som Bytyren i gammel Tid var et Udslag af det tvingende Fællesskab, fremspringer Tyreholdet, ordnet paa denne Maade for de mindre Landbrug, af det frivillige, men fordelagtige Fællesskab. Motivet fremtræder klart og tydeligt alene derved — som Konsulent *S. P. Petersen* for Jyllands Vedkommende gør opmærksom paa i en Beretning for 1890 — at der er saa mange smaa Kvægbesætninger i Danmark. Efter Opgørelsen i 1888 er af Landets 175 936 Kobesætninger kun 9195 eller 5,2 pCt. paa over 15 Malkekøer. De 94,8 pCt. af Besætningerne er paa under 15 Køer og har Betingelser for at kunne høste Gavn af det fælles Tyrehold til deres ca. 680 000 Køer.

Man skulde nu vente en stærk Stigning i Kvægavlsforeningernes Antal, og en saadan foregaar ogsaa op gennem 90erne. I 1901 er Tallet paa de Foreninger, der har søgt Statstilskud, 722, medens det i 1908 er oppe paa 1296. Derefter kommer en Nedgangstid, saaledes at der i 1914 kun er 885 Foreninger. Efter Krigen kommer en noget uregelmæssig Opgang til 1163 i 1920, og i 1927 fandtes 1042 Foreninger med 26 077 Medlemmer og 1237 Tyre.

Til Trods for ubestridelig gavnlig Indsats i Kvægavlen blev denne Foranstaltning ikke fuldt udnyttet af det store Flertal af Ejere af Landets mindre Besætninger, medens man næppe begaar Fejl ved at sige, at det overvejende har været de gode Besætninger, der blev draget ind i Bevægelsen.

Som Husdyrloven af 1887 gav et stærkt Stød til Udviklingen, saaledes begunstigede Husdyrlovens delvise Ændring i 1893 og den nye Lov i 1902 Kvægavlsforeningernes Udbredelse. Under de følgende Love, hvorefter Statens Tilskud begrænsedes noget, meldte Nedgangen sig.

De enkelte Foreningers Betydning har været yderst forskellig. Statskonsulent *Axel Appel*, der fulgte Bevægelsen fra første Færd op gennem Aarene, udtrykker det saaledes i 1912: »I alt væsentligt har dette staaet i Forhold til den Forstaaelse, Evne, Dygtighed og Udholdenhed, hvormed der er arbejdet. Hvor man planmæssigt har erhvervet sig gode Tyre af fortrinlig Afstamning, og hvor man har givet Opdrættet en Pleje, der har staaet i Forhold til de gjorte Anstrængelser paa Avlens Omraade, har Kvægavlsforeningernes Virksomhed aabenbart givet gode Resultater. Kvægavlsforeningerne har i høj Grad fremmet Produktionen af gode Tyre

og disses Anvendelse i Avlen. Den øgede Efterspørgsel efter godt Avlsmateriale til Brug i Kvægavlen har ikke undladt at kalde paa Opdrætterne og vakt dem til fuld Anspændelse af deres Evner og Energi. Det er ikke vanskeligt at paapege Mangler og Brøst ved Foretagendets Gennemførelse, og det skal ikke skjules, at der i mange Tilfælde er vist — og vises den Dag i Dag — for ringe Kritik i Valget af Tyre, fornemmelig i Henseende til deres Ophav (Ydelsen). Navnlig tidligere har den enkelte Kvægavlsforening haft for mange Medlemmer, og det enkelte Medlem har ført altfor faa Køer til Foreningens Tyr, saaledes at der i Tilfælde af overvejende Tyrefødsler eller ved Kalvedødelighed ikke er kommet noget kendeligt Udslag af Arbejdet. Nej, færre Medlemmer, og alle Køerne til den gode Tyr, da er Muligheden til Stede for et godt Udslag af Virksomheden.«

Den fra Kvægavlsforeningernes første Tid foranstaltede Kaa-ring af Medlemmernes Køer, der blev bibeholdt gennem Aarene, fordi det efter Husdyrloven var en Forpligtelse, er kun undtagelsesvis blevet gennemført paa en saadan Maade, at den virkelig har kunnet faa Betydning i Avlen. Mere Værd kan der tillægges den i Husdyrloven af 1902 Paragraf 15 indsatte Bestemmelse om, at der foruden det normale Statstilskud paa gennemsnitlig 150 Kr. pr. Forening kan ydes Foreninger, der ved Fremstilling af fortrinligt Afkom har vist sig at være i Besiddelse af særlige Betingelser for Udvikling af gode Kvægstammer, et ekstra Tilskud fra 50 til 150 Kr. Dette blev særlig udnyttet af de S. 475 omtalte Opdrætterforeninger, der ved Loven af 1902 ikke erholdt noget Tilskud som saadan.

Den ved Husdyrloven af 1912 indsatte Bestemmelse om, at Statstilskudets Størrelse foruden som hidtil at være afhængig af en vis Præmiering, tillige skulde staa i Forhold til Antallet af kontrollerede Køer indenfor Foreningen, tilsigtede at støtte de Avlsbestræbelser, der bygger baade paa gode Tyrehold og Kontrol med Hundyrenes Ydelse og maatte siges at falde sammen med Tidens Krav og har utvivlsomt virket ansporende. Den af *Axel Appel* foran fremførte Kritik over for lidt Hensyntagen til Op-havets Ydelse, som var berettiget overfor Datidens Tyreindkøb, kan næppe med Rette rejses overfor det sidste Tiaars Arbejde.

Der nåedes i sin Tid en vis Frygt for, at det fælles Tyrehold befordrede Kastningssmittens Udbredelse. Omend det aldrig helt er fastslaaet, hvor lidt eller meget der ligger i denne Antagelse.

har dette dog været en medvirkende Aarsag til, at Foreningerne gennemgaaende er kommet til at bestaa af færre Medlemmer og boende indenfor et snævrere Omraade, hvorved der muliggøres en skarpere indbyrdes Kontrol.

Efter Forbillede fra Randers Amt, hvor først Etatsraad *Hvass* og senere Randers Amts Husholdningsselskab organiserede en Samvirksomhed af Kvægavlsforeninger, samledes ret hurtigt Landet over større eller mindre Kredse af Foreninger i Fællesledelser (paa Sjælland og Bornholm Tyreholdsforeninger samlet i Kvægavlsforeninger). Hver Fællesledelse har som Regel en Konsulent, der undertiden ogsaa leder Kontrolforeningernes Virksomhed (Jylland). Ofte er der tillige gennem Konsulenten en vis Forbindelse med Landboforeningerne. Denne Konsulentvirksomhed har aabenbart haft Betydning især for et godt Tyreindkøb.

Naar Tyngdepunktet i Kvægavlen i den nyere Tid i betydelig Grad er kommet til at ligge hos de mange fremragende mindre Kvæghold, har Kvægavlsforeningernes Virksomhed antagelig en væsentlig Andel heri.

KONTROLFORENINGERNE.

I det sidste Tiaar af det 19. Aarhundrede faar det rationelle Avlsarbejde for Udvikling af højtydende Malkekvæg samt Arbejdet for den øjeblikkelige gode økonomiske Udnyttelse af den for Haanden værende Kvægbestand et Hjælpe middel af meget stor Rækkevidde.

Dette Hjælpe middel er Kontrolforeningerne! Der er over deres Tilblivelse meget, der minder om Andelsmejeriernes Fremkomst. Ligesom der forud for disse sporedes en Søgen efter Løsning af Opgaven, der paa Grund af Forholdenes Natur tilspidser sig og tiltager i Kraft sidst i 70erne, samtidig med at tekniske Opfindelser og Erkendelsen af Sammenslutningens Nødvendighed tilsidst muliggør Ideens praktiske Udformning, saaledes er der ogsaa forud for Kontrolforeningernes Virkeliggørelse i 1895 ved Oprettelsen af *Vejen og Omegns Kontrolforening*, den første typiske Kontrolforening i Verden, foregaaet et Slags forberedende, søgende Arbejde, som ved Kontrolapparatets Opfindelse sætter Frugt paa en Maade, der gør Kontrolforeningerne til et ægte Barn af Andels- og Sammenslutningstanken.

Paa flere Maader var Opdrætternes og Kvægholdernes Opmærksomhed blevet henledet paa den betydelige Forskel, der var i Mælkens Fedtindhold af forskellige Køer af samme Race og Stamme og indenfor samme Besætning. Man havde saaledes ikke i Kendskabet til Mælkemængden alene et blot nogenlunde tilfredsstillende Udtryk for Værdien af den enkelte Koes Ydelse; først gennem Kundskab ogsaa om det for Smørproduktionen vigtigste Værdistof, Fedtet og da særligt dets Mængde, blev man i Stand til at kunne værdsætte Ydelsen.

Hvor tidligt man var opmærksomt paa dette, fremgaar forøvrigt af de Side 349 omtalte Foranstaltninger, som Sorø Amts landøkonomiske Selskab iværksatte i 30erne. I 1847 uddelte Maribo Amts økonomiske Selskab særlige Smørpræmier paa 100 og 50 Rdlr. til de to Hold Køer, som ved Dyrskuet under en 2 Dages Kontrol gav ikke blot den meste, men ogsaa den fedeste Mælk.

Men man savnede en praktisk og nem Maade at bestemme Mælkens Fedtindhold eller Smørværdi paa. Et interessant Forsøg paa at løse denne Opgave blev i 1873 gjort af en af Hads-Herreds fremmeligste Bønder *Niels Jacobsen*, Andkjær ved Odder, som opfandt en Prøvekærne til Bestemmelse af Smørmængden i forskellige Prøver Mælk. Større Betydning fik Opfindelsen dog ikke, thi der var for mange Ulemper og for store Besværligheder forbundet med Brugen af den Jacobsenske Prøvekærne. I Jubilæumsskriftet over Kontrolforeningernes Virksomhed 1895—1920 anfører *E. Konradi*, der var Vejen Kontrolforenings første Assistent, at *Jacobsens* Prøvekærne dog blev brugt sidst i 70erne i Askov- og Vejen-Eggen. — Imidlertid opfandt Docent *N. J. Fjord* i 1879 sit Flødekontrolapparat til Brug paa Mejerierne, og efter nogle Undersøgelser paa Ladelund i 1883—1885 udarbejdede han sit Beregningssystem, og begge Dele satte Mejerierne i Stand til at kunne betale Leverandørerne Mælken efter dens Smørværdi. Men dermed var, efterhaanden som flere og flere Mejerier gik over til denne Afregningsmetode, store økonomiske Interesser knyttet til Klarlæggelsen af den enkelte Koes Mælkefedme.

Allerede i 1881 havde *Fjord* paabegyndt Undersøgelser heraf paa Ourupgaard, og dette fortsattes gennem 80erne paa flere af hans Forsøgsgaarde. Derfor maa man blandt de Mænd, der har beredt Jordbunden for Kontrolforeningssagen, i første Række nævne *Fjord*, thi gennem sine talrige Forsøg paaviste han den

store Forskel, der var i Mælkens Fedtindhold fra de forskellige Leverandører, saavel som fra de enkelte Køer, og *Fjord* kom derved til at slaa til Lyd for, at der her var et Felt, der var værd at opdyrke. Og han blev bistaaet af en Række dygtige Mænd, der forstod disse Spørgsmaals Betydning. Her skal saaledes nævnes Forstander *Niels Pedersen*, Ladelund Landbrugsskole, Gods-ejer *Harald Branth*, Sdr. Elkjær, og Forstander *A. la Cour*, Næs-gaard Agerbrugsskole, som nogle af dem, der tidligst slog til Lyd for Kontrol med den enkelte Koes Ydelse og for at de Oplysnin-ger, de Fjordske Forsøg havde givet, blev udnyttet ogsaa avls-mæssigt ved Udvalget i Kvægavlen.

Allerede 1875 paabegyndte *Harald Branth* paa Sdr. Elkjær Undersøgelser af de enkelte Køers Mælk med Hensyn til Fedtindhold. Der benyttedes hertil nogle »Maaleglas«, hvori Fedtsøjlen Størrelse kunde bestemmes. Ved disse grove og usikre Under-søgelser mente *Harald Branth* dog, at det var lykkedes at paa- vise enkelte Kofamilier med fed Mælk. Da Foreningen af jydsk Landboforeninger i 1894 nedsatte et »Udvalg for Dannelse af Smørstammer med det Formaal at fremme gennem Forsøg og Iagttagelser Kendskabet til Nedarvningsforholdene vedrørende den fede Mælk«, kom de foretagne Undersøgelser paa Sdr. Elkjær til at danne et Grundlag for Smørstammeudvalgets iagttagende Virksomhed. Foruden Sdr. Elkjær-Besætningen inddroges ogsaa Herskind- og Krogsager-Besætningen under denne Undersøgelse. Foranstaltningen gav iøvrigt intet mærkbart Udbytte, og Udvalget opløstes i 1899, da den første Avlscenterkonkurrence var iværksat, og de første Kontrollforeninger alt var i god Gænge.

Ligesom Forstander *Niels Pedersen* siden 1891 paa Ladelund havde iværksat en Kontrol med de enkelte Køers Mælk ved Hjælp af *Fjords* Kontrolapparat, fremkommer først i 90erne enkelte Eksempler paa Opgavens Løsning ved det ret nærliggende og saare naturlige, at Mejeribestyrere, der var vant til at bruge *Fjords* Apparat, paatog sig Arbejdet.

Det mest kendte historiske Eksempel herpaa er fra Kildebrønde Andelsmejeri ved Høng, hvis Bestyrer, *Lars Hansen*, i 1892, tilskyndet af et Foredrag, som daværende Konsulent *Bøggild* havde holdt, paatog sig at undersøge Mælkens Fedme, føre Regnskab og indsamle Oplysninger om Køernes Fodring. I Januar 1894 offentliggør han i Mælkeritidende et Aarsregnskab for de enkelte Køer

hos 14 Andelshavere. Dette er det første Regnskab fra en dansk Kontrolforening, og det vakte ligesom de følgende Aars Regnskaber fortjent Opmærksomhed. —

Konsulent *H. P. Olsen*, Roskilde, har fremdraget et Par andre Tilfælde, som fortjener at kendes. I 1891 foranledigede Gaardejer *Ole Pedersen* i Ølby ved Køge, at 40 Leverandører til det stedlige Mejeri fik kontrolleret paa dette, ved at de selv udtog Mælkeprøverne og bragte dem til Mejeriet. *Ole Pedersen* udarbejdede senere Regnskabsskemaer, hvorved Deltagerne i Kontrollen selv blev i Stand til at føre Regnskabet. — Paa Næstved-Præstø-Egnen paabegyndte i November 1894 13 Herregaarde og 5 Bondegaarde i Forening en Kontrolvirksomhed. Det nye er her, at man benytter Dr. *Gerbers* Kontrolapparat, og at en paa Forsøgslaboratoriet uddannet Mand, *J. N. Ahrendt*, udfører Arbejdet.

Den nødvendige tekniske Opfindelse er gjort. Et Apparat til en sikker og hurtig Bestemmelse af Mælkefedmen, let at transportere og billigt at anskaffe er fremstaaet med Dr. *Gerbers* Kontrolapparat, som man regner med første Gang blev anvendt i Praksis ved Konkurrencen mellem hele Kvæghold paa Fyn fra 1. Oktbr. 1894 til 30. Septbr. 1896. Det var det fynske Kvægbrugsudvalgs Formand, Forpagter *Hempel Syberg*, Gjelskov, som efter Forhandlinger med Konsulent *Bøggild* fik bestemt, at der skulde »iværksættes maanedlig Prøvemalkning med Fedtbestemmelser samt Kontrol med Kraftfodermængden og Regnskabsførelsen ved en dertil lønnet Medhjælper«. — Denne omrejsende Medhjælper blev den senere Konsulent *Nissen Petersen*.

Ovre i Askov- og Vejen-Egnen var der først i 90erne — vistnok ikke mindst ved Forstander *Niels Pedersens* Agitation — Interesse for Sagen. Statskonsulent *Frederik Hansen*, Askov, havde alt i Aaret 1890 faaet sin Besætning kontrolleret paa Mejeriet i Vejen, og med nogle Afbrydelser var dette fortsat til Foraaret 1894, da Mejeriet ikke kunde paatage sig Arbejdet mere. *Frederik Hansens* Hustru, Fru *Anina Hansen*, bringer da i Eftersommeren 1894 Tanken frem om en Sammenslutning af interesserede Kvægbrugere, som skulde antage en fast Mand til Udførelse af Kontrolarbejdet. Med Gaardejer *Søren Peter Knudsen*, Lille Skovgaard, som Formand stiftes Vejen og Omegns Kontrolforening da i Januar 1895. Den regnes almindeligt for Landets første Kontrolforening, og skønt der, som i det foregaaende skildret, er

enkelte Steder, hvor man har været lige saa tidligt paa Færde, maa Vejen alligevel regnes som Nr. 1, idet denne Forening blev det typiske Mønster og Forbillede for de Foreninger, der nu hurtigt fremstod, og ved sin hele Virksomhed udgik der særlig i Kontrolforeningsbevægelsens første Aar mange Impulser og Bidrag fra Moderforeningen, som blev af Betydning for hele Sagen.

Samme Aar — i November Maaned — begyndte en Kontrolforening paa Samsø sin Virksomhed. 1896 oprettes 10 Foreninger i Jylland, og nu breder Bevægelsen sig ogsaa paa Øerne. Hele Udviklingen belyses af følgende Oversigt:

Aar	Statsunderstøttede Foreninger		
	Antal	Medlemmer	Antal Køer
1896	2	50	950
1906	448	10300	159600
1916	676	15865	239790
1928	1237	ca. 38200	ca. 495000

Af Landets 1,540 676 Malkekøer i 1928 har saaledes ca. 32 pCt. været under Kontrol. Dette Forhold er dog meget afvigende i de forskellige Landsdele: Det store Jylland med de afvigende Jordbundsforhold, mere spredte Bebyggelse m. m. har i 1927—28 ca. 25 pCt. af Køerne under Kontrol. For samme Aar har Sjælland godt 40 pCt., Bornholm godt 41 pCt., medens Lolland-Falster møder med ca. 50 pCt. og Fyn er paa godt 56 pCt.

Lettest har Kontrolforeningerne haft ved at vinde Indpas i de større Landbrug, hvorimod kun en ringe Brøkdel af Husmandsbrugene er kommet med. Dog spores der i de senere Aar en voksende Interesse ogsaa fra det mindre Landbrug, selv om der alle Dage vil blive en Række praktiske Vanskeligheder og noget større Udgifter forbundet med de mindre Kvægholds Udnyttelse af denne Foranstaltning.

I de ældste Kontrolforeningers Love var Opgaven udtrykt saaledes: »Foreningens Hovedformaal er paa Grundlag af Undersøgelser af Mælkemængden, Mælkens Fedtindhold og Fødringen af de enkelte Køer i Besætningen at belyse og fremme Kvægbrugets Rentabilitet, samt virke for Dannelsen af Kvægstammer, hvis Mælk kan give forøget Smørudbytte.«

Det fremgaar heraf, at Kontrolforeningerne dels har haft en avlsmæssig og dels en økonomisk, brugsmæssig Opgave. — Hvad det sidste angaar, saa ligger det lige for, at denne Udpegning af de ringest ydende Køer giver en Mulighed for et

bedre økonomisk Udbytte derved, at disse hurtigere udsættes af Besætningen, medens der til Gengæld gennem Fodring og Pleje kan ofres mere paa de højtydende Dyr. Hvad der paa denne Vis opnaaes i de enkelte Besætninger, afhænger imidlertid i væsentlig Grad af, hvorledes man udnytter de Oplysninger, Kontrolvirksomheden har givet. Der er i den Menneskealder, Kontrolforeningerne nu har virket, indvundet saa mange og saa fortrinlige Resultater af Enkeltmand, at man godt uden Overdrivelse kan sige, at alle de Steder, hvor man paa fornuftig, tidsvarende Maade vil udnytte sin Kvægbesætning, der vil man slet ikke kunne undvære Kontrolvirksomheden. Men derfor er der ingen Grund til at skjule, at hvor det at komme i en Kontrolforening mere har været et Maal, der ikke var forbundet med en virkelig Forstaaelse af, at der her var et Hjælpemiddel, hvis Værdi var afhængig af, i hvilken Grad det blev brugt — ja der har Kontrolforeningernes Arbejde intet Fremskridt kunnet opvise.

Næst efter at den praktiske Landmand har faaet Midler i Hænde til at kunne skille sig af med de daarlige Individuer i hans Stald, er der vel intet Omraade, hvor Fordelen ved disse regelmæssige Oplysninger over Ydelsen er af større Værdi end for Iværksættelsen af en lønnende Fodring. Ikke blot er der aabnet Udvej for en planmæssig Fodring af de enkelte Dyr i Henhold til Legemsvægt, Mælkemængde, Mælkefedme osv., men ogsaa for en virksom Fodringskontrol, hvor Maal og Vægt afløser Skønnet, og forud lagte Planer træder i Stedet for en planløs »laden staa til«, saa længe Foderbeholdningerne er nogenlunde rigelige. Den Gerning, der i Aarenes Løb er udøvet af Kontrolforeningerne, har endvidere hjulpet til at give Menigmand en langt større Fortrolighed med og Indsigt i de forskellige Fodermidlers Værdi og rette Anvendelse, end der tidligere var til Stede.

Derimod kan det indvendes, at den direkte regnskabsmæssige Belysning af Lønsomheden ikke altid har været lige sikker. Det er ad indirekte Vej, ved at daarlige Dyr udsættes, og de gode Dyr udnyttes bedre, at Fordelene naaes; men den Belysning, der fremkommer, naar Kontrolforeningsregnskaber, der ingen organisk Forbindelse havde med et Pengeregnskab, benyttedes som Grundlag for mer eller mindre vidtløftige økonomiske Beregninger, har været alt andet end heldbringende og hører da ogsaa hovedsagelig hjemme i Bevægelsens Barndomstid.

Kontrolforeningsarbejdets a v l s m æ s s i g e Betydning grunder

sig paa den Opfattelse, at ogsaa Ydeevnen (Mælkemængde og Mælkefedme) kan nedarves. Bestræbelserne tager derfor Sigte paa sikrest muligt at paavise Dyrenes Anlæg og Evner i saa Henseende, for at den enkelte Opdrætter kan foretage sit Tillæg paa de bedste Dyr. — Utvivlsomt ventede Sagens Fædre sig hurtigere at kunne naa frem mod Maalet: »Dannelsen af Kvægstammer, hvis Mælk kan give forøget Smørudbytte«, end Tiden har vist blev Tilfældet. Selv om dette ligesom det brugsmæssige Udbytte i høj Grad beror paa, hvilken Kraft og Forstaaelse den enkelte Opdrætter har lagt for Dagen, kan det dog siges, at trods utvivlsomme Fremskridt, som talmæssigt kan paavises, har hele Forholdet været betydeligt mere sammensat og Fremskridtene derfor mindre end ventet — altsammen beroende paa, at »Evnerne« ikke altid lige klart kan udredes af »Ydelsen«, og at Nedarvningen ikke altid er sikker, bl. a. fordi saa mange ydre Forhold øver Indflydelse paa Ydelsen og tilslører de sande Aarsager.

Alligevel staar vi nu, takket være Kontrollforeningerne, bedre rustet til Udvalgsarbejdet indenfor Kvægavlen end nogen Sinde. Paa mange Maader viser dette sig: Optegnelserne om Lønnings-, Kælvnings- og Afstammingsforhold er blevet solidere; Dyrskuebedømmelsen blev paa afgørende Punkter ændret, efterhaanden som stedse fyldigere Oplysninger kom til at foreligge om Ydelsen; og disse sætter paa afgørende Vis deres Præg paa Nutidens Konkurrencer og Stambogføring — og til sidst, naar Materialet er blevet tilstrækkeligt righoldigt, kan de forskellige Slægtleds Ydelse undersøges, og den Afkomsundersøgelse, der i nogen Maade belyser Tyrenes Værdi, kan paabegyndes.

Om disse Forhold er der i andre Afsnit berettet udførligt, og det vil heraf fremgaa, at Kontrollforeningsbevægelsen blev det fornyende i sidste Slægtleds Kvægavlssarbejde. Derfor ydede Staten ogsaa straks beredvilligt de oprettede Kontrollforeninger en aarlig Støtte, og ved Husdyrloven af 1902 bliver Kontrollforeningerne optaget som tilskudberettiget Foranstaltning, saaledes at der til disse Foreninger kan ydes aarlig indtil 250 Kr. pr. Forening, dog ikke udover ialt 120 000 Kr. aarlig. Husdyrloven af 1912 fremhæver paa forskellig Vis Kontrollforeningsarbejdets Betydning: Tyre og Køer kan efter henholdsvis 2 og 5 Aar efter Lovens Ikrafttræden ikke præmieres, uden at de møder med paalidelige Oplysninger om henholdsvis Ydelsen hos de hunlige

Ophavsindivider og den direkte Ydelse. — Ifølge samme Lov beregnes Tilskudet til Kvægavlsforeningerne efter Antallet af kontrollerede Køer indenfor Foreningens Omraade (se S. 454). Tilskudet er efter sidste Husdyrlov fastsat med indtil 100 Kr. pr. Assistent.

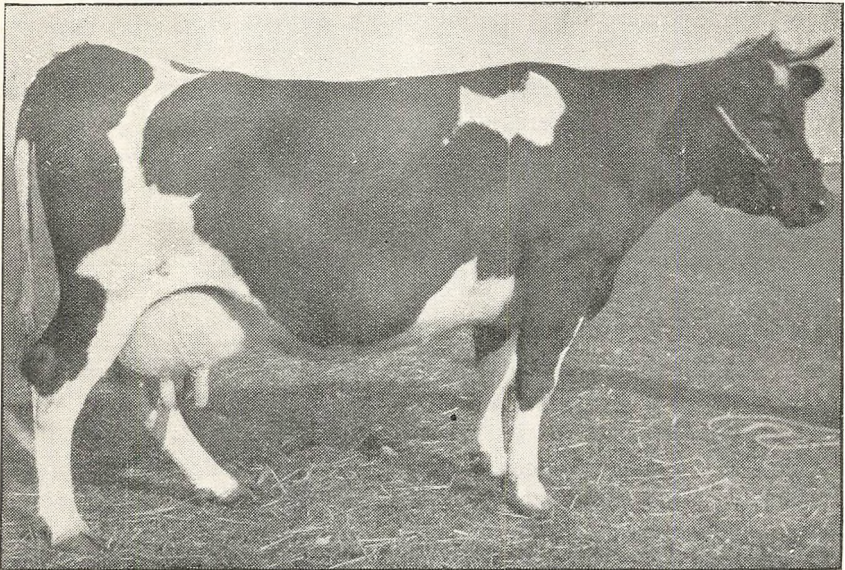
Efter Loven af 1912 blev det Pligt for de enkelte Kontrolforeninger aarlig at afgive til den paagældende Landsdels Fælleslandboforening en Fortegnelse over hver enkelt af de i Foreningen kontrollerede Køers Navn eller Nummer, Fødselsdato, Fader og Moder, Mælkemængde, Fedtprocent og Smørmængde, forbrugt Foder, samt Kalvens Fødselsdag, Mærkning og Anvendelse. Dette Materiales Tilvejebringelse og systematiske Opsamling og Bearbejdelse giver Kontrolforeningssagen Rækkevidde udover de private personlige Interesser. Der skabes herved en Kilde til fremtidige kritiske Arvelighedsundersøgelser, hvis Betydning endnu kun kan anes gennem de Fingerpeg, som forskellige Opførelser alt har givet.

Kontrolforeningerne er organiseret i nær Tilknytning til Kvægavlsforeningerne — i Fællesledelser. Dog er der paa Sjælland dannet en lidt mere selvstændig Organisation: De sammensluttede sjællandske Kontrolforeninger, med en særlig Konsulent som Overleder af Arbejdet. — Kontrolassistentene, som udfører dette Arbejde, hvortil der saavel offentligt som privat knytter sig saa store Interesser, modtager Vejledning og Støtte fra Fællesledelsernes Konsulenter. Dette er saa meget mere nødvendigt, som Assistentene gennemgaaende kun virker i faa Aar, nye, mindre øvede Folk kommer stadig til. — Gennem Landsudvalg har man i Tidens Løb søgt at tilvejebringe en vis Ensartethed i Arbejdet, baade hvad angaar det praktiske Kontrolarbejde og den regnskabsmæssige Virksomhed.

Nogen Betydning for Kontrolforeningernes gode Gænge i Jylland fik en Række aarlige Møder for denne Landsdel, som paa Foreningen af jyske Landboforeningers Foranledning holdtes i Aarene fra 1897 til 1913, og hvori Landsdelens Kontrolassistenter og Foreningsformænd deltog. Gode Foredrag og Forhandlinger, hvori paa fremtrædende Maade Mænd som Statskonsulenterne *Axel Appel* og *Frederik Hansen*, Gaardejerne *Anders Nielsen*, *Svejstrup Østergaard* og *Mikkel Søren Holm*, *Madebjerggaard*, *Forstanderne Niels Pedersen*, *Ladelund* og *Brink Lassen*, *Tune*, samt Konsulenterne *S. P. Petersen*, *J. Hegelund* og mange

flere deltog, gav værdifulde Bidrag til Arbejdets rette Videreførelse.

I den Menneskealder, Kontrolforeningerne nu har virket, er der foregaaet en stærk Stigning af Ydelsen indenfor Landets Kvægracer. Andet Sted er fremdraget Tal, der viser dette. Men mange forskellige Faktorer har bidraget til Fremgangen, saa det er vanskeligt at uddrage en enkelts Andel deri. Heller ikke Kontrolforeningernes Part i den skete Udvikling lader sig klart udrede, men næppe nogen med Indsigt og Erfaring i

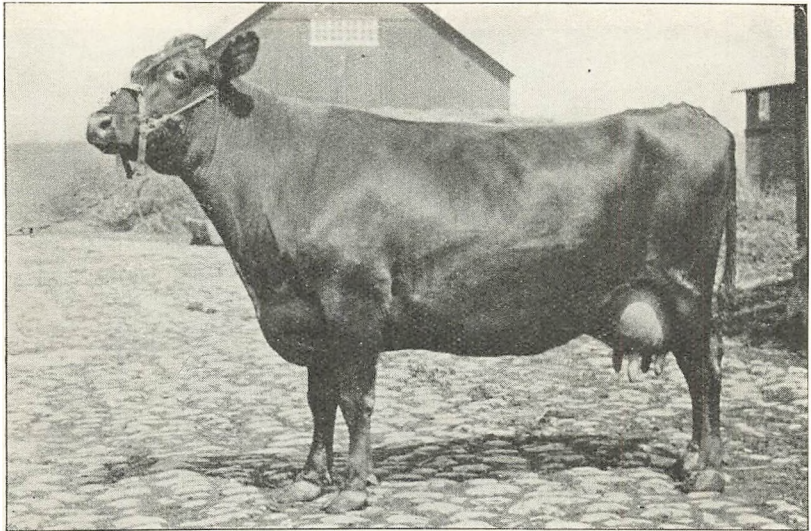

Ko Nr. 16, Freja, Stb. Nr. 710, jydsk Race, tilh. Gaardejer S. Kristensen, Kjellerup. Højeste Aarsudbytte 1927—28 9872 kg Mælk, 4,63 pCt. Fedt, 514 kg Smør.

Nutidens Kvægavlsarbejde tvivler om, at den er til Stede, hvad enten saa Betydningen skyldes den direkte Vejledning eller er en mere indirekte gennem andre Midlers bedre Udnyttelse og Brug under den Belysning, Kontrolarbejdet giver af Forholdene. Derfor fremsættes til Slut nogle Eksempler paa Fremgangen — valgt blandt de Tusinder, der kunde hentes fra Arbejdsmarken — ikke just som Bevis for Kontrolforeningsvirksomhedens Betydning, men som en glædelig Paamindelse om, at Fremgang har været mulig, hvor alle Midler paa harmonisk Vis er udnyttet, og at denne — takket være Kontrolarbejdet — lader sig dokumentere.

For 15 af de mest fremragende Avlsbesætninger af rød dansk Malke race paa Sjælland, vedligeholdt og udviklet gennem Aarene ved eget Tillæg og under Benyttelse af fortrinligt Tyremateriale, var simpelt Middeltal af Besætningernes Gennemsnitsydelse pr. Ko:

	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør
I første Regnskabsaar (1901—1905).....	3459	3,46	133,6
I Regnskabsaaret 1926—27.....	4356	4,42	216,0
Fremgang....	897	0,96	82,4

Ko Nr. 38, Stb. Nr. 2408, rød dansk Malke race, tilh. Godsejer J. A. Bech, Krusesminde ved Korsør. Højeste Aarsudbytte 1923—24 12326 kg Mælk, 3,82 pCt. Fedt, 526 kg Smør. (Efter Fotografi fra »Landmanden«.)

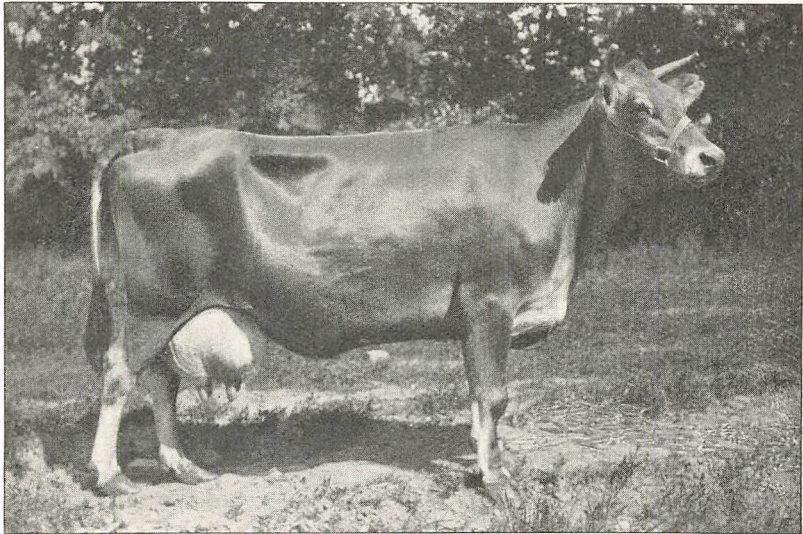
Paa Fyn udviser Kontrolregnskaberne i 1903—04, at enkelte Besætninger paa mere end 1 Malkeko runder de 200 Kg. Smør pr. Ko. Men i 1927—28 har 824 Besætninger givet et Udbytte af 200 Kg. og derover pr. Ko. — En Mælkefedme af over 4,00 pCt. kan 2 Besætninger i 1903—04 fremvise, men 1913—14 har 46 Besætninger paa Fyn dette, og i 1927—28 er der 466 Besætninger af rød dansk Malke race med 200 Kg. Smør og 4,00 pCt. Fedt eller derover. I 1901—02 har de to Foreninger med højeste Udbytte følgende Gennemsnit pr. Ko:

	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør
Ørbæk.....	3573	3,52	140,0
Søllinge—Sdr. Højrup.....	3574	3,51	139,5
Foreningen med lavest Udbytte har ...	2339	3,39	88,0

25 Aar senere, i 1926—27, var Udbyttet i følgende Foreninger:

Birkum og Omegns Kontrolforening ...	4272	3,99	191,0
Havndrup	4145	4,09	190,0
Foreningen med lavest Udbytte.....	3109	3,72	129,0

Fyn har Æren af i 1922—23 at have haft en Kontrolforening, der for første og hidtil eneste Gang i Kontrolforeningsbevægelsens Historie har kunnet opvise over 200 Kg. Smør pr. Ko. Det er Søllinge-Eskildstrup Kontrolforening, der med 247 Køer opnaaede 4418 Kg. Mælk, 4,13 pCt. Fedt og 205 Kg. Smør pr. Ko.

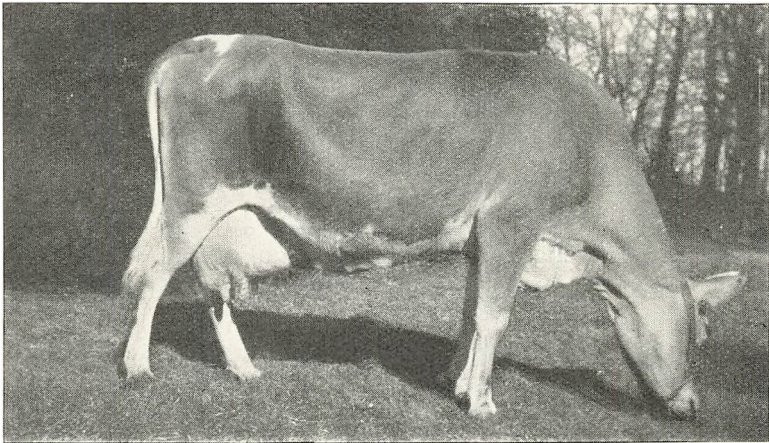

Jersey-Ko Nr. 45, tilh. Proprietær P. Olesen, Søndenaen, Sindal. Højeste Aarsudbytte 8370 kg Mælk, 5,57 pCt. Fedt, 527 kg Smør.
(Efter Fotografi fra »Landmanden«.)

I Henhold til Kontrolforeningernes Indberetninger har man fra Jylland (herunder Samsø) en Opgørelse over saakaldte »Højtydende Køer«. Naar Krigsaarene med de vanskelige Fodringsforhold udelades, viser Opgørelserne en stærk Stigning i disse Køers Antal, hvilket fremgaar af følgende Oversigt over Køer med et Aarsudbytte mellem:

	200—250 kg Smør.	250—300 kg Smør.	Over 300 kg Smør
1913	484 Køer	20 Køer	0 Køer
1915	574 —	19 —	1 —
1921	675 —	40 —	1 —
1923	2297 —	116 —	8 —
1925	6001 —	472 —	48 —
1928	12021 —	1025 —	91 —

Ved den Slags Opgørelser viser det sig, at Foderets Størrelse, udtrykt i Foderenheder, ogsaa er steget stærkt. Medens man omkring Aarhundredskiftet opfattede 2500—3000 F. E. aarlig pr. Ko som et stort Foder, fremkommer der 25 Aar derefter Foderopgivelser paa 3500—4000 F. E. og derover for højtydende Køer og Besætninger. Disse højere Tal for Fodermængden skyldes dog delvis ændrede Beregningsmaader, men ogsaa, at der, navnlig i Aarene efter Verdenskrigens Afslutning, virkelig er blevet fodret stærkere. Dette sidste har selvfølgelig bidraget stærkt til

Jersey-Ko Nr. 155, Nanette, tilh. Forpagter *E. Møllerup-Blach*, Taastrupgaard, Hadsten. Aarsudbytte 1927—28 6092 kg Mælk, 7,51 pCt. Fedt, 521 kg Smør; 1928—29 5790 kg Mælk, 8,58 pCt. Fedt, 568 kg Smør.

den Stigning i Ydelsen, som paa mange forskellige Maader kan paavises i alle Landsdele i de senere Aar.

De højeste Ydelser, Kontrolvirksomheden hidtil har paavist, træffes i de saakaldte Rekordkøers Ydelsestal. Disse Tal, frembragt under de gunstigste Forhold og ved den nøjeste Agtpaa-givenhed og Omsorg, indebærer i sig et løftende Varsel om, at at der endnu er rige Muligheder for Fremskridt i dansk Kvæg-avl og Kvægbrug, naar alle Midler paa harmonisk Vis udnyttes til stedse større Fuldkommenhed. (Se hosstaaende Billeder af 4 Køer med højeste Aarsydelse indenfor de paagældende Racer («Rekord-Køer»).

AFKOMSUNDERSØGELSER.

Udtrykkene Afkomsbedømmelse og Afkomsundersøgelse bruges ofte i Kvægavlen. Det første anvendes

navnlig som Betegnelse for den Bedømmelse af Tyres Afkom, som hidtil har fundet Sted i Forbindelse med Statsskuerne — altsaa en Bedømmelse af Eksteriøret — hvørimod man ved Afkomsundersøgelser i Reglen mener en Opgørelse af Ydelsen — Mælkemængde, Mælkefedme og Smørmængde — hos Køer faldne efter samme Tyr og stillet i Forhold til Mødrenes Ydelse. Herigennem vil man da søge Tyrens Indflydelse fastslaaet.

Disse Afkomsundersøgelser begyndte saa smaat at beskæftige Sindene omkring 1910—11, og da der i Husdyrloven af 1912 blev indsat en Bestemmelse om, at Kontrolforeninger, der modtog Statstilskud, havde til Pligt hvert Aar at indsende Oplysninger til Fællesforeningen om hvert enkelt Dyrs Ydelsesforhold, var dermed et mere fast Grundlag skaffet til Veje for saadanne Undersøgelser. Dette Arbejde er i Reglen ledet af Fællesforeningernes Konsulenter, og fra alle Landsdele foreligger der flere Offentliggørelser herom.

Den stillede Opgave, at belyse Tyrens Indflydelse, er ingenlunde let. Vanskelighederne bestaar navnlig i, at Moderkøerne, som Tyren er benyttet til, udgør en uensartet Samling Køer med vidt forskellige Anlæg, som derfor ved en Kombination med Tyrens Anlæg giver Muligheder for store Variationer af Evner og Anlæg hos Afkommet. Hertil kommer, at Døtre og Mødre i Reglen heller ikke har virket under ens ydre Forhold, saaledes at f. Eks. forskellig Ernæring og Pleje vil tilsløre Billedet af Tyrens Indflydelse. Da der tilmed ofte er faa Stykker Afkom, og Gennemsnitstal kun ufuldkomment anskueliggør de fra flere Individider fremkomne Ydelsesresultater, kan det i det hele kun blive en grov Udredning af de paagældende Forhold.

Sædvanligvis sammenlignes Døtres og Mødres Ydelser efter tilsvarende Regnskabsaar. Følgende Eksempler angiver den almindeligt benyttede Maade at opstille dette Forhold paa:

Tyrens Navn	Antal Køer	Gennemsnillig Udbytte pr. Ko		
		kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør
Dan	38 Døtre	4567	3,92	200
Stbg. Nr. 450	38 Mødre	4272	3,42	162
Tyrens Indflydelse		+ 295	+ 0,50	+ 38

Eller der kan benyttes en lidt mere udførlig Form:

Afkomsundersøgelse over Leo Kristoffer,
Stbg. Nr. 1143.

	1. Regnskabsaar					2. Regnskabsaar					3. og senere Regnskabsaar				
	Antal Køer	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør		Antal Køer	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør		Antal Køer	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør	
Døtre	29	3410	3,72	142		40	3617	3,79	153		55	3837	3,82	164	
Mødre	29	3470	3,69	143		40	3860	3,76	162		55	4456	3,78	188	
Tyr. Indflydelse	÷60	+0,03	÷1			—	÷243	+0,03	÷9		—	÷619	+0,04	÷24	

Ofte er Forholdet det, at nogle Døtre har bedre, andre daarligere Ydelse end Mødrene. En Bedømmelse af Tyrens Indflydelse er da vanskelig at foretage, i Særdeleshed hvis ogsaa andre Forhold har været afvigende. I Virkeligheden stilles der Krav om en indsigtfuld Vurdering af hvert enkelt Moder- og Datterpar. De hidtil offentliggjorte Undersøgelser vidner om, at der vel kan paavises Eksempler paa Tyre, hvor Resultatet er ret afgørende enten i god eller daarlig Retning; men for mange ligger Resultatet midt imellem, og en afgørende Dom kan da være vanskelig at fælde.

Hidtil har Undersøgelserne særlig omfattet Mælkefedmen ud fra den Betragtning, at denne Egenskab i ringere Grad end f. Eks. Mælkemængden var paavirkelig af ydre Forhold og derfor lettere kunde paavises som en arvelig Egenskab.

I nogen Grad har Resultaterne fra de hidtil foretagne Undersøgelser i de senere Aar øvet Indflydelse paa Afstammings Vurdering, men iøvrigt er Foranstaltningens Udnyttelse i den praktiske Kvægavl endnu kun i sin Vorden, bl. a. fordi Krigsaarene førte en Del usikkert og ubrugeligt Materiale frem mellem alt det, som nu systematisk ordnet ophober sig hos Provinsernes Fællesforeninger. Der kan dog næppe være Tvivl om, at dette Materiale vil kunne faa nogen Betydning for de Bestræbelser, Fremtiden antagelig vil bringe for at faa den videnskabelige Arvelighedsforsknings Synspunkter anvendt i Kvægavlen.

STAMBOGFØRINGEN.

Stambogføring er en Foranstaltning, der uvilkaarlig maa fremkomme, naar der ved en planmæssig Avlsledelse skal tages fornødent Hensyn til Afstamningen.

Udredelsen af Dyrenes Herkomst maa foregaa paa Grundlag af ordnede, sikre Optegnelser herom fra Opdrætternes Side. Hjælp til dette Arbejde kan opnaas gennem den saakaldte *Private Stambogføring*.

Men, da der mellem en Races Kvæghold ved Køb og Salg foregaa en Ombytning og Omflytning af Avlsdyrene, og mange af disse ofte benyttes samtidig i flere Kvæghold, knytter der sig Interesser ikke blot til de enkelte af disse, men til hele Racens planmæssige Udvikling. Man føres da ind paa *Offentlig Stambogføring*.

Denne kan atter deles i to Slags: *Registerstambogen* og *Elite- eller Kvalitetstambogen*.

Registerstambogen indeholder en kort og knap Bogføring af de mest nødvendige Oplysninger om Racens Avlsdyr. I sin ideelle Udformning bør den kunne give Besked om samtlige Dyr indenfor Racen, der bringer Afkom til Verden.

Elite- eller Kvalitetstambogen indeholder kun en udvalgt Del af de Dyr indenfor Racen, til hvilke der enten knytter sig store Forventninger, eller som allerede gennem Afkommet har vist sig som betydelige Avlsdyr. Den indeholder derfor udførlige og omfattende Beskrivelser og Optegnelser.

Privat Stambogføring. Saavidt vides, er Kammerraad *J. B. H. Andersen*, Gunderslevholm, den første her i Landet, der giver en praktisk Anvisning paa »Bogføring og Stamtavler over Tillægsgdyr«, som han kalder det. I 1864 udgiver han en lille Bog med den lange Titel: »Kortfattet Anviisning til en simpel, men nøjagtig Bogføring ved Tillæg af de forskellige Husdyr og til Indretningen af de herpaa grundede, for ethvert Opdræt nødvendige Stamtavler«. I et ejendommeligt Sprog hævder han ligesaa ejendommelige Synspunkter vedrørende Avl og Arv, men dette til Trods findes der i hans Anvisning en klar Opfattelse af Nødvendigheden af Optegnelser, hvis der skal kunne holdes ordentlig Rede paa Afstamningen, og han foreslaar endvidere et Øremærkesystem benyttet, der har megen Lighed med de, der bruges i Nutiden. Hans Stambog var indrettet saaledes, at hver

Ko havde sit Blad i Bogen, hvoraf den ene Side afgav Plads til Stamtavlen, medens den anden Side brugtes til Optegnelser af maanedlige Prøvemalkninger. Denne Ordning viste sig dog upraktisk, hvorfor der indførtes den Ændring, at disse maanedlige Optegnelser udskiltes fra Stamtavlen, hvis anden Side derimod benyttedes til aarlige Optegnelser om Koens Goldning, Kælving, Løbning, Mælkeydelse, Afkom m. m. Stambogbladene samledes i Skruebind. Et Vidnesbyrd om Betydningen af, at slige Optegnelser systematisk blev gennemført, fremkom, da den første offentlige sjællandske Stambog over Tyre og Køer saa Lyset. Materialet var da for en væsenlig Del taget fra Andersens Stambog over Besætningen paa Gunderslevholm.

I Tidens Løb er der fremkommet flere andre Forslag til Indretning af disse private Stambogoptegnelser. Efterhaanden har dog en bestemt Form vundet Hævd indenfor Kvægopdrætternes Kredse, nemlig den efter engelsk Mønster af Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* udarbejdede Familiestambog. Den første blev anlagt paa Ourupgaard i 1891, og denne Form blev brugt ved Konkurrencen mellem hele Kvæghold paa Fyn 1894. Ordningen af Stoffet foregaar efter den mødrene Afstamning saaledes, at Individerne samles i Kofamilier. Desuden er der særlige Skemaer til Stamtavler for de i Besætningen benyttede Tyre, til Familieoversigter m. m. — Særlig efterat Kontrolforeningerne havde virket i en Aarrække, viste Oprettelsen af Familiestambøger sig betimelig, idet de kom til at virke som samlende Hovedbøger for de Oplysninger, der findes i de aarlige Kontrolregnskabsbøger. — Da der ved Kvægavlsforeningernes Samling i Fællesledelser efterhaanden ansattes Konsulenter for disse, kom Varetagelsen af Familiestambøgernes Føring ganske naturligt til at ligge hos dem. Over enhver rationelt ledet Avlsbesætning findes nu en Familiestambog oprettet, og det deri nedlagte Materiale danner et værdifuldt Grundlag for Udarbejdelsen af de offentlige Stambøger for Kvæg.

Offentlige Stambøger over Husdyr kommer forholdsvis sent frem i Danmark. Medens 1. Bind af den engelske Korthornstambog udkom allerede i 1822, og Frankrig paabegyndte Stambogføring for Kvæg 1855, Tyskland 1864, kommer de første Stambøger ikke frem her hjemme før i 1881. — Det er Foreningen af jyske Landboforeninger, der er banebrydende paa dette Omraade, idet denne Forening i 1875 nedsætter et Udvalg

til at »forberede Førelsen af Stambøger for den jydsk Husdyravl«. Som Stambogføringen altsaa fra første Færd rejstes som en Landboforeningsopgave, saaledes er den gennem Tiderne vedblevet at være det — ikke som mange Steder i Udlandet en Sag, der varetages af de særlige Raceorganisationer. Men Statskonsulent *Axel Appel* gør opmærksom paa, at det var de ledende Mænd indenfor Husdyravlen, der indsaa, hvilket udmærket Hjælpemiddel et tilrettelagt Materiale gennem den offentlige Stambogføring kunde blive for den almindelige Avl. Derfor rejste de Spørgsmaalet paa en Tid, da der endnu ikke sporedes — ialtfald nogen bevidst — Trang hos Opdrætterne i saa Henseende.

Det ovennævnte Udvalg i Jylland, der rummer saa kendte Navne som Godsejer *A. Branth*, Klarupgaard, Proprietær *H. P. Heide*, Kjærsgaard, Kammerherre *S. Skeel*, Birkelse, Professor *V. Prosch* og flere, udsendte i 1876 en Rundskrivelse til samtlige Landboforeninger i Jylland, hvori der anbefales Udarbejdelse af Stambøger for jydsk Landrace og foreslaas en almindelig Indsamling af Materiale fra Dyrskuerne over »alle de Husdyr af ren Race, som have ydet eller lovet at yde godt Afkom«.

Det er en lidt besværlig Fremgangsmaade, der foreslaas i Jylland. Ejerne anmelder Dyrene, der synes af de af Landboforeningerne valgte Dommere, indstilles af Landboforeningen og udvælges endelig af Stambogudvalget. Her var for megen Plads for Vilkaarlighed, og det lykkedes heller ikke i større Tal at faa Anmeldelser frem. Efter en Del Forhandling om Sagen enes man i 1880 om, at Optagelse i Stambøgerne overgaar fra Landboforeningernes umiddelbare Medvirkning til Statens Tilforordnede ved Amtsskuerne, »Regeringskommissæren« samt Landhusholdningsselskabets Konsulent i Husdyrbrug og et Medlem valgt af Foreningen af jydsk Landboforeninger. Disse 3 Mænd udgør Stambogudvalget.

Efter disse 5 Aars Fødselsveer udkommer da i Foraaret 1881 1. Hefte af »Stambog over Heste og Kvæg af jydsk Race«, som indeholder Optegnelser over 18 Hingste, 19 Hopper, 27 Tyre og 44 Køer af Malkekvæg, 10 Tyre og 8 Køer af Kødkvæg, samt 1 Tyr og 1 Ko, »der ikke er udpræget i ensidig Retning«.

Trods store Mangler ved dette første Stambogværk er Arbejdet fortjenstfuldt. Begyndelsen er gjort, og 2. Hefte udkommer i 1883 over 17 Hingste, 14 Hopper, 11 Tyre og 30 Køer og indeholdt det Fremskridt, at man har redegjort for Afstamningen i »Stamtavleform«.

Den sagkyndige Medarbejder for Kvægavlens Vedkommende ved disse Værkers Tilblivelse var Landhusholdningsselskabets Konsulent *P. Jessen*. Ved hans Død i 1885 standser denne saaledes paabegyndte Virksomhed, men Udvalget var forøvrigt allerede forud for *Jessens* Død paa det rene med, at der maatte ændrede Former til, om Sagen paa god Maade skulde videreføres.

Ifølge *Axel Appels* Skildring af Stambogføringen i Foreningen af jyske Landboforeningers Jubilæumsskrift 1926 fremtræder det klart, at en bestemt Mand mere end nogen anden har Æren af at have bragt Stambogføringen over Dødvandet og ind i de Baner, der førte til en frugtbringende Løsning. Denne Mand er daværende Dyr læge, senere Statskonsulent *J. Jensen*. Han blev i 1883 Medlem af Stambogudvalget og fik det Hverv at »gøre Forstudier til en Historie over den jyske Hesterace samt forfatte en Stambog over den jyske Hesterace fra den ældste Tid, da sammenhængende Oplysninger kunde skaffes til Veje, og indtil Nutiden«.

Den særskilte Stambog for Hingste, der udkom i 1886, forfattet af *J. Jensen*, er det første Udslag af denne Undersøgelse. Her er optaget alle de Hingste, der indtil da i betydelig Grad havde øvet Indflydelse paa Avlen. Ogsaa de Hingste, der var optaget i de i det foregaaende omtalte to første Stamboghefter, er med i Hingstestambogen af 1886. I denne var der givet fyldige Beskrivelser af de optagne Dyr, og som *Axel Appel* siger: »Herigenem blev Stambogføringen ikke alene en Samling Navne og Tal, men en Historieskrivning over de Dyr, der havde Betydning i Avlen«. Endelig fandtes ogsaa i Værket Afbildninger af en Del af de optagne Dyr.

Der er næppe Tvivl om, at den Fremgangsmaade, der her var anvist, fik Indflydelse paa den videre Udvikling af Stambogføringen for Kvæg. Det særlige Stambogudvalg opløstes i 1886, og det blev nu Husdyrbrugsudvalget, der tager sig af Sagens videre Fremme. 1888 overdrager det til daværende Forstander for Højskolen i Klank, senere Foreningens Konsulent i Husdyrbrug, *S. P. Petersen*, at forfatte en Stambog over Tyre af jydsk Race, saaledes at man optog alle de præmierede Tyre fra Landmandsforsamlingerne, Statsskuerne og fra Foreningens egne Skuer for Tillægsdyr.

Dette Værks 1. Bind udkom i 1889. Det minder i meget om Hingstestambogens 1. Bind. Kun var det ikke muligt at faa ret

mange Beskrivelser med af de ældre Tyre. De forelaa ikke. Det er rigtigt, som *Axel Appel* siger: »Det var paa Tide, man fik begyndt at gøre noget i den Retning, selv om man ofte maatte begynde paa bar Bund«.

Ogsaa Øboerne var imidlertid kommet med. Allerede 1880 nedsatte De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift et Udvalg til Fremme af Stambogsagen. Drivkraften i Arbejdet var, som man kunde vente, Kammerraad *Andersen*, Gunderslevholm, hvis Interesse paa dette Omraade som før nævnt gav sig Udslag allerede i 1864. 1881 begyndte Udvalget Indsamling af Materiale til Stambog for Heste og Kvæg paa Sjælland, ligesom man udgav Stambogblade til Indretning af private Stambøger samt Prøvemalkningslister udarbejdede af Kammerraad *Andersen* og Konsulent *Jessen*.

En Del Genvordigheder maatte Sjællænderne imidlertid ligesom Jyderne opleve, før denne Sag løstes paa en tilfredsstillende Maade. Man kom ind paa et altfor vidtløftigt Anmeldelses- og Arbejdssystem, og 1. Bind af »Stambog over Heste og Malkekvg« udkom først i 1885.

I 1891 udgav Fyns Stifts patriotiske Selskab, der i Aarene 1891 til 1902 var Sæde for Samvirksomheden mellem de fynske Landboforeninger, ved Dyrlægge *H. Sørensen* 1. Del af »Stambog over Tyre og Køer af rødt fynsk Malkekvg«. — 1892 udkom i Jylland en af Konsulent *S. P. Petersen* udarbejdet »Stambog over Tyre af rød dansk Race, hjemmehørende i Jylland«. I 1896 kom de sydlige Øer med ved en af Forstander *A. la Cour* udarbejdet »Stambog over Tyre af rødt dansk Malkekvg i Lolland-Falsters Stift«.

Dette er spredt Fægning, og en saadan landsdelsvis Udstykning af Stambogføringen maa før eller senere opgives som lidet svarende til Tidens Bestræbelser for Værn og Udvikling af Racerne. Der kan endog findes Eksempler paa, at man i endnu mindre Kredse, saaledes i jyske Fællesledelser, har været optaget af Tanken om Udgivelse af Stambøger. Heldigvis blev dog sligt undgaaet. Det vilde være Spild af Kræfter og give Forvirring i Stedet for det, der er Stambogføringens Opgave — at skabe Orden.

I 1894 foregaar en betydningsfuld Vending i denne Sag, idet De samvirkende danske Landboforeninger overtager Udgivelsen af Stambøger for Tyre, der i Stedet for lokale nu bliver baade

Lands- og Racestambøger. Omend Udgivelsen af Kostambøger senere i mange Aar vedblev at være Opgaver for de enkelte Landsdele, er det, der sker i 1894, alligevel et Fremskridt, thi det er truffet ud fra Erkendelsen af Handyrets dominerende Indflydelse i Husdyravlen. Endvidere førte Udviklingen med sig, at Hovedledelsen og dermed ogsaa Hovedansvaret for Arbejdets rette Udførelse i stærkere Grad kom til at hvile paa Stambogføreren end paa det Udvalg, under hvis Tilsyn og Medansvar Stambogføringen fandt Sted. Det mere personlige Præg, som derved kom over Arbejdet, øgede ulvivlsomt Foranstaltningens Værdi for den praktiske Kvægavl — og dette styrkedes yderligere derved, at indsigtfulde og nidkære Mænd fik Held til i en lang Aarrække at staa i Spidsen for Stambogføringen over Tyre. Et saare fortjenstfuldt Arbejde er nedlagt i Statskonsulent *P. A. Mørkebergs* Udarbejdelse af 31 Bind »Stambog over Tyre af rød dansk Malkerace« og af *Axel Appels* og Medhjælperes Udarbejdelse af 32 Bind af »Stambog over Tyre af jydsk Race«, samt 6 Bind »Stambog over Tyre af Korthornracen«. Som før nævnt var det egentlig Konsulent *S. P. Petersen*, der begyndte Stambogføringen over Tyre i Jylland, og lige indtil sin Død 1915 vedblev han at være *Axel Appels* Medarbejder, ligesom Konsulent *L. Frederiksen* har været det for en Del af de senere Binds Vedkommende.

Efter Kontrolforeningernes Fremkomst, og efter at Udarbejdelsen og Udgivelsen af Tyrestambøger var faldet i et roligt og stadigt Leje, dukker en Række lokale Stambøger for Køer frem. — Begyndelsen hertil gøres paa Fyn med det i 1905 udkomne 1. Bind af »Stambog over Køer af rød dansk Malkerace i Fyns Stift«. Ialt udkommer i de følgende Aar 6 Bind af denne Stambog, hvoraf de 4 første er udarbejdet af Konsulent *H. B. Koch*, de to sidste af Konsulent *Jørgen Fr. Pedersen*. — Paa Sjælland udkom i 1908 1. Bind af »Kostambog over Køer af rød dansk Malkerace i Sjællands Stift«, der ligesom de følgende 3 Bind er udarbejdet af Konsulent *J. Fisker*. — 1907 udkom en af Konsulent *N. R. Nielsen* udarbejdet »Kostambog over Køer af rød dansk Malkerace i Lolland-Falsters Stift«. De næste 2 Bind af denne Samling er udarbejdet af Konsulent *Kr. Frydenlund*.

Medens alle disse Kostambøger i det væsentlige har samme Skikkelse, og i det hele slutter sig nær til den Form, Tyrestambøgerne havde, fremkom i Jylland i 1918 »Jydsk Ko Stambog

for Køer af jydsk Race«, der noget afviger fra disse, idet For-maalet ikke blot var at fremdrage Oplysninger om de gode Køer, men tillige over de gode Kofamilier. I den Hensigt indeholdt Stambogen en Stambogafdeling for de enkelte Individier, samt en Familieafdeling med Oversigter over betydende Kofamilier. Endvidere forudsatte Reglerne, at Køerne først rykkede ind i Stam-bogafdelingen ved Udgang af Besætningerne, saaledes at alle Oplysninger om Ydelse og Afkom kunde trykkes i Stambogen. 1. Bind udarbejdedes af daværende Konsulent *N. Bredekjær*, me-dens 2 følgende Bind over Køer af jydsk Race og 1 Bind over Køer af rød dansk Race er udarbejdet af Konsulent *N. Bonde*.

For Køer af Korthornracen er der ikke udgivet Stambøger i Lighed med de foran nævnte, men det bør dog nævnes, at Kon-sulent *H. Duborg*, Gredstedbro, 1916 udarbejdede en Fortegnelse over Kofamilier af denne Race.

Tiden og Forholdene modnes imidlertid til, at Landsdelenes Kostambøger afløstes af Racestambøger. I Genforeningsaa-ret 1920 godkendte alle Landsdele saaledes Regler for De samvir-kende danske Landboforeningers Stambog for Køer af rød dansk Malke-race, og 1. Bind heraf udkom i 1921 udstyret med Bind i nationale Farver. Der er siden 1921 udkommet et Bind aarlig. Indsamlingen og Bearbejdelsen af Materialet foretages af Fælles-foreningernes Konsulenter, medens Udgivelsen ledes af et af De samvirkende danske Landboforeninger nedsat Udvalg. —

Det fremgaar af det foranførte, at det blev en Kvalitets-Stam-bog, der slog igennem her i Danmark. For saavel Tyre som Køer stilles der visse Fordringer for Optagelse (Eksteriør, Af-stamning, Ydelse), f. Eks. kræves i Kostambogen for rød dansk Malke-race et Gennemsnits-Smørudbytte paa mindst 200 Kg. og med enkelte Undtagelser en Mælkefedme af ikke under 4,00 pCt.

Under Verdenskrigen og navnlig efter dens Afslutning trænger Spørgsmaalet om Registrering af Avlsdyr sig paa. Det op-staar særlig, fordi man i interesserede Husdyrbrugskredse sysler med Spørgsmaalet om Afsætning af Avlsdyr til Udlandet, idet man maatte formode, at Indskrækningen og den delvise Øde-læggelse af Kvægbestanden i de krigshærgede Lande vilde give os gode Salgsmuligheder. — Selv om de Forventninger, man næ-rede hertil, ikke har vist sig at holde Stik, blev der dog Udsigt til saa megen Eksport, at De samvirkende danske Landboforenin-ger fandt Anledning til at tage Registreringssagen op til Drøf-

telse, idet man selv ved en beskeden Afsætning til Udlandet hurtigt vilde komme til at staa overfor Kravene baade om en vis Garanti for de eksporterede Dyrs Kvalitet som om Udstedelse af Certifikater (attesterede Stamtavler).

Helt forties bør det dog ikke, at enkelte spæde Røster forud for alt dette havde hævet sig for en Omordning af hele Stambogføringen, thi med Henblik paa Erfaringerne fra Udlandet om Registreringen var det ikke vanskeligt at paapege Fordele for den hjemlige Avl og Omsætning af Avlsdyr, naar en almindelig Registrering af unge Avlsdyr gennemførtes.

Imidlertid naaede man efter mange Forhandlinger først i 1920 til at have Planer færdige for en landsomfattende Registrering, og denne begyndte for Korthorn i Maj 1921, for rødt dansk Malkekæg i August 1921 og for jydsk Kvæg samt jyske Heste i Januar 1922.

For Korthornet, hvor Registreringen hviler paa en Kaaring af Avlsdyrene samt paa omfattende Bestemmelser tilsigtende at holde rede paa Krydsningsgraden, kom Foretagendet hurtigt i en god Gænge, og der foreligger ialt 4 Registerstambøger over Korthorn (Tyre og Køer), udarbejdet af Konsulent *C. Hedegaard*.

Vanskeligere gik det med de andre Kvægracer, især fordi Ordrene fra Udlandet ikke var ret store, og fordi Opdrætterne, der var fortrolige med Elitestambogføringen, ikke alle havde Forstaaelse af Registreringens Betydning ogsaa for det indenlandske Avlsarbejde. I 1922 foretoges da en Række Ændringer i Planen, hvoraf en af de væsentligste var, at Registerstambogen for Fremtiden for Tyrenes Vedkommende skulde danne Indgangen til Elitestambogen. Derved kom der Sammenhæng imellem den gennem en Menneskealder indarbejdede Stambogføring og det ny, Tiden havde fostret — Registreringen.

Med Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* som Leder af Registreringen for rødt dansk Malkekæg udformedes de ny Regler, og i 1924 udkom den første »Registerstambog over Kvæg af rød dansk Malkerace«. Der er efterhaanden ialt udkommet 5 Bind af denne Stambog.

Paa lignende Maade stillede Sagen sig for det jyske Kvæg, og under Forsøget paa at finde en Løsning førtes man ind paa en hel Omordning af Stambogføringen for denne Kvægrace, saaledes at denne nu gaar ud paa, at der udarbejdes 1) Registerstambog, 2) Almindelig Stambog, 3) Elitestambog. Registreringen er

ligeledes her Indgangen til de øvrige Stambøger, og i den sidste, Elitestambogen, optages kun de enkelte Dyr, der ved deres Indflydelse i Avlen har vist sig i Besiddelse af betydelig Avlsværdi. Denne Stambog knyttes derved i Virkeligheden nær til Afkomsbedømmelserne og Afkomsundersøgelserne. -- 1. Bind af »Registerstambog over Kvæg af jydsk Race« udkom i 1925, og samme Aar udkom 1. Bind af Elitestambogen i Forbindelse med 32. Bind af den almindelige Stambog.

Der er altsaa i Øjeblikket lidt Forskel paa Stambogføringen for de forskellige Kvægracer, dog har de to sidste Bind af Stambog over Tyre af rød dansk Malke race været udarbejdet under skærpede Regler og er derved i endnu højere Grad end Forgængerne blevet Elitestambøger. Ogsaa denne Tyrestambog udarbejdes nu under Ledelse af Registrerings- og Stambogudvalget for rødt Kvæg.

Der synes saaledes nu at være udstukket ny og forhaabentlig farbare Veje for Stambogføringens Fortsættelse i Overensstemmelse med Tidens Krav. Ret ejendommeligt er det da, at omtrent samtidig dermed bortkaldtes begge de to Mænd: *P. A. Mørkeberg* og *Axel Appel*, der i en Menneskealder havde været Hovedledere af denne Foranstaltning, hvis Udvikling var en Nødvendighed, naar Kvægavlen skulde komme ind i et planmæssigt og rationelt Spor.

KONSULENTVIRKSOMHEDEN.

Skønt Konsulenternes Indsats i dansk Landbrug ikke er noget, der specielt knytter sig til Kvægavl og Kvægbrug alene, vil det Billede, der tegnes af Kvægets Historie, dog ikke blive fuldstændigt, hvis ikke Hovedlinierne for den Konsulentvirksomhed, der har udfoldet sig ogsaa paa dette Omraade, fremdrages.

Konsulenterne er sagkyndige Raadgivere og Vejledere. Ja, det er lykkeligvis mangan veltjent Konsulent efterhaanden blevet — men særlig for de fleste yngre Konsulenters Virksomhed vil et andet Ord ramme bedre. De har været de danske Landmænds Hjælpere i den nyere Tid, enten direkte med Raad og Støtte til den enkelte Landmand eller indirekte gennem deres Bidrag til, at den lange Række af halvt eller helt offentlige Foranstaltninger, som er fremstaaet indenfor den nyere Tids Landbrug, paa frugtbar Maade har kunnet føres ud i Livet.

Hele dette nu saa vidtspændende Konsulentvirke indlededes i 1860 ved Landhusholdningsselskabets Ansættelse af *Th. R. Segelecke* som Mejerikonsulent. Den første Husdyrbrugskonsulent er den i det foregaaende saa ofte nævnte *P. Jessen*, der i 1876 ansattes, ligeledes af Landhusholdningsselskabet. Han blev ved sit Arbejde »ikke blot Landhusholdningsselskabets, men hele det danske Landbrugs Konsulent paa Husdyrbrugets Omraade« (*J. C. la Cour*). Ved hans Død i 1885 midt i en af vort Landbrugs grødefuldeste Tider følte et Savn saa stort, at der straks sattes Kræfter i Bevægelse for at faa hans Plads udfyldt med en anden.

I det hele er det væsentligt ved Landhusholdningsselskabets Initiativ, at denne Sag udvikler sig, og allerede i 1882 ansatte Selskabet Konsulenter i Plantekultur og i Agrikulturkemi. Men egentlig er det Professor *V. Prosch*, der i 1877 fremkommer med Ideen til en mere udstrakt Virksomhed gennem Husdyrbrugskonsulenter eller »Vandrelærere«. Han berejste i 1876 med Understøttelse fra Indenrigsministeriet forskellige Egne af Landet for at yde Landboforeningerne Vejledning med Hensyn til Udviklingen af Husdyravlen, og det er under det bestemte Indtryk af Vanskelighederne ved navnlig at faa de mindre Landbrugere og særlig vore 60—70 000 Gaardmænd med til en videre Udvikling af Husdyravlen, at han indsender et Forslag til denne Sags Løsning til Indenrigsministeriet. Selve denne Skrivelse samt en Udtalelse, som Landhusholdningsselskabet paa Ministeriets Anmodning afgiver herom, viser et højst interessant Tidsbillede af Forholdene, som de laa, og af den i og for sig smukke Offerwillie fra oven — fra Mænd indenfor de højere ledende Kredse — som skimtes bag Ordene. *Prosch* henviser til, at saadanne Vandrelærere med Held er benyttet i Frankrig og Tyskland. Han peger ogsaa paa de daværende Mejeriassistenteres gavnlige Virksomhed her i Landet og endvidere paa, at Landhusholdningsselskabets Konsulent *P. Jessen*, der lige har begyndt sit Arbejde, her vil staa overfor en altfor overvældende Opgave. Det er Synd at sige, at *Prosch* vurderer Bøndernes Husdyravl særlig højt. thi han siger: »Efter mine Erfaringer, der omfatter 23 Aar, er jeg overbevist om, at man overdriver Virkeligheden, naar man sætter, at een Procent af vore Bøndergaarde ved sin Avl kan stilles jævnsides med, hvad man f. Eks. i det vestlige Tyskland for ikke at tale om Belgien, England eller Nordfrankrig vilde anse som respektabelt eller tidssvarende for et Jordbrug af vore

Bøndergaardes Størrelse«. — Landhusholdningsselskabet udtaler sin Interesse for Sagen og siger, at den for saa vidt ikke er ukendt herhjemme, som der i det sidste Aar har været ansat en Landbrugskonsulent (Vandrelærer) i Maribo Amt. Selskabet henviser med Føje til, at Bøndernes Sønner dog nu i stigende Tal besøger de Undervisningsanstalter (Landboskoler, Folkehøjskoler og lignende), som er oprettede. Men Selskabet har store Betæneligheder ved Sagens Iværksættelse, navnlig hvad det økonomiske angaar, og der peges stærkt paa, at Konsulenternes Arbejde skal være et Led i selve Landboforeningernes Virksomhed og ikke en Slags Konkurrence til denne.

Landhusholdningsselskabet foreslaar i en Skrivelse til Landboforeningerne Sagen taget op, men ved Selskabets Generalforsamling i 1878 siges i den givne Meddelelse, at Landboforeningerne har taget »meget ulige« paa Forslaget. Præsidiet indgiver dog en Opfordring til Ministeriet i 1879 om at søge 10 000 Kr. bevilget til Støtte for de Foreninger, der har ansat Konsulenter. Som Følge af den af *Prosch* rejste Bevægelse drøftes Sagen ogsaa ved Foreningen af jydsk Landboforeningers Delegeretmøde i 1878, hvor man vedtager en Resolution, der anerkender Betimeligheden af saadanne Vandrelæreres Ansættelse, men udtaler Betæneligheder ved det pekuniære. Det oplystes forøvrigt paa Delegeretmødet, at Tyrsting-Vrads Herreders Landboforening ved egne Kræfter havde ansat en Vandrelærer. Ligeledes synes Det thylandske landøkonomiske Selskab ogsaa tidligt at have optaget Konsulentvirksomheden.

Landhusholdningsselskabet ansatte i 1886 Dyrslæge *J. Jensen* som Konsulent i Hesteavl og forøvrigt samme Aar cand. polyt. *B. Bøggild* som Selskabets Konsulent i Mejeribrug. — Paa Delegeretmødet i Aarhus 1886 drøfter Foreningen af jydsk Landboforeninger Oprettelsen af en af Staten lønnet Konsulentinstitution som Middel til at ophjælpe Landbruget. Kravene udefra om Ansættelse af Landbrugskonsulenter bliver stedse kraftigere, ikke mindst fra jydsk Side. Den sjællandske, fynske og jydsk Fællesforening retter i September Maaned samme Aar en meget indtrængende Opfordring til Landhusholdningsselskabet om ved Henvendelse til Staten at søge de nødvendige Midler tilvejebragt. Opfordringen gaar ud paa, at Selskabet søger:

dels Statens Bidrag til en udvidet og fyldestgørende ledende Konsulentvirksomhed, som Fællesforeningerne ønsker henlagt under Landhusholdningsselskabet,

dels Statens Understøttelse til Selskabet, saa at dette kan paatage sig Uddannelsen af de Lokalkonsulenter, særlig i Husdyrbruget, som den kommende Tid utvivlsomt vil faa meget stærk Brug for.

Der veksles endnu i den følgende Tid en Række Skrivelser mellem Fællesforeningerne, Landhusholdningsselskabet og Indenrigsministeriet om Sagen. Landbohøjskolen og Landhusholdningsselskabet i Forening havde imidlertid i 1886 ladet afholde en Konkurrence om den ved *Jessens* Død ledigblevne Plads samt om Pladsen som Lærer i Husdyrbrug ved Landbohøjskolen, og denne Konkurrences Udfald i Forbindelse med de foran kort skildrede Forhandlinger samt en i Finansaaret 1888—89 givet Bevilling til en betydelig Udvidelse af den landøkonomiske Konsulentvirksomhed fører da til Ansættelsen af en Række Statskonsulenter, hvoraf for Husdyrbrugets Vedkommende skal nævnes, at Konsulent *J. Jensen* fra 1. April 1889 ansættes som Statskonsulent i Hesteavl, Dyr læge *P. A. Mørkeberg* som Statskonsulent i Husdyrbrug, særlig vedrørende det røde danske Kvæg samt Svineavlen, fra 1. Oktober 1889, medens Dyr læge *Axel Appel* som Statskonsulent i Husdyrbrug, særlig vedrørende det jyske Kvæg og Kødkvægracerne samt Faareavlen, blev ansat fra 31. Maj 1890. Endvidere blev i disse Aar ansat en Landbrugskonsulent og en Veterinærkonsulent i England, henholdsvis *H. Faber* og *J. Arup*, samt 3 Mejerikonsulenter.

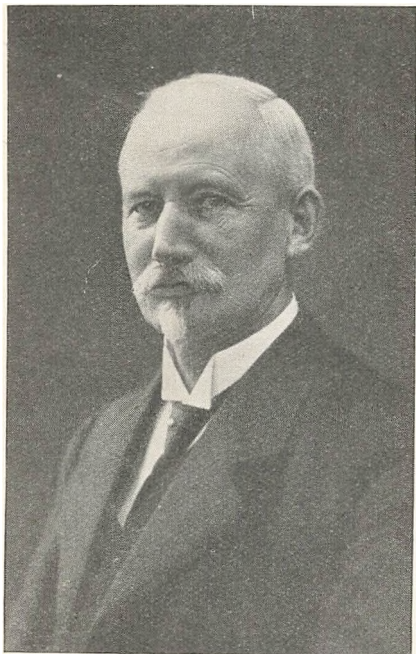

S. P. Petersen, født 1852, død 1915.
Foreningen af jyske Landboforeningers Konsulent i Kvægavl.

Husdyrloven af 1. April 1887 havde imidlertid givet økonomisk Grundlag for Ansættelse af private Husdyrbrugskonsulenter, og man ser da ogsaa, at denne Institution i de følgende Aar udvikler sig stærkt. 1888 antog saaledes Foreningen af jyske Landboforeninger Forstander *S. P. Petersen*, Klank, som Kvægavlskonsulent, og flere lokale Landboforeninger samt ikke mindst

de opblomstrende Fællesledelser for Kvægavlsforeningerne antog Konsulenter

Efter Opgivelse af *J. C. la Cour* i Aarsoversigten i Tidsskrift for Landøkonomi 1890 skulde der paa dette Tidspunkt »saavidt vides« findes 13 Konsulenter i Kvægbrug samt 1 i Hesteavl ansat af Landboforeninger eller Sammenslutninger af Avlsforeninger. *Axel Appel* mener, at der i 1912 var ca. 50 Foreningskonsulenter

Axel Appel, født 1858, død 1926. Statskonsulent og Stambogfører, særlig med Hensyn til det jydsk Kvæg og Kort-hornkvæget samt Faareavl.

i Husdyrbrug i Virksomhed, hvoraf 13 i Fællesledelser af Kvægavls- og Kontrolforeninger. Ifølge Landøkonomisk Aarvog 1927 beskæftiger 17 Konsulenter for Fællesforeningerne, 24 for lokale Landbo- og Husmandsforeninger og 19 for Fællesledelser sig med Kvægavl, ialt 60. Adskillige af disse arbejder dog tillige med andre Sider af Husdyrbruget eller med Planteavl m. m.

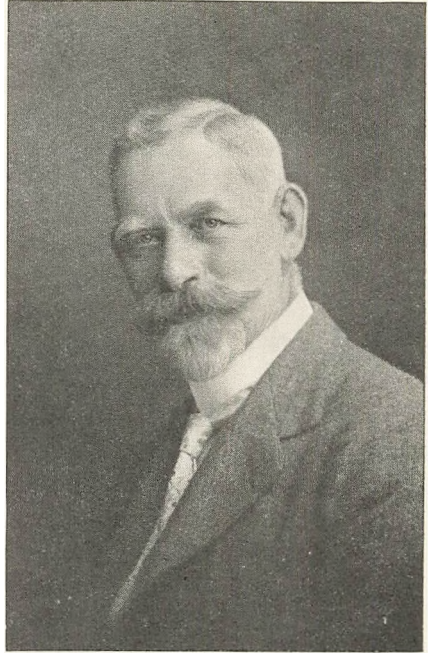
Det vil føre for vidt her at komme ind paa en Skildring af Enkeltheder vedrørende det gavnlige Virke til Kvægavlens Fremme, der i Aarenes Løb er udøvet af denne Konsulentstab, eller af de Personligheder, der har været i Tjeneste for dansk Landbrug som Konsulenter.

Kun skal mindes om, at det er et mangeartet Arbejde, der paa dette Omraade har udfoldet sig. Først og fremmest maa af alt dette nævnes den personlige Paavirkning, den Belæring og den Haandsrækning, som Konsulenterne har kunnet give de enkelte Kvægavlere. Dernæst deres faglige Agitation og Spredning af Oplysning gennem Foredrag og Møder, Bistand ved Indkøb og Salg af Avlsdyr, Ordning af Dyrskuer, Auktioner, Kataloger m. m., Deltagelse i Bedømmelse, Føring af Familiestambøger og for nogles Vedkommende Medvirkning ved den offentlige Stambog-

føring, Tilsyn med og Vejledning for Kontrolassistenterne osv. — Af væsentlig Betydning for et godt Udbytte af Gærningen har det været, at der foruden fornøden faglig Ballast tillige har været Evner til Stede til at kunne komme i et personligt Tillidsforhold til den paagældende Befolkning.

Den Deling, Konsulentinstitutionen omtrent fra første Færd undergik, i ledende Statskonsulenter og lokale Foreningskonsulenter, synes i det store og hele at have været i god Overensstemmelse med Tidens Krav og Forhold. Naar Husdyrbrugets Statskonsulenter virkelig blev Ledere ikke blot af Navn, men tillige af Gavn, og naar der i det paagældende Tidsrum kun har været ringe Gnidning mellem de to Grupper af Mænd, da er Forklaringen hertil let at give. thi Historiens Dom vil gaa ud paa, at det var et sjældent lykkeligt Valg af Personer til Statskonsulentstillingerne, der skete sidst i 80erne. Det skyldes først og fremmest deres faglige og personlige Evner til at føre an og vinde Autoritet, at Samarbejdet gik af sig selv. De blev paa en vis Maade Opdragere af og i Reglen Venner med den Hær af Foreningskonsulenter, der fylkede sig om dem. De evnede gennem den forholdsvis lange Arbejdsdag, der blev dem beskaaret, at udøve en Gærning saaledes, at deres Personligheder ligesom blev et med den Sag, de tjente. Saaledes taler Mindet om Statskonsulenterne *J. Jensens*, *P. A. Mørkebergs* og *Axel Appels* Livsgærning for det danske Husdyrbrug.

Men som Tiderne skrider, ændres ogsaa de faglige Forhold og Krav, og i Nutiden varetager særlig de store Organisationers

Peter August Mørkeberg, født 1861, død 1927. Statskonsulent og Stambogfører særlig med Hensyn til det røde danske Malkekvæg samt Svineavl.

Konsulenter en væsenlig Del af de Opgaver, som tidligere paa-
hvilede Statskonsulenterne.

Blandt Foreningskonsulenterne har ogsaa mangen en vundet
sig Navn ved trofast Virke. Anseelse og Tillid, særlig blandt jyd-
ske Opdrættere, blev saaledes *S. P. Petersen* til Del — og frem-
hæves bør ogsaa det særegne Konsulentarbejde, Dyr læge *J. Hege-
lund* i en Aarrække udførte til Fremme og Forstaaelse af Malk-
ningens rette Udførelse.

VI

AVLSPRINCIPPER, FODRING OG
SYGDOMME

OM KVÆGAVLSPRINCIPPERNE

De to Udtryk, Kvægbrug og Kvægavl, er ofte brugt i den foregaaende Skildring af Kvægets Historie. De er anvendt for skarpere at fremhæve — mere end det sker ved at bruge Ordet Kvægavl alene — at der gennem Tiderne har været — og fremtidig stadig vil findes — et brugsmæssigt Udnyttelsesarbejde ved Siden af en Løsning af avlsmæssige Opgaver.

Arbejdsmaalet har altid været: bedst mulig Udnyttelse af de Kvæget iboende Egenskaber. Det kan næppe heller med Hensblik paa Fremtiden opstilles anderledes, og som Vilkaarene har været i de sidste Menneskealdre, har dette i Praksis ført til, at Mælkeproduktionen er skudt i Forgrunden, og at Udnyttelsen af Tilvækstevnen og Fedeevnen indtager den mere beskedne Plads.

Kvægets Brug og Udnyttelse foregaar nu paa Grundlag af en Fodring, der kan gennemføres ud fra langt klarere Opfattelser af, hvad der bør tilmaales hvert enkelt Dyr, og hvorledes Foderets Sammensætning bør være, end tidligere. En voksende Erkendelse af Plejens, Pasningens og Malkningens vidtrækkende Betydning er endvidere udviklet. — Men Fremtiden rummer utvivlsomt alligevel Forbedringer og Ændringer i sit Skød. Klarere Synspunkter vedrørende Sommerfodringen og Opdrætningen vil saaledes formodentlig fremkomme. Og Bestræbelserne for at finde Midler og Veje til at hæve den gennemsnitlige Levealder for Køerne vil forhaabentlig krones med Held. Altsammen vil dette og meget andet hjælpe til gunstigere Betingelser for en god Økonomi og Lønsumhed, som vel betinges af de vekslende Prisforhold, som den enkelte Kvægbruger staar afmægtig overfor, men dog ikke mindst

er Frugten af det Virke, der udfolder sig paa det snævre Omraade, hvor Kvægbrugeren personlig kan øve sin Indflydelse.

I den egentlige Kvægavl kan dog muligt de største Ændringer af Grundprincipperne anes. Hele det 19de Aarhundrede beherskedes trods den Ændring i Brug og Syn paa de avlsmæssige Midler, der i foregaaende Afsnit er skildret, hovedsagelig af de Opfattelser, Professor *Prosch* og hans Samtidige stod som Talsmænd for (Renavlens, Ensidighedslæren).

Omkring 1900 begynder der at komme Ændringer i dette Forhold, fremkaldt af det, som Videnskab og Forskning fører frem om Arv og Arvelighed. Den Paavirkning, dette hurtigt udøvede paa Planteavl og Planteforædling, begynder ogsaa at berøre Husdyravlen og det Forædlingsarbejde, som ogsaa her foregaar. — Udvalget stilles i ny Belysning. Det er Anlægene det gælder om at afsløre og udnytte, mens Fremtoningen avlsmæssigt har mindre Interesse. Anskuelsen om erhvervede Egenskabers Arvelighed maa forlades. De af *Gregor Mendel* afklarede Krydsningslove gav pludselig Forklaring paa mange af de Afvigelser og Brud paa Avlsreglerne, der altid havde været til Stede i Husdyravlen og beredt Opdrætterne de store Skuffelser. Racebegrebet og den praktiske Avls »Krydsning« maatte nu opfattes paa en anden Maade. Og overfor *W. Johannsens* »Rene Linier« med Typens Konstanthed kunde Husdyravleren kun stille nogle spage Forventninger om Slægsskabsavls eller Indavls Betydning, mens Planteforædlingsarbejdet straks kunde paavirkes paa praktisk befrugtende Maade.

Der blev Aprilvejr over den danske Kvægavl, da Dyr læge *V. Stribolt* i 1901 og følgende Aar kørte frem med sin stærke Kritik af de gældende Grundsynspunkter i Avlen. Nu, en lille Menneskealder efter, er det muligt at fælde en mere uhildet Dom om det Røre, der i disse Aar rejste sig. Rent bortset fra det personlige, der blev blandet ind i denne saglige Kamp, vil det nu være let at forstaa, baade at det den Gang maatte føles som Oprør, da disse kætterske Paastande fremkom, men ogsaa, at en lang Række af *Stribolts* Opfattelser trods Resolutioner og lignende i det lange Løb maatte blive de sejrende. Thi han stod med den videnskabelige Forsknings Kendsgerninger bag sig. Men ligesom han utvivlsomt manglede Syn for, at Avlsforanstaltninger, som han med Føje kunde kritisere, meget vel trods deres avlsmæssige Ufuldkommenhed kunde virke fremmende og an-

sporende paa Kvægholderne til mere energisk at befatte sig med Avlsarbejde — saaledes gik de dagældende Avlsprincippers Forsvarere utvivlsomt ogsaa for vidt i deres Iver for at bevare det bestaaende. — Over al Husdyravl maa der uvilkaarligt komme noget konservativt, bevarende eller vedholdende — som er værdifuldt, og som maa fremkomme, fordi alt gaar saa langsomt, og Fremskridtene føles saa smaa. — Mens den ene Part (*Stribolt*) antagelig slet ikke forstod dette, lod de andre sig rimeligvis binde af Traditionerne saa stærkt, at de gik imod den Udrensning af Opfattelserne, som de sandsynligvis godt følte i Længden maatte til.

Det kan ogsaa tilføjes nu, at *Stribolts* stærke Krav f. Eks. om, at Ydelsen skulde drages i Forgrunden, vanskeligt paa daværende Tidspunkt kunde opfyldes; thi det var jo kun kort Tid efter Kontrolforeningernes Oprettelse. Endvidere kan vi ogsaa nu se, at *Stribolt* overvurderede den Sikkerhed, hvormed Oplysningerne om Ydelsen virkelig falder sammen med Begrebet Ydeevne. Tiden har vist os, at det desværre ofte er to ret afvigende Ting.

Tilsyneladende tabte *Stribolt*. Men som altid, naar Sandheden fremsættes — taales den ikke i Øjeblikket, saa undgaas det ikke, at den efterhaanden atter stikker Hovedet frem og virker befrugtende og omdannende. Dette er ogsaa sket i dansk Kvægavl efter *Stribolt*bevægelsen og spores navnlig i Bedømmelsen paa Dyrskuerne samt ved Afstamningens Vurdering og Afkomsundersøgelserne. En af de første, der indenfor dansk Kvægavl søgte at gøre de ny Synspunkter gældende i den praktiske Kvægavl, var Konsulent *J. Fisker* gennem det af ham i 1915 udgivne Skrift »Kvægavl og Arvelighed«.

Som andet Sted nævnt, kan det slet ikke afgøres, hvor meget af de utvivsomme Fremskridt i vort Kvægbrug, der f. Eks. skyldes bedre Ernæring, og hvor meget der skyldes de avlsmæssige Midler. Det bliver aldrig opklaret. Antagelig er der noget af hvert. Verdenskrigen gav en Standsning af Fremgangen, men denne har efter Krigen taget en uanet Fart, utvivlsomt især som Følge af forbedret Ernæring og Pleje mere end af forøget Udvalgs- og Avls-sikkerhed. Det bliver den store avlsmæssige Fremtidsopgave at gøre Udvalg og Vurdering af Avlsdyret sikrere.

Det er sandsynligt, at der endnu er Formalisme, som burde udryddes. Eksteriøret har muligt endnu for rigelig Plads, og det kan være, at Vurdering og Opgørelse af Afstamning og Ydelse

atter trænger til at revideres. Maaske Afkomsbedømmelse og Afkomsundersøgelse endnu skal bringes længere frem i Forgrunden. Det vil da kun være en naturlig Fortsættelse af Udviklingen af de Grundsynspunkter, der begyndte at bane sig Vej omkring Aarhundredskiftet.

I dansk Kvægavl har man hidtil navnlig opsamlet og undersøgt et storstilet Materiale. Og man har glædet sig, hver Gang man ud af dette brogede Materiale fandt enkelte af de Dyr, der besad en mere sikker Avlsværdi. Men mon ikke det virkelige Forædlingsarbejde i Nutiden ogsaa kræver, at man foruden Indsamling og Opsamling begynder i nogen Grad at betræde Forsøgets Vej? I moderne Planteforædling er denne Vej forlængst betraadt; men i Husdyrbruget har man været noget tilbageholdende med at vove sig ind paa disse nye Stier. Hvad om vi fik nogle Avlsbesætninger frem, som uden Hensyn til Økonomi fik en Avlsledelse efter bestemte Principper, som moderne Videnskab og praktisk Opdrættererfaring i Forening udstak. Var her ikke et Omraade, hvor Videnskab og praktisk Opdrætterindsigt med Held kunde mødes i et Forsøgsarbejde til Fremme for den danske Kvægavls videre Udvikling?

Her skal ikke øves Kritik mod Fortidens eller Nutidens Mænd og Arbejde. Hver Tid drager ud fra sin Viden og sine Synspunkter sine Midler. Og et er praktisk Kvægavl, et andet videnskabelig Forskning. Men næppe nogen Sinde i Kvægavlens Historie har der fra sidstnævnte Side været saa meget Nyt, der bankede paa. Dette vil uundgaeligt sætte sig Spor i Fremtidens Kvægavl.

FODRINGEN

MALKEKØERNES FODRING.

Paa forskellige Steder i det foregaaende har *Axel Appel* berørt Fodringen af Køerne i ældre Tider. Enkelte yderligere Bidrag til Belysning heraf skal her meddeles, idet det dog skal bemærkes, at det kun er forholdsvis lidt, der vides herom i den Tid, der ligger forud for det 19. Aarhundrede. Det Helhedsbillede, man faar ud af de spredte Oplysninger herom, gaar ud paa, at Malkekøernes Fodring i hine Tider gennemgaaende var meget knap, sammenlignet med Nutidens, men iøvrigt meget

forskellig, dels efter Landsdele, dels efter Ejendomsstørrelse og andre Forhold. Daarligst stod det i Almindelighed til hos Fæstebønderne, noget bedre hos Selvejrbønderne og paa Herregaardene, navnlig efterhaanden som man paa disse kom noget ind paa Mejeridrift. *C. Christensen* (Hørsholm) skriver, at »Husmandskøerne synes at have havt det bedst. »Ingen har det saa godt som en Husmandsko« er et Udsagn, som længe var gængs«. Særlig hos Fæstebønderne stod det i det hele yderst smaat til i denne som i andre Henseender. Vinterfoderet var overvejende Halm med et som oftest sparsomt Tilskud af Hø, jævnlig af meget tarvelig Beskaffenhed. Kærne blev der givet lidt eller intet af, højst lidt Rivelse, der jævnlig var halvt fordærvet ved Indbjergningen, eller Avner med en Smule lette eller svange Kærner i. Som Regel slap oven i Købet de stærkt begrænsede Halm- og Høbeholdninger altfor tidligt op — de mange Heste, som man af Hensyn til Hoveripligterne var nødt til at holde, og som jo saa vidt muligt maatte holdes i nogenlunde arbejdsdygtig Stand, fortærede Hovedparten af Foderet. Naar Halmen og Høet hen paa Eftervinteren var sluppet op, kunde man endda i Hedeegnene tage sin Tilflugt til Lyngen — hvoraf der iøvrigt ofte Vinteren igennem blev givet et Tilskud baade til Kvæg og Faar. Men i Egne, hvor man ikke havde Lyngen at ty til — og dette var jo navnlig Tilfældet de fleste Steder paa Øerne —, var Forholdet endnu vanskeligere. Her skal det ikke have været ualmindeligt, at man maatte rive Straataget af Husene og fodre det op. Men saa snart den egentlige Vintertid var forbi — jævnlig i Løbet af Marts Maaned —, maatte Kreaturerne »paa Græs«, d. v. s. de blev slupne ud for at prøve paa at finde nogle sparsomme, visne Rester af Græs fra forrige Sommer. Og med Sommergræsningen var det som oftest ikke synderligt bedre bevendt end med Vinterfodringen. Af Græsningsjord havde man (før Udskiftningen) Overdrevene og Bymarkens Græsvang. Overdrevene var som Regel Byernes daarligste Jord, ofte delvis bevokset med Krat og omfattende større eller mindre Moser, Sumpe og Vandhuller, i mange Egne oversaaet med store Sten. De havde aldrig været dyrkede; Grundforbedring, Bearbejdning, Gødskning og Besaaning var ukendt paa disse Jorder, der derfor i Reglen afgav en meget sparsom Græsning, der oven i Købet ofte var af tarvelig Beskaffenhed. Og Græsvangen i Bymarken var om inuligt endnu daarligere. I den almindelige Tremarksdrift: Korn, Korn,

Græs; Korn, Korn, Græs, havde Byen kun en enaarig Græsmark, der vel udgjorde en Trediedel af Bymarken, men som, indtil Kløverdyrkningen fandt Udbredelse, ikke blev besaaet, men kun bar en frivilligt fremvoksende Plantevækst, hovedsagelig bestaaende af Kvik, Rapgræs og andre med Udløbere forsynede Arter. En saadan Mark kunde i det ene Aar, den »laa ud«, selvfølgelig ikke give ret meget. En unævnt Forfatter skriver 1763 (i Danmarks og Norges økonomiske Magasin) om »det usle, magre, hudflettede« Græsskifte, der giver »Hungerplads« for »en Vrimmel af alle Slags Creature, Hæste, Malkekøer, andet Qvæg, smaat og stort, Faar, Svin, Giæs og alt det som lever og røres«, og fortsætter saaledes: »Er det ikke Hinder for Græsningen, at den samme Græsmark bliver brudt op igien det samme Aar, den begyndte at hvile, og havde allerede slaget Rødder til mere Græs i tilkommende Tid? Er det ikke Hinder og Fordærvelse for Græsning paa de fleste Steder, saa forstaar jeg ingen Ting. Jeg meener, det beviser sig selv.« Forfatteren tilraader at afhjælpe denne Græsmangel med fleraarigt (mindst treaarigt) Græsleje, i det mindste i »indhegnede Koehauger, hvor Malkekøerne — som den fornemste Flok af Creaturerne — kunde gaae i Fred og Stilhed og have noget bedre Græs end af den tørre Fællede«. Heri skulde navnlig dyrkes Kløver. Forf. nævner dette som »en stor Sag, som Ejeren af Godset maatte skynde sine Underhavende til, og af yderste Evne hielpe dem afsted med«. En samtidig Landbrugsforfatter, Præsten *Ph. E. Lüders*, har den samme Opfattelse af den fordærvelige Græsmangel. I et meget kraftigt Indlæg for Jordfællesskabets Ophævelse (1760) anfører han som en af Hovedgrundene til Ønskeligheden af denne Foranstaltning, at der herved vilde skabes Mulighed for bedre Græsmarker — særlig ved Kløverdyrkning — og rigere Høhøst til Gavn saavel for Kreaturerne Sommer- som Vinterernæring. I forskellige andre af de talrige Landbrugsskrifter, der fremkom før de store Landboreformers Tid, træffer man paa den samme Opfattelse, at Jordfællesskabet er en Hindring for Kvægets forsvarlige Ernæring.

Jordfællesskabets Ophævelse muliggjordes ved Forordningen af 23. April 1781, og Udskiftningen gennemførtes i Hovedsagen forholdsvis hurtigt. Men med de heraf følgende Fremskridt, i hvert Fald hvad Kreaturerne Ernæring angaar, gik det langsomt. 1795 udkommer paa Landhusholdningsselskabets Foran-

ledning den for sin Tid ypperlige »Anviisning til et velindrettet Jordbrug for Gaardmænd og Huusmænd paa Landet, som have faaet deres Jorder udskiftede af Fælledskab«, forfattet af Præsten *H. J. Chr. Høegh*. Heri slaar Forfatteren bl. a. stærkt til Lyd saavel for bedre Græsmarker og navnlig Kløverdyrkning som for gradvis Indførelse af Sommer-Staldfodring. Angaaende Køernes Vinterfodring anfører *Høegh* den Fodringsmaade, han selv bruger paa Præstegaarden: »1. Givt er Byghalm til de malkende Køer, og Havrehalm til de golde; 2. Givt er Høe til de første og Byghalm til de sidste; 3. Givt er Hakkelse af Halm og Kløver med Avner iblandede til dem alle; 4. er Bygrivelse til Malkekøerne og fiin Rughalm til de golde; 5. Givt Hakkelse overalt; 6. Givt Kløverhø til de malkende og Byghalm til de andre; 7. Givt Hakkelse overalt; 8. Givt Høe til de malkende (og, naar dette fejler, da smaat Byghalm, som Tærskeren opbinder tilsidst, og hvori der vel maa være en Kierne), men til de andre Byghalm; 9. Givt eller til Natten udsøgt fiin Rughalm, som kan være græsset, og hvoraf al Langhalmen er taget. Saaledes skeer Rygtningen i de korte Dage. De malkende Køer vandes 2 Gange om Dagen, nemlig imellem 3. og 4. Givt og imellem 6. og 7. Givt, de andre kun een Gang, imellem 4. og 5. Givt; een Gang om Ugen kastes nogle Haandfulde Salt i Vandtruget. Efter som Dagene længes, lægges Givter af Hakkelse til, saa at i Enden af April og ind i Maj blive Givterne daglig 12 til 13«. — Men efter denne Vejledning tilføjer *Høegh* mismodigt: »Det vil vel synes fremmed for de fleste Bønder i Sieland at give Køerne Byg-Rivelse. De arme Køer maa her ingen Kierne faae, skjønt de skulle malke. Men man har og Køer og Melk derefter. De staae mange Steder som Beenrade paa Staldene.«

Ved det 19. Aarhundredes Begyndelse gøres der enkelte bemærkelsesværdige Tilløb til Rodfrugtdyrkning. 1806 dyrkede saaledes Kammerherre *Juel* paa Taasinge' ca. 60 Tdr. Ld. med Rodfrugter til Foderbrug, hovedsagelig Turnips og Kartoffler, i mindre Udstrækning Kaalroer, Runkelroer og Gulerødder samt Kaal. Dette giver *C. Dalgas*, Aldebertsminde ved Vejle, Anledning til samme Aar paa sin Gaard at anstille flere Rækker Fodringsforsøg med Malkekøer, særlig for at faa Rodfrugternes Foderværdi nærmere prøvet. Selv om disse Forsøg ikke kan staa for Nutidens Kritik, røber de megen fornuftig Omtanke og har Interesse ved at være blandt de første Fodringsforsøg paa

Malkekøer her i Landet. — Spørgsmaalet om Sommerstaldfodring bliver fra flere Sider draget frem, og i 1815 udgiver *F. W. Trojel* sin »Anvisning til Indførelse af Sommer-Staldfodring«, hvori ogsaa Rodfrugtdyrkning anbefales. — Her skal endnu erindres om *B. F. Rønne's* og *J. C. Drewsen's* ihærdige Bestræbelser for Indførelse af Forbedringer i Markdriften og dermed i Kvægholdet.

Hvorledes det stod til med Fodringsspørgsmaalet i Landets forskellige Egne i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, belyses i nogen Grad gennem »Amtsbeskrivelserne«, der for dette Tidsrum er de vigtigste Kilder til Forstaaelse af de jammerlige Vilkaar, der i dette Tidsafsnit var tilstede for Kvægets Underhold. Om Vækst og Produktion er der kun Tale om Sommeren, thi i Vintertiden tilstræbes ikke stort mere end Livets Opretholdelse. Derfor skal Køerne kælte om Foraaret og Sommerernæringen strække sig saa langt som muligt frem over Efteraaret. Ofte findes anført, at Kvæget har gaaet ude til ind i December Maaned. — *J. V. Neergaards* Skildring af Forholdene i Øster Flakkebjerg Herred (Sorø Amt, hvilket Skrift med en vis Ret kan medregnes til Amtsbeskrivelserne) 1830 giver næppe nogen helt forkert Forestilling om Tilstandene, som de — bortset fra Undtagelser, der selvfølgelig forekom — i Almindelighed var paa Sjælland. Han fortæller om det daarlige og ildebyggede Kvæg og fortsætter: »Aarsagen hertil er fornemmelig Bondens Ligegyldighed saavel i Valget af Tillægsdyr som og i Hensende til Opdrættets Røgt og Pleje. Tillægskalven behandles nemlig som oftest straks efter Fødselen saare stedmoderligt, den maa nøjes med afskummet Mælk eller Valle og tøjret tilbringe den første Sommer paa en mager, afnavet Toftegræsning; den følgende Sommer sultfodres den som Unghoved paa et magert Overdrev og indbindes ikke paa Stald om Efteraaret, før Sneen har dækket Jorden, og om Vinteren er Halm næsten dens eneste Næring. Selv Malkekøen faar om Vinteren ikkun Opholdsfoder, hvorved Mæleafsondringen formindskes, og Legemet i den Grad udmagres, at den største Del af Sommeren hengaar, inden slig afkræftet Skrimpe endog paa den bedste Græsgang faar Huld og formaar at yde noget klækkeligt i Bøtten.«

Paa Fyn synes Forholdene i hvert Fald ikke at have været bedre, snarere endnu værre. I sin Beskrivelse af Landbruget i Odense Amt 1843 skriver *Jacob Aall Hofman (Bang)* saaledes:

»Kvægavlen i Odense Amt er ingenlunde i nogen udmærket Tilstand; man har intet ret Begreb om Kvægets Opdræt, Fodring og Pleie, og Kvægets Røgt har altid spillet en underordnet Rolle hos den fyenske Agerdyrker; den simple Klasse anseer det endnu bestandigt ligesom for en Skam, at beskæftige sig med Kvægets Røgt. Ved dettes Opdræt tager man lidet Hensyn til Udvalget af Tillægsdyrene. Ved Fodringen anseer man det i Almindelighed for nok, naar der om Sommeren er saa meget Græs, at Køerne kunne holdes roligt i Marken, og om Vinteren, naar man kan give saameget langt Straa og simpelt Hø, at man ei behøver at reise Køerne om Foraaret, og dette var dog ofte Tilfældet indtil for faa Aar tilbage. Kvæget i Fyn maa ofte gaa ude Nat og Dag, paa mange Steder indtil Frosten har stivnet Jorden, og da Køerne tvinges til at æde det med Rim belagte Græs og daglig i Oktober og November lide Ondt af Kulde og Regn, staa de Vinteren over ofte uden at komme ret til Kræfter ved det simple Foder, der bydes, og først paa Græs i Foraaret komme de atter til Huld; men den bedste Græstid gaaer bort, inden de kunne begynde at malke med fuld Kraft. Staldene ere yderst slet indrettede, Kvæget er i disse opbundet med Hovederne tæt til Ydervæggen, og dets eget Aandedræt besværes meget ved den fra Muren tilbagestødende udpustede Luft.

Kvæget vandes aldrig i Stalden, men drives til Damme, hvor de ofte maa drikke Vand, der er mudret. Staldene ere desuden i Almindelighed lave og mørke; den eneste Lysning kommer fra aabne Huller i Muren, der tillige gjøre Stalden kold og fuld af Træk. Over Køerne ere Slyderne ej belagte med Ler eller Bræder, saa at Høfrøet falder paa Kvæget og sætter sig fast i Haarene, og de strigles aldrig.

Kvægets Stalde er slet brolagte, og da der som oftest spares paa Strøelsen, ligger Kvæget ureenligt og ubekvent.

Kvæget mangler altsaa Lys, Varme, Reenlighed og en uhindret Hududdunstning, ligesom et bekvemt Leie; det mangler godt, kraftigt Foder, maa drikke usselt Vand, og til dets Opdræt tages lidet Hensyn, saa at de slet valgte Tillægsdyr lide megen Nød i Ungdommen.«

I Svendborg Amt synes det ikke at have staaet bedre til. Forfatteren af dette Amts Beskrivelse *C. Dalgas* skriver herom (1837): »Koen malke af Tanden, siger Holstenerne. Men denne Sandhed synes endnu ikke at være Fynboerne ret indlysende, tvært-

imod er det paafaldende, hvor daarligt man fodrer, eller rettere hvor man udmagrer det arme Kvæg om Vinteren. Korn faar Køerne aldrig. Hø i Almindelighed kun om Foraaret, naar de begynder at kælte. Deres Hovedfoder er derfor Halm eller »Foder«, som det kaldes, og som saa omhyggeligen gennemtærkes, at selv den sidste svange Kærne maa følge med. . . . Men hvad er Følgen af alt dette? Om Foraaret er Kvæget saa afkræftet, at paa de fleste store Gaarde aarlig dør flere Køer, og at man ofte maa rejse de øvrige, ja hænge dem i Seler for at faa dem til at staa paa Benene. Forpagteren paa Hvidkilde, Hr. *Lorentzen*, har fortalt Forf., at da han for 5 à 6 Aar siden tiltraadte Forpagtningen, var Køerne i en saa elendig Forfatning, at 30 Stkr. blev taxeret for 4 Rbd. Stk., og at deraf siden 12 døde.«

Derefter anføres nogle Eksempler paa, at man hist og her begynder at fodre noget bedre.

Det er de holstenske Fodermestre — sædvanlig kaldet »Hollændere« —, der i denne Periode lærer os at fodre bedre. Men selv i Holsten har det ikke altid staaet godt til; thi i *Martens'* Bog: »Kvægavlen og Mejeridriften paa Hollænderigaarde i det Holstenske og Slesvigske«, der findes oversat paa dansk i 1854, indledes Afsnittet om Malkekvægets Vinterfodring paa følgende Maade: »Køerne maa under alle Omstændigheder fodres saaledes, at de kan rejse sig, staa og gaa uden Hjælp, og at de kan søge Græsmarken uden at falde over den første den bedste Sten eller blive siddende i den mindste Pyt.« *Martens* søger imidlertid at bevise Fordelene ved Kornfodringen ved at fremlægge Regnskaber og Foderoptegnelser fra nogle holstenske Gaarde. En saadan forbedret Fodring bestod i en Vinterperiode paa ca. 200 Dage af 3800—3900 Pd. rentærsket Halm, 1800 Pd. Hø og 420 Pd. Korn pr. Ko. Udbyttet skulde herefter aarlig kunne blive 120 Pd. Smør og 100 Pd. Ost foruden 35 Pd. Flæsk ved Affaldets Opfodring paa Svinene. Blev intet Korn givet, regner *Martens* med 40 Pd. Smør og 50 Pd. Ost mindre pr. Ko aarlig.

Saa sent som i 60erne har man fra Sjælland Meddelelser om, at det paa en Herregaard med ca. 50 Malkekøer hver Vinter var almindeligt, at man ikke i to Maaneder producerede tilstrækkelig Mælk til Husholdningen. Køerne malkede nemlig sjældent længere end til Jul og fristede iøvrigt Vinteren paa Halm og Avner — især naar Høavlen havde været ringe. — Endnu værre blev det, hvis man ogsaa valgte den Fremgangsmaade at spare paa

Græsset om Sommeren for at kunne høste Hø til Vinterens Forbrug; man kunde paa den Maade faktisk komme ud for en Sultfodring baade Vinter og Sommer.

At Kvægets Behandling før Aarhundredets Midte i det hele var daarligst paa Øerne, tyder Udtrykket: »Jo bedre Jord, desto slettere Kvæg« ogsaa paa. Til den bedre Jordbearbejdning, som Korndyrkningen efterhaanden medførte, krævedes gode Heste, og det var derfor ikke ualmindeligt, at Hestene ernæredes godt, men Kvæget ringe.

Men ogsaa i Jylland, hvor det jyske Kvæg stod paa et forholdsvis højt Trin, betegner denne Periode en Tilbagegang i Kvægets Kvalitet paa Grund af Armod, Misvækst og daarligt Opdræt i Forbindelse med den planløse Avl. Bedst stod det til i Kød-kvægets Hjemegn, det nordvestlige Jylland og Limfjordsegnene, baade fordi Sommerfodringen var bedre, men ogsaa fordi Opdrættet plejedes forholdsvis godt i det første Aar. Kalven fik ganske vist kun i kort Tid Mælk, men derefter gav man den Toppen af Havre neg eller andet Kærnefoder. Køerne fik Rivelse og Hø samt et Par Gifter Halm daglig. Ungkvæget fra 1—3 Aar fik mest Halm, og naar det dertil kunde faa en Gift Skaftekorn (utærsket Korn) daglig, ansaas det for en god Røgt.

Studefodringen danner et Afsnit for sig af Fodringens Historie, thi Vinterfodringen af Fedestudene har gennem Anvendelse af Korn været betydelig bedre end for Opdræt af Malkekøer; ja, den kan endog forekomme noget ødsel i Sammenligning med det Hø og Halmfoder, som for disse var det overvejende.

Tidsrummet fra 40erne til op i 70erne kendetegnes imidlertid ved, at en udstrakt Kornfodring efterhaanden vandt Indpas. Det er Herregaardene, der gaar i Spidsen, og de fremmeligste kommer i Slutningen af Perioden ind paa en ret rigelig Anvendelse af Korn til Malkekøer. Ogsaa paa Bondegaardene kom man efterhaanden ind paa Kornfodring, om end gennemgaaende senere og i mindre Udstrækning end paa Herre- og Præstegaardene. Rodfrugtdyrkningen begynder saa smaat at optage Tankerne, ligesom Staldfodringsspørgsmaalet efter de tørre Somre sidst i Halvtredserne atter bringes paa Bane; det var jo et Spørgsmaal, der allerede havde været rejst før Landbrugskrisens Tid.

En af de Mænd, der ivrede for at bruge Korn til Malkekøer, var Proprietær A. *Valentiner*. Gjeddeshal. I Tidsskrift for Landøkonomi skriver han i 1854, at »Koens naturligste, kraftige Er-

næring om Vinteren er Høet«. Det fandtes tidligere i tilstrækkelig Mængde paa Gaardene, »men Udgravningen (Vandafledningen) har nu lagt saa stor en Del af Marken tør, at de fleste Enge blev til Agerjord, og saaledes mange Gaarde mangle naturlige Enge, og største Delen kun ejer dem i et saa ringe Omfang, at deres Afgrøde er aldeles utilstrækkelig til de Kreaturers kraftige Ernæring, som holdes paa Ejendommen.« Derved opstaar Spørgsmaalet, hvorledes man skal erstatte Høet uden at svække Jorden og — med *Valentiners* udviklede Sætningsbygning — »uden at betale det Kraftfoder dyrere, end at Indtægten af Køerne igen kan betale det, man opofrer til deres kraftige Ernæring og derved igen til den Ager, der erholder den af den kraftige Ernæring følgende kraftige Gødning.« Talen er ikke blot om en bedre Fodring for Køernes Skyld, men dybest set ligger et Gødningsspørgsmaal bagved, og dette rejstes med særlig Styrke i 70'erne. *Valentiner* fremdrager Regnskaber for 22 Aar — fra 1832, hvor man paa Gjeddedal allerede har begyndt paa Kornfodringen, og Gennemsnitsindtægten af 160—170 Køer har aarlig været 7650 Rdlr., mens den fortærede Sæds Værdi androg 2250 Rdlr. Til Rest bliver der 5400 Rdlr., men *Valentiner* hævder, at havde Køerne ikke faaet Sæd, men kun været fodret med $1\frac{1}{2}$ Læs Hø pr. Hoved foruden Halm og græsset løsgaaende paa 140—150 Td. Land om Sommeren, vilde de næppe have givet mere end 3000 Rdlr. i Fortjeneste. Han mener derfor, at det er en god Forretning, omend de højere Sædpriser opfordrer til at søge andre Ting til Erstatning for Kornet. Han nævner Klid og har ogsaa prøvet Linkager, ligesom hans Opmærksomhed er rettet mod »Roevæxter«, men om disse frygter han, at den Gødning, der kommer efter dem, »ikke staar i et fordelagtigt Forhold til den overordenlige Udtæring af Gødningskraft, som denne Plante foraarsager der, hvor den vokser.« Kornet er givet dels som Skaftekorn, dels sidst paa Vinteren i gruttet Tilstand, eller Klidden er brugt paa Hakkelse i Vand. Sædmængden anslaaes til at have været 4—6 Tdr. Korn pr. Ko i Vintertiden.

Nogle Aar senere ser det ud til, at *Valentiner* har faaet mere Tro til Rodfrugterne, omend Turnips til Malkekøerne ikke er godt, da Smørret vil smage deraf.

Jægermester *Scheded* til Broholm fremlægger detaillerede Mejeriregnskaber for sin Besætning i 1856. Han mener ogsaa, at der bør fodres bedre og anvendes lidt Korn. Han har »faaet Ag-

telse for Roer« og har allerede i 1840 begyndt paa deres Dyrkning. Vinterfoderet pr. Ko har været: 1 lille Læs Hø, indtil 18 Tdr. Roer, Halm og »6 Skpr. Byg«.

Han skriver: »Ihvorvel jeg tvivler paa, at det i Almindelighed kan betale sig at give 6—7 Tdr. Korn pr. Ko, indrømmer jeg, at jeg burde have brugt mere Korn. . . . Og jeg er overbevist om, at der bør fodres endnu stærkere, end jeg har gjort i de senere Aar — men med Roer.«

Selv om 50erne i mange Maader bærer Vidne om en vakt Interesse for Kvægets Underhold, staar det dog sikkert kun saa som saa til hos den almindelige Kvægavler. *B. S. Jørgensen* har nok Ret, naar han i 1858 skriver: »Vi er fortrinsvis endnu kun kornproducerende, og det er nærmest kun i denne Henseende og især med Hensyn til Jordens bedre Dyrkning, Opbrydning af raa Jorder, Mergling og lignende, at vore Fremskridt i Agerbruget bestaa, hvorimod den rette Forbindelse mellem Korndyrkning og Kvægavl, hvorved først et sikkert og kraftigt Agerbrug bliver muligt, endnu kun undtagelsesvis findes.«

Kunstgartner *Fr. Wendt*, St. Jørgensgaard ved Roskilde, giver i 1858 en lang og indgaaende Omtale af de forskellige Rodfrugter, »som anvendes til Fodring af Kreaturer«. Han opgiver 1 Skp. til Goldkøer, 2 Skpr. til Malkekøer og 4 Skpr. til Fededyr daglig efter følgende Foderorden:

Kl. 5½—6 Morgen: langt Straa.

» 8: Roer med Hakkelse.

» 10: Vand, lidt Hø og Roer med Hakkelse.

» 1: Roer med Hakkelse.

» 4: Vand og Roer med Hakkelse.

» 8: langt Straa.

Ogsaa Roerbladene er han kendt med at bruge, dog med »iblandet langt Straa«. Som en ikke uvigtig Fordel ved Rodfrugtdyrkningen anfører *Wendt*, at da der navnlig paa de mindre Gaarde bortsælges et betydeligt Kvantum Sæd, fordi »man i Almindelighed anser Sæden at være for dyr til at give Kreaturerne, men foretrækker den tidligere Indtægt i Contanter«, vil Jorden berøves en Del Stoffer, hvilket derimod ikke vil ske ved Fodring med Roer, fordi disse Stoffer »gennem Gødningen igen kommer Jorden tilgode«.

1863 holder *N. P. J. Buus* Foredrag i Landhusholdningsselskabet om »Mejerikøernes Vinterfodring«. Han fremdrager heri Fo-

dringen paa Gjedsergaard i de 5 Aar 1857—1862, da der pr. Ko anvendtes:

	1857—58	1858—59	1859—60	1860—61	1861—62
Pd. Korn ..	928	933	1000	1200	1200
Pd. Hø.....	900	200	1500	1200	2400
Tdr. Roer..	0	14	18	32	22

Angaaende Spørgsmaalet om: »Hvad der er Maksimum af det Kvantum Kraftfoder, som man med Fordel kan give en Malkeko«, ytrer *Buus*, at ovennævnte Fodring, som i Aaret 1860—61 gennemsnitlig androg 27 Pd. Høværdi pr. Ko daglig, »er ikke Maksimum, man kan gaa højere endnu«.

Antagelig angiver disse Fodermængder en »fremskreden« Fodring paa daværende Tidspunkt. I Indledningen til Foredraget udtaler *Buus* da ogsaa: »Selv naar vi holde os til de større Gaarde alene, saa ligger den Tid dog ikke langt tilbage, da Mejerikøernes Vinterfoder kun bestod af Halm og Hø. Kjernefodring var en Undtagelse, ligesom det nu er en Undtagelse at lade være at fodre med Kjerne«. Som Eksempler paa Tidens »Ydergrænser« for Vinterfoderet i Forhold til Sommerfoderet anfører han til den ene Side et Produktionsfoder nær ved Nul, medens Modsætningen — den rigeligste Fodring — er, »at der anvises Køerne 1 Td. Land med Korn til Vinterføde for hver Td. Land Græs, som de erholde til Sommerføde«. — Og imellem disse rigtignok meget vidt fra hinanden fjærnede Ydergrænser befinder alle Driftssystemer sig; »ethvert Forhold derimellem vil ogsaa nok finde sin Repræsentant i et eller andet Agerbrug, Massen af disse kan ligge nærmere ved den ene eller den anden af Grænserne, men jeg troer at kunne sige, at der i Almindelighed er en Tendens til Stede til at gaa opdad imod den øverste Grænse«.

Buus, der iøvrigt holder paa, at Malkekoen skal malke Kødet af sig, anser 10—12 Pd. Hø daglig for at være det højeste, der med Fordel kan gives. Om Roerne siger han: »Hvor stor en Tilgift af Roer, man daglig kan tildele Køerne pr. Stk., er jeg ikke i Stand til at angive, jeg ved kun, at ved Siden af en rigelig Kjernefodring (5—6 Pd.) og 8—10 Pd. Kløverhø betaler 2 Skpr. Røer sig meget godt, men jeg formoder, at Grænsen for Roernes Anvendelse ligger endnu meget højere«.

I 60erne skabes ved *Tesdorps*, *Valentiners*, *Buus's* og fleres Agitation for Malkekvægets forbedrede Ernæring Slagordet »Stærk Fodring«, der i omtrent to Menneskealdre derefter skulde komme

til at lyde, hver Gang en bedre Udnyttelse af Malkekvæget er paa Tale. Men ganske vist dukker allerede den Gang som senere under de skiftende Prisorhold nu og da visse Tvivl op om den forsvarlige Økonomi derved, og den Gang som senere hænder det, at Trøsten søges i Gødningens forøgede Værdi. Man kunde den Gang saa meget lettere finde Trøsten netop der, som de mest fremsynte jo erkendte, at Rovdriften næppe kunde blive ved at gaa, og at en kraftig Vinterfodring, hvorved en Del Sæd anvendtes, var et Middel til at komme over Vanskelighederne. 1867 hævder dog *Valentiner* med Bestemthed, »at den rigelige Ernæring kan gives Kvæget ikke som Udgivt, man skal have betalt gennem Gødningen og altsaa indirekte gennem Sæden, men som et Udlæg, som erstattes i et kort Tidsrum«.

Oliekager begynder saa smaat at blive anvendt. Det er Hørfrø-kager (Linkager) og Rapskager, senere kommer Palmekager til. Allerede i 1854 er Forpagter *Crone* paa Engelholm ved Præstø inde paa, at Linkager og Rapskager, udblødt i Vand og givet med indtil 2 Pd. pr. Ko, øger Mælkemængden og forbedrer Smørret og derfor bør bruges fremfor Korn. Han er kommet ind paa dette, fordi Kornet er dyrt. I det hele taget stiger i 60erne Oliekage- og Klidforbruget; 1871 kom første Gang Bomuldsfrøkager og Dodderkager i Handelen her hjemme, og 1872 pressesedes de første Bomuldsfrøkager her i Landet.

Nogle vidtløftige Bidrag til Belysning af Fodringsspørgsmaalet har vi af *J. B. Krarup* fra »Agerdyrkningslæreanstalten« paa Skaarupgaard. Han vil have Kælvningstiden rykket frem til November, December og Januar. Foraarskælvningen kunde være rigtig i den Tid, da det var Kunsten at holde Køerne Vinteren over med saa lidt Kraftfoder som muligt, men nu, da man har Roer og ved, at det er fordelagtigt at anvende betydelige Mængder af Kraftfoder, er Sagen en anden. Et Foder paa 6 Pd. Hø, 1 Skp. Roer og 12 Pd. god Vaarsædhalm samt 1 Pd. Rapskager passer til Ungkvæg og golve Køer, men dette maa efter Køernes Kælvning forøges med $\frac{1}{2}$ Pd. Oliekage og 2—3 Pd. Grutning, »og har Koen kælvet meget tidligt om Efteraaret, forøger man i Løbet af Vinteren efterhaanden Grutningsmængden til det dobbelte — ja tredobbelte, om fornødent gøres, for at holde Koen ved Mælken til Græstiden«. Som Eksempel paa Vinterfoderets Størrelse anfører han følgende: 1260 Pd. Hø, 26 Tdr. Roer, 2500 Pd. Halm, 285 Pd. Rapskager, 375 Pd. Byg og 300 Pd. Havre pr. Ko. Som-

mergræsningen er derefter beregnet til 5 Mdr. I Københavns-egnen skal efter hans Opgivelse anvendes et lignende Hø- og Halmfoder, men helt op til 45 Tdr. Roer samt 600 Pd. Hvedeklid og en lille Smule Rapskager i Stedet for Kornet.

Tesdorpf opgiver sin Vinterfodring pr. Ko til i Gennemsnit for Femaaret 1868—73 at have været: 263 Pd. Klid, $6\frac{1}{2}$ Td. Korn, 345 Pd. Oliekager, $18\frac{1}{2}$ Td. Roer og Læs Hø foruden Halm.

Ogsaa Sommerfodringen tænkes der nu og da paa. *Buus* udbyder saaledes i 1865: »Vi maa ogsaa have sikrere Græsmarker at støtte Kreaturholdet til. Mangelen paa Græs er det føleligste Savn nu om Stunder«. Staldfodringen kommer lidt frem efter de tørre og daarlige Græsaar, navnlig fordi man godt ser, at 3. Aars Græsmarken giver altfor ringe Udbytte.

Førnævnte *J. B. Krarup* optræder saaledes som Talsmand for Staldfodring og opstiller følgende Foderplan:

Om Vinteren: 4 Pd. Hø, 10 Pd. Halm, 30 Pd. Roer, 4 Pd. »samentrængt« Kraftfoder.

Om Sommeren: 3 Pd. Hø, 4 Pd. Halm, 50 Pd. Grønt, 4 Pd. »samentrængt« Kraftfoder.

Selv om nogle Herregaarde er kommet ret godt ind paa Røefodringen, vinder Dyrkningen af Roer kun langsomt frem. Først i 70erne nævnes Horsens- og Københavnsegnen som Steder, hvor Roerne har vundet fast Fodfæste. Fra Fyn angives i 1876, at »Roer faa Malkekøerne kun paa de færreste Gaarde«.

Den uøkonomiske Fodring med Sæd i Straaet forlades efterhaanden af mange, og af Oliekager bruges især Rapskager, Palmekager, Hørfrokager og Bomuldsfrøkager. Jordnødkager kommer frem først i 70erne. Desuden anvendes Korn, Maltspirer, Majs, Ærter m. m. De »fremmede« Fodermidler benyttes fortrinsvis paa Herregaardene, hvorimod Bønderne sædvanlig endnu holder sig til den hjemmeavlede Sæd. — At enkelte større Gaarde virkelig har været oppe paa store Kraftfodermængder, har man Vidnesbyrd om. Saaledes angives fra 1875—76 paa Lolland og Falster et dagligt Foder til fuldtmalkende Køer af $1\frac{1}{2}$ Pd. Rapskager, $1\frac{1}{2}$ —2 Pd. Palmekager, 2 Pd. Klid, 3—5 Pd. Skraa, 1 à $1\frac{1}{2}$ Skp. Roer og 8—12 Pd. Hø. Paa Fyn er der i 1876 Eksempler paa 8—12 Pd. Kraftfoder pr. Ko daglig.

Om Foderordenen har man fra 70erne Optegnelser fra flere Egne af Landet. Som Eksempel anføres:

Roskildeegnen:	Aarhuseggen:	Falster:
Kl. 5-10 Vaarsædhalm	Kl. 4 Byg- eller Havrehalm.	Kl. 6 Halm.
Form. Vand.	— 6 Hø.	— 7½ Roer.
Avner	— 9 Vand, Grutning og Rodfrugt.	— 8 Vand og Hø.
Kraftfoder.	— 1 Smaaf. eller Hø	— 10 Avner eller Hak-
Roer.	— 3 Vand.	kelse.
Smaafoder.	Grutning.	Kraftfoder.
Fra Kl.1 Avner	Rodfrugt.	— 2 Halm.
Kraftfoder.	— 6 Vintersædhalm.	— 3 Roer.
Efterm. Vaarsædhalm		— 4 Vand og Hø.
Hvedehalm.		— 7 Halm.

Om Foderets Tilberedning kan kort nævnes, at Halmen ofte blev skaaret i Hakkelse. Nogle Steder skæres Roerne i flade Skiver. Udblødning af Kærnefoderet, som tidligere var almindelig, begynder man vel at forlade, men i Reglen rører man dog den tørre Grutning ud i Vandet i Krybben og giver samtidig Hakkelse, Avner eller Smaafoder. Fugtet Hakkelse og Grutning hensættes undertiden til en mild Gæring før Opføringen. Oliekagerne brydes i Stykker, blødes ud i et Par Timer eller gives »tørre« sammen med Grutningen i Vandet.

I tredie Oplag af *Buus's* Bog: »Malkekøernes Behandling«, som udkom i 1884, findes følgende Foderplan for Køer paa Rosvang, som malker 17—18 Pd. Mælk og derover:

December Maaned 1883	Februar Maaned 1884.
1½ Skp. Gulerødder.	1½ Skp. Runkelroer.
8—10 Pd. Hø.	8—10 Pd. Enghø.
2 Pd. Jordnødkager.	2 Pd. Jordnødkager.
2 — Rapskager.	1 — Rapskager.
2 — Havregrut.	3 — Hvedeklid.
2 — Byggrut.	3 — Havregrut.
	1 — Byggrut.

Til Køer med mindre Mælkemængder blev efter Planen givet noget mindre Hø og Rodfrugt (Turnips), ligesom Kraftfoderet aftog med Mælkemængden. Vinterfoderet for Goldkøer var samtidig:

1 Skp. Turnips.	½ Skp. Turnips.
5 Pd. Enghø.	6 Pd. Enghø.
1 Pd. Byggrut.	2 Pd. Byggrut.

Af Halm fik Køerne det, de vilde æde; hvad der levnedes, brugtes til Strøelse. Planen røber Forstaaelse af Kraftfoderets Nødvendighed, men tillige, at det endnu staar smaat til med Rodfrugtdyrkningen. *Buus* giver i samme Bog udførlige Oplysninger om Fodringen paa Rosvang fra 1868 til 1883, og selv om denne

Gaards Beliggenhed og særlige Forhold har øvet sin Indflydelse, er der dog Grund til at antage, at den Fodring, der er iværksat af en saa fremsynet Driftsleder, i nogen Grad er karakteristisk for Tiden. 1868 er opfodret 675 Pd. Kraftfoder pr. Ko, men ingen Roer, Mælkemængden var ca. 3600 Pd. pr. Ko. 1873 er man oppe paa ca. 1100 Pd. Kraftfoder, og Mælkemængden er steget til ca. 4800 Pd. Fra 1876, da man begynder med Roer — 15 Tdr. pr. Ko — og indtil 1883, hvor man giver 37 Tdr. Roer pr. Ko, ligger Mælkemængden de enkelte Aar mellem 5000 og 5600 Pd. pr. Ko. Kraftfoderet har i disse Aar vekslet mellem 900 og 1200 Pd. pr. Ko.

Om Sommerfodringen beretter *Buus* ikke meget — dog det, at Køerne skal tidligt ud om Foraaret, og at de, indtil Græsset er kommet godt i Vækst, skal have Kraftfoder: Byggrut, Havregrut og Hvedeklid og omtrent de Mængder, de vil æde heraf. »5—6 Pd. plejer dog at være det højeste«.

Forskellige Forhold kendetegner Fodringen i 80erne og 90erne efter Mejeribrugets Gennembrud. Nu er Sommerfodringen den, der er vanskeligst at gennemføre tilfredsstillende, thi til Trods for, at Roedyrkningen først efter Aarhundredskiftet for Alvor udvikler sig, er dog nu Vinterfodringen efterhaanden blevet af en saadan Art, at den, takket være Kraftfoderet, kan gennemføres ligeligt og sikkert efter bestemte Planer. Men derfor er der ingenlunde Ro om Vinterfodringen, tværtimod rejser sig i dette Tidsrum store Fodringsdiskussioner, hvor navnlig Spørgsmaalet om »stærk Fodring« drøftes. Endskønt der ingensinde er kommet nogen afgørende Forklaring paa, hvad man egentlig forstod ved dette Udtryk, samler Forhandlingerne sig dog hovedsagelig om større eller mindre Kraftfodermængder, indtil Udtrykket lidt efter lidt glider over paa det samlede Foder maalt i Foderenheder.

Fremmest blandt Talsmændene for den stærke Fodring staar Forstander *A. Svendsen*, Tune Landboskole. Baade i Tale og Skrift hævdede han, at det ikke er nok at sørge for gode Besætninger, men »Hovedsagen er at lære til Gavns at bruge de Besætninger, vi allerede er i Besiddelse af«. Stærk Fodring var efter hans Anskuelse det nødvendige Middel til at faa Kvægholdet til at svare bedst mulig Regning, og det skulde ikke blot gælde for de fortrinlige Køer, som straks efter Kælvningen giver megen Mælk, men ogsaa de tarveligere Køer med rin-

gere udviklet Malkeevne skulde efter *Svendens* Mening sættes paa Prøve gennem en kraftig Fodring. I sin Fodringslære, som udkom 1886, skrev han: »Det er en Selvfølge, at de fortrinlige Køer i en Besætning vil kunne yde bedst Vederlag for det stærke Foder; men naar man mener, at de jævnt gode Køer skal fodres tarveligt for at faa dem til at svare Regning, saa er det meget tvivlsomt, om denne Bestræbelse efter at afpasse Fodringen efter de enkelte Køers Malkeevne vil føre til lønnende Resultater. Den sikreste Maade, hvorpaa man kan faa de jævnt gode Malkere til at betale deres Foder, vil være ved stærk Fodring, og Grundene hertil er, at der ikke gives noget andet virksomt Middel til at drive et Dyrs Omsætningsevne højere op. Men hvor det naturlige Anlæg ikke er udviklet i ønskelig Grad, maa man ved Kunst søge at bøde derpaa, og at dette til en vis Grad er muligt, har Erfaringerne for længe siden vist.«

Endskønt *Svendsen* i sin egen Landbrugsbedrift med Held praktiserede stærk Fodring og derfor kunde føre Beviser for sine Paastande, drog han dog utvivlsomt — som ovenstaaende Citat ogsaa er Tegn paa — mere vidtgaaende Slutninger, end en senere Tid har kunnet give ham Ret i. Han kom derfor heller ikke til at savne Modstandere, som holdt paa en mere »jævn« Fodring. Nævnes fra 80erne kan saaledes, foruden *Buus*, *A. la Cour* fra Næsgaard. *Svendsen* hævdede dog selv, at »det er ikke nok at faa en Ko til at æde en hel Mængde Kraftfoder og Roer. Der maa fodres med Omtanke, hvortil ikke alene hører et forstandigt Valg af Foderblanding, men tillige, at man forstaar at iagttage Virkningen af den valgte Foderblanding«; men dette glemte undertiden hans Lærlinge og Meningsfæller, og adskillige af dem drev i Tidens Løb Fodringen saa stærkt, at det glippede med Økonomien.

Naar ikke desto mindre *Svendens* Virken og Agitation gjorde sin store Nytte, ligger en Del af Forklaringen hertil i, at det derved lykkedes ham og andre Forsvarere af den stærke Fodring at faa det middelstore og mindre Landbrugs Mænd draget ind i Bestræbelser for en bedre Ernæring af deres Dyr. Det havde hidtil været Storbrugenes Ledere, der havde været foran i Udviklingen, men der var i denne det nyere Mejeribrugs Foraarstid haardt Brug for ogsaa at faa den danske Bonde ledet ind paa en bedre Fodring af Malkekøerne.

Som Eksempel paa stærk Fodring i 80erne anføres Uddrag af

Regnskab fra Faurbogaard Landbrugsskole, hvor følgende Foder er anvendt pr. Ko i Aaret 1883—84, og fra Tune Landboskole 1885—86:

	Faurbogd.	Tune
Kraftfoder.....	3015 Pd.	3705 Pd.
Hø.....	1308 —	2200 —
Halm.....	2997 —	1264 —
Rodfrugter.....	9715 —	18404 —
Grønfoder.....	9920 —	5608 —

Omregnet til Nutidens Enheder vil Fodermængden paa Faurbogaard antagelig udgøre omtrent 3000 Kg.-Foderenheder, hvoraf ca. Halvdelen er Kraftfoder. Dette bestod iøvrigt af 35 pCt. Hvedekliid, 17 pCt. Palmekager, 14 pCt. Maltspirer, 12 pCt. Rapskager, 7 pCt. Solsikkekager, 6 pCt. Byg og Resten, de 9 pCt., af Bomuldsfrøkager, Jordnødkager, Hampfrøkager, Høfrøkager og Havre. Fodringen paa Tune Landboskole kom helt op i Nærheden af 3500 Kg.-F.-E. pr. Ko.

Buus holdt i Modsætning til *Svendsen* paa en mere moderat Fodring, der aldrig maa gaa ud over Mælkeydelsens Behov. *Buus* vilde i det hele gaa gradvis frem med Fodringen for efterhaanden at give en Besætnings Malkeevne Overvægt over Fedeevnen. *Svendsen* mente, at skulde Koens Malkeevne udvikles gennem stærk Fodring, maatte

- 1) den stærke Fodring begynde saa tidlig efter Kælvingen, som Koens Sundhedstilstand tillader,
- 2) et stort Roefoder anvendes, og
- 3) Kraftfoderet være alsidigt i Sammensætning og hovedsagelig bestaa af Oliekager med Tilskud af Klid og Maltspirer, mens derimod Korn kun i ringere Mængde burde anvendes.

Fodringspørgsmaalets Løsning i Praksis paavirkes i den kommende Tid af Fodringsforsøgene, der for Kvægets Vedkommende netop tager sin Begyndelse i 80erne. Stifteren af den danske landøkonomiske Forsøgsvirksomhed paa Mejeribrugets og Husdyrbrugets Omraade er Docent *Niels Johannes Fjord*. Hvorledes han, Læreren i Fysik ved Landbohøjskolen, kom ind i et efterhaanden omfattende Forsøgsarbejde, skal ikke nærmere omtales her. Det vil være nok at anføre, at han alt ved 80ernes Begyndelse gennem en Række Forsøg af største Betydning især for Mejeribruget havde vundet sig Anseelse og Tillid hos praktiske Landmænd. Det er Opfordringer fra disse, der fører ham

ind paa Fodringsforsøgene. Han belyser i 1883 den centrifugerede Mælks Værdi som Foder til Kalve og Grise for at modvirke den endog hos Læger udbredte Anskuelse, at Centrifugemælken var ringere end afskummet Bøttemælk. Paa *Fjords* Forslag oprettes Forsøgslaboratoriet (Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles Laboratorium for landøkonomiske Forsøg), der begynder Virksomheden i 1883 som en Centralstation for Forsøgene, der foretages ude omkring paa en Række større Gaarde Landet over, de »bevægelige Forsøgsstationer«.

Fjord mente sig imidlertid ikke tilstrækkelig sagkyndig hverken videnskabelig eller praktisk paa disse Omraader, hvorfor Landhusholdningsselskabets Konsulent i Husdyrbrug *P. Jessen* i 1884 knyttedes til Forsøgslaboratoriet som Fodringsforsøgenes faglige Leder. De første Forsøg med Malkekøer, der dog kun var Nøjagtighedsforsøg med flere Hold Køer paa ens Foder, er *Jessen* ogsaa med til at planlægge og paabegynde, men ved hans Død i 1885 maa *Fjord* overtage Ledelsen. Inspektør *Buus*, der lovede *Fjord* Bistand, døde i 1886, og *Fjord* staar derfor ene om Ledelse af og Ansvar for den Række Fodringsforsøg, som i de følgende Aar udføres.

Fjords Forsøgsmetode er helt igennem original og har intet Forbillede. Den er udformet ud fra hans praktiske Syn paa Tingene og tilsigtede Besvarelsen af bestemte praktiske Spørgsmaal, thi Forsøgsplanerne kunde efter hans Opfattelse ikke bygges alene paa det videnskabelige Kendskab, man den Gang besad med Hensyn til den dyriske Ernæring. I Drøftelsen og Vedtagelsen af Forsøgsplanerne tog ogsaa de Landmænd Del, hos hvem Forsøgene skulde udføres. Derved mente *Fjord* dels at undgaa mange af de Skuffelser, man ofte er udsat for, naar Resultaterne af Laboratorieforsøg skal anvendes i Praksis, og dels, at de danske Landmænd derved blev mere fortrolige med og tillidsfulde overfor Forsøgsresultaterne, som blev til ude paa Gaardene under naturlige Forhold og paa en betryggende og dog letfattelig Maade. *Fjord* skal en Gang have givet dette sit Arbejdsmaal følgende Udtryk: »Ved Forsøgene sætter jeg blot Landmændenes Erfaringer i System«! Og han opnaede i en sjelden Grad at fange Landmændenes Interesse derfor.

Ved en Række Fodringsforsøg med Svin foretager han en Sammenligning af forskellige Fodermidlers indbyrdes Værdi, hvorved de saakaldte Erstatningstal for, hvorledes de kan

ombyttes med eller træde i Stedet for hverandre, fremskaffes. I Forsøgslaboratoriets mange Beretninger vil nærmere Enkeltheder kunne hentes om disse Undersøgelser over skummet Mælk, Valle, Rug, Byg, Majs, Oliekager, Rugklid, Runkelroer og kogte Kartofler.

De egentlige Fodringsforsøg med Malkekøer tog sin Begyndelse med en Undersøgelse af Rodfrugternes Værdi, dels som Tilskud til Kraftfoder og Hø, og dels som Erstatning for Kraftfoder. Den ydre Foranledning var de meget delte Opfattelser blandt Landmændene om disse Spørgsmaal, og skønt modstræbende gik *Fjord* ind paa at give en forsøgsmæssig Belysning deraf. Hovedresultatet af disse Forsøg fra 1887 til 1890 var, at 10 Pd. Runkelroer, 12½ Pd. Turnips og 1 Pd. Kraftfoder kunde erstatte hinanden. Et Tilskud af omtrent 2 Skpr. Roer til en Koes daglige Foder af Kraftfoder og Hø havde ingen paaviseelig Indflydelse paa Mælkens Fedme, hvorimod Mælkemængden i Reglen blev forøget derved.

1890 iværksatte *Fjord* Forsøg over Oliekagernes Betydning i Sammenligning med Korn. Han naaede imidlertid ikke selv at faa Resultaterne heraf at se, idet han pludselig døde den 4. Januar 1891. — Hans Forsøgsprincipper havde bestaaet deres Prøve. Det store Antal Forsøgsdyr, det nære Samarbejde med Landmændene, Forsøgenes praktiske Udformning i Forbindelse med videnskabelig Underbygning og Kontrol, alt dette gav rige Muligheder og Betingelser for Resultaternes Udnyttelse i det praktiske Landbrug — Glemmes maa heller ikke, at *Fjord* allerede i 1880 paabegyndte Undersøgelser over de enkelte Køers Mælk nærmest med Hensyn til Mælkefedmens Nedarvning. Som det andet Steds er omtalt, fik disse Undersøgelser Betydning for Kontrolforeningssagens Fremvækst.

Fodringsforsøgene med Malkekøer fortsattes imidlertid efter *Fjords* Død efter hans Arbejdsmaade, og inden Aarhundredets Udløb forelaa en Række Resultater fra Sammenligninger mellem forskellige Slags Kraftfoder. Fra 1900 til 1901 anstilledes atter Forsøg over Rodfrugternes Foderværdi, idet man gik ud fra Tørstofindholdet og fik fastslaet, at 1 Pd. Blandsæd kunde erstattes med 1 Pd. Roetørstof. Ved disse Forsøg var man helt oppe paa 70—80 Pd. Roer pr. Ko daglig.

De udfundne Erstatningstal fremhjalp Foderenhedens Udformning og Udnyttelse — det sidste især efter Kontrolfor-

eningernes Indarbejdelse. Men derimod fik man foreløbig ikke gennem Fodringsforsøgene Midler i Hænde til Afgørelse af den standende Strid om Foderets Størrelse. — Skønt en i 90erne benyttet Fodernorm, fremsat af Landbrugskandidat *H. Iversen*, lød paa et Vedligeholdsesfoder af 30 Pd. Roer, 5—6 Pd. Hø, Halm efter Behag samt et Produktionsfoder af 1 Pd. Kraftfoder pr. 3 Pd. Mælk, kom man utvivlsomt i Almindelighed inden Aarhundredskiftet ind paa Anvendelsen af en større Roemængde pr. Ko, og samtidig ændredes S sammensætningen af Kraftfoderet i Retning af mindre Korn og større Mængde Oliekager, en Udvikling, der yderligere fremskyndes efter Aarhundredskiftet, da Roedyrkingen særlig tager Fart.

I det første Tiaar af det 20. Aarhundrede er det ikke blot Foderets Størrelse, men Foderets S sammensætning, der optager Sindene. Særlig kommer det frem efter Forsøgslaboratoriets i 1905—1907 udførte Forsøg med at bestemme Æggehvideminimum i Malkekøernes Foder (60. og 63. Beretning); thi disse saakaldte Bregentvedforsøg udviste et mindre Æggehvidebehov hos Malkekoen, end man tidligere havde været vant til at regne med.

En ret voldsom, mer eller mindre videnskabelig, fysiologisk Fodringsdiskussion rejste sig — ikke altid lige let for Menlgmænd at følge med i — men baade Forsøg og Ordskifte paavirkede den praktiske Opfattelse af Malkekøernes Fodring; thi nu blev det Roefoderets Forøgelse og Kraftfoderets forholdsvis Begrænsning, der trængte sig paa. 100 Pd. Roer eller mere pr. Ko daglig, formindsket Hø- og Kornfoder samt »renere« Oliekageblandinger kendtegnere Tidens Opfattelser, der syntes begrundet ved ovennævnte Forsøg og stemte saa godt med den praktiske Landmands Evner til og Ønsker om at forøge Rodfrugtafgrøderne.

Naar Lidenskaberne saa let kom i Kog ved disse Tidens Forhandlinger om Malkekøernes Fodring, skyldes det ikke alene forskellige Opfattelser af Fodermængde og Æggehvidemængde, men tillige delte Meninger om den gennem Kontrolforeningsregnskaber og lignende knæsatte Foderenheds Anvendelighed ved Foderets Beregning. Fra visse Sider hævdede sig Røster for en Udmaaling af Fodret efter Mængden af fordøjelige Næringsstoffer. Dette kom saaledes frem ved de i 1903 og 1904 udførte Rentabilitets-Fodringsforsøg med Malkekøer. Lederne heraf: Professor *H. Goldschmidt*, Godsejer *C. Moesgaard-*

Kjeldsen og Proprietær *J. A. Lemming*, planlagde det sidste Aars Forsøg ud fra følgende saakaldte Normalfoder:

Grundfoder pr. 500 Kg. Legemsvægt.		
350 Gram	fordøjelig	Æggehvide,
3500	—	— beregnet Kulhydrat.
Produktionsfoder pr. 5 Kg. Mælk.		
250 Gram	fordøjelig	Æggehvide,
650	—	— beregnet Kulhydrat.

Som Modsætning hertil kan anføres en oprindelig af Professor *Nils Hansson* i Sverrig udformet Plan, som i grove Træk kan antyde Opfattelserne i Aarene op imod Verdenskrigen. Den er naturligt nok paavirket af den af Kontrolforeningerne givne Oplysning om Vinterfodringen: Et Vedligeholdelsesfoder paa ca. 3,5 Foderenheder og indeholdende ca. 300 Gram fordøjelig Æggehvide til en Ko af omkring 500 Kg. Legemsvægt samt et Produktionsfoder af 1 Foderenhed med ca. 150 Gram fordøjelig Æggehvide pr. 3 Kg. Mælk.

I hvilken Udstrækning slige Fodernormer blev brugt af praktiske Landmænd, lader sig ikke opgøre. Det maa erindres, at kun et Mindretal var i Kontrolforeningerne, og var der end kastet Lys over meget vedrørende Fodringssspørgsmaalet, raadede endnu, selv i disse for dansk Kvægbrug saa rige Udviklingsaar, megen Uklarhed paa vigtige Omraader, og en dansk paa omfattende Forsøg begrundet Anvisning til en rationel Fodring af Malkekøerne savnede den praktiske Kvægbruger. De livlige Fodringsdiskussioner havde vist, at der raadede delte Opfattelser indenfor Videnskabens Kredse, og Kontrolforeningernes Fodertal var ikke saa solidt underbyggede, at de i Enkeltheder kunde angive Retningslinien.

Imidlertid blev Fodringens Indflydelse paa Produktionen pludselig stillet i en Belysning, ingen havde tænkt sig. Vinteren 1917—18 og 1918—19 gav nemlig paa Grund af Blokadekrigen og et forringet Høstudbytte saa vanskelige Fodringsvilkaar, som ikke var kendt i Mands Minde, og man har derfor Lov til at kalde den da anvendte Fodring for de mest storstilede »Forsøg«, der nogen Sinde har været anstillet her i Landet, idet praktisk taget alle Malkekøer var inde under en saa knap Ernæring, at Mælkeudbyttet pr. Ko gik ned til 60—70 pCt. af, hvad det havde været i Aarene forud. Det gav en Anskuelsesundervisning af, at der

var et Minimum i Æggehvide- og Fodermængde, som man ikke uden Skade kunde gaa ned under.

I Aarene derefter, da Mælkeproduktionen atter efterhaanden udvikledes til sit tidligere Omfang, blussede Interessen for Malkekvægets Fodring op paany. Videnskabelige fysiologiske Undersøgelser over Mælkeproduktionen forelaa blandt andet fra Professor *H. Møllgaard*, og det følte som et naturligt Udslag af Tidens Krav, at Forsøgslaboratoriet i 1922 paabegyndte omfattende Fodringsforsøg med Malkekøer. Disse fortsattes i de følgende Aar under Professor *L. Frederiksens* Ledelse, og i 1. og 2. Meddelelse fra Forsøgslaboratoriets Husdyrbrugsafdeling findes de foreløbige Forsøgsresultater offentliggjort. De gaar i Korthed ud paa, at Produktionsfoderets Størrelse og Proteinindhold bør staa i Forhold til Mælkens Mængde og Fedtindhold, og at Malkekøernes Foderbehov i det hele ligger noget højere end tidligere antaget.

Disse Forsøgsresultater har dannet Grundlaget for Opstillingen af de Fodernormer, der i de senere Aar blandt andet er benyttet ved Foderberegningen i de danske Kontrolforeninger, og heraf fremssættes et kort Uddrag, visende de foreslaaede Mindstemængder af Foder pr. Ko.

Vedligeholdelsesfoder: 0,8 Foderenhed og 50 Gram fordøjelig Renprotein pr. 100 Kg. Legemsvægt.

Et Produktionsfoder beregnet og anvendt efter følgende Skala:

pCt. Fedt	{	indtil	3,00	3,25	3,50	3,75	4,00	4,25	4,55	4,90	5,25	5,65	6,10	6,55
			3,00	3,24	3,49	3,74	3,99	4,24	4,54	4,89	5,24	5,64	6,09	6,54
1 F.E. pr. følg. kg Mælk		3,0	2,9	2,8	2,7	2,6	2,5	2,4	2,3	2,2	2,1	2,0	1,9	1,8
gr. Renprot. pr. kg —		42	43	45	46	48	50	52	54	57	60	63	66	70

Forsøgene omfatter kun Vinterfodringen. Forberedende Undersøgelser til Forsøg over Sommerfodringen er af Forsøgslaboratoriet indledet i de allerseneste Aar.

I Praksis er Sommerfodringen ikke undergaaet store Ændringer i den sidste Menneskealder, omend Brugen af Kraftfoder er mere almindelig, ligesom Græsmarkernes Udbytte er forøget, og mere rigtydende Staldfoderafgrøder som f. Eks. Lucerne har vundet Udbredelse. I de senere Aar har Løsdrift af Malkekvæget paa vedvarende Græsmarker samlet ikke ringe Interesse om sig.

Nutidens Opfattelse af Malkekøernes Fodring kan da til Slut illustreres ved, at en Ko, der vejer ca. 500 Kg. og giver et Aars-

udbytte af ca. 4500 Kg. Mælk, 4,00 pCt. Fedt og ca. 200 Kg. Smør, skal have et Foder, der kan maales i ca. 3300 Foderenheder af følgende Fodermidler:

Kraftfoder	ca. 1100	Foderenheder,
Roer	» 900	—
Hø	» 300	—
Halm	» 300	—
Græs	» 700	—

OPDRÆTTETS FODRING.

Opdrættets Ernæring har antagelig til de forskellige Tider svaret til, ialt Fald næppe være bedre end den, der blev de ældre Dyr til Del. Sandsynligvis har det endda her skortet mere paa Plan og Regler, men til Gengæld har Kalvenes Pasning — overladt, som den især i de mindre Landbrug saa ofte var, til Kvinderne — været udført med en mere personlig Omhu og Omsorg for det enkelte Dyr.

R. Fenger anfører som Eksempel paa en god »gammeldags Opføding«, at Kalvene i 8—10 Dage faar nymalket Mælk, indtil 6 Potter (12 Pd.) daglig samt skummet Mælk indtil 12 Ugers Alderen, hvorefter de kommer paa Græs.

Kvægopdrætternes Førstemand fra 50erne til 70erne, Kammerraad *Andersen*, Gunderslevholm, brugte sød Mælk i 12—14 Dage til tidligt fødte Kalve, men efter Omstændighederne i 4—5 undertiden 6 Uger til de sent fødte, saaledes at »alle Kalvene til sidst i Maj eller først i Juni Maaned er saavidt vante til Hø og afskummet Mælk blandet med mer eller mindre Vand, at Kviekalvene til denne Tid kunne slippes løse ud i et lille Skovvænge«. *Andersen* holdt iøvrigt paa en »rigelig og kraftig Fodring, fra Kalven er 8 Dage gammel, til den er fuldt udviklet Ko« — men dernæst ogsaa saa tidlig Kælvning, »som uden mer end tilbørlig at standse det unge Individ i sin Udvikling kan finde Sted«. Han er kendt med at lade Kalven patte Moderen de første Dage som Middel mod Kalvedødelighed, men om Opdrætningen i Almindelighed ude hos Folk ytrer han: »Opfødningsmaaden af Tillægskalvene er efter de første 3—4 Ugers Forløb, i hvilken Tid den omtrent er ens overalt, meget forskellig«.

Som en i 60erne enestaaende god Behandling giver *R. Fenger* et Eksempel fra Thy, hvor en Gaardmand, *Chr. Vestergaard* i

Vandet, daglig gav sine Kalve 16—20 Pd. nymalket Mælk i 6 Uger, og i de følgende 4 Maaneder 24—28 Pd. skummet Mælk foruden Hø og Kærne; men det gav ogsaa en Trivsel, saa disse Dyr 3 Aar gamle »i Størrelse og Udvikling staar paa lige Trin med 5 Aars Dyr«. I Thy var det ellers almindeligt at vænne Kalven fra Mælken i 12 Ugers Alderen, den kaldtes da »mælkedrukken«, og dens Forplejning var derefter Græs, fint Hø og lidt malet Korn. *Fenger* siger dog, at Ernæringen endnu er meget kummerlig mange Steder. »Kalven smager ikke, eller dog kun i et Par Dage, nymalket Mælk, faar senere Vand eller Valle i den skummede Mælk og forplejes undertiden i lange Tidsrum saa ringe, at den slet ikke vokser«.

Det har næppe i Almindelighed været stort bedre andet Sted, thi dette var jo i Studeegnene. Langt senere — i 80erne — nævner *P. A. Mørkeberg* fra Nordfalster: »Almindeligvis er et altfor tarveligt og uhensigtsmæssigt Opdræt af Kalvene et af Nutidens værste Brøst i de mindre Landbrug«, og omtrent 20 Aar senere — i 1904 — anslaaer *S. P. Petersen* den samme Tone ved at sige, »at baade Kalveopdræt og Kalvefodning staar paa et saare lavt Trin i Danmark«.

Overfor Tillægsdyrene tilraader *Buus* ligefrem en tarvelig Ernæring under Opvæksten for Dyr af en kødfuld Natur, og med denne Egenskab mener han, at jydsk Kvæg i Almindelighed er forlenet. Men denne Varsomhed overfor de jyske Mellemløbere er mindre nødvendig, hvor Muskelfylden er trængt tilbage af Mælkeydelsen, saaledes som hos Anglerkvæg — ja Kalvene af denne Race »kunne som Regel taale en bedre Ernæring under Opvæksten og især i den første Levealder« — dog advarer han mod Overdrivelse. Hans Anvisning først i 80erne er 12—16 Pd. daglig af Moderens Mælk i 10—12 Dage, hvorefter i et lignende Tidsrum den søde Mælk ombyttes gradvis med de dobbelte Mængder af skummet Mælk eller Kærnemælk. Med 20—24 Pd. heraf fortsættes indtil Kalven er 8—10 Uger, og i de følgende 2—3 Uger sker en gradvis Overgang til Vand eller maaske i nogen Tid Valle. Tidligst muligt skal Kalven tage fast Foder til sig, Hø, Hørfrokager eller Korngrutning. Ialt giver denne Fodring ved 12 Ugers Alderen et Forbrug af ca. 200 Pd. sød Mælk og ca. 1300 Pd. skummet Mælk eller Kærnemælk foruden Valle og fast Foder.

Axel Appel, *P. A. Mørkeberg* og *H. Goldschmidt* anfører i deres Konkurrenceskrifter om Kvægbrugets Udvikling i Danmark et

betydeligt Antal Eksempler paa Opdrættets Fodring i en Række Avlsbesætninger. Heraf fremdrages enkelte.

Appel nævner fra Fyn: »Almindeligt faar Kalven Moderens Mælk i de første 10—14 Dage i et Kvantum af indtil 16 Pd. Herefter indblandes skummet Mælk gradvis mer og mer, indtil der ved 3 Ugers Alderen gives ene skummet Mælk, op til 24 Pd., hvilket man i Reglen vedbliver med til 3 Mdrs. Alderen, ofte ogsaa til 4 Maaneder og i sjældnere Tilfælde til 6 Maaneder og derover.« I Ryslinge, Hølev og Hvedholm Besætningerne fodres der omtrent saaledes i 80erne. Efteraarskalvene kommer paa Græs den følgende Sommer, og næste Vinter fodres med Hø, lidt Roer og 2 à 3 Pd. Kraftfoder.

Mørkeberg meddeler fra Ourupgaard i 60erne, hvor Kvierne kælvede i 3 Aars Alderen, at Kalvene fik sød Mælk i 10 Dage, hvorpaa man gradvis gik over til skummet Mælk, 16 Pd. daglig, indtil de var 6 Uger gamle. Fra 7. til 12. Uge gaves 16 Pd. Kærnemælk, som derpaa afløstes af Valle, og desuden blev givet Kraftfoder. Om Vinteren fik alle Aarskalve indtil 3 Pd. Kraftfoder foruden rigelig Kløverhø og Roer. I 70erne indførtes Kælvning, naar Kvierne var 2 Aar gamle, og Kalvens Fodring ændredes til sød Mælk i en Maaned og skummet Mælk til 10 Ugers Alderen, hvorefter den flydende Føde var 20 Pd. Kærnemælk daglig, senere blev givet Valle. Foruden Hø og 2—3 Pd. Kraftfoder faar 1—1½ Aars Kalvene Sukkerroeffald — 15 Pd. daglig.

Goldschmidt nævner ogsaa Opdrætningen i Forbindelse med Spørgsmaalet om Kviens Kælvning i 2 eller 3 Aars Alderen. Paa Næsbyholm i Sydsjælland kælver Kvierne ca. 2 Aar gamle, og Kalvens Forplejning er følgende: sød Mælk i ca. 10 Dage, begyndende med 2 Pd., stigende til 12 Pd., derpaa en Uges gradvis Overgang til skummet Mælk, som med indtil 16 Pd. daglig gives til Kalvens 5 à 5½ Maanedes Alder. Til skummet Mælken sattes en lille Smule Hørfrømel. Af Kraftfoder begynder Kalvene med Hvedeklid, og naar de er 2 Maaneder, faar de en Blanding af ¼ Pd. Klid, ¼ Pd. Rapskager og ¼ Pd. Hørfrømel — det sidste i Mælken. 3 Mdr. gamle faar de lidt Runkelroer, senere saa meget, de kan taale. Kalvene havde i 1885—86 indtil Sommerens Begyndelse fortæret: 156 Pd. sød Mælk, 2300 Pd. skummet Mælk, 78 Pd. Havre, 22 Pd. Blandsæd, 87 Pd. Klid, 20 Pd. Rapskager, 28 Pd. Hørfrokager og ca. 800 Pd. Hø. Fra 1. Oktober til 1. Juli 1884—85 blev fortæret pr. Kalv eller Kvie: 85 Pd. Klid, 22 Pd.

Blandsæd. 14 Pd. Rapskager, 142 Pd. Havre, 31 Tdr. Kaalroer og ca. 1250 Pd. Hø. Til denne kraftige Fodring føjedes en udmærket Pleje. Baade Kalve og Kvier gik løse med Adgang til Løbegaard, og om Sommeren var der en svag Fodring.

Paa Gaarden Marienborg paa Møen er der en svag Fodring af Opdrættet, thi Kvierne kælver først ved 3 Aars Alderen.

Fra Fødsel og indtil 10. Dag 2—10 Pd. sød Mælk daglig.

- » 10. til 15. Dag Overgang til skummet Mælk.
- » 15. til 21. Dag 12—15 Pd. skummet Mælk daglig samt lidt fint Hø og Hvedeklid.
- » 3—4 Ugers Alderen 15—18 Pd. skummet Mælk, lidt Klid og ca. $\frac{1}{4}$ Pd. finmalet Høfrøkage.
- » 1—3 Mdrs. Alderen 18 Pd. skummet Mælk, 1 Pd. Klid, $\frac{1}{2}$ —1 Pd. Høfrøkage samt Hø efter Behag.

Efter de 3 Mdr. aftager Mælkemængden, og der sker Overgang til Vand. Fra $3\frac{1}{2}$ Maanedes Alderen bestaar det daglige Foder af Hø, Halm, Klid, Høfrøkager og Vand. Første Sommer slippes Kalvene ikke paa Græs før i August.

Endelig skal nævnes Thurebylilles efter Datidens Begreber gode og planmæssige Opdrætning. Fra 1. April 1885 blev her af De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift drevet en Slags Avlscentervirksomhed, hvorfor det var naturligt, at Kvægets Opdræt blev mere systematisk gennemført. Der blev fodret efter følgende Plan:

Begyndende med:	Stigende til:	Aftagende til:
Sød Mælk. 8 Pd. pr. D. i 1. Uge	12 Pd. pr. D. i 2. og 3. Uge	2 Pd. pr. D. i 6. Uge
Sk. Mælk. 3 — - - - 3. —	24 — - - - 7. —	2 — - - - 13. —
Valle. 3 — - - - 8. —	24 — - - - 14. —	4 — - - - 19. —
Klid 1 — - - - 7. —	og fortsat med samme Mængde til 19. —	
Linkager $\frac{1}{2}$ — - - - 14. —	1 Pd. i 18. og 19. Uge.	

Roer og Hø fik Kalvene, naar de vilde æde det. De gik løse i Rum med Adgang til Løbegaarde; om Sommeren var der Løsdrift.

I den sidste Menneskealder er der ikke sket synderlige Ændringer i den Maade, hvorpaa de unge Dyr ernæres. Egentlige Opdrætningsforsøg er der her fra Landet saare faa af, hvorimod der fra Kontrolforeningernes Virksomhed og de fra Avlscentre og almindelige Konkurrencer mellem hele Kvæghold offentliggjorte Regnskaber er givet Vink og Oplysninger om Opdrættets Fodring i de fremmeligste Kvæghold. — Det ledende Princip gen-

nem Tiderne har været at søge tilvejebragt en jævn og ligelig Udvikling i Voksetiden. *H. Iversen* har udtrykt dette saaledes: Opdrætterens Kunst bestaar for en væsentlig Del i at undgaa Standsninger i Udviklingen paa ethvert Punkt. Dyret bør kunne tage 1 Pd. paa i Vægt daglig fra Fødsel, indtil det som drægtig Kvie gaar ind i Kobesætningen.

Men der er ofte afveget fra denne Plan. Det har været Opdrættet, der først og fremmest har maattet undgælde, naar daarlige Vækstkaar har formindsket Afgrøderne, og særlig i den nyere Tid har man i mangt et Landbrug skullet have Tanken henvendt paa, at Opdrætningsudgifterne holdes indenfor rimelige Grænser.

Naar derfor i det følgende en Nutids-Plan for Opdrættets Fodring fremsættes, er det i Bevidstheden om, at der i Praksis er store Afvigelser fra en saadan Regel:

Pr. Dag i	1.	2.	3.	4.	5.	6. Uge
Sød Mælk:	4 kg	6 kg	6 kg	4 kg	3 kg	2 kg
Sk. Mælk:	0 —	0 —	3 —	6 —	6 —	7 —

hvorefter der gives 9 Kg. sk. Mælk daglig indtil 5—6 Mdrs. Alderen. Kraftfoder (Hørfrokager, Solsikkekager, Klid eller Grutning i Blanding) samt Hø og Roer, eftersom Kalvene vil æde og kan taale det. Fra $\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ Aars Alderen er en almindelig Fodermængde for Kvierne 3 til $4\frac{1}{2}$ F.-E. daglig:

	$\frac{1}{2}$ til 1 Aar	1 til $1\frac{1}{2}$ Aar	$1\frac{1}{2}$ til 2 Aar	2 til $2\frac{1}{2}$ Aar
Foraarskalvene	15 kg Roer 1 — Kraftfod. Hø	Græs og Hø	25 kg Roer $\frac{1}{2}$ — Kraftfod. Hø og Halm	Græs
Efteraarskalvene	Græs og Hø 1 kg Kraftfod.	20 kg Roer 1 — Kraftfod. Hø og Halm	Græs	30 kg Roer Hø og Halm

Tyrekalvene opdrættes i Reglen noget kraftigere — faar mere Mælk og Kraftfoder. Som Eksempel paa en stærk Opdrætning i Nutiden, saaledes som den kan foregaa i Avlsbesætninger, hid sættes Regnskab over Fodermængder for en Kvie fra Fødsel til 2 Aars Alderen — taget fra Beretningen om den sidst afholdte Konkurrence mellem hele Kvæghold paa Sjælland.

Sød Mælk 480 kg	Hø 805 Foderenheder
Sk. Mælk 2549 —	Halm 285 —
Kraftfoder 762 —	Græs 967 —
Rodfrugter 6175 —	Ialt i Gennemsnit 4,55 F.E. pr. Dag.

KVÆGETS PLEJE.

I det foregaaende er alt givet enkelte spredte Træk om den Pleje, der er blevet Kvæget til Del, men til en alment gældende Beskrivelse heraf savnes der i Reglen Oplysninger. *Krarup* er i sin Beskrivelse af Landbrugets Udvikling undertiden noget inde paa dette Spørgsmaal og nævner f. Eks. fra Sjælland: »Allerede i Beretningerne fra 1830erne udtales det jævnlig, at Køerne behandles med langt større Omhu end forhen, at de ikke blot nyder langt rigeligere Fodring, saa at det ikke længere er noget ualmindeligt at give Malkekøerne en Del Sæd foruden Kartofler, men at der ogsaa sørges for velindrettede Stalde og for Kvægets Renlighed, ja der gaves allerede den Gang Steder, hvor Strigle og Børste anvendtes til Kvæget hele Vinteren igennem; men dette er dog kun et nyt Vidnesbyrd blandt mange om, at Fremskridtene ofte er til Stede i det enkelte, længe inden de bliver saa almindelige, at de tilhører Samfundet. En virkelig gennemført og omhyggelig Pleje af Kvæget kan endnu ved Begyndelsen af det 20. Aarhundrede kun med tvivlsom Ret siges at være almindelig Regel; stadig er Malkekøen saaledes blandt andet det mest bundne af alle Husdyrene og maa derfor kræve, men nyder ikke altid i samme Grad, en større Omhu. Dog er der næppe nu længere saa stort et Skel mellem de fremmeligste og den store Almenhed, som der skønnes at have været i den første Halvdel af vort Tidsrum.«

Omtrent en Menneskealder er hengaaet, siden *Krarup* skrev dette, og utvivlsomt er Fremskridtene øget, selv om ogsaa Nutiden har store Brøst paa dette Omraade. Malkekøerne staar endnu bundet paa et Sted Vinteren igennem. Der er de samme Ulemper til Stede for Gennemførelse af en daglig Bevægelsestur i fri Luft for det enkelte Dyr, som *Buus* allerede først i 80erne paapegede. Endnu savnes den godt vandafledede, grusbelagte Plads med Læ omkring, der er en Nødvendighed for sligt. Noget er der opnaaet i nogle Landbrug ved Adskillelse af Malkekøer og Ungkreaturer i hver sin Stald, thi uden Ulemper og Forstyrrelser for de første kan der da gives de unge Dyr en mere sund

og naturlig Pleje, især hvis de kan gaa løse i rene og lyse Rum og nu og da have Adgang til Løbegaarde i det fri.

Vi skal heller ikke tale for højt om Hudplejen, men det er dog nu almindeligt, at alt Kvæget faar sin daglige Afbørstning, ligesom det en Gang om Vinteren vadskes for Utøj. Klovplejen kunde paa sine Steder røgtes noget bedre, end Tilfældet er.

Stærkest kommer vel Fremskridtene for Dagen ved Sammenligning af Staldbygningerne, saaledes som de er nu, og som de fandtes for kun et halvt Aarhundrede siden. De er større og rummeligere, lysere og renere end forhen. Og dog er de gennemgaaende for overfyldte ogsaa i Nutiden. Store Jernvinduer har afløst de smaa firkantede Glugger, der ikke kunde aabnes. Et bedre Luftskifte er indført. Stængeloftet er afløst af murede Hvælvinger, hvorved Brandfaren er formindsket, og der er højere til Loftet. Cementgulve med brede Grebninger og ordenlige Afløb og Kloaker har afløst Brostensgulvet, hvor alt kunde samles og ophobes mellem Stenene, og en ordenlig Udrensning var vanskeliggjort. Sollyset kan nu komme ind i alle Kroge, og der er Mulighed for at kunne kalke og skylle ud. I vore snukkeste Stalde er der Fliser paa Væggene. Glatte, emaillebeklædte Krybber har afløst de ujævne Cementkrybber, der var umulige at rense, eller er traadt i Stedet for — slet ingen Krybber. Eksempler paa dette kunde endnu for 15—20 Aar siden findes hist og her. Kreaturerne staar friere bundet, og ingen ny Stald bygges nu, uden at der indrettes Fodergang foran Dyrene. Den usunde Opstaldning med Hovedet ind mod Ydervæggene, hvor intet Lys kunde komme, og som derfor blev Arnested for Snavs og Sygdomskim, er undgaaet. — Vore Husdyrs Leje er derimod ikke endnu saa godt, som det var ønskeligt; thi Cement- eller Stenlaget er for koldt, haardt og glat, men et blødere og mindre varmeledende Materiale savnes endnu.

Et rummeligt Roerum støder op til en tidsvarende indrettet Stald. Mange Steder findes en særlig Kælvboks, ligesom Rum til Dragter, Redskaber, Haandvask hører til. Ogsaa for Mælken Afkøling og Opbevaring i et særlig rent og friskt Lokale i Nærheden af Stalden sørges der nu i Almindelighed. Oplysende Tavler hænger bag ved hver Ko. Særligt Vandingsanlæg, saa hver Ko kan drikke, naar den føler Trang dertil, er ret almindeligt. Det elektriske Lys i Stedet for den osende Petroleums-Lygte fuldender Billedet af Nutidens lyse, hvidkalkede Kvægstald.

Der har været Bestræbelser fremme for Indretning af Sommer-

stalde til Brug under Staldfodringen, men synderlig Udbredelse har disse ikke faaet.

I Forbindelse med Plejen bør Malkningen kort nævnes. I et Kvægbrug, hvor Mælkeproduktionen har været Hovedsagen, er Malkearbejdets Udførelse nødvendigvis blevet en betydningsfuld Sag. Dette Arbejde var i ældre Tid i væsenlig Grad overladt til Kvinderne, og i de mindre Landbrug er det ogsaa i Nutiden dem, der i Reglen udfører det, hvorimod den mandlige Arbejdskraft i stigende Udstrækning hjælper til dermed i de mellemstore og større Landbrug.

Omkring Aar 1900 vakttes en stærk Interesse for Haandmalkningens bedst mulige Udførelse. Særlig ved Konsulent *J. Hege-lunds* ihærdige Virksomhed holdtes der Landet over et stort Antal Malkekursus, ved hvilke der blev givet Oplæring i en bestemt Malkemaade, og i det hele slaaet til Lyd for en god og renlig Malkning. Senere vandt Malkemaskinerne noget frem, især paa større Gaarde, men endnu er Haandmalkning dog i overvejende Grad det almindelige og anses ogsaa — godt udført — for at være det bedste.

KVÆGETS SYGDOMME

Det er en Selvfølge, at Sundhedstilstanden blandt Kvæget har øvet stærk Indflydelse paa den Udvikling og Lønsomhed, der til forskellige Tider har været over Kvægavl og Kvægbrug. De danske Kvæghold har ingenlunde været forskaanet for Sygdomme, der har hæmmet Arbejdet, ja, undertiden bragt Ødelæggelser med sig af skæbnsvangert Omfang saavel for det enkelte Landbrug som for Landets Kvægavl som Helhed. I Reglen har vel de epidemiske Sygdomme været følt haardest, men ogsaa andre Sygdomme — først og fremmest Tuberkulosen — har givet Tab og Ødelæggelser, der ikke staar tilbage for dem, der er forvoldt af pludseligt optrædende Epidemier.

Direkte har Kvægets Sygdomme givet Tab ved Dødsfald, Forringelse af Vækst, Huld og Mælkeydelse, Forstyrrelser af Frugtbarheden, øgede Omkostninger til Pasning og Pleje, Dyrlægehjælp m. m. Men de indirekte Tab har kunnet være lige saa alvorlige eller endog større, naar Sygdommene f. Eks. har medført daarligere Udnyttelse af Foderet, givet Vanskeligheder ved Besætning-

gernes Vedligeholdelse, hæmmet Udnyttelsen af kostbare Avlsdyr, medført Forstyrrelser og ikke sjældent Standsning af Udførselen samt fremkaldt strængere veterinære Foranstaltninger og meget andet. Landets samlede Tab opgjort aarligt eller for en enkelt optrædende Sygdom har jævnlig kunnet tælles i Millioner af Kroner.

Tidligere stod man magtesløs overfor de fleste Sygdomme, hvis egentlige Aarsag og Natur man ofte savnede Kendskab til. Derfor greb man saa tidt til Midler, der ingen Virkning havde paa den paagældende Sygdom, men blot var et Udslag af Trangen til dog at gøre noget, hvis det ikke ligefrem skrev sig fra Overtro og Mystik: Trækning gennem Ild eller »kloge« Mænds og Koners Besværgelser, osv.

I Nutiden stiller det sig anderledes. Omend der ogsaa nu findes Sygdomme, hvis Aarsag ikke er opklaret, maa enhver, der har med Husdyr at gøre, gribes af Taknemlighed over Videnskabens stolte Sejrsgang paa disse Omraader. Skridt for Skridt er Opklaringen — navnlig siden *Pasteurs* Tid — givet for en lang Række af Sygdomme, og dermed er atter banet Vej for Paa-visning af Bekæmpelsesmidler og Udviklingen af Bekæmpelsesmaader. — Vort Veterinærvæsen staar rigt rustet til Kampen, og kan det end undertiden volde Vanskeligheder for Praksis at gennemføre, hvad der kræves, fremmes dette dog ogsaa af den stigende almindelige Anerkendelse af Plejens og de hygiejniske Forholds Betydning.

En af de ældste og mest frygtede Sygdomme er *Kvægpesten*. Dens Hærgen i Danmark især i det 18de Aarhundrede er andet Sted nævnt. Her skal kun mindes om, at denne Sygdoms voldsomme Ødelæggelser gav Stødet til Oprettelsen af Veterinærskoler rundt omkring i Evropa, og ogsaa her i Landet fremstod en saadan under Ledelse af *P. C. Abildgaard*, der virksomt havde været med til at bekæmpe Kvægpesten i 1770erne.

Siden 1813—14 er Kvægpesten ikke optraadt her i Landet, og Faren for et fornyet større Angreb er næppe stor, thi virksomme Foranstaltninger til Bekæmpelse vil blive iværksat, hvis den skulde melde sig.

I Nutiden frembyder *Mund- og Klovesygen* en langt større Fare. Det er en gammelkendt Sot, som siden det 16. Aarhundrede Gang paa Gang er optraadt særlig i Mellemevropa. I det 19. Aarhundrede har der været mange Epidemier, hvilket antagelig er en Følge af den forøgede og lettere Samfærdsel i

vore Dage. — Her i Landet var Sygdommen meget udbredt i 1842 (*V. Bay*). I 1859 og 1862 forekommer spredte Tilfælde henholdsvis paa Fyn og i Københavnsegnen. 1869—1871 fandtes Sygdommen over store Dele af Danmark, og op gennem 70erne forekommer ret jævnlig enkelte Tilfælde, som truer vor Eksport af Kvæg til England, hvorfor Landhusholdningsselskabet i 1877 sendte en Kommission over for at klarlægge Forholdene for de engelske Myndigheder. I 90erne forekom flere Udbrud, men ved en energisk Anvendelse af de i Loven af 14. April 1893 hjemlede Foranstaltninger, herunder Retten til Nedslagning af smittede Besætninger, blev Sygdommen begrænset. I 1911—12 indtraf en Epidemi, hvorved 1285 Besætninger angrebes. Fra Novbr. 1914 til Juli 1916 rasede Sygdommen igen, og 7091 Besætninger var syge. Omfanget af disse Epidemier stilles dog ganske i Skygge af den vældige Udbredelse, Sygdommen fik i indeværende Aarti, særlig i 1925 og 1926. Efterfølgende Oplysninger vil give et Begreb herom:

Antal Besætninger under offentligt Tilsyn:

1918.....	0	1923.....	64
1919.....	1	1924.....	7,940
1920.....	5,421	1925.....	53,597
1921.....	2,453	1926.....	97,434
1922.....	233	1927.....	1,786

Det af Mund- og Klovesygen forvoldte Tab er overordenlig stort. Det skyldes dog ikke just Dødeligheden, der ikke er særlig stor blandt Kvæget, men derimod den formindskede Mælkeydelse samt navnlig de Følgesygdomme, som kommer med Mund- og Klovesygen. Med Rette er Eftervirkningerne i Form af Yverbetændelse, Kastning, Ufrugtbarhed og lignende frygtet mere end selve Sygdommen, thi mange Aars Avlsarbejde og indvundne Fremskridt kan helt eller delvis ødelægges, og Eftervirkningerne kan spores i Aarevis efter Sygdommens Standsning.

Ret naturligt har man søgt at bøde paa Tabene ved de store Farsoter gennem Forsikringer og således ogsaa for Mund- og Klovesygen, men under det store Udbrud i 1926, hvor ca. Halvdelen af Landets Kvægbesætninger var ramt af Sygen, sprængtes ganske ethvert Grundlag for Udredelse af Erstatning gennem Forsikringsforeningerne.

Sygdommens Smitstof er hidtil for saa vidt ukendt, som det er mikroskopisk usynligt, og dens mangfoldige Smitteveje lader

sig ofte ikke paavise, hvorfor dens Optræden synes saa lune-fuld. Skønt der Verden over foretages omfattende Under-søgelser og Forsøg over Mund- og Klovesygens Bekæmpelse, rejste der sig efter det store Udbrud i 1925 og 1926 en offentlig Stemning for, at ogsaa Danmark burde iværksætte et forsøgs-mæssigt Forskningsarbejde, og paa Øen Lindholm er nu oprettet en Forsøgsstation for Undersøgelse af Mund- og Klovesygen.

Tuberkulosen er en af de mest udbredte Sygdomme blandt Kvæget. I Modsætning til Mund- og Klovesygen optræder den ikke epidemisk og heller ikke med det voldsomme akute Forløb; den er en af de snigende Sygdomme, som kan være til Stede hos Dyrene i lang Tid, inden den opdages. Den hører imidlertid til de meget smittefarlige Sygdomme.

Ogsaa den er gammelkendt, men efter alt at dømme har den for ca. 150 Aar siden kun været yderst sparsomt til Stede. Professor *B. Bang* anfører saaledes i et Forédrag i Landhusholdningsselskabet i 1887 det mærkelige Forhold, at *P. C. Abildgaard*, der var Veterinærvæsenets Leder i mere end 30 Aar indtil 1801, slet ikke nævner Tuberkulosen i sine Skrifter, ligesom det efter Udtalelser af hans Efterfølger, *Erik Viborg*, maa anses for sandsynligt, at Tuberkulosen ved Aarhundredets Begyndelse har været en sjelden Sygdom hos det danske Kvæg. — I samme Foredrag fremlægger Professor *B. Bang* nogle i 1886 indsamlede yderst interessante Meddelelser fra Dyrslæger omkring i Landet over Tuberkulosens Udbredelse. Heraf fremgaar, at endog langt op i Aarhundredets første Halvdel har den navnlig i Bondegaards- og Husmandsbesætninger kun spillet en forholdsvis ringe Rolle. Derimod er den i den følgende Tid tiltaget, saaledes at den i 80erne var en Kvægsygd, der optog Sindene stærkt dels paa Grund af de store Tab, den forvoldte i Kvægbesætningerne, men navnlig fordi Sygdommen, der gik under mange Navne: Perlesyge, Parresyge, Franzoser, Tæring, Lungesyge, osv. — viste sig at være den samme, som angriber Menneskene, hvorfor Kvægets Tuberkulose frembyder en alvorlig Smittefare for disse.

Professor *B. Bang* opkaster i førnævnte Foredrag endvidere Spørgsmaalet om, hvorledes Tuberkulosen er indført her i Landet og kommer til den Slutning, at der er Rimelighed for den Antagelse, at Kvægets Tuberkulose i væsentlig Grad er foranlediget ved Indførsel af de fremmede Kvægracer. Det er saaledes sandsynligt, at der med Svejtskvæget og det slesvigske Kvæg

er indført Tuberkulose. Allerede *Viborg* gør opmærksom paa, at den saakaldte »Franzosenkrankheit« er lidet kendt i de egentlige danske Provinser, men derimod temmelig almindelig i Hertugdømmerne. Ligeledes har sikkert baade Ayrshirekvægets og Korthornets Indførelse bidraget til Sygdommens Udbredelse.

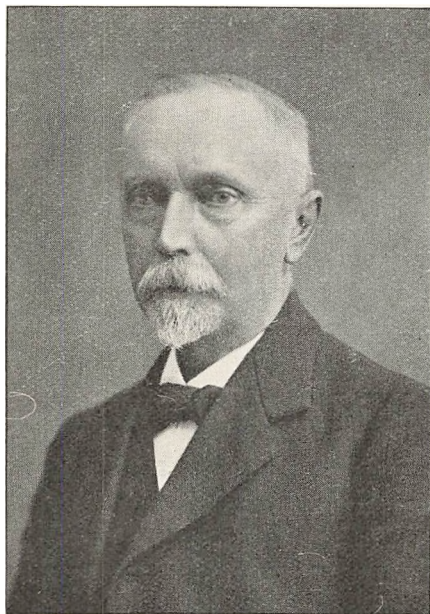
Tuberkulosens stærke Udbredelse i den nyere Tid falder sammen med Mælkeribrugets Udvikling. Det er da værd at lægge Mærke til, at i mange Aar efter Fælles- og Andelsmejeriernes Fremkomst udleveredes der fra disse upasteuriseret skummet Mælk, Kærnemælk og Valle. Først ved Loven af 26. Marts 1898 forbydes det Mejerierne at levere Mælk til Kreaturføde, som ikke har været opvarmet til den lovbefalede Temperatur.

En Statistik over Tuberkulosens Udbredelse er vanskelig at faa, men nogle Antydninger kan blandt andet hentes fra Slagtingerne paa de offentlige Slagtehus. I Gennemsnit for hele Landet angives af de voksne slagtede Kreaturer omkring 28 pCt. at have været angrebne. Mellem godt 40,000 Stkr. Kvæg af alle Aldersklasser, der blev prøvet med Tuberkulin, reagerede de 37,2 pCt. (*B. Bang*). At det især er de ældre Dyr, der er angrebne, fremgaar af Professor *B. Bangs* Opgivelser, thi medens der af de foretagne Tuberkulinindsprøjtninger hos Kalve under $\frac{1}{2}$ Aar fandtes 12 pCt. reagerende Dyr, var Tallet for Køer mellem $2\frac{1}{2}$ og 5 Aar 45 pCt. og for Køer over 5 Aar 48 pCt. Men det er ejendommeligt for Tuberkulosen, at indenfor de enkelte Besætninger svinger de angrebne Dyrs procentiske Antal mellem 0 og 100. Paa samme Egn kan findes helt tuberkulosefri Besætninger, men ogsaa Kvæghold med alle Dyr angrebne.

Om end Erkendelsen af Sygdommen som en Smitsot har medført, at Kvægholderne nu om Stunder hurtigere skiller sig af med de stærkt angrebne Dyr, end hvad der tidligere var Tilfældet, og uagtet Staldene gennemgaaende er forbedrede, og Ventilation og hygiejniske Forhold i det hele ordnet paa en sundhedsmæssigt heldigere Maade, har det ikke kunnet forhindre Tuberkulosens fortsatte Hærgen, og dens Bekæmpelse er i vore Dage et af de mest brændende Spørgsmaal i Kvægavlen.

En gennemgribende planmæssig Bekæmpelse af Kvægets Tuberkulose blev først mulig, efter at den berømte tyske Videnskabsmand *Robert Koch* i 1882 havde opdaget Tuberkelbacillen og i 1890 havde opfundet Tuberkulinet, hvorved man blev i Stand til at paavise Tuberkulosens Tilstedeværelse hos et Dyr, længe før dette viser Tegn til at fejle noget.

Ved Bekæmpelsen af Kvægtuberkulosen i Danmark har en Enkeltmand, Professor *Bernhard Bang*, indlagt sig uvisnelig Fortjeneste. Han satte Bekæmpelsen i System efter en bestemt Metode, og som Veterinærfysikus ledede han gennem mange Aar Kampen. — Fremgangsmaaden ved den Bangske Metode er i Korthed den, at man først ved Tuberkulinprøven paaviser de angrebne Dyr, hvorefter de sunde og syge Dyr adskilles i hver sin Stald. Selv om Kørerne har reageret, benyttes de stadig til Avl, men Kålvævene fjernes straks efter Fødselen fra den syge Del af Besætningen og værnes mod Fodringsmitte. En eller to Gange aarlig underkastes de sunde Dyr en Tuberkulinprøve, for at man stadig kan sikre sig, at der ikke findes angrebne Individuer imellem.

B. Bang, født 1848. Dr. med. 1880, Professor ved Landbohøjskolen 1892—1914, Veterinærfysikus 1892—1922, Formand for det veterinære Sundhedsraad 1892—1928. Har bl. a. udført et grundlæggende Arbejde for Tuberkulosens Bekæmpelse.

Staten har siden 1893 støttet denne frivillige Bekæmpelse af Kvægets Tuberkulose, og ved forskellige Love er senere yderligere truffet Foranstaltninger til Hæmning af Sygdommen. Køer med Yvertuberkulose skal saaledes nedslaas og Erstatning ydes til Kvægejereren, og efter den sidste Lov af 31. Marts 1928 er Kvægejerens Pligter til Anmeldelse af Dyr med fremskreden smittefarlig Tuberkulose skærpet, ligesom Loven i det hele giver en væsentlig Udvidelse og Skærpelse af de i Henhold til Loven af 1904 paabudte Foranstaltninger.

Flere Steder har Landmændene organiseret sig i saakaldte Tuberkulinforeninger til Kamp mod Tuberkulosen. I Sydsjælland, hvor Dyrlæge *N. O. Nielsen*, Remkolde, har været den ledende Mand, har saadanne Foreninger især kunnet fremvise et virkningsfuldt Resultat.

Flere Steder har Landmændene organiseret sig i saakaldte Tuberkulinforeninger til Kamp mod Tuberkulosen. I Sydsjælland, hvor Dyrlæge *N. O. Nielsen*, Remkolde, har været den ledende Mand, har saadanne Foreninger især kunnet fremvise et virkningsfuldt Resultat.

I de allerseneste Aar har der over hele Landet kunnet spores en usædvanlig Interesse blandt Kvægholderne for at komme Sygdommen til Livs. Mere og mere bliver Arbejdet nu organiseret indenfor Mejerikredsene, og et opmuntrende Eksempel paa, hvad der gennem et kort Aaremaal kan naaes ad denne Vej, kan findes i de gode Resultater, Bornholms Mejerikredse kan opvise.

Endskønt der er opnaaet smukke Resultater særlig paa mange større Gaarde ved Gennemførelse af den Bangske Bekæmpelsesmetode, blev Tuberkulinprøven gennem Aarene brugt i mindre Udstrækning, end man kunde have ventet. Enkelte Aar sidst i 90erne var man oppe paa 3 à 4000 prøvede Besætninger aarlig, men i mange Aar var det gennemsnitlig kun 6 à 700 Besætninger med omkring 24,000 Stkr. Kvæg, der var Genstand for Undersøgelse. I dette Forhold er der i de seneste Aar sket en glædelig Forandring, idet Besætningerne nu i mange Mejerikredse Landet over bliver systematisk undersøgt. Hvorvidt denne stærke Interesse vil kunne holde sig i de Aar, da det egentlige Renselsesarbejde skal foregaa, faar Fremtiden vise. Nogen let Opgave bliver det ingenlunde at udrydde Kvægtuberkulosen i Danmark, men baade af Hensyn til Smittefaren for Menneskene, Opnaaelen af en lønnende Produktion samt Bevarelsen af vore Markeder i Udlandet erkendes det i stedse videre Kredse, at Arbejdet bør tages op overalt i Landet.

En Opgørelse over Tabene som Følge af Tuberkulosen kan selvfølgelig vanskeligt foretages, og de Tal, der i saa Henseende fremføres, bør kun tages som Antydninger. Antagelig vil det samlede direkte og indirekte Tab dog mindst kunne anslaaes til 50 Mill. Kroner aarlig.

Blandt de økonomisk mest tabbringende Sygdomme hos Kvæget maa endvidere Smitsom Kastning og Ufrugtbarhedssygdommene nævnes. Den Skade og de Forstyrrelser, disse Lidelser har givet i Kvægavlen, er muligvis ligesaa betydelige som den, Tuberkulosen har voldt.

Smitsom Kastning er kendt helt fra det 16. Aarhundrede, men denne alvorlige Sygdom har dog først i den nyere Tid faaet større Betydning. Den er ligesom Tuberkulosen en snigende Sot, der ogsaa ligesom denne er blevet udbredt i den Tid, Mejeribrugets Udvikling er foregaaet. Der hengik dog lange Tider, inden Sygdommens smitsomme Natur blev erkendt, thi først i 1896 lykkedes det Professor *B. Bang* og hans Medhjælper Docent *Stribolt* at paavise Kastningsbakterien.

Tabene ved smitsom Kastning fremkommer ved det store Antal Køer, der maa udsættes, den formindskede Mælkeydelse samt ved det utilfredsstillende Udvalg af Avlsdyr. Ja, Sygdommen kan i en Besætning hæрге saa slemt, at Besætningens Vedligeholdelse maa foregaa ved Indkøb af Dyr fra andre Besætninger.

Man regner almindeligt med, at Smitten særlig foregaar gennem Børskeden og gennem Fordøjelskanalen. Det har dog vist sig, at Smitte ogsaa kan overføres gennem andre af Dyrets Slimhinder og sandsynligvis ret ofte med Mælken, hvori der hyppigt findes Kastningsbakterier. En særlig Betydning som Smittespredere har man tillagt Tyrene og derfor navnlig været opmærksom paa Faren ved det fælles Tyrehold (Kvægavls- og Tyreholdsforeningerne), men der hersker dog delte Meninger om, hvor meget det har betydet for Sygdommens Udbredelse.

En Hjælp til paa et tidligt Tidspunkt at kunne naa til Erkendelse af Sygdommens Tilstedeværelse har man fundet i den saakaldte Blodprøve; thi selv om den ikke er absolut sikker, vil den dog, brugt af sagkyndige Folk, være et værdifuldt Middel til Udpegning af de angrebne Dyr, endnu inden der er synlige Tegn til Kastning.

Selve Bekæmpelsen af den smitsomme Kastning er meget vanskelig, da det kun er muligt at rense Stalden og Besætningen fuldstændigt for de sygdomvækkende Bakterier ved en meget omhyggelig, efter særlige Regler gennemført Afsondring af alle angrebne Dyr. Serumbehandling er uden praktisk Betydning, fordi den kun i kort Tid forøger Dyrenes Modstandsevne, men man undersøger for Tiden Anvendeligheden af Vaccination med levende Bakteriekulturer som Middel til at give Dyrene den fornødne Modstandsevne eller Uimodtagelighed. Man kan dog ikke paa nærværende Tidspunkt med Sikkerhed afgøre, i hvilken Udstrækning Midlet vil kunne hjælpe.

Som Stillingen er for Tiden, da der nærmest synes at være ringe Mulighed for at finde medicinske Midler eller lignende, der kan give Helbredelse, maa Bestræbelserne tage Sigte paa ved forebyggende Foranstaltninger at værne de endnu sunde Besætninger og at hindre i videst mulig Grad Smittens Udbredelse i Besætninger, hvor et enkelt Tilfælde er indtraadt. Gennem Lovforanstaltninger er der søgt at yde Hjælp hertil, og i den nu gældende Lov om smitsomme Sygdomme hos Husdyrene findes der om smitsom Kastning den Bestemmelse, at naar der i en

Besætning optræder Kastningstilfælde, der maa formodes at være at smitsom Art, er det forbudt, dels at indsætte Dyr, der lider af Børflaad, paa fælles Græsgange, dels at sælge Tyre, Køer og Kvier til Levebrug, uden samtidig at meddele Køberen, at Sygdommen findes i Besætningen, eller at fremstille disse Dyr til Salg ved Auktioner over sammenbragte Dyr. Om Bedæknings-spørgsmaalet bestemmer Loven, at det er forbudt at lade Tyre fra smittede Besætninger bedække Køer og Kvier fra sunde Besætninger uden at meddele disses Ejere, at Sygdommen er til Stede. Ligeledes er det forbudt at føre Køer og Kvier fra smittede Besætninger til Bedækning ved fremmede Tyre, ogsaa Foreningstyre, uden samtidig at meddele disses Ejere Oplysninger om Sygdommen.

I nær Forbindelse med smitsom Kastning staar Kvægets Ufrugtbarhedssygdomme, der i Nutiden hænger danske Kvægbrug som en Svøbe. Blandt de mange Aarsager til Ufrugtbarhed tænkes her særlig paa de erhvervede sygelige Tilstande hos Hundyrene, som flere danske Dyrlæger, bl. a. *J. Albrechtsen* og *M. Poulsen*, paa fremragende Vis har været med til at opklare og finde Midler imod.

Mens man tidligere antog, at sygelige Tilstande i Æggestokken var de hyppigste Aarsager til Ufrugtbarheden, anser man nu den kroniske Katarr i Børen for at være langt den vigtigste Kilde til Forstyrrelserne af Befrugtningsforholdene. Den ret almindeligt forekommende Cystedannelse i Æggestokkene skyldes formentlig dels Børbetændelse, dels endnu ukendte Aarsager. Blandt Aarsagerne til den kroniske Børkatarr maa igen peges paa den smitsomme Kastning, dels fordi denne ofte bevirker, at Efterbyrden tilbageholdes, dels fordi Kastningen giver vigere Lejlighed til Infektion af Børens Slimhinde med andre almindeligt forekommende Bakterieformer.

Men ogsaa paa anden Maade kan en Børkatarr opstaa, thi under daarlige hygiejniske Forhold vil der selv efter enhver normal Kælvning være Mulighed for et Angreb gennem Skeden og den aabentstaaende Børmund.

Har en Ko i Stalden faaet Lidelsen, vil der fra dens Udflaad spredes Smitte til andre Individuer, der ved Kælvning eller Brunst staar med aaben Adgang til Børens Slimhinde.

Heraf vil fremgaa, at en Udrensning af Børen ved Udskylning med en rensende Vædske samt en Udklemning af Æggestok-

Cyster, hvis saadanne forekommer, er Hovedpunktet i den helbredende Behandling, der bør anvendes overfor ufrugtbare Køer. En værdifuld Hjælp er der tillige opnaaet ved, at man har lært at bestemme Drægtigheden paa et meget tidligt Tidspunkt, ca. 2 Mdr. efter Løbningen, ved en Undersøgelse gennem Endetarmen; thi derved kan Dyrene hurtigere optages til Behandling, og man risikerer ikke at optage Dyr til Behandling, som allerede er drægtige.

En gennemført Hygiejne i Almindelighed, men i Særdeleshed under og efter Kælvningen, samt en systematisk Behandling af de Køer og Kvier, der løber om, er Middel til at komme Ondet til Livs. De danske Dyrlæger har nu en saadan Uddannelse og Indsigt paa dette Omraade, at der er skabt praktisk Mulighed for, at en forsvarlig Behandlingsmaade i Nutiden kan gennemføres. Ingen god Ko bør derfor nu om Stunder udsættes, uden at det ved en gennemført Behandling er forsøgt at faa den drægtig.

Naar ogsaa denne Sygdom særlig er blevet udbredt, efter at Køernes Produktionsevne er taget stærkere i Brug, har det medført, at der hos Kvægopdrættene har dannet sig en almindelig Forestilling om, at Køerne gennem den stærkere Fodring og større Omsætning er blevet saaledes svækkede, at de mangler tilstrækkelig Modstandskraft mod Sygdommen, hvorfor det skulde blive denne »stærkere Drift«, der omend ikke direkte, saa dog indirekte fremkalder Forstyrrelserne.

Heroverfor er der Grund til at understrege, at Ufrugtbarhedslidelserne oftest skyldes Infektion og ikke i og for sig det, at Dyrenes Omsætnings- og Fordøjelsesevne er taget stærkere i Brug, selv om dette muligvis kan forøge Modtageligheden af Sygdomsangreb. Der kan med Føje peges paa, at den stærkere Fodring har givet en saadan Beskaffenhed af Gødningen, at der ved Forurening fremkommer større Smittefare, og at dette derfor atter nødvendiggør skærpede hygiejniske Forholdsregler. — Ved de senere Aars Kreaturtællinger er der blevet spurgt, hvor mange Køer der udsattes paa Grund af smitsom Kastning eller Overløbning; det androg i 1928 160 $\frac{1}{15}$ Stkr. eller 10,4 pCt. af Køer ialt.

Udover de i det foregaaende nævnte større og alvorligere Sygdomme hos Kvæget skal anføres enkelte andre, som, omend de har kunnet give store Tab for det enkelte Landbrug, dog ikke har faaet den økonomiske Rækkevidde som de foregaaende.

Flere forskellige Former af Kalvedødelighed eller Kalvesyge har nu og da voldt følelige Tab. Den værste er utvivlsomt Kalvediarreen, en Tarmbetændelse, fremkaldt ved Infektion. Selv om der kan gives Serumbehandling, gælder for denne som for andre Kalvesygdomme, at renlige, sunde Forhold i Staldene er en Hovedbetingelse for at undgaa den.

Stivsyge (Benskorhed) er fra gammel Tid velkendt hos Kvæget. *Prosch* nævner, at »det er en her i Landet ikke ganske ualmindelig Sygdom«. Man kender Eksempler paa dens Optræden i det 18. Aarhundrede, og Gang paa Gang findes den i det 19. Aarhundrede omtalt i Fagblade og Beretninger. Det er en Ernæringssygdom, og blandt de Mineralstoffer, der er Tale om, at Dyrene mangler, har man tidlig været opmærksom paa Kalksaltene. Foruden ligefrem Mangel paa disse Stoffer kan der være Mulighed for, at enkelte hidtil ikke bestemt fastslaaede sygelige Tilstande i Legemet kan bevirke, at tilstedeværende Kalksalte ikke udnyttes. Med de raa Jorders Opdyrkning, sure Engarealers Kultivering, Agerjordens Mergling og Dræning samt forøget Gødningstilførsel maa det antages, at Faren for Sygdommen er formindsket. Dog viser Erfaringen, at den ogsaa undertiden i vore Dage kan volde Fortræd, og til Nutidens Opfattelse af en fornuftig Vinterfodring hører derfor ogsaa i Reglen et Mineralstofftilskud.

Den tidligere i Kvægbruget saa frygtede Kælvningsfeber, der særlig tildrog sig Opmærksomhed, da Køernes Forplejning blev bedre, og Mælkeydelsen steg, forvolder nu kun forholdsvis ringe Tab. Takket være den af Dyrlæge *J. Schmidt* i 1897 opfundne Behandlingsmaade med Indpumpning af Luft i Yveret — en Behandling, der iøvrigt af andre er blevet forbedret — helbredes nu Sygdommen i omtrent 98 pCt. af Tilfældene, mens tidligere Halvparten af de angrebne Dyr døde. Intet Under derfor, at Dyrlæge *J. Schmidt* paa forskellig Vis hædredes for den værdifulde Hjælp, han havde ydet dansk Kvægbrug.

VII.
STATISTISKE OPLYSNINGER
VEDRØRENDE KVÆGET.

En talmæssig Redegørelse for Kvægbrugets Udvikling samt for Produktionen, Udførselen og Prisforholdene kan for den nyere Tid hentes fra den offentlige Landbrugsstatistik, der i det væsentlige gaar et lille Hundrebaar tilbage i Tiden og altsaa paa det nærmeste vil kunne belyse Udviklingen siden den saakaldte store Landbrugskrisens Ophør omkring 1830.

Det vil dog være en Selvfølge, at der af det rige og navnlig for de sidste 50 Aar omfattende Materiale, der staar til Raadighed for denne Skildring, kun kan fremdrages nogle Hovedpunkter udover, hvad der i foregaaende Afsnit er anført. For den, der vil fordybe sig i Enkeltheder, maa der henvises til de talrige Kildeskrifter og Tabelværker, som er offentliggjort af Det statistiske Departement, der (under Navnet Det statistiske Bureau) blev oprettet i 1849. — En Del Støtte for de i det følgende givne Oplysninger er hentet fra den indgaaende statistiske Afhandling om Landbrugsforhold, der findes i det store Værk: »Foreningen af jydsk Landboforeninger gennem 50 Aar« og er udarbejdet af Sekretær, Dr. *Mads Iversen*.

Betydelige Vanskeligheder er der forbundet med en Sammenstilling af Tal, der spænder over saa vidt et Aaremaal. Ændringer i Reglerne for Materialets Tilvejebringelse og Opgørelse, forskelligt Omfang af de foretagne Undersøgelser o. s. v. nødvendiggør, at der undertiden maa tages Forbehold overfor altfor umiddelbare Sammenligninger. For Sønderjyllands Vedkommende er der i det følgende oftest givet særskilte Oplysninger, baade fordi Landbrugsstatistiken derfra ikke altid falder sammen med eller kan indarbejdes med den for det øvrige Land, men ogsaa fordi en Del Uklarhed i Fremstillingen og Kilder til Forveksling der ved formentlig bedre undgaas.

De i Tidens Løb afholdte Kreaturtællinger giver gode Bidrag til Klarlæggelse af Udviklingen. Den første fuldstændige Tælling fandt Sted i Februar 1838, men man optalte da tillige Kreaturbestanden, som den havde været i det foregaaende Aars Juni Maaned, hvorfor denne Tælling i 1837 i Reglen er taget som Udgangspunkt. Den udviste et samlet Antal Hornkvæg i Kongeriget Danmark af 854,726 Stkr. Efter den (Side 280) anførte skønsmæssige Beregning af Hornkvægbestanden ved Aarhundredets Begyndelse skulde der altsaa i det forløbne Tidsrum være sket en Forøgelse med henimod 300,000 Stkr., hvilket dog antagelig er for højt et Tal, idet Kalvene næppe er medregnet i de 560,000 Stkr. Hornkvæg, der opgives omkring Aarhundredskiftet. Udtalelser af *Bergsøe* i 1847 antyder, at der samtidig har været en kvalitetsmæssig Tilbagegang af Hornkvæget i den omhandlede Periode, men dette drages i Tvivl af andre Forfattere.

Først 23 Aar efter, i 1861, fandt den anden almindelige Kreaturtælling Sted, men derefter foretoges Tælling med 5 à 7 Aars Mellemrum. Siden 1914 er Husdyrbestanden talt hvert Aar, dog blev der i Krigsaarene 1917 og 1918 foretaget 2 Tællinger aarlig af Kreaturerne foruden nogle ekstra Svinetællinger. I Reglen er 15. Juli blevet benyttet som Tællingsdato.

Størrelsen af Landets Hornkvægbestand til forskellige Tider samt den procentiske Fremgang i Tiden mellem de anførte Tællingsaar fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

Aar.	Øerne.		Jylland.		Hele Landet.	
	Antal	pCt. Tilvækst.	Antal.	pCt. Tilvækst.	Antal.	pCt. Tilvækst.
1837	399,385		455,341		854,726	
1861	484,672	+ 21	636,194	+ 40	1,120,866	+ 31
1881	586,497	+ 21	883,581	+ 39	1,470,078	+ 31
1903	775,142	+ 32	1,065,324	+ 21	1,840,466	+ 25
1914	967,776	+ 25	1,495,086	+ 40	2,462,862	+ 34
1918	801,460	÷ 17	1,322,262	÷ 12	2,123,722	÷ 14
1928	1,037,654	+ 29	1,717,753	+ 30	2,755,407	+ 30

Den forholdsvis jævne og stadige Fremgang, der med Undtagelse af Krigsaarene synes at være foregaaet i det anførte Tidsrum med Kvægantallet, vilde dog knapt have vist sig saa fremtrædende, hvis hvert enkelt Tællingsaar havde været medtaget i Oversigten. En Nedgangsperiode — der dog udelukkende falder paa Jylland — spores saaledes i 80erne, medens til Gengæld Aarene 1888—1893 og 1903—1909 gav en ret stærk Fremgang. Mest iøjnefaldende er den stærke Nedgang fra 1914 til 1918, som

var en Følge af det store Bortsalg af levende Kreaturer, der dels skyldtes de gode Priser, men særlig de vanskelige Ernæringsforhold, fremkaldt af manglende Tilførsler fra Udlandet paa Grund af Blokadekrigen samt af den mindre Høst i Sømnene 1917 og 1918. Efter Krigens Afslutning kom en almindelig Fremgang, afbrudt af en lille Tilbagegangsperiode i 1922 og 1923.

I Sønderjylland fandtes i 1861 ialt 154,581 Stkr. Hornkvæg, og en almindelig Stigning foregik gennem Aarene omtrent som i det øvrige Danmark, saaledes at der i 1913 var 254,244 Stkr. Hornkvæg. I 1918 blev Antallet af Hornkvæg beregnet til 179,563, altsaa en Tilbagegang i Krigsaarene af 29,4 pCt. Først i 1928 overstiges Tallet fra 1913, idet der fandtes 260,765 Stkr. Hornkvæg ved Tællingen 15. Juli 1928.

I hele Kongeriget Danmark fandtes der saaledes i 1928 ialt 3,016,172 Stkr. Hornkvæg, hvoraf de 65,6 pCt. i Jylland og 34,4 pCt. paa Øerne.

Med Hensyn til Hornkvægets Sammensætning har det særlig Interesse at udskille den vigtige Gruppe, Køerne, fra det øvrige Kvæg. I efterfølgende Oversigt, hvor Tallene er afrundet til hele Tusinder, belyses dette nærmere:

	Antal Tusinde			Procentvis Fordeling	
	Køer.	Andet Kvæg.	Kvæg ialt.	Køer.	Andet Kvæg.
1837.....	578	277	855	67.6	32.4
1861.....	757	364	1121	67.5	32.5
1881.....	899	571	1470	61.2	38.8
1903.....	1089	751	1840	59.2	40.8
1914.....	1310	1153	2463	53.2	46.8
1918.....	1024	1100	2124	48.2	51.8
1928.....	1433	1323	2756	52.0	48.0

I Malkekøernes stærke Forøgelse gennem Tiderne foregaar der kun en alvorligere Ændring i Krigsaarene. Fra 1914 til 1918 aftager Koantallet saaledes med 21,9 pCt. I store Træk har Udviklingen været den, at Køerne fra at udgøre godt de $\frac{2}{3}$ af Landets Kvægbestand i den nyere Tid kun udgør godt Halvdelen. Paa Øerne har Køernes procentvis Andel i Kvægbestanden ligget noget højere end i Jylland. 1881 udgjorde Køerne saaledes henholdsvis 70,1 og 55,2 pCt. og i 1914 henholdsvis 59,0 og 49,5 pCt. paa Øerne og i Jylland. Ogsaa efter Krigen bestaar dette Forhold, og i 1928 udgjorde Køerne paa Øerne 56,8 pCt., i Jylland 49,1 pCt. af Hornkvæget.

I Sønderjylland fandtes i 1861 84,555 Køer. Antallet forøges

ikke meget før efter Aarhundredskiftet, men er i 1913 naaet op til 105,818 Stkr. Krigsaarene gav ogsaa her en stærk Nedgang i Antallet, som i 1918 er beregnet til at have været 81,338, hvilket var en Nedgang paa ca. 23,1 pCt. 1928 er Antallet dog helt oppe paa 108,133 Stkr. I Procent af Kvægbestanden har Køerne i de sønderjydske Landsdele udgjort noget mindre end i det øvrige Land. For Aarene 1861, 1913 og 1928 er de paagældende Tal henholdsvis 54,7, 41,6 og 41,5 pCt.

I hele Danmark udgjorde Koantallet i 1928 1,540,676 Stkr. eller 51,1 pCt. af Kvægbestanden.

For de øvrige Grupper af Kvæg — Tyre, Stude, Kvier og Kalve — er en Paavisning af Udviklingen fra ældre Tid vanskeliggjort ved, at der forud for 1893 er benyttet en anden Aldersinddeling end efter dette Aar. Dette gælder f. Eks. om Tyrenes Antal, som i Tiden fra 1861 og fremefter kan anslaaes til at udgøre mellem 15,000 og 21,000 Stkr. over 2 Aar gammel. 1893 ændres Tællingsreglerne til at gælde Tyre over 1 Aars Alderen, hvoraf der fandtes 42,005 eller 2,5 pCt. af Kvægbestanden. 1914 er der et usædvanlig højt Antal, nemlig 95,568 eller 3,9 pCt. I 1928 fandtes i hele Landet (Sønderjylland medregnet med 4373 Tyre) ialt 69,057, hvilket udgør 2,3 pCt. af Kvæget.

Studeholdet er ejendommeligt ved de betydelige Svingninger af Antallet gennem Aarene, der utvivlsomt staar i Forbindelse med de skiftende Udførsels- og Prisforhold. 1861 opgives ialt 76,758 Stude over 2 Aar, men 1876 er Tallet oppe paa 99,485, hvorefter det daler til 54,309 Stkr. i 1888. Derefter brydes Oversigten ved, at der i 1893 optælles 112,259 Stude over 1 Aar, hvilket er 6,6 pCt. af Kvægbestanden. Forskellige Forhold tyder dog paa, at Studeholdet er steget noget i Perioden 1888—1893. 1903 er Antallet helt nede ved 37,511 eller kun ca. 2,0 pCt. af Bestanden af Kvæg. 1914 optaltes 68,472 Stkr., og Antallet var gennem Krigsaarene vokset til at udgøre 81,631 i 1918 eller 3,9 pCt. af Kvægbestanden. I de seneste Aar har Studeholdet nærmest været i Aftagende, og dets Omfang var i 1928 26,883 Stkr. i Sønderjylland og for det øvrige Land 49,614 eller ialt 76,497 Stkr., hvilket udgør 2,5 pCt. af Kvægbestanden. — Medens Studeholdet paa Øerne efter Krigen kun har udgjort 0,1 til 0,3 pCt. af Bestanden, møder de jydske Amt: Thisted, Viborg, Ringkøbing, Ribe og Tønder med et særlig stort Studehold.

Antallet af Kvier og Kvæg under 1 Aar (Kalve) føl-

ger med Undtagelse af enkelte Afvigelser i Hovedsagen den samme Udvikling, som Hornkvæg og Kobestanden i sin Helhed er undergaaet. I 1893 fandtes 246,169 Kvier og 284,659 Kalve eller henholdsvis 14,5 og 16,8 pCt. af Kvægbestanden. 1914 er Tallene 379,439 og 609,115 eller 15,4 og 24,7 pCt. af Bestanden. I 1918 ligger Tallene lavere, men Nedgangen i Krigsaarene er dog mindre end for Koholdet, og Kalvene udgør i 1918 ikke mindre end 26,4 pCt. af Hornkvæget. — I 1928 udgør Kvierne 531,134 Stkr. og Kalvene 798,808 Stkr. eller henholdsvis 17,6 og 26,4 pCt., men heri er medregnet Sønderjyllands 50,775 Kvier og 70,601 Kalve.

Hornkvægbesætningernes Antal var i 1881 97,686 i Jylland og 78,766 paa Øerne eller ialt 176,452. Det gennemsnitlige Antal Dyr pr. Besætning var 8,3. I Tiden indtil 1914 sker der en Forøgelse af Besætningernes Antal i Jylland, nemlig til 107,674, hvorimod der paa Øerne er en lille Tilbagegang til 74,742, men det gennemsnitlige Antal Dyr pr. Besætning er vokset til 13,5 Stkr. — I 1918 spores Krigsaarenes Indflydelse paa den Maade, at Besætningernes Antal i Jylland er dalet med ca. 4400, mens der paa Øerne er en Tilbagegang paa næsten 15,000 Besætninger. I 1923 fandtes i Jylland og paa Øerne henholdsvis 119,946 og 73,301 Besætninger eller ialt 193,247 med en Gennemsnitsstørrelse af 13,1 Stkr. Kvæg. Heraf var de 12,980 Besætninger fra Sønderjylland.

I næsten alle Besætninger findes baade Malkekøer og andet Kvæg; thi de Opgørelser, der siden 1888 foreligger herom, udviser, at Antallet af Besætninger af Malkekøer kun er ca. 1000 mindre end Antallet af Hornkvægbesætninger. Gennemsnitlig fandtes i 1888 5,4 Køer pr. Besætning, men 35 Aar derefter, i 1923, er Tallet steget til 6,9 Køer.

Som oftest har Besætningerne af Hornkvæg været lidt større i Jylland end paa Øerne, hvor til Gengæld det gennemsnitlige Koantal pr. Besætning har ligget højest. I 1888 fandtes f. Eks. 5,1 Køer i Jylland men 5,8 Køer paa Øerne pr. Besætning. I 1923 var de tilsvarende Tal henholdsvis 6,6 og 7,4.

I de sønderjydske Amter var der i Aaret 1923 12,980 Besætninger af Hornkvæg, mens Antallet af Kobesætninger blev opgjort til 12,903, altsaa fandtes ogsaa her Køer i næsten alle Besætninger. Gennemsnitlig var der 16,5 Stkr. Hornkvæg, men 7,3 Køer pr. Besætning.

Med Hensyn til Hornkvægbesætningernes Fordeling efter Størrelse kan drages en Sammenligning mellem 1881 og 1923:

	1881	1923
Besætninger med 1—3 Dyr	79,320 eller 45.0 pCt.	38,245 eller 21.2 pCt.
— fra 4—14 —	67,122 — 38.0 —	87,544 — 48.6 —
— — 15—49 —	28,089 — 15.9 —	51,222 — 28.4 —
— m. 50 og derover	1,921 — 1.1 —	3,256 — 1.8 —
Tilsammen	176,452 eller 100 pCt.	180,267 eller 100 pCt.

Kobesætningernes Fordeling efter Størrelse kan drages mellem Aarene 1888 og 1923:

	1888	1923
Besætninger med 1—3 Køer	98,934 eller 56.3 pCt.	63,073 eller 35.2 pCt.
— fra 4—14 —	67,807 — 38.5 —	101,390 — 56.5 —
— — 15—49 —	8,151 — 4.6 —	13,976 — 7.8 —
— m. 50 og derover	1,044 — 0.6 —	874 — 0.5 —
Tilsammen	175,936 eller 100 pCt.	179,313 eller 100 pCt.

Til Trods for Forøgelsen af Antal Besætninger og den navnlig efter Aarhundredskiftet tiltagende Oprettelse af mindre Landbrug udviser Oversigten, at Hornkvægbestandens almindelige Forøgelse har bevirket, at Antallet af Besætninger med 1—3 Stkr. Hornkvæg i de godt 40 Aar er gaaet ned fra $\frac{9}{20}$ til i 1923 kun at udgøre ca. $\frac{4}{20}$ af Besætningerne. Ganske tilsvarende er Bevægelsen indenfor Kobesætningerne. Med 1—3 Køer er der næsten 36,000 færre Besætninger, mens til Gengæld Gruppen 4—14 Køer er forøget med omtrent 34,000 Besætninger.

For Sønderjylland viser en tilsvarende Opgørelse for 1923:

Antal Hornkvægbesætninger.		Antal Kobesætninger.	
1—3 Dyr..	2,688 eller 20.7 pCt.	1—3 Køer..	4,060 eller 31.5 pCt.
4—14 — ..	5,170 — 39.8 —	4—14 — ..	7,582 — 58.7 —
15—49 — ..	4,435 — 34.2 —	15—49 — ..	1,199 — 9.3 —
over50 — ..	687 — 5.3 —	over 50 — ..	62 — 0.5 —
Tilsammen	12,980 eller 100 pCt.	Tilsammen	12,903 eller 100 pCt.

At Hornkvægbestanden er forholdsvis størst paa de smaa Ejendomme fremgaar tydeligt af omstaaende Udregning, der omfatter Antallet af Hornkvæg pr. 100 ha Landbrugsareal i 1923 (efter *M. Iversen*).

I overvejende Grad er de smaa Landbrug indstillet paa Koholdet, medens de middelstore og større Ejendomme for Landet som Helhed har omtrent lige mange Køer og Andet Hornkvæg pr. 100 ha. For Ejendomme over 15 ha er der dog en

Væsensforskel mellem Jylland og Øerne med Hensyn til Kvægbestandens Sammensætning, idet Køerne i Jylland udgør under Halvdelen, paa Øerne derimod noget over Halvdelen af Bestanden i Besætningerne paa disse Ejendomme.

Husdyrbrugets Omfang og Betydning enten i forskellige Landsdele eller til forskellige Tider fremstilles ofte paa den Maade, at Husdyrantallet sættes i Forhold til f. Eks. Folkemængden, Areallet eller Hartkornet. Der er imidlertid en Del Vanskeligheder

Antal Hornkvæg pr. 100 ha Landbrugsareal 1923.

	Jylland		Øerne		Hele Landet	
	Køer	Hornkv. ialt	Køer	Hornkv. ialt	Køer	Hornkv. ialt
0.55—1.7 ha ...	94	118	97	124	96	121
1.7—3.3 — ...	77	103	88	120	84	113
3.3—5.0 — ...	67	97	76	108	71	102
5—10 — ...	53	86	63	96	56	89
10—15 — ...	45	83	57	94	48	86
15—30 — ...	39	81	50	89	43	84
30—60 — ...	32	75	44	80	36	76
60—120 — ...	27	67	38	66	30	67
120—240 — ...	27	60	43	73	33	65
240 og derover	32	66	44	73	41	71
Ialt...	38	78	51	86	43	81

forbundet med den Slags Opgørelser, fordi Sammenligningsgrundlaget ikke altid er let at faa saa ensartet som ønskeligt, naar det skal strække sig over længere Tidsrum. For de sidste 50—60 Aar vil en Opgørelse af Kvægbestanden pr. 100 ha Landbrugsareal (Ager, Eng, Kær, Fælle) dog uden større Fejl kunne foretages, og den udviser smukt den Udvikling, der har fundet Sted af Kvægholdet. For 1928 er Udregningen sket paa Grundlag af Arealopgørelsen af 1919 (for Sønderjylland 1920):

Pr. 100 ha Landbrugsareal fandtes:

1871	48	Stkr.	Kvæg	hvoraf	31	Køer
1888	50	—	—	—	33	—
1903	63	—	—	—	37	—
1914	85	—	—	—	45	—
1928	95	—	—	—	50	—
1928	93	—	—	—	48	— med Sønderjylland

Naar der tilsyneladende ikke er stor Fremgang fra 1871 til 1888, til Trods for, at Kvægbestanden i dette Tidsrum dog steg med ca. 220,000 Stkr., skyldes det, at Landbrugsarealet samtidig øgedes med ca. 300,000 ha. Siden 1888 er Landbrugsarealet ikke forøget nævneværdigt; den Hedeopdyrkning, der har fundet Sted, har lige kunnet dække det, der af Landbrugsarealet er inddraget til anden Benyttelse.

Danmark er sammenlignet med andre Lande et kvægrigt Land, og Kvægets Betydning for Landets Befolkning er næppe nogen Steder i Evropa større end her. Rent talmæssigt er det vel ikke helt let at godtgøre dette, men Hornkvægets Antal stillet i Forhold til Befolkningens Størrelse giver dog en Antydning heraf.

Pr. 1000 Indbyggere fandtes af Hornkvæg:

	Omkring 1880 (<i>Falbe Hansen</i>)	1920—1926
Danmark	736 Stkr.	836 Stkr.
Norge	563 —	433 —
Finland	549 —	562 —
Sverrig	488 —	450 —
Schweitz	371 —	396 —
Holland	348 —	274 —
Tyskland	369 —	285 —
Frankrig	308 —	354 —
Storbritanien og Irland	278 —	252 —
Belgien	257 —	217 —

Jævnside med Kvægbrugets stærke Udvikling er der i dansk Landbrug sket en betydelig Forøgelse af Produktionen af Foderafgrøder. Allerede i Indledningen til dette Afsnit (S. 378) er det kort berørt, hvorledes Rodfrugtarealerne øges, og Indførslen af Foderstoffer vokser betydeligt i Slutningen af det 19. Aarhundrede. Men efter 1900 er denne Udvikling endnu mere omfattende, hvilket vil fremgaa af enkelte Træk.

De 142,000 ha med Foderroer i 1901 er i 1915 mere end fordoblet og i 1927 forøget til godt 357,000 ha. Sønderjyllands knapt 8000 ha store Rocareal i 1900 er i 1927 forøget til over 25,000 ha.

Af Oliekager og Klid kunde Indførselen omkring 1900 anslaaes til ca. 230 Mill. Kg. Produktionen af Oliekager her i Landet var den Gang kun ringe. Men i 1913 udgør Overskudsindførselen af Klid og Oliekager samt Forbruget af Oliekager fremstillet her hjemme ca. 700 Mill. Kg. Efter at Indførselen under Krigen helt var standset en Tid, er den atter gradvis steget, ligesom den hjemlige Produktion af Oliekager er forøget, og de 700 Mill. Kg. er

Danmarks Udførsel af Kvægbrugsprodukter^{*)}.

	Smør Mill. kg	Ost og Kasein Mill. kg	Kondense- ret Mælk og Fløde Mill. kg	Okse- og Kalve-Kød Mill. kg	Levende Hornkvæg Tusinde Stkr.
1871—75.....	10.2	—	—	—	67.0
1876—80.....	11.5	—	—	—	98.7
1881—85.....	14.1	—	—	—	108.8
1886—90.....	29.7	—	—	—	110.8
1891—95.....	48.1	—	—	5.4**)	105.9
1896—00.....	57.5	—	—	16.1**)	57.4
1901—05.....	76.0	0.1	—	(13.3)	72.6
1906—10.....	90.0	0.3	0.1	(12.7)	117.4
1911—15.....	99.0	1.5	2.8	20.3	174.2
1916.....	96.8	4.5	3.3	18.2	305.4
1917.....	61.7	5.9	2.3	17.3	300.3
1918.....	14.9	3.2	1.4	13.9	113.8
1919.....	37.0	2.6	1.7	8.3	32.3
1920.....	76.0	9.7	6.3	17.6	61.2
1921.....	92.4	12.5	17.3	7.5	133.7
1922.....	95.6	8.9	23.4	20.4	82.3
1923.....	111.7	5.5	31.4	12.8	128.6
1924.....	123.4	8.9	34.2	3.8	172.9
1925.....	122.8	8.5	26.9	25.9	81.7
1926.....	132.5	7.0	25.8	11.2	158.3
1927.....	143.2	5.3	25.2	1.8	262.7
1928.....	117.7	6.1	23.9	2.7	255.2

i 1927 og 1928 steget til 1000 Mill. Kg. Dog maa det erindres, at Sønderjylland nu er medregnet.

Og Høstudbyttet er steget. For Aarene 1880—84 kan Avlen af Rodfrugter, Halm, Hø, Græs og Grøntfoder gennemsnitlig anslaaes til 2200 Mill. Foderenheder aarlig, mens det tilsvarende Tal for 1900—1904 er paa over 3400 Mill. Foderenheder og i 1924—28 ca. 5800 Mill. Foderenheder. I disse Opgørelser er Sønderjylland ikke medregnet.

Dette danner Baggrunden for en Betragtning af den Fremstilling af Kvægbrugsprodukter, der har fundet Sted dels til Udførsel, dels til det hjemlige Forbrug. Desværre giver

*) I Tabellen er Tallene for Sønderjylland indgaaet fra 1920 og følgende Aar. I Smørmaterialet er indbefattet beregnet Smør af udført Sødmeik og Fløde.

***) Heri er indregnet Slagteriaffald.

vor Statistik kun ringe Oplysninger om det sidste, og i Hovedsagen er vi derfor henviste til at danne os en Forestilling om Produktionens Udvikling og Omfang ved at se paa Tallene for Udførselen af de vigtigste Varer fra Kvægbruget.

Det fremgaar tydeligt af Oversigten, at Smør og levende Hornkvæg gennem lange Tidsrum har været de to vigtigste Udførselsartikler fra Kvægbruget. Ældst er Udførselen af Kvæg (Stude), men i Nutiden er det Smørudførslen, der har langt den største økonomiske Betydning for danske Landmænd.

Allerede i det 18. Aarhundrede var Smør en Vare, der undertiden sendtes ud af Landet, men ganske vist i saa ringe Mængde, at *V. Falbe Hansen* anfører, at der ofte indførtes mere, end der udførtes. Endog fra England kom der undertiden Tilførsler i Slutningen af det 18. Aarhundrede.

Selv om Smørudførslen i første Halvdel af det 19. Aarhundrede, maalt med Nutidens Alen, maa forekomme ret ubetydelig, andrager den dog mellem 40,000 og 50,000 Tdr. eller godt 5 Mill. Kg. aarlig. Betegnende er det imidlertid, at den største Del heraf, formodentlig over de $\frac{2}{3}$, er fra Hertugdømmerne. En Del af Smørret gik til Norge, mens en anden Del over Kiel og Hamborg fandt Vej til det engelske Marked. I 50erne og 60erne øges Udførslen til omkring 8 Mill. Kg. aarlig, og særlig efter at en direkte Forsendelse til England i 60erne er kommet i Gang og Mejeribrugets Opsving i de følgende Aartier foregaar, udvikles vort Hovedmarked for Smør i England. Først i den nyere Tid har Tyskland været Aftager af en betydende Del af Udførslen.

Paa andet Sted vil en mere udførlig Omtale af Smørudførslen findes. Her skal da dvæles ved Udførslen af Kvæg og Kød — det andet Hovedprodukt fra dansk Kvægbrug.

Gennem Aarhundreder er levende Kvæg (Stude) sendt Syd paa. I 200 Aar indtil omkring 1718 havde hollandske Prangere foretaget deres Opkøb, og efter den Tid søgte danske Studehandlere trods de af Kvægpesten fremkaldte vanskelige Forhold at fortsætte Eksporten, indtil Indførslen til Holland i 1770 blev forbudt. Studeholdet aftager især paa Øerne, og daarlige Handelsforhold og Kvægsygdomme faar Studeudførslen til at sygne hen. Den Udførselsvej, der stod de jydsk Studeopdrættere aaben, var den gammelkendte, syd paa, til Marsken, og derfra videre til Hansestæderne, navnlig Hamborg. Lidt efter lidt stiger da i første Halvdel af det 19. Aarhundrede Studeudførslen igen. I Tidsrum-

met 1818—25 anslaa *V. Falbe Hansen* den til 16,000 Stkr. Hornkvæg aarlig. I 30erne er den steget til over 39,000 Stkr., og i 40erne naar den helt op paa 52,000 Stkr. aarlig.

Det er tidligere kort nævnt, hvorledes selve Studedefningen i Jylland paa den Tid foregik. Her skal kun mindes om, at Kalvetillæget og Ungstudeholdet fandtes paa de mindre Gaarde, hvorfra Studene i 2—3 Aars Alderen solgtes til de større Gaarde, hvor de stod, indtil de 4—5 Aar gamle i store Flokke dreves til den slesvigske Marsk for at fuldfedes. Størstedelen af Studene førtes derefter til Hamborgmarkedet eller udskibedes over Tønning til England, hvor Evropas bedste og største Kødmarked fandtes.

Efter at England i 40erne havde ophævet Tolden paa Kvæg, og de tyske Byers Indflydelse paa den danske Handel var begyndt at svækkes, opstod der Trang til en mere direkte Handelsforbindelse med England, og ved Regeringens Foranstaltning aabnedes i 1847 en Dampskibsforbindelse mellem Jylland (Hjerting) og England (London). Ganske vist maatte dette første Forsøg paa direkte Forsendelse af danske Produkter til det engelske Marked opgives efter nogle Aars Forløb, men dette skyldtes vistnok især, at de tilsendte Varer ikke var afpasset efter det engelske Marked, og Priserne derfor svingede stærkt, hvilket atter bevirkede, at de fleste jyske Landmænd foretrak at sende deres magre Kvæg som forhen til Marsken, og 1855 indstilledes Dampskibsforbindelsen med England foreløbig.

Udførslen af Hornkvæg androg i Gennemsnit af Aarene 1852—1862 62,000 Stkr. — en større Mængde end nogen Sinde tidligere i dette Aarhundrede.

Det skulde blive Krigen 1864, der mere end noget andet bevirkede, at Spørgsmaalet om en mere direkte Afsætning af Kreaturer og Fedevareer paa det engelske Marked dukker frem med fornyet Styrke, thi af flere Grunde var det mindre heldigt, at Udførslen til England gik gennem et Landomraade, der nu var indlemmet i Tyskland. Landhusholdningsselskabet, der siden Forsøget med den direkte Forsendelse af Kreaturer i 50erne blev opgivet, paa flere Maader havde beskæftiget sig med Sagen, er efter Krigens Afslutning den ledende Kraft i de Forhandlinger og Undersøgelser, der foregaar for at skabe en ny Udførselsvej. Og fremfor alt bør Etatsraad *Tesdorpf* nævnes som den Mand, hvis personlige Arbejde bidrog i væsenlig Grad til Spørgsmaalets Løsning.

1863 var der fra København udført 18,000 Tdr. Smør med en skotsk Dampers, der hver 14. Dag gjorde Turen mellem København og Leith. Mælkeridriften stod overfor en rask Udvikling. Forholdene paa Kreaturmarkedet i England var gunstige, og de danske Bestræbelser for en forbedret Afsætningsmaade af Kreaturer og Fedevarer mødtes med tilsvarende fra engelsk Side.

De indenlandske Rederier holdt sig dog tilbage, og Landhus-holdningsselskabet besluttede sig da til at bryde Isen ved at formaa et engelsk Selskab til i Foraaret 1865 at sætte 2 Skibe ind paa regelmæssige Ture Landene imellem, ligesom Landhus-holdningsselskabet ansatte 2 »Konduktører« til at overvaage Dyrenes Fodring og Pasning under Overfarten. Senere paa Aaret kom ogsaa danske Skibe ind paa Farten. I 1865 udførtes paa den Maade til Leith 5400 Stkr. Kvæg, 16,800 Faar, 2250 Lam og 800 Svin foruden Smør, Flæsk m. m. (*H. Hertel*). — I 1868—69 sygnede den direkte Udførsel til England noget hen og androg kun 4500 Kreaturer, medens Tyskland samme Aar tog ca. 47,000 Stkr. Men da Prisforholdene paa det engelske Marked i 70erne bedredes, fulgte et raskt Opsving af Udførslen, og i 1874 udførtes 27,000 Stkr. Hornkvæg til England og 51,000 til Tyskland. 1875 staa Udførslen mellem de to Lande omtrent lige, og i 1876 afsendtes til England 63,000 Stkr., men til Tyskland kun 47,600 Stkr. Hornkvæg.

Blandt Aarsagerne til denne Ændring i Udførselen maa nævnes, at Danmark i disse Aar fik en begunstiget Stilling paa det engelske Marked paa Grund af Englands Frygt for Kvægsygdomme fra andre Lande. Endvidere forbedrede det vore Eksportforhold, at Esbjerg Havn, hvis Anlæg paabegyndtes i 1868 og fuldendtes i 1878, allerede fra 1874 kunde benyttes. I Løbet af faa Aar blev den til vor vigtigste Udførselshavn for Landbrugsprodukter, og særlig for Hornkvægekspporten havde den i 80erne Betydning.

Udførselen til England naar sit største Omfang i 1883 og 1884. idet Hovedparten af de godt 100,000 Fedekreaturer aarlig gaar dertil.

Medens det i Begyndelsen næsten udelukkende var fede Stude, der sendtes til det engelske Marked (London), sker der efterhaanden en Forandring heri, idet Antallet af Stude aftager, og fedede Køer fra Mejeribruget udgør en stedse større Part af Eksporten. For denne Vare fandtes det fordelagtigste Marked i Eng-

lands Kulminebyer, og Hovedpladsen bliver i den Tid Newcastle.

Kvægeksporthens Historie rummer talrige Vidnesbyrd om store Vanskeligheder, som Gang paa Gang melder sig enten i Form af veterinære Foranstaltninger mod Indførelse af Sygdomme eller ved toldpolitiske Forholdsregler fra de indførende Landes Side, og paa indgribende Maade har dette øvet Indflydelse paa Danmarks Udførsel af Fedekvæg. Gennem Tiderne har der maattet føres en stadig Kamp for at skaffe saa fri og uhindret Adgang til de udenlandske Markeder som vel muligt. Ofte er Striden endt med Sejr for os — undertiden er der lidt et Nederlag, og Udførselen har maattet lægges om.

Allerede i 60erne forvoldte Kvægpesten i England et skærpet Tilsyn med Indførselen fra Danmark. Efter en rolig Tid i 70erne viste Sygdommen sig i 1877 atter, indslæbt med Kvæg fra Hamborg, og kun ved en kraftig og maalbevidst Optræden fra dansk Side lykkedes det at bevare Eksporten af levende Kvæg. Først i 80erne bevirker Mund- og Klovesygen i England strængere Forholdsregler mod de Lande, hvorfra man frygtede Smittefare. Udsendinge herfra, *Tesdorpf*, Grev *Danneskjold-Samsøe*, *C. S. A. Bille*, Konsulent *P. Jessen* og flere indlagde sig Fortjeneste ved enkeltvis eller flere i Følge at reddegøre for Englænderne om vore forebyggende og sundhedsmæssige Forholdsregler. Samtidig foretog de en Undersøgelse af Vilkaarene for Afsætningen i England. Ved Overvaagelse af disse Spørgsmaal og ved Udvidelse og Forbedring af Dampskibsforbindelsen maa Landhusholdningsselskabets Virksomhed i disse Tider paaskønnes. Aarvaagen og fremsynet stod *J. C. la Cour* som den egentlige Leder af, hvad der iværksattes for at sikre den for dansk Kvægbrug saa vigtige Afsætning.

Imidlertid begyndte det gamle Marked i Tyskland atter at udvikle sig. Tyskland, der hidtil havde været kvægdulførende, begyndte nu at faa stedse større Brug for Tilførsel af Slagtekvæg, og fra Danmark sendtes stigende Mængder af Kvæg. I 1888 gik af levende Hornkvæg (Kalve ikke medregnet) godt 62,000 Stkr. til England og knap 22,000 Stkr. til Tyskland. 1890 er Tallet omtrent lige med omkring 60,000 Stkr. til hvert af Landene; men 1891 gaar der kun 21,000 til England og over 89,000 til Tyskland.

Vel ramte det derfor Danmark føleligt, da Storbritannien i

Februar 1892 pludselig lukkede for Indførsel af levende klovbærende Dyr her fra Landet, men et Held var det, at det tyske Marked i Aarene forud var udviklet stærkt. England begrundede sit Forbud med, at der var paavist Mund- og Klovesyge hos 3 Dyr, indført fra Danmark. Imidlertid fandtes Sygdommen ikke her hjemme, og det viste sig snart, at det var det engelske Landbrugs Ønsker om formindsket Konkurrence, der laa bag ved, thi der blev ogsaa lukket af for andre evropæiske Lande.

Det blev nu i de store Byer i Tyskland og fremfor alt i Fabriksegnene ved Rhinen, at de danske Kreaturer afsattes. Vanskeligheder blev dog ogsaa i de følgende Aar beredt for denne Eksport, ja i 1893 bestod endog i nogen Tid et Indførselsforbud, saa vi maatte forsøge med Kødudførsel. Mund- og Klovesygen her hjemme senere hen i 90erne medførte, at der fra tysk Side atter og atter fremkom Forholdsregler vedrørende Eksporten fra Danmark, der gjorde denne usikker og besværlig. Saaledes kan nævnes, at i 1895 paabødes omfattende Karantæneforanstaltninger og i 1897 kom Kravet om Tuberkulinprøve af de udførte Dyr.

Under disse Vilkaar udvikledes efterhaanden en Kødeksport baade til England og Tyskland, og navnlig fra 1898 til 1906 tog den et ret betydeligt Opsving, saaledes at i enkelte Aar omtrent $\frac{2}{3}$ af vort Eksportkvæg slagtedes og udførtes som Kød. Af større Betydning blev Kødafsætningen til England dog ikke. — Ændrede Toldforanstaltninger fra tysk Side i 1906 lagde imidlertid forholdsvis større Afgifter paa Kødet end paa levende Kvæg, og Udførselen af dette tiltog atter. Tyskland blev i de følgende Aar i afgørende Grad vort Hovedafsætningssted for levende Kvæg og forøvrigt ogsaa for Kødvarer, som gennem Aarene er udført i vekslende Mængder, eftersom Vilkaarene har skiftet for Afsætningen af levende Kvæg.

Krigsaarene gav den største Udførsel af Hornkvæg, vi nogen Sinde har haft. Efter Krigen har Tysklands Toldforanstaltninger yderst føleligt ramt den danske Eksport, og selv om Kødudførselen i enkelte Aar har været ret betydelig, og noget heraf er gaaet til England, har det kun ændret lidt ved de vanskelige Kaar for Afsætningen af disse Produkter. Til Norge kom efter 1907 en mindre Eksport af levende Kvæg i Gang, ligesom mindre Mængder af Kød i nogle Aar gik dertil, men ogsaa dette Land har efter Krigen ligesom en Række andre, hvortil der nu og da var Udførsel (Czekoslovakiet, Schweiz, Italien, Frankrig, Belgien), om-

gærdet sig med Forbud eller toldpolitiske Foranstaltninger. Og dc efter Krigen optrædende Mund- og Klovesygeepidemier har ikke virket fremmende for Lettelser af Kaarene for Danmarks Kød- og Kvægekspport. —

De ihærdige Bestræbelser, der efterhaanden førte dansk Kvægavl ind i et mere planmæssigt Spor, og den Udvikling, der foregik indenfor vore Kvægracer, maatte naturligt nok føre til, at Spørgsmaalet om Afsætning af Avlskvæg i Udlandet dukker frem. Det er vistnok paa Fyn, at Sagen først rejses, og det er de russiske Østersøprovinser, man har Tanken vendt imod. Paa Foranledning af »Fyns Stifts patriotiske Selskab« kommer Landhusholdningsselskabet til at beskæftige sig med Spørgsmaalet, og med Støtte fra Landbrugsministeriet foretager Justitsraad *L. Friis* flere Rejser til de baltiske Lande for at undersøge Afsætningsmulighederne. Resultatet heraf var, at man fandt disse saa gunstige, at Landbrugsministeriet gik med til ved beskedne Bevillinger i Aarene 1898—1906 at sætte Landhusholdningsselskabet i Stand til at antage *Friis* som en Slags Agent eller Konsulent for dette Afsætningsarbejde.

Justitsraad *Friis* foretog talrige Rejser ikke blot i Østersølandene, men ogsaa længere ind i Rusland. Paa forskellig Vis udbredte han Kendskab til dansk Landbrug og Kvægavl, ledede Studierejser for russiske Landmænd her til Landet og ydede Hjælp ved de Opkøb, som i de kommende Aar fandt Sted. I 1899 og de følgende Aar sendes godt 200 Stkr. Avlskvæg aarlig til Rusland. Den største Udførsel naaedes i 1904 med 458 Dyr.

Imidlertid kunde Bevillingerne til den af *Friis* ledede Virksomhed ikke opretholdes, og han udførte da efter 1906 som Privatmand et vejledende Arbejde mellem de russiske Landmænd og foretog nu og da Opkøb af Avlskvæg til russiske Godsejere.

Noget større Omfang fik denne Avlsdyreksport ikke, men der blev dog i disse Aar spredt henimod 2000 Stkr. Avlskvæg hovedsagelig i de baltiske Provinser, og særlig blev det røde danske Malkekvæg godt anskrevet og vandt Indpas paa flere større Godser.

Efter Verdenskrigens Afslutning opstod der her hjemme den Opfattelse, at der i de krigshærgede Lande maatte være gunstige Betingelser for Afsætning af Avlsdyr, særlig Kvæg. Sjællandske og fynske Opdrætterorganisationer gennemførte, at der i 1921, 1922 og 1923 udstilledes rødt dansk Malkekvæg ved Udstillinger

i de nydannede Stater: Estland, Letland og Litauen. De fleste udstillede Dyr solgtes, og enkelte Gange i de følgende Aar er der til disse Lande sendt Eksporter paa 20—50 Dyr. — Flere Gange er der indledet Forhandlinger med Rusland om større Leveringer, uden at det dog hidtil er blevet til noget. Uagtet man i disse Lande trænger til Avlsvæg, og de danske Kvægracer har opnaaet et forholdsvis godt Omdømme, er vor Avlsdyreksport hidtil ikke blevet af nævneværdig Betydning.

Heller ikke til andre Lande er der kommet nogen større Udførsel i Stand. Det er blevet ved ubetydelige Smaaforsendelser til Czekoslovakiet, Polen, Kina, Brasilien og Argentina. Det kummerlige Resultat skyldes i overvejende Grad, at de paa-gældende Lande af økonomiske Grunde ikke magter at købe Avlsdyr i større Omfang.

Foruden de hidtil omtalte Hovedprodukter er der, som Tabellen (S. 564) udviser, enkelte andre Udførselsvarer fra Kvægbruget. Efter 1920 er der saaledes oparbejdet en Eksport af kondenseret Mælk og Fløde, særlig til England. Danmarks Udførsel af Ost har derimod aldrig været betydelig; den er gaaet baade til England og Tyskland.

I Aarene efter 1900 udviklede der sig en Eksport af Sødmælk og Fløde til Tyskland. Den er ikke medtaget i Tabeloversigten, thi efter Krigen er den ikke kommet i Gang igen i nævneværdigt Omfang. Den beregnede Smørmængde af denne Udførselsvare er dog indbefattet i de opgivne Mill. Kg. Smør aarlig. Sit Højdepunkt naar Eksporten i 1912—13, da den udførte Mælk og Fløde svarede til en Smørmængde af 10—11 Mill. Kg.

Endelig maa nævnes, at Kvægbruget har en væsenlig Andel i de Huder og Skind, som udføres aarlig, ligesom det har Part i, hvad der under Navn af Slagteriaffald sendes ud af Landet, og som siden 1900 i enkelte Aar har udgjort op til 28 Mill. Kg.

Vender vi os fra Udførselen af Kvægbrugsprodukter til Spørgsmaalet om den samlede Produktion aarlig af disse, volder det desværre store Vanskeligheder blot at faa en skønsmæssig Opgørelse af Hjemmeforbruget. Alligevel er der gjort forskellige Forsøg paa at udfinde den sandsynlige Størrelse af Produktionen, og herom skal kort anføres:

Over Mælke- og Smørproduktionen har saaledes For-

stander *J. C. Overgaard*, Ladelund Landbrugsskole, forsøgt en Udregning, som grunder sig paa de spredte Oplysninger om Mælkeydelsen pr. Ko til forskellige Tider. I 1864 har f. Eks. *Tesdorpf* foretaget en Opgørelse, hvorefter Udførsel og Hjemmeforbrug tilsammen skulde udgøre 31 Kg. Smør pr. Ko. Fra 80erne har Professor *Bøggild* og fra 90erne Forstander *A. Svendsen* nogle vejledende Oplysninger, og fra den nyere Tid giver Mejeri-Drifts-Statistiken værdifulde Bidrag for en Udregning af Danmarks Mælke- og Smørproduktion. I følgende delvise Uddrag af Forstander *Overgaards* Opgørelse danner den beregnede Mælkemængde pr. Ko (Hjemmeforbruget for de senere Aar er anslaaet til 150 à 200 Kg. pr. Ko), Forbruget af Mælk pr. Kg. Smør samt Koantallet Udgangspunkterne for Udregningen af de øvrige Tal. Ialt Mill. Kg. Smør angiver da den Mængde, der kunde have været fremstillet, dersom hele Mælkeproduktionen var lavet i Smør. Naar 1919 er medtaget, er det for at angive det Aar, da Produktionen som Følge af Krigsforholdene var lavest. For 1923 og 1928 er Sønderjylland medregnet:

Aar	Antal Køer	Mejeri-Drifts-Stat. leveret Kg. Mælk pr. Ko	Kg. Mælk til 1 Kg. Smør	Beregnet aarlig pr. Ko		Ialt i Mill. Kg.	
				Kg. Mælk	Kg. Smør	Mælk	Smør
1861	757,000	—	31.7	1000	31	760	24
1871	807,500	—	29.4	1350	44	1060	36
1881	898,800	—	29.4	1600	54	1440	49
1893	1,011,000	—	26.9	2000	74	2020	75
1903	1,089,000	—	25.4	2500	98	2720	107
1914	1,310,000	2644	25.4	2750	109	3600	143
1919	1,042,000	1658	24.9	1810	73	1886	76
1923	1,339,000	2720	24.4	2870	118	3843	158
1928	1,541,000	2940	21.0	3140	131	4839	201

I Henhold til denne Opgørelse skulde Ydelsen pr. Ko i 1928 gennemsnitlig kunne sættes til godt 3100 Kg. Mælk og omtrent 131 Kg. Smør eller mere end tre Gange saa megen Mælk og fire Gange saa stort et Smørudbytte som for 2 Menneskealdre siden, i 1861.

At ovenstaaende Beregning har Sandsynlighed for at være i nogenlunde Overensstemmelse med de virkelige Forhold, tyder en Opgørelse ad anden Vej noget paa. Tages f. Eks. Aaret 1928,

opgør Mejeri-Drifts-Statistiken Landets samlede Smørproduktion til ca. 166 Mill. Kg., hvoraf ca. 19 Mill. Kg. antagelig er brugt her hjemme. Forskellige Forhold peger i Retning af, at der til Opdrættet i Landbruget kan anslaaes et aarligt Forbrug af ca. 250 Mill. Kg. Sødmælk, og at Befolkningens Forbrug er omtrent 400 Mill. Kg. Endvidere er der formodentlig brugt omtrent 100 Mill. Kg. Mælk til Fremstilling af Ost og kondenseret Mælk. Dette giver ialt ca. 750 Mill. Kg. Mælk, som med et Forbrug af 24,0 Kg. Mælk til et Kg. Smør skulde give ca. 31 Mill. Kg. Smør. der lagt til de 166 Mill. Kg. producerede Smørmængder ialt giver ca. 197 Mill. Kg. — altsaa nær ved de i Tabellen opstillede 201 Mill. Kg. Smør.

Med Hensyn til Kødproduktionens Omfang er det endnu vanskeligere at faa faste Holdepunkter for en Opgørelse — ikke mindst naar Okse- og Kalvekød skal beregnes for sig selv. — Af Tabellen S. 564 kan det opgøres, at Udførselen af Oksekød og levende Hornkvæg omregnet til Okse- og Kalvekød tilsammen har udgjort ca. 15 Mill. Kg. først i 70erne, 93 Mill. Kg. i 1916 og antagelig ca. 56 Mill. Kg. i 1926 og ca. 67 Mill. Kg. i 1927. Men hertil kommer Hjemmeforbruget, som er saa vanskeligt at bestemme. — Blandt de Forsøg, der er gjort med en Opgørelse af Landets Kødproduktion, kan nævnes, at Statskonsulent *Harald Faber* i sin Tid efter en engelsk Metode opgjorde Produktionen af Okse- og Kalvekød til i 1909—13 at udgøre 107 Mill. Kg. aarlig, men for Aaret 1922 til 126,5 Mill. Kg. Med Fradrag af Udførselen skulde dette give et Hjemmeforbrug af henholdsvis 20,2 og 26,1 Kg. pr. Indbygger.

Professor *Lars Frederiksen* kommer ad anden Vej til det Resultat, at Kødproduktionen kan anslaaes til ca. 50 Kg. aarlig pr. Hornkvægindivid. Til Støtte for denne Antagelse kan blandt andet fremføres en af Statistisk Departement i 1905 foretagen Opgørelse over den aarlige Afgang fra de danske Kvægbesætninger, samt nogle af Landbrugskandidat *K. Krogh* foretagne Beregninger. — For 1927 vil man efter denne Betragtningssmaade komme til det Resultat, at der er produceret ca. 145 Mill. Kg. Okse- og Kalvekød, og med Fradrag af Udførselen, ca. 67 Mill. Kg., skulde Hjemmeforbruget andrage 78 Mill. Kg. eller omtrent 22 Kg. pr. Indbygger.

En kort Omtale af de Priser, der gennem Aarene har været paa vore to vigtigste Udførselsartikler fra Kvægbruget: Smør og Fedekvæg, vil formentlig her være paa sin Plads.

For Smørrets Vedkommende giver Kapitelstaksterne antagelig det sikreste Sammenligningsgrundlag for Tidsrummet indtil 1900, men iøvrigt maa det erindres, at den store Forskel paa Smørrets Kvalitet i ældre Tid har givet stærkt afvigende Priser i den almindelige Handel. Fra 1830 til 1850 er der en forholdsvis rolig Prisudvikling, som kendetegnes ved, at Kapitelstaksten stiger fra 60 Øre pr. Kg. i 1831—35 til 76 Øre pr. Kg. i 1846—50. En Opgang gennem 50erne fører til en Kapitelstakst i 1856—60 paa 120 Øre pr. Kg, og 10 Aar senere, i 1866—70, til 140 Øre pr. Kg. De gode Tider i 70erne giver sig til Kende ved en gennemsnitlig Kapitelstakst af 170 Øre pr. Kg. for Aarene 1871—75.

Priserne paa Fedekvæg (Stude) lader sig i dette Tidsrum vanskeligere opklare, dels fordi der savnes fyldige Opgivelser, og dels vel ogsaa fordi denne Vare afveg stærkt i Kvalitet. Den forbedrede Fedningsmaade, hvorved Studene afsattes i en yngre Alder, har hævet Salgsprisen, men saaledes som Handelen forud for 1864 foregik — beroende saa stærkt paa personlige og stedlige Forhold ved Salget — giver ikke Grundlag for solide Sammenligninger. Fra omkring 1870, da Afsætningsforholdene forbedredes saa stærkt, indtræder højere Priser, og Prisbevægelsen fremefter i Tiden kan nogenlunde anskueliggøres.

I nedenstaaende Oversigt er opført Kapitelstaksterne for Smør og Priserne paa Fedekvæg indtil Aarhundredskiftet. De sidste er hentet fra det store Værk: »Om Landbruget i Danmark«, der blev udgivet ved *Rudolf Schou* i Anledning af Danmarks Deltagelse i Verdensudstillingen i Paris 1900. Priserne er oprindeligt opgivet for slagtet Vægt, men her omregnet til at gælde levende Vægt ved at gaa ud fra 50 pCt. Slagtesvind.

	Bedste fede Stude	Bedste unge fede Køer	Smør
1871—75.....	56 Øre pr. Kg.	51 Øre pr. Kg.	170 Øre pr. Kg.
1876—80.....	56 — —	52 — —	170 — —
1881—85.....	54 — —	48 — —	180 — —
1886—90.....	48 — —	41 — —	178 — —
1891—95.....	49 — —	44 — —	188 — —
1896—00.....	44 — —	36 — —	190 — —

Der foregaar for Fedekvæg et Prislej i sidste Halvdel af 80erne, som yderligere forstærkes i sidste Halvdel af 90erne, paa-

virket af Vanskelighederne ved Afsætningen. For Smør giver disse 30 Aar en Stigning i Prisen paa ca. 12 pCt.

For Aarene efter 1900 maa der af forskellige Grunde benyttes Priser fra andre Kilder, hvorfor der maa tages Forbehold overfor en altfor direkte Sammenligning med de foran opgivne Tal. — Priserne paa Stude og Kvier i nedenstaaende Tabel er hentet fra de i »Tidsskrift for Landøkonomi« offentliggjorte aarlige Artikler om »Husdyrbruget i Danmark« ved Statskonsulent *Axel Appel* og gælder Gennemsnitsnoteringer fra Københavns Kvægtorv. Ogsaa disse er ud fra 50 pCt. Slagtesvind omregnet til levende Vægt. For Unge Køer, II. Kl. og Smør er det ligeledes aarlige Gennemsnitsnoteringer i Øre pr. Kg., udregnet af Landbrugsraadet.

	Stude og Kvier	Unge Køer, II Kl.	Smør	Stude og Kvier	Unge Køer, II Kl.	Smør	
1901	46	36	194	1915	89	78	278
1902	48	37	190	1916	132	119	309
1903	51	39	184	1917	121	105	360
1904	49	37	178	1918	186	118	485
1905	50	40	188	1919	203	118	562
1906	52	43	197	1920	184	100	640
1907	52	40	193	1921	128	76	474
1908	48	36	204	1922	90	54	385
1909	47	42	198	1923	105	74	441
1910	50	44	200	1924	116	89	522
1911	54	44	209	1925	102	76	447
1912	59	48	216	1926	74	46	307
1913	61	54	212	1927	72	48	301
1914	59	45	216	1928	70	45	314

Det ses, at der har været et forholdsvis fast og roligt Prisleje for Produkterne i de første 10 Aar af dette Aarhundrede; men derefter indvarsles en Stigning, som giver sig de voldsomme Udslag i Krigsaarene paa Grund af den stærke Efterspørgsel. Fra Begyndelsen af 1919 og til Slutningen af 1926 øver den lave Kronekurs sin Indflydelse og medvirker stærkt til de urolige Prisforhold, der har kendetegnet Tiden efter Verdenskrigen.

Endnu et Bidrag til Klarlæggelse af Produktionsforholdene for Kvægbruget kan faaes ved en Betragtning af de noterede Priser for nogle vigtige Foderstoffer. Noget kniber det ogsaa her med at faa en sammenhængende ensartet Statistik frem, men formentlig begaas ingen grove Fejl ved nedenstaaende Sammenstilling, hvor Priserne før 1900 er taget fra føromtalte Værk af *Ru-*

dolf Schou: »Om Landbruget i Danmark«, medens de øvrige Taler Gennemsnit af Noteringer hentet fra »Ugeskrift for Landmænd«. Tallene angiver Øre pr. Kg.:

	Palme- kager	Raps- kager	Bomulds- frøkager	Solsikke- kager	Hvedeklid	Majs	Byg
1871—75	14.10	15.84	—	—	10.96	—	15.30
1876—80	12.84	16.26	—	14.14	10.46	11.60	14.24
1881—85	12.10	14.80	14.00	12.52	10.28	12.60	12.84
1886—90	9.96	13.08	11.42	9.64	8.92	9.76	10.70
1891—95	10.42	13.00	11.70	10.76	9.44	10.30	10.62
1896—00	10.28	12.28	11.60	10.30	9.44	7.76	10.10
1901—05	10.54	11.60	11.91	11.43	9.38	9.90	11.70
1906—10	11.46	12.49	13.80	12.76	10.83	10.80	12.24
1911—14	11.97	12.57	14.60	12.96	11.85	11.52	14.42
1915	17.31	19.13	22.47	—	19.72	19.48	23.00
1920	30.80	36.13	54.84	—	36.81	37.57	43.50
1921—24	19.60	19.86	31.95	26.45	21.06	23.18	26.91
1925—28	17.39	17.63	21.67	19.19	16.80	17.75	21.47

Heraf fremgaar, at et Prisfald paa Foderstoffer er stærkt i Gang i sidste Halvdel af 80erne. Gennemsnitstallene fra 90erne tyder nærmest paa Stilstand i Prisbevægelsen, for enkelte Oliekager samt for Klid endog en lille Opgang, hvilket imidlertid dækker over en midlertidig Stigning først i 90erne, der afløses af Prisfald ved Midten af Aartiet, saaledes at Priserne paa Foderstoffer i Virkeligheden i Aarene 1895—1896—1897 er de laveste i hele denne 58aarige Periode. For Majs varer Nedgangen i Priserne noget længere end for Oliekager. Aarene 1901 til 1914 giver en forholdsvis jævn Stigning. Krigsaarenes Priser er unormale af flere Grunde, og selve Indførslen af Foderstoffer var standset under Blokadekrigen. Gennemsnitsnoteringerne for Aarene 1916—19 er udeladt i foranstaaende Oversigt, idet der i et langt Tidsrum overhovedet ikke foregik fri Handel og der derfor heller ikke fandtes almindelige Markedsnoteringer men vekslende Maksimalpriser. Den Prisstigning, der fremgaar af Tallene for 1915, fortsættes i 1916, og der kommer Maksimalpriser paa de fleste Kornsorter, f. Eks. Majs ca. 22 og Byg ca. 25 Øre pr. Kg. Prisen paa Bomuldsfrøkager er sidst paa Aaret 1916 steget til 32 Øre pr. Kg.

Særlig vanskelige Fodringsvilkaar forekommer i 1917 og 1918. Høsten i 1917 er lille, og Tilførslerne af Foderstoffer standser. En Kornordning gennemføres, saa der kun indenfor visse Grænser kan foregaa Omsætning med hjemmearvlet Foderkorn og kun

til de fastsatte Priser. Fra Juli 1917 er der Maksimalpris paa de smaa Beholdninger af Oliekager, 37 til 44,50 Øre pr. Kg. Efter Krigens Afslutning hængaar endnu lang Tid, inden Handelen bliver givet fri, og i hele Aaret 1919 gælder Maksimalpriser, der for gode Oliekager ligger omkring 50 Øre pr. kg, for Klid og Majs 32 Øre pr. Kg.

Da den frie Handel først paa Aaret 1920 kommer i Gang, er Priserne i Begyndelsen meget høje; Bomuldsfrøkager noteres f. Eks. til 59 Øre pr. Kg. Noteringerne holder sig i det hele høje i 1920. I denne som i den følgende Tid øver Forstyrrelserne i vore Valutaforhold Indflydelse paa Foderstofpriserne.

Værdien af udførte Kvægbrugsprodukter i Forhold til Værdien af udførte Husdyrprodukter ialt og i Forhold til Danmarks samlede Udførsel af indenlandske Varer giver en Forestilling dels om Kvægbrugets Udvikling, dels om Kvægholdets nationaløkonomiske Betydning:

Aar	Værdi i Millioner Kroner				I pCt af Danmarks Udførselsværdi		
	Mejeri-produkter	Kvægbrugs-produkter ialt	Husdyr-produkter ialt	Danmarks Udførsel ialt	Mejeri-produkter	Kvægbrugs-produkter ialt	Husdyr-produkter ialt
1876—80	19	42	79	152	12.5	27.6	52.0
1881—85	24	47	80	155	15.5	30.3	51.6
1886—90	47	70	96	164	28.7	42.7	58.5
1891—95	70	91	131	211	33.4	43.1	62.1
1896—00	109	131	206	250	43.6	52.4	82.4
1901—05	146	180	291	342	42.7	52.6	85.1
1906—10	183	231	370	437	41.9	52.8	84.7
1911—15	237	331	592	707	33.5	46.8	83.7
1916—20	298	446	765	1037	28.7	43.0	73.8
1921—25	563	661	1291	1578	35.7	41.9	81.8
1926	454	538	1100	1406	32.4	38.3	78.2
1927	469	569	1155	1447	32.5	39.4	79.8
1928	507	607	1218	1541	32.9	39.4	79.0

Tallene afgiver et smukt Vidnesbyrd om det danske Husdyrbrugs Udvikling, og den betydelige økonomiske Rolle, denne vor største Industri spiller indenfor vort Samfunds mangeartede Er-

hverv. Det gør i denne Forbindelse mindre, at der i nogen Grad maa ses bort fra de to Perioder 1916—20 og 1921—25, fordi de unormale Krigsaar og den derefter følgende Valutaforstyrrelse indtil Udgangen af 1926 gør Tallene fra disse Aar mindre brugbare til en Sammenligning. Og vel maa det erindres, at Sønderjylland nu er medregnet og har Andel i de sidste 8 Aars Udførselsværdier. Det rækker dog forholdsvis lidt ved den Kendsgæring, at der i dette halve Aarhundrede for Kvægbrugets Vedkommende er sket det, at medens der i Slutningen af 70erne aarlig pr. Stk. Hornkvæg toges omtrent 30 Kr. hjem for udførte Kvægbrugsprodukter, saa er dette Tal i 1928 meget nær ved de 200 Kr. Medens der for et halvt hundrede Aar siden daglig kunde komme 115,000 Kr. hjem for udførte Varer fra Kvægbruget, er denne Sum i Nutiden 1,663,000 Kr. gennemsnitlig pr. Dag.

Mens Husdyrproduktionens Værdi for 50 Aar siden udgjorde godt Halvdelen af Landets samlede Udførselsværdi, udgør den nu om Stunder omkring de fire Femtedele. Og Mejeriprodukternes Udførselsværdi er fra at udgøre en Ottendedel rykket frem til at udgøre omtrent en Trediedel af Danmarks samlede Udførselsværdi.

Forklaringen til den saaledes stedfundne Fremgang maa selvfølgelig søges i flere Retninger, særlig i Husdyrbestandens Forøgelse, Ydeevnens Udvikling, forbedret Pleje og Pasning og — som omtalt S. 563—64 — ved en Højnelse af Landets Høstudbytte og en stigende Indførsel af Foderstoffer.

C. C. LARSEN:

FAARETS HISTORIE

I.
FAAREHOLDET FRA DE ÆLDSTE TIDER
INDTIL OMKRING 1800.

INDLEDNING.

TIL Sammenligning med den ganske underordnede Rolle, som Faareholdet i vore Dage spiller her i Landet, skal her gives følgende Indledningsord om Faarets Betydning i ældre Tid i det af *P. C. Abildgaard* og *E. Viborg* Aar 1800 udgivne Skrift: »Veiledning til en forbedret Faareavl»: »Faaret er et af vore vigtigste Huusdyr. Det giver os i Ulden og Skindet en af Livets første Nødvendigheder. Det udgjør en betydelig Deel af vor Føde, nydes saavel af den Fattige som Formuende, og kan ernære sig i skarpe og ufrugtbare Egne, hvor anden Fæavl vanskelig kan have Sted. Dets Tælg oplyser vore Stuer, dets Tarme kan anvendes til Streng, ogsaa dets Knokler kan bruges, og af alle Huusdyr gjør det Jorden mest frugtbar. Intet kan derfor være Bonden vigtigere, end at kjende Faarets rigtige Behandling, for at kunne drage den mueligst største Fordeel af dette Dyr, og da dets Produkter underholder saa mange Fabriker, saa bliver ogsaa Faareavlens Forbedring en Gjenstand for Statsbestyrelsen.« — Det er da naturligt, at Faaret faar sin Plads i vort Landbrugs Historie.

Vil man give et overskueligt Billede af Faareholdets Standpunkt og Udvikling i Danmark fra de ældste Tider til Nutiden, føres man halvt uvilkaarligt ind paa at sondre Fremstillingen i 3 Tidsafsnit. Først Jordfællesskabets Tid, da Fremskridt i Avlen ved Udvalg og Krydsning vel var muligt paa Herregaardene, men temmelig umuligt i Bondebrugene, naar Vædrene fra en eller flere Byer kunde parres i Flæng med Faarene under den fælles Græsning. Dernæst et Tidsrum, da Hensynet til Uldens Finhed bliver det dominerende i Avlen, og som jeg har valgt at kalde

»Uldfaarenes Tidsrum«. Og sluttelig »Kødfaarenes Tidsrum« dateret fra ca. 1860. Men disse 3 Tidsafsnit var jo ingenlunde skarpt afgrænsede, og man kan ikke i en Beskrivelse holde dem helt ude fra hverandre.

Før ca. 1750 haves ingen Litteratur, der i sammenhængende Beskrivelse behandler Emner om Faareholdet. Hvad der ligger forud, er spredte Optegnelser i Jordebøger om Landgildeydelse, i Lensregnskaber, i Landsbyernes Vider og Vedtægter o. a. Men dette Arkivmateriale er dog bearbejdet saa meget, at det kan skønnes, at udadtil som finansiel Indtægtskilde for Landet spillede Faareholdet ikke nogen stor Rolle i ældre Tid. Der nævnes i Middelalderen Udførsel af Uld, og nogen Afsætning af Kød til Skibsfarten har der sandsynlig været, men først under Enevælden belyses Udførselen statistisk, og naar den t. Ex. i 1763—71 skal have udgjort 17,446 Faar og Lam fra det samlede Monarki, er det jo egentlig ikke imponerende. Det kan da ogsaa tydelig ses af Litteraturen paa Reform- og Udskiftningstiden, at Faareholdet var regnet til »Binæringer« sammen med den dertil knyttede Husflid.

Men var end Faareholdets Betydning for Statshusholdningen minimal ved Siden af Heste-, Ko- og Studeholdet, saa var dets Betydning for det hjemlige Forbrug og for Landhusholdningen saa meget desto større. Faarets Uld og Skind var langt det vigtigste Raamateriale for hele Befolkningens Beklædning. Dets Kød var en yndet og vigtig Bestanddel i Middelalderens Saltmadfad, der bl. a. skulde indeholde $\frac{1}{4}$ Lam og en Pølse, hvori Faarekød, røget og saltet, var mere »holdbart« end Oxekød. At malke Faarene var almindeligt overalt i Landet til langt ind i det 19. Aarh.; man fik kun lidt Mælk, men den var overordentlig fed og brugtes til Ost og (paa Sjælland) til »Syltemælk«, d. v. s. kogt og saltet Mælk paa Brød i Stedet for Smør. Faarets Talg gav Belysningsmateriale, dets Tarme brugtes, som *Abildgaard* nævner, til Strenger, og dets Ben blev foretrukket til adskilligt Husflidsarbejde.

Fra Husfliden kan vi forfølge Faareholdet ned i Eddaernes, Sagaernes og Sagnetenes Verden. I »Rigsmaal«, der stammer fra Vikingetiden, nævnes, at Bonden foruden at tømre Bolig og gøre Kærre og Plov ogsaa »tælged til Vævbom«, medens Vævningen var Kvindens Sag: »Sad der Konen, svinged Tenen, strakte ud Favnen, stilled til Væven«. De kunstfærdigt vævede Vægtapeter med Bille-

der og Figurer indflettede med farvede Traade, og som stammer fra den ældste Middelalder, var Uldtæpper. Saadanne nævnes allerede i Sagaerne, og det synes, at Vævekunsten har bredt sig fra oven, d. v. s. fra Storbønderne til Smaabønderne; den nævnes i Middelalderen som en værdig Syssel for Fruer og Terner i Adels Højborge, ja selv i Kongeborgen, men tidligt har ogsaa de menige Bønder selv vævet deres Klæder; talrige Fund fra Bronzealderen af hensmuldrende Uldtøj, af Redskaber til Uldens Bearbejdning og Klæders Fremstilling viser, at i denne Tidsalder er Faarets Uld ved at fortrænge Skindklæderne, og i Jernalderen er Vadmelsklæder fremherskende.

Iøvrigt har baade Kvæget, Svinet, Faaret og Geden været holdt som Husdyr allerede i den yngre Stenalder, sandsynlig medbragte af de germanske Slægtflokke og Stammer, som i denne Tidsalder befolkede Landet og anses for Nationens Grundlæggere; og da Germanerne var en Gren af den ariske Folkestamme, som har sit Urhjem i det vestlige Højasien, hvor Argalifaaret endnu lever vildt, kan man med stor Sandsynlighed sige, at Faaret i Danmark har fulgt Landfaarenes sædvanlige Tilpasning til Jordbunds- og klimatiske Forhold uden fra Begyndelsen at være paa- virket af nogen Kulturforædling. Landfaarene har væsentlig formet sig i 3 Grupper, eftersom de lever paa Sletten (de egentlige »Landfaar«), paa Hede eller Højbund (Hedefaaret, hvortil ogsaa Bjergfaaret henføres), eller paa Lavbund (Marskfaaret). Alle 3 Grupper fandtes i Middelalderen indenfor det danske Monarki, altsaa Hertugdømmerne medregnet.

FAAREHOLDET I BONDEBRUGENE.

Faareholdet paa Bondegaardene har en Interesse for sig, først fordi Danmarks Jord trods al Stordrift dog altid mest har været dyrket af Bønder og Smaabrugere, og Størstedelen af Landets Faarebestand følgelig været paa deres Hænder; dernæst fordi Bøndernes Landbrug væsentlig blev staaende paa ét Standpunkt i 700 Aar, medens Fremskridtet paa Herregaardene begyndte samtidig med disses Oprindelse i det 16. Aarhundrede.

Det kan efter det forannævnte om Faarets Betydning for Hus- holdning og Husflid ikke undre, at Faareholdet, ligesom forøvrigt ogsaa Gedeholdet, var stort allerede i Middelalderen »mange Ste- der ogsaa hos Bønderne«, men det skal dog siges strax, at alt

tyder paa, at paa Bondegaardene har Størrelsen af Holdet været temmelig regelmæssig gennem Tiderne, og at intet taler for, at Faarene i ældre Tid har spillet større Rolle i Bondebrugene end de vedblev at gøre, indtil Andelsmejerierne fra 1880 konkurrerede dem ud. Naar *C. Christensen* (Hørsholm), og yngre Forfattere efter ham, nævner, at i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel var det ikke ualmindeligt, at Bønder paa Øerne holdt 10 Gange saa mange Faar som Køer, siger det jo ikke andet, end at det var Koholdet, som var skrumpet extra stærkt ind under Indflydelse af Kvægpest, Fodernød og det store Hestehold til Hoveri; men Faareholdet kunde Bønderne ikke væsentlig indskrænke, da de dog maatte have Klæder og skulde svare Lam i Fæsteafgift; ingen af Delene havde det nogensinde været Skik at købe, og der var desuden ikke Penge til det. For sjællandske Bondegaarde anslaa *C. Christensen* selv i 1688 Tallet til 12 Faar; *Martfelt* og *Begtrup* opgiver i 1780—1800 Tallet til 10 Faar, og skal vi tage Middelalderen med, saa nævner *Christensen* en lollandsk Præstegaard 1536 med 43 Stkr. Hornkvæg, men kun 14 Faar.

Hvad Faareholdets Størrelse angaar, satte paa den anden Side Græsningsretten en Grænse for dets Udvidelse. Paa Overdrevene regnedes 3—6 Faar og Lam at svare til et »Høved«, d. v. s. et Stk. voxent Hornkvæg, og det er maaske en Overlevering herfra, at man i det 19. Aarh. regnede 5 Faar lig en Ko at være »gammel Regning«, hvad Græsning angaar.

Man véd kun lidet om Bøndernes Behandling af Faarene i Middelalderen, men det kan dog siges som sikkert, at Bedefedning var henlagt til Herregaardene, og at regelmæssig Vinterstaldfodring ikke fandt Sted hos Bønderne. Derimod var der draget Omsorg for Græsningen. Efter »Danske Vider og Vedtægter« anføres fra Tunø, Ning Herred, Aarhus Amt: »De som vogte faar, skal ved sit raab og banken tikiendegive enhver at lukke creaturene ud om morgenen, og den som ej lukker sine faar ud, naar hyrden driver, skal drive dem selv til ham i marken, hvor han er Fælleden skal være fælles drift for hele Byens smaa creature, dog kand der gøres aftale af beboerne om, hvortil længe faarene maae gaae, og hvormange eller ingen hver maae have derpaa. Naar der i tøre aaringer skulle befrygtes for mangel paa græs til alle creature, da en del af faarene kunde sættes paa græs i tøre udi heineden efter flestes og bæstes samtykke«. Formodentlig af Hensyn til Lægning mod Græstid, April eller Faaremaaned, fin-

der vi et andet Sted Forbud mod, at Vædre findes paa Marken hos Faarene »fra Michaeli til Alle helgens dag« (29. Septbr.—1. Novbr); Vædrene gik iøvrigt med Aag udenfor Springtiden.

Man kunde altsaa frit holde sine Faar paa Stald og leje sin Græsningsret ud, hvis man ikke vilde benytte den; men vil vi have dybere Indblik i Bøndernes Husholdning med Faarene, maa vi søge til Litteraturen paa Reform- og Udskiftningstiden. Her gives et Uddrag efter samstemmende Beretninger.

Bøndernes Faarestier skildres som »sande Fængsler«, tæt til-lukkede uden Vindue, hvor man ser det sunde Dyr fortrænge det svagere for at faa det velgørende Lys at se ved Dørens Aabning. Der muges ikke, før Gødningen skal køres paa Marken, og Halmen, ofte ogsaa Høet, gives ikke af Hække, men kastes ind, saa det meste nedtrædes, kun Vipper og Græsstraa ædes. Nogle Forfattere meddeler, at de ved at skære Halmen i Hakkelse »som Faarene begærligt aade«, har kunnet overvintre Faarene uden Hø, Halmen var jo stærkt græsblandet, »man undgaar derved Tabet af de ofte i Fødslen kvalte Lam, naar Faarene ved det indslængte Halm blive omjagede i Stien«. Tilslidst kom Faarene til at staa paa den varmeste, mest fugtige Plet under Loftet. Hækkene, hvis saadanne havdes, var saakaldte »Spolehække«, fastgjorte skraat ud fra Væggene, og hvorfra Høfrø, Ukrud og Snavs dryssede ned i Ulden og fastkittedes med denne, naar Faarene »baade Vinter og Sommer udelades i Marken endog i Taage, Morgendug og Rimfrost« og ofte paa fugtig Græsning, hvoraf Dyrene blive vandfulde, usunde og dø. En Følge af alt dette var, at Vinterpelsen hen imod Græstid løsnede sig, idet nyt Haarlag skød frem under den. Dette kaldte Bonden, at Ulden blev »undergroet«, og Vinterulden kaldtes »Laad« eller »Lod«; den blev ikke klippet men plukket af, hvis ikke Faarene selv havde »kløet« den af sig, men ofte var de nøgne om Foraaret. Forholdet Lod til Sommeruld var som 3 : 4, og Prisen som 2 : 3.

Faarene fik om Sommeren intet Vand selv i den mest brændende Sol, og man skyede ikke at lade dem græsse paa lave, side, mossede Græsgange eller sure Enge, hvor de fik »Lever- og Lunge-syge, Vatter- og Blegsot«. Høet til Faarene var tidt af ringeste Art og sikkert ofte fra slige lave, kalktrængende Steder; i hvert Fald havde man lagt Mærke til, at Faarene var tilbøjelige til at gnave af Lervægge, slikke paa Tang og lign., og da det var en gammel Forestilling, at Faaret fremfor noget andet Dyr trængte

til Salt, udlagde man det som Salttrang. Salt blev da det forebyggende Universalmiddel mod Faarets mange Sygdomme: Kopper, Lungesyge, Svælg, Ringelsyge, Skovsyge, Durkløb, Blodflod, Røde Flyndere, Gul- og Vattersot, Skab og Lus; »hvor Faarene faa Flyndersyge (Ikter) dér have de ikke faaet deres Saltslikke«. Salttrangen tilfredsstillede man ved at give dem Hoveder af Spegesild, »som de begærligen aade«, eller Spegesild dyppet i Tjære, men mest dog ved at lave en Slikke af Tjære og Salt iblandet findelt Enebær, Malurt, Humle, Salvie, Rosmarin o. a. Det helbredende Universalmiddel var Aareladning, hvilken Skæferne praktiserede ved at snitte Ørene af de syge Faar, ganske vist en Blødning, som »var ganske utilstrækkelig«; men Bønder i Vestjylland brugte dog endnu omkr. Midten af det 19. Aarh. at snitte Faarene i Ørene.

Faarene og Lammene døde som Fluor. Det er jo muligt, at Behandlingen var noget bedre for Bøndernes Trængselsperiode under Enevælden, men det interesserer i Grunden ikke, da Billedet er, at Faaret var Stedbarnet blandt Husdyrene, og i hvert Fald beretter *C. Christensen* (Hørsholm) om lignende Dødelighed i Middelalderen; fra to af Kronens Gaarde i Frederiksborg Len var der i Regnskabet 1599 opført 329 selvdøde Faar og Lam. — Med Avlen stod det lige saa slet til. Bønderne lod Væderlammene gaa uskaarne, endog dem, de vilde bruge til Slagt, og lod dem bedække, saa snart Brunsten ytrede sig, 5—6 Mdr. gamle. Dette berettes der om fra mange Kanter af Landet; iøvrigt havde Jyderne Ord for at lægge til paa det bedste, medens de sjællandske Bønder, der fra gammel Tid havde et betydeligt Lammesalg til det københavnske Marked, beholdt til Avl, hvad Lammehandlerne om Sommeren udskød.

FAAREHOLDET PAA HERREGAARDENE.

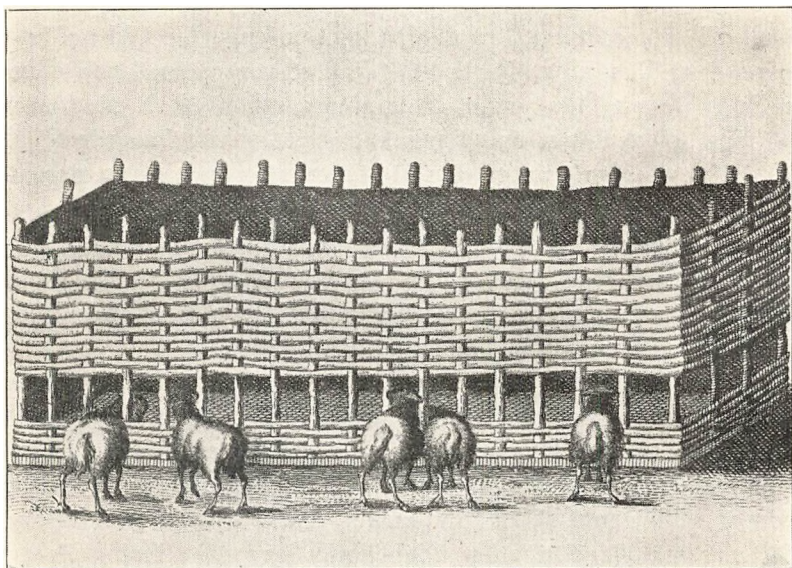
Efter at Adelen fra Reformationen 1536 var ophørt at være en Krigerkaste, og Klosterskolerne havde tabt i Betydning, søgte den adelige Ungdom Uddannelse i Udlandet bl. a. i Landøkonomi, og hvad den havde set, fik den Lyst at omplante paa hjemlig Grund. Men ved samme Tid var ogsaa Regeringens Opmærksomhed for fin Klædeuld til Industrien som en indbringende Handelsartikkel bleven vakt. I Renaissanceperioden oprettedes der flere store Skæferier, de største paa Krongodset (500—700

Faar og Lam), hvor der udpegedes Ladegaarde med »Faarhusz« dertil, og her gjordes nu Forsøg med flere fremmede Faareracer; paa de samme Gaarde modtoges Bøndernes Kontingent af Lam i Landgilde, men hvordan man gjorde Udvalg, vides ikke. Derimod kan det af de valgte Racer ses, at Ulden var Hovedformaalet. De engelske Racer nød paa den Tid Berømmelse som finuldede Faar, Cotswoldracen endog saa stor, at Spanien i 1464 ved fyrstelig Overenskomst fik Ret til at faa en Sending; hvad enten de engelske Faar var Marsk-, Hede- eller Bjergfaar, saa havde man endnu ikke lagt Vægt paa »Kødracer«, men paa kortuldede Faar med blød, kruset Uld, og den engelske Uld nød stor Anseelse til Klæde og fildede Stoffer. Det var overvejende engelske Racer, som blev prøvet i Danmark, og efter alt at dømme har man tillige brugt den frisiske Race, der var Leicesterfaaret saa lig, at de gamle antog den at stamme herfra; endnu *Bergsøe* skriver, at det frisiske Marskfaar stammer fra Leicesterfaaret; *Prosch* vil ikke godkende dette, men nævner, at *Erik Viborg* har beskrevet de 2 Racer som hinanden saa lig, at der ingen Forskel var at se, og dette paa en Tid, da Friserfaaret endnu ikke kan have været paavirket af engelsk Indblanding.

C. Christensen (Hørsholm) meddeler, at allerede 1536 indførtes der 20 engelske Faar til Korsør Ladegaard. I 1619 fandtes der engelske Faar paa Esrom. 1589 skriver Fogden paa Avnsbjerg til sit Herskab Fru *Birgitte Bølle*: ». . . at Lammene ere klipede, som blev engelsk Uld 13 Marker, dansk Uld 1 Pd. 8Marker.« 1582 modtog *Frederik den 2den* som Gave fra Hertug *Jørgen van der Liegnitz* 94 »polniske« (polske) Faar og Lam til Skæferiet paa Hørsholm. Slige fyrstelige Transaktioner med Faar var meget almindelige og hidrørte fra, at ligesom Oprætterne hemmeligholdt deres Kunst, omgav Landene sig med Hemmelighedsfuldhed og Forbud mod almindelig Udførsel af Racer, som gav Statskasserne store Indtægter. Man hører imidlertid ikke andet om de Racer, der blev prøvet i Danmark, end at 2 engelske Racer vedligeholder man stadig Interessen for, nemlig Southdown- og Leicesterfaaret. Iøvrigt holder man sig i den følgende Tid, under Enevælden, til de større Racer fra Hertugdømmerne, i Rækkefølge ejderstedtske Landfaar og frisisk Marskrace, dog at man i Jylland benytter »den femerske Art«, en noget mindre, nordtysk Marskrace, mere end den frisiske.

Imidlertid maa Interessen for store Skæferier have tabt sig

under den lange trykkende Nedgangsperiode, som fulgte efter den optimistiske Renaissancetid, thi *Begtrup* oplyser 1801, at Faareholdet paa sjællandske Herregaarde er kun 20—50 Faar, og at det største private Skæferi Selsøe ved Roskilde har kun 150 Faar. I »Danmarks og Norges oeconomiske Magazin« 1758 findes et lille Tidsbillede, som viser, at vidt er man ikke kommen med Ernæringen, skønt det er Bedefedning, der er Tale om. Det hedder, at »Udi enhver stor Husholdning paa Landet, hvor

Faarefedning med »Høfrø« (Høsmul). Efter Danmarks og Norges oeconomiske Magazin. II. 1758.

man pleyer at holde en Mængde Faar og Gield-Vædre til at sælge dem udi Kiøbstederne, er det af stor Betydenhed at faae dem fede uden synderlig Bekostning og alene ved det Høfrø«, som ellers gaar til Spilde. Det skal ske ved at kaste Høet i flettede Kurve, hvor Bederne gennem et Hul kan stikke Hovedet ind; de ryster da Høet i Vejret, men æder alene det nedfaldne Frø, hvorefter Høet igen kastes ud til andre Kreaturers Brug. — Har der været Model til Faarene paa Billedet, er det ikke de korthalede danske Landfaar; det er de »langrumpede holstenske«, som var Fællesbetegnelsen for Faarene fra Hertugdømmerne.

Men ved denne Tid var Kornpriserne ogsaa stærkt stigende,

og meget belejligt for saa vidt kommer nu Agitationen for det nøjsomme spanske Merinosfaar, sammen med finuldede engelske Faar, og støttet af den merkantilistiske Grundsætning, at Raastoffer til Industrien skal saa vidt mulig skaffes indenfor Landets Grænser. Af et Agitationsskrift fra 1755: »Et Lands Guld-Grube udi Faare-Avelens Forbedring« af *F. W. Hastfer* skal her gives nogle Uddrag, fordi de sammen med det følgende karakteristisk belyser Avlsbegreberne i historisk Udvikling. Sikkert har Meningskampen om Merinosfaaret længe været i Gang, idet det allerede 1727 var indført til Sverige, som det første Land i Europa udenfor Spanien og med Regeringens Støtte, af *Jonas Alstrømer* til Høyentorp nær Gøteborg, hvor han grundlagde en Skæferiskole. Forfatteren af det nævnte Skrift har studeret den da 30 Aar gamle Merinosavl i Sverige og skriver først, at medens de spanske har en Beretning om, at de har lært »den Videnskab at opdrive Faar« af de Asiater, foregiver Englænderne at have lært Kunsten af de Romere i den Tid, de havde Landet i Besiddelse¹⁾, men nu har de svenske bragt deres Faareavl til lige saa fuldkommen en Højde som Spanien og England, idet de har anvendt adskillige Rejsepenge paa Skæferilærlinge til at rejse til Spanien og England for at udforske Hemmeligheden udi Kunsten, »hvilket ej skete med liden Møje og Livsfare for disse patriotiske Spioner.« Han berømmer de spanskes og engelskes Forsigtighed i at skjule denne Videnskab, thi »fra Spanien og England kan man ej faa nogen erfaren Schæffer«.

Forfatteren vender sig derefter mod Avlen, og man erfarer nu, at den udspionerede Hemmelighed er den gennemførte Krydsning med Handyr af ren Race, der aabenbart ikke har været brugt ved de tidligere omtalte Forsøg med fremmede Racer. Men den synes ogsaa endnu at være en ung Videnskab uden lang Erfaring om Arv i Slægten og om nærstaaende Racers Betydning. »Meget foraarsager hos de Europæiske Nationer til deres Forsømmelse i at forbedre og opdrive deres Faar, nemlig det blinde og mørke Begreb, de haver havt om, at Faare Avlingen skulle forholde sig i Henseende til sin Bonité og Fiinhed efter et Lands Clima og Jordart men i hvorvel man kan opdrive eller forvandle Faar til hvilken Art, man vil, refererer jeg dog Op-

¹⁾ Romerske Billedhuggerarbejder af Væderhoveder viser, at Merinosracen paa dens daværende Trin har været kendt af Romerne. Det er paavist, at de anlagde Textilfabriker i England.

drivelsen til den spanske eller engelske Art, thi de Faar, som opdrives til disse 2 Arter, faar den fineste og dryeste Uld«.

Den gennemførte Krydsning forklarer Forfatteren principmæssigt korrekt og med Kendskab til Slægtskabsavlens Farer. Til Gimmere af 2den Generation maa bruges ny Væder af ren Race, og Væderlam af 1ste og 2den Generation er ikke konstante nok til Avl. Men 3die Generation er »af fuld god Art«, da dens Uld er lige saa fin som Væderens, og kan benyttes til Avl, dog paa fremmed Sted, at en Væder ikke betjener sine egne Søstre. — Forfatteren tilføjer, at de svenske Bønder er fuldt fortrolige med at bytte Vædre, og at den svenske Merinosavl iøvrigt er sat i System med Skæferier som Centre og med ansatte uddannede Skæfere i Provinserne til at vejlede Landmændene. Men skønt Sverige allerede 1766 havde 100,000 Merinosfaar i Renavl, »udartede« dog denne første svenske Merinosavl »paa Grund af Skæferiejernes Forsømmelighed og Mangel paa Kundskab«, og det var først i 1827, at Sverige satte ny Kraft ind paa Merinosavlens. *P. C. Abildgaard* og *Erik Viborg*¹⁾ siger i »Vejledning til Faareavlens Forbedring« 1800, at man kan i Løbet af 8 Aar gøre en grovuldet Faareflok fin ved finuldede Vædre; det var et Skridt videre end 3 Generationer, men *Fjelstrup* tilføjer 1827, at det er ikke nok til, at en Race kan kaldes konstant, og endnu længere Tid skulde der gaa, inden man i Praxis vilde erkende som Princip, at Handyret skal være af ren Race.

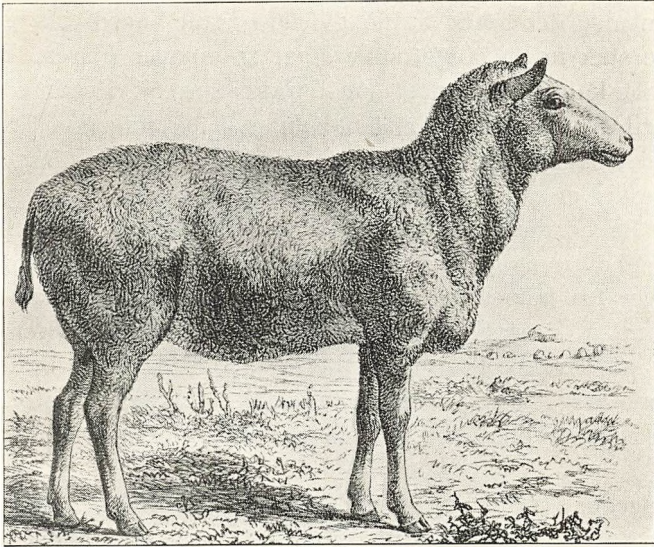
I Danmark kom man i dette Tidsafsnit ikke ud over Forsøgsstadiet med Merinosfaar, men Agitationen gjorde dog saa meget, at Southdown og Ny Leicester eller Dishleyfaaret fik en ikke ringe Udbredelse, og Landhusholdningsselskabet støttede dette ved at uddele Præmier for Faareavlens Forbedring ved engelske Faar og for engelske Faars Tillæg.

STANDPUNKTET VED 1800. ÆLDRE BESKRIVELSER AF LANDRACERNE.

Efter statistisk indsamlede Oplysninger af *Martfelt*, *Begtrup* og *Thaarup*, suppleret med jydsk Herregaardsforhold efter *C. Christensen* (Hørsholm), kan der gives følgende Overblik over Faarebestanden i Kongeriget ved Aarhundredskiftet. Samlet Bestand var i 1780 efter *Martfelt* 847,000 Stkr., i 1800 efter *Begtrup*

¹⁾ I det følgende nævnes kun den ene af Forfatterne.

800,000 Stkr., heraf 516,000 i Jylland og 160,000 paa Sjælland. Efter Besiddelsesforhold var der paa Sjælland: Hovedgaarde 25, Bondegaarde 10, Husmænd 3—4 Faar. Paa Fyn: Hovedgaarde 12—20, Bondegaarde 1½ pr. Td. Hartk. Herregaarde i Østjylland havde 80—150, i det nordlige og nordvestlige Jylland 100—200 og i Hedeegnene 200—400 Faar; Bondegaarde i Hedeegnene havde 30—50 Faar, i det øvrige Jylland 4 pr. Td. Hartk.

Gammel-dansk Landfaar. Efter Tegning af A. P. Madsen.

Efter *Begtrup* og *Abildgaard* var det egentlige danske Faar, »der tilforn har været Hovedracen her i Landet«, hos de fleste udenfor Bondestanden og hos nogle Bønder, forbedret med frisisk og til Dels engelsk Race, men Størsteparten af Landets Bestand var uberørt af denne Forædling, og saa snart Jorden er udskiftet, kaster man sig med stor Iver over hele Landavlns Reformering og tager et kraftigt Tag i Bønderne. Imidlertid gik Forædlingen i næste Halvthundredaar i to modstridende Retninger. At forene Størrelse, Frugtbarhed, Trivelighed og tidlig Slagtemodenhed i én Støbning lod sig gøre, men at parre det sammen med stor Uldfinhed forstyrrede Harmonien. Det har derfor Interesse et Øjeblik at se paa det Materiale, man havde, og som det paa den Tid findes beskrevet.

I Kongeriget omtales kun én Race, »det gamle danske Land-

faar«, der endnu findes temmelig ublandet paa de jyske Heder. Det var et lille Faar, vejede kun 3—4 Lispund, havde glat, ikke uldklædt Hoved, Hale og Ben, næsten ingen Uld under Bugen, iøvrigt lige, oprette Øren, knejsende Hals, smal, noget langstrakt Krop, fine Ben, kort Hale. Det gav højst 2 Pd. Uld, og denne bestod af 3 Slags Haar; inderst ved Skindet en Bundpels af fine, silkeagtige, bløde, noget krusede Haar; ud over denne Pels et Lag grove, stride Dækhaar, som Regnen drev ned ad, og som sammen med det tykke Skind gjorde Faaret haardført; igennem det hele stak nogle lange, stive Haar frem over Pelsen. Et saadant Faar kaldtes »raguldet« og »stikkelhaaret«. Det havde stort Anlæg til Frugtbarhed, og denne maa i den følgende Tid være øget ved Udvalg paa Tvillinglam, thi *N. E. Hofman (Bang)*, som 1862 beskriver Faaret efter Hukommelse, siger, at »den gamle danske Race« der nu (1860) har en vis Lighed med Øllebrød og Lobescows, naar disse 2 Retter om Lørdagen tilberedes af Levninger fra hele Ugen, gav Lam i Mængde og det saa haardføre Lam, at de taalte at følge Mødrene paa rimfrossen Græs; havde Mødrene Mælk i Yveret efter sundt og godt Foder, var Lammene meget tidligt udviklede, og det var den største Fordel, Bonden regnede paa, da Lam var det vigtigste Udbytte af Faareholdet.

I Hedeegne fandtes en meget uensartet Bestand af »Hedefaar«, der dog baade af *Abildgaard*, *Viborg*, *Bergsøe* og *Prosch* henregnes til det egentlige Landfaar¹⁾. En »Hederace«, de saakaldte »Heideschnucken«, beslægtet med de lüneborgske Hedefaar, men korthalet, fandtes dog i Nørre- og Sønderjylland og beskrives af *Prosch* som en lille Race, Vægt $1\frac{1}{2}$ à 2 Lispund og med $1\frac{1}{2}$ Pd. silkeagtig, bølgende, blød Uld ofte dækket af glatte, grove Haar, og med velsmagende Kød. Men andre Hederacer beskriver *Prosch* ikke i Danmark, hvorimod han (1885) siger: »Det egentlige Landfaar forefindes (her i Landet) i sin oprindelige Tilstand næsten kun i Hede- og Klitegne«. Der kan i Korthed ikke være Tvivl

¹⁾ I sin iøvrigt fortrinlige lille Bog: »Faareavl og Faarehold« 1902 opstiller *A. Appel* den Gisning: »Rimeligvis er det jyske Hedefaar Stammoderen til det almindelige danske Landfaar, som det fandtes i det 19. Aarhundredes første Halvdel«. Det kan absolut ikke passe udenfor de egentlige Hedeegne, og heller ikke maa det Billede af et Landfaar omkring 1900, *Appel* skaffede til sin Bog, opfattes, som om der gaves langhalede Typer af de gamle danske Faar indenfor Kongeriget. Faaret er tydeligt marskpræget.

om, at Landfaaret har været gammelt nok i Danmark til at have formet sig efter lokale Forhold, og ved bevidst Udvalg i nogle Egne til »stedlige Racer« eller »Egnens Art«, Udtryk, som jævnlig findes i Amtsbeskrivelserne; her tales der baade om »den gamle fynske Race«, den forstum saa bekendte »jydske Race« o. s. v. Ogsaa paa Bornholm, »hvor Faarene maa søge deres Føde i Udmarken, som sædvanlig er høj«, finder vi et »Hedepræg«; *Erik Viborg* beskriver 1820 Faaret paa Bornholm som hørende

Faarehyrde paa Heden. Efter Maleri af J. Vermehren (1853).

til den alm. danske Race, men dog mere finuldet end denne, giver rigelig $1\frac{1}{2}$ Pd. Uld og 1 Pd. Lod. I Hedeegne beskriver *Begtrup* Faareholdet saaledes: »Hedefaaret kaster kun ét Lam, som det har ondt ved at ernære, det maa holdes i bestandig Drivt for at trives og ej tillades at ligge stille, da de ellers dø af Sult; Malkning maa undlades; mange Faar dø af fugtig Græsgang, sammenbrændt Lyng o. s. v., og om Vinteren faar de kun lidt Hø, iøvrigt Hakkelse af Rug- og Havrehalm.« — Ogsaa paa Lolland sultefødede man Faarene (i Brakken), saa Malkning maatte undlades, og saaledes kunde der fortsættes med stedlige »Arter«. At knap Ernæring i Væxttiden gør Dyrene smaa, er kendt nok, og at Ulden præges af Hede- og Tørbund, er ligesaa kendt.

Der fandtes dog paa de jydskes Heder en Type, der beskrives som ensartet og med stor Konstanthed, og som vi kan kalde det egentlige »danske Hedefaar« eller »Hederace«, om man vil. *Abildgaard* beskriver det som »det finuldede jydskes Hedefaar«, hvor de tvende Slags Haar, Bund- og Dækhaar, danner en fin, krøllet Uld med stor Krympekraft, ikke saa fin som den spanske, men blødere, meget efterspurgt i Udlandet til Hattemagerarbejde, »da den filter godt«, og ogsaa meget anskrevet i hjemlige Husflidsegne; jeg har fundet dette Faar omtalt paa Sletten i Nordfyn, men kun som importeret, og ikke andre Steder paa Øerne; derimod har det utvivlsomt været meget udbredt ogsaa i jydskes Husflidsegne; i Aalborgegnen havde man »Drivtlam«; man ansaa dem knap at kunne betale en Hyrde. Ifølge *St. St. Blicher* gav dette Hedefaar 2—3 Pd. Uld, og han beklager i Viborg Amts Beskrivelse 1839, at »denne vor egen Faareart« skal »forkvakles« ligesom det jydskes Kvæg. — Det »raguldede« og »stikkelhaarede« Hedefaar, der nævnes i Ringkøbing Amts Beskrivelse 1833, har utvivlsomt været Klitfaaret; det omtales ogsaa i Hjørring Amt. En større Race hørte hjemme i Egnen mellem Viborg og Hobro, vejede 3—4 Lispund og gav 4 Pd. god Uld; den nævnes i Ringkøbing Amts Beskrivelse som en jydsk Race«, og ogsaa *Fjelstrup* omtaler den, men tilføjer: »konstante Racer har jeg ikke fundet deraf«; en Tid søgte man at bevare den ved at oprette et Avlscenter for den. Iøvrigt har Jyderne aabenbart kaldet alt, hvad der havde med Heden at gøre, for »Hedefaar«, rene og blandede, langhalede og korthalede i Flæng.

I Sønderjylland har Faareholdet, naar undtages Marskegnene, ikke været væsentligt forskelligt fra Nørre-Jyllands Forhold. Efter en tysk Beskrivelse af Agerbruget i Hertugdømmerne 1819 yndede man ikke Faarene i Østegnene, fordi de ødelagde Hegnene, der huggedes hvert 4de Aar, og nedtraadte Digerne, og Faarekødet var ikke paaagtet ved Siden af det gode Oxekød. Den nære Adgang til de større Landracer i Hertugdømmerne synes dog at have paavirket Faareholdet i Sønderjylland noget tidligere end i Kongeriget. De ejderstedtske Faar var en Landrace, »den største af alle indenlandske«, og nød viden om megen Anseelse til Forædling af de grovere Landracer før de engelske Kødracers Dannelse. De havde længere og navnlig bredere Krop end de danske Landfaar, var 2—2½ Fod høje og gav 4 Pd. fin, fed, elastisk men ikke lang Uld. — Men i Marsken var Faare-

holdet stort. Den frisiske Marskrace havde Hjemstavn mellem Husum og Tønder, de bedste omkring Aventoft, Møgeltønder, Nybøl, Dagebøl. De vejede 5—6 Lispund og gav 4—5 Pd. meget elastisk, glat Uld (Kamuld) af 3—4 Tm. Længde, var frugtbare, gav som Regel 2 Lam, og var meget haardføre. Det hedder i Ribe Amts Beskrivelse 1830: »Det er et interessant Syn at se de mange Tusind Faar, som overladt til sig selv græsse i Fællig paa det uinddigede Land ved Højer, kaldet Vorland. De kommer aldrig i Hus selv i de strengeste Vintre, men faar paa Sne et Til-

Frisiske Marskfaar. Efter Benno Adam i det S. 315 anførte Værk. 1847.

skud af Hø i Hække eller lidt Havre, 1 Fdkr. (ca. 5—6 Pd.) til 15—16 Faar.« Her kunde en Bønde have Flokke paa 100 Stkr., men Nord paa fra Højer til Ribe tabte Racen noget af sine gode Egenskaber, og her holdtes kun Faar til Husbehov. De frisiske Faar kunde imidlertid ifølge *Abildgaard* kun trives i Danmarks frugtbareste Egne; »i de skarpe Egne bør vælges Vædre af Blandinger i 4.—5. Generation.« — Den største af alle Marskracer var Wilstermarskfaaret, men jeg har kun set det nævnt brugt et enkelt Sted i Jylland. Det vejede 7—8 Lpd., gav 6—8 Pd. fin Kamuld og fødte 2—4 Lam.

Udskiftningen forandrede hele Faareholdets Karakter, navnlig for Bonden, og det regner nu over ham med Raad og Anvisninger. Ved at folde eller tøjre sine Faar kunde han holde lige saa mange som før og paa et mindre Areal; bedst var Tøjring. Foldning bestod i at køre en Fold paa Ruller lige hen foran Grønfoderet, saa at Faarene ved at stikke Hovederne ud imellem Lægterne kunde afbide en Alen ad Gangen; den skulde altsaa flyttes flere Gange daglig, men derved fik man tillige Jorden passende gødet. *St. St. Blicher* og *J. C. Drewsen* forsvarede længe disse Folde, de sparede paa Grønfoderet, saa Danmarks Faarebestand kunde mere end fordobles ved deres Brug, og de skaffede Markfred. De blev dog i Længden for besværlige baade for Mennesker og Faar, der ikke her blev skærmet mod Regn og Nattekulde. Man anbefalede da Sommerstaldfodring i fortil aabne Stalde og med Løbegaarde; Hø om Morgen, Grønt om Dagen, Hø eller Halm igen om Aftenen. Det blev brugt lidt en Tid paa Herregaardene.

Til Vinterfoder fik Bonden navnlig anvist skaarne Kartofler og at lade skraa 1 Td. Byg blandet i Hakkelse til de Faar, som trængte dertil. Staldene skulde være mindst 3½ Alen høje og med 2 Kv.-Alen Plads pr. Faar. Med Hensyn til Avlen turde man ikke anbefale at indforskrive rene Racevædre, men gøre eget Udvalg og hvert 2.—3. Aar anskaffe danskfødte Vædre, blot det var af langrumpet, finuldet Art. En Væder til hver 40—50 Faar kunde nogle Bønder holde i Forening og lade den gaa i Tofte sammen med 1—2 Faar; 5 Faar om Natten i Springtiden maatte den have. Præsten *Høegh* i Gjentofte hævder af egen Erfaring, at ved Forædling af »Bondefaarene« med saadanne Blandingsvædre kan Uldens Værdi mere end fordobles og Lammenes Værdi højnes med 1 Rdlr. pr. Stk. Han kritiserer stærkt den københavnske Lammehandel for at have været Faareavlens Ulykke paa Sjælland og vil have den ændret til Salg af Lam og Beder til rette Slagtetid ved Oktober og ikke med Ulden paa. Saa kan Københavnernes Forsmag paa Lammekød maaske ændres til Bedekød som i England — en Opgave, som ogsaa en senere Forfatter berører men finder vanskelig. Og det er den fremdeles. At Københavnerne om Efteraaret foretrækker Vildt, har sikkert en meget gammel Oprindelse.

Men Regnen over Bonden gav kun sen Grøde. Forordningerne om Markfred til Trods fortsatte han den gamle Fællesgræsning paa sin Vis, lod Flokkene drive omkring og Vædrene løbe

fra Flok til Flok til stor Gene for alle, som vilde drive forædlet Faareavl. I Hedeegne fortsattes Fællesgræsningen forøvrigt upaalt, til den blev for besværlig for Nyopdyrkningen. Længe lyder Klage over, at Bonden holdt flere Faar, end han kunde ordentligt vinterføde, gjorde intet Udvalg, beholdt de gamle, mørke »Vinterfængsler« til langt hen i 60'erne — ja saa sent som i 1898 skriver *Appel*, at den Behandling Faarene faar, er nogle Steder næsten »oprørende«.

II.

ULDFAARENES TIDSRUM 1800—1860.

MERINOSAVLENS INDFØRELSE.

Merinosfaaret er saa gammel en Kulturrace, at dens Oprindelse ikke er opklaret, men at Grundlaget har været Højbunds- og Tørbundsracer, Bjerg- eller Hedefaar, kan ikke betvivles. Til Spanien var den kommen med Maurerne, men først Spanierne oparbejdede Racen til beundringsværdig Ensartethed og Konstanthed. Midlet hertil var foruden Udvalg en stærkt gennemført ensartet Ernæring derved, at Faarene var i bestandig Vandredrift efter Føden, men Ejerne havde deres Faar mærkede og kunde drive Stamavl i Flokke eller Kavanner. Denne Stammedannelse var gaaet i 2 Retninger. Nogle Opdrætttere havde lagt Vægt paa større Faar med megen Uld men paa Bekostning af Uldfinheden, og Repræsentanten for denne Gruppe var Infantadofaaret; andre Opdrætttere havde lagt Vægt paa at drive Uldfinheden stedse videre men fik derved mindre Faar med daarligere Bygning, og Repræsentanten for denne Gruppe var Escurialfaaret. Denne Gruppedeling udvikledes videre i Europa og naaede Toppen paa den ene Side med Rambouilletfaaret i Frankrig, og paa den anden Side med Elektoralfaaret i Sachsen; med sidstnævnte udvikledes Uldfinheden til en saadan Højde, at Dyrenes Sundhed nedbrødes, og at denne Underrace en Tid truedes med Undergang. I Danmark benyttedes paa Herregaardene mest Elektoralfaaret, men ofte krydsede man med Infantadofaar af Hensyn til Uldmængde og Bygning. I Mecklenborg havde man valgt Infantadofaaret men senere dannet en mecklenborgsk Race, Boldebucker, af Rambouillet- og Negrettiafstamning.

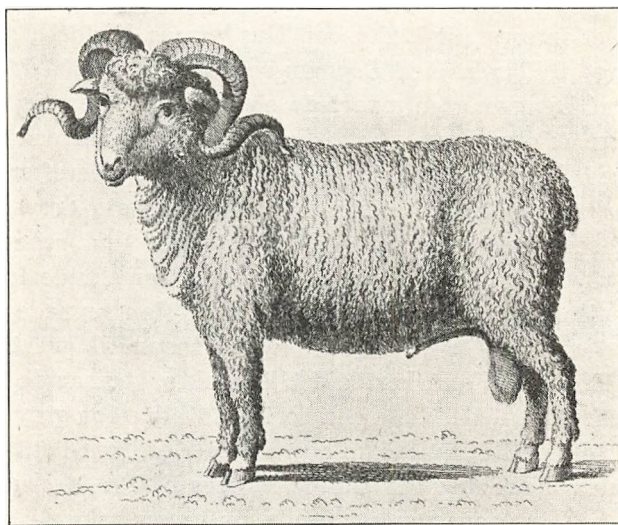
Det første Forsøg blev gjort i Danmark omkring 1780 med 3 Vædre og 10 Faar fra Sverige til det kgl. Skæferi paa Lyng-

gaarden ved Frederiksborg. Man krydsede her med dansk Race, og Afkommet »udartede« snart, men man havde dog faaet Ulden højere betalt end dansk Uld. I 1787 oprettedes det kgl. Stamskæferi paa Esrom Klostergaard; der udlagdes 300 Tdr. Ld. delt i 12 Skifter; i Midten var en Skæfergaard. Hertil indførtes i 1798 ca. 300 Vædre og Faar af Spaniens berømteste Flokke, tilhørende Klostrene Escorial, Guadeloupe og St. Paular, Hertugen af Infantado, Greven af Montarco og Familien Negretti. De skulde indtil videre holdes rene for at prøve, hvilke der vilde trives bedst i Danmark.

1800 lagdes Planen efter kgl. Resolution, og da hele Merinosavlens er et interessant Led i vor Husdyravls Historie, gives her et Uddrag af Planen med *Begtrup* som Kilde: 1) 100 Moderfaar af de paa Lynggaarden udartede skulde blive her og forædles ved Vædre af ren Race. — 2) En frisisk Stamme paa 22 Faar skulde ved Renavl forøges til 40 Moderfaar og derefter krydses med Merinos, indtil 5te Generation. Man mente derved at faa et Faar, som var bedre egnet til side Egne end rene spanske Faar. — 3) En Flok af 10 sorte spanske Faar skulde forøges til 20 Moderfaar og blive paa Lynggaarden. Man regnede dem for en Bisag, men da mange Bønder af Hensyn til graat Vadmel holdt et Par sorte Faar, kunde det jo tænkes, at naar de fik deres hvide Faar forædlede, vilde den sorte Uld blive for grov til Blanding med hvid Uld, hvis ikke ogsaa den blev forædlet. — 4) De fra Spanien indkøbte Faar skulde forøges til 400 Moderfaar. De Vædre og Faar, som herfra kunde undværes, skulde anvendes til Faareavlens Forbedring i Landet; bekendte Landmænd skulde tilbydes 4—8 Vædre og 3—6 Faar til en Pris af 10 Rdlr. pr. Stk. imod, at de forpligtede sig til at afskaffe deres egne grovuldede Vædre og saa meget som muligt udbrede den forædlede Faareavl; hvad man ikke fik afsat, skulde sælges ved offentlig Auktion imod, at Direktionen for Stutterivæsenet var bemyndiget til at indhente Oplysninger om, hvor vidt Faarene anvendtes til Avl og gavnede Hensigten. Købere, som henvendte sig til Skæferiet, skulde aarlig til Amtmændene indsende Besvarelser af visse i tabellarisk Form opstillede Spørgsmaal og maatte ikke sælge Faarene igen til andre, end hvem der vilde udbrede den forædlede Faareavl.

For at ikke omløbende Vædre skulde skade Skæferiet, skulde Omegnens Bønder tilbydes Vædre billigt til Leje imod at afskaffe

deres egne Vædre. Endvidere kundgjordes i Oktbr. 1800 en kgl. Resolution om, at naar en Jordbruger i Danmark gjorde Anstalt til sin Faareavls Forbedring, kundgjorde denne sin Hensigt ved Sognestævne, og iøvrigt selv havde sine Jorder anordningsmæssigt indhegnede, skulde alle Ejere eller Brugere af tilstødende Jorder holde deres Vædre tøjrede eller vogtede, og maatte det derefter være bemeldte Jordbruger tilladt at dræbe fremmede Vædre, han traf paa sin Jord, imod at udlevere det dræbte Dyr til Ejeren, eller at Kødet uddeltes til de fattige.

Merinos-Væder. Titelkobber i *P. C. Abildgaard* og *E. Viborg*: Vejledning til en forbedret Faareavl.

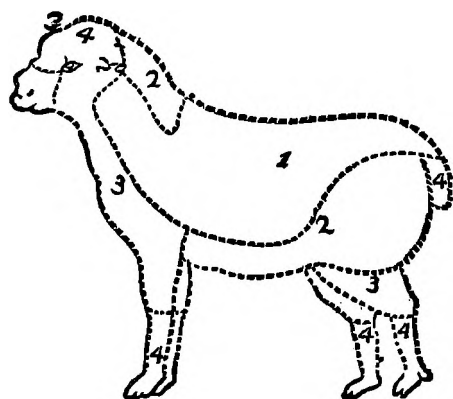
For kgl. Stutterikasses Regning eller med Tilskud af denne oprettedes yderligere 1807 et Stamskæferi paa Jægerspris og 1805 et paa Christiansminde paa Falster. Vigtigt var her ogsaa det Classenske Skæferi paa Næsgaard, hvor der bl. a. forsøgte dannet et finuldet Faar, som tillige var egnet til Fedning. Senere oprettedes, ligeledes med Regeringens Støtte, et Skæferi med Elektoralfaar paa Fyn (Agernæs) og et ved Vejle. Iøvrigt udbredtes, med Stutteridirektionen, Amtmændene og Sognefogder som Mellemled, Merinosfaard paa forskellig Vis, mest i Jylland.

Det var kraftige Anstrengelser, og Meningen er jo ikke til at

tage fejl af; man ansaa Merinosfaaret for en Art »Livets Vand«, der kunde gennemsyre og forynge alt levende i dansk Faareverden. Hvilke Forudsætninger havde nu Racen hertil? Den var lidt større end det gamle danske Landfaar og maaske fuldt saa nøjsom, da Uldvæxt ikke kræver stærk Næring. Men den udvikledes langsomt, fødte kun 1 Lam, Kødet var mindre godt, Skindet tyndt, blev snart vraget af Feldberederne, ligesom ogsaa Lammenes vragedes af Slagterne, og Faaret var alt andet end haardført og modstandskraftigt mod de Sygdomme, som hærgede Bondens Faarehold. Det gav 3—4 Pd. Uld, hvoraf dog kun $\frac{2}{3}$ af den Finhed, som betaltes højt, Resten var Strømpeuld, og Ulden var for kort til at klippes mere end 1 Gang aarlig og saa tæt, at den stod opret paa Huden som Haarlaget paa en Muldvarp, uden at der var noget beskyttende Lag af Dækhaar til at aflede Regnvandet. Til Gengæld var Ulden ganske vist saa gennemtrængt af Fedt, at Totterne var klæbet sammen til en tæt sammenhængende Pels, der ogsaa skulde klippes sammenhængende, naar Bugningen var aabnet, og som sammen med ansamlet Støv gav Dyrene Udseende som »graalige Svin«; men var Regnen blødt igennem, kunde den igen vanskeligt fordampe, hvorfor Faarene ikke godt taalte Vask, og i Regnvejrdsdage maatte de holdes inde-spærrede. Halvdelen af Ulden var Fedt, den svandt ved Vask 40 pCt. og Resten igen 20 pCt. ved Fabrikvask. Naar hertil kom at baade Hoved, Hale og Ben var uldklædt, sidstnævnte til Klovene, at Faaret krævede meget ensartet Ernæring, hvis der skulde faas gode Priser for Ulden, og at der til dennes Bedømmelse og Sortering krævedes betydelig Fagkundskab, vil det forstaas, at dette Faar var saa lidet skikket som vel muligt til paa hin Tid at være »Bondefaar«.

Regeringen klemte imidlertid paa og udsendte 1807 et vejledende Skrift om Vask og Sortering, forfattet af *C. G. Rafn*, og hvori kundgjordes, at Administrationen for den danske Manufakturhandel i København vilde paa Usserød Klædefabrik lade modtage ethvert stort eller lidet Parti Uld »af forbedret Race«, og at Ulden efter Sortering og Klassifikation vilde blive ansat til højeste gangbare Pris. Faaret skulde da kun have en overfladelig Vask, men ved Klipningen skulde Ulden sorteres i de 4 Partier, Billedet S. 602 viser. De med Tallene 1 betegnede Steder, Ryg, Kryds og Sider, var 1ste Sort eller *refina*. Tallet 2, Ulden paa Laarene,

Siden af Bugen og oventil paa Halsen var *fin*; kun disse 2 Sorter kunde afhændes og betaltes højest, naar de holdtes særskilt. Tallene 3 og 4, henholdsvis *tertia* og *cahides*, var den Uld, Producenten burde beholde til Hjemmebrug, og som forøvrigt skulde klippes først. Billedet kunde for saa vidt være vejledende for alle Faar, som de 4 Klasser Uld kan skelnes paa alle, men Bonden fulgte ikke Anvisningen saa lidt som den Vask af Ulden, han skulde foretage bagefter, med Opvarmning af Luden i Kedler, Udskylning i flettede Kurve, Presning og Tørring. Han holdt mere af at sælge Ulden saa skiden, som den var, og ikke uden Grund, thi der var ganske anderledes Forslag i Vægten af den

Anvisning til Uldens Sortering ved Klipningen. Efter C. G. Rafn.

uvaskede Uld, og han fik den alligevel ikke højere betalt end dansk Uld, fordi hans Partier var for smaa og uensartede.

Men hvor Merinosavlen blev drevet rationelt, var Sagen en anden; der kunde godt produceres fin Uld i Danmark, men Industrien vilde længe ikke tro derpaa. Den kørte frem med det gamle Skyts fra selve Meningskampen om Faaret, at

vort Klima var for fugtigt, vore Græsgange for materielle, d. v. s. gav for kraftige Planter ligesom de engelske, Ulden mentes svampet og glat og bedre egnet til Kamuld end Kardætskuld. Landhusholdningsselskabet tog sig derfor af Sagen. Da Landmændene i 20'erne klagede over, at de kgl. Manufakturer langt fra kunde aftage hele Produktionen, og at de private Fabrikanter misbød dem, kundgjorde Selskabet 1824, at det vilde forsøge Ulden afsat som Mellemandler. Der indsendtes samme Aar ca. 28,000 Pd. til St. Hans Hospitals Bygning, den saakaldte Ladegaard ved Nørreport, hvor Ulden sorteredes, og da Selskabet ikke fik afsat hele Partiet her hjemme, sendtes der Prøver til Tyskland, England og Amerika, hvoraf Resultatet blev, at et Handelshus i Boston købte Restpartiet. I de følgende Aar gik det bedre og

bedre med Afsætningen, indtil Industrien fik Øjet opladt for, at dansk Uld var brugbar, og fra 1828 kan Hjemmemarkedet regnes indarbejdet, men det havde kostet Selskabet 14,000 Rdlr.

Der vedblev dog at være Misfornøjelse med Priserne, og man tilskrev det navnlig, at der var 4 Uldmarkeder: København og Kalundborg samt et Foraars- og Efteraarsmarked i Randers, hvor der optraadte for faa Købere, fordi der kom for smaa Partier paa hvert enkelt af Markederne. Stenningen samledes om et enkelt Uldmarked i København, og fra 1844 have der Statistik over Uldpriserne her, hvilke sammenholdt med Priserne paa Lustreuld af god Middelkvalitet i England kan belyse, at fra 1864 begyndte Uldpriserne at dale, men det meget stærke og bratte Fald kom først i 70'erne. Nedenstaaende Tal er for København, Højestepris paa Merinosuld, sammenlignet med grov Uld.

Aar	København		England	
	Merinosuld	Grov Uld	Aar	Lustreuld
1844—45.....	175	100	1849	80
1848—52.....	163	85	1853	134
1853—57.....	189	113	1864	236
1858—62.....	197	117	1865	214
1863—67.....	181	140	1866	158
1868—72.....	160	132	1870	135
1873—77.....	174	142	1871	171
1878—82.....	153	121	1872	210
1883—87.....	143	112	1879	98
1888—92.....	137	110	1883	80

ERFARINGERNE OM MERINOSAVLEN. KØDFAARENE.

De med Regeringens Støtte oprettede Skæferier var forpligtede til at drive Renavl, og det samme har de meget store private Skæferier, som fulgte efter, maattet gøre, selv om de ikke vilde drive egentlig Stamavl som i Sachsen, thi Racen kunde ikke holdes paa sin Højde uden bestandigt Udvalg, »et Merinosfaar, som ikke gaar frem, gaar tilbage«. Desuden havde de deres Forhilleder i Mecklenborg og Sachsen, hvorfra de fik deres Materiale, og der krævedes saa megen Paapassenhed og Sagkundskab fra Skæfernes Side, at man ikke indlod sig paa Historien med danske Skæfere, medens »den sachsiske Schäfers Ros er uomstridt«. For Udvalgets Skyld havde man Øremærker og førte Bøger, Ulden paa

de udvalgte Avlsdyr skulde bedømmes, og Eriometre eller Uldmaalere havde ingen praktisk Værd til Hjælp, ikke en Gang Uldhandlere og Uldsorterere brugte dem; thi Ulden maatte bedømmes som et samlet Hele: Tæthed, Masse, Krusning, Haarenes Forening til Traade eller Streng, Stablernes Beskaffenhed og Forbindelse til hele Pelse. Dernæst Skæferens Paapassenhed med Plejen og den ensartede Ernæring, at holde Staldene velstrøede, ikke lukke Dyrene paa Græs, før Solen stod højt, og Duggen var væk, holde Ejeren underrettet, naar en Græsning var ved at slippe op o. s. v. Lønsomheden var betinget af billig, udstrakt Græsning og stort Hold, ikke mindre end 200 Faar; det var udtørrede Arealer og Brakmarkerne sammen med 3—4-aarige Græsmarker, der betingede de store Hold paa Lolland-Falster, hvor det forøvrigt var næsten alene indvandrede holstenske og mecklenborgske Godsejere og Forpagtere, der holdt dem. Da 2 smaa Faar gav mere Uld end 1 stort, maatte man have mange Faar og regnede 5 Merinosfaar lig 3 Kødfaar med Hensyn til Græsning. Ved at holde Moderfaarene længe og indskrænke Lammeopdrættet, samt lade Bederne blive 3—5 Aar gamle, fik man ligeledes mere Uld. Hvor man saaledes havde gode Betingelser og holdt Merinosfaarene i Renavl, blev Erfaringerne gode.

Men der var jo ogsaa Landmænd, som købte Racedyr fra de kgl. Skæferier o. a. til Krydsning med deres Hold af danske Faar, men selv hvor der dog var nogen Plan i Krydsningen, blev Resultaterne daarligere; endnu værre blev de naturligvis i den rent planløse Blandingsavl som for det meste hos Bønderne. I Hovedsagen gik Erfaringerne ud paa, at Blandingsafkommet gav nok finere og tættere Uld, men den var saa uensartet og fejlfuld, at den var vanskelig at forarbejde endog i Fabrikkerne, og med Bøndernes Karter kunde den slet ikke bearbejdes ordentlig. Skindene var vanskeligere at flække end de tykkere Skind af danske Faar, og Lammene udvikledes for langsomt, gav daarligere Kød og vragedes af Slagterne. Størst blev Tabene for de Bønder, som boede i Nærheden af Købstæderne, thi saa underligt det end kan lyde, var det Bønder, som den Gang drev det med Salg af tidlige Lam, endog kort efter Nytaar, og der tilføjes, at dette kan kun gaa i de smaa Hold, ikke i de store. Der forlyder intet, om Holdet var bedre hos saadanne Bønder end i Almindelighed, thi om Bøndernes Faarehold skriver *Bergsøe* o. 1850, at

det fremdeles er lige slet; til Faarene opsøges den usleste Føde, som er at finde, og i Hederne gaar de ude hele Vinteren; han tilføjer, at Halvdelen af Bøndernes spanskforædlede Lam døde af Krampesygge.

Men man kunde undre sig over, at der gik over 40 Aar, efter at Regeringen havde sat Blandingsavlens i System, inden det begynder at gaa op for den almindelige Bevidsthed, at »Merinoskrydsningen var et stort Misgreb«. Sammenhængen hermed er aabenbart, at det først er under og efter Landbrugskrisen i 20'erne, at Avlen ret breder sig. Thi meget tidlig er Erfaringerne komne frem i de kongelige Skæferiers umiddelbare Nærhed i Frederiksborg Amt, hvilket fremgaar af Amtets Beskrivelse 1831. Forfatteren skriver, at allerede faa Aar efter, at de første spanske Faar var komne til Frederiksborg Ladegaard, fandtes der Vædre efter denne Race og i flere Generationer hos mange af Bønderne, thi Vædre fra Stutteriet benyttedes baade af nær- og fjernliggende Beboere, og det hele gik frem indtil Freden 1814 og Pengeforandringen, men saa indtraf uheldige Aar, hvor alle de forædlede Faar døde, Uldpriserne faldt, og i Øjeblikket (1831) er der trods Landhusholdningsselskabets Foranstaltninger saa maadelig Afsætning for fin Uld, at Landmændene »i Stedet for at hæve sig til Velstand ved Skæferiers Anlæg har bebyrdet sig med en i Øjeblikket næsten værdiløs Ting.« Forfatteren giver ikke Krydsningen Skylden, men det kan læses mellem Linierne, at Fabrikkerne kun vilde give nedsat Betaling for Blandingsulden, og i 30'erne nedlagde ogsaa mange sjællandske Landmænd deres blandede Merinoshold uden at erstatte dem med større Faarehold af anden Art.

Men trods det Tilbageslag, der kom efter Krigens opskruede Uldpriser, var Ulden dog den Vare, som under Landbrugskrisen holdt Prisen bedst, og snart kom der igen en rask Stigning, saa at Uldpriserne en Tid var 2—3 Gange højere end Smørpriserne. Ligesom i Sverige satte de ledende ny Kraft ind paa at hæve denne Indtægtskilde for det fattige Land, Jylland fik af »kgl. Naade« sit første og eneste Stamskæferi ved Vejle, og ligesom i Frederiksborg Amt er der i Begyndelsen almindelig Tilfredshed med den om sig gribende Merinosavl; man frygtede ikke, at Priserne igen vilde falde trods Australiens Konkurrence, thi Amerika vilde træde til som Køber, og fint Klæde kom mere og mere

paa Mode¹⁾. Flere fremragende Landmænd havde dog taget til Orde for, at Bønderne skulde blive ved de grove Faar. *Fjelstrup* begrundede det (1827) bl. a. med, at deres Lodder er for smaa til at holde Merinosracen ren, og »Bonden har ingen konstant Race, han klipper grove og fine, Ulden af Nakken, Laar og Ryg, alt kommer tilsammen«. Forhaabningsfulde Resultater læser man om fra de jyske Hedeegne af Krydsning med Hedefaar og halvspansk Blod — indtil Efterspørgslen efter den jyske Hattemageruld aftog og ikke mere vendte tilbage; *Blicher* havde faaet Ret, man skulde ikke »forkvakle«.

Merinosavlen har en berettiget Plads i dansk Husdyravlshistorie; den bidrog mægtigt til at klare Avlsbegreberne i de brede Lag, men blivende Indflydelse paa dansk Faareavl fik den ikke. *Bergsøe* anslog efter Kreaturtællingen 1838 Antal Faar af forædlet Race til 70,000 eller kun 6 pCt. af Bestanden, heraf 40,000 af spansk Race og 28,000 af Marsk- eller engelsk Race; i de følgende 6 Aar gik det raskt nedad »og blandede er Faarene nu de fleste Steder især med Marskracer og spansk Race«. Men saa er ogsaa Toppen naaet. I 1824 naaede Skæferiet i Esrom 1600 Faar; henimod 1850 er det forpagtet ud og har kun 200 Faar, der dog fremdeles skal holdes rene. Efter Kreaturtællingen 1861 udgjorde Merinosfaarene 4,3 pCt. af Landets Bestand, 1,4 pCt. i Jylland, 9 paa Øerne og 17,2 pCt. specielt i Maribo Amt. Men her maa erindres, at da var de saa godt som indskrænket alene til de store Herregaarde. Paa disse betalte de sig fremdeles godt. Efter *Bergsøe* kunde der i gode Skæferier have 2 Rdl. Netto pr. Faar, og antages, at 10 Faar kan holdes paa en Kos Græsning, bliver det 10 Rdl., som sjældent havdes Netto af en Ko. I 1840 anslaaer en Landmand efter egen Erfaring, at 850 Faar (1000 med Vinterlam) svarer i Vinterhold til 130 Køer; regnes 18 Rdl. som Indtægt af en Ko, faas der 400 Rdl. mere ud af Faarene end af Køerne,

¹⁾ Efter *Carl Brun*: »Anvisning til Faarets Pleje og Benyttelse«, 1827, forfærdigedes der følgende Klæde af Merinosulden: 1) Faste, tætte, stærke, middelfine Klæder, 2) Let, tyndt, fint, mindre stærkt Klæde, 3) Superfint Klæde, hvorefter meget udførtes til Levanten og tropiske Lande, 4) Fint, blødt, smidigt Kasimir. Til disse Tøjer krævedes fin, krøllet Uld. 5) Bombasins, fint Veste- og Benklædetøj og mange andre lette og glatte Tøjer, især til det andet Køn. 6) Shawler og deres Kanter, som skal efterligne østerlandske. 7) Fint Garn til Strikning og Brodering. Til disse Ting krævedes lang, smidig, fin, kæmmet Uld.

hvortil kommer, at man kan holde mere end $6\frac{1}{2}$ Faar paa samme Græsareal som en Ko.

Hvis man kan gaa ud fra, at indførte Faar mest har været til Avlsdyr, saa er det først efter 1850, at man sætter Kraft ind paa at forædle med engelske Racer, og vedblivende er det overvejende Southdown og Dishley. I 1845—50 indførtes der kun godt 100 Faar aarlig, i 1855 er det 3980, og i 1860 indføres 5052 Faar, men her er Hertugdømmerne medregnet. Det Billede, man omkring Aarhundredets Midte faar med Hensyn til Raceforædling, er i store Træk følgende:

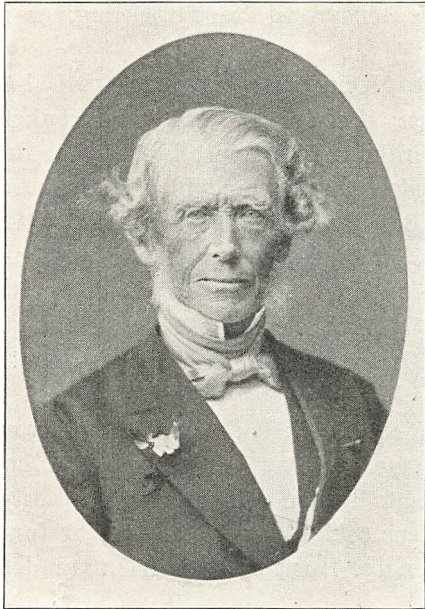
I Maribo Amt med de 17 pCt. Merinosfaar fik denne Avl slet ingen Indflydelse paa Landavl; den synes alene indskrænket til de indvandrede tyskfødte Landmænd; i hvert Fald holdt de fleste andre Hovedgaarde engelske eller hermed blandede Faar. *Bergsøe* skriver ogsaa, at i 1838 var ikke 1 af 10 Faar i dette Amt forædlede, og ikke 1 af 30 var spansk forædlet. Men om-sider fandt Bønderne Faarene for smaa, og da de fik begyndt, gik det raskt. Det hedder i Amtets Beskrivelse 1844, at langt større Betydning end Merinosfaarene havde de 2 Racer faaet, som det Classenske Fideikommis havde indført og holdt i Renavl, nemlig Southdown- og Dishleyfaaret, hvoraf sidstnævnte Hold var flyttet fra Næsgaard til Bjerregaard et Par Mil derfra. Maribo Amts økonomiske Selskab opkøbte herfra Dishleyfaar til Bortlodning, og Bønderne undgik Merinosblandingen. Sagen var for-øvrigt, at de havde kun havt en ringe Husflid; Kornavl; var det dominerende.

Sjællænderne synes at have faaet nok af Merinoskrydsningen allerede i 30'erne, men der var mange store Gaarde med Merinosfaar i Renavl, dog ogsaa en Del med engelske Faar, overvejende Dishley i Sydsjælland, Southdown i Nordsjælland. Bønderne synes imidlertid ikke at have brugt denne Forædling; Lamme-handelen til København spillede ganske vist en stor Rolle, men der var mange Minder fra Stavnsbaandstiden; Lammene maatte mest oplaskes med Komælk, fordi Mødrene ikke havde Mælk, og Bønderne skyede Udgifterne til forædlede Handyr og havde ingen Forstaaelse af deres Betydning.

I Nordjylland havde det hurtigt vist sig, at Merinosfaaret ikke trivedes under derværende Jordbundsforhold og Klima. Dishleyfaaret vandt her stærk Indgang, men i det øvrige Jylland blev det mest Southdownfaaret, der rostes for Haardførhed og for-

holdsvis Nøjsomhed. I Østjylland synes man at have savnet Merinoscentre, hvorfra man kunde faa billige Vædre. I Vestjylland kom man, efter at Ulden havde tabt i Betydning, ind paa Lammesalg; var Lammene ikke gode nok om Sommeren, dreves de efter Høst i Flokke Øst paa til Stub- og anden Græsning, indtil de om Efteraaret var slagtetjenlige.

Paa Fyn havde der kun været Lunkenhed overfor Merinos-

Niels Erik Hofman (Bang), f. paa Hofmansgave 1803, d. s. St. 1886. Etatsraad, Stamhusbesidder. I en Aarrække kgl. Skæferidirektør i Sverige. Alsidig Foregangsmand i Landbruget (og Havebruget). Særlig kyndig og virksom for Faareavlens Forbedring.

avl, da man her var kommen videst med Kvægavl og Mejerier. I Svendborg Amt var der allerede i forrige Aarhundrede indført ikke saa faa engelske Faar, og Dishleyfaaret havde Overtaget. Fra Nordfyn blæser der en Tid en Modvind. *N. E. Hofman (Bang)*, der vel var Tidens største Specialist i Faareavl, havde efter at have kaseret Merinosfaarene, søgt at samle det bedste indenfor Landracen og udvikle denne i sig selv ved Udvalg. Han fik ogsaa med Støtte af Fyns Stifts patriotiske Selskab oprettet et Alvscenter herfor paa Hofmansgave 1842 og mente en Tid, at det var blevet noget af en Mode- og Forfængelighedssag med de store Faar. I et Foredrag i Odense 1862 indrømmer han dog, at

Dishleyfaaret bør nyde Fortrinnet, hvor man er kommet vidt med en kraftig Ernæring, og her fastslaar han med stor Kyndighed den Retning, som herefter skal følges: »Da Agerbrugets Opkomst og det stigende Begær efter store, tidligt udviklede Lam gjorde det naturligt, at vi søgte til England og Skotland efter Avlsmateriale, havde det været ønskeligt, om vi havde faaet Skæferier, hvorfra vi kunde faa gode Handyr, men for Faar er det dog mindre nødvendigt end for Heste og Kvæg, naar blot

vi imellemstunder skaffer nye og gode Vædre fra England og Skotland, thi her blander man kun til Slagt, medens vi i Danmark mere os med at blande baade til Avl og til Slagt. Det skal dog ogsaa indrømmes, at Udvalget er for lille, og at Faarets hurtige Udvikling gør det mindre vanskeligt for Opdrættere selv at lave Race ved Krydsning, men man maa ikke uden Princip blande forskellige Racer, og man maa oftere anskaffe sig gode og nye Vædre af ublandet Race til Forfriskning af Blodet.«

Øerne.

Racer	1861	1871	1881	1893	1898
Languldede	4845	1187	3931	2436	2789
Mere kortuldede	450	572	826	619	1236
Landrace o. a. Racer ...	16587	17772	13715	7123	2692
Merinos.....	881	249	188	337	—
Tilsammen...	22763	23780	18660	10525	6717

Jylland.

Languldede	2122	3417	4528	5422	8046
Mere kortuldede	412	754	1625	3979	9433
Landrace o. a. Racer ...	37744	44001	37148	20060	7004
Merinos	307	93	156	283	—
Tilsammen...	40585	48265	43457	29744	24483

Hele Landet.

Languldede	6967	8604	8459	7858	10835
Mere kortuldede	862	1326	2471	4608	10669
Landrace o. a. Racer ...	54331	61773	50843	27183	9696
Merinos.....	1188	342	344	620	—
Tilsammen...	63348	72045	62117	40269	31200

Som rimeligt var i en Overgangstid, da Landfaarene og andre Forhold endnu var meget forskelligartede, blev der prøvet med flere Racer, hvilket efterhaanden samlede sig om Dishley, Cotswold og Oxforddown til de større Faar, Southdown, Shropshire og Cheviot til de mindre. Udviklingen i det 19. Aarhundredes sidste Halvdel kan belyses ved foranstaaende Tal fra nogle af de officielle Tællinger. Til Tabellen bemærkes, at Tællingerne 1861, 71 og 81 omfatter samtlige Vædre, medens Tallene for 1893

og 98 er begrænset til »Vædre, der bedækker«, hvilket dog neppe gør stor Forskel. At der ingen Merinos er opført 1898 skyldes, at denne Race da var udeladt paa Tællingskemaet; hvad der fandtes heraf, er da gaaet ind under »andre Racer«, der i nærværende Tabel er slaaet sammen med »Landrace«, som udgør det aldeles overvejende Antal. Til »languldede« er bl. a. regnet Dishley (Leicester), ligesom Marskfaarene rimeligvis hovedsagelig er talt med herunder; til »mere kortuldede« er bl. a. henført Southdown, medens Oxforddown og delvis Dishley formentlig er henført til »andre Racer«.

Udførselen af Faar og Lam havde fra Kongeriget været rent ubetydeligt i dette Tidsafsnit. Der udførtes i 1860 fra Monarkiet 43,174 Stkr., men heraf fra Kongeriget kun 267 til en Værdi af 1602 Kr. Beregnet efter Udførselsværdien ansloges ifølge *Bergsøe*: »Danmarks Statistik« 1845 et Faar til en Værdi af 7 Kr., o. 1865 til 20 Kr. og o. 1885 til 40 Kr. Derimod var der en aarlig Udførsel af ca. 1 Mill. Pd. Uld og heraf de $\frac{3}{4}$ fra Kongeriget.

III.

KØDFAARENES TIDSRUM FRA 1860.

MEJERIDRIFTEN ÆNDRER FAAREHOLDETS KARAKTER.

Om end man var tilfreds med Merinosskæferierne, saa længe Uldpriserne holdt sig, var Korn-, Smør- og Flæskepriser dog henimod 1860 steget saa stærkt, at man begyndte at tvivle om det store Faareholds Lønsomhed. Det var jo klart, at skulde disse Fordele tages med, maatte Bedriften delvis omlægges; til Kvæg maatte skaffes Græsning af en anden Art, og den kunde bedre udnyttes af Kødfaar; men med Kødfaar regnede man modsat Uldfaarene: Jo større Hold, desto mindre Gevinst pr. Individ. Som et Indlæg i Drøftelsen af dette Spørgsmaal meddeler *E. Tesdorpf* 1860, at han efter forudgaaende 10 Aars Erfaringer regner, at naar hver 100 Køer giver 2400 Rdl., kan 75 Køer og 350 Faar give 2908, men 12 Køer og 800 Faar kun give 2821 Rdl. Han holder paa en Indskrænkning af Faarenes Antal, men at de 2 Dyrearter iøvrigt maa følges jævnsides for at have flere Kilder at øse af; til Fordel for Køerne talte, at Priserne paa Smør, Ost og Flæsk i de sidste 10 Aar var stegne 25 pCt. Mange forsøgte at forene Kød- og Uldproduktion, enten ved at vælge det større Rambouilletfaar eller ved at krydse Merinosfaarene med engelske Vædre. En Skæfer *Labuhn* meddeler 1867, at han har i sin Tid havt godt Resultat af $\frac{3}{4}$ Dishley- og $\frac{1}{4}$ Merinoskrydsninger; han anbefaler at købe Negrettifaar, krydse dem med Dishley, dette Halvblod endnu en Gang med Dishley, og saa af disse $\frac{3}{4}$ Blods Dyr at udvælge Vædre til Flokken. Det kan skønnes, at man ikke rent havde forkastet den Tanke at anvende Trekvart- og Halvblods Handyr, men det synes dog ikke at have været brugt. Efter 1864 begyndte Uldpriserne at dale, og Vægtskaalen hældede mere og mere til Fordel for rene Kødtyr. Efterhaanden

offentliggøres der flere Regnskaber, men disse har dog kun ringe Værdi for Efterkommerne, da man ikke kan skønne Udgiftssiden, som er mangelfuldt belyst. Imidlertid kan det ses, at Faareholdet betalte sig godt, da ogsaa Kødpriserne var gode. Nogle enkelte Træk til Belysning af Forholdet skal anføres.

En Landmand ved Ringsted oplyser 1864, at hans Faarehold paa 22 Faar (danske men forædlede) gerne giver ham Brutto 300 Rdl. foruden Gødningen, og tvivler om, at navnlig Bønderne vil naa et lignende Resultat af de faa Køer, de kan holde i Faarenes Sted. Det er 13—14 Rdl. Brutto pr. Faar, og det er netop det samme Tal, vi finder ogsaa fra større Faarehold. Fra Lolland meddeles et Regnskab 1866, der viser følgende Resultat: Til 150 danske Faar og Beder havdes kun 40 Tdr. Ld. Græs af slet Beskaffenhed efter 3 Aars Korn. Regnes 2 Beder = 1 Faar, havdes 170 Faar samt 156 Lam, og fik Græsningen betalt med 4 Rdl. pr. Td. Ld., ikke meget, men betænk den ringe Plads i Sædsnittet. — Efterhaanden er man kommen ind paa at vinterfodre selv de spanske Faar noget stærkere. *E. Tesdorpf* meddeler 1864, at han i længere Tid har givet Goldfaarene $\frac{1}{3}$ Pd. Kærne daglig og Moderfaarene 5—6 Tdr. Rutabaga pr. Stk. om Vinteren og ogsaa opnaaet 10 Rdl. pr. Stk. for Beder. *A la Cour* har meddelt, at medens spanske Beder kunde lægge 1,4 Pd. pr. 1000 Pd. levende Vægt paa sig om Dagen ved et Foder af 1,3 Pd. Ærter foruden Roer og Hø, saa kunde Kødfaar lægge 2—3 Pd. pr. 1000 Pd. levende Vægt paa sig om Dagen, men hertil krævedes 2 Pd. Kraftfoder foruden Roer og Hø.

Det fyldigste af de offentliggjorte Regnskaber paa den Tid fremlagde Inspektør *Buus*, Rosvang, i Landhusholdningsselskabet 1873. Han havde i Løbet af 5 Aar dannet en Stamme af indkøbte jydsk Faar, kun Halvdelen engelsk forædlede, ved Krydsning med Cotswoldvædre. Besætningen var i 1872 845 Individuer, hvoraf 500 Moderfaar. Indtægten var baseret paa Salg af Uld, $\frac{5}{4}$ Aars Beder og $3\frac{1}{2}$ Aars Udsætterfaar. Vinterfoderet var 2 Pd. Hø, 1 Pd. Halm, $\frac{1}{2}$ Pd. Ærter og 8—9 Pd. Roer daglig pr. Stk. Der var solgt Uld for 4331 Rdl. Beder à 20 Rdl. og Fedefaar à $16\frac{1}{2}$ Rdl. pr. Stk. 7932 » Slagtning, Husholdning, Tillæg o. a. 1323 »

Samlet Indtægt var 13,584 Rdl. eller 16 Rdl. pr. Faar af Besætningen. *Buus* sammenligner dette Udbytte med Fedning af

jydske Stude og kommer til det Resultat, at 5 Faars Vinterfodring svarer til en Studs, men medens Studen kun giver 30—40 Rdl., giver de 5 Faar 75 Rdl., hvilket vil sige, at det jydsk Kød kvæg trænger til Forbedring. — Til Sammenligning meddelte *Buus* yderligere Udbyttet af en Besætning i Marsken paa 100 Faar, forædlet med Cotswoldvædre. 40 Moderfaar og 20 drægtige Gimmere kunde give 80 Lam, nemlig $1\frac{1}{2}$ pr. Faar og $\frac{3}{4}$ pr. Gimmer. Af en saadan Besætning kunde der sælges Uld, Lam og Udsætterfaar for 26 Rdl. pr. Faar eller med Fradrag af Tillæget 23 Rdl., og der var næsten ikke andre Udgifter, end at Faarene græssede i lukkede Fenner hele Vinteren, men hertil krævedes ogsaa 5—6 Tdr. Ld. pr. Faar, og det havde altsaa ikke Interesse for kongerigske Forhold.

Alligevel var det netop Marskfedning og den engelske Fedning paa Græs, man i dette Tidsrum efterlignede. I Modsætning til de spanske Faarehold lod man Bederne afgaa tidligt, $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ Aar gamle, og Moderfaarene afgaa efter 3die Lægning $4\frac{1}{2}$ à 5 Aar gamle. Bederne var lette at fede til Midsommer, og Moderfaarene efter 3die Lægning i fuld Kraft til Fedning, saa de endog var færdige til Salg paa Græs. Det krævede gode Græsgange men gav billigt Kød. Man søgte vel at holde Moderfaarene lidt nær til Landfaaret for at drage Nytte af dettes Frugtbarhed og Nøjsomhed, men krydsede iøvrigt med større engelske Racer for at give god Slagtevægt; Lammene naaede gerne en Slagtevægt af 80 Pd. og Faarene næste Aars Midsommer 140—150 Pd. med 8—9 Pd. Uld i 2 Klipninger. 2—3 Maaneders Lam kunde give en daglig Tilvæxt af 0,65 Pd., og en 120 Pd.'s Bede daglig 0,4—0,5 Pd. Tilvæxt paa Græs.

Fra midt i 60'erne begyndte altsaa Herregaardene at give Merinosfaarene Rejsepas, og dette sammen med, at de ved Overgangen til Kødfaar indskrænker Faarenes Antal, giver det første Nedslag i Landets Faarebestand, men alligevel ikke større, end at det fuldt opvejedes ved Fremgangen i Faarenes Kvalitet, og Bønderne holdt ud til omkring 1880. Deres Faarehold var anlagt paa Hjemmeforbruget, og trods stigende Velstand og Forfinelse var hjemmegjort »Hvergarn« fremdeles det stærkeste at slide paa. Men fra det Tidspunkt, da Andelssystemet gav dem Adgang til højeste Smørpriser, og der samtidig kom Nedslag i Kødpriserne, er Faareholdets Tilbagegang ustandselig fortsat. Der skal paa dette Sted anføres Statistik for Faarebestanden fra 1838 til Nutiden, fordi

det formentlig er mest interessant at se den i Sammenhæng; bageste Talrække angiver Antal Faar pr. 100 Stkr. Hornkvæg for hele Landet.

Aar	Faar og Lam. 1000 Stkr.			Pr. 100 Stkr. Kvæg
	Øerne	Jylland	Hele Landet	
1838.....	—	—	1645	192
1861.....	680	1069	1749	156
1866.....	673	1202	1875	158
1871.....	626	1215	1842	149
1876.....	536	1183	1719	127
1881.....	460	1089	1548	105
1888.....	327	898	1225	84
1893.....	312	934	1247	73
1898.....	255	819	1074	62
1903.....	193	683	877	48
1909.....	145	581	727	32
1914.....	95	419	515	21
1920.....	102	438	540	22
1921.....	93	429	522	20
1923.....	60	314	374	15
1925.....	40	220	261	9
1926.....	36	197	233	8

Man skulde tro, at man kunde skrive Faarets Gravskrift med det samme, og nu indføres der for over 2 Mill. Kr. levende el. slagtede Lam til København. Man hører undertiden det Spørgsmaal: er det mon rigtigt at lade dette Marked gaa over paa Udlandings Hænder? — Da Indførselen af Faar utvivlsomt belyser indkøbte Racedyr til Avl, og da Udførselen af Faar og Lam ikke kan føres længere frem end til 1892 og 1893, da henholdsvis England og Tyskland lukkede for levende Faar, skal ogsaa denne Statistik anføres her.

	Faar, Lam og Beder.			
	Indførsel		Udførsel	
	Stkr.	Værdi 1000 Kr.	Stkr.	Værdi 1000 Kr.
1865.....	8654	—	38866	—
1870.....	10803	—	7862	—
1875.....	5204	—	71330	—
1880.....	23651	—	87328	—
1885.....	21716	216	52597	1315
1890.....	24289	291	72171	1804
1892.....	15125	182	9398	220
1893.....	7	—	1932	39

Der udførtes i samme Tidsrum 3—4 Mill. Pd. Uld aarlig, men Indførselen steg samtidig fra 6—800,000 til ca. 2 Mill. Pd.

Naar Antal Faar pr. 100 Stkr. Hornkvæg fra 1838 til 1926 gik ned fra 192 til 8, skyldes dette dog ikke Formindskelse af Faarebestanden alene men tillige Forøgelse af Hornkvægsbestanden, fra 858 000 til 2.838 000.

Til den her anførte Statistik skal iøvrigt bemærkes, at Nedgangen i Faarebestanden skyldtes ikke alene Herregaardene; og saa Bønderne var komne ret godt med paa Mejeridriften, hvad Vand- og Ismejerier havde muliggjort, og desuden var Fællesmejerierne begyndt 1868; sammen hermed havde Bønderne afknappet Faareholdet noget, dog ikke anderledes, end at de havde ombyttet de mange tarvelige Dyr med færre men større og mere forædlede. Efter Kreaturtællingen i 1898 fandtes 65 pCt. af Danmarks Faarebestand paa Gaarde med 1—12 Tdr. Hartk., 28 pCt. paa Jordbrug under 1 Td. Hartk. og kun knapt 4 pCt. paa Gaarde over 12 Td. Hartk. I den følgende Tid gaar ogsaa Bønder i Spidsen for Dannelse af fremragende Faarestammer. Men just som Faaret var ved at rejse sig af sin Nedværdigelse som Askepot blandt Husdyrene, begyndte man at afskaffe det.

PRISERNE FALDER. TIDLIGE LAM SOM TREDJE FASE.

Under Landbrugskrisen 1880—1900 fulgte Priserne paa Faarekød stærkt med ned — bortset fra nogle faa Aar omkring 1890 —, hvilket kan ses af nogle Tal fra Næsgaard, som *A. la Cour* har meddelt i »Landmandsbogen« 1895. For $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ Aars Beder à 118 Pd. og for 4—5 Aar gl. Faar opnaaedes i Øre pr. Pd.:

1882.....	30,1	1886.....	19,9	1890.....	25,9
1883.....	28,9	1887.....	20,0	1891.....	23,4
1884.....	24,6	1888.....	27,2	1892.....	21,4
1885.....	21,7	1889.....	25,9	1893.....	20,9

Der meddeles S. 624 Prisnoteringer fra Københavns Kvægtorv, men disse har ikke kunnet føres saa langt tilbage som til 1890—1900.

Nedgangen i Faarebesætningerne skyldtes dog i Hovedsagen hele den Omlægning af Driftssystemerne, som fandt Sted i 80—90'erne, hvorved der forsvandt en Mængde af, hvad man med en fælles Betegnelse har kaldet »Faaregræsning«: de fler-aarige Græsmarker, Brakgrøfter og Volde, grøngroede Stubmarker, Hede etc., og man syntes ikke at kunne faa Faaret passet ind i den moderne Drift med 1- à 2-aarige Græsmarker, Stald-

foder, Roer og den stærkere Dyrkning af Jorden overhovedet. Thi det var selve Besætningerne, der nedlagdes; i 1903—23, da der dog var blevet ret gode Markedspriser igen, reduceredes Faarebesætningernes Antal i Jylland med 30 pCt. og paa Øerne med over 60 pCt., medens de resterende Besætninger indskrænkedes med 25 og 30 pCt., henholdsvis i Jylland og paa Øerne.

Dette blev imidlertid kritiseret. Man hævdede, at Fejlen var, at man vedblivende holdt Faar, som var det Uddyr, medens de nu maatte betragtes som Fedekreaturer. Man skulde saaledes ikke holde Southdownfaar, hvor man havde Foder nok til Oxforddown; man udnyttede for lidt de moderne Racers tidlige Modenhed; et Oxforddownfaar f. Ex., som paa 1 Aar kunde naa en Vægt af 10—11 Lpd., vilde i 2det Aar kun lægge yderligere 3—4 Lpd. paa sig; Ulden betød ikke saa meget nu som fordem. Faarehold kunde godt være lønnende paa frugtbar Jord, naar man indskrænkede det til den Græsning, Kvæget ikke kunde udnytte, og solgte paa de Aarstider, da Kødpriserne var højest. — Hvad Avlen angik, kritiserede man, at ganske vist var Landfaarene ombyttede med engelske Faareslags, men der manglede meget i, at Plejen var paa Højde med den engelske, hvorunder de var udviklede. Derfor var der en Tendens til Tilbagegang, som man kun bødede paa ved at anskaffe en tilfældig Væder af tvivlsom Godhed og tære paa den Smule Forædling, indtil man opsøgte en ny af samme Slags, medens Avlen krævede hyppig gentaget Tilførsel af forædlede Vædre, der kunde give stort, tidligt udviklet Afkom til Fedning. Kritikken bærer her hen imod de senere Faareavlsforeninger. — Endelig fremdrog man Exempler fra Udlandet, hvor betydeligt Faarehold var forenet med intensivt Landbrug. I England havde man ganske vist det yppige Græs og milde Klima, men i mellemtyrke Sukkerroeegne var Forholdene som hos os, og her benyttedes forholdsvis store Faarebesætninger til at omsætte Sukkerroeaffald, Halm og indbjerget Afgrøde, der ikke med Fordel kan udnyttes af Kvæg, sammen med Kraftfoder og Rester af Foder paa Marken. Man overlader Opdrættet til Egne med særlig Faaregræsning, men køber det hen paa Sommeren til Indsætning paa Fedestalden, og kun en kort Tid afgræsser Faarene Grøn-fodermarker, Stub og Roerblade om Efteraaret.

Det blev dog ikke denne Vej, man fulgte, men Lammesalg, specielt smaa tidlige Lam, for hvilke Hovedsæsonen er Januar—

Marts. *A. la Cour*, Næsgaard, var den første, men snart fulgte flere efter; for 37 Pd.'s Lam kunde der faas 20—22 Kr. i København; der blev ogsaa Marked for dem i de større Provinsbyer, og Priserne holdt sig. Ved at sælge Lammene i Foraaret og Sommeren slap man for den vanskelige Efteraarsperiode, naar undtages Tillægslammene; man lod som i Uldfaarenes Tid Moderfaarene bære Lam, saa længe det nogenlunde kunde gaa an, 5—6 Gange, og opnaaede derved større Frugtbarhed, da første Gangs Fødsel giver færre Tvillinglam, og unge Gimmere det svageste Afkom. Nogle kom ind paa at lade Faarene læmme 2 Gange aarlig. En nuværende Opdrætter, Inspektør *Bendt Jensen*, Østergaard paa Amager, har herom meddelt mig som sin Erfaring, at 2 Gange Læmning nedsætter Antal Tvillingfødsler, men der fødes dog langt flere Lam. Saaledes har hos ham 58 Faar i Tiden 1. Septbr. 1926—31. Maj 1927 født $64 + 58$ Lam = 122 eller en Fødselsprocent af 207,9. Dette er dog ikke Gennemsnit af hele Besætningen. Paa Eskemosegaard i Nordsjælland havde man i 1909 af 170 Moderfaar en Fødselsprocent af 150. I 80—90'erne ansaas en Fødselsprocent af 125—136 for god. At Frugtbarheden er arvelig, er jo iøvrigt utvivlsomt; Statistikken antyder ogsaa, at den er højnet. For hver 100 Moderfaar fødtes følgende Antal Lam:

	Øerne	Jylland	Hele Landet
1893.....	142	119	124
1898.....	158	132	138
1909.....	165	146	150
1914.....	161	148	151

Om 2 Gange aarlig Læmning tilføjer imidlertid Inspektør *Jensen*: »Om 2 Gange Læmning paa et Aar er at anbefale, er dog tvivlsomt, da Faarene lider derunder, og det vil kun være tilraadeligt at forcere Avlen efter en Vinterlæmning, hvor Lammene kan sælges faa Uger efter Fødselen samtidig med, at det er drægtigt, thi i saa Fald bliver Dyret, trods stort og kraftigt Foder, underernæret, hvad Mineralstoffer angaar, Ulden falder af, og Tænderne bliver daarlige.«

I 1892 lukkede England og i 1893 Tyskland for levende Faar, hvilket vakte nogen Ængstelse her hjemme. Den første Prøvesending af slagtet Faarekød fra Esbjerg i Novbr. 1892 viste dog efter Konsulent *Arups* Beregning, at Tabet ved at sende Dyrene i slagtet Tilstand næppe vilde andrage mere end $1-1\frac{1}{2}$ Øre pr.

Pd. levende Vægt, og at, hvis de var sendt levende, vilde de alligevel kun have opnaaet en Pris af 26 Øre pr. Pd. Hvis de lave Priser snart afløstes af højere, gav Forbudet ikke Anledning til at indskrænke Faareholdet.

Fra 1895 begyndte Priserne at rette sig, og hen imod 1900 slog Statskonsulent *Appel* gentagne Gange kraftigt til Lyd for, at nu var Tiden inde til at gøre noget for Faareholdet, »vi har jo dog 1 Mill. Faar endnu, og det spiller alligevel en Rolle, om der kun kommer det halve ud af, hvad der kunde, hvis de blev Genstand for samme Avl og Pleje som vore andre Husdyr; vi tiltrænger i høj Grad gode, rene Stammer af Køddyr; især de bedre Kvaliteter af Faarekød noteres stadig højere paa de engelske Markeder end Oxekød.« I 1902 holdt *Appel* et Foredrag i Landhusholdningsselskabet, hvori han udtalte, at om Udvidelse af Holdet kunde der neppe blive Tale, men Faareavlen maa ind under de samme Fremskridts Love som vore andre Husdyr. Han henviste til de gode Priser for Lam paa Københavns Kvægtorv og tilføjede, at der var Brug for mange flere Lam, end vi kunde skaffe. Endvidere burde Læmningen fremmes til noget tidligere paa Aaret; Priserne paa Bedekød i England noteredes 6—7 Øre højere efter Jul end i Efteraarsmaanederne, men ikke desto mindre foregik Størsteparten af vor Export om Efteraaret. Det laa for en Del i, at Vinterfodring af Faar kendte vi næsten ikke noget til; paa gode Egne kunde dog vist med godt Udbytte indkøbes unge, magre Beder om Efteraaret, lade dem udnytte Efteraarsgræsningen, og derefter fede dem op med Roer; han slog til Lyd for Fodringsforsøg med Beder, men navnlig for Stammedannelse; nu havde vi flere Stambesætninger som Enggaardens, Børkopgaardens, Næsgaards, Eskemosegaardens o. fl., der kunde danne Udgangspunkter som Centrere.

Naar undtages Børkop var disse Stammer grundlagte paa Krydsning med Oxforddownracen, der 1872 var indført til Søholt paa Lolland og efterhaanden fortrængte næsten alle andre Racer undtagen Dishley, og selv denne blev stærkt trængt. Man vedblev vel at bruge lidt Cotswold og Shropshire, men i Hovedsagen benyttedes efter 1900 kun Oxford og Dishley; derved er danske Landfaar blevne mere ensartede, og om vi end ikke tør kalde det en Landrace, da der stadig maa blodfornyes, er der dog naaet et betydeligt Skridt i samme Retning som med de andre Husdyr. Medens Landracen omkring 1840 kun havde en Vægt af 60—80

Pd., havde Moderfaar paa Rosvang omkring 1880 en Vægt af 150—180 Pd. og paa Enggaarden omkring 1900 af 200—250 Pd.

Hvorledes Raceforholdet stillede sig lidt ind i det 20. Aarhundrede, ses til en vis Grad af følgende Statistik over Antal Vædre, der bedækker:

Aar	Oxfordd. o.l. Racer	Dishley o.l. Racer	Andre Racer	Ialt	
Øerne	{ 1909	1267	197	1842	3306
	{ 1914	970	165	679	1814
Jylland	{ 1909	4708	860	11214	16782
	{ 1914	4639	828	6452	11919
Hele Landet	{ 1909	5975	1057	13056	20088
	{ 1914	5609	993	7131	13733

Siden 1914 haves ingen Racestatistik.

FAAREHOLDET EFTER 1900.

AVLSFORENINGER OG STAMBØGER.

Som naturligt var det navnlig fra Jylland, at Bevægelsen udgik for at faa Faareavl ind under samme rationelle Ledelse som anden Husdyravl. I 1900 nedsattes et »Udvalg til Faareavlens Fremme«, der forberedte Oprettelse af Avlsforeninger. De samvirkende Landboforeninger tiltraadte, at der til Husdyrlovens Revision opførtes et Beløb af 5000 Kr. til Støtte for Foreninger og Centrer, hvilket ogsaa bevilgedes i Loven af 1902; der kunde faas 50 Kr. pr. Foreningsvæder. Paa Landhusholdningsselskabets Opfordring skrev A. Appel i 1901 sin Bog om »Faareavl og Faarehold«, og Udvalget bevilgede 200 Kr. til Foredrag; endvidere skulde Sagen fremmes ved Dyrskuer.

Allerede i 1903 var der dannet 35 Avlsforeninger, hvoraf 30 i Jylland, 5 paa Sjælland og Samsø, og overvejende med Oxforddownvædre, 1 Forening med Dishley- og 1 med Shropshirevæder. Appel bemærkede, at det var ikke udelukket, at visse Foreningsmedlemmer var nok saa godt tjente med et mindre Faar, men Stemningen var overvejende for store, hurtigvoxende Lam og dette igen bestemmende for Valg af Væder. I 1905 var Foreningernes Antal naaet 68, flest i Viborg Amt, hvor der nu dannedes

en Sammenslutning af Foreningerne bl. a. med det Formaal at udvexle Vædre og saaledes udnytte det gode Avlsmateriale fuldt ud saa længe som muligt.

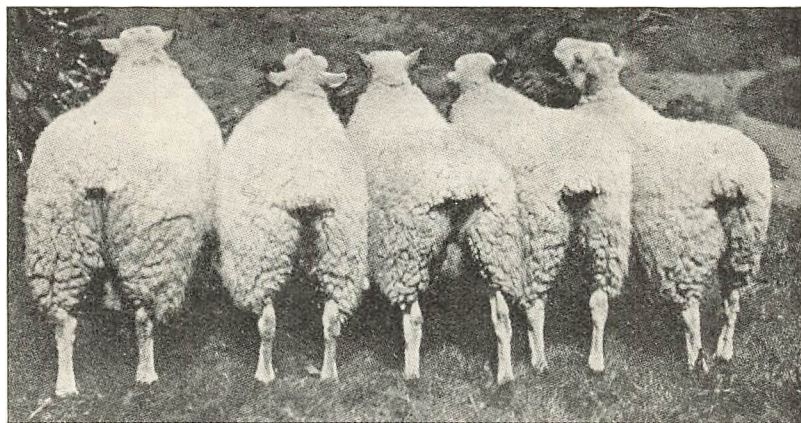
Det var ogsaa Foreningerne i Viborg Amt, der tog Initiativet til Udgivelse af Stambøger; ved det jydsk Delegeretmøde 1907 forelagde Hofjægermester *Krabbe* til Hald Sagen, og det hedder i Motiveringen: »Efterspørgselen efter og Kravet til gode Vædre er steget. Her staar man overfor den Vanskelighed, at der ikke findes nogle tilgængelige og overskuelige Slægtsoptegnelser. Tiden er kommen til at faa trykte Stamtavler for vore gode og

David Lassen med sine Oxforddowns. Efter Stambog over Vædre I.

racerene Faareslægter. Prisen paa fortrinlige Vædre er saa stor, at man maa kræve at vide fuld og overskuelig Besked for at faa Plan og Maalbevidsthed ind i Avlen.« Delegeretmødet vedtog en Resolution om, at Samvirksomhedens Stambogførelse burde udvides til Faareavl, og ved et Møde i de samvirkende danske Landboforeninger samme Aar blev det vedtaget at udgive en Stambog over Vædre. — Allerede et halvt Aar efter, i Maj 1908, kunde *Appel* forelægge 1. Bind af »Stambog over A. Vædre af Oxforddown Race og B. Vædre af Leicester Race«, omfattende henholdsvis 113 og 49 Vædre af de 2 Racer. I de 6 Bind, som ialt er udkomne, er optaget 524 Vædre, deraf 389 Oxforddown og 135 Leicester; hvert Bind ledsager *Appel* med et orienterende Forord om Faareavlens Udvikling og Vilkaar.

Det karakteristiske i Stambøgerne er, at skønt Dyrene er valgte fra flere Avlscentre eller Foreninger med anerkendt god Stamme og godt Afkom, kan det aldeles overvejende Antal Vædre af begge Racer føres tilbage til to banebrydende Centre, nemlig *David Lassens* Besætning af Oxforddownfaar paa Enggaarden i Aalborg Amt (Billeder S. 620 og 623) og Brødrene *Petersens* Besætning af Leicesterfaar (Dishleyfaar) paa Børkopgaard ved Vejle (Billeder S. 621 og 624). Begge Stambesætninger var kun smaa, en halv Snes Moderfaar og 1—3 Stamvædre, og begge var de grundlagte i Begyndelsen af 80'erne med engelskforædlede dan-

Leicester-Faar hos Brdr. *Petersen*, Børkopgaard. Efter Stambog over Vædre VI.

ske Moderfaar og jævnlig Blodfornyelse af Vædre fra England. I saa smaa Besætninger kunde Slægtskabsavl ikke rent undgaas, hvilket krævede større Aarvaagenhed og Kyndighed i Udvalget og hyppigere Blodfornyelse fra Centre i England. *David Lassens* Stamme paa Enggaarden var forplantet videre af hans Søn Dyr-læge *Lassen*, Haverslev ved Arden, men ogsaa denne Besætning omfattede kun en halv Snes Moderfaar. At gaa nærmere ind paa Enkeltheder i Stammedannelsen tillader Pladsen ikke her, men fra disse smaa Stammer erhvervedes mangt et fortrinligt Avlsdyr til de større Centre, hvorfra gode Avlsdyr gennem Faare-avlsforeningerne spredtes videre ud i den almindelige Landavl, og denne Forenkling — 2 Racer og 1 grundlæggende Stamme af hver — var et yderligere Skridt hen imod Ensartethed og Konstanthed, skønt Dannelse af en virkelig Landrace aldrig blev

Maalet; hertil var Omraadet for lille, thi sammen med den smukke Udvikling i Avlen aftog stadig Faarebestanden og var i 1914 kun $\frac{1}{2}$ Mill. Stkr.

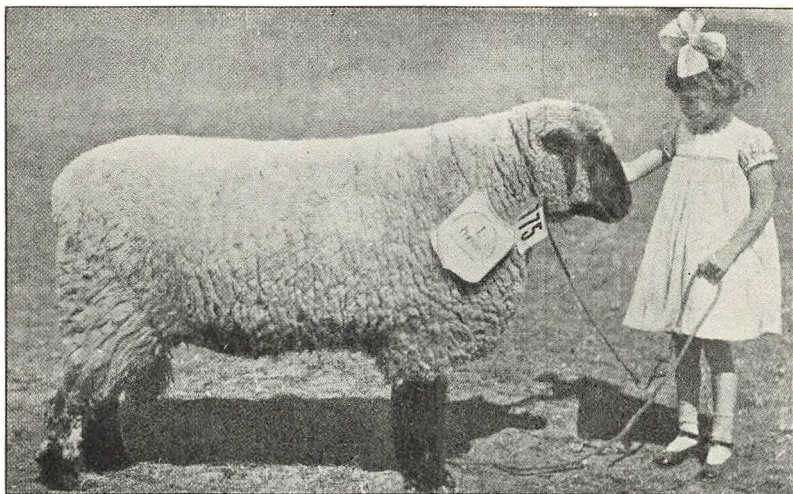
I 1910 var der 110 Faareavlsforeninger, 93 i Jylland og 17 paa Øerne, og Tallene i de enkelte Landsdele er vel egentlig »historiske« paa en Tid, da det var blevet modsat af, hvad det var for 100 Aar tilbage: Den Gang var Regeringen ivrig for Faareavlen, men Bønderne ret passive; nu var Bønderne blevne interesserede, men Regeringen svigtede. Det var nemlig aldeles overvejende Folk med smaa Faarehold, der havde sluttet sig sammen i Avlsforeninger, men i Husdyrloven 1912 blev de 5000 Kr. til Faareavlens Fremme strøget.

Antal Faareavlsforeninger 1910

Fyn..... 8	Viborg Amt 38	Randers Amt... 6
Sjælland 4	Ribe — 17	Thisted — ... 3
Samsø 4	Vejle — 13	Aarhus — ... 2
Bornholm 1	Ringkøb.— 12	Andre Amter .. 2

At saa lille et Beløb som 5000 Kr. til en enkelt Husdyrart skulde stryges paa Finansloven, faldt mange i Landbruget for Brystet, og om det stod i Forbindelse med den uforstaaende Kritik uden for Landbruget — som Exempel paa Rundhaandethed til dette Erhverv — at Landmændene kunde faa 50 Kr., blot de vilde holde en god Væder, være usagt. *Appel* følte sig øjensynlig skuffet over denne ringe Forstaaelse af et Arbejde, hvori han havde gjort en betydelig Indsats; han hævdede straks, at det var »misforstaaet Sparsommelighedshensyn«. Det var jo ingen billig Historie at opdrætte Avlsdyr; det bragte mangan Skuffelse og krævede Afsætning og god Betaling for, hvad godt der opnaaedes, men netop her havde Centrere og Foreninger været hinanden til gensidig Fordel; Centrerne havde faaet udvidet Afsætning, saa de havde kunnet arbejde sig op endog til en ikke uvæsentlig Export af Avlsdyr, bl. a. til Sverige og Rusland, og til gode Priser (der opnaaedes for extra gode Avlsdyr fra 500 Kr. indtil undtagelsesvis 1000 Kr. under Krigen), og saasom der stadig havde været gode Afsætningsvilkaar for tidlige Lam, havde omvendt Foreningsmedlemmerne haft god Nytte af det forædlede Avlsmateriale. Den Betragtning, at »kan Foreningerne ikke bestaa uden Tilskud, maa de hellere forsvinde«, var næppe helt rigtig; det var i hvert Fald Statstilskuddet, som havde givet den ydre Impuls til, at Arbejdet var taget op, og at Interessen havde bredt

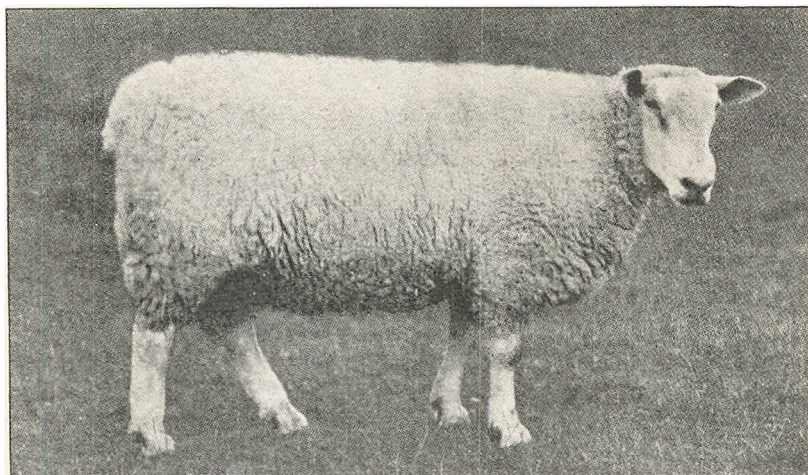
sig til Egne, som ikke straks fulgte med, navnlig i Jylland, til Dels ogsaa paa Fyn; kun paa Sjælland var Interessen aftagende. Og det drejede sig om smaa Faarehold, hvor Udgiften til Stambøger betød en Del. Ingen havde som *Appel* Overblik over Stillingen, og Hovedindtrykket bliver, at det var for tidligt at stryge Statstilskuddet. Den umiddelbare Følge blev, at en Del Foreninger nedlagdes Aaret efter, uden at nye oprettedes, og i 4. Bind af Stambøger 1917 skriver *Appel*: »At unddrage Foreningerne det beskedne Tilskud var at lægge en død Haand paa det rationelt organiserede Avlsarbejde.«

Mister Stilgoe, Oxforddown-Race, Stb. Nr. 348, tillagt 1919 hos *H. W. Stilgoe*, England, købt Efteraar 1919 af *Karl A. Karlsen*, Karlsminde, Vedum, Aalborg Amt, for 1000 Kr.

Men af en Eftertid, som kan se historisk paa Sagen, maa der ogsaa gøres en Indrømmelse til den Betragtning, at var Faarehold ikke mere lønnende, end at 50 Kr. for Indkøb af en Væder i Forening skulde betyde noget væsentligt, nu da Interessen og Forstaaelsen af Tingen burde være vakt, saa fortjente det ikke, at der kunstigt holdtes Liv i det. Der har været andre og større Aarsager til Nedlæggelse af Faareholdene, men hvilke var de? Ja i Priserne kan vi i hvert Fald kun finde dem relativt set, d. v. s. i Forhold til andre Husdyrprodukter, thi tidlige Foraars- og Sommerlam, ikke altid Spædlam, var efterhaanden blevet Hovedindtægten, og nedenstaaende Uddrag af Prisstatistik over No-

teringer for Lam i Øre pr. Kg. fra Københavns Kvægtorv viser Stigning indtil et Par Aar efter Krigen. Inspektør *Andersen*, Kvægtorvet, har overladt mig Statistikken med den Oplysning, at for Lam noteres der kun i 4 Sommermaaneder, en Gang om Ugen og hver Gang 2 Kvaliteter; indenfor hver Kvalitet igen en Højeste- og en Mindstepris. Da det nu kun drejer sig om et Overblik, har jeg ment at ville nøjes med første Notering i hver Maaned som værende fuldt saa oplysende for bedste Salgstid som et Gennemsnit af 4—5 maanedlige Noteringer. Endvidere at nøjes med 1ste Kvalitet, idet 2den Kvalitet har været omkring en halv

Skovby Gutten, Leicester-Race, Stb. Nr. 128. Tillagt 1921 hos *Jens J. Nielsen*, Enggaarden, Skovby, Aarhus Amt.

Snes Procent lavere. Tallene er altsaa Gennemsnit af Højeste- og Mindstepris for 1. Kvalitet i Øre pr. Kg:

	Juni	Juli	August	September
1911.....	115	145	132	112
1912.....	175	160	153	130
1913.....	180	162	152	155
1914.....	190	170	—	134
1915.....	235	210	220	220
1916.....	370	335	290	270
1917.....	380	270	260	220
1918.....	550	470	550	570
1919.....	675	540	490	470
1920.....	575	550	490	485

	Juni	Juli	August	September
1921.....	475	370	330	270
1922.....	390	310	300	290
1923.....	390	320	320	—
1924.....	450	435	420	375
1925.....	482	392	350	—
1926.....	295	267	257	—
1927.....	300	245	—	—

Ser man paa Tallene tværsover, finder man, naar undtages lidt Uregelmæssighed i Krigsaarene — i 1918 udstedtes Forbud mod Slagtning af Lam før Udgangen af den første August Maaned efter Lammets Fødsel — at Priserne er aftagende indtil September, hvilket vil sige, at Efteraaret er en daarlig Salgstid, da Københavnerne paa denne Aarstid foretrækker Vildt. Ser man paa Tallene nedefter, er der Stigning fra 1911 og under Krigen endog særdeles gode Priser; ogsaa Ulden var dyr.

Der er nævnt, at Indførselen af røget og saltet Faare- og Lammekød, islandsk og færøsk, kunde have konkurreret Priserne ned for danske Landmænd. Til Belysning af denne Indførsel anføres følgende Tal med Tilføjelse af Indførsel af levende Dyr samt Udførsel af fersk Kød, medens Udførsel af ikke ferskt Kød udelades, da det har været en ren Ubetydelighed.

	Levende Dyr Indførsel	Faare- og Lammekød i 100 kg		
		fersk	ikke fersk	Udførsel fersk
1900.....	1747	450	3227	4123
1905.....	2464	220	6250	4808
1910.....	393	455	12110	2094
1913.....	905	278	19487	1190
1919.....	107	—	3786	1241
1921.....	16	—	6099	183
1922.....	—	114	—	712
1923.....	23	—	7487	956
1925.....	58	3167	2858	158
1926.....	47840	4714	5328	6
1927.....	5061	7673	2451	16
1928.....	13250	7606	3267	746

Under Krigen standsede baade Ind- og Udførsel, om end der var lidt endnu i 1915, og Faarebestanden var indtil 1920 steget med ca. 25,000 Stkr., maaske nærmest som Følge af forannævnte »Lammeforbud« i 1918. Men ikke saa snart har vi passeret Krigen Efterdønninger, før vi indtil 1925 har halveret Faarebestan-

den endnu en Gang. Der var en stigende Indførsel af Kød før Krigen, men det var saltede og røgede Varer til Smørrebrøds-paalæg o. a., paa hvilket vort Faarehold ikke har været anlagt, og til ferskt Kød og Lam var der ingen væsentlig Konkurrence paa Hjemmemarkedet.

I 1916 holdt *Appel* igen et Foredrag i Landhusholdningsselskabet om Faareholdet, og efter at have hævdet, at Faaret ikke havde ringere Evne end Kvæget til at omdanne Planteprodukter til forædlede dyriske Produkter, nævner han som Hovedaarsager til den svigtende Interesse, foruden Husflidens omtrentlige Ophør, ogsaa, at Kød- og Uldpriser gennem mange Aar — og vel egentlig siden 1880— ikke havde været de bedste, men rammer vist Hovedet paa Sømmet, naar han tilføjer den Skade, Lammene gør paa Afgrøderne under nuværende Driftsformer. Skal der lægges an paa tidlige Lam, kræves der kraftigt Græs et Par Maaneder i Forsommeren, men naar ikke man kan se sin Fordel ved noget stort Faarehold, vil man ikke have den Ulejlighed med Lammene, nu da ogsaa Hegn for en stor Del er gaaet af Mode. Fremtidslinien peger da i Retning af, at Faareholdet væsentlig vil begrænses til nogenlunde store Jordbrug, hvor der er Betingelser for at drive det extensivt, d. v. s. at Bedriften lægges an paa smaa Driftsomkostninger.

Jeg har ønsket at belyse Faareholdets Lønsomhed med et Regnskab før og efter Krigen. Ved Forstander *H. J. Rasmussens* Velvillie er jeg sat i Stand til i noget sammentrængt Form at meddele Regnskab over Faareholdet paa Næsgaard for Aaret 1912—13.

Indtægt:

Besætningens Værdi ^{30/6} 1913:			
4 Vædre		Kr.	400
150 Moderfaar á 40 Kr.	-		6 000
36 Udsætterfaar á 25 Kr.	-		900
51 Aarsgimmere á 40 Kr.	-		2 040
118 andre Lam á 20—35 Kr.	-		3 215
		Kr.	12 555
Solgt 150 Slagtelam.	-		2 831
— 36 Tillægslam	-		2 147
— 35 Faar og Lam	-		919
— Uld (+ Skind for 68,50 Kr.)	-	1 766	- 7 663
Gødningens Værdi		-	1 086
		Balance	Kr. 21 304

Udgift:

Besætningens Værdi $\frac{1}{7}$ 1912		Kr. 12410
Foder (Kraftfoder 1868, Grovfoder 3349 Kr.)...	Kr. 5217	
Indkøb af Avlsdyr	- 252	
Pasning	- 1487	
Andre Udgifter (Dyrlæge, Inventar o. a.)....	- 335	- 7291
Betaling for Sommergræsning.....	-	- 1603
	Balance.....	<u>Kr. 21304</u>

I dette Regnskab er ikke medtaget Udgifter til Forrentning, Husleje m. m. Sommergræsningen har dels været paa Jord af ringe Beskaffenhed, dels efter Heste og Kvæg, og er i de 4 Aar gennemsnitlig betalt med 2000 Kr., hvilket Forstander *Rasmussen* har anslaaet til 40—50 Kr. pr. Td. Ld. De fleste Lam har været solgt som tidlige Spædlam til en Pris af ca. 24 Kr. pr. Stk.; det har krævet et ret stort Forbrug af Kraftfoder til baade Faar og Lam. I 1916 indskrænkedes Faareholdet paa Næsgaard, og i 1919 nedlagdes det som urentabelt; den paagældende Jord kunde altsaa yde mere til andet Brug. Forstander *Rasmussen* nævnte større Vanskeligheder med Vask og Klipning end forhen, skønt Maskinklipning blev brugt, og fra anden Side har jeg Indtryk af, at disse Vanskeligheder i Faareholdet har kunnet sammenlignes med Vanskelighederne med at faa Malkningen udført i Kvægholdet.

Inspektør *Bendt Jensen*, Statens Gaard Østergaard ved Flyvepladsen paa Amager, har overladt mig 2 Aars Regnskaber fra 1925—27. Her begyndte Faareholdet først i April 1925 med Indkøb af 185 Moderfaar og 3 Vædre; ligesom paa Næsgaard var det Oxforddownrace, 25 Stkr. af den nedlagte Eskemosegaard-Stamme. Den 1. April 1926 var Besætningen 192 Faar og Vædre + 67 Ungfaar og Lam; Regnskabet 1926—27 meddeles detaillet, som det er overladt mig:

Indtægter:

Salg af 26 gamle Faar og Vædre	Kr. 1365,60
— 157 Lam til Slagtning	- 7976,49
— 440 kg Uld	- 1265,25
Værdi af 65 kg usolgt Uld	- 143,00
Besætningsforøgelse i Aarets Løb	- 6190,00
Værdi af 200 Læs Gødning	- 2000,00
	<u>Balance ... Kr. 18940,34</u>

Udgifter:

Indkøb af Vædre og Faar til Tillæg.....	Kr. 1 273,00
Løn til Driftslederen	- 1 000,00
— Faarehyrden	- 3 212,00
— Medhjælper (Vask og Klipping)	- 400,00
Vognmandskørsel.....	- 83,00
Hundeskat af 2 Hyrdehunde	- 75,00
Diverse.....	- 11,85
Besætningens Forrentning (5 pCt. af 23 970 Kr.)..	- 1 198,50
Amortisation af Stald og Inventar.....	- 400,00
Værdi af Vinterfoder + Strøhalm:	
Kraftfoder	Kr. 1 972,15
Rodfrugter.....	- 1 800,00
50 Læs Hø á 40 Kr.	- 2 000,00
60 Læs Halm á 10 Kr.....	- 600,00
	- 6 372,15
Flyvepladsens Græs betalt med	- 4 914,84
	<hr/>
Balance ...	Kr. 18 940,34

Da man ikke har kunnet undgaa Slaamaskine til sammen med Faarene at holde Græsset paa Flyvepladsen kort for Flyvemaskinerne, kan Betaling for Græsningen pr. Arealenhet ikke nøjagtigt opgives, men Inspektør *Jensen* formener, at 1 Td. Ld. kan afgive Græsning til 10 Faar; Betaling for Græsning paa Strandenge (f. Eks. Saltholm) og lign. Steder er vistnok alm. 8—10 Kr. pr. Faar for en Sommer, og det er maaske rigtigst at sætte Sommerfoderet til 10 Kr. i et Regnskab og saa tage det egentlige Nettoudbytte, som viser den virkelige Fortjeneste. — For 157 solgte Lam er i Gennemsnit opnaaet Kr. 50,81 pr. Stk. For de gamle udrangerede Faar er i Gennemsnit opnaaet 52,52 Kr. mod 79,87 Aaret forud; der er for Tiden ret lave Priser paa Faarekød.

Vask og Klipping foretages paa Østergaard 2 Gange aarlig Faarene vaskes i en ca. 2½ m dyb Voldgrav med Ferskvand. Fra en »Badebro« kastes Faarene i Vandet og faar en 15 m lang Svømmetur. Efter dette Bad gaar de paa Græsmarken et Par Timer, for at Snavset kan blive opblødt, hvorefter den egentlige Vask begynder. 5 Mand indtager en liggende Stilling hver paa en Sæk Halm; 2 Mand indfanger de endnu vaade Faar og sætter dem i Vandet ved den ene Ende af Badebroen, og Faarene svømmer nu forbi de 5 Vaskemænd, som klemmer Snavset ud af Ulden; de renvaskede Faar gaar derefter i Land ad en ren og fast Bund. Paa en Dag kan 7 Mand bade og vaske 400 Faar, som for Tiden er Gaardens Besætning, men den skal udvides. — En saadan Vask giver ikke saa ren Uld som i Lud med Soda og

Sæbe, en Del Fedtstof forbliver i Ulden og giver større Vægt, hvorfor Prisen bliver lavere; dette er dog ikke det væsentlige, da Ulden alligevel fabrikvaskes, men det kan selv for Fagmænd være vanskeligt at bedømme, hvor stort Svind der her vil ske.

Til nærmere Belysning af Faareholdets Størrelse til forskellige Tider i det sidste Aarhundrede og i Landets forskellige Egne hid-sættes en Oversigt over Antal Faar (og Lam) efter Tællingerne 1837, 1866, 1898, 1914 og 1926 i de enkelte Amter. Tællingen er foretaget midt i Juli (1837 i Juni). Tallene angiver Antal Tusinde Dyr.

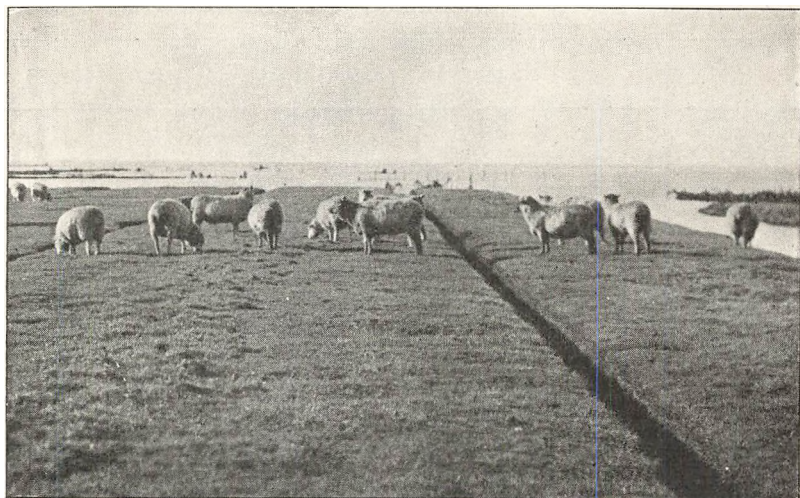
Amt	1837	1866	1898	1914	1926
København	45	45	21	8	2
Frederiksborg	61	56	22	8	2
Holbæk	103	95	31	10	3
Sorø	73	65	16	5	1
Præstø	84	84	23	7	2
Bornholm	41	28	13	4	2
Maribo	86	116	39	12	5
Svendborg	74	93	45	22	10
Odense	80	91	44	20	8
Øerne	648	673	255	95	36
Vejle	83	95	47	20	5
Aarhus	118	123	57	21	6
Randers	121	146	99	40	16
Aalborg	130	143	102	55	22
Hjørring	94	109	98	61	32
Thisted	108	123	78	43	23
Viborg	147	178	125	62	24
Ringkøbing	127	182	134	77	38
Ribe	70	103	80	41	16
Jylland	997	1202	820	420	182
Hele Landet	1645	1875	1074	515	218

Som det fremgaar af disse Tal, er der i Tidsrummet 1837—1866 en anseelig Opgang i Faareholdets Størrelse, særlig i Jylland, medens Tællingen i 1926 kun var 12 pCt. af det Antal Faar, der fandtes i 1866. Det tilbageværende Procenttal svinger fra Amt til Amt mellem ca. 4 og ca. 30. — Til det for 1926 anførte

Antal maa lægges 15.000 for de sønderjydske Amter, heraf 11.200 for Tønder Amt. Det samlede Antal for hele Landet var for 1926 233.000 Stkr. 1929 var Antallet kun 191.000.

Under Krigen og Blokaden af Tyskland steg Faareholdet i Sønderjylland stærkt, men iøvrigt har det fulgt samme Udvikling som i Kongeriget. En ældre Gaardmand ved Højer har meddelt mig følgende om Faareholdet paa hans Egn:

I 70'erne holdt Gaardmænd her 6—15 Moderfaar, Husmænd 2—6. Naar Lammene var 6—8 Uger gl., kom Lammekræmmerne og samlede til Fredagsmarked i Tønder; Prisen var 8—15 Mk.

Faar paa Forlandet ved Højer. Efter Fotografi 1929.

Her solgtes Lammene til »Marskgræssere«, som satte 4—6 Stkr. i hver Fenne; den Gang blev der sjældent græsset i Flok. Lammene solgtes om Efteraaret til Slagtere, men var de ikke gode nok, holdtes en Del over til næste Aar, idet et Aarsfaar kostede forholdsvis lige saa meget som et Lam. Ulden solgtes til Hamborg, men Husmoderen udsøgte det bedste til Hjemmearbejde om Vinteren. Faarene var hvidhovedede Blandingsfaar. — I 1904 begyndte man at græsse Forlandsfaar, og nu græsses $\frac{2}{3}$ paa Forlandet, 800—1000 Stkr. Levefaarene græsses inde i Kogene om Vinteren, og er denne mild, da til hen imod Læmmetid; saa tages de under Tag, til Lammene er 4—10 Dage gamle. Der kommer ogsaa mange Levefaar til Angel og flere Steder i Haderslev Amt, thi det kniber med at skaffe Plads i Kogene. For Vintergræs

betales 3—5 Kr. fra 10. Novbr. til omkring 1. Marts. Om Sommeren græsses mange Fenner med Faar, og græsses der tæt, maa de ikke have mere Græs, end at de æder om Dagen, hvad der gror om Natten; det giver en dejlig Græsbund bagefter. Paa den Maade forbedres nu mange Kogfenner, og Faaregræsning svarer sig ret godt. Lammene gaar til København og koster 30—36 Kr. pr. Stk. eller ca. 50 Øre pr. Pd. levende Vægt. — Lammehandelen hæmmes meget ved den store Indførsel af fremmede Lam, og Landleje af Forland er 5—8000 Kr. Næsten alle gamle Faar gaar til Tyskland. Den hvidhovedede Race, Marskfaar, er blevet meget forbedret ved Cotswold Vædre, senere synes Oxforddown at være i Overvægt, og der oprettedes i sin Tid en »Schafzuchtverein«, men siden 1905 er Foreningerne med Oxforddown gaaet i Stykker. I 1920 oprettedes atter en Faareavlsforening med Cotswoldvædre, men den gik næsten straks i Stykker paa Grund af manglende Forstaaelse. Der lægges dog endnu stor Vægt paa at faa gode Vædre, særlig af Folk med de bedste og største Flokke.

IV. HUSFLIDEN.

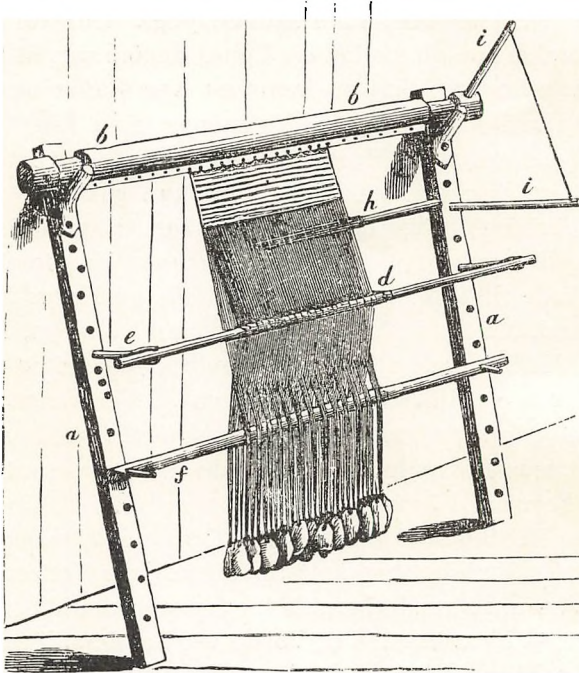
Det er en Kæde af samvirkende Omstændigheder, der har reduceret Faareholdets Betydning i Danmark; Silkens, Bomuldens og navnlig Maskinernes Fremtoning i Beklædningsindustrien bør ikke forglemmes. I ældre Tid var Ulden og Hørren det vigtigste Raamateriale, i hvert Fald til Almuens Beklædning, og Bonden var ikke blot Producent, han var tillige Fabrikant og Forbruger. Med Redskaber saa simple, at Landsbyhaandværkere kunde forfærdige dem, ja en fingernem Bonde selv tømre sin Vævestol, tilvirkede Almuen saa godt som alt Hvergarbstøjet, Lagener, Senge- og Dækketøj, Gulvtæpper, og i nogle Egne og nogle Købstæder var denne Hjemmeindustri udviklet ud over eget Behov, saa at ogsaa Købstadalmuen kunde forsynes. *N. L. Nathanson* skrev i »Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finansvæsen fra 1730 til 1830«: »Man paastaar, at Danmark ikke er noget Fabrikland. Mener man her, at Danmark ikke forsyner andre Lande med sine Fabrikater, saa er jeg enig heri; vil man derimod anvende denne Paastand paa Landets egne Fornødenheder, saa maa jeg modsige det. Ikke Hovedstadens Beboere gør her Udslaget . . . Nej! vi holde os til Beboerne paa Landet og i de mindre Købstæder. Alt hvad Landmanden behøver til sin Beklædning, frembringer han selv, alt forarbejder han selv. Landbeboerne i Danmark udgør omtrent 1 Mill. Mennesker. Hvad udfordres ikke til disses Beklædning af Uldent og Linned. Lad os antage 4 Mill. Alen Lærred og ligesaa mange Mill. Alen Klæde- eller andre Uldentøjer; desforuden 1½ Mill. Par Strømper. Bonden forarbejder mangfoldige Alen Lærred til Lagener og et stort Kvantum Dynevaar til Sengklæder. Alt dette af mange Millioners Værdi frembringes og forarbejdes i Landet selv; det fremkommer ved Husflid«.

I en Beretning om Industriens Tilstand i de danske Provinser 1819—20 nævner *O. J. Rawert* da ogsaa foruden de militære Uldmanufakturere i København og ved Hirschholm — sidstnævnte det største i sit Slags — kun et Uldrensings- og Strømpvæveri i Maglekilde ved Roskilde, et mindre Ulden- og Linnedvæveri paa Holsteinborg og en større Fabrik i Fredericia; men der var tillige nogle Smaafabrikker. Om Husfliden skriver han endnu 1850, at det samlede Produkt af disse Binæringer udgør en Værdi, som langt overgaar den, Fabrikfliden yder. Der var dog ikke saa lidt Forskel paa de forskellige Egne. Reglen var, at paa frugtbar Jord var Bonden først og fremmest Agerdyrker og lod Kvinderne om Husfliden, idet selve Vævningen som Regel overlodes til Landsbyvævere, mest Husmænd, eller man holdt lønnede Vævepiger. Men hvor den »stridige« Jord kun gav til Føden, blev Bonden Fabrikant tillige og afholdt af Husflidsprodukterne alle Gaardens Udgifter, af hvilke Skatterne var de største. Egne, som tilvirkede til Salg, var Bornholm, Ods og Horns Herreder i Nordsjælland, Sletten i Nordfyn, Horneland i Sydfyn, Kjær Herred, Mors, Salling, Dele af Viborg, Randers, Aarhus og Vejle Amter, samt Vest- og Midtjyllands Bindeegne. I det øvrige Land gav kun de fattigste sig af med Salg, men man tilvirkede som Regel til Husstandens Forsyning, idet Tyendet fik en væsentlig Del af Lønnen i Form af hjemmegjort Tøj.

Af anden Husflid skal kun nævnes Træskomageri, en Del Trævareindustri i Skanderborg Amt til de skovløse Vesteregne, Trækul og Tørvekul i Skanderborg Amt og Nordsjælland, Pottemageri (»Jydepotter«) i Vardeegnen og Vorup ved Randers. Men det hører iøvrigt ikke hjemme i denne Afhandling og ligeledes ikke, hvad Bonden tilvirkede af egne Avlsredskaber i Huggehuset og af Reb, Kurve, halmflettede Ting, Skeer o. a. under Aftensædet. Kun Vævning og Uldbinding hævede sig til nogen betydelig Højde; men her maa Hørindustrien berøres, da Bonden meget brugte det s. k. Tosæt eller Hvergarn (»Hverken«), d. v. s. Rending af Linned, Islæt af Uld, idet han ikke forstod at kæmme Ulden.

Det er allerede om Oldtiden nævnt, at Vævning nærmest var Kvindernes Sag, og saaledes vedblev det at være, dog at den ofte indskrænkedes til Garnets Fremstilling. Omstaaende Billede viser en Oldtids-Væv, hvoraf flere er opbevarede; paa afsides Steder brugtes de indtil Slutningen af det 18. Aarh. og sees endnu i omtrent samme Skikkelse paa Færøerne. Den havde to

Opstandere *a a* med Huller og skraatstillede mod en Væg; foroven en Vævbom *b*, d. v. s. en Rulle til Tøjets Oprulning. Rendingen strammedes ved paahængte Stene; *e* er Skaftholdere, hvorpaa Skafte *d* hviler; *h* er et sværdformet Redskab, Vævskeen, til med Haanden at indslaa Islætten, idet Rendingen med et drejeligt Haandsving løftedes opad og udefter; *i i* er to Stokke til at dreje og ved Hjælp af en Snor at fastholde Rullen. Hvordan der kunde

Gammel Væv (se Teksten).
Efter N. C. Rom: Den danske Husflid.

væves paa den, er beskrevet i N. C. Rom: »Den danske Husflid« med yderligere Tegninger.

Først i det 16. Aarhundrede fandt man paa at strikke Hoser, et tysk Navn, som svarer til Buxer og Strømper nu. Tidligere blev saavel Ærmer i Undertøjet som Hoser syet af Tøj eller Læder. Uvist hvor Opfindelsen er sket, fik de bundne Hoser snart Udbredelse i England, og her blev den første Strikkemaskine opfundet 1589 af Magister *William Lee* i Cambridge. I Danmark omtales Uldbinding første Gang i »Danmarks og Norges oeconomicke Magasin« 1757; det er Beretning om en Rejse i Nørre- og

Sønderjylland af Grev *F. L. Moltke*, Lübeck, i det Øjemed at indsamle Oplysninger til Regeringen om, hvor vidt denne Husflid bør støttes og fremmes. Vi finder her denne Haandbinding af Uldtøj med anselige Pinde omtalt som »en af vore ældgamle uden offentlig Hjælp forcerede Manufacturer, der ingen Anseelse har havt, fordi den uformet af sig selv er anlagt paa Landet efterhaanden«, og Oprindelsen forsvinder da som saa meget andet historisk i Mørke for den nysgerrige Spejders Blikke. Men allerede da var der Udførsel af disse uldbundne Varer til Sverige, Norge, Pommern og Polen; det meste afsattes dog i København, hvortil der udførtes for $\frac{1}{3}$ Td. Guld aarlig, samt til Fyn, Lolland og andre Steder.

Om end det kunde være fristende at give et Uddrag af *Moltkes* Beretning som den første, vilde det dog kun føre til Gentagelser. Bindingen er senere udførligere beskrevet af Præsten *N. Blicher*, Vium (Digterens Fader), *Begtrup*, og navnlig *St. St. Blicher*, der 1824 indgav en Beretning til Landhusholdningsselskabet og ogsaa beskriver den i Viborg Amts Beskrivelse 1839, og dette med ligesaa stor Sagkundskab som han i »E Bindstouw« har efterladt os et Mesterværk om Bindestuens Underholdning. Om denne siger *Moltke*, at Binderne forholdt sig meget skikkelige uden Udskejelser, »men Munden giver de Frihed, digte de usandfærdigste Ting, saa at de enfoldige faa de latterligste Legender at løbe med«. Hammerum, Lysgaard, Middelsom og Hids Herreder var »Uldbindingens Vugge«, men den blev udvidet til Dele af Skanderborg og Vejle Amter. De bundne Varer var Strømper, Sokker, Nattrøjer, Underbuxer, Klokker, Shawler, Vanter, Mandsærmer o. fl., men hver Egn havde sin Specialitet; Lysgaard var bekendt for sin Strømpebinding, »Lysgaard Strømper«, og for de bedste Varer overhovedet; Hammerum Herred leverede det sletteste Bind. *Moltke* fortæller om Binderne: »Man ser aldrig hverken Mænd eller Kvinder ledige, de har Hosepinde og Garn med sig i Lommen« og benytter hver en ledig Stund; *Blicher* tilføjer, at de tog Bindetøjet med sig paa deres Vandringer, og at mange bandt lige til Kirkedøren og tog fat igen, naar de kom ud af Kirken. Det er virkelig til Forundring, skriver han, at se den Færdighed, hvormed Arbejdet gaar for sig, saa at sige mekanisk og ubevidst; kun sjældent se de til Strømperne, Fingrene gaa med firmende Hurtighed. »Jeg har virkelig flere Gange seet Bønderkvinder forrette tre Ting under eet: binde (med Hænderne);

tvinde (med Foden trædende Rokken) — og læse«. Bindestuerne var aftalte Steder, Aften efter Aften skiftende fra Gaard til Gaard, hvor 10—12, mest yngre Mænd og Kvinder af forskellige Familier, samledes i Tusmørket for at spare Lys og fornye Kappelysten. De satte sig om et Bord og maalte 120 Favne Garn af til hver; de samlede Garnender kastedes over en Krog eller Hank under Loftet, medens Garnet samledes i en »Rinking« eller som en opskudt Trosse paa Bordet; hver bandt sin Garnende paa en Staaltraadhank over venstre Armlul, og saa gik det paa en Kappen løs til Midnat, idet Timerne taltes uden Urværk, da hver 20 Favne Garn var en Time.

Kartning og andet Husflidsarbejde. Vinteraften. Midtjylland 1850.
Efter Akvarel af R. Christiansen i Dansk Landbrugsmuseum.

Denne »ugemeene Flid og Vindskibelighed« havde dog sine Skyggesider. Allerede *Moltke* skriver, at disse Bønder var maadelige Agerdyrkere, der ikke bekymrede sig meget om Avlingen, da de tog Udgifterne af deres Binding, og en stedlig Præst finder det da ogsaa (1766) bedre at opdyrke de store Strækninger med Lyng, bruge den bekendte Mergel (Lim), som kan opgraves mange Steder i Egnen, og efter mangfoldige Udsagn lønner sig, giver Korn, samt Græs til Øxne og Tillæg. Bonden kan vanskeligt faa Folk til udendørs Arbejde; »Binderne, som skal fra Ovn ud i Luften, faar Snue, Hovedpine, Tandpine, Catharalfeber, udslagne Ben m. m.« Men Bindingen gav Penge straks, og Bønderne har sikkert økonomisk set haft Kniven for Struben, thi de

maatte sælge deres Varer for, hvad Hosekræmmerne bød dem, og de fik kun til det nødtørftige.

Hosekræmmerne var bosatte paa Egnen, men havde udstaaet 6 Aars Lære i København og her taget Borgerskab. De optraadte som Kommissionærer for Hosekræmmerne i København, fik 9 pCt. Provision, og var i Reglen velstaaende Folk, der red omkring, opkøbte, sorterede og indpakkede Varerne og sendte dem i »Læsser Tal« over Aarhus til København. Men andre drog til Fods til de jyske Markeder og Købstæder med Varer og maa snart være komne i Konflikt med Laugsvæsenet, thi man hører

Bindestue. Efter Akvarel af R. Christiansen i Dansk Landbrugsmuseum.

om, at Landfiskalerne har forbudt dette Opkøb af Uldvarer i Hammerum, Bøvling, Lysgaard og Hids Herreder som Landprang, men at det ved kgl. Reskript 1741 blev befalet Stiftsbefalingsmændene i Ribe og Aarhus, at det stod bemeldte Indvaanere fra de 4 Herreder frit for at sælge og afhænde deres Varer »hvor de lyste og bedst kunne«, da det er deres meste Levebrød og Kornavlens er ringe. — I København havde Uldhandlerne at begynde med drevet Torvehandel og Omløb i Gader og Stræder med deres Varer, og da Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget havde opnaaet Politiforbud mod dette, oprettede Jyderne Kramboder og tog det ikke saa nøje, om det var jyske Varer alt, hvad de solgte. Det kom nu til en langvarig Konflikt med Lauget, og af en Er-

klæring 1785 fra Oldermænden til Politimesteren kan man se, at Jyderne var den angribende Part: »Hosekræmmerne beklage, at de ikke vide, hvad de maa handle med og anholde derfor om alle Slags Kramvarer . . . sige, at Strømpevæverne heri Byen har dem at takke for deres Opkomst . . . prale af at have opmuntret til indenlandsk Flittighed og Fabrikkers Opkomst . . . Det var den pengeelskende Jyde, der forlod Ploven, tog Strømpeposen paa Ryggen, agerede Bissekræmmer og drev Landet rundt med sit Kram.« Men ogsaa her blev det ved Kancelliskrivelse 1787 udtrykkelig tilladt de jyske Uldkræmmere at handle med hjemmegjorte Strømper, Filt og Multum, men de skulde ophøre at handle med forbudne fremmede Varer.

Fra 1780 begyndte der at komme Opkøbere fra Sønderjylland og Holsten til Jylland, og under Urolighederne efter den franske Revolution kunde der ikke skaffes $\frac{1}{10}$ af de efterspurgte jyske Uldvarer til Altona, Bremen, Hannover, Pommern, Polen, ja ogsaa Rusland søgte med Begærlighed de jyske Strømper. — I 1830—40 antoges 25,000 Mand beskæftigede ved Binding, og at der aarlig forarbejdedes 220,000 Pd. Varer til en Værdi af 230,000 Rdl., og hertil brugtes Uld af 160,000 Faar, hvoraf kun de 125,000 fandtes i Bindeegnene; Resten af Ulden maatte købes. — Den Betaling, Binderne fik, var lav; *Blicher* anslaaer den til 12 Sk. om Dagen, og saa er der ikke medregnet Børnene, som begyndte at binde 6—7 Aar gamle. Paa gode Bind som i Lysgaard kunde dog tjenes 100 pCt. mod, hvad Ulden kostede; Fortjenesten opgives ogsaa til 20 Rdl. pr. Td. Hartkorn, medens Skatterne kun var 16 Rdl. I Hammerum Herred tjentes knap halvt saa meget, og i nogle Egne i Ringkøbing Amt var Betalingen saa slet, at mange tyede til Fattigvæsenet. I disse Egne var Almuen maadelig forsynet med Linned. gik i uldne Skjorter og laa i uldne Lagener, saakaldte Hylsklæder, d. v. s. Klæder til at hylle sig i. Hos nogle blev dette Uldtøj vasket 1 à 2 Gange aarlig, hos andre aldrig, var derfor varigt, »men Utøj og Udslet har ogsaa her et fast Hjem i de fleste Bondehuse, uden at man agter synderligt derpaa«.

I alle andre Egne af Landet var Vævning eller Spinding af Garn dertil den væsentlige Husflid, men Varerne var meget uensartede og af meget forskellig Godhed. Højest stod Ribe og Omegn, hvor Købmændene ledede Vævningen. De købte Hørren, selvavlet eller russisk, lod fattige Koner i Ribe hegle den og ud-

delte den derefter til Bondekoner at spinde, især paa Fanø, hvorefter de fik det spundne tilbage, lod det blege og farve i Ribe eller Christiansfeld, gjorde selv Rendingen og gav den saaledes tilbage til Bonden, der nu ikke havde andet at gøre end sætte den paa Vævestolen og give Islætten det Antal Traade, Købmændene ordinerede. Det var mest sribede eller rødternede Lærreder, Linned eller Hvergarn, som solgtes i København, men de mindre Lærredshandlere drog ligesom Kræmmerne i Bindeegnene omkring til Markederne og solgte dem.

I Tønderegnen fandtes Kniplingeindustrien, der beskæftigede 3—4000 Koner og Piger; disse Piger tog ikke andet Arbejde, men lejede sig ind paa Kost og Logis og samledes ligesom i Bindeegnene i Arbejdsstuer for at spare Lys. Kræmmerne forsynede dem med Traade og Mønstre og enedes med dem om Prisen pr. Alen; hver Kræmmer havde 2—300 Piger at beskæftige; de kunde tjene sig op til hovedrige Folk paa 30—50—100,000 Rdl., medens Pigerne kun tjente 8 Mk. om Ugen, og den bestandig krumbøjede Stilling gjorde, at mange af dem fik Tæring og døde i en tidlig Alder.

I Nordjylland fra Randers, Mols, Salling, Dele af Thy og Vendsyssel var der en ikke ringe Vævning med Salg til Markederne i Randers, Aarhus og Aalborg, samt til Norge. Til Aalborg indførtes aarlig flere Skpd. Hør, som holdt Tene og Spoler i Gang, men Varerne var for uensartede, og da Norge var tabt som Marked, sygnede det hen. — Højest i Godhed med Lærreder næst Ribe stod Sletten i Nordfyn. Det var en anselig Mængde Lærreder, Vadmel, Dynevaar, Hvergarn o. a., der herfra afsattes til Odense Marked, særlig St. Knuds, og købtes af Prangere fra København, Odense og Lolland. Kvinderne vævede Sommeren igennem til Marked, og Husmændene hjalp deres Koner henimod Markedstid; det var ikke sjældent, at en Husmand havde indtil 200 Alen Tøj og Bondekoner 10—20 Dynevaar med til Marked. Det var mest Fæsterne, der vævede, Selvejerne holdt Vævepiger, og ligesom i Bindeegnene klarede man Skatterne med Husfliden og regnede ikke at kunne bestaa uden den. — Saadanne Steder kom dog Skyggesiderne frem, Kvinderne overlæssedes; det hedder fra Sletten, at Renlighed og Orden i Huset staar tilbage, det gaar ud over Børneopdragelsen, ligesom Gaard- og Husmænd ofte forsømmer deres Jord. Fra Vendsyssel hedder det: »Konen er aldeles ikke renlig; paa hende selv, Mand og Børn er Snavset fast-

groet; Mad og Drikke sættes frem til bestemt Tid, men Flæsk og Kød er harskt (saaledes yndes det mest).^c

Fortrinligt udmærkede endvidere Bornholm sig ved Husflid; der fandtes en Vævestol for hveranden Familie, og baade Uldent og Linned afsattes til Skippere, som førte det til København; ogsaa Købmandskoner i Byerne lod spinde, og en Kone solgte undertiden 600 Pd. Tøj aarlig. Hverken Faaret eller Ulden blev vasket, men Ulden spunden saa fedtet, som den var; naar Tøjet skoldedes i koghedt Vand, formentes det bedre at tage mod Farve, og Lugten af Ulden skulde kunne afholde Møl. — I flere Egne, hvor der iøvrigt var megen Vævning paa Gaardene, som Samsø og Dele af Holbæk Amt, samlede man til Kiste i Stedet for at sælge.

Efter Optælling 1838 fandtes der 17.403 Vævestole paa Landet og 859 i Købstæderne. Stampe- og Valkemøller, hvori Vadmelet forarbejdedes, var forbundne med andre Mølleværker, hyppigst Melmøller. Farvning var en vanskelig Sag i ældre Tid, man brugte Urter og Mosser paa Marken, samt Farvespecies. Indtil 1840 var der oprettet 20 Farverier. Regeringen havde iøvrigt søgt at fremme Husfliden paa forskellig Vis. 1779 ansattes i Tersløse ved Sorø en omrejsende Klædefabrikant til at undervise Bønderne i Brug af de fra Generalmagasinet tilsendte Uldvæve, 1794 anlagdes et Hørvavlingsanlæg paa Lykkenssæde, Fyn, med 4-aarig Uddannelse for Lærlinge; 1840 anlagdes et Hørsvingeri ved Bandholm paa Lolland. Landhusholdningsselskabet ydede Sagen stor Støtte ved Uddeling af Præmier, ved at lade sælge Hørsædefrø til Indkøbspris, omdele Brydemaskiner og andre Redskaber osv. Fyns Stifts patriotiske Selskab lod uddele Præmier til Lærere og Børn ved Almueskolen, hvor der undervistes i Husflid baade for Drengene og Piger.

Men med alt dette var der dog den Mangel ved den danske Husflid, at Varerne var for uensartede, fordi den ikke var under købmandsmæssig Ledelse; Varerne købtes kun af den mindre bemidlede Klasse, som forlangte Styrke og Smidighed; paa de europæiske Markeder kunde de ikke konkurrere, og flere slog til Lyd for, at den burde organiseres som i fremmede Lande, f. Eks. Nordtyskland og Belgien. *Begtrup* skrev 1810: »Skal Husflid fremmes paa hensigtsmæssig Maade, skal Handelen tage Del deri. Handelen bør bestille Kvalitet af ensformig Art med Hensyn til Finhed, Længde og Bredde. Den bør skaffe sikker og stedsevarende

Afsætning. Den kender bedst, hvilke Sorter der er afsættelige, den skiftende Smag, kan vejlede og selv sørge for Varernes Bleg og smukke Udvortes. Paa Markederne i Odense, Aarhus og Aalborg indfinder sig flere 1000 Stkr. Lærred og hjemmævvet Tøj, men ikke 2 Stkr. er ens.« — Fra 1814 blev Kravet om mere ensartede Husflidsvarer, der kunde anses for godt Købmandsgods, stedse mere højlydt, og efter at Collegiet havde afgivet Betænkning, skred man 1824 til Oprettelse af Haller, d. v. s. Steder, hvor Lærreder af en vis Godhed og de i Handelen gængse Maal vilde blive stemplede og præmierede. Præmiering for en foreskreven Beskaffenhed skulde give større Søgning og dette igen opmuntre til at producere saadanne Varer. Haller oprettedes i Randers, Vejle og Lumby ved Odense. Lærreder af $4\frac{1}{2}$, 5, $5\frac{1}{2}$ og 6 Qvarters Bredde kunde indsendes. De havde Fremgang til 1836 — saa begyndte Husflidens Tilbagegang.

Den jyske Uldbinding havde en kortvarig Opblussen fra 1830; der var begyndt en meget stærk Efterspørgsel baade i Ind- og Udland og til raskt stigende Priser; men paa Grund af den stærke Efterspørgsel begyndte man at binde slettere Varer, og dermed tabte de jyske Uldvarer deres gode Ry i Udlandet, man foretrak de maskinstrikkede württenbergske Produkter. Fra sidst i 30erne var Uldbindingen i Tilbagegang, og samtidig kom de første Strikkemaskiner hertil; de var ikke straks farlige Konkurrenter, og der blev ogsaa gjort nogle Forsøg paa at puste nyt Liv i Bindingen, oprettet en Uldbindingshalle 1845 og bevilget 3—400 Rdl. til denne Industris Fremme. Men Hallen bestod kun i 4 Aar, der kom bedre Maskiner, de første Smaafabrikker (Spinderier) fremstod efter 1850, og samtidig var det blevet gode Tider for Agerbruget. Dermed var en væsentlig Del af Interessen tabt, og Uldhandlerne begyndte nu at »rejse hen« for at sælge Varerne. Det var dog først med de moderne Strikkemaskiner fra 1870, at Trikotagefabrikkerne afløste Bindehosen, og sammen med den maatte ogsaa Landshyvæveren fortrække for det moderne Manufaktur- og Maskinvæsen.

Konkurrence med Maskinerne var umulig for Husfliden i sin ældre Form, men en saa intensiv Husflid kunde ogsaa umuligt forenes med det mere fremskredne Agerbrug; om Bønderne

i Lysgaard Herred havde det længe heddet, at de bandt sig i Armod; Bønderne sad paa Ploven og bandt, mens Hestene fodredes. Med Mælkeridriften og en moderne Husholdning havde Kvinderne faaet Husgerning af anden Art, og Agerbruget havde faaet Brug for langt bedre Redskaber og Maskiner, end den gamle Husflid kunde præstere. Husfliden var i Opløsning.

Det erkendtes dog snart, at Husfliden havde moralske Sider og ogsaa endnu visse økonomiske Sider, der maatte kunne reddes, hvis den blev ledet ind et andet Spor. Særlig Lærer *N. C. Rom*, Føvling, var virksom for Oprettelse af mange smaa Husflidsforeninger, som de mere velhavende skulde støtte med smaa Bidrag til Udstillinger, Præmier o. a. Saadanne Husflidsforeninger er dannede fra 1867 med det Formaal at skaffe Afsætning for færdige Husflidsarbejder, opmuntre ved Udstillinger, Præmier o. desl., at udvikle Husfliden videre ved Oprettelse af Haandgerningsskoler, Uddeling af Modeller, Mønstre, Tegninger m. m. Som et Centrum dannedes i 1873 i København »Dansk Husflids-selskab« bl. a. med det Formaal at støtte de mindre lokale Foreninger, understøtte enkelte for Sagen virksomme Personer, Foredrag, Oprettelse af en Skole for Uddannelse af Lærerkrafter og en Mønstersamling af Husflidsarbejder, afholde Husflidsudstillinger o. a. m.

Til Belysning af Uldindustriens Betydning vilde statistiske Oplysninger være af Interesse. Oplysninger om Ud- og Indførsel af Uld til forskellige Tider giver dog ikke noget sandt Billede af Forholdet, da der foruden Uld tillige indføres Uldgarn og vævede Uldvarer. Talopgivelser for Indførsel af sidstnævnte Varer er imidlertid usikre, da der til Fremstilling af mange vævede Stoffer benyttes flere Raastoffer (Uld, Bomuld, Kradsuld m. m.). Det skal derfor blot oplyses, at i Aaret 1863 indførtes

309.000	Kg.	Uld.
67.000	»	Uldgarn.
785.000	»	»Uldmanufakturvarer«.
<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>		
1.161.000	Kg.	

Samtidig udførtes 2.110.000 Kg. Uld og Uldvarer. Der var saaledes, efter at Landets Forbrug var dækket, en Overskudsudførsel af 883.000 Kg.

I 1928 udgjorde Indførslen:

1.808.000	Kg.	Uld.
1.483.000	»	Uldgarn.
4.895.000	»	»Varer af Uld«.
<u>8.186.000</u>	Kg.	

Samme Aar udførtes 1.702.000 Kg. Uld og Uldvarer. Overskudsindførslen var saaledes 6.484.000 Kg. — Som foran anført kan disse Tal ikke udgives for nøjagtige; men de er tilstrækkelige til at vise, at vor tidligere ikke ubetydelige Udførsel af Uld og Uldvarer nu er forvandlet til en ganske betydelig Indførsel. Ved Bedømmelsen af dette Forhold maa der dog selvfølgelig tages skønsomt Hensyn til den stedfundne Befolkningsforøgelse.

For vor Beklædning kan Faareholdet i Danmark vanskeligt tænkes at faa en Betydning som i ældre Tid. Men Lammekødet er ikke gaaet af Mode, og der kan muligvis komme en Tid, da vi skænker vort Hjemmemarked større Interesse end nu.

N. BECK:

SVINETS HISTORIE

I.

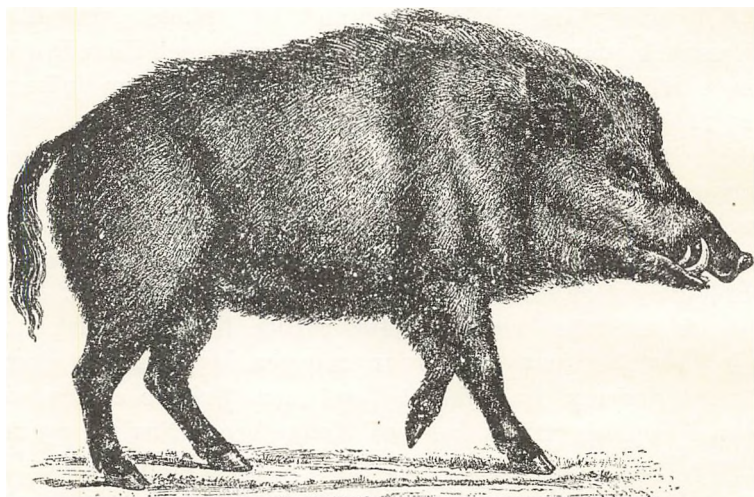
SAGNTID OG OLDTID.

Det lader sig ikke med blot nogenlunde Nøjagtighed bestemme, hvornaar Svinet blev tæmmet og optaget som Husdyr i Danmark; men efter alt at dømme har Svinet allerede paa et meget tidligt Tidspunkt spillet en betydelig Rolle for Folkeernæringen. I Køkkenmøddingerne fra Stenaldertiden har man saaledes ved Siden af Muslinge- og Østersskaller bl. a. ogsaa fundet Knogler af Svin. Den Gang levede Svinet i vild Tilstand i Danmarks udstrakte Skove, og det er derfor sandsynligt, at det er Stenalder-Folket, der jo hovedsagelig levede af Jagt og Fiskeri, som har gjort de første Forsøg paa at tæmme Vildsvinet. Hurtigt lærte de at sætte Pris paa dettes saftige Kød, og Fristelsen til at indfange de smaa Grise, naar man paa Jagten havde gjort det af med Moderen, har sikkert ligget nær. Grisene er saa vokset op ved Bopladserne og har ved Menneskenes Nærhed og under deres Omsorg og Pleje mistet deres vilde Tilbøjeligheder, som kunde give sig ikke helt ufarlige Udslag, naar de som større blev jaget i fri Tilstand. Paa denne Maade har Svinet lidt efter lidt udviklet sig til at blive et højt skattet Husdyr.

Myten om den herlige Galt »Særimner«, som havde den vidunderlige Egenskab, at den kunde lade sig slagte saa tit, det skulde være, for at afgive Flæsk til Kæmperne i Valhal og alligevel leve videre i bedste Velgaaende, er ogsaa et Vidnesbyrd om, at man i en fjern Fortid har sat overordentlig stor Pris paa Svinet. Vore hedenske Forfædre kunde jo ikke tænke sig noget dejligere i Livet hinsides end at blive bænket i Valhal, hvor Gildesbordet til Overdaadighed var dækket med vældige Flæskestege og store Kander med Mjød. Dette, at en af de ædleste af alle Aserne, Guden *Frey*, fremstilles som ridende paa Galten »Gyldenbørste«, tyder ogsaa paa, at Svinet meget tidligt har haft en høj Stilling.

Et bekendt Sagn fortæller, at da den berømte danske Vikingekonge *Regner Lodbrok* faldt i engelsk Fangenskab 865 og blev kastet i Ormegaarden, udbød han under Dødskampen: »Grynte vilde Grisene, kendte de Galtens Kaar«.

Det er maaske tvivlsomt, hvorvidt Sagnet dækker en stedfunden Begivenhed, idet der fra anden Side berettes om, at *Regner* faldt i en regulær Kamp med Englænderne; men under alle Omstændigheder er Ormegaard-Sagnet et Udtryk for, at Svinet paa daværende Tid har været et anset Dyr. Med Benævnelsen »Grisene« hentydes der til *Regners* Sønner, som vilde være blevet

Det europæiske Vildsvin.

opbragt, havde de kendt Faderens Skæbne. Hos *Saxo* nævnes Svinet flere Steder, men nærmere Oplysninger faar man ikke udover, at dette Husdyr ses at have været velkendt ogsaa i Sagnetiden. En ejendommelig Rolle skal Svinet have spillet derved, at dets Hovedform (den spidst tilløbende Tryne) efter Sagnet skal have givet selve *Odin* Ideen til Opstilling af en Hær i Svinfylking, som *Harald Hildetand* efter *Odins* Vejledning anvendte i Braavallaslaget. — Ja, det menes jo endog, at det er Svinet, der med sin Roden i Jorden med Trynen har givet Menneskene Ideen til Forfærdigelse af den første Plov.

Præsten *Joachim Junge* i Bloustrød skriver i sin Bog om den nordsjællandske Landalmue (1798): »Af Kødvarer er intet Bonden

kierere end Flæsk, dette kalder han fortrinlig: Suul, og han elsker det saa lidenskabeligt, at han kunde spise endog det geile Spek til hver Maaltid uden at kiedes derved. Naar han derfor skal beskrive os en Mand, som nyder Livets høieste Gode, da maa det være den, som lever af Flæsk og Brændevin. Denne overveiende Flæskeappetit er lige saa gammel som det danske Folk selv Vore Forfædre satte endog deri det tilkommende Livs Lyksalighed; og at tænke sig en Himmel uden Flæsk, var lige saa umulig for dem, som i Begyndelsen for Grønlænderne at forestille sig en Himmel uden Sælhundede.«

Det var ikke blot herhjemme, Svine! i fordums Tider skattedes højt. De gamle Romere satte saaledes ogsaa stor Pris paa Svinet, og de forstod at »mæske« det paa en saadan Maade, at Kødet fik en særegen fin og tiltalende Smag. Kunst-Fedningen dreves undertiden saa vidt, at Øvrigheden saa sig foranlediget til at dæmme op derimod ved Udstedelse af strenge Forbud. *Gajus Plinius*, en lærd Romer, f. Aar 23 e. Kr. og død Aar 79, fortæller i sit store Værk: *Naturalis historia*, at en berygtet Lækkermund, *Apicius*, paa Kejser *Tiberius'* Tid havde udfundet en Fodringsmaade, hvorved Svinets Lever blev meget større og mere vel-smagende end under almindelige Forhold. »Det fededes da med Figener og gjordes drukkent med sød Vin«. I sin Bog: »Veiledning til Svinets Behandling som Huusdyr« (1804) omtaler *Erik Viborg* ogsaa dette Forhold, idet han anfører følgende: »Romerne Smag var saa forfinet, at de ikke spiste Svineleveren, undtagen at Svinet var fedet med Figen eller havde faaet Vin for-sødet med Honning at drikke«.

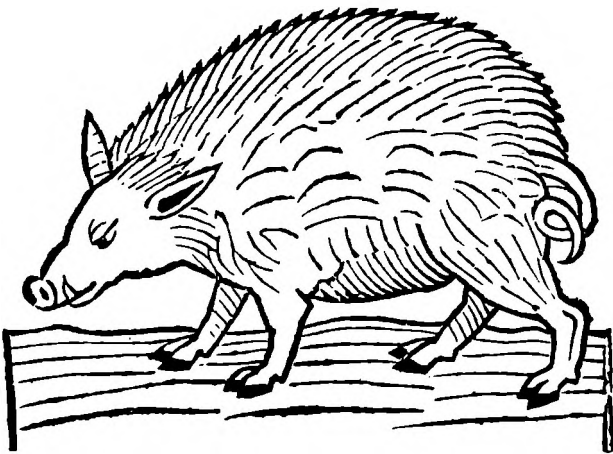
Saa opfindsomme i Retning af Svinefedning har de gamle Daner utvivlsomt ikke været; men naar Svinet herhjemme efterhaanden udvikledes mere og mere baade med Hensyn til Størrelse og Form, fremkaldt af en stadig mere hensigtsmæssig Pleje og Ernæring, kan der næppe være Tvivl om, at Fremgangen i ikke ringe Grad maa tilskrives Paavirkning og Belæring udefra.

II.

MIDDELALDEREN OG TIDEN INDTIL OMKRING AAR 1800.

Gennem hele Middelalderen og indtil for godt og vel 100 Aar siden førte Svinet her i Landet en ret ubunden og fri Tilværelse.

Sammen med Smaakreaturerne havde det som oftest fri Adgang til baade Ud- og Indhus, og i Følge Beskrivelser fra det 15.—16. Aarhundrede var det ingenlunde ualmindeligt, at Svinene havde Sovested fælles med Husets Beboere. Beboelses-Husene var den Gang mere primitivt indrettede end nu om Stunder. Ofte var der intet Loft, og det skete derfor ikke saa sjældent, at Regnen gennem Huller i Taget fandt Vej ned i Rummet, og det Søle, som derved dannede sig paa Gulvet, var ret et yndet Tilflugtssted for Svinene. Man vil kunne forstaa, at navnlig fremmede, som ikke var vant til sligt Logement, har trængt til at komme ud at lufte sig ovenpaa en Nats Samvær med saadanne Sovekamme-

Svin fra Middelalderen. Efter »Hortus sanitatis« 1491.

rater. Husets Beboere, der til daglig omgikkes Dyrene paa denne fri Maade, generedes aabenbart ikke af Makkerskabet, thi i modsat Fald vilde Forholdet jo nok være blevet ændret.

Under det Fribytterliv, Svinet i disse Tider førte, hvor det ved Omstrejfen i Mark og Skov selv maatte søge at skaffe sig Hovedparten af det nødvendige til Livets Ophold, er det ikke til at undres over, at det robuste i Dyrets Natur blev fremherskende. Fra sin vildtlevende Stammefrænde havde det arvet sine stærke Ben og sin kraftige, muskuløse Nakke. Begge Dele var lige nødvendige for det; thi det gjaldt om at komme hurtigt omkring, og Trynen maatte bruges flittigt til Rodning i Jord (og Møddinger), om det skulde lykkes at opfylde Mavens Krav ved at fremskaffe tilstrækkeligt af Olden, Larver og Rødder inden Mørkets

Frembrud, saa det med rolig Samvittighed kunde lægge sig til Hvile i Familiens Skød. Naar man iagttager dette gamle danske Landsvins travle Færden, jagende i Galop fra Sted til Sted for at søge sin Føde, var det kun i uegentlig Forstand, at Betegnelsen Husdyr passede for det. Paa Titelbladet af *Erik Viborgs* førnævnte Værk findes det Side 660 gengivne Billede af Svinet, saaledes som det maa antages at have set ud paa den Tid, der her er Tale om. Det var et stærkt behaaret, kraftigt bygget Dyr med et forholdsvis stærkt udviklet Forparti (Nakke) og en lang, lige Tryne. Hjørnetænderne stak ud af saavel Over- som Underkæbe og fremhævede yderligere Svinets i Forvejen grove og ukultiverede Præg. Lødet var mørkladent. I mangt og meget var dette Svin endnu stærkt præget af sit vildtlevende Ophav, og først i et senere Tidsrum begyndte man for Alvor Forsøgene paa at op-hjælpe dets Form og Udvikling ved Iblanding af Blod fra fremmede, mere kultiverede Racer.

Med den Gaa-paa-Natur, som Svinet i den her omhandlede Tid var i Besiddelse af, kunde det ikke undgaas, at der ret ofte opstod Stridigheder mellem ellers gode Naboer, foranlediget ved, at den andens Svin havde været alt for nærgaaende. Svinet brød sig jo fejl om, hvad der var mit eller dit, og var der et Lækkerbid at finde et Sted enten i Haven, i Laden eller paa Møddingen, blev det hentet, lige meget om Genstanden beroede paa »dets egne« eller Naboens Enemærker.

De mange Stridigheder mellem ellers venligtsindede Naboer, som Svinet i hine Dage ubevidst forvoldte, gav Anledning til Indgriben fra Statens Side. Der maatte sættes en Grænse for Tøjlesløsheden, og i en Forordning, udstedt 13. Septbr. 1587, hedder det derfor: »Findes noget Svin uringet paa nogen Mands Grund, maa han det optage, og skal Eiermanden deraf betale til den, det optager, for hvert Svin, første Gang 1 Mk., anden Gang 1 Lod Sølv eller 3 Mk., og tredie Gang skal Svinet til ham være forbrudt«.

Betingelsen for, at man kunde undgaa Bøden, var altsaa, at Svinene »ringedes«. Dette gik for sig paa den Maade, at der blev stukket et Metalstykke ind i den forreste, bevægelige Del af Trynen, hvorved Dyret i væsentlig Grad hindredes i at rode; men denne Foranstaltning førte jo med sig, at Dyret blev mindre skikket til selv at sørge for Livets Ophold, og det er derfor let forstaaeligt, at man kun nødtigt har grebet til dette Middel.

Det var jo netop Forudsætningen for Svineholdet i gamle Dage, at Dyrene i videst mulig Udstrækning skulde kunne klare sig selv. Der fremkom imidlertid Tid efter anden saa mange Klager over den Skade, de uringede Svin foranledigede paa anden Mands Ejendom, at Staten tilsidst maatte gribe regulerende ind, hvilket altsaa skete gennem foran nævnte Forordning, der nærmest var beregnet for Landdistrikterne.

I Købstæderne har der i lange Tider, omtrent lige op til vore Dage, været holdt Svin. Ingen Steder var dette »Erhverv«, der jo nu for alle Byers Vedkommende af sundhedsmæssige Hensyn er forbudt, saa udbredt som i Helsingør, hvor det endogsaa gik saa vidt, at Borgerne paa Fortovet udenfor deres Ejendomme indrettede ligefremme Svinestier. Svinene blev her fodret med Af-faldet fra Husholdningen. Med den Svinene iboende Friluftsnatur er det letforstaaeligt, at de Skranker, der var sat for at holde dem i Stierne, i mange Tilfælde var for svage til at modstaa Svinenes Lyst til at gaa paa Eventyr, og det var da ogsaa en dagligdags Begivenhed, at Svinene sprængte Spærringen mellem Gade og Fortov, og naar den gyldne Frihed saaledes var opnaaet, vidste Dyrene ikke, hvilket Ben de vilde staa paa, men satte i Galop gennem Gaderne til stor Moro navnlig for Byens Børn.

Dette Uvæsen maatte der naturligtvis sættes en Stopper for, og nu maatte *Frederik den 2den* til at udstede Forordninger, der tog Sigte paa Svineholdet i Købstæderne. I selve Hovedstaden kneb det ogsaa med at holde Svinene indenfor passende Grænser, hvilket bl. a. ses deraf, at Kongen i 1564 gav en Forordning, i Henhold til hvilken Svinene »forbødes« Adgang til Nicolaj Kirkegaard.

I Aalborg maatte Svinene i Følge *Troels-Lund* kun drives gennem Gaderne, naar de var under Opsigt af en Hyrd. Herfra undtoges dog nykøbte eller syge Svin samt Søer med Grise, som maatte have Lov til at gaa ubevogtede. »Derfor maa det formodes«, skriver *Troels-Lund*, »at ethvert Svin, der fremtidig antastedes, vilde blive paastaet at være nykøbt, sygt eller endnu i den umyndige Alder«. Da de omløbende Svin i Helsingør i Slutningen af det 16. Aarhundrede drev det til at oprode Ligene paa Byens Kirkegaard, overdrog Regeringen i sin Nød det til Stadens Skarpretter at ave Urostifterne. Han maatte have alle de løsgaaende Svin, han kunde indfange. Det var jo en ordentlig

Præmie, der saaledes blev udsat, og Skarpretteren gjorde sig megen Umage for at opnaa den med Fangsten forbundne Fordel. Under stor Munterhed fra Borgernes Side fandt der nu jævnlig en vild Jagt Sted, hvor det gik i strakt Karriere Gade op og Gade ned, og hvor Sølet sprøjtede saavel Jægeren som den jagede om Ørerne. Borgerne, og da navnlig Byens Ungdom, holdt altid med den forfulgte, der som Regel reddede Livet ved at en Dør eller Lem paa en eller anden mærkværdig Maade aabnede sig for Dyret, saaledes at Betegnelsen »løsgaaende« ikke gjaldt mere.

Kong *Frederik den 2den* udstedte det ene Forbud efter det andet for at komme de omløbende Svin tillivs, og tilsidst forbød han alt Svinehold i Hovedstaden; det tog sig derfor lidt mærkeligt ud, at han selv holdt Svin paa sit Slot.

Det synes dog ikke, at samtlige disse Forordninger har frugtet ret meget. I hvert Fald bragte *Christian den 4de* i Erfaring, at der »ved Svinenes Roden paa Marker og Enge sker stor Skade og Fordærvelse«. Efter at Kongen havde drøftet denne Sag med »voris Elskelig Danmarckis Rigis Raad«, udstedte han den 1. Juli 1619 en meget skrap Forordning, hvorat det skønnes, at Svinehold har fundet Sted i alle Befolkingslag. Forordningen gaar ud paa, »at alle, Geistlige oc Verdslige, være sig huo det være kunde, skulle lade ringe sine Svin oc Grise, unge oc gamle, med Ringe udi begge Næsebord. Thi bede Wi, biude oc alvorligen befale, at alle Vore troe Undersaatte, Fogder, Embitzmænd, menige Adel oc Ridderskab, Cleresiet, Borgemester oc Raad oc alle andre Øffrhigheds Personer, at I selv Eder efter denne Forordning holder, saa oc haffuer flittig Indseende herudi, at den nu strax aff alle oc huer, Geistlig oc Verdslig bliver holdet oc effterkommit. Befindis nogen her imød i Kiøbstæderne eller paa Landsbygderne, Geistlige eller Verdslige, deris Svin eller Grise uringet at hafue, da skulle de alle oc huer derfor stande til Rætte, oc Borgerne oc Bønderne haffue forbrut Svinene til deres Herskab, oc de Geistlige til neste hoszliggende Hospital.«

Fuldt saa megen Betydning som de kongelige Forordninger havde vistnok de lokale Bylove, der indeholder en Mængde Bestemmelser vedrørende Svineholdet. Herom henvises til »Danske Vider og Vedtægter«, samlede og udgivne af *P. Bjerger* og *T. Søegaard*, 1—3, 1904—20.

Hvor foragtede og ildsete Svinene end var, vidste man dog tidligt fra Offentlighedens Side at drage Fordel af Svineholdet

ved at inddrage Svinene under de Husdyr, hvoraf der skulde svares Tiende. Biskop *Peder Palladius* erindrer derfor om i sin Kirkeordinans, trykt 1539, at der af Grise (saa vel som af andre Husdyr), skal svares Tiende til Landsbypræsterne. I Christian d. Femtes danske Lov (1683) fastsættes, at »Bønder og meenig Ailmue, Husmænd, Inderster, Pebersvenne og Tienestefolk, og alle andre, som nogen Bondejord besaae, skulle til gode Rede tiende hver tiende Neg eller Kærv alle Slags Korn . . . De skulle og tiende hver tiende Qvæghøvede, som fødis, intet undertaget Lam, Kalve, Føl, Kid, Grise, Høns, Gæs, Ænder, saa og Bisværme, og hvo som i et Aar ikke tillægger (saa mange Dyr, at de har 10 af hver Slags), da skulle de tilhaaberegne til et andet Aar, indtil de have ti, og da give det tiende efter gammel Sædvane.«

Arent Berntsen har i »Danmarks og Norges frugtbare Herlighed«, 1656, samlet de Regler, hvorefter de forskellige Landbrugsprodukter ved Beregning af Landgilden omregnedes til »hart Korn« (haardt Korn, s: Rug og Byg). Herefter sattes 1 fedt Svin = 1 Tønde (6 Skpr.) hart Korn, 1 magert Svin, 1 Græs-Svin, 1 Skov- eller »brændt« Svin, 1 Sommer-Svin, hvert = $\frac{1}{2}$ Td. h. K. osv. *Hans Hanssøn Skonning* har i sin »Taxte-Bog«, 1647, Opgivelse af de Pengeværdier, som Svin ansattes til ved Landgildeberegning, og hvilken Kornværdi Svins-Olden ansattes til.

Om Flæskets Beskaffenhed i hine Tider faar man kun glimtvis en Antydning. Angaaende denne Side af Sagen skal her blot nævnes følgende lille Træk: Den engelske Diplomat *Robert Molesworth* udgav i 1694 i London, efter et officielt Besøg i Danmark, sin bekendte ondsindede Omtale af Forholdene i Danmark (»*An account of Denmark, as it was in the year 1692*«), hvori han siger, at det danske Faarekød ikke er godt; det samme gælder Fjerkræ; Oksekødet er velsmagende i Græsningstiden, Smørret er meget godt, Osten smager af Ingenting og er meget slet, Fisken er daarlig i Sammenligning med den engelske, men Flæsket (*the bacon*) er fortrinligt. — Ejendommeligt nok, at det netop skulde blive en Englænder, der, saa vidt vides som den første Udlænding, officielt udtaler sin uforbeholdne Ros over det danske Flæsk! Havde *Molesworth* anet, at hans Landsmænd et Par Aarhundreder senere skulde købe dansk Flæsk for Millioner Sterling, da havde han i Henhold til sit Sindelag overfor Danmark maaske tilbageholdt denne Anerkendelse.

Saa langt Historien rækker tilbage, har Skovene spillet en

fremtrædende Rolle for Svineholdet. — *Knud den Hellige* var i Slutningen af det 11. Aarhundrede paa en Rejse i Halland og fordrede ved den Lejlighed af de derboende Bønder, at de skulde yde mere Ægtkørsel. Disse vægrede sig imidlertid ved at yde mere, »end forhen Lov var«, og Kongen udbrød saa: »Det er vel, Bønder, at I holder over, hvad Loven er, men I maa da ogsaa sætte Pris paa, at jeg lyser min Ejendom i Fred for Eder«. Dette fandt Bønderne rimeligt, og Kongen sagde da: »Saa forbyder jeg, at I Hallandsfarer lader Svin eller Kvæg græsse i al den Skov, jeg ejer, og som ligger her næst ved Eder«.

Her tales der altsaa om græssende Svin, men senere hen er det Skovens Olden, som afgiver Føde til Svinene. Allerede i *Valdemar Sejrs Tid* hører vi om, at i »alle Danmarks Ege- og Bøgeskove tumlede sig det Husdyr, som var det talrigste i Landet og det allervigtigste for Husholdningen, Svinet«. Noget senere, under *Frederik den 1ste*, hedder det: »Skovene spillede en stor Rolle i Datidens Økonomi. Jagten dreves flittigt; Svineholdet beroede især paa Skovene, hvori Svinene om Sommeren dreves ud paa Olden«. Egens og Bøgens Frugt, Agern og Bog, der sammenfattes under Betegnelsen Olden, har, som det fremgaar af de forskellige historiske Kilder, forhen spillet en meget betydelig Rolle for Svinets Ernæring.

At Bønderne i Nordsjælland i den her omhandlede Tid har lagt Vægt paa Svinehold og Svinefedning fremgaar bl. a. af Birkørød-Præsten *Henrik Gerners* »Oversættelse« af Hesiod 1670, hvori berettes, at Bønderne kører til Torvs med Kul og Brænde og køber Korn til Fedning af Svin og Høns, som da sælges (til København). Samme erfarne Præst tilraader at give Søerne oventørret Havre for at faa dem til rettidigt at løbe med Orne; de skulde helst fare i Fasten, thi »... Faste-Grisse de bære Bonden Priis, i Olden er de visse at løse Giældsbeviis«. Smlgn. *Peder Syvs* Ordsprog (1682): »Jule-Kalv og Faste-Griis gjør Bonden rig og viis«.

I »Dagligt Liv i Norden« læses følgende: »Danmarks Skove skildres af Datiden (onkring Aar 1600) med Agtelse, om end i et Sprog, der forekommer os fremmed. Det hedder saaledes om en Skov, der optog den sydlige Del af Als, at den i almindelige Oldenaar kunde føde sine 18.000 Svin. Skovene om Gottorp beregnedes til 30.000 Svin aarligt, og det anføres udtrykkeligt, at Enkeltmænd besad Skove, hvori der kunde holdes 4000 Svin om

Aarel«. — »Skovene til Vorgaard i Vendsyssel ansloges omkring 1580 til 5360 Svins Olden«.

Et slaaende Bevis for den Betydning, Skovene i sin Tid har haft for Svinets Ernæring, har man deri, at man ved Matrikuleringen i 1688 takserede Skovene efter det Antal Svin, de kunde føde.

Saa længe Svinene i Hovedsagen selv kunde bjerge Føden ved at løbe frit omkring i Skov og paa Mark, og hvor der altsaa ikke var megen Ulejlighed med deres Pasning og Pleje, synes alting at have været saare godt; men efterhaanden som Skovene udtyndedes, og Oldenfrugten dermed svandt ind, blev det nødvendigt for Menneskene at beskæftige sig mere med dette Husdyr end tidligere, og saa begyndte det at knibe med at holde Interessen vedlige overfor Svinet. Den manglende Interesse gav sig lidt efter lidt Udtryk i mindre blide Stemninger mod et Væsen, som man hidtil havde staaet paa en god Fod med paa Grund af dets dejlige Kød, men som nu — i Modsætning til forhen — krævede en vis Indsats i Form af Tid og Arbejde fra dets Ejers Side, for at det kunde befinde sig vel og trives godt. De mindre blide Stemninger slog tilsidst over i en ret almindelig udbredt Afsky for Svinet, saaledes at det af mange betragtedes som vanærende at have med Svin at bestille.

I sin »Veiledning til Svinets Behandling som Huusdyr« fremsetter *Erik Viborg* følgende Henvendelse til Læseren: »Af alle vore Huusdyr har Svinet mindst tildraget sig Kyndiges Opmærksomhed. Dets Behandling har været overladt til vankundige Svinehyrder, og det er selv hos oplyste Nationer blevet holdt for en vanærende Haandtering, at befatte sig med de Operationer, Mennesket underkaster dette Dyr. Tydskernes Lovkyndige vare i det 17de Aarhundrede meget beskæftigede med det for den daværende Tid vigtige Spørgsmaal: om de Mænd, som betog Svinene Avle-Evnen, kunde optages i noget Laug. Denne Tids Oldemand for alle Tydsklands juridiske Professorer, den paa Siæl og Legeme stærke *Stryck*, erklærede sig for, at slige Mennesker ikke kunde indlemmes i noget Laug; dog vilde den kloge *Bayer*, at de ikke burde forskydes, da Fyrsterne taalede og lønnede dem, og da de vare nyttige Borgere i Staten. Han anviste dem Lauget for Svineslagterne; thi han sagde: begge havde de med Sviin at bestille, og Svineslagterne burde vel taale hine, som mindre grusomme Operatører.«

Hvor lidet agtet Svinet ogsaa var i Udlandet saa sent som i Slutningen af det 18. Aarhundrede faar man et levende Indtryk af gennem følgende Udtalelse af *Erik Viborg*:

»I Aarene 1787 og 88 fandt jeg endnu samme Fordom paa min udenlandske Reise. Forgieves søgte jeg at faa praktisk Underviisning om Svinets Behandling ved Tydscklands og Frankriges berømteste Instituter for Dyrslægefaget. Det var Natmænd, Skarprettiere og overtroiske Hyrder jeg maatte besøge, for at høre noget om dette Dyrs Svagheder. Vel holdtes der ved den Wienske Skole Forelæsninger af den navnkundige og meget fortiente *Wolstein* over Svinets Sygdomme, men de, som bleve afhandlede, beløbe sig kun til syv. Smukt talede denne Lærer om Svinets Egenskaber; men de Naturdrifter, han tilegnede det, lagde klarligen for Dagen, at det, som Huusdyr, var ved denne Skole forhadet og lidet kiendt. I sit kiernefulde Sprog sagde denne digterske Forfatter: »Svinet bliver stedse et Fæ. Det er altid fortrædeligt, trodsigt, halstarrigt; og til alle Tider er det et dumt og farligt Dyr. Det vexler ikke sine Tænder, som vore øvrige Huusdyr, hvilket viser, at det er lige saa vidt fiernet fra os, som fra hine. Intet Under derfor, naar Mennesket og de øvrige Huusdyr ikke have nogen Tilbøielighed for Svinet. Som saadant Dyr ændsede man her ikke meget dette Huusdyrs Sygdomme, og at operere det, var vanærende.«

Da *Viborg* kom hjem fra sin omtalte Udenlandsrejse, søgte han at faa Løjlighed til at holde Svin ved den danske Veterinærskole, hvilket lykkedes 4 Aar senere; men først i 1803 naaede han saa vidt, at han kunde holde Forelæsninger over dette Husdyrs Behandling »i Sundheds og Sygdoms-Tilstand«.

Den danske Veterinærskoles Stifter, *Peter Christian Abildgaard*, udgav i 1770, 3 Aar før Veterinærskolens Oprettelse, sin bekendte »Dansk Heste- og Qvæglæge«; men medens Hestens, Kvægets og Faarets Sygdomme behandles ret udførligt, findes kun 3 af Svinets Sygdomme omtalt, nemlig »Bægbrænde«, »Tinter« og »Galde- eller Svindesygen«, og det fremgaar deraf, at heller ikke danske Videnskabsmænd har beskæftiget sig meget med Svinet paa daværende Tid.

Som ovenfor berørt blev Svinet i det Tidsrum, som her behandles, ikke forkælet. Bønderne havde ikke Lyst til at beskæftige sig mere end højst nødvendigt med det, og Følgen blev derfor ogsaa den, at de enkelte Landmænd, som søgte at holde Fred

paa deres udskiftede Marker, ofte blev generet ganske eftertrykkeligt af omløbende Svin. Mod den almindelige Slendrian: at lade Svinene skøtte sig selv uden at tage Hensyn til, om de færdedes paa egne eller Naboers Enemærker, tog Præsten *L. M. Wedel* i Everdrup paa Sjælland kraftigt til Orde. I Aarene 1792—96 udsendte denne flittige og ansete landøkonomiske Forfatter sine »Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen . . . til Brug for Landsbye-Præster og andre paa Landet boende«. *Wedel* gør opmærksom paa den store Skade, omløbende Svin ofte gør ved deres Roden i Haver, paa Marker, i Enge og i Skovplantninger. Idet han erfaringsmæssigt har erkendt sig om, at det lidet nytter at optage saadanne Svin og lade deres Ejer erlægge Bøde, anbefaler han som det bedste Middel til at holde Urostifterne i Ave at anskaffe et Par velafrettede Hunde, »der kan udjage dem af Marken, dog uden at bide dem til Skade, thi et lidet Rusk engang imellem i Ørene kan baade skrække dem og plantes i Hukommelsen, at de vogte sig for mere at overstige Indhegningerne«.

Af Titlen paa *Wedels* omfattende »Samlinger« ses det, at han i første Linie har henvendt sig til sine Kolleger paa Landet, og en Kendsgerning er det jo ogsaa, at Præsten i gamle Dage almindeligvis var Sognets kyndigste Landbruger, hos hvem de øvrige Beboere kunde, om de ellers vilde, hente megen Vejledning under deres daglige Dont. Det var derfor ogsaa ganske naturligt, at den Everdrup-Præst fortrinsvis rettede sin Tale til Embedsbrødrene paa Landet, hos hvem hans tankevækkende Ord maatte antages at ville møde den Forstaaelse, der savnedes hos Befolkningen i sin Almindelighed.

At Landbefolkningen her i Danmark paa daværende Tid stod paa et lavt Kulturtrin, derom bærer Historien mange og tydelige Vidnesbyrd. Pastor *Wedel* har, som det øjensynligt fremgaar af hans Bøger, med Vemod erkendt dette, og hans »Samlinger« er utvivlsomt affattet under Indflydelse af et varmt og deltagende Hjerter Attraa efter at ophjælpe og forbedre Bondens Kaar.

Det var imidlertid meget vanskeligt for vore gamle landøkonomiske Forfattere at vinde Ørenlyd hos Datidens Landmænd. Herom vidner følgende Udtalelse i *Wedels* »Samlinger«, hvor Talen er om Kreaturerne Røgt og Pleje, idet han lader en Bonde udbryde:

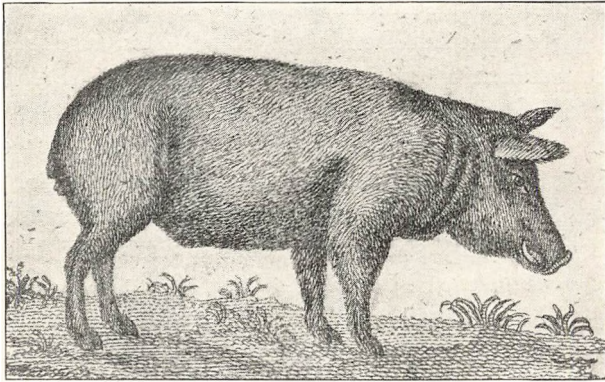
»Ja mit Hoved døde, men det var Præsten og hans prentede

Bog Skyld udi; — og, hvor skulle saadanne Folk være klogere paa Kreaturerne end vi Bønder, som daglig omgaaes med dem!!!« — *Wedel* tilføjer: »Denne Vantro og Mistillid forplanter sig saaledes fra den ene til den anden Bonde, Slægt fra Slægt, at de offentlig drive Giæk med, eller i det mindste hemmelig smile, naar man vil forelæse dem noget af trykte Bøger eller de aarlige Almanaker om Landvæsenet i Almindelighed eller Qvægets Røgt, Pleie og Behandling i Særdeleshed. Og sandelig, der hører meer end sædvanlig Kundskab til, at overtale dem til at aflægge gamle Fordomme, at ansee Overtro og Vantro som Narrerie og skadelige Ting.«

Samtidig med *Wedel* levede en anden landøkonomisk Forfatter, nemlig Professor i Landøkonomi *G. Begtrup*, der ogsaa interesserede sig levende for Bøndernes Kaar. Han ivrede stærkt for at hidføre Forbedringer vedrørende Svineholdet, som efter hans Mening hidtil var gaaet paa bedste Beskub. *Begtrup* havde den Anskuelse, at det var bedre at holde færre Svin og passe dem godt end at opdrætte dem flokkevis og i Hovedsagen lade dem skotte sig selv. I sin »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Sjælland og Møen«, der udkom 1804, fremsætter han i denne Forbindelse følgende Udtalelse: »Den sjællandske Bonde, fornemmelig i Skovegnene, holder alt for mange Sviin, og derover høres med Rette megen Klage . . . Bøndernes Sviin ere det meest ødelæggende, som vel kan tænkes. Det første Aar blive de ei større end en god Kat, hvorfor de ogsaa maa være 3 Aar gamle, førend de slagtes. Hidtil har det almindeligste Antal paa en Gaard til 4 Td. Hartkorn været 20 Stk. Det lader nu, som et forbedret Agerbrug vil noget formindske Antallet. Efter min Erfaring betaler det sig ikke at holde flere Sviin, end man kan fodre vel med Affaldet fra Avlingen og Kjøkkenet . . . I de andre Egne af Landet er Uvæsenet med mange Sviin ei saa stort som paa Kronborg og Frederiksborg Amter, og har ved Udskiftningen mærkeligen aftaget, saa at Bonden haver nu sædvanligen kun 2, 3, sjelden 4 store Sviin, da han tilforn havde 6, 8, til 12 Sviin. Mange Sviin hos Bonden er Tegn paa Fattigdom og slet Oekonomie, da han ei er i Stand til tilbørligen at opføde dem, uden til sin egen Skade. De gaae da og forsulte, forknytted i Væxten og anrette megen Skade paa Bondens egen og Naboens Marker.«

Under Omtalen af den Skade, de omløbende Svin volder, siger *Begtrup*:

»Det er ligeledes en slem Uskik her i Landet, at mange Huusmænd, som ei have Jord, og aldeles intet at føde dem med, dog alligevel holde Sviin. Disse elendige Kreature strøife bestandigen omkring i Byerne, og søge at opholde Livet ved at brække paa Gjærderne, og stifte megen Skade. I Holbæk skal det være blevet antaget som en Lov, at for Sviin, som gaae løse, betales 2 Mrk. i Straf for Stykket til Fattiggassen, naar de findes enten paa Gaden eller i Marken. Det var meget at ønske, at denne Lov var gjeldende overalt, da nu mangan virksom Landmand, fornemmeligen i den nordøstlige Deel af Landet, seer med Ærgrelse, hvorledes Bondens og Huusmandens forhungrede og urin-

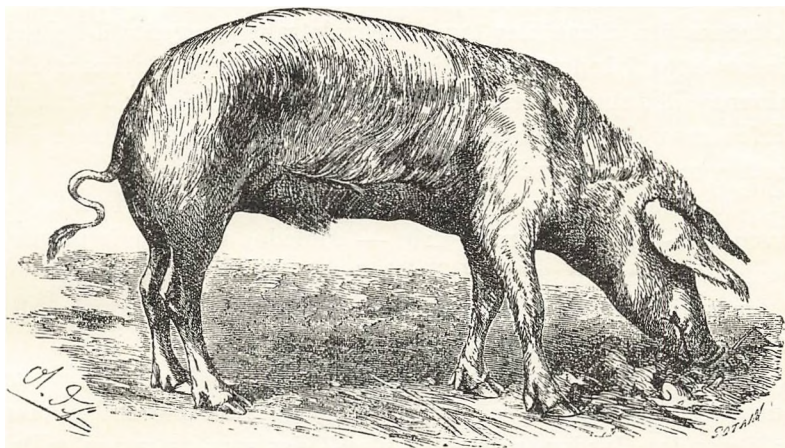

Type af Øsvinet. Efter Kobberstik af G. Hoffmann i E. Viborgs Bog om Svinet 1804.

gede Sviin fordærve hans Gjærder, skade Mark og Enge, oprode hans Kartofler, bryde ind i Haverne, og foraarsage megen Ulempe. Imidlertid finder man dog næsten overalt, siden Udskiftningen, at Bonden holder nu færre Sviin, og at han holder dem i Tøjer. Ornen skiftes Bønderne indbyrdes til at holde, eller een holder den for Byen, og faaer noget Sæd af de andre, f. Expl. 2 Skp. Havre af hver Gaardmand.«

Ved Slutningen af det 18. Aarhundrede fandtes i Følge E. Viborg her i Danmark 2 Slags Svin: Det jydsk og det sjællandske Svin eller Øsvinet. Førstnævnte var et temmeilig stort, grovbygget, stærkt behaaret Dyr af forholdsvis god Længde med ret lange Ben og store, nedhængende Øren. Øsvinet, som var betydelig mindre, havde opretstaaende Øren, en kort og børstefuld Krop og lave Ben. Fedet i 2 Aars Alderen afgav det jydsk Svin

gennemsnitlig 16 Lispund (128 Kg.) Flæsk, det sjællandske i samme Alder $7\frac{1}{2}$ Lpd. (60 Kg.). Omkring Aaret 1760 blev der aarlig alene fra Jylland udført godt og vel 10.000 levende Svin og, vistnok ogsaa hovedsagelig fra Jylland, 4000 Skippund (640.000 Kg.) Flæsk. Omregnes de levende Svin til Flæsk, idet hvert saadant Svin antages at repræsentere 100 Kg. Flæsk, vil det sige, at (hovedsagelig) Jylland har kunnet opvise en aarlig Flæskeudførsel af henvend $1\frac{1}{4}$ Mill. Kg., altsaa en ret betydelig Præstation. Hvor stor Udførselen i samme Tidsrum var fra de andre Landsdele, er vanskeligt at sige; men ret stor har den næppe

»Landsvin«, nærmest den jyske Type. Efter L. Léouzon:
Manuel de la porcherie.

været, idet Svineholdet paa Øerne i Hovedsagen kun var beregnet paa at forsyne den hjemlige Husholdning samt Købstæderne med det nødvendige Flæsk og Fedt.

Det er nævnt ovenfor, at Svinet i Slutningen af det her omhandlede Tidsrum var et lidet anset Dyr, som det var en Skam at beskæftige sig ret meget med. Svineholdet betragtedes til langt op imød vore Dage ikke blot herhjemme, men overalt i den civiliserede Verden nærmest som et nødvendigt Onde, hvis Varetagelse overlodes til Samfundets Udskud. Det var, som omtalt, ogsaa kun »uærlige« Folk, der gav sig af med den i og for sig meget nyttige Haandtering: at gilde og udbøde Grise. Disse Mennesker blev uden videre henregnet til en lavere Kaste, med hvilken den øvrige Befolkning ikke ønskede at have Samkvem. Mange Steder ligefrem afskyede man Svinet, og der knyttede sig

Overtro af forskellig Art til det, og da navnlig til Svinets Gødning, der fra gammel Tid ansaas som et Middel mod flere af Menneskenes og Husdyrenes Sygdomme. I gamle Lægebøger anbefales frisk Svinegødning som Middel mod flere Sygdomme hos Mennesket. Mod Næseblod giver *Henrick Smid* i sin Lægebog 1557 bl. a. følgende Raad: »Tag en varm Suine Lort, helst aff dem (de Svin), som gaa udi Marcken, bind den udi en linedklud, holt hannem op under Næsen; er den icke varm, da varm den; det hjælper.« Denne Anvisning gengives endnu i en Udgave af *Henrick Smid* fra 1867. Mod Koldfeber og Durkløb anbefales samme Middel til indvortes Brug.

Medens den altsaa blev taget i ret udstrakt Brug saavel i »Medicinens« som i Industriens Tjeneste, tillagde vore Forfædre ikke Svinenes Gødning nogen stor Værdi som Næring for Planterne. Herfra maa dog undtages Humlen, hvortil Svinegødningen blev anset som særdeles velegnet.

I industrielle Øjemed blev Svinegødningen ogsaa brugt; den anvendtes — opspædt med Urin — saaledes ved Klædevalkning. Svinets Hud er fra gammel Tid i stor Udstrækning benyttet som et fortrinligt Materiale til Bogbind (»Svinelæder«). Svinebørsternes Anvendelse er kendt nok.

Somælken, der procentvis indeholder mere Fedt (eller, som man i gamle Dage sagde, »flere olieagtige Stoffer«) end Mælken fra de andre Husdyr, pristoes i ældre Tider som en ypperlig Drik mod Øresusen. Selv Svinehaarene besad efter de gamles Antagelse en magisk Kraft; *Viborg* siger saaledes i sin oftnævnte »Veiledning«, at Røgen af brændte Svinehaar af hans Samtidige betragtedes som et ufejlbarligt Middel til Ophævelse af Krampe-tilfælde hos hysteriske Fruentimmer. Saaledes kunde der fortælles videre; men det anførte maa være tilstrækkeligt for at vise, at Svinet — som et ret almindelig, foragtet, men alligevel uundværligt og paa vidt forskellige Omraader saare nyttigt Dyr — i hine Tider har ført en kummerlig og lidet misunderlæst Tilværelse.

Hvorledes var nu dette gamle danske Landsvin beskaffen?

I Overensstemmelse med — eller vel rettere som Følge af — Forholdenes Natur var det i særlig Grad forlenet med de to Egenskaber: Haardførhed og Nøjsomhed; men det var tillige et grovt og utriveligt Dyr, hvis Bygning og hele Udvikling i meget ringe Grad svarede til de Fordringer, vi nu om Stunder stiller til et

Slagterisvin, for at det skal kunne kaldes velbygget, hurtigt-voksende, triveligt. Det passede imidlertid den Gang ret godt sammen med de tarvelige Livskaar, der bødes det, og i Henhold til hvilke Svinet hovedsagelig var henvist til selv at søge (eller stjæle) sin Føde paa Mark og i Skov. — Som Svineholdet nu om Dage er fast knyttet til Mejeriaffald, Kraftfoder, Rodfrugter og Grønt, var det i ældre Tider afhængigt af Græsmarken og Skoven.

Den Virksomhed, som de tre nævnte fremragende landøkonomiske Forfattere udfoldede i Slutningen af det 18. Aarhundrede, gaaende ud paa at øge Interessen for Svinet og dermed bedre dets Kaar, maa ganske sikkert tillægges stor Betydning; men mindre end en *Wedel*, en *Begtrup* og en *Viborg* kunde heller ikke gøre det for at ruske Befolkningen vaagen og gøre den opmærksom paa det for Menneskene selv skæbnsvangre og nedværdigende i at behandle et saa nyttigt og for Landets hele økonomiske Stilling overordentlig vigtigt Husdyr paa en saa usømmelig Maade, som Tilfældet hidtil havde været, og naar Slutningen af det 18. Aarhundrede maa karakteriseres som en Opgangstid, kendetegnet bl. a. gennem den ovenfor nævnte store Udførsel af levende Svin og Flæsk fra Jylland, tilkommer Æren herfor i første Linie de tre nævnte udmærkede Mænd, som gennem et djærvt Sprog, der bed, hvor det skulde, var utrættelige i at tale Svinets Sag, saa den danske Almue omsider kom til at indse, at den gjorde vel i at følge de givne Anvisninger.

III.

DET 19. AARHUNDREDES FØRSTE HALVDEL.

Den Oplomstringsperiode for Svinet, der indtraadte i Slutningen af det 18. Aarhundrede, og som Præsten *L. M. Wedel* i Everdrup ved Præstø og de to københavnske Professorer: *G. Begtrup* og *Erik Viborg* utvivlsomt havde deres store Andel i, varede kun forholdsvis kort.

Tiden fra lidt ind i og til Midten af forrige Aarhundrede har efter alt at dømme været »en død Periode« for Svinet. Dette skønnes bl. a. af den Kendsgerning, at der kun findes meget sparsomme statistiske Oplysninger vedrørende Danmarks Svinehold fra alle disse Aar. Den manglende Interesse for Svi-

nene i hint Tidsrum aabenbares ogsaa derigennem, at der paa det Skema, som Det kgl. danske Landhusholdningsselskab i Tyverne og Trediverne udsendte, og som dannede Grundlag for de senere offentliggjorte »Amtsbeskrivelser«, slet intet Spørgsmaal var anført angaaende Svinet. Naar *Steen Steensen Blicher*, der leverede Beskrivelsen over Viborg Amt, og nogle andre Amtsbeskrivere alligevel har omtalt dette Husdyr og dets Livsvilkaar paa daværende Tid, endskønt de ikke var spurgt derom, er vi dem alligevel meget taknemmelig for deres Meddelelser, som — skønt ufuldstændige og lidet omfattende — dog giver gode Bidrag til Belysning af Svineholdets Standpunkt i anden Fjerdedel af det 19. Aarhundrede.

Som omtalt har Interessen for Svinholdet i den nævnte Periode utvivlsomt været yderst ringe, ligesom ogsaa selve Svinet, baade hvad ydre og indre Egenskaber angaar, har holdt sig paa nogenlunde samme primitive Standpunkt som det, det indtog ved det 19. Aarhundredes Begyndelse. Formerne var — maaske en Smule mere afrundede — endnu de samme som tidligere. Jylland var fremdeles den Landsdel, hvor de bedst byggede og mest produktive Svin fandtes.

Den dybere liggende Aarsag til denne for Svinet saa lange Stilstandsperiode maa utvivlsomt for en væsentlig Del tilskrives den Omstændighed, at Landbefolkningens Tid og Kræfter var beslaglagt paa andre Felter. Danske Landbrugeres Opmærksomhed blev efter Jordfællesskabets Ophævelse i Hovedsagen rettet mod at afhjælpe Mangler og indføre Forbedringer paa den Jord, som ved Udskiftningen var bleven overladt de enkelte til selvstændigt Eje eller Brug. Under det travle Arbejde for ved Stenrydning, Vandafledning, Mergling og en bedre, mere tidsvarende Behandling i det Hele taget at sætte Jorden i højere Kultur, en Virksomhed, som lønnedes rigeligt gennem et større Foldudbytte og jevnt stigende Kornpriser, tabte vore Jordbrugere mere og mere Interessen og Sansen for Produktionen inden Døre, for Omsætningen i Stalden. De fleste Husdyr, Hesten fraregnet, betragtedes i hine Tider nærmest som en Slags Nødvendighedsgenstande af ret tvivlsom Værdi, der dog maatte bibeholdes bl. a. af den Grund, at der maatte skaffes mest mulig Gødning til den énsidigt benyttede, kornyende Agerjord.

Paa Grund af Husdyrenes tarvelige Ernæring var den producerede Gødning imidlertid i Længden baade med Hensyn til

Mængde og Indhold aldeles utilstrækkelig, og som Følge deraf gik Jordens Ydedygtighed lidt efter lidt længere og længere ned. Da saa Kornpriserne i sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede efterhaanden dalede ret betydeligt, indtraadte der i dansk Landbrug en økonomisk Krise, som for dem, der havde erhvervet Ejendom i den forudliggende, opadgaaende Kornsalgsperiode, blev vanskelig nok at komme over. Jorden var jo nemlig, foruden de almindelige Skatter og Afgifter, samtidig bleven paalagt de øgede Prioriteter, der altid følger i Opgangstidernes Kølvan, men som er saa generende under faldende Konjunkturer.

Den hidtil anvendte Rovdrift af Jorden kunde nu ikke længere opretholdes, idet den meget langt fra kastede tilstrækkeligt af sig til Dækning af de stadig voksende Poster paa Regnskabets Udgiftsside, og det blev derfor tvingende nødvendigt at søge andre Produktionsformer gennemført. Derved frenkaldtes der en vaagnende Interesse for Husdyrbruget, og navnlig blev Kvægholdet fra nu af den Gren indenfor Landmandens Bedrift, Hovedopmærksomheden samlede sig om, hvorimod der indtil videre ikke blev skænket Svinet tilsvarende Interesse.

Svineholdet var jo den Gang fremdeles i alt væsentlig kun baseret paa at forsyne Landets Befolkning med Flæsk og Fedt, og Udførselen af levende Svin og Flæsk fra Danmark var i første Trediedel af det 19. Aarhundrede af ringe Betydning. Skønt man saaledes i de Dage ikke havde noget Kvalitetskrav fra Udlandets Side vedrørende Svinets Bygning og hele Udvikling at tage Hensyn til, gik det dog lidt efter lidt op for de fremmeligste indenfor Svineproducenternes Kreds, at det ikke var ligegyldigt for en økonomisk Produktion, hvorledes Svinet saa ud og var beskaffent. Det kom efterhaanden til at staa klart for stadig flere, at det gamle danske Landsvin, lige meget om man valgte det større jyske eller det mindre sjællandske, ikke var god nok i sig selv, men trængte til Forbedring ved Indblanding af Blod fra fremmede, mere kultiverede Racer, og talrige var da ogsaa de Forsøg, som derefter blev gjort, snart her, snart der, med fremmede Racer af højst forskellig Oprindelse i den Hensigt at op-hjælpe den hjemlige Svineavl.

Det Svin, som fandtes i Danmark ved det 19. Aarhundredes Begyndelse, ydede ikke nogen stor Betaling for sit Foder, naar det, slagtet i 2—3 Aars Alderen, kun leverede ca. 100 Kg. Flæsk. En af Datidens landøkonomiske Forfattere, *A. Falkenskjold*, en Tid Ejer af Hoved-

gaarden Sæbygaard i Holbæk Amt, senere af Sophienberg ved Hørsholm, fremdrager i stærke Ord og drastiske Vendinger denne sørgelige Kendsgerning; men samtidig giver han Anvisning paa, hvorledes der kan raades Bod paa de uheldige Forhold. Han selv i Forening med Generalmajor *Walterstorff* har importeret fra England 3 Orner og 9 Søer af forskellige Racer, væsentlig dog af den gamle Yorkshirerace og Suffolkracen, i den prisværdige Hensigt: med et Slag at forbedre Svinebestanden i vide Kredse herhjemme. *Falkenskiold* skriver i en Pjece, som han udgav 1804, følgende vedrørende denne Plans Virkeliggørelse: »Med disse (Svin) agte vi hver at anlægge et Svinerie, Hr. Generalen paa Kokkedal og jeg paa Sophienberg efter Hertugen af Bedfords i England hans Plan, for at overlade Afkommen til dem, som finde deres Regning ved at gjøre Brug deraf. Hr. Generalen og jeg ere blevne enige om, ikke at lade nogen Foraars-Yngel af disse Svinearter skiære eller udbøde, saa længe der er nogen, som vil have dem til Tillæg; og paa det enhver kan have lige Adgang hertil, have vi vedtaget, ikke at afhænde nogen Afkom af disse Svine-Arter uden ved offentlig Auction, som i hver September Maanedes Fuldmaane skal blive holdt, og nærmere i Aviserne blive bekendtgjort. Enhver, som kjøber en Griis af disse forædlede engelske Racer, bekommer en trykt Anviisning, hvorledes disse paa den meest sparsommelige Maade kan fødes.« Selv om de to Herrers paa Samfundets Gavn sigtende Plan tydeligvis var parret med Forretningshensyn, maa vi alligevel give dem den Ros, at de var mere fremsynede end de fleste, og med deres »Forsøg« gav Anvisning paa en farbar, senere hen stærkt benyttet Vej til Forbedring af den danske Svinerace.

Allerede paa dette tidlige Stadium indførte man altsaa forædlede engelske Svin til Ophjælpning af den hjemlige Race; men der har sikkert den Gang — som nu — hersket delte Meninger om Hensigtsmæssigheden af en saadan Indblanding af fremmed Blod i vor nationale Svinerace. De Ledendes saavel som den almindelige Befolknings store Flertal har dog uden Tvivl til de forskellige Tider haft den Opfattelse, at det danske Landsvin burde og kunde forædles (opnaa en bedre Bygning og større Trivelighed) ved Tilførsel af Blod fra fremmede, mere kulturerede Racer. I Følge de før omtalte Amtsbeskrivelser blev der i første Trediedel af forrige Aarhundrede indført til Danmark ikke faa Svin af højst forskellig Oprindelse; der fandtes saaledes

Svin fra Holsten, Mecklenborg, England, Spanien, Portugal og Kina, ja selv Vestindien var repræsenteret ved »smaa, stribede, vilde og arrige Svin« paa den fynske Herregaard Kjærsgaard. At der gennemgaaende har hersket Tilfredshed med den Indflydelse, alle disse fremmede Svin udøvede, kan næppe betvivles.

Landøkonomen *Jacob Aall Hofman (Bang)* meddeler i sin udmærkede Beskrivelse af Odense Amt (1843) følgende, som i denne Forbindelse fortjener at anføres: »Svineavl er unægteligt gaaet meget frem i Odense Amt i de senere Aar. Istedetfor de langbenede, tykhudede Sviin med smaa Skinker og spidse Hoveder, som før var de almindelige, ser man nu som oftest Blandinger af forskellige engelske, mecklenborgske og holstenske Stammer, hvilke udmærke sig ved at have Flæsket paa rette Sted, og ved deres lave Been, tynde Haarlag, nedhængende Øren og store Trivelighed. De smukkeste Sviin, jeg traf i Fyen, var hos Hr. Kammerherre *Sehested Juul* til Raunholdt i Svendborg Amt. Det var en ublandet engelske Race af ualmindelig smuk Bygning.«

Ogsaa *Steen Steensen Blicher* beskæftiger sig i sin Beskrivelse af Viborg Amt (1839) med Svinet og dets Kaar paa daværende Tid. Han fortæller følgende, der indeholder en slaaende, men just ikke særlig smigrende Karakteristik af de Principer, som i de Dage ret almindelig var raadende m. H. t. Svinets Avl, Fodring og Pleje: »Svinet er for alle Landmænd et uundværligt, og for Møllere i Særdeleshed et vigtigt Huusdyr. Nogen særskilt eller bestemt indenlandsk Race haves ikke; men hver Egn — større og mindre — har sine, ofte unærkelige Afændringer. Engellændere og Portugisere have ogsaa indtrængt sig i Svinestien, og det er muligt til ingen Skade. Vistnok er det, at disse holdes lettere, ere triveligere og fedes med mindre; men saa opnaae de paa den anden Side langt fra ej den Størrelse som vore egne. Ej heller veed jeg, om de levende kunne gaae som courant Handelsvare. Af de ægte, jyske udføres mange Syd paa; men Antallet har jeg ikke kunnet bestemme, saalidet som Værdien, da jeg derover ej har været saa heldig at erholde de fornødne Oplysninger. Naar dette Dyrs Røgt var ordentligere og mere forstandig indrettet, da vilde det indtage en højere Plads i Huusdyrenes Rækker. Men — i det mindste Bondens — almindelige Slendrian er dennec: Svinet tøjres om Sommeren og faar noget — lidt nok — Suurmærk og Valle til sit Græs. Naar Ævret er opgivet, slaacs

det løs og maa sørge for sig selv til hen paa Foraaret i sin Huusbonds og andres Møddinger, og ved at omrode Gader og Marker, da det ofte ikke ringes. Kun det, der skal slagtes, sættes paa Stie og faar 3 à 4 Tdr. grottet Korn (mest Byg, men i Hode-Egnene Rug); kun Colonisterne paa Alheden og enkelte Bønder andre Steder give dem Kartøfler.«

Her hører vi altsaa Tale om, at der paa forskellige Steder er indført engelske og portugisiske Svin, der jo rimeligvis i mange Tilfælde er bleven brugt til Krydsning med den stedlige Race, som derigennem i nogen Grad har forandret Præg, forlenet den med de Egenskaber: større Trivelighed og bedre Bygningsform, som man just attraaede. *Blicher* karakteriserer de fremmede Svin som triveligere, men betydelig mindre end det stedlige Svin, og han er ikke sikker paa, at hine vil egne sig saa godt som disse for Afsætning i levende Live syd paa. Det fremgaar tydeligt nok af *Blichers* Skildring, at det er det større jyske Svin, som paa hans Tid har været herskende i Viborg Amt, og da det mindre sjællandske Svin eller Øsvinet slet ikke har været Genstand for Omtale i hans Beskrivelse, er det rimeligt at antage, at dette Svin paa denne Egn kun har været lidet eller maaske slet ikke kendt.

I Skanderborg Amtsbeskrivelse, ved *J. C. Schythe*, hedder det (1843): »Om disse Dyr have vi ikke meget at sige; de udgjøre ikke en saa væsentlig Del af Besætningen, at vi har kunnet skjenke dem nogen synderlig Opmærksomhed. At vi iøvrigt ikke have villet sige noget til Svinenes Forkleinelse, er en Selvfølge; de ere nyttige Dyr, som ofte kunne bringe god Fordeel. Det egentlige jyske Svin udmærker sig ved en langstrakt Krop, en krum Ryg, høie Been og hængende Ører. Det pleier, naar det er fedt, i 2det Aar at veie omtrent 20 Lpd. (160 Kg.). Det er sædvanligvis hvidt, dog gives der ogsaa plettede og sortbrogede, ja enkelte ganske sorte, som ere mindre end de andre, og formenes at nedstamme fra en eller anden Soc, som i ældre Tider kan have parret sig med Orner af Vildsvin, med hvilke de have megen Lighed. De sortplettede Svin foretrækkes af Mange for de hvide, dog beroer deres Fortrin mest paa tomme Indbildninger. Ogsaa Svineracen i dette Amt er bleven noget blandet. Saaledes kom for endeel Aar siden fra Sjælland nogle smaa, lavbenene Svin af engelsk Race til Vinding (Tyrsting Herred), hvorfra endeel udbredtes til Omegnen, da man fandt sig veltjent

med dem. De var nemlig trivelige og billige at holde, og var saaledes især skikkede for de Egne, hvor der kun er liden Mælkning. Men Møllere og Bestyrere af større Huusholdninger yndede dem just ikke, eftersom de i Almindelighed kun udgjorde en Vægt af 10 Lpd. (80 Kg.) i fedet Tilstand. Nuomstunder er denne Race saa blandet og udartet, at den maaske intetsteds vil kunne kjendes igjen. — Ved Lillerup i Horsenseggen, hvor Forfatteren har seet en særdeles propert og hensigtsmæssigt indrettet Svinstald, lægges der stærkt Vind paa Svinefedning og Grisetillæg og dettes Forædling. Her holdtes 10 Fedesvin ved Meieriet, 5 Grisesøer, 25 Levesvin og en Orne af engelsk Fuldblodsrace, der udmærkede sig ved sine stærke Been, sin langstrakte Krop, ved at være velbehængt og af en særdeles trivelig Natur. Denne Orne var kjøbt fra Grenaae, hvor en Kjøbmand i 1840 havde forskrevet en drægtig Fuldblodssoe direkte fra England. — Svinenes Røgt er helt forskjellig efter Egnens Beskaffenhed og mange tilfældige locale Omstændigheder. I de bedre Egne, hvor Mælkningen er god, fødes de om Sommeren med Mælk, Valle og deslige; i de magre Egne staae de ofte tørede paa Græs, og faae undertiden Kartofler eller Affald af Korn. Om Vinteren gaae de Svin, som ei ere bestemte til at slagtes, løse i Gaarden, og tage deres Føde paa Møddingen og af det Agter-Korn, som udkastes til dem fra Laden.«

I Skandeborg Amt har der ligeledes, som det fremgaar af ovenstaaende, i første Halvdel af forrige Aarhundrede enkelte Steder været prøvet med engelske Svin, der ogsaa her fremhæves som mere trivelige end de stedlige større jyske Svin, med hvilke de efterhaanden blandedes, saaledes at det fremmede Præg efter kort Tids Forløb blev udvisket.

Ligesom *Blicher* skildrer *Schythe* med faa Ord, hvilken ubarmhertig Behandling, man i de Dage almindeligvis lod Svinene blive til Del, og da navnlig de stakkels Dyr, som skulde overvintre. Vanrøgt er det rette Udtryk for denne Mangel paa Omsorg, der blev vist disse elendige Skabninger, der ved Roden i Møddinger og Tiggen for Ladedørene maatte se at bjærge Livet. Hvor maa det have været et sørgeligt Syn at iagttage disse forhutilde, snavsede og magre Væsener galopere rundt fra Sted til Sted, kæmpende for en ussel Tilværelse.

J. C. Hald meddeler i sin Beskrivelse af Randers Amt (1827), at Svineavlen dér ikke er af »nogen Betydenhed«. Det samme

er Tilfældet for Thisted Amts Vedkommende. Herom siger Provst C. *Djørup*, der har leveret Beskrivelsen af dette Amt (1842) følgende: »Af Svin holdes ei mange i dette Amt, som en Følge af, at Køerne ere saa faa, Studene saa mange, dog har gjerne enhver Gaardmand en Galt til Salg hvert eller hvert andet Foraar. Racen skades ved, at saavel Ornen som Soen, hvorpaa Grisene tillægges, ere altfor unge, næppe eet Aar, og det er sjældent, at Tillægsdyrene holdes længere end det ene Aar. Grisene, som og de gamle Svin, græsses mest om Sommeren i Tøir omkring ved Gaardene, og nu er det sjældnere, at de komme løse.« Under Omtalen af den Udførsel af Svin syd paa, som hvert Aar fandt Sted, bemærker *Djørup* følgende: »Ved Christi Himmelfartsdag samles de opkjøbte Svin i Flocke og drives til Holsten, hvor de maa sælges for »godt Kjøb« for at kunne bære Omkostningerne ved den lange Drift. En god, eet Aar gammel Galt koster da gjerne 7 à 8 Rdl. Fra Thisted Amt udførtes i 1840 149 Stk. Kvæg, 238 Faar og 241 Svin.«

I Beskrivelsen af Ribe Amt ved Landvæsenskommissær C. *Dalgas* (1830) hedder det, at Vesteregns Bønderne om Foraaret købte Grise af Bønderne i Skovegnene østerpaa. Disse Grise fodredes dels med Græs og dels med Mælk, Valle og Mask. En saadan Foraarsgris kunde, slagtet i Oktober eller November veje 6 à 7 Lpd. (48—56 Kg.) og kostede ved Salg 8—9 Rdl. Bønderne solgte sædvanligvis begge Siderne og beholdt selv kun Hovedet, Ryggen, Indmaden og Benene.

I Egnen mellem Ribe og Tønder havde man den Gang en egen Slags Svin, meget stor og lang. Et Svin af denne Slags kunde, naar det var fedet med Korn, i $\frac{3}{4}$ Aars Alderen opnaa en slagtet Vægt af 10—12 Lpd. (80 à 96 Kg.). 4 Uger gamle Grise betaltes paa den Tid derude i Marsken med 12—15 Mark Stykket (4 à 5 Kr.).

Om Forholdene i det Hele taget indenfor Ribe Amt hedder det ordret hos *Dalgas*: »For 30 Aar siden (altsaa omkring Aar 1800) var Svineavlen høist ubetydelig, og Sviin maatte hentes fra Østeregnet. Nu holdes næsten paa hver Gaard en Soe, undertiden endog to. Grisene sælges 4 til 12 Uger gamle til Holsteen, Rømøe, Føhr og andre Øer. Ogsaa en Deel Flæsk afsættes i Varde eller til fremmede Kjøbmænd fra Frederiksstad, som modtage samme i Hjerting eller Ringkjøbing.«

I Vejle Amt, hvis Beskrivelse er affattet af ovennævnte C. *Dal-*

gas, var man omkring 1840 inde paa en Slags Præmiering, bl. a. ogsaa af Orner. Herom hedder det: »For Tyre, Vædre og Orner har to Gange (indenfor Vejle Amts landøkonomiske Selskab) været uddelt Præmier, nemlig 8, 6 og 4 Specier (32, 24 og 16 Kr.) for de bedste Tyre, og 4, 3 og 2 Specier for de 3 bedste Vædre, ligesaa for de 3 bedste Orner. Det er fastsat, at disse Kvægbesigtigelser skulle finde Sted paa samme Dag som Foraarsmødet holdes, ligesom at ene og alene jydsk Tyre, Vædre og Orner kunne konkurrere til Præmie.«

Bestemmelsen om, at udelukkende jydsk Orner kunde komme i Betragtning ved Præmieuddelingen betyder, at Orner af fremmed Afstamning var udelukket fra Konkurrencen, og allerede paa et saa tidligt Tidspunkt finder vi altsaa det Middel anvendt, som senere hen skulde faa stor Betydning i Retning af Racens Forbedring: Præmiering paa Dyrskuer.

Det fremgaar ret tydeligt af de jydsk Amtsbeskrivelser, at det jydsk Svin, som ovenfor beskrevet, har været fremherskende næsten overalt i Jylland i Tiden fra 1800 til omkring 1850. Kun enkelte Steder blev der gjort Forsøg med Importering af Svin udefra, og det var i disse Tilfælde overvejende engelske Svin, som blev indført.

I Følge G. Begtrup kunde der for et fuldfedet Svin af den store jydsk Slags i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede opnaas en Pris af 30—40 Rdl., og Begtrup anfører videre, at »det har i disse Aar været til Fordel for Bonden«.

Indenfor Svendborg Amt var det omkring 1840 navnlig Møllerne, der førte an i Svineproduktionen; men ogsaa Bønderne var i hin Tid mange Steder ret godt med. Grisetil læget var hovedsagelig knyttet til Herregaardene, og herfra forsynede Bønderne sig. Svinene blev almindeligvis henimod 1 Aar, inden de om Foraaret sattes paa Fedesti, og i Løbet af Sommeren kunde de da ved at faa al den Valle, de vilde drikke, og med et lille Tilskud af Korn opnaa en slagtet Vægt af højst 14 Lpd. (112 Kg.). Man regnede sædvanlig med, at der kunde produceres et »Vallesvin« for hver 8 à 10 Køer. I Sammenligning med Vallesvinene, der som Regel blev solgt, fik Husholdningssvinene en betydelig bedre Kost. Her udgjorde Kornet den væsentlige Bestanddel af Føden, og da navnlig i Slutningen af Fedningstiden. Disse Svin var tjenlige til at slagtes ved Juletider.

Enkelte Steder (saaledes paa Hvedholm og i Horne og Trolle-

borg Sogne) brugte man den Fremgangsmaade, som var ret almindelig ogsaa i Jylland, at udbøde Søerne, naar de havde faaet et Læg Grise, for saa at fede dem i det kommende Halvaar.

I Følge Amtsbeskrivelsen ved *C. Dalgas* (1837) var Svinene i Svendborg Amt den Gang ikke store men velbyggede, lavbenede og meget trivelige, og det ligger derfor nær at antage, at det er Øsvinet (det sjællandske Svin), som har været fremherskende her. Forpagter *Zoëga* paa Holckenhavn havde dog indforskrevet en Del Svin fra Holsten, som han syntes at være særdeles tilfreds med. Det var store, trivelige og velbyggede Dyr, som i fedet Tilstand kunde naa en slagtet Vægt af 35 Lpd. (280 Kg.). Grisene fra Holckenhavn var meget efterspurgt og betaltes med en høj Pris.

Paa Sjælland var Øsvinet omkring 1840 det almindelige. Nogle Steder havde man gjort Forsøg med at krydse den stedlige Race med det store jydsk Svin, hvilket faldt ret heldigt ud, og det hedder i Holbæk Amtsbeskrivelse af *Th. Hasle*, at »saadanne Krydsningssvin hos Husmænd, hvor de plejedes godt, paa $\frac{3}{4}$ Aar kunde opnaa en slagtet Vægt af 9 Lpd. (72 Kg.)«. I Holbæk Amt fandtes der i hin Tid et enkelt Sted spanske Svin, der beskrives som trivelige, dybe og brede men ikke store.

At Svineholdet saa sent som henimod Midten af forrige Aarhundrede endnu ikke har spillet nogen stor Rolle paa Sjælland, ses bl. a. deraf, at Svinet talmæssigt var de andre Husdyr underlegent.

Præsten *O. D. Lütken* i Mern oplyser i Præstø Amtsbeskrivelse, at ved Tællingen i 1838 havde en Gaard paa $5\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn i Sdr. Mern en Besætning af 5 Heste, 1 Plag, 7 Køer, 8 Svin, 13 Moderfaar og 1 Vædder. Paa en Gaard i Nørre Mern med 8 Td. Hartkorn holdtes paa samme Tid 6 Heste, 8 Køer, 2 Stk. Ungkvæg, 8 Svin og 12 Faar. Hos en Bonde i Ebbeskov fandtes i Februar 1838 5 Heste, 2 Plage, 10 Køer, 2 Stk. Ungkvæg, 5 Svin og 15 Faar; men hos en anden Bonde, »hvis Udsæd var noget større end førstnævntes«, var der kun 5 Heste, 1 Plag, 5 Køer, 1 Stk. Ungkvæg, 2 Svin og 10 Faar.

Ogsaa Statistikeren *Frederik Thaarup* beskæftiger sig i sin »Veiledning til det Danske Monarkies Statistik« (2. Udgave 1794) med Svinet. Det hedder heri: »Svineavlingen lægger man sig i Danmark saa meget mere efter, som Svinene give en meget nærende, skjønt ikke den sundeste Spise, som Creature, der for-

medelst deres Hidsighed ere overmaade yngelsomme og underholdes uden mærkelig Bekostning«. Thaarup beskriver de to Slags Svin, det mindre sjællandske og det større jydsk, og omtaler ogsaa, at der enkelte Steder er prøvet med kinesiske Svin, som »ere meget yngelsomme og give 12 til 14 Grise, men da de maa fødes med Haanden og ei give saa tet og nærende Flesk som vore, bekymre Huusholderne sig ikke mere om dem«.

Foruden Amtsbeskrivelserne findes i de talrige lokaltopografiske Skrifter, der fremkom i Aartierne nærmest før og efter Aarhundredskiftet, ikke faa Meddelelser vedrørende Svineholdet i de paagældende Egne. At gengive alle disse vil blive for omstændeligt. Enkelte skal dog uddragsvis meddeles, særlig fra mere isolerede Landsdele, der ikke omtales i Amtsbeskrivelserne.

Fra Bornholm beretter den berømte Bygmester *L. L. de Thurah* i sin Beskrivelse af denne Ø 1756, at her findes Svin baade af det korte og det lange Slags. De maa selv søge deres Føde paa Marken, som de bedst kan; dog bliver mange fedede med Mask og Drank. Røget eller saltet Flæsk udføres til København. — Et halvt Aarhundrede senere skriver *Fr. Thaarup*, at Svinet uden Tvivl er det mest »elskede« Dyr paa Bornholm; det ses i Mængde, ogsaa paa Købstadgaderne og overalt, hvor Øjet vender sig hen. Hver Bonde har gerne et Par Søer til Tillæg og desuden 5 til 10 Svin. — *Rawert og Garlieb*, der berejste Bornholm i 1815, har navnlig mærket sig, at Svinene dér er højbenede, højryggede og korte.

Præsten *J. A. Dyssel* besøgte *Lolland* i 1763; han sætter Lollikerne meget lavt; deres hele Landhusholdning duer aldeles intet; de har ikke Sans for andet end Korndyrkning; alt andet forsømmer de, bl. a. ogsaa deres Græsmarker, som de lader oprode af nogle Tusinde smaa Svin, »der er Lolliken en helliget Skabning og Almuens bedste og næsten eneste Suul.«

Paa samme Rejse kom *Dyssel* til *Ærø*; herfra er Billedet ganske anderledes lyst. Om Svineholdet paa denne Ø meddeler han følgende kuriøse Træk om »den tugtige og artige Opdragelse, som Ærøboerne give deres Sviin. Andre Steder lader man Sviin blive Sviin, ligesom man lader Pøbel blive Pøbel, uden at tænke paa at forbedre dem. Her, hvor deres Sviin stode indelukte for at feedes, saae jeg, at Sviinene vare meget reene, og, som meest besynderligt, at ald deres Ureenlighed laa paa et eneste Sted i Indelukket, uden at være spredt paa hele Pladsen. Jeg fik at

vide, at det kom af Vanen og Opdragelsen. I de første Dage staaer en gammel Kjelling eller et Barn med en Kjep, og saasart det mærkes, at Svinet vil (udtømme sig), faaer det Hug og jages hen til den Krog, hvor det er tilladt. Siden skal det aldrig kaste sin Ureenlighed paa nogen anden Plet. Jeg havde ikke tænkt, at Sviin var saa lærvillige. Men sandelig, mangt et Sviin blev bedre, ifald han blev bedre behandlet og undervist.« — I sin Beskrivelse af Ærø 1834 beretter Lægen *J. R. Hübertz*, at de fleste Svin købes om Foraaret som Pattegrise fra Fyn, hvorfor der ikke haves nogen bestemt Race. En Boelsmand har almindelig 4 eller 6 Grise, de fleste Husmænd 1, og selv Betlere fede stundom en Gris. *Hübertz* anslaaer Antallet af Svin paa Ærø til 1400 à 1500 Stkr.

Fra *Samsø* meddeler *G. Begtrup* 1808, at »af Svin holdes kun faa, blot til eget Brug. Arten er den sjællandske eller den jyske fra Skovegnen. Et overfedt Svin kan veje 8—10 Lispund. De fedes ej med Byg og Havre men med Ærter, 2 Tønder til at fede et Svin«.

I sin Beskrivelse over Øen *Mors* meddeler Provst *C. Schade* 1811, at de fleste køber Grise til Opdræt hos dem, der holder Søer. Sjældent har nogen mere end 2 Svin, det ene til Salg, det andet til eget Brug. De smaa Grise faar Mælk, Valle og Rug. Om Sommeren tøjres Svinene i Nærheden af Gaarden men tages i Reglen hjem om Natten og faar nogen Føde Aften og Morgen. »Den øvrige Tid gaae de løse i Mark og By, og endskiøndt det er en vedtagen Bylov, at de, under en vis Pengestraf, skulle være forsvarligen ringede, vidner dog Svinerod paa Agrene om, at Loven ikke sjældent overtrædes. . . . Svinene fedes med grottet hvid Havre eller Byg, støbede Ærter eller og med grøn Malt. . . . Er et Svin fedet med Havre, giver man det tilsidst, for at tætte Flæsket, noget Byg. . . . En fjorgammel eller 1¾aarig Galt plejer at veje (nemlig Sider, Ryg og Hoved) 13—14 Lispund . . . dog er saadan Vægt sjælden hos Bønder, sædvanlig kun 10—12 Lpd.

Præsten *K. Aagaard* beretter 1804 om Svineholdet i *Thy*, at man om Sommeren enten holder Svinene i Tøjr eller i indelukkede »Svinehouer«; efter Høsten mærker hver sine og slaar dem løs. Efter Indførelse af Kløverdyrkningen holdes der strængt over, at løse Svin skal være ringede. Bønderne holder sjældent mere end 1 à 2 Svin; »men det er af en stor og god Art«.

Hertil skal føjes, at de fleste Forfattere af Landbrugs-

haandbøger i det 19. Aarhundredes første Halvdel mer eller mindre udførligt omtaler Svineholdet, saaledes *C. Olufsen* (1814) og *S. A. Fjelstrup* (1820). Sidstnævnte begynder sin Omtale af Svinet saaledes: »Svinet er vel et fortrædeligt Dyr at komme tilrette med, og gjør Ulempe og Skade, hvor det kommer; men man kan i en landlig Huusholdning ikke vel undvære det. Dels æder det meget Affald af Korn, Ukrudsfø, Valle, suur Melk, Grønt af Haven og sligt, som ikke bedre kan udnyttes; deels tager Landmanden en god Skilling af Sammes Grise og af en Galt om Foraaret. Flesket er ogsaa uundværligt i vore Huusholdninger. Men dette raader jeg til: ikke flere Svin end man omtrent kan føde med Affald og hvad som ellers gaar tilspilde«. Endvidere *A. G. Wiimh*, *P. D. Faber* o. fl. Men om Svineavlens og Svineholdets Stilling faar man ikke meget at vide. *A. G. Wiimh* har dog (i »Den praktiserende Landmands Haandbog« 1826) følgende bemærkelsesværdige Udtalelse: »Af alle Arter er den fortrinligst, som i den korteste Tid ved den mindste Mængde af Føde giver det største Udbytte af Flesk og Fit, og heri have de chinesiske og sorte, lavbenede portugisiske Sviin Fortrinnet, hvoraf der for kongelig Regning haves Tillæg ved Frederiksborg. Øen Endelave . . . har en Svinerace, der i Størrelse, lave Ben, lang Krop og Trivelighed meget skal ligne disse.«

Hertil skal endnu føjes Nationaløkonomen *A. F. Bergsøe's* interessante Karakteristik af Svinene og Svineholdet her i Landet omkring Midten af det 19. Aarhundrede (1847). »Af Sviin haves i den danske Stat to almindeligen udbredte indenlandske Racer, nemlig:

a) Det almindelige sjellandske Sviin, lidet af Væxt (Ornen i tredie Aar c. 6 Fod lang og 3 Fod høi, Soen noget mindre), men forholdsviis førere end det jydsk Sviin, med opret staaende Ører og en børstefuld Ryg, og Farven sædvanlig skiden hvidgul, sjeldent sortbroget eller gulbruun. Denne Race holdes fornemmelig i Sjælland og Fyen samt nogle Steder i det østlige og vestlige Jylland, og den udmærker sig ved sin Nøisomhed og ved at den meget hurtigt fedes. Det sjellandske Sviin slagtes almindeligviis i en Alder af halvandet Aar, og naar det er nogenledes fedet, veie Siderne som oftest med Skinker og Ryg c. 7—8 Lispund.

b) Det høibenede jydsk Sviin udmærker sig fra det sjellandske ved sin langstrakte, men forholdsviis smalle Krop,

sine høie Been og store, halvnedhængende Ører og sædvanlig ogsaa ved Halstitter (o: langagtige, nedhængende Kødtapper) under Struben. Det findes udbredt saavel i Jylland (især paa Vestkanten) som i Slesvig og Holsteen, men træffes sjældent paa Øerne. Det slagtes sædvanligen i en Alder af henved to Aar, og giver da, eftersom det er fedet til, fra 16 til 20 Lispund Flesk.

Af fremmede Svineracer er den lavbenede engelske og den chinesiske de meest udbredte, den førstnævnte dog langtfra i den Grad man maatte ønske, da den udmærker sig ved sin Frugtbarhed, Kjødfuldhed og Evne til at fedes ved lidet Foder.

Bønderne sælge sjældent Sviin, men holde derimod i Reglen til eget Brug 2 til 3 overfødte Sviin; og Husmændene kjøbe i Almindelighed een til to Foraarsgrise, som om Efteraaret slagtes til Vinterprovision. Paa Herregaardene kan man regne eet højst to overfødte Vallesviin for hver 10 Køer. — Svinestaldene ere i Almindelighed slet indrettede til Fedning. De er nemlig ikke reenlige nok, ikke mørke nok, og der haves for mange Sviin samlede, hvorved deres Ro forstyrres.

I Hertugdømmerne holdes forholdsvis langt flere Sviin end i Kongeriget, hvilket har sin Grund i de mange sammesteds værende Meierier, idet man nemlig for hver 10 Køer kan holde eet Vallesvin, hvisaarsag ogsaa Indtægten af Svinene omtrent udgjør $\frac{1}{6}$ af Totalindtægten af Meierierne. Imidlertid holdes der dog ogsaa et stort Antal Sviin i Hertugdømmernes Hedeegne, hvor man ikke har Meierier.«.

IV.

FRA 1850 TIL NUTIDEN.

INDFØRELSE AF ENGELSK SVIN.

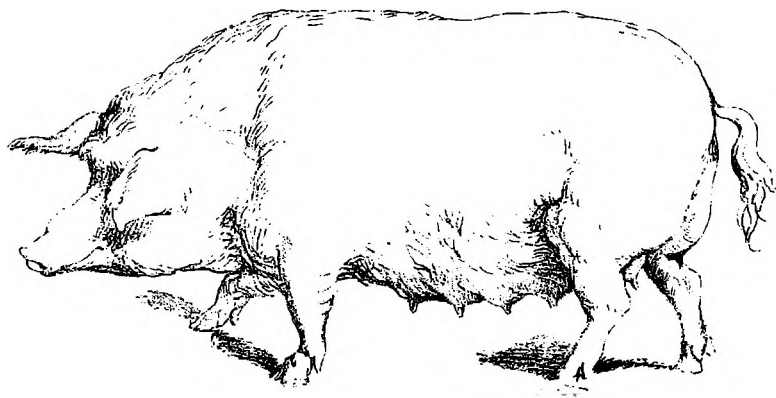
Omkring ved det 19. Aarhundredes Midte begyndte der atter saa smaat at komme Bevægelse i det »Dødvande«, hvori Interessen for Danmarks Svinehold gennem lange Tider havde ligget gemt.

Det var Holstenerne, fra hvem vi som bekendt i sin Tid modtog en god Vejledning i Retning af en mere rationel Mejeridrift (de holstenske Mejersker), der ogsaa, om end ad indirekte Vej, blev vore Læremestre med Hensyn til at komme i Besiddelse af bedre og mere omsætningsdygtige Svin. Et stort og godt Svine-

hold blev jo lidt efter lidt nødvendigt for at opnaa en økonomisk Udnyttelse af de betydelige, stadigt stigende Mængder af Affaldsprodukter (skummet Mælk og Valle), som det fremadskridende Mejeribrug kastede af sig.

Den sydfra kommende Paavirkning gav sig navnlig Udslag deri, at der om ved Midten af forrige Aarhundrede indførtes til Danmark et stort Antal holstenske og mecklenborgske Svin, som ved Krydsning med de herværende Landsvin frembragte et Produkt, der ret godt passede for vort daværende Flæskemarked (Hamborg og Berlin).

Det varede imidlertid ikke længe, førend vi opdagede, hvor-

Griseso fra Slesvig, 1½ Aar gl., Krydsning af engelsk og gl. mecklenborgsk Race. Kongepræmie ved den 5. danske Landmandsforsamling i Flensborg 1854.

ledes Holstenerne bar sig ad med at forbedre deres egen hjemlige Race; det skete ved Hjælp af indførte, forædlede engelske Svin, saaledes som det bl. a. findes omtalt i *J. D. Martens*: »Kvægavlen og Mejeridriften« (1854). Efter at have beskrevet de hjemlige Svineracer, af hvilke der fandtes to Slags, hedder det: »Den tredje Slags skal være en Afart af engelske Svin og bærer derfor ogsaa dette Navn. Den har først i den senere Tid fundet Indgang i Hertugdømmerne og vundet megen Yndest. Den har store, hængende Øren, en mere spids end rund Ryg, er langstrakt, kortbenet, dyblivet, af fin Knokkelbygning og bliver snart fed, men er ikke synderlig frugtbar.« Det samme, som man i Holsten havde praktiseret, kunde vi selvfølgelig ogsaa gøre, og Resultatet blev, at der navnlig i Aarene 1852—63 indførtes her til Landet

fra England et betydeligt Antal Svin, overvejende Orner, som Krydsningsmateriale i forædlende Øjemed. Disse engelske Svin tilhørte dels — og navnlig — den hvide mellemstore Yorkshire-race, og dels den sorte Berkshire-race, medens det røde Tamworth-svin kun indforskredes i et begrænset Antal og særlig til Nordjylland, hvor man indtil for faa Aar siden endnu kunde efterspore det.

Om Betimeligheden af denne det danske Landsvin undergivne forædlende Paavirkning herskede der paa hin Tid nogenlunde Enighed. Dog ser vi, at den saavel teoretisk som praktisk meget dygtige og ansete Landmand, Inspektør *Buus* paa Rosvang, gør en noget afvigende Opfattelse gældende, idet han i »Tidsskrift for Landøkonomi« 1863 slaar til Lyd for den Anskuelse, at der allerede den Gang mange Steder omkring i Landet fandtes en Svinebestand saa god, at fremmed Indblanding, om Valget ikke blev foretaget med stor Strengthed, vilde føre Udviklingen tilbage.

Det synes imidlertid, som *Buus* har staaet temmelig ene med sin Mening om Tingenes Tilstand; thi de daværende Ledere af Svineavlen fremhævede, d. v. s. præmierede paa Skuerne, kun de Dyr af »Landracen«, der i udpræget Grad lignede deres forædlede Ophav, og som paa tilsvarende Vis var i Overensstemmelse med de herskende Markedsfordringer.

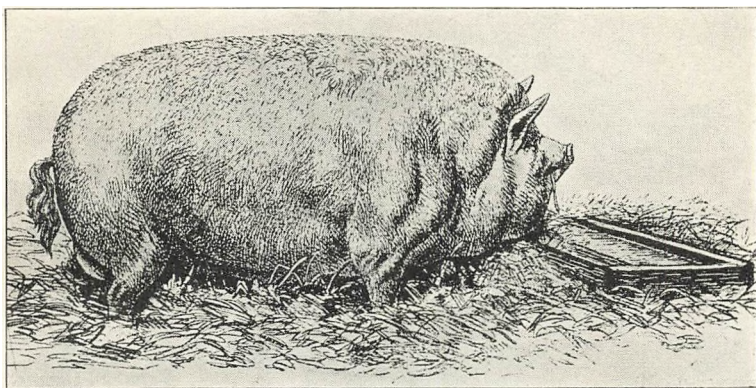
Som foran omtalt, blev den attraaede Forbedring af den danske Landrace fra omkring Midten af forrige Aarhundrede og fremefter søgt tilvejebragt overvejende ved Hjælp af engelske Svin. For Aaret 1871 foreligger der en statistisk Oversigt, som viser, at der her i Landet den Gang fandtes ialt 2136 Orner, af hvilke 1072 var af dansk Landrace, medens Resten, 1064, altsaa ca. Halvdelen, tilhørte forskellige engelske Rac'er (særlig Berkshire og — navnlig — mellemstore Yorkshire) — næppe alle fuldblods, men dog med noget »engelsk Blod«.

Omkring den heromhandlede Tid bestod der hist og her i Landet Avlscenterer for saavel det mellemstore Yorkshire-svin som for Berkshire-svinet. I Tredserne holdtes der saaledes Svin af mellemstore Yorkshirerace paa de to fynske Herregaarde Ravnholt og Holckenhavn samt paa Dronninggaard paa Sjælland, og i Aarene 1874—86 var der for samme Svinerace Avlscenter hos Forpagter, Kammerraad *Hansen*, *Henneberg Ladegaard* ved Fredericia. I 1873 modtog *Hansen* hjem fra England 1 Orne og 3 Søer (Ungsvin) til en Pris af 560 Kr. Disse

Svin efterlod sig en meget talrig Slægt, som — stadig opfrisket med nyt Blod gennem indforskrevne engelske Orner — efterhaanden bredte sig udover det ganske Land til Paavirkning af den almindelige Avl.

Endelig skal det nævnes, at der paa Herregaarden Frederiksberg paa Langeland i Halvfjerdsernes Begyndelse fandtes en Besætning af Berkshiresvin, der imidlertid kun fik Betydning for den nærmeste Omegn.

Vi har nu set, at det i Hovedsagen var de middelstore, trivelige engelske Svineracer, repræsenterede især af det mellemstore York-

Svinet, som det ønskedes i 1860'erne og 70'erne, »en kort, bred og tykhalset Skabning«. Her efter H. Hertel: Andelsbevægelsen i Danmark.

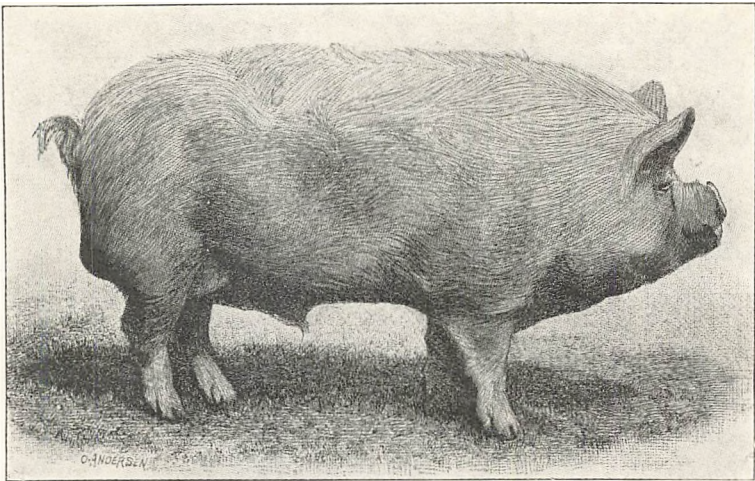
shiresvin, der fra Midten af det 19. Aarhundrede og til op i Firserne blev benyttet til Krydsning med vore danske Landsvin, og som saaledes i Tidernes Løb kom til at præge vor hjemlige Svinerace. I Henhold til det tyske Markeds Fordringer om det svære, fede Flæsk ønskede man netop ogsaa denne Indflydelse gjort gældende, hvilket sees af Svinenes Præmiering paa Datidens Dyrskuer. Ved Dyrskuet ved Landmandsforsamlingen i København 1869 og i Nykøbing paa Falster 1872 stillede man følgende Fordringer til det ideelle Svin: »Det skal have et lille, kødfuldt, fint Hoved med smaa Øren og kort Snude; Halsen kort, kødrig og i lige Flugt med Ryggen. Brystet rummeligt, Ryggen lige og bred med ens Bredde fra Boven til Krydset; Krydset lige og bredt med velansat Hale; Ribbenene godt hvælvede; Benene korte, fine og velstillede med en kraftig Overarm og en god Overgang fra denne

til en kødfuld Bov; Svinet skal endelig have fyldige Skinker og en god Gang.«

Det saaledes opstillede Ideal var med andre Ord et Dyr, der netop havde det mellemstore Yorkshiresvins Type, og som passede fortrinligt til det for Danmark den Gang saa overordentlig vigtige tyske Marked.

Ved Landmandsforsamlingen i Svendborg 1878 opstillede man akkurat de samme Fordringer til det præmieværdige Svin, kun forlangte man nu ikke, at dets Øren skulde være smaa.

Senere hen, efter at Planen havde fæstnet sig om Dannelsen

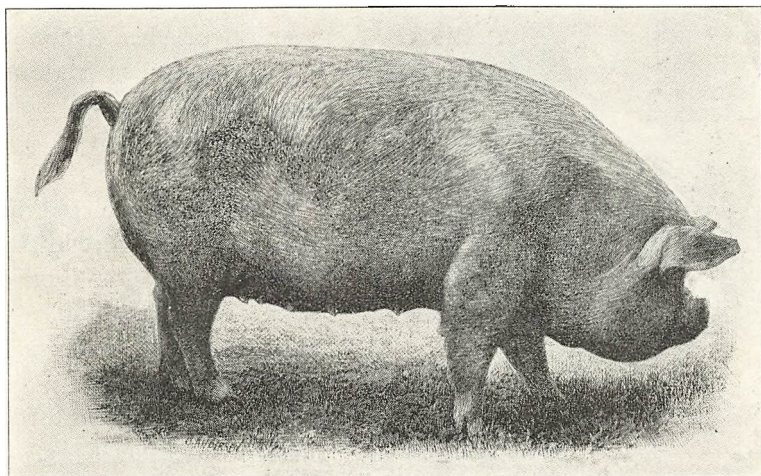
Store Yorkshiresvin. Orne. Efter Landmandsbogen.

af en særegen dansk Landrace, egnet til Krydsning med det store Yorkshiresvin, ændredes Kravene, hvilket bl. a. fremgaar af følgende »Standard«, som Dommerne ved Landmandsforsamlingen i Odense 1900 tilvejebragte for det danske Landsvin:

- »1. Hovedet: Ikke braknæset, ikke for kort, med Hængeøren.
2. Forparti: Boven fast, Bredden over Boven ikke for stor i Forhold til Krydsbredden.
3. Mellemparti: Langt, dybt; lige eller lidt opadbøjet Ryg; ikke svejrygget; rummelig Brystkasse.
4. Bagparti: Bredt, nogenlunde lige Kryds; dybe, fyldige Skinker.
5. Ben: Velstillede, stærke, men ikke for grove.

6. Yverparti: Patternes Antal mindst 12 med regelmæssig Stilling.
7. Totalindtryk: Smukt, kraftigt, harmonisk udviklet Dyr.«

Landmandsforsamlingerne, der i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede paa saa mange Omraader ydede vigtige Bidrag til Fremme af vort Landbrugs Udvikling, interesserede sig gennemgaaende meget lidt for Svineavlen, bortset fra de med disse Forsamlinger forbundne Dyrskuer og de ved disse foretagne

Store Yorkshiresvin. So. Efter Landmandsbogen.

Bedømmelser. Ved den første Landmandsforsamling, Randers 1845, drøftedes dog Spørgsmaalet om Fodring og Fedning af Svin. Den næste Landmandsforsamling, der har Svineavlen paa sit Program, er den 9. i Rækken, Odense 1863. Indlederen, Jægermester *Bech*, Valdbysgaard, fremhæver Berkshire-Racen som den fordelagtigste; men iøvrigt drejer Diskussionen sig væsentligt om Fodringsspørgsmaalet. Derefter gaar der 30 Aar, inden man hører noget fra Landmandsforsamlingerne, til 1894, da *Martin Dessau*, Direktør for Andels-Svineslagteriet i Slagelse, ved Landmandsforsamlingen i Randers holder et dygtigt Foredrag med en Redegørelse for vore Afsætningsforhold og det engelske Markeds Fordringer, betoner Betydningen af en passende Fodring

til bestemte Tider og ikke stærkere end at Dyrene æder op, samt Benyttelse af rigeligt Grønfoder og fremhæver, at Svinene ikke maa blive for fede og store, ikke over 90 Kg.; »det er for alle Parter den fordelagtigste Vægt.« — Endelig holdt ved vor sidste Landmandsforsamling, Odense 1900, Konsulent *J. Otto Pedersen* et vægtigt Foredrag om planmæssig Ordning af Svineavlen med det Maal, at Landracen i sig selv bliver saa god, at den til-

Hans Magnus Kjær, f. i Gudme (Fyn) 1843, d. i Holstebro 1893. Ledede og ejede det i 1879 oprettede Svineslagteri i Holstebro.

tilfredsstiller Fordringerne saavel fra Landbrugets som fra Markedets Side, og fremhævede Nødvendigheden af et direkte Forsøgsarbejde over, hvorledes Afkommet af de Slægter og Stammer, der arbejdes med, falder ud ved Slagtning.

I den følgende Tid blev det med de ændrede Markedskrav for Øje især det store Yorkshiresvin, der blev benyttet i Forædlingens Tjeneste.

Det var den bekendte Slagterierer *Magnus Kjær*, der her blev Foregangsmanden. Han havde faaet sin forretningsmæssige Uddannelse

i England, hvor han opholdt sig fra sit 17. til 29. Aar og særlig havde med Flæske- og Smørhandel at gøre, grundlagde efter sin Hjemkomst en Smørforretning, men kom i 1879 til Holstebro, nærmest som Direktør for det af Købmand *Schou* oprettede Svineslagteri, som han senere købte. Betegnende for Manden og for hans Syn paa Svineavlen og dennes Muligheder her i Landet er følgende Uddrag af et lille Skrift, som han udgav i 1881:

»Spørgsmaalet er: Kan Danmark levere saa gode Svin som Irland? Hertil svarer jeg, at jeg ofte har rejst i Irland og besøgt Slagterierne der, f. Ex. Waterford, Cork, Dublin og Limerick og kjender Forholdene der. Der maa ikke være Tvivl om, at hvis

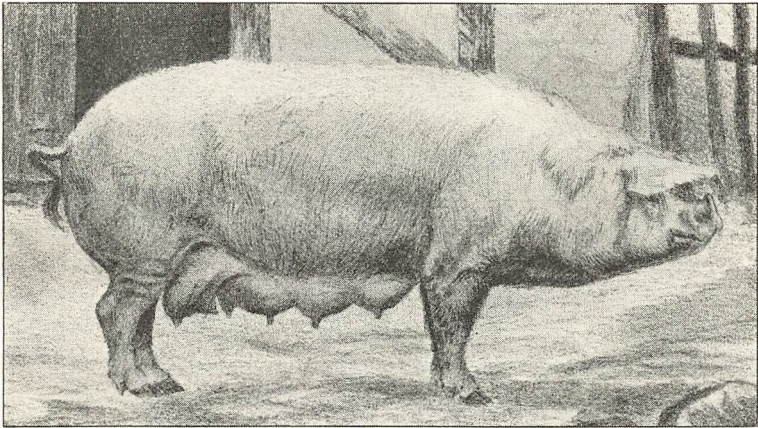
vi benytter vort Kjæledæggeudtryk (som ofte bruges, naar vi ser, at vi paa visse Omraader er andre underlegne) nemlig: »Efter vore Forhold«, og dermed er tilfredse og mener, at hvad vi producerer er godt produceret, (da naar vi det ikke). Den Virkning, som denne Bemærkning har er overordenlig skadelig. »Efter vore Forhold« er der intet Land i Verden, der burde levere saa gode Svin som vi, hvor alt, hvad der behøves til Svineavl, er tilstede. I Danmark er Landbostanden gennemgaaende velstaaende og har Raad til at skaffe Svinene varme og velindrettede Stier, paa samme Tid som Landbostanden i Irland ofte har Huse, som ligne Jordvolde I England har jeg besøgt flere store Slagterier, som leverer en lignende fortrinlig Vare som Irland. Baade i England og Irland kan man afsætte sin Mælk til de større Byer, i Danmark har vi kun een saadan, nemlig Kjøbenhavn. Naar man saa tillige anfører, at vi her i Landet har ca. 2000 store Gaarde, og at der paa disse som oftest holdes en Person alene til at passe »Stedbørnene«, saa vil jeg sige, at de Forhold, vi har, er saa fortrinlige og staar saa langt over andres, at man fristes til at spørge, af hvilken Grund vi staar saa langt tilbage med Hensyn til Svineavl for den fattige Irlænder Dersom der skal tænkes paa en hurtig og energisk Maade at forbedre vort Svineudbytte paa, bør man lægge sig efter *Howards* Yorkshire-Svin og købe efter Stamtavle. Jeg fraraader at holde Racen ren, men jeg siger bestemt, at til at forbedre Racen er *Howards* Yorkshire-Race den bedste, det har vist sig i Irland, Tyskland og mange andre Lande. . . . Men den bedste Race vil blive ødelagt, dersom man giver den smaa, mørke Stier. Renlighed burde findes overalt under vore Forhold; men vi staar med Hensyn til Renlighed betydeligt tilbage; thi det Svineri, der findes i de fleste danske Svinestier, er uovertruffet andensteds, medens der paa den anden Side ogsaa er mange store, smukke og fortrinligt indrettede Svinestier her i Landet Det er klart, at Svineforretningen, saa længe den ikke behandles med større Opmærksomhed, ved Forbedring af Racen, ved store, lyse, rummelige og rene Stier, og ved en regelmæssig og fornuftig Fodring, saa længe vedbliver vi at faa mange Kr. mindre pr. 100 Pund end vore Konkurrenter.«.

Men *Magnus Kjar* var ikke en blot og bar Revser og Vejleder. Han var fremfor alt en Handlingens Mand. Vor Førstemand paa Svineavlens Omraade, Statskonsulent *P. A. Mørke-*

berg, omtaler Betydningen af hans Virksomhed med følgende Ord (1896, gjentaget omtrent ligelydende 1914):

»Det store Yorkshiresvins Betydning fik ingen rigtig Art, før *Magnus Kjær* i Aaret 1880 begyndte at indføre Yorkshiresvin til Holstebroegnen, hvor der blev oprettet et Svineslagteri 1879. Svinebestanden der paa Egnen var endnu, da Slagteriet oprettedes, meget primitiv, den stod efter samstemmende Oplysninger af *Magnus Kjær* og flere ældre Landmænd der i Egnen omtrent paa samme Standpunkt som det jydsk Svin i *Erik Viborgs* Dage. Det var store, grove Svin med et langtrynet Hoved, en børstefuld Ryg og tykt Skind. *Magnus Kjær* tog straks fat paa Landracens Forbedring ved at indføre Svin af den store, forbedrede Svinerace fra de bekjendte Opdrættere i England, *Howard*, Earl of Ellesmere, og *P. Eden* og senere i større Udstrækning fra *Sanders Spencer*. *Magnus Kjær* indførte saavel Orner som Søer, han holdt selv et lille Svinehold af racerene Dyr, som han imidlertid snart opgav og overleverede til Brugeren af Feldingholm, en Gaard i Nærheden af Holstebro. De indkjøbte Orner udstationerede *Kjær* til almindelig Afbenyttelse hos Gaardejerne rundt omkring i Slagteriets Opland. Saa ofte som Ornerne gik af, afløstes de saavidt som muligt af andre ægte Dyr, som han dels drog af sit eget Svinehold, dels af det ægte Svinehold paa Feldingholm, eller af direkte indførte engelske Orner. Sammensmeltningen med den gamle Landrace gik over Forventning godt, Forædlingen skred mere og mere fremad, og Produktet paa Holstebro Svineslagteri kom hurtigt til at indtage en fremragende Plads paa det engelske Marked, hvor det betales med højeste Pris. Landmændene i Egnen vare vel tilfredse med Forandringen, de havde nu faaet et triveligt og godt Svinerace, og nye Ornestationer oprettedes rundt omkring, de forsynedes stadigt med Orner fra selve Slagteriet; og Svineholdet, som forhen kun havde givet ringe Udbytte, blev nu en stor Indtægtskilde for Befolkningen i Holstebroegnen, Grisetillegget steg i forbausende Maalestok, og ved Siden af Salget til Slagteriet kom Salg af Tillægsgrise til at spille en stor Rolle. I Vestjyllands Kjøbstæder holdtes ugentlig Grisemarked, og herfra ere Holstebrosvinene yderligere spredt over store Egne af Jylland. Hele Viborg-, Randers-, Silkeborg- og Skanderborgegnen fik paa den Maade tilført en Mængde Tillægsdyr. — Men ogsaa paa anden Maade end gennem Markederne er Holstebroblodet kommet om-

kring. I Horsenseggen, hvor jeg har haft Lejlighed til at foretage en Undersøgelse af Svinebestanden, oprettedes Landets første Andelsslagteri 1887. Samme Aar indkjøbte nuværende Direktør *Hansen* c. 200 Sogrise og 30 Ornegrise foruden enkelte halvvoxne og springdygtige Orner fra Holstebroegnen, og disse Dyr spredtes over hele Slagteriets Opland, saaledes at der næsten i hvert Sogn kom Holstebrosvin, der for en Del afløste den tilstedeværende Bestand af tætte, dybe i Reglen hvide, langørede Hamborgsvin. Siden den Tid er der, navnlig de første Aar, Slagteriet arbejdede, tilført mange Holstebrosvin til Egnen, ligesom Private selv har gjort Indkjøb deroppe. — Til Hjørring Amt er der af

En Holstebro-So, tilhørte den dygtige Opdrætter Møller *Mads Pedersen*, Hjern ved Holstebro. Tog 1. Præmie ved Fællesskuet i Aarhus 1890. Efter Ugeskr. for Landmænd 1891, I.

det private Slagteri i Hjørring strax efter dets Oprettelse i 1885 indført saavel Orner som Søer fra Holstebroegnen, i hvor stor Udstrækning kan ikke afgøres. 1890 indførte samme Slagteri 40 Søer, som bortloddedes gennem Landboforeningen. — Aarhus Svineslagteri har ogsaa indført en Del Orner og Søer fra Holstebroegnen. — Til Øerne er der ligeledes gennem Slagterierne ført Holstebrosvin. Navnlig har jeg ved mine Undersøgelser kunnet konstatere dette i Slagelse-, Ringsted-, Kjøge- og Masnedseggen. Sidstnævnte Slagteri, som oprettedes 1889, har hentet c. 300 Grise derfra. — Men ogsaa paa andre Maader end ved Slagteriernes Indkjøb af Holstebrosvin spredtes disse i Danmark. Der opstod nemlig i Holstebroegnen flere Handelsmænd,

som opkøbte og solgte Tillægsdyr, og fra disses Haand er forsendt en Masse Svin. Af en enkelt af disse Handelsmænd, *Møller-Olsen*, St. Pilegaard, har jeg modtaget detaillerede Oplysninger om Forsendelse af Holstebrosvin, navnlig Orner, til 105 Steder spredt i hele Landet. Endelig maa jeg gjøre opmærksom paa, at enkelte af de Mænd, der have modtaget baade Orner og Søer fra Holstebroegnen, have haft saa meget Held med Tillæget, at de atter have kunnet sælge ægte Holstebrosvin.«

I Begyndelsen af Firserne blev der ved privat Initiativ oprettet enkelte andre Avlscentre for Svin af den store Yorkshirerace, og af disse var det navnlig to, Dortheaminde i Jylland og Christianslund paa Fyn, som fik Betydning for Avlen i Almindelighed.

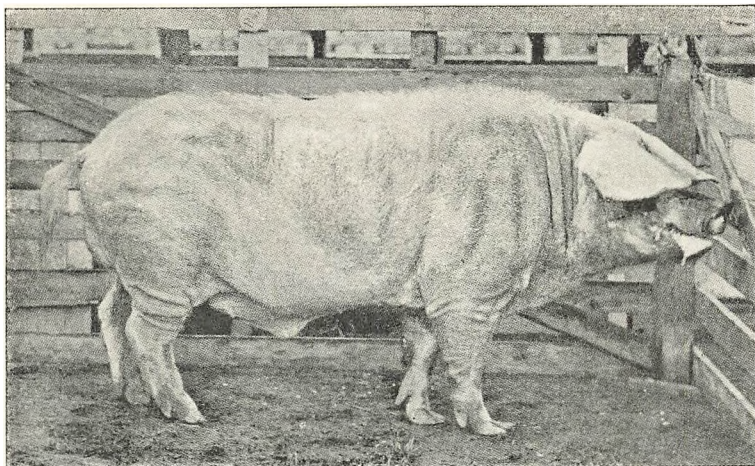
AVLSCENTRER. FORSØGSSTATIONER.

Inden Firsernes Udløb blev vor Flæskeproduktion lagt om paa en helt anden Bov, og Anledningen hertil var det i Efteraaret 1887 udstedte tyske Forbud mod Indførsel af levende Svin fra Danmark paa Grund af nogle her i Landet forekomne Tilfælde af Svinedifteritis. Eksporten forandrede nu Kurs. Hidtil var denne gaaet mod Syd, tilfredsstillende Tyskernes Fordringer om fedt, »svært« Flæsk; nu derimod blev den drejet mod Vest, opfyldende Kravet om lette og magre Baconvarer til Forsyning af den velstillede engelske Arbejders Bord. Disse letfedede Svin kaldte man »Sengsvin«. Navnet hidrører fra det tyske »zu sengen«, at svide, fordi man i Slagterierne sved Haarene af disse Svin i Stedet for at skolde dem. »Sengsvin« betyder altsaa efter Bogstavet kun »et svedent Svin« eller, om man vil, »et Sviesvin«.

Avlen maatte indrettes i Overensstemmelse med de ændrede Markedsforhold, og paa Grundlag af foreliggende Kendsgerninger, der næsten alle pegede i samme Retning, anbefalede de Ledende nu at basere vor Svineproduktion paa Krydsning mellem Orner af den store Yorkshirerace og de udprægede danske Landsøer. — Det var et af de samvirkende sjællandske Landboforeninger nedsat Udvalg til Svineavlens Forbedring, som ved Delegeretmødet i 1893 første Gang slog offentligt til Lyd for en saadan planmæssig Krydsningsavl, der altsaa formentes at ville levere et Produkt, som i nogen Maade tilfredsstillende baade Slagteriernes og Producenternes Fordringer.

Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* var et meget virksomt Medlem af det nævnte Udvalg, og den 5. Februar 1896 fremsatte han i

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab en paa anstillede Undersøgelser i Ind- og Udland hvilende, detailleret Plan for den fremtidige Ledelse af Svineavlen i Danmark. Hovedpunktet i denne Plan var Forslaget om Oprettelse af Centrer for saavel Yorkshire- som Landsvin, hvorfra det nødvendige Materiale til den anbefalede Krydsningsavl kunde hentes. Planen, som vandt Landhusholdningsselskabets Bifald, blev derefter sendt Ministeriet til Overvejelse. Førend Ministeriet imidlertid vilde træffe Afgørelse i Spørgsmaalet om Oprettelse af og Tilskud fra Staten til slige Avlscentrer, ønskede man først at

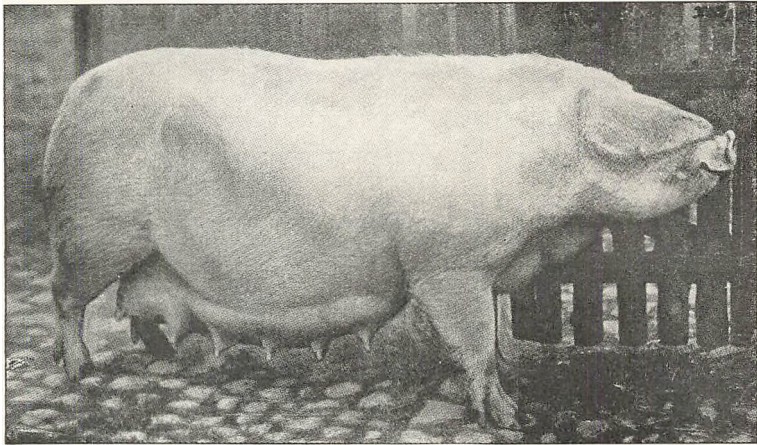
Rasmus. Orne af dansk Landrace. Stb. Nr. 2. F. 1895.

høre den almindelige Mening omkring i Landet vedrørende den paatænkte Foranstaltning. I dette Øjemed blev der da gennem Landhusholdningsselskabet udsendt en Række Spørgsmaal til Besvarelse af Slagterierne. Der indkom Svar fra 17 Slagterier, der i fuld Enstemmighed erklærede det danske Flæsk for at være i høj Grad mangelfuldt, men at Kvaliteten dog var noget bedre i Jylland end paa Øerne. Som særlig fremtrædende Fejl blev overalt nævnt: Utilstrækkelig Kroplængde, for stor Fedme, Grovhed samt tyndt Bugflæsk. Den ovenfor omtalte Kvalitetsforskel paa Flæsket fra de forskellige Landsdele finder et mere bestemt Udtryk derigennem, at de jyske Andels-slagterier for Aaret 1893 afregnede 36—53 pCt. af Svinene i 1. Klasse og 47—64 pCt. i 2. og 3. Klasse, medens Slagterierne paa

Øerne (Sjælland og Lolland-Falster) samtidig kun havde 20—28 pCt. i 1. Klases, men 72—80 pCt. i 2. og 3. Klasse.

Efter at Landbrugsministeriet havde tiltraadt Forslaget, begynde man med Oprettelsen af statsunderstøttede Svineavlscentre, først paa Sjælland og senere hen overalt i det øvrige Land. Der fandtes i 1900 13 Avlscentre for Yorkshirerace og 89 for Svin af dansk Landrace. 1931 var Tallene henholdsvis 32 og 212.

I Loven af 8. Juni 1912 om Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme bestemmes, at Staten til

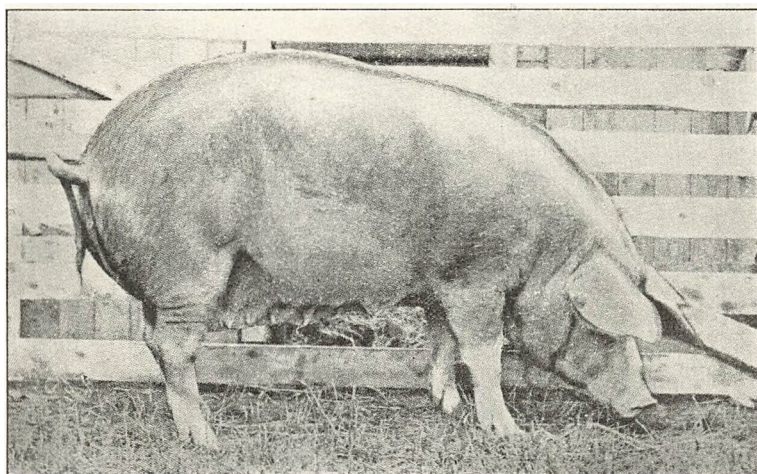
Taarupgaard Nr. 74. So af dansk Landrace. F. 1911. Stb. Nr. 364.
Hofm. Cederfeld de Simonsen, Taarupgaard, Aarup.

Oprettelse af Svineavlscentre samt til Kontrol- og Forsøgsstationer aarlig anviser et Beløb af indtil 25.000 Kr. paa Betingelse af, at et tilsvarende Beløb ydes fra anden Side, og endvidere, at nævnte Beløb af Landbrugsministeren kan anvendes som Bidrag til Udgiften ved Udpegning af og Kontrol med samt som Tilskud til Avlscentre for Svin, hvorved forstaas Besætninger eller Samlinger af Avlsdyr af anerkendt Race og god Type, med hvilke der drives rationel og vellykket Avl i den Hensigt at sprede Avlsdyr til Benyttelse i den almindelige Svineavl. Endvidere kan Beløbet anvendes som Tilskud til Oprettelse og Drift af Kontrol- og Forsøgsstationer for Svin.

Svineavlscentrerne er undergivne Bedømmelse og Tilsyn, der bestemmes af Landbrugsministeren efter Forhandling med de Organisationer, som yder det tilsvarende Tilskud.

Da Landboforeningerne ikke saa sig i Stand til at bringe de med den fremtidige Ledelse af Svineavl forbundne Pengeofre, traadte De danske Andelsslagterier til og vedtog at yde det af Landbrugsministeriet forlangte Beløb. Administrationen af hele den for Svineavl bestemte Sum bliver derfor nu varetaget af Andelsslagteriernes Fælleskontor under Samraad med den ledende Konsulent i Svineavl.

Landets Andelsslagterier vælger hver i sin Kreds Kaarings-

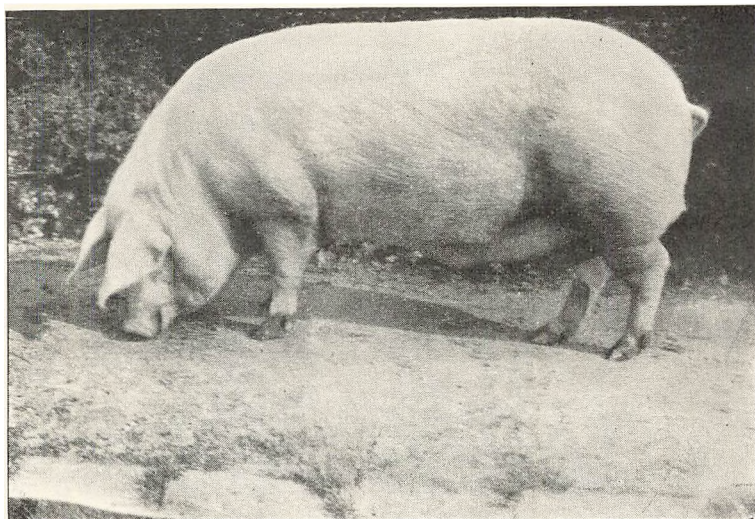
Kornumgaard Nr. 27, Alma. F. 1897. So af dansk Landrace. Stb. Nr. 560.
Proprt. Møller, Kornumgaard, Brønderslev.

eller Bedømmelsesudvalg, der besørger Kaaringen af Avlsdyrene og er at betragte som første Instans for alt, hvad der vedrører saavel de nuværende som senere tilkommende Svineavlscentre. Kaaringsudvalgets Virksomhed indberettes til det for den paagældende Kreds nedsatte Distriktsudvalg, som bestaar af 3 Medlemmer. Formanden for Distriktsudvalget udnævnes af Landbrugsministeriet, medens de to andre Medlemmer vælges af Slagterierne. Distriktsudvalgene repræsenterer i Forening med den ledende Konsulent i Svineavl den øverste Mynighed overfor Avlscentrerne.

For at give Landbrugsorganisationerne og Andelsslagterierne yderligere direkte Indflydelse paa Svineavl nedsattes i 1931 et

Udvalg, der benævnes »Landsudvalget for Svineavlens Ledelse«. Dette Udvalg, hvis Opgave er, at tilrettelægge Svineavlens Ledelse i Danmark, bestaar af 9 Medlemmer, af hvilke De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsforeninger hver vælger 2, De samvirkende Andels-Svineslagterier 3, hvorhos Landbohøjskolens Lærer i Svineavl og den ledende Svineavls-Konsulent tillige er (ikke stemmeberettigede) Medlemmer.

I hver af Landsdelene Sjælland, Fyn og Jylland er der valgt et Forsøgsraad paa 3 Medlemmer, der fører Tilsyn med

Viktor. Orne af dansk Landrace. Stb. Nr. 2953. F. 1926.
Opdrætter: Gaardejer H. Christensen, Hornum, Rask Mølle.
Ejer: Godsejer E. V. S. Lassen, Høvdingsgaard, Præsto.

Forsøgsstationerne i vedkommende Provins og administrerer det til disses Drift bevilgede Beløb. Stationens forsøgmæssige Kontrol samt Offentliggørelse af de indvundne Resultater er derimod underlagt Forsøgslaboratoriet.

Grundmaterialet til Yorkshirecentreerne er hentet hjem fra England; Centreerne for Landsvin er derimod dannet ved Udvalg af de bedste og mest typiske Dyr indenfor de forskellige Egnes Svinebestand. Efter hvad *P. A. Mørkeberg*, hvem danske Landmænd mindes med stor Tak for hans fortjenstfulde Arbejde, ved Lejlighed har udtalt, var det paa høje Tid

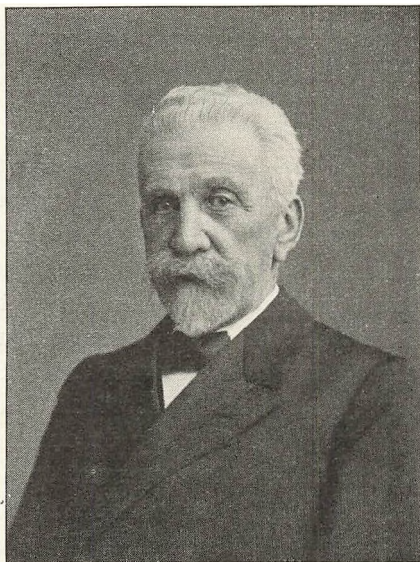
at faa samlet Resterne af vor fordum saa udprægede Landrace; thi den megen og planløse Indblanding af fremmed Blod, som gennem de mange Aar fandt Sted, havde for de fleste Egnes Vedkommende havt til Følge, at det gamle danske Landsvins før saa faste Præg var blevet stærkt udvasket. Det, som man navnlig anstregte sig for at bevare eller udvikle hos den danske Landrace, var Frugtbarhed og Mælkerigdom samt en vis Grad af Haardførhed. Nægtes kan det dog ikke, at man især til at begynde med lagde for stor Vægt paa den sidstnævnte Egen-skab og derved i nogen Maade tilsidesatte Kravet om Trivelighed.

Det foreløbige Formaal med Svineavlens Ledelse er altsaa at opretholde de paa-gældende to Racer i saa ren og udpræget Tilstand som muligt for ved en enkelt Krydsning mellem Individder fra de to Lejre at fremskaffe gode Brugsdyr, velegnet for Bacon-Produktionen; men jevnsides med denne Opgave gaar Arbejdet i Avlscentrerne tillige ud paa at oparbejde en konstant hjemlig Race, god nok i sig selv.

Paa Forsøgsstationerne anstilles der Under-søgelser til Sammenligning af Afkommet fra de bedste Dyr indenfor de forskellige Avls-centrer.

Forsøgsstationen *Elses-minde* i Sanderum ved Odense, der er den første i sin Slags, begyndte Virksomheden i Foraaret 1907 og har tjent som Mønster for de senere oprettede Stationer, af hvilke der nu haves ialt 5, nemlig Bregentved og Høng paa Sjælland, *Elsesminde* paa Fyn og *Over-Løjstrup* og *Haraldskjær* i Jylland.

To Mænd, hvis Fremsyn og Initiativ det især skyldes, at Verdens første Forsøgsstation paa dette Omraade blev oprettet, fortjener i denne Forbindelse at nævnes. Den ene var Forpagter *F.*

Frederik Hempel Syberg, født 1837, død 1929, Forpagter paa Gjelskov i Svendborg Amt 1866—98. Udfoldede gennem en meget lang Aarrække en betydningsfuld Virksomhed for Kvægavlens, Mejeri-brugets og Svineavlens Fremme.

Hempel Syberg, der allerede gennem mange Aar forud havde staaet i nært Samarbejde med Forsøgslaboratoriet, og hvis Navn ikke blot paa Fyn men over det ganske Land havde saa god en Klang. Den anden var Forpagter *H. Junker*, Lerchenborg, som den Gang var Direktør for Eksportslagteriet i Odense. Ogsaa *Junkers* store faglige Dygtighed havde Forsøgslaboratoriet forud draget Nytte af, idet han var Hovedmanden ved Bedømmelsen af en Mængde Svin, som hidrørte fra Laboratoriets Fodringsforsøg.

Ifølge en mellem De samvirkende danske Andelsslagterier og Avlscenterejerne oprettet Kontrakt er disse sidste forpligtet til, saa længe de oppebærer Statslilskud, at afgive til Forsøg 2 Grise aarlig pr. kaaret So.

Forsøgsmaterialet er inddelt i Hold paa 4 Kuldsøskende, 2 Galte og 2 Søer, som i Alderen 6—8 Uger sendes til Forsøgsstationen. Ved Ankomsten dertil mærkes Grisene, saaledes at hvert enkelt Dyr er kendeligt ved de periodiske Vejninger, som finder Sted første Gang ved Dyrenes Modtagelse og senere med 14 Dages Mellemlum, indtil Slagtevægten opnaas. Afpasset efter Svinenes Omsætningsevne udvejes Foderet med stor Nøjagtighed daglig til Holdene af en af Forsøgslaboratoriet antaget og lønnet Assistent, der ogsaa besøger selve Fodringen samt fører det nødvendige Regnskab vedrørende Foderforbrug og Tilvækst gennem hele Vækstperioden for de enkelte Hold.

Naar Svinene har opnaaet en passende Vægt (ca. 90 kg), føres de til Slagteriet, hvor de i slagtet Tilstand underkastes en meget indgaaende Undersøgelse. Efter at Slagtesvind og Mængden af Eksportflæsk gennem Vejninger af Kroppene er konstateret, foretages der forskellige Maalinger vedrørende saavel Kroplængden som Tykkelsen af Ryg- og Bugflæsk, og derefter finder den egentlige Bedømmelse af Flæskekvaliteten Sted. Denne Bedømmelse foretages af Laboratoriets Forsøgsleder i Forbindelse med som Regel to Slagteridirektører. Der gives Karakter (Tal) for hvert af følgende Forhold: Flæskets Fasthed, Bovpartiet, Rygflæskets Tykkelse, Rygflæskets Fordeling, Bugens Form og Fylde, Skinkens Form og Størrelse, Finhed af Hoved, Ben og Svær, Kødfylde, Kroplængde og Bacontype.

Forsøgslaboratoriet har nu udsendt 20 Beretninger om disse Forsøg, og af Resultaterne fremgaar det, at navnlig Triveligheden men ogsaa Slagtekvaliteten hos Svinene fra de statsaner-

kendte Avlscentre er bleven kendelig bedre i de 24 Aar, fra 1907 til 1931, gennem hvilket Tidsrum Forsøgene har været fortsat. Foruden den aarlige Hovedberetning udsender Laboratoriet foreløbige Meddelelser, omfattende indvundne Resultater i forudgaaende 3 Maaneder paa de 5 Forsøgsstationer.

De stedfundne Fremskridt, der er Resultatet af Forsøgsstationernes Arbejde i de forløbne 24 Aar, kan belyses ved følgende Tal fra Elsesminde, der viser en Sammenligning mellem 1907—10 og 1929—31:

Race	Tidsrum	Alder fra Fødsel til Slagtn. Dage	F. E. pr. kg Tilvækst	Gram Tilvækst daglig pr. Dyr	pCt. Eksportflæsk	Kropslængde*) cm	Points (0—15) ved Bedømmelse af						
							Flæsks Fasthed	Bov	Rygflæsk	Bug	Skinker	Finhed	Total (Type)
Land-Race	1907-1910	224	4.13	475	56.6	89.3	11.9	11.8	12.4	11.8	11.7	11.7	11.9
	1929-1931	174	3.40	670	60.5	90.5	12.6	12.5	13.0	12.8	12.5	12.6	12.6
Yorkshire-Race	1907-1910	227	4.15	470	59.0	88.2	13.1	12.3	12.6	12.5	13.3	13.4	12.8
	1929-1931	177	3.31	675	61.3	89.9	13.5	12.5	12.9	12.8	12.5	12.8	12.7

Det falder straks i Øjnene, at Fedningstiden er forkortet med ca. 50 Dage. Det betyder hurtigere Omsætning, muliggør en bedre Udnyttelse af Bygningerne og gør Renteomkostningerne mindre.

Foderforbruget er gaaet ca. $\frac{3}{4}$ F. E. ned pr. Kg. Tilvækst. Der spares herved en halv Snes Øre pr. Kg. Tilvækst. Samtidig viser Tallene en god Stigning i Procenten af Eksportflæsk. Ligeledes er Flæskets Fasthed kendeligt forbedret.

Landracen har i det hele taget stor Kvalitetsfremgang paa alle Omraader. Ogsaa Yorkshire-Racen, der var de danske Svin stærkt overlegen i Aarhundredets Begyndelse, er gaaet frem i Kvalitet, om end i noget langsommere Tempo. Forskellen imellem de to Racers Værdi er derfor ikke længere stor.

Foruden de foran omtalte faste Forsøgsstationer er der siden

*) I de første Aar toges Maal for Kroplængde fra Hofteskaal til Snit ved Hals, i de senere Aar fra Hofteskaal til Halsled. Ved Undersøgelsen har det vist sig, at det første Maal er ca. 2.5 cm længere end det sidste. Tallene for 1907—10 er omregnet i Forhold dertil.

1927 oprettet en halv Snes lokale Svineforsøgsstationer i forskellige Egne af Landet. Formaalet for disse Stationer er »indenfor et begrænset Omraade at skabe Mulighed for en rationel Bedømmelse af Trivelighed, Vækstenergi og Flæskekvalitet hos Afkommet efter Avlsdyr i Egnens gode Svinebesætninger samt i enkelte Tilfælde at foretage Fodringsforsøg«. Stationerne er som Regel oprettede ved Samarbejde mellem det paagældende Omraades Slagterier, Landboforeninger og Husmandsforeninger, hvilke i Fællesskab afholder Udgifterne.

Jevnsides med Bestræbelserne paa at forbedre den danske Landrace, saa denne tilsidst kan staa paa egne Ben, værende god nok i sig selv, tilraadede Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* som bekendt at parre So af Landrace med Orne af stor hvid Yorkshire-race, for gennem det derved opnaaede Krydsningsprodukt at højne vor Baconproduktion.

Statskonsulentens stærke anbefaling af Krydsningsavlens havde til Følge, at der fra Midten af Halvfemserne i forrige Aarhundrede og fremefter blev oprettet en Mængde Svineavlsforeninger med netop den Opgave at fremme Avlen af gode Slagterisvin. Staten traadte i 1899 understøttende til med en aarlig Bevilling paa 10.000 Kr., der senere forhøjedes til 16.000 Kr. I 1908—09 blev denne Sum fordelt mellem 250 Foreninger med ialt 326 Orner. Den første Forening oprettedes 1894.

Som Betingelse for at yde Tilskud krævede Staten — i Overensstemmelse med Avlsledernes og Slagterifolkens Syn paa Sagen — oprindeligt den Fordring opfyldt, at Foreningsornerne skulde være af ægte stor Yorkshire-race; men som Følge af den Bevægelse til Gunst for det danske Landsvin, der senere gjorde sig gældende ude i Praksis, og som fandt sit Udtryk gennem Resolutioner fra Landbrugets Organisationer, særlig i Jylland og paa Sjælland, bortfaldt den nævnte Fordring i 1904. Et ministerielt Cirkulære af 23. Marts 1904 fastslog Statens Forhold til de understøttede Svineavlsforeninger.

Husdyrloven af 1912 strøg imidlertid ganske Tilskudet til den her omhandlede gavnlige Foranstaltning, hvilket havde til Følge, at Svineavlsforeningerne lidt efter lidt sygnede hen. Gennem hel eller delvis gratis Udstationering af Orner har de fleste af vore Andelsslagterier senere søgt at holde Interessen for Svineavlsforeningerne vedlige; men disse Bestræbelser har kun baaret ringe Frugt. For Tiden findes kun omkring en Snes Foreninger, hovedsagelig paa Bornholm.

RØGT OG PLEJE. FODRINGSFORSØG.

E. Viborg maa nævnes i første Linie blandt dem, der med noget Udbytte for sin Samtid og for Efterverdenen underkastede Svinet og dets Levevilkaar et indgaaende Studium; i sin ofte omtalte Bog »Vejledning til Svinets Behandling som Husdyr« siger han i 1804 vedrørende Svinestaldens Indretning: »Stien skal være god og saa høj, at en Karl kan staa oprejst for at rense den. Gulvet belagt med Sten og have saadan Affald til enhver af Siderne, at den flydende Urenlighed finder Afløb til en Rende, som bringer den hen til en Kule, hvor den kan opsamles til Brug. Urenlighederne maa kunne løbe bort fra Svinene, naar de staar og æder, og de skal have det højeste Sted til et renligt Leje. Stien bør have den Størrelse, at ethvert Dyr finder et Rum af 4—5 Kv.-Alen.«

Det er ikke store Fordringer, der her stilles til Svinets Bolig; men naar det erindres, at dette »Husdyr« i hine Tider almindeligvis største Delen af Aaret maatte opholde sig under aaben Himmel, betød *Viborgs* Anvisning til Stiindretning dog et betydeligt Fremskridt.

Helt op gennem det 19. Aarhundrede gik det om ikke just paa »bedste Beskub«, saa dog kun meget smaat fremad med Hensyn til Svinenes Pleje og Boligforhold, der stod langt tilbage for, hvad der i saa Henseende ofredes paa Hestene og Kvæget. At der saa sent som ved indeværende Aarhundredes Begyndelse var noget galt, der burde rettes, fremgaar med al ønskelig Tydelighed af Forordet til den af De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Andelssvineslagterier i 1901 udsatte Prisopgave angaaende Indretning og Byggeplan for Svinestalde. Det hedder her:

»Ved at betragte Forholdene for Svineavlen og Svineproduktionen ser man, at der er gjort mange Bestræbelser for at op-hjælpe Avlen. Ligeledes er der ved Statens Fodringsforsøg bi-draget meget væsentlig til Vejledning for en rationel, økonomisk Fodring.

Men lidet nytter det at frembringe gode og omsætningsdygtige Svin, at byde dem et med Fornuft og Økonomi sammensat Foder, naar Omsætningen skal foregaa paa et Sted, hvor alle Fjenderne af en sund Udvikling (Mørke, Kulde, Urenlighed, Fugtighed og daarlig Luft) er til Stede.

Vore Svinestalde er i Almindelighed mørke, kolde, snavsede, kvalme og fugtige, og i den kolde Aarstid bydes Foderet ofte i omtrent halvfrossen Tilstand.

Alle disse Forhold er af væsentlig Indflydelse paa Svinenes Velbefindende og kan ikke bidrage til en livlig og økonomisk Omsætning. Tværtimod, de er allesammen gode Haandlangere for adskillige Sygdomme.

Intet Under, at Lungesyge, Stivsyge, Hududslet o. s. v. er saa hyppige Gæster i vore Svinestalde, og at Følgerne, Utrivelighed og stor Dødelighed, ikke udebliver. . . .«

Det er et meget mørkt Billede, der her oprulles af Datidens Svinestalde, og for at raade Bod paa de uheldige Forhold var det, at de to Organisationer besluttede sig til at udsætte den nævnte Prisopgave.

Der indkom 206 Besvarelser, hvoraf 4 præmieredes. Forfatterne var Forsøgsassistent *N. Beck*, Konsulent *J. Otto Pedersen*, Bygmester *D. Rasmussen* og Tømrermester *A. Andersen & Co.*, Sandbjerg pr. Uglev.

Efter alt at dømme har Landboforeningerne og Slagterierne gennem den udsatte Prisopgave gjort en god Gerning ved at fremskaffe Interesse for og Forstaaelse af et hidtil vanrøgtet Forhold. Lidt efter lidt gik det nu op for Folk, at gode Boligforhold og en bedre Pleje overhovedet ikke blot for Kvæget, men ogsaa for Svinene, var nødvendige Betingelser for Opnaelse af en lønende Produktion.

Ligesom det lykkedes *P. A. Mørkeberg* i Slutningen af forrige Aarhundrede at skaffe System i Svineavl, at udstikke de Linier, hvorefter der fremtidig skulde arbejdes paa dette Omraade, saaledes blev der efterhaanden ogsaa bragt Orden tilveje m. H. t. Svinenes Fodring.

Banebryderen her blev Docent *N. J. Fjord*, der paabegyndte sine Fodringsforsøg med Grise i Vinteren 1882—83.

Selvfølgelig har der længe før *Fjords* Tid været interesserede og forstaaende Mennesker, som har beskæftiget sig med Svinenes Fodring til Fremme af Svineholdets Lønsomhed.

Atter her møder vi — som saa ofte i hine Tider — en Landsbypræst som Talsmand for Fremskridt paa Landbrugets Omraade, nemlig den Gjentofte-Præst *H. J. Chr. Høegh*, der i sin i 1795 udgivne »Anviisning til et velindrettet Jordbrug« skriver: »En

Bonde, som har faaet sine Jorder for sig selv, bør ogsaa forbedre og forædle sin Svineavl, paa det, at naar han nu i Følge hans Udskiftning maa holde et mindre Tal, samme dog formedelst deres Forædling og bedre Behandling kan give ham lige Fordeel.« Efter at Forfatteren i det følgende har givet gode Raad med Hensyn til, hvorledes Racen kan forbedres gennem navnlig et kyndigt Udvalg af Avlsdyrene, slutter han sit Afsnit om Svinet med at slaa stærkt til Lyd for Kartofler og Kløver som Foderemner for dette Husdyr. Kløveren anbefales det at give i saa ung Tilstand som muligt (inden Stænglerne bliver for trædede), og der fodres med den 3 Gange daglig. Med et lille Tilskud af Mask trivedes Svinene helt godt Sommeren igennem paa denne Kost uden anden Drikke end Vand. »Det gaar ikke an«, siger *Høegh*, »at føde Svin med raae Kartofler. De bliver snart keede af dem og æde for langsomt, saa at de ikke bliver fede.« Nej, Kartoflerne skal koges og blandes sammen med Bygskraa og Vand, saaledes at det Helc efter en kraftig Omrøring bliver til en tyk Vælling. Denne Blanding aad Svinene med stort Begær. *Høegh* paastaar, at »2 andet Aars Svin, som i skikkelig Stand indsættes paa Stie, kan fedes meget godt med 4 Tdr. Kartofler og 1 Td. Byg. 4 Tdr. Byg havde ei fedet dem bedre«, og han kommer derefter til følgende Slutning: »Saaledes kan da en Bonde, naar han vil, som han bør, dyrke Kartofler paa sin Lod, finde, at hans Udskiftning giver ham Midler i Hænde til lettere at fede sine Sviin; thi de 3 Tdr. Byg, han sparede, ere dog altid mere værd end 4 Tdr. Kartofler, og Bygget finder han altid Købere til; men ikke just til Kartoflerne, især de meget store.«

Senere Forsøg har belært os om, at vel er Kartofler i kogt Tilstand et udmærket Svinefoder, men at *Høegh* dog har overvurderet dem.

En anden af Datidens landøkonomiske Forfattere og Foregangsmænd, nemlig *Jørgen von Hielmkrone*, priser ogsaa Kløveren som Svinefoder. I et Skrift, som han kalder »Forsøg til en fuldkomnere Indretning i det Danske Landbrug«, trykt i 1783, hedder det saaledes: »Den røde Klever er ogsaa for Svinene en behagelig og god Føde. Saa vanskeligt, som det er, at underholde disse graadige Dyr fra Foraaret indtil Høsten, med mindre man har en Græsmark til dem, eller Spøl, Mask eller Valle nok at give dem, saa let kan det skee med Kleveren. Vil man bringe

Kleveren i en ringe Grad af Giæring eller Syrlighed, saa bliver den dem endnu mere angenem, og de trives endnu bedre af den. Dertil udfordres 2 Kar af den Størrelse, at ethvert kan rumme Provisionen for en Dag. Heri kommer den grønne Klever, skaa- ren i smaa Hakkelse, og dertil Spøl, Valle, og hvad man ellers plejer at give Svinene, samt saa meget Vand, som der endnu maatte feile i det fulde Maal. Man kan til et stort Sviin tage 8—10—15 Pund Klever, eftersom man enten blot vil holde det triveligt, eller virkelig fede det, og til et lidet den halve Deel. Til desto bedre Næring og Velsmag kan man tillægge noget skaa- ret ringe Korn, Vikker, Erter*) o. d. l., og vil man feede det, da noget mere af disse, hvoraf Flæsket bliver fastere og hvidere, end af den bare Klever. Det bliver altsammen med hinanden omrørt og ladt i Roe, indtil den følgende Dag, da det har den omtalte Syrlighed. Saa snart et Kar er tømnet, maae det igen fyldes, at Anretningen kan være de 24 Timer forud.«

Paa den Maade skulde der efter *Hielmkrones* Opfattelse kunne holdes en Del flere Svin end hidtil.

Selv den tørrede røde Kløver blev brugt som Svinefoder i gamle Dage. *Erik Viborg* anfører saaledes, at Sognefoged *Christian Jensen* i Herløv og efter ham mange andre i Frederiksborg Amt anvendte Kløveren paa følgende Maade: »Den røde tørrede Klever skæres til fin Hakkelse. Til hver Skp. af denne Hakkelse tilsættes en Haandfuld grovt Korn. Det hele overgydes med en passende Mængde kogende Vand. De haarde Kleverstilke opløses derved og bliver ædelige for Svinet.«

Viborg anstillede i det mindre sammenlignende Fodrings- forsøg med Svin til Belysning af forskellige Emners Værdi. Bl. a. søgte han paa den Maade at komme til Klarhed over, om Bærmen skulde gives Svinene i frisk eller sur, gæret Tilstand. Han kom til det Resultat, at den friske Bærme var langt at fore- trække, idet Svinene nærmest maatte tvinges (sultes) til at æde den sure Bærme.

Efter *Viborg* var der mange andre, som beskæftigede sig med Svinets Røgt og Pleje.

N. P. J. Buus, senere Inspektør paa Rosvang, meddeler saaledes i »Tidsskrift for Landøkonomi« i 1862 Resultatet af Fodrings- forsøg, som blev anstillet paa Gedsergaard, hvor han den Gang

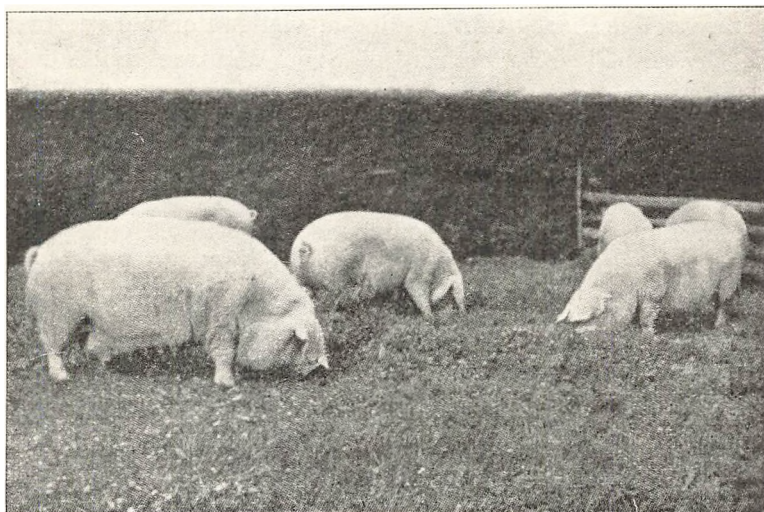
*) Ærter udgjorde i gamle Dage meget almindelig en stor Del af Svinenes Kraftfoder.

var Forvalter. Forsøget var anlagt med Herregaardsforhold (stort Mejeri) for Øje og tog nærmest Sigte paa at fastslaa Vallens Værdi i Forbindelse med forskellige Kraftfoderemner. Gennem sine Iagttagelser og Forsøg lærte han, at større Svin brugte mere til Produktion af 1 Pd. Tilvækst end mindre Svin, — en Sandhed, som senere hen ved Forsøgslaboratoriets Undersøgelser med stor Tydelighed er bleven bekræftet.

Professorerne *Stockfleth* og *V. Prosch*, Statskonsulenterne *P. A. Mørkeberg*, *H. Faber* og *P. Jessen*, endvidere Direktør *M. Dessau*, Landinspektør *A. N. Andersen* o. m. fl. har til forskellige Tider leveret vægtige Bidrag til Belysning af vigtige Forhold vedrørende Avl, Opdræt, Pleje og Fodring af Svin. Men saa sent som ved det 20. Aarhundredes Begyndelse var Det kgl. danske Landhusholdningsselskab af den Anskuelse, at der endnu var noget at rette indenfor dansk Svinehold og udsatte derfor i 1902 en Prisopgave, omhandlende Svinets Røgt og Pleje. Der indkom ingen Besvarelser, som egnede sig til Offentliggørelse. Opgaven udsattes paany 1904. Af de nu indkomne Besvarelser blev 2 præmierede og udgivne, forfattede af henholdsvis *N. Beck* og *P. Gommesen*.

Anledningen til, at Docent *Fjord* kom til at anstille sine Svinefodringsforsøg, var de modstridende Anskuelser om den centrifugeskummede Mælks Værdi. At denne Mælk var fattigere paa Fedt end Mælken fra andre Mejerisystemer, var alle straks paa det Rene med, og det talte jo ikke til Gunst for den centrifugeskummede Mælk; men værre blev det, da selv flere Læger erklærede den for uegnet til Føde for saavel Mennesker som Dyr. Kort i Forvejen havde *Fjord* gennem sine sammenlignende Forsøg med forskellige Mejerisystemer slaaet fast, at der fremkom et betydeligt større Smørudbytte og dermed et meget bedre økonomisk Resultat for hele Mejeribruget ved at skumme Mælken paa Centrifuge end ved Haandskumning; men saafremt Lægerne havde Ret i deres Paastand, vilde dette jo betyde et Nederlag for Centrifugen. *Fjord* var derfor interesseret i, saafremt det lod sig gøre, at faa afkræftet Lægernes Paastand, og han anstillede derfor, som nævnt, i Vinteren 82—83, Forsøg med Grise (og Kalve) for at faa Spørgsmaalet belyst. Grisene (og Kalvene) deltes i 2 ensartede Hold, der blev fodret ens, kun med den Forskel, at det ene Hold fik centrifugeskummet Mælk, det andet haandskummet Mælk (fra Bøtter). Resultatet blev, at de to Slags skummet Mælk paa det allernærmeste viste sig at have samme Foderværdi.

Særlig paa Foranledning dels af Etatsraad *Valentiner*, Gjeddesdal, dels af Landboforeningen »Vendsyssel« fortsatte *Fjord* i de nærmest følgende Aar sine Fodringsforsøg med Grise til Belysning af Vallens Foderværdi og kom her til det Resultat, at 12 Kg. Valle i Foderværdi var = med 6 Kg. skummet Mælk. Derefter gik det Slag i Slag, saaledes at der efterhaanden gennem Forsøgs-laboratoriets Svinefodringsforsøg opnaaedes Erstatningstal (Foder-Enheds-Tal) for de Emner, der almindeligvis indgaar i Svinenes Foder. Det hjemmeavlede Byg blev brugt som Værdimaaler, hvil-

Svin paa Græs. Avlscentret Daastrup.

ket vil sige, at Forsøgene tog Sigte paa at bestemme, hvor meget der skulde til af de med Kornet sammenlignede Emner for at erstatte 1 Kg. Byg (at udgøre 1 Foder-Enhed).

Ved disse Fodringsforsøg, som har faaet saa overordentlig stor Betydning for rationel Fodring af Svin, er det bl. a. slaaet fast, at 1 Kg. Byg i Foderværdi er = med 6 Kg. skummet Mælk, 12 Kg. Valle, 1 Kg. Roe-, Gulerod- eller Kartoffeltørstof o. s. v.

Fjord var en genial Forsøgsmand, og hans store Fortjeneste bestod deri, at han evnede at forbinde Praksis og Teori paa en hidtil ukendt Maade. Hans Fodringsforsøg blev anstillet, ikke paa et Laboratorium, men ude i Landmændenes Stalde under de for Dyrene tilvante Forhold, og de blev stedse udført efter en Plan, som kunde videnskabelig begrundes. *Fjords* Navn har da

ogsaa god Klang, og hans Virksomhed fik Betydning langt ud over Danmarks Grænser. Hans Forsøgsmetode bliver nu anvendt de fleste Steder i Udlandet. *Nils Hansson*, »den svenske Fjord«, var en af de første fremmede, som optog Fjords Forsøgsteknik. Efter Fjords Død, den 4. Januar 1891, fortsatte Forsøgslaboratoriet hans mangeartede Virksomhed og fortsætter dermed den Dag i Dag. Dog er der med Hensyn til Svinefodringsforsøgene sket den Ændring, at De samvirkende danske Andelsslagterier siden 1927 afholder Udgifterne ved disse Forsøg, og at Professor *Johs. Jespersen* er antaget som Forsøgsleder. Virksomheden foregaar under Samraad med Statens Husdyrbrugsudvalg og Forsøgslaboratoriet. Ordningen fremgaar forøvrigt af, hvad der herom anføres i Professor *Jespersens* 1. Beretning Side 8:

»De samvirkende danske Svineslagteriernes Bestyrelse bestemmer, hvilke Forsøgsopgaver der ønskes taget op paa disse Gaarde. Foderplanen drøftes først af nævnte Bestyrelse og bliver derefter forelagt Statens Husdyrbrugsudvalg. Forsøgene sorterer administrativt under Forsøgslaboratoriet og forestaas af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Lærer i Svineavl og Svinehold, Professor *Johs. Jespersen*, paa samme Maade, som Kvægforsøgene forestaas af Professor i Kvægavl, *Lars Frederiksen*.«

Som et særeeget Træk af Nutidssvinets, særlig Avlsdyrenes, Levevis skal her nævnes, at disse nu til Dags ikke alene har en Løbegaard i Forbindelse med deres Bolig, men at det i den nyeste Tid er blevet almindeligt — og stærkt anbefalet —, at de »gaar paa Græs«, hvor de optager en betydelig Del af deres Føde, idet det hævdes, at dette baade har en gavnlig Indflydelse paa deres Sundhedstilstand og tillige betinger en billigere Fodring. Svinene er hermed i nogen Maade vendt tilbage til gamle Dages Friluftsliv — men heldigvis under bedre Forhold.

DYRSKUER. STAMBOGFØRING.

Ved Dyrskuerne er der i Tidens Løb udrettet overordentlig meget til Forbedring af den danske Svinerace, idet Retningslinierne indenfor Avlen her er blevet fastslaaet gennem Udpugning (Præmiering) af de mest fremragende, bedst byggede Dyr.

Som tidligere omtalt begyndte man omkring 1840 indenfor Vejle Amts landøkonomiske Selskab med at præmiere Orner af »jydsk« Race; men den første Oprindelse til Dyrskuerne som offentlig Foranstaltning maa søges endnu længere tilbage, idet Randers

Amts Husholdningsselskab allerede i Aarene 1810—12 præmierede saavel Tyre som Orner.

Efter at der i Følge Loven af 1852 aarlig af Staten blev ydet 15 200 Kr. som Tilskud til Præmier for de bedste Avlsdyr, kom der først rigtig Fart i Dyrskuebevægelsen. Loven bestemte imidlertid, at Statstilskudet til hvert Amt ikke maatte overstige det Beløb, Amtets Beboere selv ydede, — en Bestemmelse, der var stærkt medvirkende til Oprettelse af en Mængde Landboforeninger. Senere er baade Statens og Landboforeningernes Bidrag til Dyrskuerne blevet stærkt øget, og paa saavel de lokale Skuer som paa de større Fællesskuer og Ungskuer, der besøges af et stort og interesseret Publikum, finder der Aar efter Aar Omsætning af Avlsdyr Sted efter en temmelig stor Maalestok.

Som en anden meget vigtig Foranstaltning til Svineavlens Fremme maa nævnes *Stambogføringen*.

Ligesom i saa mange andre Retninger har England paa det her nævnte Omraade været førende. Først i 1881 fremkom paa Foranledning af Foreningn af jyske Landboforeninger den første danske Stambog for Husdyr, Svin og Faar dog undtaget. 1906 udkom den første Svinestambog, der kun omfattede Orner af dansk Landrace.

I en Skrivelse til De samvirkende Landboforeninger i Fyns Stift gjorde det fynske Udvalg til Svineavlens Fremme ved dets Formand, Forpagter *F. Hempel Syberg*, i 1904 opmærksom paa, at man indenfor Ledelsen savnede paalidelige Oplysninger om Svinenes Afstammingsforhold paa Avlscentrerne, og i 1905 rettede Formændene for de 7 af Staten nedsatte Bedømmelsesudvalg en Henvendelse til De samvirkende danske Landboforeninger, hvori man ogsaa udtalte Ønskeligheden af at faa udarbejdet en Svine-stambog, foreløbig omfattende Orner af den danske Landrace. Paa et Bestyrelsesmøde den 29. Marts 1905 i den sidstnævnte Samvirksomhed vedtoges det at udgive en saadan Stambog, som det blev overdraget Statskonsulent *P. A. Mørkeberg* at affatte.

Efter Vedtagelse af Husdyrloven af 1912 er det De samvirkende danske Andelsslagterier, som har bekostet Udgivelsen af Svine-stambøgerne, af hvilke der nu foreligger ialt 17 Bind. I de senere Aar har Stambøgerne omfattet saavel Svin af Landrace som Svin af Yorkshirerace.

Siden *P. A. Mørkebergs* Død er det overdraget den ledende Konsulent i Svineavl, *K. M. Jensen*, Holbæk, at redigere Svine-stambøgerne.

Reglerne for Optagelse i Stambogen er kort udtrykt følgende:

1. For at kunne optages i Stambogen skal Dyrene (Orner og Søer) være kaaret i et statsanerkendt Avlscenter.

2. Udpegningen af Dyr til Optagelse i Stambogen foretages af Bedømmelsesudvalgene. Materialet samles af Assistenten ved Svineavlens Ledelse i vedkommende Distrikt og indsendes derefter inden Udgangen af September Maaned til den ledende Konsulent i Svineavl.

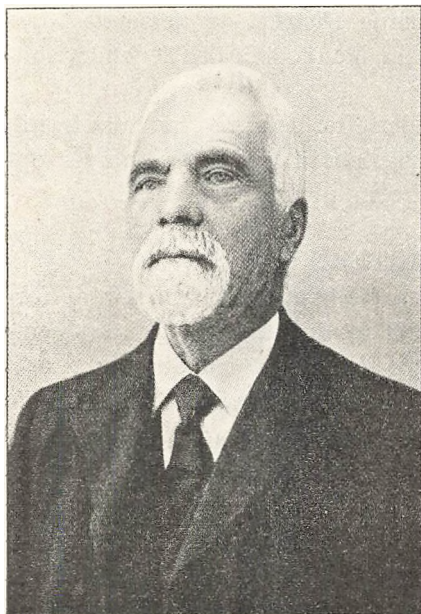
3. I Stambogen ordnes Materialet efter samme Plan som hidtil, men Hovedresultaterne fra Forsøgslaboratoriets Beretninger opføres i Stambogen i skematisk Form under hvert Dyr.

SVINESLAGTERIER.

Saa længe Svineholdet og navnlig Flæskeudførslen var af forholdsvis ringe Betydning, foregik Slagtningen dels i Landbohjemmene, hvor navnlig Kvinderne var fortrolige med Slagtning, dels foretagen, ligesom Slagtning af Kvæg, af professionelle, lokale Slagtere. Det første egentlige Svineslagteri, væsentlig anlagt med Eksport for Øje, byggedes 1865 paa Christianshavn af Firmaet *A. N. Hansen & Co.* Allerede Aaret efter opførte *Philip W. Heymann* Københavns Svineslagteri. Begge disse Slagterier var iøvrigt hovedsagelig baseret paa Svin fra Skaane. Der gik endnu en Aarrække, inden der oprettedes egentlig danske Slagterier. Saa kom 1879 *Magnus Kjærs* Slagteri i Holstebro, og omkring samme Tidspunkt og i de nærmest følgende Aar byggedes der Slagterier i Aarhus og Varde, Assens, Randers, Aalborg og Hjørring, hovedsagelig ved *Philip W. Heymanns* Initiativ. Blandt Landmændene var der dog ikke idel Tilfredshed med disse Slagterier, idet den Opfattelse efterhaanden vandt Udbredeles, at Slagterierne i for høj Grad søgte »at mele deres egen Kage« og derfor betalte for lidt for Svinene. Den Tanke opstod da, at Landmændene selv skulde tage Slagterisagen i Haand.

Det var Horsens Landbrugsforening, der gjorde det første Skridt i denne Retning ved i 1887 at oprette det første Andels-Svineslagteri. Det var dog ikke den nævnte Utilfredshed med de private Slagterier, der var den umiddelbare Anledning til Oprettelsen af Slagteriet i Horsens netop paa dette Tidspunkt, men et helt andet Forhold. Der fandtes ikke noget Slagteri i Horsens eller Omegn, medens der i Byens Opland var en ret stor Svineproduktion. Svinene købtes af Opkøbere. Med

Jernbane skulde de sendes dels til Slagterier, dels til Tyskland. Det drejede sig om indtil 20 000 Svin aarlig. Horsens Jernbanestation var slet ikke indrettet paa Modtagelse af en saadan Mængde Svin. De skulde vejes paa Stationens Vægt og af Stationens Per-

Peter Bojsen, født 1838 i Skørping paa Sjælland, død 1922. Landinspektør, Skolemand, Politiker og Landmand. Formand for Horsens Landbrugsforening 1884—1901. Oprettede 1887 i Horsens det første danske Andelsslagteri.

sonale, og det gik saa langsomt for sig, at Vognene ude fra Landet paa Leveringsdagene holdt timevis i uoverskuelige Rækker op gennem de tilstødende Gader. Der skulde betales 35 Øre i Veje- penge pr. Svin, og efter hvad der fortaltes, maatte Leverandørerne desuden betale »Drikkepenge« baade her og der for overhovedet at blive af med Svinene indenfor en nogenlunde rimelig Tid.

Disse utaaelige Forhold vakte megen Misfornøjelse blandt Egnens Landmænd. Horsens Landbrugsforening, hvis Formand var Seminarieforsøger *P. Bojsen*, tog sig af Sagen og indsendte i Begyndelsen af Aaret 1887 et Andragende til Indenrigsministeriet om Tilladelse til

for Foreningens Regning paa Jernbanestationens Grund at maatte hensætte en Kreaturvægt og et lille Bræddeskur og selv lade Vejningen udføre. Man regnede herved at kunne spare omtrent Halvdelen af Vejepengene og ved Hjælp af fornødent Mandskab faa Arbejdet til at gaa hurtigere fra Haanden. Fra Ministeriet fik man imidlertid Afslag paa Andragendet.

Nu tog Landbrugsforeningen fat paa en større Plan. *P. Bojsen*, der var Sjælen i hele dette Arbejde, dygtigt bistaaet bl. a. af Foreningens Konsulent *A. Hansen*, foreslog, at man enten skulde oprette et stort Slagteri i Horsens for hele Oplandet eller bygge et større Antal smaa Slagterier, omtrent et i hvert Sogn. I Begyndelsen af Maj vedtoges det, at Foreningen skulde arbejde for Op-

rettelsen af det store Slagteri i Horsens. Det var en Forudsætning, at Slagteriet skulde bygges og drives efter Andels-Princippet. I Løbet af kort Tid tegnede 1200 Andelshavere. Endvidere maatte man have sikret det fornødne Antal Svin, mindst 20 000 Stkr. aarlig, og Andelshaverne maatte forpligte sig til indtil Udgangen af 1894 at levere alle de Svin, de kunde undvære, til Slagteriet. Det lagdes Andelshaverne meget stærkt paa Sinde snarest muligt at gaa over til Opdræt af »Sengsvin«, og Landbrugsforeningen til-sagde sin Bistand til Anskaffelsen af den rette Slags. Endelig maatte man sikre sig fornøden Garantikapital (150 000 Kr.). I Løbet af et Par Maaneder var der af 1100 Garanter tegnet 170 000 Kr.

Efter Fødselsveer af forskellig Art — dels Modstand fra Opkøbernes og de private Slagteriers Side, dels overdreven Forsigtighed og Ængstelighed fra lokal Side — gik man nu i Gang med Opførelse af Slagteriet, og dette stod færdigt og kunde foretage den første Slagtning lige før Jul 1887. I det første Arbejdsaar, 1888, slagtedes 23 000 Svin.

Blandt Landmændene Landet over var der dog foreløbig ingen-lunde Enighed om Hensigtsmæssigheden af Andelsslagterier. Ved de jyske Landboforeningers Delegeretmøde i Efteraaret 1887 drøftedes Spørgsmaalet: Bør man oprette Andels-Svineslagterier i Lighed med Andels-Mælkerier? Spørgsmaalet indlededes af den udprægede »Andelsmand« *Anders Nielsen*, Svejstrup Østergaard, der, som det maatte ventes, mente ja, medens en anden af Jyl-lands mest ansete Landmænd, Godsejer *Harald Branth*, Sdr.: *Elkjær*, var imod, navnlig fordi han mente, at Andelsslagterierne ikke vilde kunne fremskaffe Flæsk af tilfredsstillende Kvalitet, og tilraadede Oprettelse af Svinehandelsforeninger, af hvilke der var oprettet flere, bl. a. i Hjørring Amt, og som virkede hel-digt som Prisregulator overfor de private Slagterier.

Trods Meningenfskel fandt Horsens-Slagteriet snart Efterlig-ning. Allerede i 1888 byggedes 4 Andelsslagterier, nemlig i Esbjerg, Faaborg, Kolding og Holbæk, og i 1889 ligeledes 4: i Slagelse, Odder, Masnedsund og Nykøbing F.

De private Slagterier saa naturligvis ikke med venlige Øjne paa denne Udvikling, og disses vistnok betydeligste Kraft, *Ph. W. Heymann*, besluttede at foretage et Modtræk her imod. I For-aaret 1890 udsendte han til Slagterierne, til Formændene for de

landøkonomiske Foreninger o. fl. et Forslag om Sammenslutning af samtlige danske Svineslagterier i et Aktieselskab, »De danske Svineslagterier«. Svineproducenterne skulde have Del i Aktieselskabets Ledelse, og de skulde have Adgang til at blive Aktionærer. Ved hver Aarsoppgørelse skulde Aktionærerne først have 5 pCt., og et Beløb skulde henlægges til Amortisation. Derefter skulde Nettofortjenesten deles lige mellem Aktionærerne og Svineleverandørerne, dog med Mulighed for visse Fordele for disse sidste. Selskabet skulde overtage Slagterierne for disses Anlægskapital. Den egentlige Notering skulde sættes af et Udvalg, hvori baade Aktionærer og Leverandører skulde have Sæde. — I sin Indledning til Forslaget hævder *Heymann* iøvrigt, at det egentlig var ham, der var Fader til Planen om et Andelsslagteri i Horsens. Han meddeler, at han i April 1887 fra en Ven i Horsens fik Opfordring til at deltage i Oprettelse af et Slagteri i denne By. Dette erklærede han sig villig til, dog paa Betingelse af, at Producenterne forpligtede sig til at levere deres Svin til dette Slagteri imod, at de skulde have Hovedandelen i dets Fortjeneste. »Jeg udviklede min Tanke nøjagtigt, og ganske kort Tid efter blev denne min Plan bragt til Udførelse i Horsens, aldeles i Overensstemmelse med mit Forslag, men ved ganske andre Folk, der altsaa benyttede min Idé.« — Der er dog hertil at bemærke, at ved en Generalforsamling i Landbrugsforeningen den 30. Marts fremsatte *P. Bojsen* sin Tanke om et saadant Slagteri i Horsens. Det synes da ikke udelukket, at *Heymann* fra sin Horsens-Ven kan have faaet Ideen herfra.

Ikke faa kendte og ansete Landmænd gav Forslaget deres mer eller mindre forbeholdne Tilslutning. Nogle udtaler, at Tanken vistnok er sund og fornuftig, men at de ikke tror paa dens Gennemførlighed. En meget kendt jydsk Landmand udtaler, at Forslaget indeholder meget sundt og sandt, »men Andelsbevægelsen maa dog vist først have løbet Linen ud, inden det store Flertal af Landboere vil høre gode Raad og sunde Forslag«.

Forhandlingerne om Sammenslutningen fortsattes gennem flere Aar. Særlig virksom for Sammenslutningen var Gehejmetatsraad *Tietgen*. Fremtrædende Deltagere i Forhandlingerne var foruden *Heymann* og *Bojsen* endvidere Godsejer *Tutein*, Gaardejer *Jens Busk*, Proprietær *Andersen*, Rosendal, Grosserer *Ankerstjerne* o. fl. Endnu saa sent som i 1896 foranledigede Agrarforeningen Landhusholdningsselskabet til at indbyde til et Møde om

denne Sag. — Men de mange og lange Forhandlinger endte med, at Sammenslutningstanken blev opgivet¹⁾.

Der kom derefter yderligere Fart i Oprettelsen af Andelsslagterier. I 1900 fandtes 25 saadanne og 20 Privatslagterier. 1932 var Antallet henholdsvis 61 og 22. 1931 slagtedes paa samtlige Eksportslagterier 7 343 289 Svin, heraf 6 101 303 paa Andelsslagterierne, 1 241 986 paa de private Slagterier.

V.

SVINETS SYGDOMME.

Der er ingen Tvivl om, at Svinet saavel som vore øvrige Husdyr fra de ældste Tider har været hjemsøgt af en Række smitsomme Sygdomme. Fra ældre Tid foreligger der imidlertid kun sparsomme Oplysninger herom, noget der finder sin nærliggende Forklaring i den ringe Interesse, der indtil en ret ny Tid blev dette Husdyr til Del. Det er tidligere nævnt (S. 657), at den danske Veterinærskoles Stifter, *P. C. Abildgaard*, i sin »Dansk Heste- og Qvæglæge«, 1770, »hvorudi findes tydelig beskrevet de Sygdomme, som anfalder Heste, Hornqvæg, Faar og Sviin«, kun nævner 3 Sygdomme hos Svinet, medens han omtaler 33 Hestesygdomme. Dette Forhold ændredes ved Fremkomsten af *Erik Viborgs Bog om Svinet* (1804), og efter at han i 1803 havde begyndt at holde Forelæsninger ved Veterinærskolen om Svinets Behandling i sund og syg Tilstand. Det var til Brug for Tilhørerne ved disse Forelæsninger, at han udarbejdede sin nævnte Bog, som han søgte at tilrettelægge saaledes, at Landmænd ogsaa kunde have Nytte af den. Heri omtales ikke mindre end 42 »Sygdomme« hos Svinet, og i Bogens 2. Udgave (ved *Carl Viborg*, 1836) er dette Antal betydeligt forøget. Det drejer sig dog ikke i alle disse Tilfælde om egentlige Sygdomme, men næsten om alle de Uheld og Ulykker, der kan ramme et Svin — lige til brækkede Ben og sammenvoksede Klove. Antallet forøges ved, at hvad der senere har vist sig at være forskellige Former eller Udviklingstrin af en og samme Lidelse, i adskillige Tilfælde er opført som forskellige Sygdomme.

Der var herved givet saavel Dyrlæger som Landmænd Adgang til Kendskab til Svinets Sygdomme og Midler derimod, hvad der

¹⁾ En udførlig Fremstilling af hele denne Sag er givet af *H. Hertel* i »Andelsbevægelsen i Danmark«, Kbh. 1917.

gav sig Udslag i den følgende Tids talrige populære »Dyrlægebøger«, ligesom mange herhen hørende Spørgsmaal blev taget op til mere indgaaende Undersøgelse. — Nogle faa af de vigtigste Sygdomme skal her ganske kort omtales.

Svinesygen eller *Hostesygen* (en smitsom Lungebetændelse) er vistnok den Lidelse, der volder mest Skade, nærmest fordi den optræder saa almindelig. Der er ikke ret mange større Besætninger herhjemme, som kan sige sig helt fri for denne Sygdom; den optræder dels akut med stor Dødelighed til Følge, dels under en mere snigende Form. I sidste Tilfælde er Dødeligheden ikke ret stor, men de angrebne Svin gennemgaar en kortere eller længere Utrivelighedsperiode, i hvilken de æder en hel Del Foder, som ikke bliver udnyttet, og under alle Omstændigheder volder ogsaa denne Form for Hostesyge store Tab.

Tyskeren *Löffler* fandt Svinesygebacillen i 1885. Til Bekæmpelse af Sygdommen anvender man Serumbehandling, Isolering af de syge Dyr og en rationelt gennemført Desinfektion af Stalden.

Rødsygen optræder under flere forskellige Former. Den akutte Rødsyge eller mildtbrandartede Rosen medfører stor Dødelighed (i Tiaaret 1904—13 var Dødelighedsprocenten 70.8), hvorimod Knuderosen, der er den hyppigst forekommende Art af Rødsyge herhjemme, forløber mere mildt og er ikke særlig smitsom. Der er det særegne ved Rødsygen, at den optræder hyppigst i Aarets sidste Halvdel. Et virksomt Bekæmpelsesmiddel mod Sygdommen er Serumbehandling samt Afspærring af de angrebne Dyr.

P. C. Abildgaard omtaler i sin forannævnte »Heste- og Qvæglæge« »Bagbrænde« og siger, at »dette er den sædvanligste Sygdom, som paakommer Sviin«. Efter velvillig Meddelelse fra Dyrlæge *Kr. Klastrup*, Skive, maa denne Sygdom sikkert antages at være Rødsyge, og at Navnet »Bagbrænde«, der nu synes at være ukendt, vistnok er meget gammelt her i Landet. En anden Sygdom, som *Viborg* o. fl. omtaler under Navnet »Børsteraadnen« — hvilket Navn ligeledes nu er gaaet af Brug — formodes at være vor Tids Knuderosen, altsaa en Form af Rødsyge.

Svinepest eller *Svinedifteritis* opdagedes i Amerika i 1832. Til England kom den 1862; men først i 1887 konstateredes den første Gang her i Landet. I Efteraarsmaanederne nævnte Aar optraadte den blandt de mange Svin paa Amagers Lossepladser. Som tidligere nævnt, havde Sygdommens Opstaaen

den for dansk Landbrug beklagelige Virkning, at Tyskerne lukkede fuldstændig for Indførsel af levende Svin fra Danmark. Senere hen har vi ned gennem Tiderne haft enkelte afgrænsede Tilfælde af Svinedifteritis; men Sygdommen volder ikke paa langt nær den Skade som f. Eks. Hostesygen, idet den kun optræder sjældent. Svinepest-Bacillen fandtes i 1904 af to Amerikanere *de Schweinitz* og *Dorset*. Ogsaa Svinedifteritis har saavel en akut som en kronisk Form med henholdsvis en større og mindre Dødelighed til Følge. Smitstoffet er især knyttet til Gødning og Urin. Ligesom ved de foregaaende Sygdomme anvender man ogsaa her Afspærring og Desinfektion som Bekæmpelsesmidler. Serumbehandlingens Nytte anser man herhjemme for ret tvivlsom.

Mund- og Klovesyge, der foruden Kvæg og Faar som bekendt ogsaa angriber Svin, omtales som Svinesygdom allerede af *E. Viborg* (1804), men synes dog i lang Tid ikke at have vakt særlig Opmærksomhed. Først 1875 blev den inddraget under Bestemmelserne for ondartede smitsomme Sygdomme blandt Husdyrene. Det første store Udbrud havde vi i 1893, og i 1911—12 rasede Sygdommen paany. Det paavistes, at Smitten i sidstnævnte Tilfælde var overført hertil fra Tyskland, hvor Mund- og Klovesygen siden 1910 har været stationær. Atter fandt der i December Maaned 1914 et Udbrud af Mund- og Klovesyge Sted, og Sygdommen fortsatte sig gennem de følgende to Aar. Derefter var Danmark fri for Sygdommen til 1921, da den igen optraadte med stor Voldsomhed og fortsatte sig ind i 1922; og endelig i 1925 rasede Mund- og Klovesygen mere voldsomt og ondartet end nogensinde tidligere. Mund- og Klovesygen foranlediger meget stort Tab.

Tintesyge, der skyldes Tinter (Larverne af en Bændelorm), synes i ældre Tid at have været almindelig — det er en af de 3 Svinesygdomme, som *Abildgaard* omtaler, men anses nu for at være omtrent forsvundet her i Landet.

Endnu skal nævnes Trikinsygdommen (Trikinose), der ganske vist kun er af ringe direkte Betydning, da den ikke synes at medføre nævneværdig Lidelse eller Svækkelse hos de angrebne Dyr, men som har faaet særlig Interesse paa Grund af, at Trikinerne overføres til Mennesket og her forvolder meget alvorlige Lidelser. Paa Grund heraf er der indført Trikinontrol i København og de fleste af Provinsbyerne. Blandt Svinene har Sygdommen iøvrigt nu kun meget ringe Udbredelse og er hovedsagelig

begrænset til de (meget faa) Steder, hvor der holdes Svin paa »Lossepladser« (Rotterne!). — Nogle i 1860'erne optraadte Tilfælde af Trikinsygdom hos Mennesker foranledigede Docent *N. J. Fjord* og Dr. *H. Krabbé* ved Landbohøjskolen til at iværksætte en grundig Undersøgelse dels over Trikinernes Forekomst, dels over Forholdsregler mod deres Overførelse til Mennesket. Det viste sig herved, at Smitten overføres til Mennesker ved Spisning af ufuldstændigt kogt eller stegt Svinekød, og *Fjord* paaviste ved indgaaende Forsøg, at naar trikinholdigt Kød opvarmes til 45 — eller for at være absolut sikker, til 50 — Grader R., er Trikinerne døde og Kødet dermed ganske uskadeligt. Denne Varmegrad (i Kødstykkernes Indre) opnaaedes let ved Kogning eller Stegning i fornøden Tid. — Disse Forsøg blev forøvrigt Indledningen til *Fjords* landøkonomiske Forsøgsvirksomhed, og hans første Beretning er netop Redegørelse for disse Forsøg.

VI.

STATISTISKE OPLYSNINGER.

Om Svineholdets Størrelse her i Landet i Tiden før det 19. Aarhundrede haves ingen sikre talmæssige Oplysninger. For Tiden omkring Aar 1800 er Antallet opgivet til 225 000 Stkr. Det er ikke udelukket, at dette Tal i Tiden nærmest efter de store Landboreformers Gennemførelse — da Svineholdet vistnok formindskedes — kan være i Nærheden af det rigtige. Tidligere har det vistnok — i hvert Fald til Tider — været større. Men noget sikkert herom vides ikke. De ældste sikre statistiske Oplysninger vedrørende Danmarks Svinehold gaar ikke længere tilbage end til 1837, da »Tabelkommissionen« foretog den første officielle Husdyrtælling, fortsat af Statens statistiske Bureau og derefter af Det statistiske Departement, der velvilligt har meddelt de i de 3 følgende Tabeller 1, 3 og 4 indeholdte Oplysninger — bortset fra enkelte Tilføjelser og nogen Afrunding af Tallene.

Tabel 1 viser Antallet af Svin og Grise ved hver af samtlige officielle Tællinger fra 1837 til Januar 1932. Nedgangen fra 1837 til 1838 hænger vistnok hovedsagelig sammen med, at Tællingen førstnævnte Aar foretoges i Juni, i sidstnævnte Aar i Februar (færre Smaagrise). Iøvrigt er Tallene jævnt stigende indtil 1898, der viser betydelig Forøgelse. Ved den næste Tælling, 1903, er Opgangen endnu stærkere. 1909 er denne Opgang standset, for

Tabel 1. Antal Svin og Grise ved hver af samtlige officielle Tællinger 1837—1932.

	1000 Stk.		1000 Stk.
Juni 1837	235	12. Juni 1918	533
Febr. 1838	157	15. Juli 1918	621
15. Juli 1861	300	10. Sept. 1918	753
15. Juli 1866	382	10. Decbr. 1918	727
15. Juli 1871	442	15. Juli 1919	716
15. Juli 1876	504	15. Juli 1920	1116 ¹⁾
15. Juli 1881	527	15. Juli 1921	1430
15. Juli 1888	771	15. Juli 1922	1899
15. Juli 1893	829	15. Juli 1923	2855
15. Juli 1898	1169	15. Juli 1924	2868
15. Juli 1903	1457	15. Juli 1925	2517
15. Juli 1909	1468	15. Juli 1926	3122
15. Juli 1914	2497	15. Juli 1927	3731
15. Maj 1915	1919	15. Juli 1928	3363
Februar 1916	1983	15. Juli 1929	3618
20. Febr. 1917	1981	15. Juli 1930	4872 ²⁾
12. Juli 1917	1651	15. Januar 1931	5181 ²⁾
5. Decbr. 1917	789	15. Juli 1931	5444 ²⁾
5. Febr. 1918	513	15. Januar 1932	5487 ²⁾
10. April 1918	433		

i 1914 at fremtræde i endnu langt større Skikkelse. Derefter kommer Nedgangen i Krigsaaarene, der kulminerer i 1918, da Antallet af Svin var som i 1871. Aarsagen til den meget stærke Tilbagegang var Mangel paa Fodermidler. Tilførslerne af Kornvarer og Foderstoffer udefra ophørte, og af flere Grunde var Landets Høst i de nærmest forudgaaende Aar gaaet tilbage. Derefter begynder Forøgelsen. Kornhøsten var i 1918 $3\frac{1}{2}$ Mill. Hkg. større og Kartoffelavlens næsten $2\frac{1}{2}$ Mill. Hkg. større end i 1917. Og efter Fredslutningen bliver der atter Mulighed for Tilførsler. Svinebestanden forøges nu efterhaanden overordentlig stærkt og naar sin største Højde i Januar 1932 med næsten $5\frac{1}{2}$ Mill.

Tabel 2 giver Oplysning om Antallet af Svin i de enkelte Amter fra 1837 til 1932 med nogle mellemliggende Tidspunkter. En Sammenligning mellem Tallene fra 1837 og 1932 viser, at Stigningen

¹⁾ Fra 1920 er Sønderjylland indbefattet i Tallene.

²⁾ Disse Tal gælder kun Landdistrikterne. 15. Juli 1929 fandtes i Byerne 51 553 Svin.

Tabel 2. Antal Svin og Grise amtsvis. 100 Stkr.

Amt	1837	1866	1881	1898	1914	$\frac{5}{2}$ 1918	1924	$\frac{15}{1}$ 1932
Københavns	180	237	285	594	1075	232	995	1980
Frederiksborg	213	259	305	648	990	179	856	1610
Holbæk	192	394	485	1100	1976	344	1828	3090
Sorø	195	275	405	940	1509	242	1378	2620
Præstø	227	334	423	985	1721	274	1587	2920
Bornholms	68	60	71	246	518	87	436	700
Maribo	213	231	270	630	1321	290	1247	2590
Svendborg	161	241	284	653	1415	307	1399	2690
Odense	183	255	316	684	1343	325	1428	3070
Vejle	101	232	318	639	1420	304	1382	2900
Aarhus (og Skbrg.)	117	246	335	781	2123	324	2005	4150
Randers	80	178	230	530	1319	269	1602	3240
Aalborg	67	149	276	654	1591	379	1758	3290
Hjørring	68	162	346	752	1607	364	1826	3320
Thisted	42	59	110	265	802	171	1082	2340
Viborg	64	171	275	581	1511	370	1881	3720
Ringkøbing	101	206	312	656	1578	391	1904	3740
Ribe	80	156	219	448	1150	278	1367	2870
Haderslev	—	—	—	—	—	—	874	1500
Aabenraa	—	—	—	—	—	—	578	790
Sønderborg	—	—	—	—	—	—	795	960
Tønder	—	—	—	—	—	—	463	780

er langt stærkere i Jylland end paa Øerne. I Øernes Amter er Svineantallet i 1932 fra 7 til 17 Gange saa stort som i 1937, mindst i Frederiksborg, Bornholms og Københavns Amter, størst i Odense, Svendborg og Holbæk Amter. I de jyske Amter er Antallet fra 30 til 58 Gange saa stort i 1932 som i 1837, størst i Viborg Amt og de 3 nordjyske Amter, mindst i Vejle Amt.

Tabel 3 viser Talforholdet mellem Svin og Hornkvæg og mellem Svin og Tønder Hartkorn i de enkelte Amter. Tallene angiver det absolute Antal Svin pr. 100 Stkr. Hornkvæg og pr. 100 Tdr. Hartkorn.

Endelig er i Tabel 4 givet en Oversigt over Udførsel og Indførsel saavel af Svin og Grise som af Flæsk siden 1838. Længere tilbage haves ikke sikre Oplysninger herom. Tallene er aarlige Gennemsnitstal. Det ses af Tabellen, at Udførselen begynder at blive af større Betydning. Lige siden dette Tidspunkt har Tyskland aftaget den langt overvejende

Tabel 3. Antal Svin og Grise pr. 100 Stk. Hornkvæg og pr. 100 Tdr. Hartkorn paa Amter.
(Afrundet til hele Tal. Købstæderne er ikke medregnede.)

Amt	1837		1866		1881		1898		1914		5/2 1918		1924		1929	
	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.	pr. 100 Hornkv.	pr. 100 Td. Htk.
Københavns...	50	81	50	103	57	134	97	277	138	470	44	122	141	455	177	631
Frederiksborg.	57	128	54	155	57	182	94	388	118	600	32	129	110	519	126	659
Holbæk.....	35	77	56	145	63	195	109	444	150	799	39	175	144	734	153	877
Sorø.....	42	80	47	113	59	169	108	395	134	634	36	141	128	585	147	733
Præstø.....	46	78	50	113	55	145	98	342	134	594	36	133	127	548	147	670
Bornholms...	35	62	30	61	27	74	74	276	117	590	26	113	96	501	103	602
Mariho.....	48	67	44	73	41	86	67	305	106	428	36	122	102	405	127	549
Svendborg....	27	55	33	84	35	102	55	201	105	516	35	148	103	511	115	631
Odense.....	29	58	33	80	35	103	62	227	99	447	38	137	107	476	127	645
Vejle.....	19	45	27	102	33	141	61	288	94	644	28	166	94	631	111	846
Aarhus.....	21	47	29	102	33	140	67	328	122	898	26	160	122	850	149	1192
Randers.....	15	31	23	71	22	92	48	212	83	530	24	134	103	647	121	888
Aalborg.....	13	37	20	82	27	151	56	357	90	874	26	225	99	963	106	1185
Hjørring.....	14	42	20	100	33	214	61	463	90	998	27	269	105	1115	113	1348
Thisted.....	11	31	10	43	16	80	35	196	73	594	18	126	96	800	107	1010
Viborg.....	13	32	21	86	26	140	49	299	82	783	24	206	100	975	112	1303
Ringkøbing....	18	55	24	113	28	171	52	360	77	861	22	216	90	1039	100	1326
Ribe.....	16	46	23	114	25	161	47	332	75	849	24	250	85	1005	90	1285
Haderslev.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	104	576	103	645
Aabenraa.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	130	935	110	907
Sønderborg....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	239	788	191	699
Tønder.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	275	61	283
Hele Landet...	27	60	31	98	36	137	67	304	101	654	29	161	107	668	119	844

Tabel 4. Ud- og Indførsel af levende Svin og Grise samt af Flæsk.

Aar	Udførsel		Indførsel	
	Svin og Grise	Flæsk •	Svin og Grise	Flæsk
	Antal	1000 kg	Antal	1000 kg
1838—43	—	1023	—	—
1844—47	1668	596	108	6
1848—52	2016	806	108	5
1853—57	1419	953	—	—
1858—62	1786	1062	—	—
18 ⁶³ / ₆₄	6512	1171	—	—
18 ⁶⁴ / ₆₅	10554	2406	806	43
18 ⁶⁵ / ₆₆ — ⁶⁸ / ₆₉	50133	4706	5808	77
18 ⁶⁹ / ₇₀ — ⁷³ / ₇₄	91004	5851	16312	277
1874—79	195858	4572	10183	1100
1880—83	289006	5032	18656	930
1884—87	263810	16800	30333	546
1888—91	88526	32570	839	54
1892—95	119623	43491	1823	378
1896—99	90	65397	2288	1108
1900—04	53	73725	455	1208
1905—09	58	92006	341	893
1910—13	46	116261	11726	696
1914	48	147112	26865	2159
1915	27	136147	3717	1253
1916	28	104686	2	67
1917	25	81882	—	1
1918	2	2744	4	1
1919	444	876	3	5067
1920	53633	42357	5431	788
1921	8923	85335	652	2168
1922	9994	111417	590	2283
1923	163661	173637	260	614
1924	205707	197172	502	380
1925	12597	191510	175	168
1926	18147	190229	20027	76
1927	37303	256257	16154	632
1928	44953	272210	15403	147
1929	51058	248900	125909	98
1930	61755	306388	90328	28
1931	33975	376123	49027	2

Del af, hvad der er udført af levende Svin. Dog udførtes der indtil 1890 i de fleste Aar et mindre Antal til England (som oftest

nogle faa Tusinde Stkr.). I Aarene 1922—24 var Udførslen til Czekoslovakiet og Schweiz langt større end til Tyskland, og i de seneste Aar er der udført et mindre Antal Svin til Italien.

Medens Tyskland saaledes har været Hovedaftageren af levende Svin, er det danske Flæsk hovedsagelig gaaet til England. Saa godt som alt »Bacon« er — siden man kom ind paa Fremstilling heraf — solgt til dette Land, medens usaltet Flæsk delvis er gaaet til Tyskland, tidligere i ikke ringe Mængde til Sverige og Norge, undertiden til forskellige andre Lande, f. Eks. Frankrig og Belgien.

Danmarks Indførsel af Svin og Flæsk har altid været ret ubetydelig. Som det fremgaar af Tabel 4 indførtes der dog i Tiden mellem 1865 og 1887 en Del Svin. Disse kom væsentlig fra Skaane og gik til de i København oprettede Svineslagterier (se S. 703). Siden 1926 og navnlig siden 1929 viser Tabellen ret store Tal for Svineindførsel. Det er her saa godt som udelukkende Grise, der er indført fra Sverige.
